

صحیح البخاری

به کوردی

وهرگێراوی هه‌موو فهرمووده‌ سه‌حیحه‌کانی
ئێمهی بوخارییه که ژماره‌یان (٧٥٦٣) فهرمووده‌یه

منتد اقرا الثافی

به‌رگی یه‌که‌م

نویسنی

أبو عبدالله محمد بن اسماعيل البخاري

وهرگێرانی

محمد ملا صالح باموکی

www.igra.ahlamontada.com

صحیح البخاری

صحیح البخاری

به کوری

به رگی یه کهم

پهراوه کانی نیگا ، نیمان و باوهر ، زانست و زانیاری ، دستنویژ ،
خوشوردن ، جهیز ، ته یه موم ، نویژ ، کاته کانی نویژ ، بانگدان

نوسینی

أبو عبدالله محمد بن اسماعيل البخاري

وهرگتیرانی

محمد ملا صالح باموکی

(صحیح البخاری) به کوردی

به‌رگی یه‌که‌م

نووسینی... أبو عبدالله محمد بن اسماعیل البخاری

وه‌رگی‌رانی... محمد ملا صالح باموکی

چاپی یه‌که‌م ۲۰۲۳

تیراژ: ۱۰۰۰ دانه

دیزاین ...

له‌ بلاو‌کراوه‌کانی کتیب‌خانه‌ی تیشک

ژماره‌ی سپاردنی (۱۱۲۶) سالی ۲۰۲۳ ی

وه‌زاره‌تی رۆشن‌بیری پیدراوه.

07719899402

07601122110

پیشهکی

خوای گهوره دمفهرمووی: ﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ﴾ ١١ ﴿النحل.

واته: ئەوی موحه مەهد ﷺ قورئانمان بۆ تۆ ناردوووە بۆ ئەوێ روونی بکەیتەووە بۆ خەلکی ئەوێ بۆیان نێردراوە.

وہ دمفهرمووی: ﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾ ٧ ﴿الحشر.

واته: وە ئەوێ پێغەمبەر ﷺ پێی دان و مریبگرن، وە ئەوێ لێتانی قەدەغە کرد وازی لێ بێنن.

وہ دمفهرمووی: ﴿مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِظًا﴾ ٨٠ ﴿النساء.

واته: هەر کەسێک گوێڕایەتی پێغەمبەر ﷺ بکات ئەو بەراستی گوێڕایەتی خوای کردوووە.

بەردەوام سوپاسی خوای گەورە دەکەم کە یارمەتی دام بۆ وەرگیرانی صەحیحی ئیمام بوخاری بۆ سەر زمانی کوردی، ئەو کتێبەکی کە دواي قورئانی پیرۆز راستترین و دروستترین کتێبە بەلای زانایانی فەرموودەناسی ئیسلامەو، تا هاوزمانانی کوردی موسوڵمانەم کە زمانی عەرەبی نازانن لەم سەرچاوە گەورە و گەورە فەرموودە تی بگەن و شارمزی بین.

به پڕیزان ئه وهی هاندهرم بوو سه حیحی بوخاری وه رگێرم بۆ زمانی کوردی له م چه ند خاله ده یخه مه روو:

- ۱- فه رمووده گانی پێغه مبه ر ﷺ پاش قورئان سه رچاوه ی دووه می شه ریه تی ئیسلامن، وه ئه م کتێبه ش گرنگترین سه رچاوه ی فه رمووده گانی پێغه مبه ره ﷺ.
- ۲- زۆربه ی خه لکی کورد زمانی عه رمبی به چاکی نازانن، ئه وه ش هۆکاره بۆ تینه گه یشتن له قورئان و له فه رمووده گانی پێغه مبه ر ﷺ به جوانی، به لام به و مرگێرانیان بۆ زمانی کوردی لیان تی ده گهن.
- ۳- ئاسانکارییه بۆ وتارخوێن و بانگخواز و نووسه ران که له بابته گانیاندا فه رمووده ی تیا به، به ئاسانترین رێگا مانای فه رمووده گانیان له به رده ستدا بێت و سوود له و مرگێردراوه که ببینن بۆ بابته گانیان.

خوێنه رانی به ریز سه باره ت به م وه رگێردراوی سه حیحی بوخاریه به پێویستی ده زانین چه ند خالێک بۆ ئێوه ی روون بکه ینه وه:

- ۱- ده قی فه رمووده گانمان کردۆته کوردی، به لام زنجیره ی ئه و که سانه ی ده ماوده م له یه کدییه وه فه رمووده که یان گێراوه ته وه که پێی دهوتری: پرشته ی فه رمووده که، یان سه نه دی فه رمووده که و مرماننه گێراوه، جگه له که سی یه که م که به زۆری یه کی که له هاوه لان یا هه ندی جار که سی کی که یه، چونکه ئه وه ته نها ناوه به عه رمبی بێت، یان به کوردی هیچ جیاوازییه کی نییه.
- ۲- سه حیحی بوخاری جگه له خالی یه که می ده قاوده ق وه ک خو ی و مرمانگێراوه بۆ زمانی کوردی.

۳- ئەو فەرموودانەى دووبارە یان چەندبارە بوونەتەووە وەك خۆى ھىناومانە، وە ھىچ فەرموودمىھەكمان لانەبردوو، بۆ ئەوێ ئەم صەحیحى بوخارییە وەرگیراوەكەى وەكوو دھقە عەرەبییەكەى بێت.

۴- ئەو وشە و پرستانەى خراونەتە نێوان ئەم جۆرە كەوانەییەو: () ئەو لە دھقى فەرموودەكەدا نییە، خۆمان زیادمان كردوو كە مانای فەرموودەكە پێویستی پێیەتى و بەو تەواو رێك دەبێت، وە بە ھەمان شێوە ئەم كەوانەییە بەكار ھاتوو بۆ نووسینی ھەندێ وشە و ناوی عەرەبى كە لەنێو كوردییەكەدا نووسراون.

۵- ھەندێ جار لە پەراویژەكەدا روونكردنەوومان لەسەر وشە و بابەت و پرشتە و ھەر شتێك پێویست بێت داو و نووسیو.

۶- پێش دەستپێكردن بە وەرگیرانی صەحیحى بوخارى، بەكورتى ژياننامەییەكى ئىمام بوخارىمان نووسیو، تا خوێنەر شارمزابیەكى ھەبێت لەسەر نووسەرى صەحیحى بوخارى، ھەروەھا بەكورتیش باسى كتیبى صەحیحى بوخارىمان كردوو بۆ بەرچاوپروونی خوێنەرانی بەرپزى ئەم كتیبە.

۷- بەشیكى زۆر لە فەرموودەكانى صەحیحى ئىمام بوخارى دووبارە بۆتەو، بۆیە ژمارەى فەرموودە دووبارەكانمان لە پەراویژدا نووسیو، بۆ نموونە فەرموودەى ژمارە (۴۶) لە پەراویژدا نووسیومانە: ۳۹۳۹، ۴۴۲۴، ۷۲۶۴، واتە ھەمان فەرموودەى ژمارە (۴۶) لەو ژمارانەدا دووبارە بۆتەو.

سليمانی / گەرەکی کازیو

پۆزى شەممە: ۲۰۱۹/۱۱/۱۶ زایینی - ۱۸/ربیع الثاني/۱۴۴۱ کۆچى

کاتژمێر: ۷:۲۰ سەرلەبەیانى

ئیمام بوخاری رحمۃ اللہ علیہ

١- ناو و ڕه‌چه‌له‌کی:

ئیمام بوخاری پله‌ی (أمیر المؤمنین فی الحدیث)ی هه‌یه و پیتی به‌خشاوه له‌نیو زانایانی فه‌رمووده‌دا، نازناوی نه‌بو عه‌بدوڵایه، ناوی موحه‌مه‌دی کورێ ئیسماعیلی کورێ ئیبراهیمی کورێ موغیره‌ی کورێ به‌ردیزبه‌ی^(١) کورێ نه‌حه‌نه‌فی کورێ جوعفی بوخارییه^(٢).

وه به‌ردیزبه: له‌سه‌ر ئایینی ئاگرپه‌رستی بوو، به‌لام موغیره‌ی کورێ به‌ردیزبه له‌ سه‌رده‌می یه‌مانی جوعفیدا که -والی بوخارا بووه- موسوڵمان بووه، باپیره‌شی که ئیبراهیمی کورێ موغیره‌یه، ئیبنو حه‌جه‌ر ده‌لی: هیچ شتیک له‌بارمه‌وه نازانین و نه‌ماندیوه.

به‌لام باوکی ئیمام بوخاری که ئیسماعیله زانایه‌کی به‌رپز و گه‌وره بووه، فه‌رمووده‌ی له‌ حه‌مه‌دی کورێ زه‌ید و ئیمام مالیک بیستوووه، وه زانایانی عیراق فه‌رمووده‌یان لێوه گیراوه‌ته‌وه، وه باوکی سه‌ره‌رای زاناوونی خواناس و له‌خواترس بوو، لێیه‌وه گیراوه‌ته‌وه که وتووێه‌تی: پێ نازانم نه‌ یه‌ک دره‌مه‌ی حه‌رام، نه‌ یه‌ک دره‌م گومان له‌ هه‌ڵای هه‌بیت له‌ مال و ساماندا هه‌بیت.

^١ به‌ردیزبه: به‌ زمانی خه‌لکی بوخارا: واته: جوتیار.

^٢ بوخارا شارێکی گه‌وره‌یه به‌ که‌م جار له‌ سه‌ر ده‌ستی عوبه‌یدوڵای کورێ زیاد ئازاد کراوه، له‌ سه‌رده‌می خیلافه‌تی موعاویه‌دا رضی اللہ عنہ، وه کۆتا جار له‌ سه‌ر ده‌ستی قوته‌بییه‌ی کورێ موسلیما به‌ته‌واوی ئازاد کرا، ئیستا ده‌که‌وێته‌ وڵاتی نۆزبه‌کستانه‌وه. معجم البلدان: ٢٥٠/١-٢٥١، وموسوعة المورد: لمنیر بعلبکی: ١٣٢/٢.

۲- له‌دایک‌بوونی و پېگه‌شتنې:

ئىمام بوخارى پۇزى ھەينى لەپاش نوپۇزى ھەينى لە (۱۳) ى مانگى شەۋالى سالى (۱۹۴) ى كۆچى لە بوخارا لەدايك بوو، ھەر منداڭ بوو باوكى مردوو، بۇيە داىكى ئەركى بەخىوكردنى گرتۆتە ئەستۆ، لەبەر ئەۋەى باوكى ئىمام بوخارى سامانىكى زۆرى بۇ بەجى ھىشتىبون، داىكى تۈانى بەجۈانى بەخىۋى بىكات و پەرۋەردىيەكى چاكى بىكات، لە منداڭدا چاۋەكانى كۆپ دىبىت، ئىنجا داىكى لە خوا دەپارپىتەۋە لە خەۋدا ئىپراھىم پىغەمبەر ﷺ دەبىنى پى دەفەرموۋى: بىگومان خوا چاۋەكانى كۆرەكەتى چاك كىردەۋە بەھۋى دوعاى زۆرى تۆۋە بۆى، كە لە خەۋ ھەلدەسى، دەبىنى چاۋەكانى ئىمام بوخارى چاك بۆتەۋە.

٣- ئەو سەردەممە ئیمام بوخاری تیایدا ژیاو:

أ- بارودۆخی سیاسی:

ئەو پۇڭگارى ئىمام بوخارى تايىدا ژياوۋ سەردەمىيە عەباسىيەكان بوو، ئىمام بوخارى لە ژيانىدا دە خەلىفەي عەباسى ھاۋچەرخى بوون كە ئەمانەن: ئەمىن و مەئمۇن و موعتەصىم كە ھەرسىكان كۆرى ھاروونەپەشىد بوون، واسىق و مۇتەۋەكىل كە كۆرى موعتەصىم بوون، مۇتەۋەسىر كۆرى مۇتەۋەكىل بوو، مۇستەئىن كۆرى موعتەصىم بوو، موعتەز كۆرى مۇتەۋەكىل بوو، مەھدى كۆرى واسىق بوو، موعتەمىد كۆرى مۇتەۋەكىل بوو. سەردەمىيە عەباسىيەكان بە دوو قۇناغ (سەردەم) دا تى پەريو، يەكەمىيان ھوكمىيان بەھىز و دامەزراو بوو، دووھەمىيان لاۋازى و ئالۋزى ھەبوو لە ۋلادت، چەندىن جار خەلك لە خەلىفەكان ھەلگەپراۋنەتەو، بگرە ھەندى جار دەۋلەتى سەربەخۇ دروست بوو، وە لەو دەۋلەتانەي كە لەو سەردەمەدا دروست بوون: دەۋلەتى (الطاهرىة)

له نیوان (۲۰۵ - ۲۵۹) کۆچی له خوراسان دروست بووه، تاهیری کۆری حوسه‌ین دروستی کرد و نه‌یسا‌بوری کرد به پایته‌ختی دمو‌له‌ته‌که‌ی، ئیمام بوخاری له سایه‌ی نه‌و دمو‌له‌ته‌دا ژیاوه.

ب- زانست له‌و سه‌رده‌مه‌دا:

سه‌ده‌ی سییه‌می کۆچی بوژانه‌وه‌یه‌کی زانستی گه‌وره‌ی به‌خۆوه‌ بینی له‌ هه‌موو ڕوویه‌که‌وه‌، که‌ درێژم‌دان بوو به‌و به‌ره‌وه‌پێش‌چوونه‌ زانستییه‌ی که‌ له‌ دوو سه‌ده‌ی پێشووتردا دروست بووبوو، به‌لام له‌ سه‌ده‌ی سییه‌مدا زیاتر ڕووی له‌ پسپۆری جۆراوجۆر کرد به‌تایبه‌تی زانستی قورئان و سوننه‌ت، زۆر زانای گه‌وره‌ هه‌لکه‌وتن له‌ هه‌موو بواره‌کاندا، له‌ سوننه‌ت و فه‌رمووده‌ناسیشدا باشترین سه‌رده‌م و به‌پیتترین قۆناغ بوو، فه‌رمووده‌ به‌شیومه‌کی به‌رب‌لاو نووسرایه‌وه‌، به‌جۆره‌ها شیواز تۆمار کرا له‌ چهندین کتییی به‌هێز و به‌پێزدا له‌وانه‌: موسنه‌دی ئیمام نه‌حمه‌د و جامیعی سه‌حیحی بوخاری و سه‌حیحی موسلیم و سوننه‌نی سه‌عیدی کۆری مه‌نصور و مو‌صنه‌فی ئیبنو ئه‌بو شه‌یبه‌ و موسنه‌دی حومه‌یدی و سونه‌نی داریمی و سونه‌نی ئه‌بو داود و جامیعی تیرمیزی، به‌کورتی ئه‌و سه‌رده‌مه‌ به‌ره‌می سه‌رده‌مه‌کانی دیکه‌ی تیا هاته‌ به‌ره‌م.

۴- زیره‌کی و بلیمه‌تی ئیمام بوخاری له‌ مندا‌لییه‌وه‌:

ئیمام بوخاری هه‌ر به‌ مندا‌لی کاتی له‌ حو‌ج‌ره‌ی مندا‌لان و سه‌رم‌تای خوێندنی‌دا بوو زۆر زیره‌ک بوو، توانایه‌کی بێ‌وێنه‌ی هه‌بوو له‌ له‌به‌ر‌کردندا، وه‌ له‌ سه‌رم‌تای چه‌ز‌کردن به‌ خوێندن و له‌به‌ر‌کردنی فه‌رمووده‌دا بوو، مو‌حه‌مه‌دی کۆری یوسفی هه‌ره‌بری که‌ قوتابی بوخاری بووه‌- ده‌لی: مو‌حه‌مه‌دی کۆری ئه‌بو حاتیمی وه‌راق بۆی گیر‌په‌نه‌وه‌ وتی: به‌ مو‌حه‌مه‌دی کۆری ئیسماعیلی بوخاریم

وت: سهرمتای دهمستپیکردنت بۆ و مرگرتنی فهرمووده کهى بوو؟ وتی: له کاتیکیدا من له سهرمتای خویندندا بووم له بهرکردنی فهرمووده خرایه نیو دلمهوه، وتم ته مهنهنت چهند بوو لهو کاتهدا؟ وتی: ده سال یان کهمتر بووم، رۆژیکیان مامۆستا فهرموودیهکی دهگێرایهوه وتی: سوفیان له ئەبو زوبهیرهوه له ئیبراهیمهوه گێراویهتهوه، منیش به مامۆستام وت: ئەبو زوبهیر له ئیبراهیمهوه نهگێراوتهوه، مامۆستاش لیم توپه بوو، پێم وت: ئەگەر دهستنوسه کهت لایه بۆم بگێرهوه، رۆشته ژوورهوه و سهیری کرد و ها ته دهرهوه وتی: ئەى چۆنه کورپی بچکۆل؟ وتم: زوبهیری کورپی عهدی له ئیبراهیمهوه گێراویهتهوه، جا مامۆستا ههلهمهکهى لى و مرگرتم و راستی کردهوه و وتی: راست دهکهیت، هاوپییهکی وتی: ئەو کاته ته مهنهنت چهند بوو؟ وتی: یازده سال بووم، بوخاری دهلی: که ته مهنم بوو به شازده سال کتیبهکانی عهبدولای کورپی موبارهک و وهکیع له بهر کرد، پاشان له گهڵ دایکم و ئەحمهدی برام رۆشتین بۆ حهج، که حهجمان کرد دایکم و ئەحمهدی برام گهپانهوه بهلام من مامهوه بۆ و مرگرتنی فهرمووده که ته مهنم بوو به ههژده سال دهربارهی ههزاوت و وتهی هاوهلان و تابیعین کتیبیکم نووسی، ههروهها لهلای گۆری پێغه مبهردا ﷺ کتیبی (التاریخ)م نووسی له شهوانی مانگه شهودا.

موحه ممهدی کورپی سهلامی بیکهندی مامۆستای بوخاری بوو- دهلی: ههر کاتى ئەم کورپه بچکۆلهیه دیت بۆ لام بۆ و مرگرتنی فهرمووده دهمترسم و سهرم لى دهمشیوی و فهرمووده کانم لى تیکهڵ دهمبیت، واته: دهمترسێ به ئامادمبوونی بوخاری ههله بکات، چونکه دهمزانى بوخاری پێی دهمزانى گهر ههله بکات.

0- سه‌فه‌ر و گه‌رانی به‌ ولاتاندا بۆ وه‌رگرتنی فه‌رمووده‌:

ئیمام بوخاری له سه‌فه‌رکردندا پشکێکی گه‌وره‌ی به‌رده‌که‌وئ، که‌م شار و ولات هه‌بووه‌ بوخاری سه‌فه‌ری بۆ نه‌کردبێت، ئیمام بوخاری ده‌لئ: سه‌فه‌رم کردووه‌ بۆ میسر و بۆ جه‌زیره‌ دوو جار، بۆ به‌سره‌ چوار جار، شەش سال له‌ حه‌جاز ماومه‌ته‌وه‌، له‌ ژماره‌ نایه‌ت ئه‌وه‌نده‌ چوومه‌ته‌ کوفه‌ و به‌غداد، حاکیم که‌ یه‌کیکه‌ له‌ فه‌رمووده‌ناسه‌کانی خو‌راسان حاکیم ده‌لئ: پێنج سال له‌ نه‌یساپوردا ماومه‌ته‌وه‌ فه‌رمووده‌ی وتۆته‌وه‌ و گێراومه‌ته‌وه‌، وه‌ ئیمام بوخاری ده‌لئ: گه‌شتووم به‌ هه‌زار مامۆستای فه‌رمووده‌ له‌ خه‌لکی حه‌جاز و مه‌که‌ و مه‌دینه‌ و واسیت و به‌غداد و شام و میسر. خۆی ده‌لئ: شه‌وی وا هه‌بووه‌ بیست جار هه‌ستاوم چراکه‌م داگیرساندووه‌ شتێک هاتووه‌ به‌ خه‌یالمدا نوسیوومه‌ و چراکه‌م کوژاندوومه‌ته‌وه‌، جاریکی دی شتیکم بۆ هاتووه‌ هه‌ستاومه‌ته‌وه‌.

ئیمام بوخاری هه‌شت جار پۆشتوومه‌ به‌غداد -له‌و کاته‌دا به‌غداد پایته‌ختی خه‌لافه‌تی ئیسلامی و شوینی زانست و زانایان بوو- له‌ هه‌موو جاره‌کاندا چوومه‌ته‌ خزمه‌تی ئیمام ئه‌حمه‌د و ئیمام ئه‌حمه‌د هانی داوه‌ له‌ به‌غداد نیشته‌جێ بێت و بمینێته‌وه‌ نه‌ک له‌ خو‌راسان⁽¹⁾.

¹ بروهانه: البدایة والنهاية: ۳۴/۶، وطبقات الشافعية الكبرى: ۲/۲۱۷.

۱- توانایه‌کی زۆری هه‌بووه له له‌به‌رکردندا:

ئیمام بوخاری توانایه‌کی که‌موینه‌ی هه‌بووه له له‌به‌رکردندا، خوای گه‌وره به‌هۆی ئه‌و و هاوشیوه‌کانی له زانایانی فه‌رمووده‌ناس فه‌رمووده و سوننه‌تی پێغه‌مبه‌ری ﷺ پاراستوو، ئیمام بوخاری ده‌لی: سه‌د هه‌زار فه‌رمووده‌ی سه‌حیح و دوو سه‌د هه‌زار فه‌رمووده‌ی غه‌یره سه‌حیح له‌به‌ره ^(۱).

جه‌عه‌فری کوری موچه‌مه‌دی قه‌تان ده‌لی: له موچه‌مه‌دی کوری ئیسماعیل بیست ده‌یوت: له هه‌زار مامۆستا زیاتر فه‌رمووده‌م و مرگرتوو و نووسیوه‌ته‌وه له هه‌ر مامۆستایه‌کیان ده هه‌زار فه‌رمووده زیاتر و مرگرتوو، یه‌ک فه‌رمووده‌م له هیچ کام له مامۆستایه‌کان نه‌نووسیوه‌ته‌وه ر‌شته و سه‌نه‌ده‌که‌یم له‌به‌ر نه‌بی ^(۲).

ئهبو ئه‌زه‌هر ده‌لی: له سه‌مه‌ره‌ق‌ه‌ند چوار سه‌د که‌س له‌وانه‌ی فه‌رمووده‌یان و مرده‌گرت و دنووسیوه‌وه کۆبوونه‌وه و پێیان خۆش بوو هه‌له به موچه‌مه‌دی کوری ئیسماعیلی بوخاری بکه‌ن، کۆمه‌لی فه‌رمووده‌یان هێنا و تیکه‌لیان کردن و شیواندیانن به‌سه‌ر یه‌گدا، ر‌شته‌ی شامیه‌کانیان تیکه‌ل به ر‌شته‌ی عێراقیه‌کان کرد و به‌پێچه‌وانه‌شه‌وه، هه‌روه‌ها ر‌شته‌ی مه‌که‌یه‌کانیان تیکه‌ل به ر‌شته‌ی یه‌مه‌نییه‌کان کرد، دهرباره‌یان پرسیاریان له بوخاری کرد هه‌مووی بۆ راست کردنه‌وه و نه‌یانتوانی یه‌ک هه‌له‌ی پێ بکه‌ن و لێی بدۆزنه‌وه، نه له ده‌قی فه‌رمووده‌کاندا، نه له ر‌شته و سه‌نه‌ده‌کانیاندا ^(۳).

^۱ ب‌روانه: الکامل لابن عدي: ۱۳۱/۱ و تأريخ بغداد: ۲۵/۲.

^۲ ب‌روانه: تأريخ بغداد: ۱۰/۲، والسیر: ۴۰۷/۱۲، و تأريخ الإسلام: ۲۵۱/۱۹.

^۳ ب‌روانه: السیر: ۴۱۱/۱۲، و هدي الساري: ۴۸۶، و تأريخ الإسلام: ۲۵۱/۱۹-۲۵۲۹.

۷- شێوهی روخسار و لهشولاری و په‌وشت و ئاکاری و

به‌ندایه‌تی و دنیا به‌که‌مگرتنی و خۆپاریزی.

ئیمام بوخاری پیاویکی لاواز بوو، بالای مامنیۆمندی و پهنگی روخساری به‌لای گه‌تمیدا بووه، زۆر به‌که‌می نان و خواردنی ده‌خوارد له‌عیبادت و دنیا به‌که‌مگرتن و په‌وشت و ئاکارجوانیدا به‌شێکی زۆر چاکی تیدا بوو له‌ هه‌موو ئه‌و لایه‌نانه‌دا.

ئیمام بوخاری ده‌یوت: له‌ هه‌موو سالی‌کدا پێنج سه‌د دره‌م داها‌تی باخ و زه‌ویوزارم هه‌یه‌ له‌ پێناو زانستی فه‌رمووده‌دا خه‌رجی ده‌که‌م، چونکه‌ ئه‌وه‌ی له‌لای خودایه‌ چاکتر و به‌رده‌وامتره‌ ^(۱).

له‌ پێش نوێژی به‌یانیا‌ندا سییه‌ک تا نیوه‌ی قورئانی ده‌خویند، له‌ هه‌موو سێ رۆژی‌کدا له‌ به‌رمبه‌یا‌ندا خه‌تمی‌کی قورئانی ده‌کرد ^(۲).

موحه‌مه‌دی کوری یوسفی فیرمیری ده‌لی: موحه‌مه‌دی کوری ئیسماعیلی بوخاری پێی وتم: هیچ فه‌رمووده‌یه‌کم نه‌نوسیوووه‌ و نه‌خستۆته‌ سه‌حیحه‌که‌مه‌وه‌ ئیلا له‌ پێشدا خۆم شو‌ردوووه‌ و دوو پکات نوێژم کردوووه‌ ^(۳).

۸- مامۆستاکانی:

سه‌فه‌ر و گه‌رانه‌ زۆرمه‌کانی ئیمام بوخاری دمه‌رفه‌تی گه‌شتن به‌ ژماره‌یه‌کی زۆر له‌ زانایانی فه‌رمووده‌ناسی بۆ په‌خساندوووه‌، بوخاری ده‌لی: به‌ خزمه‌تی هه‌زار و

^۱ بڕوانه: تغلیق التغلیق: ۳۹۵/۵، وه‌دی الساری: ل ۴۸۰.

^۲ بڕوانه: تاریخ بغداد: ۱۲/۲، وته‌ذیب الکمال: ۴۴۶/۲۴، وطبقات الشافعية: ۲/۲۲۴.

^۳ بڕوانه: تاریخ بغداد: ۹/۲، وتاریخ دمشق: ۷۲/۵۲، وصفه‌ الصفوة لابن الجوزي: ۱۷۰/۴.

ههشتا کەس گەشتوو هه‌موویان زانا بوون بە فەرمووده‌ی پێغه‌مبەر ﷺ وه
 حاکی نەیساپوری دەڵێ: بوخاری بە زۆریک له زانایان گەشتوو که فەرمووده‌ی
 لێ وەرگرتوون له هەر یه‌ك له‌م ولات و شارانه: مه‌ککه و مه‌دینه و شام^(۱) و
 بوخارا و مه‌رۆ و به‌لخ و هه‌رات و نەیساپور و رهی و به‌غداد و واسیت و به‌سره و
 کوفه و میسر و جه‌زیره، بوخاری سمفهری کردوو به‌ هه‌موو ئەو شار و ولاتانه
 و له هه‌موویاندا ماوتەوه و به خزمەت زاناکانی گەشتوو.

ئێینو حه‌جهری عه‌سقه‌لانی مامۆستاکانی ئیمام بوخاری ده‌کاته پێنج چین و ئاست:

۱- چین و ئاستی یه‌که‌م: ئەوانه‌ی فەرموودمیان بۆ گێڕاوتەوه که له تابیعین^(۲)
 بیستوو: وه‌ك موچه‌مه‌دی کورپی عه‌بدو‌لای ئەنصاری له حومه‌یده‌وه
 گێڕاویه‌ته‌وه وه مالیکی کورپی ئیبراهیم که له یه‌زیدی کورپی عوبه‌یده‌وه و ئەبو
 نوعه‌یم که له ئەعه‌مه‌شه‌وه گێڕاویه‌ته‌وه، مامۆستای ئەمانه هه‌موویان تابیی
 بوون.

۲- چین و ئاستی دووهم: ئەوانه‌ی له سه‌رده‌می ئەوانه‌ی چینی یه‌که‌مدا بوون،
 به‌لام فەرموودمیان له تابیعینه باومرپی‌کراوه‌کان نه‌بیستوو. وه‌ك ئاده‌می کورپی
 ئەبو ئیاس و سه‌عیدی کورپی مه‌ریه‌م و سه‌وری و ئەیوبی کورپی سوله‌یمان.

۳- چین و ئاستی سێهه‌م: چینی مامنیومندی مامۆستاکانیه‌تی: ئەوانه‌ن به
 تابیعین نه‌گەشتوون، به‌لکوو به‌ گه‌وره‌کانی شوینکه‌وته‌ی تابیعین گەشتوون،
 وه‌ك: سوله‌یمانی کورپی حه‌رب و هوتیه‌بی کورپی سه‌عید و نوعه‌یمی کورپی
 حه‌ماد و عه‌لی کورپی مه‌دینی و ئەحمه‌دی کورپی حه‌نبه‌ل، ئەم چینه ئیمام
 موسلیم فەرمووده‌ی لێیان بیستوو.

^۱ واته‌ شاره‌کانی شام.

^۲ ئەوانه‌ی هاوه‌لانیان بێنیوه و باوه‌ردار و موسولمان بوون.

۴- چین و ئاستی چوارەم: ھاوڕێکانیەتی لە وەرگرتنی فەرموودەدا کە بە ماوەیەکی کەم پێش بوخاری فەرموودەیان بیستوو: وەك موخەممەدی کۆری یەحیای زوهری و ئەبو حاتیمی رازی و عەبدی کۆری حومەید و کۆمەڵی لەم جۆرە کەسانە.

۵- چین و ئاستی پێنجەم: کۆمەڵێک ھەبوون بە قوتابی بوخاری ھەژمار دەکران لە ڕووی تەمەنەوە لە گێڕانەوێ فەرموودەدا، ئیمام بوخاری بۆ سوود وەرگرتن فەرموودە لێ گێڕانەتەو، وەك: عەبدوڵای کۆری حەمادی ئامولی و عەبدوڵای کۆری ئوبە ی قازی و موخەممەدی کۆری ئیسحاقی سەراج و موخەممەدی کۆری عیسی تیرمیزی، ژمارە ی ئەو مامۆستایانە ی کە لە صەحیحە کەیدا فەرموودە ی لێ گێڕانەتەو (۳۲۴) مامۆستان، ئەوانەشی زۆرتین فەرموودە ی لێ گێڕانەتەو لە صەحیحە کەیدا نزیکە ی بیست مامۆستان.

۹- قوتابیەکانی:

قوتابیەکانی ئیمام بوخاری ئیجگار زۆر بوون و لە ژمارە نایەن، فەرەبری دەلی: نەو دە ھەزار کەس صەحیحی بوخارییان بیستوو لە ئیمام بوخاری ^(۱)، لەو ژمارە و زیاتریش گێڕدراوەتەو کە فەرموودەیان لە ئیمام بوخاری بیستی، لەوانە: ئیمام موسلیم و ئیمام تیرمیزی و ئیمام ئەحمەدی کۆری شوەیبی نەسائی و ئەبو زورعی رازی و ئیمام ئیبنو خوزیمە ی نەیسابوری و ئیمام ئەبو بەکری

^۱ بڕوانە: سیر أعلام النبلاء: ۲۹۸/۱۲.

بەزار، وه ئەوانەى جامیعی صەحیحەکیان لێ گیراوتەوه. ئەم چوار کەسە بوون:

- ۱- موحەممەدی کورپی یوسفی فیرەبری کە بەناوبانگترینی ئەوانەیه کە صەحیحەکیان لێ گیراوتەوه.
 - ۲- ئیبراھیمی کورپی مەعقیلی نەسەفی.
 - ۳- حەمادی کورپی شاکیری نەسەوی.
 - ۴- مەنسوری کورپی موحەممەدی بەزەدهوی.
- وه خەتیبی بەغدادی دەلی: کۆتاهەمین کەس کە صەحیحی بوخاری لە ئیمام بوخاری بیستوووە لە بەغداد حوسەینی کورپی ئیسماعیلی مەحامیلی بوو.^(۱)

۱۰- پلە و پێگەى لەلای زانایان:

ئیمام بوخاری لە پلەیهکی بەرزى زانستى و دیندارى و ئەوەندە بەرزدا بوو مامۆستاکانى و زانا هاوچەرخیەکانى و قوتابییەکانى هەموویان بەشیۆمیەکی زۆر گەوره و بەسەرسامییەوه باسى ئیمام بوخارییان کردوو:

پیاویك پرسىارى لە قوتەیبەى کورپی سەعید کرد دەربارەى ئیمام بوخاری ئەویش وتی: سەرنجى فەرموودەى پێغەمبەرم ﷺ داوه و سەرنجى بۆچوونە ئەقلىیەکانم داوه و لەگەڵ شەرعزان و عابید و خواناسان دانیشتووم، بەلام کەسم نەدیوه وهك موحەممەدى کورپی ئیسماعیل بێت^(۲). ئیمام ئەحمەد دەلی: خوراسان وێنەى موحەممەدى کورپی ئیسماعیلی بەخۆوه نەبینیوه^(۳)، وه ئەبو

^۱ بڕوانە: تاریخ بغداد: ۵/۲.

^۲ بڕوانە: سیر أعلام النبلاء: ۴۳۱/۱۲، تغلیق التغلیق: ۴۰۲/۵.

^۳ بڕوانە: طبقات الحنابلة: ۲۷۷/۱، وتاریخ دمشق: ۶۸/۵۲.

بەگري کورپی خوزمیه ده‌ئێ: له ژێر ئاسماندا له موحه‌مه‌دی کورپی ئیسماعیل زان‌تر نییه به‌فه‌رمووده^(۱). حاکیم ده‌ئێ: ئیمام موس‌لیم رۆشت بۆ لای بوخاری و نیوجاوانی ماچ کرد و وتی: لێم گه‌رێ با هه‌ردوو پێیه‌کان‌ت ماچ بکه‌م نه‌ی مامۆستای مامۆستایان و گه‌وره‌ی فه‌رمووده‌ناسان و دکتۆری فه‌رمووده و نه‌خۆشییه‌کانی^(۲)، ئیمام نه‌وه‌وی ده‌ئێ: به‌سه‌ بۆ گه‌ورمی بوخاری که‌ زۆربه‌ی ئه‌وانه‌ی وه‌سف و ستایشی ده‌که‌ن و پیا‌یا هه‌لنه‌ده‌ن مامۆستا و زانا به‌ناوبانگه‌کانی خودی بوخارین^(۳). سه‌خاوی ده‌ئێ: هه‌ر که‌س سه‌یری هه‌ل‌ب‌زاردنه‌ فیه‌یه‌یه‌کان بکات له‌ جامیه‌که‌یدا ده‌زانێ که‌ بوخاری مو‌جته‌هیدێکی سه‌رکه‌وتووی زانا بووه^(۴).

ئێبنو حه‌ج‌ه‌ریش که‌ -رافه‌ی سه‌حیحی بوخاری کردووه- ده‌ئێ: نه‌گه‌ر دهرگای وه‌سف و ستایش بکریته‌وه‌ بۆ پیا‌هه‌ل‌دانی بوخاری له‌ لایه‌ن ئه‌وانه‌ی له‌دوای بوخاری هاتوون کا‌غه‌ز ته‌واو دهبێت و ژیا‌نی کو‌تایی دێت، چونکه‌ نه‌و دهریا‌یه‌که‌ که‌ناری نییه^(۵).

^۱ ب‌روانه: معرفة علوم الحديث للحاکم: ل ۱۱۳-۱۱۴، وتاریخ بغداد: ۱۰۲/۱۳.

^۲ ب‌روانه: عمدة القاري، والسامع: ل ۵۹.

^۳ ب‌روانه: تهذيب الأسماء واللغات: ۷۱/۱.

^۴ ب‌روانه: عمدة القاري والسامع: ل ۵۹.

^۵ ب‌روانه: هدى الساري: ل ۴۸۵.

II- کتیب و نووسراوهکانی:

ئیمام بوخاری له زۆر زانست و بابەتدا کتیب و نووسراوی هەیە، بەلام بەشیوەیهکی گشتی له بابەتی فەرمووده و زانستهکانی دەرناچن، هەندیکی دەربارە فەرموودهیه و هەندیکی دەربارە ئه وه که سانهیه که فەرموودهکانیان گێڕاوهتهوه، هەندیکی له عیلهت و نهخۆشییهکانی فەرمووده دایه و بهشیکی له تهفسیردایه و ههشیانه له بیروباومردایه، ژماره ی کتیبهکانی بیست و سی کتیبه له م بوارانه دا:

۱- له فەرمووده دا، وهك: (الجامع الصحيح) و (الأدب المفرد) و (بر الوالدین) و (رفع الیدین فی الصلاة) و (القراءة خلف الإمام).

۲- له میژووی ئهوانه ی فەرمووده یان گێڕاوهتهوه، وهك: (التاریخ الکبیر) و (التاریخ الأوسط) و (الکنی) و (أسماء الصحابة).

۳- له تهفسیر دا، وهك: (التفسیر الکبیر) که فیرمبری قوتابی و موحه ممه دی کوری ئه بو حاتیم باسیان کردووه که ده لێن فیرمبری نووسیویه تی.

۴- له بیروباومردا یهك کتیبی نووسیوو به ناوی: (خلق أفعال العباد والرد علی الجهمیه وأصحاب التعطیل) که باسیکی گرنگی بیروباومردی تیا روون کردۆتهوه.

II- دوا ساتهکانی ژبانی و کاتی مردنی:

له گه ل کاربه دهستی شاری بوخارا خالیدی کوری ئه حمه دی زوهلی هه ندی کێشه دروست ده بیّت له نیوانیاندا، له سه ر ئه وه ی خالید داوا له ئیمام بوخاری ده کات که کتیبی سه حیه که ی و میژوو ده که ی له گه ل خوی ببات بو لای خالید تا له ئیمام بوخاری ببیستی، ئیمام بوخاری ده لێ: من عیلم زه لیل نا که م نایبه مه به ردمرگای که س، ئه گه ر تو پێویستت پێیه تی و مه ره له مزگه وته که م ناماده به

یان لە مالى خوّم، ئەگەر هیچیان ت بەدل نییە تۆ دەسەلاتدارى پێگەم مەدە
 فەرمووده بەسەر خەلکیدا بخوینمەوه تا من لەلای خوا بەهانەم هەبێت کە من
 زانستم نەشاردۆتەوه. ئیدی خالیدی ش خەلکی لى ھان دەدات و ئیمام بوخاریش
 دەپروات بۆ سەمەرقەند بۆ گوندیک بە ناوی خەرتەنک کە دوو فەرسەخ لە
 سەمەرقەندەوه دوورە، کە ھەندى خزمى ھەبوو ھەوى، ئینجا چەند پوژیک
 ھەوى دەمیڤیتەوه و نەخۆش دەکەوى بە نەخۆشییەکی زۆر قورس و گران،
 مانگیکی پى ناچى و لە شەوى شەممەى جەژنى پەمەزانی سالى (۲۵۶) ى کۆچى
 لە تەمەنى شەست و دوو سالىدا تەنیا سیازدە پوژى کەم بوو و وفات دەکات، وە
 ھەر لە گوندی خەرتەنک دەنیژى، پاش نوێژى جەژنى پەمەزان^(۱).
 دواى وفاتى ھەر ئەو شەوه یەك لە ھاوہلانى بەخزمەت پێغەمبەر ﷺ دەگات و
 دەبینى چاومرپی کەسیك دەگات، دواى ئەوہى لى دەپرسى، پێغەمبەر ﷺ
 دەفەرمووى: چاومرپی موخەممەدى کورى ئیسماعیل دەکەم.

^۱ بڕوانە: تاریخ بغداد: ۳۴/۲، وتهذيب الكمال: ۴۶۷/۲۴، والسير: ۴۶۷/۱۲.

ناوی ته‌واوی سه‌حیحی ئیمام بوخاری

(الجامع المسند الصحيح المختصر من أمور رسول الله ﷺ وسننه وأيامه)^(١) که له‌نیۆ موسوڵماناندا به (الجامع الصحيح) یان (صحیح البخاری) ناسراوه، به‌لام ئیبنو حه‌جهر ده‌لی: ناوی: (الجامع الصحيح المسند من حدیث رسول الله ﷺ وسننه وأيامه)^(٢).

۱- چ شتیک هۆکار بوو ئیمام بوخاری سه‌حیحه‌که‌ی بنووسیت؟

پێش ئیمام بوخاری فه‌رموودنسان فه‌رمووده‌ی سه‌حیحیان به‌جیا نه‌دمووسی، به‌لکوو فه‌رمووده‌ی سه‌حیح و هه‌سه‌ن و لاوازیان پێکه‌وه دهمووسییه‌وه و جیاکردنه‌ویان جی ده‌یشت بۆ خۆینه‌ر که خۆی به هه‌له‌نگاندنی راوییه‌کان ده‌زانی سه‌حیحه یان هه‌سه‌نه یان لاوازه، تا بوخاری هات سه‌حیحه‌که‌ی نووسی، ئه‌وه‌ی وای لێ کرد ببنووسی ئه‌م باسه‌یه که بوخاری ده‌لی: ئیمه له‌لای ئیسحاقی کوری راهه‌وه‌یه‌ی بووین وتی: خۆزگه کتیبیکی کورتان کۆ ده‌کرده‌وه له فه‌رمووده سه‌حیحه‌کانی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، منیش ئه‌و وته‌یه‌ی ئه‌و چووه نیۆ دله‌وه‌وه، بۆیه دهمستم کرد به کۆکردنه‌وه‌ی فه‌رمووده‌کانی کتیبی (الجامع الصحيح)^(٣).

^١ بروهانه: مقدمة ابن الصلاح في علوم الحديث: ل ٢٤-٢٥، ورجال صحيح البخاري: ٢٤/١، وفهرست ما رواه ابن عطية: ل ٤٥، وتهذيب الأسماء واللغات: ٧٣/١.

^٢ بروهانه: الهدي الساري: ل ٦.

^٣ بروهانه: أعلام المحدثين، والهدي الساري: ل ٩٢٨.

۲- چۆن فەرموودهکانی کۆ دهکردوه؟

ئیمام بوخاری له کۆکردنهوهی فەرموودهکانی سهحیحهکهیدا زۆر وردهکاری و لیکۆلینهوهی بهکار هێناوه، بۆ نووسینی ههر فەرموودمیهك له کتیبهکهیدا بۆ ئهو مهبهسته ئهوپهری ههولێ داوه تا ئهو کتیبهی دهمینووسی جیگهی متمانه و برۆای موسولمانان بێت. بهلگه لهسهه ئهمهی وتمان ئهمانهی خوارهوهیه:

بوخاری دهلێ: فەرموودهکانی ئهم کتیبی (الجامع) هم لهنیو شەش سەد ههزار فەرمووده ههلبازردوو له ماوهی شازده سالدا و کردوومهته بهلگه بۆ خۆم له نیوان خۆم و خوادا^(۱)، وه دهلێ: لهم کتیبهدا تهنها فەرموودهی سهحیحم هێناوه و دامناوه، زۆرم واز لێ هێناوه بۆ ئهوهی کتیبهکه گهوره نهبێت و درێژ نهبێتهوه.

وه بوخاری دهلێ: سههمای نووسینی کتیبی (الجامع) م له مرگهوتی حهرام دهست پێ کرد، وه ههچ فەرموودهکم تیا نهنووسیوه ههتا ئیستیخارهم بۆ کردوووه و دوو رکات نوێژم بۆ کردوووه و دلتیا بوومهتهوه که سهحیحه ئینجا نووسیومه^(۲).

۳- گهورهیی و تایبهتمهندییهکانی (الجامع الصحیح):

۱- زانایانی ئیسلام^(۳) یهکدهنگ ههرجی فەرموودهی سهحیحی بوخارییه راست و دروست و سهحیحه وه ههموویان قبوو له و کاری پێ دهکهن که ئهم کۆدهنگیه بۆ ههچ کتیبیکی دیکه نهبووه.

^۱ بڕوانه: هدی الساری: ل ۵۱۳.

^۲ بڕوانه: هدی الساری: ل ۵۱۳.

^۳ کهمیکان نهبێت که لهچاو ئهو رێژه زۆرهی زانایانهوه زۆر زۆر کهمن.

۲- بوخاری بۆ دانان و هه‌ڵبژاردنی فەرمووده‌کانی سه‌حیحه‌که‌ی به‌رزترین پله‌ی پشکنین و ورده‌کاری له‌به‌رکردنی راوییه‌کان و متمانه‌پێبوونیانی ره‌چاو کردووه.

۳- له‌پاش ته‌واوبوونی سه‌حیحه‌که‌ی، پێشانی کۆمه‌ڵی له‌ زانا پله‌به‌رزمه‌کانی فەرمووده‌ناسی داوه، وه‌ک: ئیبنو مه‌عین و ئیبنوله‌دینی و ئەحمه‌دی کوری حه‌نبه‌ل، هه‌موویان شایه‌تی سه‌حیحی فەرمووده‌کانیان بۆ داوه جگه‌ له‌ چوار فەرمووده‌یان نه‌بی‌ت.

۴- یه‌که‌م کتێبه‌ که‌ ته‌نها فەرمووده‌ی سه‌حیحی تێدا کۆکراوته‌وه که‌ پێش ئەو کاری وا نه‌کراوه، هه‌ر که‌سیش پاش ئەو هاتوووه شوێن پێی ئەوی هه‌لگرتوووه له‌ فەرمووده‌ناسان.

۵- ته‌نها ئەو مه‌رجی به‌یه‌گه‌یشتنی له‌ نیوان قوتابی و مامۆستادا داناوه، جیا له‌ هه‌موو زانیانی فەرمووده‌ناسی دیکه که‌ ته‌نها هاوچه‌رخیان به‌مه‌رج گرتوووه. ۶- له‌ سه‌رباسه‌کانی سه‌حیحه‌که‌یدا ده‌ی‌نان و ورده‌کاری زۆری تیا‌دا به‌کار هێناوه، که‌ هیچ کام له‌ هاو‌پێ‌کانی و هاوچه‌رخه‌کانی شتی له‌و جو‌رمیان نه‌کردوووه.

۷- دووباره‌کردنه‌وه‌ی فەرمووده‌کان له‌ زۆر جێگای سه‌حیحه‌که‌یدا بۆ چه‌ند مانا و مه‌به‌ستی به‌سوود و دهره‌ی‌نان و ئاماژه‌کردن به‌ چه‌نده‌ها یاسا و حوکمی شه‌رعی له‌ فەرمووده‌کاندا دووباره‌ کراونه‌ته‌وه.

۴- شیوه‌ی سه‌رباسه‌کانی ئیمام بوخاری له سه‌حیحه‌که‌یدا

ئیمام بوخاری له سه‌حیحه‌که‌یدا سێ شیوازی به‌کار هێناوه که نه‌مانه‌ن:
 ۱- سه‌رباسه‌ روون و ئاشکراکان که ئه‌م جو‌رانه له‌خۆ ده‌گرێت:

۱- به‌شیوه‌ی باسلیوه‌کردنیکی گشتی که نیوه‌پوکی باسه‌که چه‌ند جوړیک هه‌لبگرێ، وه‌ک ئه‌م ده‌قه (بَابُ الْبَوْلِ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ) باسی میزکردنه‌ نیو ئاوی و مستاو، پاشان ئه‌م فهرمووده‌ی هێناوه: ((با هیچ که‌ستان میز نه‌کاته نیو ئاوی و مستاوه‌وه، پاشان خۆی تیا‌دا بشوات))، مه‌به‌ستی له‌سه‌رباسه‌که ئه‌وه‌یه روونی کردۆته‌وه که مه‌به‌ست پێگه‌یه له‌ میزتی‌کردن و خوشۆردن لێ ئه‌گه‌ر میزی تی کرد.

۲- به‌شیوه‌ی پرسیار سه‌رباسه‌که دینێ: ئه‌مه‌ش له‌وانه‌یه بۆ ئه‌وه بێ چونکه باسه‌که بۆچوونی جیاوازی تیا‌یه وه‌ک ئه‌م سه‌رباسه: (ئایا ئه‌و که‌سانه‌ی ئاماده‌ی نوێژی هه‌ینی نابن له‌ ئافه‌رماتان و منداڵان و که‌سانی دیکه خوشۆردن له‌سه‌ریان واجبه؟) پاشان فهرمووده‌کان دینێ له‌و بارمه‌یه‌وه.

۳- جاری ۱ا هه‌یه سه‌رباسه‌که‌ی له‌ ئایه‌تی‌که‌وه و مرگرتووه: وه‌ک: بَابُ: ﴿قَالَ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ﴾ التوبة.

۴- هه‌ندی جار وته‌یه‌کی سه‌حابه‌یه‌ک یان زانایه‌ک ده‌کاته سه‌رباس. وه‌ک: (بَابُ: فِي كَمْ تُصَلِّي الْمَرْأَةُ فِي النَّيَابِ)، عیگریمه ده‌لی: ئه‌گه‌ر ئافه‌رمت به‌ یه‌ک پۆشاک هه‌موو له‌شی داپۆشیت، به‌لای منه‌وه دروسته‌ بۆی (نوێژی پێوه بکات).
 ب- سه‌رباسی حوکه‌مه‌رگرتن له‌ فهرمووده‌که‌دا:

له‌م شیوه‌یاندا ئیمام بوخاری ئه‌و حوکه‌مه‌ی، یان ئه‌و سووده‌ی له‌ فهرمووده‌که‌ی، یان له‌ فهرمووده‌کانی باسه‌که و مریده‌گریت دمی‌کاته ناو‌نیشان و سه‌رباس وه‌ک:

له (باسی هۆنراوه خوێندنه‌وه له مزگه‌وتدا) ئەم فەرموودمیه دینێ: (ئە‌ی
حه‌سان له‌بری پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ وه‌لام بدمه‌وه).

(ئهمه باسیکه: كه‌سانی زانا و خاوه‌ن هه‌زل له‌پێشترن بۆ پێشنوێژیکردن)، ئینجا
ئە‌م فەرموودمیه دهنووسی: ((... فەرمان بکه‌ن به‌ ئە‌بو به‌کر با پێشنوێژی
بکات بۆ خه‌لکه‌که)).

ج- شیوه‌ی سێهه‌م سه‌رباس و ناویشانی په‌ها:

که‌ بریتییه له‌و ناویشانانه‌ی ته‌نها وشه‌ی (باب) (باسیک)ی بۆ نووسیوه هه‌یج
باس و ناویشانی له‌گه‌ڵدا نییه ئە‌مه‌ش بۆ دوو مه‌به‌ست به‌کار دینێ و
دهنووسیت:

یه‌که‌م: ئە‌و باسه‌ په‌یومندی به‌ باسه‌که‌ی پێش خۆیه‌وه هه‌یه و ته‌واوکه‌ریه‌تی
له‌به‌ر زیاده‌ مانا و سوودیک جیای کردۆته‌وه له‌ باسه‌که‌ی پێشو، وه‌ك ئە‌وه وایه
به‌شیک بی‌ت له‌ باسه‌که‌ی پێش خۆی، بۆ نه‌مونه وه‌ك: (باسی ئە‌وه‌ی ناپه‌سه‌نده
له‌ شین و شه‌پۆر له‌سه‌ر مردوو)، ئینجا فەرمووده‌ی: ((هه‌ر كه‌سیك له‌سه‌ری
بگری‌ن سزا دمه‌ری به‌هۆی ئە‌وه‌ی له‌سه‌ری گریان))، پاشان ده‌لێ: (ئهمه
باسیکه)، وه‌ پاشان فەرمووده‌ی جابیر دمه‌باره‌ی كوژرانی باوکی له‌ غه‌زای
ئو‌حوددا دینێ له‌ به‌شیکیدا ده‌لێ: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فەرمانی کرد لاشه‌که‌ی
هه‌لگیرا ئینجا گوئی له‌ دهنگی هاوار و گریانێ ژنیک بوو فەرمووی: ((ئە‌و ژنه
کێیه‌؟)) عه‌زبان کرد کچی عه‌مه‌ره‌ -یان خوشکی عه‌مه‌ره‌- فەرمووی: ((جا بۆچی
ده‌گری؟ -یان: مه‌گری- به‌رده‌وام فریسته‌کان به‌ باله‌کانیان دایانپۆشیبوو
سێبه‌ریان بۆ کردبوو هه‌تا لاشه‌که‌ی هه‌لگیرا))، ئە‌م فەرمووده‌یه ئە‌وه
ده‌گه‌یه‌نیت که‌ گریان به‌دمنگی به‌رز بۆ مردوو ناپه‌سه‌نده به‌ به‌لگه‌ی ئە‌وه‌ی که
فریسته‌کان به‌بالیان دایانپۆشیوه و سێبه‌ریان بۆ کردوو، ئە‌مه‌ش حوکمیکه له
فەرمووده‌کانی باسه‌که‌ی پێشوودا نه‌بوو که فەرمووده‌که‌ی ئە‌م باسه‌ گه‌یانندی.

دوووم: شاولیولای دمهله‌وی ده‌لی: ئیمام بوخاری به سه‌رباس و ناوێشانه‌کانی له سه‌حیحه‌که‌یدا ویستووێه‌تی ئه‌وپه‌ری توانای خۆی بخاته کار بۆ هه‌لگوزین و دهره‌ینانی باب‌ه‌تانیکی زیاتر له فهرمووده‌کانی پێغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ ئه‌مه‌ش کارێکه‌ که‌س له زانایان پێش ئیمام بوخاری نه‌که‌وتوو، به‌لام ئه‌وه‌نده هه‌یه پێی چاک بوو که فهرمووده‌کان دابه‌ش بکات به‌گوێره‌ی ناوێشانه‌کان، وه له‌و باس و ناوێشانانه‌دا نه‌یانی دهره‌ینان و هه‌لێنجان له فهرمووده‌کان دابنێت.

0- دووباره‌کردنه‌وه‌ی فهرمووده‌کان،

یان به‌شبه‌شکردنیان، یان کورتکردنه‌وه‌یان

زانای پایه‌به‌رزى فهرمووده‌ناس موحه‌ممه‌دی کو‌ری تاهیری مه‌قدیسی ده‌لی: بوخاری له سه‌حیحه‌که‌یدا جارى وا هه‌یه فهرمووده‌یه‌ك له چه‌ند جیگایه‌كدا دووباره ده‌کاته‌وه، له‌هه‌ر باس و جیگایه‌كدا به رسته‌یه‌کی دیکه ده‌یه‌ینى، به زانایی و شاره‌زایی خۆی مانا و هوکمیکی لى دهرده‌ینى که له‌گه‌ل باس و جیگاکه‌دا بگونجیت، زۆر که‌م بگه‌ر فهرمووده‌یه‌ك نیه له دوو جیگادا به‌یه‌ك سه‌نده و یه‌ك ده‌ق بێنى، به‌لكوو بۆ چه‌ند مه‌به‌ست و سوودی جیاواز ده‌یه‌ینى له‌وانه:

۱- فهرمووده‌که له هاوه‌لێکه‌ود د‌گ‌یر‌پ‌ته‌وه، پاشان له جیگایه‌کی دیکه له هاوه‌لێکی دیکه‌وه د‌گ‌یر‌پ‌ته‌وه.

۲- یان هه‌ندێک فهرمووده به یاسا‌کانی خۆی به‌سه‌حیح داده‌نى و د‌م‌یان‌ه‌ینى به‌هۆی هاتنى له چه‌ند ر‌ی‌گ‌ایه‌که‌وه، بۆیه له هه‌ر جیگایه‌ك ده‌یه‌ینى جیاوازه له ر‌ی‌گا و ر‌سته‌که‌ی دیکه.

٣- جاری وا هه‌یه هه‌ندئ فەرمووده ده‌گیرێته‌وه له‌ پراوییه‌که‌وه که به‌ته‌واوی هه‌موو فەرمووده‌که‌ی هه‌ناوه، پاشان له‌ پێکه‌یه‌کی دیکه‌وه ده‌گیرێته‌وه به‌کورت‌تر له‌ پێکه‌ی یه‌که‌م. هه‌ردووکیان ده‌گیرێته‌وه تا گومان دروست نه‌بێت که هه‌ردوو فەرمووده و رسته‌که‌یان سه‌حیحن.

٤- یان له‌ هه‌ندئ فەرمووده‌دا پراوییه‌کان به‌شیوه‌ی جیاواز فەرمووده‌که ده‌گیرنه‌وه بۆ هه‌ر شیوه‌یه‌کیان باسیکی سه‌ربه‌خۆی داناوه، چونکه وشه و ده‌قی هه‌ریه‌که‌یان مانایه‌ک دمه‌خشی‌ت جیا له‌وه‌ی دیکه‌یان.

٥- هه‌ندئ جار تێکگیران هه‌یه له‌ فەرمووده‌یه‌که‌دا له‌نیوان په‌یوه‌ستبوون و په‌یوه‌ستنه‌بووندا، ئیمام بوخاری په‌یوه‌ستبوونه‌که‌ی لای راست‌ره، به‌لام پێچه‌وانه‌که‌شی دینی تا بلی ئه‌وه په‌یوه‌ستنه‌بوونه و به‌لایه‌وه بستی پی نابه‌سرتیت.

٦- یان پێچه‌وانه‌یی هه‌یه له‌ فەرمووده‌یه‌که‌دا له‌ نیوان ئه‌وه‌ی فەرمووده‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بێت یان وته‌ی هاوه‌لان بێت، ئیمام بوخاری یه‌کیانی لا راست‌ره، پێچه‌وانه‌که‌شی هه‌ناوه تا بلی هیچ کاریگه‌ری نییه.

٧- جاری وا هه‌یه له‌ رسته‌یه‌که‌دا که‌سێک هه‌یه له‌ رسته‌یه‌کی دیکه‌دا ئه‌و که‌سه نییه، ئیمام بوخاری هه‌ردوو رسته‌که دینی، که هه‌ردووکیان به‌لایه‌وه سه‌حیحن.

٨- یان فەرمووده‌یه‌کی به‌ (عَنْ فُلَانٍ) هه‌ناوه. پاشان به‌ سه‌نه‌دیکی دیکه به‌ (سَمِعْتُ) له‌ جینگای (عَنْ) دا هه‌ناویه‌تی بۆ ئه‌وه‌ی رپوون بێته‌وه که ئه‌و دوو که‌سه‌ی یه‌که‌میان له‌ دووه‌می بیستووود ئه‌و گومانه‌ی به‌ رسته (عَنْ فُلَانٍ) دروست بووه، به‌ رسته‌ی (سَمِعْتُ) نه‌می‌نێ.

ئه‌مانه هه‌مووی بۆ ئه‌و فەرموودانه‌یه که ده‌قی فەرمووده‌که وه‌ک خۆی له‌ زیاتر له‌ شوینی‌کدا دووباره‌ بۆته‌وه:

✱ به‌لام سه‌بارمت به به‌شبه‌شکردنی فهرمووده‌که بو چەند به‌شیک و چەند باسیک که له هەر شوینیکدا به‌شیکی فهرمووده‌که دینێ. ئەو ئەگەر دمه‌که کورت بوو، یان هەندیکی په‌یومندی هه‌بوو به هەندیکیه‌وه، جاری وا هه‌یه دوو حوکم یان زیاتر له فهرمووده‌یه‌کدا هه‌یه، ئەو دووبارە دمه‌که به‌و پێیه، هه‌رحەنده خالی نابیت له هەندێ ورده‌کاری فهرمووده‌ناسی وه‌ک گیرانه‌وه‌ی فهرمووده‌که له‌جاری دووه‌مدا له مامۆستایه‌که‌وه جیا له مامۆستاکی رشته‌ی یه‌که‌م جار ئەمه‌ش سووده‌که‌ی هینانی زیاتر له رشته‌یه‌که بو فهرمووده‌که. جاری وا هه‌یه ناگرێ فهرمووده‌که به‌رشته‌یه‌کی دیکه بگێرێته‌وه، چونکه فهرمووده‌که تهنها یه‌ک رشته‌ی هه‌یه.

ئەو کاته جاری به‌په‌یومستی دمیگێرێته‌وه، له جیگایه‌کی دیکه‌دا به موعه‌له‌قی دمیگێرێته‌وه، یان جاری به‌ته‌واوی فهرمووده‌که دمه‌ینێ، جاریکی دیکه ئەو به‌شه دینێ که بو باسه‌که‌ی پێویسته.

به‌لام ئەگەر دمه‌که چەند بره‌گه‌یه‌کی تیابیت و هه‌یجان په‌یومندی به‌وه‌ی دیکه‌وه نه‌بیت، ئەو کات هەر به‌شیکی فهرمووده‌که له باسیکی سه‌ربه‌خۆدا دمه‌ینێ، تا باسه‌که درێژ نه‌بیت‌وه هەندێ جار فهرمووده‌که هه‌مووی دینێ.

✱ وه سه‌بارمت به‌وه‌ی به‌شیکی فهرمووده‌که دینێ، پاشان به‌شه‌که‌ی دیکه‌ی له جیگایه‌کی دیکه‌دا ناهینێ، به‌زۆری ئەو کاره ناکات مه‌گەر ئەو به‌شه‌ی ناهینێ وته‌ی هاوه‌لێک بیت، بره‌گه‌یه‌کی تیاپه حوکمی فهرمووده‌ی پێغه‌مبه‌ری ﷺ هه‌یه ئەوه‌ی که ناهینێ، چونکه په‌یومندی به باسی سه‌حیحه‌که‌یه‌وه نییه، وه‌ک فهرمووده‌ی هوزمیلی کورێ شوهره‌حبیل له عه‌بدولای کورێ مه‌سعوده‌وه ﷺ ده‌گێرێته‌وه و ده‌لێ: **إِنَّ أَهْلَ الْإِسْلَامِ لَا يُسَيُّوْنَ، وَإِنَّ أَهْلَ الْجَاهِلِيَّةِ كَانُوا يُسَيُّوْنَ..** به‌م

جوۆره هیناویهتی که له وتهیهکی درێژی عهبدوڵا کورت کراوتهوه که ئه مه بهشیکیهتی که حوکمی فهرموودهی پێغه مبهری ﷺ ههیه.

بهو شیوهیه کوۆتایی بهم بهشه دینین، دهربارهی کتیبی سهحیحی ئیمام بوخاری.

قَالَ الشَّيْخُ الْإِمَامُ الْخَافِضُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْمُغِيرَةِ الْبُخَارِيُّ
رَحِمَهُ تَعَالَى آمِينَ:

مامۆستا و پێشهوا و حافیز له زانستی فهرموودهدا باوکی عهبدولا که ناوی
موحهممهدی کوپی ئیسماعیلی کوپی ئیبراهیمی کوپی موغیره ی بوخارییه
خودای بهرز و بلند پهحمی پی بکات ئامین، دهلی:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱- کتابُ بدءِ الوحي

به‌ناوی خوامی به‌خشنده‌ی میهره‌بان

۱- په‌راوی سه‌ره‌تای ده‌ست پیکردنی نیگا

۱- بابُ: كَيْفَ كَانَ بَدْءُ الْوَحْيِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟

وَقَوْلُ اللَّهِ جَلَّ ذِكْرُهُ: ﴿إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَاللَّيْنِ مِنْ بَعْدِهِ﴾ (النساء، ۱۶۴)

۱- حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْأَنْصَارِيُّ قَالَ: أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيُّ، أَنَّهُ سَمِعَ عَلْقَمَةَ بْنَ وَقَّاصٍ اللَّيْثِيَّ يَقُولُ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رضي الله عنه عَلَى الْمِنْبَرِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصَيِّفُهَا أَوْ إِلَى امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا، فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ»^(۱).

۱- باسیک: سه‌ره‌تای ده‌ست پیکردنی هاتنی نیگا

بۆ پیغه‌مبهری خوا ﷺ چۆن بوو؟

هه‌روه‌ها باسی نه‌و فه‌رماییشه‌ی خودا که ناوی به‌رز و بلنده: (بی‌گومان ئیمه‌ نیگامان کردوو به‌ تۆ (ئه‌ی موحه‌مه‌د ﷺ)، وه‌ک چۆن نیگامان کرد بۆ نوح و پیغه‌مبهرانی پاش نه‌و ﷺ).

^۱ واته: کۆچه‌ره‌که هه‌ی پاداشتیکی لای خوامی که‌وره نییه، چونکه به‌مه‌به‌ستی دیکه کۆچی کردوو.

۱- عه‌لقه‌مه‌ی کورپی وه‌قاصی له‌یسی ده‌لێ: گویم له‌ عومه‌ری کورپی خه‌تاب
 ﷺ بوو له‌سه‌ر دوانگه‌ ده‌یوت: له‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بیست ده‌یفه‌رموو:
 ((بێگومان هه‌موو کرده‌موکان (راستی و دروستیان) به‌ نیاز و نییه‌ته‌وه
 په‌یوه‌ستن، وه‌ مرو‌ف هه‌ر نییه‌تیکی هه‌بی نه‌وه‌ی بو‌ دهنوو‌سری، جا هه‌ر
 که‌س کو‌چکردنه‌که‌ی (بو‌ مه‌دینه) بو‌ به‌ده‌سته‌ینانی دنیا بی‌ت، یان بو‌
 ماره‌کردنی ئافه‌رمێک بی‌ت، نه‌وا کو‌چکردنه‌که‌ی ته‌نها بو‌ نه‌وه‌یه‌ که
 له‌پێناویدا کو‌چی کردووه‌))^(۱).

۲- باب

۲- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ
 أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ الْحَارِثَ بْنَ هِشَامٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ
 يَأْتِيكَ الْوَحْيُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «أَحْيَانًا يَأْتِينِي مِثْلَ صَلَاحِ الْجَرَسِ - وَهُوَ أَشَدُّ عَلَى -
 فَيُفْصِمُ عَنِّي وَقَدْ وَعَيْتُ عَنْهُ مَا قَالَ، وَأَحْيَانًا يَتَمَثَّلُ لِيَ الْمَلَكُ رَجُلًا فَيُكَلِّمُنِي فَأَعِي مَا
 يَقُولُ». قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: وَلَقَدْ رَأَيْتُهُ يُنْزَلُ عَلَيْهِ الْوَحْيُ فِي الْيَوْمِ الشَّدِيدِ الْبَرْدِ، فَيُفْصِمُ
 عَنْهُ وَإِنْ جَبِينَهُ لَيَتَفَصَّدُ عَرَقًا^(۲).

۲- باسیک

۲- دایکی باوه‌ر‌داران عایشه ﷺ ده‌گیر‌پته‌وه: که‌ حاریسی کورپی هیشام ﷺ
 پرس‌یاری له‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرد و وتی: نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا چو‌ن نیگات

^۱ ب‌روانه: ۵۴، ۲۵۲۹، ۳۸۹۸، ۵۰۷۰، ۶۶۸۹، ۶۹۵۳.

^۲ ب‌روانه: ۳۲۱۵.

بۆ دیت؟ پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رمووی: ((هه‌ندی‌ک جار که نیگام بۆ دئ وه‌ک زینگی‌ی زه‌نگ وایه که سه‌خت‌ترین^(۱) جو‌ری نیگایه به‌لامه‌وه که لیم جیا ده‌بیته‌وه^(۲) هه‌رجی فه‌رموووه تیی ده‌گه‌م و وهرمگرتوووه و له‌به‌رم کردوووه، هه‌ندی‌ک جاریش فریشته‌که (که جیبریه‌له) له شیوه‌ی پیاوی‌کدا خویم نیشان ده‌دا و قسه‌م له‌گه‌لدا ده‌کات، ئه‌وه‌ی ده‌یل وهریده‌گرم و له‌به‌ری ده‌گه‌م))، عانیسه ﷺ ده‌لی: سویند به‌ خوا پیغه‌مبه‌رم ﷺ بینیوه له‌ رۆزی زۆر سارددا نیگای بۆ دابه‌زیوه، کاتی‌ک لئی جیا بوته‌وه، نیوجه‌وانی ئارمهی پیا‌دا هاتوته‌ خواره‌وه^(۳).

۳- باب

۳- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ أَنَّهَا قَالَتْ: أَوَّلُ مَا بُدِيَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنَ الْوَحْيِ الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ فِي النَّوْمِ، فَكَأَنَّ لَا يَرَى رُؤْيَا إِلَّا جَاءَتْ مِثْلَ فَلَقِي الصُّبْحِ، ثُمَّ حُبَّ إِلَيْهِ الْخَلَاءُ، وَكَأَنَّ يَخْلُو بِغَارٍ حِرَاءٍ فَيَتَحَنَّنُ فِيهِ -وَهُوَ التَّعَبُّدُ- اللَّيَالِي ذَوَاتِ الْعَدَدِ قَبْلَ أَنْ يَنْزِعَ إِلَى أَهْلِهِ، وَيَتَزَوَّدُ لِذَلِكَ، ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَى حَدِيجَةَ، فَيَتَزَوَّدُ لِمِثْلِهَا، حَتَّى جَاءَهُ الْحَقُّ وَهُوَ فِي غَارٍ حِرَاءٍ، فَجَاءَهُ الْمَلَكُ فَقَالَ اقْرَأْ. قَالَ مَا أَنَا بِقَارِئٍ. قَالَ: فَأَخَذَنِي فَغَطَّنِي حَتَّى بَلَغَ مِنِّي الْجَهْدَ، ثُمَّ أَرْسَلَنِي فَقَالَ اقْرَأْ. قُلْتُ مَا أَنَا بِقَارِئٍ. فَأَخَذَنِي فَغَطَّنِي الثَّانِيَةَ حَتَّى بَلَغَ مِنِّي الْجَهْدَ، ثُمَّ أَرْسَلَنِي فَقَالَ اقْرَأْ. فَقُلْتُ مَا أَنَا بِقَارِئٍ. فَأَخَذَنِي فَغَطَّنِي الثَّالِثَةَ، ثُمَّ أَرْسَلَنِي فَقَالَ: ﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ (۱) خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ (۲) اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ (۳)﴾

^۱ بۆیه ئه‌و جو‌ره سه‌خت‌ترین جو‌ری نیگا بوو به‌لایه‌وه، چونکه تیگه‌یشتن لئی سه‌خت و قورس بوو، تیگه‌یشتن له‌ وته‌یه‌ک که له‌ شیوه‌ی ده‌نگی زه‌نگ بئ، بیگومان سه‌خت و ئالۆزتره له‌ تیگه‌یشتن له‌ وته‌ی پیاوی‌ک که پووبه‌پوو له‌گه‌لی بدوینی.

^۲ فریشته‌ی نیگا، یان نیگا‌که.

^۳ له‌به‌ر قورسی نیگا‌که، که بۆی هاتوووه و وهریگرتوووه.

العلق. فَرَجَعَ بِهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَرْجُفُ فُؤَادَهُ، فَدَخَلَ عَلَى خَدِيجَةَ بِنْتِ خُوَيْلِدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَقَالَ: «زَمَلُونِي زَمَلُونِي... فَرَمَلُوهُ حَتَّى ذَهَبَ عَنْهُ الرَّوْعُ، فَقَالَ لِحَدِيجَةَ وَأَخْبَرَهَا الْخَبَرَ. لَقَدْ خَشِيتُ عَلَى نَفْسِي... فَقَالَتْ خَدِيجَةُ: كَلَّا وَاللَّهِ مَا يُخْزِيكَ اللَّهُ أَبَدًا، إِنَّكَ لَتَصِلُ الرَّجَمَ، وَتَحْمِلُ الْكَلَّ، وَتَكْسِبُ الْمَعْدُومَ، وَتَقْرِي الضَّيْفَ، وَتُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ. فَأَنْطَلَقْتُ بِهِ خَدِيجَةُ حَتَّى أَتَتْ بِهِ وَرَقَةَ بْنَ نَوْفَلٍ بْنِ أَسَدِ بْنِ عَبْدِ الْعَزَى ابْنَ عَمِّ خَدِيجَةَ -وَكَانَ أَمْرًا تَنْصَرَفَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، وَكَانَ يَكْتُبُ الْكِتَابَ الْعِبْرَانِيَّ، فَيَكْتُبُ مِنَ الْإِنْجِيلِ بِالْعِبْرَانِيَّةِ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَكْتُبَ، وَكَانَ شَيْخًا كَبِيرًا قَدْ عَمِيَ- فَقَالَتْ لَهُ خَدِيجَةُ: يَا ابْنَ عَمِّ اسْمَعْ مِن ابْنِ أَخِيكَ، فَقَالَ لَهُ وَرَقَةُ: يَا ابْنَ أَخِي مَاذَا تَرَى؟ فَأَخْبَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خَبَرَ مَا رَأَى. فَقَالَ لَهُ وَرَقَةُ: هَذَا النَّامُوسُ الَّذِي نَزَلَ اللَّهُ عَلَى مُوسَى، يَأْتِيَنِي فِيهَا جَدْعًا، لَيْتَنِي أَكُونُ حَيًّا إِذْ يُخْرِجُكَ قَوْمُكَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَوْمُخِرَجِي هُمْ... قَالَ نَعَمْ، لَمْ يَأْتِ رَجُلٌ قَطُّ مِثْلَ مَا جِئْتَ بِهِ إِلَّا عُودِي، وَإِنْ يُدْرِكُنِي يَوْمُكَ أَنْصُرَكَ نَصْرًا مُؤَزَّرًا. ثُمَّ لَمْ يَنْشَبْ وَرَقَةُ أَنْ تُؤْفَى وَفَقَرَ الْوَحْيُ»^(۱).

۳- باسیک

۳- عوروهی کورپی زوبهیر له دایکی ئیمانداران عایشه وه ﷺ گپراویه ته وه که وتوویه تی؛ سه ره تایی هاتنی نیگا بو پیغه مبهری خوا ﷺ به خه و بینینی راست دهستی پی کرد، به جوړی هه ر خه و یکی ده بیننی وه که هه لهاتنی روژ دههاته دی، پاشان گو شه گیری لا خو شه ویست کرا، ئیدی (مانگی رهمه زان) له نه شه که وتی حیرا گو شه گیر ده بوو، (فَيَنْحَنُ) -واته: خوا په رستی کردن- چهند شه و ده مایه وه خوا په رستی ده کرد، خواردنی نه و ماو میه ی له گهل خوی دمه برد و نه ده گه پرایه وه

^۱ بروهانه: ۳۳۹۲، ۴۹۵۳، ۴۹۵۵، ۴۹۵۶، ۴۹۵۷، ۶۹۸۲.

بۆ مائه‌وه (تا خواردنه‌که‌ی ته‌واو ده‌بوو)، پاشان ده‌گه‌راپه‌وه بۆ لای خه‌دیجه (ی خیزانی) و به‌شی نه‌ومنده‌ی دیکه خواردنی له‌گه‌ڵ خۆی ده‌برد، (به‌م شیوه‌یه به‌رده‌وام بوو) هه‌تا راستی بۆ هات نه‌و کاته‌ی له‌ نه‌شکه‌وتی حیراندا بوو، که فریشته‌ی نیگا بوو، هاته‌ لای پێی فه‌رموو: بخوێنه، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رموو: ((من خوێنده‌وار نیم))، پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموو: ((ئینجا گرتمی و زۆر به‌توندی گوشیمی و باومشی پیا کردم، پاشان به‌ریدام، ئینجا فه‌رموو: بخوێنه! منیش وتم: خوێنده‌وار نیم، جا بۆ جاری دووهم گرتمی و زۆر به‌توندی گوشیمی و باومشی پیا کردم، پاشان به‌ریدام و فه‌رموو: بخوێنه، منیش وتم: خوێنده‌وار نیم، جا بۆ جاری سێه‌م گرتمی و زۆر به‌توندی گوشیمی و باومشی پیا کردم، پاشان به‌ریدام و فه‌رموو: (بخوێنه! به‌ ناوی نه‌و په‌روه‌ردگارمه‌وه که هه‌موو شتیکی دروست کردوه، مرقفی دروست کردوه له‌ خوێنیکی مه‌یو، بخوێنه! په‌روه‌ردگاری تۆ (له‌ هه‌موو که‌س) به‌خشنده‌تره‌))، (عائیشه ﷺ ده‌لی: جا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌ده‌له‌ره‌زه و شه‌ژاوی گه‌راپه‌وه به‌هۆی نه‌و رووداوه‌وه، روێشته‌وه بۆ لای (خیزانه‌که‌ی) خه‌دیجه‌ی کچی خومیلید ﷺ فه‌رموو: ((دامپۆشن، دامپۆشن))، جا دایانپۆشی تا ترسه‌که‌ی نه‌ما، جا هه‌وائی رووداوه‌که‌ی بۆ خه‌دیجه‌ گێراپه‌وه، پێی فه‌رموو: ((به‌راستی له‌ خۆم ترسام (بهرم له‌ ترسا، یان نه‌خۆش بکه‌وم))، خه‌دیجه‌ش ﷺ وتی: نا، سوێند به‌ خوا شتی وا نابێ، خوا هه‌رگیز شه‌رمه‌زار و سه‌رشۆرت ناکات، چونکه‌ تۆ مافی خزمایه‌تی به‌جی دینی و یارمه‌تی و ده‌ستگیرویی بێنه‌وا و هه‌تیو ده‌که‌یت، مال ده‌به‌خشی به‌ نه‌داران و خواردن به‌ میوان ده‌مه‌یت و پێزی لی ده‌گرت، وه یارمه‌تی خه‌لکی ده‌مه‌یت له‌ کاتی هه‌ر لیقه‌ومان و کارمه‌ساتیکدا، (گه‌ر ناهه‌ق نه‌بێت). ئینجا خه‌دیجه ﷺ له‌گه‌ڵ خۆی بردی تا گه‌یشه‌ لای وم‌ره‌قه‌ی کوری نه‌وه‌لی کوری نه‌سه‌دی کوری عه‌بدولعو‌زا، که ئاموزای خه‌دیجه بوو، پیاویک

بوو له سه‌رده‌می نه‌فامیدا ببوو به گاور (وازی له بتپه‌رستی هینابوو)، وهرقه به زمانی عیبری (زمانی جووله‌که) نووسینی دهنووسی، ههر بویه به زمانی عیبری نه‌ومنده‌ی خوا بیویستایه ئینجیلی دهنووسی، پیاویکی پیری به‌سالاچوو بوو، کوێر بووبوو، خه‌دیجه عليها السلام به وهرقه‌ی وت: نه‌ی ناموژای خوُم گوێ بگره‌ بۆ برازای خوَت، (که پیغه‌مبه‌ره عليها السلام)، وهرقه‌ش وتی (به پیغه‌مبه‌ر عليه السلام): برازای خوُم چیت دیوه؟ جا پیغه‌مبه‌ری خواش عليه السلام نه‌وه‌ی دیبووی بۆی گیرایه‌وه، وهرقه‌ش پیتی وت: نه‌مه‌ نه‌و (فریسته) نه‌ینیپاریزمیه که خوا ناردی بۆ لای مووسا (که جیبریه عليه السلام)، نای خوژگه له کاتی بانگه‌وازه‌که‌تا گه‌نج بوومایه، خوژگه زیندوو بوومایه کاتیک گه‌له‌که‌ت دمرتده‌که‌ن، پیغه‌مبه‌ری خواش عليه السلام فهرمووی: ((بۆ گه‌له‌که‌م دمرتده‌که‌ن؟!))، وهرقه وتی: به‌لێ دمرتده‌که‌ن، چونکه ههر پیاویک وینه‌ی نه‌م په‌یامه‌ی تو‌ی هینابی حه‌تمه‌ن دژایه‌تی کراوه، جا نه‌گه‌ر گه‌یشتمه نه‌و رۆژگارمت (که دمرتده‌که‌ن) پشتیوانییه‌کی به‌هیزت لی ده‌که‌م، پاشان زۆری پی نه‌جوو وهرقه وهرقه‌ی وفاتی کرد، دابه‌زینی نیگاش بۆ ماومیه‌ک وه‌ستا و دوا که‌وت.

۴- قَالَ ابْنُ شَهَابٍ وَأَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيَّ قَالَ - وَهُوَ يَحْدُثُ عَنْ فَتْرَةِ الْوَحْيِ - فَقَالَ فِي حَدِيثِهِ: «بَيْنَا أَنَا أَمْشِي إِذْ سَمِعْتُ صَوْتًا مِنَ السَّمَاءِ، فَرَفَعْتُ بَصَرِي فَإِذَا الْمَلَكُ الَّذِي جَاءَنِي بِحِرَاءٍ جَالِسٌ عَلَى كُرْسِيِّ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، فَرُعِبْتُ مِنْهُ، فَرَجَعْتُ فَقُلْتُ زَمَلُونِي زَمَلُونِي. فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى:

﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ﴿١﴾ قُمْ فَأَنْذِرْ ﴿٢﴾﴾ إِلَى قَوْلِهِ: ﴿وَالرَّجَزَ فَأَهْجُرْ ﴿٥﴾﴾ الْمُدَّثِّرُ. فَحَمِيَ الْوَحْيُ وَتَتَابَعَ، تَابَعَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ وَأَبُو صَالِحٍ. وَتَابَعَهُ هِلَالُ بْنُ رَدَادٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ. وَقَالَ يُونُسُ وَمَعْمَرُ: بَوَادِرُهُ^(۱).

۴- سه‌له‌مه‌ی کوری عه‌بدوپ‌رحمان ده‌گیر‌پته‌وه، جابیری کوری عه‌بدو‌لای نه‌نصاری ﴿﴾ جاسی دواکه‌وتنی نیگای ده‌گیر‌پته‌وه- وتی: جا پ‌یغه‌مبهر ﴿﴾ له قسه‌کانیدا فه‌رمووی: ((له کاتی‌کدا به‌ پ‌یگادا ده‌رو‌یشتم له‌ناکاو گویم له‌ دمن‌گیک بوو له‌ ناسمانه‌وه، چاوه‌کانم به‌رز کرده‌وه (بو‌ ناسمان) بینیم نه‌و فریسته‌یه‌یه که له‌ (نه‌شکه‌وتی) حیرا هات بو‌ لام، له‌سهر کورسییه‌ک دانیش‌تووه له‌ نیوان ناسمان و زه‌ویدا، منیش زور لی‌ ترسام و گه‌پامه‌وه (بو‌ ماله‌وه و) وتم: دامپ‌وشن، دامپ‌وشن، به‌و ه‌ویه‌وه خ‌وای به‌رز و بل‌ند نه‌م نایه‌ته‌ی دابه‌زان‌د: (نه‌ی نه‌و که‌سه‌ی خ‌وت پ‌یچا‌وته‌وه، هه‌سته (خه‌ل‌کی) ب‌ی‌دار‌که‌ره‌وه، هه‌تا نه‌و فه‌رمای‌یشه‌ی: (وه به‌رده‌وام به‌ له‌سهر دوور‌که‌وته‌وه له‌ بت‌په‌رستی و هه‌ر کرده‌ومیه‌کی هاوبه‌شدانه‌رانه)، نیدی نیگا به‌گه‌رمی و به‌به‌رده‌وامی ده‌ستی به‌ دابه‌زین کرد)). عه‌بدو‌لای کوری یوسف و نه‌بو سالیج نه‌م فه‌رموودمیان گیر‌اوه‌ته‌وه و پ‌ال‌پشتی گیر‌انه‌وه‌که‌ی یه‌حیای کوری بو‌که‌یر ده‌که‌ن، هه‌روه‌ها هیلالی کوری ره‌داد له‌ زوهریه‌وه نه‌م فه‌رمووده‌ی گیر‌اوه‌ته‌وه و پ‌ال‌پشتی گیر‌انه‌وه‌که‌ی عه‌قیلی کوری خالید ده‌کات، یونس و مه‌عمه‌ر له‌ گیر‌انه‌وه‌که‌یاندا وتوو‌یانه: (ب‌و‌ادِرهٔ)^۱ له‌ جیاتی (ف‌و‌ادهٔ).

۴- باب

۵- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ أَبِي عَائِشَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ﴾ (۱۶) ﴿﴾

^۱ (ب‌و‌ادِرهٔ) ک‌وی وشه‌ی (ب‌ادِرهٔ)یه: که‌ بریتیه‌ له‌و گوشته‌ی له‌ نیوان مل و سه‌رشان‌دایه، واته: له‌ ترسان نه‌و گوشته ده‌له‌ریه‌وه. إرشاد الساری: ۹۶/۱.

القیامة. قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُعَالِجُ مِنَ التَّنْزِيلِ شِدَّةً، وَكَانَ مِمَّا يُحَرِّكُ شَفَتَيْهِ - فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَأَنَا أُحَرِّكُهُمَا لَكُمْ كَمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُحَرِّكُهُمَا. وَقَالَ سَعِيدٌ: أَنَا أُحَرِّكُهُمَا كَمَا رَأَيْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يُحَرِّكُهُمَا. فَحَرَّكَ شَفَتَيْهِ - فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى:

﴿ لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ ۖ (١٦) إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ ۚ (١٧) ﴾ القیامة. قَالَ: جَمَعَهُ لَهُ فِي صَدْرِكَ وَ تَقْرَأُ: ﴿ فَإِذَا قَرَأْتَهُ فَانْبِغْ قُرْآنَهُ ۚ (١٨) ﴾ القیامة. قَالَ: فَاسْتَمِعْ لَهُ وَأَنْصِتْ، ﴿ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ ۚ (١٩) ﴾ القیامة. ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا أَنْ تَقْرَأَهُ. فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَعْدَ ذَلِكَ إِذَا أَتَاهُ جَبْرِيلُ اسْتَمَعَ، فَإِذَا انْطَلَقَ جَبْرِيلُ قَرَأَهُ النَّبِيُّ ﷺ كَمَا قَرَأَهُ ^(١).

ع- باسیک

۵- ئیبنو عباس ؓ دهرباره‌ی ئەم فەرماپیشتە‌ی خوای به‌رز و بلند: (زمانەت مەجوولتینە بە خۆپەندە‌وه‌ی نیگا، بۆئە‌وه‌ی پە‌له‌ی تیدا بکە‌ی) دە‌ئێ: پی‌غه‌مبە‌ری خوا ﷺ بە دابە‌زینی قورئان (و لە‌به‌رکردنی) زۆر ناره‌حەت دە‌بوو، هەر بۆ‌یه‌ لی‌وه‌کانی بە‌پە‌له‌ دە‌جوولاند، ئیبنو عباس وتی: منیش لی‌وه‌کانم دە‌جوولینم بۆ‌تان، بە‌و شی‌ومی‌ه‌ی پی‌غه‌مبەر ﷺ دە‌ی‌جوولاندن، وه‌ سه‌عیدیش (یه‌کی‌که‌ له‌ راوی‌یه‌کان) وتی: منیش لی‌وه‌کانم دە‌جوولینم بۆ‌تان، بە‌و شی‌ومی‌ه‌ی که‌ ئیبنو عباسم بینی لی‌وه‌کانی دە‌جوولاند، ئینجا لی‌وه‌کانی جوولاند، ئە‌وسا خوای به‌رز و بلند ئە‌م نایە‌تانە‌ی دابە‌زان‌د: ﴿ لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ ۖ (١٦) إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ ۚ (١٧) ﴾ القیامة. عەبدوللا وتی: واتە: کۆ‌کردنە‌وه‌ی له‌ سنگ‌تدا و بی‌خوینیتە‌وه: ﴿ فَإِذَا قَرَأْتَهُ فَانْبِغْ قُرْآنَهُ ۚ (١٨) ﴾ القیامة. وتی: واتە: (گو‌یی بۆ‌ رابگره‌ و

¹ برۆانه: ٤٩٢٧، ٤٩٢٨، ٤٩٢٩، ٥٠٤٤، ٧٠٢٤.

بیدم‌نگ به)، ﴿ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ﴾ (۱۹) القيامة. واته: (پاشان بیگومان له‌سه‌ر ئیمه‌یه که (بیت له‌به‌ر بکه‌ین و) له‌به‌ر بیخوینیته‌وه)، ئیدی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دواى نه‌و (به‌ئین)ه، نه‌گه‌ر جبریل ﷺ هاتبايه بو لای، گوئی بو ده‌گرت، وه کاتیک جبریل دهر‌و‌یشت پیغه‌مبه‌ر ﷺ قورپانه‌که‌ی ده‌خوینده‌وه، به‌و شیومه‌ی جبریل ﷺ ده‌یخوینده‌وه.

۵- باب

۶- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، ح وَحَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا يُونُسُ وَمَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، نَحْوَهُ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَجُودَ النَّاسِ، وَكَانَ أَجُودَ مَا يَكُونُ فِي رَمَضَانَ حِينَ يَلْقَاهُ جَبْرِيلُ، وَكَانَ يَلْقَاهُ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ رَمَضَانَ فَيُدَارِسُهُ الْقُرْآنَ، فَلَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَجُودُ بِالْخَيْرِ مِنَ الرِّيحِ الْمُرْسَلَةِ^(۱).

۵- باسیک

۶- ئیبنو عه‌باس ﷺ ده‌ئى: ((پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌میشه له هه‌موو که‌س به‌خشنده‌تر بوو، وه له رهمه‌زاندا له هه‌موو کات به‌خشنده‌تر بوو کاتیک که جبریل ﷺ به خزمه‌تی ده‌گه‌یشت، جبریلیش ﷺ هه‌موو شه‌ویکی رهمه‌زان به خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌گه‌یشت، قورپانی پی دور ده‌کرده‌وه، (بو نه‌وه‌ی له‌بیری نه‌حیته‌وه) له‌و کاته‌دا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له باى خیرا به‌خشنده‌تر و ده‌ستکراوه‌تر بوو له خیرکردن و مالبه‌خشیندا)).

^۱ پروانه: ۱۹۰۲، ۲۲۲۰، ۳۵۵۴، ۴۹۹۷.

۶- باب

۷- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ الْحَكَمُ بْنُ نَافِعٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ، أَخْبَرَهُ أَنَّ أَبَا سُفْيَانَ بْنَ حَزْبٍ أَخْبَرَهُ، أَنَّ هِرْقَلَ أَرْسَلَ إِلَيْهِ فِي رَكْبٍ مِنْ قُرَيْشٍ -وَكَانُوا تُجَارًا بِالشَّامِ- فِي الْمُدَّةِ الَّتِي كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَادَّ فِيهَا أَبَا سُفْيَانَ وَكُفَّارَ قُرَيْشٍ، فَأَتَوْهُ وَهُمْ بِإِيلِيَاءَ، فَدَعَاهُمْ فِي مَجْلِسِهِ، وَحَوْلَهُ عِظَمَاءُ الرُّومِ، ثُمَّ دَعَاهُمْ وَدَعَا لِيَرْجُمَانِهِ فَقَالَ: أَيُّكُمْ أَقْرَبُ نَسَبًا بِهَذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ؟ فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ: فَقُلْتُ: أَنَا أَقْرَبُهُمْ نَسَبًا. فَقَالَ أَذْنُوهُ مِنِّي، وَقَرَّبُوا أَصْحَابَهُ، فَاجْعَلُوهُمْ عِنْدَ ظَهْرِهِ. ثُمَّ قَالَ لِيَرْجُمَانِهِ: قُلْ لَهُمْ إِنِّي سَائِلٌ هَذَا عَنْ هَذَا الرَّجُلِ، فَإِنْ كَذَبَنِي فَكَذِّبُوهُ. فَوَاللَّهِ لَوْلَا الْحَيَاءُ مِنْ أَنْ يَأْثُرُوا عَلَيَّ كَذِبًا لَكَذَّبْتُ عَنْهُ. ثُمَّ كَانَ أَوَّلَ مَا سَأَلَنِي عَنْهُ أَنْ قَالَ: كَيْفَ نَسَبُهُ فِيكُمْ؟ قُلْتُ: هُوَ فِينَا ذُو نَسَبٍ. قَالَ: فَهَلْ قَالَ هَذَا الْقَوْلَ مِنْكُمْ أَحَدٌ قَطُّ قَبْلَهُ؟ قُلْتُ لَا. قَالَ: فَهَلْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مِنْ مَلِكٍ؟ قُلْتُ: لَا. قَالَ: فَأَشْرَافُ النَّاسِ يَتَّبِعُونَهُ أَمْ ضَعَفَاؤُهُمْ؟ فَقُلْتُ: بَلْ ضَعَفَاؤُهُمْ. قَالَ: أَيْرِيدُونَ أَمْ يَنْقُصُونَ؟ قُلْتُ: بَلْ يَزِيدُونَ. قَالَ: فَهَلْ يَرْتَدُّ أَحَدٌ مِنْهُمْ سَخِطَةً لِيَدِينَهُ بَعْدَ أَنْ يَدْخُلَ فِيهِ؟ قُلْتُ لَا. قَالَ: فَهَلْ كُنْتُمْ تَتَّهِمُونَهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ مَا قَالَ؟ قُلْتُ: لَا. قَالَ: فَهَلْ يَغْدِرُ؟ قُلْتُ لَا، وَنَحْنُ مِنْهُ فِي مُدَّةٍ لَا نَدْرِي مَا هُوَ فَاعِلٌ فِيهَا. قَالَ: وَلَمْ تُمَكِّنِي كَلِمَةً أُدْخِلُ فِيهَا شَيْئًا غَيْرُ هَذِهِ الْكَلِمَةِ. قَالَ: فَهَلْ قَاتَلْتُمُوهُ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: فَكَيْفَ كَانَ قِتَالُكُمْ إِيَّاهُ؟ قُلْتُ: الْحَرْبُ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ سِجَالٌ، يَنَالُ مِنَّا وَنَنَالُ مِنْهُ. قَالَ: مَاذَا يَأْمُرُكُمْ؟ قُلْتُ: يَقُولُ: اغْبُدُوا اللَّهَ وَخُدْهُ، وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا، وَانْزَكُوا مَا يَقُولُ آبَاؤُكُمْ، وَيَأْمُرُنَا بِالصَّلَاةِ وَالصَّدَقِ وَالْعَقَافِ وَالصَّلَةِ. فَقَالَ لِلتَّارِجَمَانِ: قُلْ لَهُ: سَأَلْتُكَ عَنْ نَسَبِهِ، فَذَكَرْتَ أَنَّهُ فِيكُمْ ذُو نَسَبٍ، فَكَذَلِكَ الرُّسُلُ تُبْعَثُ فِي نَسَبِ قَوْمِهَا، وَسَأَلْتُكَ هَلْ قَالَ أَحَدٌ مِنْكُمْ هَذَا الْقَوْلَ؟ فَذَكَرْتَ أَنَّ لَا، فَقُلْتُ لَوْ كَانَ أَحَدٌ قَالَ: هَذَا الْقَوْلَ قَبْلَهُ لَقُلْتُ رَجُلٌ يَأْتِسِي بِقَوْلٍ قِيلَ قَبْلَهُ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مِنْ مَلِكٍ؟ فَذَكَرْتَ أَنَّ لَا، قُلْتُ: فَلَوْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مِنْ مَلِكٍ؟ قُلْتُ: رَجُلٌ يَطْلُبُ مُلْكَ أَبِيهِ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ كُنْتُمْ تَتَّهِمُونَهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ مَا قَالَ؟ فَذَكَرْتَ أَنَّ لَا، فَقَدْ أَعْرِفُ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ لِيَذَرَ الْكَذِبَ عَلَى النَّاسِ وَيَكْذِبَ عَلَى اللَّهِ، وَسَأَلْتُكَ أَشْرَافُ

النَّاسِ اتَّبَعُوهُ أَمْ ضَعُفَاؤُهُمْ؟ فَذَكَرْتَ أَنَّ ضَعَفَاءَهُمْ اتَّبَعُوهُ، وَهُمْ أَتْبَاعُ الرُّسُلِ، وَسَأَلْتُكَ أَزِيدُونَ أَمْ يَنْقُصُونَ؟ فَذَكَرْتَ أَنَّهُمْ يَزِيدُونَ، وَكَذَلِكَ أَمْرُ الْإِيمَانِ حَتَّى يَتِمَّ، وَسَأَلْتُكَ أَيْرْتَدُّ أَحَدٌ سَخَطَةً لِدِينِهِ بَعْدَ أَنْ يَدْخُلَ فِيهِ فَذَكَرْتَ أَنْ لَا، وَكَذَلِكَ الْإِيمَانُ حِينَ تَخَالِطُ بِشَاشَتِهِ الْقُلُوبَ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ يَغْدِرُ؟ فَذَكَرْتَ أَنْ لَا، وَكَذَلِكَ الرُّسُلُ لَا تَغْدِرُ، وَسَأَلْتُكَ يَمَّا يَأْمُرُكُمْ، فَذَكَرْتَ أَنَّهُ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَعْبُدُوا اللَّهَ، وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا، وَيَنْهَاكُمْ عَنِ عِبَادَةِ الْأَوْثَانِ، وَيَأْمُرُكُمْ بِالصَّلَاةِ وَالصَّدَقِ وَالْعَقَافِ. فَإِنْ كَانَ مَا تَقُولُ حَقًّا فَسَيَمْلِكُ مَوْضِعَ قَدَمَيَّ هَاتَيْنِ، وَقَدْ كُنْتُ أَعْلَمُ أَنَّهُ خَارِجٌ، لَمْ أَكُنْ أَظُنُّ أَنَّهُ مِنْكُمْ، فَلَوْ أَنِّي أَعْلَمُ أَنِّي أَخْلَصُ إِلَيْهِ لَتَجَشَّمْتُ لِقَاءَهُ، وَلَوْ كُنْتُ عِنْدَهُ لَعَسَلْتُ عَنْ قَدَمِهِ. ثُمَّ دَعَا بِكِتَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الَّذِي بَعَثَ بِهِ دِخْيَهُ إِلَى عَظِيمٍ بُضْرَى، فَدَفَعَهُ إِلَى هِرْقَلٍ، فَقَرَأَهُ فَإِذَا فِيهِ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. مِنْ مُحَمَّدٍ عَبْدِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى هِرْقَلٍ عَظِيمِ الرُّومِ. سَلَامٌ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى، أَمَّا بَعْدُ فَإِنِّي أَدْعُوكَ بِدَعَايَةِ الْإِسْلَامِ، أَسْلِمْ تَسْلِمًا، يُؤْتِكَ اللَّهُ أَجْرَكَ مَرَّتَيْنِ، فَإِنْ تَوَلَّيْتَ فَإِنَّ عَلَيْنَكَ إِيْمَ الْأَرِيسِيِّينَ وَ: ﴿قُلْ يَٰ أَهْلَ الْكِتَابِ تَمَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا

نَعْبُدُ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا

فَقُولُوا أَشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿١١﴾﴾ آل عمران. قَالَ أَبُو سُفْيَانَ: فَلَمَّا قَالَ مَا قَالَ، وَفَرَعَ مِنْ قِرَاءَةِ الْكِتَابِ كَثُرَ عِنْدَهُ الصَّخْبُ، وَارْتَفَعَتِ الْأَصْوَاتُ وَأَخْرَجْنَا، فَقُلْتُ لِأَصْحَابِي حِينَ أَخْرَجْنَا: لَقَدْ أَمَرَ ابْنُ أَبِي كَبْشَةَ، إِنَّهُ يَخَافُهُ مَلِكُ بَنِي الْأَصْفَرِ. فَمَا زِلْتُ مُوقِنًا أَنَّهُ سَيُظْهِرُ حَتَّى أَدْخَلَ اللَّهُ عَلَى الْإِسْلَامِ. وَكَانَ ابْنُ النَّاطُورِ، صَاحِبُ إِبِلْيَاءَ وَهَرَقْلَ، سُقْفًا عَلَى نَصَارَى الشَّامِ، يُحَدِّثُ أَنَّ هِرْقَلَ حِينَ قَدِمَ إِبِلْيَاءَ أَصْبَحَ يَوْمًا حَبِيبَ النَّفْسِ، فَقَالَ بَعْضُ بَطَارِقَتِهِ: قَدْ اسْتَنْكَرْنَا هَيْئَتَكَ. قَالَ ابْنُ النَّاطُورِ: وَكَانَ هِرْقَلُ حَزَاءً يَنْظُرُ فِي النُّجُومِ، فَقَالَ لَهُمْ حِينَ سَأَلُوهُ: إِنِّي رَأَيْتُ اللَّيْلَةَ حِينَ نَظَرْتُ فِي النُّجُومِ مَلِكَ الْخِتَانِ قَدْ ظَهَرَ، فَمَنْ يَخْتَرُ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ؟ قَالُوا: لَيْسَ يَخْتَرُ إِلَّا الْيَهُودُ فَلَا يُهْمُّكَ شَأْنُهُمْ وَاكْتُبْ إِلَى مَدَائِنِ مُلْكِكَ، فَيَقْتُلُوا مَنْ فِيهِمْ مِنَ الْيَهُودِ. فَبَيْنَمَا هُمْ عَلَى أَمْرِهِمْ أَتَى هِرْقَلَ بَرْجُلٌ أَرْسَلَ بِهِ مَلِكُ عَسَانَ، يُخْبِرُ عَنْ خَبَرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَلَمَّا اسْتَخْبَرَهُ هِرْقَلُ قَالَ: اذْهَبُوا فَانظُرُوا أَمْخَتَيْنِ هُوَ أَمْ لَا. فَتَنظَرُوا إِلَيْهِ، فَحَدَّثُوهُ أَنَّهُ مُخْتَرَيْنِ، وَسَأَلَهُ عَنِ الْعَرَبِ

فَقَالَ: هُمْ يَخْتَتِنُونَ. فَقَالَ هِرَقْلُ: هَذَا مَلِكُ هَذِهِ الْأَمَّةِ قَدْ ظَهَرَ. ثُمَّ كَتَبَ هِرَقْلُ إِلَى صَاحِبٍ لَهُ بِرُومِيَّةً، وَكَانَ نَظِيرُهُ فِي الْعِلْمِ، وَسَارَ هِرَقْلُ إِلَى حِمَصَ، فَلَمَّ يَرِمُ حِمَصَ حَتَّى أَتَاهُ كِتَابٌ مِنْ صَاحِبِهِ يُوَافِقُ رَأْيَ هِرَقْلَ عَلَى خُرُوجِ النَّبِيِّ ﷺ وَأَنَّهُ نَبِيٌّ، فَأَذِنَ هِرَقْلُ لِعِظَمَاءِ الرُّومِ فِي دَسَكْرَةِ لَهُ بِحِمَصَ ثُمَّ أَمَرَ بِأَبْوَابِهَا فَعُلِقَتْ، ثُمَّ أَطْلَعَ فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ الرُّومِ، هَلْ لَكُمْ فِي الْفَلَاحِ وَالرُّشْدِ وَأَنْ يَنْبَتَ مُلْكُكُمْ فَتُبَايَعُوا هَذَا النَّبِيَّ؟ فَحَاصُوا حَيَصَةَ حُمُرِ الْوَحْشِ إِلَى الْأَبْوَابِ، فَوَجَدُوهَا قَدْ غُلِقَتْ، فَلَمَّا رَأَى هِرَقْلُ نَفَرَتَهُمْ، وَأَيَسَ مِنَ الْإِيمَانِ قَالَ: رُدُّوهُمْ عَلَيَّ. وَقَالَ: إِنِّي قُلْتُ مَقَالَتِي أَنَا أَخْتَرُ بِهَا شِدَّتَكُمْ عَلَى دِينِكُمْ، فَقَدْ رَأَيْتُ. فَسَجَدُوا لَهُ وَرَضُوا عَنْهُ، فَكَانَ ذَلِكَ آخِرَ شَأْنِ هِرَقْلَ. رَوَاهُ صَالِحُ بْنُ كَيْسَانَ وَيُونُسُ وَمَعْمَرُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ^(١).

٦- باسيك

٧- عهبدولای کوری عهباس ؓ دهلی: ((نهبو سوفیانی کوری چهرب ؓ بوی گیرامه وه: که هیرمقل (پادشای روم) ناردی به شوینیدا، که لهو کاروانه ی هورمیشدا بوو که بازرگان بوون له شام، لهو ماومیه ی کهوا پیغهمبه ری خوا ؓ ناگر بهستی راگه یان دبوو له گهل نهبو سوفیان و بیباومرانی هورمیشدا، جا نهبو سوفیان و هاوړیکانی رویشتن بو لای هیرمقل لهو کاته دا هیرمقل له نیلیا (هودس) بوو، هیرمقل بانگی کردن بو کوری تایبه تی خو ی، گهورمپیاوانی روم لهدهوری بوون، پاشان بانگی کردن، و مرگیره کهشی بانگ کرد، هیرمقل وتی: کامتان له پشت و خزمایه تیدا نزیکترن لهو پیاوه ی که گوايه پیغهمبه ره به قسه ی خو ی؟ نهبو سوفیان وتی: وتم: من له هه موویان نزیکترم به خزمایه تی لهو پیاوه، هیرمقل وتی: نزیکی بکه نه وه لیم، هاوړیکانی شی نزیک بکه نه وه له پشتیه وه دایاننن،

^١ بروانه: ٥١، ٢٦٨١، ٢٨٠٤، ٢١٤١، ٢١٧٨، ٣١٧٤، ٤٥٥٣، ٥١٨٠، ٦٢٦٠، ٧١١٦، ٧٥٤١.

پاشان به وەرگیره‌که‌ی وت: به هاوړپیکانی نه‌بو سوفیان بلی: من پرسیار له‌م
 پیاوه (نه‌بو سوفیان) ده‌که‌م دمرباره‌ی نه‌و پیاوه (پښه‌مبه‌ر ﷺ)، نه‌گه‌ر
 دروی له‌گه‌ل‌مدا کرد و راستی پی نه‌وتم، نه‌وه نیو‌هش به‌دروی بخه‌نه‌وه، نه‌بو
 سوفیان وتی: سویند به‌ خوا نه‌گه‌ر شهرم و حه‌یای نه‌و‌م نه‌کردایه
 (هاوړپیکانم) درو‌کانم بگپ‌نه‌وه، درو‌م ده‌کرد دمرباره‌ی موحه‌مه‌د ﷺ، پاشان
 یه‌که‌م پرسیار که‌ لئی کردم دمرباره‌ی پښه‌مبه‌ر ﷺ نه‌وه بوو که‌ وتی:
 ره‌چه‌له‌کی چونه‌ له‌ نیوتاندا؟ وتم: نه‌و (موحه‌مه‌د ﷺ) له‌ بنه‌ماله‌یه‌کی
 ره‌سهن و خانه‌دانه‌ له‌نیوماندا، هیر‌مقل وتی: نایا هه‌رگیز که‌سی‌کی دیکه
 له‌نیوتاندا پیش نه‌م موحه‌مه‌ده ﷺ نه‌م قسه‌یه‌ی نه‌وی کردووه؟ وتم:
 نه‌خیر، وتی: نایا هیچ کام له‌ باوک و بابیرانی پادشا بوون؟ وتم: نه‌خیر،
 وتی: جا خه‌ل‌کی دیار و گه‌وره شوینی ده‌که‌ون یان لاواز و هه‌زاره‌کانیان؟
 وتم: به‌ل‌کوو هه‌زار و لاوازه‌کانیان شوینی ده‌که‌ون، وتی: ژماره‌یان زیاد ده‌کات
 یان که‌م ده‌کات؟ وتم: به‌ل‌کوو زیاد ده‌که‌ن، وتی: نایا که‌سیان به‌ه‌وی
 تو‌ر‌م‌بوون و ر‌قه‌ستانی له‌ نایینه‌که‌ی پاشگه‌ز دم‌بی‌ته‌وه دوا‌ی نه‌وه‌ی
 چوو‌ته‌ نیویه‌وه و باوم‌ری پی هیناوه؟ وتم: نه‌خیر، وتی: نیوه تو‌مه‌تبارتان
 ده‌کرد به‌ درو‌کردن پیش نه‌وه‌ی نه‌م باسه‌ی دم‌یل‌ی بیل‌ی؟ وتم: نه‌خیر، وتی:
 نایا ناپاکی و غه‌در ده‌کات؟ وتم: نه‌خیر، به‌لام نی‌مه‌ له‌گه‌ل‌یدا له
 نا‌گر‌به‌ستداین، نازانین چی ده‌کات له‌و ماوه‌ی نا‌گر‌به‌سته‌دا (غه‌در ده‌کات یان
 نا)، نه‌بو سوفیان ده‌لی: نه‌متوانی هیچ وشه‌یه‌ک بخه‌مه‌ نیو قسه‌کانم (که
 مایه‌ی که‌موکوری بی بو موحه‌مه‌د ﷺ)، جگه‌ له‌و قسه‌یه، هیر‌مقل وتی:
 نایا جه‌نگتان له‌گه‌ل‌یدا کردووه؟ وتم: به‌لی، وتی: نه‌نجامی جه‌نگ‌کردنتان

له‌گه‌ئیدا چۆن بووه؟ وتم: جه‌نگ له‌ نیوانماندا به‌ نۆبه‌یه، جارێ ئه‌و سه‌ر ده‌كه‌وێ و جارێ ئیمه، ئه‌و زیان به‌ ئیمه‌ ده‌گه‌یه‌نی و ئیمه‌ش زیان به‌و ده‌گه‌یه‌نین، وتی: به‌ چ شتیك فه‌رمانتان پێ ده‌كات؟ وتم: ده‌لێ: به‌ته‌نها خودا به‌ره‌ستن و هیچ شتیك مه‌كه‌نه‌ هاوبه‌شی، ئه‌وه‌ی باوك و باپیرانتان ده‌یالین (له‌ بته‌ره‌ستی) وازی لێ بێنن، هه‌روه‌ها فه‌رمانمان پێ ده‌كات به‌ نوێژ و راستگویی و داوینپاکی و به‌جیه‌ینانی مافی خزمایه‌تی، هه‌ره‌قل به‌ وهرگێره‌كه‌ی وت: پێی بلێ: په‌رسیارم لێ كردی دهرباره‌ی په‌چه‌ئه‌ك و باو و باپیرانی، له‌ وه‌لامدا وت: ئایا له‌ نیوتاندا له‌ بنه‌مائه‌یه‌گی دیاری هۆزه‌كه‌یان، پێغه‌مبه‌رانیش له‌ بنه‌مائه‌ په‌رسه‌ن و خانه‌دانه‌گانی هۆزه‌كه‌یان په‌وانه‌ ده‌كرێن و ده‌كرێنه‌ پێغه‌مبه‌ر، وه‌ په‌رسیارم لێ كردی كه‌سی دیکه‌ له‌نیوتاندا ئه‌م قسه‌یه‌ی ئه‌وی كرده‌وه؟ له‌ وه‌لامدا ووت: نا، ده‌لیم: ئه‌گه‌ر كه‌سیكی دیکه‌ ئه‌م قسه‌یه‌ی بكردایه‌ پێش ئه‌و، (ئه‌و كات) بێگومان ده‌موت: ئه‌م كابرایه‌ شوین قسه‌یه‌ك ده‌كه‌وێ كه‌ پێشتر گراوه‌ و وتراوه، وه‌ په‌رسیارم لێ كردیت: ئایا له‌ باوك و باپیرانی‌دا كه‌س هه‌بووه‌ پادشا بووبێت؟ وت: نه‌خیر، بۆیه‌ ده‌لیم: ئه‌گه‌ر له‌ باوك و باپیرانی‌دا كه‌سیك پادشا بووبێت ده‌موت: ئه‌و كابرایه‌ داوای پادشایه‌تی باووباپیرانی ده‌كات، وه‌ په‌رسیارم لێ كردیت ئایا ئیوه‌ تۆمه‌تبارتان ده‌كرد به‌ درۆكردن، پێش ئه‌وه‌ی ئه‌م باسه‌ی ئیستا ده‌یالێ بیلێ؟ وت: نه‌خیر، به‌راستی به‌وه‌دا دزمانم كه‌ ناگونجی كه‌سیك به‌ده‌م خه‌لكه‌وه‌ درۆ نه‌كات، به‌ده‌م خواوه‌ درۆ بكات، په‌رسیارم لێ كردیت خه‌لكانی خانه‌دان و ده‌سه‌لاتدار شوینی ده‌كه‌ون، یان لاواز و هه‌زاره‌كان؟ وت: لاواز و هه‌زاره‌كانیانمان شوینی ده‌كه‌ون، ده‌ی هه‌ر ئه‌وانه‌ن

شوینکه وتووانی پیغه‌مبه‌ران ﷺ، وه پرسیارم لی کردیت شوینکه وتووانی زیاد ده‌که‌ن یان که‌م ده‌که‌ن؟ وتت: بیگومان نه‌وان زیاد ده‌که‌ن، کاروباری نیمان هه‌ر به‌و جوړمیه هه‌تا کامل دهبی و گه‌وره دهبی، پرسیارم لی کردی ئایا که‌سیان پاشگه‌ز ده‌بیته‌وه له نایینه‌که‌ی، به‌هوی تورمبوون و رقه‌ه‌ستانی له نایینه‌که‌ی، دوا‌ی نه‌ودی نیمانی پی هی‌ناوه و چوو‌ته نیویه‌وه؟ وتت: نه‌خیر، ده‌ی نیمان به‌و جوړمیه کاتی رووناکی و کامه‌رانی تیکه‌ل به دله‌کان ده‌بی‌ت، پرسیارم لی کردیت: ئایا نه‌و موحه‌مه‌ده ناپاکی ده‌کات؟ وتت: نه‌خیر، به‌هه‌مان شیوه پیغه‌مبه‌رانیش غه‌در و ناپاکی نا‌که‌ن، وه پرسیارم لی کردیت به چ شتیک فه‌رمانتان پی ده‌کات؟ وتت: فه‌رمانتان پی ده‌کات خوا به‌رستن و هیچ هاوبه‌شیکی بو دانه‌نین، وه ریگ‌ریتان لی ده‌کات له به‌رستنی بته‌کان، وه فه‌رمانتان پی ده‌کات به نویژ و راستگو‌یی و داوینپاکی، جا نه‌گه‌ر نه‌ودی تو ده‌یل‌یی: (ئه‌بو سو‌هیان ده‌رباره‌ی موحه‌مه‌د ﷺ) راست بی‌ت، نه‌وه ده‌سه‌لاتی نه‌و ده‌کاته نه‌و دوو جیب‌یی‌ه‌ی من (که هودسه)، بیگومان من ده‌مزان‌ی نه‌و پیغه‌مبه‌ره په‌یدا دهبی، به‌لام نه‌مدزان‌ی نه‌و له نیویه‌ه، جا نه‌گه‌ر بمزان‌یا‌یه ده‌گه‌مه‌ه لای، گویم به‌سه‌ختی و نا‌ره‌حه‌تی نه‌ده‌دا بو گه‌یشتن به خزمه‌تی، وه نه‌گه‌ر من له خزمه‌تیدا بووما‌یه پییه‌کانیم ده‌شورد، پاشان داوا‌ی نامه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا‌ی کرد که دحیه ناردبووی بو کاربه‌ده‌ستی بو‌صرا، نه‌ویش دابووی به هیرمقل جا خویندیه‌وه که نه‌مه‌ی تیا بوو: (به ناوی خوا‌ی به‌خشنده‌ی میهرمان له موحه‌مه‌ده‌وه که به‌نده و پیغه‌مبه‌ری خوا‌یه بو هیرمقلی گه‌وره‌ی روم، سه‌لام له‌و که‌سه بی که شوین راستی و پینمایی ده‌که‌وی، له پاش نه‌وه من بانگت ده‌که‌م که

شایه تومان بینیت و موسولمان بیی، موسولمان ببه پاریزراو دمبی (له دنیا و دواړوژدا)، خوی گه وره دوو جار پاداشت دمداته وه^(١)، خو نه گهر موسولمان نه بیت و پشت هه لکه بیت، نه وه بیگومان گوناھی نهو جوتیارانه ی له ژیر دهستی تودان له نه ستوی تودایه (واته: خه لکی نهو ولاته به گشتی، چونکه نهو پادشا و گه وره یانه)، وه (نه ی موحه ممد بلئ: نه ی خاودن په پرتووکه ئاسمانییه کان وهرن بو لای وته یه کی یه کسان (هاوبهش) له نیوان نیمه و نیوودا که جگه له خوا هیچ شتیک نه په رستین و هیچ شتیک نه که یه به هاوبهشی خوا، با هه نندیکمان هه نندیکی دیکه مان نه که یه به په رستراو له جیاتی خوا، جا نه گهر پشتیان هه لکرد نیووش بلین نیوه شاهد بن که نیمه موسولمانین)، نه بو سوفیان وتی: کاتی هه پمقل نهو هسانه ی کرد که کردی، وه له خویندنه وه ی نامه که ی پیغه مبه ر ﷺ بویه وه له لایدا هات و هاوار و دهنک بهرز کردنه وه ی زور دروست بوو، نیمه یان کرده دمره وه، نیجا کاتیک نیمه یان کرده دمره وه به هاوړیکانم وت: به راستی بابه تی کوری نه بو که بشه^(٢) گه وره بوو، نه و متا پادشای روم لیی دمرسی، ئیدی من دلنیا بووم که پیغه مبه ر ﷺ زال دمبی و سهر دمکه وی، تا خوا ئیسلامه تی خسته دلمه وه و موسولمان بووم. وه (ابن الناطور)^(٣) ده گیرته وه که کار به دهستی ئیلیا و هه پمقل هه ردووکیان گه وره هه شه و زانای گا وره کانی شام بوون،

^١ جاریکان له بهر نه وه ی باوهری هیناوه به پیغه مبه رایه تی عیسا (علیه السلام)، وه جاریکشیان له بهر نه وه ی پروا به پیغه مبه رایه تی موحه ممد ﷺ ده هیتن.

^٢ واته: پیغه مبه ر ﷺ، نه بو که بشه به کیکه له بایره کانی پیغه مبه ر ﷺ و هه نندی ده لئین: باوکی شیر ی پیغه مبه ر ﷺ.

^٣ واته: کوری باخه وان.

ده‌گێڕنه‌وه کاتێک هه‌په‌قل دیت بۆ ئیلیا، رۆژیکیان بێتوانا و غه‌مبار ده‌بی، هه‌ندی له‌ پیاوه‌خانه‌دان و نزیکه‌کانی پێی ده‌لێن: حال و شیوته‌ باش نایه‌ته به‌رحاومان، (ابن الناظر) وتی: هه‌په‌قل ئه‌سته‌یرمه‌ناس بوو سه‌یری ئه‌سته‌یره‌کانی ده‌کرد (به‌و هۆیه‌وه‌ فالی ده‌گرته‌وه‌ و ده‌رباره‌ی شتی په‌نه‌ان قسه‌ی ده‌کرد)، کاتێک پیاوانی نزیکه‌ی په‌رسیاریان لێ کرد (هۆی چیه‌ تێک چووی؟) هه‌په‌قل پێی وتن: ئه‌مه‌شه‌و کاتێک سه‌یری ئه‌سته‌یره‌کانم ده‌کرد بینیم پادشای خه‌ته‌نه‌کراوان زāl بوو (سه‌ر که‌وت)، پێم بلێن: چ که‌لێک له‌م سه‌رده‌مه‌دا خه‌ته‌نه‌ ده‌که‌ن؟ وتیان: جگه‌ له‌ جووله‌که‌ هه‌چ که‌لێک خه‌ته‌نه‌ ناکه‌ن، کاری ئه‌و جووله‌کانه‌ غه‌مبارت نه‌کات (ترست نه‌بی لێیان)، نامه‌ بنووسه‌ بۆ هه‌موو شاره‌کانی ژێر ده‌سه‌لاته‌، هه‌رچی جووله‌که‌ی تێدايه‌ بیانکوژن، جا له‌ کاتێکدا ئه‌وان له‌نیو ئه‌و قسه‌وباسه‌ياندا بوون پیاویکیان هه‌نا بۆ لای هه‌په‌قل، که‌ پادشای غه‌سان ناردبووی، ده‌نگ و باسی پێغه‌مبه‌ری خوای ﷺ پێی راده‌گه‌ياندن، جا کاتێک هه‌په‌قل هه‌واله‌که‌ی بیست، وتی: بیه‌ن و سه‌یری بکه‌ن بزانه‌ ئایا خه‌ته‌نه‌ کراوه‌ یان نا؟ ئه‌وانیش (پرووتیان کرده‌وه‌) سه‌یریان کرد (خه‌ته‌نه‌کراو بوو)، ئیدی به‌ هه‌په‌قلیان وت که‌ خه‌ته‌نه‌ کراوه‌، هه‌په‌قل په‌رسیاری له‌و پیاوه‌ عه‌ربه‌ کرد ئایا عه‌ربه‌ خه‌ته‌نه‌ ده‌که‌ن؟ ئه‌ویش وتی: به‌لێ خه‌ته‌نه‌ ده‌که‌ن، هه‌په‌قل وتی: ئه‌م که‌له‌ (که‌ خه‌ته‌نه‌ ده‌که‌ن) زāl دمه‌ن و ده‌سه‌لات ده‌گرته‌ دمه‌ست، پاشان هه‌په‌قل بۆ هاوڕێکی خۆی نووسی که‌ له‌ (شاری) رۆمییه‌ بوو، وه‌ک هه‌په‌قل شارمزا و زانا بوو، جا هه‌په‌قل رۆیشت بۆ حیمص، جا له‌ حیمص نه‌رۆیشت تاوه‌کوو نامه‌یه‌کی له‌ هاوڕێکه‌یه‌وه‌ (که‌ له‌ رۆمییه‌ بوو) بۆ هات، که‌ ئه‌ویش بۆچوونی

وهك هه‌پهل بوو، كه پښخه‌مبه‌رێك دهركه‌وتووه و بێگومان نه‌و (له‌لایه‌ن خواوه‌ نێردراوه‌ و) پښخه‌مبه‌ره‌ ﷺ، نینجا هه‌پهل مۆله‌تی دا به‌ بیاوماقۆل و ناودارانێ پۆم له‌ كۆشكه‌كه‌یدا له‌ حیمص (كۆ ببنه‌وه‌)، پاشان فه‌رمانی دا هه‌موو دهرگاكانی كۆشكه‌كه‌ داخرا، پاشان (له‌ جیگایه‌كی به‌رز) كه‌ له‌ هه‌مووانه‌وه‌ دیار بوو، وتی: ئه‌ی گه‌لی پۆم! ئایا ئێوه‌ دهمانه‌وێ پزگار و دهرباز بن و پزگای راست بگرنه‌ به‌ر و دهمه‌لاتتان به‌رده‌وام بێ، ئه‌وه‌ په‌یمان بده‌ن به‌و پښخه‌مبه‌ره‌ ﷺ!! هه‌موویان به‌ جارێك راپانكرد، وهك راکردنی كه‌ره‌كۆی رۆشتن به‌ره‌و دهرگاكان ببنییان دهرگاكان داخرا، كاتێ هه‌پهل ببنی چۆن راپانكرد و سه‌مه‌ینه‌وه‌، بێهیا بوو له‌ باومرهبێنانیان، وتی: بیانهبێنه‌وه‌ بۆ لام، وتی: من نه‌و قسه‌یه‌ی پێش ئێستا كردم و یستم توندی دهمه‌ستپێوه‌گرتنتان به‌ نایینه‌كه‌تانه‌وه‌ تافی بكه‌مه‌وه‌، بێگومان ببینم توند دهمستان به‌ نایینه‌كه‌تانه‌وه‌ گرتووه‌، ئه‌وانیش كرنووشیان بۆ برد و لێی رازی بوون، (ئه‌مه‌ كۆتا كاری هه‌پهل بوو سه‌بارمه‌ت به‌ باومرهبێنان و بانگكردنیان بۆ باومرهبێنان). سالیحی كورێ كه‌يسان و یونس و مه‌عمر له‌ زوهریه‌وه‌ ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌یان گێڕاوه‌ته‌وه‌ ^(١).

^١ سه‌رنج: ئێبنو حه‌جه‌ر (په‌حه‌مقی خودای له‌سه‌ر بێت) ده‌فه‌رمووێ: (له‌ كاتێكدا بابه‌قی باوه‌رهبێنانی هه‌پهل له‌باره‌ی باوه‌رهبێنانیه‌وه‌ له‌ لای زۆر كه‌س پوون نه‌بوو، چونكه‌ په‌نگه‌ باوه‌رهبێنانه‌كه‌ی ئاشكرا نه‌كردبێ، چونكه‌ ترساوه‌ له‌وه‌ی كه‌ بیکۆژن، په‌نگیشه‌ هه‌ر دوودل بووبێ و له‌و گوماندا مابێته‌وه‌ هه‌تا به‌كافری مرد، بۆیه‌ راوییه‌كه‌ له‌ كۆتایی چیرۆكه‌كه‌ وێ: (ئه‌مه‌ كۆتا كاری هه‌پهل بوو)، ئیمام بوخاریش به‌م دێره‌ كۆتایی به‌م باسه‌ هه‌تا كه‌ به‌ فه‌رمووده‌ی: «إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ» ده‌ستی پێ كردبوو، ئه‌مه‌ش ئاماره‌دانێ بوخارییه‌ بۆ ئه‌وه‌ی كه‌ ئه‌گه‌ر نیه‌ته‌كه‌ی راست بووبێ له‌ ئیمانهبێنانیدا، ئه‌وه‌ سوودی پێ ده‌گه‌یه‌نێ به‌شێوه‌یه‌كی گشتی، ئه‌گه‌رنا ئه‌وه‌ په‌شیمان ده‌بێته‌وه‌ و زه‌هرمه‌ند ده‌بێ. بره‌وانه‌: فتح الباری شرح صحیح البخاری: ٦١/١.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٢- کتابُ الْإِيمَانِ

بهناوی خوامی بهخشندهی میهره بان

٢- پهراوی نیمان و باومر

١- بَابُ الْإِيمَانِ وَقَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ: ((بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ))

وَهُوَ قَوْلٌ وَفِعْلٌ، وَيَزِيدُ وَيَنْقُصُ. قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿لِيَزَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ﴾ (٦) ﴿الْفَتْحُ، ﴿وَزِدْنَاهُمْ هُدًى﴾ (١٣) ﴿الْكَهْفُ، ﴿وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى﴾ (٧٦) ﴿مَرْيَمَ، ﴿وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآثَنَهُمْ تَفَوُّهُمُ﴾ (١٧) ﴿مُحَمَّدٌ. وَقَوْلُهُ: ﴿وَزَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا﴾ (٢١) ﴿الْمَدْثَرُ، وَقَوْلُهُ: ﴿أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ إِيمَانًا﴾ (١٢٤) ﴿التَّوْبَةُ، وَقَوْلُهُ جَلَّ ذِكْرُهُ: ﴿فَأَخْشَوْهُمْ فَرَّادَهُمْ إِيمَانًا﴾ (١٧٣) ﴿آلْ عِمْرَانَ، وَقَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا﴾ (١٢) ﴿الْأَحْزَابُ. وَالْحُبُّ فِي اللَّهِ وَالْبُغْضُ فِي اللَّهِ مِنَ الْإِيمَانِ، وَكَتَبَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ إِلَى عَبْدِ بْنِ عَدِيٍّ: إِنَّ لِلْإِيمَانِ قَرَانِصَ وَشَرَائِعَ وَحُدُودًا وَسُنَنًا، فَمَنْ اسْتَكْمَلَهَا اسْتَكْمَلَ الْإِيمَانَ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَكْمِلْهَا لَمْ يَسْتَكْمِلِ الْإِيمَانَ، فَإِنْ أَعِشَ فَسَأَبَّيْنَهَا لَكُمْ حَتَّى تَعْمَلُوا بِهَا، وَإِنْ أُمْتُ فَمَا أَنَا عَلَى صُحْبَتِكُمْ بِحَرِيصٍ. وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: ﴿وَلَكِنْ لِيُطْمِئِنَّ قَلْبِي﴾ (٦٠) ﴿الْبَقَرَةُ. وَقَالَ مُعَاذٌ: أَجْلِسْ بِنَا نُؤْمِنُ سَاعَةً. وَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: الْيَقِينُ الْإِيمَانُ كُلُّهُ. وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: لَا يَبْلُغُ الْعَبْدُ حَقِيقَةَ التَّقْوَى حَتَّى يَدَعَ مَا حَاكَ فِي الصَّدْرِ. وَقَالَ مُجَاهِدٌ: ﴿شَرَعَ لَكُمْ﴾ (١٣) ﴿الشُّورَى. أَوْصَيْنَاكَ يَا مُحَمَّدٌ وَإِيَّاهُ دِينًا وَاحِدًا. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿شَرَعَهُ وَمِنْهَا جَاءَ﴾ (١٨) ﴿الْمَائِدَةُ: سَبِيلًا وَسُنَّةً.

١- باسی باومر و ئەم فەرمووده‌ی پیڤه‌مبەر ﷺ:

«ئیسلام لەسەر پێنج پایه دامەزرێاو»

نیمان گوشتار و کردار، زیاد و کەم دەکات، خۆی بەرز و بلند دەفەرمووی: (بۆئەوێ باومرێان زیاد بکات لەگەڵ ئەو باومرێی کە هەیە)، (وێ رێنموونیان بۆ زیاد کردن)، (وێ خوا رێنموونی زیاد دەکات بۆ ئەوانەی کەوا رێنموونی کردوون)، (وێ ئەو کەسانەی رێنموونی کراون (خوا) رێنموونیان زیاد دەکات و پارێزگاریان پێ دەبەخشێت)، وێ ئەم فەرمايشته‌ی خوا: (بۆ ئەوێ کە باومرداران زیاتر باومرێان دامەزراو بێت)، وێ ئەم فەرمايشته‌ی خوا: ((لەنیو دوور و وان هەیه دەت: (کام لە نیو بەم سوورمە باومرێی زیاد کرد، جا ئەو کەسانەی باومرداران ئەو باومرێان زیاد کرد)، هەروەها ئەم فەرمايشته‌ی خوا کە ناوی گەورە و بەرزە: (کەواتە بترسن لێیان، کەچی نیمانداران بەمە باومرێان زیاد کرد)، وێ ئەم فەرمايشته‌ی خۆی بەرز و بلند: (تەنها باومر و گەردنکەجیان زیاد کرد)، وێ خۆشویستن و رەقڵیبوونەو لەبەر خوا بەشێکە لە نیمان. عومەری کۆری عەبدولعەزیز نامەیه‌کی نووسی بۆ عەدی کۆری عەدی بەم جۆرە: بێگومان نیمان چەند فەرز و یاسا و سنوور و سونەتی هەیە، جا هەر کەس ئەوانە هەموو بەتەواوی بەجێ بهێنێ، ئەو بەشەکانی نیمانی بەتەواوی بەجێ هێناو، وێ هەر کەسێکی هەمووی بەجێ نهێنێ، ئەو بەشەکانی نیمانی هەموو بەجێ نهێناو، جا ئەگەر خوا تەمەنم پێ بدا و بژیم ئەو ئەو بەشەتان بۆ روون دیکەمەو، هەتا کاری پێ بکەن، وێ ئەگەر بمرم ئەو من سوور نیم لەسەر هاوڕێیه‌تی (و زیان) لەگەڵ نیو، وێ ئیبراھیم ﷺ فەرمووی: (بۆئەوێ دڵم ئارام و ئاسوودە بێت) وێ موعاز ﷺ بە هاوڕێیه‌کی

وت: وهره با دانیشین باوەڕمان نوێ بکهنهوه^(١)، وه ئیبنو مهسعود رضی اللہ عنہ ده‌ڵێ: د‌ن‌یابوون بریتیه له باوەڕ هه‌مووی^(٢)، وه ئیبنو عومەر رضی اللہ عنہ ده‌ڵێ: مرؤف ناگاته پارێزکاری و ته‌ق‌وای ته‌واو و راسته‌قینه هه‌تا وازنه‌هێنێ لهو شتانه‌ی خوتووکه‌ی د‌لی مرؤف د‌مدات و د‌ن‌یا نییه لیان، وه موحاهید ده‌ڵێ: مانای ئهم به‌شه ئایه‌ته: ﴿ شَرَعَ لَكُم (١٣) الشوری، ر‌ی‌بازی ئایین و به‌رنامه‌ی ژیا‌نی بۆ دانا‌ون، وه ئیبنو عه‌باس رضی اللہ عنہ له‌سه‌ر ئهم به‌شه ئایه‌ته: ﴿ شَرَعًا وَمِنْهَا جَاءَ (١٤) المائدة، ده‌ڵێ: (هه‌ر پ‌ی‌غه‌مبه‌رێك) ر‌ی‌گا و ر‌ی‌بازی‌كمان بۆ دیاری كردووه.

٢- باب: دُعَاؤُكُمْ إِيْمَانُكُمْ

٨- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى قَالَ: أَخْبَرَنَا حَنْظَلَةُ بْنُ أَبِي سُفْيَانَ، عَنْ عِكْرِمَةَ بْنِ خَالِدٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رضی اللہ عنہ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ شَهَادَةٍ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَإِقَامَ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَالْحَجَّ، وَصَوْمَ رَمَضَانَ»^(٣).

٢- باسیك: دوعا و نراتان واته ئیمان و باوەڕتان

٨- ئیبن عومەر رضی اللہ عنہ ده‌ڵێ: پ‌ی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((ئیسلام له‌سه‌ر پ‌ینج پایه دامه‌زرێنراوه (که ئه‌مانه‌ن): شایه‌تیدان که هیچ په‌رس‌تراویکی به‌هه‌ق نییه جگه له خوا، وه موحه‌مه‌دیش پ‌ی‌غه‌مبه‌ری خوايه، به‌جیه‌ینانی نوێژمه‌کان به‌چاکی، زمکاتدانی سه‌روهت و سامان و چه‌ج‌کردن و پ‌وژووگرتنی مانگی ر‌ه‌مه‌زان)).

^١ یان: وهره با دانیشین باوەڕمان زیاد کهن .

^٢ یان: د‌ن‌یابوون بریتیه له به‌شی هه‌ره گرنگی باوەڕ .

^٣ ب‌روانه: ٤٥١٥.

۳- بابُ أَصُوْرِ الْإِيْمَانِ

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولُوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّنَ وَءَاتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَءَاتَى الزَّكَاةَ وَالْمُؤْتُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾﴾ البقرة، وَقَوْلِهِ ﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١﴾﴾ المؤمنون.

۳- باسی ئەو شتانەیی پەییوەستن بە ئیمانەوه

باسی ئەو فەرمايیشتەیی خوای بەرز و بلند کە دمه‌رمووی: (چاکە تەنها ئەوه نەبێه کە ڕوو بکەنە لای ڕۆژهەڵات و ڕۆژنەوا، بەلکوو چاکە ئەوه‌یه کە مڕۆڤ باومر بێنێ بە خوا و ڕۆژی دوايي و فريشته‌کان و کتیبه ئاسمانییه‌کان و بپه‌غه‌مبه‌ران، وه مال و دارایی خۆی له‌گه‌ڵ ئەوه‌ی له‌لای خۆشه‌ويسته ببه‌خشی به‌ خزمان و هه‌تیوان و بپه‌نه‌وايان و هه‌زاران و ڕه‌یوارانی په‌که‌ه‌وتوو و سواکه‌ران و له‌په‌ناو نازادکردنی کۆيله‌کاندا، وه نوێژ بکات و زه‌کات بدات و په‌یمان‌ه‌کانیان ببه‌نه سه‌ر کاتی په‌یمان دهمه‌ن، وه خۆراگر بن له‌ کاتی هه‌زاری و نه‌خۆشی و له‌ کاتی جه‌نگدا، ئا نه‌وانه‌ن کە ڕاستیان کردووه، وه هه‌ر نه‌وانه‌ن پارێزکاران)، وه ئەم فەرمايیشتەیی خوای گه‌وره: (بێگومان باومر‌داران ڕزگار و سه‌رفراز ده‌بن).

۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجُعْفِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «الْإِيمَانُ بِضْعٌ وَسِتُّونَ شُعْبَةً، وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ».

۹- نه‌بو هورمیره ﷺ دمگیریت‌ه‌وه له پیڅه‌مبه‌ره‌وه ﷺ که فهرموویه‌تی: ((نیمان شه‌ست و نه‌ومنده به‌شه، شهرم و حه‌یاش به‌شیکه له نیمان)).

۴- باب: الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ

۱۰- حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي السَّفَرِ وَإِسْمَاعِيلَ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ، وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ». قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَقَالَ أَبُو مُعَاوِيَةَ: حَدَّثَنَا دَاوُدُ -هُوَ ابْنُ أَبِي هِنْدٍ- عَنْ عَامِرٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ -هُوَ ابْنُ عَمْرٍو- عَنِ النَّبِيِّ ﷺ وَقَالَ عَبْدُ الْأَعْلَى، عَنْ دَاوُدَ عَنْ عَامِرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ^(۱).

۴- باسیک: موسولمان نه‌و که‌سه‌یه که

موسولمانان له زمان و ده‌ستی بی‌وه‌ی بن

۱۰- عه‌بدو‌لای کورپی عه‌مر ﷺ له پیڅه‌مبه‌ره‌وه ﷺ گیراویه‌ته‌وه که فهرموویه‌تی: ((موسولمان (ی راسته‌قینه) نه‌و که‌سه‌یه موسولمانان له زمان و ده‌ستی پارێزراو و بی‌وه‌ی بن، وه کوچه‌ریش نه‌و که‌سه‌یه واز بینئ له‌وه‌ی نه‌وه‌ی خوا قه‌دمغه‌ی کردووه وازی لئ دمه‌ینئ)). نه‌بو عه‌بدو‌لا (نیمان بوخاری) ده‌لئ: نه‌بو موعاویه و‌تی: داود که کورپی نه‌بو هینده- بۆی گیراینه‌وه له عامیره‌وه و‌تی: له عه‌بدو‌لام بیست که کورپی عه‌مره- نه‌ویش له پیڅه‌مبه‌ره‌وه ﷺ گیرایه‌وه. وه عه‌بدو‌لئه‌علا و‌تی: له داودمه‌وه گیرایه‌وه نه‌ویش له عامیره‌وه له عه‌بدو‌لاوه گیرایه‌وه له پیڅه‌مبه‌ره‌وه ﷺ.

۵- باب: آیهی الإسلام افضل؟

۱۱- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ الْقُرَشِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بُرْدَةَ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى رضي الله عنه قَالَ: قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الْإِسْلَامِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ».

۵- باسیک: کام موسولمانه تییه چاکتر و گه وره تره؟

۱۱- نه بو مووسا رضي الله عنه دهلی و تیان: ((نه ی پیغه مبهری خوا رضي الله عنه کام کهس له هه لگرنی نیسلام باشتره؟ هه رمووی: ((نه و کهسه ی موسولمانان له زمان و دمستی پاریزراو بن)).

۶- باب: إطعام الطعام من الإسلام

۱۲- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ عَنْ أَبِي الْخَيْرِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رضي الله عنه أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم أَيُّ الْإِسْلَامِ خَيْرٌ؟ قَالَ: «تُطْعِمُ الطَّعَامَ، وَتَقْرَأُ السَّلَامَ عَلَى مَنْ عَرَفْتَ وَمَنْ لَمْ تَعْرِفْ».^(۱)

۶- باسیک: نان و خواردندان به خه لکی به شیکه له نیسلام

۱۲- عهبدولای کوری عهمر رضي الله عنه دهگپرتهموه که پیاویک پرساری له پیغه مبهر رضي الله عنه کرد و وتی: کام له تایبه تمه ندیه کانی نیسلام باشترینه؟ پیغه مبهر رضي الله عنه هه رمووی: ((خواردن بدمیت (به هه زاران) و سهلام بکهیت له و کهسه ی دیناسی و لهوه ی نایناسی)).

^۱ بروانه: ۲۸، ۶۲۳۶.

۷- باب: هَنِ الْإِيمَانِ أَنْ يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ

۱۳- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. وَعَنْ حُسَيْنِ الْمُعَلِّمِ قَالَ: حَدَّثَنَا قَتَادَةُ^(۱)، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ..

۷- باسیک: به شیک له ئیمان ئه وهیه ئه وشته

بۆ خۆی پێی خوشه بۆ براکهشی پێی خوش بۆ

۱۳- ئه نهس ﷺ له پێغه مبه ره وه ﷺ گێراویه ته وه كه فهرموویه تی: ((هیج كه سیكتان ئیمانی (ته واو) نابێ، ههتا ئه وهی بۆ خۆی پێی خوشه بۆ برا ئیمانداره كهشی پێی خوش نه بێ)).

۸- باب: حُبُّ الرَّسُولِ ﷺ مِنَ الْإِيمَانِ

۱۴- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ..

۸- باسیک: خوشو یستنی پێغه مبه ر ﷺ به شیکه له ئیمان

۱۴- ئه بو هورمیره ﷺ گێراویه ته وه كه پێغه مبه ری خوا ﷺ فهرموویه تی: ((سویند به و خوایه ی گیانی منی به دهسته هیج كه سیكتان ئیمانی (ته واو) نابێ ههتا من خوشه ویستر نه بم له لای له باوک و مندالی خۆی)).

^۱ ئهم فهرموودهیه به سه نه د گێردراوه ته وه له قه تاده وه، شوعبه و حوسه ینی موعه لیم گێراویانه ته وه له قه تاده وه.

۱۵- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ عُثَيْمٍ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ، عَنْ أَنَسٍ^(۱)، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، وَحَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ».

۱۵- ئەنەس ر.ھ. دەلی: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((هه‌یج که‌سیکتان ئیمانی (ته‌واو) نییه‌ هه‌تا من خۆشه‌ویستر نهم له‌لای له‌ باوکی و مندالی و هه‌موو خه‌لکی به‌تیکرا)).

۹- بابُ حَلَاوَةِ الْإِيمَانِ

۱۶- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ: أَنْ يَكُونَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا، وَأَنْ يُحِبَّ الْمَرْءَ لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ، وَأَنْ يَكْرَهُ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُقَذَّفَ فِي النَّارِ»^(۲).

۹- باسی شیرینی ئیمان

۱۶- ئەنەس ر.ھ. له‌ پێغەمبەرەوه ﷺ گێڕاویه‌ته‌وه‌ که‌ فەرموویه‌تی: ((سی خه‌سه‌ت هه‌ن هه‌ر که‌س تێیدا هه‌بی، شیرینی ئیمان هه‌ست پی ده‌کات و به‌ده‌ستی ده‌هینی، یه‌که‌م: ده‌بی خوا و پێغەمبەرەکه‌ی ﷺ له‌ هه‌موو که‌س خۆشه‌ویستر بن له‌لای، دووهم: وه‌ نه‌گه‌ر که‌سیکی خۆشویست ته‌نها له‌به‌ر خوا خۆشی بوویت، سییه‌م: وه‌ پی ناخۆش بیت بگه‌ڕێته‌وه‌ بۆ بیباوه‌ری، وه‌ک چۆن پی ناخۆشه‌ که‌ فری بدریته‌ نیو ناگه‌روه‌)).

^۱ نهم فەرمووده‌یه‌ به‌ دوو رشته‌ گێرداوه‌ته‌وه‌ له‌ ئەنەسه‌وه‌ ر.ھ.

^۲ بڕوانه: ۲۱، ۶۰۴۱، ۶۹۴۱.

۱۰- باب: عَلاَمَةُ الْإِيمَانِ حُبُّ الْأَنْصَارِ

۱۷- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَبْرِ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «آيَةُ الْإِيمَانِ حُبُّ الْأَنْصَارِ، وَآيَةُ النِّفَاقِ بُغْضُ الْأَنْصَارِ»^(۱).

۱۰- باسیک: خوشویستنی نه‌نصاریه‌کان نیشان‌ه‌ی ئیمانداریه

۱۷- نه‌نه‌س ﷺ له پێغه‌مبه‌روه ﷺ گێڕاویه‌ته‌وه، فه‌رمویه‌تی: ((نیشان‌ه‌ی ئیمان‌داری خوشویستنی نه‌نصاره‌كانه، نیشان‌ه‌ی دوور‌ووییش ر‌ه‌قلیب‌وونه‌وه‌ی نه‌نصاره‌كانه)).

۱۱- باب

۱۸- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو إِدْرِيسَ عَائِدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عُبَادَةَ بْنَ الصَّامِتِ ﷺ وَكَانَ شَهِدَ بَدْرًا، وَهُوَ أَحَدُ النُّقَبَاءِ لَيْلَةَ الْعَقَبَةِ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ، وَحَوْلَهُ عِصَابَةٌ مِنْ أَصْحَابِهِ: «بَايَعُونِي عَلَى أَنْ لَا تُشْرِكُوا بِاللَّهِ شَيْئًا، وَلَا تَسْرِقُوا، وَلَا تَزْنُوا، وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ، وَلَا تَأْتُوا بِبُهْتَانٍ تَفْتَرُونَهُ بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ، وَلَا تَعْصُوا فِي مَعْرُوفٍ، فَمَنْ وَفَى مِنْكُمْ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ، وَمَنْ أَصَابَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا فَعُوقِبَ بِهِ فِي الدُّنْيَا فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ، وَمَنْ أَصَابَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا ثُمَّ سَرَّهُ اللَّهُ، فَهُوَ إِلَى اللَّهِ إِنْ شَاءَ عَقَا عَنْهُ، وَإِنْ شَاءَ عَاقَبَهُ». فَبَايَعْنَاهُ عَلَى ذَلِكَ^(۲).

۱۱- باسیک

۱۸- عوباده‌ی کوری صامیت ﷺ که به‌شداری غه‌زای به‌دری کردبوو یه‌کیک بووه له نوینه‌ر و چاودێره‌کان له شه‌وی عه‌قه‌به‌دا (به‌یعه‌تی به‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ دا)

^۱ ب‌روانه: ۳۷۸۴.

^۲ ب‌روانه: ۳۸۹۲، ۳۸۹۳، ۳۹۹۹، ۴۸۹۴، ۶۸۰۱، ۶۷۸۴، ۶۸۷۳، ۷۰۵۵، ۷۱۹۹، ۷۲۱۳، ۷۴۶۸.

وتی: پیغه مبهری خوا ﷺ له کاتیکیدا کۆمه لێک له هاوه لانی به دهووریدا بوون، فهرمووی: ((پهیمانم پێ بدەن له سەر ئهوهی هیچ شتێک نهکهنه هاوبهشی خوا و دزی نهکهن و داوینپرسی نهکهن و مندا له کانتان نهکوژن و بوهتان (بۆ خه لکی) هه لته بهستن له نیوان دهست و پیتاندا^(۱)، سهرپێچی (من و کار به دهستانتان) نهکهن له چاکه دا، جا ههر که سیکتان پهیمان هه کی برده سهر نهوه پاداشتی له لای خوا به، وه ههر که سیکتان پێچه وان هه شتانیکی پهیمان هه کی کرد، جا به هو به وه له دنیا دا سزا درا نهوه بۆته هو ی سهرینه وه ی گونا هه کانی و تاوانی له سهر نه ماوه، ههر که سیکی ش پێچه وان هه پهیمان هه کی کرد پاشان خوا بۆی دا بو ش، ئه وه کاروباری لای خوا به، ئه گهر وستی لێی خو ش ده بی، وه ئه گهر وستی سزای دمه دات))، ئیعه ش پهیمانمان پێی دا له سهر نهو خالانه.

۱۲- باب: مِنَ الدِّينِ الْفَرَارُ مِنَ الْفِتَنِ

۱۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي صَعْصَعَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يُوشِكُ أَنْ يَكُونَ خَيْرَ مَالِ الْمُسْلِمِ غَنَمٌ يَتَّبِعُ بِهَا شَعَفَ الْجِبَالِ وَمَوَاقِعَ الْقَطْرِ، يَفْرُ بِدِينِهِ مِنَ الْفِتَنِ.^(۲)

۱۲- باسیک: راکردن له فیتنه و ئاژاوه، له دین و ئیمان هه یه

۱۹- ئه بو سه عیدی خودری ﷺ ده لێ: پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((نزیکه که چاکترین مال و سهروه تی موسو لمان میگه له مه رپێک بیت، بیاندا ته بهر به ره و

^۱ واته: له خو تانه وه به بێ به لگه بوهتان بۆ خه لکی هه لته بهستن، وه مه به ست له (له نیوان دهست و پتیه کانتاندا) واته: له لایه ن خو تانه وه به بێ به لگه. بر وانه: إرشاد الساري: ۱/ ۱۴۴.

^۲ بر وانه: ۳۶۰۰، ۳۳۰۰، ۷۰۸۸، ۶۴۹۵.

لووتکه‌ی جیاکان و ئەو شوینانە‌ی کە بارانی لی دیمباری (کە دوڵەکانە)، بە‌هۆی
 ئایینە‌کە‌یە‌وه هە‌ڵدی و دوور دە‌که‌ویتە‌وه له ئازاوه و فیتنه (نە‌وه‌ک تووشی
 ببیت)).

۱۳- بابُ قولِ النَّبِيِّ ﷺ: ((أَنَا أَعْلَمُكُمْ بِاللَّهِ))

وَأَنَّ الْمَعْرِفَةَ فِعْلُ الْقَلْبِ؛ لِقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿لَئِنْ يُؤَاخِذُكُم بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ﴾ (البقرة: ۲۰).
 ۲۰- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُهُ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ:
 كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَمَرَهُمْ، أَمَرَهُمْ مِنَ الْأَعْمَالِ بِمَا يُطِيقُونَ، قَالُوا: إِنَّا لَسْنَا كَهَيْئَتِكَ يَا
 رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ اللَّهَ قَدْ غَفَرَ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ، فَيَغْضَبُ حَتَّى يُعْرِفَ الْغَضَبُ
 فِي وَجْهِهِ ثُمَّ يَقُولُ: «إِنَّ أَنْفَاكُمْ وَأَعْلَمَكُمْ بِاللَّهِ أَنَا».

۱۳- باسی ئەو فەرموودە‌یە‌ی پی‌غە‌مبەر ﷺ:

«من له همموتان زانانترم به‌ خوا»

وه بێ‌گومان زانین کاری دڵ، به‌ به‌‌لگە‌ی ئەم فەرما‌ییشه‌ی خۆ‌ی به‌رز و بلند:
 (به‌لام ئەو کردە‌ومیه‌ی به‌‌دل بیکە‌ن لیتان وەر‌ده‌گرێ).

۲۰- عائیشە ؓ ده‌‌لی: ((پێ‌غە‌مبە‌ری خوا ﷺ ئە‌گەر فەرمانێ‌کی پێ‌ بکردنایە،
 فەرمانی پێ‌ دە‌کردن به‌و کارانە‌ی کە بتوانن جێ‌به‌‌جێ‌ بکە‌ن و له توانایاندا
 هە‌بێ‌ت، (هاوه‌‌لان) وتیان: ئێ‌مه وه‌ک تۆ‌ نین ئە‌ی پێ‌غە‌مبە‌ری خوا ﷺ، چون‌کە
 به‌‌راستی خوا له گونا‌هە‌کانی رابردوو و دا‌هاتووت خۆ‌ش بووه، بۆ‌یه
 پێ‌غە‌مبە‌ریش ﷺ تۆ‌ره دە‌بوو به‌‌جۆ‌ری‌ک تۆ‌رمیی له رۆ‌خساری‌دا دە‌بینرا و
 دە‌زانرا، پاشان دە‌یفەر‌موو: ((بێ‌گومان خۆ‌اناسترین و زانان‌ترین به‌ خوا من)).

۱۴- بَابُ: مَنْ كَرِهَ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُلْقَى فِي

النَّارِ مِنَ الْإِيمَانِ

۲۱- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ: مَنْ كَانَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا، وَمَنْ أَحَبَّ عَبْدًا لَا يُحِبُّهُ إِلَّا اللَّهُ، وَمَنْ يَكْرَهُ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْقَذَهُ اللَّهُ، كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ»^(۱).

۱۴- باسیک: هەر کهسیک پێی ناخۆش بێ بگهڕێتهوه بووبیاوهری، وهک چۆن پێی ناخۆشه فری بدریته نیو ئاگرهوه (ئههه) بهشیکه له ئیمان

۲۱- ئهههس رضي الله عنه له پێغه مبهروه صلى الله عليه وسلم دهگێڕێتهوه که ههرموویهتی: ((سێ خهسلهت ههه ههه کهس تێیدا بێ شیری نیمان ههست پێ دهکات و بهدهستی دههینی، یهکهه: ههه کهسیک خوا و پێغه مبهرمهکی صلى الله عليه وسلم له ههموو کهس خۆشهویستر بن لهلای، دووهه: وه ههه کهسیک کهسیکی خۆشویست تهها لهبههه خوا خۆشی بووێت، سییهه: وه ههه کهسیک پێی ناخۆش بێت بگهڕێتهوه بو بیاوهری، وهک چۆن پێی ناخۆشه که فری بدریته نیو ئاگرهوه دوا ئهوهی خوا رزگاری کردوه)).

۱۵- بَابُ تَقَاضُلِ أَهْلِ الْإِيمَانِ فِي الْأَعْمَالِ

۲۲- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى الْمَازِنِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه - عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «يَدْخُلُ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، وَأَهْلُ النَّارِ النَّارَ، ثُمَّ

يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: أَخْرِجُوا مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إِيْمَانٍ. فَيُخْرِجُونَ مِنْهَا قَدِ اسْوَدُّوا، فَيُلْقَوْنَ فِي نَهْرِ الْحَيَاةِ - أَوْ الْحَيَاةِ، شَكَّ مَالِكٌ - فَيَنْبُتُونَ كَمَا تَنْبُتُ الْحَبَّةُ فِي جَانِبِ السَّيْلِ، أَلَمْ تَرَ أَنَّهَا تَخْرُجُ صَفْرَاءَ مُلْتَوِيَةً؟. قَالَ وَهَيْبٌ حَدَّثَنَا عَمْرُو، الْحَيَاةِ.. وَقَالَ: خَرْدَلٍ مِنْ خَيْرٍ^(۱).

۱۰- باسی جیاوازیی ئیمانداران به‌پیی کرده‌وه‌کانیان

۲۲- نه‌بو سه‌عیدی خودری ﷺ له پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ گپ‌راویه‌ته‌وه که هه‌رموو‌یه‌تی: ((به‌هه‌شتیه‌کان ده‌چنه به‌هه‌شته‌وه، دۆزه‌خیه‌کانیش ده‌چنه دۆزه‌خه‌وه، پاشان خوای به‌رز و بلند ده‌فه‌رموو‌ی: ئه‌وه‌ی به‌ ئه‌ندازه‌ی دهنکه‌خه‌رت‌له‌یه‌ک ئیمان له دلیدا هه‌یه له دۆزه‌خ دهری‌بینن، جا خه‌لکانیک له دۆزه‌خ دهرده‌یه‌نرین که ڕه‌ش هه‌لگه‌پاون (بوون به‌ خه‌لووز)، پاشان فری دهرینه‌ نیو ڕووباری باران - یان ژیانه‌وه، مالیک نه‌م گومانه‌ی بردوو- (که ئاوێکه هه‌رجی بخ‌ریته‌ نیویه‌وه زیندوو‌ی ده‌کاته‌وه) (ئینجا لاشه‌یان) دروست ده‌بیته‌وه، وه‌ک چۆن توو‌یک له‌ فه‌راغی جو‌گه‌له‌یه‌کدا دهرۆی و سه‌وز ده‌بیته‌، ئایا نابینی چۆن دهرۆی و زهرده‌ی و که‌رویشکه^(۲) ده‌کات؟ (با لێی ده‌دات و ده‌یجولێن و دیمه‌نیکی جوانی ده‌بیته‌)). وه‌ه‌یب ده‌لی: عه‌مر وشه‌ی (نَهَرِ الْحَيَاةِ) به‌ (الْحَيَاةِ) بو‌ گپ‌راینه‌وه، وه‌ له‌ جیاتی (خَرْدَلٍ مِنْ إِيْمَانٍ) به‌ (خَرْدَلٍ مِنْ خَيْرٍ) گپ‌رایه‌وه.

^۱ ب‌روانه: ۴۵۸۱، ۴۹۱۹، ۶۰۶، ۶۰۷، ۷۴۳۸، ۷۴۳۹.

^۲ که‌رویشکه: جو‌ره‌ جو‌له‌یه‌که‌ی ڕووه‌که‌ له‌و کاته‌ی که‌ با لێی ده‌دات ئه‌نجامی ده‌دات، به‌تایبه‌تی که‌نم و جو‌ نه‌م جو‌له‌یه‌ ده‌که‌ن.

٢٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ أَنَّ اللَّهَ قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ صَالِحٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ رَأَيْتُ النَّاسَ يُعْرَضُونَ عَلَيَّ، وَعَلَيْهِمْ قُمْصٌ مِنْهَا مَا يَبْلُغُ الثُّدْيَ، وَمِنْهَا مَا دُونَ ذَلِكَ، وَعُرِضَ عَلَيَّ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ وَعَلَيْهِ قَمِيصٌ يَجْرُهُ». قَالُوا: فَمَا أَوْلَتْ ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «الَّذِينَ»^(١).

٢٣- ئەبو سەعیدی خودری ﷺ دمیوت: پیڤه‌مبه‌ری خوا ﷺ فەرمووی: ((له کاتی‌کدا من خەوتبووم له خەومدا بینیم خەلکانێک کراسیان لەبەردا بوو پێشانم دران، هەندیکیان کراسەکانیان (ئەومەندە کورت بوو) نەدمگە‌پشتە مەمکەکانیان، هەندیکی دیکەیان (کراسەکانیان) لە‌وش کورت‌تر بوو، بە‌لام عومەری کۆری خەتابم نیشان درا کراسێکی لەبەردا بوو (ئەومەندە درێژ بوو) رایدە‌کێشا بە‌دوای خۆیدا))، (هاوە‌لان) وتیان: ئەو پیڤه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئەو خەومت بە‌ جی لێک دایه‌وه؟ فەرمووی: ((بە‌ ئایین لێکم دایه‌وه)). (واته: ئایینه‌که‌ی کام‌ل‌تر بوو له‌وانی دیکه‌).

١٦- بَابُ: الْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ

٢٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَرَّ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ وَهُوَ يَعْطُ أَخَاهُ فِي الْحَيَاءِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «دَعُهُ، فَإِنَّ الْحَيَاءَ مِنَ الْإِيمَانِ»^(٢).

١٦- باسیک: شەرم‌کردن بە‌شیکه‌ له‌ ئیمان

٢٤- سالی‌می کۆری عەبدول‌ا له‌ باوکیه‌وه ﷺ گێ‌راویه‌ته‌وه‌ که‌ پیڤه‌مبه‌ری خوا ﷺ تێ پە‌ری بە‌ لای پیاوێکی ئە‌نصاریدا که‌ له‌وکاته‌دا سە‌رزە‌نشتی براکه‌ی د‌م‌کرد

^١ ب‌روانه: ٣٦٩١، ٧٠٠٨، ٧٠٠٩.

^٢ ب‌روانه: ٦١١٨.

دمبراره‌ی شهرم و حه‌یا، بێغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((وازی لی بینه، چونکه بێگومان شهرم به‌شیکه له نیمان)).

١٧- باب: ﴿فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ﴾ التوبة.

٢٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمُسْنَدِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو رَوْحٍ الْحَرَمِيُّ بْنُ عَمْرَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ وَاقِدِ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يُحَدِّثُ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «أَمَرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ، وَحَسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ».

١٧- باسیک: (له ته‌فسیری ئەم ئایه‌ته‌دا:)

(جا ئەگەر په‌شیمان بوونه‌وه و ته‌وبه‌یان کرد و

به‌چاکی نوێژیان کرد و زه‌کاتیان دا، وازیان لی بێنن)

٢٥- ئیبنو عومەر گێڕایه‌وه که بێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی: ((فه‌رمانه‌ پێ کراوه به‌وه‌ی که له‌گه‌ڵ خه‌لکیدا بجه‌نگم هه‌تا شایه‌تومان دێنن، که هه‌یج په‌رستراویکی به‌هه‌ق نییه جگه له خوا، وه موحه‌مه‌دیش ﷺ بێغه‌مبه‌ری خوايه و نوێژ ده‌که‌ن و زه‌کات ده‌ده‌ن، جا ئەگەر ئەمه‌یان کرد خوێن و مال و سامانیان له من ده‌پاریزن، مه‌گه‌ر به هه‌قیك ئیسلام بپاری دابی (وه‌ك ئەوه‌ی كه‌سیکی كوشتبێ، یان مالی كه‌سیکی لابیت) لیپرسینه‌ومیان له‌لای خوايه (له‌وه‌ی له دل و ده‌روونیاندايه و شاردوویانه‌ته‌وه)).

١٨- بابُ مَنْ قَالَ إِنَّ الْإِيمَانَ هُوَ الْعَمَلُ

لِقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿وَلَيْكَ الْبَنَّةُ الَّتِي أَوْفَيْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ (٧٢) ﴿الزخرف، وَقَالَ عِدَّةٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَسْتَلَنَّهِنَّ أجمعِينَ﴾ (٩٢) عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (٩٣) الْحَجَر، عَنْ قَوْلٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. وَقَالَ: ﴿لَيْسَ هَذَا فليَعْمَلِ الْعَمَلُونَ﴾ (٩٤) الصافات.

١٨- باسی ئەو کەسەکی دەڵێ: بێگومان باوەڕ بریتییه له کردەوه و کارکردن (به شەریعه‌تی ئیسلام)

بەبەلگەکی ئەم فەرمايشته‌ی خۆی بەرز و بلند: (ئەمە ئەو بەهه‌شته‌یه که ئیوه بوونه‌ته میراتگری و خاومنی به‌هۆی ئەو کردەوه چاکانه‌وه‌یه که له دنیادا دمتانکرد)، هه‌ندێ له زانایان له ته‌فسیری ئەم نایه‌ته‌دا که خۆی بەرز و بلند دمه‌فرمووی: (جا سویند به په‌رومردگارت پرسیار ده‌که‌ین له هه‌موویان دمه‌باردی ئەو کردەوانه‌ی که کردوویانه)، ده‌لێن: مه‌به‌ست له‌وه‌ی کردوویانه وته‌ی: (لا إله إلا الله، یه، وه خۆی گه‌وره دمه‌فرمووی: (بۆ وێنه‌ی ئەم بەهه‌شته با خه‌لکی کار بکه‌ن و خۆیان ماندوو بکه‌ن).

٢٦- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، وَمُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَا: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ سُئِلَ أَيُّ الْعَمَلِ أَفْضَلُ؟ فَقَالَ: «إِيمَانٌ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ... قِيلَ: ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ: الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ... قِيلَ: ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ: حَجٌّ مَبْرُورٌ»^(١).

٢٦- ئەبو هورمیره ؓ ده‌گێڕێته‌وه که پرسیار له پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرا کام کردەوه چاکتر و گه‌ورمه‌تره؟ پێغه‌مبه‌ر ﷺ فەرمووی: ((ئیمان بوون به‌ خوا و به‌ پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ)). وترا: دوا‌ی ئەوه جی دیکه؟ فەرمووی: ((جیهاد و تیکۆشان

له رپی خوادا)) و ترا: دواى نهو چى دیکه؟ فهرمووى: ((حهجىكى وهرگیراو که گوناھو رپای تیدا نهبى)).

١٩- باب: إِذَا لَمْ يَكُنِ الْإِسْلَامُ عَلَى الْحَقِيقَةِ

وَكَانَ عَلَى الْإِسْتِسْلَامِ أَوْ الْخَوْفِ مِنَ الْقَتْلِ

لِقَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿قَالَتِ الْأَعْرَابُ ءَأَمَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا﴾ الْحَجَرَات، فَإِذَا كَانَ عَلَى الْحَقِيقَةِ فَهُوَ عَلَى قَوْلِهِ جَلَّ ذِكْرُهُ: ﴿إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ﴾ آل عمران، وَمَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ ﴿آل عمران.

١٩- باسیک: ئەگەر موسولمانبوونی بهراستی و له دلهوه نهبى، بهلكو موسولمانبوونىكى سهرزازهكى و ملكهچبوون بىت يان له ترسى كوشتن بىت(١)

به بهلگهى ئەم فهرماييشتهى خواى بهرز و بلند: (عهرمه دهشتهكيبهكان وتيان: ئيمانمان هيئاوه، توش (ئهى موحهمهه) بلى: ئيمانمان نههيئاوه،

^١ سه رنج: ئيام بوخارى بهم سهرباسه و هيئانهوهى بهلگهى ئايهت و فهرمودهكه دهيهوييت بلى ئيسلامهت دوو جوړه: جوړى يهكه ئيسلامهت سهرزازهكى و ناچارى كه تنها پرووكهشه و ناخى نهگرتوتهوه و رهنگى نهداوتهوه لهسه ر كردهوهكان، جوړى دووهم: ئەو ئيسلامهتيه راستهقينهى كه خودا مهبهستيهت نهويه كه دل و دهروونى مروفي داگرتييت و رهنگى دايتهوه لهسه ر كردهوهكان، بويه وشهى (مسلم) به كهسيك دهوتريت كه بهروالته موسولمان بيت، ئەگەر چى نهزانيت تيو دل و دهروونى چونه و چى تيايه، وه بهكهسيكيش دهوترى (مؤمن) كه بهدل و كردهوهى پرووكهشيتى موسولمان بيت، بويه هه موو (مؤمن) يك (مسلم) يشه، بهلام مهرج نيه كه هه موو (مسلم) يك (مؤمن) بيت. برهوانه: فتح البارى: ١٠٨/١ و ارشاد السارى: ١١١-١١٠/١.

به لککوو بلّین: موسولمان بووین، (ئه مه گهر دنکه چی سه رزارمکی ناچاریه)، به لام نه گهر گهر دنکه چی راسته قینه بیت، نهوا به واتای ئه مه فهرمایشتهی خواجه که ناوی بهرز و گه ورمیه: (بیگومان (تهنها) ئایینی راسته قینه له لای خوا نیسلام و گهر دنکه چیه). (ههر که سیک شوین هر ئایینیک بکهوئ جگه له نیسلام، نهوه لئی و مرناگیرئ).

٢٧- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَامِرُ بْنُ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَعْطَى رَهْطًا وَسَعْدُ جَالِسٌ، فَتَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَجُلًا هُوَ أَعْجَبُهُمْ إِلَيَّ، فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا لَكَ عَنْ فُلَانٍ؟ فَوَاللَّهِ إِنِّي لَأَرَاهُ مُؤْمِنًا. فَقَالَ: أَوْ مُسْلِمًا. فَسَكَتُ قَلِيلًا، ثُمَّ غَلَبَنِي مَا أَعْلَمُ مِنْهُ فَقَعُدْتُ لِمَقَالَتِي فَقُلْتُ: مَا لَكَ عَنْ فُلَانٍ؟ فَوَاللَّهِ إِنِّي لَأَرَاهُ مُؤْمِنًا، فَقَالَ: أَوْ مُسْلِمًا. ثُمَّ غَلَبَنِي مَا أَعْلَمُ مِنْهُ، فَقَعُدْتُ لِمَقَالَتِي، وَعَادَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثُمَّ قَالَ: يَا سَعْدُ، إِنِّي لَأَعْطِي الرَّجُلَ وَغَيْرَهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْهُ خَشْيَةً أَنْ يَكُفَّهُ اللَّهُ فِي النَّارِ. وَرَوَاهُ يُونُسُ، وَصَالِحٌ، وَمَعْمَرٌ، وَابْنُ أَخِي الزُّهْرِيِّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ^(١).

٢٧- عامیری کوری سهعدی کوری نهبو ومقاص له سهعدموه ﷺ گیرایهوه، که پیغه مبهری خوا ﷺ مالی دا به چهند که سیک سهعدیش دانیشتبوو، (سهعد دهلی: پیغه مبهر ﷺ بهشی پیاویکی نهدا که به لای منهوه چاکترینیان بوو، وتم: نهی پیغه مبهری خوا ﷺ بوجی بهشی فلان کهست نهدا؟! سویند به خوا من دزمانم نیمانداره، فهرمووی: ((یان موسولمانه))، سهعد دهلی: منیش کهمیک بیدمگ بووم، پاشان زانیاریم دهربارهی نهو پیاوه وای لی کردم گهرامهوه بو

^١ پروانه: ١٤٧٨.

هسهکهی پیشووم، وتم: نهی پیغه مبه‌ر ﷺ بۆچی بهشی فلان کهست نه‌دا؟ سویند به خوا من دهمانم ئیمانداره، پیغه مبه‌ریش ﷺ فهرمووی: ((یان موسوئمانه))، جاریکی دیکه نه‌وهی دهمزانی له‌بارهی نه‌و کابرایه وای لی کردم هسهکه‌م جاریکی دیکه وته‌وه، پیغه مبه‌ری خواش ﷺ وته‌که‌ی خۆی دووباره کرده‌وه، پاشان فهرمووی: ((نه‌ی سه‌عد دلتیا به من بهشی کهسیک دهمده‌م له کاتیکی کهسیکی دیکه له‌و خوشه‌ویستره له‌لام، نه‌ترسم خوا به‌سه‌رده‌مدا بیخاته نیو ناگری دۆزه‌خه‌وه (بۆیه بهشی نه‌وه دهمده‌م تا دامه‌زراو بیته له‌سه‌ر نیمان و خوا نه‌بیخاته دۆزه‌خه‌وه)). نه‌م فهرموودمیه یونس و سالیح و مه‌عمر و برازیه‌کی زوهری له زوهریه‌وه گیراویانه‌ته‌وه.

٢٠- باب: إِفْتَاءُ السَّلَامِ مِنَ الْإِسْلَامِ

وَقَالَ عَمَّارٌ: ثَلَاثٌ مَنْ جَمَعَهُنَّ فَقَدْ جَمَعَ الْإِيمَانَ: الْإِنْصَافُ مِنْ نَفْسِكَ، وَبَذْلُ السَّلَامِ لِلْعَالَمِ، وَالْإِنْفَاقُ مِنَ الْإِفْتَارِ.

٢٠- باسیک: سه‌لامکردن و بلاوکردنه‌وهی به‌شیکه له ئیسلام

همار ﷺ ده‌لی: سی ناکار (تایبمه‌ندی) همن ههر کهس له خۆیدا کۆیان بکاته‌وه، نه‌وه بیگومان ئیمانی له خۆیدا کۆ کردۆته‌وه: دهمباره‌ی خۆت دادگه‌ر بیت^(١)، وه سه‌لامکردن له گشت خه‌لکی، وه به‌خشین له کاتی نه‌داری و بیویستی‌دا.

^١ ههر فهرمانیکی خوا له‌سه‌رته به‌جی بێنیت و ههر شتیکیشی لی قه‌ده‌غه کردوویت نه‌یکه‌یت و وازی لی بێنیت. ب‌روانه: [ارشاد الساری: ١٦٣/١].

٢٨- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ أَبِي الْخَيْرِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَيُّ الْإِسْلَامِ خَيْرٌ؟ قَالَ: «تُطْعِمُ الطَّعَامَ، وَتَقْرَأُ السَّلَامَ عَلَى مَنْ عَرَفْتَ وَمَنْ لَمْ تَعْرِفْ»^(١).

٢٨- عه بدولای کورې عمر ﷺ ده گپړته وه ده لې: بیاوېک پرسیاری له پیغه مبهري خوا ﷺ کرد وتی: کام کرده وه له نیسلامدا باشرینه؟ فهرمووی: ((نان و خواردن بدهی (به خه لکی)، سه لام بکهیت لهو که سهی دمیناسیت و لهو که سهش که نایناسیت)).

٢١- بَابُ كُفْرَانِ الْعَشِيرِ وَكُفْرِ دُونِ كُفْرِ

فِيهِ: عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ^(٢).

٢٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «أُرِيتُ النَّارَ فَإِذَا أَكْثَرُ أَهْلِهَا النِّسَاءُ يَكْفُرْنَ»، قِيلَ أَيْكُفْرْنَ بِاللَّهِ؟ قَالَ: «يَكْفُرْنَ الْعَشِيرَ، وَيَكْفُرْنَ الْإِحْسَانَ، لَوْ أَحْسَنْتَ إِلَى إِحْدَاهُنَّ الدَّهْرَ ثُمَّ رَأَتْ مِنْكَ شَيْئًا قَالَتْ: مَا رَأَيْتُ مِنْكَ خَيْرًا قَطُّ»^(٣).

٢١- باسی سپله یی و پینه زانیی نافر هتان

بهرام بهر میړدیان و کوفری بچووک

ئهو فهرمووده ی لهو بارمیه وه هاتووه ئهو سه عیدی خودری ﷺ له پیغه مبهرو وه ﷺ گپړاویه ته وه.

^١ بروانه: ١٢، ٦٣٣٦.

^٢ بروانه: ٣٠٤.

^٣ بروانه: ٤٣٦، ٧٤٨، ١٠٥٢، ٣٢٠٢، ٥١٩٧.

٢٩- ئیبنو عه‌باس رضی اللہ عنہ ده‌لی: پیغه‌مبهر صلی اللہ علیہ وسلم فهرمووی: ((ئاگری دۆزه‌خم نیشان درا بینیم که زۆربه‌ی خه‌لکه‌که‌ی ئافرمتان بوون، (له‌بهر ئه‌وه‌ی) ناسوپاسگوزار بوون)) و‌ترا: ئایا بی‌باومر‌بوون به‌ خوا؟ فهرمووی: ((سپله‌ و ناسوپاسگوزار بوون به‌رانبهر هاوسهرمکانیان، دان نانین به‌ چاکه‌کردن له‌گه‌لیاندا، ئه‌گهر به‌دریزایی سال چاکه‌ بکه‌یت له‌گه‌ل یه‌کیکیاندا، پاشان شتیکی خراپت لی ببینی، ده‌لیت: ههرگیز چاکه‌م له‌ تۆ نه‌دیوه‌)).

٢٢- باب: الْمَعَاصِي مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ وَلَا يُكْفَرُ صَاحِبُهَا بِارْتِكَابِهَا إِلَّا بِالشُّرْكِ

لِقَوْلِ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم: ((إِنَّكَ أَمْرٌ فِيكَ جَاهِلِيَّةٌ)). وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَى إِثْمًا عَظِيمًا﴾ النساء.

٢٢- باسیک: ئه‌و گونا‌هو تاوانانه‌ی که کاری سهرده‌می نه‌فامین و خاوه‌نه‌که‌ی کافر ناکرت به‌ ئه‌نجامدانیان جگه‌ له‌ هاوبه‌شدانان بو خوا

به‌به‌لگه‌ی ئه‌م فهرمووده‌یه‌ی پیغه‌مبهر صلی اللہ علیہ وسلم (که به‌ ئه‌بو زمری فهرموو): ((بی‌گومان تۆ که‌سیکی سیفه‌تیکی سهرده‌می نه‌فامیت تیدا‌یه‌)). له‌گه‌ل ئه‌م فهرماییشه‌ی خوی به‌رز و بلند: (بی‌گومان خوا له‌و که‌سه‌ خوش نابیت که‌ هاوبه‌شی بو دابنی، به‌لام جگه‌ له‌وه‌ له‌ هه‌موو تاوانیک خوش دمبی بو

هه‌رکەسی خۆی بیهوی، وه هه‌ر کەس هاوبەشی بۆ خوا بپاری ببات، ئەوه بێگومان بوختانیکی گه‌وره‌ی بۆ خوا هه‌لبەستوو.

٣٠- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ وَاصِلٍ الْأَحْدَبِ، عَنِ الْمَعْرُورِ قَالَ : لَقِيتُ أَبَا ذَرٍّ بِالرَّبَذَةِ، وَعَلَيْهِ حُلَّةٌ، وَعَلَى غُلَامِهِ حُلَّةٌ، فَسَأَلْتُهُ عَنْ ذَلِكَ، فَقَالَ : إِنِّي سَابَيْتُ رَجُلًا، فَعَيَّرْتُهُ بِأَمِّهِ، فَقَالَ لِيَ النَّبِيُّ ﷺ : «يَا أَبَا ذَرٍّ، أَعَيَّرْتَهُ بِأَمِّهِ؟ إِنَّكَ أَمْرٌ فِيكَ جَاهِلِيَّةٌ، إِخْوَانُكُمْ خَوْلُكُمْ، جَعَلَهُمُ اللَّهُ تَحْتَ أَيْدِيكُمْ، فَمَنْ كَانَ أَخُوهُ تَحْتَ يَدِهِ فَلْيُطْعِمْهُ مِمَّا يَأْكُلُ، وَلْيُلْبِسْهُ مِمَّا يَلْبَسُ، وَلَا تُكَلِّفُوهُمْ مَا يَغْلِبُهُمْ، فَإِنْ كَلَّفْتُمُوهُمْ فَأَعِينُوهُمْ»^(١).

٣٠- مه‌ع‌رور ده‌لی: له‌ ڕمبه‌زه‌ به‌ ئەبو زەر ﷺ گه‌یشتم دوو پۆشاک‌ی جوانی له‌به‌ردا بوو، غولامه‌که‌شی دوو پۆشاک‌ی جوانی له‌به‌ردا بوو، منیش پرسیارم لێ کرد ه‌وی ئەوه‌ چیه‌؟ ئەبو زەر ﷺ وتی: له‌گه‌ڵ پیاویک‌دا (که‌ بیلال بوو بوو به‌شه‌رمان) جنیومان به‌ یه‌ک‌دی دا، نه‌نگیم له‌ دایکی گرت و عه‌یبدارم کرد، (وتم: کۆری ئافه‌رته‌ ڕه‌شه‌که‌)، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی پیم: ((ئهی ئەبو زەر، نه‌نگیت لێ گرت به‌ه‌وی دایکیه‌وه‌؟ بێگومان تۆ که‌سیکی سیفه‌تیکی نه‌فامیت تێدایه‌، براکانتان کاره‌کانتان بۆ جیه‌جی ده‌که‌ن، خوا خستوونیته‌ ژێر ده‌ستی ئێوه‌وه‌، جا هه‌ر که‌سێک‌ براکه‌ی له‌ژێر ده‌ستیدا بوو، با له‌وه‌ی خۆی ده‌یخوا دهرخواردی نه‌ویشی ببات، خۆی چ جو‌ره‌ پۆشاک‌ێک‌ ده‌پۆشی ئەو جو‌ره‌ پۆشاک‌ه‌ش به‌و بپۆشی، داواکاریه‌کییان لێ مه‌که‌ن که‌ له‌ توانایاندا نییه‌ بیکه‌ن (و گرانه‌)، نه‌گه‌ر داوای کاریکی قورس و گرانیشتان لێ کردن هاوکارییان بکه‌ن)).

^١ بروانه: ٢٥٤٥، ٦٠٥٠.

٢٣- باب: ﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَهُمْ﴾ الحِجَرَات،

قَسَمَاهُمُ الْمُؤْمِنِينَ

٣١- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْمُبَارَكِ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ وَيُوسُفُ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنِ الْأَخْطَفِ بْنِ قَيْسٍ قَالَ: ذَهَبْتُ لِأَنْصُرَ هَذَا الرَّجُلَ، فَلَقِيَنِي أَبُو بَكْرَةَ فَقَالَ: أَيْنَ تُرِيدُ؟ قُلْتُ: أَنْصُرُ هَذَا الرَّجُلَ. قَالَ: ارْجِعْ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِذَا التَّقَى الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفَيْهِمَا فَالْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَذَا الْقَاتِلُ، فَمَا بَالُ الْمَقْتُولِ؟ قَالَ: إِنَّهُ كَانَ حَرِيصًا عَلَى قَتْلِ صَاحِبِهِ.^(١)

٢٣- باسیک: (ئهگهر دوو دهسته له باوهرداران دژ بهیهک جهنگان، ئهوا ئاشتهوایی بکهن له نیوانیاندا) بروانه خودا به باوهردار ناوی بردوون

٣١- ئهحنه فی کوری قهیس دهلی: (رۆیشتم تا یارمهتی ئهو پیاوه (عهلی کوری ئهبو تالیب ﷺ) بدهم (له جهنگی جهمه لدا)، جا ئهبو بهکره پیم گهیشته، وتی: دمهوئ بو کوی برۆیت؟ وتم: دهچم یارمهتی ئهو پیاوه (عهلی کوری ئهبو تالیب) ددهم، وتی: بگهڕێوه، چونکه له پیغه مبهری خوام ﷺ بیست دمیفهرموو: ((ئهگهر دوو موسوئمان به شمشیرهکانیان^(٢) رپووبه پرووی یهکدی بوونهوه (بو جهنگکردن له گهڵ یهکدی)، ئهوه بکوژ و کوژراو له ئاگری دۆزه خدان))، (ئهبو بهکره دهلی: وتم: ئهی

^١ بروانه: ٦٨٧٥، ٧٠٨٣.

^٢ یان ههر چهکیکی دیکه.

پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئەوه بکوژمکه ده‌جێته دۆزه‌خه‌وه، ئەه‌ی کوژراوه‌که له‌به‌ر‌جی، تاوانی چیه‌؟ فهرمووی: ((له‌به‌ر‌ئه‌وه‌ی به‌د‌ن‌یایی ئەه‌یش سوور بووه له‌سه‌ر کوشتنی براكه‌ی (بۆیه ده‌جێته دۆزه‌خه‌وه))).

۲۴- باب: ظَلَمَ دُونَ ظَلَمَ

۳۲- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ^(۱). قَالَ: وَحَدَّثَنِي بِشْرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ: ﴿الَّذِينَ ءَامَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ﴾ ^(۸۲) الْأَنْعَامِ. قَالَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: أَيْنَا لَمْ يَظْلِمْ؟ فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ ^(۱۳) لقمان ^(۲).

۲۴- باسیک: سته‌می بچوو‌کتر

(له سته‌می گه‌وره خاوه‌نه‌که‌ی له ئیسلام ده‌رده‌کات)

۳۲- عه‌بدوللا ﷺ ده‌ئێ: کاتی ئەم ئایه‌ته دابه‌زی: (ئه‌وانه‌ی که بپروایان هه‌ناوه و بپرواکه‌یان تێکه‌ل به سته‌م (واته: هاوبه‌شدانان بۆ خوا) نه‌کردووه). هاوه‌لانی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ وتیان: کام له ئیمه سته‌می نه‌کردووه؟ ئینجا خ‌وای گه‌وره ئەم ئایه‌ته‌ی دابه‌زاند: (بێگومان هاوبه‌شدانان بۆ خوا سته‌میکی زۆر گه‌ورمه‌یه).

^۱ نی‌مام بوخاری ئەم فهرمووده‌یه‌ی به دوو سه‌نه‌د و رسته گه‌راوه‌ته‌وه. بیتی (ح) به‌لای فهرمووده‌ناسه‌کانه‌وه واته: گۆران له سه‌نه‌دیکه‌وه بۆ سه‌نه‌دیک‌ی دیکه.

^۲ بروانه: ۳۳۶۰، ۳۴۲۸، ۳۴۲۹، ۴۶۲۹، ۴۷۷۶، ۶۹۱۸، ۶۹۳۷.

۲۵- بابُ علاماتِ المنافِقِ

۳۳- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ أَبُو الرَّبِيعِ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا نَافِعُ بْنُ مَالِكٍ بْنُ أَبِي عَامِرٍ أَبُو سَهْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ: إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ، وَإِذَا أُؤْمِنَ خَانَ»^(۱).

۲۵- باسی نیشانه‌کانی که‌سی دووروو

۳۳- ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ دەگێڕێتەوہ لە پیغەمبەرەوہ ﷺ کە فەرموویەتی: ((نیشانە ی (کەسی) دووروو سیانن: ھەر کات قسە ی کرد درۆ دەکات، کاتیکی بە ئینییکی دا نایباتە سەر، ئەگەر شتیکی پێ سپێردرا ناپاکی لی دەکات)).

۳۴- حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ بْنُ عُقْبَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُرَّةٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَتْ مُنَافِقًا خَالِصًا، وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ النَّفَاقِ حَتَّى يَدْعَهَا: إِذَا أُؤْمِنَ خَانَ، وَإِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ، وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ». تَابَعَهُ شُعْبَةُ، عَنِ الْأَعْمَشِ^(۲).

۳۴- عەبدولای کوری عەمر رضی اللہ عنہ دەگێڕێتەوہ کە پیغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ((چوار (سیفەت) ھەن لە ھەر کەسێکدا ھەبێ ئەوہ دووروویکی تەواوہ و ھەر کەسیکیش سیفەتیکیانی تێدابی لەو سیفەتانە، ئەوہ سیفەتیکی دووروویی تێدایە ھەتا وازی لی دینی، کاتی شتیکی پێ سپێردرا ناپاکی لی بکات، وە کاتی قسە بکات درۆ بکات، کاتی پەیمانیک بدات و نەیباتە سەر، وە کاتی کێشە و ناکوکی ھەبێ لەگەڵ خەڵکدا جینیو

^۱ بروانە: ۲، ۲۶۸۲، ۳۷۴۹.

^۲ بروانە: ۳، ۳۱۷۸، ۲۴۵۹.

بدات)). شوعبهش له ئهعهشهوه ئهم فهرموودمیهی گپراوتهوه و پالپشته بو فهرموودهی پيشوو كه عهبدولای كورێ عهمر گپراویهتهوه.

۲۶- باب: قِيَامُ لَيْلَةِ الْقَدْرِ مِنَ الْإِيمَانِ

۳۵- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ يَقُمْ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ.^(۱)

۲۶- باسیك: ههستان و زیندووکردنهوهی

شهوی قهدر بهشیکه له ئیمان

۳۵- ئهبو هورمیره ؓ دهلی: پیغهمهبری خوا ؓ فهرمووی: ((همر كهس شهوی قهدر ههستی (و به پهراستی زیندووی بکاتهوه) و باومری پئی ههبیّت و چاومروانی پاداشت بیّت، (خوا) له ههموو گوناهاهکانی رابردووی خوش دمبی)).

۲۷- باب: الْجِهَادُ مِنَ الْإِيمَانِ

۳۶- حَدَّثَنَا حَرَمِيُّ بْنُ حَفْصٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَارَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ بْنُ عَمْرِو بْنِ جَرِيرٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: ائْتَدَبَ اللَّهُ لِمَنْ خَرَجَ فِي سَبِيلِهِ - لَا يُخْرِجُهُ إِلَّا إِيْمَانٌ بِي وَتَصَدِيقٌ بِرُسُلِي - أَنْ أَرْجِعَهُ بِمَا نَالَ مِنْ أَجْرِ أَوْ غَنِيمَةٍ، أَوْ أَذْخِلَهُ الْجَنَّةَ، وَلَوْ لَا أَنْ أَشُقَّى عَلَى أُمَّتِي مَا قَعَدْتُ خَلْفَ سَرِيَّةٍ، وَلَوْ دِدْتُ أَنِّي أَقْتُلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ أَحْيَا، ثُمَّ أَقْتُلُ ثُمَّ أَحْيَا، ثُمَّ أَقْتُلُ.^(۲)

^۱ بېروانه: ۳۷، ۳۸، ۱۹۰-۱، ۲۰۰۸، ۲۰۰۹، ۲۰۱۴.

^۲ بېروانه: ۲۷۸۷، ۲۷۹۷، ۲۹۷۲، ۳۱۲۳، ۷۲۲۶، ۷۲۲۷، ۷۴۵۷، ۷۴۶۳.

۲۷- باسیک: خهبات و تیکۆشان به شیکه له ئیمان

۳۶- نهبو هورمیره ﷺ دهگیریتهوه له پیغه مبهرموه ﷺ که فهرموویهتی: ((خوا دسته بهر (زامن) ی کردوووه بۆ نهو کهسهی له پیناوی خوادا بروات بۆ غهزا و تیکۆشان - (خوا دهفرمووی:)) نهگهر پائنهری دهرچوونه کهی تهنها باومر بوونی به من و بهراستدانانی پیغه مبهراهم بیت- که بیگهر پینمهوه (بۆ نیو مال و مندالی) له گهڵ پاداشت و دمستکهوتیک یان (نهگهر شههید بیت و) بیخه مه بهههشتهوه، وه نهگهر سهخت و بارگرانی نهبوایه له سههر ئومهته کهم، ههرگیز له هیچ دسته سوپایهك دوا نهدهکهوتم و بهجی نهدهمام، وه ئاواتهخواز بووم له پیناوی خوادا بکوژرامایه، پاشان زیندوو بوومایهوه، پاشان بکوژرامایه، پاشان زیندوو بوومایهوه، پاشان بکوژرامایه)).

۲۸- باب: تَطَوُّعُ قِيَامِ رَمَضَانَ مِنَ الْإِيمَانِ

۳۷- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ.^(۱)

۲۸- باسیک: سونهتی شهونویژ (تهراویح) کردنی

په مهزان به شیکه له ئیمان

۳۷- نهبو هورمیره ﷺ دهگیریتهوه که پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویهتی: ((ههر کهس له (شهوانی) په مهزاندایه به باومری تهواو و ئومیدی پاداشتی دواپۆزهوه شهونویژ (تهراویح) بکات، خوا له گوناهاهکانی رابردووی خویش دمبی)).

٢٩- باب: صَوْمُ رَمَضَانَ اخْتِسَابًا مِنَ الْإِيمَانِ

٣٨- حَدَّثَنَا ابْنُ سَلَامٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيْمَانًا وَاخْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ»^(١).

٢٩- باسیک: رۆژووگرتنی مانگی رهمهزان به هیواى

پاداشتی دواړۆژ له ئیمانهوهیه

٣٨- نهبو هوږمېره ﷺ دهلى: پېغه مېهرى خوا ﷺ فهرمووى: ((هر كهس به باومرې پته و چاوهرپوانى پاداشتهوه رۆژووى مانگى رهمهزان بگرى، خوا له گوناھهكانى رابردووى دهمورى)).

٣٠- باب: الدِّينُ يُسْرُ

وَقَوْلُ النَّبِيِّ ﷺ: ((أَحَبُّ الدِّينِ إِلَى اللَّهِ الْحَنِيفِيَّةُ السَّمْحَةُ)).

٣٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ السَّلَامِ بْنُ مُطَهَّرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنِ مَعْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْغَفَارِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ الدِّينَ يُسْرُ، وَلَنْ يُشَادَّ الدِّينَ أَحَدٌ إِلَّا غَلَبَهُ، فَسَدُّوا وَقَارِبُوا وَأَبْشَرُوا، وَاسْتَعِينُوا بِالْغَدْوَةِ وَالرَّوْحَةِ وَشَيْءٍ مِنَ الدَّلْجَةِ»^(٢).

^١ بېروانه: ٣٥.

^٢ بېروانه: ٥٦٧٣، ٦٤٦٣، ٧٢٣٥.

٣٠- باسیک: ئایین (ی ئیسلام) ئاسانه

وه باسی ئهم فهرموودهی پیغه مبه ر ﷺ: ((خوشه ویستترین خهسلهتی ئایین له لای خوا دیندارییهکی راستی ئاسانه)).

٣٩- نه بو هورمهیره ﷺ گپراویه ته وه له پیغه مبه ره وه ﷺ که فهرموویه تی: ((بیگومان ئایین ئاسانه، ههرگیز نه بووه که سی ئایینی زور به توندی گرتبی (پوچوویی له به ندایه تیدا)، حه تمه ن ئایین زال بووه به سه ریدا و به زاندوویه تی (بوی نه چۆته سه ر و وازی لی هی ناوه)، که وا بوو راسته ری بگرن^(١)، وه (ئه گه ر نه تانتوانی بگه نه چله پۆبه له چاکه گردندا) نزیك ببه وه لی ئه ومهنده ی بو تان ده کری، موژده بی لی تان^(٢) (له سه ر به رده وامیتان له په رستشدا)، پشت ببه ستن (به ئه نجامدانی له م سی کاته دا) به یانیان و ئیواران و ساته کانی کو تایی له شه ودا)).

٣١- باب: الصَّلَاةُ مِنَ الْإِيمَانِ

وَقَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَنَكُمْ﴾ (البقرة، ١٧٢) يَعْنِي صَلَاتُكُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ.
٤٠- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ أَوَّلَ مَا قَدِمَ الْمَدِينَةَ نَزَلَ عَلَى أَجْدَادِهِ -أَوْ قَالَ أَحْوَالِهِ- مِنَ الْأَنْصَارِ، وَأَنَّهُ صَلَّى قَبْلَ بَيْتِ الْمَقْدِسِ سِتَّةَ عَشَرَ شَهْرًا -أَوْ سَبْعَةَ عَشَرَ شَهْرًا- وَكَانَ يُعْجِبُهُ أَنْ تَكُونَ قِبْلَتُهُ قَبْلَ الْبَيْتِ، وَأَنَّهُ صَلَّى أَوَّلَ صَلَاةٍ صَلَّاهَا صَلَاةَ الْعَصْرِ، وَصَلَّى مَعَهُ قَوْمٌ، فَخَرَجَ رَجُلٌ مِمَّنْ صَلَّى مَعَهُ، فَمَرَّ عَلَى

^١ وه له سه ر راستی و دروستی بن به بی زی ده ریوی و که مته رخه میگردن.

^٢ یان پاداشتت پین ده گات له سه ر به رده وامیتان له سه ر کاری باش.

أَهْلٍ مَسْجِدٍ، وَهُمْ رَاكِعُونَ، فَقَالَ: أَشْهَدُ بِاللَّهِ لَقَدْ صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَبْلَ مَكَّةَ. فَدَارُوا كَمَا هُمْ قَبْلَ النَّبِيِّ، وَكَانَتِ الْيَهُودُ قَدْ أَعْجَبَهُمْ إِذْ كَانَ يُصَلِّي قَبْلَ بَيْتِ الْمَقْدِسِ، وَأَهْلُ الْكِتَابِ، فَلَمَّا وَلَّى وَجْهَهُ قَبْلَ النَّبِيِّ أَنْكَرُوا ذَلِكَ. قَالَ زُهَيْرٌ: حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ فِي حَدِيثِهِ هَذَا أَنَّهُ مَاتَ عَلَى الْقِبْلَةِ قَبْلَ أَنْ تُحَوَّلَ رِجَالٌ وَقْتَلُوا، فَلَمْ نَدْرِ مَا نَقُولُ فِيهِمْ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّعَ إِيمَانَكُمْ﴾ (البقرة^۱).

۳۱- باسیک: نوێژکردن به‌شیکه له ئیمان

وه باسی ئهم فەرمايشته‌ی خوای به‌رز و بلند که دمه‌رمووی: (خوا هه‌رگیز ئیمانتان (نوێژه‌کانتان) به‌زایه نادات و نافه‌وتین).

۴۰- به‌را ﷺ ده‌گیرێته‌وه سه‌ره‌تا که پیغه‌مبهر ﷺ هاته مه‌دینه، له‌لای باوانی - یان وتی: خالوانی- دابه‌زی که (خالوانی) نه‌نصاری بوون، بو ماوه‌ی شازده مانگ - یان چه‌فده مانگ- ڕوو به (به‌یتوله‌قدیس) نوێژی کرد، به‌لام چه‌زی ده‌کرد که‌عه‌ به‌بیته ڕووه‌گی؟ (خوا ناواته‌که‌ی به‌جی هینا) وه یه‌که‌م نوێژ که (ڕوو به که‌عه‌) کردی نوێژی عه‌سر بوو، کو‌مه‌ئیک له‌ موسولمانانیش نه‌و نوێژه‌یان له‌گه‌ئیدا کرد، جا پیاویک له‌وانه‌ی نوێژی له‌گه‌ئیدا کرد له‌ مزگه‌وت جووه دمه‌روه، تی به‌ری به‌لای مزگه‌وتیکدا خه‌لکه‌که‌ی نوێژیان ده‌کرد (ڕوو به به‌یتوله‌قدیس) ئه‌ویش پێی وتن: سویند ده‌خۆم به‌ خوا من نوێژ(ی عه‌سر)م له‌گه‌ل پیغه‌مبهری خوادا ﷺ کرد ڕوو به که‌عه‌، ئیدی ئه‌وانیش له‌نیو نوێژه‌که‌یاندا ڕوویان وهرچه‌رخاند ڕوو به که‌عه‌، (نوێژه‌که‌یان ته‌واو کرد)، جووله‌که‌ و خاوه‌ن کتێبه ئاسمانیه‌کان چه‌زیا ده‌کرد و پێیان خۆش بوو که

^۱ بڕوانه: ۳۹۹، ۴۴۸۶، ۴۴۹۲، ۷۲۵۲.

پێغه‌مبەر ﷺ ڕوو به به‌یتوله‌قدیس نوێژی ده‌کرد، که‌چی کاتی ڕوی کرده که‌عه به‌وه‌میان پێ ناخۆش بوو، ڕه‌خنه‌یان لێ گرت. زوهه‌یر ده‌لی: نه‌بو نيسحاق له به‌رانه‌وه‌هه‌ بۆی گێراينه‌وه‌ له‌وه‌رموودهدا: که‌ پیاوانیک پێش نه‌وه‌ی هه‌بله‌ بگۆرڤردی مردن، یان کوژران ڕوویان له به‌یتوله‌قدیس کردبوو (له‌ کاتی نوێژه‌کانیان)، جا نه‌مانده‌زانی دهر‌بارمیان چی بلێین، ئیدی خوای به‌رز و بلند ئه‌م ئایه‌ته‌ی دابه‌زاند: (خوا هه‌رگیز نوێژه‌کانتان به‌زایه‌ نادات).

۳۲- بابُ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ

۴۱- قَالَ مَالِكٌ: أَخْبَرَنِي زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ، أَنَّ عَطَاءَ بْنَ يَسَارٍ أَخْبَرَهُ، أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ أَخْبَرَهُ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِذَا أَسْلَمَ الْعَبْدُ فَحَسَنَ إِسْلَامُهُ يُكْفَرُ اللَّهُ عَنْهُ كُلَّ سَيِّئَةٍ كَانَ زَلَفَهَا، وَكَانَ بَعْدَ ذَلِكَ الْقِصَاصُ، الْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ، وَالسَّيِّئَةُ مِثْلَهَا إِلَّا أَنْ يَتَجَاوَزَ اللَّهُ عَنْهَا.

۳۲- باسی جوانیی موسولمانیته‌ی مرو‌ش

۴۱- ~~هه‌بو سه‌عیدی خودری~~ ده‌لی: له‌ پێغه‌مبهری خوای ﷺ بیستووه‌ ده‌یفه‌رموو: ((نه‌گه‌ر به‌ندمی‌ه‌ک موسولمان بوو، وه‌ موسولمانیکی باش و چاک بوو، نه‌وه‌ خوا له‌ هه‌موو گونا‌هه‌کانی که‌ له‌ ڕابردوودا کردوویه‌تی خۆش ده‌بی‌ت، ئیدی دوا‌ی (موسولمانبوونه‌که‌ی) تۆ‌له‌ و پاداشت هه‌یه‌: چاکه‌ یه‌ک به‌ ده‌ تا یه‌ک به‌ جهوت سه‌د پاداشتی بۆ دهنووسری، خراپه‌ش به‌وێنه‌ی خوی (یه‌ک به‌ یه‌که‌) سزای بۆ دهنووسری، مه‌گه‌ر نه‌وه‌ی خوا چاوپۆشی لێ بکات (ئه‌وا هه‌یجی له‌سه‌ر نانووسی)).

٤٢- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا أَحْسَنَ أَحَدُكُمْ إِسْلَامَهُ فَكُلْ حَسَنَةً يَعْمَلُهَا تُكْتَبُ لَهُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِمِائَةٍ ضِعْفٍ، وَكُلْ سَيِّئَةً يَعْمَلُهَا تُكْتَبُ لَهُ مِثْلُهَا».

٤٢- ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ دەلی: پێغەمبەری خوا ﷺ ھەرمووی: ((ئەگەر کەسێکتان دیندارییەکی چاک بوو، ئەوا ھەر چاکەییەک کە دەیکات بە دە ھێندە تا ھەوت سەد ھێندە بۆی دەنووسرێ، وە ھەر خراپەییەک کە دەیکات بە یەک خراپە وەک خۆی بۆی دەنووسرێ)).

٣٣- بَابُ: أَحَبُّ الدِّينِ إِلَى اللَّهِ أَدْوَمُهُ

٤٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ هِشَامٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ عَلَيْهَا وَعِنْدَهَا أَمْرَأَةٌ، قَالَ: «مَنْ هَذِهِ؟» قَالَتْ: فُلَانَةٌ. تَذْكُرُ مِنْ صَلَاتِهَا. قَالَ: «مَهْ، عَلَيْكُمْ مَا تُطِيقُونَ، فَوَاللَّهِ لَا يَمَلُّ اللَّهُ حَتَّى تَمَلُّوا». وَكَانَ أَحَبَّ الدِّينِ إِلَيْهِ مَا دَامَ عَلَيْهِ صَاحِبُهُ^(١).

٣٣- باسیک: خوشەویستترین دیندارى لەلای خوا بەردەوامترینیەتی

٤٣- عایشە رضی اللہ عنہا دەگێڕێتەوێ کە پێغەمبەر ﷺ ھاتە ژوورەوێ بۆ لای (عائشە) لەو کاتەدا ئافرەتیکی لەلا بوو، پێغەمبەر ﷺ ھەرمووی: ((ئەم ئافرەتە کییە؟)) وتی: فلانە ئافرەتە باسی نوێژەکی دەکرد، پێغەمبەر ﷺ ھەرمووی: ((دەست

^١ بڕوانە: ١١٥١.

هه لگهرا! (واته: ستاییشی مهکه)، نهومنده بهندایهتی بکهن که له تواناتاندایه، چونکه سویند به خوا، خوا (له پاداشتدانهومتان) بیزار و وهرمس نابی ههتا ئیوه (له بهندایهتی) وهرمس نهین، وه خوشهویستهرین دینداری لهلای خوا نهومیه خاومنهکهی بهردموام بی لهسهری)).

۳۴- بابُ زیادةِ الإیمانِ ونُقْصانه

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿وَزِدْنَهُمْ هُدًى﴾ (۱۳) الكهف. وقوله: ﴿وَزِدَادَ الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنِّنَّا﴾ (۲۱) المدثر. وَقَالَ: ﴿أَلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ (۲) المائدة،^(۱) فَإِذَا تَرَكَ شَيْئًا مِنَ الْكَمَالِ فَهُوَ ناقص.

۴۴- حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ قَالَ: حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَفِي قَلْبِهِ وَزُنْ شَعِيرَةٌ مِنْ خَيْرٍ، وَيَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَفِي قَلْبِهِ وَزُنْ بُرَّةٌ مِنْ خَيْرٍ، وَيَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَفِي قَلْبِهِ وَزُنْ ذَرَّةٌ مِنْ خَيْرٍ. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: قَالَ أَبَانُ: حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، حَدَّثَنَا أَنَسٌ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «مِنْ إِيْمَانٍ.. مَكَانٍ: مِنْ خَيْرٍ»^(۲).

^۱ سه رنج: ئیمان بوخاری ئەم ئایەتانهی هێناوه. وهک به لگه لهسهر ئهوهی ئیمان زیاد و کهم دهکات، پاشان لهسهر ئەو ئایەتە: ﴿أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ (۲)، واتە: ئایینه که تانم بۆ تهواو کردوون، دهیهوی بۆ: مادام ئایینم بۆ تهواو کردوون، کهواته پێشتر ناتهواو بووه جا تهواوی کردووه، کهواته ئیمان ناتهواو دهبی و تهواویش دهبی. بڕوانه ارشاد الساری: ۱۸۹/۱.

^۲ بڕوانه: ۴۴۷۶، ۶۵۶۵، ۷۴۱۰، ۷۴۴۰، ۷۵۰۹، ۷۵۱۰، ۷۵۱۶.

۳۴- باسی زیادکردن و کهمکردنی باومر و نیمان

وه نهم فه‌رمایشته‌ی خوای به‌رز و بلند که ده‌فه‌رمووی: (رېنمؤونیمان بو زیاد کردن)، نهم فه‌رمایشته‌ش (ئه‌وانه‌ی باومریان هیناوه باومر مه‌کیان زیاد ده‌کات) وه ده‌فه‌رمووی: (ئه‌م‌رؤ نایینه‌که‌تانم بو ته‌واو کردن)، جا که‌واته نه‌گهر شتیک له ته‌واوی و کاملی وازی لی به‌یئری ئه‌وه (باومر و نیمان) ناته‌واوه.

۴۴- نه‌نس ﷺ له پیغه‌مبه‌روه ﷺ گیراویه‌ته‌وه که فه‌رموویه‌تی: ((هه‌ر که‌سیک بلی: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) و کیشی دهنکه‌جوویه‌ک له خیر له دلیدا هه‌بی له ناگری دۆزه‌خ دپته‌ دمه‌روه، وه ئه‌و که‌سه‌ش بلی: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) کیشی دهنکه‌گهنمیک له خیر له دلیدا هه‌بی، له ناگری دۆزه‌خ دپته‌ دمه‌روه، هه‌روه‌ها ئه‌و که‌سه‌ش بلی: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) کیشی گه‌ردیله‌یه‌ک له خیر له دلیدا هه‌بی له ناگری دۆزه‌خ دپته‌ دمه‌روه (به‌هه‌تا‌هه‌تایی له دۆزه‌خدا نابیی)). ئه‌بو عه‌بدو‌لا (نیمان بوخاری) ده‌لی: ئه‌بان ده‌لی: فه‌تاده‌ بو‌ی گیراینه‌وه وتی: نه‌نس له پیغه‌مبه‌روه ﷺ بو‌ی گیراینه‌وه، به‌م جو‌ره (مِنْ إِيْمَانٍ: له نیمان) له جیگای (مِنْ خَيْرٍ: له چاکه‌).

۴۵- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ، سَمِعَ جَعْفَرَ بْنَ عَوْنٍ، حَدَّثَنَا أَبُو الْعَمَيْسِ، أَخْبَرَنَا قَيْسُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْيَهُودِ قَالَ لَهُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، آيَةٌ فِي كِتَابِكُمْ تَقْرَءُوهَا، لَوْ عَلَيْنَا مَعْشَرَ الْيَهُودِ نَزَلَتْ لَاتَّخَذْنَا ذَلِكَ الْيَوْمَ عِيدًا. قَالَ: أَيُّ آيَةٍ؟ قَالَ: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ (المائدة). قَالَ عُمَرُ: قَدْ عَرَفْنَا ذَلِكَ الْيَوْمَ وَالْمَكَانَ الَّذِي نَزَلَتْ فِيهِ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ قَائِمٌ بِعَرَفَةَ يَوْمَ جُمُعَةٍ^(۱).

^۱ بېروانه: ۷۳۶۸، ۴۶۰۶، ۴۴۰۷.

۴۵- عومهری کورێ خه‌تاب ﷺ ده‌لی: بیاویک له‌ جووله‌که‌کان بێی وت: نه‌ی پیشه‌وا‌ی باومر‌داران، نایه‌تیک له‌ قورنانه‌که‌تاندا هه‌یه‌ ده‌یخوینه‌وه، نه‌گهر نه‌و نایه‌ته‌ بۆ ئیمه‌ی گه‌لی جووله‌که‌ دابه‌زیبایه‌، رۆژی دابه‌زینی نه‌و نایه‌ته‌مان ده‌کردم جه‌ژن، عومهر وتی: کام نایه‌ته‌؟ (کابرای جووله‌که‌) وتی: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ المائدة. واته‌: (نایینه‌که‌تانم بۆ ته‌واو کردن)، عومهر وتی: به‌دنیاییه‌وه‌ ده‌زانین نه‌و رۆژه‌ و نه‌و شوینه‌ی که‌ نه‌و نایه‌ته‌ی تیدا دابه‌زی بۆ پیغه‌مبهر ﷺ رۆژی هه‌ینی بوو، له‌و کاته‌دا له‌سهر کێوی عه‌رفه‌هه‌ راوستا بوو.

۳۵- باب: الزَّكَاةُ مِنَ الْإِسْلَامِ

وَقَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ﴾ البينة.

۴۶- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ عَمِّهِ أَبِي سُهَيْلٍ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ سَمِعَ طَلْحَةَ بْنَ عُبَيْدٍ اللَّهِ يَقُولُ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ أَهْلِ نَجْدٍ، ثَائِرُ الرَّأْسِ، يُسْمَعُ دَوِيُّ صَوْتِهِ، وَلَا يُفْقَهُ مَا يَقُولُ حَتَّى دَنَا، فَإِذَا هُوَ يَسْأَلُ عَنِ الْإِسْلَامِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: خَمْسُ صَلَوَاتٍ فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ. فَقَالَ هَلْ عَلَيَّ غَيْرُهَا؟ قَالَ: لَا، إِلَّا أَنْ تَطُوعَ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: وَصِيَامُ رَمَضَانَ. قَالَ: هَلْ عَلَيَّ غَيْرُهُ؟ قَالَ: لَا، إِلَّا أَنْ تَطُوعَ. قَالَ: وَذَكَرَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الزَّكَاةَ. قَالَ: هَلْ عَلَيَّ غَيْرُهَا؟ قَالَ: لَا، إِلَّا أَنْ تَطُوعَ. قَالَ فَأَدْبَرَ الرَّجُلُ وَهُوَ يَقُولُ: وَاللَّهِ لَا أَرِيدُ عَلَى هَذَا وَلَا أَنْقُصُ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَفْلَحَ إِنْ صَدَقَ.^(۱)

۳۰- باسیک: زه‌کاتدان به‌شیکه له ئیسلام

وه باسی ئەم فەرماييشتهی خۆی به‌رز و بلند: (ئەوان (جووله‌که و گاوران) فەرمانی ئەومیان پێ کرابوو که تەنیا خوا بپەرستن بە‌دڵسۆزی و گەردنکه‌ج بن بۆی، وه نوێژ بکه‌ن و زه‌کات بدن، ئەومیه ئایینی راست و دروست (که ئیسلامه)).

٤٦- تەلحه‌ی کۆری عوبەیدوللا ۞ ده‌لی: پیاویکی قزئالۆز و ئالساوی له‌ خه‌لکی نه‌ج‌د هات بۆ خزمەت پێغه‌مبه‌ری خوا ۞، دهنکه‌دمنگی ده‌بیستراو نه‌دمزانرا و لێی حاڵی نه‌ده‌بووی چی ده‌لی، تا نزیک بۆیه‌وه، ئەو کات (زانیمان) پرسیار ده‌کات دەرباره‌ی (ئەوه‌ی که) ئیسلام چیه‌؟ پێغه‌مبه‌ری خواش ۞ فەرمووی: ((له‌ شه‌و و رۆژیکدا ئەنجامدانی پێنج نوێژه))، پیاوه‌که وتی: ئەی جگه‌ له‌مانه‌ نوێژی دیکه‌م له‌سه‌ره‌؟ فەرمووی: ((نه‌خێر مه‌گه‌ر خۆت نوێژی سوننه‌ت بکه‌ی))، ئینجا پێغه‌مبه‌ری خوا ۞ فەرمووی: ((وه به‌رۆژووبوونی مانگی ر‌ه‌مه‌زان))، پیاوه‌که وتی: جگه‌ له‌وه ر‌ۆژووی دیکه‌م له‌سه‌ره‌؟ فەرمووی: ((نه‌خێر مه‌گه‌ر ر‌ۆژووی سوننه‌ت بگه‌ی))، تەلحه‌ ده‌لی: پێغه‌مبه‌ری خوا ۞ باسی زه‌کاتیشی بۆ کرد، پیاوه‌که وتی: جگه‌ له‌و زه‌کاته هه‌یچی دیکه‌م له‌سه‌ره‌ بیه‌خشم؟ فەرمووی: ((نه‌خێر مه‌گه‌ر خۆت بیه‌خشی وه‌ک خێر)) تەلحه‌ ده‌لی: پیاوه‌که پشتی هه‌لکرد و ر‌و‌یشت و ده‌یوت: سویند به‌ خوا نه‌ له‌مه‌ زیاتر ده‌که‌م نه‌ که‌مه‌تر، پێغه‌مبه‌ری خواش ۞ فەرمووی: ((سه‌ره‌راز و ر‌زگار ده‌بی نه‌گه‌ر راست بکات)).

۳۱- بَابُ: اتِّبَاعُ الْجَنَانِ مِنَ الْإِيمَانِ

۴۷- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِيٍّ الْمَنْجُوفِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا رَوْحٌ قَالَ: حَدَّثَنَا عَوْفٌ عَنْ الْحَسَنِ وَمُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنِ اتَّبَعَ جَنَازَةَ مُسْلِمٍ إِمَانًا وَاحْتِسَابًا، وَكَانَ مَعَهُ حَتَّى يُصَلَّى عَلَيْهَا وَيُفْرَعَ مِنْ دَفْنِهَا، فَإِنَّهُ يَرْجِعُ مِنَ الْأَجْرِ بِقِرَاطَيْنِ، كُلُّ قِرَاطٍ مِثْلُ أُحُدٍ، وَمَنْ صَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ رَجَعَ قَبْلَ أَنْ تُدْفَنَ فَإِنَّهُ يَرْجِعُ بِقِرَاطٍ... تَابِعَهُ عُثْمَانُ الْمُؤَدِّقُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَوْفٌ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، نَحْوَهُ^(۱).

۳۱- باسیک: شوینکه‌وتنی تهرمی مردوو به‌شیکه له ئیمان

۴۷- ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ دەگێڕێتەو: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((ھەر کەسیک بە ئیمان و چاومروانی پاداشتەو شوین تهرمی موسولمانیک بکەوی و لەگەڵیدا بێ تا نوێزی لەسەر دەکری و لە ناشتنی دەبنەو، ئەو بە یگومان بە دوو قیرات^(۱) پاداشتەو دەگەڕێتەو، ھەر قیراتیکیش بە ئەندازەی کێوی ئوحوود، بە لایم کەسیک نوێزی لەسەر کرد، ئینجا پێش ئەوێ بنیژری گەپایەو، ئەو بە قیراتیکی پاداشتەو دەگەڕێتەو)). بۆ پالپشتی ئەم فەرموودە عوسمانی بانگبێژ دەلی: عەوف لە موحمەدەدەو بۆی گێڕایەو ئەویش لە ئەبو ھورەیرەو لە پێغەمبەرەو ﷺ ھاویشیوی فەرموودە پێشووی گێراوتەو.

^۱ بروانە: ۱۳۲۴، ۱۳۲۳، ۱۳۲۵.

^۲ قیرات: بریتیە لە کێشانیەک کە بە پیتی رۆژگار گۆراو، ھەروەھا لە ھەندیک ولات و شوین قیرات بە نیوێ دەیکێ دیناریکیش وتراو، لێرەدا مانای یەکەم گونجاوترە، لەم فەرموودەیدا پێغەمبەری خودا ﷺ فەرموویەتی: کێشانی ھەریەکەیان بە ئەندازەی قورسای کێوی ئوحوود، واتە: ئەو کەسێ بەو مەرجانە شوین جەنازە بکەوێت، دوو جار بە ئەندازەی قورسای کێوی ئوحوود لە گەڵ خۆی دەباتەو.

۳۷- بَابُ خَوْفِ الْمُؤْمِنِ أَنْ يَخْبَطَ عَمَلُهُ وَهُوَ لَا يَشْعُرُ

وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ التَّيْمِيُّ: مَا عَرَضْتُ قَوْلِي عَلَى عَمَلِي إِلَّا خَشِيتُ أَنْ أَكُونَ مُكْذَبًا^(۱). وَقَالَ ابْنُ أَبِي مَلِيكَةَ: أَدْرَكْتُ ثَلَاثِينَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ كُلُّهُمْ يَخَافُ النِّفَاقَ عَلَى نَفْسِهِ، مَا مِنْهُمْ أَحَدٌ يَقُولُ: إِنَّهُ عَلَى إِيْمَانٍ جَبْرِيْلٍ وَمِيكَائِيْلٍ. وَيُذَكِّرُ عَنِ الْحَسَنِ مَا خَافَهُ إِلَّا مُؤْمِنٌ، وَلَا أَمِنَهُ إِلَّا مُنَافِقٌ. وَمَا يُخَذَّرُ مِنَ الْإِضْرَارِ عَلَى النِّفَاقِ وَالْعَصِيَانِ مِنْ غَيْرِ تَوْبَةٍ؛ لِقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾ ﴿١٣٥﴾ آل عمران.

۳۷- باسی ترسی باوه‌ردار له‌وهی کرده‌وه چاکه‌کانی

به‌تال و پووچه‌ل بیته‌وه و ئه‌ویش هه‌ستی پت نه‌کات

ئێبراهیمی تهمیمی (له زانایانی تابیعینه) ده‌لی: هه‌رکات قسه‌ی خۆم له‌گه‌ل کرده‌وه‌م به‌راورد کردبێ حه‌تمه‌ن ترساوم به‌درۆ بخه‌رمه‌وه، ئێبنو ئه‌بو موله‌یکه ده‌لی: به‌ سی (۳۰) هاوه‌ل له‌ هاوه‌لانی پێغه‌مبه‌ر ﷺ که‌یشتووم، هه‌ر هه‌موویان ترسی دوورووویان هه‌بوو له‌ خۆیان، هه‌یج کام له‌وان نه‌بوو بلی: له‌سه‌ر باومرێکه وه‌ک باومری جیبریل و میکانیل (علیهما السلام)، وه‌ له‌ حه‌سه‌نه‌وه دمگیرنه‌وه که وتووێه‌تی: ته‌نها باومر‌دار له‌ خوا دمه‌ترسی، ته‌نها دوور‌ووش بێباک و دل‌نیا‌یه و له‌ خوا

^۱ (مُكَذَّبًا) ئه‌م وشه‌یه به‌ که‌سه‌ی (ذال- مُكَذَّبًا) ها‌توو، وه‌ به‌ فه‌ت‌حه‌ی (ذال- مُكَذَّبًا) ها‌توو، ئه‌گه‌ر هی دووه‌میان وه‌رگرتین که له‌ سه‌ره‌وه ها‌توو، واته: هه‌رکات قسه‌کانم له‌گه‌ل کرده‌وه‌کانم به‌راورد کردبیت، ترساوم له‌وه‌ی به‌درۆ بخه‌رمه‌وه له‌لایه‌ن چوارده‌وره‌که‌م، به‌لام هی به‌که‌م (مُكَذَّبًا) وه‌رگرتین گونجاوتره، وه‌ زۆربه‌ی گه‌یره‌وه‌انی سه‌حیحی بوخاری به‌و چۆره‌یان گه‌راوه‌ته‌وه، واته: ترساوم کرده‌وه‌کانم قسه‌کانم به‌درۆ بخاته‌وه، واته: کرده‌وه‌ی چاکم زۆر نیه‌ له‌و ئاسته‌دا بم، ب‌روانه‌ فتح الباری: ۱/۱۴۷-۱۴۸.

ناترسی، ناترسی له به‌رده‌وامبوون له‌سه‌ر دوو‌رووی و سه‌رپیچی و تاوانکردن بی‌ته‌وه‌ی ته‌وبه بکات، له‌به‌ر ئه‌م فه‌رماییشه‌ی خوای به‌رز و بێ‌ند: (وه به‌رده‌وام نین له‌سه‌ر ئه‌و تاوانانه‌ی که کردبوویان له کاتی‌کدا دهرانن تاوانه)).

۴۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَزْرَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ زُبَيْدٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا وَائِلٍ عَنِ الْمَرْجِيَّةِ، فَقَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: سَبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ، وَقِتَالُهُ كُفْرٌ.^(۱)

۴۸- عه‌بدولاً (ی کوری مه‌سه‌وود) ﷺ ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((جنی‌ودان به موسولمان دهرجوونه له گو‌پ‌رایه‌لی خوا، جه‌نگکردنیش له دزی وه‌ک کوفر و بی‌باوهریه)).

۴۹- أَخْبَرَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُبَادَةُ بْنُ الصَّامِتِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ يُخِيرُ بَلِيلَةَ الْقَدْرِ، فَتَلَاخَى رَجُلَانِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، فَقَالَ: إِنِّي خَرَجْتُ لِأُخِيرَكُم بَلِيلَةَ الْقَدْرِ، وَإِنَّهُ تَلَاخَى فُلَانٌ، وَقُلَانٌ، فَرُفِعَتْ وَعَسَى أَنْ يَكُونَ خَيْرًا لَّكُمْ، التَّمِسُّوْهَا فِي السَّبْعِ وَالتَّسْعِ وَالْخَمْسِ.^(۲)

۴۹- عوباده‌ی کوری صامیت ﷺ ده‌گ‌پ‌رته‌وه که پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له مال هاته دمه‌وه، بو ئه‌وه‌ی (کاتی) شه‌وی هه‌در (به موسولمانان) رابگه‌یه‌نی، له‌و کاته‌دا دوو پیاو له موسولمانان هه‌را و نا‌کوکیان بوو، پی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی:

^۱ بې‌روانه: ۶۰۴۴، ۷۰۷۶.

^۲ بې‌روانه: ۶۰۴۹، ۲۰۲۳.

((من له مال هاتمه دهرمه تا بیتان بلیم شهوی قه‌در چ شه‌وتکه، به‌لام فلان کەس و فلان کەس بوو به دهمه‌قالتی و کیش‌ه‌یان به‌هوییه‌وه له‌بیرم برایه‌وه، جا به‌لکوو له‌بیر‌بردنه‌وه‌که‌م چاکتر بی بۆتان، ئیوه له شهوی بیست و جهوت و بیست و نو و بیست و پینجی رهمه‌زاندای بگه‌رین به‌دوای شهوی قه‌دردا)).

۳۸- بابُ سُؤَالِ جِبْرِيلَ النَّبِيِّ ﷺ عَنِ الْإِيمَانِ

وَالْإِسْلَامِ وَالْإِحْسَانَ وَعِلْمِ السَّاعَةِ

وَبَيَانِ النَّبِيِّ ﷺ لَهُ، ثُمَّ قَالَ: ((جَاءَ جِبْرِيلُ يُعَلِّمُكُمْ دِينَكُمْ)). فَجَعَلَ ذَلِكَ كُلَّهُ دِينًا، وَمَا يَنْبَغِي النَّبِيُّ ﷺ لَوْ قَدِ عَبْدُ الْقَيْسِ مِنَ الْإِيمَانِ، وَقَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ (۸۵) آل عمران.

۵۰- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أَخْبَرَنَا أَبُو حَيَّانَ التِّيمِيُّ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ بَارِئًا يَوْمًا لِلنَّاسِ، فَأَتَاهُ جِبْرِيلُ فَقَالَ: مَا الْإِيمَانُ؟ قَالَ: الْإِيمَانُ أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَبِلِقَائِهِ وَرُسُلِهِ، وَتُؤْمِنَ بِالْبَعْثِ.. قَالَ: مَا الْإِسْلَامُ؟ قَالَ: الْإِسْلَامُ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا تُشْرِكَ بِهِ، وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ، وَتُؤَدِّيَ الزَّكَاةَ الْمَفْرُوضَةَ، وَتَصُومَ رَمَضَانَ.. قَالَ: مَا الْإِحْسَانُ؟ قَالَ: أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ.. قَالَ: مَتَى السَّاعَةُ؟ قَالَ: مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ، وَسَأُخْبِرُكَ عَنْ أَشْرَاطِهَا: إِذَا وَلَدَتِ الْأُمَّةُ رَبَّهَا، وَإِذَا تَطَاوَلَ رُعَاةُ الْإِبِلِ الْبُتْنَانِ، فِي خُمْسٍ لَا يَعْلَمُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ.. ثُمَّ تَلَا النَّبِيُّ ﷺ: ﴿إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ﴾ (۳۱) لقمان. الْآيَةُ. ثُمَّ أَذْبَرَ فَقَالَ: رُدُّوهُ.. فَلَمْ يَرَوْا شَيْئًا. فَقَالَ: هَذَا جِبْرِيلُ جَاءَ يُعَلِّمُ النَّاسَ دِينَهُمْ.. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: جَعَلَ ذَلِكَ كُلَّهُ مِنَ الْإِيمَانِ (۱).

۳۸- باسی پرسیارکردنی جیبریل له پیغه‌مبەر ﷺ دەر‌بارە‌ی

ئیمان و ئیسلام و ئیحسان، وه زانینی کاتی هاتنی دوارۆژ

وه پروونکردنه‌وه‌ی پیغه‌مبەر ﷺ بۆی، پاشان پیغه‌مبەر ﷺ فهرمووی: ((ئە‌وه جیبریل ﷺ بوو هات شارە‌زاتان بکات له ئایینه‌که‌تان)، جا پیغه‌مبەر ﷺ هه‌موو ئە‌و پرسیارانه‌ی به ئایین ناو برد، هه‌روه‌ها ئە‌وه‌ی پیغه‌مبەر ﷺ بۆ شاندی عه‌بدولقه‌یسی پروون کرده‌وه دەر‌بارە‌ی ئیمان، وه فهرماییشه‌ی خ‌وای به‌رز و بلند که دم‌فهرمووی: (وه هه‌ر که‌سێک جگه له ئیسلام ئایینیکی دیکه هه‌لب‌زێری لێ وهر‌ناگیرێ، وه له رۆژی دوا‌ییدا له ریزی دۆ‌راوه‌کانه).

۵۰- ئە‌بو هورە‌یره ؓ ده‌لی: رۆژیکیان پیغه‌مبەر ﷺ له شوینی‌کدا بوو (وه‌کوو دوانگه)، له خه‌لکه‌که‌وه دیار بوو، له‌و کاته‌دا جیبریل ﷺ (له شی‌وه‌ی پیا‌وی‌کدا) هات بۆ لای و فهرمووی: ئیمان چییه؟ پیغه‌مبەریش ﷺ فهرمووی: ((ئیمان ئە‌وه‌یه باومر بیتی به (بوونی) خوا و به فریشه‌کانی و به دیداری خوا له رۆژی دوا‌ییدا، وه باومر بیتی به پیغه‌مبهرانی و به زیندوو‌بوونه‌وه))، فهرمووی: ئیسلام چییه؟ پیغه‌مبەر ﷺ فهرمووی: ((ئیسلام ئە‌وه‌یه: خوا بپه‌رستی و هاوه‌لی بۆ بریار نه‌ده‌ی، به‌چاکی نوێ‌ژه‌کان بکه‌ی، زه‌کاتی فهرزکراو بده‌ی، رۆژووی ر‌ه‌مه‌زان بگری))، فهرمووی: ئیحسان چییه؟ فهرمووی: ((وا خوا بپه‌رستی وه‌ک ئە‌وه‌ی به چاوت خوا ببینی، خۆ ئە‌گه‌ر تۆش خوا نه‌بینی خۆ ئە‌و (به‌رده‌وام) تۆ ده‌بینی))، پاشان فهرمووی: که‌ی رۆژی دوا‌یی دی؟ فهرمووی: ((پرسیارلی‌کراو شارە‌زاتر نییه له پرسیارکه‌ر، به‌لام هه‌والی نیشانه‌کانیت پێ دهم‌ده‌م، کاتی‌ک دیت که منداڵ به چاوی سووک سه‌یری دایک و باوکی ده‌کات، وه ئە‌گه‌ر ش‌وانی ح‌وشتری ر‌ه‌شتاله‌ کۆشک و ته‌لاری به‌رزیان دروست کرد، شانازیان پێ‌وه کرد))، (زانینی هاتنی قیامه‌ت یه‌کی‌که) له‌و پێنج شته‌ی که جگه له خوا

کهس نایزانی، نهبو هورمهیره دهلی: پاشان پیغممبهر ﷺ نهو نایهتهی خویندهوه: (إن الله عنده علم الساعة). واته: (بیگومان زانیاری هاتنی پوژی دواپی ههر له لای خوایه)، تا کوتایی نایهتهکه، نینجا (کابرای که پرسپاری له پیغممبهر ﷺ دهکرد) رویش، پیغممبهریش ﷺ فهرمووی: ((بیگه پیننهوه))، نهوانیش رویشتن، بهلام کهسیان نهدی (دیار نهما)، نهوسا پیغممبهر ﷺ فهرمووی: ((نهوه جیبریل بوو، بو نهوه هاتبوو خه لکی شارمزا بکات له نایینه کهیان))، نهبو عهبدولا (نیمام بوخاری) دهلی: ههموو نهو شتانهی له بهشکهانی نیمان ژمارد و داینا (واته: نیمانی تهواو و کامل پیک هاتوو له ههموو نهو شتانهی لهو فهرموودمیهدا باس کرا).

۳۹- باب

۵۱- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ حَمَزَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو سَفْيَانَ، أَنَّ هِرْقَلْ قَالَ لَهُ: سَأَلْتُكَ هَلْ يَزِيدُونَ أَمْ يَنْقُصُونَ، فَرَعَمْتُ أَنَّهُمْ يَزِيدُونَ، وَكَذَلِكَ الْإِيمَانُ حَتَّى يَتِمَّ. وَسَأَلْتُكَ هَلْ يَرْتَدُّ أَحَدٌ سَخَطَهُ لِدِينِهِ بَعْدَ أَنْ يَدْخُلَ فِيهِ، فَرَعَمْتُ أَنْ لَا، وَكَذَلِكَ الْإِيمَانُ حِينَ تَخَالِطُ بِشَاشَتِهِ الْقُلُوبَ، لَا يَسْخَطُهُ أَحَدٌ^(۱).

۳۹- باسیک

۵۱- عوبهیدولای کورپی عهبدولا دمگیرپتهوه که عهبدولای کورپی عهباس ؓ بوی گیراپیهوه، وتی: نهبو سوفیان بوی گیرامهوه، که هیرقل پیی وت: پرسپارم لی کردیت نایا شوینکهوتووهمکانی زیاد دهکن، یان کهم دهکن؟ توش وت:

بیگومان زیاد ده‌که‌ن، دهی باومریش به‌هه‌مان شی‌ومه زیاد ده‌کات هه‌تا کامل و ته‌واو ده‌بی، (وتی:) وه پرسیارم لی کردی نایا که‌سیان به‌هوی رق و تورمبوون و رقه‌ستانی له نایینه‌که‌ی پاشگه‌ز ده‌بیته‌وه پاش نه‌وهی چۆته نیویه‌وه؟ تۆش وتت: نه‌خیر، دهی باومریش به هه‌مان شی‌ومه کاتی کامه‌رانی و پرووناکییه‌که‌ی تیکه‌ل به ده‌که‌ن ده‌بی، هیج که‌س تورپه نابیت و رقی لی نابیته‌وه.

۴- بابُ قُضْلِ مَنْ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ

۵۲- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا زَكَرِيَاءُ، عَنْ عَامِرٍ قَالَ: سَمِعْتُ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: الْحَلَالُ بَيْنَ وَالْحَرَامِ بَيْنٌ، وَبَيْنَهُمَا مُشَبَّهَاتٌ لَا يَعْلَمُهَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ، فَمَنْ اتَّقَى الْمُشَبَّهَاتِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعِرْضِهِ، وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ كَرَعَ يَرَعَى حَوْلَ الْحِمَى، يُوشِكُ أَنْ يُوَاقِعَهُ، أَلَا وَإِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمًى، أَلَا إِنَّ حِمَى اللَّهِ فِي أَرْضِهِ مَحَارِمُهُ، أَلَا وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ.^(۱)

۴- باسی گه‌وره‌یی نه‌و که‌سه‌ی

دوور ده‌که‌ویتته‌وه له گومانه‌که‌ن له‌به‌ر نایینه‌که‌ی

۵۲-نوعمانی کوری به‌شیر ﷺ ده‌لی: له پیغه‌مبه‌ری خوام ﷺ بیست ده‌یفه‌رموو: ((نه‌وهی چه‌ل‌له‌ پروون و ناشکرایه، نه‌وه‌شی چه‌پامه‌ پروون و ناشکرایه، به‌لام له نیوانیاندا شتانیک هه‌ن له هه‌ردوولا ده‌چن (له چه‌لال و له چه‌پام)، جیگه‌ی گومانن زۆربه‌ی خه‌لکی (حوکه‌مه‌که‌یان) نازانن، ئینجا نه‌و که‌سه‌ی خوی له شتی

^۱ بر‌وانه: ۲۰۵۱.

گومانای بپاریزی، نهوه نایین و ناموسی خوئی له ناتهاوای و نهنگی پاراستووه، بهلام کهسێک بکهوێته نیو شتی گومانای (و بیکات)، وهک شوانی وایه مالاتهکهی له دهوورویهری (لهومرپی) قهدهغهکراودا^(١) بلهوهپرین، دوور نییه مالاتهکهی له لهومره قهدهغهکراوهکesh بلهوهمرپی، بیدار بن بهراستی ههموو پادشایهک قهدهغهی خوئی ههیه، بیداریش بن قهدهغهی خواش لهسهر زهویدا نهو شتانهن که چهرامی کردوون، ناگادار بن له لهشی مروفدا پارچه گوشتیک ههیه، نهگهر چاک و باش بوو، نهوسا ههموو (پارچهکانی) لهشی مروف چاک و باش دهبیئت، خو نهگهر نهو پارچه گوشته خراب بوو، نهوسا ههموو لهشی خراب و ناساز دهبی، ناگادار بن! نهو پارچه گوشتهش دله)).

٤١- باب: آدَاءُ الْخُمْسِ مِنَ الْإِيمَانِ

٥٣- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْجَعْدِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي جَمْرَةَ قَالَ: كُنْتُ أَقْعُدُ مَعَ ابْنِ عَبَّاسٍ، يُجْلِسُنِي عَلَى سَرِيرِهِ، فَقَالَ: أَقِمْ عِنْدِي حَتَّى أَجْعَلَ لَكَ سَهْمًا مِنْ مَالِي. فَأَقَمْتُ مَعَهُ شَهْرَيْنِ، ثُمَّ قَالَ: إِنَّ وَفْدَ عَبْدِ الْقَيْسِ لَمَّا أَتَوْا النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «مَنْ الْقَوْمُ، أَوْ مَنِ الْوَفْدُ؟» قَالُوا: رِبِيعَةُ. قَالَ: «مَرْحَبًا بِالْقَوْمِ - أَوْ بِالْوَفْدِ - غَيْرَ خَزَايَا وَلَا نَدَامَى..» فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا لَا نَسْتَطِيعُ أَنْ نَأْتِيَكَ إِلَّا فِي شَهْرِ الْحَرَامِ، وَبَيْنَنَا وَبَيْنَكَ هَذَا الْحَيُّ مِنْ كُفَّارٍ مُضِرٍّ، فَمَرْنَا بِأَمْرِ فَضْلِ، نُخَيِّرُ بِهِ مَنْ وَرَاءَنَا، وَنَدْخُلُ بِهِ الْجَنَّةَ. وَسَلَّوْهُ عَنِ الْأَشْرِبَةِ. فَأَمَرَهُمْ بِأَرْبَعٍ، وَنَهَاهُمْ عَنْ أَرْبَعٍ، أَمَرَهُمْ بِالْإِيمَانِ بِاللَّهِ وَخَدَهُ، قَالَ: «أَتَذَرُونَ مَا الْإِيمَانُ بِاللَّهِ وَخَدَهُ؟» قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: «شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ

^١ که نابن خه لکی دیکه نازهل و مه پوما لاته کانیا نی تیدا بلهوه پرین.

اللَّهِ، وَإِقَامُ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءُ الزَّكَاةِ، وَصِيَامُ رَمَضَانَ، وَأَنْ تُعْطُوا مِنَ الْمَعْتَمِ الْخُمْسَ.. وَنَهَاهُمْ عَنْ أَرْبَعٍ: عَنِ الْحَنْتَمِ، وَالذُّبَابِ، وَالنَّقِيرِ، وَالْمَرْقَتِ. وَرُبَّمَا قَالَ: الْمَقِيرُ. وَقَالَ: احْفَظُوا هُنَّ، وَأَخْبِرُوا بِهِنَّ مَنْ وَرَاءَكُمْ.^(۱)

۴- باسیک: پینجیه‌کی مال و سامان به‌خشین به‌شیکه له ئیمان

۵۳- ئەبو جەمەرە دەئێ: من له‌گەڵ ئیبنو عەباسدا ﷺ دادەنیشتم ئەو له‌سه‌ر کورسی ته‌خته‌که‌ی خۆی دا‌یدەنیشاندم، جا (ئیبنو عەباس ﷺ) وتی: لای من نیشته‌جێ به‌ و دانیشه^(۲) هه‌تا به‌شیك له‌ مال و سامانه‌که‌مت پێ بدەم، منیش دوو مانگ له‌لای مامه‌وه، پاشان وتی: کاتیک شاندى خێلێ عەبدولقەیس هاتن بۆ خزمه‌تى پێغه‌مبەر ﷺ فه‌رمووی: ((ئەم هۆزه‌ کێن؟ یان ئەم شانده‌ کێن؟))، وتیان: هۆزی ڕه‌بیعه‌ین (چونکه‌ خێلێ عەبدولقەیس به‌شیکن له‌ هۆزی ڕه‌بیعه‌)، فه‌رمووی: ((به‌خێربێن ئەو هۆزه‌ی یان ئەو شانده‌ی به‌بێ ڕیسوا‌یی و به‌شیمانی هاتوون))، وتیان: ئە‌ی پێغه‌مبەری خوا ﷺ ئی‌مه‌ ناتوانین بب‌ینه‌ خزمه‌ت ته‌نیا له‌و مانگانه‌دا نه‌بێ که‌ (جه‌نگ تییاندا) قه‌ده‌غه‌یه‌، چونکه‌ له‌ نیوان ئی‌مه‌ و جه‌نابتدا بب‌یاومرانی هۆزی موزم‌ر هه‌یه‌، که‌واته‌ فه‌رمانیکی ڕوون و ئاشکرامان پێ بفه‌رموو تا بیگه‌یه‌نین به‌ هۆزه‌که‌مان (هه‌موومان کاری پێ بکه‌ین)، به‌هۆیه‌وه‌ بجینه‌ به‌هه‌شته‌وه‌، هه‌روه‌ها پرسیاریان لێ کرد دەر‌بار‌ه‌ی خواردنه‌وه‌کان، ئینجا فه‌رمانی پێ کردن به‌ چوار شت و قه‌ده‌غه‌ی چوار شتی‌شی

^۱ بر‌وانه: ۸۷، ۵۲۳، ۱۳۹۸، ۳۰۹۵، ۳۵۱۰، ۴۳۶۸، ۴۳۶۹، ۶۱۷۶، ۷۵۵۶.

^۲ بۆنه‌وه‌ی یارمه‌تیم بده‌یت که‌ ته‌گه‌ر ئەو که‌سانه‌ له‌ قسه‌ و زمانی من تێ نه‌گه‌شتن تۆ تییان بگه‌یه‌نیت و قسه‌ کانم وه‌ربگێریت بۆ زمانی ئەوان، چونکه‌ ئەبو جەمەرە زمانی فارسی ده‌زانی. إرشاد الساري: ۲۱۲/۱.

لئ کردن، فه‌رمانی پئی کردن به باومرپه‌نیان به خوی تاک و ته‌نها، فه‌رمووی: ((نایا ده‌زانن باومرپه‌نیان به خوی تاک و ته‌نها چۆنه؟)) وتیان: خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ زاناترن، فه‌رمووی: ((بریتیه له شایه‌تومانه‌نیان به‌م جوړه: (أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ)^(۱)، نو‌یژکردن و زه‌کاتدان و رۆژووگرتنی په‌مه‌زان و دمبئ پینجیه‌کی دمستکه‌وتی جه‌نگ بدن (به ده‌وله‌تی نیسلا‌می))))، قه‌ده‌غی چوار شتیشی لئ کردن (که خواردنه‌ومیان تی ده‌کردن، چ ئاو بی، یان سرکه، یان دۆشاو، که ئەم شتانه‌ن: گۆزه‌ی هه‌نته‌م (که له قور و مووو خوین دروست ده‌کرا)، کوله‌که‌ی هه‌لکۆلراو، دمفری هه‌لکۆلراو له قه‌دی دار خورما، وه دمفری قیپ و زه‌فت تی‌هه‌لسواو^(۲). (پراوییه‌که ده‌لئ: وا بزانه‌م وتی: قیپ‌تی‌هه‌لسواویش. پاشان پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((ئه‌مانه‌ی وتم له‌به‌ری بکه‌ن، (که گه‌رانه‌وه) بیگه‌یه‌نن به هۆزه‌که‌تان)).

۴۲- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ الْأَعْمَالَ بِالنِّيَّةِ وَالْحِسْبَةِ وَلِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى

فَدَخَلَ فِيهِ الْإِيمَانُ، وَالْوُضُوءُ، وَالصَّلَاةُ، وَالزَّكَاةُ، وَالْحَجُّ، وَالصَّوْمُ، وَالْأَحْكَامُ. وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿قُلْ كُلُّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ﴾ (۱۱) ﴿الْإِسْرَاءُ﴾. عَلَى نِيَّتِهِ: وَنَفَقَةُ الرَّجُلِ عَلَى أَهْلِهِ -يَحْتَسِبُهَا- صَدَقَةً. وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: ((وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ))^(۳).

^۱ واته: شاهیدی ده‌دهم که هیچ په‌رستراویکی راست نییه جگه له خوا، وه شایه‌تی ده‌دهم موحه‌مه‌دیش پیغه‌مبه‌ری خوایه.

^۲ هوی قه‌ده‌غی کردنی ئەو چواره که شله‌مه‌نیان تی ده‌کرتی له‌به‌ر ئەوه‌یه سرکه و دۆشاو تی‌اندا زوو ده‌بیته عاره‌ق.

^۳ پروانه: ۱۳۴۹.

۴۲- باسی ئه‌وه‌ی هاتوو ده‌رباره‌ی کرده‌وه‌کان به‌پیتی نییه‌ت و داواکردنی پاداشتن، وه‌هر که‌س چ‌مه‌به‌ست و نییه‌تیکی هه‌بێ ئه‌وه‌ی بۆ ده‌نووسرێ

جا باومر و ده‌ستنوێژ و نوێژ و زه‌مکات و چه‌ج و رۆژوو، هه‌موو حوکمه‌کان ده‌گیرێته‌وه، خوای به‌رز و بلند ده‌فه‌رمووی: (ئه‌ی موحه‌ممهد ﷺ بێ: هه‌ر که‌س له‌سه‌ر نییه‌ت و شیوازی خو‌ی کار ده‌کات) واته‌: له‌سه‌ر نییه‌تی خو‌ی (وه‌ خه‌رجی بپاو بۆ مال و مندالی خو‌ی به‌ نییه‌تی پاداشته‌مرگرتن بێت، به‌ مائیه‌خشین دادنه‌ریت)، وه‌ هه‌روه‌ها پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رمووی: (به‌لام جیهاد و نییه‌ت ماوه).

۵۴- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَقَّاصٍ، عَنْ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّةِ، وَلِكُلِّ أَمْرٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ، فَهِيَ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ، وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ امْرَأَةٍ يَتَرَوُّجُهَا، فَهِيَ هِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ. ^(۱)

۵۴- عومهر ﷺ ده‌گیرێته‌وه که‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((ببێگومان هه‌موو کرده‌وه‌کان به‌پیتی نییه‌ت و مه‌به‌سته‌کانیان، هه‌ر که‌سیکیش چ‌ نییه‌ت و مه‌به‌ستیکی (له‌ کرده‌وه‌که‌یدا) هه‌بێ، ئه‌وه‌ی بۆ هه‌یه (لای خوا)، جا هه‌ر که‌س (نییه‌تی) کۆچکردنه‌که‌ی له‌پیناو ر‌ه‌زامه‌ندی خوا و پێغه‌مبه‌ره‌که‌یدا ﷺ بێت، ئه‌وه‌ به‌ کۆچ و هه‌جرت له‌به‌ر خوا و پێغه‌مبه‌ر ﷺ دادنه‌ری (پاداشتی ئه‌وه‌ی ده‌درێته‌وه)، به‌لام ئه‌و که‌سه‌ی کۆچکردنه‌که‌ی بۆ ئه‌وه‌ بێت دونه‌ی ده‌ست

^۱ ب‌روانه: ۱.

کهویت، یان له بهر ئافرمتیک بیئت (بۆ ئهوهی) ماره‌ی بکات، ئه‌وه کۆچکردنه‌که‌ی بۆ ئه‌وه‌یه که کۆچی بۆ کردووه (له‌لای خوا هیچ پاداشتیکی نییه‌)).

۵۵- حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَدِيُّ بْنُ ثَابِتٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ يَزِيدَ، عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِذَا أَنْفَقَ الرَّجُلُ عَلَى أَهْلِهِ يَحْتَسِبُهَا فَهُوَ لَهُ صَدَقَةٌ. ^(۱)

۵۵- ئه‌بو مه‌سعود ؓ له پێغه‌مبه‌روه‌ه ﷺ گێراویه‌ته‌وه که فه‌رمووویه‌تی: ((ئه‌گه‌ر که‌سێک مال‌ خه‌رج بکات بۆ منداڵ و خێزانی خۆی نییه‌ت و (مه‌به‌ستی رهمانه‌ندی خوا و) پاداشتوم‌رگرتن بیئت، ئه‌وه به‌خێر و چاکه‌ بۆی دادمه‌نریت)).

۵۶- حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ نَافِعٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي عَامِرُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنَّكَ لَنْ تُنْفِقَ نَفَقَةً تَبْتَغِي بِهَا وَجَهَ اللَّهِ إِلَّا أُجِرْتَ عَلَيْهَا، حَتَّى مَا تَجْعَلَ فِي فِي امْرَأَتِكَ. ^(۲)

۵۶- سه‌عدی کوری ئه‌بی ومقاص ؓ ده‌لی: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((ببگومان تۆ هیچ مال‌ و پارویه‌ک خه‌رج ناکه‌یت که مه‌به‌ستت پێی رهمانه‌ندی خوا بیئت، حه‌تمه‌ن پاداشت دمه‌دریته‌وه له‌سه‌ری، ته‌نانه‌ت ئه‌و خواردنه‌ش که دمیخه‌یه‌ته نیو ده‌می خێزانه‌که‌ته‌وه)).

^۱ بڕوانه: ۴۰۰۶، ۵۳۵۱.

^۲ بڕوانه: ۱۲۹۵، ۲۷۴۲، ۲۷۴۴، ۳۹۳۶، ۴۴۰۹، ۵۳۵۴، ۵۶۵۹، ۵۶۶۸، ۶۳۷۳، ۶۷۳۳.

۴۳- بَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ: ((الدِّينُ النَّصِيحَةُ لِلَّهِ

وَلِرَسُولِهِ وَلِأَيِّمَةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَتِهِمْ))

وَقَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ (١) التوبة.

۴۳- باسی ئەم فەرموودهیهی پیغه‌مبەر ﷺ: «تایین

بریتییه له دلسۆزی بۆ خوا و پیغه‌مبەرەکه‌ی و

کاربه‌ده‌ستانێ موسوڵمانان و تیکرای موسوڵمانان»

وه باسی ئەم فەرماپیشتەیی خوای به‌رز و بلند: (ئەگەر نامۆزگاری بکەن له‌به‌ر خوا و پیغه‌مبەرەکه‌ی).

۵۷- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنِي قَيْسُ بْنُ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: بَايَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَى إِقَامِ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَالنُّصْحِ لِكُلِّ مُسْلِمٍ^(١).

۵۷- جەریری کوری عەبدوللا ﷺ دەلی: پەیمان و بەیعتەم بە پیغه‌مبەری خوا ﷺ دا لەسەر نوێزکردن بەرپیکوبییکی و زمکاتدان و نامۆزگاریکردن و دلسۆزی بۆ هەموو موسوڵمانێک.

۵۸- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ زِيَادِ بْنِ عِلَاقَةَ قَالَ: سَمِعْتُ جَرِيرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ يَوْمَ مَاتَ الْمُغِيرَةُ بْنُ شُعْبَةَ، قَامَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ وَقَالَ: عَلَيْكُمْ بِاتِّقَاءِ اللَّهِ وَخُدْهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَالْوَقَارِ وَالسَّكِينَةَ حَتَّى يَأْتِيَكُمُ أَمِيرٌ، فَإِنَّمَا يَأْتِيَكُمُ الْآنَ. ثُمَّ قَالَ: اسْتَغْفُوا لِأَمِيرِكُمْ، فَإِنَّهُ كَانَ يُحِبُّ الْعَفْوَ. ثُمَّ قَالَ: أَمَا بَعْدُ، فَإِنِّي أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ قُلْتُ: أَبَايَعُكَ عَلَى الْإِسْلَامِ، فَشَرَطَ عَلَيَّ: وَالنُّصْحَ لِكُلِّ مُسْلِمٍ. فَبَايَعْتُهُ عَلَى هَذَا، وَرَبَّ هَذَا الْمَسْجِدِ إِنِّي لَنَاصِحٌ لَكُمْ. ثُمَّ اسْتَغْفَرَ وَنَزَلَ^(٢).

^١ بڕوانه: ٥٨، ٥٢٤، ١٤٠١، ٢١٥٧، ٢٧١٤، ٢٧١٥، ٧٢٠٤.

^٢ بڕوانه: ٥٧.

۵۸- زیادی کوری عیلاقە دەلی: لەو رۆژمدا کە موغیرە ی کوری شوعبە ﷺ مرد (کاربەدەستی بەصرە بوو)، لە جەریری کوری عەبدولام بیست: (وتاری دمدە) هەستایەو و سوپاس و ستایشی خۆی کرد و وتی: بێویستە پابەند بن بە لە ترسان و پارێزگاریکردن لە سنوورەکانی خوا، تاک و تەنیاپە و هیچ هاوبەشیکی نییە، وە دامەزراو و لەسەر خۆ بن، پەلە مەکەن هەتا کاربەدەستتان بۆ دیت (لە شوینی موغیرە)، جا دُنیا بن بەزوویی دیت بۆلاتان، پاشان وتی: داوای لیخۆشبوون لە خوا بکەن بۆ کاربەدەستەکەتان (کە مردوووە)، چونکە بەراستی ئەو حەزی بە لیخۆشبوون بوو لە خەڵکی، پاشان وتی: جا داوای وتەکەم (دەمەوی پیتان بلییم) من جارێکیان رۆیشتە خزمەتی پیغەمبەر ﷺ و پیم وت: پەیمانێتی دێمەم لەسەر ئیسلامەتی، پیغەمبەریش ﷺ بە مەرجی دانا لەسەرم: ((کە نامۆزگاریکار بێم بۆ هەموو موسوڵمانیک))، منیش لەسەر ئەو مەرجە پەیمانم پێی دا، جا سویند بە خۆی ئەم مزگەوتە من نامۆزگاریکاریکی دلسۆزم بۆتان، پاشان داوای لیبورەنی لە خوا کرد و دابەزی (لە مینبەرەکە).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳- کتاب العلم

به ناوی خواوی به خشندهی میهره بان

۳- پهراوی زانست و زانیاری

۱- بابُ قُضْلِ الْعِلْمِ

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾ (۱۱) المجادلة، وَقَوْلِهِ ﷺ: ﴿رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا﴾ (۱۱۴) طه.

۱- باسی گه ورهیی زانست و زانیاری

ههرومه باسی ئەم فهرمایشتهی خواوی بهرز و بلند: (خوای گه وره ئەوانه تان که باومرپان هیناوه بهرزبان دمکاتهوه، وه ئەوانهشی زانیارییان بی دراوه چهند پلهیهک بهرز دمکاتهوه، وه خوا بهو کردهوانهی دمیکن ناگاداره)، وه ئەو فهرمایشتهی خوا ﷺ (که فهрман به پیغه مبهەر ﷺ دمکات بلن): (ئهی بهرومردگار! زانست و زانیاریم زیاد بکه).

۲- بابُ مِنْ سُنَنِ عِلْمًا وَهُوَ مُشْتَعِلٌ فِي حَدِيثِهِ

فَاتَمَّ الْحَدِيثَ، ثُمَّ أَجَابَ السَّائِلَ

۵۹- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ قَالَ: حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ^(۱) ح. وَحَدَّثَنِي إِبرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُلَيْحٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: حَدَّثَنِي هِلَالُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنْ عَطَاءِ ابْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: بَيْنَمَا النَّبِيُّ ﷺ فِي مَجْلِسٍ يُحَدِّثُ الْقَوْمَ جَاءَهُ أَغْرَابِيٌّ، فَقَالَ: مَتَى السَّاعَةُ؟ فَمَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُحَدِّثُ، فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: سَمِعَ مَا قَالَ، فَكَّرَهُ مَا قَالَ. وَقَالَ بَعْضُهُمْ: بَلْ لَمْ يَسْمَعْ. حَتَّى إِذَا قَضَى حَدِيثَهُ قَالَ: «أَيْنَ -أَرَاهُ- السَّائِلُ عَنِ السَّاعَةِ؟»، قَالَ: هَا أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: «فَإِذَا ضُبِعَتِ الْأَمَانَةُ فَاَنْتَظِرِ السَّاعَةَ»، قَالَ: كَيْفَ إِضَاعَتُهَا؟ قَالَ: «إِذَا وَسَدَ الْأَمْرُ إِلَى غَيْرِ أَهْلِهِ فَاَنْتَظِرِ السَّاعَةَ»^(۲).

۲- باسی که سیکی پرسیارى زانیارییهکی لى بکرت له کاتیکیدا سهرقالی قسهکردن بى، جا دواى تهواوکردنى

قسهکانى وهلامى پرسیارکه ره که بداتهوه

۵۹- ئەبو هورمیره ؓ دهلی: له کاتیکیدا پیغه مبهەر ؓ له کورپیکدا قسهی دهکرد بو خه لکی، دهستهکیهک هاته خزمهتی وتی: کهی پوژی دواى دیت؟ نینجا پیغه مبهری خوا ؓ بهردهوام بوو قسهی دهکرد، جا هه ندی له هاوه لآن وتیان: گوپی لی بوو (دهستهکیه که) چی وت، به لام قسه کهی به دل نه بوو، وه هه ندیکی دیکه یان وتیان: نا وا نییه، ههر گوپی لی نه بوو (بویه وهلامی نه دایه وه)، تا کاتی پیغه مبهەر ؓ له قسهکانی بویه وه فهرمووی: ((کوانی -موحه ممه دی کوری

^۱ نیمام بوخاری ئەم فهرموودهیهی به دوو سه نه د گپراوه ته وه.

^۲ بروانه: ۷۶۹۶.

فوله‌یخ ده‌لی: وا بزانه‌م فه‌رمووی: ئەو کەسە‌ی پرسیاری لە‌باره‌ی پۆ‌زی دوای کرد؟)) کابراش وتی: ئەو‌هتام ئە‌ی پی‌غه‌مبە‌ری خوا ﷺ، فه‌رمووی: ((هەر کات سپارده‌ زایه‌ کرا و پارێ‌زگاری لێ‌ نه‌کرا ئە‌وسا چاو‌ه‌روانی هاتنی دوا‌پۆ‌ز بکه‌))، کابرا وتی: زایه‌کردنی سپارده‌ چۆ‌نه‌؟ فه‌رمووی: ((هەر کات کاروباری خه‌لک درایه‌ ده‌ستی کە‌سی نه‌شیاو بۆ‌ ئە‌و کاره‌، ئە‌وسا چاو‌ه‌روانی هاتنی دوا‌پۆ‌ز بکه‌)).

۳- بابُ مَنْ رَقَعَ صَوْتَهُ بِالْعِلْمِ

۶۰- حَدَّثَنَا أَبُو الثُّعْمَانِ عَارِمُ بْنُ الْفَضْلِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ أَبِي بَشِيرٍ، عَنْ يُوسُفَ بْنِ مَاهَكَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: تَخَلَّفَ عَنَّا النَّبِيُّ ﷺ فِي سَفَرَةٍ سَافَرْنَاهَا، فَأَذْرَكْنَا وَقَدْ أَرْهَقَتْنَا الصَّلَاةُ وَنَحْنُ نَتَوَضَّأُ، فَجَعَلْنَا نَمْسَحُ عَلَى أَرْجُلِنَا، فَنَادَى بِأَعْلَى صَوْتِهِ: «وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ. مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا»^(۱).

۳-باسی ئە‌وه‌ی به‌ده‌نگی به‌رز زانیاری راده‌گه‌یه‌نی

۶۰- عه‌بدو‌لای کورپی عه‌مه‌ر ﷺ ده‌لی: ئە‌و سه‌فه‌ری‌کدا کە‌ سه‌فه‌رمان کرد پی‌غه‌مبە‌ر ﷺ به‌جی ما له‌ ئێ‌مه‌، کاتی گه‌یشه‌وه‌ پێ‌مان نوێ‌زمان دوا خستبوو (خه‌ریک بوو کاتی نوێ‌ز نه‌ده‌ما)، ئێ‌مه‌ش ده‌ست‌نوێ‌زمان ده‌گرت (و قاچمان به‌جوانی نه‌ده‌شۆ‌رد)، جا ده‌ستی ته‌رمان هێ‌نا به‌سه‌ر پێ‌یه‌کانماندا، پی‌غه‌مبە‌ر ﷺ (که‌ ئە‌وه‌ی بی‌نی) دوو یان سی جار به‌ ده‌نگی به‌رز فه‌رمووی: ((هاوار و له‌ناو‌چوون و سزای سه‌خت له‌نیو ئاگر‌دا بۆ‌ ئە‌و کە‌سانه‌ی پا‌زنه‌ی پێ‌یه‌کانیان به‌جوانی ناشۆ‌ن)).

^۱ بروانه: ۹۶، ۱۶۳.

٤- بَابُ قَوْلِ الْمُحَدِّثِ: حَدَّثَنَا أَوْ أَخْبَرَنَا وَأَنْبَأَنَا

وَقَالَ لَنَا الْحُمَيْدِيُّ: كَانَ عِنْدَ ابْنِ عُيَيْنَةَ: حَدَّثَنَا وَأَخْبَرَنَا وَأَنْبَأَنَا وَسَمِعْتُ وَاحِدًا. وَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ. وَقَالَ شَقِيقٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ كَلِمَةً. وَقَالَ حُذَيْفَةُ: حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَدِيثَيْنِ. وَقَالَ أَبُو الْعَالِيَةِ: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِيمَا يَرْوِي عَنْ رَبِّهِ. وَقَالَ أَنَسٌ: عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِيمَا يَرْوِيهِ عَنْ رَبِّهِ ﷺ. وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: عَنِ النَّبِيِّ ﷺ يَرْوِيهِ عَنْ رَبِّكُمْ ﷺ.

٤- باسی ئه و که سهی فهرمووده دهگێڕێتهوه بڵێ:

(حدثنا) یان (أخبرنا) یان (أنبأنا)

(نیام بوخاری دهلی): حومهیدی پێی گوتین: به لای ئیبنو عویهینهوه: (حدثنا) و (أخبرنا) و (أنبأنا) و (سمعتُ) وهك يهك وان و حیاوازیان نییه، وه ئیبنو مهسعود ﷺ دهلی: پێغه مبهری خوا ﷺ، پێی وتین: ((که راستگوی و باوهر پێکراوه))، شهقیق له عهبدوڵاوه دهگێڕێتهوه و دهلی: وتهیهکم له پێغه مبهر ﷺ بیست، حوزمیفه ﷺ دهلی: پێغه مبهری خوا ﷺ دوو فهرمووده ی بۆ باس کردین، نهبولعالییه له ئیبنو عهباسهوه، له پێغه مبهرهوه ﷺ که پێغه مبهر ﷺ له پهرومردگاریهوه دهگێڕێتهوه. نهههس ﷺ له پێغه مبهرهوه ﷺ دهگێڕێتهوه پێغه مبهریش ﷺ له پهرومردگاریهوه ﷺ دهگێڕێتهوه. نهبو هورمیره ﷺ دهلی: له پێغه مبهرهوه ﷺ، پێغه مبهریش ﷺ له پهرومردگارتانهوه دهگێڕێتهوه.

٦١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ مِنَ الشَّجَرِ شَجَرَةً لَا يَسْقُطُ وَرَقُهَا، وَإِنَّهَا مَثَلُ الْمُسْلِمِ، فَحَدَّثُونِي مَا

هِيَ؟.. فَوَقَعَ النَّاسُ فِي شَجَرِ الْبَوَادِي. قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: وَوَقَعَ فِي نَفْسِي أَنَّهَا النَّخْلَةُ، فَاسْتَحْيَيْتُ، ثُمَّ قَالُوا: حَدِّثْنَا مَا هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: هِيَ النَّخْلَةُ.^(۱)

۶۱- نَبِينو عومەر ﷺ ده‌لێ: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((ببگومان له‌نیو دره‌خته‌کاندا دره‌ختێک هه‌یه گه‌لای ناومرێ وه‌ک موسولمان وایه^(۲)، ده‌ی پێم بلێن: کام دره‌خته‌یه؟)) خه‌لکه‌که‌ش ده‌ستیان کرد به‌ بیرکردنه‌وه له دره‌خته‌کانی ده‌روده‌شت، عه‌بدولآ وتی: هات به‌ دڵمدا که نه‌و دره‌خته دارخورمایه، به‌لام شه‌رمم کرد (بیلێم)، پاشان وتیان: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پێمان بلێ ئه‌و دره‌خته کامه‌یه؟ پێغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((دارخورمایه)).

۵- بَابُ طَرْمِ الْإِمَامِ الْمَسْأَلَةِ عَلَى أَصْحَابِهِ لِيَخْتَبِرَ مَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ

۶۲- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِنَّ مِنَ الشَّجَرِ شَجَرَةً لَا يَسْقُطُ وَرَقُهَا، وَإِنَّهَا مَثَلُ الْمُسْلِمِ، حَدَّثُونِي مَا هِيَ؟.. قَالَ: فَوَقَعَ النَّاسُ فِي شَجَرِ الْبَوَادِي. قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: فَوَقَعَ فِي نَفْسِي أَنَّهَا النَّخْلَةُ، ثُمَّ قَالُوا: حَدِّثْنَا مَا هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: هِيَ النَّخْلَةُ.^(۳)

^۱ بېروانه: ۶۲، ۷۲، ۱۳۱، ۲۲۰۹، ۵۴۴۴، ۵۴۴۸، ۶۱۲۲، ۶۱۴۴.

^۲ له به‌رده‌وامی و به‌ره‌که‌ت و زۆری خێر و چاکه‌دا، خورما به‌ره‌که‌ت له هه‌موو به‌شیکیدا هه‌یه، کاتیک پێ ده‌گات تا وشک ده‌بێت ده‌خوری، ته‌نانه‌ت ناوکه‌که‌ی ده‌کرێته ده‌رمان و ئالیک، موسولمانیش هه‌ر وایه له ژيانیدا تا دوا‌ی مردنی سوودی بۆ خۆی و که‌سانی دیکه‌ش هه‌یه.

^۳ بېروانه: ۶۱.

0- باسی پێشه‌وا و سه‌رکرده پرسیارێک له هاورێکانی بکات تا تاقیبیان بکاته‌وه چه‌ند زانیارییان هه‌یه

٦٢- ئیبنو عومەر (رضی اللہ عنہ) له پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ گێڕاویه‌ته‌وه که فه‌رمووێه‌تی: ((بێگومان له‌نیۆ دره‌خته‌کاندا دره‌ختێک هه‌یه که‌لای ناومرێ وه‌ک موسوڵمان وایه (له به‌رده‌وامی و زۆر خێرداریدا)، ده‌ی پێم بڵێن: کام دره‌خته‌یه؟)) (ئیبن عومەر) وتی: خه‌لکه‌که‌ش ده‌ستیان کرد به‌ ناوه‌ینانی دره‌خته‌کانی ده‌روده‌شت، عه‌بدولآ وتی: هات به‌ دڵمدا که‌ ئه‌و دره‌خته دارخورمایه، پاشان وتیان: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پێمان بڵێ ئه‌و دره‌خته کامه‌یه؟ پێغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((دارخورمایه)).

٦- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْعِلْمِ: ﴿وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا﴾ طه.

٦- باسی ئه‌وه‌ی ده‌رباره‌ی زانست و زانیاری هاتووه (ئهو فه‌رمایشته‌ی خوداش که ده‌فه‌رمووێ): (ئهی موحه‌ممه‌د ﷺ) بڵێ: ئهی په‌روه‌ردگارم زانیاریم زیاد بکه‌).

٧- بَابُ: الْقِرَاءَةُ وَالْعَرْضُ عَلَى الْمُحَدَّثِ

وَرَأَى الْحَسَنُ وَالتَّوْرِيُّ وَمَالِكُ الْقِرَاءَةَ جَائِزَةً، وَاحْتَجَّ بَعْضُهُمْ فِي الْقِرَاءَةِ عَلَى الْعَالِمِ بِحَدِيثِ ضَمَامِ بْنِ تَعْلَبَةَ قَالَ لِلنَّبِيِّ ﷺ: اللَّهُ أَمَرَكَ أَنْ تُصَلِّيَ الصَّلَاةَ؟ قَالَ: ((نَعَمْ)). قَالَ: فَهَذِهِ قِرَاءَةٌ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ، أَخْبَرَ ضَمَامٌ قَوْمَهُ بِذَلِكَ فَأَجَاؤُهُ. وَاحْتَجَّ مَالِكٌ بِالصَّكِّ يُقْرَأُ عَلَى الْقَوْمِ فَيَقُولُونَ: أَشْهَدْنَا فَلَانَ. وَيُقْرَأُ ذَلِكَ قِرَاءَةً عَلَيْهِمْ، وَيُقْرَأُ عَلَى الْمُقْرِئِ،

فَيَقُولُ الْقَارِئُ: أَقْرَأَنِي فُلَانٌ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ، ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الْوَاسِطِيُّ، عَنْ عَوْفٍ، عَنِ الْحَسَنِ قَالَ: لَا بَأْسَ بِالْقِرَاءَةِ عَلَى الْعَالِمِ. وَأَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ الْفِرْبَرِيُّ، وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبُخَارِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ سُفْيَانَ قَالَ: إِذَا قُرِئَ عَلَى الْمُحَدِّثِ فَلَا بَأْسَ أَنْ يَقُولَ: حَدَّثَنِي. قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا عَاصِمٍ يَقُولُ عَنْ مَالِكٍ وَسُفْيَانَ: الْقِرَاءَةُ عَلَى الْعَالِمِ وَقِرَاءَتُهُ سَوَاءٌ.

۷- باسیک: خویندنه‌وه و پیشاندانی فهرمووده

به‌و که‌سه‌ی فهرمووده ده‌گیریتته‌وه

حه‌سه‌ن (ی به‌صری) و سه‌وری و مالیک بۆ‌چوونیان وایه (وهرگرتنی فهرمووده) به‌خویندنه‌وه بۆ زانای فهرموودهناس دروسته^(۱)، هه‌ندی له زانایان به‌لگه‌یان بۆ دروستی (وهرگرتنی فهرمووده) به‌خویندنه‌وه بۆ زانای فهرموودهناس به‌م فهرمووده‌ی زیمامی کوری سه‌عله‌به‌هیناومه‌وه، که به‌ پیغه‌مبه‌ری ﷺ وت: ئایا خوا فهرمانی پێ کردوویت که نه‌و پینچ نوێژه بکه‌یت؟ پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمووی: ((به‌ئێ))، ده‌لێن: جا ئه‌مه‌ خویندنه‌وه‌ی فهرموودمیه‌ بۆ پیغه‌مبه‌ر ﷺ، دواتر زیمام ئه‌م فهرموودمیه‌ی به‌ هۆزه‌که‌ی راگه‌یاندا، ئه‌وانیش لییان وهرگرت و رازی بوون (و موسوڵمان بوون)، ئیمام مالیک رینگه‌ی داوه به‌وه‌ی نامه‌یه‌ک فهرمووده‌ی نووسراوی تێدا بخوینریتته‌وه بۆ که‌سانیک و ئینجا بلێن: فلان که‌س ئیمه‌ی کرد به‌ شایه‌ت (که ئه‌م فهرمووده‌ی بیستوه‌ه)، جا نه‌و فهرموودمیه‌ بخوینریتته‌وه به‌سه‌ریاندا، وه بخوینریتته‌وه به‌سه‌ر نه‌و که‌سه‌دا که

^۱ به‌م جوژه: قوتابییه‌که فهرمووده‌که بخوینیتته‌وه و ماموستا گویتی لێ بگری، نه‌گه‌ر هه‌له‌ی کرد بۆ راست بکاته‌وه، دروسته بۆ قوتابییه‌که دواتر نه‌و فهرمووده بگپرتته‌وه بۆ که‌سانی دی. بڕوانه: الباعث الحثیث شرح اختصار علوم الحديث لابن کثیر: ۳۲۹/۱.

خویندووویه تیه وه، جا نه و کهسهی خویندووویه ته وه (له کاتی رپوایه تکرردنیدا)
 بلّی: فلان کهس بۆی خویندمه وه. (ئیمام بوخاری ده لّی): موحه ممه دی کوری
 سه لام بۆی گیراینه وه وتی: موحه ممه دی کوری چه سه نی واسیتی له عه وه وه
 نه ویش له چه سه نه وه بۆی گیراینه وه که (چه سه ن) وتوویه تی: خویندنه وهی
 فه رمووده بۆ زانای فه رمووده ناس هیچی تیا نییه و فه یناکات^(۱)، وه
 موحه ممه دی کوری یوسفی فیره بری بۆی گیراینه وه، ههروه ها موحه ممه دی
 کوری ئیسماعیلی بوخاری بۆی گیراینه وه وتی^(۲): عوبه یدولای کوری موسا بۆی
 گیراینه وه له سوفیانه وه، وتی: نه گهر فه رمووده خویندراپه وه بۆ زانای
 فه رمووده ئاساییه و دروسته بلّیت: (حدثی) هیچی تیدا نییه، ده لّی: له نه بو
 عاصیم بیستوه له مالیک و سوفیانه وه گیرایه وه و دمیوت: وتووینه:
 خویندنه وهی فه رمووده بۆ زانای فه رمووده له گه ل خویندنه وهی خودی زاناکه
 بۆ فه رمووده که وه ک یه ک وان و یه کسانن .

۶۳- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ سَعِيدٍ -هُوَ الْمُقْبِرِيُّ- عَنْ شَرِيكَ
 بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي تَمْرٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: بَيْنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي
 الْمَسْجِدِ، دَخَلَ رَجُلٌ عَلَى جَمَلٍ فَأَنَاحَهُ فِي الْمَسْجِدِ، ثُمَّ عَقَلَهُ، ثُمَّ قَالَ لَهُمْ: أَيُّكُمْ مُحَمَّدٌ؟
 وَالنَّبِيُّ ﷺ مَتَكِّيٌّ بَيْنَ ظَهْرَانِيهِمْ. فَقُلْنَا: هَذَا الرَّجُلُ الْأَبْيَضُ الْمُتَكِّيُّ. فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ: ابْنُ
 عَبْدِ الْمُطَّلِبِ. فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: قَدْ أَجَبْتُكَ. فَقَالَ الرَّجُلُ لِلنَّبِيِّ ﷺ: إِنِّي سَأَلْتُكَ فَمَشَدُّ

^۱ واته: گیرانه وهی پێ دروسته.

^۲ ئەم وته به: (وه موحه ممه دی کوری یوسفی فیره بری بۆی گیراینه وه، ههروه ها موحه ممه دی کوری ئیسماعیلی
 بوخاری بۆی گیراینه وه وتی) له زۆریک له نوسه کانی ئیمام بوخاریدا نییه و گیره وه وه کان زۆریه یان نه یانه ئیناه وه،
 ماناکه شی به و شیویه دروست نییه که موحه ممه دی کوری ئیسماعیلی بوخاری که ئیمام بوخاری خویه تی له
 خویه وه رپوایه ت بکات و بیگیریته وه، له وانه یه نه وه وته یه کیک له قوتابییه کانی ئیمام بوخاری بیت.

عَلَيْكَ فِي الْمَسْأَلَةِ، فَلَا تَجِدْ عَلَيَّ فِي نَفْسِكَ. فَقَالَ: سَلْ عَمَّا بَدَا لَكَ. فَقَالَ: أَسْأَلُكَ بِرَبِّكَ وَرَبِّ مَنْ قَبْلَكَ، اللَّهُ أَرْسَلَكَ إِلَى النَّاسِ كُلِّهِمْ؟ فَقَالَ: اللَّهُمَّ نَعَمْ. قَالَ: أُنْشِدْكَ بِاللَّهِ، اللَّهُ أَمَرَكَ أَنْ نُصَلِّيَ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسَ فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ؟ قَالَ: اللَّهُمَّ نَعَمْ. قَالَ: أُنْشِدْكَ بِاللَّهِ، اللَّهُ أَمَرَكَ أَنْ تَصُومَ هَذَا الشَّهْرَ مِنَ السَّنَةِ؟ قَالَ: اللَّهُمَّ نَعَمْ. قَالَ: أُنْشِدْكَ بِاللَّهِ، اللَّهُ أَمَرَكَ أَنْ تَأْخُذَ هَذِهِ الصَّدَقَةَ مِنْ أَغْنِيَانِنَا فَتَقْسِمَهَا عَلَى فَقَرَانِنَا؟ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: اللَّهُمَّ نَعَمْ. فَقَالَ الرَّجُلُ: آمَنْتُ بِمَا جِئْتُ بِهِ، وَأَنَا رَسُولُ مَنْ وَرَائِي مِنْ قَوْمِي، وَأَنَا ضِمَامُ بَنِي تَعْلَبَةَ أَخُو بَنِي سَعْدِ بْنِ بَكْرِ. رَوَاهُ مُوسَى، وَعَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. بهذا.

٦٣- ئەنەسی کۆری مالیک ﷺ دەلی: لە کاتیکیدا ئیمە لە مزگەوتدا لە خزمەت پیڤەمبەر ﷺ دانیشتبووین، بیاویک بەسواری وشتی هاته نیو مزگەوت، لە حەوشە^(١) مزگەوتدا وشرەمەکی یەخ دا پاشان بەستیەوه، پاشان پێیانی وت: کامتان موخەممەد؟ پیڤەمبەرش ﷺ لەنیویاندا پالی داویەوه، ئیمەش وتمان: ئەو بیاوه سوور و سپییه که پالی داووتەوه، بیاومە پێی وت: ئەی کۆری عەبدولوتەلیب! پیڤەمبەرش ﷺ فەرمووی: گویم لیتە، ئینجا بە پیڤەمبەری ﷺ وت: من پرسیارت لێ دەکم پرسیارەکانیشم توند و ڕەقن بەرامبەرت، تۆرە مەبە و لەبەر دلت گران نەبی، پیڤەمبەرش ﷺ فەرمووی: ((هەر پرسیاریک دیت بەدلتدا بیکە))، وتی: سویندت دەدم بە پەرۆمردگاری خۆت و بە

^١ لە گیرانەوهی ئیبنو عەباسدا که ئیمام ئەحمەد و حاکیم گیراویانەتەوه دەلی: (فأناخ بعيره على باب المسجد فعقله ثم دخل)، جا بەپێی ئەم گیرانەوهیە بێت لە گیرانەوهکە ئەنەسدا کورتکردنەوه پرووی داوه که بەم جوهری لێ دیت: (فأناخه في ساحة المسجد، او نحو ذلك). بروانه فتح الباری: ٢٠٠/١.

پهرومردگاری ئهوانه‌ی پێش تۆ ئایا خودا تۆی ناردوو به پیغه‌مبهر بۆ هه‌موو مرؤفایه‌تی؟ فهرمووی: ((خوایه گیان تۆ شایه‌ت به به‌ئێ وایه)), وتی: داوات لێ ده‌که‌م توخوا ئایا خوا فهرمانی پێ کردووی له شه‌و و رۆژیکدا پێنج نوێژ بکه‌ین؟ فهرمووی: ((خوایه گیان تۆ شایه‌ت به به‌ئێ وایه)), وتی: داوات لێ ده‌که‌م توخوا ئایا خوا فهرمانی پێ کردووی سالانه نهم مانگی رهمه‌زانه به‌رۆزوو بین؟ فهرمووی: ((خوایه گیان تۆ شایه‌ت به به‌ئێ وایه)), وتی: سویندت دهمم به خوا ئایا خوا فهرمانی پێ کردووی که نهم زمکاته له ده‌ولهمه‌نده‌کانمان ومربگریت و دابه‌شی بکه‌یت به‌سه‌ر هه‌زارانماندا؟ پیغه‌مبهر ﷺ فهرمووی: ((خوایه گیان تۆ شایه‌ت به به‌ئێ وایه)), پیاوه‌که‌ وتی: باومرم هێنا به‌و ئایینه‌ی تۆ هێناوته، وه من نوینه‌ری هۆزه‌که‌مم بۆ لای تۆ، وه من زیمامی کوری سه‌عله‌به‌م له خێلی به‌نو سه‌عدی کوری به‌کر. مووسا و عه‌لی کوری عه‌بدولحه‌مید گێراویانه‌ته‌وه، له سوله‌یمانه‌وه ئه‌ویش له سابیته‌وه، سابیتیش له ئه‌نه‌سه‌وه هه‌مان فهرمووده‌ی له پیغه‌مبهره‌وه ﷺ گێراومه‌وه (به ده‌سته‌واژه و شیوه‌یه‌کی جیاوان).

۸- بَابُ مَا يُذْكَرُ فِي الْمُنَاوَلَةِ

وَكِتَابِ أَهْلِ الْعِلْمِ بِالْعِلْمِ إِلَى الْبُلْدَانِ

وَقَالَ أَنَسٌ: نَسَخَ عُثْمَانُ الْمَصَاحِفَ، فَبَعَثَ بِهَا إِلَى الْأَقَاقِ^(۱). وَرَأَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، وَيَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، وَمَالِكٌ ذَلِكَ جَائِزًا. وَاحْتَجَّ بَعْضُ أَهْلِ الْحِجَازِ فِي الْمُنَاوَلَةِ بِحَدِيثِ النَّبِيِّ ﷺ، حَيْثُ كَتَبَ لِأَمِيرِ السَّرِيَّةِ كِتَابًا وَقَالَ: ((لَا تَقْرَأْهُ حَتَّى تَبْلُغَ مَكَانَ كَذَا وَكَذَا)). فَلَمَّا بَلَغَ ذَلِكَ الْمَكَانَ قَرَأَهُ عَلَى النَّاسِ، وَأَخْبَرَهُمْ بِأَمْرِ النَّبِيِّ ﷺ.

۸- باسی ئه‌وه‌ی دهوترن دهرباره‌ی (مناولة) (۱) وه نووسراوی زانایان به زانست و ناردنی بۆ خه‌لکی شاره‌کانی دیکه

ئه‌نه‌س ﷺ ده‌لی: به‌ فه‌رمانی عوسمان ﷺ چه‌ند قورئانیك نووسرایه‌وه و ناردی بۆ هه‌موو لایه‌ك، وه عه‌بدوڵای كورپی عومه‌ر و یه‌حیای كورپی سه‌عید و مالیک ﷺ ئه‌و كار به‌ دروست ده‌زانن، هه‌ندی له‌ زانایانی حیجاز به‌لگه‌ ده‌هینه‌وه‌ بۆ دروستی (مناولة) به‌م فه‌رمووده‌یه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ كه‌ نامه‌یه‌کی نووسی بۆ فه‌رمانده‌ی سریه‌یه‌ك فه‌رمووی: ((مه‌یخوینه‌ره‌وه تا ده‌گه‌یه‌ته ئه‌و جیگا و ئه‌و جیگایه‌))، جا کاتی گه‌یشه‌ ئه‌و شوینه‌ خویندیه‌وه بۆ ئه‌و كه‌سانه‌ی له‌گه‌ئیدا بوون و ناگاداری کردنه‌وه به‌ فه‌رمانه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ.

٦٤- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ صَالِحٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَعَثَ بِكِتَابِهِ رَجُلًا، وَأَمَرَهُ أَنْ يَدْفَعَهُ إِلَى عَظِيمِ الْبَحْرَيْنِ، فَدَفَعَهُ عَظِيمُ الْبَحْرَيْنِ إِلَى كِسْرَى، فَلَمَّا قَرَأَهُ مَرْقَهُ. فَحَسِبْتُ أَنَّ ابْنَ الْمُسَيَّبِ قَالَ: فَدَعَا عَلَيْهِمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يَمُزَّقُوا كُلُّ مُمَزَّقٍ^(١).

٦٤- عه‌بدوڵای كورپی عه‌باس ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نامه‌یه‌کی به‌ بیاویكدا (كه‌ عه‌بدوڵای كورپی حوزافه‌ بوو) نارد و فه‌رمانی پێ کرد كه‌ بیدات

^١ مناولة: بریتیه له‌وه‌ی زانایه‌کی فه‌رمووده‌ کتییك یان ده‌فته‌ریك كه‌ ئه‌و فه‌رموودانه‌ی له‌خۆ گرتووه كه‌ ئه‌و زانایه‌ وه‌ریگرتووه، ده‌یدات به‌ قوتابییه‌ك و ده‌لی: ئه‌وه‌ش گپراوه‌ی منه، ئیوه‌ش له‌ من بگێرنه‌وه.

^٢ بروانه: ٢٩٣٩، ٤٤٢٤، ٧٣٦٤.

به گه وره‌ی ولاتی به‌حرپمین (که مونزیری کوری ساوا بوو)، نه‌ویش دای به کیسرا، ئینجا کاتی کیسرا نامه‌که‌ی خوینده‌وه دراندی، (ئیبنو شیهاب ده‌لی): وا بزانه‌م سه‌عیدی کوری موسه‌یه‌ب وتی: پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ دوعای لی کردن که پارچه پارچه بن و دمه‌لات و پاشایه‌تییه‌که‌یان له‌نیو بجی.

۶۵- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَبُو الْحَسَنِ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: كَتَبَ النَّبِيُّ ﷺ كِتَابًا -أَوْ أَرَادَ أَنْ يَكْتُبَ- فَقِيلَ لَهُ: إِنَّهُمْ لَا يَقْرَءُونَ كِتَابًا إِلَّا مَخْتُومًا. فَاتَّخَذَ خَاتَمًا مِنْ فِضَّةٍ نَقَشَهُ: مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ. كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى بَيَاضِهِ فِي يَدِهِ. فَقُلْتُ لِقَتَادَةَ مَنْ قَالَ نَقَشَهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ؟ قَالَ: أَنَسٌ^(۱).

۶۵- نه‌نه‌سی کوری مالیک ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ نامه‌یه‌کی نووسی یان -ویستی نامه‌یه‌ک بنووسی-، عه‌زریان کرد: نه‌و پادشایانه نامه‌یه‌ک موری لی نه‌درابی نایخویننه‌وه، بویه پیغه‌مبه‌ریش ﷺ نه‌نگوستیله‌یه‌کی له زیو دروست کرد نه‌خشی (محمد رسول الله) لی هه‌لکۆلرابوو (تا نامه‌کانی پی مۆر بکات)، نه‌نه‌س ده‌لی: هه‌ر ده‌لیی سه‌یری سپییاتی نه‌نگوستیله‌که ده‌که‌م له ده‌ستیدا، (شوعبه ده‌لی): به هه‌تاده‌م وت: کی وتی نه‌خشی (محمد رسول الله) لی هه‌لکۆلرابوو؟ وتی: نه‌نه‌س.

^۱ بېروانه: ۲۹۳۸، ۳۱۰۶، ۵۸۷۰، ۵۸۷۲، ۵۸۷۴، ۵۸۷۵، ۵۸۷۷، ۵۸۷۹، ۷۱۶۲.

۹- بَابُ مَنْ قَعَدَ حَيْثُ يَنْتَهِي بِهِ الْمَجْلِسُ،

وَمَنْ رَأَى فُرْجَةً فِي الْحَلَقَةِ فَجَلَسَ فِيهَا

٦٦- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، أَنَّ أَبَا مُرَّةَ -مَوْلَى عَقِيلِ بْنِ أَبِي طَالِبٍ- أَخْبَرَهُ، عَنْ أَبِي وَاقِدٍ اللَّيْثِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَيْنَمَا هُوَ جَالِسٌ فِي الْمَسْجِدِ وَالنَّاسُ مَعَهُ، إِذْ أَقْبَلَ ثَلَاثَةُ نَفَرٍ، فَأَقْبَلَ اثْنَانِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَذَهَبَ وَاحِدٌ، قَالَ: فَوَقَفَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأَمَّا أَحَدُهُمَا فَرَأَى فُرْجَةً فِي الْحَلَقَةِ فَجَلَسَ فِيهَا، وَأَمَّا الْآخَرُ فَجَلَسَ خَلْفَهُمْ، وَأَمَّا الثَّالِثُ فَادْبَرَ ذَاهِبًا، فَلَمَّا فَرَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ: أَلَا أُخْبِرُكُمْ عَنِ النَّفَرِ الثَّلَاثَةِ أَمَّا أَحَدُهُمْ فَأَوَى إِلَى اللَّهِ، فَأَوَاهُ اللَّهُ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَاسْتَحْيَا، فَاسْتَحْيَا اللَّهُ مِنْهُ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَأَعْرَضَ، فَأَعْرَضَ اللَّهُ عَنْهُ.^(١)

۹- باسی ئەو کەسەکی لەو جێگایە دادەنیشیێت کە دانیشتنەکە لەویدا کۆتایی پێ هاتوو، هەر وەها ئەوێ لە کۆری دانیشتنەکەدا کەلێن و بۆشاییەکی دەبینێ و تێیدا دادەنیشیێت

٦٦- ئەبو واقیدی لەیسی ﷺ دەئێ: ((جارێکیان پێغەمبەری خوا ﷺ لە مزگەوتدا دانیشتبوو، خەڵکیش لەگەڵیدا دانیشتبوون، لەپەر سێ کەس هاتن، جا دووانیان هاتن بۆ خزمەتی پێغەمبەر ﷺ، یەکێکیان روشت، دەئێ: جا دووانەکیان لەلای پێغەمبەری خواوە ﷺ وەستان، جا یەکێکیان بۆشاییەکی بەدی کرد لە حەلقەی کۆرەکەدا و لەویدا دانیشت، ئەوێ دیکەیان لەپشت خەڵکەکەو دانیشت، کەسێ

^١ بروانه: ٤٧٤.

سێیه‌میان بشتی هه‌لکرد و رویش، که پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ لێ بوویه‌وه فه‌رمووی: (دهرباره‌ی ئه‌م سێ که‌سه هه‌وائتان بده‌م؟ یه‌کیکیان په‌نای بۆ خوا برد و به‌رمو خوا چوو، خواش گرتیه‌ خۆی و په‌نای دا، نه‌وه‌ی دیکه‌یان شه‌رمی کرد پرووی نه‌هات (جینگای خۆی بکاته‌وه)، بۆیه خواش به‌زمیی پێدا هاته‌وه و سزای نه‌دا، نه‌وه‌ی سێیه‌میان پرووی لێ و مرگێرا، خواش بشتی له‌و هه‌لکرد و لێی توپه‌ بوو)).

۱- باب قولِ النَّبِيِّ ﷺ ((رُبَّ مُبْلَغٍ أَوْعَىٰ مِنْ سَامِعٍ))

۶۷- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ ذَكَرَ النَّبِيُّ ﷺ قَعَدَ عَلَى بَعِيرِهِ، وَأَمْسَكَ إِنْسَانٌ بِخِطَامِهِ - أَوْ بِزِمَامِهِ - قَالَ: «أَيُّ يَوْمٍ هَذَا؟» فَسَكَتْنَا حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ سَوَى اسْمِهِ. قَالَ: «أَلَيْسَ يَوْمَ النَّحْرِ؟» قُلْنَا بَلَى. قَالَ: «فَأَيُّ شَهْرٍ هَذَا؟» فَسَكَتْنَا حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ. فَقَالَ: «أَلَيْسَ بِذِي الْحِجَّةِ؟» قُلْنَا: بَلَى. قَالَ: «فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ بَيْنَكُمْ حَرَامٌ، كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا، فِي شَهْرِكُمْ هَذَا، فِي بَلَدِكُمْ هَذَا. لِيُبْلَغَ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ، فَإِنَّ الشَّاهِدَ عَسَى أَنْ يَبْلُغَ مَنْ هُوَ أَوْعَى لَهُ مِنْهُ.»^(۱)

^۱ بېروانه: ۱۰۵، ۱۷۴۱، ۳۱۹۷، ۴۴۰۶، ۴۶۶۲، ۵۵۵۰، ۷۰۷۸، ۷۴۴۸.

۱۰- باسی ئەو فەرموودەى پێغەمبەر ﷺ: «هەندیک جار ئەو کەسەى فەرموودەىەکی پێ دەگەیه‌نرێ ئەوێ خۆى بیستووێهێ چاکتر لێى تێ دەگات»

٦٧- عەبدورەحمانى کورێ ئەبو بەکرە لە باوکێهوه ﷺ گێراوێهتیهوه کە باوکى باسى پێغەمبەرى ﷺ کرد (لە پۆزى جەزنى قوربان لە مینادا) لەسەر پشتى وشترەکەى دانىشت (وتاریکی بۆ حاجیه‌کان دا)، پیاویک جەلەوى‌یان هەوسارى- وشترەکەى گرتبوو، فەرمووی: ((ئەمپۆ چ پۆزیکە؟)) ئیمەش بێدەنگ بووین، تا وا گومانمان برد پێغەمبەر ﷺ بە ناویکی دیکە جگە لە ناوی خۆى ناوی دىبات، فەرمووی: ((ئایا ئەمپۆ پۆزى جەزنى قوربان نییه؟)) وتمان: بەئێ وایه، فەرمووی: ((ئەم مانگە چ مانگیکە؟)) ئیمەش بێدەنگ بووین، تا وا گومانمان برد پێغەمبەر ﷺ بە ناویکی دیکە جگە لە ناوی خۆى ناوی دىبات، ئینجا فەرمووی: ((مەگەر مانگی (ذی الحجة) نییه؟)) وتمان: بەئێ وایه، فەرمووی: ((دەى دلتیا بن (دەستدریزی بۆ) خوین و مال و نامووستان لە یه‌کدی حەرپامه، وه‌ک چۆن تەوانکردن لەم پۆزەدا و لەم مانگەدا و لەم شارەدا (کە مەککەیه) حەرپامه، با ئامادەبووان ئەم ئامۆزگارییه رابگەیه‌نن بە ئامادەنبووان، لەوانه‌یه ئامادەبوو بیگەیه‌نن بە کەسێ، (ئەو کەسە) لە ئامادەبووکه چاکتر لێى تێ بگات و لەبەرى بکات)).

۱۱- باب: الْعِلْمُ قَبْلَ الْقَوْلِ وَالْعَمَلِ

لِقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿ فَاعْلَمُوا أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ﴾ (١١) محمد. قَبْدًا بِالْعِلْمِ، وَأَنَّ الْعُلَمَاءَ هُمْ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ، وَرَثُوا الْعِلْمَ، مَنْ أَخَذَهُ أَخَذَ بِحَظٍّ وَافٍ، وَمَنْ سَلَكَ طَرِيقًا

يَطْلُبُ بِهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ. وَقَالَ جَلَّ ذِكْرُهُ: ﴿ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ ﴾ (۲۸) ﴿ فَاطِر، وَقَالَ: ﴿ وَمَا يَقُولُهَا إِلَّا الْقَائِلُونَ ﴾ (۲۹) ﴿ الْعَنْكَبُوت، ﴿ وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴾ (۱۰) ﴿ الْمَلِك، وَقَالَ: ﴿ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ (۱) ﴿ الزمر، وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: ((مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفْهَمُهُ فِي الدِّينِ)) و: ((إِنَّمَا الْعِلْمُ بِالتَّعَلُّمِ))). وَقَالَ أَبُو ذَرٍّ: لَوْ وَضَعْتُمْ الصُّفْصَمَةَ عَلَى هَذِهِ -وَأَشَارَ إِلَى قَفَاهُ- ثُمَّ ظَنَنْتُ أَنِّي أَنْفِذُ كَلِمَةً سَمِعْتُهَا مِنَ النَّبِيِّ ﷺ قَبْلَ أَنْ تُجِيزُوا عَلَيَّ لَأَنْفِذْتُهَا. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿ كُونُوا رَبَّكُنَّ ﴾ آل عمران، عُلَمَاءٌ فُقَهَاءٌ. وَيُقَالُ: الرَّبَّائِي: الَّذِي يُرَبِّي النَّاسَ بِصَغَارِ الْعِلْمِ قَبْلَ كِبَارِهِ.

II- باسیک: زانست له پیش گوفتار و کرداره‌وهیه

به به‌لگه‌ی ئەم فه‌رماییشه‌ی خوای به‌رز و بلند: (جا چاک بزانه که هیچ به‌رستراویکی راست نییه جگه له خوا)، ئەوه‌تا به عیلم و زانست دهستی پی کردووه، وه به‌راستی زانایان میراتگری پیغه‌مبه‌رانن ﷺ، پیغه‌مبه‌ران ﷺ زانیارییان به میرات حی هیشتووه، هه‌رکه‌س ئەو زانیارییه وهربگری، ئەوه به‌شیکی زۆر فراوانی دهست که‌وتووه، وه هه‌رکه‌س پیگایه‌ک بگریته به‌ر بۆ ده‌ستخستنی زانست و زانیارییه‌ک، خوا به‌و کاره پیگای (چوونه) به‌هه‌شتی بۆ ئاسان ده‌کات، وه خوای به‌رز و بلند ده‌فه‌رمووئ: (بیگومان له به‌نده‌کانی خوا زانایان به‌زانیارییه‌وه له خوا ده‌ترسن)، وه ده‌فه‌رمووئ: (ته‌نها زانایان به‌چاکی له نایه‌ته‌کانی خوا تی ده‌گهن)، وه (بیباوم‌ران) ده‌لێن: ئەگه‌ر ئێمه له دونیادا به‌مانبیه‌ستایه و ژیریمان به‌کار به‌یتایه، ئێمه له هاو‌پێانی دۆزه‌خ نه‌ده‌بووین)، وه خوا ده‌فه‌رمووئ: (نایا که‌سانی زانا و شارمزان یه‌کسان له‌گه‌ل که‌سانیکدا

نه‌زانن؟) وه پێغه‌مبەر ﷺ دمه‌رموئ: ((هه‌رکەس خوا بیه‌وئ چاکه‌ی بۆی هه‌بێت، له‌ ئایین چاک شارمه‌زای ده‌کات))، وه دمه‌رموئ: ((بێگومان زانست ئه‌وه‌یه‌ فێری ببیت (له‌ پێغه‌مبەر و زانیانه‌وه) و بیه‌خوینیت))، وه ئه‌بو زه‌ر ﷺ ده‌ئ: ئه‌گه‌ر شمشیری تیز له‌سه‌ر ئه‌مه‌م دابنێن -ئاماژه‌ی بۆ پشته‌می کرد-، پاشان به‌ته‌ما بم وشه‌یه‌ک بڵیم که‌ له‌ پێغه‌مبهرم ﷺ بیستوه‌، پێش ئه‌وه‌ی له‌ گه‌ردنم بدم و بمکوژن بێگومان ده‌یڵیم، وه ئیبنو عه‌باس ؓ دهرباره‌ی ئه‌م ئایه‌ته‌: ﴿كُونُوا رِبِّیْنَیْنَ﴾، ده‌ئ: (ربانی) واته‌: (له‌سه‌رخوایان و) زانیان و تیگه‌یه‌شتووان، وه ده‌وترئ: (الرَّبَّانِیُّ) ئه‌و زانیایه‌یه‌ که‌ خه‌لك فێر ده‌کات به‌ بابته‌ به‌جۆوک پروون و ئاسانه‌کانی زانست پێش بابته‌ گه‌وره‌ و قورسه‌کانی زانست و زانیاری.

۱۲- بَابُ مَا كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَتَخَوَّلُهُمْ بِالْمَوْعِظَةِ وَالْعِلْمِ كَيْ لَا يَنْفَرُوا

۶۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَتَخَوَّلُنَا بِالْمَوْعِظَةِ فِي الْأَيَّامِ، كَرَاهَةَ السَّامَةِ عَلَيْنَا^(۱).

۱۲- باسی ئه‌وه‌ی که‌ پێغه‌مبەر ﷺ ناوبه‌ناو ئاموژگاری

هاوه‌لانی ده‌کرد و زانیاری پێ ده‌دان تا بێزار نه‌بن

۶۸- ئیبنو مه‌سه‌ود ؓ ده‌ئ: پێغه‌مبەر ﷺ ناوبه‌ناو ئاموژگاری ده‌کردین له‌ رۆژه‌کانی هه‌فته‌دا (بۆئه‌وه‌ی له‌ سه‌رمان قورس نه‌بێت و) له‌ ترسی ئه‌وه‌ی نه‌وه‌ک بێزار و وه‌رس بین.

^۱ بروه‌نه: ۷۰، ۶۴۱۱.

٦٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو الثَّيَّاحِ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «يَسْرُوا وَلَا تُعْسَرُوا، وَبَشَرُوا وَلَا تُتَفَرَّوْا».^(١)

٦٩- نه نهس ﷺ له پتغه مبهروه ده ﷺ ده گپ پته وه كه فهرموويه تی: ((له) كاره كانناندا له پروونكر د نه وهی ئیسلامدا) ناسانكار بن نهك هورس و گرانكار، وه موژده ممر بن نهك دوورخه مروه و توهینه ر)).

١٣- بَابُ مَنْ جَعَلَ لِأَهْلِ الْعِلْمِ آيَاتًا مَعْلُومَةً

٧٠- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ: كَانَ عَبْدُ اللَّهِ يُذَكِّرُ النَّاسَ فِي كُلِّ خَمِيسٍ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ، لَوَدِدْتُ أَنَّكَ ذَكَّرْتَنَا كُلَّ يَوْمٍ. قَالَ: أَمَا إِنَّهُ يَمْتَنِعُنِي مِنْ ذَلِكَ أَنِّي أَكْرَهُ أَنْ أُمْلِكُمْ، وَإِنِّي أَتَخَوَّلُكُمْ بِالْمَوْعِظَةِ كَمَا كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَتَخَوَّلُنَا بِهَا، مَخَافَةَ السَّامَةِ عَلَيْنَا^(٢).

١٣- باسی كه سیک چه ند رۆژیک دیاریکراو دابنێ،

بۆ فێربوونی فێرخوازان

٧٠- نه بو وائیل ده ئی: عه بدولآ ﷺ هه موو پینج شه ممهیه ك ئاموژگاری خه لکی ده کرد، ئینجا پیاویك پیتی وت: نه ی باوکی عه بدورپه حمان! ئاواته خواز بووم كه هه موو رۆژیک ئاموژگاریت بکردینایه، عه بدولآش وتی: به لام به راستی نه وهی رپگریم لی دهکات كه هه موو رۆژیک ئاموژگاریتان بکه م (نه ومیه) من نامهوی

^١ بپروانه: ٦١٢٥.

^٢ بپروانه: ٢٨٢١.

بیزارتان بکه‌م، وه من ناوبه‌ناو ئامۆزگاریتان ده‌که‌م وه‌ک چۆن پێغه‌مبه‌ر ﷺ ناوبه‌ناو ئامۆزگاری ئیمه‌ی ده‌کرد، له‌ ترسی ئه‌وه‌ی بیزار و وه‌په‌س بین ^(۱).

۱۴- باب: مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُقَسِّمَهُ فِي الدِّينِ

۷۱- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: قَالَ حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ: سَمِعْتُ مُعَاوِيَةَ خَطِيبًا يَقُولُ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُقَسِّمَهُ فِي الدِّينِ، وَإِنَّمَا أَنَا قَاسِمٌ وَاللَّهُ يُعْطِي، وَلَنْ تَزَالَ هَذِهِ الْأُمَّةُ قَائِمَةً عَلَى أَمْرِ اللَّهِ لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَالَفَهُمْ حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللَّهِ» ^(۲).

۱۴- باسیک: ئه‌و که‌سه‌ی خودا ویستی خیری پێی هه‌بێت چاک شاره‌زای ده‌کات له‌ ئایین

۷۱- حومه‌یدی کوری عه‌بدوهره‌حمانی ده‌لی: گویم لێ بوو موعاویه ﷺ وتاری دمدا و ده‌یوت: له‌ پێغه‌مبه‌رم ﷺ بیست ده‌یفه‌رموو: ((هه‌ر که‌سیک خوا مه‌به‌ستی خیری بو‌ی بو‌وی چاک له‌ ئایین تی ده‌گه‌یه‌نی و شاره‌زای ده‌کات، دانیاش بن من ته‌نها دابه‌شکه‌ر (ی غه‌نیمه‌ت و ده‌ستکه‌وته‌کانی جه‌نگ)م، خواش ده‌به‌خشی (به‌ هه‌ریه‌ک له‌ ئیوه‌ به‌و ئه‌ندازه‌ی خۆی بیه‌و‌یت)، وه‌ به‌رده‌وام (به‌شیکی) ئه‌م ئوممه‌تی ئیسلامه‌ له‌سه‌ر فه‌رمانی خوا (ئایین) دامه‌زراو و به‌رده‌وام ده‌بێت، ئه‌وانه‌ی پێچه‌وانه‌ و دژیان هه‌یج زیانیان پێ ناگه‌یه‌نن، تا فه‌رمانی خودا دیت به‌ هاتنی قیامه‌ت)).

^۱ نه‌گه‌ر هه‌موو پۆژیک ئامۆزگاریمان بکات.

^۲ بره‌وانه: ۳۱۱۶، ۳۶۴۱، ۷۳۱۲، ۷۴۶۰.

۱۵- بَابُ الْقَهْمِ فِي الْعِلْمِ

۷۲- حَدَّثَنَا عَلِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: قَالَ لِي ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ: عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ: صَحِبْتُ ابْنَ عُمَرَ إِلَى الْمَدِينَةِ، فَلَمْ أَسْمَعْهُ يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَّا حَدِيثًا وَاحِدًا، قَالَ: كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فَأَتَى بِجُمَارٍ فَقَالَ: إِنَّ مِنَ الشَّجَرِ شَجَرَةً مَثَلُهَا كَمَثَلِ الْمُسْلِمِ.. فَأَرَدْتُ أَنْ أَقُولَ هِيَ النَّخْلَةُ، فَإِذَا أَنَا أَصْعَرُ الْقَوْمَ فَسَكَتُ، قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: هِيَ النَّخْلَةُ.^(۱)

۱۵- باسی گه وره یی تیگه یشتن له زانستدا

۷۲- موحاید دهلی: هاوړتی ئیبنو عومهرم ؓ بووم له روښتن بو مه دینه، لیم نه بیست له پیغه مبهری خواوه ؓ فهرمووده بگپرته وه جگه له یهك فهرمووده، وتی: ئیمه له خزمهت پیغه مبهردا ؓ بووین کرپوکیکی دارخورمایان بو هیئا، فهرمووی: ((له نیو درهخته کاندای درهختیک هیه نمونه ی وهك موسولمان وایه))، (عهبدو لا دهلی: ویستم بلیم: دارخورمایه، به لام که سه یرم کرد من له نیو خه لکه که دا له هه مووان بچوو کترم له ته مه ندا، بو یه قسه م نه کرد و بیده نگ بووم، پاشان پیغه مبهر ؓ فهرمووی: ((نه و درهخته دارخورمایه)).

۱۶- بَابُ الْإِغْتِبَاطِ فِي الْعِلْمِ وَالْحِكْمَةِ

وَقَالَ عُمَرُ: تَفَقَّهُوا قَبْلَ أَنْ تَسُودُوا. وَقَدْ تَعَلَّمَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ ﷺ فِي كَثَرٍ مِنْهُمْ
۷۳- حَدَّثَنَا الْحَمِيدِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: حَدَّثَنِي إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ - عَلَى غَيْرِ مَا حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ - قَالَ: سَمِعْتُ قَيْسَ بْنَ أَبِي حَازِمٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ

قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ: رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا، فَسَلَّطَ عَلَى هَلَكَتِهِ فِي الْحَقِّ، وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ الْحِكْمَةَ، فَهُوَ يَقْضِي بِهَا وَيُعَلِّمُهَا.^(۱)

۱۶- باسی ئاواتپێخواستن له (بههره‌ی) زانست و دانایدا

عومەر ؓ ده‌لی: (له ئایین) شارمزا بن پێش ئه‌وه‌ی ببنه کاربه‌دهست، وه بیگومان هاوه‌لانی پێغه‌مبه‌ر ﷺ له ته‌مه‌نی گه‌ورمه‌یاندا فی‌ری ئایین و زانیاری بوون .

۷۳- عه‌بدوڵای کوری مه‌سه‌عود ؓ ده‌لی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((ئاوات و خۆزگه‌پێخواستنی گه‌وره‌ ته‌نها له دوو شتدایه: ئاواتخواستن به پیاویک خوا سه‌رومت و سامانی پێ به‌خشیوه و زالی کردووه له‌سه‌ر به‌خشینی له پێناوی حه‌ق و راستیدا، وه به پیاویک که خوا دانا‌ی و شارمزا‌ی پێ دابی (که له‌نیوان خه‌لکیدا) حوکمی پێ ده‌کات و خه‌لکی دیکه‌ش فی‌ر ده‌کات)).

۱۷- بَابُ مَا ذُكِرَ فِي ذَهَابِ مُوسَى ﷺ فِي الْبَحْرِ إِلَى الْخَضِرِ

وَقَوْلُهُ: ﴿ هَلْ أَتَيْتُكَ عَلَى أَنْ تُعَلِّمَنِي مِمَّا عُلِّمْتُ رُشْدًا ﴾ (٦) الكهف.

۷۴- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ غُرَيْرٍ الرَّهْرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ شَهَابٍ حَدَّثَ، أَنَّ عُثَيْدَ اللَّهِ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ أَخْبَرَهُ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّهُ تَمَارَى هُوَ وَالْحُرُّ بْنُ قَيْسٍ بْنُ حِصْنِ الْفَزَارِيِّ فِي صَاحِبِ مُوسَى قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: هُوَ خَضِرٌ.

^۱ برونه: ۱۴۰۹، ۷۱۴۱، ۷۳۱۶.

فَمَرَّ بِهِمَا أَبُو بْنُ كَعْبٍ، فَدَعَاهُ ابْنُ عَبَّاسٍ فَقَالَ: إِنِّي تَمَارَيْتُ أَنَا وَصَاحِبِي هَذَا فِي صَاحِبِ مُوسَى الَّذِي سَأَلَ مُوسَى السَّبِيلَ إِلَى لِقَائِهِ، هَلْ سَمِعْتَ النَّبِيَّ ﷺ يَذْكُرُ شَأْنَهُ؟ قَالَ: نَعَمْ، سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «بَيْنَمَا مُوسَى فِي مَلَأٍ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ، جَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: هَلْ تَعْلَمُ أَحَدًا أَعْلَمَ مِنْكَ؟ قَالَ مُوسَى: لَا. فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى مُوسَى: بَلَى، عَبْدُنَا خَضِرٌ. فَسَأَلَ مُوسَى السَّبِيلَ إِلَيْهِ، فَجَعَلَ اللَّهُ لَهُ الْحُوتَ آيَةً، وَقِيلَ لَهُ: إِذَا فَقَدْتَ الْحُوتَ فَارْجِعْ، فَإِنَّكَ سَتَلْقَاهُ، وَكَانَ يَتَّبِعُ أَثَرَ الْحُوتِ فِي الْبَحْرِ، فَقَالَ لِمُوسَى فَتَاهُ: ﴿أَرَأَيْتَ إِذَا أَوْنَأَ إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ وَمَا أَنْسِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ، وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا﴾ (١٣) ﴿الكهف، قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغُ فَارْتَدَّ عَلَىٰ آثَارِهِمَا قَصَصًا﴾ (١٤) ﴿الكهف، فَوَجَدَا خَضِرًا، فَكَانَ مِنْ شَأْنِهِمَا الَّذِي قَصَّ اللَّهُ ﷻ فِي كِتَابِهِ. (١)

۱۷- باسی ئه‌وه‌ی باس کراوه له‌باره‌ی رویشتنی

مووسا ﷺ به دهریادا بو لای خه‌زیر

هه‌روه‌ها باسی ئه‌م فه‌رمایه‌شته‌ی خودا: (مووسا پێی وت: ئایا شوینت بکه‌وم تا هه‌ندی زانیاریم فێر بکه‌یت له‌و زانسته‌ راسته‌ی که فێر کراویت له‌لایه‌ن خواوه‌؟).

۷۴- ئیبنو عه‌باس ﷺ ده‌گێڕێته‌وه: که ئه‌و و خو‌ری کو‌ری هه‌یسی کو‌ری حیصنی فه‌زاری دهر‌باره‌ی هاوه‌له‌که‌ی مووسا ﷺ ده‌مه‌قالتی و مشتوم‌ریان بوو، ئیبنو عه‌باس ده‌یوت: خه‌زیره‌، ئوبه‌ی کو‌ری که‌عب به‌لایاندا تی پهری، ئینجا ئیبنو عه‌باس ﷺ بانگی کرد و وتی: من و ئه‌م هاو‌ڕێه‌م دهر‌باره‌ی هاوه‌له‌که‌ی

^۱ بروه‌انه: ۷۸، ۱۲۲، ۲۲۶۷، ۲۷۲۸، ۳۲۷۸، ۳۴۰۰، ۳۴۰۱، ۴۷۲۶، ۴۷۲۷، ۶۶۷۲، ۷۴۷۸.

مووسا ﷺ مشتومرمانه ئاخۆ ئەو کەسەى کە مووسا ﷺ داواى پێگایه‌کى (له خوا) کرد بۆئەوه‌ى به‌ خزمه‌تى بگات، ئایا له پێغه‌مبه‌رت ﷺ بیه‌ستوه له‌بارمه‌وه شتێک باس بکات؟ ئوبه‌ى وتی: به‌ئێ، له پێغه‌مبه‌رى خوا ﷺ بیه‌ست دمه‌یه‌رموو: ((له کاتێکدا مووسا ﷺ له‌نیۆ کۆمه‌لێک له‌ جووله‌که‌کاندا بوو، پیاویک هات بۆ لای وتی: ئایا که‌سێک دمه‌ناسیت له‌ تۆ زانتر بێت؟ مووساش ﷺ فه‌رمووی: نه‌خێر، ئینجا خوا نیگای کرد بۆ مووسا ﷺ که به‌ئێ، به‌نده‌مان خه‌زیر (له‌ تۆ زانتره‌)، جا مووسا ﷺ داواى پێگایه‌کى (له‌ خوا) کرد بۆئەوه‌ى بگاته‌ لای؟ ئینجا خواى گه‌وره‌ ماسیه‌یه‌کى کرده‌ نیشه‌نه‌ بۆى (بۆ گه‌یشه‌ن به‌ خه‌زیر)، وه‌ پێى وترا: له‌ هه‌ر شوێنێکدا ماسیه‌که‌ت لێ وون بوو، بگه‌ڕه‌وه ئیدى بێگومان تۆ پێى ده‌گه‌یت، وه‌ ئەو خزمه‌تکاره‌ (ی که له‌گه‌ڵ مووسادا ﷺ بوو) سه‌یرى شوێنى ماسیه‌یه‌کەى ده‌کرد له‌ ده‌ریاکه‌دا، جا خزمه‌تکاره‌کەى مووسا ﷺ به‌ مووسای ﷺ وت: (ئایا ده‌زانى کاتى رۆیشه‌تینه‌ په‌ناى گابه‌رده‌که‌ (پشوومان دا) من ماسیه‌یه‌که‌م له‌بیر چوو (بیه‌ینه‌م)، وه‌ هه‌ر شه‌یتان له‌بیری برده‌مه‌وه که باسێ بکه‌م بۆت)، مووسا ﷺ وتی: (ئه‌وه‌ ئەو نیشه‌نه‌یه‌ که ئێمه‌ ده‌مانوێست، جا ئیدى به‌ شوێنى خۆیاندا گه‌رانه‌وه‌)، ئیتر خه‌زیریان دۆزییه‌وه‌، جا ده‌نگ و باسیان ئەوه‌ بوو که خوا ﷻ له‌ قورئاندا گێڕاویه‌ته‌وه‌)).

١٨- بابُ قولِ النَّبِيِّ ﷺ: ((اللَّهُمَّ عَلِّمَهُ الْكِتَابَ))

٧٥- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: صَمِنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَقَالَ: «اللَّهُمَّ عَلِّمَهُ الْكِتَابَ».^(١)

^١ بروهانه: ١٤٣، ٣٧٥٦، ٧٢٧٠.

۱۸- باسی ئهم فهرموودهی

پێغه‌مبەر ﷺ: «خوایه شارمزی بکه له قورئان»

۷۵- ئیبنو عهباس رضی اللہ عنہ ده‌لێ: پێغه‌مبهری خوا ﷺ باومشی پیا کردم وگوشیمی به خوێهوه فهرمووی: ((خودایه! قورئانی فیر بکه و شارمزی بکه لی)).

۱۹- باب: سَتَى يَصِحُّ سَمَاعُ الصَّغِيرِ؟

۷۶- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: أَقْبَلْتُ رَاكِبًا عَلَى حِمَارٍ أَتَانِ، وَأَنَا يَوْمَئِذٍ قَدْ نَاهَزْتُ الْاِخْتِلَامَ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي مِنِّي إِلَى غَيْرِ جِدَارٍ، فَمَرَرْتُ بَيْنَ يَدَيْ بَعْضِ الصَّفِّ وَأَرْسَلْتُ الْأَتَانَ تَرْتَعُ، فَدَخَلْتُ فِي الصَّفِّ، فَلَمْ يُنْكَرْ ذَلِكَ عَلَيَّ^(۱).

۱۹- باسیک: له چ ته‌مه‌نی‌کدا دروسته مندال فهرمووده بیستی؟^(۱)

۷۶- عه‌بدو‌لای کوری عه‌باس رضی اللہ عنہ ده‌لێ: لهو رۆژهدا که ته‌مه‌نم نزیکي بالغبوون بوو به سواری ماکه‌ریکه‌وه هاتم، وه لهو کاته‌دا پێغه‌مبهری خوا ﷺ له مینا نوێژی ده‌کرد (به پێشنوێژی بو موسولمانان)، رووی له دیوار یان سوتره نه‌بوو،

^۱ ب‌روانه: ۴۹۳، ۸۶۱، ۱۸۵۷، ۴۴۱۲.

^۲ سه‌رنج: ئیمام بوخاری ئهم سه‌رباسه‌ی داناهو بو ئهم فهرمووده‌یه مه‌به‌ستی ئه‌وه‌یه به‌لکه به‌ئینتیه‌وه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که سه‌ماع و بیستی فهرمووده و زانست مه‌رج نییه‌ خاوه‌نه‌که‌ی با‌لغ بیت، ئه‌وه‌تا ئیبنو عه‌باس رضی اللہ عنہ با‌لغیش نه‌بووه لهو کاته‌دا و هاتووه نوێژی کردووه له‌ ریزی هاوه‌ل‌ندا به‌به‌رده‌م نوێژی هاوه‌ل‌ندا رۆشتووه لهو ته‌مه‌نه‌دا، دوا‌یی پێغه‌مبهری خوا ﷺ و هاوه‌لان سه‌ره‌نش‌تیان نه‌کردووه، واته: ئهم زانیارییه‌ی گ‌پ‌راوه‌ته‌وه که له‌ مندالیدا به‌سه‌ری هاتووه پێش بالغبوونی. ب‌روانه: عمدة القاري: ۴۵۰/۱-۴۵۶.

جا منیش (بەسواری گویدریژمکەو) بەبەردەم بەشیك لە ڕیزی نوێرخوینەکاندا پۆیشتە، (پاشان دابەزیم و) گویدریژمکەم بەرەلا کرد تا بلەوهری، خۆشم چووێ نۆ ڕیزی نوێرخوینەکانەو بەم کارەشم پەخنەم لی نەگیرا.

٧٧- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُسْهَرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنِي الزُّبَيْدِيُّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ مَحْمُودِ بْنِ الرَّبِيعِ قَالَ: عَقَلْتُ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ مَجَّةً مَجَّهَا فِي وَجْهِي- وَأَنَا ابْنُ خَمْسِ سِنِينَ- مِنْ دَلْوٍ^(١).

۷۷- مه‌حموودی کوری ربیع ﷻ ده‌لئ: له‌بیرمه‌ پی‌خه‌مبه‌ر ﷻ هه‌ندی ئاوی له‌ دو‌ل‌چه‌یه‌ك (سه‌ت‌لیك) دا‌ کرده‌ ده‌می و پر‌ژان‌دی به‌ رو‌خ‌سار‌مدا -له‌و کاته‌دا من‌ من‌دا‌ئ‌یک‌ی پ‌ین‌ج سال‌ان بووم.

٢٠- بَابُ الْخُرُوجِ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ

وَرَحَلَ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أُتَيْسٍ فِي حَدِيثٍ وَاحِدٍ.

٧٨- حَدَّثَنَا أَبُو الْقَاسِمِ خَالِدُ بْنُ خَلِيٍّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: قَالَ الْأَوْزَاعِيُّ: أَخْبَرَنَا الزُّهْرِيُّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّهُ تَمَارَى هُوَ وَالْحَرُّ بْنُ قَيْسٍ بْنِ حِصْنِ الْفَرَارِيِّ فِي صَاحِبِ مُوسَى، فَمَرَّ بِهِمَا أُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ، فَدَعَاهُ ابْنُ عَبَّاسٍ فَقَالَ: إِنِّي تَمَارَيْتُ أَنَا وَصَاحِبِي هَذَا فِي صَاحِبِ مُوسَى الَّذِي سَأَلَ السَّبِيلَ إِلَى لِقَائِهِ، هَلْ سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَذْكُرُ شَأْنَهُ؟ فَقَالَ أُبَيُّ: نَعَمْ، سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَذْكُرُ شَأْنَهُ يَقُولُ: بَيْنَمَا مُوسَى فِي مَلَأٍ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ، إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: أَتَعْلَمُ أَحَدًا أَعْلَمَ

بروانه: ۱۸۹، ۸۳۹، ۱۱۸۵، ۶۳۵۴، ۶۴۲۲.

مِنْكَ؟ قَالَ مُوسَى. لَا. فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ إِلَى مُوسَى: بَلَى، عَبْدُنَا خَضِرٌ. فَسَأَلَ السَّبِيلَ إِلَى لُقَيْتِهِ، فَجَعَلَ اللَّهُ لَهُ الْخُوتَ آيَةً، وَقِيلَ لَهُ إِذَا فَقَدْتَ الْخُوتَ فَارْجِعْ، فَإِنَّكَ سَتَلْقَاهُ، فَكَانَ مُوسَى يَتَّبِعُ أَثَرَ الْخُوتِ فِي الْبَحْرِ. فَقَالَ فَتَى مُوسَى لِمُوسَى: ﴿أَرَأَيْتَ إِذْ أَوْنَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْخُوتَ وَمَا أَسْنِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ، ﴿١٣﴾﴾ الْكَهْف، قَالَ مُوسَى: ﴿قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغُ فَارْتَدَّا عَلَىٰ آثَارِهِمَا قَصَصًا ﴿١٤﴾﴾ الْكَهْف، فَوَجَدَا خَضِرًا، فَكَانَ مِنْ شَأْنِهِمَا مَا قَصَّ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ.^(۱)

۲۰- باسی گهراڤان و سهفه رکردن له پیناو

به دهسته پینانی زانستدا

جابیری کوری عهبدولا ﷺ ماوهی یهک مانگ ریگا رویشتووه بو لای عهبدولای کوری ئونه یس ﷺ له بهر یهک فهرمووده (که له لای بووه).

۷۸- ئیبنو عهباس ﷺ دهگیریته وه: که نهو و حوری کوری فهیسی کوری حیصنی فهزاری دمربارهی هاوه له کهی مووسا ﷺ دهمه قالی و مشتومریان بوو، جا ئوبه ی کوری که عب به لایاندا تی په ری، ئینجا ئیبنو عهباس بانگی کرد و وتی: من و نه م هاوړپیه م دمربارهی هاوه له کهی مووسا ﷺ مشتومرمانه نهو که سه ی که مووسا ﷺ داوای ریگایه کی له خوا کرد که به خزمه تی بگات، ئایا له پیغه مبهری خوات ﷺ بیستووه له بارمیه وه شتیک باس بگات؟ ئوبه ی وتی: به ئی، له پیغه مبهرم ﷺ بیستووه باسی ده کرد و دمیغه رموو: ((له کاتی کدا مووسا ﷺ له نیو کومه ئیک له جووله که کاندای بوو له نا کاو پیاویک هات بو لای وتی: ئایا

كه سَيِّك دهناسیت له تۆ زانتر بێت؟ مووساش ﷺ فهرمووی: نهخیر، ئینجا خودا ﷻ نیگای کرد بۆ مووسا ﷺ كه به ئی، بهندهمان خهزیر (له تۆ زانتره)، جا مووسا ﷺ داوای رینگایهکی له خوا کرد بۆئهوهی بگاته خزمهتی؟ خوای گهورهش ماسیهکی کرده نیشانه بۆی (بۆ گهشتن به خهزیر)، وه پێی وترا: ئهگهر (له ههر شوینیکیدا) ماسیهکهت لی وون بوو، بگه پیرهوه ئیدی بێگومان تۆ پێی دهگهیت، بۆیه مووسا ﷺ سهیری شوینی ماسیهکهی دهکرد له دمیاکهدا، جا خزمهتکارهکهی مووسا به مووسای وت: (ئایا دهمانی کاتی رۆشتینه پهنا گابهردهکه (پشووماندا) من ماسیهکهم لهبیر چوو (بیهینم)، شهیتان لهبیری بردمهوه که باسی بکهه بۆت، مووسا وتی: (ئهوه ئهو نیشانهیه که ئیمه دهمانوێست، جا ئیدی به شوینی خۆیاندا گهراوهوه و) خهزیریان دۆزییهوه، جا چیرۆکهکهیان بهو شیوهیه بوو که خوای گهوره له قورئاندا گیراویهتهوه)).

۲۱- بابُ قُضِلَ مِنْ عِلْمٍ وَعَلِمَ

۷۹- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ أَسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَثَلُ مَا بَعَثَنِي اللَّهُ بِهِ مِنَ الْهُدَى وَالْعِلْمِ كَمَثَلِ الْغَيْثِ الْكَثِيرِ أَصَابَ أَرْضًا، فَكَانَ مِنْهَا نَقِیَّةٌ قَبْلَتِ الْمَاءَ، فَأَنْبَتَتِ الْكَلَّا وَالْعُشْبَ الْكَثِيرَ، وَكَانَتْ مِنْهَا أَجَادِبُ أُمْسَكِ الْمَاءِ، فَنَفَعَ اللَّهُ بِهَا النَّاسَ، فَشَرِبُوا وَسَقَوْا وَزَرَعُوا، وَأَصَابَتْ مِنْهَا طَائِفَةٌ أُخْرَى، إِمَّا هِيَ قِيعَانٌ لَا تُمْسِكُ مَاءً، وَلَا تُنْبِتُ كَلًّا، فَذَلِكَ مَثَلُ مَنْ فَقِهَ فِي دِينِ اللَّهِ وَنَفَعَهُ مَا بَعَثَنِي اللَّهُ بِهِ، فَعِلِمَ وَعَلِمَ، وَمَثَلُ مَنْ لَمْ يَرْفَعْ بِذَلِكَ رَأْسًا، وَلَمْ يَقْبَلْ هُدَى

اللّٰهُ الَّذِي أَرْسَلْتُ بِهِ.. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: قَالَ إِسْحَاقُ: وَكَانَ مِنْهَا طَائِفَةٌ قَبِلَتْ الْمَاءَ. قَاعٌ: يَعْلُوهُ الْمَاءُ، وَالصَّفْصَفُ: الْمُسْتَوِي مِنَ الْأَرْضِ.

۲۱- باسی گه‌وره‌یی ئەو کەسە

فیری زانیاری بووه و خه‌لکیش فیر ده‌کات

۷۹- ئەبو موسا رضی اللہ عنہ لە پێغه‌مبەرەوه ﷺ گێڕاویەتەوه کە فەرموویەتی: ((نموونه‌ی ئەو پەيامە‌ی خوا بە مندا ناردوویەتی (بۆ مەرفە‌هەکان) لە رێنموونی و زانیاریدا، وەك نموونه‌ی بارانیکی زۆر و بە‌فەر وایە بباری بە‌سەر پارچە زەوییه‌کدا، جا بە‌شێك له‌و زەوییه‌ زەوییه‌کی چاك و بە‌پیتە^(۱)، ئاوه‌که هه‌ڵده‌مژێ و له‌ومر و گزوگیای زۆری پێ‌ دەرۆ و سه‌وز دمی، وە بە‌شێکی دیکه‌ی زەوییه‌که وشك و رەق و بێ‌پیتە، ئاوی بارانه‌که‌ی تێدا ده‌می‌نێتەوه، ئینجا خوا به‌هۆی ئەو ئاوه‌ سوود ده‌که‌یه‌نی به‌ خه‌لکی، جا خه‌لکی خۆیان لێی ده‌خۆنه‌وه و ئازە‌لی لێ ئاو ده‌دن و کشتوکالی پێ‌ ده‌کەن، وە ئەو بارانه‌ له‌ پارچە زەوییه‌کی دیکه‌ دهمارێ که زەوییه‌کی ته‌خت و بێ‌ گزوگیایه‌، نه‌ ئاو هه‌ڵده‌گرێ (ده‌مژێ) و نه‌ له‌ومر و گزوگیا دەرۆنی و سه‌وز ده‌کات، جا ئەوه نموونه‌ی ئەو کەسه‌یه‌ که له‌ نایینی خوا شاره‌زا بووبێت و خوا سوودی پێ‌ که‌یاند بێ به‌و پەيامە‌ی به‌ مندا ناردوویەتی، جا خۆی فیر بووه و خه‌لکیشی فیر کردووه، وە نموونه‌ی کەسێکه‌ که‌ پستی له‌ نایین کردووه و ئەو رێنماییه‌ی

^۱ سه‌رنج: پێغه‌مبەری خودا ﷺ ده‌یه‌وێت پەيامە‌که‌ی بچووێت به‌ بارانیکی زۆری به‌فەر، خه‌لکیش به‌و زەوییه‌ی که ئەو بارانه‌ی لێ ده‌بارێت، جا خه‌لکی وا هه‌یه‌ زۆر سوود له‌ پەيامە‌که‌ی پێغه‌مبەر ﷺ وهرده‌گرێ بۆ خۆی، هه‌یشه‌ بۆ خۆی و بۆ خه‌لکیش سوودی لێ وهرده‌گرێ، هه‌یشه‌ هه‌یج سوودیکی لێ وهرناگرێت، وەك زەوییه‌کی کرێن (بێ گزوگیا)ی به‌رداوییه‌، که هه‌رچه‌ند بارانی لێ ببارێت سوودی پێ‌ ناگه‌یه‌نێت، هه‌یجی لێ سه‌وز نابێت.

خوای و مرنه‌گرتوو ه که به‌مندا نیردراوه)). ئەبو عەبدوللا (ئیمام بوخاری) دەئێ: ئیسحاق وتی: هەندیکێ ئاوه‌که ده‌خوات و هەئیده‌مژێ. (قَاع) واته: ئاوه‌که به‌سه‌ریدا ده‌رپوات، وه وشه‌ی (الصَّقْصَف) واته: زه‌ویه‌یه‌کی ته‌خت و رِیك.

۲۲- بَابُ رَفْعِ الْعِلْمِ وَظُهُورِ الْجَهْلِ

وَقَالَ رَبِيعَةُ: لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ عِنْدَهُ شَيْءٌ مِنَ الْعِلْمِ أَنْ يُصَيِّعَ نَفْسَهُ.
۸۰- حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ مَيْسَرَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ مِنْ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ أَنْ يُرْفَعَ الْعِلْمُ، وَيَتَبَتَّ الْجَهْلُ، وَيُشْرَبَ الْخَمْرُ، وَيَظْهَرَ الزَّنَا».^(۱)

۲۲- باسی نه‌مانی زانست و ده‌رکه‌وتن و بلا‌بوونه‌وه‌ی نه‌زانی

رەبیعه دەئێ: دروست نییه بۆ که‌سێ زانیارییه‌کی له‌لا بێت خو‌ی به‌ه‌وتێنی^(۲).
۸۰- ئەنەس رضی اللہ عنہ دەئێ: پێغه‌مبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((بێگومان له‌ نیشانه‌کانی (نزیک‌بوونه‌وه‌ی) رۆژی دوا‌یی ئەوه‌یه: زانست و زانیاری هە‌لده‌گیرێ و نامێنی و نه‌زانی بلا‌و ده‌بێته‌وه و مه‌ی ده‌خورێته‌وه، وه داوێن‌پێسی بلا‌و ده‌بێته‌وه و به‌ناشکرا نه‌نجام ده‌درئ)).

۸۱- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُعْبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: لأُحَدِّثُكُمْ حَدِيثًا لَا يُحَدِّثُكُمْ أَحَدٌ بَعْدِي، سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مِنْ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ أَنْ يَقِلَّ الْعِلْمُ، وَيَظْهَرَ الْجَهْلُ، وَيَظْهَرَ الزَّنَا، وَتَكْثُرَ النِّسَاءُ وَيَقِلَّ الرِّجَالُ، حَتَّى يَكُونَ لِخَمْسِينَ امْرَأَةً الْقِيمُ الْوَاحِدُ».^(۳)

^۱ بڕوانه: ۸۱، ۵۲۳۱، ۵۵۷۷، ۶۸۰۸.

^۲ مه‌به‌ستی ئەوه‌یه بلا‌وی نه‌کاته‌وه و خو‌ی نه‌ناستێن، تا زانیارییه‌که له‌ناو ده‌چێ.

^۳ بڕوانه: ۸۰.

۸۱- ئەنەس رضی اللہ عنہ دەلی: فەرموودمەیه کتان بۆ دەگێرپمەوه کەس لەدوای من بۆتان ناگێردریتەوه لە پێخەمبەری خوام ﷺ بیست دمیڤەرموو: ((لە نیشانەکانی (نزیکبوونەوهی) رۆژی دوایی ئەومیه کە: عیلم و زانیاری کەم دەبیتهوه و نامینی، نەزانی و بێناگایی لە ئایین بڵاو دەبیتهوه، داوینپیی و زینا بەناشکرا بڵاو دەبیتهوه، ئافرەتان زۆر دمن و پیاوان کەم دەبنەوه (بە هۆی ئاشووب و شەرپەوه)، هەتا وای لێ دێ کە پەنجا ئافرەت یەک سەرپەرشتیاری پیاویان دەبی^(۱)).

۲۳- بابُ قَضْلِ الْعِلْمِ

۸۲- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ، عَنِ ابْنِ شَهَابٍ، عَنْ حَمْرَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ أُتِيتُ بِقَدَحِ لَبَنٍ، فَشَرِبْتُ حَتَّى إِنِّي لَأَرَى الرِّيَّ يَخْرُجُ فِي أَظْفَارِي، ثُمَّ أُعْطِيتُ قَضِي عُمَرَ بَنِ الْخَطَّابِ». قَالُوا: فَمَا أَوْلَتْهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «الْعِلْمُ»^(۱).

۲۳- باسی گەورەیی زانست و زانیاری

۸۲- ئیبنو عومەر رضی اللہ عنہ دەلی: لە پێخەمبەری خوام ﷺ بیست فەرمووی: ((لە کاتی کدا من خەوتبووم لە خەومە کەمدا پەرداخیك شیریان بۆ هی نام منیش خواردمەوه، (بە جوړی پاراو بوومەوه) تاو مگوو (تیر شیر بووم و) وام دزمانی پاراوی لە نینۆکە کائەوه دمر دەچی، پاشان پاشماو مگەم دا بە عومەری کوری

^۱ بروانه: ۳۶۸۱، ۷۰۰۶، ۷۰۰۷، ۷۰۲۷، ۷۰۳۲.

خهتاب)) وتیان: نهی پیغه مبهری خوا ﷺ! نهو خهومت بهچی لیكدایه وه؟
فهرمووی: ((به عیلم و زانست)).

۲۴- بابُ الْفُتْيَا وَهُوَ وَقَفٌ عَلَى الدَّابَّةِ وَغَيْرِهَا

۸۳- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عِيسَى بْنِ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَقَفَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ يَمْنَى لِلنَّاسِ يَسْأَلُونَهُ، فَجَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: لَمْ أَشْعُرْ، فَحَلَقْتُ قَبْلَ أَنْ أَذْبَحَ؟ فَقَالَ: اذْبَحْ وَلَا حَرَجَ. فَجَاءَ آخَرُ فَقَالَ: لَمْ أَشْعُرْ، فَتَحَرَّضْتُ قَبْلَ أَنْ أَرْمِيَ؟ قَالَ: اِرْمِ وَلَا حَرَجَ. فَمَا سِئَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَنْ شَيْءٍ قُدِّمَ وَلَا أُخِّرَ إِلَّا قَالَ: افْعَلْ وَلَا حَرَجَ.^(۱)

۲۴- باسی فهتوادان له کاتیکدا

فهتوادهر به سوارى و لاخ و شتى دیکه وه بیت

۸۳- عهبدولای کورى عهمرى کورى عاص ﷺ دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ له
حهجى مائئاواییدا له مینا راوهستا بوو له بهر نه وهی خه لکی پرسىاریان لى
دهگرد، بیاویک هات بولای وتی: نه مزانی سهرم تاشی پيش نه وهی قوربانى سهر
ببرم؟ فهرمووی: ((قوربانیه کهمت سهر ببره و قهیناکات))، بیاویکی دیکه هات
وتی: نه مزانی قوربانیه کهمت سهر برى بهر له وهی بهردبارانى شهیتان بکه م؟
فهرمووی: ((بهردبارانى شهیتان بکه و قهیناکات)). (عهبدولا دهلی: پیغه مبهر
ﷺ پرسىارى ههر شتیکی لى بکرایه که پيش خرابوو یان دوا خرابوو، یه کسه
پیغه مبهر ﷺ دهیغه ره موو: ((نه وه بکه ناساییه و قهیناکات)).

^۱ بروانه: ۱۲۴، ۱۷۳۶، ۱۷۳۷، ۱۷۳۸، ۶۶۶۵.

زۆر دمبیت)) وترا: (هه‌رج) چیه نه‌ی په‌یغه‌مبه‌ری خوا ﷺ؟ گێرمه‌وه‌ی
فه‌رمووده‌که ده‌لی: ئاو‌ه‌ها ده‌ستی جو‌لانده‌ک وه‌ک نه‌وه‌ی مه‌به‌ستی کوشتن بیت.

۸۶- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ فَاطِمَةَ، عَنْ
أَسْمَاءَ قَالَتْ: أَتَيْتُ عَائِشَةَ -وَهِيَ تُصَلِّي- فَقُلْتُ: مَا شَأْنُ النَّاسِ؟ فَأَشَارَتْ إِلَى السَّمَاءِ، فَإِذَا
النَّاسُ قِيَامٌ، فَقَالَتْ: سُبْحَانَ اللَّهِ! قُلْتُ: آيَةُ؟ فَأَشَارَتْ بِرَأْسِهَا أَيْ: نَعَمْ - فَقُمْتُ حَتَّى
تَجَلَّيَ الْعَشِيُّ، فَجَعَلْتُ أَصْبُ عَلَى رَأْسِي الْمَاءَ، فَحَمِدَ اللَّهُ النَّبِيَّ ﷺ وَأَتْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ:
مَا مِنْ شَيْءٍ لَمْ أَكُنْ أَرِيئُهُ إِلَّا رَأَيْتُهُ فِي مَقَامِي حَتَّى الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، فَأَوْحَى إِلَيَّ أَنَّكُمْ
تُقْتَنُونَ فِي قُبُورِكُمْ -مِثْلَ أَوْ- قَرِيبَ- لَا أَدْرِي أَيَّ ذَلِكَ قَالَتْ أَسْمَاءُ- مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ
الدَّجَالِ، يُقَالُ: مَا عَلِمَكَ بِهَذَا الرَّجُلِ؟ فَأَمَّا الْمُؤْمِنُ -أَوْ الْمُؤْمِنُ لَا أَدْرِي بِأَيِّهِمَا قَالَتْ
أَسْمَاءُ- فَيَقُولُ: هُوَ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ، جَاءَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَى، فَأَجَبْنَا وَاتَّبَعْنَا، هُوَ مُحَمَّدٌ.
ثَلَاثًا، فَيُقَالُ: نَمَّ صَالِحًا، قَدْ عَلِمْنَا إِنْ كُنْتَ لَمُوقِنًا بِهِ. وَأَمَّا الْمُنَافِقُ -أَوْ الْمُرْتَابُ لَا أَدْرِي
أَيَّ ذَلِكَ قَالَتْ أَسْمَاءُ- فَيَقُولُ لَا أَدْرِي، سَمِعْتُ النَّاسَ يَقُولُونَ شَيْئًا فَقُلْتُه^(۱).

۸۶- ئەسما ﷺ وتی: رۆیشتەم بۆ لای عایشە ﷺ، لەو کاتەدا نوێزی (خۆرگیرانی)
دەکرد، وتم: ئەوه خەڵکی چییانە (شلەزاوان و پەشوگاوان)؟ عایشەش ﷺ
نامازەکی کرد بۆ ئاسمان (واتە: خۆر گێراوە)، کە سەیرم کرد بێنیم خەڵک وەستاوان
(و نوێژ دەکەن)، (عایشە) وتی: سەحان الله، (ئەسما دەلی:) وتم: ئەم خۆرگیرانە
نیشانەیه‌که (خوا بەندەکانی پێ دەترسێنن)؟ ئەویش بەسەری نامازەکی کرد:
بەلی وایه، ئیدی منیش نوێژم داوەست (نوێژمە زۆری پێ چوو)، وام لی هات

^۱ بروانه: ۱۸۴، ۹۲۲، ۱۰۵۳، ۱۰۵۴، ۱۰۶۱، ۱۲۳۵، ۱۳۷۳، ۲۵۱۹، ۲۵۲۰، ۷۷۸۷.

نزيك بوو لههوش خۆم بچم، بۆيه دهستم كرد به ئاوكردن بهسهرمدا، (دواى تهواوبوونى نوێژمهكه) ئينجا پيغه مبهري ﷺ سوپاس و ستاييشى خواى گهورهى كرد، پاشان فهرمووى: ((ئهوهى كه پيستر نيشانم نه درابوو دلتيا بن لهم شوينه دا كه راپوستاوم (نیشانم درا و) بينيم ههتا بهههشت و دۆزهخيش، وه نيگام بۆ هات بيگومان ئيوه له گۆرمكانتاندا تاقي دمكرينه وه ومكوو يان نزيك له - نازانم ئهسا كام لهو دوو وشهى وت- تافيكردنه وهى دهجاله كۆپره جادووگهرمه وايه، دموتري: (بهو كهسهى خراومه گۆرموه) چ زانيارييهكت ههيه دهربارهى نهو پياوه (كه موحه ممه ده ﷺ)؟ جا ئهوهى كه باومردار بيئت - يان خاو من دلتيايى بى- نازانم ئهسا كاميانى وت- دهلى: ئهو پياوه موحه ممه ده و پيغه مبهري خوايه ﷺ، ئاييى رۆشن و رينمايى هينابوو، ئيمهش باومرمان پى هينا و شويى كه وتين، ئينجا سى جار دهلى: ئهمه موحه ممه ده ئهوسا پيى دموتريت: بهخوشى بخه وه، بيگومان ئيمه دهمانزانى كه تو باومري پتهوت پييه تى، بهلام ئهوهى دووروو يان دوودل- بووبيت، نازانم ئهسا كاميانى وت- دهلى: نازانم ئهو پياوه (موحه ممه ده ﷺ) كييه، (تهنيا نه وه نه بى) گويم له خه لك بوو چييان دهوت، منيش دموتمه وه)).

۲۶- بَابُ تَخْرِيسِ النَّبِيِّ ﷺ وَقَدْ عَبْدَ الْقَيْسَ عَلَى أَنْ يَحْقُظُوا

الْإِيمَانَ وَالْعِلْمَ وَيُخْبِرُوا مَنْ وَرَاءَهُمْ

وَقَالَ مَالِكُ بْنُ الْحُوَيْرِثِ: قَالَ لَنَا النَّبِيُّ ﷺ: ((ارْجِعُوا إِلَى أَهْلِيكُمْ فَعَلِّمُوهُمْ))^(۱).

^۱ بروهانه: ۶۲۸.

۸۷- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي جَمْرَةَ قَالَ: كُنْتُ أُنَزِّجُ بَيْنَ ابْنِ عَبَّاسٍ وَبَيْنَ النَّاسِ، فَقَالَ: إِنَّ وَفْدَ عَبْدِ الْقَيْسِ أَتَوْا النَّبِيَّ ﷺ، فَقَالَ: مَنْ الْوَفْدُ، -أَوْ- مَنْ الْقَوْمُ؟.. قَالُوا: رَبِيعَةُ. فَقَالَ: مَرْحَبًا بِالْقَوْمِ -أَوْ بِالْوَفْدِ- غَيْرَ خَزَايَا وَلَا نَدَامَى.. قَالُوا: إِنَّا نَأْتِيكَ مِنْ شُقَّةٍ بَعِيدَةٍ، وَبَيْنَنَا وَبَيْنَكَ هَذَا الْحَيُّ مِنْ كُفَّارٍ مُضَّرٍّ، وَلَا نَسْتَطِيعُ أَنْ نَأْتِيكَ إِلَّا فِي شَهْرِ حَرَامٍ، فَمَرْنَا بِأَمْرِ نُخْبِرُ بِهِ مَنْ وَرَاءَنَا، نَدْخُلُ بِهِ الْجَنَّةَ. فَأَمَرَهُمْ بِأَرْبَعٍ، وَنَهَاَهُمْ عَنْ أَرْبَعٍ، أَمَرَهُمْ بِالْإِيمَانِ بِاللَّهِ ﷻ وَحَدَهُ. قَالَ: هَلْ تَذَرُونَ مَا الْإِيمَانُ بِاللَّهِ وَحَدَهُ؟.. قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَإِقَامُ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءُ الزَّكَاةِ، وَصَوْمُ رَمَضَانَ، وَتُعْطُوا الْخُمْسَ مِنَ الْمَغْنَمِ.. وَنَهَاَهُمْ عَنِ الدُّبَاءِ وَالْحَنْتَمِ وَالْمُرْقَةِ. قَالَ شُعْبَةُ: رُبَّمَا قَالَ: النَّقِيرِ، وَرُبَّمَا قَالَ: الْمَقِيرِ. قَالَ: أَحْفَظُوهُ وَأَخْبِرُوهُ مَنْ وَرَاءَكُمْ^(۱).

۲۱- باسی هاندانی پیغه مبهەر ﷺ بو شاندی عه بدولقه یس که شارهزا بن له باوهر و زانست و بیگه یهنن به هۆزه که یان

مالیکی کوری حوهریس ﷺ وتی: پیغه مبهەر ﷺ فهرمووی پیمان: ((بگه پینه وه
بو لای که سوکارتان و شارهزایان بکهن (له نیسلام))).

۸۷- نه بو جه مبه دهلی: من وهرگیر بووم له نیوان ئیبنو عهباس ﷺ و
خه لکه که ده، ئیبنو عهباس ﷺ وتی: کاتی که شاندی خیلێ عه بدولقه یس هاتن بو
خرمه تی پیغه مبهەر ﷺ فهرمووی: ((تهم شانه کی؟)) یان- ((نهو هۆزه
کی؟)) وتیان: هۆزی ره بیههین (چونکه خیلێ عه بدولقه یس به شیکن له هۆزی

رەمبەعە)، فەرمووی: ((بەخێر بێن ئەو شانەدی (بە هاتنتان) بەبێ ریسواوون و بەشیمانی، وتیان: ئێمە لە شوێنێکی دوورەوێ دێینە خزمەت، لە نیوان ئێمە و جەنابتدا ئەم ھۆزە بێباوێرە ھەن کە ھۆزی موزەر، بۆیە ناتوانین بێینە خزمەت تەنیا لەو مانگەدا نەبێ کە (جەنگ تێیدا) جەرپامە، کەواتە چەند فەرمانێکمان پێ بفرموو تا بیگەیهنن بە ھۆزەگەمان و (ھەموومان کاری پێ بکەین) بەھۆیەوێ بچینە بەھەشتەو، ئینجا فەرمانی پێ کردن بە چوار شت و قەدەغە چوار شتیشی لێ کردن، فەرمانی پێ کردن بە باوێرھێنان بە خوای گەورە تاک و تەنھا، فەرمووی: ((دەزان باوێرھێنان بە خوای تاک و تەنھا چۆنە؟)) وتیان: خوا و پێغەمبەرەکی ﷺ زانترین، فەرمووی: ((بریتییە لە شایەتومانەیان بەم جۆرە: (أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ)^(۱)، وە نوێژکردن و زەکاتدان و پۆزووگرتنی رەمەزان، وە پێنجیەکی دەستکەوتی جەنگ بدمن (بە دەوڵەتی ئیسلامی)))، وە پێگرتنی لێ کردن لەم شتانە: کولەکی ھەلکۆلراو، گۆزە حەنتەم (کە لە قور و موو دروست دەکرا)، دەفری قیر و زەفت تێھەلسواو^(۲). شوعبە (لەگێرپانەومکەیدا دەلی: ئەبو جەمەرە) جاری وا بوو دەبیوت: (النَّقِير)^(۳)، جاری واش بوو دەبیوت: (المَقِير)^(۴)، پاشان پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ئەمانە گۆتم لەبەری بکەن و (کە گەرپانەو) بیگەیهنن بە ھۆزەگەتان)).

^۱ واتە: شاھیدی دەدەم کە ھیچ پەرستراویک راست نییە جگە لە خوا، وە شایەتی دەدەم موخەممەدیش پێغەمبەری خوا بێ.

^۲ ھۆی قەدەغەکردنی ئەو چوارە کە شەمەنیان تێ دەکێت لەبەر ئەوەیە سەرکە و دۆشاو تێیاندا زوو دەبێتە عارەق.

^۳ واتە: (النَّقِير) لێ قەدەغە کردن کە ھەلکۆلراو لە بنکی دارخورما.

^۴ واتە: (المَقِير) لێ قەدەغە کردن کە دەفری قیر و زەفت تێھەلسواو.

۲۷- بَابُ الرَّحْلَةِ فِي الْمَسْأَلَةِ النَّازِلَةِ وَتَعْلِيمِ أَهْلِهِ

۸۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَبُو الْحَسَنِ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا عُمَرُ بْنُ سَعِيدٍ بْنُ أَبِي حُسَيْنٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ الْحَارِثِ، أَنَّهُ تَزَوَّجَ ابْنَهُ لَأَبِي إِيَّاهِبِ بْنِ عَزِيزٍ، فَأَتَتْهُ امْرَأَةٌ فَقَالَتْ: إِنِّي قَدْ أَرْضَعْتُ عُقْبَةَ وَالَّتِي تَزَوَّجَ بِهَا. فَقَالَ لَهَا عُقْبَةُ: مَا أَعْلَمُ أَنَّكَ أَرْضَعْتَنِي وَلَا أَخْبَرْتَنِي. فَرَكِبَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِالْمَدِينَةِ فَسَأَلَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «كَيْفَ وَقَدْ قِيلَ؟». فَقَارَقَهَا عُقْبَةُ، وَنَكَحَتْ زَوْجًا غَيْرَهُ^(۱).

۲۷- باسی سه‌هه‌کردن بو پرسیارکردن

ده‌بارهمی رووداوێک و ئاگادارکردنی خیزانی لێی

۸۸- عوقبه‌ی کورێ حاریس رضی اللہ عنہ ده‌گیرێته‌وه که ئافرمتیکی ماره کرد کچی نه‌بو ئیهابی کورێ عه‌زیز بوو، ئینجا ئافرمتیک هات وتی: بێگومان من شیرم داوه به عوقبه و نه‌و ئافرمته‌ش که ماره‌ی کردووه، عوقبه‌ش پێی وت: من ئاگادار نیم که تو شیرت به من دابی، پێشتریش ئه‌مه‌ت به من نه‌وتوووه، ئینجا سواری و لاخه‌که‌ی بوو رویشت بوو مه‌دینه بوو خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و پرسیا‌ری لێ کرد، پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رمووی: ((چون ده‌بیته (خیزانت) له کاتی‌کدا وتراوه (که شیرتان به‌یه‌که‌وه خواردوووه)))، ئیدی عوقبه‌ش لێ جیا بو‌یه‌وه، ئافرمته‌که شووی کرد به پیاوێکی دیکه.

^۱ بڕوانه: ۲۰۲۵، ۲۶۴۰، ۲۶۵۹، ۲۶۶۰، ۵۱۴۰.

۲۸- بَابُ التَّنَاوُبِ فِي الْعِلْمِ

۸۹- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ (ح). قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَقَالَ ابْنُ وَهْبٍ: أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي تَوْرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ عُمَرَ قَالَ: كُنْتُ أَنَا وَجَارٌ لِي مِنَ الْأَنْصَارِ فِي بَنِي أُمَيَّةَ بْنِ زَيْدٍ - وَهِيَ مِنْ عَوَالِي الْمَدِينَةِ - وَكُنَّا تَتَنَاوَبُ النَّزُولَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَنْزِلُ يَوْمًا وَأَنْزَلَ يَوْمًا، فَإِذَا نَزَلْتُ حِثُّهُ بِخَبَرٍ ذَلِكَ الْيَوْمَ مِنَ الْوَحْيِ وَغَيْرِهِ، وَإِذَا نَزَلَ فَعَلَ مِثْلَ ذَلِكَ، فَتَزَلَّ صَاحِبِي الْأَنْصَارِيُّ يَوْمَ نَوَيْتِهِ، فَضَرَبَ بَابِي ضَرْبًا شَدِيدًا، فَقَالَ: أَنْتُمْ هُوَ؟ فَفَزَعْتُ فَخَرَجْتُ إِلَيْهِ، فَقَالَ: قَدْ حَدَّثَ أَمْرٌ عَظِيمٌ. قَالَ: فَدَخَلْتُ عَلَى حَفْصَةَ فَإِذَا هِيَ تَبْكِي فَقُلْتُ: طَلَّقَكُنَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَتْ: لَا أَذْرِي. ثُمَّ دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقُلْتُ وَأَنَا قَائِمٌ: أَطَلَقْتَ نِسَاءَكَ؟ قَالَ: «لَا». فَقُلْتُ: اللَّهُ أَكْبَرُ^(۱).

۲۸- باسی بهنۆره رویشتن بو وەرگرتنی زانست

۸۹- عومەر (ی کوری خهتاب) ﷺ دهلی: من و دراوسیهکی نه نصاریم له نیو خیلێ بهنو ئومهیهی کوری زمید بووین که گوندیکه له نیو گوندهکانی (خۆرهلاتی) سهرووی مه دینه- ههردوو کمان به سه ره (بهنۆره) دهجووین بو خزمهت پیغه مبهری خوا ﷺ، نهو (عوتبانی کوری مالیک) رۆژیک دهجوو (بو) خزمهتی پیغه مبهر ﷺ، منیش رۆژی دهجووم (بو وەرگرتنی دنگ و باس و نیگا)، جا هه ر رۆژیک من برۆشتایه، هه ر هه والیکێ نهو رۆژه هه بووایه له نیگا و شتی دیکه بۆم دههینا، نهو رۆژهش نهو برۆشتایه هه مان کاری منی دهکرد، جاریک نهو دراوسی نه نصارییه م له سه ره ی خۆیدا دابهزی (بو مه دینه و که رایه وه)، به توندی له دهرگای (مالی) منی دا و وتی: عومەر له وییه؟ منیش

ترسام و رویشتمه دهرموه بو لای، وتی: پرووداویکی گهوره پرووی داوه، عومه
وتی: منیش (رویشتم بو مه دینه و) چووم بو مالی حه فسه، ده بینم دهگری،
وتم: جیهه پیغه مبهری خوا ﷺ ته لاهی داون؟ وتی: نازانم، پاشان چوومه
خزمه تی پیغه مبهری ﷺ هر به پیوه بووم پیم وت: خیزانه کانت ته لاق داوه؟
فه رمووی: ((نه خیر)) منیش وتم: الله اکبر.

۲۹- بَابُ الْغَضَبِ فِي الْمَوْعِظَةِ وَالْتَعْلِيمِ إِذَا رَأَى مَا يَكْرَهُ

۹۰- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنِ ابْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ،
عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَا أَكَادُ أَذْرِكُ^(۱) الصَّلَاةَ مِمَّا يُطَوَّلُ
بِهَا فَلَانٌ. فَمَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فِي مَوْعِظَةٍ أَشَدَّ غَضَبًا مِنْ يَوْمِئِذٍ، فَقَالَ: «أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّكُمْ
مُنْفَرُونَ، فَمَنْ صَلَّى بِالنَّاسِ فَلْيُخَفِّفْ، فَإِنَّ فِيهِمْ الْمَرِيضَ وَالضَّعِيفَ وَذَا الْحَاجَةِ»^(۲).

۲۹- باسی توره بوون له کاتی ئاموژگاری و فیرکردندا

ئه گهر ئاموژگار یکار شتیکی ناپه سندی بینی

۹۰- نه بو مه سعودی نه نصاری ﷺ ده لی: بیاویک وتی: نهی پیغه مبهری خوا ﷺ
من (له نویژی جه ماعت دوا ده کهوم) فیرا ناکهوم له بهر نه وهی فلانه کهس
(پیشنویزیمان بو ده کات)، نه وهنده دریزی ده کاته وه بو مان (منیش لاواز و
نه خوشم)، هیچ کات پیغه مبهرم ﷺ نه دیوه له ئاموژگاریکردندا نه وهندهی نهو

^۱ سه رنج: ئینو جه ره له قازی عیازه وه ده گیریتته وه ده فه رمووی: په نگه وشه ی (أَذْرِكُ) (أَتْرُكُ) بووبیت و
به هه له گیردراپیته وه، له راستیشدا نه گهر ئاوا بیت، مانای فه رمووده که پرووتیه، واته: کابرا ده لی: خه ریکه واز له
نویژ بیتم له بهر دریزکردنه وهی نویژی جه ماعتی فلانه کهس.

^۲ بروهانه: ۷۰۲، ۷۰۴، ۶۱۱۰، ۷۱۵۹.

رۆژه تورپه بووبیت، نهوسا فهرمووی: ((ئهی خه لکینه! بیگومان هه ندی له نیوه دوورخه ره وهی خه لکن (له مزگهوت و نوێژی جه ماعهت)، بویه هه رکامتان پیشنوێژی کرد بو موسولمانان، با نوێژه که ی درێژ نه بییت و به کورتی بیكات، چونکه بیگومان نه خوێش و لاواز و پیر و خاوهن ئیشیان تیدایه))^(۱).

۹۱- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ الْمَدِينِيُّ، عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ -يَزِيدَ مَوْلَى الْمُنْبَعِثِ- عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ سَأَلَ رَجُلٌ عَنِ اللَّقْطَةِ، فَقَالَ: «اعْرِفْ وَكَاءَهَا -أَوْ قَالَ: وَعَاءَهَا- وَعِقَاصَهَا، ثُمَّ عَرَفَهَا سَنَةً، ثُمَّ اسْتَمْتَعَ بِهَا، فَإِنْ جَاءَ رَبُّهَا فَأَدَّهَا إِلَيْهِ». قَالَ: فَضَالَةُ الْإِبِلِ، فَغَضِبَ حَتَّى احْمَرَّتْ وَجَنَّتَاهُ -أَوْ قَالَ احْمَرَّ وَجْهُهُ- فَقَالَ: «وَمَا لَكَ وَلَهَا؟ مَعَهَا سِقَاؤُهَا وَحِذَاؤُهَا، تَرِدُ الْمَاءَ، وَتَرَعَى الشَّجَرَ، فَذَرُهَا حَتَّى يَلْقَاهَا رَبُّهَا». قَالَ: فَضَالَةُ الْغَنَمِ قَالَ: لَكَ، أَوْ لِأَخِيكَ، أَوْ لِلذُّبِ.^(۲)

۹۱- زمیدی کوری خالیدی جوهمنی ﷺ دهلی: پیاوێک دهربارهی شتی دۆزراوه پرسیری له پیغه مبهەر ﷺ کرد، نهویش فهرمووی: ((بزانه! (نهو توورمه که ی ماله دۆزراومه که تیدایه) به جی دهمی به ستراره یان فهرمووی: توورمه که جیبه و چۆنه؟- ئینجا تا ماوهی یهک سال (جار جار) جاری بو بده، (ئهگهر خاومنی نه بوو) ئینجا به کاری بیته و خهرجی بکه بو خۆت، به لام ئهگهر دواتر خاومنه که ی هات و پهیدا بوو، بوی بگێرمرموه و بیدمرموه))، وتی: ئهی و شتری ونبوو (حوکمی چۆنه؟ پیغه مبهەر ﷺ نهومنده تورپه بوو تاومکوو دهموچاوی

^۱ ده بێ پیشنوێژ ناگاداری هه موویان بیت و نوێژه که ی به شیوه یهک بیت نهوانه ناره حهت نه بن.

^۲ برهانه: ۲۳۷۲، ۲۴۲۷، ۲۴۲۸، ۲۴۲۹، ۲۴۳۶، ۲۴۳۸، ۵۲۹۲، ۶۱۱۲.

سوور هه‌لگه‌پا یان وتی: دهموچاوی سوور هه‌لگه‌پا- ئینجا فه‌رمووی: ((تۆ چیتە به‌سه‌ریه‌وه؟ جه‌ومنه‌ ناوی خۆی و پێلاوی خۆی پێیه^(۱)، خۆی ده‌جیت بۆ ناوخوااردنه‌وه و گه‌لای درمخت ده‌خوات، لێی گه‌پۆ تا خاومنه‌که‌ی پێی ده‌گات و دمیدۆزیته‌وه))، وتی: ئه‌ی ونبووی مه‌رومالآت (حوکمی جیهی و چۆنه‌؟) فه‌رمووی: ((یان بۆ تۆیه‌، یان بۆ براکه‌ته‌، یان بۆ گورگه‌)).

۹۲- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أَسَمَةَ، عَنْ بُرَيْدٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: سُئِلَ النَّبِيُّ ﷺ عَنْ أَشْيَاءَ كَرِهَهَا، فَلَمَّا أَكْثَرَ عَلَيْهِ غَضَبٌ، ثُمَّ قَالَ لِلنَّاسِ: سَلُونِي عَمَّا شِئْتُمْ.. قَالَ رَجُلٌ مِّنْ أَبِي؟ قَالَ: أَبُوكَ حَذَافَةٌ.. فَقَامَ آخَرُ فَقَالَ: مَنْ أَبِي يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَ: أَبُوكَ سَالِمٌ مَوْلَى شَيْبَةَ.. فَلَمَّا رَأَى عُمَرُ مَا فِي وَجْهِهِ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا نَتُوبُ إِلَى اللَّهِ ﷻ.

۹۲- ئه‌بو مووسای ئه‌شه‌مری ﷺ ده‌لی: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پرسیاوی شتانیکی لێ کرا که پێی ناخۆش بوو، جا که پرسیاوی زۆری لێ کرا توپه‌ بوو، پاشان فه‌رمووی به‌ موسولمانان: ((به‌ ئارمژووی خۆتان چ پرسیاویکم لێ ده‌که‌ن بیکه‌ن))، پیاویک وتی: باوکی من کێیه‌؟ فه‌رمووی: ((باوکت حوزافه‌یه‌))، پیاویکی دیکه‌ هه‌ستایه‌وه و وتی: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ باوکی من کێیه‌؟ فه‌رمووی: ((باوکت سالیمه‌، که به‌نده‌ی ئازادکراوی شه‌یبه‌یه‌))، ئینجا که عومهر توپمیی له‌ دهموچاوی پێغه‌مبه‌ردا ﷺ بینی، وتی: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئیمه‌ لای خوا ﷻ ته‌وبه‌ ده‌که‌ین و په‌شیمانین (له‌وه‌ی که تۆمان توپه‌ کرد).

^۱ مه‌به‌ستی به‌ (پێلاوی خۆی پێیه‌) ئه‌وه‌یه‌ که سمی و شتر به‌ شێوه‌یه‌ که ده‌توانی زۆر به‌ پێ بروت، وه‌ ناویش هه‌له‌گرێ بۆ کاتی پێوست.

^۲ بڕوانه‌: ۷۲۹۱.

۳۰- بَابُ مَنْ بَرَكَ عَلَى رُكْبَتَيْهِ عِنْدَ الْإِمَامِ أَوْ الْمُحَدِّثِ

۹۳- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ، فَقَامَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ حُدَافَةَ فَقَالَ: مَنْ أَبِي؟ فَقَالَ: أَبُوكَ حُدَافَةُ. ثُمَّ أَكْثَرَ أَنْ يَقُولَ: سَلُونِي. فَبَرَكَ عُمَرُ عَلَى رُكْبَتَيْهِ فَقَالَ: رَضِينَا بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ ﷺ نَبِيًّا فَسَكَتَ^(۱).

۳۰- باسی ئهوهی لهبردهم پیشهوا و فهرموده زاندا،

لهسهر ئهژنۆ دانیشتبیت

۹۳- ئهههسی کوری مالیک ﷺ دهگیریتهوه که پیغهمبهری خوا ﷺ لهمال هاته دهرهوه (جا پرسیری زوری لی کرا و ئهویش تورپه بوو)، ئینجا عهبدولای کوری حوزافه ههستا و وتی: باوکی من کییه؟^(۱) فهرمووی: ((باوکت حوزافهیه))، پاشان زور دهیغهرموو: ((پرسیارم لی بکه)) ئینجا عومهر لهسهر ههردوو ئهژنۆی دانیشت وتی: رازین بهوهی خوا پهرومردگارمانه و نیسلام نایینمانه و موحههمهده ﷺ پیغهمبهرمانه، ئینجا پیغهمبهر ﷺ بیدهنگ بوو.

۳۱- بَابُ مَنْ أَعَادَ الْحَدِيثَ ثَلَاثًا لِيُفْهَمَ عَنْهُ

فَقَالَ: ((أَلَا وَقَوْلُ الزُّوْرِ)). فَمَا زَالَ يُكْرَرُهَا. وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: ((هَلْ بَلَغْتُ؟)). ثَلَاثًا^(۲).

^۱ بېروانه: ۵۴۰، ۷۴۹، ۶۲۳، ۶۴۶، ۶۴۸، ۷۰۸۹، ۷۰۹۰، ۷۰۹۱، ۷۲۹۴، ۷۲۹۵.

^۲ سهرنج: هۆکاری پرسیری ئهمانه دهربارهی باوکیان لهم فهرمودهیه و لهوهی پیشووشدا ئهوه بووه که له سهردهمی نهفامیدا ههندیک جار تانه له پهچهلهکی ههندی کهس دراوه و پیتی وتراوه فلانه کهس باوکی تۆ نییه، بۆیه کابرا ویستوویهتی دلتیا بیتهوه له نهسهبی خوی .

^۳ بېروانه: ۱۷۴۲.

۹۴- حَدَّثَنَا عَبْدُهُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ: حَدَّثَنَا مُمَامَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ كَانَ إِذَا سَلَّمَ سَلَّمَ ثَلَاثًا، وَإِذَا تَكَلَّمَ بِكَلِمَةٍ أَعَادَهَا ثَلَاثًا^(۱).

۳۱- باسی ئهوهی سی جار وتهکهی دووباره دهکاتهوه تا لئی تی بگهن

پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((ناگاداری قسه‌ی درۆ بن!!)) جا به‌رده‌وام ئه‌م وته‌یه‌ی ده‌وته‌وه، عه‌بدولای کوری عومه‌ر ؓ ده‌لی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ سی جار فه‌رمووی: ((نایا راسپارده‌که‌م که‌یانده‌؟)).

۹۴- ئه‌نه‌س ؓ له پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌گێڕێته‌وه، پێغه‌مبه‌ر ﷺ کاتی سه‌لامی بک‌ردایه سی جار سه‌لامی ده‌کرد، کاتی ته‌ی به‌فه‌رمووایه سی جار دووباره‌ی ده‌کرده‌وه.

۹۵- حَدَّثَنَا عَبْدُهُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ: حَدَّثَنَا مُمَامَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ كَانَ إِذَا تَكَلَّمَ بِكَلِمَةٍ أَعَادَهَا ثَلَاثًا حَتَّى تُفْهَمَ عَنْهُ، وَإِذَا أَتَى عَلَى قَوْمٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ سَلَّمَ عَلَيْهِمْ ثَلَاثًا^(۲).

۹۵- ئه‌نه‌س ؓ له پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌گێڕێته‌وه و ده‌لی: ئه‌گه‌ر وته‌یه‌کی به‌فه‌رمووایه سی جار دووباره‌ی ده‌کرده‌وه تا لئی تی بگهن، وه کاتی به‌هاتایه بۆ نیو کۆمه‌لیک و سه‌لامی لی بک‌ردنایه، سی جار سه‌لامی لی ده‌کردن.

۹۶- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ أَبِي بَشْرٍ، عَنْ يُوسُفَ بْنِ مَاهَكَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: تَخَلَّفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ سَافَرْنَا، فَأَذْرَكْنَا وَقَدْ أَرْهَقْنَا الصَّلَاةَ صَلَاةَ

^۱ ب‌روانه: ۹۵، ۶۳۴۴.

^۲ ب‌روانه: ۹۴.

الْعَصْرِ وَنَحْنُ نَتَوَضَّأُ، فَجَعَلْنَا مَسْحَ عَلَى أَرْجُلِنَا، فَتَادَى بِأَعْلَى صَوْتِهِ: وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ. مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا^(۱).

۹۶- عه‌بدولای کوری عه‌مر ﷺ ده‌لی: له سه‌فه‌ریکدا که کردمان پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌جی ما له ئیمه، جا کاتی گه‌یشه‌وه پیمان نویژمان دوا خستبوو، وه نویژه‌که نویژی عه‌سر بوو (خه‌ریک بوو کاتی نویژ نه‌ده‌ما)، ئیمه‌ش ده‌ستنویژمان ده‌گرت و (قاچمان به‌جوانی نه‌ده‌شۆرد)، ده‌ستی ته‌رمان ده‌هینا به پی‌یه‌کانماندا، بویه پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ دوو یان سی جار به‌ده‌نگی به‌رز فه‌رمووی: ((هاوار و له‌ناو‌چوون و سزای سه‌خت له‌ناو ناگ‌ردا بو ئه‌و که‌سانه‌ی به‌چاکی و به‌جوانی پاژنه‌ی پی‌یه‌کانیان ناشۆن)).

۳۲- بَابُ تَعْلِيمِ الرَّجُلِ امَّتَهُ وَآهْلَهُ

۹۷- أَخْبَرَنَا مُحَمَّدٌ -هُوَ ابْنُ سَلَامٍ- حَدَّثَنَا الْمُحَارِبِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ حَيَّانَ قَالَ: قَالَ عَامِرُ الشَّعْبِيِّ: حَدَّثَنِي أَبُو بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ثَلَاثَةٌ لَهُمْ أَجْرَانِ: رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ آمَنَ بِنَبِيِّهِ وَآمَنَ مُحَمَّدٌ ﷺ، وَالْعَبْدُ الْمَمْلُوكُ إِذَا أَدَّى حَقَّ اللَّهِ وَحَقَّ مَوْلَاهُ، وَرَجُلٌ كَانَتْ عِنْدَهُ أَمَةٌ يَطُوعُهَا فَأَدَّبَهَا، فَأَحْسَنَ تَأْدِيبَهَا، وَعَلَّمَهَا فَأَحْسَنَ تَعْلِيمَهَا، ثُمَّ أَعْتَقَهَا فَتَزَوَّجَهَا، فَلَهُ أَجْرَانِ. ثُمَّ قَالَ عَامِرٌ: أَعْطَيْنَاكَهَا بِغَيْرِ شَيْءٍ، قَدْ كَانَ يُرْكَبُ فِيهَا دُونَهَا إِلَى الْمَدِينَةِ^(۲).

^۱ بروه: ۶۰.

^۲ بروه: ۲۵۴۴، ۲۵۴۷، ۲۵۵۱، ۳۰۱۱، ۳۴۴۶، ۵۰۸۳.

۳۲- باسی پیاو که نیزهک و خیزانی فیری زانست بکات

۹۷- نهبو بورده له باوکیهوه ﷺ دهگیرتهوه دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((سی کهس دوو پاداشتیان ههیه، کهسیک له خاومن کتیهکان باومری به پیغه مبهرهکی خوی و به موحه ممه دیش ﷺ هینابی، بهندهیهک که مافی خوا و مافی گهورهکی بهجی بیئی، پیاویکیش که نیزهکیکی ههیی سه رجیی له گهل بکات و به چاکی نه دهمی دابدات، وه به جوانی فیری نایین و زانستی بکات، پاشان خوی نازادی بکات و ماره ی بکات (و ماریی بداتی) ئهوه دوو پاداشتی بو ههیه)). پاشان عامیر (ی شهعی به یهکیک له راوییهکانی^(۱)) وت: ئهم فهرموودیه (یان ئهم زانیارییه) مان پی دایت بهیی بهرامبه، له کاتیکیدا جاران بو له مه که متر سه فهر دهکرا بو مه دینه.

۳۳- بابُ عِظَةِ الْإِمَامِ النَّسَاءِ وَتَعْلِيمِهَا

۹۸- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَيُّوبَ قَالَ: سَمِعْتُ عَطَاءً قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ قَالَ: أَشْهَدُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ أَوْ قَالَ عَطَاءٌ: أَشْهَدُ عَلَى ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ وَمَعَهُ بِلَالٌ، فَظَنَّ أَنَّهُ يُسْمِعُ النِّسَاءَ فَوَعَّظَهُنَّ، وَأَمَرَهُنَّ بِالصَّدَقَةِ، فَجَعَلَتِ الْمَرْأَةُ تَلْقِي الْقُرْطَ وَالْخَاتَمَ، وَبِلَالٌ يَأْخُذُ فِي طَرَفِ ثَوْبِهِ. وَقَالَ إِسْمَاعِيلُ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عَطَاءٍ، وَقَالَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَشْهَدُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ^(۲).

۳۳- باسی ئاموژگاری و فیرکردنی پیشهوا بو ئافرهتان

۹۸- عهتا دهلی: له ئیبنو عهباسم بیست ﷺ وتی: شایهتی دهم له سهر پیغه مبههر ﷺ، یان عهتا وتی: شایهتی دهم له سهر ئیبنو عهباس که

^۱ به پیاویکی خوراسانی کاتی پرسیاری لی کرد که پیاویک که نیزه کهکی نازاد بکات، پاشان خوی ماره ی بکات.

^۲ بروانه: ۸۶۳، ۹۶۲، ۹۶۴، ۹۷۵، ۹۷۷، ۹۷۹، ۹۸۹، ۱۴۳۱، ۱۴۴۹، ۱۴۹۵، ۵۲۴۹، ۵۸۸۰، ۵۸۸۱، ۵۸۸۳، ۷۳۲۵.

پێغه‌مبهری خوا ﷺ بیلالیشی له‌گه‌ڵدا بوو (له‌ پیزی نوێزی پیاوانه‌وه‌) رۆیشت (بۆ پیزی ژنان)، گومانی وا بوو كه‌ ئافرم‌تان گوییان له‌ وتارمه‌كه‌ی نه‌بوو، جا نامۆزگاری كردن و فهرمانی پێ كردن به‌ مالبه‌خشین، جا ههر ئافرم‌ت بوو گواره و نه‌نگوستیله‌ی فڕی دمه‌دا و بیلالیش كۆشی بۆ گرتبوونه‌وه‌. ئیسماعیل له‌ ئه‌یوبه‌وه‌ ده‌یكێرتنه‌وه‌ له‌ عه‌تانه‌وه‌ ده‌لی: ئیبنو عه‌باس وتی: شایه‌تی دهم‌م بۆ پێغه‌مبهر ﷺ.

۳۴- بابُ الْحَرَصِ عَلَى الْحَدِيثِ

۹۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَمْرٍو، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ قَالَ: قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ أَسْعَدَ النَّاسِ بِشَفَاعَتِكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَقَدْ ظَنَنْتُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أَنْ لَا يَسْأَلَنِي عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ أَحَدٌ أَوْلَ مِنْكَ، لِمَا رَأَيْتُ مِنْ حِرْصِكَ عَلَى الْحَدِيثِ، أَسْعَدُ النَّاسِ بِشَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، خَالِصًا مِنْ قَلْبِهِ -أَوْ- نَفْسِهِ.^(۱)

۳۴- باسی سووربوون له‌سه‌ر وه‌رگرتنی فهرمووده‌

۹۹- ئه‌بو هورمێره‌ ﷺ ده‌لی: وترا: ئه‌ی پێغه‌مبهری خوا ﷺ كێ به‌خته‌ومرترین كه‌سه‌ به‌هۆی تكا و شه‌فاعه‌تی تۆوه‌ له‌ رۆژی دوایدا؟ پێغه‌مبهری خواش ﷺ فهرمووی: ((به‌راستی خۆشم گومانم وا بوو ئه‌ی ئه‌بو هورمێره‌ كه‌ كه‌س پێش تۆ ئه‌و پرسیاره‌م لێ ناكات؟ له‌به‌ر ئه‌وه‌ی دهم‌انم تۆ زۆر سووری له‌سه‌ر (زانینی) فهرمووده‌كانم، به‌خته‌ومرترین كه‌س به‌ (به‌ركه‌وتنی) شه‌فاعه‌تی من له‌ رۆژی

دواپییدا، نهو کهسهیه به دئیکی، یان دموونیکی پاک و ساف بلی: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) هیچ په رستراویکی راست نییه جگه له خوا)).

۳۵- باب: کَیْفَ یُقْبِضُ الْعِلْمُ؟

وَكَتَبَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ إِلَى أَبِي بَكْرٍ بْنِ حَزْمٍ: انْظُرْ مَا كَانَ مِنْ حَدِيثِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَانْكُتِبْهُ، فَإِنِّي خِفْتُ دُرُوسَ الْعِلْمِ وَذَهَابَ الْعُلَمَاءِ، وَلَا تَقْبَلْ إِلَّا حَدِيثَ النَّبِيِّ ﷺ، وَلْتَفُشُوا الْعِلْمَ، وَلْتَجْلِسُوا حَتَّى يُعَلَّمَ مَنْ لَا يَعْلَمُ، فَإِنَّ الْعِلْمَ لَا يَهْلِكُ حَتَّى يَكُونَ سِرًّا. حَدَّثَنَا الْعَلَاءُ بْنُ عَبْدِ الْجَبَّارِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ بِذَلِكَ يَغْنِي: حَدِيثَ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ إِلَى قَوْلِهِ: ذَهَابَ الْعُلَمَاءِ.

۱۰۰- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ غَرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبِضُ الْعِلْمَ انْتِزَاعًا، يَنْتَزِعُهُ مِنَ الْعِبَادِ، وَلَكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ، حَتَّى إِذَا لَمْ يَبْقَ عَالِمًا، اتَّخَذَ النَّاسُ رُءُوسًا جُهَالًا، فَسُئِلُوا، فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ، فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا. قَالَ الْفِرْبَرِيُّ: حَدَّثَنَا عَبَّاسٌ قَالَ: حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ هِشَامٍ نَحْوَهُ^(۱).

۳۵- باسیک: چۆن زانست و زانیاری نامینت؟

عومهری کوری عهبدولعهزیز نامه‌ی نووسی بو نه‌بو به‌کری کوری چه‌زم: سه‌یر بکه! بزانه ج فه‌رموودمیه‌کی پی‌غه‌مبه‌رتان ﷺ لایه بینووسنه‌وه، چونکه به‌راستی من ترسم هه‌یه له نه‌مانی زانیاری و مردنی زانیان، ته‌نها فه‌رمووده‌ی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ وهربگره و بینووسه‌وه تا زانست بل‌او ببیته‌وه، وه دانیشن بو

فیرکردنی نه و کهسانه‌ی نه‌شارمزان، چونکه بیگومان زانست له‌نیو ناچێ هه‌تا په‌نه‌هان نه‌کری. (ئیمام بوخاری ده‌لی: عه‌لائى کورێ عه‌بدولجه‌بار بۆی گیراینه‌وه و‌تی: عه‌بدولعه‌زیزی کورێ موسلیم له عه‌بدولای کورێ دیناره‌وه نه‌م و‌ته‌یه‌ی عومه‌ری کورێ عه‌بدولعه‌زیزی گیراومه‌وه تا: (مردنی زانیان).

۱۰۰- عه‌بدولای کورێ عه‌م‌ری کورێ عاص (ع) ده‌لی: له پێغه‌مبه‌ری خوام ﷺ بیست دمی‌فه‌رموو: ((بیگومان خ‌وای گه‌وره عیلم و زانست وهرناگریته‌وه به دهره‌ینانی له سینه‌ی زاناکان، به‌لکوو عیلم و زانست وهرده‌گریته‌وه به‌بردنه‌وه‌ی زانیان و مردنیان، هه‌تا وای لی دێ زانیه‌کی (پاسته‌فینه) نامینی، جا خه‌لکی چه‌ند گه‌ورمه‌یه‌کی نه‌زان هه‌لده‌بژێرن بۆ خ‌وایان پرسیاریان لی دمکری (دهرباره‌ی ناپین)، نه‌وانیش به‌بی عیلم و زانیاری فه‌توا دمه‌دن، نه‌وسا خ‌وایان گومرا دهن و خه‌لکیش گومرا ده‌که‌ن)). فیرمه‌ری ده‌لی: عه‌باس بۆی گیراینه‌وه و و‌تی: قوته‌یبه بۆی گیراینه‌وه و و‌تی: جه‌ریر له هیشامه‌وه وینه‌ی نه‌م فه‌رمووده‌ی بۆ گیراینه‌وه.

۳۶- باب: هَلْ يُجْعَلُ لِلنِّسَاءِ يَوْمٌ عَلَى حَدِّهِ فِي الْعِلْمِ

۱۰۱- حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ الْأَصْبَهَانِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا صَالِحٍ ذُكْوَانَ يُحَدِّثُ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ: قَالَتِ النِّسَاءُ لِلنَّبِيِّ ﷺ: غَلَبَنَا عَلَيْكَ الرَّجَالُ، فَاجْعَلْ لَنَا يَوْمًا مِنْ نَفْسِكَ. فَوَعَدَهُنَّ يَوْمًا لَقِيَهُنَّ فِيهِ، فَوَعَظَهُنَّ وَأَمَرَهُنَّ، فَكَانَ فِيهَا قَالَ لَهُنَّ: مَا مِنْكُنَّ امْرَأَةٌ تَقْدُمُ ثَلَاثَةَ مِنْ وَلَدِهَا إِلَّا كَانَ لَهَا حِجَابًا مِنَ النَّارِ. فَقَالَتِ امْرَأَةٌ: وَاثْنَتَيْنِ؟ فَقَالَ: وَاثْنَتَيْنِ.^(۱)

^۱ بروهانه: ۱۲۴۹، ۷۳۱۰.

۳۶- باسیک: ئایا رۆژتیکى تايبەت دادەنرى بۆ ئافرهتان،

بۆ زانیاری فێرکردنیا

۱۰۱- ئەبو سەعیدی خودری رضی اللہ عنہ دەلی: ژنان بە پێغەمبەریان ﷺ وت: پیاوان نۆرەى ئیمە نادەن بپینە خزمەت (بۆ فێربوونی ناپینەکەمان)، کەواتە رۆژیکمان بۆ دیاری بکە بپینە خزمەت، پێغەمبەرش ﷺ بەئێنى رۆژیکى پى دان، لەو رۆژەدا چوونە خزمەتى و پێیان گەشت، جا ئامۆزگارى کردن (ئەوەى پێویست بوو) فەرمانى پى کردن، جا لەو ئامۆزگارییانەى بۆى کردن ئەوە بوو کە پى وتن: ((هەر ئافەرتیک لە ئیوە سى جگەرگۆشەى پیش خۆى بمرن، ئەوە دەبنە پەرژین بۆى لە (چوونە) ناگرى دۆزەخ، ئافەرتیکیش وتى: دووانیشى بمرى هەر وایە؟ فەرمووی: (بەلى دووانیش هەر وایە))).

۱۰۲- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَصْبَهَانِيِّ، عَنْ ذُكْوَانَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِهَذَا^(۱). وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَصْبَهَانِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: ثَلَاثَةٌ لَمْ يَلْعُوا الْجَنَّةَ^(۲).

۱۰۲- موحەممەدى كورپى بەشار بۆى گێراپنەو، وتى: غوندەر بۆى گێراپنەو، وتى: شوعبە بۆى گێراپنەو، لە عەبدورەحمانى كورپى ئەصبەهانىيەو، گێراپنەو، لە زەكوانەو، ئەویش لە ئەبو سەعیدی خودریيەو رضی اللہ عنہ، گێراپنەو، ئەویش ئەم فەرموودەى (پیشووی) لە پێغەمبەرەو ﷺ گێراپنەو. عەبدورەحمانى كورپى ئەصبەهانى وتى: لە ئەبو حازیم بیست لە

^۱ بڕوانە: ۱۰۱.

^۲ بڕوانە: ۱۲۵۰.

ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ گێڕاویەتەو دەلی: (پێغەمبەر ﷺ ھەرمووی: ((سَیْ مَنْدَالِی (ی بمرئ) کە بالغ نەبووبین)).

۳۷- بَابُ مَنْ سَمِعَ شَيْئًا قَرَّاجَعٍ حَتَّى يَعْرِفَهُ

۱۰۳- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ: أَخْبَرَنَا نَافِعُ بْنُ عُمَرَ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ، أَنَّ عَائِشَةَ - زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ كَانَتْ لَا تَسْمَعُ شَيْئًا لَا تَعْرِفُهُ إِلَّا رَاجَعَتْ فِيهِ حَتَّى تَعْرِفَهُ، وَأَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: مَنْ حُسِبَ عُذْبٌ، قَالَتْ عَائِشَةُ: فَقُلْتُ: أَوْ لَيْسَ يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا﴾ (۸) الْإِنْشِقَاقُ، قَالَتْ: فَقَالَ: إِنَّمَا ذَلِكَ الْعَرَضُ، وَلَكِنْ مَنْ نُوقِشَ الْحِسَابَ يَهْلِكُ،^(۱)

۳۷- باسی کەسێک شتێک ببیستێ و پرسیار دەر بارەمی بکات تا بیرانی

۱۰۳- ئیبنو ئەبو مولهیکە دەلی: خیزانی پێغەمبەر ﷺ عائیشە رضی اللہ عنہا ھەر شتێکی ببیستایە و نەیزانیبایە پرسیارێ دەکرد لەبارمێوە تا بیرانی، وە پێغەمبەر ﷺ ھەرمووی: ((ئەو کەسە ی لێپرسینەوێ لەگەڵدا بکری سزا دەدری))، عائیشە دەلی: منیش بە پێغەمبەر ﷺ وت: مەگەر خوای گەورە نافەرمووی: جا دواتر لێپرسینەوێکی سووکی لەگەڵدا دەکەین؟ دەلی: ھەرمووی: ((بێگومان ئەو تەنھا پێشاندانە^(۲)، چونکە ھەر کەس لێپرسینەوێ وردی لەگەڵدا بکری تیا دەچیت)).

^۱ پروانە: ۴۹۳۹، ۶۵۳۶، ۶۵۳۷.

^۲ پێشاندانی کردەوێکانی مەرووفە بۆئەوێ منەق خوای گەورە بزانییت بەسەرێوە.

۳۸- باب: لِيُبْلَغَ الْعِلْمَ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ:

۱۰۴- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي سَعِيدٌ، عَنْ أَبِي شَرِيحٍ أَنَّهُ قَالَ لِعَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ وَهُوَ يَبْعَثُ الْبُعُوثَ إِلَى مَكَّةَ: ائْذَنْ لِي أَيُّهَا الْأَمِيرُ أُحَدِّثُكَ قَوْلًا قَامَ بِهِ النَّبِيُّ ﷺ الْغَدَ مِنْ يَوْمِ الْفَتْحِ، سَمِعْتُهُ أَذْنَايَ، وَوَعَاهُ قَلْبِي، وَأَبْصَرْتُهُ عَيْنَايَ حِينَ تَكَلَّمَ بِهِ، حَمِدَ اللَّهُ وَاتَّئِنَّا عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ مَكَّةَ حَرَّمَهَا اللَّهُ، وَلَمْ يُحَرِّمْهَا النَّاسُ، فَلَا يَحِلُّ لِأَمْرِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يَسْفِكَ بِهَا دَمًا، وَلَا يَعْصِدَ بِهَا شَجَرَةً، فَإِنْ أَحَدٌ تَرَخَّصَ لِقِتَالِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِيهَا، فَقُولُوا: إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَذِنَ لِرَسُولِهِ، وَلَمْ يَأْذَنْ لَكُمْ. وَإِنَّمَا أَذِنَ لِي فِيهَا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ، ثُمَّ عَادَتْ حُرْمَتُهَا الْيَوْمَ كَحُرْمَتِهَا بِالْأَمْسِ، وَلِيُبْلَغَ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ.. فَقِيلَ لِأَبِي شَرِيحٍ مَا قَالَ عَمْرُو؟ قَالَ: أَنَا أَعْلَمُ مِنْكَ يَا أَبَا شَرِيحٍ، لَا يُعِيدُ عَاصِيًا، وَلَا قَارًا بَدَمًا، وَلَا قَارًا بِخَرْبَةٍ^(۱).

۳۸- باسیک: با ئه‌وهی ئامادهیه و زانستیکی ده‌بیستی

بیگه‌یه‌نێ به‌وهی ئاماده نییه

ئهم فهرموودهیه عه‌بدوڵای کوری عه‌باس (رض) له پێغه‌مبه‌رموه (ﷺ) گێڕایه‌ته‌وه^(۱).

۱۰۴- سه‌عید ده‌لی: له‌ئهبو شوهره‌یه‌وه (رض) گێڕایه‌وه که به‌ عه‌م‌ری کوری سه‌عیدی وت: له‌ کاتی‌که‌دا له‌شکری ده‌نارد بۆ مه‌که‌که‌ وتی: ئه‌ی ئه‌میر و لێرس‌راو مو‌له‌تم بده‌ وته‌یه‌کت بۆ بگێڕمه‌وه‌ که پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) فهرمووی: له‌ رۆژی دوو‌ه‌می ئازادکردنی شاری مه‌که‌که‌دا، به‌ هه‌ردوو گویم بیستم، به‌ دل ناگام لی

^۱ ب‌روانه: ۱۸۳۲، ۴۲۹۵.

^۲ ب‌روانه: ۱۷۳۹.

بوو، وه به چاوه‌کانیشم سه‌یرم ده‌کرد کاتیڤ پێغه‌مبەر ﷺ ئەم وتهی فهرموو، سه‌رهما سوپاس و ستایشی خوای کرد، پاشان فهرمووی: ((بێگومان خوا خۆی مه‌ککه‌ی کردوو به‌ چه‌رهم (ستانیکی تیدا چه‌رام کردوو نابێ بکڕین)، خه‌لکی نه‌یانکردوو به‌ چه‌رهم، بۆیه دروست نییه‌ بۆ که‌سی باومپی به‌ خوا و به‌ پۆزی دوا‌یی هه‌بێت خۆینی تیدا برێژی، یان دره‌ختی بپریت، ئەگه‌ر که‌سی جه‌نگی پێغه‌مبهری خوای ﷺ کرده به‌هانه‌ بۆ نه‌وه که‌ جه‌نگی تیدا بکات، نه‌وه پێی بلێن: بێگومان خوا مۆله‌تی پێغه‌مبهره‌که‌ی ﷺ داوه، به‌لام مۆله‌تی به‌ ئێوه نه‌داوه، به‌لکوو بۆ منیش له‌و پۆزهدا بۆ ماومه‌یه‌کی که‌م رێگه‌ی دام، پاشان ئەم‌پۆ (پۆزی دووهمی ئازادکردنی مه‌ککه‌) وه‌ک دوتینی لی هاتوووته‌وه، بوومته‌وه به‌ چه‌رهم (بۆ که‌س نییه‌ جه‌نگی تیدا بکات)، ده‌ی با نه‌وه‌ی ئاماده‌یه‌ بیه‌یه‌نی به‌وه‌ی ئاماده‌ نییه‌))، جا به‌ نه‌بو شوپم‌یح وترا: عه‌مر چی وت: وتی: نه‌بو شوپم‌یح من له‌ تۆ شاره‌زاترم، په‌نای تاوانباری تیا نادری، یان که‌سی خۆینیکی له‌سه‌ره و هه‌له‌هاتوووه، یان به‌هۆی دزییه‌وه رای کردوووه.

١٠٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ ابْنِ أَبِي بَكْرَةَ، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، ذِكْرَ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: فَإِنْ دِمَاءُكُمْ وَأَمْوَالُكُمْ - قَالَ مُحَمَّدٌ - وَأَخْسِبُهُ قَالَ: وَأَعْرَاضُكُمْ - عَلَيْكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا، أَلَا لِيُبْلَغَ الشَّاهِدُ مِنْكُمْ الْغَائِبَ. وَكَانَ مُحَمَّدٌ يَقُولُ صَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كَانَ ذَلِكَ، أَلَا هَلْ بَلَّغْتُ؟ مَرَّتَيْنِ^(١).

١٠٥- موحه‌مه‌د له‌ کورپی نه‌بو به‌که‌روه له‌ نه‌بو به‌که‌روه ﷺ گێڕاویه‌ته‌وه ده‌لی: باسی پێغه‌مبهر ﷺ کرا که‌ فهرمووی: ((بێگومان (ده‌ستدریژی) بۆ خۆین و مال و سامانتان- موحه‌مه‌د وتی: وا بزانه‌م فهرمووی: نامووسیه‌شتان- له‌یه‌کدی

حه‌پامه، وهك هه‌پامیتی تاوانکردن له‌م رۆژمتاندا و له‌م مانگه‌تاندا، با نامادهبووانتان ئه‌م ئامۆزگارییه‌ی رابگه‌یه‌نن به‌ نامادهنه‌بووانتان)). وه‌ موحه‌مه‌د ده‌یوت: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ راستی فه‌رموو، ئه‌وه‌ش: ((ئایا رابگه‌یانده‌؟)) دووجار دووباره‌ی کرده‌وه‌.

۳۹- بابُ إِثْمٍ مِّنْ كَذَبِ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ

۱۰۶- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْجَعْدِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي مَنْصُورٌ قَالَ: سَمِعْتُ رِبْعِيَّ بْنَ حِرَاشٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ عَلِيًّا يَقُولُ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: لَا تَكْذِبُوا عَلَيَّ، فَإِنَّهُ مَن كَذَبَ عَلَيَّ فَلْيَلِجِ النَّارَ..

۳۹- باسی تاوانی ئه‌و که‌سه‌ی درۆ بکات به‌ ده‌م

پێغه‌مبه‌ره‌وه‌ ﷺ

۱۰۶- عه‌لی عه‌له‌ی ده‌لی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((درۆ مه‌که‌ن به‌ده‌م منه‌وه‌، چونکه‌ به‌راستی ئه‌وه‌ی درۆ بکات به‌ده‌م منه‌وه‌، ئه‌وه‌ بێگومان ده‌رواته‌ ناگری دۆزه‌خه‌وه‌)).

۱۰۷- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ جَامِعِ بْنِ شَدَّادٍ عَنْ عَامِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قُلْتُ لِلزُّبَيْرِ: إِنِّي لَا أَسْمَعُكَ تُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ كَمَا يُحَدِّثُ فُلَانٌ وَفُلَانٌ. قَالَ: أَمَا إِنِّي لَمْ أَفَارِقْهُ وَلَكِنْ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: مَن كَذَبَ عَلَيَّ فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ..

۱۰۷- عه‌بدولای کوری زوبه‌یر ده‌لی: به‌ زوبه‌یری باوکه‌م ﷺ وت: من نابیستم تۆ فه‌رمووده‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بگێڕێته‌وه‌، وه‌ك ئه‌وه‌ی فلان که‌س و فلان که‌س ده‌یگێڕنه‌وه‌؟ وتی: له‌راستیدا من هه‌میشه‌ له‌گه‌ئیدا بووم و لێی جیا

نه‌بوومه‌ته‌وه، به‌لام لایم بیستوو دهیقه‌رموو: ((هه‌ر‌که‌س به‌دهم منه‌وه درۆ بکات، با شوینی خوی له دۆزه‌خدا دابنی)).

۱۰۸- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ، قَالَ أَنَسٌ: إِنَّهُ لَيَمْنَعُنِي أَنْ أُحَدِّثَكُمْ حَدِيثًا كَثِيرًا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: مَنْ تَعَمَّدَ عَلَى كَذِبًا فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ.

۱۰۸- عه‌بدولعه‌زیز وتی: نه‌نه‌س ﷺ ده‌یوت: به‌راستی نه‌وه‌ی رێ‌گیریم ده‌کات له‌وه‌ی فه‌رموو‌ده‌ی زۆرتان له‌ پی‌غه‌مبه‌ره‌وه ﷺ بو‌ ب‌گیرمه‌وه، نه‌ومه‌ که پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموو‌یه‌تی: ((هه‌ر‌ که‌س به‌نه‌نقه‌ست به‌دهم منه‌وه درۆ بکات، نه‌وه‌ با شوینی خوی له دۆزه‌خدا دابنی)).

۱۰۹- حَدَّثَنَا مَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ، عَنْ سَلَمَةَ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: مَنْ يَقُلْ عَلَيَّ مَا لَمْ أَقُلْ فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ.

۱۰۹- سه‌له‌مه ﷺ ده‌لی: له‌ پی‌غه‌مبه‌رم ﷺ بیست ده‌یقه‌رموو: ((نه‌وه‌ که‌سه‌ی شتی‌ک به‌دهم منه‌وه بلایت که نه‌موتوو، نه‌وه‌ با جی‌گای خوی له دۆزه‌خدا دابنی)).

۱۱۰- حَدَّثَنَا مُوسَى قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ أَبِي حَصِينٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: تَسْمَوُا بِأَسْمِي، وَلَا تَكْتُبُوا بِكُنْيَتِي، وَمَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَى، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتِمَثَّلُ فِي صُورَتِي، وَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ.^(۱)

^۱ بر‌وانه: ۳۵۳۹، ۶۱۸۸، ۶۱۹۷، ۶۹۹۳.

۱۱۰- نهبو هورمهیره ﷺ له پیغه مبهروه ﷺ گیراویه ته وه که فهرموویه تی: ((به ناوی منه وه خوۆتان ناو بنین، به لام نازناوی من مه کهن به نازناو بو خوۆتان، ههر که سیکیش له خه ویدا من ببینی، نه وه به راستی منی دیوه، چونکه شهیتان ناتوانی له شیوهی مندا خووی پیشان (ی خه لک) بدات، وه ههر که سیکیش به نه نهقه ست درو به دهم منه وه بکات، نه وه با له دۆزه خدا شوینی خووی دابنی)).

۴- بابُ کِتَابَةِ الْعِلْمِ

۱۱۱- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا وَكَيْعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ مُطَرِّفٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ: قُلْتُ لِعَلِيٍّ: هَلْ عِنْدَكُمْ كِتَابٌ؟ قَالَ: لَا، إِلَّا كِتَابُ اللَّهِ، أَوْ فَهْمٌ أُعْطِيَهِ رَجُلٌ مُسْلِمٌ، أَوْ مَا فِي هَذِهِ الصَّحِيفَةِ. قَالَ: قُلْتُ: فَمَا فِي هَذِهِ الصَّحِيفَةِ؟ قَالَ: الْعَقْلُ، وَفَكَانُكَ الْأَسِيرَ، وَلَا يُقْتَلُ مُسْلِمٌ بِكَافِرٍ^(۱).

۴- باسی نووسینه وهی زانستی و زانیاری

۱۱۱- نهبو جوحه یفه ﷺ ده لی: به عه لیم ﷺ وت: نایا نیوه نووسراویکی تایبه تان لایه، عه لیش وتی: نه خیر، جگه له هورپانه که ی خوا یان تیگه یشتنیک که که سیک ی موسولمان پیی درابیت، یان نه وه ی له م لاپه رمیه دایه، ده لی: وتم: چی له و لاپه رمیه دایه؟ وتی: خوینی کوژراو و نازادکردنی دیل، وه موسولمان له بهرانبهر کوشتنی کافردا ناکوژریته وه.

۱۱۲- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ الْفَضْلُ بْنُ دُكَيْنٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ خُرَاعَةَ قَتَلُوا رَجُلًا مِنْ بَنِي لَيْثٍ عَامَ فَتْحِ مَكَّةَ بِقَتِيلٍ مِنْهُمْ قَتَلُوهُ، فَأَخْبَرَ

^۱ برونه: ۱۸۷۰، ۳۰۴۷، ۳۱۷۲، ۳۱۷۹، ۶۷۵۵، ۶۹۰۳، ۶۹۱۵، ۷۳۰۰.

بَذَلَكَ النَّبِيُّ ﷺ فَرَكِبَ رَاحِلَتَهُ، فَخَطَبَ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ حَبَسَ عَنْ مَكَّةَ الْقَتْلَ - أَوْ الْفِيلَ شَكَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ - وَسَلَطَ عَلَيْهِمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَالْمُؤْمِنِينَ، أَلَا وَإِنَّهَا لَمْ تَحِلَّ لِأَحَدٍ قَبْلِي، وَلَمْ تَحِلَّ لِأَحَدٍ بَعْدِي، أَلَا وَإِنَّهَا حَلَّتْ لِي سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ، أَلَا وَإِنَّهَا سَاعَتِي هَذِهِ حَرَامٌ، لَا يُخْتَلَى شَوْكُهَا، وَلَا يُعْضَدُ شَجَرُهَا، وَلَا تُلْتَقَطُ سَاقِطُهَا إِلَّا لِمُنْشِدٍ، فَمَنْ قَتَلَ فَهُوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ: إِمَّا أَنْ يُعْقَلَ، وَإِمَّا أَنْ يُقَادَ أَهْلُ الْقَتِيلِ.. فَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ فَقَالَ: اكْتُبْ لِي يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَالَ: «اَكْتُبُوا لِأَبِي فَلَانٍ.. فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ إِلَّا الْإِذْخَرَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَإِنَّا نَجْعَلُهُ فِي بُيُوتِنَا وَقُبُورِنَا. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِلَّا الْإِذْخَرَ، إِلَّا الْإِذْخَرَ.. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: يُقَالُ: يُقَادُ بِالْقَافِ. فَقِيلَ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ: أَيُّ شَيْءٍ كَتَبَ لَهُ؟ قَالَ: كَتَبَ لَهُ هَذِهِ الْخُطْبَةُ^(۱).

۱۱۲- ئەبو هورمېره ﷺ دەلی: سالی نازادکردنی مهککه (هۆزی) خوزاعه بیاویکیان له بهنو له یس کوشت له بهرانبهر کوژراویکیاندا که بهنو له یس کوشتبوویان، جا ئەو ههواله درا به پیغه مبهەر ﷺ، پیغه مبه ریش ﷺ سواری و شتره که ی بوو و تاریکی دا و فهرمووی: ((خوا پیگری کوشتاری کرد له مهککه - یان (خاو من) فیله گانی^(۲)، ئەبو عهبدوللا گومانی بردوو، به لام پیغه مبهری خوا ﷺ و نیمانداری زالی کرد به سهریاندا، نهوسا بزانی بو هیج کهس پیش من هه لال نه بووه (بچهنگی تیییدا)، له دوا ی منیش بو کهس هه لال نابێ، به لام له ساتیکی رۆژدا جهنگان بو من هه لال بوو، بیداریش بن له م ساته وه هه پرامه جهنگکردن تیییدا، درکی هه لئا که نرئ و درهختی نابرد پیته وه، شتی که وتوو (له

^۱ بروانه: ۲۴۳۴، ۶۸۸۰.

^۲ که به نیاز بوون که عبه بروختن، مه به ست سوپای نه بره هه یه.

خەلک) هەنناگیریتەوه، مەگەر جاپی بۆ بدات، ئینجا هەر کەس کوژرا ئەوه
 کە سوکارەکی سەرپشکە لەم دوو بێراره: یان لە بری خوینی دەدریت، یان
 کە سوکاری کوژراوەکە (بکوژەکە) دەکوژنەوه))، جا پیاویکی یەمەنی هات وتی:
 ئەو پێغەمبەری خوا ﷺ ئەو فەرموودە خۆتم بۆ بنووسەرەوه ئەویش
 فەرمووی: ((ئەو فەرموودە بنووسنەوه بۆ ئەبو فلان))، پیاویکی قورمیشیش کە
 (عەباسی کۆری عەبدولوتەلیب بوو) وتی: ئەو پێغەمبەری خوا ﷺ جگە لە
 ئیزخیر (جۆریکە لە گزوگیا)، چونکە ئیمە بۆ مال و گۆرەکانمان بەکاری
 دەهێنین؟ پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((جگە لە ئیزخیر، جگە لە ئیزخیر)).
 ئەبو عەبدولاً (ئیمام بوخاری) دەلی: دەوتریت (يُقَادُ) بە قافی دوو نوقته، بە
 ئەبو عەبدولاً (ئیمام بوخاری) وترا: جی بۆ ئەو کابرا یەمەنییە نووسی؟
 بوخاری وتی: ئەو وتارە پێغەمبەری ﷺ بۆ نووسی.

۱۱۳- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو قَالَ: أَخْبَرَنِي وَهْبُ بْنُ
 مُنْبَهٍ، عَنْ أَخِيهِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: مَا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ أَحَدٌ أَكْثَرَ حَدِيثًا
 عَنْهُ مِنِّي، إِلَّا مَا كَانَ مِنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، فَإِنَّهُ كَانَ يَكْتُبُ وَلَا أَكْتُبُ. تَابَعَهُ مَعْمَرٌ، عَنْ
 هَمَّامٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ.

۱۱۳- وهبی کۆری مونهبییه لە براکەیهوه دەگیریتەوه دەلی: لە ئەبو هورەیرەم
 ﷺ بیست دەیوت: لە هاوێلانی پێغەمبەردا ﷺ کەسیان بەئەندازەى من
 فەرموودەى پێغەمبەریان ﷺ لەلا نییه، عەبدولای کۆری عەمر نەبی، چونکە
 ئەو فەرموودەکانی دهنووسییهوه، بەلام من نەمدهنووسییهوه. ئەم فەرموودەیه

به رینگهیهکی دیکهش له مەعمەرپەوه، ئەویش له هەمامەوه، له ئەبو هورمیرپەوه هاتوو، که پالپشتی فەرموودهی پیشوو دماکات.

۱۱۴- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنْ ابْنِ شَهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: لَمَّا اشْتَدَّ بِالنَّبِيِّ ﷺ وَجَعَةٌ قَالَ: «اِثْنُونِي بِكِتَابٍ أَكْتُبُ لَكُمْ كِتَابًا لَا تَضِلُّوا بَعْدَهُ». قَالَ عُمَرُ: إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ غَلَبَهُ الْوَجَعُ وَعِنْدَنَا كِتَابُ اللَّهِ حَسْبُنَا. فَاخْتَلَفُوا وَكَثُرَ اللَّغَطُ. قَالَ: «قُومُوا عَنِّي، وَلَا يَنْبَغِي عِنْدِي التَّنَازُعُ». فَخَرَجَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَقُولُ: إِنَّ الرِّزِيَّةَ كُلَّ الرِّزِيَّةِ مَا حَالَ بَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَبَيْنَ كِتَابِهِ^(۱).

۱۱۴- عەبدولای کوری عەباس (ع) دەلی: کاتی پێغەمبەری خوا (ﷺ) نەخۆشیەکەى ناپەچەتی کرد (له نەخۆشی سەرەمەرگدا) فەرمووی: ((قەلەم و کاغەز بێن تا نووسراویکتان بۆ بنووسم که دواى ئەو نووسراوه گومرا نەبن و سەرتان لى نەشیوئ))، عومەر(ی کوری خەتاب) وتی: بەراستی پێغەمبەری خوا (ﷺ) نەخۆشیەکەى زۆرى بۆ هیناوه، کتیبەکەى خوا که لەبەردەستمانداىە بەسمانه، (ئەگەر ئیشى پى بکەین). جا هاوەلان جیاوازییان تیدا دروست بوو، دەرنگەدەرنگ و ژاوەژاوی زۆر پەیدا بوو، پێغەمبەرىش (ﷺ) فەرمووی: ((هەستەن لەلام، لەلای مندا جیاوازی و دەرنگەدەرنگ دروست نییه و نابى)). جا عەبدولای کوری عەباس (ع) هاته دەرەوه و دەپوت: بێگومان کارساتى له هەموو کارساتى گەورەتر ئەوه بوو که بۆیه رێگر لەوهی پێغەمبەر (ﷺ) وەسییەتیک بنووسیت (تا دواى مردنى گومرا نەبن).

^۱ بڕوانه: ۳۰۵۳، ۳۱۶۸، ۴۴۳۱، ۴۴۳۲، ۵۶۶۹، ۷۳۶۶.

٤١- بَابُ الْعِلْمِ وَالْعِظَةِ بِاللَّيْلِ

١١٥- حَدَّثَنَا صَدَقَةُ، أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ هِنْدٍ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ. وَعُمَرُو، وَيَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ هِنْدٍ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: اسْتَيْقِظَ النَّبِيُّ ﷺ ذَاتَ لَيْلَةٍ فَقَالَ: «سُبْحَانَ اللَّهِ! مَاذَا أَنْزَلَ اللَّيْلَةَ مِنَ الْفِتَنِ؟ وَمَاذَا فُتِحَ مِنَ الْخَزَائِنِ؟ أَنْيَقُظُوا صَوَاحِبَاتِ الْحَجَرِ، قَرُبُ كَاسِيَةٍ فِي الدُّنْيَا عَارِيَةٍ فِي الْآخِرَةِ».^(١)

٤١- باسی زانیاری و ناموژگاری به شهو

١١٥- نومه سه لهمه ﷺ دهلی: پیغمه مبهەر ﷺ شهویک له خهو همستا و فهرمووی: ((پاک و بیگهردی بو خوا نه مشهو و ناشوب و فیتنه یهک داباری؟! وه چه ند گهنجینه و خهزینه دهستی موسولمانان کهوت؟ نافرمتانی نهم مالانه^(٢) خه بهر بکه نه وه (بو شهو نوژکردن)، چونکه زور کهس له دونیادا پوشته یه، به لام له دواروژدا رووتو هوته)).

٤٢- بَابُ السَّمْرِ فِي الْعِلْمِ

١١٦- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُقَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ خَالِدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمٍ وَأَبِي بَكْرٍ بْنِ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ قَالَ: صَلَّى بِنَا النَّبِيُّ ﷺ الْعِشَاءَ فِي آخِرِ حَيَاتِهِ، فَلَمَّا سَلَّمَ قَامَ فَقَالَ: «أَرَأَيْتَكُمْ لَيْتَكُمْ هَذِهِ؟ فَإِنْ رَأَسَ مَائَةً سَنَةٍ مِنْهَا لَا يَبْقَى مِمَّنْ هُوَ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ أَحَدٌ».^(٣)

^١ بېروانه: ١١٢٦، ٣٥٩٩، ٥٨٤٤، ٦٣١٨، ٧٠٦٩.

^٢ مه بهستی خیزانه کانی پیغمه مبهەر ﷺ خو به تی.

^٣ بېروانه: ٥٦٤، ٦٠١.

۴۲- باسی قسه کردن به شهودا سهبارت به عیلم و زانست

۱۱۶- عهبدولای کوری عومەر^(۱) دهلی: پیغممبەر ﷺ له کوتایی تهمنیدا (مانگیگ پیش ومفاتى) پیشنویژی نوژی عیشای بو کردن، جا کاتی سهلامی دایهوه ههستایهوه و فهرمووی: ((پیم بلین نه م شهوه ج شهویکه؟ چونکه تا سهری سهه سالی دیکه نهوهی نیستا لهسهه زهویدایه (و دهزی) کهسی نامینی)).

۱۱۷- حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَكَمُ قَالَ: سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: بَثُّ فِي بَيْتِ خَالَتِي مَيْمُونَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ - زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ عِنْدَهَا فِي لَيْلَتِهَا، فَصَلَّى النَّبِيُّ ﷺ الْعِشَاءَ، ثُمَّ جَاءَ إِلَى مَنْزِلِهِ، فَصَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ، ثُمَّ نَامَ، ثُمَّ قَامَ، ثُمَّ قَالَ: نَامَ الْعُلَيْمُ.. أَوْ كَلِمَةً تُشَبِّهُهَا، ثُمَّ قَامَ فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ، فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ، فَصَلَّى خَمْسَ رَكَعَاتٍ، ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ نَامَ حَتَّى سَمِعْتُ غَطِيطَهُ - أَوْ خَطِيطَهُ - ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ^(۲).

۱۱۷- عهبدولای کوری عهباس ﷺ دهلی: شهویک مامهوه له مائی پوورم، که مهیمونهی کچی حاریسهی خیزانی پیغممبهره ﷺ، نهو شهوه سهرهی مهیمونهی پوورم بوو پیغممبهر ﷺ لهلای بیت، پیغممبهر ﷺ (له مزگهوت) نوژی عیشای کرد، پاشان هاتهوه بو مالهوه و جوار رکات نوژی سوننهتی کرد، نینجا خهوت، پاشان ههستا و شهونویژی کرد، پاشان فهرمووی: ((کورکه که خهوتوه))، یان وشهیهکی لهو جوړه فهرموو، پاشان ههستا (بو شهونویژی)، منیش لهلای چهپیهوه نوژم دابهست، بهلام پیغممبهر ﷺ بردمیه لای

^۱ سهرنج: نه م فهرموودهیه یهکیکه لهو فهرموودانهی وهک موعجیزه ی پیغممبهری خودا ﷺ نازهند ده کرتی، چونکه میژوونوسان نهوهیان چهسپاندوهه که کوتا هاوهلی پیغممبهری خودا ﷺ له سالی ۱۱۰ کوچی وهفات کردوه.

^۲ بروهه: ۱۲۸، ۱۸۳، ۱۶۷، ۱۶۸، ۱۶۹، ۷۲۶، ۷۲۸، ۸۵۹، ۹۹۲، ۱۱۹۸، ۴۵۶۹، ۴۵۷۰، ۴۵۷۱، ۴۵۷۲، ۵۹۱۹، ۶۲۱۵، ۶۳۱۶، ۷۴۵۲.

راستییه وه و پینج رگات شهونویژی کرد، دواتر دوو رگاتی دیکه ی کرد، نینجا خه وته وه هه تا گویم له برخ و هور یان پرخه ی- بوو (پاشان له خه وه هستا و) رویشت بو نوژی به یانی.

۴۳- بابُ حَفْظِ الْعِلْمِ

۱۱۸- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: إِنَّ النَّاسَ يَقُولُونَ: أَكْثَرُ أَبُو هُرَيْرَةَ، وَلَوْلَا آيَتَانِ فِي كِتَابِ اللَّهِ مَا حَدَّثْتُ حَدِيثًا، ثُمَّ يَتْلُو: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْمُهْذَى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّعْنُونَ ﴿١٦١﴾﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنَّا فَاُولَئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾﴾^(۱) البقرة، إِنَّ إِخْوَانَنَا مِنَ الْمُهَاجِرِينَ كَانَ يَشْغَلُهُمُ الصَّفْقُ بِالْأَسْوَاقِ، وَإِنَّ إِخْوَانَنَا مِنَ الْأَنْصَارِ كَانَ يَشْغَلُهُمُ الْعَمَلُ فِي أَمْوَالِهِمْ، وَإِنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ كَانَ يَلْزَمُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِشَبَعِ بَطْنِهِ وَيَحْضُرُ مَا لَا يَخْضُرُونَ، وَيَحْفَظُ مَا لَا يَحْفَظُونَ^(۲).

۴۳- باسی له بهرکردنی فهرمووده و زانست

۱۱۸- ئەبو هورمیرە ﷺ دەلی: بێگومان خەلکی دەلێن: ئەبو هورمیرە (فهرموودهگیرانه وهی) زۆره، ئەگەر دوو نایهتی هورپان نه بووايه (که هه پرشه

^۱ واته: (بێگومان ئەوانه ی ئەوه ی ناردوومانته خواره وه له ئایه تانی پۆشن و پێنموونی ده یشارنه وه دوا ئەوه ی له کتیب (ی ته ورات و ئینجیل) دا پووغان کردۆته وه بو خەلکی، ئەوانه خودا نه فره تیان لێ ده کات، نه فره تکارانش نه فره تیان لێ ده که ن جگه له وانه ی که به شیمان بووبنه وه و کرده وه ی باشیان کردب و (ئەوه ی شار دبو و یانه وه) ناشکرایان کردب، ئا ئەوانه به شیمانیا یان لێ گیرا ده که م، وه هه ر منم گیرا که ری میهره بان).

^۲ بروانه: ۱۱۹، ۲۰۴۷، ۲۳۰، ۳۶۴۸، ۷۳۵۴.

له شاردنه‌وه‌ی زانست ده‌که‌ن) هیچ فهرموودمه‌یه‌کم نه‌ده‌گیرایه‌وه، پاشان نه‌مه‌ی خویند: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّعِينُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنَّاهُ فَأُولَٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾﴾ البقرة. واته: (بی‌گومان نه‌وانه‌ی نه‌وه‌ی که نارودوومانه‌ته خواره‌وه له نایه‌تان‌ی روشن و رینمای‌ی ده‌یشارنه‌وه دوا‌ی نه‌وه‌ی که پروونمان کردو‌ته‌وه بو‌ خه‌لکی له نامه (ی ته‌ورات و ئینجیل) دا، نه‌وانه خودا نه‌فرمتیان لی ده‌کات و نه‌فرمتکه‌رانیش نه‌فرمتیان لی ده‌که‌ن جگه له‌وانه‌ی که په‌شیمان بو‌وبنه‌وه و کرده‌وه‌ی باشیان کردبی و (نه‌وه‌ی شاردبو‌ویانه‌وه) ناشکریان کردبی نا نه‌وانه په‌شیمان‌ییان لی گیرا ده‌که‌م، وه هر منم گیراکه‌ری میهرمان). چونکه به‌راستی برا کوچه‌ریه‌کانمان کپین و فرۆیشتنی نیو بازار خه‌ریکی کردبوون، وه بی‌گومان برا پشتیوانه‌کانیشمان کارکردن له باخ و مه‌زراکانیان سه‌رقالی کردبوون، به‌لام نه‌بو هورپه‌ره به‌نانه‌سکی له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا بوو ﷺ، نه‌و کاتانه‌ی نه‌وان ناماده نه‌دمبوون، نه‌و ناماده دمبوو، وه نه‌و فهرموودانه‌ی نه‌وان له‌به‌ریان نه‌ده‌کرد، نه‌و له‌به‌ری ده‌کرد.

۱۱۹- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ أَبُو مُضْعَبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ ابْنِ أَبِي ذُلْبٍ، عَنْ سَعِيدِ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أَسْمَعُ مِنْكَ حَدِيثًا كَثِيرًا أَنَسَاهُ. قَالَ: ابْسُطْ رِدَاءَكَ، فَبَسَطْتُهُ. قَالَ: فَعَرَفَ يَدَيْهِ ثُمَّ قَالَ: ضُمَّهُ. فَضَمَّمْتُهُ فَمَا نَسِيتُ شَيْئًا بَعْدَهُ. حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي قُدَيْكٍ بِهَذَا، أَوْ قَالَ: عَرَفَ يَدَيْهِ فِيهِ.

۱۱۹- ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ دەلی: وتم: ئەی پێغه‌مبەری خوا ﷺ بە‌راستی من فەرموودەى زۆر لە جەنابت دەبیستم لەبیرم دەچنەو، فەرمووی: ((عەباکەت رابخە))، منیش رابخست، ئەویش بە ھەردوو دەستی بە ئاماژە مشتیکى کردە نیو پۆشاکەگەو، پاشان فەرمووی: ((دەى کۆى بکەرەو))، منیش کۆم کردەو، ئیدی لەو بە دواو ھیچ فەرموودمەى ئەوم لەبیر نەچووئەو. (فەرموودەگەى پێشوو بوخارى بەم رێگەى ش گێراویەتەو) ئیبراھیمی کورێ موزیر بۆى گێراپنەو وتی: ئیبنو ئەبو فودەیک ئەو فەرموودەى بۆ گێراپنەو، یان وتی: بە دەستیکى ئاماژەى کرد وەك شتیک بکاتە عەباکەى ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ.

۱۲۰- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي أَخِي، عَنِ ابْنِ أَبِي ذُلَيْبٍ، عَنْ سَعِيدِ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: حَفِظْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَعَاءَيْنِ، فَأَمَّا فَبَشْتُهُ وَأَمَّا الْآخَرُ فَلَوْ بَشْتُهُ قُطِعَ هَذَا الْبُلْعُومُ.

۱۲۰- ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ دەلی: بڕ بە دوو تورەگە فەرموودەى پێغه‌مبەرم ﷺ لەبەر کردوو، جا یەکیکیانم بلۆ کردۆتەو بەنیو خەلکید، بەلام ئەوی دیکەیان ئەگەر بلۆی بکەمەو ئەم گەردنەم دەفرتینرئ.

٤٤- بَابُ الْإِنْصَاتِ لِلْعُلَمَاءِ

۱۲۱- حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَلِيُّ بْنُ مُدْرِكٍ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ، عَنْ جَرِيرٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَهُ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ: اسْتَنْصِتِ النَّاسَ، فَقَالَ: لَا تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ.^(١)

^١ بڕوانە: ٤٤٠٥، ٦٨٦٩، ٧٠٨٠.

۴۴- باسی بیدهنگردن و گوینگرتن بو زانیان

۱۲۱- جهریر ﷺ دهلی: پیغمه مبهەر ﷺ له چه جی مالئاواییدا پیی فهرموو: ((خه لک بیدهنگ بکه))، جا فهرمووی: ((دوای (مردنی) من کاهر مهبنه وه به جوړیک له گهردنی یه کدی بدهن)).

۴۵- بابُ مَا يُسْتَحَبُّ لِلْعَالَمِ إِذَا سُئِلَ: أَيُّ النَّاسِ أَعْلَمُ؟ فَيَكِلُ الْعِلْمَ إِلَى اللَّهِ

۱۲۲- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ قَالَ: قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: إِنَّ تَوْفَا الْبَكَّالِي يَزْعُمُ أَنَّ مُوسَى لَيْسَ بِمُوسَى بَنِي إِسْرَائِيلَ، إِنَّمَا هُوَ مُوسَى آخَرُ. فَقَالَ: كَذَبَ عَدُوُّ اللَّهِ، حَدَّثَنَا أَبِي بْنُ كَعْبٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: قَامَ مُوسَى النَّبِيُّ خَطِيبًا فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ فُسِّلَ: أَيُّ النَّاسِ أَعْلَمُ؟ فَقَالَ: أَنَا أَعْلَمُ. فَعَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِ، إِذْ لَمْ يَرُدَّ الْعِلْمَ إِلَيْهِ، فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ: أَنَّ عَبْدًا مِنْ عِبَادِي يَجْمَعُ الْبَحْرَيْنِ هُوَ أَعْلَمُ مِنْكَ. قَالَ: يَا رَبِّ، وَكَيْفَ بِهِ؟ فَقِيلَ لَهُ: احْمِلْ حُوتًا فِي مِكَتَلٍ، فَإِذَا فَقَدْتَهُ فَهُوَ نَمٌّ، فَاَنْطَلَقْ وَانْطَلَقَ بِفَتَاهُ يُوْشَعَ بْنِ نُونٍ، وَحَمَلَا حُوتًا فِي مِكَتَلٍ، حَتَّى كَانَا عِنْدَ الصَّخْرَةِ وَضَعَا رُءُوسَهُمَا وَنَامَا، فَاَنْسَلَّ الْحُوتُ مِنَ الْمِكَتَلِ فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا، وَكَانَ لِمُوسَى وَفَتَاهُ عَجَبًا، فَاَنْطَلَقَا بَقِيَّةَ لَيْلَتِهِمَا وَيَوْمَهُمَا، فَلَمَّا أَصْبَحَ قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ: آتِنَا غَدَاءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا، وَلَمْ يَجِدْ مُوسَى مَسًّا مِنَ النَّصَبِ حَتَّى جَاوَزَ الْمَكَانَ الَّذِي أَمَرَ بِهِ، فَقَالَ لَهُ فَتَاهُ: أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ، قَالَ مُوسَى: ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِي فَارْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصًا، فَلَمَّا انْتَهَيَا إِلَى الصَّخْرَةِ، إِذَا رَجُلٌ مُسَجًى بِثَوْبٍ - أَوْ قَالَ تَسَجًى بِثَوْبِهِ - فَسَلَّمَ مُوسَى. فَقَالَ الْخَضِرُ: وَأَنْتَ يَا رِضِكَ السَّلَامُ؟ فَقَالَ: أَنَا مُوسَى. فَقَالَ: مُوسَى بَنِي إِسْرَائِيلَ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: هَلْ أَتَيْعَكَ عَلَى أَنْ تُعَلِّمَنِي مِمَّا عَلَّمْتَ رُشْدًا؟ قَالَ: إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا يَا مُوسَى، إِنِّي عَلَى عِلْمٍ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ عَلَّمَنِيهِ لَا تَعْلَمُهُ أَنْتَ، وَأَنْتَ عَلَى عِلْمٍ عَلَّمَكُهُ لَا أَعْلَمُهُ. قَالَ: سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا.

فَانْطَلَقَا يَمْشِيَانِ عَلَى سَاحِلِ الْبَحْرِ لَيْسَ لَهُمَا سَفِينَةٌ، فَمَرَّتْ بِهِمَا سَفِينَةٌ، فَكَلَّمُوهُمْ أَنْ يَحْمِلُوهُمَا، فَعَرِفَ الْخَضِرُ، فَحَمَلُوهُمَا بِغَيْرِ نَوْلٍ، فَجَاءَ عُصْفُورٌ فَوَقَعَ عَلَى حَرْفِ السَّفِينَةِ، فَتَقَرَّرَ نَفَرَةٌ أَوْ نَفَرَتَيْنِ فِي الْبَحْرِ، فَقَالَ الْخَضِرُ: يَا مُوسَى، مَا نَقَصَ عِلْمِي وَعِلْمُكَ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ إِلَّا كَنَفَرَةٍ هَذَا الْعُصْفُورُ فِي الْبَحْرِ، فَعَمَدَ الْخَضِرُ إِلَى لَوْحٍ مِنَ الْأَوَاحِ السَّفِينَةِ فَزَعَهُ، فَقَالَ مُوسَى: قَوْمٌ حَمَلُونَا بِغَيْرِ نَوْلٍ، عَمَدْتَ إِلَى سَفِينَتِهِمْ فَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا؟ قَالَ: أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا؟ قَالَ: لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ، فَكَانَتْ الْأُولَى مِنْ مُوسَى نِسْيَانًا فَانْطَلَقَا، فَإِذَا غُلَامٌ يَلْعَبُ مَعَ الْغِلْمَانِ، فَأَخَذَ الْخَضِرُ بِرَأْسِهِ مِنْ أَعْلَاهُ فَاقْتَلَعَ رَأْسَهُ بِيَدِهِ، فَقَالَ مُوسَى: أَقْتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ؟ قَالَ: أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا؟ - قَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ: وَهَذَا أَوْكَدُ - فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلُهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّقُوا لَهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقُضَ فَأَقَامَهُ، قَالَ الْخَضِرُ بِيَدِهِ فَأَقَامَهُ، فَقَالَ لَهُ مُوسَى: لَوْ شِئْتُ لَاتَّخَذْتُ عَلَيْهِ أَجْرًا، قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ، قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «يَرْحَمَ اللَّهُ مُوسَى، لَوَدِدْنَا لَوْ صَبَرَ حَتَّى يُقْصَ عَلَيْنَا مِنْ أَمْرِهِمَا»^(۱).

٤٥- باسی ئه وهی که سوننه ته بو زانا، کاتێ پرسیا ری

لێ کرا کێ زاناتره؟ زانینی وه لایمی ئه و پرسیا ره

بگێڕیته وه بو لای خوا ی گه وره

١٢٢- سه عیدی کوری جوبه میر دهلی: به عهبدولای کوری عهباسم ﷺ وت: نه و فی بیکی دهلی: نه و مووسایه ی خوا باسی دهکات^(۲) مووسای گه لی جووله که نییه، به لکوو مووسایه کی دیکه یه؟! عهبدولاش وتی: نه و دوژمنی خوا یه درو دهکات، ئینجا عهبدولای کوری عهباس ﷺ دهلی: نوبه ی کوری که عب ﷺ له پیغه مبه ره وه ﷺ بوی گێڕاپنه وه، که فه رمووی: ((پیغه مبه ر مووسا ﷺ له نیو

^۱ بېروانه: ۷۴.

^۲ له سووره تی (کهف) دا، مووسای هۆزی جووله که نییه.

به‌نو ئیسرائیلدا هه‌ستا وتاریکی دا، ئینجا پرسپاری لی گرا چ که‌سیک زاناتره؟
 فه‌رمووی: من زاناترین که‌سم، خوای گه‌وره‌ش گله‌یی لی کرد، که زانیاری نه‌و
 پرسپاره‌ی نه‌گیرایه‌وه بو‌ لای خوا، بۆیه خوا نیگای بو‌ نارد که به‌نده‌یه‌ک له
 به‌نده‌کانم له‌و شوینه‌دایه که دوو دمریاکه به‌یه‌ک دمه‌گن له تو زاناتره،
 مووساش ﷺ وتی: نه‌ی په‌رومردگار چۆن بیدۆزمه‌وه؟ پپی وترا: ماسیه‌یه‌ک له
 زمه‌بیله‌یه‌کدا هه‌لگره، جا له کویدا ونت کرد له‌و شوینه‌دایه، ئینجا مووسا ﷺ
 رۆیشت، به‌رده‌سته‌که‌ی که یوشه‌عی کوپی نوون بوو له‌گه‌ل خۆیدا برد،
 ماسیه‌یه‌کیان له زمه‌بیله‌یه‌کدا هه‌لگرت و رۆیشتن، تا گه‌شتنه لای گابه‌ردیک
 راگشان و سه‌ریان نایه سه‌ر زه‌وی، هه‌ردووکیان خه‌وتن، ماسیه‌یه‌که‌ش به‌هێواشی
 له زمه‌بیله‌یه‌که هاته دمه‌روه، چووه نیو دمریاکه‌وه (و خه‌تیکی له دمریاکه‌دا
 دروست کرد)، که جیگه‌ی سه‌رسوو‌رمانی مووسا ﷺ و به‌رده‌سته‌که‌ی بوو، جا
 نه‌وه‌ی کات مابوو له شه‌و و رۆژه‌که‌یان رۆیشتن، جا که رۆژ بۆیه‌وه مووسا ﷺ
 به به‌رده‌سته‌که‌ی وت: خواردنه‌که‌مان (ماسیه‌یه‌که‌مان) بو‌ بینه، به‌راستی له‌م
 سه‌فه‌ره‌ماندا تووشی ماندوویتی هاتین، مووسا ﷺ ماندوویتی هه‌ست پی نه‌کرد
 هه‌تا له‌و شوینه تی په‌ری که فه‌رمانی پی کرابوو (پیاوه زاناکه له‌ویدا‌یه)، کو‌ره
 به‌رده‌سته‌که‌ی پپی وت: دزمانیت کاتی لای گابه‌رده‌که‌دا لاماندا، بیگومان
 ماسیه‌یه‌که‌م له‌بیر چوو، مووسا ﷺ وتی: نه‌وه نه‌ومیه ئیمه به شوینیدا
 ده‌گه‌راین، جا به شوینی خۆیاندا گه‌رانه‌وه، ئینجا که گه‌شتنه‌وه لای گابه‌رده‌که
 له‌ویدا پیاویکیان بینی، به پارچه‌قوماشیک داپۆشرا‌بوو، یان وتی: به
 پۆشاکه‌که‌ی خۆی داپۆشی‌بوو (مووسا ﷺ) سه‌لامی کرد، خه‌زیریش وتی: له‌کو‌ی
 له ولاتی تو ئەم سه‌لامکردنه هه‌یه؟ نه‌ویش وتی: من مووسام، خه‌زیر وتی:
 مووسای نه‌وه‌ی ئیسرائیلیت؟ مووسا ﷺ وتی: به‌لێ، ئینجا وتی: ڕیگه ددمیت
 شوینت بکه‌وم تا هیری نه‌و زانست و زانیارییه‌م بکه‌یت که له‌لایه‌ن خوداوه هیر

کراویت بۆ ئەوێ سوودی لێ ببینم بۆ کارمکانم؟ خەزیر وتی: بێگومان تۆ ناتوانی لەگەڵ مندا ئارام بگري، ئەو مووسا! بێگومان من زانیارییهکم له زانیاری خوا ههیه، خوا فێری کردووم تۆ نایزانیت، وه تۆش جۆره زانیارییهکت ههیه، خوا فێری کردوویت من نایزانم، مووسا ﷺ فەرمووی: بێگومان دەمبینی إن شاء الله خۆراگر دهم و له هیچ کارێکدا سەرپێچیت ناکهم، ئینجا هەردووکیان به گەناری دەریادا رۆیشتن بەلەمیان نەبوو، بەلەمێک بەلایاندا تێ پەری قەسەیان لەگەڵ خاومەگەیی کرد، کە هەردووکیان سوار بکەن، جا خەزیریان ناسی بۆیە بەبێ کرێ سواریان کرد، چۆلەگەیهک هات لەسەر قەراغی بەلەمەگە نیشتهوه جاری یان دووجار دەنووی کرد به ئاوی دەریاکەدا، جا خەزیر وتی: ئەو مووسا زانیاری من و زانیاری تۆ له زانستی خۆی کەم نەکردۆتەوه، مەگەر بەئەندازە ئێو ئاوهی ئێو چۆلەگە له دەریادا به دەنووی خواردیهوه، جا خەزیر تەختەیهک له تەختەکانی بەلەمەگەیی دەرھێنا و لێی کردەوه، مووساش ﷺ وتی: ئەم گەسانە بەبێ کرێ ئێمەیان سوار کرد، کەچی تۆ بەلەمەگەیی ئەوانت کوون تێ کرد، تا سەرنشینەکانی بخنکێن له دەریادا؟! خەزیر وتی: مەگەر پێم نەوتی: تۆ ناتوانی لەگەڵ مندا ئارام بگري، مووسا ﷺ فەرمووی: لێم مەگرە بەهۆی ئەوێ لەبیرم چوو، (پرسیارکردنی) یەكەم لەلایەن مووساوه ﷺ به لەبەرچوونەوه بوو، ئینجا هەردووکیان بەرێ کەوتن، بێنیان کۆرپکی مندالکار لەگەڵ چەند مندالێکدا یاری دەکات، خەزیر سەری گرت، بەدەستی هەلیکیشا و له لاشەیی جیا کردەوه، مووساش ﷺ فەرمووی: تۆ کەسیکی بێتاوانت کوشت، کە کەسی نەکوشتوو؟! خەزیر وتی: مەگەر پێم نەوتی: ناتوانی لەگەڵ مندا ئارام بگري؟ ئێبنو عویەینە دەلی: ئەم رەخنەگرتەیی خەزیر لەوێ پێشوو تر توندتر بوو، ئینجا هەردووکیان بەرێ کەوتن هەتا چوونە شارێکەوه داوای خواردنیان له خەلکی شارەکە کرد، بەلام ئەوان

میواندارییان لی نهکردن، جا موسا ﷺ و خهزیر دیواریکیان بینی خهزیک بوو دموخوا، خهزیر دیوارمهکی راست کردهوه، دهلی: خهزیر به دهستی ناوا راستی کردهوه، موساش ﷺ پی وت: نهگهر بتویستایه کریهکت لهسهری ومردهگرت، خهزیر وتی: نهمه ئیدی جیابوونهوهی من و تویه لهیهکدی، پیغهمبهر ﷺ فهرمووی: رهحمهتی خوا له موسا ﷺ، ناواتهخواز بووین نارامی بگرتایه، تا زیاتر بهسهرهاتی نهو دووانه (موسا ﷺ و خهزیری) بو باس بکردینایه)).

٤٦- بابُ مَنْ سَأَلَ وَهُوَ قَائِمٌ عَالِمًا جَالِسًا

١٢٣- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ، قَالَ: أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا الْقِتَالُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؟ فَإِنْ أَحَدَنَا يُقَاتِلُ غَضَبًا، وَيُقَاتِلُ حَمِيَّةً. فَرَفَعَ إِلَيْهِ رَأْسَهُ قَالَ: وَمَا رَفَعَ إِلَيْهِ رَأْسَهُ إِلَّا أَنَّهُ كَانَ قَائِمًا -فَقَالَ: مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ﷻ^(١).

٤٦- باسی نهوهی بهپیوه راوهستاوه پرسیار دهکات

له زانایهک که دانیشتووه

١٢٣- نهبو موسا ﷺ دهلی: بیاوێک هاته خزمهتی پیغهمبهر ﷺ و وتی: نهی پیغهمبهری خوا ﷺ جهنگ لهپیناوی خودا کامهیه؟ چونکه بیگومان ههمانه لهبهر تورمیی دهجهنگی، وه لهبهر دهمارگیری دهجهنگی، پیغهمبهریش ﷺ سهری بهرز کردهوه فهرمووی: تهنها لهبهر نهوه سهری بهرز کردهوه بوئی نهو

^١ بروهانه: ٢٨١٠، ٣١٢٦، ٧٤٥٨.

کهسهی بهپیوه راوهستا بوو، جا فهرمووی: ((هر کهسیک جهنگ بکات بو
ئهوهی وشهی خوا بهرزتر بیّت، ئهوه نهو جهنگه لهپیی خوادایه (ﷺ)).

۴۷- بابُ الْفُتْيَا عَلَى الدَّابَّةِ عِنْدَ الْجَمْرَةِ

۱۲۴- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عِيسَى بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ عِنْدَ الْجَمْرَةِ وَهُوَ يُسْأَلُ، فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، نَحَرْتُ قَبْلَ أَنْ أَرْمِيَ؟ قَالَ: «ارْمِ، وَلَا حَرَجَ». قَالَ آخَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ حَلَقْتُ قَبْلَ أَنْ أَنْحَرُ؟ قَالَ: «انْحَرِ، وَلَا حَرَجَ». فَمَا سُئِلَ عَنْ شَيْءٍ قُدَّمَ وَلَا أُخِّرَ إِلَّا قَالَ: «افْعَلْ وَلَا حَرَجَ»^(۱).

۴۷- باسی پرسیار و وهلامدانوه له کاتی پهجمی شهیتاندا

۱۲۴- عهبدولای کوری عهمر (ﷺ) دهلی: لهلای میلی شهیتان پهجمکردندا
پهغهمبهرم (ﷺ) بینی پرسیاری لی دهکرا، پیاویک وتی: ئهی پهغهمبهری خوا (ﷺ)
من سهربرینم کرد پیش ئهوهی پهجمی شهیتان بکه؟ فهرمووی: ((پهجم بکه
قهیناکات))، پیاویکی دیکه وتی: ئهی پهغهمبهری خوا (ﷺ) سهرم تاشی پیش
ئهوهی سهربرین بکه؟ فهرمووی: ((ناژهلهکهت سهر بره و قهیناکات))، جا
پرسیاری هر شتیکی لی بکرایه که پیش خرابوو، یان دوا خرابوو، دهیفرموو:
((بیکه و هیجیت لهسهر نییه، قهیناکات)).

٤٨- بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾ (٨٥) الإسراء

١٢٥- حَدَّثَنَا قَيْسُ بْنُ حَفْصٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ سُلَيْمَانُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: بَيْنَا أَنَا أَمْشِي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي حَرْبِ الْمَدِينَةِ، وَهُوَ يَتَوَكَّأُ عَلَى عَسِيبٍ مَعَهُ، فَمَرَّ بِتَقْرِ بْنِ الْيَهُودِ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ: سَلُوهُ عَنِ الرُّوحِ. وَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَا تَسْأَلُوهُ، لَا يَجِيءُ فِيهِ شَيْءٌ تَكْرَهُونَهُ. فَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَنَسْأَلَنَّهُ. فَقَامَ رَجُلٌ مِنْهُمْ فَقَالَ: يَا أَبَا الْقَاسِمِ، مَا الرُّوحُ؟ فَسَكَتَ. فَقُلْتُ: إِنَّهُ يُوحَى إِلَيْهِ. فَقُمْتُ، فَلَمَّا أَنْجَلَى عَنْهُ فَقَالَ: ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾ (٨٥) الإسراء. قَالَ الْأَعْمَشُ: هَكَذَا فِي قِرَاءَتِنَا^(١).

٤٨- باسی ئەم فەرمايیشتەمانی خواى بەرز و بلند:

(ئێوه تەنھا کەمێک زانیاریتان پێ دراوه)

١٢٥- عەبدوللای کورێ مەسعود ﷺ دەئێ: لە کاتی کدا لەگەڵ پێغەمبەر ﷺ بەلای وێرانەیهکی مەدینەدا^(٢) دەرپۆشتم، پێغەمبەر ﷺ بەلای دارخورماپەکی پێ بوو لە کاتی پۆششتندا خۆی دەدا بەسەریدا، ئیدی تێ پەری بەلای چەند کەسیکی جوولەکەدا لەنێو خۆیاندا بەیەکدییان وت: پرسیاری لێ بکەن دەربارەى ڕووح؟ هەندیکیان وتیان: پرسیاری لێ مەکەن نەهوک نیکای بۆ بێت بە شتێک کە

^١ بڕوانە: ٤٧٣١، ٧٢٩٧، ٧٤٥٦، ٧٤٦٢.

^٢ سەرئێ: ئەم فەرمودەیه ئاماژە بەوه دەکات کە ئەم ڕووداوه لە مەدینە ڕووی داوه، لە سوننەى تیرمیزیدا هاتوووە لە باسی (ومن سورة بني إسرائيل) ژماره (٣١٤٠) کە ئەم ڕووداوه لە مەککە ڕووی داوه و قورەیش ئەم پرسیارەیان لە پێغەمبەر ﷺ کردوو، هەندیک لە ڕافەکەرانی قورئان ڕیواپەتەکەى بوخاریان تەرجیح داوه، هەندیکیش ڕیواپەتەکەى تیرمیزی، ئێینو کەسیر لەتەفسیرەکەیدا (١١٤/٥) ڕای وایە ئەم ئایەتە دوو جار داوەزیو، بەمەش هیچ تێکگیرانیک نامێنیت لە نێوان ڕیواپەتەکەى بوخاری و ڕیواپەتەکەى تیرمزیدا.

پیتان ناخۆشه، ههندیکی دیکهیان وتیان: سویند بئ پرساری لی دهکهین، جا پیاویک له نیویاندا ههستا و وتی: نهی نهبولقاسم پرووح چیه؟ پتغه مبهه ﷺ بیدمگ بوو، ئیدی وتم: نیگای بۆ دیت، جا ههستام، ئینجا که نیگا بۆ هاتنه کهی تهواو بوو فهرمووی: (پرسیارت لی دهکهین دهربارهی پرووح، تۆش بلی: پرووح له کاروباری تایبته به پهروهردگارمه، وه ئیوه له زانست و زانیاری پیتان نه به خشراوه که میک نه بئ). ئه عمهش دهلی: شیوهی خویندنه وهی نایه ته که لای ئیمه ئاوايه: (أوتوا)^(١).

٤٩- بَابُ مَنْ تَرَكَ بَعْضَ الْاِخْتِيَارِ

مَخَافَةَ أَنْ يَقْصُرَ قَهُمْ بَعْضُ النَّاسِ عَنْهُ، فَيَقْعُوا فِي أَشَدِّ مِنْهُ

١٢٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْأَسْوَدِ قَالَ: قَالَ لِي ابْنُ الزُّبَيْرِ: كَانَتْ عَائِشَةُ ﷺ تَسِرُ إِلَيْكَ كَثِيرًا، فَمَا حَدَّثَتْكَ فِي الْكَعْبَةِ؟ قُلْتُ: قَالَتْ لِي: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: يَا عَائِشَةُ، لَوْلَا قَوْمُكَ حَدِيثُ عَهْدِهِمْ - قَالَ ابْنُ الزُّبَيْرِ: بِكَفْرِ - لَنَقَضْتُ الْكَعْبَةَ، فَجَعَلْتُ لَهَا بَابَيْنِ: بَابٌ يَدْخُلُ النَّاسُ، وَبَابٌ يَخْرُجُونَ. فَفَعَلَهُ ابْنُ الزُّبَيْرِ^(٢).

^١ واته: نهو وشه له نایه ته که له شیوهی خویندنه وهی ئه عمه شدا به (أوتوا) خوینراوه تهوه، به لام نهوانی دیکه به (أوتیتُم) خویندوو یانه تهوه.

^٢ بروانه: ١٥٨٣، ١٥٨٤، ١٥٨٥، ١٥٨٦، ٣٣٦٨، ٤٤٨٤، ٧٢٤٣.

**٤٩- باسی ئهوهی هه‌ندێ لهو شتانهی تێیدا سه‌رپشکه
نایکات له ترسی ئهوهی نه‌وه‌ک هه‌ندێ که‌س تێی نه‌گه‌ن،
ئینجا به هۆیه‌وه بکه‌ونه هه‌له‌یه‌کی خراپ‌تره‌وه**

١٢٦- ئه‌سه‌ود ده‌لێ: ئیبنو زوبه‌یر پێی وتم: عائیشه رضی اللہ عنہا زۆر جار به‌په‌نهانی شت پێ ده‌لێ، جا له که‌عه‌دا چ هه‌رموودمه‌یه‌کی بۆ گێڕایته‌وه؟ ئه‌سه‌ود ده‌لێ: منیش وتم: پێی وتم: پیغه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ وسلم هه‌رمووی: ((ئه‌ی عائیشه! ئه‌گه‌ر هۆزه‌که‌ت نیوانیان و په‌یوه‌ندیان تازه نه‌بوایه ئیبنو زوبه‌یر وتی: به کو‌فره‌وه- که‌عه‌م دهر‌وخاند و دوو دهر‌گام بۆ داده‌نا: دهر‌گایه‌ک خه‌لک لێیه‌وه بێنه زووره‌وه، دهر‌گایه‌کیش لێیه‌وه برۆنه دهره‌وه)). جا دواتر عه‌بدو‌لای کوری زوبه‌یر وای لێ کرد.

٥٠- بَابُ مَنْ خَصَّ بِالْعِلْمِ قَوْمًا دُونَ قَوْمٍ كَرَاهِيَةً أَنْ لَا يَفْهَمُوا

وَقَالَ عَلِيٌّ: حَدَّثُوا النَّاسَ بِمَا يَعْرِفُونَ، أَتُحِبُّونَ أَنْ يُكَذَّبَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ صلی اللہ علیہ وسلم؟
١٢٧- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ مَعْرُوفِ بْنِ خَرَّبُودٍ، عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ، عَنْ عَلِيٍّ بِذَلِكَ.

**٥٠- باسی ئهوهی زانیاری به هه‌ندێک ده‌دا و به هه‌ندێکی
دیکه‌ی نادات له ترسی ئهوهی لێی تێ نه‌گه‌ن**

عه‌لی رضی اللہ عنہ ده‌لێ: هه‌سه‌یه‌ک بۆ خه‌لک بکه‌ن بیزانن و لێی تێ بگه‌ن، ئایا پێتان خۆشه‌ باومر به‌ خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی صلی اللہ علیہ وسلم نه‌کریت و هه‌سه‌کانیان به‌درۆ بزانری.

۱۲۷- (ئەم وتەى عەلى بەم ڕێگە گێڕدراوئەوه، ئیمام بوخاری دەلى):
عوبەیدولای کورێ موسا لە مەعروفی کورێ خەرمبوزەوه، لە ئەبو توفەیلەوه،
ئەویش لە عەلییەوه گێراویەتەوه.

۱۲۸- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ قَتَادَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ وَمُعَاذُ رَدِيفُهُ عَلَى الرَّحْلِ، قَالَ: يَا مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ.. قَالَ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ. قَالَ: يَا مُعَاذُ.. قَالَ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ. ثَلَاثًا، قَالَ: مَا مِنْ أَحَدٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ صِدْقًا مِنْ قَلْبِهِ، إِلَّا حَرَّمَهُ اللَّهُ عَلَى النَّارِ.. قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفَلَا أَخْبِرُ بِهِ النَّاسَ فَيَسْتَبْشِرُوا؟ قَالَ: إِذَا يَتَكَلَّمُوا.. وَأَخْبَرَ بِهَا مُعَاذٌ عِنْدَ مَوْتِهِ تَامًّا^(۱).

۱۲۸- ئەنەس ﷺ دەلى: پێغه مەهر ﷺ و موعازیش ﷺ لە پاشکۆیدا سواری
ولایک بوون، فەرمووی: ((ئەى موعازى کورێ جەبەل))، موعاز وتى: ئەى
پێغه مەهرى خوا لە خزمەتتەم و گۆڕپایەتەم، فەرمووی: ((ئەى موعاز))، وتى:
لە خزمەتتەم و گۆڕپایەتەم ئەى پێغه مەهرى خوا، سى جار (ناوا بانگى کردم،
منیش ناوا وەلامم دایەوه)، پاشان فەرمووی: ((هیچ کەسێک نییە شایەتى بدات
بەوهى هیچ پەرستراویکی راست نییە جگە لە خوا، وه موحمەد پێغه مەهرى
خوایە، لە دلیه وه بەراستی، نیللا خوا چوونه دۆزهخى لى قەدەغە دەکات))،
موعاز وتى: ئەى پێغه مەهرى خوا ﷺ ئایا موزدە بدهم بە خەلکى بەمه تا

^۱ بروانه: ۱۲۹.

خه‌لکی خوشنووود بن؟ فه‌رمووی: (((نه‌گهر وا بکه‌ی) که‌واته پشت به‌وه دمبه‌ستن و پال دمه‌دنه‌وه (به‌ندایه‌تی ناکه‌ن)))، جا موعاز له کاتی سه‌ره‌مه‌رگدا نه‌م فه‌رمووده‌ی گیرایه‌وه تا گونا‌هبار نه‌بی‌ت به‌شاردنه‌وه‌ی عیلم.

۱۲۹- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا قَالَ: ذُكِرَ لِي أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لِمِعَاذٍ: «مَنْ لَقِيَ اللَّهَ لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ». قَالَ: أَلَا أُبَشِّرُ النَّاسَ؟ قَالَ: «لَا، إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَتَكَلَّبُوا».^(۱)

۱۲۹- نه‌نه‌س ﷺ ده‌لی: بۆیان باس کردم که پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ به‌موعازی فه‌رمووه: ((هه‌ر که‌س به‌خزمه‌تی خوای گه‌وره بگات، هه‌ج شتیکی نه‌کردبی‌ته هاو‌به‌شی خودا، دمه‌رواته به‌هه‌شته‌وه)) موعاز وتی: نایا موژده بده‌م به‌خه‌لکی؟ فه‌رمووی: ((نه‌خیر، چونکه من دمه‌ترسم نی‌وه کرده‌وه نه‌که‌ن و پشت به‌و موژده‌یه به‌هستن)).

۵۱- بَابُ الْحَيَاءِ فِي الْعِلْمِ

وَقَالَ مُجَاهِدٌ: لَا يَتَعَلَّمُ الْعِلْمَ مُسْتَحْيٍ وَلَا مُسْتَكْبِرٌ. وَقَالَتْ عَائِشَةُ: نِعَمَ النِّسَاءِ نِسَاءُ الْأَنْصَارِ، لَمْ يَمْنَعْنَهُنَّ الْحَيَاءُ أَنْ يَتَفَقَّهْنَ فِي الدِّينِ.

۱۳۰- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ زَيْنَبِ ابْنَةِ أُمِّ سَلَمَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: جَاءَتْ أُمُّ سَلِيمٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ، فَهَلْ عَلَى الْمَرْأَةِ مِنْ غُسْلِ إِذَا احْتَلَمَتْ؟ قَالَ

النَّبِيُّ ﷺ: «إِذَا رَأَتْ الْمَاءَ.. فَعَطَّتْ أُمُّ سَلَمَةَ -تَعْنِي وَجْهَهَا- وَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَتَحْتَلِمُ الْمَرْأَةُ؟ قَالَ: «نَعَمْ، تَرَبَّتْ يَمِينُكَ، فِيمَ يُشْبِهُهَا وَلَدُهَا»^(۱).

۵۱- باسی حوکمی شهرمکردن له فیربوونی زانستدا

موجاهید دهلی: کەسی شەرمەن و لوتبەرز فیری زانست نابن، عایشە ﷺ دهلی: باشرین ئافەرت ئافەرتانی ئەنصارپیەکانن، شەرمکردن پێگری لێ نەدەکردن لەودی شارمزا بین لە ئایینه‌کەیان.

۱۳۰- ئومو سەله‌مه ﷺ دهلی: ئوم سولهیم ﷺ هات بو خزمەتی پیغه‌مبەری خوا ﷺ، وتی: ئەی پیغه‌مبەری خوا ﷺ خوای گەورە لە بەرامبەر راستیدا شەرم ناکات، دەی ئایا ئەگەر ئافەرت لەشگران بوو خوشۆردنی لەسەرە؟ پیغه‌مبەریش ﷺ فەرمووی: ((ئەگەر هەستا لە خەو ئاو و شەهووتی بینی (بە لەشییەوه یان بەپۆشاکەکیه‌وه) خوشۆردن پێویست دەبێت))، جا ئومو سەله‌مه بەسەرپۆشەگە (لە شەرماندا) دەموچاوی داپۆشی و وتی: ئەی پیغه‌مبەری خوا ﷺ ئافەرتیش لەشگران دەبێ لە خەویدا؟ فەرمووی: ((بەلێ هەزارۆکە، (ئەگەر ئاوی نەیه‌تەوه) ئەی بە جی منداڵەکە لەو دەجی؟)).

۱۳۱- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِنَّ مِنَ الشَّجَرِ شَجَرَةً لَا يَسْقُطُ وَرَقُهَا، وَهِيَ مَثَلُ الْمُسْلِمِ، حَدَّثُونِي مَا هِيَ؟.. فَوَقَعَ النَّاسُ فِي شَجَرِ الْبَادِيَةِ، وَوَقَعَ فِي نَفْسِي أَنَّهَا النَّخْلَةُ. قَالَ عَبْدُ اللَّهِ:

^۱ بڕوانه: ۲۸۲، ۳۳۲۸، ۶۰۹۱، ۶۱۲۱.

فَاسْتَحْيَيْتُ. فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَخْبِرْنَا بِهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «هِيَ النَّخْلَةُ». قَالَ عَبْدُ اللَّهِ فَحَدَّثْتُ أَبِي بِمَا وَقَعَ فِي نَفْسِي، فَقَالَ: لَأَنْ تَكُونَ قُلَّتْهَا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يَكُونَ لِي كَذَا وَكَذَا^(۱).

۱۳۱- عه‌بدو‌لای کوری عومەر ﷺ ده‌گیرێته‌وه: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((بێگومان له‌ دره‌خته‌کاندا دره‌ختێک هه‌یه‌ گه‌لای ناومری، وه‌ک موسوڵمان وایه‌ (له‌ به‌رده‌وامی و زۆر خێرداریدا)، ده‌ی پێم بلێن کام دره‌خته‌یه‌؟)) خه‌لکه‌که‌ش دمستیان کرد به‌ ناوه‌ینانی دره‌خته‌کانی دمروده‌شت، هات به‌ دڵمدا که نه‌و دره‌خته‌ دارخورمایه‌، عه‌بدو‌لا ده‌لی: به‌لام شه‌رمم کرد (بیلێم)، پاشان وتیان: نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پێمان بلێ نه‌و دره‌خته‌ جییه‌؟ پێغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((دارخورمایه‌)). عه‌بدو‌لا ده‌لی: ئینجا من نه‌وه‌ی هات به‌ دڵمدا (له‌ وه‌لامی پرسیاره‌که‌دا) بو‌ باوکم گیرایه‌وه‌، باوکم وتی: نه‌گه‌ر له‌ویدا نه‌و قسه‌یه‌ت بکردایه‌، لام خو‌شتر بوو له‌وه‌ی نه‌وه‌ و نه‌وه‌م هه‌بووایه‌.

۵۲- بَابُ مَنْ اسْتَحْيَا قَامَرَ غَيْرَهُ بِالسُّؤَالِ

۱۳۲- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دَاوُدَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُنْذِرِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَنْفِيَّةِ، عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: كُنْتُ رَجُلًا مَذَّاءً، فَأَمَرْتُ الْمَقْدَادَ أَنْ يَسْأَلَ النَّبِيَّ ﷺ، فَسَأَلَهُ، فَقَالَ: فِيهِ الْوُضوءُ.^(۲)

^۱ بېروانه: ۶۱.

^۲ بېروانه: ۱۷۸، ۲۶۹.

۵۲- باسی کهسیک شهرم بکات له بهرئوه به کهسیکی

دیکه بلتی پرسپاری بو بکات له زانیهک

۱۳۲- عهلی علیه السلام دهلی: من پیاویک بووم مهزیم^(۱) زۆر بوو، فهروانم کرد و وتم به میقداد که پرسپار بکات له پیغه مبهري علیه السلام، نهویش پرسپاری لی کرد، پیغه مبهريش علیه السلام فهروموی: ((تهنها دستنویژگرتن پیویست دهکات)).

۵۳- بابُ ذِکْرِ الْعِلْمِ وَالْفُتْيَا فِي الْمَسْجِدِ

۱۳۳- حَدَّثَنِي قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا نَافِعٌ - مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، أَنَّ رَجُلًا قَامَ فِي الْمَسْجِدِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مِنْ أَيْنَ تَأْمُرُنَا أَنْ نِهْلَ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يُهْلُ أَهْلُ الْمَدِينَةِ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ، وَيُهْلُ أَهْلُ الشَّامِ مِنَ الْجُحْفَةِ، وَيُهْلُ أَهْلُ نَجْدٍ مِنْ قَرْيَةٍ.. وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: وَيَزْعُمُونَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «يُهْلُ أَهْلُ الْيَمَنِ مِنْ يَلَمْلَمٍ.. وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَقُولُ: لَمْ أَفْقَهْ هَذِهِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ»^(۲).

۵۳- باسی زانیاری و فهتوادان له مرگهوتدا

۱۳۳- عهبدولای کوری عومهر ﷺ دهگیریتهوه، که پیاویک له مرگهوتدا ههستایهوه و وتی: نهی پیغه مبهري خوا ﷺ لهکوێوه فهروانمان پی دهکهیت

^۱ مهزی ناویکی سهی روونه، له کاتی ئارهزووی زۆر، یان دهستبازی و یاریکردنی پیاو لهگهڵ ئافرهتدا له دامینی پیاو دیته خوارێ.

^۲ بڕوانه: ۱۵۲۲، ۱۵۲۵، ۱۵۲۷، ۱۵۲۸، ۷۳۴۴.

ئیحراپم بیهستین؟ پیغه مبهری خواش ﷺ فهرمووی: ((خهلکی مه دینه له (ذو الخلیفة) وه^(۱) ئیحراپم بیهستن، خهلکی شامیش له (جوحفه وه)^(۲) ئیحراپم بیهستن، خهلکی نه جدیش له (قه رنه وه)^(۳) ئیحراپم بیهستن)). عه بدولای کوری عومه ر ﷺ وتی: ده لئین پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی: ((خهلکی یه مهنیش له یه له مله مه وه^(۴) ئیحراپم دمهستن)). وه عه بدولای کوری عومه ر ده لئ: من خوم ئه و به شه ی فهرمووده کم له پیغه مبهری خوا ﷺ نه بیست و لی ئی نه گه یستم.

۵۴- بابُ مِنْ أَجَابِ السَّائِلِ بِأَكْثَرِ مَا سَأَلَهُ

۱۳۴- حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذَنْبٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، وَعَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ^(۵)، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، أَنَّ رَجُلًا سَأَلَهُ: مَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ؟ فَقَالَ: لَا يَلْبَسُ الْقَمِيصَ، وَلَا الْعِمَامَةَ، وَلَا السَّرَاوِيلَ، وَلَا الْبُرْنَسَ، وَلَا تَوْبًا مَسَّهُ الْوَرُسُ أَوْ الزَّعْفَرَانُ، فَإِنْ لَمْ يَجِدِ النَّعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسِ الْخُفَيْنِ، وَلْيَقْطَعْهُمَا حَتَّى يَكُونَا تَحْتَ الْكَعْبَيْنِ^(۶).

^۱ ذو الخلیفة: شوئنی ئیحراپمه ستنی خهلکی مه دینه یه، شه ش میل له مه دینه وه دووره و سه د و نه وه د و هه شت میل له مه ککه وه دووره.

^۲ جوحفه: شوئنی ئیحراپمه ستنی خهلکی شامه، گوندیکی وئرانیه، پینج، یان شه ش قوناغ ریکا له مه ککه وه دووره.

^۳ قه رن: شوئنی ئیحراپمه ستنی خهلکی نه جده، شاخیکه دوو قوناغ ریکا له رۆژه لاتی مه ککه وه دووره.

^۴ یه له مله م: شوئنی ئیحراپمه ستنی خهلکی یه مهنه، سی میل له مه ککه وه دووره.

^۵ ئه م فهرمووده یه به دوو رسته له عه بدولای کوری عومه ره وه ﷺ گیر دراوه ته وه.

^۶ بروهانه: ۳۶۶، ۱۵۴۲، ۱۸۳۸، ۱۸۴۲، ۵۷۹۴، ۵۸۰۳، ۵۸۰۵، ۵۸۰۶، ۵۸۴۷، ۵۸۵۲.

۵۴- باسی ئهوهی وهلامی پرسیارکه ره که

به زیاتر له پرسیاره کهی وهلام بداته وه

۱۳۴- نافع و سالم له عهبدولای کوری عومه ره وه ﷺ دمگیرنه وه که عهبدولای وتی: بیاویک پرسیاری له پیغه مبه ﷺ کرد و وتی: مروق له کاتی ئیحرامدا چی له بهر بکات؟ پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: ((نابی کراس و میزمر و شهروال و کلاو و پۆشاکیک بۆنی وهرس^(۱) و زهعهفرانی لی درابی له بهر بکات، جا نه گهر جووتی نه علی دمست نه کهوت، نه وه با جووتی خوف له پی بکات له خواری هاپارمکانیه وه خوفه کانی بپریت)).

^۱ وهرس: پوه کیکی زهرده له یه مهن ده پروی، سهر و ریشی پێ رنگ (بۆیه) ده کری.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴- کتاب الوضوء

بهناوی خواهی بهخشندهی میهره بان

۴- پهراوی دهستنویژ

۱- باب ما جاء في الوضوء

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾ ① المائدة. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَبَيَّنَّ النَّبِيُّ ﷺ أَنَّ فَرَضَ الْوُضُوءِ مَرَّةً مَرَّةً، وَتَوَضُّأُ أَيْضًا مَرَّتَيْنِ وَثَلَاثًا، وَلَمْ يَزِدْ عَلَى ثَلَاثٍ، وَكَرِهَ أَهْلُ الْعِلْمِ الْإِسْرَافَ فِيهِ، وَأَنْ يُجَاوِزُوا فِعْلَ النَّبِيِّ ﷺ.

۱- باسی نهوهی دهر بارههی دهستنویژ هاتوو

وه باسی نهه فهرمایشتهی خواهی بهرز و بلند: (نهگهر ههستان بو نوێژکردن، نهوه روخسار و دهستهکانتان تا نانیشکهکان بشۆن، وه دمستی تهر بینن بهسهرتاندا و قاجهکانتان تا قاپارهکان بشۆن). نهبو عهبدولا (ئیمام بوخاری) دهلی: پیغهمبهر ﷺ بهکرداری پروونی کردوتهوه که نهوهی پیویسته له دهستنویژدا شۆردنی نهندامهکانه یهکجار یهکجار، وه دوو جار و سی جاریش نهندامهکانی شۆردوو له دهستنویژدا، بهلام له سی جار زیاتری نهکردوو، وه زانیان زیادهرهوی تیایدا بهلایانهوه ناپهسند، ههروهها زیاد لهوهی پیغهمبهر ﷺ کردوویهتی بهلایانهوه ناپهسند.

۲- باب: لَا تُقْبَلُ صَلَاةٌ بِغَيْرِ طَهْوٍ

۱۳۵- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تُقْبَلُ صَلَاةٌ مَنْ أَخَذَتْ حَتَّى يَتَوَضَّأَ. قَالَ رَجُلٌ مِنْ حَضْرَمَوْتَ: مَا الْ حَدَّثَ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ؟ قَالَ: فُسَاءٌ أَوْ ضَرَّاطٌ^(۱).

۲- باسیک: نوێژکردن به بێ دهستنوێژ دروست نییه

۱۳۵- ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((نوێژی کەسێک و مرناگیرێ کە دەستنوێزی نەبێت، هەتا دەستنوێژ دەگرێت))، پیاویکی خەلکی حەزەرەمەوت وتی: ئەو ئەبو ھورەیرە بێ دەستنوێژی چییە؟ ئەبو ھورەیرەش وتی: تسلیدانیکە یان تەرلیدانیک^(۱).

۳- بابُ قُضِلَ الْوُضُوءُ، وَالشَّرُّ الْمُحْجِلِينَ مِنْ آثَارِ الْوُضُوءِ

۱۳۶- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِلَالٍ، عَنْ نَعِيمِ الْمُجَمِّرِ قَالَ: رَقِيتُ مَعَ أَبِي هُرَيْرَةَ عَلَى ظَهْرِ الْمَسْجِدِ، فَتَوَضَّأَ فَقَالَ: إِنِّي سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ أُمَّتِي يُدْعَوْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ غُرًّا مُحَجَّلِينَ مِنْ آثَارِ الْوُضُوءِ، فَمَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ يُطِيلَ غُرَّتَهُ فَلْيَفْعَلْ..

^۱ بڕوانە: ۶۹۵۴.

۳- باسی گه‌وره‌یی دهستنوێژ و چوار په‌ل

سپییه‌تی به‌هۆی دهستنوێژگرتنه‌وه

۱۳۶- نوعمیمی موحمیر^(۱) ده‌لێ: له‌گه‌ڵ نه‌بو هورمه‌رپه‌دا ﷺ رۆیشتینه سه‌ربانی مزگه‌هوت، ئینجا نه‌بو هورمه‌رپه‌ دهستنوێژی گرت و وتی: له‌ پێغه‌مبه‌رم ﷺ بیست فه‌رمووی: ((بێگومان ئومه‌تی من له‌ رۆژی دوایدا به‌ مارۆ و چوارپه‌ل سپی بانگ ده‌کړن، به‌هۆی شوینه‌واری دهستنوێژگرتنه‌وه ده‌ناسرینه‌وه، جا هه‌رکه‌ستان توانی زیاتر نیوچاوانی (و چوارپه‌لی) بشوات، با بیکات)).

۴- باب: لَا يَتَوَضَّأُ مِنَ الشَّكِّ حَتَّى يَسْتَيَقِنَ

۱۳۷- حَدَّثَنَا عَلِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ وَعَنْ عَبَادِ بْنِ مِيمٍ، عَنْ عَمِّهِ أَنَّهُ شَكََا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: الرَّجُلُ الَّذِي يَخْتَلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ يَجِدُ الشَّيْءَ فِي الصَّلَاةِ. فَقَالَ: لَا يَنْفَتِلْ -أَوْ لَا يَنْصَرِفَ- حَتَّى يَسْمَعَ صَوْتًا أَوْ يَجِدَ رِيحًا.^(۲)

۴- باسیک: که‌سیک به‌گومان بوو له‌ شکانی دهستنوێژه‌که‌ی، دهستنوێژ نه‌گرت تا د‌ل‌نیا ده‌بێ له‌ شکانی دهستنوێژه‌که‌ی

۱۳۷- عه‌بادی کوری ته‌میم له‌ مامیه‌وه ده‌گێڕێته‌وه که له‌لای پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سکالای کرد که مرو‌ف له‌ نوێژدا وا هه‌ست ده‌کات دهستنوێژی شکابی، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((با واز نه‌هێنی - یان ده‌ست هه‌لنه‌گرت - (له‌ نوێژمه‌که‌ی)، تاومه‌کوو گوێی له‌ ده‌نگێک ده‌بی، یان هه‌ست به‌ بۆنێک ده‌کات)).

^۱ موحمیر واته: نه‌وه‌ی بوغورد و עוד داده‌گیرسێتی، نوه‌یه‌میش بۆیه‌ نه‌و ناوه‌ی لێ نراوه، مزگه‌هوتی بۆنخۆش ده‌کرد به‌ داگیرساندنی بوغورد.

^۲ ب‌روانه: ۱۷۷، ۲۰۵۶.

۵- بابُ التَّخْفِيفِ فِي الْوُضُوءِ

۱۳۸- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو قَالَ: أَخْبَرَنِي كُرَيْبٌ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَامَ حَتَّى نَفَخَ ثُمَّ صَلَّى - وَرُبَّمَا قَالَ: اضْطَجَعَ حَتَّى نَفَخَ ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى. ثُمَّ حَدَّثَنَا بِهِ سُفْيَانُ مَرَّةً بَعْدَ مَرَّةٍ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ كُرَيْبٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: بَثُّ عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُونَةَ لَيْلَةً، فَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ مِنَ اللَّيْلِ، فَلَمَّا كَانَ فِي بَعْضِ اللَّيْلِ، قَامَ النَّبِيُّ ﷺ فَتَوَضَّأَ مِنْ شَنْ مُعَلَّقٍ وَضُوءًا خَفِيفًا - يُخَفِّفُهُ عَمْرُو وَيَقْلِلُهُ - وَقَامَ يُصَلِّي، فَتَوَضَّأَتْ نَحْوًا مِمَّا تَوَضَّأَ، ثُمَّ جِئْتُ فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ - وَرُبَّمَا قَالَ سُفْيَانُ: عَنْ شِمَالِهِ - فَحَوَّلَنِي فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ، ثُمَّ صَلَّى مَا شَاءَ اللَّهُ، ثُمَّ اضْطَجَعَ، فَتَامَ حَتَّى نَفَخَ، ثُمَّ أَتَاهُ الْمُنَادِي فَادَّعَاهُ بِالصَّلَاةِ، فَقَامَ مَعَهُ إِلَى الصَّلَاةِ، فَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ. قُلْنَا لِعَمْرٍو: إِنَّ نَاسًا يَقُولُونَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ تَنَامَ عَيْنُهُ، وَلَا يَنَامُ قَلْبُهُ. قَالَ عَمْرُو: سَمِعْتُ عُبَيْدَ بْنَ عَمْرٍِ يَقُولُ: رَأَيْتُ الْأَنْبِيَاءَ وَخِي، ثُمَّ قَرَأْتُ: ﴿إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُ﴾ (١١٢) الصَّافَاتُ (١).

۵- باسی دهستنویژگرتنی سووکهله

۱۳۸- عهبدولای کورپی عهباس ﷺ دهگیریتتهوه که پیځه مبهەر ﷺ خهوت تا برخه‌ی هات، پاشان ههستا نوژی کرد، وه ههندی جار دهیوت: پال کهوت تا برخه‌ی هات، پاشان ههستا و نوژی کرد. (عهلی کورپی عهبدولای مه‌دینی ده‌لی): پاشان سوفیان جار له‌دوای جار له عه‌مری کورپی کور‌ه‌یبه‌وه بوی گیراینه‌وه، له عهبدولای کورپی عه‌باسه‌وه ﷺ وتی: شه‌ویک له مالی مه‌یمونه‌ی پوورم مامه‌وه، جا پیځه مبهەر ﷺ له شه‌ودا ههستا بو شه‌ونویژ، ئینجا که هه‌ندیک له شه‌و تیپهر بوو، پیځه مبهەر ﷺ ههستا و له کوندیه‌یک که هه‌ئواسرابوو ده‌ستنویژیکی سووکه‌له‌ی گرت - عه‌مر به سووکه‌له‌ی و که‌م باسی

کرد، وه ههستاو دمستی کرد به نوێژکردن، (عهبدولّا دهلی): جا منیش دستنویژیکی وهك دستنویزمکهی نهوم گرت، پاشان رویشتم لهلای چهپیه وه نوێژم دابهست - ههندی جار سوفیان دمیوت: (عن شماله) - (لهجیاتی (عن یساره) که ماناکانیان یهکه)، ئینجا پیغه مبهەر ﷺ هینامیه لای راستیه وه، پاشان نهومندهی خوا ویستی نوێژی کرد، پاشان راکشا و خهوت تا پرخی هات، پاشان بانگبێژ هات ناگاداری کرد که کاتی نوێژکردنی به یانییه، عهبدولاش لهگهڵی ههستا بو نوێژی به یانی، جا پیغه مبهەر ﷺ نوێژی کرد و دستنویژی نهگرتیه وه، (سوفیان دهلی): به عهمرمان وت: بێگومان خه لکانیک دهلێن: پیغه مبههری خوا ﷺ چاوی دهخهوی، به لام دلی ناخهوی!! عهمر وتی: له عوبهیدی کوری عومه یرم بیست دمیوت: خهوبینینی پیغه مبههران ﷺ نیگا و وهحیه، پاشان نهو نایهتهی خوینده وه: (ئبراهیم به ئیسماعیلی کوری وت: بێگومان من له خهومدا بینیم که تو سهر دمهبرم).

۶- بابُ إِسْبَاغِ الْوُضُوءِ

وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ: الْإِنْقَاءُ

۱۳۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ كُرَيْبٍ -مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ- عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ، أَنَّهُ سَمِعَهُ يَقُولُ: دَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ عَرَقَةٍ حَتَّى إِذَا كَانَ بِالشَّعْبِ نَزَلَ قَبَالَ، ثُمَّ تَوَضَّأَ وَلَمْ يُسَبِّحِ الْوُضُوءَ. فَقُلْتُ: الصَّلَاةُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَالَ: الصَّلَاةُ أَمَامَكَ. فَرَكِبَ، فَلَمَّا جَاءَ الْمُرْدَلِفَةَ نَزَلَ فَتَوَضَّأَ، فَأَسْبَغَ الْوُضُوءَ، ثُمَّ أَقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَصَلَّى الْمَغْرِبَ، ثُمَّ أَنَاخَ كُلُّ إِنْسَانٍ بَعِيرَهُ فِي مَنْزِلِهِ، ثُمَّ أَقِيمَتِ الْعِشَاءُ فَصَلَّى، وَلَمْ يُصَلِّ بَيْنَهُمَا^(۱).

^۱ بېروانه: ۱۸۱، ۱۶۶۷، ۱۶۶۹، ۱۶۷۲.

۶- باسی دهستنوئیزگرتن به چاکی و تهواوهتی

عبدالوڵای کوری عومەر (رحمہ اللہ) دەلی: (إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ) یانی: خۆپاککردنهوه.

۱۳۹- کورمیب - که کۆیلهی ئازادکراوی ئیبنو عەباسه (رحمہم اللہ) - له ئوسامه‌ی کوری زمیدهوه (رحمہم اللہ) گێراویه‌تهوه و لێی بیستووه دهیگوت: پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له عه‌رفه‌ دمرچوو (به‌ره‌و موزده‌لیفه‌) هه‌تا گه‌شته دمربه‌نده‌که‌، جا لایدا و میزی کرد، پاشان دهستنوئیزی گرت به‌دهستنوئیزگرتنیکی سووکه‌له‌، منیش وتم: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نوئیز بکه‌ین، ئه‌ویش فه‌رمووی: ((نوئیز له به‌رده‌متایه‌))^(۱)، جا سواری و لاخه‌که‌ی بوو، ئینجا گه‌شته موزده‌لیفه‌، لایدا و دهستنوئیزی گرت به‌چاکی و ته‌واومتی، پاشان قامه‌ت کرا بۆ نوئیز، ئه‌وسا نوئیزی ئیواره‌ی کرد، پاشان هه‌ر که‌سه‌ و وشته‌که‌ی له‌ شوینی خۆیدا یه‌خ دا، دواتر قامه‌ت کرا بۆ نوئیزی عی‌شا و نوئیزی کرد، وه‌ له‌ نیوان ئه‌و دوو نوئیزده‌دا نوئیزی (سوننه‌تی) نه‌کرد.

۷- بَابُ غَسْلِ الْوَجْهِ بِالْيَدَيْنِ مِنْ غَرَقَةٍ وَاحِدَةٍ

۱۴۰- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو سَلَمَةَ الْخَزَاعِيُّ مَنْصُورُ بْنُ سَلَمَةَ قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ بِلَالٍ -يَعْنِي سُلَيْمَانَ- عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّهُ تَوَضَّأَ فَغَسَلَ وَجْهَهُ، أَخَذَ غَرَقَةً مِنْ مَاءٍ، فَمَضَمَصَ بِهَا وَاسْتَنْشَقَ، ثُمَّ أَخَذَ غَرَقَةً مِنْ مَاءٍ، فَجَعَلَ بِهَا هَكَذَا، أَضَافَهَا إِلَى يَدِهِ الْأُخْرَى، فَغَسَلَ بِهَمَا وَجْهَهُ، ثُمَّ أَخَذَ غَرَقَةً مِنْ مَاءٍ، فَغَسَلَ بِهَا يَدَهُ الْيُمْنَى، ثُمَّ أَخَذَ غَرَقَةً مِنْ مَاءٍ، فَغَسَلَ بِهَا يَدَهُ الْيُسْرَى، ثُمَّ مَسَحَ بِرَأْسِهِ، ثُمَّ أَخَذَ غَرَقَةً مِنْ مَاءٍ فَرَشَّ عَلَى رِجْلِهِ الْيُمْنَى حَتَّى غَسَلَهَا، ثُمَّ أَخَذَ غَرَقَةً أُخْرَى، فَغَسَلَ بِهَا رِجْلَهُ -يَعْنِي: الْيُسْرَى- ثُمَّ قَالَ هَكَذَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَتَوَضَّأُ.

^۱ واته: له موزده‌لیفه نوئیز ده‌که‌ین که نزیکه و له به‌رده‌متایه.

۷- باسی شۆردنی روخسار به هەردوو دەست به یەک مشت ئاو

۱۴۰- عەتای کۆری یەسار دەگیرێتەووە لە عەبدولای کۆری عەباسەووە ﷺ که دەست‌نوێژی گرت، جا روخساری (یەك جار) شۆرد، پاشان مشتێك ئاوی هەلگرت و لە دەم و لووتی رادا، پاشان لویجێکی دیکە ئاوی هەلگرت، ئاوی لی کرد کردیە هەردوو دەستیەووە و دەموچاوی پێ شۆرد، پاشان لویجێك ئاوی هەلگرت و بانی راستی پێ شۆرد، پاشان لویجێکی دیکە ئاوی هەلگرت بانی چەپی پێ شۆرد، پاشان دەستی تەری هینا بەسەریدا، پاشان لویجێك ئاوی هەلگرت پرژاندی بەسەر قاچی راستیدا تا شۆردی، ئینجا لویجێکی دیکە هەلگرت و قاچی -واتە: چەپی- پێ شۆرد، دواتر عەبدولای وتی: پێغەمبەری خوام ﷺ بینی ئاوا دەست‌نوێژی دەگرت.

۸- بابُ التَّسْمِيَةِ عَلَى كُلِّ حَالٍ وَعِنْدَ الْوَقَاعِ

۱۴۱- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، يَبْلُغُ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا أَتَى أَهْلَهُ قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ، وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا. فَقَضِيَ بَيْنَهُمَا وَلَدٌ، لَمْ يَضُرَّهُ».^(۱)

۸- باسی (بسم الله الرحمن الرحيم) کردن له هەموو حاله‌تێکدا، وه له کاتی جووتبوونی پیاو و ئافرەتدا

۱۴۱- عەبدولای کۆری عەباس ﷺ له پێغەمبەرەووە ﷺ دەگیرێتەووە^(۱) که فەرمووێت: ((ئەگەر یەکیك له ئێوە کاتی جووت دەبی له‌گەڵ خێزانی‌دا بلی:

^۱ بڕوانە: ۳۲۷۱، ۳۲۸۳، ۵۱۶۵، ۶۳۸۸، ۷۳۹۶.

به ناوی خواوه، خواجه شهیتانمان لی دوور خه‌روه، وه شهیتان دوور خه‌روه لهو مندالهی پیمان دهبه‌خشی، ئینجا (ئه‌گه‌ر) پاش ئه‌وه مندالێکیان بوو، شهیتان زیانی پی ناگه‌یه‌نی)).

۹- بابُ مَا يَقُولُ عِنْدَ الْخَلَاءِ؟

۱۴۲- حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا يَقُولُ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا دَخَلَ الْخَلَاءَ قَالَ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ». تَابَعَهُ ابْنُ عَزْرَةَ، عَنْ شُعْبَةَ. وَقَالَ عُثْمَرُ، عَنْ شُعْبَةَ: إِذَا أَتَى الْخَلَاءَ. وَقَالَ مُوسَى، عَنْ حَمَّادٍ: إِذَا دَخَلَ. وَقَالَ سَعِيدُ بْنُ زَيْدٍ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ: إِذَا أَرَادَ أَنْ يَدْخُلَ^(۱).

۹- باسی کاتی رویشتنه سهر ئاو (موسولمان) چی ده‌لی؟

۱۴۲- ئه‌نه‌س ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌میشه که دهرۆشته سهر ئاو ده‌یفه‌رموو: ((خوايه! من په‌نا ده‌گرم به تو له شه‌یتانه‌کانی نیرو می)). ئیبنو عه‌ره‌ره‌ه‌مان فه‌رمووده‌ی له شو‌عه‌به‌وه گه‌پراوته‌وه. وه غونده‌ر له شو‌عه‌به‌وه ده‌گه‌په‌رته‌وه که ئه‌نه‌س وتی: (کاتی ده‌جووه سهر ئاو). وه مووسا له حه‌ماده‌وه به‌م شیومه‌یه گه‌پراویه‌ته‌وه: (إِذَا دَخَلَ)، واته: کاتی برۆشته‌یه‌ته جیگای سهر‌ئاوه‌که، وه سه‌عیدی کوری زمید ده‌لی: عه‌بدوله‌ه‌زیز به‌م شیومه‌یه بۆی گه‌پراینه‌وه: کاتی بیویسته‌یه برواته سهر ئاو.

^۱ عه‌بدولای کوری عه‌باس ﷺ ده‌یگه‌بینته‌وه به پیغه‌مبه‌ر ﷺ، واته: به فه‌رمووده‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌یگه‌په‌رته‌وه.

^۲ بروانه: ۶۳۲۲.

۱۰- بَابُ وَضْعِ الْمَاءِ عِنْدَ الْخَلَاءِ

۱۴۳- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ قَالَ: حَدَّثَنَا وَزْعَاءُ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ الْخَلَاءَ، فَوَضَعَتْ لَهُ وُضُوءًا، قَالَ: مَنْ وَضَعَ هَذَا؟، فَأُخْبِرَ، فَقَالَ: «اللَّهُمَّ فَقِّهْهُ فِي الدِّينِ». ^(۱)

۱۰- باسی دانانی ئاو له شوینی دهست به ئاو گه یاندن

۱۴۳- عهبدولای کوری عهباس ؓ دمگیرپتهوه: که پیغمه مبهەر ﷺ روپشته سهر ئاو منیش ناوی دهستنوێژم بو دانای ^(۲)، فهرمووی: ((کی ئەم ئاوهی داناوه؟)) پیی وترا: ^(۳) (عهبدولای دایناوه)، نهوسا پیغمه مبهەر ﷺ فهرمووی: ((خوایه! زور شارمزی بکه له ئایینی نیسلام)).

۱۱- بَابُ لَا تُسْتَقْبَلُ الْقِبْلَةُ بِغَائِطٍ أَوْ بَوْلٍ إِلَّا عِنْدَ الْبِنَاءِ جِدَارٍ أَوْ نَحْوِهِ

۱۴۴- حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذَنْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا أَتَى أَحَدُكُمْ الْغَائِطَ فَلَا يَسْتَقْبِلُ الْقِبْلَةَ وَلَا يُؤَلِّهَا ظَهْرَهُ، شَرَّفُوا أَوْ غَرَّبُوا». ^(۴)

^۱ بروانه: ۷۵.

^۲ لهوانه به نزیکى ئەو شوینه داینانى که پیغمه مبهەر ﷺ تێیدا دهستی به ئاو گه یاندووه، تا بتوانی خۆی پى پاک بکاتهوه (ئەم رایه بههیزه له لای ئین حه جهر).

^۳ مه یمنه ی پووری عهبدولای پیی گوت.

^۴ بروانه: ۳۹۴.

۱۱- باسی بۆ پیسایى و میزکردن پروو له قیبله ناکرت،

مهگەر له خانوودا وهک دیوار و شتی وا

۱۴۴- ئەبو ئەیوبی ئەنصارى رضی اللہ عنہ وتی: پێغه‌مبەرى خوا ﷺ فەرمووی: ((ئەگەر کەسیکتان رۆیشت بۆ سەر ئاو ئەوا با پروو نەکاتە قیبلە و پشتیشی تى نەکات، بەلکوو پروو له خۆرەهلات یاخود خۆرئاوا بکەن)).

۱۲- بابُ هُنْ تَبَرُّزَ عَلَى لِبْنَتَيْنِ

۱۴۵- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانَ، عَنْ عَمِّهِ وَاسِعِ بْنِ حَبَّانَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: إِنَّ نَاسًا يَقُولُونَ: إِذَا قَعَدْتَ عَلَى حَاجَتِكَ، فَلَا تَسْتَقِيلِ الْقِبْلَةَ وَلَا بَيْتَ الْمَقْدِسِ. فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ: لَقَدْ ارْتَقَيْتُ يَوْمًا عَلَى ظَهْرِ بَيْتِ لَنَا، فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَى لِبْنَتَيْنِ مُسْتَقِيلًا بَيْتَ الْمَقْدِسِ لِحَاجَتِهِ. وَقَالَ: لَعَلَّكَ مِنَ الَّذِينَ يُصَلُّونَ عَلَى أَوْرَاكِهِمْ. فَقُلْتُ: لَا أَذْرِي وَاللَّهِ. قَالَ مَالِكٌ: يَغْنِي الَّذِي يُصَلِّي وَلَا يَرْتَفِعُ عَنِ الْأَرْضِ، يَسْجُدُ وَهُوَ لَاصِقٌ بِالْأَرْضِ^(۱).

۱۲- باسی ئەو کەسەى لەسەر

دوو خشتی قور دەست بە ئاو بگهیەنێ

۱۴۵- عەبدوللای کورێ عومەر رضی اللہ عنہ دەلی: خەڵکانیک دەلین: کاتێ دانیشتی بۆ دەست بە ئاو گەیاندن پروو له قیبلە و بەیتولەقدیس مهکه، ئینجا عەبدوللای کورێ عومەر وتی: بێگومان رۆژیک رۆیشتمه سهربانی مالى خۆمان، جا پێغه‌مبەرى خوا ﷺ بینی لەسەر دوو خشتی قور دانیشتبوو،

^۱ بڕوانه: ۱۴۸، ۱۴۹، ۳۱۰۲.

پروو له بهیتوله قه‌دیس دهستی به‌ناو ده‌گه‌یاند، عه‌بدو لا وتی: (به واسیع) له‌وانه‌یه تو لهو که‌سانه بیت که نوپژ ده‌که‌ن سنگیان ده‌لکینن به پانیانه‌وه (له‌کاتی سوژده‌دا)؟ واسیع وتی: منیش وتم: سویند به خوا نازانم. نیمام مالیک ده‌لی: مه‌به‌ستی عه‌بدو لا (لهو قسه‌یه‌ی که به واسعی وت) نهو که‌سه‌یه که نوپژ ده‌کات، له زه‌وی خو‌ی به‌رز ناکاته‌وه، که سوژده ده‌بات خو‌ی نووساندوه به زه‌ویه‌وه.

۱۳- بابُ خُرُوجِ النِّسَاءِ إِلَى الْبَرَاءِ

۱۴۶- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ أَزْوَاجَ النَّبِيِّ ﷺ كُنَّ يَخْرُجْنَ بِاللَّيْلِ إِذَا تَبَرَّزْنَ إِلَى الْمَنَاصِعِ - وَهُوَ صَعِيدٌ أَفِيحٌ - فَكَانَ عُمَرُ يَقُولُ لِلنَّبِيِّ ﷺ: احْجُبْ نِسَاءَكَ. فَلَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَفْعَلُ، فَخَرَجَتْ سَوْدَةُ بِنْتُ زَمْعَةَ - زَوْجُ النَّبِيِّ ﷺ لَيْلَةً مِنَ اللَّيَالِي عِشَاءً، وَكَانَتْ أَمْرَأَةً طَوِيلَةً، فَتَادَاهَا عُمَرُ: أَلَا قَدْ عَرَفْنَاكَ يَا سَوْدَةُ. حِرْصًا عَلَى أَنْ يَنْزَلَ الْحِجَابُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ آيَةَ الْحِجَابِ^(۱).

۱۳- باسی رویشتنه‌ده‌ره‌وه‌ی ئا‌فره‌تان

له مال بو ده‌ست به ئاو گه‌یاندن

۱۴۶- عایشه رضی‌الله‌عنه‌ا ده‌گیریت‌ه‌وه: خیزانه‌کانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌شه‌و ده‌رویشتن بو ده‌ست به ئاو گه‌یاندن، ده‌چونه مه‌ناصیع^(۲) که چۆلاییه‌کی فراوانه، جا عومه‌ر هه‌میشه به پیغه‌مبه‌ری خوای ﷺ ده‌وت:

^۱ ب‌روانه: ۱۴۷، ۴۷۹۵، ۵۲۳۷، ۶۲۴۰.

^۲ چۆلاییه‌کی فراوانه له‌پال مه‌دینه‌دا.

مههیلّه خیزانه گانت له مال دمر بچن، به لّام پیغه مبهری خوا ﷺ وای نه ده کرد، شهویک له شهوانی عیشادا سهودهی کچی زهمعهی خیزانی پیغه مبهر ﷺ له مال رویشته دمرهوه (بو دست به ناو گه یاندن)، سهوده ئافرمتیکی دریز بوو، جا عومهر بانگی کرد وتی: ئاگادار به بیگومان سهوده دمرانین توی (عومهر بویه وای ده کرد)، پهروشی بوو فهرومانی حیجاب دابهزی، ئیدی خوای گه وره نایهتی حیجاب و خوداپوشینی دابهزاند.

۱۴۷- حَدَّثَنَا زَكْرِيَاءُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أَسَامَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «قَدْ أَذِنَ أَنْ تَخْرُجْنَ فِي حَاجَتِكُنَّ..» قَالَ هِشَامٌ: يَعْنِي: الْبَرَارَ^(۱).

۱۴۷- عایشه ؓ له پیغه مبهروه ﷺ دهگیریتهوه که فهروموویهتی: ((بیگومان مولهتتان پی دراوه بو پیویستی خوتان له مال دمرچن))، هیشام دهلی: چولهوانی (واته: بو دست به ناو گه یاندن).

۱۴- بَابُ التَّبَرُّجِ فِي الْبُيُوتِ

۱۴۸- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانَ، عَنْ وَاسِعِ بْنِ حَبَّانَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: ارْتَقَيْتُ قَوْقَ ظَهْرِ بَيْتِ حَفْصَةَ لِبَعْضِ حَاجَتِي، فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقْضِي حَاجَتَهُ مُسْتَدِيرَ الْقِبْلَةِ، مُسْتَقْبِلَ الشَّامِ^(۲).

^۱ بروانه: ۱۴۶.

^۲ بروانه: ۱۴۵.

۱۴- باسی دهست به ئاو گه یانندن له نیو مال و خانودا

۱۴۸- عهبدوڵای کورێ عومەر رضی اللہ عنہ دهلی: رۆژێک رۆیشتمه سه ربانی مالی حه فسه رضی اللہ عنہ بۆ پێویستییه کی خۆم، پێغه مبه ری خوام رضی اللہ عنہ بی نی دانیشتبوو دهستی به ئاو ده گه یاند، پشتی له قیبله بوو رووی له شام بوو.

۱۴- باب

۱۴۹- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ قَالَ: أَخْبَرَنَا يَحْيَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانَ، أَنَّ عَمَّهُ وَاسِعَ بْنَ حَبَّانَ أَخْبَرَهُ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ أَخْبَرَهُ قَالَ: لَقَدْ ظَهَرْتُ ذَاتَ يَوْمٍ عَلَى ظَهْرِ بَيْتِنَا، فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَاعِدًا عَلَى لَبَتَيْنِ، مُسْتَقْبِلَ بَيْتِ الْمَقْدِسِ ^(۱).

۱۴- باسیک

۱۴۹- موحه ممه دی کورێ یه حیای کورێ حه بان گێراهوه، که واسیعی کورێ حه بانێ مامی بۆی گێراهوه، که عهبدوڵای کورێ عومەر رضی اللہ عنہ بۆی گێراهوه و وتی: رۆژێکیان رۆیشتمه سه ربانی مالی خۆمان، جا پێغه مبه ری خوام رضی اللہ عنہ بی نی له سه ر دوو خشتی قور دانیشتبوو، روو به به یتوله قدیس (دهستی به ئاو ده گه یاند).

۱۵- بَابُ الْإِسْتِنْبَاءِ بِالْمَاءِ

۱۵۰- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ هِشَامُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي مُعَاذٍ -وَأَسْمُهُ عَطَاءُ بْنُ أَبِي مَيْمُونَةَ- قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا خَرَجَ لِحَاجَتِهِ أَجِيءُ أَنَا وَغُلَامٌ مَعَنَا إِدَاوَةٌ مِنْ مَاءٍ. يَغْنِي: يَسْتَنَجِي بِهِ^(۱).

۱۵- باسی خۆپاککردنهوه به ئاو لهسەر ئاودا

۱۵۰- ئەنەسی کۆری مالیک ﷺ دەلی: پێغه مبهری خوا ﷺ کاتی ڕۆیشتایه بۆ سهڕئاو، من و لاویک^(۱) دهرۆیشتین جه و منه یهکی بجووک ئاومان دمبڕد. واته: بۆ نهوهی خۆی پێ پاک بکاتهوه.

۱۶- بَابُ مَنْ حُمِلَ مَعَهُ الْمَاءُ لِطَهْوَرِهِ

وَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ: أَلَيْسَ فِيكُمْ صَاحِبُ النَّعْلَيْنِ وَالطَّهْوَرِ وَالْوَسَادِ؟
۱۵۱- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي مُعَاذٍ -هُوَ عَطَاءُ بْنُ أَبِي مَيْمُونَةَ- قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا خَرَجَ لِحَاجَتِهِ، تَبِعْتُهُ أَنَا وَغُلَامٌ مِنَّا مَعَنَا إِدَاوَةٌ مِنْ مَاءٍ^(۲).

^۱ ١٥١، ١٥٢، ٢١٧، ٥٠٠. ١٥٠.

^۲ مه به ست بهو لاهه عه بدولای کوری مه سعوده ﷺ وهک له فهرموده ی ژماره (١٥١) دا هاتوه، یان مه به ست پێی غولامیکی نه نصارییه، وهک له ڕیوایه تی ئیسماعیلیدا هاتوه، به لām وتهی یه کهم راستره که عه بدولای کوری مه سعود بوو بیت ﷺ. ٣٦١/١. ١٥٠.

^۳ ١٥٠. ١٥٠.

۱۶- باسی ئهو كه سهی له گه لیدا ئاوی بۆ هه لگیراوه

تا دهستونیز پی بگریت

ئهبو دمردا رضی اللہ عنہ دهلی (به عهلقه مهی کورپی قهیس): ئایا ئهو كه سهی جووته نه عهله كه و ئاوی دهستونیز و پشتیه كهی پیغه مبهری رضی اللہ عنہ هه لده گرت و پی بوو له نیوتاندا نییه؟ (كه عهبدو لای کورپی مه سعوده رضی اللہ عنہ).

۱۵۱- ئه نه سی کورپی مالیک رضی اللہ عنہ دهلی: پیغه مبهری خوا رضی اللہ عنہ کاتی برۆیشتایه بۆ سه رئاو من و غولامیک له ئیمه (ی هاوه لانی كه عهبدو لای کورپی مه سعوده رضی اللہ عنہ) شوینی ده كه وتین جهومنه یه کی بجووک ئاومان دمبرد (بۆ ئه وهی خو ی پی پاك بكاته وه).

۱۷- بابُ حَمَلِ الْعَنْزَةِ مَعَ الْمَاءِ فِي الْاسْتِنْجَاءِ

۱۵۲- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ، سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدْخُلُ الْخَلَاءَ، فَأَحْمِلُ أَنَا وَعَلَامٌ إِدَاوَةً مِنْ مَاءٍ وَعَنْزَةً، يَسْتَنْجِي بِالْمَاءِ. تَابَعَهُ النَّضْرُ وَشَادَانُ، عَنْ شُعْبَةَ. الْعَنْزَةُ عَصَا عَلَيْهِ زُجٌّ^(۱).

۱۷- باسی هه لگرتنی دارده ست

له گه ل ئاودا له کاتی خو پاک کردنه وه دا

۱۵۲- ئه نه سی کورپی مالیک رضی اللہ عنہ دهلی: پیغه مبهر رضی اللہ عنہ ده جووه سه رئاو، جا من و غولامیک جهومنه یه کی بجووک و داردهسته كه مان بۆ هه لده گرت، به ئاوه كه

^۱ پروانه: ۱۵۰.

خوی پاک دمکردهوه. (نیمام بوخاری دهلی): نهزپ و سازان نهو ههرموودمیهیان له شوعبهوه گێراوتهوه و پالېشتی ههرموودهکهی پېشوو دهکات، وه وشهی (العَنْزَةُ) داریکه ئاسنیکى تیزى پێوهیه.

۱۸- بَابُ النَّهْيِ عَنِ الاسْتِنْبَاءِ بِالْيَمِينِ

۱۵۳- حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ -هُوَ الدَّسْتَوَائِيُّ- عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا شَرَبَ أَحَدُكُمْ فَلَا يَتَنَفَّسْ فِي الْإِنَاءِ، وَإِذَا أَتَى الْخَلَاءَ فَلَا يَمَسُّ ذَكَرَهُ بِيَمِينِهِ، وَلَا يَتَمَسَّحُ بِيَمِينِهِ.^(۱)

۱۸- باسی رێگریکردن له خۆپاککردنهوه به دهستی راست

۱۵۳- عهبدوڵای کوردی نهبو ههتاده له باوکیهوه ﷺ دهگێرپتهوه و دهلی: پێغه مبهری خوا ﷺ ههرمووی: ((نهگهر کهسیکتان ناوی خواردوه با ههناسه نه دات له نیو دهفره کهدا، وه کاتی پوێشته سه رئاو با دهستی راستی نه دات له عه وره تی، ههروه ها به دهستی راستی خوی پاک نه کاته وه، وه نه یهینی به خۆیدا بو پاککردنه وه)).

۱۹- بَابُ: لَا يُمَسَّكَ ذَكَرُهُ بِيَمِينِهِ إِذَا بَالَ

۱۵۴- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِذَا بَالَ أَحَدُكُمْ فَلَا يَأْخُذَنَّ ذَكَرَهُ بِيَمِينِهِ، وَلَا يَسْتَنْجِي بِيَمِينِهِ، وَلَا يَتَنَفَّسُ فِي الْإِنَاءِ.^(۱)

۱۹- باسیک: کاتی میزی کرد به دهستی راستی داوینی نهگری

۱۵۴- عهبدولای کوری نهبو ههتاده له باوکیهوه ﷺ دهگیرپتهوه و دهلی: پیغهمبهر ﷺ فهرمووی: ((نهگهر کهسیکتان میزی کرد، با به دهستی راستی داوینی نهگری، وه با به دهستی راستی خوی پاک نهکاتهوه، وه با ههناسه نهادات لهنیو دهمرکهدا (که ناوی پی دهخواتهوه))).

۲۰- بابُ الاستِنْبَاءِ بِالْحَجَارَةِ

۱۵۵- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَكِّيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ بْنُ عَمْرٍو الْمَكِّيُّ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: اتَّبَعْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَخَرَجَ لِحَاجَتِهِ، فَكَانَ لَا يَلْتَفِتُ، فَدَنَوْتُ مِنْهُ، فَقَالَ: ابْغِنِي أَحْجَارًا أَسْتَنْفِضُ بِهَا -أَوْ نَحْوَهُ- وَلَا تَأْتِنِي بِعَظْمٍ وَلَا رَوْثٍ.. فَأَتَيْتُهُ بِأَحْجَارٍ بِطَرَفِ ثِيَابِي، فَوَضَعْتُهَا إِلَى جَنْبِهِ وَأَعْرَضْتُ عَنْهُ، فَلَمَّا قَضَى اتَّبَعَهُ بِهِنَّ^(۱).

۲۰- باسی خوپاککردنهوه به بهرد

۱۵۵- نهبو هورمیره ﷺ دهلی: پیغهمبهر ﷺ رویشته دهرموه بۆ سهراوا، منیش شوینی کهوتم، جا پیغهمبهر ﷺ لای نهدهکردهوه، (ناوری نهدايهوه) بویه منیش لئی نزیک بوومهوه جا فهرمووی: ((چهند بهردیکم بۆ بیته، خومی پی پاک بکهمهوه، یان وتهیهک لهو جوړهی فهرموو- بهلام نيسك و شياکه و تهرسم بۆ مهینه)), منیش له کوشمدا چهند بهردیکم بۆ هینا و له تهنیشتییهوه دامنا، رووم وهرچهرخاند و پشتم تی کرد، جا کاتی لی بویهوه له سهراواکهی، خوی پییان پاک کردهوه.

^۱ پروانه: ۱۵۳.

^۲ پروانه: ۳۸۶۰.

۲۱- بابُ لَا يُسْتَنْجَى بِرَوْثٍ

۱۵۶- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: لَيْسَ أَبُو عُبَيْدَةَ ذَكَرَهُ، وَلَكِنْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْأَسْوَدِ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ يَقُولُ: أَتَى النَّبِيَّ ﷺ الْعَائِطُ، فَأَمَرَنِي أَنْ أَتِيَهُ بِثَلَاثَةِ أَحْجَارٍ، فَوَجَدْتُ حَجَرَيْنِ، وَالتَّمَسْتُ الثَّلَاثَ فَلَمْ أَجِدْهُ، فَأَخَذْتُ رَوْثَةً، فَأَتَيْتُهُ بِهَا، فَأَخَذَ الْحَجَرَيْنِ وَأَلْقَى الرَّوْثَةَ، وَقَالَ: «هَذَا رِكْسٌ». وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُونُسَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ.

۲۱- باسی نابیت به تهرس و شیاکه خو پاک بکریتهوه

۱۵۶- عه‌بدولا (ی کورپی مه‌سعود) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ رو‌یشته سه‌رناو، جا فه‌رمانی پی کردم که سی به‌ردی بو بینم، منیش دوو به‌ردم په‌یدا کرد گه‌رام بو سینه‌م، به‌لام ده‌ستم نه‌که‌وت، بو‌یه شیاکه‌یه‌کم بو هینا، پیغه‌مبه‌ر ﷺ دوو به‌رده‌که‌ی و مرگرت و شیاکه‌که‌ی فری دا و فه‌رمووی: ((ئه‌مه‌ پیسه)). نی‌پراهیمی کورپی یوسف له باوکیه‌وه گیرایه‌وه، نه‌ویش له نه‌بو نیس‌حافه‌وه وتی: عه‌بدوره‌حمان بو‌ی گیرامه‌وه.

۲۲- بابُ الْوُضوءِ مَرَّةً مَرَّةً

۱۵۷- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: تَوَضَّأَ النَّبِيُّ ﷺ مَرَّةً مَرَّةً.

۲۲- باسى دهستنويژگرتن به

شوردنى ئەندامهكان يهك جار يهك جار

۱۵۷-عه تانى كورى په سار له عهبدو لاى كورى عه باسه وه ﷺ دهگيرپته وه و ده لى: پيغه مبه ر ﷺ دهستنويژى گرت، يهك جار يهك جار ئەندامهكانى دهشورد.

۲۳- بابُ الوُضوءِ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ

۱۵۸- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ عِيسَى قَالَ: حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَيْمٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تَوَضَّأَ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ.

۲۳- باسى دهستنويژگرتن به

شوردنى ئەندامهكان دوو جار دوو جار

۱۵۸- عهبدو لاى كورى زميد ﷺ دهگيرپته وه كه پيغه مبه ر ﷺ دهستنويژى گرت، دوو جار دوو جار ئەندامهكانى دهشورد.

۲۴- بابُ الوُضوءِ ثَلَاثًا ثَلَاثًا

۱۵۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَوْسِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، أَنَّ عَطَاءَ بْنَ يَزِيدٍ أَخْبَرَهُ، أَنَّ حُمْرَانَ -مَوْلَى عُثْمَانَ- أَخْبَرَهُ أَنَّهُ رَأَى عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ دَعَا بِإِنَاءٍ، فَأَفْرَغَ عَلَى كَفِّهِ ثَلَاثَ مِرَارٍ فَغَسَلَهُمَا، ثُمَّ أَدْخَلَ يَمِينَهُ فِي الْإِنَاءِ فَمَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ، ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا، وَيَدَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ ثَلَاثَ مِرَارٍ، ثُمَّ مَسَحَ بِرَأْسِهِ، ثُمَّ

عَسَلَ رِجْلَيْهِ ثَلَاثَ مَرَارٍ إِلَى الْكَعْبَيْنِ، ثُمَّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ تَوَضَّأَ نَحْوَ وَضُوءِي هَذَا، ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ، لَا يُحَدِّثُ فِيهِمَا نَفْسَهُ، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ»^(۱).

۲۴- باسی ده‌ستوێژگرتن به

شۆردنی ئەندامه‌كان سێ جار سێ جار

۱۵۹- جومرێان خزمه‌تکاری عوسمان- ده‌گێڕێته‌وه که عوسمانی کورێ عه‌فانی ﷺ بینی، داوای ته‌شتی ئاوی کرد، ئینجا سێ جار ئاوی کرد به‌ ده‌ستیدا و ده‌سته‌کانی شۆرد، پاشان ده‌ستی راستی کرد به‌ ئاوه‌که‌دا و (مشتی ئاوی هه‌لگرت و) ئاوی له‌ ده‌م و لووتی رادا، پاشان سێ جار پو‌خساری شۆرد، وه‌ سێ جار هه‌ردوو ده‌ستی تا ئانیشکه‌کانی شۆرد، پاشان ده‌ستی ته‌ری هه‌ینا به‌سه‌ریدا، دواتر سێ جار هه‌ردوو هاجی تا قاپاره‌کانی شۆرد، ئینجا وتی: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمووی: ((هه‌ر که‌س وه‌ک ئەم ده‌ستوێژه‌ی من ده‌ستوێژ بگرێ، پاشان دوو پکات نوێژ (ی سوننه‌ت) بکات، هه‌یج شتێک (ی دونیایی)^(۲) نه‌یه‌ت به‌ دلێدا، (خوا) له‌ گونا‌هه‌کانی رابردووی خۆش ده‌بی)).

۱۶۰- وَعَنْ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: قَالَ صَالِحُ بْنُ كَيْسَانَ: قَالَ ابْنُ شَهَابٍ: وَلَكِنْ عُرْوَةُ يُحَدِّثُ، عَنْ حُمْرَانَ، فَلَمَّا تَوَضَّأَ عُمَرَانُ قَالَ: أَلَا أَحَدْتُكُمْ حَدِيثًا لَوْلَا آيَةُ مَا حَدَّثْتُكُمْوه، سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «لَا يَتَوَضَّأُ رَجُلٌ يُحْسِنُ وَضُوءَهُ، وَيُصَلِّي الصَّلَاةَ إِلَّا غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الصَّلَاةِ حَتَّى يُصَلِّيَهَا.. قَالَ عُرْوَةُ: الْآيَةُ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَأَلْهَدُوا مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّعِينُونَ﴾ (۱۶۱) البقرة^(۳).

^۱ بروهانه: ۱۶۰، ۱۶۴، ۱۹۳۴، ۶۴۳۳.

^۲ وه‌ک له‌ پێوا‌یه‌تی (حکیم الترمذی) دا هاتوه، بروهانه: إرشاد الساري: ۱/ ۳۷۲.

^۳ بروهانه: ۱۵۹.

۱۶۰- حومرآن ده‌لی: جا کاتی عوسمان ﷺ ده‌ستونیزی گرت، وتی: نایا فه‌رموودمیه‌کتان بۆ بگێرمه‌وه؟ نه‌گهر نایه‌تیک نه‌بووایه له‌ قورئاندا بۆم نه‌ده‌گێرانه‌وه، له‌ پێغه‌مبه‌رم ﷺ بیست دمیه‌رموو: ((هیج پیاویک نییه به‌جوانی ده‌ستونیز بگرت و نوێژیکی پێوه بکات، ئیلا (خوا) له‌ گوناھی نیوان نه‌و نوێزه و نوێزه‌که‌ی دیکه‌ی خوش دمبیت که‌ دمیکات)). عورو ده‌لی: نه‌و نایه‌ته‌ی عوسمان ئامازدی بۆ کرد: (بیگومان نه‌و که‌سانه‌ی نه‌وه‌ی که‌ ناردوو مانه‌ته‌ خوارموه له‌ نایه‌تانی رۆشن و رینموونی، دوا‌ی نه‌وه‌ی پروومان کردۆته‌وه بۆ خه‌لکی دمیشه‌رنه‌وه، نه‌وانه‌ خوا نه‌فرینیان لی ده‌کات و نه‌فرمتکارانیش نه‌فرینیان لی ده‌که‌ن).

۲۵- بابُ الاسْتِثْنَاءِ فِي الْوُضُوءِ

ذَكَرَهُ عُثْمَانُ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ زَيْدٍ، وَابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

۱۶۱- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو إِدْرِيسَ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ تَوَضَّأَ فَلْيَسْتَنْثِرْ، وَمَنْ اسْتَجَمَرَ فَلْيُوتِرْ.^(۱)

۲۵- باسی ئاو له‌ لووت رادان له‌ کاتی ده‌ستونیزگرتندا

ئهم فه‌رموودمیه هه‌ریه‌ک له‌ عوسمان و عه‌بدو‌لای کورێ زمید و عه‌بدو‌لای کورێ عه‌باس ﷺ له‌ پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ گێراویانه‌ته‌وه.

^۱ بره‌وانه: ۱۶۲.

١٦١- نه‌بو هورپه‌ره ﷺ له پیغه‌مبه‌رموه ﷺ ده‌گیرێته‌وه که فهرموویه‌تی: ((هه‌ر که‌س دستنویزی گرت، با هه‌م بکات له‌دوای ئاو له‌ لووت و مردان، هه‌ر که‌سیش به‌ به‌رد خۆی پاک کرده‌وه، با به‌ردمکان تاک بن (که‌ خۆی پێ پاک ده‌کاته‌وه)).

٢٦- بَابُ الاسْتِجْمَارِ وَثَرًا

١٦٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَوْسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا تَوَضَّأَ أَحَدُكُمْ فَلْيَجْعَلْ فِي أَنْفِهِ ثَمًّا لِيَنْثُرَ، وَمَنْ اسْتَجْمَرَ فَلْيُوتِرْ، وَإِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ نَوْمِهِ فَلْيَغْسِلْ يَدَهُ قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَهَا فِي وَضُوئِهِ، فَإِنْ أَحَدَكُمْ لَا يَدْرِي أَيَّنَ بَاتَتْ يَدُهُ»^(١).

٢٦- باسی ژماره‌ی به‌ردی خۆپیا‌کردنه‌وه سوننه‌ته تاک بیت

١٦٢- نه‌بو هورپه‌ره ﷺ ده‌گیرێته‌وه که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمووی: ((نه‌گه‌ر که‌سیکتان دستنویزی گرت، با ئاو بکاته‌ لووتیه‌وه پاشان هه‌م بکات، وه هه‌ر که‌سیکیش به‌ به‌رد خۆی پاک کرده‌وه با به‌ردمکان تاک بن، وه نه‌گه‌ر که‌سیکتان له‌ خه‌و هه‌ستا نه‌وه با ده‌سته‌کانی بشوات، پێش نه‌وه‌ی بیخاته‌ ئاو‌ی دستنویزمکه‌یه‌وه، چونکه‌ بیگومان که‌ستان نازانی شه‌و ده‌ستی له‌کویدا بووه)).

٢٧- بَابُ غَسْلِ الرَّجُلَيْنِ، وَلَا يَمْسَحُ عَلَى الْقَدَمَيْنِ

١٦٣- حَدَّثَنَا مُوسَى قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ أَبِي بِشْرِ، عَنْ يَوْسُفَ بْنِ مَاهَكَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: تَخَلَّفَ النَّبِيُّ ﷺ عَنَّا فِي سَفَرَةٍ سَافَرْنَاهَا، فَأَدْرَكْنَا وَقَدْ أَرْهَقْنَا الْعَصْرَ، فَجَعَلْنَا نَتَوَضَّأُ وَنَمْسَحُ عَلَى أَرْجُلِنَا، فَنَادَى بِأَعْلَى صَوْتِهِ: «وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ. مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا»^(٢).

^١ بېروانه: ١٦١.

^٢ بېروانه: ٦٠.

٢٧- باسی شۆردنی هەردوو پێیه‌کان،

وه دهستی تەر نههێنێ به پێیه‌کانیدا

١٦٣- عەبدولای کوری عومەر رضی اللہ عنہ دەلی: له سه‌فه‌ریکدا کردمان پێغه‌مبەر صلی اللہ علیہ وسلم به‌جی ما له نێمه، کاتی گه‌شته‌وه پێمان په‌له‌ی نوێژی عه‌سرمان بوو (خهریک بوو کاتی نوێژ نه‌ده‌ما)، بۆیه ده‌ستنوێژمان ده‌گرت و ده‌ستی ته‌رمان ده‌هێنا به‌ هاچه‌ماندا، پێغه‌مبهریش صلی اللہ علیہ وسلم دوو یان سێ جار به‌ده‌نگی به‌رز فه‌رمووی: ((سزای سه‌خت له‌ ئاگردا بۆ نه‌و که‌سه‌ی پاژنه‌ی پێی به‌چاکی ناشوات)).

٢٨- بابُ الْمَضْمَةِ فِي الْوُضُوءِ

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ ^(١)، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ زَيْدٍ رضی اللہ عنہ ^(٢)، عَنِ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم.

١٦٤- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَطَاءُ بْنُ يَزِيدَ، عَنْ حُمْرَانَ -مَوْلَى عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ- أَنَّهُ رَأَى عُثْمَانَ دَعَا بِوُضُوءٍ، فَأَفْرَعَ عَلَى يَدَيْهِ مِنْ إِيَّائِهِ، فَغَسَلَهُمَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ أَذْخَلَ يَمِينَهُ فِي الْوُضُوءِ، ثُمَّ مَضَمَّ، وَاسْتَنْشَقَ، وَاسْتَنْثَرَ، ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا وَيَدَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ ثَلَاثًا، ثُمَّ مَسَحَ بِرَأْسِهِ، ثُمَّ غَسَلَ كُلَّ رِجْلٍ ثَلَاثًا، ثُمَّ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ صلی اللہ علیہ وسلم يَتَوَضَّأُ نَحْوَ وَضُوءِي هَذَا، وَقَالَ: مَنْ تَوَضَّأَ نَحْوَ وَضُوءِي هَذَا، ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ، لَا يُحَدِّثُ فِيهِمَا نَفْسَهُ، غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ ^(٣).

^١ بېروانه: ١٤٠.

^٢ بېروانه: ١٨٥.

^٣ بېروانه: ١٥٩.

۲۸- باسی ئاو له دەم وەردان له کاتی دەستنویژگرتندا

ئەم فەرموودمیه عەبدوڵای کۆری عەباس و عەبدوڵای کۆری زەید رضی اللہ عنہما له پیڤه مبهروه رضی اللہ عنہ گیراویانه تهوه.

۱۶۴- حومپان - مهولای عوسمانی کۆری عەفان - دهگیرپتهوه که عوسمانی کۆری عەفانی رضی اللہ عنہ بینی داوای ئاوی دهستنویژی کرد، ئینجا له دمفرکه ئاوی کرد به هەردوو دەستیدا و سێ جار دەستەکانی شۆرد، پاشان دەستی راستی کرد به ئاوهکه‌دا و (مشتی ئاوی هه‌لگرت و) ئاوی له دەم و لووتی وەردا و همی کردەوه، پاشان سێ جار پو‌خساری شۆرد، وه سێ جار هەردوو دەستی تا ئانیشکه‌کانی شۆرد، پاشان دەستی تەپری هینا به سه‌ری‌دا، دواتر سێ جار هه‌ریه‌ک له پییه‌کانی شۆرد، پاشان وتی: پیڤه مبه‌ری خوام رضی اللہ عنہ بینی دهستنویژی گرت به وینه‌ی ئەم دهستنویژه‌ی من، وه فەرمووی: ((هەر که‌س وه‌ک ئەم دهستنویژه‌ی من دهستنویژ بگرێ، پاشان دوو پکات نویژ (ی سوننه‌ت) بکات، هیچ شتیکی دونیایی نه‌یه‌ت به‌ دلیدا، (خوا) له‌ گونا‌هه‌کانی رابردووی خوش دهبێ)).

۲۹- بابُ غَسْلِ الْأَعْقَابِ

وَكَانَ ابْنُ سِيرِينَ يَغْسِلُ مَوْضِعَ الْخَاتَمِ إِذَا تَوَضَّأَ.

۱۶۵- حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زَيْادٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ -وَكَانَ يُرِي بَنَاتِ النَّاسِ يَتَوَضَّئُونَ مِنَ الْمِطْهَرَةِ- قَالَ: أَسْبِغُوا الْوُضُوءَ، فَإِنْ أَبَا الْقَاسِمِ رضی اللہ عنہ قَالَ: وَيَلِ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ.

۲۹- باسی شۆردنی قاپاره‌کان (پاژنه‌پێیه‌کان)

ئێبن سیرین کاتی دستنویزی بگرتایه، شوین نهنگوستیله‌که‌ی دمشۆری (نهنگوستیله‌که‌ی ده‌جولاند، تا شوینه‌که‌ی ته‌ر بێ).

۱۶۵- موحه‌مه‌دی کوری زیاد ده‌لی: گویم له‌ نه‌بو هورمپه‌ه ﷺ بوو به‌لاماندا تی به‌ری خه‌لکی له‌ ناوی ده‌فردا ده‌ستنویزیان ده‌گرت. وتی: به‌جوانی و به‌چاکی ده‌ستنویز بگرن، چونکه‌ بێگومان نه‌بولقاسم ﷺ فه‌رمووویه‌تی: ((سزای سه‌خت له‌ ناگردا بۆ نه‌و که‌سه‌ی پاژنه‌ی پێی به‌چاکی ناشوات)).

۳۰- باب غَسَلِ الرَّجُلَيْنِ فِي النَّعْلَيْنِ، وَلَا يَمْسَحُ عَلَى النَّعْلَيْنِ

۱۶۶- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ سَعِيدِ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ جُرَيْجٍ، أَنَّهُ قَالَ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ، رَأَيْتُكَ تَصْنَعُ أَرْبَعًا لَمْ أَرِ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِكَ يَصْنَعُهَا. قَالَ: وَمَا هِيَ يَا ابْنَ جُرَيْجٍ؟ قَالَ: رَأَيْتُكَ لَا تَمْسُ مِنَ الْأَرْكَانِ إِلَّا الْيَمَانَيْنِ، وَرَأَيْتُكَ تَلْبَسُ النَّعَالَ السُّبْتِيَّةَ، وَرَأَيْتُكَ تَصْبُغُ بِالْصُّفْرَةِ، وَرَأَيْتُكَ إِذَا كُنْتَ مِمَّا أَهَلَ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الْهَلَالَ، وَلَمْ تُهَلِّ أَنْتَ حَتَّى كَانَ يَوْمُ التَّرْوِيَةِ. قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: أَمَّا الْأَرْكَانُ فَإِنِّي لَمْ أَرِ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَمَسُّ إِلَّا الْيَمَانَيْنِ، وَأَمَّا النَّعَالَ السُّبْتِيَّةُ فَإِنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَلْبَسُ النَّعْلَ الَّتِي لَيْسَ فِيهَا شَعْرٌ وَيَتَوَضَّأُ فِيهَا، فَأَنَا أُحِبُّ أَنْ أَلْبَسَهَا، وَأَمَّا الصُّفْرَةُ فَإِنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَصْبُغُ بِهَا، فَأَنَا أُحِبُّ أَنْ أَصْبُغَ بِهَا، وَأَمَّا الْإِهْلَالُ فَإِنِّي لَمْ أَرِ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يُهَلِّ حَتَّى تَتَبَعَتْ بِهِ رَاحِلَتُهُ^(۱).

^۱ بروهانه: ۱۰۱۴، ۱۰۰۲، ۱۶۰۹، ۲۸۶۵، ۵۸۵۱، ۱۰۵۵۴.

۳۰- باسی شۆردنی پێیهکان گهر نهعلی له پێدا بوو،

وه نابێ دهستی تهر بێنی به سهر نهعلهکاندا

۱۶۶- عوبهیدی کوری جوهرميج دمگیرتهوه که به عهبدوڵای کوری عومهري عليه السلام وت: ئەي ئەبو عهبدوهرحمان دمتبێم چوار شت دهکهیت که نه مبینیوه که سێک له هاوهلهکانت بیانکات؟ عهبدوڵاش وتی: ئەي ئیبنو جوهرميج ئەو چوار شته چين؟ ئیبنو جوهرميج وتی: تۆ دمتبێم له چوار گۆشه کهی که عبه تهنها دهست له دوو گۆشه يه مانیه که دهمیت، وه دمتبێم نهعلی سبتیه ^(۱) له پێ دهکهیت، وه دمتبێم به ڕمگی زمرد سهر و ریشته بۆیه دهکهی، وه دمتبێم ئەگهر له مهککه دا بیت، خه لکی که مانگی (زیلحجه) یان بینی دهنگیان بهرز دهکردوه به تهلبیه، بهلام تۆ دمنگ بهزر ناکهیتهوه تا رۆژی تهرویه ^(۲)، عهبدوڵا وتی: سهبارمت به گۆشهکانی که عبه چونکه پێغه مبهرم ﷺ بینیوه تهنها دهستی له دوو گۆشه يه مانیه که دهمدا، دمربارهی له پیکردنی نهعلی سبتیه ش، چونکه پێغه مبهرم ﷺ بینیوه ئەو نهعلی له پێ دهکرد و دهست نویژی پێوه دهگرت که مووی پێوه نییه، بۆیه منیش پێم خۆشه ئەو جۆره نهعله له پێ بکه، ڕمگی زمردیش چونکه پێغه مبهرم ﷺ بینیوه به ڕمگی زمرد سهر و ریش ڕمگی دهکرد، بۆیه پێم خۆشه به ڕمگی زمرد سهر و ریش ڕمگی بکه، ئیحرامبه ستنیش لهو رۆژهدا چونکه من نه مبینیوه پێغه مبهرم ﷺ تهلبیه بکات، لهو کاته دا نه بێ که وشتره کهی هه لده ستایه وه و دهکهوته رێ (بۆ مینا که رۆژی هه شته می زیلحجه یه).

^۱ نهعلیکه له چهرم دروست کراوه و سافه و مووی پێوه نییه.

^۲ که رۆژی هه شتی مانگه به ئیحرامبه ستن و تهلبیه کردن.

۳۱- بَابُ التَّيْمُنِ فِي الْوُضُوءِ وَالْعَسَلِ

۱۶۷- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ سِيرِينَ، عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لَهْنٌ فِي عَسَلِ ابْنَتِهِ: «ابْدَأَنَّ يَمَانِيهَا وَمَوَاضِعَ الْوُضُوءِ مِنْهَا».^(۱)

۳۱- باسی پیش‌خستنی لای راست له ده‌ستنویژگرتن و خۆش‌وردندا

۱۶۷- ئومو عەتیە رضی اللہ عنہا دەلی: پێغه‌مبەر ﷺ له کاتی شۆردنی زەینەبی کچیدا به ئافرمته‌کانی فەرموو: ((به‌لای راستی و به ئەندامانی ده‌ستنویژی ده‌ست به شۆردنی بکه‌ن)).

۱۶۸- حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَشْعَثُ بْنُ سُلَيْمٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُعْجِبُهُ التَّيْمُنُ فِي تَنْعُلِهِ وَتَرْجُلِهِ وَطُهُورِهِ، فِي شَأْنِهِ كُلِّهِ.^(۲)

۱۶۸- عایشە رضی اللہ عنہا دەلی: پێغه‌مبەر ﷺ هه‌میشه به راست ده‌ست‌پیکردنی لا خۆشه‌ویست بوو له نه‌هل له‌پیکردن و فێزداهێنان و ده‌ستنویژگرتن، وه له هه‌موو کاروباریکی‌دا (که بۆ پێز بی‌ت).

^۱ پروانه: ۱۲۵۳، ۱۲۵۴، ۱۲۵۵، ۱۲۵۶، ۱۲۵۷، ۱۲۵۸، ۱۲۵۹، ۱۲۶۰، ۱۲۶۱، ۱۲۶۲، ۱۲۶۳.

^۲ پروانه: ۴۲۶، ۵۳۸۰، ۵۸۵۴، ۵۹۲۶.

۳۲- بَابُ التَّمَاسِ الْوُضُوءِ إِذَا حَانَتْ الصَّلَاةُ

وَقَالَتْ عَائِشَةُ: حَضَرَتِ الصُّبْحُ فَالتَّمَسَ الْمَاءُ، فَلَمْ يُوَجَدْ، فَنَزَلَ التَّيْمُمُ.
 ۱۶۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّهُ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، وَحَانَتْ صَلَاةُ الْعَصْرِ، فَالتَّمَسَ النَّاسُ الْوُضُوءَ فَلَمْ يَجِدُوهُ، فَأَتَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِوُضُوءٍ، فَوَضَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي ذَلِكَ الْإِنَاءِ يَدَهُ، وَأَمَرَ النَّاسَ أَنْ يَتَوَضَّؤُوا مِنْهُ. قَالَ: فَرَأَيْتُ الْمَاءَ يَنْبُعُ مِنْ تَحْتِ أَصَابِعِهِ، حَتَّى تَوَضَّؤُوا مِنْ عِنْدِ آخِرِهِمْ^(۱).

۳۲- باسی گهران به شوین ناوی ده‌ستونیزدا له کاتیگدا نویژ بووبی

عائیشه ؓ ده‌لی: نویژی به‌یانی بووبوو، خه‌لک گهران بۆ ناو به‌لام ده‌ستیان نه‌که‌وت، ئیدی نایه‌تی ته‌یه‌موم دابه‌زی.

۱۶۹- ئه‌نه‌سی کوری مالیک ؓ ده‌لی: چاوم له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بوو کاتی نویژی عه‌سر بوو، خه‌لکی به شوین ناودا گهران بۆ ده‌ستونیزگرتن، به‌لام ده‌ستیان نه‌که‌وت، ئینجا ناوی ده‌ستونیز هینرا بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ ده‌ستی خسته نیو ئه‌و ده‌فره‌ی (ئاوه‌که‌ی تیدا بوو)، وه‌ فه‌رمانی کرد به خه‌لکه‌که که ده‌ستونیز لی بگرن، ئه‌نه‌س ده‌لی: ده‌مبینی ناو له‌ژیر په‌نجه‌کانیه‌وه هه‌له‌مقولا، هه‌تا هه‌موویان ده‌ستونیزیان گرت هه‌تا کو‌تا که‌سیان.

^۱ ب‌روانه: ۱۹۵، ۲۰۰، ۲۵۷۳، ۲۵۷۴، ۲۵۷۵.

۳۳- بَابُ الْمَاءِ الَّذِي يُغْسَلُ بِهِ شَعْرُ الْإِنْسَانِ

وَكَانَ عَطَاءٌ لَا يَرَى بِهِ بَأْسًا أَنْ يَتَّخَذَ مِنْهَا الْخُيُوطَ وَالْحِبَالَ. وَسُورُ الْكِلَابِ وَمَمَرُّهَا فِي الْمَسْجِدِ. وَقَالَ الزُّهْرِيُّ: إِذَا وَلَّغَ فِي إِنَاءٍ لَيْسَ لَهُ وَضُوءٌ غَيْرُهُ يَتَوَضَّأُ بِهِ. وَقَالَ سُفْيَانُ: هَذَا الْفَقْهُ بِعَيْنِهِ، يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿فَلَمْ يَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا﴾ (۱) المائدة، وهذا ماء، وَفِي النَّفْسِ مِنْهُ شَيْءٌ، يَتَوَضَّأُ بِهِ وَيَتَيَمَّمُ.

۳۳- باسی ئەو ئاوهی مووی مروۆفی پت بشۆردریت

به‌لای عه‌تانه‌وه هه‌ج خراپه‌یه‌کی تیا نییه مووی مروۆف ده‌زووی گوریسی لی دروست بکری، وه باسی حوكمی پاشماوهی سه‌گ و ئەو شوینه‌ی سه‌گ پێیدا تێپه‌ر ده‌بی له مزگه‌وتدا^(۱). زوه‌ری ده‌لی: ئەگه‌ر سه‌گ ده‌می خسته نیو ده‌فریکه‌وه، خاوه‌نه‌که‌ی جگه له ئاوی ئەو ده‌فره ئاوی ده‌ستونیزی نه‌بوو، ده‌ستونیزی لی بگری دروسته. سوفیان ده‌لی: ئا ئەمه‌یه تێگه‌یشتن و شارمزیی (له هورنان). خوای به‌رز و بلند ده‌فره‌مووی: (جا ئەگه‌ر ئاوتان ده‌ست نه‌که‌وت، ئەوه به خۆل ته‌یه‌موم بکه‌ن)، ئەوه‌ی زوه‌ری باسی ده‌کات ئاوه‌یه، به‌لام له‌م بۆجوونه‌شدا گومانیک هه‌یه (چونکه‌ روون نییه که خودا ئاوی پاکی مه‌به‌سته، یان هه‌موو جووره ئاویک)، بۆیه ده‌ستونیز ده‌گریت به ئاوه‌که، ته‌یه‌مومیش ده‌کات له‌گه‌ئیدا^(۲).

۱۷۰- حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ قَالَ: قُلْتُ لِعَبِيدَةَ: عِنْدَنَا مِنْ شَعْرِ النَّبِيِّ ﷺ أَصْبَنَاهُ مِنْ قَبْلِ أَنَسٍ أَوْ مِنْ قَبْلِ أَهْلِ أَنَسٍ. فَقَالَ: لَأَنْ تَكُونَ عِنْدِي شَعْرَةً مِنْهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا^(۳).

^۱ وا دیاره نیمام بوخاری پاشماوهی سه‌گ یان شوینه‌واری تێپه‌رینی له مزگه‌وتدا به‌لاوه پاکن.

^۲ ته‌یه‌موم ده‌کات، چونکه ئەو ئاوه‌ی ده‌ستونیزی پت گرتوه، زانایان یه‌که‌هنگ نین له‌سه‌ر دروستی ده‌ستونیزینگریتی.

^۳ بروانه: ۱۷۱.

۱۷۰- نيبنو سيرين دهلى: به عهبيدهم وت: چهند تاله موويهكى پيغه مبهريمان ﷺ لايه له نه نه سه وه دستمان كه وتوو، يان له كه سو كاري نه نه سه وه دستمان كه وتوو، نه ویش وتی: من نه گهر يه ك تاله مووی پيغه مبهريمان ﷺ له لا بيت له دونيا و هه رچی تييدا يه لام خوشه ويستره.

۱۷۱- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ قَالَ: أَخْبَرَنَا سَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبَّادٌ، عَنْ ابْنِ عَوْنٍ، عَنْ ابْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَمَّا خَلَقَ رَأْسَهُ، كَانَ أَبُو طَلْحَةَ أَوَّلَ مَنْ أَخَذَ مِنْ شَعْرِهِ^(۱).

۱۷۱- نه نه سه ﷺ ده گير پته وه كه پيغه مبهري خوا ﷺ كاتى سهري تاشى، نه بو ته له به كه كهس بوو كه مووی پيغه مبهري ﷺ هه لگرت (بو پيروزی لای خوی هیلایه وه).

۳۴- بَابُ: إِذَا شَرِبَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءٍ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعًا

۱۷۲- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِذَا شَرِبَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءٍ أَحَدِكُمْ؛ فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعًا.

۳۴- باسيك: نه گهر سهگ له دهفري كه سيكتاندا

ئاوی خواردموه نه وه با جهوت جار بيشوات

۱۷۲- نه بو هوپه رپه ﷺ دهلى: پيغه مبهري خوا ﷺ فهر مووی: ((نه گهر سهگ له دهفري يه كيك له نيومدا ئاوی خواردموه، نه وه با جهوت جار بيشوات)).

^۱ بېوانه: ۱۷۰.

۱۷۳- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ابْنُ دِينَارٍ، سَمِعْتُ أَبِي، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «أَنَّ رَجُلًا رَأَى كَلْبًا يَأْكُلُ الثَّرَى مِنَ الْعَطَشِ، فَأَخَذَ الرَّجُلُ خُفَّهُ، فَجَعَلَ يَغْرِفُ لَهُ بِهِ حَتَّى أَرَوَاهُ، فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ فَأَدْخَلَهُ الْجَنَّةَ».^(۱)

۱۷۳- نه‌بو هورمه‌یره ﷺ له پیغه‌مبه‌رموه ﷺ دمگیریته‌وه که فه‌رموویه‌تی: ((بیاوینک سه‌گیکی ببینی، له تینوواندا خوئی ده‌خوارد، ئینجا بیاوه‌که خوفه‌که‌ی هه‌لگرت به‌و خوفه‌ ئاوی بو‌ هیئا و بیی دا تا تیرئاوی کرد، ئیدی خواش سوپاسی کرد، جا به‌وه‌ویه‌وه بر‌دیه به‌هه‌شته‌وه)).

۱۷۴- وَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ شَيْبٍ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: حَدَّثَنِي حَمْرَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: كَانَتْ الْكِلَابُ تَبُولُ وَتَقْبِلُ وَتَذِيرُ فِي الْمَسْجِدِ فِي زَمَانِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَلَمْ يَكُونُوا يَرْشُونَ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ.

۱۷۴- چه‌مزه‌ی کوری عه‌بدولا له باوکیه‌وه دمگیریته‌وه ده‌لی؛ له سه‌رده‌می پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ له مزگه‌وتدا سه‌گ میزی دم‌کرد و ده‌هاتن و ده‌چوون، هاوه‌لان ئاویان نه‌ده‌پرژاند له هه‌ج یه‌ک له‌و شوینانه.

۱۷۵- حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ ابْنِ أَبِي السَّفَرِ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: «إِذَا أُرْسِلَتْ كَلْبُكَ الْمُعْلَمَ فَقَتَلَ فَكُلْ، وَإِذَا أَكَلَ فَلَا تَأْكُلْ، فَإِنَّمَا أَمْسَكُهُ عَلَى نَفْسِهِ». قُلْتُ: أُرْسِلُ كَلْبِي فَأَجِدُ مَعَهُ كَلْبًا آخَرَ؟ قَالَ: «فَلَا تَأْكُلْ، فَإِنَّمَا سَمَيْتَ عَلَى كَلْبِكَ، وَلَمْ تُسَمِّ عَلَى كَلْبٍ آخَرَ».^(۲)

^۱ بر‌وانه: ۲۳۶۳، ۲۴۶۶، ۶۰۰۹.

^۲ بر‌وانه: ۲۰۵۴، ۵۴۷۵، ۵۴۷۶، ۵۴۷۷، ۵۴۸۳، ۵۴۸۴، ۵۴۸۵، ۵۴۸۶، ۵۴۸۷، ۷۳۹۷.

۱۷۵- عه‌دی کورێ حاتیم ﷺ ده‌لی: پرسیارم له‌ پێغه‌مبهر ﷺ کرد (دهرباره‌ی راوکردن) فه‌رمووی: ((ئه‌گهر سه‌گیکێ فی‌رم‌راوکراوت به‌ره‌لا کرده‌ نی‌چیرێک و نی‌چیره‌که‌ی کوشت، نه‌وه‌ گوشته‌که‌ی بخۆ، به‌لام ئه‌گهر له‌ نی‌چیره‌که‌ی خوارد نه‌وه‌ گوشته‌که‌ی مه‌خۆ، چونکه‌ به‌راستی نی‌چیره‌که‌ی بو‌ خۆی گرتووه‌))، عه‌دی ده‌لی وتم: من سه‌گه‌که‌م به‌ره‌لا ده‌که‌م، دواتر سه‌گیکێ دیکه‌ی له‌گه‌لدا ده‌بینم؟ فه‌رمووی: ((نه‌وه‌ نی‌چهرمه‌ مه‌خۆ، چونکه‌ تو‌ ناوی خوات له‌ سه‌گه‌که‌ی خۆت هیناوه‌، وه‌ ناوی خوات له‌سه‌ر سه‌گیکێ دیکه‌ نه‌هیناوه‌)).

۳۵- بابُ مَنْ لَمْ يَرِ الْوُضُوءَ إِلَّا مِنَ الْمَخْرَجَيْنِ، مِنَ الْقَبْلِ وَالْأُخْرَى،

لِقَوْلِهِ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ﴾ ۱۰ المائدة

وَقَالَ عَطَاءٌ: فِيمَنْ يَخْرُجُ مِنْ دُبُرِهِ الدُّودُ، أَوْ مِنْ ذَكَرِهِ نَحْوُ الْقَمَلَةِ يُعِيدُ الْوُضُوءَ. وَقَالَ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: إِذَا ضَحِكَ فِي الصَّلَاةِ أَعَادَ الصَّلَاةَ، وَلَمْ يُعِدِ الْوُضُوءَ. وَقَالَ الْحَسَنُ: إِنْ أَخَذَ مِنْ شَعْرِهِ وَأَظْفَارِهِ أَوْ خَلَعَ حُفَّتَيْهِ؛ فَلَا وُضُوءَ عَلَيْهِ. وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: لَا وُضُوءَ إِلَّا مِنْ حَدَثٍ. وَيُذَكَّرُ عَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ فِي غَزْوَةِ ذَاتِ الرِّقَاعِ، فَرُمِيَ رَجُلٌ بِسَهْمٍ، فَنَزَفَهُ الدَّمُ، فَكَعَّ وَسَجَدَ، وَمَضَى فِي صَلَاتِهِ. وَقَالَ الْحَسَنُ: مَا زَالَ الْمُسْلِمُونَ يُصَلُّونَ فِي جِرَاحَاتِهِمْ. وَقَالَ طَاوُسٌ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ وَعَطَاءٌ وَأَهْلُ الْحِجَازِ: لَيْسَ فِي الدَّمِ وَضُوءٌ. وَعَصَرَ ابْنُ عُمَرَ بَثْرَةً فَخَرَجَ مِنْهَا الدَّمُ، وَلَمْ يَتَوَضَّأْ. وَبَرَّقَ ابْنُ أَبِي أُوَيْقٍ دَمًا فَمَضَى فِي صَلَاتِهِ. وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ وَالْحَسَنُ، فِيمَنْ يَخْتَجِمُ: لَيْسَ عَلَيْهِ إِلَّا غَسْلُ مَحَاجِمِهِ.

۳۵- باسی ئهوهی که رای وایه دهستنویزگرتن واجب نابێ به
 دهرجوونی هیچ شتیک، ته‌ن‌ها به‌وه نه‌بێ له پیش و پاشه‌وه
 ده‌رده‌چێ، به به‌لگه‌ی^(۱) ئهم فهرماییشه‌ی خوام به‌رز و
 ب‌ل‌ند: (یان که‌سیکتان له سه‌رئاوه‌وه هاتنه‌وه)

عه‌تا ده‌لێ: دهرباره‌ی که‌سیک که له پاشیه‌وه کرم ب‌یته ده‌روه، یان شتیک وه‌ک
 ئه‌سپ له داوینیه‌وه ب‌یته ده‌روه، ده‌بێ ده‌ستنویزه‌که‌ی ب‌گرته‌وه، وه جابیری
 کوری عه‌بدوڵا ﷺ ده‌لێ: ئه‌گه‌ر له‌نیو نوێژدا پێ ب‌که‌نیت ده‌بێ نوێژه‌که‌ی
 ب‌کاته‌وه، به‌لام ده‌ستنویزه‌که‌ی نه‌گرته‌وه، وه حه‌سه‌ن ده‌لێ: ئه‌گه‌ر له ه‌زی
 سه‌ری کورت ب‌کاته‌وه، یان نینۆکی ب‌کات یاخود خوه‌ه‌کانی دا‌که‌نیت،
 ده‌ستنویزگرتنه‌وه‌ی له‌سه‌ر نییه. وه ئه‌بو هورمه‌یره ﷺ ده‌لێ: ده‌ستنویز
 ب‌یویست نییه مه‌گه‌ر به ه‌وی ده‌ستنویزشکاندنه‌وه نه‌بێ، وه له جابیره‌وه
 گ‌یر‌دراومه‌وه وتووێه‌تی: ب‌یغه‌مه‌به‌ر ﷺ له جه‌نگی (ذات الر‌قاع)دا بوو، جا
 ب‌یاویک تیریکی لێ درا به‌ه‌ویه‌وه خ‌وینی لێ پ‌و‌یشت، جا گ‌رن‌ووش و سوژده‌ی
 دم‌برد به‌رده‌وام بوو له نوێژه‌که‌یدا، وه حه‌سه‌ن ده‌لێ: به‌رده‌وام موس‌ول‌مانان به
 برین و خ‌وینه‌وه نوێژیان ده‌کرد، وه تاوس و مو‌حه‌مه‌دی ک‌ور‌ی عه‌لی و عه‌تاو
 و زانایانی ح‌ی‌جاز ده‌ل‌ین: خ‌وینه‌اتن له له‌ش ده‌ستنویزگرتنه‌وه‌ی ناو، عه‌بدو‌ل‌ای ک‌ور‌ی
 ع‌وم‌ه‌ر ﷺ زی‌که‌یه‌کی گ‌وشی خ‌وینی لێ ه‌ات و ده‌ستنویزی نه‌گرته‌وه. ئی‌بن‌و ئه‌بو ئه‌وه‌فا
 ت‌فی کرد ه‌ه‌ر خ‌وین بوو، که‌چی ه‌ه‌ر به‌رده‌وام بوو له نوێژه‌که‌یدا. وه عه‌بدو‌ل‌ای ک‌ور‌ی
 ع‌وم‌ه‌ر و حه‌سه‌ن ﷺ دهرباره‌ی که‌سیک که که‌له‌شاخ ب‌گرێ ده‌ل‌ین: ته‌ن‌ها شو‌ردنی ئه‌و
 شوینانه‌ی له‌سه‌ره که که‌له‌شاخه‌که‌ی لێ گ‌یراوه.

^۱ له گ‌یرانه‌وه‌یه‌کی دیکه‌ی ص‌ه‌ح‌یح‌ی بو‌خ‌اریدا به‌م ج‌ۆره ه‌ات‌وه: (وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى)، واته: وه باسی ئهم
 فهرماییشه‌ی خ‌وام به‌رز و ب‌ل‌ند.

۱۷۶- حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذُلَيْبٍ، عَنْ سَعِيدِ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: ((لَا يَزَالُ الْعَبْدُ فِي صَلَاةٍ مَا كَانَ فِي الْمَسْجِدِ يَنْتَظِرُ الصَّلَاةَ، مَا لَمْ يُحْدِثْ)). فَقَالَ رَجُلٌ أَعْجَمِي: مَا الْحَدَثُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ؟ قَالَ: الصُّوْتُ. يَعْنِي: الضَّرْطَةُ.

۱۷۶- سه‌عیدی مه‌قبروی له نه‌بو هورمپر هوه ﷺ دمگیرپته‌وه ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمووی: ((به‌رده‌وام به‌نده‌ی موسولمان له نویژدایه هه‌تا له مرگه‌وتدا بیت و چاوم‌پروانی نویژ بکات، به مهرجی دستنویزی نه‌شکیت)). بیاویک که عهرمب نه‌بوو به نه‌بو هورمپر هی وت: نه‌ی نه‌بو هورمپر ده‌ست‌نویژشکان چییه؟ نه‌بو هورمپر مش وتی: دم‌نگلیوه‌هاتنه، مه‌به‌ستی ترلیدان بوو.

۱۷۷- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَبَادِ بْنِ مِيمٍ، عَنْ عَمِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ، قَالَ: لَا يَنْصَرِفُ حَتَّى يَسْمَعَ صَوْتًا أَوْ يَجِدَ رِيحًا^(۱).

۱۷۷- عه‌بادی کوری ته‌میم له مامیه‌وه دمگیرپته‌وه ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمووی: (((نویژکه‌ر) نویژمه‌کی نه‌بریت و وازی لی نه‌هینی، هه‌تا گوئی له دم‌نگیک دمبی، یان هه‌ست به بو‌نیک ده‌کات)).

۱۷۸- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُنْذِرِ أَبِي يَعْلَى الثَّوْرِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَنَفِيَّةِ قَالَ: قَالَ عَلِيٌّ: كُنْتُ رَجُلًا مَذَّاءً، فَاسْتَحْيَيْتُ أَنْ أَسْأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَأَمَرْتُ الْمَقْدَادَ بْنَ الْأَسْوَدِ فَسَأَلَهُ، فَقَالَ: فِيهِ الْوُضُوءُ. وَرَوَاهُ شُعْبَةُ، عَنِ الْأَعْمَشِ^(۲).

^۱ بروانه: ۱۳۷.

^۲ بروانه: ۱۳۲.

۱۷۸- عه‌لی عليه السلام ده‌لی: من پیاویک بووم مه‌زیم^(۱) زۆر بوو، وه شه‌رمم کرد که پرسیار له پیغه‌مبه‌ری خوا عليه السلام بکه‌م، بویه فه‌رمانم کرد به میقدادی کوری نه‌سوه‌د نه‌ویش پرسیری لی کرد، پیغه‌مبه‌ریش عليه السلام فه‌رمووی: ((له‌و حاله‌ته‌دا ده‌ستنویزگرتن پیویسته)). وه شو‌عه‌به نه‌م فه‌رموودمیه‌ی له نه‌عه‌مه‌شه‌وه گپ‌راومه‌وه.

۱۷۹- حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ حَفْصٍ، حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، أَنَّ عَطَاءَ بْنَ يَسَارٍ أَخْبَرَهُ، أَنَّ زَيْدَ بْنَ خَالِدٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَأَلَ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ عليه السلام، قُلْتُ: أَرَأَيْتَ إِذَا جَامَعَ قَلَمٌ يُمْنِي؟ قَالَ عُثْمَانُ: يَتَوَضَّأُ كَمَا يَتَوَضَّأُ لِلصَّلَاةِ، وَيَغْسِلُ ذَكَرَهُ. قَالَ عُثْمَانُ: سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ عليه السلام، فَسَأَلْتُ عَنْ ذَلِكَ عَلِيًّا، وَالزُّبَيْرَ، وَطَلْحَةَ، وَأَبِي بَنٍ كَعْبٍ عليه السلام، فَأَمَرُوهُ بِذَلِكَ^(۲).

۱۷۹- زمیدی کوری خالید ده‌گپ‌رته‌وه که نه‌و پرسیری له عوسمانی کوری عه‌فان عليه السلام کرد، (ده‌لی: و تم: پیم بلی نه‌گه‌ر پیاو له‌گه‌ل خیزانیدا جووت بوو، به‌لام ناوی نه‌هاته‌وه (حوکمی چیه)؟ عوسمان وتی: ده‌ستنویز ده‌گرئ وه‌ک ده‌ستنویزگرتن بۆ نویژ و داوینی ده‌شوات. عوسمان وتی: نه‌مه‌م له پیغه‌مبه‌ری خوا عليه السلام بیستووه، (زمید ده‌لی: ج‌ا پرسیارم له عه‌لی و زوبه‌یر و ته‌لحه و ئوبه‌ی کوری که‌عب عليه السلام کرد، هه‌موویان فه‌رمانیان پی کرد به‌وه‌ی که عوسمان وتی، (ده‌ستنویز بگرئ و داوینی بشوات)^(۳).

^۱ مه‌زی ناویکی سپی ڕوونه له کاتی ئاره‌زووی زۆردا، یان ده‌ستبازی و یاریکردنی پیاو له‌گه‌ل خیزانیدا له داوینی پیاو دیته‌ خواری.

^۲ ڕوانه: ۲۹۲.

^۳ نه‌م حوکمه‌ نه‌سخ بۆته‌وه پیویسته‌ خو‌ی بشوات ناوی بیته‌وه، یان نه‌یه‌ته‌وه. ڕوانه: إرشاد الساري: ۳۹۸/۱.

۱۸۰- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ قَالَ: أَخْبَرَنَا النَّضْرُ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ ذَكْوَانَ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَرْسَلَ إِلَى رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَجَاءَ وَرَأْسُهُ يَقْطُرُ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَعَلَّنَا أَعْجَلْنَاكَ؟». فَقَالَ: نَعَمْ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا أَعْجَلْتَ أَوْ فَحِطْتَ فَعَلَيْكَ الْوُضُوءُ». تَابَعَهُ وَهَبٌ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ . قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَلَمْ يَقُلْ غُنْدَرٌ وَيَحْيَى، عَنْ شُعْبَةَ: «الْوُضُوءُ».

۱۸۰- ئەبو سەعیدی خودری ﷺ دەگێڕێتەوه کە پێغه‌مبەری خوا ﷺ ناردی بە دواى پیاویکی ئەنصاریدا، پیاوه‌که‌ش هات و سەری ئاوی لى دەتکا، پێغه‌مبەریش ﷺ فەرمووی: ((لەوانە‌یه‌ پە‌له‌مان پى کردبى؟)). پیاوه‌که‌ش وتى: بە‌لى، پێغه‌مبەری خواش ﷺ فەرمووی: ((ئەگەر (لە کاتى جووتبوونتدا) پە‌له‌ت لى کرا، یان ئاوت نە‌هاتە‌وه‌، ئە‌وه‌ تە‌نها دەست‌نوێژ‌گرتنت لە‌سەرە)). وە‌ه‌ب هە‌مان فە‌رموودە‌ی لە‌ شو‌عبە‌وه‌ گێ‌راوە‌تە‌وه‌ و پالێشتى فە‌رموودە‌که‌ی نە‌زى کورپی شو‌مه‌یل دە‌کات، ئە‌بو عە‌بدولاً (ئیمام بو‌خارى) دە‌لى: غون‌دمر و یە‌حیا کە ئە‌م فە‌رموودە‌یان لە‌ شو‌عبە‌وه‌ گێ‌راوە‌تە‌وه‌، با‌سى دە‌ست‌نوێژ‌گرت‌نیان نە‌کردووە‌، (بە‌لکوو لە‌ گێ‌رانە‌وه‌که‌یاندا د‌م‌فە‌رمووی: ((خۆ‌ش‌ۆردنت لە‌سەر نىیە^(۱))).

۳۶- بَابُ الرَّجُلِ يُوضُّنُ صَاحِبَهُ

۱۸۱- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ كُرَيْبٍ -مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ- عَنْ أَسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَمَّا أَقَاضَ مِنْ

^۱ بڕوانه: إرشاد الساري: ۴۰۰/۱.

عَرَفَةَ عَدَلَ إِلَى الشَّعْبِ، فَقَضَى حَاجَتَهُ. قَالَ أَسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ: فَجَعَلْتُ أَصْبُ عَلَيْهِ وَيَتَوَضَّأُ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَتَصَلَّى؟ فَقَالَ: «الْمُصَلَّى أَمَامَكَ».^(۱)

۳۶- باسی پیاوێ ناوی دهستنویژ بکات به دهستی هاوێکهیدا

۱۸۱- کورمیب دهلی: نوسامهی کوری زمید ﷺ دهلی: که پیغه مبهری خوا ﷺ له عهرفه گهراپه وه لای دا بو شیوه که و دهستی به ناو گه یاند، نوسامهی کوری زمید وتی: جا من ناوم دهکرد به دهستیدا و نهو دهستنویژی دهگرت، وه عهزم کرد: نهی پیغه مبهری خوا ﷺ نوێژ دهکهیت؟ فهرمووی: ((شوینی نوێژ له پیشته و مهی)).

۱۸۲- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ قَالَ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعْدُ بْنُ إِبرَاهِيمَ، أَنَّ نَافِعَ بْنَ جُبَيْرٍ بْنَ مُطْعِمٍ أَخْبَرَهُ، أَنَّهُ سَمِعَ عُرْوَةَ بْنَ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ يُحَدِّثُ، عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، أَنَّهُ كَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ، وَأَنَّهُ ذَهَبَ لِحَاجَةٍ لَهُ، وَأَنَّ مُغِيرَةَ جَعَلَ يَصُبُّ الْمَاءَ عَلَيْهِ وَهُوَ يَتَوَضَّأُ، فَغَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ، وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ، وَمَسَحَ عَلَى الْخَفَيْنِ^(۲).

۱۸۲- موغیره ی کوری شوعه ﷺ دهگیرپته وه که نهو له سهفه ریکدا له گه ن پیغه مبهری خوادا ﷺ بوو، پیغه مبهر ﷺ رویش و دهستی به ناو گه یاند، (که هاته وه) موغیره ناوی دهکرد به دهستیدا، نهویش دهستنویژی دهگرت، ئینجا روخسار و ههردوو بالی شوورد، دهستی ته پری هینا به سه ریدا، وه دهستی ته پری هینا به سه ر خوهه کانییدا.

^۱ بڕوانه: ۱۳۹.

^۲ بڕوانه: ۲۰۳، ۲۰۶، ۳۶۳، ۳۸۸، ۳۹۱۸، ۴۴۲۱، ۵۷۹۸، ۵۷۹۹.

۱۸۳- عەبدولای کورپی عەباس ﷺ دەگێڕێتەوه: کە شەویک لە مالی مەیمونە ی خیزانی پێغەمبەر ﷺ مایەوه کە پووری عەبدولای بوو- دەلی: جا من راکشام و لەسەر باری پانی راکەرە کە پێغەمبەری خوا ﷺ و خیزانی راکشان، وە سەریان خستە سەر سەرىنه کە لەسەر باری درێژی، ئینجا پێغەمبەری خوا ﷺ خەوت تا نیوەی شەو، یان گەمی پێش یان دواى نیوەی شەو، ئینجا لەخەو هەستا و دانیش و دەستی هینا بە روخساریدا، خەوی لە چاوەکانی دەرپاند، پاشان دە نایەتە کە کۆتایی سوورپەتی ئالی عیمەرانی خویند، پاشان هەستا و رویشت بۆ لای جەوهندەیه‌کی هەلواسراو (ئاوی تیا بوو)، ئینجا دەست‌نوێژیکی جوانی گرت لە ئاوی ئەو جەوهندەیه، پاشان هەستا و دەستی کرد بە نوێژکردن، عەبدولای کورپی عەباس دەلی: منیش هەستام وەك ئەوم کرد، پاشان لە تەنیشیدا وەستام (و نوێژم دابەست)، ئینجا پێغەمبەر ﷺ دەستی راستی نایە سەر سەرم و گوێی راستی گرتەم و بایدا (و هینایە لای راستیەوه) ^(۱)، ئینجا پێغەمبەر ﷺ دوو پکات نوێژی کرد، پاشان دوو پکاتی دیکەى کرد، پاشان دووانی دیکەى کرد، ئینجا دوو پکاتی دیکەى کرد، پاشان دوو پکاتی دیکەى کرد، پاشان دوو پکاتی دیکەى کرد، ئینجا یەك پکاتی وێتری کرد، پاشان راکشا هەتا بانگبێژە کە هات بۆ خزمەتی (ناگاداری کرد)، جا هەستا و دوو پکات نوێژی (سوننەتی) سووگەڵەى کرد، ئینجا لە مال دەرچوو بۆ مزگەوت و نوێژی بەیانی کرد (بە پێشنوێژ بۆ موسوڵمانان).

^۱ ئەم بەشەى فەرموودە کە لە فەرموودەى ژمارە (۱۱۷) دا هاتووه.

۳۸- بَابُ مَنْ لَمْ يَتَوَضَّأْ إِلَّا مِنَ الشَّيْءِ الْمُثْقَلِ

۱۸۴- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ امْرَأَتِهِ فَاطِمَةَ، عَنْ جَدَّتِهَا أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ، أَنَّهَا قَالَتْ: أَتَيْتُ عَائِشَةَ -رَوْحَ النَّبِيِّ ﷺ حِينَ خَسَفَتِ الشَّمْسُ، فَإِذَا النَّاسُ قِيَامٌ يُصَلُّونَ، وَإِذَا هِيَ قَائِمَةٌ تُصَلِّي، فَقُلْتُ: مَا لِلنَّاسِ؟ فَأَشَارَتْ بِيَدِهَا نَحْوَ السَّمَاءِ وَقَالَتْ: سُبْحَانَ اللَّهِ! فَقُلْتُ: آيَةٌ؟ فَأَشَارَتْ: أَيْ نَعَمْ. فَقُمْتُ حَتَّى تَجَلَّيَ الْغَشِيُّ، وَجَعَلْتُ أَصْبُ فَوْقَ رَأْسِي مَاءً، فَلَمَّا انْصَرَفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَمَدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: مَا مِنْ شَيْءٍ كُنْتُ لَمْ أَرَهُ إِلَّا قَدْ رَأَيْتُهُ فِي مَقَامِي هَذَا حَتَّى الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّكُمْ تُفْتَنُونَ فِي الْقُبُورِ مِثْلَ -أَوْ- قَرِيبٍ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَالِ- لَا أَدْرِي أَيْ ذَلِكَ قَالَتْ أَسْمَاءُ- يُؤْتَى أَحَدُكُمْ فَيَقَالُ: مَا عَلِمَكَ بِهَذَا الرَّجُلِ؟ فَأَمَّا الْمُؤْمِنُ- أَوْ الْمُؤِقِنُ- لَا أَدْرِي أَيْ ذَلِكَ قَالَتْ أَسْمَاءُ- فَيَقُولُ: هُوَ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ، جَاءَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَى، فَأَجَبْنَا وَآمَنَّا وَاتَّبَعْنَا. فَيَقَالُ: نَمْ صَالِحًا، فَقَدْ عَلِمْنَا إِنَّ كُنْتَ لَمُؤْمِنًا. وَأَمَّا الْمُنَافِقُ -أَوْ الْمُرْتَابُ- لَا أَدْرِي أَيْ ذَلِكَ قَالَتْ أَسْمَاءُ- فَيَقُولُ: لَا أَدْرِي، سَمِعْتُ النَّاسَ يَقُولُونَ شَيْئًا فَقُلْتُ: ^(۱).

۳۸- باسی ئهوهی دهستونیز نهگریت (به لههۆشخۆچوون)

مهگهر له هۆشخۆچوونهکه زۆر و قورس بێت

۱۸۴- ئەسمائی کچی ئەبو بەکر ﷺ دەلی: رۆیشتەم بۆ لای عایشەى ﷺ -خیزانى پێغه مەهر ﷺ- له کاتیکیدا خۆر گیرابوو، جا دەبینم خەلکی وەستاوێ نوێز دەکەن، عایشەش وەستاوه و نوێز دەکات، وتم: ئەوه خەلکی جیا نه (شلەزاوێ)؟ عایشەش به دەستی ئاماژەى کرد بۆ ئاسمان (واته: خۆر گیراوه)، وه وتی: سُبْحَانَ اللَّهِ، وتم: ئەم خۆرگیرانه نیشانهیهکه (خوا بهندهکانى پێ دتەرسێت)، ئەویش بهسەر ئاماژەى

^۱ بڕوانه: ۸۶.

کرد: به‌ئێ وایه، ئیدی منیش نوێژم دابه‌ست (نوێژه‌که زۆری پێ چوو)، وام لێ هات نزیك بوو له‌هۆش خۆم بچم^(۱)، بۆیه ده‌ستم کرد به‌ ئاوکردن به‌سه‌ر ده‌موچاومدا (دوای ته‌واوبوونی نوێژه‌که)، ئینجا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ نوێژه‌که بۆیه‌وه، سوپاس و ستایشی خوای گه‌وره‌ی کرد، پاشان فه‌رمووی: ((ئه‌وه‌ی که نیشانم نه‌درابوو له‌م شوینه‌دا که راومه‌ستاو نیشانم درا و بینیم، هه‌تا به‌هه‌شت و دۆزه‌خیش، وه‌ سویند به‌ خوا نیگام بۆ هات بێگومان ئیوه‌ له‌ گۆره‌کانتاندا تافی ده‌کرینه‌وه وه‌ک یان نزیك له‌ تافی‌کردنه‌وه‌ی ده‌جال-نازانم ئه‌سماو کام له‌و وشانه‌ی وت، دپنه‌ لای که‌سیکتان و پێی ده‌وتری: (به‌وه‌که‌سه‌ی خراومه‌ گۆره‌وه) چ زانیاریه‌کت هه‌یه‌ ده‌رباره‌ی ئه‌و پیاوه (که موحه‌ممده ﷺ)؟ جا ئه‌وه‌ی که باومرداره - یان خاومن دنیایی بی‌ت، نازانم ئه‌سماو کام له‌و وشانه‌ی وت- جا ده‌ئێ: ئه‌و پیاوه موحه‌ممده و پیغه‌مبه‌ری خوايه ﷺ، نایینی رۆشن و رینمایی بۆ هینابووین، ئیمه‌ش وه‌لامان دایه‌وه و باومرمان پێ هینا و شویی که‌وتین، جا پێی ده‌وتریت: بجه‌وه به‌خۆشی، بێگومان ئیمه‌ ده‌مانزانی که تۆ باومرداری، به‌لام دو‌رووو یان دوودل و به‌گومان، نازانم ئه‌سماو کام له‌و وشانه‌ی وت- ئه‌وه ده‌ئێ: نازانم گویم لێ بوو، خه‌لکی شتیکیان ده‌وت، منیش ده‌موت.

۳۹- بابُ مَسْحِ الرَّأْسِ كُلِّهِ لِقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿وَأَمْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ﴾ المائدة

وَقَالَ ابْنُ الْمُسَيَّبِ: الْمَرْأَةُ مِمَّنْزِلَةُ الرَّجُلِ تَمْسَحُ عَلَى رَأْسِهَا. وَسِئَلُ مَالِكٍ: أَيُجْزِي أَنْ يَمْسَحَ بَعْضُ الرَّأْسِ؟ فَاحْتَجَّ بِحَدِيثِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ.

^۱ یان سووکه له‌هۆشچوونیتکم به‌سه‌ردا هات، به‌لام له‌هۆشچوونی قورس و ته‌واو نه‌بوو، چونکه‌ ناگای له‌ خۆی ماوه. إرشاد الساري: ۴۰۶/۱.

۱۸۵- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى الْأَمَازِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ -وَهُوَ جَدُّ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى-: أَتَسْتَطِيعُ أَنْ تُرِينِي كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَتَوَضَّأُ؟ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ زَيْدٍ: نَعَمْ. فَدَعَا مِاءً، فَأَفْرَغَ عَلَى يَدَيْهِ، فَغَسَلَ يَدَهُ مَرَّتَيْنِ، ثُمَّ مَضَمَضَ وَاسْتَنْزَلَ ثَلَاثًا، ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا، ثُمَّ غَسَلَ يَدَيْهِ مَرَّتَيْنِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ، ثُمَّ مَسَحَ رَأْسَهُ بِيَدَيْهِ، فَأَقْبَلَ بِهِمَا وَأَذْبَرَ، بَدَأَ مُقَدِّمَ رَأْسِهِ، حَتَّى ذَهَبَ بِهِمَا إِلَى قَفَاةِ، ثُمَّ رَدَّهُمَا إِلَى الْمَكَانِ الَّذِي بَدَأَ مِنْهُ، ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ^(۱).

۳۹- باسی دهستی تهر هینان به ههموو سهردا به به‌لگهی ئەم فەرما ییشتە ی خوا ی به‌رز و بلند: (وه دهستی تهر بینن به سهرتاندا)

سه‌عیدی کوری موسه‌یه‌ب ده‌لی: ئافرمیش وه‌ک پیاو وایه، دهستی تهر دینی به سهریدا. وه پرسیار له ئیمام مالیک کرا: ئایا دروسته به‌شیکێ سهر دهستی تهری پێدا به‌ینری؟ ئیمام مالیک له وه‌لامدا فەرمووده‌که‌ی عه‌بدو‌لای کوری زمیدی کرده به‌لگه و خویندیه‌وه^(۲).

۱۸۵- عه‌مری کوری یه‌حیای مازینی له باوکیه‌وه ده‌گێڕێته‌وه: که پیاویک که باپیره‌ی عه‌مری کوری یه‌حیا بوو- به عه‌بدو‌لای کوری زمیدی وت: ئایا دمتوانی نیشانم بده‌یت که پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ چۆن ده‌ست‌نویژی ده‌گرت؟ عه‌بدو‌لای کوری زمیدیش وتی: به‌لی دمتوانم، وتی: جا داوای ئاوی کرد (بو‌یان هینا)، وه ئاوی کرد به هه‌ردوو ده‌ستیدا و دوو جار دهستی شو‌رد، پاشان سی جار ئاوی له دهم و لووتی ومردا و همی کرده‌وه، پاشان سی جار روخساری شو‌رد، پاشان دوو

^۱ ۱۸۶، ۱۹۱، ۱۹۲، ۱۹۷، ۱۹۹.

^۲ که‌وا ده‌گه‌یه‌نی که ده‌بی ههموو سهر مه‌سح بکری، ئهو فەرمووده به‌دوای ئهو وه‌لامه‌دا ها‌توو به ژماره: ۱۸۵.

جار هەردوو دەستی تا هەردوو ئانیشکی شۆرد، پاشان هەردوو دەستی بەتەری هینا بە سەریدا، لە پێشی سەریه‌وه دەستی پێ کرد و هەردووکیانی برد بۆ پستی سەری، پاشان هەردوو دەستی هینایه‌وه بۆ ئەو شوێنەی لێیه‌وه دەستی پێ کردبوو، پاشان هەردوو قاچی شۆرد.

٤٠- بَابُ غَسْلِ الرَّجُلَيْنِ إِلَى الْكَعْبَيْنِ

١٨٦- حَدَّثَنَا مُوسَى قَالَ: حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ أَبِيهِ، شَهِدْتُ عَمْرَو بْنَ أَبِي حَسَنٍ سَأَلَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ زَيْدٍ، عَنْ وُضْءِ النَّبِيِّ ﷺ، فَدَعَا بِتَوْرٍ مِنْ مَاءٍ، فَتَوَضَّأَ لَهُمْ وُضْوءَ النَّبِيِّ ﷺ، فَأَكْفَأَ عَلَى يَدِهِ مِنَ التَّوْرِ، فَغَسَلَ يَدَيْهِ ثَلَاثًا، ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فِي التَّوْرِ، فَمَضَمَ وَاسْتَنْشَقَ وَاسْتَنْزَلَ ثَلَاثَ غَرَفَاتٍ، ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فَغَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا، ثُمَّ غَسَلَ يَدَيْهِ مَرَّتَيْنِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ، ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فَمَسَحَ رَأْسَهُ، فَأَقْبَلَ بِهِمَا وَأَذْبَرَ مَرَّةً وَاحِدَةً، ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ إِلَى الْكَعْبَيْنِ^(١).

٤٠- باسی شۆردنی هەردوو پێیه‌کان تا هەردوو قاپاره‌کان (گوێزینگ)

١٨٦- عەمری کۆری ئەبو حەسەن دەلی: پرسیارم لە عەبدولای کۆری زەید ﷺ کرد دەربارەى دەستنوێژگرتنى پێغه‌مبەر ﷺ، عەبدولاش داواى دەرئى ناوى کرد، ئینجا دەستنوێژى گرت بەبەرچاویانەوه وەك دەستنوێژى پێغه‌مبەر ﷺ، لە دەرەكە ناوى کرد بە دەستیدا و سێ جار هەردوو دەستی شۆرد، پاشان دەستی خستە دەرەكە و بەسێ مشت ناو سێ جار ناوى لە دەم

^١ بروانه: ١٨٥.

و لووتی و مردا و همی کردموه، پاشان دمستی کردموه به دمفره‌که‌دا و سی جار پوخساری شوورد، پاشان دوو جار هه‌ردوو دمستی شوورد تا ئانیشکه‌کانی، پاشان دمستی کردموه به‌نیو دمفره‌که‌دا و دمستی ته‌ری هی‌نا به سه‌ری‌دا، جا به‌یه‌ک جار هه‌ردوو دمستی هی‌نا بو پێشی سه‌ری و برديه‌وه بو پشته‌وه، پاشان هه‌ردوو پێی شوورد تا قاپاره‌کانی.

٤١- بابُ اسْتِعْمَالِ قُضْلِ وَضُوءِ النَّاسِ

وَأَمَرَ جَرِيرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَهْلَهُ أَنْ يَتَوَضَّعُوا بِقُضْلِ سِوَاكِهِ.
١٨٧- حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَكَمُ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا جُحَيْفَةَ يَقُولُ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْهَاجِرَةِ، فَأَتَى بِوُضُوءٍ فَتَوَضَّأَ، فَجَعَلَ النَّاسُ يَأْخُذُونَ مِنْ قُضْلِ وَضُوءِهِ فَيَتَمَسَّحُونَ بِهِ، فَصَلَّى النَّبِيُّ ﷺ الظُّهْرَ رَكْعَتَيْنِ وَالْعَصْرَ رَكْعَتَيْنِ، وَبَيَّنَّ يَدَيْهِ عَنَزَةً^(١).

٤١- باسی به‌کاره‌ینانی پاشماوه‌ی ئه‌و ئاوه‌ی

له‌ ده‌ستنوێژگرتنی خه‌لک ماوه‌ته‌وه

جه‌ری‌ری کورێ عه‌بدولڵا ﷺ فه‌رمانی کرد به‌ ماڵ و منداڵه‌کانی که ده‌ستنوێژ بگرن به‌و ئاوه‌ی که سیواکه‌که‌ی پێ شووردوووه.

١٨٧- ئه‌بو جوحه‌یفه ﷺ ده‌لی: له‌ گه‌رمای نیومرۆ‌دا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هات بو لامان، ئینجا ئاوی ده‌ستنوێژیان بو هی‌نا و ده‌ستنوێژی گرت، جا خه‌لکی

^١ بروانه: ٣٧٦، ٤٩٥، ٤٩٩، ٥٠١، ٦١٣، ٦٢٤، ٢٥٥٣، ٣٥٦٦، ٥٧٨٦، ٥٨٥٩.

باشماوهى ناوى دمستنويزمكهيان دمبرد و دهيانسوى له دهموچاو و دهستيان (بو ته به پروك)، نينجا پينغه مبهري خوا ﷺ دوو ركات نويزى نيومپروى كرد (به كورتكراوښى)، ههروها دوو ركات نويزى عهسريشى كرد و نيزميهك^(١) له پيشيهوه بوو (داجه قينرابوو تا خه لك نهرون به بهرده ميديا).

١٨٨- وَقَالَ أَبُو مُوسَى: دَعَا النَّبِيُّ ﷺ بِقَدَحٍ فِيهِ مَاءٌ، فَغَسَلَ يَدَيْهِ وَوَجْهَهُ فِيهِ، وَمَجَّ فِيهِ، ثُمَّ قَالَ لَهُمَا: «اشْرَبَا مِنْهُ، وَأَفْرِغَا عَلَى وُجُوهِكُمَا وَنَحُورِكُمَا».^(٢)

١٨٨- وه نه بو موسا ﷺ دهلى: پينغه مبهري خوا ﷺ داواى دمفريكى كرد كه ناوى تيدا بوو، نينجا ههردوو دهست و روخسارى لى شوږد، وه ناوى دهمى كرده وه دمفرمهكه، پاشان به نه بو موسا و بيلالى فهرموو: ((ههردووكتان لى بخونه وه و بيكه نه به دهموچاو و سنگتاندا)).

١٨٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي مَحْمُودُ بْنُ الرَّبِيعِ. قَالَ: وَهُوَ الَّذِي مَجَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي وَجْهِهِ، وَهُوَ غُلَامٌ مِنْ بَنِيهِمْ. وَقَالَ غُرُوهُ، عَنِ الْمُسَوَّرِ وَغَيْرِهِ، يُصَدِّقُ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا صَاحِبَهُ: وَإِذَا تَوَضَّأَ النَّبِيُّ ﷺ كَادُوا يَقْتَتِلُونَ عَلَى وَضُوئِهِ.^(٣)

١٨٩- نيبنو شيهاب دهلى: مهحموودى كورى ربيع بوى گيرامه وه وتى: نهو بوو كه پينغه مبهري خوا ﷺ ناوى كرده دهمى له ناوى بيرمهكهيان و پرزاندى به دهموچاويدا، له

^١ يان نه قيزه كه دارده ستيكه بزمارتك به خواريه وهيه. نهلمونجيد به كوردى: ٤٦٣/٣.

^٢ بپروانه: ١٩٦، ٤٣٢٨.

^٣ بپروانه: ٧٧.

کاتیڤدا که مندالتیکی (پینج سالان) بوو. وه عوروه له میسومر و خه لکانی دیکه وه
 دمیگیرینه وه، هر یه که یان وتهی هاوړیکه ی پشت راست دهکاته وه: کاتی پیغه مبهری خوا
 ﷺ دستنویزی بگرتایه نزیک بوو بیته شهریان له سهر ناوی دستنویزمکه ی پیغه مبهری
 ﷺ (که بو ته بهر وک دمیانه ینا به ده موچاو و سنگ و بهر وکیاندا).

۴۳- باب

۱۹۰- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ يُونُسَ قَالَ: حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنِ الْجَعْدِ قَالَ:
 سَمِعْتُ السَّائِبَ بْنَ يَزِيدَ يَقُولُ: ذَهَبْتُ بِي خَالَتِي إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ
 ابْنَ أُخْتِي وَجِعَ. فَمَسَحَ رَأْسِي وَدَعَا لِي بِالْبَرَكَاتِ، ثُمَّ تَوَضَّأَ فَشَرِبْتُ مِنْ وُضُوئِهِ، ثُمَّ قُمْتُ
 خَلْفَ ظَهْرِهِ، فَنَظَرْتُ إِلَى حَاتِمِ النَّبُوءَةِ بَيْنَ كَتِفَيْهِ مِثْلَ زُرِّ الْحَجَلَةِ^(۱).

۴۴- باسیک

۱۹۰- سانیبی کوری یه زید دهلی: پوورم بر دمی بو خزمه تی پیغه مبهری ﷺ
 وتی: نه ی پیغه مبهری خوا نه م خوشکه زایه م نه خوشه و نازاری هیه،
 پیغه مبهریش ﷺ دهستی پیروزی هینا به سهرمدا و دوعای خیری بو
 کردم، پاشان دهست نویزی گرت و له ناوی دستنویزمکه ییم خوارده وه،
 پاشان له پشتیه وه و مستام و سهیری موری پیغه مبهرایه تیم کرد له
 نیوان شانه کانیدا، وهک هیلکه ی که و وابوو.

^۱ بروانه: ۳۵۴۰، ۳۵۴۱، ۵۶۷۰، ۶۳۵۲.

۴۳- بَابُ مَنْ تَمَضَّمَصَ وَاسْتَنْشَقَ مِنْ عَرَقَةٍ وَاحِدَةٍ

۱۹۱- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ يَحْيَى، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ أَنَّهُ أَفْرَعَ مِنَ الْإِنَاءِ عَلَى يَدَيْهِ فَغَسَلَهُمَا، ثُمَّ غَسَلَ -أَوْ مَضْمَضَ- وَاسْتَنْشَقَ مِنْ كَفِّهِ وَاحِدَةً، فَفَعَلَ ذَلِكَ ثَلَاثًا، فَغَسَلَ يَدَيْهِ إِلَى الْمِرْقَعَيْنِ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ، وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ مَا أَقْبَلَ وَمَا أَدْبَرَ، وَغَسَلَ رِجْلَيْهِ إِلَى الْكَعْبَيْنِ، ثُمَّ قَالَ: هَكَذَا وَضُوءُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ^(۱).

۴۳- باسی ئهوهی ئاوی له دهم و لووتی وهردا بهیهک مشت

۱۹۱- عهمری کورپی یه حیا له باوکیهوه دهگیرێتهوه که عهبدو لای کورپی زهید ﷺ له دهفریک ئاوی کرد به ههر دوو دمستیدا و شووردنی، پاشان دهمی شوورد - یان ئاوی له دهم و لووتی رادا- به یهک لویج، سێ جار ئهم ئاو له دهم و لووت رادانهی کرد، جا دهستهکانی تا ئانیشکهکانی دوو جار دوو جار شوورد، ئینجا دمستی تهپری هینا به سهریدا پیش و دواوهی سهری مهسح کرد، ههر دوو قاچی تا قاپارهی شوورد، پاشان وتی: دمستنویژگرتنی پیغه مبهری خوا ﷺ ئاوا بوو.

۴۴- بَابُ مَسْحِ الرَّأْسِ مَرَّةً وَاحِدَةً

۱۹۲- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ يَحْيَى، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: شَهِدْتُ عَمْرُو بْنَ أَبِي حَسَنِ، سَأَلَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ زَيْدٍ عَنْ وَضُوءِ النَّبِيِّ ﷺ، فَدَعَا بِتَوْرٍ مِنْ مَاءٍ، فَتَوَضَّأَ لَهُمْ، فَكَفَّ عَلَى يَدَيْهِ فَغَسَلَهُمَا ثَلَاثًا، ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ، فَمَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ، وَاسْتَنْثَرَ ثَلَاثًا بِثَلَاثِ عَرَقَاتٍ مِنْ مَاءٍ، ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ، فَغَسَلَ وَجْهَهُ

^۱ پروانه: ۱۸۵.

ثَلَاثًا، ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ، فَغَسَلَ يَدَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ، ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ، فَمَسَحَ بِرَأْسِهِ فَأَقْبَلَ بِيَدَيْهِ وَأَدْبَرَ بِهِمَا، ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ فَغَسَلَ رِجْلَيْهِ. ثُمَّ قَالَ: وَحَدَّثَنَا مُوسَى قَالَ: حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ قَالَ: مَسَحَ رَأْسَهُ مَرَّةً^(۱).

٤٤- باسی یه‌ک جار دمستی ته‌ره‌ئنان به سهردا

١٩٢- عه‌م‌ری کور‌ی یه‌حیا له باوکیه‌وه ده‌گیر‌پته‌وه ده‌ئێ: عه‌م‌ری کور‌ی حه‌سه‌نم ب‌ینی پرس‌یاری له عه‌بدو‌لای کور‌ی زه‌یدی کرد د‌م‌باره‌ی دم‌ست‌نو‌ئیز‌گرت‌نی پ‌یغه‌م‌به‌ر ﷺ، عه‌بدو‌ل‌اش دا‌وای ده‌فر‌ئ‌ئ‌ا‌وی کرد (بو‌یان ه‌ی‌ئا)، جا ده‌ست‌نو‌ئیز‌ی گرت بو‌یان (به‌ ئا‌وی ده‌فره‌که)، ئا‌وی کرد به‌ ه‌ردو‌و ده‌ست‌یدا و س‌ئ جار ه‌ردو‌و ده‌ستی شو‌رد، پ‌اشان ده‌ستی کرد به‌ن‌یو ده‌فره‌که‌دا به‌ س‌ئ لو‌ئ‌ج ئا‌و س‌ئ جار ئا‌وی له ده‌م و لو‌وت‌ی را‌دا و ف‌می کرده‌وه، پ‌اشان ده‌ستی کرد به‌ن‌یو ده‌فره‌که‌دا و س‌ئ جار ده‌م و چا‌وی شو‌رد، پ‌اشان ده‌ستی کرده‌وه به‌ن‌یو ده‌فره‌که‌دا، دو‌و جار دو‌و جار ه‌ردو‌و ده‌ستی تا ه‌ردو‌و ئان‌یش‌کی شو‌رد، پ‌اشان ده‌ستی کرده‌وه به‌ن‌یو ده‌فره‌که‌دا، جا ه‌ردو‌و ده‌ستی به‌ته‌ری ه‌ی‌ئا به‌ سه‌ری‌دا له پ‌شت‌ی سه‌ریه‌وه ه‌ی‌ئانی بو‌ پ‌یشه‌وه و بر‌د‌نیه‌وه بو‌ پ‌شت‌ی سه‌ری، پ‌اشان ده‌ستی کرد‌وو به‌ن‌یو ده‌فره‌که‌دا و ه‌ردو‌و پ‌ییه‌کان‌ی شو‌رد. پ‌اشان (ئ‌یمام بو‌خاری) وت‌ی: مو‌وسا بو‌ی گیر‌پ‌ینه‌وه وت‌ی: وه‌ه‌یب وت‌ی: (به‌ ر‌یگه‌ی پ‌یشه‌وو عه‌بدو‌لای کور‌ی زه‌ید) وت‌ی: یه‌ک جار ده‌ستی ته‌ری ه‌ی‌ئا به‌ سه‌ری‌دا.

^۱ بروانه: ۱۸۵.

۴۵- بَابُ وُضُوءِ الرَّجُلِ مَعَ امْرَأَتِهِ، وَقَضْلِ وُضُوءِ الْمَرْأَةِ.

وَتَوَضَّأَ عُمَرُ بِالْحَمِيمِ مِنْ بَيْتِ نَضْرَانِيَّةَ

۱۹۳- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّهُ قَالَ: كَانَ الرَّجَالُ وَالنِّسَاءُ يَتَوَضَّأُونَ فِي زَمَانِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ جَمِيعًا.

۴۵- باسی دهستنوێژگرتنی پیاو له گهل خیزانی و پاشماوهی

ئاوی دهستنوێژی ئافرهت. عومەر ؓ به ئاوی گهرم

دهستنوێژی گرت له مالی ئافرهتییکی مهسیحیدا.

۱۹۳- عهبدوڵای کوری عومەر ؓ دهلی: له سهردهمی پیغه مبهری خوادا ﷺ بیاوان و ئافرمتان پیکهوه دهستنوێژیان دهگرت.

۴۶- بَابُ صَبِّ النَّبِيِّ ﷺ وَوُضُوءِهِ عَلَى الْمَغْمَسِ عَلَيْهِ

۱۹۴- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرًا يَقُولُ: جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَعُودُنِي وَأَنَا مَرِيضٌ لَا أَغِقُلُ، فَتَوَضَّأَ وَصَبَّ عَلَيَّ مِنْ وُضُوئِهِ، فَعَقَلْتُ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لِمَنِ الْإِمْرَاطُ؟ إِنَّمَا يَرْتْنِي كَلَالَةٌ^(۱). فَنَزَلَتْ آيَةُ الْفَرَائِضِ^(۲).

^۱ کلاله: به کهسیک دهلین مری نه دایک و باوک و باپیری ههبن، نه مندال و نهوه، به لکوو تهنها برای ههبن،
یان تهنها خوشکی ههبن، یان خوشک و برای ههبن پیکهوه.

^۲ بروانه: ۴۵۷۷، ۵۵۱، ۵۶۶، ۵۶۷، ۶۷۲۳، ۶۷۴۳، ۷۳۰۹.

۴۶- باسی ئاوی دهستنوێژ پرژاندنی پیغه مبه‌ر ﷺ

به‌سر که‌سی‌کدا که له هۆش خۆی چوو بوو

۱۹۴- جابر رضی الله عنه ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سه‌ردانی کردم له کاتی‌کدا که نه‌خۆش بووم و هۆشم به‌ خۆمه‌وه نه‌بوو، جا ده‌ستنوێژی گرت و له ئاوی ده‌ستنوێژه‌که‌ی پرژاند به‌ سه‌رمدا، نیدی هۆشم هاته‌وه به‌ خۆمدا وتم: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ میراتی من بۆ کۆ دهبیت؟ بیگومان من ته‌نها چهند میراتگریکم هه‌یه‌ میراتم لێ دهبه‌ن (دایک و باوک و باپیر و منداڵم نییه‌)، نیدی به‌م هۆیه‌وه‌ نایه‌تی دابه‌شکردنی میرات دابه‌زی.

۴۷- بابُ الْفُسْلِ وَالْوُضُوءِ فِي الْمَخْضَبِ وَالْقَدَمِ وَالْخَشَبِ وَالْحِجَارَةِ

۱۹۵- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُنِيرٍ، سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ بَكْرِ قَالَ: حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: خَضَرَتِ الصَّلَاةُ، فَقَامَ مَنْ كَانَ قَرِيبَ الدَّارِ إِلَى أَهْلِهِ، وَبَقِيَ قَوْمٌ، فَأَتَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَخْضَبٍ مِنْ حِجَارَةٍ فِيهِ مَاءٌ، فَصَغَرَ الْمَخْضَبُ أَنْ يَبْسُطَ فِيهِ كَفَّهُ، فَتَوَضَّأَ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ. قُلْنَا: كَمْ كُنْتُمْ؟ قَالَ: ثَمَانِينَ وَزِيَادَةً^(۱).

۴۷- باسی خوشۆردن و ده‌ستنوێژگرتن

له ته‌شت و ده‌فری دروستکراو له ته‌خته و دار و به‌رد

۱۹۵- نه‌نه‌س رضی الله عنه ده‌لی: نوێژی (عه‌سر) بوو بوو، نه‌و که‌سانه‌ی مائیان نزیک بوو هه‌ستان رویشته‌وه‌ بۆ مائی خویان (بۆ ده‌ستنوێژگرتن)، که‌سانیکیش مانه‌وه‌، له‌ ده‌فریکی به‌ردیندا که‌می ئاو هه‌ینرا بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، ده‌فره‌که‌ نه‌وه‌نده

^۱ بروانه: ۱۶۹.

بجووک بوو پیغه‌مبهر ﷺ نه‌یدمتوانی دمستی تیدا بلاو بکاته‌وه، نینجا خه‌لکه‌که هه‌موویان (له‌و ناوه) دستنویزیان گرت، (حومه‌ید ده‌لی) وتمان به نه‌نه‌س: نیوه چهند که‌س دمبوون؟ وتی: له هه‌شتا که‌س زیاتر بووین.

۱۹۶- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَعَا بِقَدَحٍ فِيهِ مَاءٌ، فَغَسَلَ يَدَيْهِ وَوَجْهَهُ فِيهِ، وَمَجَّ فِيهِ ^(۱).
۱۹۶- نه‌بو موسا ﷺ ده‌گیرپته‌وه که پیغه‌مبهر ﷺ داوا‌ی جامی ناوی کرد، نینجا هه‌ردوو دمستی و ده‌موچاوی لی شۆرد، ناوه‌که‌ی ده‌می هری دایه‌وه نیو جامه‌که.

۱۹۷- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ يَحْيَى، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ قَالَ: أَتَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَخْرَجَنَا لَهُ مَاءً فِي تَوْرِ مِنْ صُفْرِ فَتَوَضَّأَ، فَغَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا وَيَدَيْهِ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ، وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ فَأَقْبَلَ بِهِ وَأَذْبَرَ، وَغَسَلَ رِجْلَيْهِ ^(۲).

۱۹۷- عه‌م‌ری کوری یه‌حیا له باوکیه‌وه ده‌گیرپته‌وه له عه‌بدو‌لای کوری زمیده‌وه ﷺ که وتی: پیغه‌مبهری خوا ﷺ هات، جا ناومان بو هی‌نا له ته‌شتیکی زمرده‌ا و ده‌ستنویزی گرت، جا سی جار ده‌موچاوی شۆرد، وه دوو جار هه‌ردوو دمستی (تا هه‌ردوو ئانیشکی) شۆرد، وه ده‌ستی به‌ته‌ری هی‌نا به سه‌ری‌دا، ده‌ستی له‌پیشی سه‌ریه‌وه برد بو پشته‌وه و له‌پشتی سه‌ریه‌وه هی‌نایه‌وه بو پیشه‌وه، وه هه‌ردوو قاجی شۆرد.

^۱ ب‌روانه: ۱۸۸.

^۲ ب‌روانه: ۱۸۵.

۱۹۸- حَدَّثَنَا أَبُو الِیَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: لَمَّا ثَقُلَ النَّبِيُّ ﷺ وَاشْتَدَّ بِهِ وَجَعُهُ، اسْتَأْذَنَ أَزْوَاجَهُ فِي أَنْ يَمْرُضَ فِي بَيْتِي، فَأَذِنَ لَهُ، فَخَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ بَيْنَ رَجُلَيْنِ تَخَطَّى رِجْلَاهُ فِي الْأَرْضِ بَيْنَ عَبَّاسٍ وَرَجُلٍ آخَرَ. قَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ: فَأَخْبَرْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ، فَقَالَ: أَتَدْرِي مَنِ الرَّجُلُ الْآخَرُ؟ قُلْتُ: لَا. قَالَ: هُوَ عَلِيٌّ. وَكَانَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا تَحَدَّثُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ بَعْدَ مَا دَخَلَ بَيْتَهُ وَاشْتَدَّ وَجَعُهُ: «هَرِيقُوا عَلَيَّ مِنْ سَبْعِ قَرَبٍ، لَمْ تُخَلَّلْ أَوْكِيتُهُنَّ، لَعَلِّي أَعْهَدُ إِلَى النَّاسِ.. وَأَجْلِسَ فِي مِخْضَبٍ لِحِفْصَةِ رَوْحِ النَّبِيِّ ﷺ، ثُمَّ طَفِقْنَا نَصُبُ عَلَيْهِ تِلْكَ حَتَّى طَفِقَ يُشِيرُ إِلَيْنَا أَنْ قَدْ فَعَلْنَا، ثُمَّ خَرَجَ إِلَى النَّاسِ»^(۱).

۱۹۸- عائیشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا دهلی: کاتی نهخوشیه که ی پیغه مبهەر ﷺ قورس بوو و تینی بو هیئا، مؤله تی خواست له خیزانه کانی که له مالی مندا چاودیری نهخوشیه که ی بکریت، ئه وانیش مؤله تیان دا و رازی بوون، جا پیغه مبهەر ﷺ له مال هاته دهره وه و دوو بیاو جوونه ژیر بالی، قاجه کانی به زه ویدا دهخشان له نیوان عهباس و بیاویکی دیکه دا بوو، عوبهیدولا وتی: ئه وه هه والهم دا به عهبدولای کوری عهباس نهویش وتی: دمرانی بیاوه که ی دیکه کی بووه؟ وتم: نهخیر، وتی: عهلی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بوو، عائیشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا هه میسه دهیگیرایه وه که پیغه مبهەر ﷺ دوا ی نه وهی رویشه ماله وه و نازارمه که ی تینی بو هیئا، فهرمووی: ((له ناوی ههوت کوندهم بیا کهن که دهمه کانیان نه کرابیته وه (به لکوو چاک ببه وه و) وهسیهت بکه م بو خه لکی)). جا پیغه مبهەر ﷺ له تهشتیکی هه فسه ی خیزانیدا دانیشینرا، پاشان دهستان کرد به ئاوپیدا کردنی له ناوی نه وه ههوت کوندهمیه، ههتا دهستی کرد به ئامازه کردن بو مان: که نه وه ی پیویست بوو کردتان، پاشان (باشتر بوو) رویشه دهره وه بو نیو خه لکی.

^۱ بروانه: ۶۶۴، ۶۶۵، ۶۷۹، ۶۸۳، ۶۸۷، ۷۱۲، ۷۱۶، ۷۱۸، ۷۲۰، ۷۲۸، ۷۳۸، ۷۴۴، ۷۴۵، ۷۴۶، ۷۴۷، ۷۴۸، ۷۴۹، ۷۵۰، ۷۵۱، ۷۵۲، ۷۵۳، ۷۵۴، ۷۵۵، ۷۵۶، ۷۵۷، ۷۵۸، ۷۵۹، ۷۶۰، ۷۶۱، ۷۶۲، ۷۶۳، ۷۶۴، ۷۶۵، ۷۶۶، ۷۶۷، ۷۶۸، ۷۶۹، ۷۷۰، ۷۷۱، ۷۷۲، ۷۷۳، ۷۷۴، ۷۷۵، ۷۷۶، ۷۷۷، ۷۷۸، ۷۷۹، ۷۸۰، ۷۸۱، ۷۸۲، ۷۸۳، ۷۸۴، ۷۸۵، ۷۸۶، ۷۸۷، ۷۸۸، ۷۸۹، ۷۹۰، ۷۹۱، ۷۹۲، ۷۹۳، ۷۹۴، ۷۹۵، ۷۹۶، ۷۹۷، ۷۹۸، ۷۹۹، ۸۰۰، ۸۰۱، ۸۰۲، ۸۰۳، ۸۰۴، ۸۰۵، ۸۰۶، ۸۰۷، ۸۰۸، ۸۰۹، ۸۱۰، ۸۱۱، ۸۱۲، ۸۱۳، ۸۱۴، ۸۱۵، ۸۱۶، ۸۱۷، ۸۱۸، ۸۱۹، ۸۲۰، ۸۲۱، ۸۲۲، ۸۲۳، ۸۲۴، ۸۲۵، ۸۲۶، ۸۲۷، ۸۲۸، ۸۲۹، ۸۳۰، ۸۳۱، ۸۳۲، ۸۳۳، ۸۳۴، ۸۳۵، ۸۳۶، ۸۳۷، ۸۳۸، ۸۳۹، ۸۴۰، ۸۴۱، ۸۴۲، ۸۴۳، ۸۴۴، ۸۴۵، ۸۴۶، ۸۴۷، ۸۴۸، ۸۴۹، ۸۵۰، ۸۵۱، ۸۵۲، ۸۵۳، ۸۵۴، ۸۵۵، ۸۵۶، ۸۵۷، ۸۵۸، ۸۵۹، ۸۶۰، ۸۶۱، ۸۶۲، ۸۶۳، ۸۶۴، ۸۶۵، ۸۶۶، ۸۶۷، ۸۶۸، ۸۶۹، ۸۷۰، ۸۷۱، ۸۷۲، ۸۷۳، ۸۷۴، ۸۷۵، ۸۷۶، ۸۷۷، ۸۷۸، ۸۷۹، ۸۸۰، ۸۸۱، ۸۸۲، ۸۸۳، ۸۸۴، ۸۸۵، ۸۸۶، ۸۸۷، ۸۸۸، ۸۸۹، ۸۹۰، ۸۹۱، ۸۹۲، ۸۹۳، ۸۹۴، ۸۹۵، ۸۹۶، ۸۹۷، ۸۹۸، ۸۹۹، ۹۰۰، ۹۰۱، ۹۰۲، ۹۰۳، ۹۰۴، ۹۰۵، ۹۰۶، ۹۰۷، ۹۰۸، ۹۰۹، ۹۱۰، ۹۱۱، ۹۱۲، ۹۱۳، ۹۱۴، ۹۱۵، ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۸، ۹۱۹، ۹۲۰، ۹۲۱، ۹۲۲، ۹۲۳، ۹۲۴، ۹۲۵، ۹۲۶، ۹۲۷، ۹۲۸، ۹۲۹، ۹۳۰، ۹۳۱، ۹۳۲، ۹۳۳، ۹۳۴، ۹۳۵، ۹۳۶، ۹۳۷، ۹۳۸، ۹۳۹، ۹۴۰، ۹۴۱، ۹۴۲، ۹۴۳، ۹۴۴، ۹۴۵، ۹۴۶، ۹۴۷، ۹۴۸، ۹۴۹، ۹۵۰، ۹۵۱، ۹۵۲، ۹۵۳، ۹۵۴، ۹۵۵، ۹۵۶، ۹۵۷، ۹۵۸، ۹۵۹، ۹۶۰، ۹۶۱، ۹۶۲، ۹۶۳، ۹۶۴، ۹۶۵، ۹۶۶، ۹۶۷، ۹۶۸، ۹۶۹، ۹۷۰، ۹۷۱، ۹۷۲، ۹۷۳، ۹۷۴، ۹۷۵، ۹۷۶، ۹۷۷، ۹۷۸، ۹۷۹، ۹۸۰، ۹۸۱، ۹۸۲، ۹۸۳، ۹۸۴، ۹۸۵، ۹۸۶، ۹۸۷، ۹۸۸، ۹۸۹، ۹۹۰، ۹۹۱، ۹۹۲، ۹۹۳، ۹۹۴، ۹۹۵، ۹۹۶، ۹۹۷، ۹۹۸، ۹۹۹، ۱۰۰۰، ۱۰۰۱، ۱۰۰۲، ۱۰۰۳، ۱۰۰۴، ۱۰۰۵، ۱۰۰۶، ۱۰۰۷، ۱۰۰۸، ۱۰۰۹، ۱۰۱۰، ۱۰۱۱، ۱۰۱۲، ۱۰۱۳، ۱۰۱۴، ۱۰۱۵، ۱۰۱۶، ۱۰۱۷، ۱۰۱۸، ۱۰۱۹، ۱۰۲۰، ۱۰۲۱، ۱۰۲۲، ۱۰۲۳، ۱۰۲۴، ۱۰۲۵، ۱۰۲۶، ۱۰۲۷، ۱۰۲۸، ۱۰۲۹، ۱۰۳۰، ۱۰۳۱، ۱۰۳۲، ۱۰۳۳، ۱۰۳۴، ۱۰۳۵، ۱۰۳۶، ۱۰۳۷، ۱۰۳۸، ۱۰۳۹، ۱۰۴۰، ۱۰۴۱، ۱۰۴۲، ۱۰۴۳، ۱۰۴۴، ۱۰۴۵، ۱۰۴۶، ۱۰۴۷، ۱۰۴۸، ۱۰۴۹، ۱۰۵۰، ۱۰۵۱، ۱۰۵۲، ۱۰۵۳، ۱۰۵۴، ۱۰۵۵، ۱۰۵۶، ۱۰۵۷، ۱۰۵۸، ۱۰۵۹، ۱۰۶۰، ۱۰۶۱، ۱۰۶۲، ۱۰۶۳، ۱۰۶۴، ۱۰۶۵، ۱۰۶۶، ۱۰۶۷، ۱۰۶۸، ۱۰۶۹، ۱۰۷۰، ۱۰۷۱، ۱۰۷۲، ۱۰۷۳، ۱۰۷۴، ۱۰۷۵، ۱۰۷۶، ۱۰۷۷، ۱۰۷۸، ۱۰۷۹، ۱۰۸۰، ۱۰۸۱، ۱۰۸۲، ۱۰۸۳، ۱۰۸۴، ۱۰۸۵، ۱۰۸۶، ۱۰۸۷، ۱۰۸۸، ۱۰۸۹، ۱۰۹۰، ۱۰۹۱، ۱۰۹۲، ۱۰۹۳، ۱۰۹۴، ۱۰۹۵، ۱۰۹۶، ۱۰۹۷، ۱۰۹۸، ۱۰۹۹، ۱۱۰۰، ۱۱۰۱، ۱۱۰۲، ۱۱۰۳، ۱۱۰۴، ۱۱۰۵، ۱۱۰۶، ۱۱۰۷، ۱۱۰۸، ۱۱۰۹، ۱۱۱۰، ۱۱۱۱، ۱۱۱۲، ۱۱۱۳، ۱۱۱۴، ۱۱۱۵، ۱۱۱۶، ۱۱۱۷، ۱۱۱۸، ۱۱۱۹، ۱۱۲۰، ۱۱۲۱، ۱۱۲۲، ۱۱۲۳، ۱۱۲۴، ۱۱۲۵، ۱۱۲۶، ۱۱۲۷، ۱۱۲۸، ۱۱۲۹، ۱۱۳۰، ۱۱۳۱، ۱۱۳۲، ۱۱۳۳، ۱۱۳۴، ۱۱۳۵، ۱۱۳۶، ۱۱۳۷، ۱۱۳۸، ۱۱۳۹، ۱۱۴۰، ۱۱۴۱، ۱۱۴۲، ۱۱۴۳، ۱۱۴۴، ۱۱۴۵، ۱۱۴۶، ۱۱۴۷، ۱۱۴۸، ۱۱۴۹، ۱۱۵۰، ۱۱۵۱، ۱۱۵۲، ۱۱۵۳، ۱۱۵۴، ۱۱۵۵، ۱۱۵۶، ۱۱۵۷، ۱۱۵۸، ۱۱۵۹، ۱۱۶۰، ۱۱۶۱، ۱۱۶۲، ۱۱۶۳، ۱۱۶۴، ۱۱۶۵، ۱۱۶۶، ۱۱۶۷، ۱۱۶۸، ۱۱۶۹، ۱۱۷۰، ۱۱۷۱، ۱۱۷۲، ۱۱۷۳، ۱۱۷۴، ۱۱۷۵، ۱۱۷۶، ۱۱۷۷، ۱۱۷۸، ۱۱۷۹، ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۱۸۲، ۱۱۸۳، ۱۱۸۴، ۱۱۸۵، ۱۱۸۶، ۱۱۸۷، ۱۱۸۸، ۱۱۸۹، ۱۱۹۰، ۱۱۹۱، ۱۱۹۲، ۱۱۹۳، ۱۱۹۴، ۱۱۹۵، ۱۱۹۶، ۱۱۹۷، ۱۱۹۸، ۱۱۹۹، ۱۲۰۰، ۱۲۰۱، ۱۲۰۲، ۱۲۰۳، ۱۲۰۴، ۱۲۰۵، ۱۲۰۶، ۱۲۰۷، ۱۲۰۸، ۱۲۰۹، ۱۲۱۰، ۱۲۱۱، ۱۲۱۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۴، ۱۲۱۵، ۱۲۱۶، ۱۲۱۷، ۱۲۱۸، ۱۲۱۹، ۱۲۲۰، ۱۲۲۱، ۱۲۲۲، ۱۲۲۳، ۱۲۲۴، ۱۲۲۵، ۱۲۲۶، ۱۲۲۷، ۱۲۲۸، ۱۲۲۹، ۱۲۳۰، ۱۲۳۱، ۱۲۳۲، ۱۲۳۳، ۱۲۳۴، ۱۲۳۵، ۱۲۳۶، ۱۲۳۷، ۱۲۳۸، ۱۲۳۹، ۱۲۴۰، ۱۲۴۱، ۱۲۴۲، ۱۲۴۳، ۱۲۴۴، ۱۲۴۵، ۱۲۴۶، ۱۲۴۷، ۱۲۴۸، ۱۲۴۹، ۱۲۵۰، ۱۲۵۱، ۱۲۵۲، ۱۲۵۳، ۱۲۵۴، ۱۲۵۵، ۱۲۵۶، ۱۲۵۷، ۱۲۵۸، ۱۲۵۹، ۱۲۶۰، ۱۲۶۱، ۱۲۶۲، ۱۲۶۳، ۱۲۶۴، ۱۲۶۵، ۱۲۶۶، ۱۲۶۷، ۱۲۶۸، ۱۲۶۹، ۱۲۷۰، ۱۲۷۱، ۱۲۷۲، ۱۲۷۳، ۱۲۷۴، ۱۲۷۵، ۱۲۷۶، ۱۲۷۷، ۱۲۷۸، ۱۲۷۹، ۱۲۸۰، ۱۲۸۱، ۱۲۸۲، ۱۲۸۳، ۱۲۸۴، ۱۲۸۵، ۱۲۸۶، ۱۲۸۷، ۱۲۸۸، ۱۲۸۹، ۱۲۹۰، ۱۲۹۱، ۱۲۹۲، ۱۲۹۳، ۱۲۹۴، ۱۲۹۵، ۱۲۹۶، ۱۲۹۷، ۱۲۹۸، ۱۲۹۹، ۱۳۰۰، ۱۳۰۱، ۱۳۰۲، ۱۳۰۳، ۱۳۰۴، ۱۳۰۵، ۱۳۰۶، ۱۳۰۷، ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۱۰، ۱۳۱۱، ۱۳۱۲، ۱۳۱۳، ۱۳۱۴، ۱۳۱۵، ۱۳۱۶، ۱۳۱۷، ۱۳۱۸، ۱۳۱۹، ۱۳۲۰، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴، ۱۳۲۵، ۱۳۲۶، ۱۳۲۷، ۱۳۲۸، ۱۳۲۹، ۱۳۳۰، ۱۳۳۱، ۱۳۳۲، ۱۳۳۳، ۱۳۳۴، ۱۳۳۵، ۱۳۳۶، ۱۳۳۷، ۱۳۳۸، ۱۳۳۹، ۱۳۴۰، ۱۳۴۱، ۱۳۴۲، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷، ۱۳۴۸، ۱۳۴۹، ۱۳۵۰، ۱۳۵۱، ۱۳۵۲، ۱۳۵۳، ۱۳۵۴، ۱۳۵۵، ۱۳۵۶، ۱۳۵۷، ۱۳۵۸، ۱۳۵۹، ۱۳۶۰، ۱۳۶۱، ۱۳۶۲، ۱۳۶۳، ۱۳۶۴، ۱۳۶۵، ۱۳۶۶، ۱۳۶۷، ۱۳۶۸، ۱۳۶۹، ۱۳۷۰، ۱۳۷۱، ۱۳۷۲، ۱۳۷۳، ۱۳۷۴، ۱۳۷۵، ۱۳۷۶، ۱۳۷۷، ۱۳۷۸، ۱۳۷۹، ۱۳۸۰، ۱۳۸۱، ۱۳۸۲، ۱۳۸۳، ۱۳۸۴، ۱۳۸۵، ۱۳۸۶، ۱۳۸۷، ۱۳۸۸، ۱۳۸۹، ۱۳۹۰، ۱۳۹۱، ۱۳۹۲، ۱۳۹۳، ۱۳۹۴، ۱۳۹۵، ۱۳۹۶، ۱۳۹۷، ۱۳۹۸، ۱۳۹۹، ۱۴۰۰، ۱۴۰۱، ۱۴۰۲، ۱۴۰۳، ۱۴۰۴، ۱۴۰۵، ۱۴۰۶، ۱۴۰۷، ۱۴۰۸، ۱۴۰۹، ۱۴۱۰، ۱۴۱۱، ۱۴۱۲، ۱۴۱۳، ۱۴۱۴، ۱۴۱۵، ۱۴۱۶، ۱۴۱۷، ۱۴۱۸، ۱۴۱۹، ۱۴۲۰، ۱۴۲۱، ۱۴۲۲، ۱۴۲۳، ۱۴۲۴، ۱۴۲۵، ۱۴۲۶، ۱۴۲۷، ۱۴۲۸، ۱۴۲۹، ۱۴۳۰، ۱۴۳۱، ۱۴۳۲، ۱۴۳۳، ۱۴۳۴، ۱۴۳۵، ۱۴۳۶، ۱۴۳۷، ۱۴۳۸، ۱۴۳۹، ۱۴۴۰، ۱۴۴۱، ۱۴۴۲، ۱۴۴۳، ۱۴۴۴، ۱۴۴۵، ۱۴۴۶، ۱۴۴۷، ۱۴۴۸، ۱۴۴۹، ۱۴۵۰، ۱۴۵۱، ۱۴۵۲، ۱۴۵۳، ۱۴۵۴، ۱۴۵۵، ۱۴۵۶، ۱۴۵۷، ۱۴۵۸، ۱۴۵۹، ۱۴۶۰، ۱۴۶۱، ۱۴۶۲، ۱۴۶۳، ۱۴۶۴، ۱۴۶۵، ۱۴۶۶، ۱۴۶۷، ۱۴۶۸، ۱۴۶۹، ۱۴۷۰، ۱۴۷۱، ۱۴۷۲، ۱۴۷۳، ۱۴۷۴، ۱۴۷۵، ۱۴۷۶، ۱۴۷۷، ۱۴۷۸، ۱۴۷۹، ۱۴۸۰، ۱۴۸۱، ۱۴۸۲، ۱۴۸۳، ۱۴۸۴، ۱۴۸۵، ۱۴۸۶، ۱۴۸۷، ۱۴۸۸، ۱۴۸۹، ۱۴۹۰، ۱۴۹۱، ۱۴۹۲، ۱۴۹۳، ۱۴۹۴، ۱۴۹۵، ۱۴۹۶، ۱۴۹۷، ۱۴۹۸، ۱۴۹۹، ۱۵۰۰، ۱۵۰۱، ۱۵۰۲، ۱۵۰۳، ۱۵۰۴، ۱۵۰۵، ۱۵۰۶، ۱۵۰۷، ۱۵۰۸، ۱۵۰۹، ۱۵۱۰، ۱۵۱۱، ۱۵۱۲، ۱۵۱۳، ۱۵۱۴، ۱۵۱۵، ۱۵۱۶، ۱۵۱۷، ۱۵۱۸، ۱۵۱۹، ۱۵۲۰، ۱۵۲۱، ۱۵۲۲، ۱۵۲۳، ۱۵۲۴، ۱۵۲۵، ۱۵۲۶، ۱۵۲۷، ۱۵۲۸، ۱۵۲۹، ۱۵۳۰، ۱۵۳۱، ۱۵۳۲، ۱۵۳۳، ۱۵۳۴، ۱۵۳۵، ۱۵۳۶، ۱۵۳۷، ۱۵۳۸، ۱۵۳۹، ۱۵۴۰، ۱۵۴۱، ۱۵۴۲، ۱۵۴۳، ۱۵۴۴، ۱۵۴۵، ۱۵۴۶، ۱۵۴۷، ۱۵۴۸، ۱۵۴۹، ۱۵۵۰، ۱۵۵۱، ۱۵۵۲، ۱۵۵۳، ۱۵۵۴، ۱۵۵۵، ۱۵۵۶، ۱۵۵۷، ۱۵۵۸، ۱۵۵۹، ۱۵۶۰، ۱۵۶۱، ۱۵۶۲، ۱۵۶۳، ۱۵۶۴، ۱۵۶۵، ۱۵۶۶، ۱۵۶۷، ۱۵۶۸، ۱۵۶۹، ۱۵۷۰، ۱۵۷۱، ۱۵۷۲، ۱۵۷۳، ۱۵۷۴، ۱۵۷۵، ۱۵۷۶، ۱۵۷۷، ۱۵۷۸، ۱۵۷۹، ۱۵۸۰، ۱۵۸۱، ۱۵۸۲، ۱۵۸۳، ۱۵۸۴، ۱۵۸۵، ۱۵۸۶، ۱۵۸۷، ۱۵۸۸، ۱۵۸۹، ۱۵۹۰، ۱۵۹۱، ۱۵۹۲، ۱۵۹۳، ۱۵۹۴، ۱۵۹۵، ۱۵۹۶، ۱۵۹۷، ۱۵۹۸، ۱۵۹۹، ۱۶۰۰، ۱۶۰۱، ۱۶۰۲، ۱۶۰۳، ۱۶۰۴، ۱۶۰۵، ۱۶۰۶، ۱۶۰۷، ۱۶۰۸، ۱۶۰۹، ۱۶۱۰، ۱۶۱۱، ۱۶۱۲، ۱۶۱۳، ۱۶۱۴، ۱۶۱۵، ۱۶۱۶، ۱۶۱۷، ۱۶۱۸، ۱۶۱۹، ۱۶۲۰، ۱۶۲۱، ۱۶۲۲، ۱۶۲۳، ۱۶۲۴، ۱۶۲۵، ۱۶۲۶، ۱۶۲۷، ۱۶۲۸، ۱۶۲۹، ۱۶۳۰، ۱۶۳۱، ۱۶۳۲، ۱۶۳۳، ۱۶۳۴، ۱۶۳۵، ۱۶۳۶، ۱۶۳۷، ۱۶۳۸، ۱۶۳۹، ۱۶۴۰، ۱۶۴۱، ۱۶۴۲، ۱۶۴۳، ۱۶۴۴، ۱۶۴۵، ۱۶۴۶، ۱۶۴۷، ۱۶۴۸، ۱۶۴۹، ۱۶۵۰، ۱۶۵۱، ۱۶۵۲، ۱۶۵۳، ۱۶۵۴، ۱۶۵۵، ۱۶۵۶، ۱۶۵۷، ۱۶۵۸، ۱۶۵۹، ۱۶۶۰، ۱۶۶۱، ۱۶۶۲، ۱۶۶۳، ۱۶۶۴، ۱۶۶۵، ۱۶۶۶، ۱۶۶۷، ۱۶۶۸، ۱۶۶۹، ۱۶۷۰، ۱۶۷۱، ۱۶۷۲، ۱۶۷۳، ۱۶۷۴، ۱۶۷۵، ۱۶۷۶، ۱۶۷۷، ۱۶۷۸، ۱۶۷۹، ۱۶۸۰، ۱۶۸۱، ۱۶۸۲، ۱۶۸۳، ۱۶۸۴، ۱۶۸۵، ۱۶۸۶، ۱۶۸۷، ۱۶۸۸، ۱۶۸۹، ۱۶۹۰، ۱۶۹۱، ۱۶۹۲، ۱۶۹۳، ۱۶۹۴، ۱۶۹۵، ۱۶۹۶، ۱۶۹۷، ۱۶۹۸، ۱۶۹۹، ۱۷۰۰، ۱۷۰۱، ۱۷۰۲، ۱۷۰۳، ۱۷۰۴، ۱۷۰۵، ۱۷۰۶، ۱۷۰۷، ۱۷۰۸، ۱۷۰۹، ۱۷۱۰، ۱۷۱۱، ۱۷۱۲، ۱۷۱۳، ۱۷۱۴، ۱۷۱۵، ۱۷۱۶، ۱۷۱۷، ۱۷۱۸، ۱۷۱۹، ۱۷۲۰، ۱۷۲۱، ۱۷۲۲، ۱۷۲۳، ۱۷۲۴، ۱۷۲۵، ۱۷۲۶، ۱۷۲۷، ۱۷۲۸، ۱۷۲۹، ۱۷۳۰، ۱۷۳۱، ۱۷۳۲، ۱۷۳۳، ۱۷۳۴، ۱۷۳۵، ۱۷۳۶، ۱۷۳۷، ۱۷۳۸، ۱۷۳۹، ۱۷۴۰، ۱۷۴۱، ۱۷۴۲، ۱۷۴۳، ۱۷۴۴، ۱۷۴۵، ۱۷۴۶، ۱۷۴۷، ۱۷۴۸، ۱۷۴۹، ۱۷۵۰، ۱۷۵۱، ۱۷۵۲، ۱۷۵۳، ۱۷۵۴، ۱۷۵۵، ۱۷۵۶، ۱۷۵۷، ۱۷۵۸، ۱۷۵۹، ۱۷۶۰، ۱۷۶۱، ۱۷۶۲، ۱۷۶۳، ۱۷۶۴، ۱۷۶۵، ۱۷۶۶، ۱۷۶۷، ۱۷۶۸، ۱۷۶۹، ۱۷۷۰، ۱۷۷۱، ۱۷۷۲، ۱۷۷۳، ۱۷۷۴، ۱۷۷۵، ۱۷۷۶، ۱۷۷۷، ۱۷۷۸، ۱۷۷۹، ۱۷۸۰، ۱۷۸۱، ۱۷۸۲، ۱۷۸۳، ۱۷۸۴، ۱۷۸۵، ۱۷۸۶، ۱۷۸۷، ۱۷۸۸، ۱۷۸۹، ۱۷۹۰، ۱۷۹۱، ۱۷۹۲، ۱۷۹۳، ۱۷۹۴، ۱۷۹۵، ۱۷۹۶، ۱۷۹۷، ۱۷۹۸، ۱۷۹۹، ۱۸۰۰، ۱۸۰۱، ۱۸۰۲، ۱۸۰۳، ۱۸۰۴، ۱۸۰۵، ۱۸۰۶، ۱۸۰۷، ۱۸۰۸، ۱۸۰۹، ۱۸۱۰، ۱۸۱۱، ۱۸۱۲، ۱۸۱۳، ۱۸۱۴، ۱۸۱۵، ۱۸۱۶، ۱۸۱۷، ۱۸۱۸، ۱۸۱۹، ۱۸۲۰، ۱۸۲۱، ۱۸۲۲، ۱۸۲۳، ۱۸۲۴، ۱۸۲۵، ۱۸۲۶، ۱۸۲۷، ۱۸۲۸، ۱۸۲۹، ۱۸۳۰، ۱۸۳۱، ۱۸۳۲، ۱۸۳۳، ۱۸۳۴، ۱۸۳۵، ۱۸۳۶، ۱۸۳۷، ۱۸۳۸، ۱۸۳۹، ۱۸۴۰، ۱۸۴۱، ۱۸۴۲، ۱۸۴۳، ۱۸۴۴، ۱۸۴۵، ۱۸۴۶، ۱۸۴۷، ۱۸۴۸، ۱۸۴۹، ۱۸۵۰، ۱۸۵۱، ۱۸۵۲، ۱۸۵۳، ۱۸۵۴، ۱۸۵۵، ۱۸۵۶، ۱۸۵۷، ۱۸۵۸، ۱۸۵۹، ۱۸۶۰، ۱۸۶۱، ۱۸۶۲، ۱۸۶۳، ۱۸۶۴، ۱۸۶۵، ۱۸۶۶، ۱۸۶۷، ۱۸۶۸، ۱۸۶۹، ۱۸۷۰، ۱۸۷۱، ۱۸۷۲، ۱۸۷۳، ۱۸۷۴، ۱۸۷۵، ۱۸۷۶، ۱۸۷۷، ۱۸۷۸، ۱۸۷۹، ۱۸۸۰، ۱۸۸۱، ۱۸۸۲، ۱۸۸۳، ۱۸۸۴، ۱۸۸۵، ۱۸۸۶، ۱۸۸۷، ۱۸۸۸، ۱۸۸۹، ۱۸۹۰، ۱۸۹۱، ۱۸۹۲، ۱۸۹۳، ۱۸۹۴، ۱۸۹۵، ۱۸۹۶، ۱۸۹۷، ۱۸۹۸، ۱۸۹۹، ۱۹۰۰، ۱۹۰۱، ۱۹۰۲، ۱۹۰۳، ۱۹۰۴، ۱۹۰۵، ۱۹۰۶، ۱۹۰۷، ۱۹۰۸، ۱۹۰۹، ۱۹۱۰، ۱۹۱۱، ۱۹۱۲، ۱۹۱۳، ۱۹۱۴، ۱۹۱۵، ۱۹۱۶،

۴۸- بَابُ الْوُضُوءِ مِنَ التَّوَرِ

۱۹۹- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ قَالَ: حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ يَحْيَى، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: كَانَ عَمِّي يُكْثِرُ مِنَ الْوُضُوءِ، قَالَ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ: أَخْبِرْنِي كَيْفَ رَأَيْتَ النَّبِيَّ ﷺ يَتَوَضَّأُ؟ فَدَعَا بِتَوْرٍ مِنْ مَاءٍ، فَكَفَّأَ عَلَى يَدَيْهِ فَغَسَلَهُمَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فِي التَّوْرِ، فَمَضْمَضَ وَاسْتَنْزَلَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ غَرْفَةٍ وَاحِدَةٍ، ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فَاعْتَرَفَ بِهَا فَغَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ غَسَلَ يَدَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ، ثُمَّ أَخَذَ بِيَدِهِ مَاءً، فَمَسَحَ رَأْسَهُ فَأَذْبَرَ بِهِ وَأَقْبَلَ، ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ، فَقَالَ: هَكَذَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَتَوَضَّأُ^(۱).

۴۸- باسی دهستنوێژگرتن له تهشتدا^(۲)

۱۹۹- سولیمان دهلی: عه‌م‌ری کوری په‌حیا بۆی گێڕامه‌وه له باوکیه‌وه وتی: مامم زۆر دهستنوێژی ده‌گرت، به عه‌بدو‌لای کوری زه‌میدی وت: پێم بلی پێغه‌مبه‌ری خوات ﷺ دیوه چۆن دهستنوێژی ده‌گرت؟ عه‌بدو‌ل‌اش داوای ته‌شتیک ئاوی کرد (بۆیان هینا)، جا ئاوی کرد به هه‌ردوو ده‌ستیدا و سێ جار هه‌ردوو ده‌ستی شو‌رد، پاشان ده‌ستی کرد به‌نیو ته‌شته‌که‌دا و به یه‌ک لویج ئاو سێ جار ئاوی له دهم و لووتی را‌دا و ه‌می کرده‌وه، پاشان ده‌ستی کرد به‌نیو ته‌شته‌که‌دا و لویجی ئاوی دهره‌ینا، سێ جار دهم و چاوی شو‌رد، پاشان هه‌ردوو ده‌ستی تا هه‌ردوو نانیشکی دوو جار دوو جار شو‌رد، پاشان به ده‌ستی ئاوی هه‌لگرت و هینای به سه‌ری‌دا و بردی بۆ په‌ستی سه‌ری و هینایه‌وه بۆ پێشی سه‌ری، پاشان هه‌ردوو هاچی شو‌رد، ئینجا وتی: پێغه‌مبه‌رم ﷺ دی ئاوه‌ها دهستنوێژی ده‌گرت.

^۱ ب‌روانه: ۱۸۵.

^۲ که ئاوی تێدا بیت.

۲۰۰- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَعَا بِإِنَاءٍ مِنْ مَاءٍ، فَأَتَى بِقَدَحٍ رَخْرَاحٍ فِيهِ شَيْءٌ مِنْ مَاءٍ، فَوَضَعَ أَصَابِعَهُ فِيهِ. قَالَ أَنَسٌ: فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ إِلَى الْمَاءِ يَنْبُعُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِهِ. قَالَ أَنَسٌ: فَحَزَزْتُ مَنْ تَوَضَّأَ مَا بَيْنَ السَّبْعَيْنِ إِلَى الثَّمَانِينَ^(۱).

۲۰۰- ئەنەس ﷺ دەگێڕێتەوه کە پێغه‌مبەر ﷺ داواى ده‌فری ئاوى کرد، جا ته‌شتیکى فراوانمان بو هینا، که‌مى ئاوى تیدا بوو، جا په‌نجه‌کانى تى خست. ئەنەس ده‌لى: جا من سه‌یرى ئاوه‌که‌م ده‌کرد له‌ نیاوان په‌نجه‌کانیه‌وه هه‌لده‌قولا، ئەنەس ده‌لى: ئەوانه‌ی ده‌ستنوێژيان گرت (له‌و ئاوه‌) له‌ نیاوان هه‌فتا بو هه‌شتا که‌س مه‌زمه‌ده‌م کردن.

۴۹- بَابُ الْوُضُوءِ بِالْمَدِّ

۲۰۱- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ جَبْرِ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا يَقُولُ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَغْتَسِلُ - أَوْ كَانَ يَغْتَسِلُ^(۲) - بِالصَّاعِ إِلَى خَمْسَةِ أَمْدَادٍ، وَيَتَوَضَّأُ بِالْمُدِّ.

۴۹- باسی ده‌ستنوێژگرتن به‌ مشتى ئاو

۲۰۱- ئیبنو جه‌بر ده‌لى: له‌ ئەنەسم ﷺ بیست ده‌یوت: پێغه‌مبەر ﷺ به‌ ربه‌یه‌ك ئاو تا پینج مشت خوى ده‌شورد، وه به‌ مشتیک ئاو ده‌ستنوێژی ده‌گرت.

^۱ بڕوانه: ۱۶۹.

^۲ (يَغْتَسِلُ) و (يَغْتَسِلُ) هه‌ردوو وشه‌که به‌ مانای خوش‌وردنه، هه‌ندیک ده‌لێن: (يَغْسِلُ) بو سه‌رشورده، و (يَغْتَسِلُ) بو لاشه‌یه، به‌لام راستر ئه‌وه‌یه که هه‌ردووکیان به‌ یه‌ك مانا دێن.

۵۰- بابُ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَيْنِ

۲۰۲- حَدَّثَنَا أَصْبَغُ بْنُ الْفَرَجِ الْمِصْرِيُّ، عَنْ ابْنِ وَهْبٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عَمْرُو، حَدَّثَنِي أَبُو النُّضْرِ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنْ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ مَسَحَ عَلَى الْخُفَيْنِ، وَأَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ سَأَلَ عُمَرَ عَنْ ذَلِكَ، فَقَالَ: نَعَمْ، إِذَا حَدَّثَكَ شَيْئًا سَعْدٌ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فَلَا تَسْأَلْ عَنْهُ غَيْرَهُ. وَقَالَ مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ: أَخْبَرَنِي أَبُو النُّضْرِ، أَنَّ أَبَا سَلَمَةَ أَخْبَرَهُ، أَنَّ سَعْدًا ... فَقَالَ عُمَرُ لِعَبْدِ اللَّهِ نَحْوَهُ

۵۰- باسی دهستی ته‌ر هیناوه به‌سەر خوفدا

۲۰۲- سه‌له‌مه‌ی کورپی عه‌بدو‌ره‌حمان ده‌گیرپ‌ته‌وه له عه‌بدو‌لای کورپی عومه‌ره‌وه، نه‌ویش له سه‌عدی کورپی نه‌بو ومقاصه‌وه ﷺ له پ‌یغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ که نه‌و (پ‌یغه‌مبه‌ر ﷺ) دهستی ته‌ری هیناوه به‌سەر هه‌ردوو خوفه‌که‌یدا، وه عه‌بدو‌لای کورپی عومه‌ر پرسیارى له عومه‌ر کرد له‌و بارمه‌یه‌وه، نه‌ویش وتی: نه‌گه‌ر سه‌عد هه‌ر شتیکی بو‌ گیرپ‌ایته‌وه له پ‌یغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ پرسیار له که‌سی دیکه‌ مه‌که له بارمه‌یه‌وه، مووسای کورپی عوقبه‌ ده‌لی: نه‌بو نه‌زپ پ‌ی‌ی وتم که نه‌بو سه‌له‌مه‌ بو‌ی گیرپ‌اومه‌ته‌وه که سه‌عد (نهم فه‌رمووده‌ی) بو‌ گیرپ‌اومه‌ته‌وه. وه عومه‌ریش وینه‌ی نهم فه‌رمووده‌ی به‌ عه‌بدو‌لا وتوو.

۲۰۳- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ الْحَرَّائِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ نَافِعِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الْمَغِيرَةِ، عَنْ أَبِيهِ الْمَغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ خَرَجَ لِحَاجَتِهِ، فَاتَّبَعَهُ الْمَغِيرَةُ بِإِذَاوَةٍ فِيهَا مَاءٌ، فَصَبَّ عَلَيْهِ حِينَ فَرَغَ مِنْ حَاجَتِهِ، فَتَوَضَّأَ وَمَسَحَ عَلَى الْخُفَيْنِ.

۲۰۳- عورپ‌وه‌ی کورپی موغپ‌ره له موغپ‌ره‌ی کورپی شو‌عه‌بی باوکیه‌وه ﷺ ده‌گیرپ‌ته‌وه له پ‌یغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ که رو‌یشت تا دهست به‌ ئاو بگه‌یه‌نیت، جا

موغیره شوینی کهوت به مه‌سینه‌یه‌ک ئاوه‌وه، ئینجا که له سه‌رئاوه‌که‌ی بویه‌وه، موغیره ئاوی کرد به ده‌ستیدا و ده‌ستنویزی گرت و ده‌ستی ته‌ری هی‌نا به‌سه‌ر هه‌ردوو خوفه‌که‌یدا.

۲۰۴- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الضَّمَرِيِّ، أَنَّ أَبَاهُ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ ﷺ يَمْسَحُ عَلَى الْخُفَّيْنِ. وَتَابَعَهُ حَرْبُ بْنُ شَدَّادٍ، وَأَبَانُ، عَنْ يَحْيَى.

۲۰۴- جه‌عه‌ری کورپی عه‌مری کورپی ئومه‌یه‌ی زه‌مری ده‌گیرپه‌ته‌وه که باوکی ﷺ بوی گیراومه‌ته‌وه: که پی‌غه‌مه‌ری ﷺ بینیه ده‌ستی ته‌ری ده‌هینا به‌سه‌ر هه‌ردوو خوفه‌که‌یدا. چه‌ربی کورپی شه‌داد و ئابانیش ئه‌م فه‌رمووده‌یان له یه‌حیاوه گیراومه‌ته‌وه و پالپشتی گیرانه‌وه‌که‌ی شه‌یبان ده‌که‌ن.

۲۰۵- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَمْسَحُ عَلَى عِمَامَتِهِ وَخُفَّيْهِ. وَتَابَعَهُ مَعْمَرٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَمْرٍو قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ^(۱).

۲۰۵- ئه‌وزاعی له یه‌حیاوه له ئه‌بو سه‌له‌مه‌وه له جه‌عه‌ری کورپی عه‌مه‌وه له عه‌مری باوکیه‌وه ﷺ گیراویه‌ته‌وه ده‌لی: پی‌غه‌مه‌رم ﷺ بینی ده‌ستی ته‌ری ده‌هینا به‌می‌زهر و هه‌ردوو خوفه‌که‌یدا. ئه‌م فه‌رمووده‌یه مه‌عه‌مەر گیراویه‌ته‌وه له یه‌حیاوه له ئه‌بو سه‌له‌مه‌وه له عه‌مه‌وه ده‌لی: پی‌غه‌مه‌رم ﷺ بینی (ده‌ستی ته‌ری هی‌نا به‌می‌زهر و هه‌ردوو خوفه‌که‌یدا). پالپشتی گیرانه‌وه‌که‌ی ئه‌وزاعی ده‌کات.

۵۱- بَابُ إِذَا ادَّخَلَ رَجُلُهُمَا طَاهِرَتَانِ

۲۰۶- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا زَكَرِيَّا، عَنْ عَامِرٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الْمَغِيرَةِ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ، فَأَهْوَيْتَ لِأَنْزِعَ خُفَّيْهِ، فَقَالَ: دَعُهُمَا، فَإِنِّي أَدْخَلْتُهُمَا طَاهِرَتَيْنِ. فَمَسَحَ عَلَيْهِمَا^(۱).

۵۱- باسی ئەگەر بە دەستنویژەووە خۆف بکاتە پێیهکانیهووە

۲۰۶- عوروهی کورپی موغیره له موغیرهی باوکیهوه گێراویهتهوه و دهلی: له سهفهريکدا لهگهڵ پێغه مبهردا ﷺ بووم دانه ویمهوه تا خوفهکانی داکهمن له پێیدا، پێغه مبهر ﷺ فهرمووی: ((وازیان لی بینه، چونکه به دەستنویژەووە له پیم کردوون))، نینجا دمستی ته‌ری هینا به سهر هه‌ردوو خوفه‌که‌دا.

۵۲- بَابُ مَنْ لَمْ يَتَوَضَّأْ مِنْ لَحْمِ الشَّاةِ وَالسَّوِيقِ

وَأَكَلَ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ ﷺ لَحْمًا، فَلَمْ يَتَوَضَّأُوا

۲۰۷- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَكَلَ كَتِفَ شَاةٍ، ثُمَّ صَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ^(۲).

^۱ بېروانه: ۱۸۲.

^۲ بېروانه: ۵۴۰۴، ۵۴۰۵.

۵۲- باسی که سێ دهستوێژ نهگرتیهوه له بهر خواردنی گوشتی مهرومالات و قاوتی، وه ئه‌بو به‌کر و عومه‌ر و عوسمان رضی اللہ عنہم گوشتیان ^(۱) خواردوو و دهستوێژیان نهگرتوتهوه.

۲۰۷- عه‌بدو‌لای کورێ عه‌باس رضی اللہ عنہ ده‌گیرپته‌وه که پێغه‌مبه‌ری خودا صلی اللہ علیہ و آله و سلم گوشتی شانی مه‌ریکی خوارد، پاشان نوێژی کرد و ده‌ستوێژی نه‌گرته‌وه.

۲۰۸- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بَكْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي جَعْفَرُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ، أَنَّ أَبَاهُ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ رَأَى رَسُولَ اللَّهِ صلی اللہ علیہ و آله و سلم يَخْتَزُّ مِنْ كَتِفِ شَاةٍ، فَدَعَا إِلَى الصَّلَاةِ، فَأَلْقَى السَّكِّينَ، فَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ ^(۲).

۲۰۸- جه‌عه‌ره‌ی کورێ عه‌مه‌ری ده‌لی: باوکی بو‌ی گیراومه‌وه که پێغه‌مبه‌ری خوا صلی اللہ علیہ و آله و سلم بینیه له گوشتی شانی مه‌ریکی ده‌پری، جا بانگی نوێژ بیژرا، پێغه‌مبه‌رش صلی اللہ علیہ و آله و سلم جه‌قوکه‌ی فری دا و نوێژی کرد و ده‌ستوێژی نه‌گرته‌وه.

۵۳- بَابُ مَنْ مَضَمَضَ مِنَ السُّبُوقِ وَلَمْ يَتَوَضَّأْ

۲۰۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ بُشَيْرِ بْنِ يَسَارٍ -مَوْلَى بَنِي حَارِثَةَ- أَنَّ سُوَيْدَ بْنَ الثُّعْمَانَ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ خَرَجَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی اللہ علیہ و آله و سلم عَامَ خَيْبَرَ، حَتَّى إِذَا كَانُوا بِالصُّهْبَاءِ -وَهِيَ أَدْنَى خَيْبَرَ- فَصَلَّى الْعَصْرَ، ثُمَّ دَعَا بِالْأَزْوَاجِ، فَلَمْ يُؤْتَ إِلَّا بِالسُّبُوقِ، فَأَمَرَ بِهِ فَرُيَ، فَأَكَلَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ و آله و سلم وَأَكَلْنَا، ثُمَّ قَامَ إِلَى الْمَغْرِبِ، فَمَضَمَضَ وَمَضَمَضْنَا، ثُمَّ صَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ ^(۳).

^۱ له گیرانه‌وه‌ی ته‌به‌رانی‌دا هاتوو: سه‌لیمی کورێ عامیر ده‌لی: ئه‌بو به‌کر و عومه‌ر و عوسمان بینیه گوشتی برژاویان خواردوو و ده‌ستوێژیان نه‌گرتوته‌وه.

^۲ بپروانه: ۶۷۵، ۲۹۲۳، ۵۴۰۸، ۵۴۲۲، ۵۴۶۲.

^۳ بپروانه: ۲۱۵، ۲۹۸۱، ۴۱۷۵، ۴۱۹۵، ۵۳۸۴، ۵۳۹۰، ۵۴۵۴، ۵۴۵۵.

۵۳- باسی ئه‌وه‌ی قاوتی خواردبێ و ئاو له ده‌می

پادا و ده‌ستنویژ نه‌گرتیه‌وه

۲۰۹- سومیدی کوری نوعمان ده‌گیرێته‌وه: که ئه‌و ساله‌ی جه‌نگی خه‌یبه‌ر رووی دا له‌گه‌ڵ پێغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ رویشته‌ هه‌تا گه‌یشته‌ سه‌هبا که نزیکه‌ خه‌یبه‌ره -، جا نوێژی عه‌سری کرد، پاشان داوای کرد تویشووه‌کانیان بێنن، ته‌نها قاوتیان هێنا، وه‌ فه‌رمانی کرد و ته‌ر گرا، ئینجا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و ئیمه‌ش خواردمان، پاشان هه‌ستا بو نوێژی ئیواره و ئاوی له ده‌می پادا، ئیمه‌ش ئاومان له ده‌مان پادا، پاشان نوێژی کرد و ده‌ستنویژی نه‌گرتیه‌وه.

۲۱۰- وَحَدَّثَنَا أَصْبَغُ قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو، عَنْ بُكَيْرٍ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنْ مَيْمُونَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَكَلَ عِنْدَهَا كِتْفًا، ثُمَّ صَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

۲۱۰- کورمیب له مایمونه‌وه گیراویه‌ته‌وه: که پێغه‌مبه‌ر ﷺ له لای نه‌و گوشتی شانی مه‌رێکی خوارد، پاشان نوێژی کرد و ده‌ستنویژی نه‌گرتیه‌وه.

۵۴- بابٌ: هَلْ يُمْضَمُّ مِنَ اللَّبَنِ؟

۲۱۱- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ وَفُتَيْبَةُ قَالَا: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ شَرِبَ لَبَنًا، فَمَضَمَضَ وَقَالَ: إِنَّ لَهُ دَسْمًا. تَابَعَهُ يُونُسُ وَصَالِحُ بْنُ كَيْسَانَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ^(۱).

^۱ بروهانه: ۵۶۰۹.

۵۴- باسیک: ئایا به‌هۆی شیرخواردنه‌وه‌وه ئاو له ده‌م راده‌دریت؟

۲۱۱- عه‌بدولای کوری عه‌باس (ع) ده‌گیرێته‌وه که پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) شیرێ خوارده‌وه، جا ئاوی له ده‌می رادا و فهرمووی: ((بێگومان شیر چه‌وری هه‌یه)). یونس و صالحی کوری که‌یسان ئه‌م فهرموودمیان له زوهریه‌وه گیراوه‌وه و پالپستی گیرانه‌وه‌که‌ی عوقه‌یل ده‌که‌ن.

۵۵- بَابُ الْوُضُوءِ مِنَ النَّوْمِ، وَمَنْ لَمْ يَرَ مِنَ النَّعْسَةِ

وَالنَّعْسَتَيْنِ أَوْ الْحَفَقَةَ وَضُوءًا

۲۱۲- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِذَا نَعَسَ أَحَدُكُمْ وَهُوَ يُصَلِّي، فَلْيَرْقُدْ حَتَّى يَذْهَبَ عَنْهُ النَّوْمُ، فَإِنْ أَحَدَكُمْ إِذَا صَلَّى وَهُوَ نَاعِسٌ لَا يَذَرِي لَعَلَّهُ يَسْتَغْفِرُ، فَيَسُبُّ نَفْسَهُ.

۵۵- باسی ده‌ستنۆژگرتن له‌به‌ر خه‌وتن، وه ئه‌وه‌ی ده‌ستنۆژگرتن به‌ پێویست نازانی بۆ وه‌نه‌وزیک و دووان یان مل لاربوونه‌وه

۲۱۲- عایشه (ع) ده‌لی: پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرموویه‌تی: ((نه‌گه‌ر که‌سیکتان وه‌نه‌وزی دا له کاتی‌که‌دا نۆژی ده‌کرد، با راکشی و بخه‌وی تا خه‌و هاتنه‌که‌ی ده‌روات، چونکه‌ که‌سی له ئێوه نه‌گه‌ر نۆژ بکات و خه‌وی بیت، نازانی له‌وانه‌یه له‌جیاتێ ئه‌وه‌ی داوای لی‌خۆشبوون بکات، جنیو به‌ خۆی بدات)).

٢١٣- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ أَبِي قَلَابَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِذَا نَعَسَ أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ فَلْيَتَمَّ حَتَّى يَعْلَمَ مَا يَقْرَأُ.

٢١٣- نه نهس ﷺ دهگيرپتهوه له بېغه مبهرموه ﷺ كه فهرموويه تى: ((نه گهر كه سيكتان له نويزدا خهوى هات، با بخهوى (و نويزمه كهى نه كات)، تا دمرانى چى دهخوينى)).

٥٦- بَابُ الْوُضُوءِ مِنْ غَيْرِ حَدَثٍ

٢١٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عَامِرٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا ح. قَالَ: وَحَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَامِرٍ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَتَوَضَّأُ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ. قُلْتُ: كَيْفَ كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ؟ قَالَ: يُجْزِئُ أَحَدَنَا الْوُضُوءُ مَا لَمْ يُحْدِثْ.

٥٦- باسى دهستونيزگرتن بى دهستونيزشكان

٢١٤- عه مری كورى عامر گيرپاويه ته وه له نه نه سه وه ﷺ^(١) كه دهلى: بېغه مبهرموه ﷺ له كاتى هه موو نويزيكدا دهستونيزى دمگرت، عه مری دهلى وتم: نهى نيوه چونتان دهگرد؟ نه نهس وتى: هه ر كام له نيمه يه ك دهستونيزى بهس بوو، مادام دهستونيزى نه شكايه.

٢١٥- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي بُشَيْرُ بْنُ يَسَارٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي سُوَيْدُ بْنُ النُّعْمَانِ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَامَ حَيْبَرَ، حَتَّى إِذَا كُنَّا بِالصُّهْبَاءِ، صَلَّى لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْعَصْرَ، فَلَمَّا صَلَّى دَعَا بِالْأُطِيمَةِ، فَلَمْ يُوْت إِلَّا بِالسُّوْبِقِ، فَأَكَلْنَا وَشَرَبْنَا، ثُمَّ قَامَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى الْمَغْرِبِ فَمَضَمَضَ، ثُمَّ صَلَّى لَنَا الْمَغْرِبَ وَلَمْ يَتَوَضَّأْ^(٢).

^١ نه م فهرمووده به دوو رشته رپوايهت كراوه.

^٢ بېروانه: ٢٠٩.

۲۱۵- سومیدی کوری نوعمان ﷺ ده‌لئ: سالی (جه‌نگی) خه‌یبه‌ر له‌گه‌ل
 پی‌غه‌مبه‌ری خوا‌دا ﷺ ر‌و‌یشتین هه‌تا گه‌شتینه‌ سه‌ه‌با، پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ
 پی‌شن‌ویژی نویژی عه‌سری ب‌و کردین، جا که نویژه‌که‌ی کرد، دا‌وای خوا‌ردنه‌کانی
 کرد، ته‌نها قا‌وتیان هی‌نا، جا خوا‌ردن و خوا‌ردنه‌وه‌مان خوا‌رد، پاشان پی‌غه‌مبه‌ر
 ﷺ هه‌ستا نویژی ئی‌واره بکات، نا‌وی له ده‌می ر‌ادا، پاشان پی‌شن‌ویژی نویژی
 ئی‌واره‌ی ب‌و کردین و د‌مست‌نویژی نه‌گرت‌ه‌وه.

۵۷- باب: ه‌نَ الْکَبَائِرِ اَنْ لَا یَسْتَتِرَ مِنْ ب‌وْلِهِ

۲۱۶- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ قَالَ: حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: مَرَّ
 النَّبِيُّ ﷺ بِحَائِطٍ مِنْ حِيطَانِ الْمَدِينَةِ -أَوْ مَكَّةَ- فَسَمِعَ صَوْتَ إِنْسَانَيْنِ يُعَذِّبَانِ فِي
 قُبُورِهِمَا، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «يُعَذِّبَانِ، وَمَا يُعَذِّبَانِ فِي كِبِيرٍ». ثُمَّ قَالَ: «بَلَى، كَانَ أَحَدُهُمَا لَا
 يَسْتَتِرُ مِنْ ب‌وْلِهِ، وَكَانَ الْآخَرُ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ». ثُمَّ دَعَا بِجَرِيدَةٍ، فَكَسَرَهَا كِسْرَتَيْنِ، فَوَضَعَ
 عَلَى كُلِّ قَبْرٍ مِنْهُمَا كِسْرَةً، فَقِيلَ لَهُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لِمَ فَعَلْتَ هَذَا؟ قَالَ: لَعَلَّهُ أَنْ يُخَفَّفَ
 عَنْهُمَا مَا لَمْ تَنْبَسَا، أَوْ إِلَى أَنْ يَنْبَسَا.^(۱)

۵۷- با‌س‌یک: گونا‌هی گه‌وره‌یه خ‌ونه‌پارا‌ستن له پرژی می‌زی خ‌وی

۲۱۶- عه‌بد‌ولای کوری عه‌باس ﷺ ده‌لئ: پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ تی په‌ری به‌لای با‌خ‌یک
 له با‌خه‌کانی مه‌دینه‌ یان مه‌که‌دا، گو‌یی له ده‌نگی دوو که‌س بوو له
 گو‌ر‌م‌کانیان‌دا سزا د‌ه‌دران، پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رم‌و‌ی: ((ئهم دو‌وانه سزا د‌ه‌درین،
 له‌سه‌ر شتیکی گه‌ور‌مش سزا نادرین))، پاشان فه‌رم‌و‌ی: ((به‌لئ له‌سه‌ر شتیکی

^۱ ب‌روانه: ۲۱۸، ۱۳۶۱، ۱۳۷۸، ۶۰۵۲، ۶۰۵۵.

گه ورمیه په کیکیان خوی نه دمپاراست له پرزی میزمهکی، نهوهی دیکهیان له نیو
خه لکیدا دووزمانی دهکرد))، پاشان داوای په لیکی دارخورمای کرد (هینایان)،
کردی به دوو لهته وه لهسهر ههر گۆرکیکیان له تیکیانی دانا (ناستی)، عهرزیان
کرد: نهی پیغه مبهری خوا ﷺ بوجی نه مهت کرد؟ فهرمووی: ((به لکوو له
سزاکهیان سووک بکهن مادام وشک نه بن))، یان ((تا وشک دم بن)).

۵۸- بَابُ مَا جَاءَ فِي غَسْلِ الْبَوْلِ

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِصَاحِبِ الْقَبْرِ: ((كَانَ لَا يَسْتَتِرُ مِنْ بَوْلِهِ))^(۱). وَلَمْ يَذْكُرْ سِوَى بَوْلِ النَّاسِ.
۲۱۷- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنِي رَوْحُ بْنُ
الْقَاسِمِ قَالَ: حَدَّثَنِي عَطَاءُ بْنُ أَبِي مَيْمُونَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا تَبَرَّزَ
لِحَاجَتِهِ أَتَيْتُهُ بِمَاءٍ فَيَغْسِلُ بِهِ^(۲).

۵۸- باسی نهوهی دهرباره می شۆردنی میز هاتوو

وه پیغه مبهري ﷺ دهربارهی نهو کهسهی له گۆره کهیدا (سزا دمدر) فهرمووی: ((نهو خوی
نه دمپاراست له پرزی میزمهکی)) تهنه میزی ناده میزادی باس کردوو.
۲۱۷- نه نهسی کوری مالیک ﷺ دهلی: کاتیک پیغه مبهري ﷺ دهرۆیشت بو سهرناو،
ناوم بو دمبرد خوی بی دشۆرد (و پاک دمکردموه).

^۱ بروانه: ۲۱۶، ۲۱۸.

^۲ بروانه: ۱۵۰.

۵۹- باب

۲۱۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَازِمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ:- مَرَّ النَّبِيُّ ﷺ بِقَبْرَيْنِ فَقَالَ: «إِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ، وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ، أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ لَا يَسْتَتِرُ مِنَ الْبَوْلِ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَكَانَ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ.. ثُمَّ أَخَذَ جَرِيدَةً رَطْبَةً، فَشَقَّهَا نِصْفَيْنِ، فَغَرَزَ فِي كُلِّ قَبْرِ وَاحِدَةٍ. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لِمَ فَعَلْتَ هَذَا؟ قَالَ: «لَعَلَّهُ يُخَفَّفُ عَنْهُمَا مَا لَمْ يَنْتَبَسَا.. قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى: وَحَدَّثَنَا وَكِيعٌ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ: سَمِعْتُ مُجَاهِدًا مِثْلَهُ^(۱).

۵۹- باسیک

۲۱۸- عەبدولای کوری عەباس ﷺ دەلی: پیغمبەر ﷺ تى پەرى بەلای دوو گۆردا، فەرمووی: ((بێگومان ئەم دوو (مردوو) سزا دەدرێن، وە لەسەر شتیکی گەورەش سزا نادرێن، جا یەکیکیان خۆی نەدەپاراست لە پرزی میزەگە، ئەوی دیکەشیان دووزمانی دەکرد لەنیو خەلکید)). پاشان پەلە دارخورمایەکی تەری هەلگرت و کردی بە دوو لەتەو، لەسەر هەر گۆرێکیان دانەپەکیانی داچەقاند، وتیان: ئەی پیغمبەری خوا ﷺ بۆچی ئەمەت کرد؟ فەرمووی: ((بەلکوو سزایان لى سووک بکړی مادام وشک نه‌بن)). موحەممەدی کوری موسەنا دەلی: وەکیع گێڕاویەتەو و دەلی: ئەعمەش بۆی گێڕاينەو و وتی: لە موحاهید وینەى ئەم فەرمودەیه‌م بیست.

۶۰- بَابُ تَرْكِ النَّبِيِّ ﷺ وَالنَّاسِ الْأَعْرَابِيِّ حَتَّى قَرَعَ مِنْ بَوْلِهِ فِي الْمَسْجِدِ

۲۱۹- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ، عَنْ أَنَسِ ابْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَأَى أَعْرَابِيًّا يَبُولُ فِي الْمَسْجِدِ، فَقَالَ: «دَعُوهُ». حَتَّى إِذَا قَرَعَ دَعَا بِمَاءٍ فَصَبَّهُ عَلَيْهِ^(۱).

۶۰- باسی وازهینانی پیغمبەر ﷺ و هاوه‌لان لهو عه‌ره‌به ده‌شته‌کییه‌ی میزی له‌نیو مزگه‌وتدا کرد تا له میزه‌که‌ی بویه‌وه
۲۱۹- نه‌نه‌سی کوری مالیک ؑ ده‌لی: پیغمبەر ﷺ عه‌رمبیک‌ی ده‌شته‌کی بینی له مزگه‌وتدا میزی ده‌کرد، فه‌رمووی: ((وازی لی بینن))، هه‌تا له میزه‌که‌ی بویه‌وه، داوای کرد ئاوی بو بینن، جا ئاوه‌که‌ی کرد به شوینه‌که‌یدا.

۶۱- بَابُ صَبِّ الْمَاءِ عَلَى الْبَوْلِ فِي الْمَسْجِدِ

۲۲۰- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ: قَامَ أَعْرَابِيٌّ فَبَالَ فِي الْمَسْجِدِ، فَتَنَاوَلَهُ النَّاسُ، فَقَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ ﷺ: «دَعُوهُ، وَهَرِّقُوا عَلَى بَوْلِهِ سَجَلًا مِنْ مَاءٍ - أَوْ دَنُوبًا مِنْ مَاءٍ - فَإِنَّمَا بُعِثْتُمْ مُبَسِّرِينَ، وَلَمْ تُبْعَثُوا مُعَسِّرِينَ»^(۲).

^۱ بېروانه: ۲۲۱، ۶۰۲۵.

^۲ بېروانه: ۶۱۲۸.

۶۱- باسی ئاوکردن به شوینی میزدا له مزگه و تدا

۲۲۰- نهبو هورمیره ﷺ دهلی: عهرمبیکى دهشتهکی ههستا و له نیو مزگه و تدا میزی کرد، جا خه لکیش په لاماریان دا، به لام پیغه مبهه ﷺ فهرمووی پێیان: ((وازی لی بێنن و دۆلکه بهک ئاو بکهن به شوین میز مهکهدا یان سه تلێک ئاو، چونکه بیکومان نیوه به ئاسانکار نیردراون و به گرانکار نه نیردراون)).

حَدَّثَنَا عَبْدَانُ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

یه حیای کورپی سه عید دهلی: له نه نهسی کورپی مالیکم ﷺ بیست: (نهم فهرمووده) له پیغه مبهه موه ﷺ گێراپه وه.

۶۲- باب: يُهْرِيقُ الْمَاءَ عَلَى الْبَوْلِ

۲۲۱- حَدَّثَنَا خَالِدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ قَالَ: جَاءَ أَعرَابِيٌّ قَبَالَ فِي طَائِفَةِ الْمَسْجِدِ، فَزَجَرَهُ النَّاسُ، فَتَهَاَهُمُ النَّبِيُّ ﷺ، فَلَمَّا قَضَى بَوْلَهُ أَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ بِذُنُوبٍ مِنْ مَاءٍ، فَأَهْرِيقْ عَلَيْهِ^(۱).

۶۲- باسیک: ئاو ده کرت بهو شوینه دا میزی پێدا کراوه

۲۲۱- یه حیای کورپی سه عید دهلی: له نه نهسی کورپی مالیکم ﷺ بیست، وتی: عهرمبیکى دهشتهکی هات له به شیکی مزگه و تدا میزی کرد، جا خه لک تییان خورپی (که میز نه کات)، پیغه مبهه ریش ﷺ رێگری له خه لکه که کرد، جا که

^۱ بروهانه: ۲۱۹.

میزهکه‌ی ته‌واو کرد، پیڤه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمانی کرد دۆلچمه‌یه‌ک ناو بێنن و پڤینرا به شوینی میزه‌که‌دا.

۶۳- بَابُ بَوْلِ الصَّبْيَانِ

۲۲۲- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ أَنَّهَا قَالَتْ: أَتَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَصِيًّا^(۱)، فَقَالَ عَلَى ثَوْبِهِ، قَدَعَا مَاءً فَاتَّبَعَهُ إِيَّاهُ^(۲).

۶۳- باسی میزی کوران (مندالان) حوكمی چیه؟

۲۲۲- عایشه دایکی باومرداران ﷺ ده‌لی: کورپکی مندال هینرا بو لای پیڤه‌مبه‌ری خوا ﷺ، کوره‌که میزی کرد به پۆشاکه‌که‌ی پیڤه‌مبه‌ردا ﷺ، پیڤه‌مبه‌ریش ﷺ داوای کرد ناوی بو بێنن، جا کردی به شوینی میزه‌که‌دا.

۲۲۳- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنْ أُمِّ قَيْسٍ بِنْتِ مِحْصَنٍ، أَنَّهَا أَتَتْ بِابْنٍ لَهَا صَغِيرٍ، لَمْ يَأْكُلِ الطَّعَامَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأَجْلَسَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي حَجْرِهِ، فَقَالَ عَلَى ثَوْبِهِ، قَدَعَا مَاءً فَنَضَحَهُ وَلَمْ يَغْسِلْهُ^(۳).

۲۲۳- نۆمو قه‌یسی کچی میحصه‌ن ﷺ ده‌لی: کورپکی بچکۆله‌ی خۆی که خواردنی نه‌ده‌خوار (شیره‌خۆر بوو) هینا بو خرمه‌ت پیڤه‌مبه‌ری خوا ﷺ که

^۱ (صبي) به مندالێکی کور ده‌وتریت که شیره‌خۆر بیت و هیشتا له شیر نه‌بردرا بیتته‌وه. إرشاد الساري: ۴۴۹/۱.

^۲ تخريج: ۵۴۶۸، ۶۰۰۲، ۶۳۵۵.

^۳ بروانه: ۵۶۹۳.

شیره‌خۆر بوو، پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ له‌ گۆشیدا داینا، ئینجا کور‌ه‌که‌ می‌زی کرد به‌ جله‌کانی پێغه‌مبه‌ردا ﷺ، ئه‌ویش داوای ئاوی کرد و هینایان و پرژاندی له‌ جیگای میزه‌که‌ و نه‌یشۆرد.

٦٤- بَابُ الْبَوْلِ قَانِمًا وَقَاعِدًا

٢٢٤- حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ ﷺ سُبَّاطَةَ قَوْمٍ فَبَالَ قَانِمًا، ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ، فَجِئْتُهُ بِمَاءٍ فَتَوَضَّأَ^(١).

٦٤- باسی میزکردن به‌پێوه و به‌دانیشتنه‌وه

٢٢٤- حوزمیفه ﷺ ده‌لی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ رو‌یسته‌ لای سه‌نیرگه‌ (زبلدان)ی هوزیک و به‌پێوه می‌زی کرد، پاشان داوای ئاوی کرد منیش ناوم بو‌ برد و ده‌ستنویژی پی‌ گرت.

٦٥- بَابُ الْبَوْلِ عِنْدَ صَاحِبِهِ وَالتَّسْتُرِ بِالْحَانِطِ

٢٢٥- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ: رَأَيْتُنِي أَنَا وَالنَّبِيُّ ﷺ نَتَمَاشَى، فَأَتَى سُبَّاطَةَ قَوْمٍ خَلَفَ حَائِطٍ، فَقَامَ كَمَا يَقُومُ أَحَدُكُمْ قَبَالَ، فَأَتْتَبَذْتُ مِنْهُ، فَأَشَارَ إِلَيَّ فَجِئْتُهُ، فَقُمْتُ عِنْدَ عَقِبِهِ حَتَّى فَرَغَ^(٢).

^١ ب‌روانه: ٢٢٥، ٢٢٦، ٢٤٧١.

^٢ ب‌روانه: ٢٢٤.

10- باسی (حوکمی) میزکردنی که سیک لای هاوړیکه‌یدا وه (حوکمی) خوږه‌ندان له‌په‌نا دیواردا^(۱)

۲۲۵- حوزمیفه ﷺ ده‌لی: له بیرمه من و پیغه‌مبهر ﷺ بیکه‌وه دمرۆشین به رینگادا، جا پیغه‌مبهر ﷺ رۆیشته لای زبلدانی هۆزیک که له پشت دیواریکه‌وه بوو، به‌پیوه وستا وهک وستانی ههر که‌سیکتان به‌پیوه و میزی کرد، منیش لئی دوور که‌وتمه‌وه، جا ئاماژه‌ی بو کردم منیش چوومه خزمه‌تی و له پشته‌وه وستم تا له میزه‌که‌ی بووه‌وه. (وانه: پشتم تۆ کرد و له‌دوایه‌وه وستم بو ئه‌وه‌ی خه‌لک نه‌یبینی).

11- بابُ الْبَوْلِ عِنْدَ سُبَاطَةِ قَوْمٍ

۲۲۶- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَزْرَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ: كَانَ أَبُو مُوسَى الْأَشْعَرِيُّ يُشَدُّ فِي الْبَوْلِ، وَيَقُولُ: إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانَ إِذَا أَصَابَ تَوْبَ أَحَدِهِمْ قَرَضَهُ. فَقَالَ حُذَيْفَةُ: لَيْتَهُ أَمْسَكَ، أَتَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سُبَاطَةَ قَوْمٍ فَبَالَ قَائِمًا^(۲).

11- باسی (حوکمی) میزکردن لای زبلدان (سه‌نیرگه‌ی) هۆزیکدا

۲۲۶- ئەبو وائیل ده‌لی: ئەبو موسای ئەشعەری ﷺ، لە خۆپاراستن لە پرۆی میز زۆر توند بوو و دمیوت: بێگومان جووله‌که‌کان جلی که‌سیکیان میزی به‌ر بکه‌وتایه، ئەو به‌شە‌ی لە جله‌کانی دمیری، حوزمیفه‌ش وتی: خۆزگه ئەبو موسا وازی له‌و توندیه به‌ینایه، چونکه پیغه‌مبهر ﷺ رۆیشته لای سه‌نیرگه‌ی هۆزیک و به‌پیوه میزی کرد.

^۱ بو میزکردن.

^۲ بروانه: ۲۲۴.

٦٧- بَابُ غَسْلِ الدَّمِ

٢٢٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ هِشَامٍ قَالَ: حَدَّثَنِي فَاطِمَةُ، عَنْ أَسْمَاءَ قَالَتْ: جَاءَتِ امْرَأَةُ النَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَتْ: أَرَأَيْتَ إِحْدَانَا تَحِيضُ فِي الثُّوبِ، كَيْفَ تَصْنَعُ؟ قَالَ: تَحْتُهُ، ثُمَّ تَقْرُضُهُ بِالْمَاءِ وَتَنْضَحُهُ، وَتُصَلِّي فِيهِ^(١).

٦٧- باسی (حوکمی) شۆردنی خوین

٢٢٧-ئەسما ﷺ دەلی: ئافرمەتیک هاتە خزمەتی پیغەمبەر ﷺ و وتی: بێم بلی کەسێک لە نێمی ئافرمەتان کەوتە بێنویزی لە جلوبەرگیکتا^(١) (خوینی بەرکەوت) چی بکات؟ فەرمووی: ((ببپرۆینە، (بە سەری نینۆکت) ببکڕینە و ئاوی پیا کە و لە ئاوی هەلکێشە و بیشۆرە و نوێزی پیوە بکە)).

٢٢٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: جَاءَتْ فَاطِمَةُ ابْنَةُ أَبِي حُبَيْشٍ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أَمْرَأَةٌ أُسْتَحَاضُ فَلَا أَطْهَرُ، أَقَادَعُ الصَّلَاةَ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا، إِنَّمَا ذَلِكَ عِرْقٌ وَلَيْسَ بِحَيْضٍ، فَإِذَا أَقْبَلْتَ حَيْضُكَ فَدَعِي الصَّلَاةَ، وَإِذَا أَذْبَرْتَ فَأَغْسِلِي عَنْكَ الدَّمَ، ثُمَّ صَلِّي. قَالَ وَقَالَ أَبِي: ثُمَّ تَوَضَّئِي لِكُلِّ صَلَاةٍ حَتَّى يَجِيءَ ذَلِكَ الْوَقْتُ^(٢).

٢٢٨- عایشە ﷺ دەلی: فاتیمە کچی ئەبو حوبەیش هاتە خزمەتی پیغەمبەر ﷺ وتی: ئەو پیغەمبەری خوا من ئافرمەتیکم هەمیشە خوینم لەبەر دەروا و

^١ بڕوانە: ٣٠٧.^٢ واتە: کاتی کەوتە حەیزەوه ئەو جلوبەرگی لەبەردیایە و پۆشیووەتی خوینی حەیزی بەرکەوت چی بکات؟^٣ بڕوانە: ٣٠٦، ٣٢٠، ٣٢٥، ٣٣١.

پاك نابمه‌وه، ئایا واز له نوێزکردن بێنم؟ پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رمووی: ((نه‌خێر بێگومان نه‌وه ده‌مارێکه و خوێنی بێنوێزی نییه، جا کاتی سه‌رم‌تای بێنوێزییه‌که‌ی جارانت ده‌ستی پێ کرد، ئیدی نوێز مه‌که تا کاتی بێنوێزییه‌که‌ی جارانت ده‌پروا، جا نه‌و خوێنه‌ی پێته‌وه‌یه بيشۆره (و خۆت بشۆره و) پاشان نوێز بکه))، (هیشام که گێڕمه‌وه‌ی ئهم فه‌رمووده‌یه‌یه، ده‌لی: باوکم وتی: (پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی): ((پاشان بۆ هه‌موو نوێزێک ده‌ستنویزێکی تازه بگره، هه‌تا کاتی بێنوێزییه‌که‌ی جارن دپته‌وه)).

٦٨- بَابُ غَسْلِ الْمَنِيِّ وَقَرْكِهِ، وَغَسْلِ مَا يُصِيبُ مِنَ الْمَرْأَةِ

٢٢٩- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ مَيْمُونٍ الْجَزْرِيُّ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كُنْتُ أَغْسِلُ الْجَنَابَةَ مِنْ تَوْبِ النَّبِيِّ ﷺ، فَيَخْرُجُ إِلَى الصَّلَاةِ، وَإِنْ بَقِيَ الْمَاءُ فِي تَوْبِهِ^(١).

٦٨- باسی شۆردنی مه‌نی و پرۆاندنی،

وه شۆردنی مه‌نی گهر به‌ر پۆشاکێ ئافره‌ت که‌وت

٢٢٩- عایشه رضی‌الله‌عنہا ده‌لی: من پاشماوه‌ی له‌شگرانییم ده‌شۆرد به‌ جلی پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ، جا ده‌چوو بۆ نوێز (بۆ مزگه‌هوت)، په‌له‌ی ئاوی (شۆردنه‌که) به‌ جله‌که‌یه‌وه دیار بوو.

٢٣٠- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو، عَنْ سُلَيْمَانَ قَالَ: سَمِعْتُ عَائِشَةَ ح. وَحَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مَيْمُونٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ

^١ بروهانه: ٢٣٠، ٢٣١، ٢٣٢.

يَسَارٍ قَالَ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ عَنِ الْمَنِيِّ يُصِيبُ الثُّوبَ، فَقَالَتْ: كُنْتُ أَغْسِلُهُ مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَيَخْرُجُ إِلَى الصَّلَاةِ وَأَثَرُ الْغَسْلِ فِي ثَوْبِهِ بَقْعُ الْمَاءِ^(۱).

۲۳۰- سولهیمانی کوری یه سار دهلی: پرسیارم له عایشه کرد ﷺ. دهرباره ی نهو مه نییه ی که بهر جلوه برگ ده که ویت؟ نهویش وتی: من به جله کانی پیغه مبهروه ﷺ. ده مشورد، نینجا دمر ویش بۆ نویر شوینه واری شۆردنه که به جله کانیه وه ده که په له ی ناو دیار بوو.

۶۹- بَابُ: إِذَا غَسَلَ الْجَنَابَةَ أَوْ غَيْرَهَا قَلَمَ يَذْهَبُ أَثَرُهُ

۲۳۱- حَدَّثَنَا مُوسَى قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مَيْمُونٍ قَالَ: سَأَلْتُ سَلِيمَانَ بْنَ يَسَارٍ فِي الثَّوْبِ تُصِيبُهُ الْجَنَابَةُ؟ قَالَ: قَالَتْ عَائِشَةُ: كُنْتُ أَغْسِلُهُ مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، ثُمَّ يَخْرُجُ إِلَى الصَّلَاةِ وَأَثَرُ الْغَسْلِ فِيهِ بَقْعُ الْمَاءِ.

۶۹- باسیک: ئەگەر مەنە یان ھەر شتێکی دیکە

شۆرا و شوینه واری مایه وه و لانه چوو

۲۳۱- عه مری کوری مهیمون دهلی: پرسیارم له سولهیمانی کوری یه سار کرد، دهرباره ی جل و پۆشاکێ مەنە به ربکه وێ، سولهیمان وتی: عایشه ﷺ وتی: من مه نیم ده شۆرد به جله کانی پیغه مبهری خواوه ﷺ، پاشان ده چوو بۆ نویر، شوینه واری شۆردنه که ی پیوه بوو که په له ناو بوو.

۲۳۲- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مَيْمُونٍ بْنُ مِهْرَانَ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّهَا كَانَتْ تَغْسِلُ الْمَنِيَّ مِنْ ثَوْبِ النَّبِيِّ ﷺ، ثُمَّ أَرَاهُ فِيهِ بَقْعَةً أَوْ بَقْعًا^(۱).

^۱ بروه: ۲۳۹.

۲۳۲- سولهیمانی کوری یه سار دمگیرپته وه له عانیشه وه ﷺ که مهنی به جلی پیغه مبهروه ﷺ دهشورد، پاشان په له یه ک، یان چهند په له یه کم دمبینی به جله که یه وه.

۷۰- بَابُ أَنْبَاءِ الْإِبِلِ وَالْذَوَابِّ وَالْغَنَمِ وَرَبَائِضِهَا

وَصَلَّى أَبُو مُوسَى فِي دَارِ الْبَرِيدِ وَالسَّرْقِينِ وَالْبَرِيَّةِ إِلَى جَنْبِهِ، فَقَالَ: هَا هُنَا وَتَمَّ سَوَاءٌ.
 ۲۳۳- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَدِمَ أَنَسٌ مِنْ عُكْلٍ أَوْ عُزَيْنَةَ، فَاجْتَوَوْا الْمَدِينَةَ، فَأَمَرَهُمُ النَّبِيُّ ﷺ بِلِقَاحٍ، وَأَنْ يَشْرَبُوا مِنْ أَنْبَالِهَا وَالْبَانِهَا، فَأَنْطَلَقُوا، فَلَمَّا صَحُّوا قَتَلُوا رَاعِي النَّبِيِّ ﷺ وَاسْتَأْفَوْا النَّعَمَ، فَجَاءَ الْخَبَرُ فِي أَوَّلِ النَّهَارِ، فَبَعَثَ فِي آثَارِهِمْ، فَلَمَّا ارْتَفَعَ النَّهَارُ جِيءَ بِهِمْ، فَأَمَرَ فَقَطَعَ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلُهُمْ، وَسُمِرَتْ أَعْيُنُهُمْ، وَأُلْقُوا فِي الْحَرَّةِ يَسْتَسْقُونَ فَلَا يُسْقَوْنَ. قَالَ أَبُو قِلَابَةَ: فَهَؤُلَاءِ سَرَقُوا وَقَتَلُوا وَكَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ، وَحَارَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ^(۱).

۷۰- باسی (حوکمی) میزی و شتر و ولاخ و مهر و

(حوکمی) په چهی نازهل

ئهبو موسا ﷺ له شوینیکدا که بیی دهلین (دار البرید)^(۲) نویزی کرد، که زبلدان و دمشت و چۆلییه کیش له تهنیشتیدا بوو، نینجا وتی: ئیره و ئهوی وهک یهک وان و یهکسانن^(۳).

^۱ بېروانه: ۲۲۹.

^۲ بېروانه: ۱۵۰۱، ۳۰۱۸، ۴۱۹۲، ۴۱۹۳، ۴۶۱۰، ۵۶۸۵، ۵۶۸۶، ۵۷۳۷، ۶۸۰۲، ۶۸۰۳، ۶۸۰۴، ۶۸۰۵، ۶۸۹۹.

^۳ دار البرید: شوینیکه له کوفه تیردراو له لایه خه لیفه وه بۆلای ئه میر و کار به دهستان که دههات لهوی لای دهدا و ده مایه وه.

^۴ واته: ئه و شوینیکه ئه و نویزی تیدا کرد له گه ل سه تیرگه و چۆلییه که یه کسانن، ئه مه رای ئه بو موسایه پینچه وانه ی رای هاوه لانه.

۲۳۳- نههس ﷺ دهلی: چهند که سیک له هۆزی عوکل یان عورپینه- هاتن (بو مەدینه و موسولمان بوون)، خواردن و ئاووهه‌وای مەدینه‌یان پی نه‌که‌وت^(۱)، پیغه‌مبەر ﷺ فه‌رمانی پی کردن (برۆنه دهره‌وه‌ی مەدینه) بو نیو وشره‌کانی زمکات، وه له میز و شیریان بخۆنه‌وه، نه‌وانیش رۆیشتن. جا که چاک بوونه‌وه شوانه‌که‌ی پیغه‌مبهریان ﷺ گوشت، وشره‌کانیان دایه‌ به‌ر. ئینجا له سه‌رم‌تای رۆژه‌وه‌ هه‌واله‌که‌ گه‌شت (به پیغه‌مبەر ﷺ)، نه‌ویش چهند چه‌گداریکی نارد به شویناندا، که خۆر به‌رز بۆیه‌وه هینایانه‌وه (بو مەدینه)، پیغه‌مبەر ﷺ فه‌رمانی کرد دمست و قاجیان برین، جا به بزماری سوورمه‌وکراو چاویان رشتن (یان چاویان هه‌لکۆلین)، وه توپیان دانه^(۲) به‌رده‌لانه رشه‌که‌ی دهره‌وه‌ی مەدینه، داوای ئاویان ده‌کرد پێیان نه‌دمدرا، نه‌بو قیلابه‌ ده‌لی: نه‌وانه‌ دزیان کرد و خه‌لکیان گوشت و پاشگه‌ز بوونه‌وه، داوای باومر‌هینانیان دزی خوا و پیغه‌مبهره‌که‌ی ﷺ وه‌ستان و جه‌نگیان کرد.

۲۳۴- حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو التَّيَّاحِ يَزِيدُ بْنُ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي قَبْلَ أَنْ يُنْتَى الْمَسْجِدُ فِي مَرَابِضِ الْغَنَمِ^(۳).

۲۳۴- نههس ﷺ ده‌لی: پێش نه‌وه‌ی مزگه‌وت دروست بکریت، پیغه‌مبەر ﷺ له به‌چه (مۆلکه‌ی) مهر و بزندا نوێزی ده‌کرد.

^۱ چه‌زیان به ئاووهه‌وای مەدینه نه‌کرد، ورگیان ئاوسا (سینه‌یان ته‌نگ بوو).

^۲ توپیان دان: فریانیان دان.

^۳ برۆنه: ۴۲۸، ۴۲۹، ۱۸۶۸، ۲۱۰۶، ۲۷۷۱، ۲۷۷۴، ۲۷۷۹، ۳۹۳۲.

۷۱- بَابُ مَا يَقَعُ مِنَ النَّجَاسَاتِ فِي السَّمَنِ وَالْمَاءِ

وَقَالَ الزُّهْرِيُّ: لَا بَأْسَ بِالْمَاءِ مَا لَمْ يُغَيِّرْهُ طَعْمٌ أَوْ رِيحٌ أَوْ لَوْنٌ. وَقَالَ حَمَّادٌ: لَا بَأْسَ بِرِيشِ الْمَيْتَةِ. وَقَالَ الزُّهْرِيُّ فِي عِظَامِ الْمَوْتَى نَحْوَ الْفِيلِ وَغَيْرِهِ: أَدْرَكْتُ نَاسًا مِنْ سَلَفِ الْعُلَمَاءِ يَمْتَشِطُونَ بِهَا، وَيَذْهَبُونَ فِيهَا، لَا يَرَوْنَ بِهِ بَأْسًا. وَقَالَ ابْنُ سِيرِينَ وَإِبْرَاهِيمُ: وَلَا بَأْسَ بِتِجَارَةِ الْعَاجِ.

۷۱- باسی (حوکمی) ئەو پیسییانەمان دەکەونە پۆن و ئاومو

زوهری ده‌ئێ: ئاو ئەگەر تام و بوون و ڕەنگی نەگۆڕێ قەیناکات هەرچی تێ بکەوێ. وه حماد ده‌ئێ: پەری مردارە و دەبوو هیچ قەیدی نییه (بکەوێتە ئاومو). وه زوهری دمربارە ئێسکی مردارە و دەبوو وەک فیل و شتی دیکە ده‌ئێ: بە چەند کەس لە زانایانی پێشوو گەشتووم قژیان پێ داھێناوە، وەک شانە چەوریان تێ کردوو و بەلایانەو ئاسایی بوو. ئیبنو سیرین و ئیبراھیم ده‌ئێن: بازەرگانیکردن بە عاجەو (دوو کەلبە درێژەکی فیل) ئاساییە.

۲۳۵- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ مَيْمُونَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ سُلَّ عَنْ قَارَةٍ سَقَطَتْ فِي سَمْنٍ، فَقَالَ: أَلْقُوهَا، وَمَا حَوْلَهَا فَاطْرَحُوهُ، وَكُلُوا سَمْنَكُمْ^(۱).

۲۳۵- مەیمونە (رضی اللہ عنہا) گێڕاویەتەو، کە پێغەمبەری خوا ﷺ پرسیاری لێ کرا دمربارە مشک بکەوێتە پۆنەو، ئەویش فەرمووی: ((مشکەکە (توڕ دەن) و ئەو (پۆن)ش کە بەدەوریایە فرپی بدەن و پۆنەکەتان بخۆن)).

^۱ بڕوانە: ۲۳۶، ۵۵۳۸، ۵۵۳۹، ۵۵۴۰.

۲۳۶- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا مَعْنٌ قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شَهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ مَيْمُونَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ سئلَ عَنْ قَارَةٍ سَقَطَتْ فِي سَمْنٍ، فَقَالَ: خَذُوهَا، وَمَا حَوْلَهَا فَاطْرَحُوهُ. قَالَ مَعْنٌ: حَدَّثَنَا مَالِكٌ مَا لَا أَحْصِيهِ يَقُولُ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ مَيْمُونَةَ^(۱).

۲۳۶- مهیمونه ﷺ گپراویه‌ته‌وه: که پرسیار کرا له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ د‌مباردی مشک بکه‌وێته نیو رۆنه‌وه، ئه‌ویش فهرمووی: ((مشکه‌که و ئه‌و رۆنه‌ی به‌ د‌موریدایه هه‌لگرن و فری دهن))، مه‌عن ده‌لی: مالیک ئه‌و‌منده‌ی ئه‌م فهرمووده بو گپراوینه‌وه که له ژماره‌ نایه‌ت، ده‌یوت: له عه‌بدولای کوری عه‌باسه‌وه ئه‌ویش له مهیمونه‌وه ئه‌م فهرموودمیه‌ی گپراومه‌وه.

۲۳۷- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ هَمَّامِ ابْنِ مُنْبِهٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: كُلُّ كَلِمٍ يُكَلِّمُهُ الْمُسْلِمُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَكُونُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَهَيْئَتِهَا إِذْ طُعِنَتْ، تَفْجَرُ دَمًا، اللَّوْنُ لَوْنُ الدَّمِ، وَالْعَرْفُ عَرْفُ الْمِسْكِ^(۲).

۲۳۷- ئه‌بو هورمیره ﷺ له پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌گپریته‌وه که فهرموویه‌تی: ((هه‌ر بریندارییه‌ک موسولمان پێی بریندار بێی له ریی خوادا، له رۆژی دوا‌یی برینه‌که‌ی وه‌ک ئه‌و شیومه‌یه که کاتی بریندار کراوه، خوینی لی د‌ه‌پوا، ر‌ه‌نگه‌که‌ی ر‌ه‌نگی خوینه و بۆنه‌که‌ی بۆنی میسکه)).

^۱ ب‌روانه: ۲۳۵.

^۲ ب‌روانه: ۲۸-۳، ۵۵۲۳.

٧٢- بَابُ الْبَوْلِ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ

٢٣٨- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو الزِّنَادِ، أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ هُرْمَرَ الْأَعْرَجَ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: نَحْنُ الْآخِرُونَ السَّابِقُونَ.^(١)

٧٢- باسی میزکردنه نیو ناوی راوهستاو

٢٣٨- ئەبو ھورەیرە ؓ گێراویەتەووە کە لە پیغەمبەری خوای ﷺ بیستوووە دەیفەرموو: ((ئێمەین کۆتاهەمین بێشکەوتوو)) (واتە: کۆتاهەمین ئومەتین لە دونیادا، لە رۆژی دوایشدا یەکەمینین لە رووی پلە و پایەووە).

٢٣٩- وَبِإِسْنَادِهِ قَالَ: لَا يَبُولَنَّ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ الَّذِي لَا يَجْرِي، ثُمَّ يَغْتَسِلُ فِيهِ..

٢٣٩- بە ھەمان رێشتەی پێشوو ئەبو ھورەیرە ؓ دەلی پیغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ((ھیچ کەسێکتان میز نەکاتە ناوی راوهستاو کە ناروات پاشان خۆشی تیدا بشۆری)).

٧٣- بَابُ: إِذَا أُلْقِيَ عَلَى ظَهْرِ الْمُصَلِّي قَذْرٌ أَوْ جَبَقَةٌ لَمْ تَفْسُدْ

عَلَيْهِ صَلَاتُهُ

وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ إِذَا رَأَى فِي ثَوْبِهِ دَمًا وَهُوَ يُصَلِّي وَضَعَهُ وَمَضَى فِي صَلَاتِهِ. وَقَالَ ابْنُ الْمُسَيَّبِ وَالشَّعْبِيُّ: إِذَا صَلَّى وَفِي ثَوْبِهِ دَمٌ أَوْ جَنَابَةٌ أَوْ لَغِيرِ الْقِبْلَةِ أَوْ تَيْمَمَ، فَصَلَّى ثُمَّ أَدْرَكَ الْمَاءَ فِي وَقْتِهِ، لَا يُعِيدُ.

^١ بڕوانە: ٨٧٦، ٨١٦، ٢٩٥٦، ٣٤٨٦، ٦٦٢٤، ٦٨٨٧، ٧٠٣٦، ٧٤٩٥.

۷۳- باسیک: ئەگەر شتێکی پێس یان مردارەوێکی بەهێز فریدبەریتە سەر پێستی نوێژکەر نوێژەکی بەتال ناکاتەوێ

عەبدوللای کوردی عومەر رحمەتە کاتی نوێژی بکردایە ئەگەر خۆینی بە جەلەکانییەو بپینیایە، جەلەکی دادنا و بەردەوام دەبوو لەسەر نوێژەکی. وە ئیبنو موسەیب و شەعبی دەلێن: ئەگەر کەس نوێژی کرد و جەلەکانی خۆین یان شوینەواری لەشگرانی پێوە بوو، یان پرووی لە هێبلە نەبوو، یان تەیهەمومی کرد و نوێژی کرد، پاشان گەشت بە ئاو و کاتی نوێژەکی مابوو، (لە هەموو ئەمانەدا) نوێژەکی ناکاتەوێ.

۲۴۰- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: بَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَاجِدٌ ح. قَالَ: وَحَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ عُمَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُرَيْحُ بْنُ مَسْلَمَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُونُسَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: حَدَّثَنِي عَمْرِو بْنُ مَيْمُونٍ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ حَدَّثَهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُصَلِّي عِنْدَ الْبَيْتِ، وَأَبُو جَهْلٍ وَأَصْحَابُ لَهُ جُلُوسٌ، إِذْ قَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ: أَبُكُمُ يَجِيءُ بِسَلَى جَزُورِ بَنِي فَلَانٍ فَيَضَعُهُ عَلَى ظَهْرِ مُحَمَّدٍ إِذَا سَجَدَ؟ فَأَنْبَغَتْ أَشَقَى الْقَوْمِ فَجَاءَ بِهِ، فَنَظَرَ حَتَّى إِذَا سَجَدَ النَّبِيُّ ﷺ وَضَعَهُ عَلَى ظَهْرِ بَيْنَ كَتِفَيْهِ، وَأَنَا أَنْظُرُ، لَا أُغَيِّرُ شَيْئًا، لَوْ كَانَ لِي مَنَعَةٌ. قَالَ: فَجَعَلُوا يَضْحَكُونَ، وَيُحِيلُ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَاجِدٌ لَا يَرْفَعُ رَأْسَهُ، حَتَّى جَاءَتْهُ فَاطِمَةُ، فَطَرَحَتْ عَنْ ظَهْرِهِ، فَرَفَعَ رَأْسَهُ ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ عَلَيْكَ بِقُرَيْشٍ.. ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَشَقَّ عَلَيْهِمْ إِذْ دَعَا عَلَيْهِمْ- قَالَ: وَكَانُوا يَرَوْنَ أَنَّ الدُّعْوَةَ فِي ذَلِكَ الْبَلَدِ مُسْتَجَابَةٌ- ثُمَّ سَمَى: اللَّهُمَّ عَلَيْكَ يَا جَهْلٍ، وَعَلَيْكَ بِعُتْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ، وَشَيْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ، وَالْوَلِيدِ بْنِ عُتْبَةَ، وَأُمَيَّةَ بْنِ خَلْفٍ، وَعُقْبَةَ بْنِ أَبِي مُعَيْطٍ.. وَعَدَّ السَّابِعَ فَلَمْ يَحْقِطْهُ، قَالَ: قَوْلَ الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَقَدْ رَأَيْتُ الَّذِينَ عَدَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَرَغِي فِي الْقَلْبِ، قَلْبِ بَدْرٍ^(۱).

^۱ بڕوانە: ۵۲۰، ۲۱۳۴، ۳۱۸۵، ۳۸۵۴، ۳۹۶۰.

۲۴۰- عه‌مری کۆری مه‌یمون له‌ عه‌بدوڵاوه‌ ده‌گیرێته‌وه‌ ده‌لی: له‌ کاتی‌کدا پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ سوژده‌دا بوو، وه‌ عه‌مری کۆری مه‌یمون گیراویه‌ته‌وه‌ که‌ عه‌بدوڵای کۆری مه‌سعود ﷺ بۆی گیراومه‌وه‌^(۱): که‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ په‌نا که‌عه‌دا نوێژی ده‌کرد، ئه‌بو جه‌هل و چه‌ند هاوڕێه‌کیشی دانیشتی‌بون، به‌ یه‌کدی‌یان وت: کام له‌ ئێوه‌ ورگ و پێخۆله‌ی ئه‌و وشتره‌ی کورانی فلان که‌س سه‌ریان برپوه‌ دینی، وه‌ کاتی موچه‌مه‌د چووه‌ سوژده‌ ده‌پخاته‌ سه‌ر پشته‌ی؟ خراپه‌تری نیۆ ئه‌و که‌سانه‌ رۆشت و هی‌نای، چاوهر‌وانی کرد تا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ چووه‌ سوژده‌، وه‌ خسته‌یه‌ سه‌ر پشته‌ی له‌ نیوان هه‌ردوو شانی‌دا داینا، (عه‌بدوڵا ده‌لی): منیش سه‌یرم کرد نه‌مه‌ده‌توانی هیچ بکه‌م، نه‌گه‌ر پشته‌ و په‌نام هه‌بوایه‌ (نه‌مه‌ده‌یلا کاری وا بکه‌ن)، جا ده‌ستی‌ان کرد به‌ پێکه‌نین و ده‌که‌وتن به‌سه‌ر یه‌کدی‌دا (له‌به‌ر زۆر پێکه‌نین و لاقه‌رتییان)، پی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ هه‌ر له‌ سوژده‌دا بوو سه‌ری به‌رز نه‌ده‌کرده‌وه‌، هه‌تا فاته‌مه‌ی کچی هات بی‌سایه‌که‌ی لابرده‌ به‌سه‌ر پشته‌یه‌وه‌، ئینجا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ سه‌ری به‌رز کرده‌وه‌ پاشان فه‌رمووی: ((خوایه‌ قورمیش له‌نیۆ ببه‌یت)) سێ جار ئه‌مه‌ی فه‌رموو، ئه‌وانیش دو‌عاکردنی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ لێیان سه‌خت بوو به‌لایانه‌وه‌، عه‌بدوڵا ده‌لی: قورمیشیه‌کان ده‌یانزانی دو‌عا له‌و شاره‌دا گیرا ده‌بی‌ت، پاشان پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ناوی ئه‌وانی برد (و دو‌عای لێ ده‌کردن)، فه‌رمووی: ((خوایه‌ تۆله‌ بسه‌نی له‌ ئه‌بو جه‌هل و عوتبه‌ی کۆری رهمبیه‌ و شه‌یبه‌ی کۆری رهمبیه‌ و وه‌لیدی کۆری عوتبه‌ و ئومه‌یه‌ی کۆری خه‌له‌ف و عوقبه‌ی کۆری ئه‌بو موعه‌یت))، که‌سی چه‌وته‌میشی ژمارده‌ (ناو هی‌نا)، به‌لام له‌بیرمان نه‌ماوه‌. عه‌بدوڵا ده‌لی: سوینده‌ به‌و زاته‌ی گیانی منی به‌ده‌سته‌ بێگومان ئه‌و که‌سانه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ ناوی هی‌نان، هه‌موویانم دی (به‌ کوژراوی) که‌وتبوون له‌ کۆنه‌ بیرێک له‌ بیرمکانی به‌دردا.

^۱ ئیمام بوخاری ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ی به‌ دوو سه‌نه‌د گیراومه‌وه‌ له‌ عه‌بدوڵای کۆری مه‌سعوده‌وه‌ ﷺ.

۷۴- بَابُ الْبُزَاقِ وَالْمُخَاطِ وَنَحْوِهِ فِي التَّوْبِ

قَالَ عُرْوَةُ، عَنِ الْمِسْوَرِ وَمَرْوَانَ: خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ زَمَنَ حُدَيْبِيَّةَ. فَذَكَرَ الْحَدِيثَ. وَمَا تَنَحَّمَ النَّبِيُّ ﷺ نُخَامَةً إِلَّا وَقَعَتْ فِي كَفِّ رَجُلٍ مِنْهُمْ، فَذَلِكَ بِهَا وَجْهُهُ وَجِلْدُهُ^(۱).

۷۴- باسی تف و چلم و هاوشیوهی بکریته جل و پۆشاکهوه

عوروه گێراویه‌ته‌وه له میسومر و مه‌روانه‌وه ده‌لێن: پێغه‌مبه‌ر ﷺ ئهو ساله‌ی رێکه‌وتنی حو‌دمیبیه‌ی تیدا بوو له مه‌دینه‌ ده‌رچوو، جا فه‌رموودیه‌کی باس کرد، (که ئه‌مه به‌شیکیه‌تی) پێغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌ر تفیکی ده‌کرد ده‌که‌وته نیو ده‌ستی بیاویکیانه‌وه، ئهو که‌سه‌ش ده‌یه‌ینا به‌ ده‌موچاو و بێستیدا.

۲۴۱- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: بَرَزَ النَّبِيُّ ﷺ فِي ثَوْبِهِ. طَوَّلُهُ ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ: أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، حَدَّثَنِي حُمَيْدٌ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ^(۲).

۲۴۱- ئه‌نه‌س ﷺ ده‌گێرێته‌وه و ده‌لێ: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ تفی کرده دوو توپی پۆشاکه‌که‌یه‌وه. (له کاتی نوێزکردنیدا) ئیبنو مه‌ریه‌م ئه‌م فه‌رموودیه‌ به‌ پرشته (سه‌نه‌د)یکی درێژتر ده‌گێرێته‌وه به‌م شیوه‌ و ده‌لێ: یه‌حیای کوری ئه‌یوب بۆی گێراینه‌وه ده‌لێ: حومه‌ید بۆی گێرامه‌وه و وتی: له ئه‌نه‌سم بێست ئه‌ویش له پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ...

^۱ ب‌روانه: ۱۶۹۴، ۱۶۹۵.

^۲ ب‌روانه: ۴۰۵، ۴۱۲، ۴۱۷، ۵۳۱، ۵۳۲، ۱۲۱۴.

٧٥- بابُ: لَا يَجُوزُ الْوُضُوءُ بِالنَّبِيدِ وَلَا الْمُسْكِرِ

وَكَرِهَهُ الْحَسَنُ وَأَبُو الْعَالِيَةِ. وَقَالَ عَطَاءٌ: التِّيمُّمُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنَ الْوُضُوءِ بِالنَّبِيدِ وَاللَّبَنِ.
٢٤٢- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «كُلُّ شَرَابٍ أَسْكَرَ فَهُوَ حَرَامٌ».^(١)

٧٥- باسیک: دهستنویزگرتن به خوشاو و سهرخۆشکه دروست نییه

حهسن و نهبولعاليه دستنویزگرتن به خوشاویان به مهکروه داناو،
عهتائیش دهلی: تهیه مومم لا چاکتره له دستنویزگرتن به خوشاو و شیر.
٢٤٢- عائشه ؓ دهگیرپتهوه له پیغه مبهردوه ﷺ که فهرموویهتی: ((ههر
خواردنهمیه ک مروف سهرخۆش (بیتهۆش) بکات، نهوه حهرامه)).

٧٦- بابُ غَسْلِ الْمَرْأَةِ أَبَاهَا الدَّمَ عَنْ وَجْهِهِ

وَقَالَ أَبُو الْعَالِيَةِ: امْسَحُوا عَلَى رِجْلِي فَإِنَّهَا مَرِيضَةٌ.
٢٤٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ قَالَ: أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، سَمِعَ سَهْلَ بْنَ سَعْدٍ
السَّاعِدِيِّ، وَسَأَلَهُ النَّاسُ -وَمَا بَيْنِي وَبَيْنَهُ أَحَدٌ-: بِأَيِّ شَيْءٍ دُوءِي جُرْحَ النَّبِيِّ ﷺ؟ فَقَالَ:
مَا بَقِيَ أَحَدٌ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، كَانَ عَلَيَّ يَجِيءُ بِتَرْسِهِ فِيهِ مَاءٌ، وَقَاطِمَةُ تَغْسِلُ عَنْ وَجْهِهِ
الدَّمَ، فَأَخَذَ حَصِيرٌ فَأَحْرَقَ، فَحَشِيَّ بِهِ جُرْحُهُ».^(٢)

^١ بېروانه: ٥٥٨٥، ٥٥٨٦.

^٢ خوشاو: ئاویکه خورما و هاوشیوهی خورمای تن دهکرت تا شیرینی خورماکه تیکه لی ئاوه که بیت و خوش و شیرین بیت، به مەرجهی نهگاته پادهی بوون به عارهق و سهرخۆشکه. إرشاد الساري: ٤٧٦/١.

^٣ بېروانه: ٢٩٠٣، ٢٩١١، ٣٠٣٧، ٤٠٧٥، ٥٢٤٨، ٥٧٢٢.

٧٦- باسی ئافرهت خوین له دهموچاوی باوکی بشوات

ئەبولعالیه وتی: دەستی تەر بێنن بە قاحمدا، چونکە قاحم نەخۆشە.

٢٤٣- ئەبو حازیم دەلی: گویم له سه‌هلی کوری سه‌عدی ساعیدی ﷺ بوو - له کاتی‌کدا له نیوان من و سه‌هلدا کەس نه‌بوو- که خه‌لکی پرسایریان لی ده‌کرد: به چ شتیک برینه‌که‌ی پیغه‌مبەر ﷺ دهرمان کرا؟ سه‌هلش وتی: کەس نه‌ماوه له من شارمزا‌تر له‌و بارمیه‌وه، عه‌لی له قه‌لغانه‌که‌یدا ئاوی ده‌هینا و فاتیمه‌ش نه‌و خوینه‌ی که به دهموچاوی پیغه‌مبهره‌وه ﷺ بوو ده‌یشۆرد، (جا له لایه‌ن فاتیمه‌وه) پارچه‌ سه‌یریک هینرا و سوتینرا، خۆله‌میشه‌که‌ی خرایه‌ سه‌ر برینه‌که‌ی پیغه‌مبەر ﷺ.

٧٧- بابُ السَّوَاكِ^(١)

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: بَيْتٌ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فَاسْتَنْ.

٢٤٤- حَدَّثَنَا أَبُو التَّعْمَانِ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ غَيْلَانَ بْنِ جَرِيرٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَوَجَدْتُهُ يَسْتَنْ بِسِوَاكِ يَبْدِهِ، يَقُولُ: «أَغْ أَغْ». وَالسَّوَاكُ فِي فِيهِ، كَأَنَّهُ يَتَهَوَّعُ.

٧٧- باسی سیواککردن

عەبدولای کوری عباس (ع) دەلی: شەو لەخزەمت پیغه‌مبەردا ﷺ مامە‌وه، جا ئەو سیواکی بە‌کار هینا (بو‌ دەم و ددانی).

^١ (السواك) به سیواککردن دەوتریت، وه به داری سیواکه‌ش ده‌وتریت. إرشاد الساري: ٤٧٩/١.

۲۴۴- نه بو بورده له باوکیه وه گیراویه ته وه وتی: رویشتمه خزمهت پیغه مبهری خوا ﷺ، بینیم سیواکیکی به دمهسته وه بوو، سیواکی پی دمکرد و دمیضه رموو: ((نوع نوع))، سیواکه که له دمیدا بوو وهک نه وهی برشیته وه وا بوو.

۲۴۵- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ قَالَ: حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ يَشُوصُ قَاهُ بِالسَّوَاكِ^(۱).

۲۴۵- حوزمیغه ﷺ دهلی: پیغه مبهر ﷺ کاتی شهو هه لدهسا بو شهونویژ سیواکی دمهینا به دم و ددانیدا (و پاکی دمکردمه وه).

۷۸- بَابُ دَفْعِ السَّوَاكِ إِلَى الْأَكْبَرِ

۲۴۶- وَقَالَ عَفَّانُ: حَدَّثَنَا صَخْرُ بْنُ جُوَيْرِيَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: أَرَأَيْتُمْ أَتَسَوَّكُ بِسَوَاكِ، فَجَاءَنِي رَجُلَانِ أَحَدُهُمَا أَكْبَرُ مِنَ الْآخَرِ فَنَاولْتُ السَّوَاكَ الْأَصْغَرَ مِنْهُمَا، فَقِيلَ لِي: كَبُرَ. فَدَفَعْتُهُ إِلَى أَكْبَرُ مِنْهُمَا. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: اخْتَصَرَهُ نُعَيْمٌ، عَنِ ابْنِ الْمُبَارَكِ، عَنْ أَسَامَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ.

۷۸- باسی سیواکدان بهو که سهی گه وره تره

۲۴۶- عه بدولای کوری عومهر ﷺ گیراویه ته وه که پیغه مبهر ﷺ فه رموو یه تی: ((له خه ومدا خو م دی به دارسیواکی سیواک دمکه م، جا دوو پیاو هاتن بو لام یه کیکیان لهوی دیکه یان گه وره تر بوو، منیش سیواکه که م دا به بجوو که که یان، پی م و ترا: گه وره که یان پی ش خه، بو یه منیش سیواکه که م دا به گه وره که یان))^(۲).

^۱ بروهانه: ۸۸۹، ۱۱۳۶.

^۲ سه رنج: له م فه رموو ده یه وه ده رده که وێ که پیشخستنی پیاوی به ته مهن باشتره له سیواکپیدان و کاری باشه دا، وهک خواردن و خواردنه وه و هتد .

ئەبو عەبدوللا (ئیمام بوخاری) وتی: نووعه‌یم ئەم فەرموودمیە بە کورتێر هیناوه، بۆی گێڕاوینه‌ته‌وه له عەبدولای کورێ موبارەکه‌وه، ئەویش له ئوسامه‌وه، ئەویش له نافیعه‌وه، ئەویش له عەبدولای کورێ عومه‌ره‌وه ﴿۱﴾.

۷۹- بابُ قُضِلَ مِنْ بَاتٍ عَلَى الْوُضُوءِ

۲۴۷- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِقَاتٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِذَا أَتَيْتَ مَضْجَعَكَ فَتَوَضَّأْ وَضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ، ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ، ثُمَّ قُلِ: اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ إِلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَالْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنَاجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، اللَّهُمَّ أَمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ. فَإِنْ مِتُّ مِنْ لَيْلَتِكَ فَأَنْتَ عَلَى الْفِطْرَةِ، وَاجْعَلْهُنَّ آخِرَ مَا تَتَكَلَّمُ بِهِ». قَالَ: فَرَدَدْتُهَا عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَلَمَّا بَلَغْتُ: «اللَّهُمَّ أَمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ». قُلْتُ: وَرَسُولِكَ. قَالَ: لَا، وَنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ. ^(۱)

۷۹- باسی گه‌وره‌یی ئەو که‌سه‌ی

شەو بە‌ده‌ستنویژە‌وه بخەوت

۲۴۷- بە‌رائی کورێ عازیب ؓ ده‌لی: پی‌غه‌مبەر ﷺ ده‌فه‌رمووی: ((ئەو کاته‌ی ده‌چیتە سەر جی‌گای نو‌سته‌نه‌که‌ت، چۆن ده‌ست‌نویژ بۆ نو‌یژ ده‌گری ده‌ست‌نویژ ب‌گ‌ره، پاشان له‌سه‌ر لای ر‌است پ‌اک‌شی، پاشان ب‌لی: خ‌وايه خ‌ۆم دایه‌ ده‌ستی تۆ و کاروباری خ‌ۆم به‌ تۆ سپارد، ته‌نها پ‌شتم به‌ تۆ به‌ست‌وه، ئوم‌یدم ه‌هر به‌ تۆیه

^۱ بروانه: ۶۳۱۱، ۶۳۱۳، ۶۳۱۵، ۷۴۸۸.

ترسیشم هەر له تۆیه، هیچ پهناگه و پارێزمرێك نیه له بهران بهر تۆدا، مهگهر
 لای خۆت، خوايه باوهرم ههيه بهو پهراوهی داتبهزاندوووه، وه بهو پێغه مبههره
 ناردووته، جا نهگهر لهو شهومندا مردیت، نهوه لهسهه ئیمان دهریت، وه نه
 نزایه بکهره کۆتاهه مینی قسه کانت)). بهراو دهلی: منیش نه نزایه م بۆ
 پێغه مبههر ﷺ وتهوه جا که گه شتمه (اللَّهُمَّ آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أُنْزِلَتْ، وتم:
 (وَرَسُولُكَ)، فهرمووی: ((نه خیر، وَنَبِيِّكَ الَّذِي أُرْسِلَتْ))^(۱)

^۱ واته: به پراء له جیاتی (وَنَبِيِّكَ) و: (وَرَسُولُكَ)، بۆیه پێغه مبههر ﷺ بۆی راست کردهوه. دهربارهی (نبي) و (رسول)
 زۆربهی زانایان دهڵێن: ههردووکیان وه حییان بۆ هاتوووه له خوداوه، جیاوازیان نهوهیه (نبي) فهرمانی پێ
 نهکراوه به گه یاندنی به خه لکی، به لām (رسول) فهرمانی پێ کراوه به گه یاندنی به خه لکی. بپروانه: فتح الباری:
 ۱۱۲/۱۱، المعین علی تفهیم الأربعین لابن الملقن: ص ۳۹. به لām الشنقیطی له (أضواء البیان: ۲۹۰/۵) دا دهلی: (نبي)
 و (رسول) جیاوازیان نیه .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۵- كِتَابُ الْغُسْلِ

بهناوی خواهی بهخشندهی میهره بان

۵- پهراوی خوشۆردن

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ يَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٦﴾ المائدة. وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَرَىٰ حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنْبًا إِلَّا عَابِرِ سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ يَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾﴾ النساء.

وه باسی ئەم فەرمايیشتەى خواى بەرز و بلند: (وه ئەگەر لەشتان گران بوو ئەوه (خۆتان خاویڤن بکەنەوه)، وه ئەگەر نهخۆش بوون یان له سهفهردا بوون، یان کهسیکتان له سهڕناو گهراپهوه، یان لهگهڵ خهزانهکانتاندا جووت بوون و ئاوتان دەست نهکهوت، ئەوه به خۆلێکی پاک تهیهموم بکهن، جا دەستی تۆزاوی بهینن بهدهموچاو و دهستهکانتاندا، خوا نایهوی هیچ نارهحهتییهک لهسهڕ نیوه

دانى، بەلگۈۈ دىمىھوئى پاك و خاۋىنتان بىكاتهۋە، ۋە بەھرە (بەخشى)ى خۇى
بەتەۋاۋى بېرژى بەسەرتاندا، تا شوكرانەبىژىرى خوا بىكەن، ۋە ئەم
قەرمايىشتەى خۋاى بەرز و بىلند: (ئەى ئەۋ كەسانەى باۋەرتان ھىناۋە، نىزىكى
نۋىژ (مىزگەۋت) مەبنەۋە لە كاتىكدا ئىۋە سەرخۋىشن، ھەتا بىزانن چى دەلئىن،
بەلەشگرانىش نىزىكى (مىزگەۋت) مەبنەۋە، مەگەر پىيدا تى پەرن ھەتا ئەۋ
كاتەى خۇتان دەشۋرن، ۋە ئەگەر نەخۋىش بوون يان لە سەفەردا بوون يان
كەسىكتان لە سەرنائو گەپرايەۋە، يان لەگەل ھاۋسەرەكانتاندا جووت بوون و
ئاۋتان دەست نەكەۋت، ئەۋە بە خۇلئىكى پاك تەيەموم بىكەن، ئىنجا دەستى
تۈزاۋى بەئىنن بە پوخسار و دەستەكانتاندا، بەپراستى خوا ھەمىشە
چاۋپۇشىكەرى لىخۇشبوۋە).

١- بَابُ الْوُضُوءِ قَبْلَ الْغُسْلِ

٢٤٨- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ -زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا اغْتَسَلَ مِنَ الْجَنَابَةِ بَدَأَ فَعَسَلَ يَدَيْهِ، ثُمَّ يَتَوَضَّأُ كَمَا يَتَوَضَّأُ لِلصَّلَاةِ، ثُمَّ يَدْخُلُ أَصَابِعُهُ فِي الْمَاءِ، فَيَحْلُلُ بِهَا أَصُولَ شَعْرِهِ، ثُمَّ يَصُبُّ عَلَى رَأْسِهِ ثَلَاثَ غُرْفٍ بِيَدَيْهِ، ثُمَّ يُفِيضُ الْمَاءَ عَلَى جِلْدِهِ كُلِّهِ^(١).

۱- باسی دەستىۋىژگرتىن پىش خۇشۇردىن (سۈننەتە)

۲۴۸- عانیسهی ﷺ خیرانی پیغمبر ﷺ دمگیرته وه: که پیغمبر ﷺ کاتیک خوی دمشوری له بهر له شگرانی، به شوردنی دمهتهکانی دمهستی پی دمکرد، پاشان دمهستوژی دمگرت وهك چۆن دمهستوژی دمگرت بو نوڤر، پاشان په نهجهکانی

^۱ بروانه: ۲۶۲، ۲۷۲.

دمکرد به‌نیۆ ئاومکه‌دا و ده‌یکرد به‌ بنی موومگانی سه‌ریدا (بو ئه‌وه‌ی به‌جوانی تهر ببی)، پاشان به‌ هه‌ردوو دهستی سی مشت ناوی دمکرد به‌سه‌ریدا، پاشان ناوی دمکرد به‌ هه‌موو لاشه‌یدا.

۲۴۹- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ مَيْمُونَةَ -زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ- قَالَتْ: تَوَضَّأَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ غَيْرَ رِجْلَيْهِ، وَغَسَلَ فَرْجَهُ، وَمَا أَصَابَهُ مِنَ الْأَذَى، ثُمَّ أَقَاضَ عَلَيْهِ الْمَاءَ، ثُمَّ نَحَى رِجْلَيْهِ فَعَسَلَهُمَا، هَذِهِ غُسْلُهُ مِنَ الْجَنَابَةِ^(۱).

۲۴۹- مه‌یمونه‌ی ﷺ خیزانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌ست‌نوێزی گرت وه‌ك ده‌ست‌نوێز بو‌ نوێز جگه‌ له‌ هه‌ردوو پێکانی، وه‌ عه‌وره‌تی و نه‌و ئاوه‌شی پێیوه‌ بوو شو‌ردی، پاشان ناوی کرد به‌ هه‌موو لاشه‌یدا، پاشان پێیه‌کانی گواسته‌وه‌ شو‌ینیکی دیکه‌ و شو‌ردنی، نه‌وه‌ خوشۆردنی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بوو له‌ له‌شگرانی‌دا.

۲- باب: غُسْلُ الرَّجُلِ مَعَ امْرَأَتِهِ

۲۵۰- حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كُنْتُ أُغْتَسِلُ أَنَا وَالنَّبِيُّ ﷺ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ مِنْ قَدَحٍ، يُقَالُ لَهُ: الْفَرْقُ^(۲).

۲- باسی خوشۆردنی پیاو له‌گه‌ل خیزانی‌دا^(۳)

۲۵۰- عایشه‌ ﷺ ده‌لی: من و پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ یه‌ك ده‌فردا خو‌مان ده‌شو‌رد، كه‌ پێیان ده‌وت: هه‌ره‌ق^(۱).

^۱ بڕوانه: ۲۵۷، ۲۵۹، ۲۶۰، ۲۶۵، ۲۶۶، ۲۷۴، ۲۷۶، ۲۸۱.

^۲ بڕوانه: ۲۶۱، ۲۶۳، ۲۷۳، ۲۹۹، ۵۹۵۶، ۷۳۳۹.

^۳ به‌ ناوی یه‌ك ته‌شت و ده‌فر.

۳- بابُ الْغُسْلِ بِالصَّاعِ وَنَحْوِهِ

۲۵۱- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الصَّمَدِ قَالَ: حَدَّثَنِي شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ حَفْصٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ يَقُولُ: دَخَلْتُ أَنَا وَأَخُو عَائِشَةَ عَلَى عَائِشَةَ، فَسَأَلَهَا أَخُوهَا عَنْ غَسْلِ النَّبِيِّ ﷺ، فَقَدَعَتْ يَدَيْنِهَا نَحْوًا مِنْ صَاعٍ، فَأَغْتَسَلَتْ وَأَقَاضَتْ عَلَى رَأْسِهَا، وَبَيْنَتَا وَبَيْنَتَا حِجَابُ. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: قَالَ يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ وَبَهْزُ وَالْجُدِّيُّ، عَنْ شُعْبَةَ: قَدَرِ صَاعٍ.

۳- باسی خوشۆردن به صاعیک و نزیکى صاعیک ئاو

۲۵۱- ئەبو سەلەمە دەلی: من و برایهکی عایشە ﷺ رۆشتین بۆ مالى عایشە، براگهی پرسپاری له عایشە کرد دەربارەى شیوەى خوشۆردنى پیغمبەر ﷺ (له لەشگرانی)، عایشەش ﷺ داواى دەرڤێک ئاوی کرد نزیکى صاعیک دهبوو، ئینجا خۆی پى شۆرى و ئاوی کرد به سەمیدا و له نیوان ئیمە و ئەودا پەردمیەك هەبوو. ئەبو عەبدوللا (نیمام بوخاری) دەلی: یەزیدی کورپی هارون و بەهز و جودی ئەم فەرموودمیان گیراوەتەوه له شوعبەوه بەم شیوەیه: دەرڤێک ئەندازەى صاعیک بوو.

۲۵۲- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ قَالَ: حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ أَنَّهُ كَانَ عِنْدَ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ هُوَ وَأَبُوهُ، وَعِنْدَهُ قَوْمٌ، فَسَأَلُوهُ عَنِ الْغُسْلِ، فَقَالَ: يَكْفِيكَ صَاعٌ. فَقَالَ رَجُلٌ: مَا يَكْفِينِي. فَقَالَ جَابِرٌ: كَانَ يَكْفِي مَنْ هُوَ أَوْفَى مِنْكَ شَعْرًا، وَخَيْرٌ مِنْكَ، ثُمَّ أَمَّنَا فِي تَوْبٍ^(۲).

^۱ فەرەق: دەرڤێک سى صاع ئاو دەگریت، صاعیش چوار مشته که دهکاته: سى لیتر ئاو، بروانه: دائرة المعارف الإسلامية: ۱۰/۱۴.

^۲ بروانه: ۲۵۶، ۲۵۵.

۲۵۲- نه بو جه عفر دهلى: خوى و باوكى لای جابیری كوری عهبدولاً ﷺ بوون، كه سانیکى لا بوو پرسایریان لی کرد دمربارهى خوشوردنی لهشگرانی، جابیریش وتی: صاعیک ناو بهشت دمکات و بهسه، پیاویک وتی: بهشم ناکات (بو خوشوردن)، جابیریش وتی: بهشی كه سیکی دهکرد كه مووی سهری له تو زورتر بوو، له توش چاکتر بوو (واته: پیغه مبهتر ﷺ)، پاشان جابیر به یهك پوشاكه وه پیسنویزی بو کردین (هیچی دیکه له بهردا نه بوو).

۲۵۳- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ وَمَيْمُونَةَ كَانَا يَغْتَسِلَانِ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ وَقَالَ يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ وَبَهْزُ وَالْجُدِّيُّ، عَنْ شُعْبَةَ: قَدَرِ صَاعٍ. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: كَانَ ابْنُ عُيَيْنَةَ يَقُولُ: آخِرًا عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ مَيْمُونَةَ، وَالصَّحِيحُ مَا رَوَى أَبُو نُعَيْمٍ.

۲۵۳- عهبدولای كوری عباس ﷺ دهگپرته وه كه پیغه مبهتر ﷺ و مهیمونه (ی خیزانی) له یهك دمفردا پیکه وه خویان دشورد. وه یهزیدی كوری هارون و بهز و جودی له شوعبه وه گپرایانه وه (كه نهو دمفره) بهقه دمر صاعیک دمبوو. نه بو عهبدولاً (نیمام بوخاری) دهلى: نیبنو عویهینه له دواجاردا بهم شیومیه دهگپرایه وه: عهبدولای كوری عباس ﷺ دهگپرته وه له مهیمونه وه، بهلام شیوهی گپرایه وهی نه بو نوعهیم راسته (كه نه فمروودیه وتهی عهبدولای كوری عباس خویهتی ﷺ).

۴- بَابُ مَنْ أَقَاضَ عَلَى رَأْسِهِ ثَلَاثًا

۲۵۴- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ صُرَدٍ قَالَ: حَدَّثَنِي جُبَيْرُ بْنُ مُطْعِمٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَمَّا أَنَا فَأَفِيضُ عَلَى رَأْسِي ثَلَاثًا.. وَأَشَارَ بِيَدَيْهِ كَلْتَيْهِمَا.

٤- باسی ئهوهی سێ جار ئاوی کرد به سهریدا

٢٥٤- جوبهیری کۆری موعیم ﷺ دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ هه رمووی: ((به لام من سێ جار ئاو دهکهم به سهرمدا)). وه ئاماژهی کرد بۆ ههردوو دهستی (واته: به ههردوو دهستم).

٢٥٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مَخْوَلٍ بْنِ رَاشِدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُفْرِغُ عَلَى رَأْسِهِ ثَلَاثًا^(١).
٢٥٥- جابیری کۆری عهبدوللا ﷺ دهلی: پیغه مبهر ﷺ هه میسه سێ جار ئاوی دهکرد به سهریدا (له کاتی خوشۆردنی له شکرانیدا) .

٢٥٦- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مَعْمَرُ بْنُ يَحْيَى بْنِ سَامٍ، حَدَّثَنِي أَبُو جَعْفَرٍ قَالَ: قَالَ لِي جَابِرٌ: وَأَتَانِي ابْنُ عَمِّكَ يُعَرِّضُ بِالْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ ابْنِ الْحَنْفِيَّةِ، قَالَ: كَيْفَ الْغُسْلُ مِنَ الْجَنَابَةِ؟ فَقُلْتُ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَأْخُذُ ثَلَاثَةَ أَكْفٍ وَيُفِيضُهَا عَلَى رَأْسِهِ، ثُمَّ يُفِيضُ عَلَى سَائِرِ جَسَدِهِ. فَقَالَ لِي الْحَسَنُ: إِنِّي رَجُلٌ كَثِيرُ الشَّعْرِ. فَقُلْتُ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ أَكْثَرَ مِنْكَ شَعْرًا^(٢).

٢٥٦- ئهبو جهعفر دهلی: جابیر ﷺ پێی وتم: ئامۆزاکهت هات بۆ لام مه بهستی لهم ناونه بردنه هه سهنی کۆری موحه مبهدی کۆری هه نه فیه بوو، وتی: خوشۆردنی له شکرانی چۆنه؟ منیش وتم: پیغه مبهر ﷺ سێ مشت ئاوی هه ئدهگرت دهیکرد به سهریدا، پاشان ئاوی دهکرد به هه موو لاشهیدا، جا هه سهن (ی ئامۆزات) پێی وتم: من قهزم زۆره! منیش وتم: پیغه مبهر ﷺ قهزی له تۆ زۆرتر بوو.

^١ بپروانه: ٢٥٢.

^٢ بپروانه: ٢٥٢.

۵- بَابُ الْغُسْلِ مَرَّةً وَاحِدَةً

۲۵۷- حَدَّثَنَا مُوسَى قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَتْ مَيْمُونَةُ: وَضَعْتُ لِلنَّبِيِّ ﷺ مَاءً لِلْغُسْلِ، فَغَسَلَ يَدَيْهِ مَرَّتَيْنِ - أَوْ ثَلَاثًا - ثُمَّ أَفْرَغَ عَلَى شِمَالِهِ فَغَسَلَ مَذَاكِرَهُ، ثُمَّ مَسَحَ يَدَهُ بِالْأَرْضِ، ثُمَّ مَضَمَضَ وَاسْتَنْشَقَ وَغَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ، ثُمَّ أَقَاضَ عَلَى جَسَدِهِ، ثُمَّ تَحَوَّلَ مِنْ مَكَانِهِ فَغَسَلَ قَدَمَيْهِ^(۱).

۵- باسی خوشۆردن به یهک جار ئاوبهخۆداکردن

۲۵۷- عه‌بدولای کوری عه‌باس ؑ ده‌لی: مه‌یمونه ؑ وتی: هه‌ندی ئاوم دانا بۆ بێغه‌مه‌بر ﷺ بۆ خوشۆردنی له‌شگرانی، دوو جار یان سێ جار- هه‌ردوو ده‌ستی شۆرد، پاشان ئاوی کرد به‌ ده‌ستی چه‌پیدا و داوینی شۆرد، پاشان ده‌ستی هیئا به‌ زه‌ویدا، پاشان ئاوی له‌ ده‌م و لووتی رادا و ده‌موچاو و هه‌ردوو ده‌ستی شۆرد، پاشان ئاوی کرد به‌ هه‌موو لاشه‌یدا، پاشان چوو هه‌ر دوو یه‌کی دیکه‌ و هه‌ردوو بێی شۆری.

۶- بَابُ مَنْ بَدَأَ بِالْحِلَابِ أَوْ الطُّيْبِ عِنْدَ الْغُسْلِ

۲۵۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ حَنْظَلَةَ، عَنِ الْقَاسِمِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا اغْتَسَلَ مِنَ الْجَنَابَةِ دَعَا بِشَيْءٍ نَحْوِ الْحِلَابِ، فَأَخَذَ بِكَفِّهِ، فَبَدَأَ بِشِقِّ رَأْسِهِ الْأَيْمَنِ، ثُمَّ الْأَيْسَرِ، فَقَالَ بِهِمَا عَلَى رَأْسِهِ.

زه‌ویدا و به‌خۆل سړی و پاشان شۆردی، پاشان ئاوی له‌دهم و لووتی ږادا، ئینجا دهموچاوی شۆرد و ئاوی کرد به‌سه‌ریدا، ئینجا دوور که‌وته‌وه، پاشان پییه‌کانی شۆرد، پاشان خاولییه‌کی بو‌هینرا، به‌لام خوی پی وشک نه‌کردموه.

۸- بابُ مَسْحِ الْيَدَيْنِ بِالتُّرَابِ لِيَكُونَ أَنْقَى

۲۶۰- حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ مَيْمُونَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اغْتَسَلَ مِنَ الْجَنَابَةِ، فَغَسَلَ فَرْجَهُ بِيَدِهِ، ثُمَّ دَلَكَ بِهَا الْحَائِطَ، ثُمَّ غَسَلَهَا، ثُمَّ تَوَضَّأَ وَضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ، فَلَمَّا قَرَعَ مِنْ غُسْلِهِ غَسَلَ رِجْلَيْهِ^(۱).

۸- باسی ده‌ستسړین به‌خاک تا پاکتر بیټ

۲۶۰- مایمونه (ﷺ) گپړایه‌وه، که پیغه‌مبهر ﷺ له‌شگران بوو خوی شۆرد، به‌دهستی داوینی شۆرد، پاشان دهستی هیئا به‌دیواریکدا، پاشان دهستی شۆرد، دواتر دهستنیوژی گرت وهک دهستنیوژگرتنی نویژ، جا کاتی له‌خوشۆردنه‌که‌ی بو‌یه‌وه، ههردوو پیی شۆری .

۹- بابُ: هَلْ يُدْخَلُ الْجُنُبُ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ قَبْلَ أَنْ يَغْسِلَهَا

إِذَا لَمْ يَكُنْ عَلَى يَدِهِ قَذْرٌ غَيْرُ الْجَنَابَةِ؟

وَأَدْخَلَ ابْنُ عُمَرَ وَالْبَرَاءُ بْنُ عَازِبٍ يَدَهُ فِي الطَّهْوَرِ، وَلَمْ يَغْسِلَهَا ثُمَّ تَوَضَّأَ. وَلَمْ يَرِ ابْنُ عُمَرَ وَابْنُ عَبَّاسٍ بِأَسَا مِمَّا يَنْتَضِحُ مِنْ غُسْلِ الْجَنَابَةِ.

۲۶۱- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، أَخْبَرَنَا أَفْلَحُ، عَنِ الْقَاسِمِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَالنَّبِيُّ ﷺ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ تَخْتَلِفُ أَيْدِينَا فِيهِ^(۱).

۹- باسیک: ئایا له‌شگران دروسته دهستی بخاته دهفری ئاوه‌که‌وه پیش شۆردنی، ئەگەر دهستی جگه له له‌شگرانی هیچی دیکه‌ی پێوه نه‌بوو؟

عه‌بدوڵای کۆری عومه‌ر و به‌پرائی کۆری عازیب ؓ دهستیان خسته نیو ئاوی ده‌ستنۆیزه‌که‌یان نه‌شیان‌شۆردبوو، پاشان ده‌ستنۆیزیان گرت، عه‌بدوڵای کۆری عومه‌ر و عه‌بدوڵای کۆری عه‌باس ؓ بۆ‌چوونیان وایه‌ پرژی ئاوی خوشۆردنی له‌شگرانی هیچ زیانی نییه‌ (و بیس نییه‌).

۲۶۱- عَائِشَةُ ؓ ده‌لی: مَنْ وَ يَفْعَمْبَرِ ؓ لَهُ يَهْكَ دَمْفَرْدَا خَوْمَان دَمْشُورْد به‌نۆره ده‌ستمان دمب‌رد بۆ ئاوه‌که‌ (و ده‌مانکرد به‌ خۆماندا).

۲۶۲- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا اغْتَسَلَ مِنَ الْجَنَابَةِ غَسَلَ يَدَهُ^(۲).

۲۶۲- عَائِشَةُ ؓ ده‌لی: يَفْعَمْبَرِي خَوَا ؓ هَمَر كَات بۆ له‌شگرانی خۆی بشۆردایه‌، ده‌ستی دهمشۆرد.

۲۶۳- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ حَفْصٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَالنَّبِيُّ ﷺ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ مِنْ جَنَابَةٍ. وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ مِثْلَهُ^(۱).

^۱ ب‌پروانه: ۲۵۰.

^۲ ب‌پروانه: ۲۴۸.

۲۶۳- عورپوه له عائیشهوه (رضی اللہ عنہا) دمگیرپټه وه و دملی: من و پیغمبر ﷺ له يهك دمفردا خوټمان دمشورد له بهر له شگرانی. عهبدوره حماني كورې قاسم له باوكيه وه نه ویش له عائیشهوه (رضی اللہ عنہا) وټه ی نهم فهرموودمیه ی گیرا و ته وه.

٢٦٤- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَبْرِ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ وَالْمَرْأَةُ مِنْ نِسَائِهِ يَغْتَسِلَانِ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ. زَادَ مُسْلِمٌ وَوَهَبٌ، عَنْ شُعْبَةَ: مِنَ الْجَنَابَةِ.

۲۶۴- نه نه سی کوری مالیک ﷺ دموت: پیغمبر ﷺ و نافرمتیک له خیزانه کانی له یهک دمفردا پیکه وه خوین دشورد. موسلیم و وهب له شوعبه وه گیراویانه ته وه نه م زیاد میان هیناوه: له بهر له شگرانی.

١٠- بَابُ تَفْرِيقِ الْغُسْلِ وَالْوُضُوءِ

وَيُذَكِّرُ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ غَسَلَ قَدَمَيْهِ بَعْدَ مَا جَفَّ وَضُوءُهُ.

٢٦٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَحْبُوبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ كُرَيْبٍ -مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَتْ مَيْمُونَةُ: وَضَعْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَاءً يَغْتَسِلُ بِهِ، فَأَفْرَغَ عَلَى يَدَيْهِ، فَغَسَلَهُمَا مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ -أَوْ ثَلَاثًا- ثُمَّ أَفْرَغَ بِيَمِينِهِ عَلَى شِمَالِهِ، فَغَسَلَ مَذَاكِرَهُ، ثُمَّ دَلَكَ يَدَهُ بِالْأَرْضِ، ثُمَّ مَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ، ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ، وَغَسَلَ رَأْسَهُ ثَلَاثًا، ثُمَّ أَفْرَغَ عَلَى جَسَدِهِ، ثُمَّ تَنَحَّى مِنْ مَقَامِهِ فَغَسَلَ قَدَمَيْهِ ^(٢).

بروانه: ۲۵۰.

٢
بروانه: ٢٤٩.

۱- باسى خوشۆردن و دهستىۆزگرتن

كه ئەندامهكان بهدواى يهكديدا نهشۆردرين

له عهبدوﻻى كورى عومهروه ﷺ دهگيردريتهوه: كه دواى نهوهى ئاوى دهستىۆزگرتنهكهى وشك بۆيهوه ئينجا پييهكانى شۆرد.

۲۶۵- له عهبدوﻻى كورى عهباسهوه ﷺ دهﻟﻰ: مهيمونه ﷺ دهﻟﻰ: ئاوم دانا بۆ پيغهمبهرى خوا ﷺ خوى پى بشۆرى، جا ئاوى كرد به دهستهكانيدا و دوو جار دوو جار يان سى جار- شۆردنى، پاشان به دهستى راست ئاوى كرد به دهستى چهپيدا، ئينجا داوينى شۆرد، پاشان دهستى هينا به زمويدا، پاشان ئاوى له دم و لووتى رادا، ئينجا دهموچاو و دهستهكانى شۆرد، سى جار سهرى شۆرد، پاشان ئاوى كرد به لاشهيدا، پاشان له شوينهكهى لاجوو جا پييهكانى شۆرد.

II- بَابُ مَنْ أَفْرَغَ بِيَمِينِهِ عَلَى شِمَالِهِ فِي الْغُسْلِ

۲۶۶- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ كُرَيْبٍ -مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ مَيْمُونَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ قَالَتْ: وَضَعْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ غُسْلًا وَسَرْتَهُ، فَصَبَّ عَلَى يَدِهِ، فَغَسَلَهَا مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ -قَالَ سُلَيْمَانُ: لَا أَذْرِي أَذَكَرَ الثَّلَاثَةَ أَمْ لَا -ثُمَّ أَفْرَغَ بِيَمِينِهِ عَلَى شِمَالِهِ، فَغَسَلَ فَرْجَهُ، ثُمَّ ذَلِكَ يَدَهُ بِالْأَرْضِ -أَوْ بِالْحَائِطِ- ثُمَّ مَضَمَضَ وَاسْتَنْشَقَ، وَغَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ، وَغَسَلَ رَأْسَهُ، ثُمَّ صَبَّ عَلَى جَسَدِهِ، ثُمَّ تَنَحَّى فَغَسَلَ قَدَمَيْهِ، فَتَاوَلْتُهُ خِرْقَةً، فَقَالَ بِيَدِهِ هَكَذَا، وَلَمْ يَرُدْهَا^(۱).

^۱ بروهانه: ۲۴۹.

۱۱- پاسی ئەوهى بە دەستى راستى

ئاۋبكات بە دەستى چەپىدا لە خوشۆردندا

۲۶۶- مەیمونەى گىجى ھارىس ﷺ دەئى: ئاۋى خۇشۇردىم دانا بۇ پېغەمبەرى خوا ﷺ و پەردەشەم بۇ كەرد، جا ئاۋى كەرد بە دەستىدا جارى يان دوو جار شۇردى - سولەيمان دەئى: نازانەم سى جارى وت يان نا، پاشان بە دەستى راستى ئاۋى كەرد بە دەستى چەپىدا و داۋىنى شۇرد، پاشان دەستى ھىنا بە زەۋىدا يان بە دىۋارەكەدا، پاشان ئاۋى لە دەم و لووتى پادا، ۋە دەموچاۋ و دەستەكانى شۇرد و سەرى شۇرد، پاشان ئاۋى كەرد بە لاشەپىدا، ئىنجا جىگاگەى گۆرى و بېيەكانى شۇرد و پارچە قوماشتەكم بۇ بىرد، بە دەستى ئاۋما ئامازەى كەرد كە نايەۋىت.

١٢- بَابُ: مَنْ جَامَعَ ثُمَّ عَادَ، وَمَنْ دَارَ عَلَى نِسَانِهِ فِي غُسْلٍ وَاحِدٍ

٢٦٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، وَيَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ الْمُثَنَّى، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: ذَكَرْتُهُ لِعَائِشَةَ، فَقَالَتْ: يَرْحَمُ اللَّهُ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ، كُنْتُ أَطِيبُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَيَطُوفُ عَلَى نِسَائِهِ، ثُمَّ يُصْبِحُ مُحْرَمًا يَنْصُحُ طَبِيبًا^(١).

۱۲- باسیک: ئەگەر پیاو لەگەڵ خێزانیدا جووت بوو پاشان دووبارە
 کردەو (حوکمی چییە؟)، وە کەسیک بە سەر خێزانەکانیدا بگەڕێ (و
 جووت ببێ لەگەڵیاندا) یەک جار خۆی بشوات (حوکمی چییە؟)

٢٦٧- ئىپراھىمى كۆرۈ موحەممەدى كۆرۈ مونتەشىر لى باوكىيەۋە دەگىرپىتەۋە دەلى: ئەۋ وتەيە (ى عەبدوللاى كۆرى عومەر) ^(١) بۇ عائىشە رضي الله عنها باس كىرد،

بروانه: ۲۷۰.

ئەویش وتی: رەحمەتی خوا لە ئەبو عەبدوڕەحمان (عەبدوڵا) بێت من پێغەمبەری خوا
ﷺ بۆنخۆش دەکرد، جا دەگەڕا بەسەر خێزانەکانیدا و لەگەڵیان جووت دەبوو، پاشان رۆژ
دەبۆیەوه و ئیحرامی دەبەست، بۆ ئەخۆشەگەیی هەر پێوه بوو.

۲۶۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ قَتَادَةَ
قَالَ: حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَدُورُ عَلَى نِسَائِهِ فِي السَّاعَةِ الْوَاحِدَةِ مِنَ
الَّيْلِ وَالنَّهَارِ، وَهَنَّ إِحْدَى عَشْرَةَ. قَالَ: قُلْتُ لَأَنَسٍ: أَوْ كَانَ يُطِيقُهُ؟ قَالَ: كُنَّا نَتَحَدَّثُ أَنَّهُ
أُعْطِيَ قُوَّةَ ثَلَاثِينَ. وَقَالَ سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ: إِنَّ أَنَسًا حَدَّثَهُمْ تِسْعَ نِسْوَةٍ^(۱).

۲۶۸- هەتادە دەگێڕێتەوه لە ئەنەسی کۆری مالیکەوه ﷺ دەلی: پێغەمبەری خوا
ﷺ لە کاتیکی شەو یان رۆژدا دەجوووە لای خێزانەکانی کە یانزە ئاھەرت بوون،
هەتادە دەلی و تەم بە ئەنەس: جا ئایا ئەومندە توانای هەبوو؟ ئەنەس وتی:
ئێمە لە نێو خۆمان قسەمان دەکرد و دەمانوت: پێغەمبەر ﷺ توانای سی پیاوی
پێ دراوە. سەعید دەگێڕێتەوه لە هەتادەوه کە ئەنەس بۆی گێڕاوەتەوه و
وتووێت: خێزانەکانی نو ئاھەرت بوون.

۱۳- بَابُ غَسْلِ الْمَذْيِ وَالْوُضوءِ مِنْهُ

۲۶۹- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا زَائِدَةُ، عَنْ أَبِي حَصِينٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: كُنْتُ
رَجُلًا مَذَّاءً، فَأَمَرْتُ رَجُلًا أَنْ يَسْأَلَ النَّبِيَّ ﷺ لِمَكَانِ ابْنَتِهِ، فَسَأَلَ، فَقَالَ: ((تَوَضَّأْ وَاغْسِلْ ذَكَرَكَ))^(۲).

^۱ لە بابی (۱۴) دا ئەم وتەیە دێت.

^۲ بڕوانە: ۲۸۴، ۵۰۶۸، ۵۲۱۵.

^۳ بڕوانە: ۱۳۲.

۱۳- باسی شۆردنی مه‌زی^(۱) و ده‌ستنوێژ گرتنه‌وه‌ش لی

۲۶۹- عه‌لی عليه السلام ده‌لی: من که‌سیک بووم مه‌زیم زۆر بوو به‌ پیاوێکم وت پرسیارم بۆ بکات له‌ پێغه‌مبه‌ر صلی الله علیه و آله، (خۆم شه‌رم کرد) چونکه‌ که‌مه‌کی هاوسه‌رم بوو، نه‌و پیاوه‌ش پرسیا‌ری کرد، پێغه‌مبه‌ریش صلی الله علیه و آله فه‌رمووی: ((دامینت بشۆره‌ و ده‌ستنوێژ بگره‌)).

۱۴- بابُ هَنْ تَطْيِيبٍ، ثُمَّ اغْتَسَلَ وَبَقِيَ أَثَرُ الطَّيِّبِ

۲۷۰- حَدَّثَنَا أَبُو الثُّعْمَانِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَّانَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ الْمُثَنَّى عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ، فَذَكَرْتُ لَهَا قَوْلَ ابْنِ عُمَرَ: مَا أَحَبُّ أَنْ أَصْبَحَ مُحْرِمًا أَنْضَحُ طِيْبًا. فَقَالَتْ عَائِشَةُ: أَنَا طَيِّبْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله، ثُمَّ طَافَ فِي نِسَائِهِ، ثُمَّ أَصْبَحَ مُحْرِمًا^(۲).

۱۴- باسی که‌سی بۆنی خوشی له‌ خۆی دا‌بێت،

پاشان خۆی بشوات و بۆنه‌خۆشه‌که‌ی پێوه‌ بمینیت

۲۷۰- ئیبراهیمی کوری موحه‌مه‌دی کوری مونته‌شیر له‌ باوکیه‌وه‌ ده‌گێڕێته‌وه‌ ده‌لی: پرسیارم له‌ عایشه‌ کرد رضی الله عنها، ئه‌م وته‌ی عه‌بدو‌لای کوری عومه‌رم رضی الله عنها بۆ باس کرد که‌ ده‌لی: بێم خوش نییه‌ رۆژ ببێته‌وه‌ ئیحرام ببۆشم و شوینه‌واری بۆنخۆشیم پێوه‌ بێت، عایشه‌ش رضی الله عنها وتی: من بۆنی خۆشم دا له‌ پێغه‌مبه‌ری خوا صلی الله علیه و آله، پاشان له‌گه‌ڵ خێزانه‌کانیدا جووت بوو، پاشان که‌ رۆژ بۆیه‌وه‌ ئیحرامی به‌ست.

^۱ مه‌زی: ئاوێکی سه‌ی رۆونی لینه‌ له‌ کاتی ده‌ستبازی یان جووتبوونی پیاو له‌گه‌ڵ خێزانی‌دا دێته‌ ده‌ر.

^۲ بڕوانه: ۲۶۷.

۲۷۱- حَدَّثَنَا آدَمُ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَكَمُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسَدِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى وَبِصِ الطَّيِّبِ فِي مَفْرِقِ النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ مُحَرَّمٌ^(۱).

۲۷۱- عایشه ؓ دهلی: دهلی به پیش چاومه و مه بریسکهی نهو بو نهی له نیوهرستی سهری پیغه مبهردا ﷺ بوو له کاتی کدا له ئیحرامدا بوو.

۱۵- بَابُ تَخْلِيلِ الشَّعْرِ حَتَّى إِذَا ظَنَّ أَنَّهُ قَدْ أَرَوَى بَشَرَتَهُ أَقَاضَ عَلَيْهِ

۲۷۲- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا اغْتَسَلَ مِنَ الْجَنَابَةِ غَسَلَ يَدَيْهِ، وَتَوَضَّأَ وَضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ، ثُمَّ اغْتَسَلَ، ثُمَّ يَخْلُلُ بِيَدِهِ شَعْرَهُ، حَتَّى إِذَا ظَنَّ أَنَّ قَدْ أَرَوَى بَشَرَتَهُ، أَقَاضَ عَلَيْهِ الْمَاءَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ غَسَلَ سَائِرَ جَسَدِهِ^(۲).

۱۵- باسی دهست خستنه نیو مووهکان ههتا دلنیا بیی که پیسته کهی تهی بووه و ئاوی پیدا بکات

۲۷۲- عایشه ؓ دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ هه کات بو له سگرانی خوی بشۆردایه دهستهکانی دهشۆری و دهستنویژی دهگرت و هک دهستنویژ بو نوێژ، پاشان خوی دهشۆری، ئینجا دهستی دهخسته نیو مووهکانی سهری ههتا دلنیا دمبوو پیستی سهری تهی بووه، سی جار ئاوی پیدا دهکرد پاشان هه موو لاشه ی دهشۆری.

۲۷۳- وَقَالَتْ: كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ نَغْرِفُ مِنْهُ جَمِيعًا^(۳).

^۱ بپروانه: ۱۵۳۸، ۵۹۱۸، ۵۹۲۳.

^۲ بپروانه: ۲۴۸.

^۳ بپروانه: ۲۵۰.

۲۷۳- عائیشه رضی اللہ عنہا ده‌لی: من و پیغه‌مبه‌ری خوا صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم پیکه‌وه له یه‌ک دمه‌فرا خو‌مان ده‌شۆرد، هه‌ردوو‌کمان له‌و دمه‌فره‌ ناومان دمه‌برد (و دمه‌مانکرد به‌ خو‌ماندا).

۱۶- بَابُ مَنْ تَوَضَّأَ فِي الْجَنَابَةِ، ثُمَّ غَسَلَ سَائِرَ جَسَدِهِ،

وَلَمْ يُعِدْ غَسْلَ مَوَاضِعِ الْوُضُوءِ مَرَّةً أُخْرَى

۲۷۴- حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ عِيسَى قَالَ: أَخْبَرَنَا الْفَضْلُ بْنُ مُوسَى قَالَ: أَخْبَرَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ كُرَيْبٍ -مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ مَيْمُونَةَ قَالَتْ: وَضَعَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم وَضُوءًا لِجَنَابَتِهِ، فَأَكْفَأَ يَمِينَهُ عَلَى شِمَالِهِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا، ثُمَّ غَسَلَ فَرْجَهُ، ثُمَّ ضَرَبَ يَدَهُ بِالْأَرْضِ أَوْ الْحَائِطِ مَرَّتَيْنِ -أَوْ ثَلَاثًا- ثُمَّ مَضَمَّ وَاسْتَنْشَقَ، وَغَسَلَ وَجْهَهُ وَذِرَاعَيْهِ، ثُمَّ أَقَاضَ عَلَى رَأْسِهِ الْمَاءَ، ثُمَّ غَسَلَ جَسَدَهُ، ثُمَّ تَنَحَّى فَغَسَلَ رِجْلَيْهِ. قَالَتْ: فَأَتَيْتُهُ بِخِرْقَةٍ، فَلَمْ يُرِدْهَا، فَجَعَلَ يَنْقُضُ بِيَدِهِ ^(۱).

۱۶- باسی که‌سێ به‌له‌شگرا‌ی ده‌ست‌نوێژ بگ‌ری، پاشان هه‌موو لاشه‌ی

بشوات جارێکی دیکه‌ ئه‌ندامه‌کانی ده‌ست‌نوێژه‌که‌ی نه‌شواته‌وه‌

۲۷۴- مایمونه رضی اللہ عنہا ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم ئاوی دانا بو‌ خوشۆردنی له‌شگرا‌نی، به‌ ده‌ستی راستی دوو جار یان سی جار ئاوی کرد به‌ ده‌ستی چه‌پیدا، پاشان داوینی شۆرد، پاشان دوو جار یان سی جار- ده‌ستی دا به‌ زه‌وی یان دیواره‌که‌دا، پاشان ئاوی له‌ دم و لووتی رادا، وه‌ دهمو‌چاو و هه‌ردوو با‌لی شۆرد، پاشان ئاوی کرد به‌ سه‌ری‌دا، ئینجا لاشه‌ی شۆرد، ئینجا جیگا‌که‌ی گو‌ری و پێیه‌کانی شۆرد، عائیشه ده‌لی: منیش پارچه‌ قوماشیکم بو‌ هی‌نا (بو‌ خو‌وشک‌کردنه‌وه‌)، به‌لام نه‌یویست به‌ ده‌ستی ئاوی له‌ خو‌ی ده‌کرده‌وه‌ (خو‌ی وشک‌ ده‌کرده‌وه‌).

^۱ بروانه: ۲۴۹.

۱۷- بَابُ: إِذَا ذَكَرَ فِي الْمَسْجِدِ أَنَّهُ جُنُبٌ يَخْرُجُ كَمَا هُوَ وَلَا يَتَيَمَّمُ

۲۷۵- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ قَالَ: أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ، وَعُدِلَتِ الصُّفُوفُ قِيَامًا، فَخَرَجَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَلَمَّا قَامَ فِي مَضَلَّاهُ ذَكَرَ أَنَّهُ جُنُبٌ، فَقَالَ لَنَا: «مَكَانَكُمْ». ثُمَّ رَجَعَ فَأَغْتَسَلَ، ثُمَّ خَرَجَ إِلَيْنَا وَرَأْسُهُ يَقْطُرُ، فَكَبَّرَ فَصَلَّيْنَا مَعَهُ. تَابَعَهُ عَبْدُ الْأَعْلَى، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ. وَرَوَاهُ الْأَوْزَاعِيُّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ^(۱).

۱۷- باسیک: ئەگەر کەسیک لە مزگەوتدا بیری کەوتەوێ لە شکرانە دەرواته دەرەوێ و تەیه‌موم ناکات

۲۷۵- ئەبو هورەیرە رضی اللہ عنہ دەلی: قامەت کرا بو نوێژ، ریزمکان بەوەستای رێک کران، جا پێغەمبەری خوا صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم هاتە دەرەوێ بو لامان، جا کاتی لە شوێن نوێژکردنەکەیدا وەستا بیری کەوتەوێ کە لە شکرانە، جا پێی وتین: ((لە شوێنی خۆتان راپوەستن))، پاشان گەڕایەوێ (بو ماله‌وێ) خۆی شوێر و هاتەوێ بو لامان سەری ئاوی لی دەتکا، جا اللہ اکبری کرد و لەگەڵیدا نوێژمان کرد. عەبدولنەعلا لە مەعمەر و ئەویش لە زوهرییه‌وێ گێڕایەتەوێ و پالێشتی گێڕانەوێ کە عوسمانی کوری عومەر دەکات. وێ ئەوزاعیش لە زوهرییه‌وێ گێڕایەتەوێ.

۱۸- بَابُ نَفْضِ الْيَدِ مِنَ غَسْلِ الْجَنَابَةِ

۲۷۶- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو حَمْزَةَ قَالَ: سَمِعْتُ الْأَعْمَشَ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَتْ مَيْمُونَةُ: وَضَعْتُ لِلنَّبِيِّ ﷺ غُسْلًا، فَسَرَّتْهُ بِتَوْبٍ،

^۱ بڕوانە: ۶۳۹، ۶۴۰.

وَصَبَّ عَلَى يَدَيْهِ فَعَسَلَهُمَا، ثُمَّ صَبَّ بِيَمِينِهِ عَلَى شِمَالِهِ، فَعَسَلَ فَرْجَهُ، فَضَرَبَ بِيَدِهِ الْأَرْضَ فَمَسَحَهَا، ثُمَّ عَسَلَهَا، فَمَضَمَضَ وَاسْتَنْشَقَ، وَعَسَلَ وَجْهَهُ وَذِرَاعَيْهِ، ثُمَّ صَبَّ عَلَى رَأْسِهِ، وَأَفَاضَ عَلَى جَسَدِهِ، ثُمَّ تَنَحَّى فَعَسَلَ قَدَمَيْهِ، فَنَاولَتْهُ تَوْبًا فَلَمْ يَأْخُذْهُ، فَانْطَلَقَ وَهُوَ يَنْفُضُ يَدَيْهِ^(۱).

۱۸- باسى سرين و وشكردنه وى دهست

له ئاوى خوشۆردنى له شگرانى

۲۷۶- مهمونه ﷺ دهلى: ئاوى خوشۆردنم دانا بو پيغه مبهري خوا ﷺ و به پۇشاكىك پهردهم بو كرد، ئاوى كرد به دهسته كانيدا و شۆردنى، ئينجا به دهستى راستى ئاوى كرد به دهستى چهپيدا، پاشان داوینى شۆرد، جا دهستى هینا به زهويدا و پاشان شۆردى، ئينجا ئاوى له دهه و لووتى رادا، وه دهموچاو و باله كانى شۆرد، پاشان ئاوى كرد به سهريدا، جا ئاوى كرد به لاشهيدا، پاشان جیگاكهى گۆرى و پييه كانى شۆرى، منيش پارچه قوماشيكم بو برد (بو خوشكردنه وه)، به لام وهرينه گرت، جا رويشت و دهسته كانى دمهت كاند ئاويان دهرژاند.

۱۹- بَابُ مَنْ بَدَأَ بِشِقِّ رَأْسِهِ الْأَيْمَنِ فِي الْغُسْلِ

۲۷۷- حَدَّثَنَا خَلَادُ بْنُ يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَافِعٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ شَيْبَةَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كُنَّا إِذَا أَصَابَتْ إِحْدَانَا جَنَابَةٌ، أَخَذَتْ بِيَدِهَا ثَلَاثًا فَوْقَ رَأْسِهَا، ثُمَّ تَأْخُذُ بِيَدِهَا عَلَى شِقِّهَا الْأَيْمَنِ، وَبِيَدِهَا الْأُخْرَى عَلَى شِقِّهَا الْأَيْسَرِ.

١٩- باسى ئهو كەسەى خوشۆردن لەلاى

راستى سەرىهوه دەست پى دەكات

٢٧٧- عانیشە ﷺ دەئى: ئىمە ئەگەر يەكێمان لەشكران بووايه، سى مشت (ئاوى) به دەستەكانى هەلەگرت و دەيكرد بەسەريدا، پاشان مشتێكى هەلەگرت و دەيكرد بەلاى راستى سەريدا، وه مشتێكى ديكەى دەكرد بەلاى چەپى سەريدا.

٢٠- بَابُ مَنْ اغْتَسَلَ عُرْيَانًا وَحْدَهُ فِي الْخُلُوءِ، وَمَنْ تَسْتَرَّ قَالَتْسْتُ أَفْضَلُ

وَقَالَ بِهِزٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: ((اللَّهُ أَحَقُّ أَنْ يُسْتَحْيَا مِنْهُ مِنَ النَّاسِ)).

٢٠- باسى كەسێك بەتەنها لە چۆلیدا بەرووتى خۆى

بشوات، كەسێك پەردە بگرتەهوه ئهوه چاكتره

بەهز لە باوكیهوه و لە باپیرییهوه لە پیغهەمبەرەوه ﷺ دەگێریتەوه كە فەرموویەتی: ((خوای گەوره لە خەلك شیواترە كە شەرمى لى بكړی)).

٢٧٨- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنْبِهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ يَغْتَسِلُونَ عُرَاءً، يَنْظُرُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ، وَكَانَ مُوسَى يَغْتَسِلُ وَحْدَهُ، فَقَالُوا: وَاللَّهِ مَا يَمْنَعُ مُوسَى أَنْ يَغْتَسِلَ مَعَنَا إِلَّا أَنَّهُ آذَرُ. فَذَهَبَ مَرَّةً يَغْتَسِلُ، فَوَضَعَ ثَوْبَهُ عَلَى حَجَرٍ، فَفَرَّ الْحَجَرُ بِثَوْبِهِ، فَخَرَجَ مُوسَى فِي إِثَرِهِ يَقُولُ: تَوْبِي يَا حَجَرُ. حَتَّى نَظَرْتُ بَنُو إِسْرَائِيلَ إِلَى مُوسَى، فَقَالُوا: وَاللَّهِ مَا يَمْنَعُ مِنْ بَأْسٍ. وَأَخَذَ ثَوْبَهُ، فَطَفِقَ بِالْحَجَرِ ضَرْبًا. فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: وَاللَّهِ إِنَّهُ لَنَدَبَ بِالْحَجَرِ سِتَّةً أَوْ سَبْعَةً ضَرْبًا بِالْحَجَرِ^(١).

۲۷۸- نهبو هورمیره ﷺ له پیغه مبهروهه ﷺ دهگیریتهوه که فهرموویهتی: ((جووله که گانی بهنو ئیسپرائیل بهرووتی خوین دمهۆرد، سهیری یه کدییان دمکرد، بهلام مووسا ﷺ بهتهنیا خووی دمهۆرد، جووله که کان وتیان: سویند به خوا تهنیا شتیک وای له مووسا کردووه خووی له که لماندا نه شوات نهومیه که قۆره! مووساش ﷺ جارێکیان رویشت خووی بشوات پۆشاکه کهی له سههر بهردیک دانا، بهرده کهش پۆشاکه کهی مووسای برد و رویشت، مووساش ﷺ کهوته شوینی و دمیغه رموو: پۆشاکه کهم نهی بهرده که، ههتا جووله که کان (مووسایان ﷺ بینی) و سهیریان کرد، وتیان: سویند به خوا مووسا ﷺ هیچی نییه و ساغه، جا پۆشاکه کهی هه لگرت دمستی کرد به لیدانی بهرده که))، نهبو هورمیره ﷺ دهلی: سویند به خوا شەش یان چهوت شوین لیدان به بهرده کهوه دمرچوو.

۲۷۹- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: بَيْنَا أَيُّوبُ يَغْتَسِلُ عُريَانًا فَخَرَّ عَلَيْهِ جَرَادٌ مِنْ ذَهَبٍ، فَجَعَلَ أَيُّوبُ يَحْتَثِي فِي ثَوْبِهِ، فَتَادَاهُ رَبُّهُ: يَا أَيُّوبُ، أَلَمْ أَكُنْ أَغْنِيَنَّكَ عَمَّا تَرَى؟ قَالَ: بَلَى وَعِزَّتِكَ، وَلَكِنْ لَا غِنَى لِي عَنْ بَرَكَتِكَ. وَرَوَاهُ إِبرَاهِيمُ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ صَفْوَانَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: بَيْنَا أَيُّوبُ يَغْتَسِلُ عُريَانًا.^(۱)

۲۷۹- نهبو هورمیره ﷺ له پیغه مبهروهه ﷺ گیراویه تهوه که فهرموویهتی: ((له کاتی کهدا نهیوب ﷺ بهرووتی خووی دمهۆرد، کوللهی نالتونی به سهردا داباری، نهیوب ﷺ به مشت دمیکرده نیو پۆشاکه کهیهوه، جا پهرومردگاری بانگی کرد: نهی نهیوب مهگهر بئینازم نه کردوویت لهوهی دمیبینی؟ وتی: بهری وه لا سویند

به گهورمیت، بهلام بئنیاز نیم له فهر و بهرمکهت)). وه ئەم فهرموودهیه ئیپراهیم گێراویهتهوه له مووسای کۆری عوقبهوه، ئەویش له صفوانهوه له عهتانی کۆری یهسارهوه له ئەبو هورمیرهوه ^(۱) له پیغهمبهروهوه ^(۲) فهرمووی: ((له کاتیگدا ئەیوب ^(۳) بهرووتی خۆی دهمووی)).

۲۱- بابُ التَّسْتَرِ فِي السُّلِّ عِنْدَ النَّاسِ

۲۸۰- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي النَّضْرِ -مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ- أَنَّ أَبَا مَرْثَةَ -مَوْلَى أُمِّ هَانِي بِنْتِ أَبِي طَالِبٍ- أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أُمَّ هَانِي بِنْتَ أَبِي طَالِبٍ تَقُولُ: ذَهَبْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَامَ الْفَتْحِ، فَوَجَدْتُهُ يَغْتَسِلُ وَقَاطِمَةُ تَسْرُهُ، فَقَالَ: مَنْ هَذِهِ؟.. فَقُلْتُ: أَنَا أُمُّ هَانِي ^(۱).

۲۱- باسی خۆپهنادان له خهلكی له کاتی خوشۆردندا

۲۸۰- ئومو هانی کچی ئەبو تالیب ^(۲) دهلی: سالی نازادکردنی مهککه رویشتم بۆ خزمهتی پیغهمبهری خوا ^(۳)، وایک کهوت خۆی دهموورد و فاتیمهش پهردی بۆ گردبوو، فهرمووی: ((ئهو ئافرته کییه؟)) منیش وتم: منم ئومو هانی.

۲۸۱- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ مَيْمُونَةَ قَالَتْ: سَرَّتْ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ يَغْتَسِلُ مِنَ الْجَنَابَةِ، فَغَسَلَ يَدَيْهِ، ثُمَّ صَبَّ يَمِينِهِ عَلَى شِمَالِهِ، فَغَسَلَ فَرْجَهُ وَمَا أَصَابَهُ، ثُمَّ مَسَحَ بِيَدِهِ عَلَى الْحَائِطِ -أَوْ الْأَرْضِ- ثُمَّ تَوَضَّأَ وَضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ غَيْرَ رِجْلَيْهِ، ثُمَّ أَقَاضَ عَلَى جَسَدِهِ الْمَاءَ، ثُمَّ تَنَحَّى فَغَسَلَ قَدَمَيْهِ. تَابَعَهُ أَبُو عَوَانَةَ وَابْنُ قُضَيْلٍ فِي السَّرِّ ^(۱).

^۱ ئیمام بوخاری ئەم پشتهیهی دیکهی هیناوه بۆ فهرموودهکه تا بئنی فهرموودهکه به پشتهیهکی دیکه هیه.

^۲ بروانه: ۳۵۷، ۳۱۷۱، ۶۱۵۸.

^۳ بروانه: ۲۴۹.

۲۸۱- مەیمونە رضی اللہ عنہا دەلی: پەردەم بۆ پیغەمبەر ﷺ گرتەووە لە کاتی کدا لەشگران بوو خۆی دەشۆرد، جا دەستەکانی شۆرد، پاشان بە دەستی راستی ئاوی کرد بە دەستی چەپیدا، وە داوین و ئەوەی بەریکەوتبوو شۆردی، پاشان دەستی سەری بە دیوار-یان زەویدا -، پاشان دەست نوێزی گرت وەك دەست نوێزگرتن بۆ نوێز جگە لە پییەکانی، پاشان ئاوی کرد بە لاشەیدا، پاشان لە جیگاکی جولاً و پییەکانی شۆری. هەر یەك لە ئەبو عەوانە و ئیبنو فوزەیل گێراویانەتەووە پالێشتی گێرانەووەکە سەفیانیان کردووە لە: پەردەکردنەکە.

۲۲- باب: إِذَا اخْتَلَمَتِ الْمَرْأَةُ

۲۸۲- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ زَيْنَبِ بِنْتِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ أَنَّهَا قَالَتْ: جَاءَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ -امْرَأَةُ أَبِي طَلْحَةَ- إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ، هَلْ عَلَى الْمَرْأَةِ مِنْ غُسْلِ إِذَا هِيَ اخْتَلَمَتْ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: نَعَمْ، إِذَا رَأَتْ الْمَاءَ.^(۱)

۲۲- باسیک: ئەگەر ئافرەت لە خەویدا لەشگران بوو^(۲)

۲۸۲- ئومو سەلەمە دایکی باوەرداران رضی اللہ عنہ دەگێڕێتەووە: ئومو سولەیم - کە خێزانی ئەبو تەلحە بوو - رضی اللہ عنہا هات بۆ خزمەتی پیغەمبەری خوا ﷺ، وتی: ئەو پیغەمبەری خوا ﷺ خوا لە ئاست هەقدا شەرم ناکات، ئایا ئافرەت خۆشۆردنی لەسەرە ئەگەر شەیتانی بوو؟ پیغەمبەری خواش ﷺ فەرمووی: ((بەلی ئەگەر ئاوی بینی (بە جلەکانیەووە، یان بە لەشیەووە))).

^۱ بڕوانە: ۱۳۰.

^۲ (احتلام) بە کوردی پیتی دەوتریت: شەیتانییون.

۲۳- بَابُ عَرَقِ الْجُنُبِ، وَأَنَّ الْمُسْلِمَ لَا يَنْجُسُ

۲۸۳- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا حَمِيدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا بَكْرٌ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَقِيَهِ فِي بَعْضِ طَرِيقِ الْمَدِينَةِ وَهُوَ جُنُبٌ، فَأَنْخَسَتْ مِنْهُ، فَذَهَبَ فَأَعْتَسَلَ، ثُمَّ جَاءَ، فَقَالَ: «أَيْنَ كُنْتَ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ؟» قَالَ: كُنْتُ جُنُبًا، فَكَرِهْتُ أَنْ أَجَالِسَكَ وَأَنَا عَلَى غَيْرِ طَهَارَةٍ. فَقَالَ: «سُبْحَانَ اللَّهِ! إِنْ الْمُؤْمِنَ لَا يَنْجُسُ».^(۱)

۲۳- باسی (حوکمی) عه‌ره‌قی له‌شگران،

وه باسی ئه‌وه که موسولمان پیس نابیت

۲۸۳- ئه‌بو رافیع له ئه‌بو هورمیرهوه رضی الله عنه ده‌گێڕێته‌وه و ده‌ی: له کاتی‌کدا له‌شگران بوو له رێگایه‌ک له رێگاکانی مه‌دینه‌دا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ پێی گه‌شت، جا خۆم لی شاردوه، جا رو‌یشت خۆی شۆرد، پاشان هاته‌وه، پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((ئه‌بو هورمیره له‌کو‌ی بو‌یت؟)) وتی: له‌شگران بووم، پێشم ناخۆش بوو پاک نه‌بم له‌گه‌لتدا دانیشم، فه‌رمووی: ((پاک و بی‌گه‌ردی بۆ خوا، دل‌نیا به باوم‌ردار پیس نابیت)).

۲۴- بَابُ: الْجُنُبُ يَخْرُجُ وَيَمْشِي فِي السُّوقِ وَغَيْرِهِ

وَقَالَ عَطَاءٌ: يَخْتَجِمُ الْجُنُبُ، وَيَقْلَمُ أَظْفَارَهُ، وَيَخْلِقُ رَأْسَهُ، وَإِنْ لَمْ يَتَوَضَّأْ.
۲۸۴- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَادٍ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ حَدَّثَهُمْ، أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَطُوفُ عَلَى نِسَائِهِ فِي اللَّيْلَةِ الْوَاحِدَةِ، وَلَهُ يَوْمٌ تِسْعُ نِسَوَةٍ.^(۲)

^۱ ب‌روانه: ۲۸۵.

^۲ ب‌روانه: ۲۶۸.

۲۴- باسیک: کهسی لهشگران له مال دهردهچت

و به بازار و جیگای دیکه دا دهروات

عه تاو دهلی: لهشگران دمتوانی که له شاخ بگری و نینۆکی بکات و سه ری بتاشی، با دمستنوئیزیش نه گری.

۲۸۴- سه عید له هه تاده وه دهگیریته وه که ئه نه سی کوری مالیک ﷺ بۆی گیرانه وه که: پیغه مبه ری خوا ﷺ له یه ک شه ودا دهچوو بۆ لای هه موو خیرانه کانی، که له و کاته دا نو خیرانی هه بوو.

۲۸۵- حَدَّثَنَا عِيَّاشُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى، حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ، عَنْ بَكْرِ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: لَقِيتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا جُنُبٌ، فَأَخَذَ بِيَدِي، فَمَشَيْتُ مَعَهُ حَتَّى قَعَدَ فَأَنْسَلْتُ، فَأَتَيْتُ الرَّحْلَ فَأَعْتَسَلْتُ، ثُمَّ جِئْتُ وَهُوَ قَاعِدٌ، فَقَالَ: «أَيْنَ كُنْتَ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ؟ فَقُلْتُ لَهُ. فَقَالَ: «سُبْحَانَ اللَّهِ! يَا أَبَا هُرَيْرَةَ إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا يَنْجُسُ»^(۱).

۲۸۵- نه بو هورپه ره ﷺ دهلی: له شم گران بوو پیغه مبه ری خوا ﷺ به من که یشت، جا دمستی گرم و له گه لی رویشتم تا دانیشت، جا خۆم دزییه وه، رویشتمه وه بۆ ماله وه (شوینی خۆم) و خۆم شۆرد، پاشان هاتمه وه پیغه مبه ره ﷺ دانیشتبوو، هه رمووی: ((نه بو هه ی تۆ له کوئی بووی؟))، منیش عه رزم کرد که له کوئی بووم، هه رمووی: ((پاک و بیگه ردی بۆ خوا، نه بو هه ی بیگومان ئیماندار پیس نابیت)).

^۱ بروانه: ۲۸۳.

۲۵- بابُ كَيْنُونَةَ الْجُنُبِ فِي الْبَيْتِ إِذَا تَوَضَّأَ قَبْلَ أَنْ يَغْتَسِلَ

۲۸۶- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامُ وَشَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ: أَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَرْقُدُ وَهُوَ جُنُبٌ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، وَيَتَوَضَّأُ^(۱).

۲۵- باسی (دروسته) له‌شگران له ماله‌وه بی،

ئه‌گهر ده‌ستنۆیژ بگرت پێش ئه‌وه‌ی خۆی بشۆریت

۲۸۶- ئه‌بو سه‌له‌مه ﷺ ده‌لی: پرسیارم له عایشه کرد ﷺ ئایا پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌شگران بووایه له ماله‌وه ده‌خه‌وت؟ عایشه وتی: به‌لی، به‌لام ده‌ستنۆیژی ده‌گرت.

۲۶- بابُ نَوْمِ الْجُنُبِ

۲۸۷- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: أَيَرْقُدُ أَحَدُنَا وَهُوَ جُنُبٌ؟ قَالَ: نَعَمْ، إِذَا تَوَضَّأَ أَحَدُكُمْ فَلْيَرْقُدْ وَهُوَ جُنُبٌ^(۲).

۲۶- باسی نووستنی كه‌سی له‌شگران

۲۸۷- عه‌بدوڵای كۆری عومهر ﷺ ده‌لی: عومهری كۆری خه‌تاب پرسیارى له پێغه‌مبه‌رى خوا کرد ﷺ: كه‌سێك له ئێمه له‌شگران بێت دروسته بخه‌وێ؟ فه‌رمووێ: ((به‌لی ئه‌گهر كه‌سیكتان ده‌ستنۆیژی گرت با بخه‌وێ، با له‌شیشی گران بێت)).

^۱ بڕوانه: ۲۸۸.

^۲ بڕوانه: ۲۸۹، ۲۹۰.

۲۷- بَابُ الْجُنُبِ يَتَوَضَّأُ، ثُمَّ يَنَامُ

۲۸۸- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَنَامَ وَهُوَ جُنُبٌ غَسَلَ فَرْجَهُ وَتَوَضَّأَ لِلصَّلَاةِ^(۱).

۲۷- باسی له‌شگران ده‌ستنۆیز ده‌گرت، پاشان ده‌خه‌وی

۲۸۸- عائشه (رضی الله عنها) ده‌لی: هه‌میشه که پیغه‌مبه‌ر ﷺ کاتی له‌شی گران بووایه و بیویستایه بخه‌وی، دامینی ده‌شۆرد و ده‌ستنۆیزی ده‌گرت و ده‌که ده‌ستنۆیز بو نوێزکردن.

۲۸۹- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَّةُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: اسْتَفْتَى عُمَرُ النَّبِيَّ ﷺ: أَيَنَامُ أَحَدُنَا وَهُوَ جُنُبٌ؟ قَالَ: نَعَمْ، إِذَا تَوَضَّأَ^(۲).

۲۸۹- عه‌بدوڵا (رضی الله عنه) ده‌لی: عومه‌ر (رضی الله عنه) پرسیاری له پیغه‌مبه‌ر کرد ﷺ نایا که‌سیکمان (دروسته) بخه‌وی که له‌شگران بی؟ فه‌رمووی: ((به‌لی، نه‌گه‌ر ده‌ستنۆیز بگرت)).

۲۹۰- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّهُ قَالَ: ذَكَرَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ تُصِيبُهُ الْجَنَابَةُ مِنَ اللَّيْلِ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: تَوَضَّأْ وَاغْسِلْ ذَكَرَكَ، ثُمَّ نَمْ^(۳).

^۱ بې‌وانه: ۲۸۶.

^۲ بې‌وانه: ۲۸۷.

^۳ بې‌وانه: ۲۸۷.

۲۹۰- عەبدولای کوری عومەر ﷺ دەلی: عومەری کوری خەتاب ﷺ باسی ئەوەی بۆ پیغەمبەری خوا ﷺ کرد کە لە شەودا تووشی لەشگرانی دەبیّت، پیغەمبەری خواش ﷺ پیی فەرموو: ((داوینت بشۆرە و دەستنویژ بگرە، پاشان بخەو)).

۲۸- باب: إِذَا التَّقَى الْخَتَانَانِ

۲۹۱- حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامُ ح. وَحَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِذَا جَلَسَ بَيْنَ شُعْبَيْهَا الْأَرْبَعِ ثُمَّ جَهَّذَهَا فَقَدْ وَجَبَ الْغَسْلُ. تَابَعَهُ عَمْرُو بْنُ مَرْزُوقٍ عَنْ شُعْبَةَ مِثْلَهُ. وَقَالَ مُوسَى: حَدَّثَنَا أَبَانُ قَالَ: حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، أَخْبَرَنَا الْحَسَنُ مِثْلَهُ.

۲۸- باسیک: ئەگەر شوین خەتەنەى پیاو و ئافرەت بەیەک گەیشت (خۆشۆردن لەسەر پیاو و ئافرەتەکە پیویست دەبیّت)

۲۹۱- ئەبو ھورەیرە ﷺ لە پیغەمبەرەو ﷺ دگێڕێتەووە کە فەرموووەی: ((ئەگەر پیاو لەنیو چوارپەلی ئافرەتدا دانیشت، پاشان لەگەڵیدا جووت بوو، ئەو بەیگومان خۆشۆردن پیویست دەبی (لەسەر پیاو و ئافرەتەکە)). عەمری کوری مەرزوق لە شوعبەووە وینەى ئەم فەرموودەى گێڕاوتەووە و پالپشتی گێڕانەووەکەى هیشامی کردووە. موسا دەلی: ئەمان بۆی گێڕاینەووە، ئەویش دەلی: قەتادە بۆی گێڕاینەووە، ئەویش دەلی: حەسەن بۆی گێڕاینەووە وەک ئەم فەرموودەى کە باسمان کرد. (قەتادە راستەوخۆ لە حەسەنى بیستووە).

۲۹۳- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو أُيُوبَ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي بْنُ كَعْبٍ أَنَّهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِذَا جَامَعَ الرَّجُلُ الْمَرْأَةَ فَلَمْ يُنْزَلْ؟ قَالَ: يَغْسِلُ مَا مَسَّ الْمَرْأَةَ مِنْهُ، ثُمَّ يَتَوَضَّأُ وَيُصَلِّي. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: الْغَسْلُ أَحْوَطُ، وَذَاكَ الْآخِرُ، وَإِنَّمَا بَيْنَا لِاخْتِلَافِهِمْ.

۲۹۳- ئوبه‌ی کوردی که ع‌ب ﷺ ده‌گیریت‌ه‌وه: که وتوو‌یه‌تی: نه‌ی پ‌ن‌غه‌م‌به‌ری خوا ﷺ نه‌گ‌ه‌ر پ‌یاو له‌گ‌ه‌ل ئا‌فرمت جووت ب‌ی و ئاوی نه‌یه‌ته‌وه؟ فه‌رمووی: ((نه‌وه‌ی به‌ر ئا‌فرمه‌که که وتوو‌وه (داو‌ینی) بشوات، پ‌اشان ده‌ست‌نو‌یز ب‌گ‌ریت و نو‌یز ب‌کات)). نه‌بو ع‌ه‌بدو‌لا (ئ‌یمام بو‌خاری) ده‌لی: خو‌شۆردن باش‌تره‌ نه‌مه‌ش که له‌ فه‌رمووده‌که‌دا ها‌توو‌وه دوا‌ه‌مه‌ینی ب‌ریاره^(۱)، بو‌یه نه‌مه‌م روون کرده‌وه، چون‌که زانایان ر‌ا‌ح‌یا‌ن ت‌ی‌یدا.

^۱ مه‌به‌ستی نه‌مه دوا ب‌ریاره نه‌و فه‌رموودانه‌یه که غوس‌ل و‌اج‌ب نی‌یه به‌ب‌ی ئا‌وه‌اته‌وه، واته موس‌و‌ل‌مان نه‌گ‌ه‌ر له‌گ‌ه‌ل ها‌وس‌ه‌ری جووت بوو، ئاوی نه‌هاته‌وه و‌اج‌ب نی‌یه خو‌ی بشو‌ریت، به‌س باش‌تر وایه خو‌ی بشوات. فتح الباری: ۵۲۴/۱، وإرشاد الساری: ۵۳۰/۱.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱- کِتَابُ الطَّيْضِ

بهناوی خوامی بهخشندهی میهره بان

۱- پهراوی چهیز

وَقَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿وَسَأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذَى فَأَعَزِّلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا لَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهَرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ (البقرة).

وه باسی ئەم فەرمايشتهی خوامی بهرز و بلند: ((ئەو موحەممەد ﷺ)) دەربارەى سوورپى مانگانە پرسىارت لى دەكەن، بلى: ئەو نازارىكە بۆيە لە ئافەرەتان دوور كەوئەو (لەگەليان جووت مەبن) لە كاتى چەيزدا، نزيكيان مەكەوئەو تا پاك دەبنەو، جا هەر كات خويان شوورد، ئەوسا بچنە لايان لەو جىگاوه خوامى گەوره فەرمانى پى كردوون، بىگومان خوا تەوبەكارانى خوش دەوى، هەرودها خوڤاكر اكرانىشى خوش دەوى).

۱- باب: كَيْفَ كَانَ بَدْءُ الْحَيْضِ؟

وَقَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ: ((هَذَا شَيْءٌ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَى بَنَاتِ آدَمَ)) وَقَالَ بَعْضُهُمْ: كَانَ أَوَّلُ مَا أُرْسِلَ الْحَيْضُ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ. وَحَدِيثُ النَّبِيِّ ﷺ أَكْثَرُ

١- باسیک: پهیدا بوونی ههیز سه ره تا چۆن بووه؟

وه باسی ئەم فەرموودهی پێغه مبه‌ر ﷺ که د فەرمووی: ((ئەم هه‌یزه‌ شتی که خوا له‌ سه‌ر ئافرمتانی داناوه‌)). هه‌ندێ ده‌لێن: په‌که‌م جار هه‌یز نێردرا بۆ (ئافرمتانی) جووله‌که‌، به‌لام فەرموودمه‌کی پێغه مبه‌ر ﷺ مانا که‌ی زیاتره‌ (گه‌ستگیر تهره‌ و هه‌موو ئافرمتان دمه‌گیر ته‌وه‌).

٢- بابُ الزَّهْرِ بِالنُّسَاءِ إِذَا نَفَسَ

٢٩٤- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْقَاسِمِ، قَالَ: سَمِعْتُ الْقَاسِمَ يَقُولُ: سَمِعْتُ عَائِشَةَ تَقُولُ: خَرَجْنَا لَا نَرَى إِلَّا الْحَجَّ، فَلَمَّا كُنَّا بِسَرِفٍ حِضْتُ، فَدَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا أَبْكِي، قَالَ: مَا لَكَ أَنْفُسْتِ.. قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: «إِنَّ هَذَا أَمْرٌ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَى بَنَاتِ آدَمَ، فَأَقِضِي مَا يَقْضِي الْحَاجُّ، غَيْرَ أَنْ لَا تَطُوفِي بِالْبَيْتِ..» قَالَتْ: وَضَحَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ نِسَائِهِ بِالْبَقَرِ^(١).

٢- باسی فەرمانی (په‌یوه‌ست) به‌ ئافره‌تان کاتی که وتنه‌ هه‌یزه‌وه‌

٢٩٤- قاسیم ده‌لی: له‌ عایشه‌م بیست ﷺ ده‌یوت: له‌ مه‌دینه‌ دهر جووین لایمان وای بوو به‌س بۆ چه‌ج دهرۆین، جا کاتی له‌ سه‌ریفدا^(٢) بووین که وتمه‌ هه‌یزه‌وه‌، ئینجا پێغه مبه‌ری خوا ﷺ هات بۆلام و من دمه‌گیرام، فەرمووی: ((ئه‌وه‌ چیه‌

^١ پروه‌نه: ٣٠٥، ٣١٦، ٣١٧، ٣١٩، ٣٢٨، ١٥١٦، ١٥١٨، ١٥٥٦، ١٥٦٠، ١٥٦١، ١٥٦٢، ١٦٣٨، ١٦٥٠، ١٧٠٩، ١٧٢٠، ١٧٣٣، ١٧٥٧، ١٧٦٢، ١٧٧١، ١٧٧٢، ١٧٨٣، ١٧٨٦، ١٧٨٧، ١٧٨٨، ٢٩٥٢، ٢٩٨٤، ٤٣٩٥، ٤٤٠١، ٤٤٠٨، ٥٣٣٩، ٥٥٤٨، ٧٢٢٩، ٦١٥٧، ٥٥٥٩.

^٢ سه‌ریف: شوێنیکه‌ ده‌ میل له‌ مه‌که‌وه‌ دووره‌. فتح الباری: ٢٥٨/١.

كهوتيته چهيزموه؟)) وتم: بهلئ، فهرمووى: ((نهمه شتيكه خوا لهسهر
 ناهرماتانى نووسيوه، جا حاجى چى دهكات توش بيكه، تهنها سوورانهووى
 چواردهورى كهعبه (تهواف) مهكه (تا پاك دهبېتهوه)))، عايشه دهلئ:
 پيغه مبهري خوا ﷺ رهمه ولاخي كرده قوربانى بو خيزانهكانى.

٣- بابُ غَسْلِ الْحَائِضِ رَأْسَ زَوْجِهَا وَتَرْجِيلِهِ

٢٩٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ
 عَائِشَةَ قَالَتْ: كُنْتُ أَرْجُلُ رَأْسَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا حَائِضٌ^(١).

٣- باسى ناهرماتى دهيزدار سهرى ميژدهكهى

بشوات و قرئى دابيتيت

٢٩٥- عايشه رضی اللہ عنہا دهلئ: من سهرى پيغه مبهري خوا م ﷺ دادمهينا، له كاتيكا من
 له چهيزدا بووم.

٢٩٦- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى قَالَ: أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ، أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ
 أَخْبَرَهُمْ قَالَ: أَخْبَرَنِي هِشَامٌ، عَنْ عُرْوَةَ، أَنَّهُ سُئِلَ أَتَخْدُمُنِي الْحَائِضُ أَوْ تَذْنُو مِنِّي
 الْمَرْأَةُ وَهِيَ جُنُبٌ؟ فَقَالَ عُرْوَةُ: كُلُّ ذَلِكَ عَلَيَّ هَيْنَ، وَكُلُّ ذَلِكَ تَخْدُمُنِي، وَلَيْسَ
 عَلَى أَحَدٍ فِي ذَلِكَ بَأْسٌ، أَخْبَرَنِي عَائِشَةُ أَنَّهَا كَانَتْ تَرْجُلُ -تَعْنِي: رَأْسَ رَسُولِ اللَّهِ
 ﷺ- وَهِيَ حَائِضٌ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَئِذٍ مُجَاوِرٌ فِي الْمَسْجِدِ، يُذْنِي لَهَا رَأْسَهُ وَهِيَ
 فِي حُجْرَتِهَا، فَتَرْجُلُهُ وَهِيَ حَائِضٌ^(٢).

^١ بېروانه: ٢٩٦، ٣٠١، ٢٠٢٨، ٢٠٢٩، ٢٠٣١، ٢٠٤٦، ٥٩٢٥.

^٢ بېروانه: ٢٩٥.

۲۹۶- هیشام له عورپوهوه دهگیریتهوه که پرسپاری لی کرا: ئایا ئافرمتی ههیزدار خزمهت بکات، یان ئافرمتی له شگران لییم نزیک بیتهوه؟ عورپوش وتی: هه موو ئهوانه بهلامهوه ئاسانه و دروسته، هه موو ئهه جوړه ئافرمتانه خزمهت دهکهن و کهس لهو بارمیهوه هیچ زیانیکی بو نییه، عائیشه پپی وتم: که ئهه دایدههینا مه بهستی سهری پیغه مبهری خوا ﷺ بوو- که له ههیزیدا بووه، پیغه مبهری خواش ﷺ لهو کاته دا له ئیعتیکافدا بووه له مرگه وتدا، سهری نزیکی عائیشه دهکردهوه و عائیشهش له ژووره کهی خویدا بوو، سهری پیغه مبهری ﷺ دادههینا و له ههیزیدا بوو.

۴- بَابُ قِرَاءَةِ الرَّجُلِ فِي حَجْرِ امْرَأَتِهِ وَفِي حَائِضٍ

وَكَانَ أَبُو وَائِلٍ يُرْسِلُ خَادِمَهُ وَهِيَ حَائِضٌ إِلَى أَبِي رَزِينٍ، فَتَأْتِيهِ بِالْمُصْحَفِ فْتُمْسِكُهُ بِعِلَاقَتِهِ ۲۹۷- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ الْفَضْلُ بْنُ دُكَيْنٍ، سَمِعَ زُهَيْرًا، عَنْ مَنْصُورِ بْنِ صَفِيَّةَ، أَنَّ أُمَّهُ حَدَّثَتْهُ، أَنَّ عَائِشَةَ حَدَّثَتْهَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَتَكَبَّرُ فِي حَجْرِي وَأَنَا حَائِضٌ، ثُمَّ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ^(۱).

۴- باسی قورئانخویندنی پیاو

که سهری له کووشی خیزانیدا بیت له کاتییدا ههیزداره

ئههه وائیل خزمهتکاره کهی که له ههیزدا بوو دهینارد بوو لای ئههه رهزین، قورئانه کهی بوو دههینا و به پهتی کیسه کهی دهیگرت.

۲۹۷- عائیشه رضی الله عنها دهگیریتهوه: که پیغه مبهری ﷺ له باوهشدا پالی دمه دایهوه و منیش له ههیزدا بووم، پاشان قورئانی دهخویند.

^۱ پروانه: ۷۵۴۹.

۵- بابُ مَنْ سَمَّى النَّفْسَ حَيْضًا

۲۹۸- حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، أَنَّ زَيْنَبَ ابْنَةَ أُمِّ سَلَمَةَ حَدَّثَتْهُ، أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ حَدَّثَتْهَا قَالَتْ: بَيْنَا أَنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ مُضْطَجِعَةً فِي خَمِيصَةٍ إِذْ حِضْتُ، فَأَنْسَلْتُ فَأَخَذْتُ ثِيَابَ حِيضَتِي قَالَ: «أَنْفِسِي؟» قُلْتُ: نَعَمْ. فَدَعَانِي فَأَضْطَجَعْتُ مَعَهُ فِي الْخَمِيصَةِ^(۱).

۵- باسی ئەو کەسەکی نیفاسی به‌هیز نیو بردوو

۲۹۸- ئومو سه‌له‌مه ﷺ ده‌لی: له‌کاتی‌کدا له‌گه‌ڵ پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ڕاکشایووم له‌ژێر جاجمیکی ڕه‌شی خه‌تخه‌تدا، له‌و کاته‌دا که‌وتمه‌ هه‌یزه‌وه‌، بۆیه (له‌ژێر جاجمه‌که‌) هاتمه‌ دهره‌وه‌ و پو‌شاک‌ی کاتی هه‌یزم هه‌نا (و له‌به‌رم کرد)، پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فهرمووی: ((که‌وتیته‌ هه‌یزه‌وه‌؟)) وتم: به‌لی، جا بانگی کردم و له‌گه‌ڵیدا ڕاکشام له‌ژێر مه‌وجیکی ڕه‌شی ڕیشوو‌داردا.

۶- بابُ مُبَاشَرَةِ الْخَائِضِ

۲۹۹- حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَالنَّبِيُّ ﷺ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ، كِلَانَا جُنُبٌ^(۲).

۶- باسی به‌ریه‌که‌وتنی پی‌ستی پیاو له‌گه‌ڵ پی‌ستی ئافره‌تی هه‌یزدار

۲۹۹- عایشه ﷺ ده‌لی: من و پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ پیکه‌وه‌ خو‌مان ده‌شۆرد له‌ یه‌ک ده‌فردا (ئاومان ده‌کرد به‌ خو‌ماندا)، هه‌ردوو‌کمان له‌شمان گران بوو.

^۱ ب‌روانه: ۳۲۲، ۳۲۳، ۱۹۲۹.

^۲ ب‌روانه: ۲۵۰.

۳۰۰- وَكَانَ يَأْمُرُنِي فَأَتَزَرُّ، فَيُبَاشِرُنِي وَأَنَا حَائِضٌ^(۱).

۳۰۰- وه (په‌غه‌مبه‌ر ﷺ) فه‌رمانی پی ده‌کردم نیزارم^(۲) ده‌به‌ست، جا ده‌ستبازی له‌گه‌ل ده‌کردم، له‌ کاتی‌کدا من له‌ هه‌یزدا بووم.

۳۰۱- وَكَانَ يُخْرِجُ رَأْسَهُ إِلَيَّ وَهُوَ مُعْتَكِفٌ، فَأَغْسِلُهُ وَأَنَا حَائِضٌ^(۳).

۳۰۱- وه (په‌غه‌مبه‌ر ﷺ) سه‌ری (له‌ مزگه‌وت) ده‌هینایه‌ ده‌روه بو لای من له‌ کاتی‌کدا له‌ ئیعتیکافدا بوو، منیش سه‌ریم ده‌شوری له‌ کاتی‌کدا له‌ هه‌یزدا بووم.

۳۰۲- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ خَلِيلٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو إِسْحَاقَ -هُوَ الشَّيْبَانِيُّ- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَتْ إِحْدَانَا إِذَا كَانَتْ حَائِضًا، فَأَرَادَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُبَاشِرَهَا، أَمَرَهَا أَنْ تَتَزَرَ فِي قَوْرِ حَيْضَتِهَا، ثُمَّ يُبَاشِرُهَا. قَالَتْ: وَأَيْكُمْ يَمْلِكُ إِرْبَهُ كَمَا كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَمْلِكُ إِرْبَهُ؟ تَابَعَهُ خَالِدٌ وَجَرِيرٌ، عَنِ الشَّيْبَانِيِّ^(۴).

۳۰۲- عایشه رضی الله عنها ده‌لی: نه‌گه‌ر یه‌کی‌کمان (له‌ خه‌یزانه‌کانی په‌غه‌مبه‌ر ﷺ) له‌ هه‌یزدا بووایه و په‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ بیویستایه‌ یاری و ده‌ستبازی له‌گه‌لدا بکردایه، فه‌رمانی پی ده‌کرد نیزار ببه‌ستی له‌سه‌رم‌تای (یان خوین زوری) هه‌یزه‌گه‌یدا، پاشان پیستی به‌ر پیستی ده‌که‌وت و یاری له‌گه‌ل ده‌کرد، عایشه ده‌لی: کام له‌ ئیوه‌ خوی بو ده‌گیری وه‌ک په‌غه‌مبه‌ر ﷺ خوی بو ده‌گیری؟ (واته: به‌سه‌ر ئارم‌زوویدا زال پی). خالید و جه‌ریریش له‌ شه‌یبانییه‌وه‌ نه‌م فه‌رموودمیه‌یان گه‌ی‌راومه‌وه‌ (و پالپشتی گه‌ی‌راونه‌وه‌گه‌ی عه‌لی گوری موسه‌یر ده‌که‌ن).

^۱ ب‌روانه: ۳۰۲، ۳۰۳.

^۲ نیزار: پۆشاکیکه‌ ئیوقه‌د و خواره‌وه‌ داده‌پۆشن، توند ده‌کرێ و ده‌به‌ستری له‌ ئیوقه‌د.

^۳ ب‌روانه: ۲۹۵.

^۴ ب‌روانه: ۳۰۰.

۳۰۳- حَدَّثَنَا أَبُو الثُّعْمَانِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ قَالَ: حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَّادٍ قَالَ: سَمِعْتُ مَيْمُونَةَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَبَاشِرَ امْرَأَةً مِنْ نِسَائِهِ أَمَرَهَا، فَاتَّزَرَّتْ وَهِيَ حَائِضٌ. وَرَوَاهُ سُفْيَانٌ، عَنِ الشَّيْبَانِيِّ.

۳۰۳- عهبدوولای کوری شه داد دهلی: له مەیمونەوہ ﷺ بیستم دمیوت: پێغه مبهری خوا ﷺ هەر کات بیویستایه تیکه لی و یاری له گه ل ئا فره تیک له خیزانه کانی دا بکات که له جهیزدا بووایه، فه رمانی پی دمکرد نیزار ببهستی. سوفیانیش ئەم فه رموودمیه ی گیرا و متەوہ له شه یانییه وە.

۷- بَابُ تَرْكِ الْخَائِضِ الصَّوْمِ

۳۰۴- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي زَيْدٌ -هُوَ ابْنُ أَسْلَمَ- عَنْ عِيَّاضِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي أَضْحَى-أَوْ فِطْرٍ- إِلَى الْمُصَلَّى، فَمَرَّ عَلَى النِّسَاءِ، فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ تَصَدَّقْنَ، فَإِنِّي أُرِيْتُكُمْ أَكْثَرَ أَهْلِ النَّارِ.. فَقُلْنَ: وَيَمَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: تَكْثُرُنَّ اللَّعْنَ، وَتَكْفُرُنَّ الْعَشِيرَ، مَا رَأَيْتُ مِنْ نَاقِصَاتٍ عَقْلٍ وَدِينٍ أَذْهَبَ لِلْبُّ الرَّجُلِ الْحَازِمِ مِنْ إِحْدَاكُنَّ.. قُلْنَ: وَمَا نُقْصَانُ دِينِنَا وَعَقْلِنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: أَلَيْسَ شَهَادَةُ الْمَرْأَةِ مِثْلُ نِصْفِ شَهَادَةِ الرَّجُلِ؟.. قُلْنَ: بَلَى. قَالَ: فَذَلِكَ مِنْ نُقْصَانِ عَقْلِهَا، أَلَيْسَ إِذَا حَاصَتْ لَمْ تُصَلَّ وَلَمْ تَصُمْ؟.. قُلْنَ: بَلَى. قَالَ: فَذَلِكَ مِنْ نُقْصَانِ دِينِهَا.^(۱)

۷- باسی ئا فره تی جهیزدار روژوو ناگریت^(۲)

۳۰۴- ئەبو سه عیدی خودری ﷺ دهلی: پێغه مبهری خوا ﷺ له جهزنی هورباندا یان له جهزنی رهمه زاندا- بوو، له مه دینه رویشته دمه وهی شار

^۱ بروانه: ۱۶۶۲، ۱۹۵۱، ۳۶۵۸.

^۲ لهو روژانه دا که له جهیزدا به و پاک نییه.

بۆ نوێژگه^(۱)، به‌لای ئافره‌تاندا تێ په‌ری فهرمووی: ((ئهی کۆمه‌لی ئافره‌تان مال ببه‌خشن، چونکه به‌راستی ئیوه‌م نیشان درا زۆربه‌ی خه‌لکی دۆزه‌خ بوون))، ئه‌وانیش وتیان: به‌هۆی چیه‌وه (ئیمه‌ واین) ئهی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ؟ فهرمووی: ((نه‌فرین زۆر ده‌که‌ن و ناسوپاسگوزارن به‌رامبه‌ر می‌رده‌گانتان، (که‌سیکی) نه‌قل و ئایینه‌نامه‌واو (ی وه‌ک ئیوه‌م) نه‌دیوه به‌قه‌مه‌ر که‌سیکتان دل و نه‌قلی پیاوی هۆشه‌مه‌ند نه‌هێلێ))، وتیان: ناته‌واوی ئایین و نه‌قلی ئیمه‌ چیه‌ ئهی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ؟ فهرمووی: ((ئایا شایه‌تیدانی ئافره‌ت وه‌ک نیو شایه‌تیدانی پیاو نییه‌؟))، وتیان: به‌لێ وایه‌، فهرمووی: ((ده‌ی ئه‌وه ناته‌واوی نه‌قلتی، ئایا کاتی که‌وته بێنوێزی واز له نوێژ و رۆژوو ناهینی؟))، وتیان: به‌لێ وایه‌، فهرمووی: ((ئهو‌مش ناته‌واوی نایینه‌تی))^(۲).

۸- باب: تَقْضِي الْخَائِضِ الْمَنَاسِكَ كُلِّهَا إِلَّا الطَّوَافَ بِالْبَيْتِ

وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ: لَا بَأْسَ أَنْ تَقْرَأَ الْآيَةَ، وَلَمْ يَرِ ابْنُ عَبَّاسٍ بِالْقِرَاءَةِ لِلْجُنُبِ بَأْسًا. وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَذْكُرُ اللَّهَ عَلَى كُلِّ أَحْيَانِهِ. وَقَالَتْ أُمُّ عَطِيَّةَ: كُنَّا نُؤْمَرُ أَنْ يَخْرُجَ الْحَيْضُ، فَيَكْبَرَنَّ بِتَكْبِيرِهِمْ وَيَذْعُونَ^(۳). وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: أَخْبَرَنِي أَبُو سُفْيَانَ، أَنَّ هِرَقْلَ دَعَا بِكِتَابِ النَّبِيِّ ﷺ، فَقَرَأَ، فَإِذَا فِيهِ:

^۱ نوێژگه شوئینکی فراوان بوو له ده‌روه‌ی شاری مه‌دینه، پێغه‌مبه‌ر ﷺ نوێژی جه‌ژنه‌کانی له‌وی ده‌کرد.

^۲ باسکردنی ناته‌واوی نه‌قل و ئایین له ئافره‌تاندا مه‌به‌ست لێی به‌که‌مزاین و سه‌ره‌زه‌نشته‌کردنیان نییه‌، چونکه ئه‌و دوو شته له سه‌ره‌تا و دروستبوونیاندا هه‌بووه، به‌لکو وه‌ک ئاگاداری به‌ موسوڵمانان دراوه به‌هۆیانه‌وه تووشی هه‌له‌ نه‌بن، بۆیه سزای بۆ ئه‌وانه‌ داناهه‌ سپه‌هن و چاکه‌ی می‌رده‌کانیان له‌به‌رچاو نییه‌، نه‌ک له‌سه‌ر ناته‌واوی نه‌قل و ئایین، وه‌ شتیک یان که‌سیک کام‌ل و ته‌واو بیت به‌راورد به‌شتیک یان که‌سیک له‌و شته یان له‌و که‌سه کام‌لتر و ته‌واوتر به‌ ناته‌واوه داده‌نریت، وه‌ک ئافره‌تی چه‌یزدار گوناها‌ر نابیت به‌ نه‌کردنی نوێژ کاتی له‌ چه‌یزدایه‌، به‌لام ناته‌واوتره له که‌سیک که نوێژ ده‌کات. ب‌روانه: إرشاد الساری: ۵۴۳-۵۴۴.

^۳ له ر‌یوایه‌تی (کشمه‌ینی) به (وَيَذْعِينَ) هاتوه. إرشاد الساری: ۵۴۵/۱.

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝﴾ وَ ﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ ۝﴾ آل عمران، الآية^(۱).
 وَقَالَ عَطَاءٌ، عَنْ جَابِرٍ: حَاضَتْ عَائِشَةُ فَتَسَكَّتِ الْمَنَاسِكَ غَيْرَ الطَّوَافِ بِالْبَيْتِ، وَلَا تُصَلِّي^(۲) وَقَالَ
 الْحَكَمُ: إِنِّي لَأَذْبُجُ وَأَنَا جُنُبٌ. وَقَالَ اللَّهُ: ﴿وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ ۝﴾ الأنعام.

۸- باسیک: ئافرەتی هه‌یزدار هه‌موو رێواره‌سمه‌کانی حج ده‌کات جگه له سوورانه‌وه به ده‌وری که‌عبدا

ئێپراهمیم (ی نه‌خه‌عی) ده‌لی: قه‌یناکات هه‌یزدار ئایه‌تیک بخوین، عه‌بدو‌لای
 کو‌ری عه‌باس ؑ به‌لایه‌وه قورئان‌خویندن بۆ له‌شگران هه‌ج زیانی نییه، وه
 پێغه‌مبه‌ر ﷺ له هه‌موو کاته‌کانیدا زی‌کری خ‌وای ده‌کرد، ئومو عه‌تییه ﷺ
 ده‌لی: ئیمه (له جه‌ژنه‌کاندا) فه‌رمانمان پێ ده‌کرا که ئافرەتانی هه‌یزداریش
 بچه‌ن ده‌روه‌ی مه‌دینه (بۆ نوێژگه)، له‌گه‌ڵ الله اکبری پیاواندا الله اکبری‌ان ده‌کرد
 و دوو‌عیان ده‌کرد. وه عه‌بدو‌لای کو‌ری عه‌باس ؑ ده‌لی: ئه‌بو سو‌فیان بۆی
 گێڕامه‌وه که هه‌ر‌م‌قل دا‌وای نامه‌که‌ی پێغه‌مبه‌ری کرد ﷺ (که بۆی نووسیبوو)،
 خویندی‌ه‌وه ئه‌مه‌ی تیدا بوو: (به ناوی خ‌وای به‌خشنده‌ی میهره‌بان و ئه‌ی
 خاوه‌ن په‌راومه‌ناسمانییه‌کان و مر‌ن بۆ‌لای وته‌یه‌ک تا کو‌تایی ئایه‌ته‌که)،
 عه‌تانی‌ش له جابیره‌وه ؑ ده‌گێڕیته‌وه و ده‌لی: عائیشه که‌وته نێو بینوێژ،
 هه‌موو مه‌ناسیکه‌کانی هه‌جی کرد، جگه له سوورانه‌وه به ده‌وری که‌عبدا، وه
 نوێژی‌شی نه‌کرد، هه‌که‌میش ده‌لی من ئاژه‌ل سهر ده‌برم و له‌شیشم گرانه (و
 ناوی خواشی له‌سهر ده‌هینم)، خ‌وای گه‌وره ده‌فه‌رمووی: (گوشتی ئه‌و ئاژه‌له
 سه‌ر‌بر‌اوه) مه‌خۆن که ناوی خ‌وای له‌سهر نه‌هینراوه).

^۱ ب‌روانه: ۷.^۲ ب‌روانه: ۱۰۵۷.

۳۰۵- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ لَا نَذْكُرُ إِلَّا الْحَجَّ، فَلَمَّا جِئْنَا سَرِفَ طَمِئْتُ، فَدَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ ﷺ وَأَنَا أَبْكِي، فَقَالَ: «مَا يُبْكِيكِ؟» قُلْتُ: لَوَدِدْتُ وَاللَّهِ أَنِّي لَمْ أَحْجِ الْعَامَ. قَالَ: لَعَلَّكَ تُفْسِتِ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: فَإِنَّ ذَلِكَ شَيْءٌ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَى بَنَاتِ آدَمَ، فَافْعَلِي مَا يَفْعَلُ الْحَاجُّ، غَيْرَ أَنْ لَا تَطُوفِي بِالْبَيْتِ حَتَّى تَطْهُرِي.^(۱)

۳۰۵- عایشه (رضی اللہ عنہا) ده‌لی: له‌گه‌ل پی‌غه‌مبه‌ردا ﷺ له‌ مه‌دینه دمرجووین ته‌نیا باسی چه‌جمان ده‌کرد، جا کاتی گه‌یشتینه سه‌ریف که‌وته‌مه چه‌یزه‌وه و پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ هات بو لام، له‌و کاته‌دا ده‌گریام، فه‌رمووی: ((بوچی ده‌گریت؟)) وتم: سویند به‌خوا ناواته‌خوازبووم نه‌م سال چه‌جم نه‌کردایه، فه‌رمووی: ((ده‌لیی که‌وتوووته‌چه‌یزه‌وه؟))، وتم: به‌لی، فه‌رمووی: ((بیگومان نه‌وه شتی که‌خوای گه‌وره له‌سه‌ر کچانی ئاده‌می نووسیوه، حاجی چی ده‌کات توش بیکه، ته‌نها نه‌وه نه‌بی سوورانه‌وه به‌ده‌وری که‌عه‌دا مه‌که تا پاک ده‌بیته‌وه)).

۹- بَابُ الْاسْتِحَاظَةِ

۳۰۶- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ: قَالَتْ قَاطِمَةُ بِنْتُ أَبِي حُبَيْشٍ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي لَا أَطْهَرُ، أَفَادْعُ الصَّلَاةَ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّمَا ذَلِكَ عِرْقٌ وَلَيْسَ بِالْحَيْضَةِ، فَإِذَا أَقْبَلَتِ الْحَيْضَةُ فَأَتْرِكِي الصَّلَاةَ، فَإِذَا ذَهَبَ قَدْرُهَا فَاغْسِلِي عَنْكَ الدَّمَ وَصَلِّي.^(۲)

^۱ بېروانه: ۲۹۴.

^۲ بېروانه: ۲۲۸.

۹- باسی (حوکمی) خوینی نهخۆشی

۳۰۶- عائشه رضی الله عنها ده‌لی: فاتیمه‌ی کچی نه‌بو حوبه‌یش به پیغه‌مبه‌ری خوای ﷺ وت: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ من پاك نابمه‌وه له خوین ئایا واز بێم له نوێژکردن؟ پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فهرمووی: ((بیگومان ئه‌وه خوینی دهماریکه و حه‌یز نییه، جا ههر کاتی خوینی حه‌یزی جارانت هات نوێژ مه‌که، جا نه‌گهر کاته‌که‌ی حه‌یزی جارانت ته‌واو بوو، نه‌گهر خوینت هه‌بوو خوینه‌که‌ت بشۆره، (دوای خۆشۆردن)^(۱) نینجا نوێژ بکه. (واته: غوسل بکه و نه‌و خوینه بشۆره که بپته‌ومیه و بۆ هه‌موو نوێژیک خۆت پاك بکه‌ره‌وه له‌و خوینی نه‌خۆشیه).

۱۰- بابُ غَسْلِ دَمِ الْمَحِيضِ

۳۰۷- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ قَاطِمَةَ بِنْتِ الْمُنْذِرِ، عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ أَنَّهَا قَالَتْ: سَأَلَتِ امْرَأَهُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَرَأَيْتَ إِحْدَانَا إِذَا أَصَابَ ثَوْبُهَا الدَّمَ مِنَ الْحَيْضَةِ، كَيْفَ تَصْنَعُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا أَصَابَ ثَوْبٌ إِحْدَاكُنَّ الدَّمَ مِنَ الْحَيْضَةِ، فَلْتَقْرُضْهُ ثُمَّ لَتَنْضَحْهُ مَاءً، ثُمَّ لَتُصَلِّي فِيهِ.^(۲)

۱۰- باسی شۆردنی خوینی حه‌یز

۳۰۷- ئه‌سمائی کچی نه‌بو به‌کر رضی الله عنها ده‌گێڕپته‌وه ده‌لی: ئافرمتی‌ک پرسیا‌ری له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرد وتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پێم بلی: ئه‌گهر یه‌کی‌ک له ئیمه‌ی ئافرمتان خوینی حه‌یز به‌ر جله‌که‌ی که‌وت چی بکات؟ پیغه‌مبه‌ری

^۱ وه‌ک له فهرمووده‌ی ژماره (۳۲۵ و ۳۲۷) ی بوخاریدا هاتوه.

^۲ بروانه: ۲۲۷.

خواش ﷺ هه‌رمووی: ((ئه‌گه‌ر خوینی‌هه‌یز به‌ر جلی‌یه‌کی‌کتان‌که‌وت، با‌به‌ نینۆکی‌لی‌ی‌کاته‌وه‌ و بیکرینی، پاشان‌ناو (به‌ شوینه‌وارمه‌که‌یدا) بکات، ئینجا‌ نوژی‌پی‌وه‌ بکات)).

۳۰۸- حَدَّثَنَا أَصْبَغُ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ حَدَّثَهُ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَتْ إِحْدَانَا تَحِيضُ، ثُمَّ تَقْتَرِضُ الدَّمَ مِنْ ثَوْبِهَا عِنْدَ طَهْرِهَا فَتَغْسِلُهُ، وَتَنْضَحُ عَلَى سَائِرِهِ، ثُمَّ تُصَلِّي فِيهِ.

۳۰۸- عایشه (رضی‌الله‌عنه‌) ده‌لی: یه‌کی‌له‌ ئیمه‌ی‌نا‌هه‌رتان‌ده‌که‌وته‌هه‌یزه‌وه‌، پاشان‌له‌ کاتی‌پا‌گبو‌ونه‌ومیدا‌ئه‌و‌ خوینه‌ی‌به‌ جله‌کانیه‌وه‌ بو‌وایه‌، به‌ په‌نجه‌کانی‌ ده‌په‌رواند^(۱) (و‌ لی‌ی‌ ده‌کرده‌وه‌)، جا‌ ده‌یشۆرد‌ و‌ ناوی‌ ده‌په‌رژاند‌ به‌وه‌ی‌ نه‌یشۆردو‌وه‌ له‌ جله‌کانی، پاشان‌ نوژی‌پی‌وه‌ ده‌کرد.

II- بَابُ الْإِعْتِكَافِ لِلْمُسْتَحَاضَةِ

۳۰۹- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اعْتَكَفَ مَعَهُ بَعْضُ نِسَائِهِ وَهِيَ مُسْتَحَاضَةٌ تَرَى الدَّمَ، فَرُبَّمَا وَضَعَتِ الطَّسْتَ تَحْتَهَا مِنَ الدَّمَ. وَزَعَمَ أَنَّ عَائِشَةَ رَأَتْ مَاءَ الْعُصْفُرِ، فَقَالَتْ: كَانَ هَذَا شَيْءًا كَانَتْ فَلَانَهُ تَجِدُهُ^(۲).

^۱ (تَقْتَرِضُ): واته‌: به‌ نینۆک‌ بیکرینی‌ و‌ لی‌ی‌ بکاته‌وه‌، یان‌ به‌ په‌نجه‌کانی‌ بی‌په‌وتینی‌ و‌ لی‌ی‌ بکاته‌وه‌، هه‌ردوو‌ مانا‌که‌ پراسته‌. إرشاد‌ الساری: ۵۴۸/۱.

^۲ بروانه‌: ۳۱۰، ۳۱۱، ۳۰۳۷.

II- باسی (حوکمی) ئیعتیکافکردنی ئا‌فره‌تیک خوینی نه‌خۆشی‌ه‌بی‌ت

۳۰۹- عی‌کریمه ده‌لّی عائیشه رضی‌الله‌عنہا ده‌گپ‌رپ‌ته‌وه: که ئا‌فرمتیک^(۱) له خیزانه‌کانی پ‌یغه‌م‌ب‌هر صلی‌الله‌علیه‌و‌آله‌وس‌لم ئیعتیکافی ده‌کرد له‌گه‌لیدا له کاتی‌کدا خوینی نه‌خۆشی‌ه‌ه‌بوو، جا هه‌ندی جار ته‌شتی له‌ژ‌یر خۆیدا داد‌نا له‌ب‌هر زو‌ری خوینه‌که‌ی، وه (عی‌کریمه) ده‌لّی: عائیشه بی‌نی زه‌رداو‌یک‌ی (وه‌ک ئا‌وی گو‌له‌گه‌زنه‌ی) هه‌یه، جا وتی: نه‌مه ده‌لّی‌ی نه‌و شته‌یه فالا‌نه ئا‌فرمت هه‌یبوو.

۳۱۰- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: اعْتَكَفْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی‌الله‌علیه‌و‌آله‌وس‌لم امْرَأَةً مِنْ أَزْوَاجِهِ، فَكَانَتْ تَرَى الدَّمَ وَالْصُّفْرَةَ، وَالطُّسْتُ تَحْتَهَا وَهِيَ تُصَلِّي^(۲).

۳۱۰- عائیشه رضی‌الله‌عنہا ده‌لّی: له‌گه‌ل پ‌یغه‌م‌ب‌هری خوادا صلی‌الله‌علیه‌و‌آله‌وس‌لم ئا‌فرمتیک له خیزانه‌کانی ئیعتیکافی کرد، جا خوین و زه‌ردایی هه‌بوو، ته‌شتیک‌ی له‌ژ‌یردا بوو له کاتی‌کدا نو‌یز‌ی ده‌کرد.

۳۱۱- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ بَعْضَ أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ اعْتَكَفَتْ وَهِيَ مُسْتَحَاضَةٌ^(۳).

۳۱۱- عائیشه رضی‌الله‌عنہا ده‌گپ‌رپ‌ته‌وه: که یه‌ک‌یک له دای‌کی ئی‌مانداران ئیعتیکافی کرد و له کاتی‌کدا خوینی نه‌خۆشی‌ه‌ه‌بوو.

^۱ که سه‌وده‌ی کچی زه‌مه‌ه بوو.

^۲ ب‌روانه: ۳۰۹.

^۳ ب‌روانه: ۳۰۹.

۱۲- بَابُ: هَلْ تُصَلِّي الْمَرْأَةُ فِي تَوْبٍ حَاضَتْ فِيهِ؟

۳۱۲- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ: قَالَتْ عَائِشَةُ: مَا كَانَ لِإِحْدَانَا إِلَّا تَوْبٌ وَاحِدٌ تَحِيضُ فِيهِ، فَإِذَا أَصَابَهُ شَيْءٌ مِنْ دَمٍ، قَالَتْ بِرَيْقِهَا فَقَصَعَتْهُ بِظُفْرِهَا.

۱۲- بَاسِيَك: ئایا ئافرهت دروسته نوێژ بکات

به‌و جله‌وه که له‌به‌ریدا بووه که‌وتوووه‌ته‌ه‌یزه‌وه

۳۱۲- عایشه رضی اللہ عنہا ده‌لی: هیج ئافره‌تی‌کمان له‌ کراسی زیاتری نه‌بوو که ده‌که‌وته‌ه‌یزه‌وه له‌به‌ریدا بوو، جا نه‌گه‌ر هه‌ندی خوینی به‌ریکه‌وتایه، به‌ تفی ته‌ری دم‌کرد و به‌ نینۆکی دم‌کړاند.

۱۳- بَابُ الطَّيِّبِ لِلْمَرْأَةِ عِنْدَ غُسْلِهَا مِنَ الْمَحِيضِ

۳۱۳- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ حَفْصَةَ -قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: أَوْ هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ، عَنْ حَفْصَةَ- عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ: كُنَّا نُنْهَى أَنْ نُحِدَّ عَلَى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلَاثٍ، إِلَّا عَلَى زَوْجٍ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا، وَلَا نَكْتَحِلَ وَلَا نَتَطَيَّبَ وَلَا نَلْبَسَ تَوْبًا مَضْبُوعًا إِلَّا تَوْبَ عَصَبٍ، وَقَدْ رُخِّصَ لَنَا عِنْدَ الطُّهْرِ إِذَا اغْتَسَلَتْ إِحْدَانَا مِنْ مَحِيضِهَا فِي ثُبْدَةٍ مِنْ كُسْتٍ أَظْفَارٍ، وَكُنَّا نُنْهَى عَنِ اتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ. قَالَ: رَوَاهُ هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ، عَنْ حَفْصَةَ، عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ^(۱).

^۱ برونه: ۱۲۷۸، ۱۲۷۹، ۵۳۴۰، ۵۳۴۱، ۵۳۴۲، ۵۳۴۳.

۱۳- باسی به‌کاره‌یینانی بۆنی خوش بۆ ئافرهت

کاتی خۆی ده‌شوات که پاک ده‌بیته‌وه له‌حه‌یز

۳۱۳- حه‌فصه له‌ ئومو عه‌تییه‌وه له‌ پێغه‌مبه‌رموه ﷺ ده‌گێڕێته‌وه ده‌لی: ئیمه‌ی ئافره‌تان قه‌ده‌مغه‌ ده‌کراین سێ رۆژ زیاتر ته‌عه‌زیه‌بار بین بۆ مردوو، جگه‌ له‌ مێرد که‌ چوار مانگ و ده‌ رۆژ ته‌عه‌زیه‌بار ده‌بووین، چاومان نه‌ده‌پرشت و بۆنی خوشمان له‌ خۆمان نه‌ده‌دا وه‌ جلی رهنگه‌راومان له‌به‌ر نه‌ده‌کرد، مه‌گه‌ر جوړه‌ پۆشاکێکی رهنگه‌راوی یه‌مه‌نی که‌ ناوی (عَضْب) بوو، وه‌ بیگومان رێگه‌ درابووین له‌ کاتی پاکبوونه‌مدا نه‌گه‌ر یه‌کیکمان غوسلی بێنویژی کرد، هه‌ندی له‌ بۆنخووشی (أَطْفَار)^۱ به‌کار بێنی، وه‌ ئیمه‌ قه‌ده‌مغه‌ کرابووین له‌ شوێنکه‌وتنی جه‌نازه‌ی مردووان. نه‌بو عه‌بدوڵا (ئیمام بوخاری) ده‌لی: هه‌روه‌ها ئه‌م قه‌رمووده‌یه‌ هیشامی کوری حه‌سان له‌ حه‌فصه‌وه‌ نه‌ویش له‌ ئومو عه‌تییه‌وه‌ نه‌ویش له‌ پێغه‌مبه‌رموه ﷺ گێڕاویه‌ته‌وه‌.

۱۴- بَابُ ذَلِكَ الْمَرْأَةِ نَفْسَهَا إِذَا تَطَهَّرَتْ مِنَ الْمَحِيضِ،

وَكَيْفَ تَغْتَسِلُ، وَتَأْخُذُ فِرْصَةً مُّسَكَّةً قَتَبَعُ بِهَا أَثَرَ الدَّمِّ

۳۱۴- حَدَّثَنَا يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ مَنْصُورِ ابْنِ صَفِيَّةَ، عَنْ أُمِّهِ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ أُمَّرَأَةً سَأَلَتِ النَّبِيَّ ﷺ عَنْ غُسْلِهَا مِنَ الْمَحِيضِ، فَأَمَرَهَا كَيْفَ تَغْتَسِلُ، قَالَ: خُذِي فِرْصَةً مِنْ مِسْكِ فَتَطَهَّرِي بِهَا.. قَالَتْ: كَيْفَ أَتَطَهَّرُ؟ قَالَ: تَطَهَّرِي بِهَا.. قَالَتْ: كَيْفَ؟ قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ! تَطَهَّرِي.. فَاجْتَبِذْهَا إِلَيَّ فَقُلْتُ: تَتَّبَعِي بِهَا أَثَرَ الدَّمِّ^(۱).

^۱ أَطْفَار: شاریکه له‌ که‌ناره‌کانی یه‌مه‌ن، بۆنه‌خۆشه‌که‌ به‌ ناوی نه‌و شاره‌وه‌ ناو نراوه‌، چونکه‌ له‌وێوه‌ ده‌هێترا.

^۲ بڕوانه: ۳۱۵، ۷۳۵۳.

۱۴- باسی ئافرەت دەست بخاتە لاشە کاتی خوشۆردنی بێنویژی، وہ چۆن خۆی بشوات، وہ پارچە یەک لۆکە میسکاو میبێت و بیخاتە نیو لەشیەوہ تا بۆنی خوینەکە نہهێلێ

۳۱۴- صفیہ دەلی: عائشہ رضی اللہ عنہا دەلی: ئافرەتی دەربارە ی غوسلی بێنویژی پرسیاری لە پیغەمبەر کرد ﷺ؟ پیغەمبەریش ﷺ فەرمانی پی کرد چۆن غوسل بکات و فەرمووی: ((پارچە یەک لۆکە میسکاو بێنە و خۆتی پی پاک بکەرەوہ))، ئافرەتەکە وتی: چۆن خۆمی پی پاک بکەمەوہ؟ فەرمووی: ((خۆتی پی پاک بکەرەوہ))، وتی: چۆن؟ فەرمووی: ((سبحان الله، خۆتی پی پاک بکەرەوہ))، عائشە دەلی: رامکیشا بۆ لای خۆم و بێم وت: (لەدوای غوسلەکەت) ئەو پارچە لۆکە میسکاو بیە بخەرە ئەو شوینە ی خوینی لی دەرەچی (با بۆنی خوینەکە نہهێلێ).

۱۵- بابُ غَسْلِ الْمَحِيضِ

۳۱۵- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ قَالَ: حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، حَدَّثَنَا مَنْصُورٌ، عَنْ أُمِّهِ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ امْرَأَةً مِنَ الْأَنْصَارِ قَالَتْ لِلنَّبِيِّ ﷺ: كَيْفَ أَغْتَسِلُ مِنَ الْمَحِيضِ؟ قَالَ: «خُذِي فِرْصَةً مُمَسَّكَةً، فَتَوَضَّئِي ثَلَاثًا. ثُمَّ إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ اسْتَحْيَا فَأَعْرَضَ بِوَجْهِهِ، أَوْ قَالَ: «تَوَضَّئِي بِهَا. فَأَخَذْتُهَا فَجَذَبْتُهَا فَأَخْبَرْتُهَا بِمَا يُرِيدُ النَّبِيُّ ﷺ»^(۱).

۱۵- باسی خوشۆردنی (ئافرەت لە) بێنویژی

۳۱۵- صفیہ لە عائشەوہ رضی اللہ عنہا دەگێڕێتەوہ: کە ئافرەتیکی ئەنصار ی بە پیغەمبەری خۆی ﷺ وت: چۆن خۆم بشۆرم لە بێنویژی؟ فەرمووی:

^۱ بروانە: ۳۱۴.

((پارچه‌یه‌ك لۆكه‌ی میسكاوی بی‌نه و سێ جار خۆتی پێ پاك بكه‌رموه))^(۱)، جا پی‌غه‌مبهر ﷺ شهرمی کرد و پرووی وهرچه‌رخاند، یان فهرمووی: ((خۆتی پێ پاك بكه‌رموه))، عائیشه ؓ ده‌لی: منیش قۆلیم گرت و رامکیشا و بێم وت که پی‌غه‌مبهر ﷺ چی مه‌به‌سته.

۱۶- بَابُ امْتِشَاطِ الْمَرْأَةِ عِنْدَ غَسْلِهَا مِنَ الْمَحِيضِ

۳۱۶- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: أَهْلَلْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ، فَكُنْتُ مِمَّنْ مَتَّعَ، وَلَمْ يَسْقِ الْهَدْيَ. فَرَعَمْتُ أَنَّهَا حَاضَتْ، وَلَمْ تَطْهُرْ حَتَّى دَخَلْتُ لَيْلَةَ عَرَفَةَ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَذِهِ لَيْلَةُ عَرَفَةَ، وَإِنَّمَا كُنْتُ مَتَّعْتُ بِعُمْرَةٍ. فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «انْقُضِي رَأْسَكَ، وَامْتَشِطِي، وَأَمْسِكِي عَنْ عُمْرَتِكَ». فَفَعَلْتُ، فَلَمَّا قَضَيْتُ الْحَجَّ أَمَرَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ لَيْلَةَ الْحَضْبَةِ فَأَعْمَرَنِي مِنَ التَّنْعِيمِ مَكَانَ عُمْرَتِي الَّتِي نَسَكْتُ^(۲).

۱۶- باسی قژداهینانی ئافرەت له کاتی خۆشۆردنی له بینوێژی

۳۱۶- عوروه ده‌گیرپێته‌وه ده‌لی: عائیشه ؓ ده‌لی: له هه‌جی مائناواپییدا له‌گه‌ڵ پی‌غه‌مبهری خوادا ﷺ ئیحرامم به‌ست، جا من له‌و که‌سانه‌ بووم که به‌ عومره ئیحرامم به‌ستبوو، هه‌دیشم^(۱) نه‌هینابوو، جا عائیشه هه‌ستی کرد که‌وتۆته

^۱ یان شۆنه‌که‌ی پێ بۆنخۆش بکه، بڕوانه: مرآة المفاتیح شرح مشکاة المصابیح: ۱۳۵/۲.

^۲ بڕوانه: ۲۹۴.

^۳ (هه‌دی: ئه‌و ئازده‌یه‌ حاجی له‌ گه‌ڵ خۆی ده‌یهێنێت له‌ مه‌که‌که‌ سه‌ری ده‌برێ، وه (مِمَّنْ مَتَّعَ) واته: له‌و که‌سانه‌ بوو ئیحرامی به‌ ته‌مه‌تووع به‌ستبوو، ئه‌بووایه‌ بیوتایه: (مِمَّنْ مَتَّعْتُ) هه‌روه‌ها: (وَلَمْ يَسْقِ الْهَدْيَ) واته: هه‌دی

ببنوئیزییه‌وه و پاک نه‌بوئییه‌وه تا گه‌شته شه‌وی عه‌رفه‌ه، وتی: نه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا
 ﷺ نیستا شه‌وی عه‌رفه‌یه و منیش ئی‌حرام (به عومره) به‌ستوه؟ پی‌غه‌مبه‌ری
 خوا ﷺ پی‌ی فهرموو: ((ه‌زی سهرت (به‌له‌کانت) بکه‌روه و ه‌زت دابه‌ینه و واز له
 عومره‌که‌ت بی‌نه و مه‌یکه‌ه))، (عائیشه ده‌لی: منیش وام کرد، جا که حه‌جم ته‌واو
 کرد پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فهرمانی کرد به عه‌بدوهره‌مانی برام له شه‌وی دهرچوونمان له
 مینا عومره‌ی پی‌ی کردم له (مزگه‌وتی) ته‌نعیمه‌وه، (ئی‌حرام به‌ست و رویشتم له
 که‌عه عومره‌که‌م کرد) له‌جیاتی نه‌و عومره‌یه‌ی که بۆم نه‌کرا.

۱۷- بَابُ نَقْضِ الْمَرَّاتِ شَعْرَهَا عِنْدَ غَسْلِ الْمَحِيضِ

۳۱۷- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ
 عَائِشَةَ قَالَتْ: خَرَجْنَا مُوَافِينَ لِهَلَالِ ذِي الْحِجَّةِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ أَحَبَّ أَنْ
 يُهَلَ بِعُمْرَةٍ فَلْيُهَلِّ، فَإِنِّي لَوْلَا أَنِّي أَهْدَيْتُ لِأَهْلَتِي بِعُمْرَةٍ.. فَأَهَلَّ بَعْضُهُمْ بِعُمْرَةٍ،
 وَأَهَلَّ بَعْضُهُمْ بِحَجٍّ، وَكُنْتُ أَنَا مِمَّنْ أَهَلَ بِعُمْرَةٍ. فَأَذَرَنِي يَوْمَ عَرَفَةَ وَأَنَا حَائِضٌ،
 فَشَكَّوْتُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَ: دَعِي عُمْرَتِكَ، وَانْقُضِي رَأْسَكَ وَامْتَشِطِي، وَأَهْلِي
 بِحَجٍّ.. فَفَعَلْتُ، حَتَّى إِذَا كَانَ لَيْلَةُ الْحَضْبَةِ أَرْسَلَ مَعِيَ أَخِي عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي
 بَكْرٍ، فَخَرَجْتُ إِلَى التَّنْعِيمِ، فَأَهْلَلْتُ بِعُمْرَةٍ مَكَانَ عُمْرَتِي. قَالَ هِشَامُ: وَلَمْ يَكُنْ
 فِي شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ هَدْيًا وَلَا صَوْمٌ وَلَا صَدَقَةٌ^(۱).

نه‌هینابوو، نه‌بووایه بیوتایه: (وَلَمْ أَسْقِ الْهَدْيَ) واته: هه‌دیم نه‌هینابوو . نه‌مه له زمانێ عه‌ره‌بیدا پی‌ی ده‌لێن:
 إلتفات من المتكلم الى الغائب، واته: گو‌یرینی وته له قسه‌که‌روه بۆ قسه‌له‌سه‌رکراو. بر‌وانه: إرشاد الساری: ۵۵۶/۱.

^۱ بر‌وانه: ۲۹۴.

۱۷- باسی ئافره‌ت قژ و په‌لکه‌ی بکاته‌وه له کاتی غوسلای بێنویژیدا

۳۱۷- عائیشه رضی الله عنها ده‌لێ: له سه‌رمه‌تای مانگی (ذی الحجة) وه له مه‌دینه دهرچووین و بێغه‌مبه‌ری خوا صلی الله علیه و آله فهرمووی: ((هه‌ر که‌س ده‌یه‌وێ به‌ عومره ئیچرام ببه‌ستی با ببه‌ستی، جا به‌راستی نه‌گه‌ر له‌به‌ر نه‌وه نه‌بوویه من هه‌دیم هه‌ناوه، به‌ عومره ئیچرام دمه‌سته))، جا هه‌ندیکیان ئیچرامیان به‌ عومره به‌ست و هه‌ندیکێ دیکه‌یان به‌ هه‌ج به‌ستیان، منیش له‌وانه بووم به‌ عومره ئیچرام به‌ستیوو، که‌ گه‌شتمه‌ رۆژی عه‌ره‌فه که‌وتمه‌ هه‌یزه‌وه، سکالام برد بۆ بێغه‌مبه‌ر صلی الله علیه و آله، نه‌ویش فهرمووی: ((واز له‌ عومره‌که‌ت بێنه، قژی سه‌رت (په‌لکه‌کانت) بکه‌روه و شانه‌ی بکه‌ و ئیچرام به‌ هه‌ج ببه‌سته))، منیش وام کرد، تا شه‌وی مینا (بێغه‌مبه‌ر صلی الله علیه و آله) عه‌بدوره‌حمانی کۆری ته‌بو به‌کری برامی له‌گه‌لمدا نارد و له‌ مه‌که‌که‌ رۆشتمه‌ دهره‌وه بۆ (مزگه‌وتی) ته‌نعیم، ئیچرام به‌ عومره به‌ست (عومره‌م کرد) له‌باتی عومره‌که‌ی بێشووم. هه‌شام ده‌لێ: له‌ هه‌ج یه‌ک له‌ مانهدا سه‌ره‌برینی ئازهل (فیدییه) و رۆژووگرتن و ماله‌خشین بپووست نه‌بوو له‌سه‌ری.

۱۸- بابُ ﴿مُخَلَّفَةٌ وَغَيْرُ مُخَلَّفَةٍ لِّبَيْنِ﴾ ۝ الْحَجَّ

۳۱۸- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَادٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: إِنَّ اللَّهَ صلی الله علیه و آله وَكَلَّ بِالرَّحِمِ مَلَكًا يَقُولُ: يَا رَبِّ نُطْفَةٍ، يَا رَبِّ عَلَقَةٍ، يَا رَبِّ مُضْغَةٍ. فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَقْضِيَ خَلْقَهُ قَالَ: أَذْكَرٌ أَمْ أُنْثَى؟ شَقِيٌّ أَمْ سَعِيدٌ؟ فَمَا الرُّزْقُ وَالْأَجَلُ؟ فَيُكْتَبُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ.^(۱)

^۱ بې‌وانه: ۳۳۳، ۶۵۹۵.

۱۸- باسی پاشه‌ی: ﴿مُحَلَّقَةٌ وَغَيْرُ مُحَلَّقَةٍ لِّنَّبِيِّنَ﴾ ﴿الحج

۳۱۸- نه‌نه‌سی کورێ مالیک ﷺ له پیغه‌مبه‌روه‌ه ﷺ ده‌گیریت‌ه‌وه که فه‌رموو‌یه‌تی: ((بێگومان خودا ﷻ مندا‌لدانی ئا‌هرمتی سپارد‌وه به‌ فریسته‌یه‌ک، ده‌لێ په‌روم‌ردگارم (نیستا نه‌مه) دلۆپه ئاوێکه، په‌روم‌ردگارم خوین‌پارمیه، په‌روم‌ردگارم گوشت‌پارمیه، جا نه‌گه‌ر ویستی برپاری دروست‌کردنی بدات (فریسته‌که) ده‌لێ: نیره یان می؟ به‌دبه‌خته یان به‌خته‌موه‌ه؟ رۆزی چه‌نده و کاتی مردنی که‌یه؟ (نه‌مانه هه‌مووی) ده‌نووس‌ری له کاتی‌کدا له سکی دایکیدا‌یه.

۱۹- بابُ کَیْفَ تُهَلُّ الْحَائِضُ بِالْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ؟

۳۱۹- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ، فَمِنَّا مَنْ أَهَلَ بِعُمْرَةٍ، وَمِنَّا مَنْ أَهَلَ بِحَجٍّ، فَقَدِمْنَا مَكَّةَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ أَحْرَمَ بِعُمْرَةٍ وَلَمْ يَهْدِ فَلْيُحِلِّ، وَمَنْ أَحْرَمَ بِعُمْرَةٍ وَأَهْدَى فَلَا يَحِلُّ حَتَّى يَحِلَّ بِنَحْرِ هَذِيهِ، وَمَنْ أَهَلَ بِحَجٍّ فَلْيُتِمِّمْ حَجَّهُ». قَالَتْ: فَحِضْتُ فَلَمْ أَزَلْ حَائِضًا حَتَّى كَانَ يَوْمَ عَرَفَةَ، وَلَمْ أَهْلِلْ إِلَّا بِعُمْرَةٍ، فَأَمَرَنِي النَّبِيُّ ﷺ أَنْ أَنْقُضَ رَأْسِي وَأَمْتَشِطَ، وَأَهْلِلْ بِحَجٍّ، وَأَتْرِكَ الْعُمْرَةَ، فَفَعَلْتُ ذَلِكَ حَتَّى قَضَيْتُ حَجِّي، فَبَعَثَ مَعِيَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، وَأَمَرَنِي أَنْ أَعْتِمِرَ مَكَانَ عُمْرَتِي مِنَ التَّنْعِيمِ^(۱).

۱۹- باسی ئافره‌تی هه‌یزدار چۆن ئیحرام ده‌به‌ستی به حج و عومره؟

۳۱۹- عوروه له عانیشه‌وه ﷺ ده‌گیرێته‌وه ده‌لی: له حه‌جی مائاوایدا له‌گه‌ڵ پیغه‌مبه‌ردا ﷺ له مه‌دینه دهرچووین، جا هه‌مان بوو ئیحرامی به عومره به‌ستبوو، هه‌شمان بوو ئیحرامی به حه‌ج به‌ستبوو، جا گه‌یشتینه مه‌ککه و پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((هه‌ر که‌س ئیحرامی به عومره به‌ستووه و هه‌دی نه‌هێناوه، با ئیحرام بشکێنێ، هه‌ر که‌سیش ئیحرامی به عومره به‌ستووه و هه‌دی هێناوه، ئیحرام نه‌شکێنێ هه‌تا به سه‌ربرینی هه‌دییه‌که‌ی ده‌یشکێنێ، هه‌ر که‌سیش ئیحرامی به حه‌ج به‌ستووه، نه‌وه با حه‌جه‌که‌ی ته‌واو بکات))، عانیشه ده‌لی: من که‌وتمه حه‌یزه‌وه به‌رده‌وام له حه‌یزدا بووم تا رۆژی عه‌ره‌فه و ئیحرامیشم ته‌نها به عومره به‌ستبوو، جا پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمانی پێ کردم ه‌زی سه‌رم بکه‌مه‌وه و شانه‌ی بکه‌م و ئیحرام به حه‌ج به‌ستم و واز له عومره‌که‌م بێنم، منیش نه‌وهم کرد به‌رده‌وام بووم تا کاره‌گانی حه‌جم ته‌واو کرد، جا پیغه‌مبه‌ر ﷺ عه‌بدوره‌حمانی کوری نه‌بو به‌کری (برامی) نارد له‌گه‌ڵمدا فه‌رمانی پێ کردم عومرمیه‌ک بکه‌م، له ته‌نعیمه‌وه (ئیحرامم به‌ست و عومره‌م کرد) له‌جیاتى عومره‌که‌ی رابووورد.

۲۰- بَابُ إِقْبَالِ الْمَحِيضِ وَإِدْبَارِهِ

وَكُنَّ نِسَاءً يَنْعَتْنَ إِلَى عَائِشَةَ بِالذُّرْجَةِ فِيهَا الْكُرْسُفُ فِيهِ الصُّفْرَةُ، فَتَقُولُ: لَا تَعْجَلْنَ حَتَّى تَرَيْنَ الْقَصَّةَ الْبَيْضَاءَ. تُرِيدُ بِذَلِكَ الطَّهْرَ مِنَ الْخَيْضَةِ. قَالَ الْبُخَارِيُّ: وَبَلَغَ ابْنَةُ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، أَنَّ نِسَاءً يَدْعُونَ بِالْمَصَابِيحِ مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ يَنْظُرْنَ إِلَى الطَّهْرِ، فَقَالَتْ: مَا كَانَ النِّسَاءُ يَصْنَعْنَ هَذَا. وَعَابَتْ عَلَيْهِنَّ.

۲۰- باسی سه‌مه‌تا و کو‌تایی جهیز

هه‌ندی له ئا‌فرمتان هه‌بوون پارچه‌په‌ڕۆیان دهنارد بۆ عایشه رضی اللہ عنہا، لۆکه‌ی تێدا بوو، که زمردایی پێوه‌ بوو، عایشه‌ش دمیوت: په‌له‌ مه‌که‌ن هه‌تا لۆکه‌که‌ به‌ سپێتی دهبینن، مه‌به‌ستی به‌وه‌ پاک‌بوونه‌وه‌ بوو له‌ جهیز. بوخاری ده‌لێ: هه‌وال درا به‌ کچی زمیدی کۆری سابیت رضی اللہ عنہ که هه‌ندی له‌ ئا‌فرمتان داوای چ‌را دمه‌که‌ن له‌ شه‌ودا سه‌یر (ی په‌ڕۆکه‌یان) بکه‌ن بۆ پاک‌بوونه‌ومیان له‌ جهیز، ئه‌ویش وتی: ئا‌فرمتان ئه‌ومیان نه‌ده‌کرد له‌ رابردوودا، ئه‌وه‌ی به‌ ره‌خنه‌ و عه‌یب لێ گرتن.

۳۲۰- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ أَبِي حُبَيْشٍ كَانَتْ تُسْتَحَاضُ فَسَأَلَتِ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ ذَلِكَ عِزْقٌ وَلَيْسَتْ بِالْحَيْضَةِ فَإِذَا أَقْبَلَتْ الْحَيْضَةُ فَدَعِيَ الصَّلَاةَ وَإِذَا أَذْبَرَتْ فَاعْتَسَلِي وَصَلِّي^(۱).

۳۲۰- عایشه رضی اللہ عنہا دمه‌گیرپێته‌وه‌ که فاتیمه‌ی کچی ئه‌بو حوبه‌یش خوینی نه‌خۆشی (به‌رده‌وامی) هه‌بوو، جا پرسیا‌ری له‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ کرد، ئه‌ویش هه‌رمووی: ((ئه‌وه‌ خوینی ده‌مارێکه‌ و جهیز نییه‌، جا کاتی جهیزه‌که‌ ده‌ستی پێ کرد، (به‌گوێره‌ی مانگه‌کانی پێشوو) واز له‌ نوێژکردن بێنه‌، وه‌ کاتی کاتی جهیزه‌که‌ت تێ په‌ری و ته‌واو بوو، خۆت بشۆره‌ و نوێژ بکه‌)).

۲۱- باب: لا تقضي الحائض الصلاة

وَقَالَ جَابِرٌ وَأَبُو سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: ((تَدْعُ الصَّلَاةَ))^(۱).

۳۲۱- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ قَالَ: حَدَّثَنَا قَتَادَةُ قَالَ: حَدَّثَنِي مُعَاذَةُ، أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ لِعَائِشَةَ: أَتَجْزِي إِحْدَانَا صَلَاتَهَا إِذَا طَهَّرَتْ؟ فَقَالَتْ: أَحَرُورِيَّةُ أَنْتِ؟ كُنَّا نَحْيِضُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَلَا يَأْمُرُنَا بِهِ. أَوْ قَالَتْ: فَلَا نَفْعَلُهُ.

۲۱- باسیک: ئافره‌تی‌ه‌یزدار نوێژ ناگیریت‌ه‌وه

جابر و ئه‌بو سه‌عید رضی‌الله‌عنهما له‌ پ‌ی‌غه‌م‌به‌ره‌وه ﷺ ده‌گیرنه‌وه که‌ فه‌رموویه‌تی: ((ئافره‌تی‌ه‌یزدار نوێژ ناکات)).

۳۲۱- موعازه ده‌لی: ئافره‌تی‌ک به‌ عایشه‌ی رضی‌الله‌عنها وت: ئایا هه‌ریه‌ک له‌ ئیمه‌ کاتی پاک بویه‌وه نوێژه‌کانی (کاتی هه‌یزداری) بگیریت‌ه‌وه؟ عایشه‌ش وتی: تۆ چه‌روریت^(۱)، ئیمه‌ له‌ خزمه‌تی پ‌ی‌غه‌م‌به‌ردا ﷺ ده‌که‌وتینه‌ هه‌یزه‌وه فه‌رمانی پ‌ی نه‌ده‌کردین به‌ گیرانه‌وه‌ی ئه‌و نوێژانه‌ یان وتی: نه‌مانده‌گیرانه‌وه.

۲۲- بَابُ النَّوْمِ مَعَ الْحَائِضِ وَهِيَ فِي ثِيَابِهَا

۳۲۲- حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ حَفْصٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ زَيْنَبِ ابْنَةِ أَبِي سَلَمَةَ حَدَّثَتْهُ، أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ قَالَتْ: حِضْتُ وَأَنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي الْخِمِيلَةِ، فَأَنْسَلْتُ فَخَرَجْتُ مِنْهَا، فَأَخَذْتُ ثِيَابَ حِيضَتِي فَلَبِسْتُهَا، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَنْفِسْتِ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، فَدَعَانِي فَأَدْخَلَنِي مَعَهُ فِي الْخِمِيلَةِ. قَالَتْ: وَحَدَّثَنِي أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقْبُلُهَا وَهُوَ صَائِمٌ، وَكُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَالنَّبِيُّ ﷺ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ مِنَ الْجَنَابَةِ^(۲).

^۱ ب‌روانه: ۳۰۴، ۱۰۵۷.

^۲ چه‌روری: واته: خه‌واریج که‌ ته‌ن‌ها کار به‌و حوکمانه‌ ده‌که‌ن که‌ له‌ قورئاندا هاتووه، وه کار ناکه‌ن به‌و حوکمانه‌ی له‌فه‌رمووده‌که‌ندا هاتووه، چه‌روری شوئیتکه‌ له‌کوفه‌ که‌ خه‌واریجه‌کانی لێ بوو، ئه‌وان پ‌یان وا بوو ئافره‌ت له‌حه‌یزیشدا ب‌، ده‌بی نوێژ ب‌کات.

^۳ ب‌روانه: ۲۹۸.

۲۲- باسی خه‌وتنی پیاو له‌گه‌ل خیزانیدا

له‌کاتی‌کدا پۆشاک‌ی هه‌یزه‌که‌ی له‌به‌ردایه

۳۲۲- ئومو سه‌له‌مه (ﷺ) ده‌لی: که‌وته‌ه هه‌یزه‌وه له‌کاتی‌کدا له‌گه‌ل پێغه‌مبه‌ردا (ﷺ) له‌ژێر یه‌ک جاجمدا بووین، ئینجا به‌هیواشی خۆم کیشایه‌وه، جا نه‌و جل‌وبه‌رگه‌ی بۆ هه‌یز بوو هینام و له‌به‌رم کرد، پێغه‌مبه‌ری خواش (ﷺ) فهرمووی پیم: ((که‌وتیه‌ه هه‌یزه‌وه؟))، وتم: به‌لی، جا بانگی کرده‌وه، کرده‌یه‌وه به‌ژێر جیگه‌که‌دا له‌گه‌ل خۆیدا (پاکشامه‌وه)، که‌چه‌که‌ی ئومو سه‌له‌مه (ﷺ) ده‌لی: ئومو سه‌له‌مه هه‌والی پێ دام که‌ پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) ماچی ده‌کرد له‌کاتی‌کدا که‌ به‌پۆژوو بووه، وه (ده‌یوت): من و پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) غوسلی له‌شگرانیمان کردوه له‌یه‌ک ده‌فردا.

۲۳- بابُ هَنْ أَخَذَ ثِيَابَ الْحَيْضِ سِوَى ثِيَابِ الطَّهْرِ

۳۲۳- حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ زَيْنَبِ ابْنَةِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: بَيْنَا أَنَا مَعَ النَّبِيِّ (ﷺ) مُضْطَجِعَةً فِي خِمِيلَةٍ حِضْتُ، فَأَنْسَلْتُ فَأَخَذْتُ ثِيَابَ حِيضِي، فَقَالَ: أَنْفِستِ؟.. فَقُلْتُ: نَعَمْ. فَدَعَانِي، فَأَضْطَجَعْتُ مَعَهُ فِي الْخِمِيلَةِ^(۱).

۲۳- باسی ئافره‌ت پۆشاک‌یک‌ی هه‌بێ بۆ کاتی هه‌یز

جگه‌ له‌ پۆشاک‌ی کاتی پاک‌یت‌ی

۳۲۳- زه‌ینه‌بی که‌چی نه‌بو سه‌له‌مه له‌ ئومو سه‌له‌مه‌وه (ﷺ) ده‌گێڕێته‌وه و ده‌لی: له‌کاتی‌کدا من له‌ژێر جاجم‌یک‌دا له‌گه‌ل پێغه‌مبه‌ردا (ﷺ) پاکشابووم که‌وته‌ه

حهیزه وه، جا به هیواشی له ژیر جاجمه که هاتمه دمره وه و جلوبه رگی ههیزه که م هینا و له بهرم کرد، پیغه مبه ر ښه فهرمووی: ((که وتیته ههیزه وه؟)) وتم: به لئ، جا بانگی کردم و له ژیر جاجمه که دا له گه لئ راکشامه وه.

۲۴- بَابُ شُحُودِ الْخَائِضِ الْعِيْدِيْنَ، وَدَعْوَةِ الْمُسْلِمِيْنَ، وَيَعْتَزْلُ الْمُصَلِّي

۳۲۴- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ -هُوَ ابْنُ سَلَامٍ- قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ حَفْصَةَ قَالَتْ: كُنَّا مَمْنَعُ عَوَاتِقًا أَنْ يَخْرُجَنَّ فِي الْعِيْدَيْنِ، فَقَدِمَتِ امْرَأَةٌ فَفَزَلْتُ قَصْرَ بَنِي خَلْفٍ، فَحَدَّثْتُ عَنْ أُخْتِهَا، وَكَانَ زَوْجُ أُخْتِهَا غَرَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ثِنْتَيْنِ عَشْرَةَ، وَكَانَتْ أُخْتِي مَعَهُ فِي سِتٍّ. قَالَتْ: كُنَّا نُدَاوِي الْكَلَمَى، وَنَقُومُ عَلَى الْمَرْضَى، فَسَأَلْتُ أُخْتِي النَّبِيَّ ﷺ: أَعَلَى إِحْدَانَا بَأْسٌ إِذَا لَمْ يَكُنْ لَهَا جِلْبَابٌ أَنْ لَا تَخْرُجَ؟ قَالَ: لَتُلْبِسَهَا صَاحِبَتُهَا مِنْ جِلْبَابِهَا^(۱)، وَلَتَشْهَدَ الْخَيْرَ وَدَعْوَةَ الْمُسْلِمِينَ. فَلَمَّا قَدِمْتُ أُمُّ عَطِيَّةَ سَأَلَتْهَا: أَسَمِعْتَ النَّبِيَّ ﷺ؟ قَالَتْ: بَلَى نَعَمْ -وَكَانَتْ لَا تَذْكُرُهُ إِلَّا قَالَتْ: بَلَى- سَمِعْتُهُ يَقُولُ: يَخْرُجُ الْعَوَاتِقُ وَذَوَاتُ الْخُدُورِ - أَوِ الْعَوَاتِقُ ذَوَاتُ الْخُدُورِ - وَالْحَيْضُ وَلَيَشْهَدَنَّ الْخَيْرَ وَدَعْوَةَ الْمُؤْمِنِينَ، وَيَعْتَزِلُ الْحَيْضُ الْمُصَلِّي. قَالَتْ حَفْصَةُ: فَقُلْتُ: الْحَيْضُ! فَقَالَتْ: أَلَيْسَ تَشْهَدُ عَرَفَةَ وَكَذَا وَكَذَا؟^(۲)

۲۴- باسی ئافره تانی ههیزدار ئاماده ی جه ژنه کان و دوعا کردنی

موسولمانان ده بن و خویان دوور ده گرن له نوێژگه

۳۲۴- حه فسه ده لئ: ئیمه کچانمان قه دهغه ده کرد بچنه دمره وه بۆ جه ژنه کان، ئینجا ئافرم تیک هات و له گوشتکی بهنو خه له ف دابهزی، له خوشکیکیه وه

^۱ جِلْبَاب: له زمانی عه ره بیدا بهم مانایانه هاتوه: کراس، سه رپۆش و له چک، پۆشاکیک هه موو لاشه داپۆشیت، نه وی به سه ر پۆشاکدا له بهر ده کریت وه ک عه با.

^۲ بروه: ۳۵۱، ۱۷۱، ۹۷۴، ۱۸۰، ۱۸۱، ۱۶۵۲.

گیرا‌یه‌وه که می‌ردی ئەو خوشکە‌ی دوانزە غەزای لە‌گە‌ڵ پێ‌غە‌مبەرە‌دا ﷺ کردبوو، (و‌ه وتی:) خوشکە‌کە‌م لە‌ شە‌شیاندا لە‌گە‌ئیدا بوو و وتی: ئێ‌مه‌ بریندارە‌کانمان دەرمان دە‌کرد و سەر‌پەرشتی نە‌خۆشە‌کانمان دە‌کرد، جا خوشکە‌کە‌م پرسیاری لە‌ پێ‌غە‌مبەر ﷺ کرد: ئایا یە‌کێک لە‌ ئێ‌مه‌ هێ‌جی لە‌ سەرە‌ نە‌چێ‌تە‌ دەر‌وه‌ بۆ جە‌ژن ئە‌گەر پۆ‌شاکێ^(۱) نە‌بوو؟ فەر‌مووی: ((با خوشکێ‌کی موسو‌لمان پۆ‌شاکێ‌کی پێ‌ بدات و ئامادە‌ی چاکە‌ و ن‌زای موسو‌لمانان ببێ‌ت))، ئینجا کاتی ئومو عە‌تیبه‌ ﷺ هات پرسیارم لێ‌ کرد: ئایا هێ‌چت لە‌ پێ‌غە‌مبەر ﷺ بیستوو لە‌م بار‌میه‌وه‌، وتی: بە‌ئێ‌ به‌ باوکە‌وه‌ بە‌فیدای ب‌م ئومو عە‌تیبه‌ ﷺ هەر‌کات ناوی پێ‌غە‌مبە‌ری ﷺ بە‌هێ‌نایە‌ دە‌یوت: باوک‌م بە‌فیدای بێ‌ت- دە‌ئێ‌: لە‌ پێ‌غە‌مبەر‌م ﷺ بیست فەر‌مووی: ((ک‌چانی تاز‌م‌پێ‌گە‌یشتوو و ک‌چانی کە‌ی‌بانووی مال- یان ک‌چانی پێ‌گە‌یشتووی مال‌ه‌وه‌ و حە‌یزدارە‌کانیش ب‌چن بۆ نو‌یژی جە‌ژن و ئامادە‌ی چاکە‌ و ن‌زای ئی‌مانداران ب‌بن، بە‌لام حە‌یزدارە‌کان دو‌ور ب‌کە‌ونە‌وه‌ لە‌ نو‌یژگە‌))، حە‌فصە دە‌ئێ‌: منیش و‌تم: حە‌یزدارە‌کانیش ئامادە‌ ب‌بن؟! ئا‌فرە‌تە‌کە‌ش وتی: ئایا ئامادە‌ی و‌ستانی عەر‌فە‌ت نابێ‌؟! ئامادە‌ی ئە‌وه‌ و ئە‌وه‌ نابێ‌!؟

۲۵- باب: إِذَا حَاضَتْ فِي شَهْرِ ثَلَاثٍ حَيْضٍ

وَمَا يُصَدَّقُ النِّسَاءُ فِي الْحَيْضِ وَالْحَمْلِ فِيمَا يُمَكِّنُ مِنَ الْحَيْضِ؛ لِقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى:

﴿وَلَا يَحِلُّ لهنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَنْفُسِهِنَّ﴾ ﴿٢٣٨﴾ البقرة، وَيَذْكُرُ عَنْ عَلِيٍّ وَشَرِيحٍ: إِنَّ امْرَأَةً جَاءَتْ بِبَيِّنَةٍ مِنْ بَطَانَةِ أَهْلِهَا مِمَّنْ يُرْضَى دِينُهُ أَنَّهَا حَاضَتْ ثَلَاثًا فِي شَهْرٍ،

^۱ چَلْبَاب: به پۆ‌شاک مانانان کردوو، چونکە ئەو مانایە گونج‌او‌ترە بۆ وشە‌کە لەو فەر‌مودە‌دا، پێ‌ش‌تر مانان کرد کە به چە‌ند مانای دیکە هاتوو.

صَدَّقْتُ. وَقَالَ عَطَاءٌ: أَقْرَأُهَا مَا كَانَتْ. وَبِهِ قَالَ إِبْرَاهِيمُ. وَقَالَ عَطَاءٌ: الْحَيْضُ يَوْمٌ إِلَى خَمْسٍ عَشْرَةَ. وَقَالَ مُعْتَمِرٌ، عَنْ أَبِيهِ: سَأَلْتُ ابْنَ سِيرِينَ عَنِ الْمَرْأَةِ تَرَى الدَّمَ بَعْدَ قَرْنِهَا بِخَمْسَةِ أَيَّامٍ؟ قَالَ: النِّسَاءُ أَعْلَمُ بِذَلِكَ.

۲۵- باسیک: ئەگەر ئافەرت لە مانگیکدا سێ جار بکەوێتە حەیزەوه

وه باسی ئەوەی ئافەرت باومپی پێی دەکرێ لەبارەی حەیز و سکەوه، ئەگەر بگونجی و پێی تێ بجێت نەک نەگونجی حەیزەکه (دوو بارە بێتەوه لە مانگیکدا)، بە بەلگەی ئەم فەرماپیشتەیی خۆی بەرز و بلند: (دروست نییە بۆ ئافەرتان (ی تەلاقدرائ) ئەوەی خوا لە منداڵانیاندا دروستی کردووه بشارنەوه). لە عەلی و شورەمچەوه گیردراوتمەوه: ئەگەر ئافەرتێک لە کەسوکاری خۆی کە کەسی چاک بن و خەڵک لە دینیان رازی بن، شایەتی هینا کە لە مانگیکدا سێ جار کەووتۆتە حەیزەوه باومپی پێی دەکرێت. عەتا دەلی: پاکییەکانی ئەوانەن کە لەپێش تەلاقەکەیدا بووه، ئیبراھیم (ی نەخەعیش) هەمان قەسە عەتاو دەکات، وه عەتاو دەلی: حەیز لە یەک رۆژموه تا پانزە رۆژە (لە چەند رێگاوه گیردراوتمەوه)، موعتەمیر لە باوکیەوه گیراویەتەوه دەلی: پرسیارم لە ئیبنو سیرین کرد دەربارەی ئافەرتێک پاش پێنج رۆژ لە عیدەیی خۆین دەبینی؟ وتی: ئافەرتان شارمزا ترن بەوه (واتە: بپروا بە ئافەرت دەکرێ لەو بارمەیهوه).

۳۲۵- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي رَجَاءٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ قَالَ: سَمِعْتُ هِشَامَ بْنَ عُرْوَةَ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ أَبِي حُبَيْشٍ سَأَلَتِ النَّبِيَّ ﷺ قَالَتْ: إِنِّي أُسْتَحَاضُ فَلَا أَطْهَرُ، أَفَادَعُ الصَّلَاةَ؟ فَقَالَ: لَا، إِنَّ ذَلِكَ عِرْقٌ، وَلَكِنْ دَعِيَ الصَّلَاةَ قَدَرِ الْيَّامِ الَّتِي كُنْتَ تَحِيضِينَ فِيهَا، ثُمَّ اغْتَسَلِي وَصَلِّي. ^(۱)

۳۲۵- عائشه رضی الله عنها ده‌گیرێته‌وه که هاتیمه‌ی کچی ئەبو حوبه‌یش رضی الله عنه پرسیاری له پیغه‌مبەر صلی الله علیه و آله کرد وتی: من خوینی به‌رده‌وامم هه‌یه و پاک نابمه‌وه، ئایا واز له نوێژکردن بینم؟ هه‌رمووی: ((نه‌خێر بێگومان ئەوه خوینی ده‌مارێکه، به‌لام واز له نوێژکردن بێنه به‌ئه‌ندازه‌ی ئەو رۆژانه‌ی که پێشتر ده‌که‌وتیته‌ هه‌یزمه‌هه‌ تیایدا، پاشان خۆت بشۆرمه‌وه و نوێژ بکه)).

۲۶- بَابُ الصُّفْرَةِ وَالْكُدْرَةِ فِي غَيْرِ أَيَّامِ الْحَيْضِ

۳۲۶- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ: كُنَّا لَا نَعُدُّ الْكُدْرَةَ وَالصُّفْرَةَ شَيْئًا.

۲۶- باسی زه‌ردایی و لیلی (ئافره‌ت هه‌بیئت) له کاتی هه‌یزدا نه‌بیئت

۳۲۶- ئومو عه‌تیبه رضی الله عنها ده‌لی: ((ئیمه لیلی و زه‌رداییمان به هه‌ج دانه‌ده‌نا)).

۲۷- بَابُ عِرْقِ الْإِسْتِحَاظَةِ

۳۲۷- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ قَالَ: حَدَّثَنَا مَعْنُ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي ذُنْبٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، وَعَنْ عَمْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ -زَوْجِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ اسْتَحِيضَتْ سَبْعَ سِنِينَ، فَسَأَلَتْ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَنْ ذَلِكَ، فَأَمَرَهَا أَنْ تَغْتَسِلَ فَقَالَ: «هَذَا عِرْقٌ.. فَكَانَتْ تَغْتَسِلُ لِكُلِّ صَلَاةٍ».

۲۷- باسی ده‌ماری خوینی نه‌خۆشی

۳۲۷- عائیشه‌ی رضی اللہ عنہا خیزانی پیغه‌مبهر صلی اللہ علیہ وسلم ده‌گیرپته‌وه که ئومو چه‌بیه رضی اللہ عنہ چه‌وت سالّ خوینی به‌رده‌وامی هه‌بوو، جا پرسپاری له پیغه‌مبهر صلی اللہ علیہ وسلم کرد له‌و بارمیه‌وه، ئه‌ویش فه‌رمانی بی کرد خۆی بشوات و فه‌رمووی: ((ئه‌وه خوینی ده‌ماریکه (و چه‌یز نییه‌)))، جا ئومو چه‌بیه بو هه‌موو نوێزی خۆی ده‌شۆری.

۲۸- بَابُ الْمَرْأَةِ تَحِيضُ بَعْدَ الْإِقَاضَةِ

۳۲۸- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَائِشَةَ -زَوْجِ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم أَنَّهَا قَالَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ صَفِيَّةَ بِنْتَ حُبَيٍّْ قَدْ حَاضَتْ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم: «لَعَلَّهَا تَحْسِنَا، أَلَمْ تَكُنْ طَافَتْ مَعَكُنَّ؟» فَقَالُوا: بَلَى. قَالَ: «فَاخْرُجِي»^(۱).

۲۸- باسی (حوکمی) ئافره‌ت دوا‌ی ته‌وافی ئیفازه^(۲) بکه‌ویته‌ چه‌یزه‌وه

۳۲۸- عائیشه‌ی رضی اللہ عنہا خیزانی پیغه‌مبهر صلی اللہ علیہ وسلم ده‌گیرپته‌وه که به پیغه‌مبهری خوا‌ی صلی اللہ علیہ وسلم وت: ئه‌ی پیغه‌مبهری خوا صلی اللہ علیہ وسلم سه‌فیه‌ی کچی حویه‌ی که‌وتوته‌ چه‌یزه‌وه، پیغه‌مبهری خواش صلی اللہ علیہ وسلم فه‌رمووی: ((له‌وانه‌یه دوامان بخات، ئایا له‌که‌ل ئیوه‌دا

^۱ بر‌وانه: ۲۹۴.

^۲ ته‌وافی ئیفازه: بریتیه له‌و ته‌وافه‌ی حاجی ده‌یکات پاش پۆشنتی له‌ میناوه بو مه‌که‌که پاش به‌رده‌بارانی شه‌بتان له‌ پۆزی به‌که‌می چه‌ژنی قورباندا. صحیح فقه‌ السنة: ۱۷۹/۲.

ته‌وا‌فی نه‌کردوو‌ه؟))، عه‌رزیا‌ن کرد: به‌ئێ (ته‌وا‌فی کردوو‌ه)، فه‌رموو‌ی: ((ده‌ی دهرچێ))، (واته‌ ب‌پ‌و‌ ته‌وا‌فی ما‌ئ‌ئا‌وا‌یی‌ت له‌سه‌ر نییه‌).

۳۲۹- حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: رُخِصَ لِلْحَائِضِ أَنْ تَتَفَرَّ إِذَا حَاضَتْ^(۱).

۳۲۹- عه‌بدو‌لای کورێ عه‌باس رضی‌الله‌عنہ ده‌ئێ: رێگه‌ به‌ نا‌فه‌رتی‌ هه‌یزدار دراوه‌ که‌ دهر‌ب‌چێ و ب‌گه‌رێته‌وه‌، نه‌گه‌ر که‌وته‌ هه‌یزه‌وه‌. (ته‌وا‌فی ما‌ئ‌ئا‌وا‌یی نه‌کات، نه‌گه‌ر ته‌وا‌فی ئیفا‌زه‌ی کردبێ).

۳۳۰- وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَقُولُ فِي أَوَّلِ أَمْرِهِ: إِنَّهَا لَا تَتَفَرُّ. ثُمَّ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: تَتَفَرُّ، إِنْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَخِصَ لَهُنَّ^(۲).

۳۳۰- عه‌بدو‌لای کورێ عومه‌ر رضی‌الله‌عنہ له‌ یه‌که‌م جار‌وه‌ دمیوت: نابێ دهر‌چێ (تا ته‌وا‌فی ما‌ئ‌ئا‌وا‌یی نه‌کات)، پاشان لێم بیست دمیوت: دروسته‌ دهر‌ب‌چێ، چونکه‌ پێغه‌مبه‌ری خوا صلی‌الله‌ع‌یه‌ و آله‌ و س‌لم‌ رێگه‌ی داوه‌ ب‌پ‌یا‌ن دهر‌ب‌جن.

۲۹- بَابُ: إِذَا رَأَتْ الْمُسْتَحَاضَةَ الطُّهْرَ

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: تَغْتَسِلُ وَتُصَلِّي وَلَوْ سَاعَةً، وَيَأْتِيهَا زَوْجُهَا إِذَا صَلَّتْ، الصَّلَاةُ أَكْبَرُ.

۳۳۱- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ يُونُسَ، عَنْ زُهَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: إِذَا أَقْبَلَتِ الْحَيْضَةُ فَدَعِيَ الصَّلَاةَ، وَإِذَا أَدْبَرَتْ فَاعْسِلِي عَنْكَ الدَّمَ وَصَلِّي^(۱).

^۱ ب‌روانه: ۱۷۵۵، ۱۷۶۰.

^۲ ب‌روانه: ۱۷۶۱.

۲۹- باسیک: ئەگەر ئافرهتێ که خوینی بهردهوامی ههیه پاک بۆیهوه

عهبدوڵای کوری عهباس رحمه الله دهلی: خۆی دمشوات و نوێژ دهکات با پاکبونهوهکهی ساتیکیش بیّت، وه دروسته میردهکهی بجیته لای ئەگەر نوێژی کرد، چونکه نوێژکردن گهورهتر و هورستره.

۳۳۱- عانیشه رحمه الله دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((ئەگەر کاتی چهیزهکەت هات واز له نوێژکردن بینه، وه کاتی ماوهی چهیزهکەت رویشت، خوینی (نهخوشیهکەت) بشۆره (خۆت بشۆ) و نوێژ بکه)).

۳۰- بَابُ الصَّلَاةِ عَلَى النِّسَاءِ وَسُنَّتِهَا

۳۳۲- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي سُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا شَبَابَةُ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ حُسَيْنِ الْمَعْلَمِ، عَنِ ابْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ، أَنَّ امْرَأَةً مَاتَتْ فِي بَطْنٍ، فَصَلَّى عَلَيْهَا النَّبِيُّ ﷺ فَقَامَ وَسَطَهَا^(۱).

۳۰- باسی نوێژکردن له سههر ئافرهتێ که له خوینی مندالبووندا بیّت وه سوننهتی نوێژکردن له سههری

۳۳۲- سههوری کوری جوندوب رحمه الله دهگیرپتهوه که ئافرهتێک به سههر مندالهوه مرد، جا پیغه مبههر ﷺ له نیومراستیدا وهستا و نوێژی له سههر کرد.

^۱ پروانه: ۲۲۸.

^۲ پروانه: ۱۳۳۱، ۱۳۳۲.

۳۱- باب

۳۳۳- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُذَرِّكِ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمَّادٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو عَوَّانَةَ -اسْمُهُ الْوَضَّاحُ- مِنْ كِتَابِهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ الشُّبَيْبِيُّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادٍ قَالَ: سَمِعْتُ خَالَتِي مَيْمُونَةَ -زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهَا كَانَتْ تَكُونُ حَائِضًا لَا تُصَلِّي، وَهِيَ مُفْتَرِشَةٌ بِحِذَاءِ مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ يُصَلِّي عَلَى خُمْرَتِهِ، إِذَا سَجَدَ أَصَابَنِي بَعْضُ ثَوْبِهِ^(۱).

۳۱- باسیک

۳۳۳- عه‌بدو‌لای کوری شه‌داد ده‌لی: له مه‌یمونه‌ی پوورم ﷺ بیست -که خیزانی پیغه‌مبه‌ر بوو ﷺ- که نه‌و له بێ‌نو‌یزیدا بووه نو‌یزی نه‌ده‌کرد، له کاتی‌کدا راکش‌ابوو له‌سه‌ر به‌رمال‌ئیک‌ی ناسک (که له گه‌لای دارخورما دروست کرابوو)، له پال جی‌گه‌نو‌یز و سوژده‌که‌ی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ بوو که نو‌یزی ده‌کرد له‌سه‌ر قال‌یچه‌که‌ی (به‌رمال‌ه‌که‌ی)، (له کاتی سوژده‌دا) هه‌ندی له پو‌شاکه‌که‌ی به‌ر من که‌وت (که له هه‌یزدا بووم).

^۱ ب‌روانه: ۳۷۹، ۳۸۱، ۵۱۷، ۵۱۸.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۷- کتابُ التَّيْمُمِ

به ناوی خوامی به خشنده می مه ره بان

۷- پهراوی تهیه موم

وَقَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿فَلَمْ يَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ﴾ (المائدة: ۶)

وه نهو فه رمایشته می خوامی بهرز و بلند: (جا نه گهر ناوتان دمست نه کهوت نهو تهیه موم بکهن، به خوئیکی پاک و دمست (ی توزاوی) بهینن به دهه موچاو و دمسته گانتاندا).

۱- باب

۳۳۴- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ -رَؤُوحِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي بَعْضِ أَصْفَارِهِ، حَتَّى إِذَا كُنَّا بِالْبَيْدَاءِ -أَوْ بِذَاتِ الْجَيْشِ- انْقَطَعَ عِقْدِي، فَأَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى التِّمَاسِهِ، وَأَقَامَ النَّاسُ مَعَهُ، وَلَيَسُوا عَلَى مَاءٍ، فَأَتَى النَّاسُ إِلَى أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ فَقَالُوا: أَلَا تَرَى مَا صَنَعَتْ عَائِشَةُ؟ أَقَامَتْ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَالنَّاسِ، وَلَيَسُوا عَلَى مَاءٍ، وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ. فَجَاءَ أَبُو بَكْرٍ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَاضِعُ رَأْسِهِ عَلَى فَخِذِي، قَدْ نَامَ، فَقَالَ: حَبَسَتْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَالنَّاسُ، وَلَيَسُوا عَلَى مَاءٍ، وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ. فَقَالَتْ عَائِشَةُ: فَعَاتَبَنِي أَبُو بَكْرٍ وَقَالَ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَقُولَ، وَجَعَلَ يَطْعُنُنِي بِيَدِهِ فِي خَاصِرَتِي، فَلَا يَمْنَعُنِي مِنَ التَّحَرُّكِ إِلَّا مَكَانُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَلَى فَخِذِي، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ أَصْبَحَ عَلَى غَيْرِ مَاءٍ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ آيَةَ التَّيْمُمِ فَتَيَمَّمُوا. فَقَالَ أُسَيْدُ

۳۴- عائیشە ﷺ خیزانی پېغەمبەر ﷺ دەلى: لەگەڵ پېغەمبەرى خوادا ﷺ لە سەفەرىڭدا رۆيشتين تا گەيشتينه بەيداو حيان (ذات الجيش)، لەویدا ملوانكەيەكم لى وون بوو، جا پېغەمبەرى خوا ﷺ لەویدا وستا بۆ دۆزینەوهى، خەلكيش وستان لەگەڵیداو شوپنەكەيان ئاوى تیدا نەبوو و خوشيان ئاويان پى نەبوو، جا خەلك هاتن بۆ لاى ئەبوبەكرى صديق و وتیان: ئايا نابىنى عائیشە چى كرد؟ پېغەمبەرى خوا ﷺ و خەلكى وستاند و شوپنەكەيان ئاوى تیدا نىيە و خوشيان ئاويان پى نىيە، جا ئەبو بەكر هات لە كاتىڭدا كە پېغەمبەرى خوا ﷺ سەرى لەسەر رانى من بوو، خەوى لى كەوتبوو، ئەبو بەكر وتى: پېغەمبەرى خوا ﷺ و خەلكت راگرتووە لاى ئاودا نين (ئاوى لى نىيە) و خوشيان ئاويان پى نىيە، عائیشە وتى: ئەبو بەكر سەرزەنشتى كردم ئەوهى خوا ويستى لەسەر بوو وتى، زوو زووش بەدەستى دەيكوتايە كە لەكەم و لى دەدام، منيش لەبەر ئەوهى پېغەمبەرى خوا ﷺ سەرى لەسەر رانم بوو جوولەم نەدەكرد، جا پېغەمبەرى خوا ﷺ هەستا كاتى نوێزى بەيانى بوو ئاو نەبوو (بۆ دەستنوێزگرتن)، ئىدى خواى گەورە ئايەتى تەيەمومى دابەزاند و تەيەموميان كرد. جا ئوسەيدى كورپى حوزەير وتى: ئەمە يەكەم فەر و بەرەكەتى ئىو نىيە خانەوادەى ئەبو بەكر (بەسەر موسولمانانەوه)، عائیشە دەلى: جا ئەو وشترەمان هەئساندەوه كە من سواری بووبووم، ملوانكەكەمان دۆزىيەوه كە لەژێرىدا بوو.

بروانه: ۳۳۶، ۳۶۷۲، ۳۷۷۳، ۴۵۸۳، ۴۶۰۷، ۴۶۰۸، ۵۱۶۴، ۵۲۵۰، ۵۸۸۲، ۶۸۴۴، ۶۸۴۵.

۳۳۵- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ ح. قَالَ: وَحَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ النَّضْرِ قَالَ: أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ قَالَ: أَخْبَرَنَا سَيَّارٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ -هُوَ ابْنُ صُهَيْبٍ الْفَقِيرِ- قَالَ: أَخْبَرَنَا جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: أُعْطِيتُ خَمْسًا لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدٌ قَبْلِي: نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ، وَجُعِلَتْ لِي الْأَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهُورًا، فَأَيُّمَا رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي أَدْرَكْتُهُ الصَّلَاةَ فَلْيُصَلِّ، وَأَحْلَلْتُ لِي الْمَغَانِمَ وَلَمْ تَحِلَّ لِأَحَدٍ قَبْلِي، وَأُعْطِيتُ الشَّفَاعَةَ، وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ إِلَى قَوْمِهِ خَاصَّةً، وَبُعِثْتُ إِلَى النَّاسِ عَامَّةً.^(۱)

۳۳۵- جابیری کوردی عه‌بدولاً ﷺ دم‌گیریت‌ه‌وه^(۱) که پی‌غه‌م‌ب‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی: ((پینج شت به من دراوه له‌پیش مندا به‌که‌س نه‌دراوه: به ترس و بیم خستنه دلی دوژمنانه‌وه مان‌گه‌رپیه‌ک سه‌ر خراوم^(۲)، هه‌موو زه‌ویم بۆ کراوه به مر‌گه‌وت و پا‌گه‌رم‌وه (خۆ‌له‌که‌ی ته‌یه‌مومی پێ‌ دم‌کری)، جا هه‌ر که‌س له ئوممه‌تم هه‌ر کاتی نوێژ بوو، با نوێژ بکات (له هه‌ر شوینیکدا بوو)، دم‌سته‌وته‌ی جه‌نگ و غه‌نیمه‌ته‌کان بۆ من هه‌لال کراوه، که پیش من بۆ که‌س هه‌لال نه‌کرا‌بوو، وه تکا و شه‌فاعه‌تی گه‌وره (له رۆژی دوا‌پیدا) به من دراوه، وه هه‌ر پی‌غه‌م‌ب‌ری‌ک به‌تایبه‌تی بۆ گه‌له‌که‌ی دم‌نێردرا، به‌لام من بۆ هه‌موو خه‌لک نێردراوم)).

۲- بَابُ إِذَا لَمْ يَجِدْ مَاءً وَلَا تُرَابًا

۳۳۶- حَدَّثَنَا زَكْرِيَّا بْنُ يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُنِيرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا اسْتَعَارَتْ مِنْ أَسْمَاءَ قِلَادَةً فَهَلَكَتْ، فَبَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَجُلًا، فَوَجَدَهَا فَأَدْرَكْتَهُمُ الصَّلَاةَ وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ فَصَلُّوا، فَشَكُّوا ذَلِكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأَنْزَلَ

^۱ ب‌روانه: ۴۳۸، ۳۱۲۲.

^۲ ئەم فه‌رمووده‌یه به دوو سه‌نه‌د گێرد‌دراوه‌ته‌وه.

^۳ واته: دوژمن مان‌گه‌رپیه‌ک ده‌وورم لێ‌یه‌وه، شکاوه له ترسی من.

اللَّهُ آيَةُ التَّيْمُمِ. فَقَالَ أُسَيْدُ بْنُ حُضَيْرٍ لِعَائِشَةَ: جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا، فَوَاللَّهِ مَا نَزَلَ بِكَ أَمْرٌ تَكْرِهِيَنَّهُ إِلَّا جَعَلَ اللَّهُ ذَلِكَ لَكَ وَلِلْمُسْلِمِينَ فِيهِ خَيْرًا^(۱).

۲- باسی ئه‌گهر که‌سیک نه ئاو نه خوۆلی ده‌ست نه‌که‌وت^(۲)

۳۳۶- عائیشه رضی‌الله‌عنه گێڕاویه‌ته‌وه: که ملوانکه‌یه‌کی له ئه‌سماو خواست و (ملوانکه‌که) ون بوو، جا پێغه‌مبه‌ری خوا صلی‌الله‌عنه بیاویکی نارد و دۆزییه‌وه، جا نوێژ بوو ئاویان پێ نه‌بوو نوێژیان کرد (به‌بی ده‌ست‌نوێژ)، جا سکاڵای ئه‌ومیان برده لای پێغه‌مبه‌ری خوا صلی‌الله‌عنه، خوای گه‌وره‌ش ئایه‌تی ته‌یه‌مومی دابه‌زاند، جا ئوسه‌یدی کۆری حوزمیر به‌ عائیشه‌ی وت: خوا پاداشتی چاکه‌ت بداته‌وه، سویند به‌ خوا هیچ شتیکت به‌سه‌ردا نه‌هاتووه پێت ناخۆش بووبێت، ئیلاا خوا ئه‌و شته‌ی کردوته‌ مایه‌ی خێر و چاکه‌ بوو خۆت و موسولمانان.

۳- بَابُ التَّيْمُمِ فِي الْحَضَرِ إِذَا لَمْ يَجِدِ الْمَاءَ، وَخَافَ قَوْتَ الصَّلَاةِ

وَبِهِ قَالَ عَطَاءٌ، وَقَالَ الْحَسَنُ فِي الْمَرِيضِ عِنْدَهُ الْمَاءُ وَلَا يَجِدُ مَنْ يُتَاوَلُهُ: يَتَيَمَّمُ. وَأَقْبَلَ ابْنُ عَمَرَ مِنْ أَرْضِهِ بِالْجُرْفِ، فَحَضَرَتِ الْعَصْرُ مَزِيدَ النَّعَمِ فَصَلَّى، ثُمَّ دَخَلَ الْمَدِينَةَ وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةً فَلَمْ يُعِدْ.

۳- باسی ته‌یه‌موم‌کردن له ئاوه‌دانیدا ئه‌گهر (که‌سیک) ئاوی

ده‌ست نه‌که‌وت و ترسی هه‌بوو کاتی نوێژه‌که‌ ب‌روات

عه‌تاو وا ده‌لی، حه‌سه‌نیش ده‌لی: دهرباره‌ی نه‌خۆش ئاوی لایه‌وه که‌س نه‌بوو پێی بدات ته‌یه‌موم ده‌کات، عه‌بدوڵای کۆری عومه‌ر رضی‌الله‌عنه له زه‌وییه‌که‌یه‌وه

^۱ ب‌روانه: ۳۳۴.

^۲ وه‌ک ئه‌وه‌ی له که‌شتیه‌که‌دا بێت نه‌توانی بگاته ئاوه‌که‌ یان زیندان بێت، چی بکات؟ نوێژ بکات یان نا؟

هاتهوه كه له جوړوف بوو، كاتى گهسته شويى بهستنهوى نازده لان كاتى عه سر بوو، جا نويزى عه سري كرد، پاشان روښته مهدينهوه هيشتا خوړ بهرز بوو، نويزمهكهى دووباره نه كردهوه.

۳۳۷- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنِ الْأَعْرَجِ قَالَ: سَمِعْتُ عُمَيْرًا -مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ- قَالَ: أَقْبَلْتُ أَنَا وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَسَارٍ -مَوْلَى مَيْمُونَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ حَتَّى دَخَلْنَا عَلَى أَبِي جُهَيْنٍ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ الصَّمَةِ الْأَنْصَارِيِّ، فَقَالَ أَبُو الْجُهَيْنِ: أَقْبَلَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ نَحْوِ بَيْتِ جَمَلٍ، فَلَقِيَهُ رَجُلٌ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ، فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ حَتَّى أَقْبَلَ عَلَى الْجَدَارِ، فَمَسَحَ بِوَجْهِهِ وَيَدَيْهِ، ثُمَّ رَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ.

۳۳۷- عومهير كه نازادكراوى ئيبنو عباس بوو ﷺ- دهلى: من و عهبدولاى كورى يه سار- كه نازادكراوى مهيمونهى خيرانى پيغممبهر ﷺ بوو- روښتين، ههتا چووينه مالى نه بو جوهميمى كورى حاريسى كورى صيمهى نه نصارى ﷺ، جا نه بو جوهميم وتى: پيغممبهر ﷺ له لاي بيرى جهمهلهوه هاتهوه و پياوى پيى گهشت و سهلامى لى كرد، بهلام پيغممبهر ﷺ وهلامى نه دايهوه، ههتا روښته لاي ديواريك (به توژى ديوارمهكه) دهموچاو و دمستهكانى تهيه موم كرد، پاشان وهلامى سهلامهكهى دايهوه.

٤- باب: الْمُتَيْمُّمُ هَلْ يَنْفِقُ فِيهِمَا

۳۳۸- حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا الْحَكَمُ، عَنْ ذَرٍّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِيهِ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، فَقَالَ: إِنِّي أَجْتَبْتُ فَلَمْ أَصِبِ الْمَاءَ. فَقَالَ عُمَارُ بْنُ يَاسِرٍ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ: أَمَا تَذْكُرُ أَنَا كُنَّا فِي سَفَرٍ أَنَا وَأَنْتَ فَأَمَّا أَنْتَ فَلَمْ تُصَلِّ، وَأَمَّا أَنَا فَتَمَعَكْتُ فَصَلَّيْتُ، فَذَكَرْتَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ

النَّبِيُّ ﷺ: إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيكَ هَكَذَا.. فَضَرَبَ النَّبِيُّ ﷺ بِكَفِّهِ الْأَرْضَ، وَنَفَخَ فِيهِمَا، ثُمَّ مَسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ وَكَفِّهِ^(۱).

ع- باسیک: ئایا تهیه مومکەر فوو بکات له دهستهکانی

۳۳۸- سه عیدی کورپی عهبدوپه رحمانی کورپی نه بزا له باوکیه وه دهگیریتته وه و دهلی: پیاوی هات بۆلای عومهری کورپی خهتاب ﷺ وتی: من له شم گران بووه و ئاوم دهست نه کهوت (چی بکهه)؟ عه ماری کورپی یاسر وتی به عومهری کورپی خهتاب: له بیرته من و تو له سهفه ریکدا بووین، تو نویت نه کرد، به لام من خووم له خوولا گهوزاند و نویتزم کرد، جا نه وهه بۆ پیغه مبهه ﷺ باس کرد، پیغه مبهه ریش ﷺ فهرمووی: ((تهنها ئاوه هات بهس بوو))، جا پیغه مبهه ﷺ ههردوو له بی دا بهزه ویدا و فووی لی کردن (تا توژمه کی کهه بیته وه)، ئینجا ههردوو نیوله پی هینا به دهموچاوی و ههردوو دهستیدا.

۵- باب: التَّيْمُمُ لِلْوَجْهِ وَالْكَفَيْنِ

۳۳۹- حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، أَخْبَرَنِي الْحَكَمُ، عَنْ ذَرٍّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبْزَى، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ عَمَّا رَ بِهِذَا. وَضَرَبَ شُعْبَةُ يَدَيْهِ الْأَرْضَ، ثُمَّ أَذْنَاهُمَا مِنْ فِيهِ، ثُمَّ مَسَحَ وَجْهَهُ وَكَفِّهِ. وَقَالَ النَّضْرُ: أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ قَالَ: سَمِعْتُ ذَرَّ يَقُولُ: عَنِ ابْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبْزَى قَالَ الْحَكَمُ: وَقَدْ سَمِعْتُهُ مِنْ ابْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ عَمَّا رَ^(۲).

^۱ بروهانه: ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۲، ۳۴۳، ۳۴۵، ۳۴۶، ۳۴۷.

^۲ بروهانه: ۳۳۸.

0- باسیک: ته‌یه‌موم ته‌ن‌ها ده‌موچاو و هه‌ردوو ده‌سته تا مه‌چه‌ک

۳۳۹- سه‌عیدی کورپی عه‌بدوره‌حمانی کورپی ئه‌بزا له‌ باوکیه‌وه ده‌گێڕێته‌وه ده‌لێ: عه‌مار رضی اللہ عنہ وتووێه‌تی: ته‌یه‌موم ته‌ن‌ها بۆ ده‌موچاو و ده‌سته‌کانه تا مه‌چه‌ک. شوعبه هه‌ردوو ده‌ستی دا به‌زه‌ویدا، پاشان نزیک‌ی کردنه‌وه له‌ ده‌می (واته: فووی لێ کردن) و پاشان هینانی به‌ده‌موچاو و هه‌ردوو ده‌ستیدا تا مه‌چه‌ک. نه‌زێ ده‌لێ: شوعبه بۆی گێڕاینه‌وه له‌ حه‌که‌مه‌وه وتی: له‌ زه‌رم بیست گێڕایه‌وه و ده‌یوت: له‌ کورپی عه‌بدوره‌حمانی کورپی ئه‌بزاوه وتی: حه‌که‌م ده‌لێ: له‌ سه‌عیدی کورپی عه‌بدوره‌حمانم بیست، ئه‌ویش له‌ باوکیه‌وه ده‌لێ: عه‌مار ده‌لێ: (واته حه‌که‌م به‌ دوو شیوه گێڕایه‌ته‌وه، جارێک له‌ زه‌رمه‌وه ئه‌ویش له‌ عه‌بدوره‌حمانه‌وه، جارێکی‌ش له‌ سه‌عیدی کورپی عه‌بدوره‌حمانه‌وه).

۳۴۰- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ ذَرٍّ، عَنِ ابْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ شَهِدَ عُمَرَ، وَقَالَ لَهُ عَمَارٌ: كُنَّا فِي سَرِيَّةٍ فَأَجْبَنَّا. وَقَالَ: تَقَلَّ فِيهِمَا^(۱).

۳۴۰- حه‌که‌م ده‌گێڕێته‌وه له‌ زه‌رمه‌وه له‌ سه‌عیدی کورپی عه‌بدوره‌حمانی کورپی ئه‌بزاوه له‌باوکیه‌وه که عومه‌ری بی‌نی و عه‌مار پێی وت: ئێمه له‌ س‌ریه‌ک‌دا بووین له‌شمان گ‌ران بوو، وه‌ وتی: فووی^(۲) کرد به‌ هه‌ردوو ده‌ستیدا (که تۆزیان پێوه‌ بوو).

^۱ ب‌روانه: ۳۳۸.

^۲ (تَقَلَّ)، جه‌وه‌ه‌ری ده‌لێ: (التَّقَلُّ) وه‌ک تفکردن وایه، به‌لام له‌و که‌مه‌ر و ه‌یواشته‌ر، به‌مجۆره‌ی پ‌ریزه‌ندی ک‌راون: (البزاق) تفکردن، پاشان (التقل) پاشان (النفث) پاشان (النفخ). إرشاد الساري: ۵۸۵/۲.

۳۴۱- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ ذَرٍّ، عَنِ ابْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِيزٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: قَالَ عَمَارُ لِعُمَرَ: مَعَّكَ فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ، فَقَالَ: يَكْفِيكَ الْوَجْهَ وَالْكَفَيْنِ.^(۱)

۳۴۱- عهبدوره حمان دهلی: عهمار به عومهری ﷺ وت: خووم له خوولدا گهوزاند، جا رویشتم بو خزمهتی پیغه مبهەر ﷺ، فهرمووی: ((تهنها تهیه مومی دهموچاو و دسته کانت بهس بو)).

۳۴۲- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ ذَرٍّ، عَنِ ابْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: شَهِدْتُ عُمَرَ، فَقَالَ لَهُ عَمَارُ. وَسَاقَ الْحَدِيثَ^(۲).

۳۴۲- عهبدوره حمان دهلی: عومهرم بینی عهمار پیی وت، جا فهرمووده گهی پیشووتری گیرایه وه.

۳۴۳- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ ذَرٍّ، عَنِ ابْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِيزٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ عَمَارُ: فَضَرَبَ النَّبِيُّ ﷺ بِيَدِهِ الْأَرْضَ، فَمَسَحَ وَجْهَهُ وَكَفَّيْهِ^(۳).

۳۴۳- عهبدوره حمان دهلی: عهمار وتی: جا پیغه مبهەر ﷺ دمستی دا به زهویدا و هینانی به دهموچاو و دسته کانیدا.

^۱ بېروانه: ۳۳۸.

^۲ بېروانه: ۳۳۸.

^۳ بېروانه: ۳۳۸.

۶- بَابُ: الصَّيْدُ الطَّيِّبُ وَضَوْءُ الْمُسْلِمِ يَكْفِيهِ مِنَ الْمَاءِ

وَقَالَ الْحَسَنُ: يُجْزِئُهُ التَّيْمُّ مَا لَمْ يُحْدِثْ، وَأَمَّ ابْنُ عَبَّاسٍ وَهُوَ مُتَيَّمٌ. وَقَالَ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ: لَا بَأْسَ بِالصَّلَاةِ عَلَى السَّبْحَةِ وَالتَّيْمِّ بِهَا.

۱- باسيك: خوځلى پاك هوځى پاكى به بو موسولمان له

جياتى ناو

حه سهن دهلى تهيه موم دروسته نا تهيه مومى نه شكيت، وه عهبدوځاى كورى
عهباس ؓ پيشنويزى كرد كه تهيه موميشى كردبوو، يه حياى كورى سهعيد
دهلى: قهيناكات نويزكردن لهسهر زهوييهك كه سوير بيت و تهيه مومكردن پيى
(بهو زهوييه سويره).

۳۴۴- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَوْفٌ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو رَجَاءٍ، عَنْ عِمْرَانَ قَالَ: كُنَّا فِي سَفَرٍ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ وَإِنَّا أَسْرَيْنَا، حَتَّى إِذَا كُنَّا فِي آخِرِ اللَّيْلِ، وَقَعْنَا وَقْعَةً وَلَا وَقْعَةً أَخْلَى عِنْدَ الْمَسَافِرِ مِنْهَا، فَمَا أَبْقَطْنَا إِلَّا حَرَّ الشَّمْسِ، وَكَانَ أَوَّلَ مَنْ اسْتَيْقَظَ فَلَانَ ثُمَّ فَلَانَ ثُمَّ فَلَانَ - يُسَمِّيهِمْ أَبُو رَجَاءٍ، فَنَسِيَ عَوْفٌ - ثُمَّ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ الرَّابِعُ، وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا نَامَ لَمْ يُوقِظْ حَتَّى يَكُونَ هُوَ يَسْتَيْقِظُ، لَأَنَّا لَا نَذَرِي مَا يَحْدُثُ لَهُ فِي نَوْمِهِ، فَلَمَّا اسْتَيْقَظَ عُمَرُ، وَرَأَى مَا أَصَابَ النَّاسَ، وَكَانَ رَجُلًا جَلِيدًا، فَكَبَّرَ وَرَفَعَ صَوْتَهُ بِالتَّكْبِيرِ، فَمَا زَالَ يَكْبُرُ وَيَرْفَعُ صَوْتَهُ بِالتَّكْبِيرِ حَتَّى اسْتَيْقَظَ لِصَوْتِهِ النَّبِيُّ ﷺ، فَلَمَّا اسْتَيْقَظَ شَكَّوْا إِلَيْهِ الَّذِي أَصَابَهُمْ، قَالَ: لَا ضَيْرَ - أَوْ لَا يَضِيرُ - ازْجَلُوا. فَارْتَحَلَ فَسَارَ غَيْرَ بَعِيدٍ، ثُمَّ نَزَلَ قَدَعًا بِالْوُضُوءِ فَتَوَضَّأَ، وَتَوَدَّى بِالصَّلَاةِ فَصَلَّى بِالنَّاسِ، فَلَمَّا انْقَضَتْ مِنْ صَلَاتِهِ إِذَا هُوَ بِرَجُلٍ مُعْتَزِلٍ لَمْ يُصَلِّ مَعَ الْقَوْمِ، قَالَ: مَا مَنَعَكَ يَا فَلَانُ أَنْ تُصَلِّيَ مَعَ الْقَوْمِ؟ قَالَ: أَصَابَتْنِي جَنَابَةٌ وَلَا مَاءَ. قَالَ: عَلَيْنِكَ بِالصَّعِيدِ، فَإِنَّهُ يَكْفِيكَ. ثُمَّ سَارَ النَّبِيُّ ﷺ، فَاسْتَكَى إِلَيْهِ النَّاسُ مِنَ الْعَطَشِ، فَتَزَلَّ قَدَعًا فَلَانًا - كَانَ يُسَمِّيهِ أَبُو رَجَاءٍ، نَسِيَهُ عَوْفٌ - وَدَعَا عَلِيًّا فَقَالَ:

اَذْهَبَا فَاَبْتَغِيَا الْمَاءَ.. فَاَنْطَلَقَا فَتَلَقِيَا امْرَأَةً بَيْنَ مَرَادَتَيْنِ -أَوْ سَطِيحَتَيْنِ^(۱)- مِنْ مَاءٍ عَلَى بَعِيرٍ لَهَا، فَقَالَا لَهَا: أَيْنَ الْمَاءُ؟ قَالَتْ: عَهْدِي بِالْمَاءِ أَمْسَ هَذِهِ السَّاعَةَ، وَنَفَرْنَا خُلُوقًا. قَالَا لَهَا: اَنْطَلِقِي إِذَا. قَالَتْ: إِلَى أَيْنَ؟ قَالَا: إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. قَالَتْ: الَّذِي يَقَالُ لَهُ: الصَّابِيُّ. قَالَا: هُوَ الَّذِي تَعْنِينَ فَاَنْطَلِقِي. فَجَاءَا بِهَا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ وَحَدَّثَاهُ الْحَدِيثَ، قَالَ: فَاسْتَنْزَلُوها عَنْ بَعِيرِهَا، وَدَعَا النَّبِيُّ ﷺ بِإِنَاءٍ، فَفَرَّغَ فِيهِ مِنْ أَقْوَاهِ الْمَرَادَتَيْنِ -أَوْ السَّطِيحَتَيْنِ- وَأَوْكَا أَقْوَاهَهُمَا، وَأَطْلَقَ الْعِزَالِيَّ، وَتَوَدَّيَ فِي النَّاسِ اسْقُوا وَاسْتَقُوا. فَسَقَى مَنْ شَاءَ، وَاسْتَقَى مَنْ شَاءَ، وَكَانَ آخِرَ ذَلِكَ أَنْ أُعْطِيَ الَّذِي أَصَابَتْهُ الْجَنَابَةُ إِنَاءً مِنْ مَاءٍ، قَالَ: اذْهَبْ فَأَفْرِغْهُ عَلَيْكَ.. وَهِيَ قَائِمَةٌ تَنْظُرُ إِلَى مَا يُفْعَلُ بِمَائِهَا، وَإِنَّمَا اللَّهُ لَقَدْ أَقْلَعَ عَنْهَا، وَإِنَّهُ لِيُخَيِّلُ إِنَيْنَا أَنَّهَا أَشَدُّ مِلَاءَةً مِنْهَا حِينَ ابْتَدَأَ فِيهَا، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «اجْمَعُوا لَهَا.. فَجَمَعُوا لَهَا مِنْ بَيْنِ عَجَوَةٍ وَدَقِيقَةٍ وَسَوِيقَةٍ، حَتَّى جَمَعُوا لَهَا طَعَامًا، فَجَعَلُوهَا فِي ثَوْبٍ، وَحَمَلُوهَا عَلَى بَعِيرِهَا، وَوَضَعُوا الثَّوْبَ بَيْنَ يَدَيْهَا، قَالَ لَهَا: تَعْلَمِينَ مَا رَزَيْنَا مِنْ مَائِكَ شَيْئًا، وَلَكِنَّ اللَّهَ هُوَ الَّذِي أَسْقَانَا.. فَأَنْتِ أَهْلُهَا، وَقَدْ احْتَبَسَتْ عَنْهُمْ، قَالُوا: مَا حَبَسَكَ يَا فُلَانَةٌ؟ قَالَتْ: الْعَجَبُ، لَقِينِي رَجُلَانِ فَذَهَبَا بِي إِلَى هَذَا الَّذِي يُقَالُ لَهُ: الصَّابِيُّ، فَفَعَلَ كَذَا وَكَذَا، فَوَاللَّهِ إِنَّهُ لَأَسْحَرُ النَّاسَ مِنْ بَيْنِ هَذِهِ وَهَذِهِ -وَقَالَتْ بِإِضْبَاعِهَا الْوُسْطَى وَالسَّبَابِيَةَ، فَرَفَعَتْهُمَا إِلَى السَّمَاءِ، تَعْنِي السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ- أَوْ إِنَّهُ لَرَسُولُ اللَّهِ حَقًّا. فَكَانَ الْمُسْلِمُونَ بَعْدَ ذَلِكَ يُغَيِّرُونَ عَلَى مَنْ حَوْلَهَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، وَلَا يُصِيبُونَ الصَّرَمَ الَّذِي هِيَ مِنْهُ، فَقَالَتْ يَوْمًا لِقَوْمِهَا: مَا أَرَى أَنَّ هَؤُلَاءِ الْقَوْمَ يَدْعُونَكُمْ عَمْدًا، فَهَلْ لَكُمْ فِي الْإِسْلَامِ؟ فَأَطَاعُوهَا فَدَخَلُوا فِي الْإِسْلَامِ. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ صَبَأً: خَرَجَ مِنْ دِينٍ إِلَى غَيْرِهِ. وَقَالَ أَبُو الْعَالِيَةِ: الصَّابِيُّ -وَفِي نُسَخَةٍ: الصَّابِثُونَ- فَرَّقَهُ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ يَفْرَهُونَ الزُّبُورَ^(۲).

^۱ (مزادتين) و (سطيحتين) ههردوو وشهكه بهمانای كوندهی كهوره دین، راوییهكه كه عهوفه گومانی بووه كه نهبو پهجا كامیانی وتووه. [ارشاد الساری: ۵۹۱/۲.

^۲ بېروانه: ۳۴۸، ۳۵۷.

۳۴۴- عیمران ﷺ دهلی: ئیمه له سهفه ریکدا بووین له گهډ پښه مبهردا ﷺ، به شهو روښتین ههتا دمهوبه یان، جا (له دمهوبه یاندا) خهومان لی کهوت چۆن خهولیکه وتنیك! که لهو خهولیکه وتنه خوشتر نییه بو کاروان، جا خه بهرمان نه بو یه وه تا تینی خور خه بهری کردینه وه، وه په کهم کهس که خه بهری بو یه وه فلان کهس بوو، پاشان فلان کهس پاشان فلان کهس -ئه بو ره جاو ناوی دمه بردن، به لام عه وف له بیرى نه ما بوو-، پاشان چواره م کهس عومهرى کورى خه تاب بوو. پښه مبه ریش ﷺ نه گهر بخه وتایه خه بهریان نه ده کرده وه ههتا خوی به خه بهر دههات، چونکه ئیمه نه مانده زانی له کاتی خه وتنیدا چى لیى پروو دههات، جاکاتی عومهر خه بهری بو یه وه، بینى چى له هاوه لان پرووى داوه، وه عومهر پیاوینكى دمنگه وه رى به هیز و هایم بوو، به دمنگى بهرز دهستی کرد به الله اکبر، جا ههر الله اکبرى ده کرد و دمنگى بهرز ده کرده پئی، ههتا به دمنگه کهى پښه مبه ر ﷺ خه بهری بو یه وه، جا که پښه مبه ر ﷺ خه بهری بو یه وه خه لکه که سکالای نه ومیان لا کرد که تووشیان بووه (که نوښرى به یانیان روښتووه)، ههر مووى: ((قهینا یان زیانى نابى- زوو کهن بار کهن و برۆن))، جا باریان کرد و که مى روښتن، پاشان لایدا و دابه زین، جا داواى ناوى ده ست نوښرى کرد و ده ست نوښرى گرت، بانگدرا بو نوښر و پښنوښرى بو خه لکه که کرد، جا که نوښره کهى ته واو کرد، پیاوینكى بینى که ناری گرتبوو له گه لیاندا نوښرى نه کرد، پښه مبه ر ﷺ ههر مووى: ((فلان کهس چى رڼگرى کرد که نوښر بکهى له گهډ خه لکه که دا؟)) وتی: له شگرانیم تووش بووه و ناویش نییه (غوسل بکه م)، ههر مووى: ((به خوډ تهیه موم بکه نه وت به سه))، پاشان پښه مبه ر ﷺ روښت، جا خه لکه که له تینوواندا سکالایان بو برد، نه ویش دابه زى و که سیکی بانگ کرد -ئه بو ره جاو ناوى نهو که سه ی هیئا، به لام عه وف له بیرى نه ما وه-، عه لی

بانگ کرد و فهرمووی: ((هەردووکتان بپۆن بۆ ئاو بگه‌پۆن))، جا هەردووکیان
 رۆیشتن تا گەشتن بە ئافرمەتیک سواری و شتریک بووبوو، دوو کونده‌ی گەوره
 ئاوی پێ بوو (له‌بەر گه‌ورمی پێستی درابوومیە دەم)، پێیان وت: ئاو له‌کوێ
 هه‌یه؟ ئافرمه‌که‌هه‌ وتی: دوینی ئەم کاته ئاوم دیوه‌، پیاومکانی ئیمه‌ به‌شوی‌ن ئاودا
 ده‌گه‌پۆن، پێیان وت: که‌واته‌ وهره‌ له‌گه‌لمان وتی: بۆ کوێ؟ وتیان: بۆلای
 پێغه‌مبەر ﷺ، ئافرمه‌که‌هه‌ وتی: ئەوه‌ی له‌ ئایینی باب و باپیری لای داوه‌؟ وتیان:
 به‌لێ ئەومیه‌ که‌ تۆ وای پێ ده‌لێی، ده‌ی با بپۆین بۆلای، جا ئافرمه‌که‌یان هێنا
 بۆ خزمه‌تی پێغه‌مبەر ﷺ، وه‌ هەردووکیان دمنگ و باسه‌که‌یان بۆ گێڕایه‌وه‌، وه‌
 (عه‌لی و عیمران و ئەوانه‌ی یارمه‌تییان دمدان) داوایان لێ کرد له‌ وشتره‌که‌ی
 دابه‌زیت، جا پێغه‌مبەر ﷺ داوای دمفریکی کرد له‌ ده‌می کونده‌کان ئاوی تی کرد
 و ده‌می کونده‌کانی به‌سته‌وه‌ و هه‌نگه‌له‌کانی^(۱) به‌ره‌لا کردن، جارێ درا به‌نیو
 خه‌لکه‌که‌دا ئاو بخۆنه‌وه‌ و ئاو هه‌لگرن جا خه‌لکی به‌ ئارم‌زووی خۆیان ئاویان
 خوارد‌وه‌ و ئاویان هه‌لگرت، وه‌ له‌ کو‌تاییدا دمفری ئاوی دا به‌و پیاوه‌ی له‌شی
 گران بوو فهرمووی: ((بپۆ بیکه‌ به‌سه‌ر خۆتدا))، ئافرمه‌که‌ش هه‌ر وه‌ستا بوو
 سه‌پیری ده‌کرد ئاومه‌که‌ی چی لێ ده‌کرێ، سویند به‌ خوا که‌ وازی لێ هێنرا، وامان
 ده‌زانی له‌ یه‌که‌م جار پرت‌ر بوون له‌ ئاو، پێغه‌مبەر ﷺ فهرمووی: ((خۆراکی بۆ
 کو‌ بکه‌نه‌وه‌))، جا هاوه‌لانی‌ش خورمای عه‌جوه‌ و ئارد و قاوتیان بۆ کو‌ کرده‌وه‌،
 تا ئەندازه‌ی خۆراکیان بۆ کو‌ کرده‌وه‌ و کردیانه‌ نیو پارچه‌ قوماشیکه‌وه‌،
 ئافرمه‌که‌یان سواری وشتره‌که‌ی کرد و خۆراکه‌که‌یان خسته‌ به‌رده‌می پێغه‌مبەر

^۱ هه‌نگه‌ل: به‌و دوو شوێنه‌ ده‌وتریت که‌ له‌ راست و چه‌پی ده‌می کونده‌که‌وه‌ن یه‌کیکیان ده‌به‌س‌ریت و یه‌کیکیان
 ئاوی کونده‌که‌ی لێوه‌ داده‌کریت.

ﷺ، فەرمووی پێی: ((چاک دەرزانیت هێچمان لە ئاوەمەت کەم نەکردۆتەوه؟ بەلکوو خوا ئاوی بە ئیمە دا))، ئینجا گەڕایەوه بۆ نیو ھۆزەمەکی و دەرنگی پێ چوو، وتیان پێی: فلان کەس بۆ دوا کەوتی؟ وتی: شتیکی سەیرم دی، دوو پیاوم پێ گەشت و بەردمیان بۆلای ئەو پیاوەی کە دەلێن لە ئایینی باب و باپیری لایداوه، جا ئەو و ئەوێ کرد، جا سویند بە خوا ئەو پیاو، یان جادووبازترینە لەنیوان ئەمە و ئەمەدا بە پەنجە نیوەرست و شایەتومانێ ئامژە کرد بۆ ئاسمان، واتە: ئاسمان و زەوی، یان بەراستی پێغەمبەرە، جا موسولمانان (کە دەچوون بۆ غەزا) دمیاندا بەسەر بپەرستەکانی دەورووبەری ئەو شوینەدا کە ھۆزی ئافرمتەمەکی لێ بوو، بەلام دەستیان لە ھۆزی ئەو نەدەدا، ئافرمتەمەکی ڕۆژێک بە خزمەکانی وت: من وا دەرزانم ئەمانە بەئەنقەست وازیان لە ئێوە ھێناوە (و نایەنە سەرتان)، دەی موسولمان بن، ئەوانیش ھەموو بە گۆیان کرد و تیکرا موسولمان بوون. ئەبو عەبدوللا (ئیمام بوخاری) دەلی: (صَبَأٌ) لە ئایینیکەو ڕۆشت بۆ ئایینیکی دیکە. ئەبولعالییە دەلی: (الصَّابِئِينَ)، لە دەستنووسیکدا: (الصَّابِئُونَ)، دەستەبەگن لە نامەدارمەکان (خاوەن پەرێتووکە ئاسمانییەکان) زەبوور دەخویننەوه.

۷- باب: إِذَا خَافَ الْجُنُبُ عَلَى نَفْسِهِ الْمَرَضَ

أَوْ الْمَوْتَ أَوْ خَافَ الْعَطَشَ، تَيَمَّمَ

وَيُذَكَّرُ أَنَّ عَمْرَو بْنَ الْعَاصِ أَجْتَبَ فِي لَيْلَةٍ بَارِدَةٍ فَتَيَمَّمَ وَتَلَا: ﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾ ﴿٢١﴾ النساء، فَذَكَرَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَلَمْ يُعَنَّفَ.

۷- باسیک: ئەگەر لەشگران ترسا لە نهخۆشی

یان مردن یان تینووێهتی، تهیه موم دهکات (و دروسته)

دهگیرنهوه که عهمری کوری عاص له شهویکی سارددا لەشگران بوو، ئینجا تهیه مومی کرد و ئەو نایهتهی خویندهوه که ئەمه ماناکهیهتی: (خۆتان مهکوژن بێگومان خوا به بهزهیه به نێوه)، جا ئەمهی گیرایهوه بۆ پیغه مبهەر ﷺ، نهویش هیچ رهخنهی لێ نهگرت.

۳۴۵- حَدَّثَنَا بَشْرُ بْنُ خَالِدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ -هُوَ غُنْدَرٌ- عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ: قَالَ أَبُو مُوسَى لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ: إِذَا لَمْ يَجِدِ الْمَاءَ لَا يُصَلِّي. قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: لَوْ رَخَّصْتُ لَهُمْ فِي هَذَا، كَانَ إِذَا وَجَدَ أَحَدُهُمُ الْبَرْدَ قَالَ هَكَذَا -يَعْنِي تَيَمَّمَ وَصَلَّى- قَالَ: قُلْتُ: فَأَيْنَ قَوْلُ عَمَّارٍ لِعُمَرَ؟ قَالَ: إِنِّي لَمْ أَرْ عُمَرَ فَنِعَ يَقُولُ عَمَّارٌ^(۱).

۳۴۵- ئەبو وائیل وتی: ئەبو موسا به عهبدولای کوری مهسعودی ﷺ وت: ئەگەر (لەشگران) ئاوی دهمست نهکهوت نوێژ ناکات؟ عهبدولای وتی: ئەگەر پیگهی ئەمهیان بێ بدهم، ئەگەر کهسیکیان ههستی به سههما کرد ئاوا دهکات، واته: تهیه موم دهکات و نوێژ دهکات، ئەبو موسا وتی: وتم ئەه جی دهکهیت له وتهکهی عهمار که به عومهری ﷺ وت؟ عهبدولای وتی: من وا نازانم عومه به وتهکهی عهمار پازیبووێ.

۳۴۶- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ: سَمِعْتُ شَقِيقَ بْنَ سَلَمَةَ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ عَبْدِ اللَّهِ وَآبِي مُوسَى، فَقَالَ لَهُ أَبُو مُوسَى: أَرَأَيْتَ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ

إِذَا أَجْتَبَ فَلَمْ يَجِدْ مَاءً كَيْفَ يَصْنَعُ؟ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: لَا يُصَلِّي حَتَّى يَجِدَ الْمَاءَ. فَقَالَ أَبُو مُوسَى: فَكَيْفَ تَصْنَعُ بِقَوْلِ عَمَّارٍ حِينَ قَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: كَانَ يَكْفِيكَ؟ قَالَ: أَلَمْ تَرَ عُمَرَ لَمْ يَقْتَعْ بِذَلِكَ؟ فَقَالَ أَبُو مُوسَى: قَدَعْنَا مِنْ قَوْلِ عَمَّارٍ، كَيْفَ تَصْنَعُ بِهِذِهِ الْآيَةِ؟ فَمَا دَرَى عَبْدُ اللَّهِ مَا يَقُولُ، فَقَالَ: إِنَّا لَوْ رَخَّصْنَا لَهُمْ فِي هَذَا لَأَوْشَكَ إِذَا بَرَدَ عَلَى أَحَدِهِمُ الْمَاءُ أَنْ يَدَعَهُ وَيَتَيَمَّمُ. فَقُلْتُ لِشَقِيقِي: فَإِنَّمَا كَرِهَ عَبْدُ اللَّهِ ﷺ لِهَذَا؟ قَالَ: نَعَمْ.^(۱)

۳۴۶- شەقیقی کوردی سەلەمە دەلی: من لای عەبدوللا و ئەبو موسا ﷺ بووم، ئەبو موسا بە عەبدوللا و: ئەبو عەبدوللا حەمان پێم بۆ ئەگەر کەسێ لە شکران بوو و ناوی دەست نەکەوت چی بکات؟ عەبدوللا و: نوێژ ناکات تا ناوی دەست دەکەوی، جا ئەبو موسا و: ئەو و تەکە ی عەمار چی لێ دەکەیت کاتی پێغەمبەر ﷺ فەرمووی پێی: ((تەیه مومت بەس بوو))، عەبدوللا و: ئەو نازانی عومەر بەووە رازی نەبوو، جا ئەبو موسا پێی و: با واز بێنین لە و تەکە ی عەمار، ئەم نایەتە^(۲) چی لێ دەکەیت؟ جا عەبدوللا نەیزانی چی بۆی، ئینجا و: ئەگەر ئیمە رینگە ی ئەو میان بەدین، ئەووە نزیکە ئەگەر کەسیکیان ناوەکە ی لا سارد بوو، وازی بێنی (لە دەستنوێژ) و تەیه موم بکات، (ئەعمەش دەلی: بە شەقیق و: عەبدوللا لەبەر ئەووە (تەیه مومی لەبەر نەخۆشی) پێ چاک نەبوو؟ شەقیق و: بەلی).

۸- باب: التَّيَمُّمُ ضَرْبَةً

۳۴۷- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ شَقِيقٍ قَالَ: كُنْتُ جَالِسًا مَعَ عَبْدِ اللَّهِ وَآبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ، فَقَالَ لَهُ أَبُو مُوسَى: لَوْ أَنَّ رَجُلًا أَجْتَبَ، فَلَمْ يَجِدْ

^۱ بروانه: ۳۳۸.

^۲ نایەتی (۶) لە سورە قی (المائدة):

الْمَاءِ شَهْرًا، أَمَا كَانَ يَتَيَمَّمُ وَيُصَلِّي فَكَيْفَ تَصْنَعُونَ بِهَذِهِ الْآيَةِ فِي سُورَةِ الْمَائِدَةِ ﴿٦﴾ فَلَمْ يَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا ﴿٦﴾ الْمَانِدَةَ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: لَوْ رُخِّصَ لَهُمْ فِي هَذَا لَأَوْشَكُوا إِذَا بَرَدَ عَلَيْهِمُ الْمَاءُ أَنْ يَتَيَمَّمُوا الصَّعِيدَ. قُلْتُ: وَإِنَّمَا كَرِهْتُمْ هَذَا لِذَا؟ قَالَ: نَعَمْ. فَقَالَ أَبُو مُوسَى: أَلَمْ تَسْمَعْ قَوْلَ عَمَارٍ لِعُمَرَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي حَاجَةٍ فَأَجَنَّبْتُ، فَلَمْ أَجِدِ الْمَاءَ، فَتَمَرَّغْتُ فِي الصَّعِيدِ كَمَا تَمَرَّغُ الدَّابَّةُ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: «إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيكَ أَنْ تَصْنَعَ هَكَذَا». فَضَرَبَ بِكَفِّهِ ضَرْبَةً عَلَى الْأَرْضِ، ثُمَّ نَفَضَهَا، ثُمَّ مَسَحَ بِهِمَا ظَهْرَ كَفِّهِ بِشِمَالِهِ، أَوْ ظَهْرَ شِمَالِهِ بِكَفِّهِ، ثُمَّ مَسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: أَفَلَمْ تَرَ عُمَرَ لَمْ يَقْنَعْ بِقَوْلِ عَمَارٍ؟ وَزَادَ يَغْلَى، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ شَقِيقٍ: كُنْتُ مَعَ عَبْدِ اللَّهِ وَآبِي مُوسَى، فَقَالَ أَبُو مُوسَى: أَلَمْ تَسْمَعْ قَوْلَ عَمَارٍ لِعُمَرَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَعَثَنِي أَنَا وَأَنْتَ فَأَجَنَّبْتُ فَتَمَعَّكْتُ بِالصَّعِيدِ، فَأَتَيْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَأَخْبَرْنَاهُ، فَقَالَ: «إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيكَ هَكَذَا». وَمَسَحَ وَجْهَهُ وَكَفَّيْهِ وَاحِدَةً؟^(۱)

۸- باسیک: تهیه موم یهک جار دهستانه به خۆله کهدا

۳۴۷- شەفیع دەلی: من لهگه‌ن عەبدولاً و ئەبو موسای ئەشعەریدا ﷺ دانیشتبوو، ئەبو موسا بە عەبدولای وت: ئەگەر پیاویک لەشگران ببێ و مانگیك ناوی دەست نەکهوت نابێ تهیه موم بکات و نوێزەکهی بکات؟ دەی ئەم نایەتە ی سوورەتی مانیدە چی لێ دمه‌یت: (جا ئەگەر ئاوتان دەست نەکهوت ئەو بە خۆئیکی پاک تهیه موم بکەن)؟ عەبدولاش وتی: ئەگەر رێگە ی ئەو میان بێ بدریت، نزیکە هەر کە ناو سارد بوو بە خۆل تهیه موم بکەن، (ئەعمە شیش

^۱ بڕوانه: ۳۳۸.

ده ئی) وتم: کهواته له بهر نهوه نهووتان پی پهسه ند نییه؟ شهقیق وتی: به ئی، جا نه بو مووسا وتی: ئایا وته که ی عمارت نه بیستوووه که به عومهری وت: پیغه مبه ر ﷺ نارد می بۆ کاری، جا له شم گران بوو، ناویشم دهست نه کهوت، جا له خۆله که دا خۆم گه وزاند نهووم بۆ پیغه مبه ر ﷺ باس کرد، نهویش فهرمووی: ((نهوهندم بهس بوو که ناوا بکهیت، جا دمستی یه ک جار دا بهزه ویدا، پاشان خۆل و تۆزمه که ی تۆزئ سووک کرد به دستیه وه، پاشان دمستی چه پی هیئا به پشته دمستی راستیدا، یان دمستی راستی هیئا به پشته دمستی چه پید، پاشان هیئانی به دهموچا ویدا))، عه بدولاش وتی: ئایا نه تبینی عومهر به هسه که ی عمار پازی نه بوو؟ یه علا له نه عمه شه وه نهویش له شهقیقه وه نه مه یان له فهرمووده که زیاد کردوووه: من له گه ل عه بدولا و نه بو مووسادا بووم، نه بو مووسا وتی: ئایا تۆ وته که ی عمارت نه بیستوووه که به عومهری وت: پیغه مبه ر ﷺ من و تۆی نارد، جا من له شگران بووم و له خۆله که دا خۆم گه وزاند، جا هاتینه وه بۆ خزمه تی پیغه مبه ری خوا ﷺ و هه واله که مان پی دا، نهویش فهرمووی: ((ته نها نهومت بهس بوو))، دهموچاو و هه ردوو دمستی تا مه چه ک تهیه موم کرد به یه ک جار دمستدان به زه ویدا.

۹- باب

۳۴۸- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَوْفٌ، عَنْ أَبِي رَجَاءٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ الْخَزَاعِيُّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَأَى رَجُلًا مُعْتَزِلًا لَمْ يُصَلِّ فِي الْقَوْمِ، فَقَالَ: يَا فَلَانُ، مَا مَنَعَكَ أَنْ تُصَلِّيَ فِي الْقَوْمِ؟ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَصَابَتْني جَنَابَةٌ وَلَا مَاءَ. قَالَ: عَلَيْكَ بِالصَّعِيدِ، فَإِنَّهُ يَكْفِيكَ.^(۱)

^۱ بروانه: ۳۴۴.

۹- باسیک

۳۴۸- عیمرانی کوری حوصهینی خوزاعی ﷺ دهگیرپتهوه، که پیغه مبهری خوا
 ﷺ پیاویکی بینی له دوورهوه وهستابوو نوپزی نه کرد له گهڼ خه لکه که دا،
 فهرمووی: ((فلان کهس چ شتیک پیکری لی کردی که نوپز بکهی له گهڼ
 خه لکه که دا؟))، وتی: نهی پیغه مبهری خوا ﷺ له شکرانیم تووش بووه و ئاویش
 نییه، فهرمووی: ((به خۆل تهیه موم بکه نه و مت بهسه)).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۸- کِتَابُ الصَّلَاةِ

به ناوی خواهی به خشندهی میهره بان

۸- پهراوی نوێژ

۱- بَابُ كَيْفِ فُرِضَتِ الصَّلَوَاتُ فِي الْإِسْرَاءِ

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: حَدَّثَنِي أَبُو سُفْيَانَ فِي حَدِيثِ هِرْقَلٍ فَقَالَ: يَا مُرْتَا -يَعْنِي النَّبِيَّ ﷺ- بِالصَّلَاةِ وَالصَّدَقِ وَالْعَقَافِ^(۱).

۱- باسی چۆن نوێژهکان فهز کران له شهوی ئیسرا ئدا

عهبدو لای کوری عهباس رضی اللہ عنہ دهلی: نهبو سوفیان بوی گێڕامه وه له باسی وتووێژه که ی له گه ل هیرقلدا و وتی: فه زمانمان پێ دمکات مه بهستی پیغه مبه ر ﷺ بوو- به نوێژ و راستگویی و داوینپاکی.

۳۴۹- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: كَانَ أَبُو ذَرٍّ يُحَدِّثُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: فُرِجَ عَنْ سَقْفِ بَيْتِي وَأَنَا مَكَّةَ، فَزَلَّ جِبْرِيلُ فَفَرَجَ صَدْرِي، ثُمَّ غَسَلَهُ بِمَاءٍ زَمْزَمَ، ثُمَّ جَاءَ بِطَسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ مُمْتَلِئٍ حِكْمَةً وَإِيمَانًا، فَأَفْرَغَهُ فِي صَدْرِي ثُمَّ أَطْبَقَهُ، ثُمَّ أَخَذَ بِيَدِي فَعَرَجَ بِي إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا، فَلَمَّا جِئْتُ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا قَالَ جِبْرِيلُ لِحَازِنِ السَّمَاءِ: افْتَحْ. قَالَ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: هَذَا جِبْرِيلُ. قَالَ: هَلْ مَعَكَ أَحَدٌ؟ قَالَ: نَعَمْ،

مَعِيَ مُحَمَّدٌ ﷺ. فَقَالَ: أُرْسِلَ إِلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. فَلَمَّا فَتَحَ عَلَوْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا، فَإِذَا رَجُلٌ قَاعِدٌ عَلَى يَمِينِهِ أَسْوَدَةٌ وَعَلَى يَسَارِهِ أَسْوَدَةٌ، إِذَا نَظَرَ قَبْلَ يَمِينِهِ ضَحِكَ، وَإِذَا نَظَرَ قَبْلَ يَسَارِهِ بَكَى، فَقَالَ: مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ وَالْإِنِّ الصَّالِحِ. قُلْتُ لِجَبْرِئِلَ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: هَذَا آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَام. وَهَذِهِ الْأَسْوَدَةُ عَنْ يَمِينِهِ وَشِمَالِهِ نَسَمُ بَنِيهِ، فَأَهْلُ الْيَمِينِ مِنْهُمْ أَهْلُ الْجَنَّةِ، وَالْأَسْوَدَةُ الَّتِي عَنْ شِمَالِهِ أَهْلُ النَّارِ، فَإِذَا نَظَرَ عَنْ يَمِينِهِ ضَحِكَ، وَإِذَا نَظَرَ قَبْلَ شِمَالِهِ بَكَى، حَتَّى عَرَجَ بِي إِلَى السَّمَاءِ الثَّانِيَةِ، فَقَالَ لِخَازِنَتِهَا: افْتَحْ. فَقَالَ لَهُ خَازِنَتُهَا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُ فَفَتَحَ. قَالَ أَنَسُ: فَذَكَرَ أَنَّهُ وَجَدَ فِي السَّمَوَاتِ آدَمَ وَإِدْرِيسَ وَمُوسَى وَعِيسَى وَإِبْرَاهِيمَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ وَلَمْ يُثَبِّتْ كَيْفَ مَنَازِلُهُمْ، غَيْرَ أَنَّهُ ذَكَرَ أَنَّهُ وَجَدَ آدَمَ فِي السَّمَاءِ الدُّنْيَا، وَإِبْرَاهِيمَ فِي السَّمَاءِ السَّادِسَةِ. قَالَ أَنَسُ: فَلَمَّا مَرَّ جَبْرِئِلُ بِالنَّبِيِّ ﷺ بِإِدْرِيسَ قَالَ: مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ وَالْأَخِ الصَّالِحِ. فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: هَذَا إِدْرِيسُ. ثُمَّ مَرَرْتُ بِمُوسَى فَقَالَ: مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ وَالْأَخِ الصَّالِحِ. قُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: هَذَا مُوسَى. ثُمَّ مَرَرْتُ بِعِيسَى فَقَالَ: مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ. قُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: هَذَا عِيسَى. ثُمَّ مَرَرْتُ بِإِبْرَاهِيمَ فَقَالَ: مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ وَالْإِنِّ الصَّالِحِ. قُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: هَذَا إِبْرَاهِيمُ ﷺ. قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: فَأَخْبَرَنِي ابْنُ حَزْمٍ، أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ وَأَبَا حَبَّةَ الْأَنْصَارِيَّ كَانَا يَقُولَانِ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: ثُمَّ عُرِجَ بِي حَتَّى ظَهَرْتُ لِمُسْتَوًى أَسْمَعُ فِيهِ صَرِيْفَ الْأَقْلَامِ. قَالَ ابْنُ حَزْمٍ وَأَنَسُ بْنُ مَالِكٍ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: فَقَرَضَ اللَّهُ عَلَى أُمَّتِي خَمْسِينَ صَلَاةً، فَرَجَعْتُ بِذَلِكَ حَتَّى مَرَرْتُ عَلَى مُوسَى، فَقَالَ: مَا قَرَضَ اللَّهُ لَكَ عَلَى أُمَّتِكَ؟ قُلْتُ: قَرَضَ خَمْسِينَ صَلَاةً. قَالَ: فَارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ، فَإِنَّ أُمَّتَكَ لَا تُطِيقُ ذَلِكَ. فَارْجَعْنِي فَوَضَعَ شَطْرَهَا، فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى، قُلْتُ: وَضَعَ شَطْرَهَا. فَقَالَ: رَاجِعْ رَبِّكَ، فَإِنَّ أُمَّتَكَ لَا تُطِيقُ، فَارْجَعْتُ فَوَضَعَ شَطْرَهَا، فَرَجَعْتُ إِلَيْهِ، فَقَالَ: ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ، فَإِنَّ أُمَّتَكَ لَا تُطِيقُ ذَلِكَ، فَارْجَعْتُهُ. فَقَالَ: هِيَ خَمْسٌ وَهِيَ خَمْسُونَ، لَا يُبْدَلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ. فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى، فَقَالَ: رَاجِعْ رَبِّكَ. قُلْتُ: اسْتَخَيَّنْتُ مِنْ رَبِّي. ثُمَّ انْطَلَقَ بِي حَتَّى انْتَهَى بِي إِلَى سِدْرَةِ الْمُنتَهَى، وَغَشِيَهَا أَلْوَانٌ لَا أَدْرِي مَا هِيَ، ثُمَّ أُدْخِلْتُ الْجَنَّةَ، فَإِذَا فِيهَا حَبَائِلُ اللَّوْلُؤِ، وَإِذَا تُرَابُهَا الْمِسْكُ.^(١)

۳۴۹- ئەنەسی کورپی مالیک ﷺ دەڵێ: ئەبو زەر دمیگێرپایەوه که پێغه‌مبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ((سەربانی خانووێکەم کرایەوه لە کاتی‌کدا من لە مەککە بووم، ئینجا جیبریل ﷺ ھاتە خوارەوه سنگمی لەت کرد، پاشان بە ئاوی زەمزمە شۆردی، پاشان تەشتیکی ئالتوونی ھێنا پر لە دانایی و باوەر بوو، کردیە نیو سنگمەوه، پاشان (لەتکردنەکە ی سنگی) نایەوه بەیەکدا، ئینجا دەستی گرتە و بەرزێ کردمەوه بۆ ئاسمانی یەکەم، جا کاتی گەشتمە ئاسمانی یەکەم جیبریل ﷺ بە دەرگاوانەکە ی فەرمووی بیکەرەوه، ئەویش وتی: کێیە؟ وتی ئەمە جیبریلە، وتی: کەست لەگەڵدایە؟ وتی: بەئێ موحمەدم ﷺ لەگەڵدایە، وتی: نێردراوە بەشوێنیدا؟ وتی: بەئێ، جا کە دەرگاکی کردەوه و سەرکەوتین بۆ ئاسمانی یەکەم، لەوکاتەدا بیاوێکمان بینی دانیشتبوو، لەلای راستییەوه قەرەباڵغییەکی زۆرم بینی، ھەرۆمەھا لەلای چەپیشیەوه (بەھەمان شێوە)، کاتی سەیری لای راستی بکردایە پێ دەکەنی، وە کاتی سەیری لای چەپی بکردایە دەگریا، فەرمووی: سلا و لە پێغه‌مبەری چاک و کورپی چاکم، بەجیبریلەم وت: ئەمە کێیە؟ فەرمووی: ئەو نادەمە ئەو قەرەباڵغییە لای راستی و چەپی گیانی نەوێکانیەتی، جا ئەوانە ی لای راستی بەھەشتییەکانیان، قەرەباڵغییەکە ی لای چەپیشی دۆزەخییەکان، جا کاتی سەیری لای راستی دەکات پێ دەکەنی، وە کاتی سەیری لای چەپی دەکات دەگری، ئینجا بەرزێ کردمەوه بۆ ئاسمانی دوووم، بە دەرگاوانەکە ی فەرموو: بیکەرەوه، دەرگاوانەکەش وتە ی یەکەم جاری پێ وتەوه، جا دەرگاکی کردەوه))، ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغه‌مبەر ﷺ فەرمووی: لە ئاسمانەکاندا ئادەم و ئیدریس و موسا و عیسا و ئیبراھیمی ﷺ بینیوە، وە ئەبو زەر لەبارە ی شوێن و پلەیان ھیچی باس نەکرد، تەنھا ئەوەندە نەبێ کە وتوویەتی: ئادەمی بینیوە لە ئاسمانی یەکەمدا، ئیبراھیمیش لە ئاسمانی

شه‌شه‌مدا، ئه‌نه‌س ده‌لێ: جا کاتی جیبریل ﷺ پێغه‌مبه‌ری ﷺ برد به‌لای ئیدریسا ﷺ، ئیدریس ﷺ فه‌رمووی: سلا و له‌ پێغه‌مبه‌ری چاک و برای چاک و سالح، پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌لێ: وتم ئه‌مه‌ کییه؟ فه‌رمووی: ئه‌مه‌ ئیدریسه ﷺ، پاشان تی پهریم به‌لای مووسادا ﷺ، ئه‌ویش فه‌رمووی: مه‌رحه‌با له‌ پێغه‌مبه‌ری چاک و برای چاک و سالح، پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌لێ: وتم ئه‌مه‌ کییه؟ فه‌رمووی: ئه‌مه‌ مووسایه ﷺ. پاشان تی پهریم به‌لای عیسادا ﷺ، ئه‌ویش فه‌رمووی: مه‌رحه‌با له‌ پێغه‌مبه‌ری سالح و برای سالح. پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌لێ: وتم ئه‌مه‌ کییه؟ جیبریل فه‌رمووی: ئه‌وه‌ عیسیایه ﷺ. پاشان تی پهریم به‌لای ئیبراهیمدا و فه‌رمووی: مه‌رحه‌با له‌ پێغه‌مبه‌ری سالح و کوری سالح، وتم ئه‌مه‌ کییه؟ فه‌رمووی: ئه‌وه‌ ئیبراهیمه ﷺ. ئیبنو شیهاب ده‌لێ: ئیبنو حه‌زم پێی وتم: که‌ عه‌بدو‌لای کوری عه‌باس و ئه‌بو حه‌به‌ی ئه‌نصاری هه‌ردووکیان ده‌یانوت: پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((پاشان به‌رز کرامه‌وه‌ هه‌تا گه‌شتمه‌ ئاستی جی‌ده‌ی قه‌له‌مه‌کانم ده‌بیست))، ئیبنو حه‌زم و ئه‌نه‌سی کوری مالک ده‌لێن: پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((جا خ‌وای گه‌وره‌ به‌نجا نوێژی فه‌رز کرد له‌سه‌ر ئوممه‌ته‌که‌م، جا به‌وه‌وه‌ گه‌رامه‌وه‌ تا تی پهریم به‌لای مووسادا ﷺ، فه‌رمووی: خوا چی فه‌رز کردووه‌ بۆت له‌سه‌ر ئوممه‌ته‌که‌ت؟ وتم: به‌نجا نوێژی فه‌رز کردووه‌، فه‌رمووی: بگه‌پ‌رمه‌وه‌ بۆ لای په‌روم‌دگارت، چونکه‌ بی‌گومان ئوممه‌ته‌که‌ت ئه‌وه‌ ناتوانی‌ت، جا گه‌پ‌اند‌می‌ه‌وه‌ و خوا نیوه‌ی لابرده‌ و سووکی کرد، جا گه‌پ‌امه‌وه‌ بۆ لای مووسا ﷺ وتم: خوا نیوه‌ی لابرده‌، وتی: بگه‌پ‌رمه‌وه‌ بۆ لای په‌روم‌دگارت، چونکه‌ ئوممه‌ته‌که‌ت ئه‌وه‌ ناتوانی‌ت، جا گه‌پ‌امه‌وه‌ و نیوه‌ی لابرده‌، جا گه‌پ‌امه‌وه‌ بۆ لای مووسا ﷺ. وتی: بگه‌پ‌رمه‌وه‌ بۆ لای په‌روم‌دگارت، چونکه‌ ئوممه‌ته‌که‌ت توانای ئه‌وه‌ی نییه‌، منیش گه‌پ‌امه‌وه‌ بۆ لای په‌روم‌دگار فه‌رمووی:

نوێژمکان پێنجن، بهلام له پاداشتا پهنجان، وتهی من گوپانی بۆ نییه. جا گهپامهوه بۆ لای موسا ﷺ، فهرمووی: بگهپیرهوه بۆ لای پهرومردگارت، منیش وتم: ئیدی شهرم دهکهم له پهرومردگارم، پاشان جیبریل بردمی ههتا گهپاندمیه سیدرمتولونتهها، ئهوهنده رهنگی جۆراوجۆر دایپۆشیبوو، که نازانم چۆن چۆنی بوو، پاشان برامه بهههشتهوه، که سهیرم کرد پر له گومهزی مرواری بوو، خاکهکهشی میسک بوو)).

۳۵۰- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ -أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ- قَالَتْ: قَرَضَ اللَّهُ الصَّلَاةَ حِينَ قَرَضَهَا رَكْعَتَيْنِ رَكْعَتَيْنِ فِي الْحَضَرِ وَالسَّفَرِ، فَأَوْرَثَ صَلَاةَ السَّفَرِ، وَزَيْدًا فِي صَلَاةِ الْحَضَرِ^(۱).

۳۵۰- عوروهی کورێ زوبهیر دهگیرێتهوه له عایشه ﷺ، دایکی ئیماندارانهوه- دهلی: ((کاتیک خوا نوێژی فهپز کرد، دوو رکات دوو رکات فهپزی کرد له نیشتهجیی و له گهشتدا، جا نوێژی گهشت (به دوو رکات) هیلرایهوه، بهلام نوێژی نیشتهجیی لێ زیاد کرا)).

۲- بَابُ وَجُوبِ الصَّلَاةِ فِي الثِّيَابِ وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى:

﴿ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ ﴾ ^(۳۱) الاعراف، وَمَنْ صَلَّى مُلْتَحِفًا فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ

وَيُذَكَّرُ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: ((يَزُرُّهُ وَلَوْ بِشَوْكَةٍ)). فِي إِسْنَادِهِ نَظَرٌ، وَمَنْ صَلَّى فِي الثَّوْبِ الَّذِي يُجَامِعُ فِيهِ مَا لَمْ يَرَ أَذَى، وَأَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ لَا يَطُوفَ بِالْبَيْتِ عُرْيَانًا.

۲- باسی پێویسته نوێژ به جلوه‌رگه‌وه بێت، وه باسی
(مانای) ئەم فەرماييشته‌ی خواي به‌رز و بلند: (له کاتی
هه‌موو نوێژیکدا خۆتان داپۆشن و جلوه‌رگ له‌به‌ر که‌ن) و
که‌سی به‌ یه‌ک پۆشاکه‌وه نوێژ بکات که پێچا‌بێتی به‌ خۆیه‌وه

له سه‌له‌مه‌ی کۆری ئەکه‌وه ۞ گێر‌درا‌وته‌وه که پێغه‌مبه‌ر ﷺ فەر‌مو‌ویه‌تی:
(((ئه‌گه‌ر که‌سێک به‌ پۆشاکێکه‌وه نوێژی کرد)، گریی دا و بی‌به‌ستی با به
د‌رکێکش بێ))، سه‌نه‌ده‌که‌ی هه‌س‌ی له‌سه‌ره و دروست نییه، وه (باسی) که‌سێک
نوێژ بکات به‌ پۆشاکێکه‌وه که پێوه‌ی جووت بووبی له‌گه‌ڵ خێزانیدا ئه‌گه‌ر
ب‌یسی پێوه نه‌بینی، وه پێغه‌مبه‌ر ﷺ فەرمانی کرد که که‌س به‌رووتی ته‌وافی
که‌عه به‌ نه‌کات.

۳۵۱- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ
قَالَتْ: أَمَرْنَا أَنْ نُخْرِجَ الْحَيْضَ يَوْمَ الْعِيدَيْنِ وَذَوَاتِ الْخُدُورِ، فَيَشْهَدَنَّ جَمَاعَةُ الْمُسْلِمِينَ
وَدَعَوَتَهُمْ، وَيَعْتَزِلُ الْحَيْضُ عَنْ مُصَلَّاهُنَّ. قَالَتِ امْرَأَةٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِحْدَانَا لَيْسَ لَهَا
جِلْبَابٌ. قَالَ لَتُلْبِسُهَا صَاحِبَتُهَا مِنْ جِلْبَابِهَا. وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَجَاءٍ: حَدَّثَنَا عِمْرَانُ،
حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ، حَدَّثَنَا أُمُّ عَطِيَّةَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ بِهَذَا^(۱).

۳۵۱- ئومو عه‌تییه ۞ ده‌لی: فەرمانمان پێ کرا ئاف‌رم‌تانی هه‌یزدار و که‌جانی
ماله‌وه ب‌بینینه دهره‌وه له هه‌ردوو جه‌زه‌که‌ندا، تا ئاماده‌ی کۆری موسو‌لمانان و
ن‌زایان ب‌بن، به‌لام هه‌یزداره‌کان که‌ناریان ده‌گرت له نوێژگه‌ی ئاف‌رم‌تان (که پاک
بوون)، ئاف‌رم‌تیک وتی: ئە‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئه‌گه‌ر ئاف‌رم‌تیکمان پۆشاک‌ی
نه‌بوو (چی بکات)؟ فەر‌مو‌وی: ((با ئاف‌رم‌تیک‌ی هاو‌رپی پۆشاک‌یک‌ی خۆی پێ بدات

^۱ ب‌روانه: ۳۲۴.

له بهری کات)) عهبدوڵای کورێ په جاو دهلی: عیمړان بوێ گێرپینه وه له موحه ممه دی کورێ سیرینه وه نهویش دهلی: ئومو عهتییه ئهم فهرموودمیهی بو گێرپینه وه و وتی: ئهمهم له پیغه مبه ر ﷺ بیستوو.

۳- بابُ عَقْدِ الْإِزَارِ عَلَى الْقَفَا فِي الصَّلَاةِ

وَقَالَ أَبُو حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ: صَلَّوْا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ عَاقِدِي أَرْزِهِمْ عَلَى عَوَاتِقِهِمْ.
۳۵۲- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ قَالَ حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنِي وَاقِدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ قَالَ: صَلَّى جَابِرٌ فِي إِزَارٍ قَدْ عَقَدَهُ مِنْ قَبْلِ فَقَاهُ، وَثَبَّاهُ مَوْضُوعَةً عَلَى الْمِشْجَبِ قَالَ لَهُ قَائِلٌ: تَصَلَّى فِي إِزَارٍ وَاحِدٍ؟ فَقَالَ: إِنَّمَا صَنَعْتُ ذَلِكَ لِإِرَانِي أَحْمَقُ مِثْلُكَ، وَأَيْتَا كَانَ لَهُ تَوْبَانِ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ^(۱).

۳- باسی بهستنی کراس (پشته مال) له پشت مله وه له نوێژدا

ئهبو حازیم له سه هله وه ﷺ دهگێرپته وه كه وتوویه تی: له گهل پیغه مبه ردا ﷺ نوێژیان کرد، کراسه کانیان بهستبوو به ملیانه وه.

۳۵۲- موحه ممه دی کورێ مونکه دیر دهلی: جابیر ﷺ به پشته مالیکه وه نوێژی کرد له پشت ملیه وه بهستبووی، چونکه جله کانی (شوردبوو) درابوو به داردا، که سیک به جابیری وت: به ته نیا پشته مالیکه وه نوێژ ده کهیت؟ جابیریش وتی: بویه ئه وه م کرد تا نه قامتکی وهك تو بمبینی، کام له ئیمه له سه رده می پیغه مبه ردا ﷺ دوو پۆشاکێ هه بوو؟!

^۱ بروهانه: ۳۵۳، ۳۶۱، ۳۷۰.

٣٥٣- حَدَّثَنَا مُطَرَفُ أَبُو مُضْعَبٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي الْمَوَالِي عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ قَالَ: رَأَيْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يُصَلِّي فِي تَوْبٍ وَاحِدٍ وَقَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يُصَلِّي فِي تَوْبٍ ^(١).

٣٥٣- موحه ممه دی کوری مونکه دیر دهلی: جابیری کوری عه بدولام ﷺ بینی به یهک پوښاکه وه نوێژی دهکرد و دهیوت: پیغه مبهرم ﷺ بینیوه به یهک پوښاکه وه نوێژی دهکرد.

٤- بَابُ الصَّلَاةِ فِي التَّوْبِ الْوَاحِدِ مُلْتَحِفًا بِهِ

قَالَ الزُّهْرِيُّ فِي حَدِيثِهِ: الْمُلْتَحِفُ: الْمُتَوَشَّحُ، وَهُوَ الْمُخَالِفُ بَيْنَ طَرَفَيْهِ عَلَى عَاتِقَيْهِ، وَهُوَ الْأَشْتِمَالُ عَلَى مَنْكِبَيْهِ. قَالَ: قَالَتْ أُمُّ هَانِي: التَّحَفَ النَّبِيُّ ﷺ بِتَوْبٍ، وَخَالَفَ بَيْنَ طَرَفَيْهِ عَلَى عَاتِقَيْهِ.

٤- باسی (حوکمی) نوێژکردن به یهک پوښاکه وه که

پێچابیتنی به خۆیه وه

زوهری لهو فهرمووده ی له خوێپێچانه وهی که گیراویه ته وه دهلی: بریتیه له وهی دوو چمکه که به پێچه وانه وه بدات به سههر ههردوو شانیدا، نه وهیه به خووه پێچان و دان به سههر ههردوو شاندا، دهلی: ئومو هانی دهلی: پێغه مبهرم ﷺ پوښاکیکی پێچا به خۆیه وه، دوو چمکه که ی به پێچه وانه وه دا به ههردوو شانیدا (واته: چهپ بۆ راست و راست بۆ چهپ).

٣٥٤- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى فِي تَوْبٍ وَاحِدٍ قَدْ خَالَفَ بَيْنَ طَرَفَيْهِ ^(٢).

^١ بېروانه: ٣٥٢.

^٢ بېروانه: ٣٥٥، ٣٥٦.

٣٥٤- عومهری کورپی ئه‌بو سه‌له‌مه رضی الله عنه ده‌گێڕێته‌وه: که پێغه‌مبه‌ر صلی الله علیه و آله به یه‌ک پۆشاکه‌وه نوێژی کرد دوو چمکه‌که‌ی به‌پێچه‌وانه‌وه (دابوو به‌سه‌ر شانیدا).

٣٥٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله يُصَلِّي فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ فِي بَيْتٍ أُمِّ سَلَمَةَ، قَدْ أَلْقَى طَرَفَيْهِ عَلَى عَاتِقَيْهِ^(١).

٣٥٥- عومهری کورپی ئه‌بو سه‌له‌مه رضی الله عنه ده‌گێڕێته‌وه: که پێغه‌مبه‌ری صلی الله علیه و آله بینیه به پۆشاکێکه‌وه نوێژی ده‌کرد له مای ئومو سه‌له‌مه‌دا رضی الله عنه، هه‌ردوو چمکه‌که‌ی دابوو به‌سه‌ر هه‌ردوو شانیدا.

٣٥٦- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ أَبِي سَلَمَةَ أَخْبَرَهُ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يُصَلِّي فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ مُشْتَمِلًا بِهِ فِي بَيْتٍ أُمِّ سَلَمَةَ، وَاضِعًا طَرَفَيْهِ عَلَى عَاتِقَيْهِ^(٢).

٣٥٦- عومهری کورپی ئه‌بو سه‌له‌مه رضی الله عنه ده‌لی: پێغه‌مبه‌ری خوام صلی الله علیه و آله بینی به یه‌ک پۆشاکه‌وه نوێژی ده‌کرد له خوی ئالان‌دیوو، له مای ئومو سه‌له‌مه‌دا رضی الله عنه هه‌ردوو چمکه‌که‌ی به‌پێچه‌وانه‌وه دابوو به‌سه‌ر هه‌ردوو شانیدا.

٣٥٧- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي النَّضْرِ -مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ- أَنَّ أَبَا مُرَّةٍ -مَوْلَى أُمِّ هَانِئٍ بِنْتِ أَبِي طَالِبٍ- أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أُمَّ هَانِئٍ بِنْتِ أَبِي طَالِبٍ تَقُولُ: ذَهَبْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَامَ الْفَتْحِ، فَوَجَدْتُهُ يَغْتَسِلُ، وَقَاطِمَةُ ابْنَتُهُ تَسْرُهُ، قَالَتْ:

^١ بېروانه: ٣٥٤.

^٢ بېروانه: ٣٥٤.

فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَقَالَ: مَنْ هَذِهِ؟.. فَقُلْتُ: أَنَا أُمُّ هَانِي بْنِ أَبِي طَالِبٍ. فَقَالَ: مَرْحَبًا بِأُمِّ هَانِيٍّ.. فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ غُسْلِهِ، قَامَ فَصَلَّى ثَمَانِي رَكَعَاتٍ، مُلْتَحِفًا فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ، فَلَمَّا انْصَرَفَ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، زَعَمَ ابْنُ أُمِّي أَنَّهُ قَاتِلُ رَجُلٍ قَدْ أَجَرْتُهُ فَلَانَ بْنِ هُبَيْرَةَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: قَدْ أَجَرْنَا مَنْ أَجَرْتَ يَا أُمُّ هَانِيٍّ.. قَالَتْ أُمُّ هَانِيٍّ: وَذَاكَ ضُحَى^(۱).

۳۵۷- نۆمو هانیئی کچی نه‌بو تالیب ﷺ ده‌لی: سالی نازادکردنی مه‌که‌که رویشتم بو خرمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، که رویشتم خوی دهموورد و فاتیمه‌ی کچی به‌ردمیه‌کی بو کردبوو، نۆمو هانی ده‌لی سلاوم لی کرد، فه‌رمووی: ((نهم ناهرمته کییه؟))، منیش وتم: منم نۆمو هانیئی کچی نه‌بو تالیبم، فه‌رمووی: ((مه‌رحه‌بات لی بی نۆمو هانی))، جا کاتی له‌ خوشوردنه‌که‌ی بو‌یه‌وه، هه‌لسا و هه‌شت ر‌کات نوێژی (سوننه‌تی) کرد، یه‌ک پۆشاک‌ی پیچابوو به‌ خۆیه‌وه، جا که ته‌واو بوو وتم: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ (عه‌لی) که له‌ دایکه‌وه برامه ده‌لی به‌ پیاوی که من په‌نام داوه دمی‌کوژم که فلانی کوری هوبه‌پریمه، پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رمووی: ((به‌دلتیاییه‌وه په‌نای نه‌و که‌سه‌مان دا که تو په‌نات داوه نه‌ی نۆمو هانی))، نۆمو هانی وتی: کاته‌که‌ش چی‌شته‌نگاو بوو.

۳۵۸- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ سَائِلًا سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِ الصَّلَاةِ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَوَلَكُلَّكُمْ ثَوْبَانِ؟»^(۲).

^۱ ب‌پروانه: ۲۸۰.

^۲ ب‌پروانه: ۳۶۵.

۳۵۸- نه بو هورمیره ﷺ دهگيرېته وه که کهسې پرسياړی له پښه مبهري خوا ﷺ کرد دمبراره ی نوښ کردن به يهک پوښاکه وه، پښه مبهريش ﷺ هه رمووی: ((ههريهک له نيوه کوا دوو پوښاکي ههيه؟)).

۵- باب: إِذَا صَلَّى فِي التَّوْبِ الْوَاحِدِ فَلْيَجْعَلْ عَلَى عَاتِقِهِ

۳۵۹- حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: لَا يُصَلِّي أَحَدُكُمْ فِي التَّوْبِ الْوَاحِدِ، لَيْسَ عَلَى عَاتِقِهِ شَيْءٌ.^(۱)

۵- باسيک: نه گهر به يهک پوښاکه وه نوښتی کرد

نه وه با چمکه کانی بدات به سر ههردوو شانیدا

۳۵۹- نه بو هورمیره ﷺ دهلی: پښه مبهري خوا ﷺ هه رمووی: ((هیچ کهس له نيوه با به يهک پوښاکه وه نوښ نه کات، که هیچی به سر ههردوو شانیه وه نه بیت)).

۳۶۰- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ عِكْرَمَةَ قَالَ: سَمِعْتُهُ -أَوْ كُنْتُ سَأَلْتُهُ- قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: أَشْهَدُ أَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: مَنْ صَلَّى فِي تَوْبٍ وَاحِدٍ فَلْيُخَالِفْ بَيْنَ طَرَفَيْهِ.^(۲)

۳۶۰- نه بو هورمیره ﷺ دهلی: شایه تی ددهم له پښه مبهري خوام ﷺ بیستوه هه رموویه تی: ((هر کهس به يهک پوښاکه وه نوښتی کرد، با ههردوو چمکه کانی به پېچه وانه وه بدات به سر ههردوو شانیدا)).

^۱ بروانه: ۳۶۰.

^۲ بروانه: ۳۵۹.

۱- باب: إِذَا كَانَ التَّوْبُ ضَيِّقًا

۳۶۱- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ قَالَ: حَدَّثَنَا قُلَيْبُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ: سَأَلَنَا جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الصَّلَاةِ فِي التَّوْبِ الْوَاحِدِ، فَقَالَ: خَرَجْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ، فَجِئْتُ لَيْلَةً لِبَعْضِ أَمْرِي، فَوَجَدْتُهُ يُصَلِّي، وَعَلَيَّ تَوْبٌ وَاحِدٌ، فَاسْتَمَلْتُ بِهِ وَصَلَّيْتُ إِلَى جَانِبِهِ، فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ: مَا السُّرَى يَا جَابِرُ؟ فَأَخْبَرْتُهُ بِحَاجَتِي، فَلَمَّا فَرَعْتُ قَالَ: مَا هَذَا الْاِسْتِمَالُ الَّذِي رَأَيْتُ؟ قُلْتُ: كَانَ تَوْبٌ. يَغْنِي: ضَاقَ. قَالَ: فَإِنْ كَانَ وَاسِعًا فَالتَّحِفُ بِهِ، وَإِنْ كَانَ ضَيِّقًا فَاتَّرَزْ بِهِ.^(۱)

۱- باسیک: ئەگەر پۆشاکێ نوێژکەر تەسک بوو^(۲)

۳۶۱- سه‌عیدی کوری حاریس ده‌لی: پرسیارمان له جابیری کوری عه‌بدوللا ﷺ کرد دهرباره‌ی نوێژکردن به‌یه‌ک پۆشاکه‌وه، جابیریش وتی: له خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ردا ﷺ بووم له یه‌کیک له‌سه‌فه‌ره‌کانیدا، جا شه‌ویک بو‌ هه‌ندئ ئیشوکاری خۆم پو‌یستم پێغه‌مبه‌رم ﷺ بینئ نوێژی ده‌کرد، منیش یه‌ک پۆشاکم له‌به‌ردا بوو پێچابووم به‌ خۆمه‌وه، منیش له‌ ته‌نیشتی‌ه‌وه نوێژم دا‌به‌ست، جا که لی بۆیه‌وه فه‌رمووی: ((به‌م شه‌وه بۆچی هاتووی جابیر؟)) منیش کارمه‌کی خۆمم عه‌رز کرد، ئینجا که لی بوومه‌وه له کارمه‌م فه‌رمووی: ((ئه‌م پۆشاکه‌ت جییه له‌ خۆت ئالاندووه و نه‌تداوه به‌سه‌ر شانتدا))، وتم: پۆشاکه‌که‌م ته‌سکه‌، فه‌رمووی: ((ئه‌گەر پۆشاکه‌که‌ت فراوان بوو، چمکه‌کانی راست و چه‌پ بده به‌سه‌ر شانتدا، به‌لام ئەگەر تەسک بوو، بیه‌سته به‌ نیۆقه‌ده‌وه)).

^۱ بروانه: ۳۵۲.

^۲ نوێژکەر چی بکات؟

۳۶۲- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ، عَنْ سَهْلٍ قَالَ: كَانَ رِجَالٌ يُصَلُّونَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ عَاقِدِي أَرْزِهِمْ عَلَى أَعْنَاقِهِمْ كَهَيْئَةِ الصَّبِيَّانِ، وَقَالَ لِلنِّسَاءِ: «لَا تَرْفَعْنَ رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَسْتَوِيَ الرَّجَالُ جُلُوسًا».^(۱)

۳۶۲- سه‌هل ﷺ ده‌لی: پیاوانیک له‌گه‌ل پێغه‌مبه‌ردا ﷺ نوێژیان دم‌کرد، پشته‌ماله‌که‌یان به‌ستبوو به‌ ملیانه‌وه (له‌به‌ر ته‌سکی پشته‌ماله‌که‌یان) وه‌ک مندالان، وه‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ به‌ ئافرم‌تانى فه‌رموو: ((سه‌ر به‌رز مه‌که‌نه‌وه (له‌ سوژده‌دا)، هه‌تا پیاوان هه‌لده‌سته‌نه‌وه (له‌ سوژده) و رێک داده‌نیشن))^(۲).

۷- بَابُ الصَّلَاةِ فِي الْجَبَّةِ الشَّامِيَّةِ

وَقَالَ الْحَسَنُ فِي الثِّيَابِ يَنْسُجُهَا الْمَجُوسِيُّ لَمْ يَرِ بِهَا بَأْسًا. وَقَالَ مَعْمَرٌ: رَأَيْتُ الزُّهْرِيَّ يَلْبَسُ مِنْ ثِيَابِ الْيَمَنِ مَا صُبَّغَ بِالْبَوْلِ. وَصَلَّى عَلِيٌّ فِي ثَوْبٍ غَيْرِ مَقْصُورٍ.

۷- باسی نوێژکردن به‌ جوبه‌ی شامیه‌وه (پۆشاکی کافران‌ه‌وه)^(۳)

حه‌سه‌ن ده‌رباره‌ی پۆشاکیك ئاگرپه‌رست چنیبیتی ده‌لی: هه‌یج خراپه‌یه‌کی تیدا نییه‌، وه‌ مه‌عه‌مه‌ر ده‌لی: زوهریم بینیه‌ پۆشاکی یه‌مه‌نی له‌به‌ردا بووه‌ که به‌ میز ڕم‌نگ کراوه‌، وه‌ عه‌لی ﷺ به‌ قوماشیکى خامی نوێی نه‌شوراوه‌وه‌ نوێژی کردووه‌.

^۱ بروانه: ۸۱۴، ۱۲۱۵.

^۲ بۆ نه‌وه‌ی عه‌وه‌رقی پیاوان نه‌بینن.

^۳ چونکه‌ له‌و کاته‌دا شام به‌ ده‌ست کافران‌ه‌وه‌ بوو.

۳۶۳- حَدَّثَنَا يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُسْلِمٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ مُغِيرَةَ بْنِ شُعْبَةَ قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ، فَقَالَ: يَا مُغِيرَةُ، خُذِ الْإِدَاوَةَ.. فَأَخَذْتُهَا، فَأَنْطَلَقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى تَوَارَى عَنِّي، فَقَضَى حَاجَتَهُ وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ شَامِيَّةٌ، فَذَهَبَ لِيُخْرِجَ يَدَهُ مِنْ كُمِّهَا فَصَاقَتْ، فَأَخْرَجَ يَدَهُ مِنْ أَسْفَلِهَا، فَصَبَبْتُ عَلَيْهِ فَتَوَضَّأَ وَضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ، وَمَسَحَ عَلَى خُفَيْهِ، ثُمَّ صَلَّى^(۱).

۳۶۳- موغیره‌ی کوردی شوعبه ﷺ ده‌ئێ: له سه‌مه‌ری کدا له‌گه‌ڵ پێغه‌مبه‌ردا ﷺ بووم فه‌رمووی: ((ئه‌ی موغیره مه‌تاره‌که هه‌لگره‌))، منیش هه‌لمگرت، جا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ڕۆیشت تا له منه‌وه دیار نه‌ما و ده‌ستی به‌ناو گه‌یاند، له‌وکاته‌دا جو به‌یه‌کی شامی له‌به‌ردا بوو، جا ویستی ده‌ستی له قوڵی جو به‌که‌وه ده‌ربه‌ینی (بو ده‌ست‌نوێژگرتن)، به‌لام قوڵه‌که‌ی ته‌سک بوو (بو‌ی ده‌رنه‌هات)، بو‌یه له‌ژێر جو به‌که‌وه ده‌ستی ده‌ره‌ینا و منیش ناوم کرد به ده‌ستیدا، جا ده‌ست‌نوێژی گرت، وه (له‌جیات‌ی شو‌ردنی پێیه‌کانی) ده‌ستی ته‌ری هێنا به خوه‌ه‌کانیدا، پاشان نوێژی کرد.

۸- بَابُ كَرَاهِيَةِ التَّعَرُّسِ فِي الصَّلَاةِ وَغَيْرِهَا

۳۶۴- حَدَّثَنَا مَطَرُ بْنُ الْفَضْلِ قَالَ: حَدَّثَنَا رَوْحٌ قَالَ: حَدَّثَنَا زَكَرِيَاءُ بْنُ إِسْحَاقَ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يُحَدِّثُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَنْقُلُ مَعَهُمُ الْحِجَارَةَ لِلْكَعْبَةِ وَعَلَيْهِ إِزَارُهُ، فَقَالَ لَهُ الْعَبَّاسُ عَمُّهُ: يَا ابْنَ أَخِي، لَوْ حَلَلْتَ إِزَارَكَ فَجَعَلْتَ عَلَى مَنْكِبِكَ دُونَ الْحِجَارَةِ. قَالَ: فَحَلَّهُ فَجَعَلَهُ عَلَى مَنْكِبِهِ، فَسَقَطَ مَغْشِيًّا عَلَيْهِ، فَمَا رُبِّي بَعْدَ ذَلِكَ عُرْيَانًا ﷺ^(۲).

^۱ بڕوانه: ۱۸۲.

^۲ بڕوانه: ۱۵۸۲، ۳۸۲۹.

۸- باسی ناپه‌سه‌ندی خۆرووتکردنه‌وه له نوێژ و غهیری نوێژیشدا

۳۶۴- جابیری کوری عه‌بدولاً ﷺ ده‌گێڕێته‌وه: که پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌گه‌ڵ قورمیشدا به‌ردیان ده‌هێنا بۆ (دروستکردنه‌وه‌ی) که‌عه به‌ پشته‌ماله‌یه‌کی له‌به‌ردا بوو، جا عه‌باسی مامی پێی وت: ئه‌ی برا‌زام ئه‌گه‌ر پشته‌ماله‌که‌ت له‌ نیو‌قه‌دت بکه‌یته‌وه بیخه‌یته‌ سه‌ر شانت تا به‌رده‌کان ئازارت نه‌دم، جابیر ده‌لی: ئه‌ویش کردیه‌وه و خسته‌یه‌ سه‌ر شانی، به‌و هۆیه‌وه‌ ڕووت بۆیه‌وه‌ و به‌ ڕوودا که‌وته‌ سه‌ر زه‌وی، له‌ هۆش خۆی چوو، نیدی پاش ئه‌و جاره (پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ) به‌ڕووتی نه‌بینه‌راوه‌.

۹- بَابُ الصَّلَاةِ فِي الْقَمِيصِ وَالسَّرَاوِيلِ وَالتُّبَانِ وَالْقَبَاءِ

۳۶۵- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَامَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَسَأَلَهُ عَنِ الصَّلَاةِ فِي الثَّوبِ الْوَاحِدِ، فَقَالَ: «أَوَكُلُّكُمْ يَجِدُ ثَوْبَيْنِ؟!». ثُمَّ سَأَلَ رَجُلٌ عُمَرَ، فَقَالَ: إِذَا وَسَّعَ اللَّهُ فَأَوْسَعُوا، جَمَعَ رَجُلٌ عَلَيْهِ ثِيَابُهُ، صَلَّى رَجُلٌ فِي إِزَارٍ وَرِدَاءٍ، فِي إِزَارٍ وَقَمِيصٍ، فِي إِزَارٍ وَقَبَاءٍ، فِي سَرَاوِيلٍ وَرِدَاءٍ، فِي سَرَاوِيلٍ وَقَمِيصٍ، فِي ثُبَانٍ وَقَبَاءٍ، فِي ثُبَانٍ وَرِدَاءٍ^(۱).

۹- باسی نوێژکردن به‌ کراس و ده‌رپێ و ژێرده‌رپێ و که‌واوه

۳۶۵- ئه‌بو هورمه‌یره‌ ﷺ ده‌لی: پیاویک هه‌لسا له‌ خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ردا ﷺ پرسیا‌ری ئی کرد ده‌رباره‌ی نوێژکردن به‌ یه‌ک پۆشاکه‌وه؟ پێغه‌مبه‌ریش ﷺ

فهرمووی: ((نایا همر کام له ئیوه دوو پۆشاکى ههیه؟))، پاشان پیاویك پرسىاری له عومەر رضی اللہ عنہ کرد ئهویش دهئى: ئهگەر خوا دهمسەلات و دارایی پى دان ئیوهش بهفراوانى پۆشاک بیوشن، پیاو دهنوانى ههموو پۆشاکىك بیوشیت، پیاو دروسته نوێژ بکات به ئیزار و پشتهمالهکهیهوه و به ئیزار و کراسیکهوه و به ئیزارو کهوايهکهوه و به دهرپى و پشتهمالهکهیهوه و به دهرپى و کراسیکهوه و به دهرپى و کهوايهکهوه و به ژێردهرپى و کهوايهکهوه به ژێردهرپى و کراسهوه، وا بزانه وتى: به ژێردهرپى و پشتهمالهکهیهوه.

۳۶۶- حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ عَلِيٍّ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذَنْبٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: مَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ؟ فَقَالَ: «لَا يَلْبَسُ الْقَمِيصَ وَلَا السَّرَاوِيلَ وَلَا الْبُرْنُسَ، وَلَا ثَوْبًا مَسَّهُ الزَّعْفَرَانُ وَلَا وَرْسٌ، فَمَنْ لَمْ يَجِدِ الثَّغْلَيْنِ فَلْيَلْبَسِ الْخُفَّيْنِ وَلْيَقْطَعْهُمَا حَتَّى يَكُونَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ.. وَعَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. مِثْلُهُ^(۱).

۳۶۶- عهبدوڵای کورێ عومەر رضی اللہ عنہ دهئى: پیاویك پرسىاری له پیغههمبهرى خوا ﷺ کرد کهسیك له ئیحرامدا بیٹ ج پۆشاکىك لهبهر بکات؟ فهرمووی: ((نابى کراس و دهرپى و پۆشاکى کلاودار و پۆشاکى زهعفهران و ومرسى پیوه بیٹ لهبهر بکات، ئینجا ههرکهس جووتى نهعلى نهبوو، نهوه با جووتى خوف لهپى بکات له خوارووی هاپارهکانیهوه خوفهکان بریت (تا وهك نهعلى لى بى)))..

۱۰- بَابُ مَا يَسْتُرُ مِنَ الْعَوْرَةِ

۳۶۷- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا لَيْثٌ، عَنِ ابْنِ شَهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ ابْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّهُ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ اشْتِمَالِ الصَّمَاءِ، وَأَنْ يَخْتَبِيَ الرَّجُلُ فِي تَوْبٍ وَاحِدٍ، لَيْسَ عَلَى قَرْجِهِ مِنْهُ شَيْءٌ^(۱).

۱۰- باسی ئه‌وهی ده‌بێ داپۆشریت له عه‌وره‌ت چه‌نده

۳۶۷- ئه‌بو سه‌عیدی خودری ﷺ ده‌گێڕێته‌وه پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ڕێگری کرد له خۆپێچانه‌وه به پۆشاکه‌که‌ی، به جوۆی ڕێکه‌ی نه‌بێ ده‌ستی دهر‌بێنی^(۲)، هه‌روه‌ها ڕێگری کردووه له‌وه‌ی که‌سێ به‌جیج‌کانه‌وه^(۳) دانیشتی و پۆشاکێکی له‌به‌ردا بێ، که هیچ به‌سه‌ر عه‌وره‌تییه‌وه نییه (واته: عه‌وره‌تی به‌ده‌ره‌ومیه).

۳۶۸- حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ بْنُ عُقْبَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ بَيْعَتَيْنِ: عَنِ اللَّمَّاسِ وَالتَّبَاذِ، وَأَنْ يَشْتِمَلَ الصَّمَاءُ، وَأَنْ يَخْتَبِيَ الرَّجُلُ فِي تَوْبٍ وَاحِدٍ^(۴).

۳۶۸- ئه‌بو هورمیره ﷺ ده‌لێ: پێغه‌مبه‌ر ﷺ ڕێگری له دوو جوۆ فرۆشتن کردووه، له فرۆشتن به‌ده‌ست‌لێدان، وه له فرۆشتن به‌هه‌ل‌دان بۆ یه‌کدی، هه‌روه‌ها ڕێگری کردووه له خۆپێچانه‌وه به‌جوۆی نه‌توانی ده‌ستی دهر‌بێنی، وه

^۱ بڕوانه: ۱۹۹۱، ۲۱۴۴، ۲۱۴۷، ۵۸۲۰، ۵۸۲۲، ۶۲۸۴.

^۲ هه‌ندێ له زانایان ده‌لێن: (اشتمال الصماء) ئه‌وه‌یه جله‌کانی بێچێ به‌خۆیه‌وه و چمکیکی بدات به‌سه‌ر شانی‌دا، به‌جوۆی عه‌وره‌تی دهر‌بکه‌وێ. فتح الباری: ۶۲۹/۲.

^۳ به‌جیج‌کانه‌وه دانیشتووه، به‌لام سمت و کلۆکی له زه‌ویدا‌یه، له‌به‌ر ئه‌وه به‌زۆری دهر‌بێتیان له‌پیدا نه‌بوو عه‌وره‌تیان دهر‌که‌وتوووه.

^۴ بڕوانه: ۵۸۸، ۱۹۹۳، ۲۱۴۵، ۲۱۴۶، ۵۸۱۹، ۵۸۲۱.

پیاو دانیشتی به جیجکانهوه یهك پۆشاکى له بهردا بى، كه ههچ به سههر
عهوهرمتیهوه نه بى.

۳۶۹- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَخِي ابْنُ شَهَابٍ، عَنْ عَمِّهِ قَالَ: أَخْبَرَنِي حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ: بَعَثَنِي أَبُو بَكْرٍ فِي تِلْكَ الْحَجَّةِ فِي مُؤَذِّنِينَ يَوْمَ النَّحْرِ نُؤَذِّنُ مِنْهُ، أَلَّا لَا يَحُجُّ بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكٌ، وَلَا يَطُوفُ بِالْبَيْتِ غُرَبَاءً. قَالَ حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ: ثُمَّ أَرَدَفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَيْنَا، فَأَمَرَهُ أَنْ يُؤَذَّنَ بِـ {بَرَاءَةٌ}. قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: فَأَذَّنَ مَعَنَا عَلِيٌّ فِي أَهْلِ مَنْى يَوْمَ النَّحْرِ: لَا يَحُجُّ بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكٌ، وَلَا يَطُوفُ بِالْبَيْتِ غُرَبَاءً^(۱).

۳۶۹- حومهیدی کوری عهبدوره حمانی کوری عهوف گێراویه تهوه كه نه بو
هوهرمیره ﷺ دهلی: لهو چه جهدا (پیش چه جی مائناوایی بوو) نه بو به کر ﷺ،
منی له گهل کومهلی جاردهردا نارد له رۆژی جهژندا له مینا جار بدمین، كه له
ئهم سال بهدواوه بتههرست چهج نهکات، وه کهس بهرووتی تهوایی کهعبه
نهکات، حومهیدی کوری عهبدوره حمان دهلی: پاشان پیغه مبهری خوا ﷺ دواى
نه بو به کر عهلیشی نارد، فهرمانی پی کرد جاری به پرائهت بدات (نایه تهکانی
سه رمتای سوورمتی تهوبه بخوینیته وه بو بتههرستان و کافران)، نه بو هوهرمیره
دهلی: عهلیش له گهل ئیمهدا له نیو خه لکی مینا له رۆژی جهژندا جاری دا: كه
له ئهم ساله بهدواوه بتههرست نابی چهج بکات، وه نابی کهس بهرووتی تهوایی
کهعبه بکات.

^۱ پروانه: ۱۶۲۲، ۳۱۷۷، ۴۳۱۳، ۴۶۵۵، ۴۶۵۶، ۴۶۵۷.

۱۱- بَابُ الصَّلَاةِ بِغَيْرِ رَدَاءٍ

۳۷۰- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي الْمَوَالِي، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ وَهُوَ يُصَلِّي فِي ثَوْبٍ مُلْتَحِفًا بِهِ وَرِدَاؤُهُ مَوْضُوعٌ، فَلَمَّا انْصَرَفَ قُلْنَا: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، تُصَلِّي وَرِدَاؤُكَ مَوْضُوعٌ؟! قَالَ: نَعَمْ، أَحَبَبْتُ أَنْ يَرَانِي الْجُهَّالُ مِثْلُكُمْ، رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يُصَلِّي هَكَذَا^(۱).

۱۱- باسی نوێژکردن به‌بێ پشتهمال (دروسته)

۳۷۰- موحه‌مه‌دی کوری مونکه‌دیر ده‌لی: رویشتم بو لای جابیری کوری عه‌بدوڵا ﷺ پو‌شاکێکی پێچابوو به‌خۆیه‌وه نوێژی دمکرد و پشتهماله‌که‌ی دانا‌بوو، جا که له نوێژه‌که‌ی بو‌یه‌وه، وت‌مان: نه‌بو عه‌بدوڵا (بو‌جی) نوێژ ده‌که‌یت و پشتهماله‌که‌ت دانا‌وه و له‌به‌رت نه‌کردووه؟ وتی: به‌لی بو‌یه وام کرد بێم خۆش بوو نه‌قامی وه‌ک ئێ‌وه بمبین، من پێ‌غه‌مبه‌رم ﷺ بینووه ئاوه‌ها نوێژی ده‌کرد.

۱۲- بَابُ مَا يُذْكَرُ فِي الْقَحْذِ

وَيُرْوَى عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ وَجَرَاهِدٍ وَمُحَمَّدِ بْنِ جَحْشٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ((الْقَحْذُ عَوْرَةٌ))^(۲). وَقَالَ أَنَسٌ: حَسَرَ النَّبِيُّ ﷺ عَنْ قَحْذِهِ. وَحَدِيثُ أَنَسٍ أَسْنَدٌ، وَحَدِيثُ جَرَاهِدٍ أَخَوْتُ حَتَّى يُخْرَجَ مِنْ اخْتِلَافِهِمْ. وَقَالَ أَبُو مُوسَى: عَطَى النَّبِيُّ ﷺ رُكْبَتَيْهِ حِينَ دَخَلَ عُثْمَانُ. وَقَالَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ: أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ ﷺ وَقَحْذُهُ عَلَى قَحْذِي، فَتَقَلَّتْ عَلَيَّ حَتَّى خِفْتُ أَنْ تَرُضَ قَحْذِي.

^۱ بېروانه: ۳۵۲.

^۲ بېروانه: ۲۸۳۲.

۱۲- باسی ئهوهی باس دهکرت دهربارهی ران (عهورهته یان نا؟)

گیردراوتمهوه له عهبدولای کوری عهباس ع و جهرهد و موحه ممه دی کوری جه حشه وه له پیغه مبهروه ع که فهرموویه تی: ((ران عه ورته))، نه نه س ع ده لی: پیغه مبه ر ع رانی دهر خست. فهرمووده که ی که نه نه س گیراویه ته وه سه نه ده که ی راستر و به هیژ تره، فهرمووده که ی جهرهد گیراویه ته وه نیح تیا تی زیاتری تیدا به هتا له راجیا ییه که یان رزگار ببیت، نه بو موسا ع ده لی: پیغه مبه ر ع کاتی عوسمان هاته ژووره وه بو خزمه تی پیغه مبه ر ع رانی داپوشی. وه زمیدی کوری سابیت ع ده لی: خوای گه وره قورئانی بو پیغه مبه ره که ی ع دابه زاند، له کاتی کدا رانی به سه ر رانی منه وه بوو، نینجا نه وه نه قورس بوو له سه ر رانم ترسام (نیسکی) رانم بشکی .

۳۷۱- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَلِيَّةَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ، عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ غَزَا حَيْبَرَ، فَصَلَّيْنَا عِنْدَهَا صَلَاةَ الْعَدَاةِ بَعْلَسَ، فَرَكِبَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ وَرَكِبَ أَبُو طَلْحَةَ، وَأَنَا رَدِيفُ أَبِي طَلْحَةَ، فَأَجْرَى نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ فِي رَقَاقِ حَيْبَرَ، وَإِنْ رُكْبَتِي لَتَمَسَّ فِخْذَ نَبِيِّ اللَّهِ ﷺ، ثُمَّ حَسَرَ الْإِزَارَ عَنْ فِخْذِهِ حَتَّى إِنِّي أَنْظُرُ إِلَى بَيَاضِ فِخْذِ نَبِيِّ اللَّهِ ﷺ، فَلَمَّا دَخَلَ الْقَرْيَةَ قَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ، خَرِبَتْ حَيْبَرُ، إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ.. قَالَهَا ثَلَاثًا. قَالَ: وَخَرَجَ الْقَوْمُ إِلَى أَعْمَالِهِمْ فَقَالُوا: مُحَمَّدٌ- قَالَ عَبْدُ الْعَزِيزِ، وَقَالَ بَعْضُ أَصْحَابِنَا- وَالْخَمِيسُ. يَعْنِي: الْجَيْشُ، قَالَ: فَأَصَبْنَاَهَا عَنُوءَ، فَجُمِعَ السَّبْيُ، فَجَاءَ دِحْيَةُ فَقَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، أَعْطِنِي جَارِيَةً مِنَ السَّبْيِ. قَالَ: أَذْهَبُ فَخُذْ جَارِيَةً.. فَأَخَذَ صَفِيَّةَ بِنْتَ حُبَيٍّ، فَجَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، أَعْطَيْتَ دِحْيَةَ صَفِيَّةَ بِنْتَ حُبَيٍّ سَيِّدَةَ قُرَيْظَةَ وَالنَّضِيرِ! لَا تَصْلُحُ إِلَّا لَكَ. قَالَ: ادْعُوهُ بِهَا.. فَجَاءَ بِهَا، فَلَمَّا نَظَرَ إِلَيْهَا النَّبِيُّ ﷺ قَالَ: خُذْ جَارِيَةً مِنَ السَّبْيِ غَيْرَهَا.. قَالَ: فَأَعْتَقَهَا

النَّبِيُّ ﷺ وَتَزَوَّجَهَا. فَقَالَ لَهُ ثَابِتٌ: يَا أَبَا حَمْزَةَ، مَا أَصَدَقَهَا؟ قَالَ: نَفْسَهَا، أَعْتَقَهَا وَتَزَوَّجَهَا، حَتَّى إِذَا كَانَ بِالطَّرِيقِ جَهَّزْتُهَا لَهُ أُمُّ سُلَيْمٍ فَأَهْدَتْهَا لَهُ مِنَ اللَّيْلِ، فَأَصْبَحَ النَّبِيُّ ﷺ عَرُوسًا، فَقَالَ: مَنْ كَانَ عِنْدَهُ شَيْءٌ فَلْيَجِئْ بِهِ. وَبَسَطَ نِطْعًا، فَجَعَلَ الرَّجُلُ يَجِيءُ بِالثَّمَرِ، وَجَعَلَ الرَّجُلُ يَجِيءُ بِالسَّمَنِ - قَالَ: وَأَخْسِبُهُ قَدْ ذَكَرَ السَّوِيقَ - قَالَ: فَحَاسُوا حَيْسًا، فَكَانَتْ وَلِيمَةً رَسُولِ اللَّهِ ﷺ^(۱).

۳۷۱- ئەنەس ر.ه. دەلی: کاتی پێغه‌مبەری خوا ﷺ غەزای خەیبەری کرد، لە خەیبەردا لە کاتی تاریکایی و لێلیدا نوێژی بەیانیمان کرد، جا پێغه‌مبەری خوا ﷺ سواری وڵاخەکەیی بوو، ئەبو تەلحەش سواری وڵاخەکەیی بوو، منیش لە پاشکۆی ئەبو تەلحەدا سواری بووبوو، پێغه‌مبەر ﷺ وڵاخەکەیی برد بە کۆڵانەکانی خەیبەردا، رانم دەیدا لە رانی پێغه‌مبەر ﷺ، پاشان نێزارەکە هەڵمالا لە رانی پێغه‌مبەرەوه ﷺ هەتا من بە چاوی خۆم سەیری سبیتی رانی پێغه‌مبەری خوا ﷺ دەکرد، جا کاتی پێغه‌مبەری خوا ﷺ رۆیشتە شارەکەوه سی جار فەرمووی: ((الله اکبر خەیبەر وێران بوو، بێگومان نێمە هەر کاتی دابەزینە گۆرەپانی هەر گەلی، بەیانی بێدارکراوانی بەد و ڕەشە))، ئەنەس دەلی: جوولەکەکان دەهاتنە دەرەوه بۆ سەر نیشوکاریان (کە پێغه‌مبەر ﷺ و سوپاکەیان دی)، وتیان: ئەوه موخەممەدە -عەبدولعەزیز و هەندیک لە هاورێکانمان وتیان:- (الخمس) واتە: (موخەممەد) و سوپاکەیهتی، ئەنەس دەلی: خەیبەرمان بەجەنگ و هیز داگیر کرد، وه ژنە دیلەکان کۆ کرانەوه، جا دیحیه هات وتی: ئەه پێغه‌مبەری خوا ﷺ کەنیزەکیکم لە ژنە دیلەکان پێی بدە، فەرمووی: ((برۆ کەنیزەکیک ببە))، ئەویش صەفییە کچی حویەیی برد، ئینجا

^۱ بڕوانە: ۲۹۴۴، ۲۹۴۵، ۲۹۹۱، ۳۳۶۷، ۳۶۷، ۴۰۸۳، ۴۰۸۴، ۴۱۹۷، ۴۱۹۸، ۴۱۹۹، ۴۲۰۰، ۴۲۰۱، ۴۲۱۱، ۴۲۱۲.

۴۲۱۲، ۵۰۸۵، ۵۰۸۶، ۵۱۵۹، ۵۱۶۹، ۵۲۸۷، ۵۲۹۵، ۵۵۲۸، ۶۳۶۳، ۷۳۳۳، ۸۰۸۵، ۸۰۸۶، ۸۱۸۵.

بیاوێك هات بۆ خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ وتی: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ صه‌فیه‌ی كچی حویه‌ی كه‌ گه‌وره‌ی هۆزی قورمیزه‌ و نه‌زیره‌ داوته‌ به‌ دیحیه‌؟ ئه‌و ئافه‌رمته‌ بۆ تۆ نه‌بی بۆ كه‌سی دیکه‌ شیواو نییه‌، فه‌رمووی: ((بانگی بکه‌ن با بیه‌ینی))، دیحیه‌ش ه‌ینای كه‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ سه‌یری صه‌فیه‌ی كرد فه‌رمووی: ((كه‌نیزه‌كێكی دیکه‌ له‌ ئافه‌رمته‌ دیله‌كان ببه‌ جگه‌ له‌م))، ئه‌نه‌س ده‌لی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ ئازادی كرد و ماره‌ی كرد، سابیت به‌ ئه‌نه‌سی وت: ئه‌ی باوکی حه‌مزه‌ ماره‌یه‌كه‌ی چی بوو؟ صه‌فیه‌ خۆی ماره‌یی بوو، چونكه‌ ئازادی كرد و ماره‌ی كرد، جا كاتی گه‌رانه‌وه‌ له‌ رینگادا ئومو سوله‌یم (دایكی ئه‌نه‌س) بۆی رێك خست و به‌شهو بۆی گوێزایه‌وه‌، به‌یانی كه‌ رۆژ بۆیه‌وه‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ بوو به‌ زاوا، پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((هه‌ر كه‌س شتی خواردنی پێیه‌ بیه‌ینی))، سفرمیه‌کی راخست، پیاوی وا هه‌بوو خورمای ده‌هینا، پیاوی وا هه‌بوو رۆنی ده‌هینا، ده‌لی: وا بزانه‌م قاوتیشی باس كرد، ئه‌نه‌س ده‌لی: جا كریان به‌ خورماورۆن، ئه‌وه‌ نانی زه‌ماوندكه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بوو.

۱۳- باب: فِي كَمْ تُطْلَسُ الْمَرْأَةُ فِي النَّيَابِ؟

وَقَالَ عِكْرِمَةُ: لَوْ وَارَتْ جَسَدَهَا فِي تَوْبٍ لِأَجْرَتِهِ.

۳۷۲- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ، أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: لَقَدْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي الْفَجْرَ، فَيَشْهَدُ مَعَهُ نِسَاءٌ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ مُتَلَفَعَاتٍ فِي مَرْوِطِهِنَّ، ثُمَّ يَرْجِعْنَ إِلَى بُيُوتِهِنَّ مَا يَعْرِفُهُنَّ أَحَدٌ^(۱).

^۱ بروهه: ۵۷۸، ۸۶۷، ۸۷۲.

۱۳- باسیک: ئافرهت به چهند پۆشاکهوه نوێژ بکات؟

عیکریمه دهلی: ئەگەر ئافرهت به یەک پۆشاک ههموو لەشی داپۆشیت، به لای منه وه دروسته بۆی (نوێژی پێوه بکات).

۳۷۲- عائیشه ؓ دهلی: بێگومان پێغه مبهری خوا ﷺ هه میسه که نوێژی به یانی ده کرد ئافرهتانی ئیماندار له گه ئیدا ناماده ده بوون، به یەک پۆشاک سه ر و لاشه یان داده پۆشی، پاشان ده گه رانه وه بۆ ماله و ه یان (ئه و منده تاریک بوو) که س نه یدهناسین.

۱۴- باب: إِذَا صَلَّى فِي ثَوْبٍ لَهُ أَعْلَامٌ وَنَظَرَ إِلَى عِلْمِهَا

۳۷۳- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى فِي خَمِيصَةٍ لَهَا أَعْلَامٌ، فَنَظَرَ إِلَى أَعْلَامِهَا نَظْرَةً، فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ: اذْهَبُوا بِخَمِيصَتِي هَذِهِ إِلَى أَبِي جَهْمٍ وَأَتُونِي بِأَنْبِجَانِيَّةِ أَبِي جَهْمٍ، فَإِنَّهَا أَلْهَتْنِي آنِفًا عَنْ صَلَاتِي. وَقَالَ هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «كُنْتُ أَنْظُرُ إِلَى عِلْمِهَا وَأَنَا فِي الصَّلَاةِ فَأَخَافُ أَنْ تَفْتِنَنِي».^(۱)

۱۴- باسیک: ئەگەر کەسیک نوێژی کرد

به پۆشاکێکی خهتخهتهوه و سهیری خهتهکانی کرد

۳۷۳- عائیشه ؓ دهگێڕێتهوه که پێغه مبهر ﷺ به بهرگیکی چوارگۆشه ی خهتخهتهوه نوێژی کرد، جا یەک جار سهیری خهتهکانی کرد، ئینجا که

نوێژهکهی تهواو کرد فهرمووی: ((ئهم بهرگه ببهن بۆ ئه‌بو جههم، بهرگه ئه‌ستووره سادهمه‌کی ئه‌بو جههم بۆ بێنن، چونکه به‌راستی بێناگای کردم له نوێژهکه‌م)). هیشامی کوری عوروه له باوکیه‌وه ده‌گیرێته‌وه نه‌ویش له عایشه‌وه ﷺ ده‌گیرێته‌وه ده‌لی: پێغه‌مبهر ﷺ فهرمووی: ((من له نوێژهکه‌دا سه‌یری خه‌ته‌کانیم ده‌کرد، جا ئه‌ترسم سه‌رم لی بشیوین و بێناگام بکات)).

۱۵- باب: إِنْ صَلَّى فِي ثَوْبٍ مُصَلَّبٍ أَوْ تَصَاوِيرَ،

هَلْ تَفْسُدُ صَلَاتُهُ؟ وَمَا يُنْهَى عَنْ ذَلِكَ

۳۷۴- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ، عَنْ أَنَسٍ: كَانَ قِرَامٌ لِعَائِشَةَ سَرَّتْ بِهِ جَانِبَ بَيْتِهَا، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: أَمِيطِي عَنَّا قِرَامَكَ هَذَا، فَإِنَّهُ لَا تَزَالُ تَصَاوِيرُهُ تَعْرِضُ فِي صَلَاتِي.^(۱)

۱۵- باسیک: ئەگەر کەسێ بە پۆشاکیکه‌وه نوێژ بکات

که خاچ یان هه‌ر وێنه‌یه‌کی پێوه بێت ئایا نوێژه‌که‌ی

به‌تال ده‌بێته‌وه؟ وه کام له‌وانه قه‌ده‌غه کراوه؟

۳۷۴- ئه‌نه‌س ﷺ ده‌لی: عایشه ﷺ په‌رده‌یه‌کی ته‌نکی خوری پم‌نگاو‌پم‌نگی هه‌بوو کردبووی به‌ په‌رده‌ی شوێنێکی ماله‌که‌ی، پێغه‌مبهریش ﷺ فهرمووی: ((په‌رده‌که‌ت لابه‌ره و دووری خه‌روه‌وه لی‌مان، چونکه به‌راستی وێنه‌کانی له نوێژه‌که‌مدا دێته به‌رچاو‌م)).

۱۶- بَابُ مَنْ صَلَّى فِي قَرْوَجٍ حَرِيرٍ ثُمَّ نَزَعَهُ

۳۷۵- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ، عَنْ أَبِي الْخَيْرِ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: أَهْدَيْتُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ قَرْوَجُ حَرِيرٍ، فَلَبِسَهُ فَصَلَّى فِيهِ، ثُمَّ انْصَرَفَ فَتَزَعَهُ نَزْعًا شَدِيدًا -كَالْكَارِهِ لَهُ- وَقَالَ: لَا يَنْبَغِي هَذَا لِلْمُتَّقِينَ^(۱).

۱۶- باسی که سیك نوێژ بکات به کهوای چاکداری ئاوریشمهوه، پاشان دایکه نیت له بهری

۳۷۵- عوقبهی کوری عامیر رضی اللہ عنہ دهلی: کهوایهکی چاکداری ئاوریشمیان بهدیاری هینا بو پیغه مبه صلی اللہ علیہ وسلم، نهویش له بهری کرد و نوێژی پیوه کرد، پاشان که له نوێژه کهی بو یه وه، بهتوندی دایکه ند له بهری- وهك نهوهی چهزی لی نه بی-، وه ههرمووی: ((نهمه بو پارێزکاران شیوا نییه)).

۱۷- بَابُ الصَّلَاةِ فِي التَّوْبِ الْأَخْمَرِ

۳۷۶- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَزْرَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ أَبِي زَائِدَةَ، عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي قُبَّةِ حَمْرَاءَ مِنْ أَدَمَ، وَرَأَيْتُ بِلَالًا أَخَذَ وَضُوءَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَرَأَيْتُ النَّاسَ يَبْتَذِرُونَ ذَاكَ الْوَضُوءَ، فَمَنْ أَصَابَ مِنْهُ شَيْئًا مَسَحَ بِهِ، وَمَنْ لَمْ يُصِبْ مِنْهُ شَيْئًا أَخَذَ مِنْ بَلَلِ يَدِ صَاحِبِهِ، ثُمَّ رَأَيْتُ بِلَالًا أَخَذَ عَنَزَةً فَرَكَزَهَا، وَخَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ فِي حُلَّةٍ حَمْرَاءَ مُشْمَرًا، صَلَّى إِلَى الْعَنَزَةِ بِالنَّاسِ رَكْعَتَيْنِ، وَرَأَيْتُ النَّاسَ وَالِدَوَابَّ يَمْرُونَ مِنْ بَيْنِ يَدَيِ الْعَنَزَةِ^(۲).

^۱ بېروانه: ۵۸۰۱.

^۲ بېروانه: ۱۸۷.

۱۷- باسی (حوکمی) نوێژکردن به جلوه‌رگی سوورهوه

۳۷۶- عه‌ونی کۆری ئه‌بو جوحه‌یفه له باوکیه‌وه ﷺ ده‌گیرێته‌وه، ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوام ﷺ بینی له‌نیو خێوه‌تیکی وه‌ک گومه‌زی سووری چه‌رمیندا بوو، بیلالیشم بینی ئاوی ده‌ستنوێژی پیغه‌مبه‌ری خوای ﷺ هینا، وه‌ خه‌لکم بینی پێشپ‌رکیان ده‌کرد بۆ ئه‌و ئاوی ده‌ستنوێژه (ته‌به‌روکی پێ بکه‌ن)، جا هه‌ر که‌س شتێک له‌و ئاوه‌ی به‌ربکه‌وتایه، ده‌یهینا به‌ده‌مو‌جاوی خۆیدا، هه‌ر که‌سیش هه‌چی به‌رنه‌که‌وتایه، به‌ ته‌ری ده‌ستی هاو‌پ‌که‌ی ده‌ستی ته‌ر ده‌کرد (ده‌یهینا به‌ خۆیدا)، پاشان بیلالم بینی دارده‌ستیکی هینا و داچه‌قاند، وه‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ خێوه‌ته‌که‌ هاته‌ دهره‌وه به‌ پۆشاکیکی سووره‌وه خۆی هه‌ل‌کردبوو، ڕوو به‌ دارده‌سته‌که‌ دوو ڕکات پێش‌نوێژی بۆ خه‌لکه‌که‌ کرد، وه‌ خه‌لک و ئاژه‌لم ده‌بینی به‌به‌رده‌م دارده‌سته‌که‌دا ده‌ڕۆشتن.

۱۸- بَابُ الصَّلَاةِ فِي السُّطُوحِ وَالْمِنْبَرِ وَالْخَشْبِ

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَلَمْ يَرَ الْحَسَنُ بَأْسًا أَنْ يُصَلَّى عَلَى الْجَمْدِ وَالْقَنَاطِرِ، وَإِنْ جَرَى تَحْتَهَا بَوْلٌ أَوْ قَوْقَهَا أَوْ أَمَامَهَا، إِذَا كَانَ بَيْنَهُمَا سُرَّةٌ. وَصَلَّى أَبُو هُرَيْرَةَ عَلَى سَقْفِ الْمَسْجِدِ بِصَلَاةِ الْإِمَامِ. وَصَلَّى ابْنُ عُمَرَ عَلَى الثَّلْجِ.

۱۸- باسی (حوکمی) نوێژکردن له‌سه‌ر سه‌ربان و دوانگه‌ و ته‌خته‌دا

ئه‌بو عه‌بدو‌لا (ئیمام بوخاری) ده‌لی: حه‌سه‌ن ڕای وایه‌ فه‌یناکات نوێژ بک‌ریت به‌سه‌ر به‌سته‌له‌ک و سه‌هۆل و پرده‌وه، با می‌زیش به‌ژیریدا یا نه‌ه‌ریدا یا نه‌

بهردهمیدا برپوات، نهگهر لهنیوان نوێژکههرمهکه و میز و پیسییهکهدا شتی ببی
(پیسییهکه بهر نوێژکههرمهکه نهکهوێت)، ئه‌بو هورمیر رضی الله عنه له سه‌ربانی
مزگه‌وت نوێژی کردووه و پێشنوێژهکه‌ی له‌نیو مزگه‌وتدا بووه، وه‌عه‌بدولای
کوری عومهر رضی الله عنه له‌سه‌ر به‌مهر نوێژی کردووه.

۳۷۷- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو حَازِمٍ قَالَ: سَأَلُوا سَهْلَ
بْنَ سَعْدٍ: مِنْ أَيِّ شَيْءٍ الْمَنْبَرُ؟ فَقَالَ: مَا بَقِيَ بِالنَّاسِ أَعْلَمُ مِنِّي هُوَ مِنْ أَثَرِ الْغَابَةِ، عَمِلَهُ
فُلَانٌ مَوْلَى فُلَانَةٍ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَقَامَ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ عَمِلَ وَوُضِعَ، فَاسْتَقْبَلَ
الْقِبْلَةَ، كَبَّرَ وَقَامَ النَّاسُ خَلْفَهُ، فَقَرَأَ وَرَكَعَ، وَرَكَعَ النَّاسُ خَلْفَهُ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ، ثُمَّ رَجَعَ
الْقَهْقَرَى، فَسَجَدَ عَلَى الْأَرْضِ، ثُمَّ عَادَ إِلَى الْمَنْبَرِ ثُمَّ قَرَأَ ثُمَّ رَكَعَ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ، ثُمَّ رَجَعَ
الْقَهْقَرَى حَتَّى سَجَدَ بِالْأَرْضِ، فَهَذَا شَأْنُهُ. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: قَالَ عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: سَأَلَنِي
أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ، قَالَ: فَإِنَّمَا أَرَدْتُ أَنْ أَلْتَبَيُّ ﷺ كَانَ أَعْلَى مِنَ
النَّاسِ، فَلَا بَأْسَ أَنْ يَكُونَ الْإِمَامُ أَعْلَى مِنَ النَّاسِ بِهَذَا الْحَدِيثِ. قَالَ: فَقُلْتُ: إِنَّ سُفْيَانَ
بْنَ عُيَيْنَةَ كَانَ يُسْأَلُ عَنْ هَذَا كَثِيرًا، فَلَمْ تَسْمَعْهُ مِنْهُ؟ قَالَ: لَا^(۱).

۳۷۷- په‌سیار له سه‌هلی کوری سه‌عد رضی الله عنه کرا دوانگه‌که‌ی پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌چی
دروست کرابوو؟ ئه‌ویش وتی: که‌س نه‌ماوه له‌ من زاناتر بێ له‌و بارمیه‌وه،
دوانگه‌که‌ له‌ دارگه‌زی غابه^(۲) دروست کرابوو، فلان که‌سی کوێله‌ی فلان ژن
دروستی کرد بو پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، که‌ دروست کرا و دانرا، پێغه‌مبه‌ری خوا
ﷺ له‌سه‌ری وه‌ستا و رووی کرده‌ قیبله‌ و الله اکبری کرد و خه‌لکیش له‌پشتیه‌وه

^۱ بروانه: ۲۵۶۹، ۲۰۹۴، ۹۱۷، ۴۴۸.

^۲ غابه: شوێنێکه له‌عه‌والی مه‌دینه، که‌ تێستا که‌وتۆته‌ نێو شاری مه‌دینه.

نوێژیان دابه‌ست، جا هورنانی خویند و گرپنوشی برد، خه‌لکیش له‌پشتیه‌وه گرپنوشیان برد، ئینجا سه‌ری به‌رز کرده‌وه، پاشان به‌پشتا هاته دواوه و (له دوانگه‌که دابه‌زی و) له‌سه‌ر زه‌وی سوژده‌ی برد، پاشان گه‌راپه‌وه بو سه‌ر دوانگه‌که، جا هورنانی خویند ئینجا گرپنوشی برد، پاشان سه‌ری به‌رز کرده‌وه، پاشان به‌ پشتا گه‌راپه‌وه دواوه هه‌تا له‌سه‌ر زه‌وی سوژده‌ی برد، ئا ئه‌مه شیوه‌ی نوێژه‌که‌ی بوو، ئه‌بو عه‌بدو‌لا (ئیمام بوخاری) ده‌لی: عه‌لی کو‌ری عه‌بدو‌لا ده‌لی: ئه‌حمه‌دی کو‌ری حه‌نبه‌ل (په‌حمه‌تی خوای لی بی) په‌رسیاری لی کردم دهرباره‌ی ئه‌م فه‌رمووده‌یه، وتی: بی‌گومان مه‌به‌ستی من ئه‌وه بوو که شوینه‌که‌ی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ به‌رزتر بوو له‌ خه‌لکی، که‌واته‌ قه‌یناکات به‌پی‌ی ئه‌م فه‌رمووده‌یه پی‌شنوێژ شوینه‌که‌ی به‌رزتر بی له‌ نوێژخوینه‌کان، عه‌لی ده‌لی وتم: سوفیانی کو‌ری عوبه‌ینه‌ زو‌ر له‌م بارمه‌وه په‌رسیاری لی دمه‌کرا، ئایا تو ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ت له‌و نه‌بیستووه؟ ئه‌حمه‌د وتی: نه‌خیر.

٣٧٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ قَالَ: أَخْبَرَنَا حُمَيْدُ الطَّوِيلُ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ سَقَطَ عَنْ فَرَسِهِ، فَجُحِشَتْ سَاقُهُ أَوْ كَتِفُهُ، وَآلَى مِنْ نِسَائِهِ شَهْرًا، فَجَلَسَ فِي مَشْرَبَةٍ لَهُ، دَرَجَتُهَا مِنْ جُدُوعٍ، فَأَتَاهُ أَصْحَابُهُ يَعُودُونَهُ، فَصَلَّى إِلَيْهِمْ جَالِسًا وَهُمْ قِيَامٌ، فَلَمَّا سَلَّمَ قَالَ: إِمَّا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا، وَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا، وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا، وَإِنْ صَلَّى قَائِمًا فَصَلُّوا قِيَامًا. وَنَزَلَ لِتَسْعَ وَعَشْرِينَ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّكَ آلَيْتَ شَهْرًا. فَقَالَ: إِنَّ الشَّهْرَ تِسْعَ وَعَشْرُونَ.^(١)

٣٧٨- ئه‌نه‌سی کو‌ری مالیک ﷺ ده‌گیریته‌وه: که پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له ئه‌سه‌به‌که‌ی که‌وته‌ خواره‌وه، به‌هۆیه‌وه لاقی یان شانی بریندار بوو، وه سویندی

^١ بر‌وانه: ٦٨٩، ٧٣٢، ٧٣٣، ٨٠٥، ١١١٤، ١٩١١، ٢٤٦٩، ٥٢٠١، ٥٢٨٩، ٦٦٨٤.

خواردبوو یهك مانگ تیکه‌لاوی خیزانه‌کانی نه‌کات، ئینجا له ژوورێکی بهرز تایبەت به خۆی دانیشت که پلیکانه‌کانی له بنی دارخورما بوو، هاوه‌لانی به‌هۆی ئه‌و بریندارییه‌وه سه‌ردانیان ده‌کرد، ئینجا به‌دانیشته‌وه پێشنویژی بۆ کردن، هاوه‌لان به‌پێوه نوێزیان کرد، ئینجا که سه‌لامی دایه‌وه فه‌رمووی: ((پێشنویژ بۆیه دانراوه شوپنی بکه‌ون، جا ئه‌گهر الله اکبری کرد، ئیوه‌ش الله اکبر بکه‌ن، وه کاتی گرنووشی برد، ئیوه‌ش گرنووش ببه‌ن، وه کاتی سوژده‌ی برد سوژده ببه‌ن، ئه‌گهر به‌پێوه نوێژی کرد، ئیوه‌ش به‌پێوه نوێژ بکه‌ن)). له پاش بیست و نۆ پۆژ هاته خواره‌وه له ژوورمه‌کی (و تیکه‌لاوی خیزانه‌کانی کرد)، هاوه‌لان عه‌رزیان کرد: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ تۆ سوپندی مانگیکت خوارد؟ فه‌رمووی: ((بێگومان ئه‌م مانگه بیست و نۆ پۆژه)).

۱۹- باب: إِذَا أَصَابَ ثَوْبُ الْمُصَلِّيِ امْرَأَتُهُ إِذَا سَجَدَ

۳۷۹- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، عَنْ خَالِدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ الشَّيْبَانِيُّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادٍ، عَنْ مَيْمُونَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي وَأَنَا حِذَاءَهُ وَأَنَا حَائِضٌ، وَرَجَمَا أَصَابَنِي ثَوْبُهُ إِذَا سَجَدَ. قَالَتْ: وَكَانَ يُصَلِّي عَلَى الْحُمْرَةِ^(۱).

۱۹- باسیک: ئه‌گهر جلوه‌رگی نوێژکه‌ر له کاتی سوژده‌بردندا به‌ر خیزانی بکه‌وت

۳۷۹- مه‌یمونه (ی خیزانی پێغه‌مبه‌ر ﷺ) ده‌لی: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نوێژی ده‌کرد منیش له به‌رده‌میدا بووم و له بێنویژیدا بووم، هه‌ندی جار که سوژده‌ی ده‌برد، پۆشاکه‌که‌ی به‌ر من ده‌که‌وت، له‌سه‌ر به‌رمالێکی بچکۆله^(۲) نوێژی ده‌کرد.

^۱ بڕوانه: ۳۳۳.

^۲ به‌رمالێکی بچکۆله‌ی دروستکراو له په‌لی دارخورما به‌ به‌ن چتراو وه‌ک هه‌سیر وایه.

۲۰- بَابُ الصَّلَاةِ عَلَى الْحَصِيرِ

وَصَلَّى جَابِرٌ وَأَبُو سَعِيدٍ فِي السَّفِينَةِ قَائِمًا. وَقَالَ الْحَسَنُ: تَصَلِّي قَائِمًا مَا لَمْ تَشُقْ عَلَى أَصْحَابِكَ، تَدُورُ مَعَهَا وَإِلَّا فَقَاعِدًا.

۳۸۰- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ جَدَّتَهُ مَلِيكَةَ دَعَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لِبَطْعَامٍ صَنَعَتْهُ لَهُ، فَأَكَلَ مِنْهُ، ثُمَّ قَالَ: قُومُوا فَلَا صَلَّ لَكُمْ. قَالَ أَنَسٌ: فَقُمْتُ إِلَى حَصِيرٍ لَنَا قَدْ اسْوَدَّ مِنْ طُولِ مَا لَيْسَ، فَتَضَخْتُهِ مَاءً، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَصَفَفْتُ وَالْيَتِيمَ وَرَاءَهُ، وَالْعَجُوزَ مِنْ وَرَائِنَا، فَصَلَّى لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ انْصَرَفَ^(۱).

۲۰- باسی (حوکمی) نوێژکردن له سه‌ر چه‌سیر

جابر و ئەبو سەعید بەپێوە نوێژیان کردووە لەنیو کەشتیدا، حەسەن دەڵێ: لە کەشتیدا بەپێوە نوێژ بکە ئەگەر نەبوویە زەحمەت بۆ هاوڕێکانت لەگەڵ سووڕانی کەشتیەکەدا تۆش بسووڕێ، بەلام ئەگەر زەحمەت بوو بۆ هاوڕێکانت ئەوە بەدانیشتنەو نوێژمەکت بکە.

۳۸۰- ئەنەسی کورپی مالیک ﷺ دەگێڕێتەووە کە مولهیکە ی نەنکی میوانداری پێغەمبەری خوای ﷺ کرد بۆ خواردنێک، کە بۆ ئەوی دروست کردبوو، پێغەمبەریش ﷺ لە خواردنەکە ی خوارد، پاشان فەرمووی: ((هەستەن با پێش‌نوێژیان بۆ بکەم))، ئەنەس دەڵێ: حەسیرێکمان هەبوو ڕەش بوو، لەبەر ئەوەی زۆر بەکار هێنرابوو، منیش هەستام (سڕیم) ئاوم لێ پڕزاندا، جا پێغەمبەری خوا ﷺ لە پێشەووە وەستا و من و منداڵێکی هەتیویش لەدواپەووە

^۱ بڕوانە: ۷۲۷، ۸۶۰، ۸۷۱، ۸۷۴، ۱۱۶۴.

ریز بووین، پیرمژنه کهش (نهنگی نه نهس) له دواى نیمه وه وهستا، نینجا پیغه مبهری خوا ﷺ دوو رکات نوێژی به پیشنوێژی بو کردین، نینجا سهلامی دایه وه (کهراپه وه بو مائه وه).

۲۱- بَابُ الصَّلَاةِ عَلَى الْخُمْرَةِ

۳۸۱- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ الشَّيْبَانِيُّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَادٍ، عَنْ مَيْمُونَةَ قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي عَلَى الْخُمْرَةِ^(۱).

۲۱- باسی نوێژکردن له سهر بهرما لیکى بچکوله^(۱)

۳۸۱- مهیمونه (ی خیزانی پیغه مبهر ﷺ) دهگیرپته وه، پیغه مبهر ﷺ له سهر بهرما لیکى بچوک نوێژی دهکرد.

۲۲- بَابُ الصَّلَاةِ عَلَى الْفِرَاشِ

وَصَلَّى أَنَسٌ عَلَى فِرَاشِهِ. وَقَالَ أَنَسٌ: كُنَّا نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَيَسْجُدُ أَحَدُنَا عَلَى تَوْبِهِ^(۲).
 ۳۸۲- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ أَبِي النَّضْرِ -مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ- عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَائِشَةَ -زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ- أَنَّهَا قَالَتْ: كُنْتُ أَنَامُ بَيْنَ يَدَيِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَرِجْلَايَ فِي قِبْلَتِهِ، فَإِذَا سَجَدَ غَمَزَنِي، فَقَبَضْتُ رِجْلِي، فَإِذَا قَامَ بَسَطَتْهُمَا. قَالَتْ: وَالْبُيُوتُ يَوْمَئِذٍ لَيْسَ فِيهَا مَصَابِيحُ^(۳).

^۱ بېروانه: ۳۳۳.

^۲ بهرما لیکى بچکوله ی دروستکراو له گه لای دارخورما به بهن چنراو وهک چه سیر وایه .

^۳ بېروانه: ۳۸۵.

^۴ بېروانه: ۳۸۳، ۳۸۴، ۵۰۸، ۵۱۱، ۵۱۲، ۵۱۳، ۵۱۴، ۵۱۵، ۵۱۹، ۹۹۷، ۱۲۰۹، ۶۲۷۶.

۲۲- باسی (حوکمی) نوێژکردن له سهر نوێن

ئه نهس ﷺ له سهر نوێنه کهی نوێژی کرد، وه ئه نهس ﷺ دهلی: ئیمه له گهڵ پیغه مبهردا ﷺ نوێژمان دمکرد ههر په کهمان له سهر پۆشاکه کهی سوژدهی دمبرد.

۳۸۲- عایشه ﷺ خیزانی پیغه مبهرد ﷺ دهگیریته وه، دهلی: من له بهردهمی پیغه مبهردی خوا ﷺ دهخه وتم و ههردوو پیم له پرووگه کهیدا بوو (له شوین سوژده کهیدا بوو)، جا که سوژدهی دمبرد تی دهکوتام، منیش پیم هه لده کیشا، به لام کاتی هه لده سایه وه، پیه کانه (دریژ دمکرده وه و) دممهردمه شوینی خوی، عائشه دهلی لهو رۆژگارمدا ماله کان چرایان تیدا نه بوو.

۳۸۳- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ، أَنَّ عَائِشَةَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي وَهِيَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ عَلَى فِرَاشٍ أَهْلِهِ اغْتَرَاضَ الْجَنَازَةِ^(۱).

۳۸۳- عوروه دهلی عائشه ﷺ دهگیریته وه: که پیغه مبهردی خوا ﷺ نوێژی دمکرد له کاتی کهدا نهویش له نیوان پیغه مبهرد ﷺ و قیبله کهیدا له سهر نوێنی خهوتنه کهی پراکشابوو، وه ک دانانی جهنازه (له بهردهمی نهو که سهدا که نوێژی له سهر دهکات).

۳۸۴- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ، عَنْ عِرَاكِ، عَنْ عُرْوَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُصَلِّي وَعَائِشَةُ مُعَرِّضَةً بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ عَلَى الْفِرَاشِ الَّذِي يَتَّامَانِ عَلَيْهِ^(۲).

^۱ بروهانه: ۳۸۲.

^۲ بروهانه: ۳۸۲.

۳۸۴- عوروه دهلی: پیغه مبهەر ﷺ نوێژی دهکرد، عایشهش ﷺ ږاکشا بوو له نیوان پیغه مبهەر ﷺ و قبیله کهیدا له سه‌ر نه‌و نوینه‌ی هه‌ردووکیان له سه‌ری ده‌خه‌وتن.

۲۳- بَابُ السُّجُودِ عَلَى الثُّوبِ فِي شِدَّةِ الْحَرِّ

وَقَالَ الْحَسَنُ: كَانَ الْقَوْمُ يَسْجُدُونَ عَلَى الْعِمَامَةِ وَالْقَلَنْسُوَةِ وَيَدَاهُ فِي كُمِهِ.
۳۸۵- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ هِشَامُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمَفْضَلِ قَالَ: حَدَّثَنِي غَالِبُ الْقَطَّانُ، عَنْ بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: كُنَّا نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَيَضَعُ أَحَدُنَا طَرَفَ الثُّوبِ مِنْ شِدَّةِ الْحَرِّ فِي مَكَانِ السُّجُودِ^(۱).

۲۳- باسی سوژده‌بردن له سه‌ر (دامینی) پۆشاک

له‌به‌ر تینی گه‌رما^(۲)

حه‌سه‌ن ده‌لی: هاوه‌لان (له‌به‌ر گه‌رما‌ی به‌تین) له‌سه‌ر می‌زمر و کلاو سوژده‌یان دم‌برد، وه هه‌ردوو دم‌ستیان له قو‌لی پۆشاکه‌که‌یاندا بوو.

۳۸۵- نه‌نه‌سی کوری مالیک ﷺ ده‌لی: نیمه له‌گه‌ل پیغه مبه‌ردا ﷺ نوێژمان ده‌کرد، هه‌ر یه‌که‌مان چه‌مکیکی پۆشاکه‌که‌ی دادمانا له‌شوینی سوژده‌که‌یدا له‌به‌ر تینی گه‌رما.

۲۴- بَابُ الصَّلَاةِ فِي النَّعَالِ

۳۸۶- حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو مَسْلَمَةَ سَعِيدُ ابْنُ يَزِيدَ الْأَزْدِيُّ قَالَ: سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي فِي نَعْلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ^(۳).

^۱ بڕوانه: ۵۴۲، ۱۲۰۸.

^۲ هه‌روه‌ها له کاتی سه‌رما‌ی زۆردا.

^۳ بڕوانه: ۵۸۵۰.

۲۴- باسی نوێژکردن به نه‌عله‌وه

۳۸۶- سه‌عیدی کوری په‌زیدی نه‌زدی ده‌لی: پرسیارم له نه‌هه‌سی کوری مالیک کرد ﷺ نایا پیغه‌مبه‌ر ﷺ به نه‌عله‌کانیه‌وه نوێژی ده‌کرد؟ وتی: به‌لی.

۲۵- بابُ الصَّلَاةِ فِي الْخِفَافِ

۳۸۷- حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْأَعْمَشِ قَالَ: سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ يُحَدِّثُ عَنْ هَمَّامِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ: رَأَيْتُ جَرِيرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بَالَ ثُمَّ تَوَضَّأَ، وَمَسَّ عَلَى خُفِّهِ، ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى، فَسُئِلَ، فَقَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ صَنَعَ مِثْلَ هَذَا. قَالَ إِبْرَاهِيمُ: فَكَانَ يُعْجِبُهُمْ؛ لِأَنَّ جَرِيرًا كَانَ مِنْ آخِرِ مَنْ أَسْلَمَ.

۲۵- باسی نوێژکردن به خوفه‌وه

۳۸۷- هه‌مامی کوری حاریس ده‌لی: جه‌ریری کوری عه‌بدولام ﷺ بینی میزی کرد، پاشان دمستنوێژی گرت و دمستی ته‌م‌ری هه‌ینا به خوفه‌کانیدا، (له‌جیاتی شو‌ردنی پییه‌کانی) پاشان هه‌ستا و نوێژی کرد، جا له‌و بارمی‌ه‌وه پرسیا‌ری لی‌ ک‌را، وتی: پیغه‌مبه‌رم ﷺ بینی ناوای کرد، نی‌پ‌راهیم ده‌لی: نه‌م فه‌رموودهمیان پی‌ خو‌ش بو‌و، چونکه جه‌ری‌ر له‌وانه بو‌و که درم‌نگ موسو‌لمان بو‌وبوو (واته: نه‌م حو‌کمه به‌رده‌وامه و نه‌سخ نه‌بو‌وته‌وه).

۳۸۸- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرِ، قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو أَسَامَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُسْلِمٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، قَالَ وَضَّأْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَمَسَحَ عَلَى خُفِّهِ وَصَلَّى^(۱).

^۱ ب‌روانه: ۱۸۲، ۳۶۳، ۲۹۱۸، ۵۷۹۸.

۳۸۸- موغیره‌ی کورپی شوعبه رضی الله عنه ده‌ئێ: ئاوی دمستنوێژم کرد به‌دهستی پیغه‌مبه‌ردا صلی الله علیه و آله، جا دهستی ته‌ری هینا به‌سه‌ر خوفه‌کانیدا و نوێژی کرد.

۲۶- بَابُ: إِذَا لَمْ يُتِمَّ السُّجُودَ

۳۸۹- أَخْبَرَنَا الصَّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَخْبَرَنَا مَهْدِيُّ، عَنْ وَاصِلٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ حُذَيْفَةَ، رَأَى رَجُلًا لَا يُتِمُّ رُكُوعَهُ وَلَا سُجُودَهُ، فَلَمَّا قَضَى صَلَاتَهُ قَالَ لَهُ حُذَيْفَةُ: مَا صَلَّيْتَ - قَالَ: وَأَخْسِبُهُ قَالَ- لَوْ مَثَّ عَلَى غَيْرِ سُنَّةِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله ^(۱).

۲۶- باسیک: ئەگەر نوێژکەر (پەله‌بکات له سوژده‌بردندا)

سوژده‌کان به‌ته‌واوی نه‌بات

۳۸۹- ئەبو وائیل ده‌گێڕێته‌وه له حوزمیفه‌وه رضی الله عنه: که پیاویکی بینی کړنووش و سوژده‌ی به‌ته‌واوی نه‌ده‌برد، ئینجا کاتی له نوێژمه‌کی بۆیه‌وه، حوزمیفه‌ پێی وت: نوێژت نه‌کرد، (ئەبو وائیل وتی): گومان ده‌بم وتی- ئەگەر به‌مریت له‌سه‌ر سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ر صلی الله علیه و آله نامریت.

۲۷- بَابُ: يُبْنَدِي ضَبْعَيْهِ وَيُجَافِي فِي السُّجُودِ

۳۹۰- أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ مُضَرَ، عَنْ جَعْفَرٍ، عَنِ ابْنِ هُرْمَزٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَالِكٍ ابْنِ بُحَيْنَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله كَانَ إِذَا صَلَّى قَرَجَ بَيْنَ يَدَيْهِ، حَتَّى يَبْدُوَ بَيَاضُ إِبْطَيْهِ. وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي جَعْفَرُ بْنُ رَيْعَةَ نَحْوَهُ ^(۲).

^۱ بېروانه: ۷۹۱، ۸۰۸.

^۲ بېروانه: ۸۰۷، ۳۵۶.

۲۷- باسیک: نوێژکەر له سوژدهدا

بنههنگلی دهرخات و دهستهکانی نه لکینێ بهخۆیهوه

۳۹۰- عهبدوڵای کورپی مالیکی کورپی بوحهینه ﷺ دهگیرێتهوه که پێغه مبهەر ﷺ هه میشه که نوێژی دهکرد، ههردوو دهستی له پهکدی (و له ههردوو تهنیشتی) دوور دهخستهوه، ههتا سپایی بنههنگلی دهر دمکهوت. له یس دهلی جه عفهری کورپی په بیعه وینهی ئهم فهرموودمیهی بو گێرامهوه.

۲۸- بابُ فَضْلِ اسْتِقْبَالِ الْقِبْلَةِ

يَسْتَقْبِلُ بِأَطْرَافِ رِجْلَيْهِ. قَالَ أَبُو حُمَيْدٍ: عَنِ النَّبِيِّ ﷺ^(۱).
 ۳۹۱- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَبَّاسٍ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُهْدِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا مَنْصُورُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ مَيْمُونِ بْنِ سِيَاهٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ صَلَّى صَلَاتَنَا، وَاسْتَقْبَلَ قِبْلَتَنَا، وَأَكَلَ ذَبِيحَتَنَا، فَذَلِكَ الْمُسْلِمُ الَّذِي لَهُ ذِمَّةُ اللَّهِ وَذِمَّةُ رَسُولِهِ، فَلَا تُخْفَرُوا اللَّهَ فِي ذِمَّتِهِ^(۲).

۲۸- باسی گه ورهیی رووکردنه قیبله

ئهو حومهید ﷺ له پێغه مبهرهوه ﷺ گێراویمتهوه که فهرموویهتی: ((نوێژکەر هه موو سه ر په نهجهکانی روو له قیبله کات)).

۳۹۱- ئه نه سی کورپی مالیک ﷺ دهلی: پێغه مبهری خوا ﷺ فهرموویهتی: ((ههر کهس وهک ئهم نوێژهی ئیمه نوێژ بکات، وه روو بکاته قیبله که مان، وه

^۱ بروهانه: ۸۲۸.

^۲ بروهانه: ۳۹۲، ۳۹۳.

سهربرپراوه‌كانمان بخوات، نه‌وه نه‌و موسوڵمانه‌یه كه په‌ناى خوا و په‌ناى پیغه‌مبه‌رى خواى ﷺ هه‌یه، ئیدی ئیومش په‌ناى خوا (و پیغه‌مبه‌ره‌كه‌ی ﷺ) مه‌شكێنن و غه‌دری لی مه‌كه‌ن)).

۳۹۲- حَدَّثَنَا نُعَيْمٌ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ حُمَيْدِ الطَّوِيلِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَمَرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. فَإِذَا قَالُوهَا وَصَلُّوا صَلَاتَنَا، وَاسْتَقْبَلُوا قِبَلَتَنَا، وَدَبَّحُوا ذَبِيحَتَنَا، فَقَدْ حَرَمْتَ عَلَيْنَا دِمَاؤَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّهَا، وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ»^(۱).

۳۹۲- نه‌نه‌سى كورێ مالیک ﷺ ده‌لێ: پیغه‌مبه‌رى خوا ﷺ فه‌رمووێه‌تى: ((فه‌رمانم پێ كراوه كه له‌گه‌ڵ خه‌لكدا بجه‌نگم هه‌تا ده‌لێن: هه‌ج په‌رستراویكى راست نییه جگه له خوا، جا نه‌گه‌ر نه‌ومیان وت و نوێژیان كرد وه‌ك نوێژی ئێمه، پرویان كرده هه‌بله‌كه‌مان، وه‌ك ئێمه ئازده‌لیان سهر بری، نه‌وه بیگومان خوێن و مالیان له ئێمه حه‌رامه، مه‌گه‌ر به هه‌قى خوێ، وه لیپرسینه‌وه‌شیان له‌لای خوايه)).

۳۹۳- قَالَ ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ: أَخْبَرَنَا يَحْيَى، حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ، حَدَّثَنَا أَنَسٌ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ^(۲). وَقَالَ عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ قَالَ: حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ قَالَ: سَأَلَ مَيْمُونُ بْنُ سَيَّاهٍ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ قَالَ: يَا أَبَا حَمْزَةَ، مَا يُحْرَمُ دَمُ الْعَبْدِ وَمَالُهُ؟ فَقَالَ: مَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاسْتَقْبَلَ قِبَلَتَنَا، وَصَلَّى صَلَاتَنَا، وَأَكَلَ ذَبِيحَتَنَا، فَهُوَ الْمُسْلِمُ، لَهُ مَا لِلْمُسْلِمِ، وَعَلَيْهِ مَا عَلَى الْمُسْلِمِ^(۳).

^۱ بېروانه: ۳۹۱.

^۲ ئیمام بوخاری ئەم سەنەدەى هه‌تاوه بۆ به‌هێزکردنى فه‌رمووده‌كه‌ى پاش نه‌وه كه ده‌بیته (متابعة) و پالېشت بۆ. [إرشاد الساري: ۵۵/۲].

^۳ بېروانه: ۳۹۱.

۳۹۳- حومه‌ید ده‌لێ: مه‌یمونی کوری سیا‌ه پرسیا‌ری له‌ ئه‌نه‌سی کوری مالیک ﷺ کرد و وتی: ئه‌ی نه‌بو چه‌مزه‌ خوین و مالی مرو‌ف به‌چی چه‌رام ده‌بی؟ وتی: هه‌ر که‌س شایه‌تی بدات که‌ هیچ په‌رس‌تراویکی راست نییه‌ جگه‌ له‌ خوا و ڕوو بکاته‌ قیبه‌له‌که‌مان، وه‌ک نوێژی ئیمه‌ نوێژ بکات، وه‌ سه‌ره‌برای ئیمه‌ بخوات، نه‌و که‌سه‌ موسو‌لمانه‌ نه‌و (ماف)ه‌ی بۆ موسو‌لمان هه‌یه‌ بۆ ئه‌ویش هه‌یه‌، هه‌ر ئه‌رکیکیش له‌سه‌ر موسو‌لمان بێ له‌سه‌ر ئه‌ویشه‌.

۲۹- بابُ قِبْلَةِ أَهْلِ الْمَدِينَةِ وَأَهْلِ الشَّامِ وَالْمَشْرِقِ

لَيْسَ فِي الْمَشْرِقِ وَلَا فِي الْمَغْرِبِ قِبْلَةٌ؛ لِقَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ: ((لَا تَسْتَقْبِلُوا الْقِبْلَةَ بِغَائِطٍ أَوْ بَوْلٍ وَلَكِنْ شَرِّقُوا أَوْ غَرِّبُوا)).

۳۹۴- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «إِذَا أَتَيْتُمُ الْغَائِطَ فَلَا تَسْتَقْبِلُوا الْقِبْلَةَ وَلَا تَسْتَذِيرُوهَا، وَلَكِنْ شَرِّقُوا أَوْ غَرِّبُوا». قَالَ أَبُو أَيُّوبَ: فَقَدِمْنَا الشَّامَ فَوَجَدْنَا مَرَا حِصَّ بُنِيَتْ قِبَلَ الْقِبْلَةِ، فَتَنَحَّرَفُ وَنَسْتَغْفِرُ اللَّهَ تَعَالَى. وَعَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَطَاءٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا أَيُّوبَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، مِثْلَهُ^(۱).

۲۹- باسی (حوکمی) قیبه‌ی خه‌لکی مه‌دینه و خه‌لکی

شام و ڕۆژه‌لات

قیبه‌ نه‌ له‌ ڕۆژه‌لاته‌، نه‌ له‌ ڕۆژناوایه‌ (ئه‌مه‌ بۆ خه‌لکی مه‌دینه‌یه‌)، له‌به‌ر ئه‌م فه‌رمووده‌ی پێغه‌مبه‌ر ﷺ: ((ڕوو مه‌که‌نه‌ قیبه‌ له‌ کاتی پیسی، یان می‌زکردندا، به‌لکو‌و ڕوو بکه‌نه‌ ڕۆژه‌لات، یان ڕۆژناوا)).

^۱ بڕوانه: ۱۴۴.

۳۹۴- ئەبو ئەیوبی ئەنصارى ﷺ دىگىڤىتهوه كه پىڤه‌مبەر ﷺ فەرموو‌يه‌تى: ((ئەگەر دەستان بەئاو گەياند، نە ڕوو بکەنە قىبلە، نە پشتى تى بکەن، بە‌لک‌وو ڕوو بکەنە ڕۆژه‌لات يان ڕۆژناوا))، ئەبو ئەي‌وب دە‌لى: كه ڕۆيش‌تين بۆ شام ئاودەستمان بىنى ڕوو بە قىبلە دروست کرابوو، بۆيه خۇمان لار دىگىڤىتهوه و داواى لىبوردنمان لە خواى بەرز و بلند دىکرد. وه لە زوهرىيه‌وه دىگىڤىتهوه ئەويش لە عەتائه‌وه دە‌لى: لە ئەبو ئەي‌وبم بىست وىنه‌ى فەرمووده‌ى پىش‌وو‌ى لە پىڤه‌مبەر‌وه ﷺ گىڤايه‌وه.

۳۰- بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿وَاتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى﴾ (البقرة ۱۲۵)

۳۹۵- حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ قَالَ: سَأَلْنَا ابْنَ عَمَرَ عَنْ رَجُلٍ طَافَ بِالنَّبِيِّ الْعُمْرَةَ، وَلَمْ يَطُفْ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ، أَيَأْتِي امْرَأَتَهُ؟ فَقَالَ: قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ فَطَافَ بِالنَّبِيِّ سَبْعًا، وَصَلَّى خَلْفَ الْمَقَامِ رَكْعَتَيْنِ، وَطَافَ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ، وَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ^(۱).

۳۰- باسی ئەو فەرمايشته‌ى خواى بەرز و بلند كه ده‌فەرموو‌ى: (شوێن وه‌ستانى ئىبراھىم بکەنە قىبلە)

۳۹۵- عەمىرى كورى دىنار دە‌لى: پىرسىارمان لە عەبدولای كورى عومەر ﷺ كرد دىبارەى كه‌سىك ته‌وافى عومىرە بكات بە‌ده‌ورى كه‌عبەدا، هاتوچۆى صەفا و مەروەى نە‌كردبى، دىتوانى بچىته‌ لای خىزانى؟ عەبدولآ وتى: پىڤه‌مبەر ﷺ هات بۆ مەككه و حموت جار سووراپه‌وه بە‌ده‌ورى كه‌عبەدا و لە‌پشتى مەقامى

^۱ بىروانه: ۱۶۲۳، ۱۶۲۷، ۱۶۴۵، ۱۶۴۷، ۱۷۹۳.

نێبراهیمهوه دوو رکات نوێژی کرد، وه هاتوچۆی نیوان صهفا و مهرهوی کرد، بێگومان له پیغه مبهری خوادا ﷺ باشتین سهرمه شقی بو ئیوه ههیه.

۳۹۶- وَ سَأَلْنَا جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، فَقَالَ: لَا يَقْرَبْنَهَا حَتَّى يَطُوفَ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ^(۱).

۳۹۶- وه پرسیارمان له جابیری کورپی عهبدوللا ﷺ کرد، نهویش وتی: نابێ نزیکی خیزانی ببیتهوه، ههتا تهوایی نیوان صهفا و مهرهوه نهکات.

۳۹۷- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سَيْفٍ قَالَ: سَمِعْتُ مُجَاهِدًا قَالَ: أُنِيَ ابْنُ عُمَرَ فَقِيلَ لَهُ: هَذَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ دَخَلَ الْكَعْبَةَ. فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: فَأَقْبَلْتُ وَالنَّبِيُّ ﷺ قَدْ خَرَجَ، وَأَجِدُ بِلَالًا قَائِمًا بَيْنَ الْبَابَيْنِ، فَسَأَلْتُ بِلَالًا فَقُلْتُ: أَصَلَّى النَّبِيُّ ﷺ فِي الْكَعْبَةِ؟ قَالَ: نَعَمْ، رَكَعَتَيْنِ بَيْنَ السَّارِيَتَيْنِ اللَّتَيْنِ عَلَى يَسَارِهِ إِذَا دَخَلْتَ، ثُمَّ خَرَجَ فَصَلَّى فِي وَجْهِ الْكَعْبَةِ رَكَعَتَيْنِ^(۲).

۳۹۷- موجاهید دهلی: ههوال هینرا بو عهبدولای کورپی عومهه ﷺ و پێی وترا: ئهوه پیغه مبهری خوایه ﷺ چۆیه نیو کهعبه، عهبدولای کورپی عومهه ریش ﷺ وتی: منیش رویشتم لهو کاته دا پیغه مبههه ﷺ هاته دمرهوه و بیلالم دی له نیوان ههردوو دمرگاکه ی کهعبه دا وهستا بوو، پرسیارم له بیلالم کرد و وتم: ئایا پیغه مبههه ﷺ له کهعبه دا نوێژی کرد؟ وتی: به ئی دوو رکاتی کرد له نیوان ئهوه دوو کوئه کهدا که دمهک وهیته لای چهپه وه کاتی دمهچیه ژووره وه، پاشان پیغه مبههه ﷺ هاته دمرهوه له کهعبه و روو به دمرگای کهعبه دوو رکات نوێژی کرد.

^۱ بپروانه: ۱۶۲۴، ۱۶۴۶، ۱۷۹۴.

^۲ بپروانه: ۴۶۸، ۵۰۴، ۵۰۵، ۵۰۶، ۱۱۶۷، ۱۵۹۸، ۱۵۹۹، ۲۹۸۸، ۴۲۸۹، ۴۴۰۰.

۳۹۸- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ نَاصِرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ قَالَ: لَمَّا دَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ الْبَيْتَ دَعَا فِي نَوَاحِيهِ كُلِّهَا، وَلَمْ يُصَلِّ حَتَّى خَرَجَ مِنْهُ، فَلَمَّا خَرَجَ رَكَعَ رَكَعَتَيْنِ فِي قُبْلِ الْكَعْبَةِ وَقَالَ: «هَذِهِ الْقِبْلَةُ».^(۱)

۳۹۸- عه‌بدو‌لای کوری عه‌باس رضی‌الله‌عنہ ده‌لی: کاتی پێغه‌مبه‌ر ﷺ چۆیه نیو که‌عه‌به له هه‌موو لایه‌کانیه‌وه نزا و پارانه‌وه‌ی کرد، نوێژی نه‌کرد هه‌تا هه‌تا دهره‌وه له که‌عه‌به، جا کاتی هاته دهره‌وه ڤوو به که‌عه‌به دوو رکات نوێژی کرد و فه‌رمووی: ((نا نه‌مه قیبه‌یه)).

۳۱- بَابُ التَّوَجُّهِ نَحْوَ الْقِبْلَةِ حَيْثُ كَانَ

وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: ((اسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ وَكَبِّرْ))^(۲).

۳۹۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَجَاءٍ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رضی‌الله‌عنہ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَلَّى، نَحْوَ بَيْتِ الْمَقْدِسِ سِتَّةَ عَشَرَ - أَوْ سَبْعَةَ عَشَرَ - شَهْرًا - وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُحِبُّ أَنْ يُوجَّهَ إِلَى الْكَعْبَةِ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿قَدْ رَأَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ ۖ﴾ البقرة، ۱۱۵ فَتَوَجَّهَ نَحْوَ الْكَعْبَةِ، وَقَالَ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ - وَهُمْ الْيَهُودُ -: ﴿مَا وَلَهُمْ عَن قِبْلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ البقرة، ۱۱۲ فَصَلَّى مَعَ النَّبِيِّ ﷺ رَجُلٌ، ثُمَّ خَرَجَ بَعْدَ مَا صَلَّى، فَمَرَّ عَلَى قَوْمٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فِي صَلَاةِ الْعَصْرِ نَحْوَ بَيْتِ الْمَقْدِسِ، فَقَالَ: هُوَ يَشْهَدُ أَنَّهُ صَلَّى مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَأَنَّهُ تَوَجَّهَ نَحْوَ الْكَعْبَةِ. فَتَحَرَّفَ الْقَوْمُ حَتَّى تَوَجَّهُوا نَحْوَ الْكَعْبَةِ^(۳).

^۱ بېروانه: ۱۶۰۱، ۳۳۵۱، ۳۳۵۲، ۴۲۸۸.

^۲ بېروانه: ۷۵۷.

^۳ بېروانه: ۴۰.

۳۱- باسی ڕووکردن به ڕوو قیبله (نوێژکەر) له هەر کوێ بێ

وه نهبو هورمیره ﷺ دهڵێ: پێغه مبهەر ﷺ فهرمووی: ((ڕوو بکه قیبله و الله اکبر بکه (و نوێژ دابهسته))).

۳۹۹- به پرائی کوری عازیب ﷺ دهڵێ: پێغه مبهری خوا ﷺ شانزده یان حهفده مانگ ڕوو به بهیتوله قدیس نوێژی کرد، پێغه مبهری خوا ﷺ ههزی دهمکرد ڕوو بکریته که عبه، جا خوای گهوره ئهم ئایه تهی دابه زاند: (بیگومان چاوگیرانت به ئاسماندا دهبینین)، ئیدی ڕووی کرده که عبه (له نوێژکردندا)، جا نهقامان له خه لکی که جووله که کانن- وتیان: (چی و مریگیران لهو ڕووه گهیهی که بێشتر ڕوویان تی دهکرد، (ئهی موحه ممه د) توش بلی ڕۆژه لات و ڕۆژ ناوا هی خوا به، ههر که سی بووی پێنموونی دهکات بو پێگای راست)، ئینجا بیاویک له گه ل پێغه مبهردا ﷺ نوێژی کرد، پاش ئه وهی نوێژی کرد ڕۆشته دمره وه (له مرگه وت) و تی پهری به لای کۆمه لێک له ئه نصاردا، له نوێژی عه سردا بوون ڕوو به بهیتوله قدیس، بیاومکه وتی: ئه و شایه تی دمه دات که نوێژی کرد له گه ل پێغه مبهەر ﷺ و ئه و ڕووی کرد بۆیه که عبه (له نوێژه کهیدا)، جا خه لکه کهش سوورانه وه هه تا ڕوویان کرده که عبه.

۴۰۰- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ جَابِرٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي عَلَى رَاحِلَتِهِ حِينَ تَوَجَّهَتْ، فَإِذَا أَرَادَ الْقَرِیْضَةَ نَزَلَ فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ^(۱).

^۱ بڕوانه: ۱۰۹۴، ۱۰۹۹، ۱۲۱۷، ۴۱۴۰.

۴۰۰- جابر رضی الله عنه ده‌لێ: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌سه‌ر وڵاخه‌که‌یه‌وه نوێژی (سوننه‌تی) ده‌کرد، وڵاخه‌که‌ی رووی له‌ هه‌ر شوپێنیک بکهدایه، به‌لام نه‌گه‌ر بیویستایه نوێژی هه‌رز بکات، له‌ وڵاخه‌که‌ داده‌به‌زی و رووی له‌ هه‌بله‌ ده‌کرد.

۴۰۱- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ قَالَ: حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ قَالَ إِبْرَاهِيمُ: لَا أَذْرِي زَادَ أَوْ نَقَصَ-فَلَمَّا سَلَّمَ قِيلَ لَهُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَحَدَتْ فِي الصَّلَاةِ شَيْءٌ؟ قَالَ: وَمَا ذَاكَ؟. قَالُوا: صَلَّيْتَ كَذَا وَكَذَا. فَتَنَى رِجْلَيْهِ وَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ، وَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ، فَلَمَّا أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ قَالَ: إِنَّهُ لَوْ حَدَّثَ فِي الصَّلَاةِ شَيْءٌ لَتَبَأْتُكُمْ بِهِ، وَلَكِنْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ، أَنْسَى كَمَا تَنْسَوْنَ، فَإِذَا نَسِيتُ فَذَكِّرُونِي، وَإِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ فَلْيَتَخَرَّ الصَّوَابَ، فَلْيَتِمَّ عَلَيْهِ ثُمَّ لِيُسَلِّمْ، ثُمَّ يَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ.^(۱)

۴۰۱- ئیبراهیم له‌ عه‌لقه‌مه‌وه ده‌گێڕێته‌وه ده‌لێ: عه‌بدوڵا ده‌لێ: پێغه‌مبه‌ر ﷺ نوێژی کرد، ئیبراهیم ده‌لێ: نازانم له‌ نوێژه‌که‌ی زیادی کرد یان که‌می کرد، ئینجا که‌ سه‌لامی دایه‌وه پێی وترا: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نایا شتی رووی داوه له‌ نوێژدا؟ فه‌رمووی: ((چی بووه؟)) پێیان وت: ئاوا و ئاوا نوێژت کرد، جا (پێغه‌مبه‌ر ﷺ) له‌سه‌ر چۆک دانیش و رووی کرده هه‌بله و دوو سوژده‌ی برد، پاشان سه‌لامی دایه‌وه، جا که‌ رووی تی کردین فه‌رمووی: ((بێگومان نه‌گه‌ر هه‌ر شتیک و گۆرانییک له‌ نوێژدا روو بدات، ئه‌وا پێتان ده‌لێم، به‌لام منیش مروفتیکم وه‌ک ئێوه، شتم له‌بیر ده‌چی چۆن ئێوه شتان له‌بیر ده‌چی، جا نه‌گه‌ر شتیکم له‌بیر چوو بیرم بکه‌نه‌وه، وه‌ نه‌گه‌ر که‌سیکتان له‌ نوێژه‌که‌یدا گومانی هه‌بوو، با بکه‌رێ به‌دوای راستیه‌که‌دا و نوێژه‌که‌ی له‌سه‌ر ئه‌وه‌یان ته‌واو بکات، پاشان سه‌لام بداته‌وه، پاشان دوو سوژده‌ ببات)).

^۱ بره‌وانه: ۴۰۴، ۱۲۳۶، ۶۶۷۱، ۷۲۴۹.

۳۲- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْقِبْلَةِ،

وَمَنْ لَا يَرَى الْإِعَادَةَ عَلَى مَنْ سَهَا قَصَلَى إِلَى غَيْرِ الْقِبْلَةِ

وَقَدْ سَلَّمَ النَّبِيُّ ﷺ فِي رَكْعَتَيِ الظُّهْرِ، وَأَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ بِوَجْهِهِ، ثُمَّ أَتَمَّ مَا بَقِيَ^(۱).
 ۴۰۲- حَدَّثَنَا عُمَرُو بْنُ عَوْنٍ قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْنٌ، عَنْ حَمِيدٍ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ عُمَرُ: وَافَقْتُ رَبِّي فِي ثَلَاثٍ: فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَوْ اتَّخَذْنَا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًى فَتَزَكَّتْ: ﴿وَاتَّخَذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًى﴾^(۲) البقرة. وَآيَةُ الْحِجَابِ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَوْ أَمَرْتَ نِسَاءَكَ أَنْ يَحْتَجِبْنَ، فَإِنَّهُ يُكَلِّمُهُنَّ الْبَرُّ وَالْفَاجِرُ. فَتَزَكَّتْ آيَةُ الْحِجَابِ، وَاجْتَمَعَ نِسَاءُ النَّبِيِّ ﷺ فِي الْغَيْرَةِ عَلَيْهِ، فَقُلْتُ لَهُنَّ: ﴿عَسَى رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُبَدِّلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُنَّ﴾^(۳) التحريم. فَتَزَكَّتْ هَذِهِ الْآيَةُ^(۴). حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ: أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ قَالَ: حَدَّثَنِي حُمَيْدٌ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا بِهَذَا.

۳۲- باسی ئه وهی دهر باره ی قبیله هاتوو، وه ئه وهی

دوو باره کردنه وهی نوێژ به پێویست نازانی بۆ که سێ

هه له ی کردبێ و نوێژی کردبێ رووی له قبیله نه بووبێ

پێغه مبه ر ﷺ له دووهم پکاتی نوێژی نیومرۆدا سهلامی دایه وه و رووی له نوێژکه رهکان کرد، پاشان دوو پکاته که ی دیکه ی تهواو کرد.

۴۰۲- ئه نه س ﷺ گێڕایه وه وتی عومه ر ﷺ ده لێ: له سێ شتدا هاو پرای به رومردگارم بووم، وتم: ئه ی پێغه مبه ری خوا ﷺ خۆزگه جێگای

^۱ بروه: ۴۸۲.

^۲ بروه: ۴۴۸۳، ۴۷۹۰، ۴۹۱۶.

وستانه‌که‌ی ئیبراهیممان بکردایه به نوێژگه، جا ئەم ئایه‌ته دابه‌زی: (وه جیگای وستانی ئیبراهیم بکه‌نه قیبله)، هه‌روه‌ها ئایه‌تی حیجاب، وتم: ئەه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ خۆژگه‌ فەرمانت بکردایه به‌خێزان‌ه‌کان‌ت له‌جک بکه‌ن و خۆیان دابپۆشن (دهرنه‌که‌ون)، چونکه‌ بێگومان بپاوی چاک و خراپ قسه‌یان له‌گه‌ڵ ده‌که‌ن، جا ئایه‌تی حیجاب^(۱) دابه‌زی، وه‌ خێزان‌ه‌کان‌ی له‌به‌ر هه‌ویکی‌شانی (غیره‌کردن) یه‌کدی له‌ دژی پێغه‌مبه‌ر ﷺ کۆبوونه‌وه‌یان کرد، منیش وتم: نه‌گه‌ر ئێوه‌ ته‌لاق بدات ئومێد وایه‌ په‌روه‌ردگاری ئێوه‌ی بۆ بگۆڕی به‌ ئافه‌رمانی چاک‌تر له‌ ئێوه‌، ئینجا ئەم ئایه‌ته‌ هاته‌خواره‌وه‌: ﴿عَسَىٰ رَبُّهُٓ اِنْ طَلَّقَكُنَّ اَنْ يُبَدِّلَہٗ اَزَوْجًا خَيْرًا مِّمَّا كُنَّ فِیْہِ﴾^(۲). (ئیمام بوخاری ده‌لی: ئیبنو ئەبو مه‌ریه‌م بۆی گیراينه‌وه‌ وتی: یه‌حیای کورێ ئه‌یوب بۆی باس کردین وتی: حومه‌ید بۆی گیراينه‌وه‌ وتی: ئەم فەرموده‌یه‌م له‌ ئەنه‌س بیست^(۳).

۴۰۳- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: بَيْنَا النَّاسُ بِقُبَاءٍ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ إِذْ جَاءَهُمْ آتٍ فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ أُنْزِلَ عَلَيْهِ اللَّيْلَةُ قُرْآنًا، وَقَدْ أُمِرَ أَنْ يَسْتَقْبِلَ الْكَعْبَةَ فَاسْتَقْبِلُوهَا. وَكَانَتْ وَجُوهُهُمْ إِلَى الشَّامِ، فَاسْتَدَارُوا إِلَى الْكَعْبَةِ^(۴).

۴۰۳- عه‌بدولای کورێ عومه‌ر ﷺ ده‌لی: له‌کاتی‌کدا خه‌لکی له‌ نوێژی به‌یانیدا بوون له‌ (مزگه‌وتی) قوبا، له‌و کاته‌دا که‌سێک هات و وتی: بێگومان ئەمشه‌و

^۱ که ده‌فه‌رموی: ﴿وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَّكَ فَتَكَلَّمْنَ مِنْ دُونِهِ جَابٍ﴾ ﷻ (الأحزاب).

^۲ سووره‌تی (التحریم) ئایه‌تی: ۵، ته‌فسیری ئایه‌ته‌که‌ش وته‌که‌ی عومه‌ره‌: نه‌گه‌ر ئێوه‌ ته‌لاق بدا ...

^۳ واته‌ فەرموده‌که‌ دوو سه‌نه‌دی هه‌یه‌ که‌ پێی گیردراوه‌ته‌وه‌.

^۴ ب‌روانه‌: ۴۴۸۸، ۴۴۹۱، ۴۴۹۰، ۴۴۹۳، ۴۴۹۴، ۷۲۵۱.

پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هورپانی بو دابه‌زیوه و فه‌رمانی پێ کراوه که پروو بکاته که‌عبه‌ی پیروژ، که‌واته ئیوه‌ش پرووی تی بکه‌ن، له‌وکاته‌دا نه‌وان پروویان له‌ شام بوو (که‌ هودسی لێیه)، ئینجا سوورانه‌وه پروو به‌ که‌عبه‌.

۴۰۴- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ شُعْبَةَ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ الظُّهْرَ خَمْسًا، فَقَالُوا: أَزِيدُ فِي الصَّلَاةِ؟ قَالَ: وَمَا ذَاكَ؟.. قَالُوا: صَلَّيْتَ خَمْسًا. فَتَنَى رِجْلَيْهِ وَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ^(۱).

۴۰۴- عه‌بدوللا ﷺ ده‌لی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ نوێژی نیوه‌رۆ پێنج رکاتی کرد، هاوه‌لان وتیان: ئایا نوێژ لێی زیاد کراوه؟ فه‌رمووی: ((بو جی بووه؟))، وتیان: پێنج رکات نوێژت کرد، ئینجا پێغه‌مبه‌ر ﷺ (وه‌ک دانیشتنی ته‌حیاتی) له‌سه‌ر چۆکه‌کانی دانیشت و دوو سوژده‌ی (هه‌له‌کردنی) برد.

۳۳- بَابُ حَكِّ الْبُزَاقِ بِالْيَدِ مِنَ الْمَسْجِدِ

۴۰۵- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَأَى نُحَامَةً فِي الْقِبْلَةِ، فَشَقَّ ذَلِكَ عَلَيْهِ حَتَّى رُبِّي فِي وَجْهِهِ، فَقَامَ فَحَكَّهُ بِيَدِهِ، فَقَالَ: إِنْ أَحَدَكُمْ إِذَا قَامَ فِي صَلَاتِهِ، فَإِنَّهُ يُتَاجَى رَبُّهُ -أَوْ إِنْ رَبُّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ- فَلَا يَنْزُقَنَّ أَحَدُكُمْ قَبْلَ قِبْلَتِهِ، وَلَكِنْ عَنْ يَسَارِهِ أَوْ تَحْتَ قَدَمَيْهِ.. ثُمَّ أَخَذَ طَرَفَ رِدَائِهِ فَبَصَقَ فِيهِ، ثُمَّ رَدَّ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ، فَقَالَ: أَوْ يَفْعَلْ هَكَذَا^(۲).

^۱ بروانه: ۴۰۱.

^۲ بروانه: ۲۴۱.

٣٣- باسی سرینی به لغم

(بهشتی بیگرت) ^(١) به دهستی له مزگهوتدا

٤٠٥- ئه نهس ﷺ دهگیرێتهوه که پیغه مبهه ﷺ به لغم میکی بینی له پرووی قبیله (ی مزگهوتدا)، جا نهوه له سههه دلی گران بوو، ههتا له روخساریدا بینرا، جا ههلسا و به دهستی سهی و فهرمووی: ((بیگومان ههه کام له نیوه کاتی دموهستی له نوێژدا، نهوه بیگومان له گهه پهرومردگاریدا قسه دمکات - یان پهرومردگاری له نیوان نهو و قبیله دایه-، دمبا تف و به لغم نه کاته پرووی قبیله کهی خو، به لکوو بیکاته لای چهپی یان ژیر پیکانی))، پاشان چمکیکی جلهکانی گرت و تفی تی کرد، ئینجا ههندیکی جله کهی دا به سههه ههندیکیدا و فهرمووی: ((یان ناوای لی بکات)).

٤٠٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَأَى بُصَاقًا فِي جِدَارِ الْقِبْلَةِ فَحَكَّهُ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ فَقَالَ: إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ يَصْلِي فَلَا يَبْصُقْ قِبَلَ وَجْهِهِ، فَإِنَّ اللَّهَ قِبَلَ وَجْهِهِ إِذَا صَلَّى. ^(٢)

٤٠٦- عهبدو لای کوری عومهر ﷺ دهگیرێتهوه: که پیغه مبهه ری خوا ﷺ تف یان به لغم میکی بینی به دیواری پرووی قبیله ی مزگهوتهوه ^(٣)، ئینجا سهی، پاشان

^١ له سهحیحی موسلیما ده لئ: (حَكَّهَا بَعْرُجُونِ)، واته: به پهلی دارخورمایه که به لغم مه کهی سهی. فتح الباری: ٦٦٨/١.

^٢ بروانه: ٧٥٣، ١٢١٣، ٦١١١.

^٣ له ریوایه تی (المُسْمَلِ) دا بهم جوړه یه: (في جدار المسجد)، واته: به دیواری مزگهوتهوه، وه له فهرمووده ی (١٢١٣) ی بوخاریدا بهم جوړه یه: (في قبلة المسجد)، واته: له پرووگی مزگهوتدا. فتح الباری: ٦٧٠/١.

رووی کرده خه‌لکه‌که و فهرمووی: ((نه‌گهر که‌سیکتان نوێژی کرد، با تف نه‌کاته بێشی خۆی، چونکه بێگومان کاتی نوێژ ده‌کات، خوا به‌رامبه‌ر و رووبه‌روویه‌تی))^(۱).

۴۰۷- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ -أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ- أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَأَى فِي جِدَارِ الْقِبْلَةِ مُخَاطًا أَوْ بُصَاقًا أَوْ نُخَامَةً فَحَكَّهُ.

۴۰۷- عایشه‌ی -دایکی نیمانداران- ﷺ ده‌گێڕێته‌وه: که پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌ دیواری رووی قیبله (ی مزگه‌وته) وه چلَم یان تف، یان به‌لغه‌می بینی، س‌ری و کراندی.

۳۴- بَابُ حَكِّ الْمُخَاطِ بِالْحَصَى مِنَ الْمَسْجِدِ

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: إِنْ وَطِئْتَ عَلَى قَدَرٍ رَطْبٍ فَأَغْسِلْهُ، وَإِنْ كَانَ يَابِسًا فَلَا.

۴۰۸- ۴۰۹- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ وَأَبَا سَعِيدٍ حَدَّثَاهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَأَى نُخَامَةً فِي جِدَارِ الْمَسْجِدِ، فَتَنَاوَلَ حَصَاةً فَحَكَّهَا، فَقَالَ: إِذَا تَخَمَّ أَحَدُكُمْ فَلَا يَتَنَخَّمَنَّ قِبَلَ وَجْهِهِ وَلَا عَنْ يَمِينِهِ، وَلْيَبْصُقْ عَنْ يَسَارِهِ أَوْ تَحْتَ قَدَمِهِ الْيُسْرَى.^(۲)

۳۴- باسی س‌رینی چلَم به‌چه‌و له مزگه‌وتدا

عه‌بدو‌لای کور‌ی عه‌باس ﷺ ده‌لی: نه‌گهر که‌سیک پێی نا به‌ بیسییه‌کی ته‌ردا با بی‌شوات، به‌لام نه‌گهر وشک بوو نه‌یشوات.

^۱ بۆ به‌رچاو‌روونی زیاتر سه‌هری (مجموع الفتاوی) ی نبین ته‌یمیه بکه: ۶۷۲/۲ و ۱۰۱/۵.

^۲ ب‌روانه: ۴۱۰، ۴۱۲، ۴۱۴، ۴۱۶.

٤٠٨-٤٠٩- حومه‌یدی کوری عه‌بدوپه‌حمان ده‌لی: نه‌بو هورمه‌په و نه‌بو سه‌عیدی خودری ﷺ بۆیان گێراپه‌وه که پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به دیواری مزگه‌وته‌وه به‌لغه‌میکی بینی، چهند چه‌ویکی هه‌لگرت و کراندی و س‌ری و هه‌رمووی: ((نه‌گه‌ر که‌سیکتان (له مزگه‌وتدا له نوێژدا) به‌لغه‌می فری دا، با فرپی نه‌داته به‌رامبه‌ری و لای راستی به‌لکوو فرپی بداته لای چه‌پی یان ژێر پێی چه‌پی)).

٣٥- باب: لَا يَبْصُقُ عَنْ يَمِينِهِ فِي الصَّلَاةِ

٤١٠-٤١١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ وَأَبَا سَعِيدٍ أَخْبَرَاهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَأَى نُحَامَةً فِي حَائِطِ الْمَسْجِدِ، فَتَنَاولَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَصَاةً فَحَثَّهَا، ثُمَّ قَالَ: إِذَا تَنَخَّمَ أَحَدُكُمْ فَلَا يَتَنَخَّمْ قِبَلَ وَجْهِهِ وَلَا عَنْ يَمِينِهِ، وَلْيَبْصُقْ عَنْ يَسَارِهِ أَوْ تَحْتَ قَدَمِهِ الْيُسْرَى.^(١)

٣٥- باسیک: (نوێژکه‌س) له نوێژدا تف نه‌کاته لای راستی

٤١٠-٤١١- نه‌بو هورمه‌په و نه‌بو سه‌عیدی خودری ﷺ ده‌گێرپه‌وه که پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌لغه‌میکی به دیواری مزگه‌وته‌وه بینی، جا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ چهند دانه چه‌ویکی هه‌لگرت و کراندی، پاشان هه‌رمووی: ((نه‌گه‌ر که‌سیکتان به‌لغه‌می فری دا با فرپی نه‌داته به‌رامبه‌ری یان لای راستی، به‌لکوو تف بکاته لای چه‌پی یان ژێر پێی چه‌پی)).

^١ بر‌وانه: ٤٠٨، ٤٠٩.

۴۱۲- حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي قَتَادَةُ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: لَا يَنْفِلَنَّ أَحَدُكُمْ بَيْنَ يَدَيْهِ وَلَا عَنْ يَمِينِهِ، وَلَكِنْ عَنْ يَسَارِهِ أَوْ تَحْتَ رِجْلِهِ.^(۱)

۴۱۲- ئەنەس ئەلە دەلی: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((با کهستان تف نهکاته بهردهمی و لای راستی، به لکوو بیکاته لای چهپی یان ژێر پێی (چهپی))).

۳۶- باب: لِيَبْزُقَ عَنْ يَسَارِهِ، أَوْ تَحْتَ قَدَمِهِ الْيُسْرَى

۴۱۳- حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا قَتَادَةُ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا كَانَ فِي الصَّلَاةِ فَإِنَّمَا يَتَأَجَّى رَبَّهُ، فَلَا يَبْزُقَنَّ بَيْنَ يَدَيْهِ وَلَا عَنْ يَمِينِهِ، وَلَكِنْ عَنْ يَسَارِهِ أَوْ تَحْتَ قَدَمِهِ.^(۲)

۳۶- باسیک: با (نوێژکەر) تف بکاته لای چهپی یان ژێر پێی چهپی

۴۱۳- ئەنەسی کوری مالیک ﷺ دەلی: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((بێگومان ئیماندار هەرکات له نوێژدا بێت، ئەوه به دئێبابیهوه وتووێژ دهکات له گهڵ بهروهر دگاریدا، کهواته تف نهکاته بهردهمی خۆی، نهشیکاته لای راستی، به لکوو بیکاته لای چهپی یان ژێر پێی (چهپی))).

۴۱۴- حَدَّثَنَا عَلِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَبْصَرَ نُحَامَةً فِي قِبْلَةِ الْمَسْجِدِ فَحَكَّهَا بِحَصَاةٍ، ثُمَّ نَهَى أَنْ يَبْزُقَ الرَّجُلُ

^۱ پروانه: ۲۴۱.

^۲ پروانه: ۲۴۱.

بَيْنَ يَدَيْهِ أَوْ عَنْ يَمِينِهِ، وَلَكِنْ عَنْ يَسَارِهِ أَوْ تَحْتَ قَدَمِهِ الْيُسْرَى. وَعَنِ الزُّهْرِيِّ، سَمِعَ حُمَيْدًا عَنْ أَبِي سَعِيدٍ نَحْوَهُ^(۱).

۴۱۴- ئەبو سەعید رضی اللہ عنہ دەگێڕێتەو: کە پێغەمبەر صلی اللہ علیہ وسلم بەلغەمیکی بینی لە رووی ھیبلە ی مزگەوتەو، بە بەردێک کێراندی و لایبرد، پاشان هەدمەغە ی کرد لەو دی مەرووف بەلغەم یان تف بکاتە بەردەمی یان لای راستی (لە نوێژدا)، بەلکوو بیکاتە لای چەپی یان ژێر پێی چەپی. وە لە زوهرییه وە گێڕدراوئەو، کە لە حومەیدی بیستووئەویش وێنە ی ئەم هەرموودەییە لە ئەبو سەعیدەو گێراوئەو.

۳۷- بَابُ كَفَّارَةِ الْبُرَاقِ فِي الْمَسْجِدِ

۴۱۵- حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا قَتَادَةُ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم: الْبُرَاقُ فِي الْمَسْجِدِ حَطِيبَةٌ، وَكَفَّارُهَا دَفْنُهَا.

۳۷- باسی کەفارەتی (تاوانی) تف و بەلغەم کردنە مزگەوت

۴۱۵- ئەنەسی کوری مالیک رضی اللہ عنہ دەلی: پێغەمبەر صلی اللہ علیہ وسلم هەرموویەتی: ((بەلغەم کردنە مزگەوت تاوانە، کەفارەتەکەشی داپۆشینەتی))^(۲).

^۱ بروانە: ۴۰۹.

^۲ لە سەردەمی پێغەمبەر دا صلی اللہ علیہ وسلم تێو مزگەوتەکە ی خۆل و چەو بوو، لەبەر ئەو بەلغەمەکە دەبن داپۆشێ، چونکە لانا بێ.

٣٨- بَابُ دَفْنِ النُّخَامَةِ فِي الْمَسْجِدِ

٤١٦- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَمَّامٍ، سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَلَا يَبْصُقُ أَمَامَهُ، فَإِنَّمَا يُتَاجَى اللَّهُ مَا دَامَ فِي مُصَلَّاهُ، وَلَا عَنْ يَمِينِهِ، فَإِنَّ عَنْ يَمِينِهِ مَلَكًا، وَلْيَبْصُقْ عَنْ يَسَارِهِ أَوْ تَحْتَ قَدَمِهِ، فَيَدْفِنُهَا^(١).

٣٨- باسی داپۆشینى به لڤهم له مزگهوتدا

٤١٦- ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ لە پێغەمبەر موھ ﷺ دەگێڕێتەوھ کە فەرموویەتی: ((ئەگەر کەسیکتان ھەستا بو نوێژکردن، با تف نەکاتە بەردەمی خۆی، چونکە بێگومان وتووێژ لەگەڵ خوادا دەکات تا لە شوێنی نوێژگەیدا بێت، ھەروەھا تف نەکاتە لای راستی، چونکە بێگومان فریشتەیک لە لای راستیەومیە، بە لکوو تف بکاتە لای چەپی یان ژێر بێی چەپی و دایپۆشی)).

٣٩- بَابُ: إِذَا بَدَرَهُ الْبُرَاقُ قَلْبًاخُذْ بِطَرَفِ ثَوْبِهِ

٤١٧- حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَأَى نُخَامَةً فِي الْقِبْلَةِ فَحَكَّهَا بِيَدِهِ، وَرُبِّي مِنْهُ كَرَاهِيَةٌ - أَوْ رُبِّي كَرَاهِيَتُهُ لِذَلِكَ وَشَدَّتْهُ عَلَيْهِ - وَقَالَ: إِنْ أَحَدَكُمْ إِذَا قَامَ فِي صَلَاتِهِ فَإِنَّمَا يُتَاجَى رَبَّهُ - أَوْ رَبُّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ قِبْلَتِهِ - فَلَا يَبْزُقَنَّ فِي قِبْلَتِهِ، وَلَكِنْ عَنْ يَسَارِهِ أَوْ تَحْتَ قَدَمِهِ.. ثُمَّ أَخَذَ طَرَفَ رِدَائِهِ فَبَزَقَ فِيهِ، وَرَدَّ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ قَالَ: أَوْ يَفْعَلْ هَكَذَا^(٢).

^١ بېروانە: ٤٠٨.

^٢ بېروانە: ٢٤١.

۳۹- باسیک: ئەگەر کتوپر بەلغەم هاتە دەمی،

با چمکیکی پۆشاکەکی بگرێ (و تیی بکات)

۴۱۷- ئەنەس رضی اللہ عنہ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەر صلی اللہ علیہ وسلم بەلغەمیکی لە رووی قیبلە (ی مزگەوتە) دا بینی، بە بەردێک بە دەستی کرانیدی و لای برد، وە بیزاری لە نیوچاوانیدا بینرا -یان بیزاری و رڤههستانی لەو گارە لی بینرا- و فەرمووی: ((بێگومان کەسیکتان کاتی لە نوێژدا وەستا، ئەو بێگومان لەگەڵ پەرۆردگاری قسە دەکات -یان پەرۆردگاری لە نیوان ئەو و قیبلەکەیدا،- کەواتە با تف و بەلغەم نەکاتە قیبلەکەیهو، بەلکوو بیکاتە لای چەپی یان ژیڕ پێی))، پاشان پێغەمبەر صلی اللہ علیہ وسلم چمکیکی پۆشاکەکی گرت بەلغەمیکی تی کرد، جا هەندیکی دا بەسەر هەندیکیدا و فەرمووی: ((یان ناوهای لی بکات)).

۴۰- بابُ عِظَةِ الْإِمَامِ النَّاسِ فِي إِتْمَامِ الصَّلَاةِ وَذِكْرِ الْقِبْلَةِ

۴۱۸- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم قَالَ: «هَلْ تَرَوْنَ قِبْلَتِي هَا هُنَا؟ فَوَاللَّهِ مَا يَخْفَى عَلَيَّ خُشُوعُكُمْ وَلَا رُكُوعُكُمْ، إِنِّي لَأَرَاكُمْ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِي».

۴۰- باسی ئامۆژگارکردنی پێشنوێژ بۆ نوێژکەرەکان

دەربارەی رێکوپێکی نوێژ و باسی قیبلە

۴۱۸- ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ دەگێڕێتەوە: کە پێغەمبەری خوا صلی اللہ علیہ وسلم فەرمووێتی: ((ئایا ئێوە قیبلەکی من لە پێشەو دەبینن؟ جا سوێند بە خوا خوشوع و کړنوشی ئێوە شاراوە نییە لێم، دلتیا بن من ئێوە دەبینم لەدوامەو)).

۴۱۹- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ قَالَ: حَدَّثَنَا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ هِلَالِ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: صَلَّى بِنَا النَّبِيِّ ﷺ صَلَاةً، ثُمَّ رَقِيَ الْمِنْبَرَ، فَقَالَ فِي الصَّلَاةِ وَفِي الرُّكُوعِ: إِنِّي لَأَرَاكُمْ مِنْ وَرَائِي كَمَا أَرَاكُمْ..

۴۱۹- ئەنەسی کوری مالیک رضی اللہ عنہ دەلی: پێغه مبهەر ﷺ پێشنوێژی نوێژکی بو کردین، پاشان روێشته سەر دوانگه و دهربارهی نوێژ و کرنوش فەرمووی: ((بێگومان من ئێوه له پشتمهوه دهبینم وهک چۆن ئاوا (له پێشمهوه) دهتانبینم)).

۴۱- بَابُ: هَلْ يُقَالُ مَسْجِدُ بَنِي فَلَانٍ؟

۴۲۰- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ سَابَقَ بَيْنَ الْخَيْلِ الَّتِي أُضْمِرَتْ مِنَ الْحَفِيَاءِ، وَأَمَدَهَا ثَنِيَّةُ الْوَدَاعِ، وَسَابَقَ بَيْنَ الْخَيْلِ الَّتِي لَمْ تَضْمَرْ مِنَ الثَّنِيَّةِ إِلَى مَسْجِدِ بَنِي زُرَيْقٍ، وَأَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ كَانَ فِيمَنْ سَابَقَ بِهَا^(۱).

۴۱- باسیک: ئایا دهوترن مزگهوتی فلان بنه ماله (یان فلانه کهس)

۴۲۰- نافع دهلی: عهبدولای کوری عومەر رضی اللہ عنہ دهگیرپتهوه که پێغه مبهری خوا ﷺ پێشپرکییهکی ساز دا له نیوان ئەو ئەسپانهی له پر کرابوون^(۲) له حه یفانهوه بو (ثَنِيَّةُ الْوَدَاعِ)، وه پێشپرکیی ساز دا له نیوان ئەو ئەسپانهی له پر نه کرابوون له (ثَنِيَّةُ الْوَدَاعِ) هوه تا مزگهوتی بهنو زورمیقی. (نافع دهلی:) وه عهبدولای لهو کهسانه بوو که به شداری ئەو پێشپرکییهی کرد.

^۱ بڕوانه: ۲۸۶۸، ۲۸۶۹، ۲۸۷۰، ۷۳۳۶.

^۲ ئەو جوړه ئەسپانه ده به سترپتهوه و ئاو و ئالفی زۆریان پێ ده درێ، تا قه لهو ده بن، پاشان ئاو و ئالقیان که م ده کرپتهوه بو ماوه یهک غار غارییان پێ ده کری، تا لاواز بین و گوشته که یان پتهو بێ و به هیز بین بو پێشپرکی.

۴۲- بَابُ الْقِسْمَةِ وَتَعْلِيقِ الْقِنُوفِ فِي الْمَسْجِدِ

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: الْقِنُوفُ الْعِذْقُ، وَالْإِثْنَانِ قِنُوانٌ، وَالْجَمَاعَةُ أَيْضًا قِنُوانٌ، مِثْلُ صِنُوٍّ وَصِنُوانٍ. ٤٢١- وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ: عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ ﷺ مِمَّا لَمْ يَخْرُجْ مِنَ الْبَحْرَيْنِ، فَقَالَ: «انْثُرُوهُ فِي الْمَسْجِدِ». وَكَانَ أَكْثَرَ مَالٍ أَتَى بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى الصَّلَاةِ، وَلَمْ يَلْتَفِتْ إِلَيْهِ، فَلَمَّا قَضَى الصَّلَاةَ، جَاءَ فَجَلَسَ إِلَيْهِ، فَمَا كَانَ يَرَى أَحَدًا إِلَّا أَعْطَاهُ، إِذْ جَاءَهُ الْعَبَّاسُ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَعْطِنِي فَإِنِّي قَادِئْتُ نَفْسِي وَقَادِئْتُ عَقِيلًا، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «خُذْ». فَحَتَّى فِي ثَوْبِهِ، ثُمَّ دَهَبَ يَقْلُهُ فَلَمْ يَسْتَطِعْ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أُوْمَرُ بَعْضَهُمْ يَرْفَعُهُ إِلَيَّ. قَالَ: «لَا». قَالَ: فَأَرْفَعُهُ أَنْتَ عَلَيَّ. قَالَ: «لَا». فَتَنَزَّ مِنْهُ، ثُمَّ دَهَبَ يَقْلُهُ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أُوْمَرُ بَعْضَهُمْ يَرْفَعُهُ عَلَيَّ. قَالَ: «لَا». قَالَ: فَأَرْفَعُهُ أَنْتَ عَلَيَّ. قَالَ: «لَا». فَتَنَزَّ مِنْهُ، ثُمَّ احْتَمَلَهُ فَأَلْقَاهُ عَلَى كَاهِلِهِ ثُمَّ انْطَلَقَ، فَمَا زَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُتْبِعُهُ بَصَرُهُ حَتَّى خَفِيَ عَلَيْنَا، عَجَبًا مِنْ حِرْصِهِ، فَمَا قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَتَمَّ مِنْهَا دِرْهَمٌ^(١).

۴۲- باسی دابه شکردن (ی مال و سامان) و ههلواسینی

هیشوووه خورما له مزگهوتدا

ئهبو عهبدولا (ئیمام بوخاری) دهلی: (القِنُوفُ) واته: هیشوووه خورما، دوو هیشوو بیی دهلین: (قِنُوانِ)، کۆمهلیکیش بیی دهلین: (قِنُوانِ) وهک: (صِنُوٍّ) و (صِنُوانِ). ٤٢١- ئههههس ﷺ دهلی: مال و سامانیکی زۆر هینرا بو پیغهمبر ﷺ له بهحرینهوه (که سهراوه بوو لهسهریان دانرابوو)، پیغهمبر ﷺ فهرمووی: ((له مزگهوتدا ههلیپژن))، ئهو سامانه زۆرتین مال و سامان بوو هینرابوو بو پیغهمبری خوا ﷺ،

^١ پروانه: ٣٠٤٩، ٣١٦٥.

ئینجا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له مال رۆیشته دهره‌وه بۆ نوێژ (بۆ مزگه‌وت)، لای نه‌کرده‌وه به‌لای نه‌و ماله‌دا، ئینجا که له نوێژه‌که‌ی بۆیه‌وه هات لای مال و سامانه‌که دانیش، جا ههر که‌سی ببینیایه به‌شی دهدا، جا که عه‌باسی مامی ﷺ هات وتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌شم بده، بێگومان من بریتی خۆم و عه‌قیلی (برازام) داوه^(۱)، پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فهرمووی: ((به‌شی خۆت ببه‌))، ئه‌ویش به‌ مشت کردیه عه‌باکه‌یه‌وه، پاشان ویستی هه‌لبگرئ، به‌لام نه‌یتوانی، بۆیه وتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمان بکه به‌ یه‌کیکیان بیدات به‌ کۆلهدا، فهرمووی: ((فهرمان ناکه‌م))، وتی: ده‌ی خۆت به‌رزی که‌ره‌وه و بیده به‌ کۆلهدا، فهرمووی: ((به‌رزی ناکه‌مه‌وه))، جا هه‌ندیکی لئ دهره‌ینا، پاشان ویستی هه‌لی بگرئ وتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمان بده به‌یه‌کیکیان بیدا به‌ کۆلهدا، فهرمووی: ((فهرمان ناکه‌م))، وتی: ده‌ی خۆت بیده به‌ کۆلهدا، فهرمووی: ((نایده‌م))، جا هه‌ندیکی دیکه‌ی لئ داگرد، پاشان هه‌لبگر و دای به‌کۆلیدا و رۆیشت، ئینجا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ههر سه‌یری ده‌کرد، هه‌تا له چاومان ون بوو، له‌بهر ئه‌وه‌ی سه‌ری سوورما له‌ هه‌لبه‌ و ته‌ماحه‌که‌ی، جا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌لنه‌سا تا هه‌مووی دابه‌شکرد و یه‌ک دیر هه‌می تیدا نه‌ما.

۴۳- بَابُ مَنْ دَعَا لِطَعَامٍ فِي الْمَسْجِدِ وَهَنْ أَجَابَ فِيهِ

۴۲۲- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، سَمِعَ أَنَسًا قَالَ: وَجَدْتُ النَّبِيَّ ﷺ فِي الْمَسْجِدِ مَعَهُ نَاسٌ فَقُمْتُ، فَقَالَ لِي: أَرْسَلَكَ أَبُو طَلْحَةَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. فَقَالَ: لَطَعَامٍ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. فَقَالَ لِمَنْ مَعَهُ: قُومُوا.. فَاَنْطَلَقَ وَانْطَلَقْتُ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ^(۲).

^۱ له غه‌زای به‌دردا به‌دیل گیرام به‌ پاره‌ نازاد کرام.

^۲ بڕوانه: ۳۵۷۸، ۵۳۷۸، ۵۴۵۰، ۶۶۸۸.

۴۳- باسی کهسیک خه‌لک بانگ بکات بۆ نانخواردن له مزگه‌وتدا، وه کهسیک بپروات به‌دهم ئه‌و بانگکردنه‌وه‌وه

۴۲۲- ئه‌نه‌س رضی اللہ عنہ ده‌لی: پێغه‌مبه‌رم صلی اللہ علیہ وسلم بینی له مزگه‌وتدا چه‌ند کهسیکی له‌گه‌لدا بوو، منیش هه‌ڵسام، پێغه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ وسلم فه‌رمووی به‌ من: ((نایا ئه‌بو ته‌لحه تۆی ناردوو؟))، وتم: به‌لێ، فه‌رمووی: ((بۆ خواردن تۆی ناردوو؟))، وتم: به‌لێ، جا فه‌رمووی به‌وانه‌ی له‌گه‌لیدا بوون: ((هه‌مووتان هه‌ستن؟))، جا پێغه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ وسلم رو‌یشت (بۆ مائی ئه‌بو ته‌لحه)، منیش له پێشیان هه‌ رو‌یستم.

۴۴- بَابُ الْقَضَاءِ وَاللَّعَانِ فِي الْمَسْجِدِ بَيْنَ الرَّجَالِ وَالنِّسَاءِ

۴۲۳- حَدَّثَنَا يَحْيَى قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَرَأَيْتَ رَجُلًا وَجَدَ مَعَ امْرَأَتِهِ رَجُلًا أَيْقَلُّهُ؟ فَتَلَاعَنَّا فِي الْمَسْجِدِ وَأَنَا شَاهِدٌ^(۱).

۴۴- باسی (حوکمی) دادگایی و (حوکمی) نه‌فرینکردنی

پیاوان و ژنان له یه‌کدی له مزگه‌وتدا

۴۲۳- سه‌هلی کوری سه‌عد رضی اللہ عنہ ده‌گێڕێته‌وه که پیاویک وتی: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا صلی اللہ علیہ وسلم بێم بلێ: ئه‌گه‌ر کهسیک پیاویک ببینی له‌گه‌ل خێزانه‌که‌یدا (زینا بکات)، نایا بیکوژی؟ جا من ئاماده‌ بووم له مزگه‌وتدا، (ژن و می‌رده‌که) لیعانیان^(۲) له‌گه‌ل یه‌کدی کرد.

^۱ بېروانه: ۴۷۴۵، ۴۷۴۶، ۵۲۵۹، ۵۳۰۸، ۵۳۰۹، ۶۵۴، ۷۱۶۵، ۷۱۶۶، ۷۳۰۴.

^۲ له باسی لیعاندا روونی ده‌که‌ینه‌وه چۆن چۆنی ده‌کری.

٤٥- باب: إِذَا دَخَلَ بَيْتًا يُصَلِّي حَيْثُ شَاءَ، أَوْ حَيْثُ أَمَرَ، وَلَا يَتَجَسَّسُ

٤٢٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ مَحْمُودِ بْنِ الرَّبِيعِ، عَنْ عِثْبَانَ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَتَاهُ فِي مَنْزِلِهِ، فَقَالَ: «أَيْنَ تُحِبُّ أَنْ أَصَلِّيَ لَكَ مِنْ بَيْتِكَ؟» قَالَ: فَأَشَرْتُ لَهُ إِلَى مَكَانٍ، فَكَبَّرَ النَّبِيُّ ﷺ وَصَفَّقْنَا خَلْفَهُ، فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ^(١).

٤٥- باسیک: ئەگەر کەسیک رویشته مالیکهوه له هەر شوینیکیدا ویستی نوێژ بکات، یان لهو شوینهدا کە فەرمانی پێ کرا، وه نابێ چاو بگێرێ و بگهڕێ (بۆ دۆزینهوهی شوینیک نوێژی تیدا بکات)

٤٢٤- عیتبانی کوری مالیک ﷺ دهگێڕێتهوه: کە پێغه مبه‌ر ﷺ هات بۆ ماله‌ومیان و فهرمووی: ((له ج شوینیکی ماله‌که‌تدا هه‌ز ده‌که‌یت نوێژت بۆ بکه‌م؟))، وتی: منیش ئاماژه کرد بۆ شوینیکی ماله‌که‌م، جا پێغه مبه‌ر ﷺ الله اکبری کرد و نوێژی دابه‌ست، ئیهمه‌ش له‌دوايه‌وه ریز بووین و دوو رکات نوێژی کرد.^(٢)

٤٦- بابُ الْمَسَاجِدِ فِي الْبُيُوتِ

وَصَلَّى الْبَرَاءُ بْنُ عَازِبٍ فِي مَسْجِدِهِ فِي دَارِهِ جَمَاعَةً.

٤٢٥- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَقْرِ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي مَحْمُودُ بْنُ الرَّبِيعِ الْأَنْصَارِيُّ، أَنَّ عِثْبَانَ بْنَ مَالِكٍ -وَهُوَ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ-

^١ بېروانه: ٤٢٥، ٦٦٧، ٦٨٦، ٨٣٨، ٨٤٠، ١١٨٦، ٤٠٠٩، ٤٠١٠، ٦٤٢٣، ٦٩٣٨.

^٢ دوو رکاتی پێشنوێژی بۆ کردین.

مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا مِنَ الْأَنْصَارِ، أَنَّهُ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَدْ أَنْكَرْتُ بَصْرِي، وَأَنَا أَصْلِي لِقَوْمِي، فَإِذَا كَانَتِ الْأَمْطَارُ سَالَ الْوَادِي الَّذِي بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ، لَمْ أَسْتَطِعْ أَنْ آتِيَ مَسْجِدَهُمْ فَأُصَلِّيَ بِهِمْ، وَوَدِدْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَّكَ تَأْتِينِي فَتُصَلِّيَ فِي بَيْتِي، فَأَتَّخِذَهُ مُصَلًّى. قَالَ: فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «سَأَفْعَلُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ». قَالَ عِثْبَانُ: فَقَدَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ حِينَ ارْتَفَعَ النَّهَارُ، فَاسْتَأْذَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَذِنْتُ لَهُ، فَلَمْ يَجْلِسْ حَتَّى دَخَلَ الْبَيْتَ، ثُمَّ قَالَ: «إِنِّي تَحِبُّ أَنْ أَصَلِّيَ مِنْ بَيْتِكَ؟». قَالَ: فَأَشْرَفْتُ لَهُ إِلَى نَاحِيَةِ مِنَ الْبَيْتِ، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَكَبَّرَ، فَقُمْنَا فَصَفَّعْنَا، فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ. قَالَ: وَحَبَسْنَاهُ عَلَى خَزِيرَةٍ صَنَعْنَاهَا لَهُ. قَالَ: فَتَأَبَّ فِي الْبَيْتِ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الدَّارِ دَوُو عَدَدٍ فَاجْتَمَعُوا، فَقَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ: «إِنِّي مَالِكُ بَنِي الدُّخَشَنِ؟» -أَوْ ابْنُ الدُّخَشَنِ؟- فَقَالَ بَعْضُهُمْ: ذَلِكَ مُنَافِقٌ لَا يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا تَقُلْ ذَلِكَ، أَلَا تَرَاهُ قَدْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ؛ يُرِيدُ بِذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ». قَالَ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: فَإِنَّا نَرَى وَجْهَهُ وَنَصِيحَتَهُ إِلَى الْمُنَافِقِينَ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنِّي اللَّهُ قَدْ حَرَّمَ عَلَى النَّارِ مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ؛ يَتَّبِعِي بِذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ». قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: ثُمَّ سَأَلْتُ الْحَصِينَ بْنَ مُحَمَّدٍ الْأَنْصَارِيَّ -وَهُوَ أَحَدُ بَنِي سَالِمٍ، وَهُوَ مِنْ سَرَاتِهِمْ- عَنْ حَدِيثِ مَخْمُودِ بْنِ الرَّبِيعِ، فَصَدَّقَهُ بِذَلِكَ^(۱).

٤٦- باسی (کردنی شوینیک به) مزگهوت له مالاندا

بهراڤانی کوری عازیب ﷺ له مزگهوتی ماله کهیدا نوێژی به کوومه‌لی کرد.

٤٢٥- مه حمودی کوری ره‌بیعی نه‌نصارپی ده‌گیرته‌وه: که عیتبانی کوری مالیک

ﷺ که له هاوه‌لانی پیغه‌مبهر ﷺ بووه لهو که‌سانه بووه که ناماده‌ی جهنگی

به‌در بوو له ئەنصاره‌كان- ده‌لێ: ئەو رۆیشتە خزمەتی پێغه‌مبەری خوا ﷺ وتی: ئەو پێغه‌مبەری خوا ﷺ بێنینی چاوم خراب بوو و من پێشنوێژی دهم‌م بۆ هۆزه‌كه‌م، جا نه‌گەر باران بباریت ئەو شیوه‌ی له‌ نیوان من و ئەواندايه، لافاوی لێ هه‌ل‌دەسێ، ئیدی ناتوانم بپروم بۆ مرگه‌وته‌كه‌یان و پێشنوێژیان بۆ بکه‌م، بۆیه‌ ئاواته‌خواز بووم ئەو پێغه‌مبەری خوا ﷺ كه‌ بهاتیتایه و له‌ ماله‌كه‌مدا نوێژت بک‌ردایه، منیش بمر‌دایه به‌ نوێژگه، ده‌لێ: پێغه‌مبە‌ریش ﷺ فه‌رمووی پێی: ((به‌ ویستی خوا به‌ زوویی ئەو کاره‌ دهم‌م))، عیتبان ده‌لێ: کاتێ خۆر به‌رز بۆیه‌وه، پێغه‌مبەری خوا ﷺ و ئەبویه‌کر هاتن (بۆ مالم)، جا پێغه‌مبەری خوا ﷺ مۆل‌ه‌تی هاتنه‌ژووره‌وی خواست، منیش مۆل‌ه‌تم دا، دانه‌نیشت هه‌تا هاته‌ ژووره‌وه، پاشان فه‌رمووی: ((حه‌ز ده‌که‌یت له‌ چ جیگایه‌کی ماله‌که‌تدا نوێژ بکه‌م))، ده‌لێ: منیش ئاماژه‌م کرد بۆ جیگایه‌ك له‌ ماله‌که‌دا، پێغه‌مبە‌ریش ﷺ هه‌ستا و الله‌ اک‌بری کرد، ئی‌مه‌ش له‌دوايه‌وه هه‌ستاین و پ‌یز بووین، دوو پ‌کات نوێژی کرد^(١)، پاشان سه‌لامی دایه‌وه، ده‌لێ: خواردنی‌کمان بۆ دروست کردبوو به‌ ناوی خه‌زیره^(٢)، بۆیه‌ نه‌مانه‌یلا بگه‌رپ‌ته‌وه، له‌ مالتیاندا چه‌ند پیاوێکی خزمی خۆیان کۆ بوو‌بوونه‌وه، ئینجا یه‌کی‌کیان وتی: مالیکێ کورێ دوخه‌پشین له‌کۆییه؟ -یان کورێ دوخشون له‌کۆییه؟- یه‌کی‌کیان وتی: ئەو مالیکه‌ دوورپ‌ووه و خوا و پێغه‌مبە‌ره‌که‌ی ﷺ خوش ناوی، پێغه‌مبەری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((قه‌سی وا مه‌که‌ نابینی ده‌لێ: (لا إله إلا الله)، مه‌به‌ستیشی

^١ واته‌ به‌ پێشنوێژی بۆمان و به‌کۆمه‌ل نوێژمان کرد.

^٢ بریتیه‌ له‌ پارچه‌گۆشتی بچووک‌ دوا‌ی ئەوه‌ی ئاردی پێدا ده‌کریت ئاوی تێ ده‌کرێ و ده‌کۆل‌ن‌ریت. إرشاد الساري: ٨٤/٢-٨٥.

رهمانهندی خوايه؟))، وتی: خوا و پیغه مبه ره که ی ﷺ زانترن، وتی: جا بیگومان نیمه ده بینین پرووی دلسوزی و ناموژگاری بو ناپاکانه، پیغه مبه ری خوا ﷺ هه رمووی: ((بیگومان خوا نه وهی بلی: (لا إله إلا الله) و مه بهستی پی رهمانهندی خوا بیت هه دهغه ی دهکات له چوونه جهه نه م)). نیبنو شیهاب دهلی: پرسیارم له حوصهینی کوری موحه مبه دی نه نصاری کرد، که یه کیکه له بهنو سالم، وه له پیاوه گه وره و سه روکه کانیانه دهر باره ی هه رمووده که ی مه حمودی کوری ره بیع، نه ویش گیرانه وه که ی پشتراست کرده وه.

٤٧- بابُ التَّيْمَنِ فِي دُخُولِ الْمَسْجِدِ وَغَيْرِهِ

وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَبْدَأُ بِرِجْلِهِ الْيُمْنَى، فَإِذَا خَرَجَ بَدَأَ بِرِجْلِهِ الْيُسْرَى.
٤٢٦- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْأَشْعَثِ بْنِ سُلَيْمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُحِبُّ التَّيْمَنَ مَا اسْتَطَاعَ فِي شَأْنِهِ كُلِّهِ، فِي طُهُورِهِ وَتَرَجُّلِهِ وَتَنَعُّلِهِ^(١).

٤٧- باسی پیشخستنی لای راست له چوونه مزگهوت و

شتی دیکه دا

عهبدو لای کوری عومهر ﷺ قاجی راستی پیش دهخست له (رویشته مزگهوتدا)، به لام له هاتنه دهرمو دا قاجی چهپی پیش دهخست.

^١ بروانه: ١٦٨.

٤٢٦- عائیشه رضی اللہ عنہا دهلی: پیغمه مبه ﷺ هه میسه پیشخستنی لای راستی پی خوش بوو، نهومندهی بوی بکرایه و له توانایدا بووایه له هه موو کاروباریکید، له دستنویژگرتنیدا و له قزداهینانیدا و له پیلاوله پیکردنیدا.

٤٨- باب: هَلْ تُنَبِّشُ قُبُورَ مُشْرِكِي الْجَاهِلِيَّةِ، وَيَتَّخِذُ مَكَانَهَا مَسَاجِدَ؟

لِقَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ: ((لَعَنَ اللَّهُ الْيَهُودَ، اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ))^(١). وَمَا يُكْرَهُ مِنَ الصَّلَاةِ فِي الْقُبُورِ. وَرَأَى عُمَرُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يُصَلِّي عِنْدَ قَبْرِ، فَقَالَ: الْقَبْرُ الْقَبْرُ. وَلَمْ يَأْمُرْهُ بِالْإِعَادَةِ.

٤٢٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ هِشَامٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ وَأُمَّ سَلَمَةَ ذَكَرَتَا كَنِيْسَةً رَأَيْتَهَا بِالْحَبَشَةِ فِيهَا تَصَاوِيرُ، فَذَكَرَتَا لِلنَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَ: إِنَّ أَوْلَيْكَ إِذَا كَانَ فِيهِمُ الرَّجُلُ الصَّالِحُ فَمَاتَ بَنَوُا عَلَى قَبْرِهِ مَسْجِدًا، وَصَوَّرُوا فِيهِ تِلْكَ الصُّوْرَ، فَأُولَئِكَ شِرَارُ الْخَلْقِ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.^(٢)

٤٨- باسیک: ئایا دروسته گۆری بتپهرستانی نه فامی

ههلبگێردریته وه و جیگا که یان بکریته مزگهوت؟

به به ئه گه ی نه م فه رموودمیه ی پیغمه مبه ﷺ: ((خوا نه فرینی کرد له جووله که، چونکه گۆری پیغمه مبه رهکانیان کرده مزگهوت))، وه نابه سهندی نویژ له

^١ بروانه: ٤٣٥.

^٢ بروانه: ٤٣٤، ١٣٤١.

گۆرستاندا، عومەر نه‌نه‌سی بینی نوێژی دم‌کرد لای گۆرێکدا، وتی: نه‌وه گۆره نه‌وه گۆره، به‌لام فهرمانی پی نه‌کرد به دووباره‌کردنه‌وه‌ی نوێژمه‌کی.

٤٢٧- عائیشه رضی الله عنها ده‌لی: ئومو حه‌بیبه و ئومو سه‌له‌مه رضی الله عنه هه‌ردووکیان باسی که‌نیه‌یه‌کیان کرد که له حه‌به‌شه دیوانه، که چه‌ند وینه‌ی تیدا بوو، نه‌وه‌میان بو پینغه‌مبه‌ر رضی الله عنه گیرایه‌وه، نه‌ویش فهرمووی: ((بێگومان نه‌وانه نه‌گه‌ر بیاو‌چاک‌یکیان تیا بووایه و به‌ردایه، مزگه‌وت‌یکیان له‌سه‌ر گۆرهم‌کی دروست دم‌کرد، نه‌و وینه‌نه‌شیان له‌سه‌ر دهنه‌خشاندا، نا نه‌وانه خراپ‌ترین دروست‌کراون لای خوا له‌ پۆزی دوا‌بیدا)).

٤٢٨- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ الْمَدِينَةَ فَتَزَلَّ أَعْلَى الْمَدِينَةِ، فِي حَيٍّ يُقَالُ لَهُمْ: بَنُو عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ، فَأَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ فِيهِمْ أَرْبَعَ عَشْرَةَ لَيْلَةً، ثُمَّ أَرْسَلَ إِلَى بَنِي النَّجَّارِ فَجَاءُوا مُتَقَلِّدِي السُّيُوفِ، كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ عَلَى رَاحِلَتِهِ، وَأَبُو بَكْرٍ رِدْفُهُ، وَمَلَأَ بَنِي النَّجَّارِ حَوْلَهُ، حَتَّى أَلْقَى بِفَنَاءِ أَبِي أَيُّوبَ، وَكَانَ يُحِبُّ أَنْ يُصَلِّيَ حَيْثُ أَدْرَكَتُهُ الصَّلَاةُ، وَيُصَلِّيَ فِي مَرَابِضِ الْغَنَمِ، وَأَنَّهُ أَمَرَ بِنَاءَ الْمَسْجِدِ، فَأَرْسَلَ إِلَى مَلَأٍ مِنْ بَنِي النَّجَّارِ فَقَالَ: يَا بَنِي النَّجَّارِ، ثَامِنُونِي بِحَائِطِكُمْ هَذَا. قَالُوا: لَا وَاللَّهِ، لَا نَطْلُبُ ثَمَنَهُ إِلَّا إِلَى اللَّهِ. فَقَالَ أَنَسٌ: فَكَانَ فِيهِ مَا أَقُولُ لَكُمْ، قُبُورُ الْمُشْرِكِينَ، وَفِيهِ خَرِبٌ، وَفِيهِ نَخْلٌ، فَأَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ بِقُبُورِ الْمُشْرِكِينَ فَنَبَشَتْ، ثُمَّ بِالْخَرِبِ فَسَوَّيْتُ، وَبِالنَّخْلِ فَقَطَّعَ، فَصَفُّوا النَّخْلَ قِبْلَةَ الْمَسْجِدِ، وَجَعَلُوا عِصَادَتِيهِ الْحِجَارَةَ، وَجَعَلُوا يَنْقُلُونَ الصَّخَرَ وَهُمْ يَرْتَجِزُونَ، وَالنَّبِيُّ ﷺ مَعَهُمْ وَهُوَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ لَا خَيْرَ إِلَّا خَيْرُ الْآخِرَةِ فَاغْفِرْ لِلْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرَةِ.^(١)

^١ بروانه: ٢٣٤.

٤٢٨- ئەنەس رضی اللہ عنہ دەلی: پێغه‌مبەر صلی اللہ علیہ وسلم هات بۆ مەدینە لە لای سەرھەوی مەدینەدا دا بەزی، لای دا لەنیو ھۆزیکدا پێیان دەوتر: بەنو عەمری کۆری عەوف، جا پێغه‌مبەر صلی اللہ علیہ وسلم چوار دە شەو لە نیویاندا مایەو، پاشان ناردی بەدوای بەنو نەجاردا، ئەوانیش بەشمشیرەکانیانەو، هاتن، من ئیستا ئەو دیمەنەم لەبەر چاوە پێغه‌مبەر صلی اللہ علیہ وسلم وا بەسەر و لاخەکە یەو بوو، ئەبو بەکریش لە پاشکۆیدا بوو ھۆزی نەجاریش بە چواردەموریدا بوون، هەتا گەشتە ھەوشە مائی ئەبو ئەبوب، وە پێغه‌مبەر صلی اللہ علیہ وسلم ھەزی دکرد لە ھەر جیگایەدا نوێژ ببیت نوێژ بکات، وە نوێژی دکرد لە پەجەیی مەر و بزندا، جا پێغه‌مبەر صلی اللہ علیہ وسلم فەرمانی کرد بە دروستکردنی مزگەوتەکە، ئینجا ناردی بەدوای پیاوماقولاتی بەنو نەجار و فەرمووی: ((ئەو بەنو نەجار ئەم باخەتانم پێ بفرۆشن))، ئەوانیش وتیان: (نايفروشن) نە بە خوا داوای نرخەکەیی تەنھا لە خوا دگەین، ئەنەس دەلی: پێتان دەتێم ئەو باغە چی تیا بوو: گۆری بێبەرستان و کەلاو و دارخورمای تێدا بوو، ئینجا پێغه‌مبەر صلی اللہ علیہ وسلم فەرمانی کرد گۆری بێبەرستانەکانیان ھەلگیراپەو، پاشان کەلاوکان تەخت کران و دارخورماکانیش بێردان، ئینجا دارخورماکانیان لە قیبلەیی مزگەوتەو ریز کرد، ھەردوو لای دەرگا کەشیان لە بێرد دروست کرد، ھاوێلان کە بەردیان دەھێنا سروودیان دەوت، پێغه‌مبەریش صلی اللہ علیہ وسلم لەگەڵ ئەواندا دەیفەرموو: ((خوا یە خێر و چاکە نییە جگە لە چاکەیی دواوژ، دەی لە ئەنصار و گۆجەران خوش بە)).

٤٩- بَابُ الصَّلَاةِ فِي مَرَايِضِ الْعَنَمِ

٤٢٩- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم يُصَلِّي فِي مَرَايِضِ الْعَنَمِ، ثُمَّ سَمِعَتْهُ بَعْدُ يَقُولُ كَانَ يُصَلِّي فِي مَرَايِضِ الْعَنَمِ قَبْلَ أَنْ يُبْنَى الْمَسْجِدُ^(١).

٤٩- باسی نوژکردن له په‌چه‌ی مه‌ردا

٤٢٩- ئه‌بو ته‌یاح ده‌لی: ئه‌نه‌س ﷺ ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ له په‌چه‌ی مه‌ردا نو‌یژی ده‌کرد (ئه‌بو ته‌یاح وتی: پاشان لیم بیست ده‌یوت ^(١) : پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ له په‌چه‌ی مه‌ردا نو‌یژی ده‌کرد پیش ئه‌وه‌ی مزگه‌وت دروست بکری.

٥٠- بَابُ الصَّلَاةِ فِي مَوَاضِعِ الْإِبِلِ

٤٣٠- حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ قَالَ: أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَيَّانَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ قَالَ: رَأَيْتُ ابْنَ عُمَرَ يُصَلِّي إِلَى بَعِيرٍ، وَقَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَفْعَلُهُ ^(٢).

٥٠- باسی نو‌یژکردن له جی‌گای (یه‌خبوونی) وشت‌ردا (دروسته)

٤٣٠- نافع ده‌لی: عه‌بدو‌لای کوری عومه‌رم ﷺ بینی نو‌یژی ده‌کرد و وشرمه‌کی له‌به‌رده‌میدا بوو، وه وتی: پی‌غه‌مبه‌رم ﷺ بینیوه‌ی ده‌کرد.

٥١- بَابُ مَنْ صَلَّى وَقَدَامَهُ تَنْوُورٌ أَوْ نَارٌ أَوْ شَيْءٌ مِمَّا يُعْبَدُ، فَأَرَادَ بِهِ اللَّهُ

وَقَالَ الزُّهْرِيُّ: أَخْبَرَنِي أَنَسٌ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ((عُرِضَتْ عَلَيَّ النَّارُ وَأَنَا أَصَلِّي)).
٤٣١- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: أَنْخَسَفَتِ الشَّمْسُ، فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، ثُمَّ قَالَ: «رَأَيْتُ النَّارَ، فَلَمْ أَرْ مَنْظَرًا كَالْيَوْمِ قَطُّ أَفْظَعَ» ^(١).

^١ سه‌رنج: (پاشان لیم بیست) مه‌به‌ست پی ئه‌وه‌یه که شوعبه که یه‌کیکه له راوییه‌کانی فه‌رمووده‌که ده‌لی: له مامۆستاکه‌م (یه‌زید) بیست له‌دوا‌یدیدا که ده‌یوت: ئه‌وه پیش دروستکردنی مزگه‌وته‌که بوو .

^٢ ب‌روانه: ٥٠٧.

٥١- باسی کهسیک نوێژ بکات، له بهردهمیدا ته نوور یان ئاگر یان هەر شتیکی دیکه هه بێ لهوانه ده پهرسترێ، جا ئهو مه بهستی پێی خوا بێ

زوهری ده ئی: نه نه س ﷺ بۆی گیرامه وه وتی: پێغه مبه ر ﷺ فه رمووی: ((ئاگرم نیشان درا له کاتی کدا نوێژم ده کرد)).

٤٣١- عه بدولای کوری عه باس ﷺ ده ئی: خۆر گیرا و پێغه مبه ری خواش ﷺ نوێژی خۆرگیرانی کرد، پاشان فه رمووی: ((ئاگرم نیشان درا، جا هه رگیز دیمه نی وه ک ئهو دیمه نه ی ئه مرۆ تر سناکم نه دیوه)).

٥٢- بابُ كَرَاهِيَةِ الصَّلَاةِ فِي الْمَقَابِرِ

٤٣٢- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: اجْعَلُوا فِي بُيُوتِكُمْ مِنْ صَلَاتِكُمْ، وَلَا تَتَّخِذُوهَا قُبُورًا.^(١)

٥٢- باسی نوێژکردن له گۆرستاندا ناپه سه نه ده

٤٣٢- عه بدولای کوری عومه ر ﷺ له پێغه مبه ره وه ﷺ ده میگێرێته وه که فه رموویه تی: ((هه ندی له نوێژه (سوننه ته) کانتان دانین بۆ ماله کانتان، وه ماله کانتان مه که نه گۆرستان))، (واته: نوێژه سوننه ته کان له ماله وه بکه ن و مالتان وه ک گۆرستان لی مه که ن، که نوێژی تیدا نا کرێ).

^١ بروه نه: ٢٩.

^٢ بروه نه: ١١٨٧.

٥٣- بَابُ الصَّلَاةِ فِي مَوَاضِعِ الْخُسْفِ وَالْعَذَابِ

وَيُذَكَّرُ أَنَّ عَلِيًّا ؓ كَرِهَ الصَّلَاةَ بِخُسْفٍ بَابِلَ.

٤٣٣- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ؓ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَا تَدْخُلُوا عَلَى هَؤُلَاءِ الْمُعَذِّبِينَ إِلَّا أَنْ تَكُونُوا بَاكِينَ، فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا بَاكِينَ فَلَا تَدْخُلُوا عَلَيْهِمْ، لَا يُصِيبُكُمْ مَا أَصَابَهُمْ.^(١)

٥٣- باسی (حوکمی) نوێژکردن لهو شوینانهی

رۆچوون به ناخی زهویدا و له شوینی (دابەزینی) سزادا

گێڕدراوتمهوه که علی ؓ نوێژکردنی له زهوی رۆچووی بابلدا پی ناپهسهند بووه.

٤٣٣- عهبدوڵای کوری عومەر ؓ دهگێڕێتهوه که پیغه مبهری خوا ﷺ ههرموویهتی: ((مهڕۆنه نیۆ شوینهواری نهوانه سزادراون (له گهلانی پێشوو)، مهگهر بهگریانهوه، جا نهگهر نهگریان نهوه مهڕۆنه نیویان، نهوهك نهوهی تووشی نهوان بووه، تووشی نیوهش بیی)).

٥٤- بَابُ الصَّلَاةِ فِي الْبَيْعَةِ

وَقَالَ عُمَرُ ؓ: إِنَّا لَا نَدْخُلُ كَنَائِسَكُمْ مِنْ أَجْلِ التَّمَاثِيلِ الَّتِي فِيهَا الصُّورَ. وَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يُصَلِّي فِي الْبَيْعَةِ إِلَّا بَيْعَةً فِيهَا تَمَاثِيلٌ.

٤٣٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ ذَكَرَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ كَنِيْسَةً رَأَتْهَا بِأَرْضِ الْحَبَشَةِ، يُقَالُ لَهَا مَارِيَةُ، فَذَكَرَتْ لَهُ مَا رَأَتْ فِيهَا مِنْ

^١ بڕوانه: ٣٣٨٠، ٣٣٨١، ٤٤١٩، ٤٤٢٠، ٤٧٠٢.

الصُّورِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أُولَئِكَ قَوْمٌ إِذَا مَاتَ فِيهِمُ الْعَبْدُ الصَّالِحُ - أَوْ الرَّجُلُ الصَّالِحُ - بَنَوْا عَلَى قَبْرِهِ مَسْجِدًا، وَصَوَّرُوا فِيهِ تِلْكَ الصُّورَ، أُولَئِكَ شِرَارُ الْخَلْقِ عِنْدَ اللَّهِ»^(١).

٥٤- باسی (حوکمی) نوێژکردن له په‌رستگای گاوراندا

عومەر ؓ ده‌لی: بێگومان ئێمه نارۆینه که‌نێسه‌کانتانه‌وه، له‌به‌ر ئه‌و په‌یکه‌رانه‌ی وێنه‌ی (ی زینده‌مور)یان پێوه‌یه. وه‌ عه‌بدولای کوری عه‌باس ؓ له‌ په‌رستگای گاوردا نوێژی ده‌کرد، جگه‌ له‌ په‌رستگایه‌ک که‌ په‌یکه‌ری تێدا بووايه.

٤٣٤- عایشه ؓ ده‌گێڕێته‌وه: که‌ ئومو سه‌له‌مه ؓ باسی که‌نێسه‌یه‌کی کرد بو‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، که‌ له‌ ولاتی حه‌به‌شه‌ بینویه‌تی که‌ پێی ده‌وترا: مارییه، جا باسی ئه‌و وێنانه‌ی کرد که‌ له‌و که‌نێسه‌دا بینویه‌تی، پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رمووی: ((ئه‌وانه‌ گه‌لێک بوون کاتی پیاویکی چاک له‌نیویاندا به‌مردایه، له‌سه‌ر گۆره‌که‌ی مزگه‌وتیکیان دروست ده‌کرد، وه‌ ئه‌و وێنانه‌یان تێدا دروست ده‌کرد، ئه‌وانه‌ خراپه‌ترین دروستکاران لای خوا)).

٥٥- باب

٤٣٥- ٤٣٦- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، أَنَّ عَائِشَةَ وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ، قَالَا: لَمَّا نَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ طَفِقَ يَطْرَحُ حَمِيصَةً لَهُ عَلَى وَجْهِهِ، فَإِذَا اغْتَمَّ بِهَا كَشَفَهَا عَنْ وَجْهِهِ، فَقَالَ وَهُوَ كَذَلِكَ: لَعَنَهُ اللَّهُ عَلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ.. يُحَدِّثُ مَا صَنَعُوا^(٢).

^١ به‌روانه: ٤٢٧.

^٢ به‌روانه: ١٣٣٠، ١٣٩٠، ٣٤٥٣، ٣٤٥٤، ٤٤٤١، ٤٤٤٣، ٤٤٤٤، ٥٨١٥، ٥٨١٦.

٥٥- باسیک

٤٣٥- ٤٣٦- عائیشه و عه‌بدو‌لای کوری عه‌باس رضی الله عنه ده‌لێن: کاتی پێغه‌مبه‌ری خوا صلی الله علیه و آله له سه‌ره‌مه‌رگدا بوو، هوماشیکی خه‌تخه‌تی دابوو به‌سه‌ر روخساریدا، که ته‌نگه‌نه‌فه‌س ده‌بوو لای ده‌برد له‌سه‌ر روخساری، ئا له‌و حا‌له‌ته‌دا بوو ده‌یفه‌رموو: ((نه‌فرینی خوا له‌ جووله‌که و گاوه‌کان بێت، گو‌ری پێغه‌مبه‌ره‌کانیان کرد به‌ مزگه‌وت))، موسو‌لمانانی بێدار ده‌کرده‌وه له‌وه‌ی نه‌وان ک‌ردبوویان.

٤٣٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمَسَيْبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: قَاتَلَ اللَّهُ الْيَهُودَ اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ..
٤٣٧- نه‌بو هورمه‌ره رضی الله عنه ده‌گیرێته‌وه که پێغه‌مبه‌ری خوا صلی الله علیه و آله فه‌رموویه‌تی: ((خوا جووله‌که له‌ناو به‌ریت، گو‌ری پێغه‌مبه‌ره‌کانیان کرد به‌ مزگه‌وت)).

٥٦- بَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله: «جُعِلَتْ لِي الْأَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهُورًا»

٤٣٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ قَالَ: حَدَّثَنَا سَيَّارٌ -هُوَ أَبُو الْحَكَمِ- قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ الْفَقِيرُ قَالَ: حَدَّثَنَا جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: «أُعْطِيتُ خَمْسًا لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدٌ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ قَبْلِي: نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ، وَجُعِلَتْ لِي الْأَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهُورًا، وَإِنَّمَا رَجُلٌ مِنْ أُمَّتِي أَدْرَكَتْهُ الصَّلَاةُ فَلْيُصَلِّ، وَأَحِلَّتْ لِي الْغَنَائِمُ، وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ إِلَى قَوْمِهِ خَاصَّةً، وَبُعِثْتُ إِلَى النَّاسِ كَافَّةً، وَأُعْطِيتُ الشَّفَاعَةَ»^(١).

٥٦- باسی ئەم فەرموودەیە پێغەمبەر ﷺ:

«هەموو زەویم بۆ کراوە بە مزگەوت و پاکەرەوه»

٤٣٨- جابیری کوری عەبدوللا ؓ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ دەرئەرمووی: ((پێنج شتم پێ دراوە بەهیچ کام لە پێغەمبەرانی پێش من نەدراوە: (دوژمنان) مانگەرێیەک بەتەرس و بیم لێم (شکاوان و بەسەریاندا) سەر خراوم، هەموو زەویم بۆ کراوە بە مزگەوت و پاکەرەوه، وە هەر کەس لە ئوممەتە کەم کاتی نوێژی بەسەردا هات، لە هەر کوێیەک بوو با نوێژ بکات، وە غەنیمەتەکان (بەتەنها) بۆ من حەلال کراوە، وە هەر پێغەمبەرێک دەرئەردرا بۆ گەلەکە ی بەتایبەتی، بەلام من نەردرام بۆ هەموو خەلکی، وە شەفاعەت (ی گەورە ی پۆزی دواوی) م پێ دراوە)).

٥٧- بابُ نَوْمِ الْمَرْأَةِ فِي الْمَسْجِدِ

٤٣٩- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أَسَامَةَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ وَلِيدَةَ كَانَتْ سَوْدَاءَ لِحَيٍّ مِنَ الْعَرَبِ، فَأَعْتَقَهَا، فَكَانَتْ مَعَهُمْ، قَالَتْ: فَخَرَجْتُ صَبِيَّةً لَهُمْ عَلَيْهَا وَشَاحٌ أَحْمَرٌ مِنْ سُيُورٍ قَالَتْ: فَوَضَعْتُهُ -أَوْ وَقَعَ مِنْهَا- فَمَرْتُ بِهِ حُدَايَةً وَهُوَ مُلْقَى، فَحَسِبْتُهُ لَحْمًا فَخَطَفْتُهُ، قَالَتْ: فَالْتَمَسُوهُ فَلَمْ يَجِدُوهُ، قَالَتْ: فَاتَّهَمُونِي بِهِ، قَالَتْ: فَطَفِقُوا يُفْتَشُونَ حَتَّى فَتَّشُوا قُبُلَهَا، قَالَتْ: وَاللَّهِ إِنِّي لَقَائِمَةٌ مَعَهُمْ، إِذْ مَرَّتِ الْحُدَايَةُ فَأَلْقَيْتُهُ، قَالَتْ: فَوَقَعَ بَيْنَهُمْ قَالَتْ: فَقُلْتُ: هَذَا الَّذِي اتَّهَمْتُمُونِي بِهِ -رَعِمْتُمْ- وَأَنَا مِنْهُ بَرِيئَةٌ، وَهُوَ ذَا هُوَ. قَالَتْ: فَجَاءَتْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَسْلَمَتْ. قَالَتْ عَائِشَةُ: فَكَانَ لَهَا خَبَاءٌ فِي الْمَسْجِدِ -أَوْ حِفْشٌ- قَالَتْ: فَكَانَتْ تَأْتِينِي فَتَحَدِّثُ عِنْدِي -قَالَتْ- فَلَا تَجْلِسُ عِنْدِي مَجْلِسًا إِلَّا قَالَتْ: وَيَوْمَ الْوِشَاحِ مِنْ أَعَاجِبِ رَبَّنَا ... أَلَا إِنَّهُ مِنْ بَلَدَةِ الْكُفْرِ أَنْجَانِي

قَالَتْ عَائِشَةُ: فَقُلْتُ لَهَا: مَا شَأْنُكَ لَا تَقْعُدِينَ مَعِيَ مَقْعَدًا إِلَّا قُلْتُ هَذَا؟ قَالَتْ: فَحَدَّثْتَنِي بِهَذَا الْحَدِيثِ^(١)

٥٧- باسی خەوتنی ئافەرەت لە مەزگەوتدا

٤٣٩- عائیشە رضی اللہ عنہا دەگێڕێتەو: کەنیزەکی رەشپێست کە هی خێڵیکی عەرەب بوو، ئازادیان کردبوو، جا لەگەڵیاندا بوو، ئەو کەنیزەکە وتی: جا کچۆڵەیه‌کی ئەو خێڵە لە ماڵ دەرده‌چی، ملوانکەیه‌کی مور و سووری چنراو بە پێستی لە ملدا بوو، (کەنیزەکە) وتی: جا دايدەمنی یان لێی دمه‌کەوی، جا داله‌سوورمیه‌ک^(٢) به‌لای ملوانکەکه‌دا تێ دمه‌په‌رێ دانراوه، وا دهمانی گۆشته و دمیفرپێ، کەنیزەکە وتی: ئینجا به‌دوايدا گه‌ران به‌لام نه‌يانده‌وزیه‌وه، ده‌لێ: منیان پێ تاوانبارکرد، ده‌لێ: دهمستان کرد به‌ پشکنین، ته‌نانه‌ت نیو له‌شیشیان پشکنی، ده‌لێ: سویند به‌ خوا له‌گه‌ڵیاندا وه‌ستابووم، له‌په‌ر کۆلاره‌که‌ تێ په‌ری ملوانکەکه‌ی هه‌رێ دا، ده‌لێ: که‌وته‌ نیوانیان‌ه‌وه، ده‌لێ: منیش وتم: ئەوه ئەو ملوانکەیه‌ منتان پێ تاوانبار کرد و به‌ درۆ وتان: دزیوته، منیش به‌ری بووم ئا نه‌ومتانی، عائیشە ده‌لێ: ئینجا ئەو کەنیزەکە هات بۆ خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و موسوڵمان بوو، عائیشە ده‌لێ: جا خێومتیکی بچووک یان مالتیکی بچکۆله‌ی هه‌بوو له‌ مەزگەوتدا، عائیشە ده‌لێ: زۆر جار ده‌هات بۆ لام و قسه‌ی بۆ ده‌کردم، وتی: هه‌ر جارێ دانیشتایه‌ لام ئەم شیعهری ده‌وت: رۆژی ملوانکەکه‌ یه‌کیکه‌ له‌ رۆژه‌ سه‌رسووهرینه‌رمکانی په‌رومردگارم، ئەوسا

^١ بېروانه: ٣٨٣٥.

^٢ داله‌سووره پێشی ده‌وتریت: کۆلاره: کە بالدارێکه‌ گۆشت ده‌خوات. ئەملونجید به‌ کوردی: ٧٣٤/١.

بزانی له شاری کافران پرزگاری کردم، عانیسه دهلی؛ منیش وتم: نهوه چیته ههر جاریک له گه لهدا دادمنیشی، نهه هونراوه دهلی؟ جا نهویش نهه پرووداوهی بو گپرامهوه (که باس کرا).

٥٨- بابُ نَوْمِ الرِّجَالِ فِي الْمَسْجِدِ

وَقَالَ أَبُو قَلَابَةَ، عَنْ أَنَسٍ: قَدِمَ رَهْطٌ مِنْ عُكْلٍ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَكَانُوا فِي الصُّفَّةِ ^(١). وَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ: كَانَ أَصْحَابُ الصُّفَّةِ الْفُقَرَاءَ.
٤٤٠- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي نَافِعٌ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ، أَنَّهُ كَانَ يَتَأَمُّ وَهُوَ شَابٌّ أَغْرَبٌ لَا أَهْلَ لَهُ فِي مَسْجِدِ النَّبِيِّ ﷺ ^(٢).

٥٨- باسی خهوتنی پیاوان له مزگهوتدا (دروسته)

نهبو قیلابه دهلی: نههس ﷺ دهلی: کوولهلی له هوژی عوکل هاتنه خزمهتی پیغه مبهه ﷺ، جا له صوفهدا ^(١) دهمانهوه. عهبدوهره حمانی کوپی نهبو بهکر ﷺ دهلی: نهه کهسانه ی له صوفهدا بوون، ههزارمکان بوون.
٤٤٠- نافع دهلی: عهبدوولای کوپی عومهر ﷺ بو ی گپرامهوه: که نهه گهنجیکی رههه بوو، خیزانی نهبوو، له مزگهوتی پیغه مبهه ﷺ دهخهوت.

^١ بپروانه: ٢٣٣.

^٢ بپروانه: ١١١١، ١١٥٦، ٣٧٣٨، ٣٧٤٠، ٧٠١٥، ٧٠٢٨، ٧٠٣٠.

^٣ صوفه: شوننیک بوو له مزگهوتی پیغه مبهه ﷺ ههزاره کۆچه ریه کانی تیدا دهمایهوه، به شهو و روژ ههر لهوتی بوون.

٤٤١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَيْتَ فَاطِمَةَ، فَلَمْ يَجِدْ عَلِيًّا فِي الْبَيْتِ، فَقَالَ: «أَيْنَ ابْنِ عَمِّكَ؟» قَالَتْ: «كَانَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ شَيْءٌ، فَغَاصْبَنِي فَخَرَجَ فَلَمْ يَقُلْ عِنْدِي. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِلْإِنْسَانِ: «انْظُرْ أَيْنَ هُوَ؟» فَجَاءَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هُوَ فِي الْمَسْجِدِ رَافِدٌ. فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ مُضْطَجِعٌ، قَدْ سَقَطَ رِذَاؤُهُ عَنْ شِقِّهِ، وَأَصَابَهُ تُرَابٌ، فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَمْسَحُهُ عَنْهُ، وَيَقُولُ: «قُمْ أَبَا تُرَابٍ، قُمْ أَبَا تُرَابٍ»^(١).

٤٤١- سههلی کوری سهعد ﷺ دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ هات بو مالی فاتیمه، به لام عهلی نه دی له ماله وه، بویه فهرمووی: ((ناموزاکمت له کوویه؟))، فاتیمه وتی: شتی له نیوانماندا پرووی دا، رقی منی هه لسان و چوو دمره وه، نیومروو خه ویشی لای من نه کرد، پیغه مبهری خوا ﷺ به که سیکی فهرموو: ((بزانه له کوویه؟))، ئینجا کابرا هاته وه و وتی: نهی پیغه مبهری خوا ﷺ نه وهتا له مزگهوت راکشاه، ئینجا پیغه مبهری خوا ﷺ هات له کاتیکیدا نه و راکشابوو، بشته ماله که ی (که دابووی به خویدا) له سه ر لایه کی لاجووبوو توژی لی نیشتبوو، جا پیغه مبهری خوا ﷺ دمستی کرد به لابردن و سړینی توژمکه ی پیوه ی بوو و دمیغه رموو: ((ههسته نهی خو لاوی، ههسته نهی خو لاوی)).

٤٤٢- حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ عِيسَى قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ قُضَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: رَأَيْتُ سَبْعِينَ مِنْ أَصْحَابِ الصُّفَّةِ، مَا مِنْهُمْ رَجُلٌ عَلَيْهِ رِذَاءٌ، إِلَّا إِرَارٌ وَإِمَّا كِسَاءٌ، قَدْ رَبَطُوا فِي أَعْنَاقِهِمْ، فَمِنْهَا مَا يَبْلُغُ نِصْفَ السَّاقَيْنِ، وَمِنْهَا مَا يَبْلُغُ الْكَعْبَيْنِ، فَيَجْمَعُهُ بِيَدِهِ، كَرَاهِيَّةَ أَنْ تُرَى عَوْرَتُهُ.

^١ بروانه: ٣٧٠٣، ٦٢٠٤، ٦٢٨٠.

٤٤٢- نه‌بو هورمېره ﷺ ده‌ئێ: حه‌فتا كه‌سم له نه‌هلی صوفه دیوه، كه‌سیان تێدا نه‌بوو پشته‌مالێکی پێوه بێت، یان ئیزاریکی^(١) پێوه بوو، یان پۆشاکێکیان له‌به‌ردا بوو ده‌یانبه‌ست به‌ملیانه‌وه، جا هه‌یان بوو ده‌گه‌یشه‌ نیوه‌ی لاقه‌کانی، هه‌یان‌بوو ده‌گه‌یشه‌ قوله‌پیکانی، (به‌ ده‌ست ده‌یانگرت) له‌ ترسی نه‌وه‌ی عه‌ورفتیان ده‌ریکه‌وێ.

٥٩- بَابُ الصَّلَاةِ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ

وَقَالَ كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ بَدَأَ بِالْمَسْجِدِ فَصَلَّى فِيهِ^(٢).
٤٤٣- حَدَّثَنَا خَلَادُ بْنُ يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَارِبُ بْنُ دِثَارٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ - قَالَ مِسْعَرٌ: أَرَاهُ قَالَ ضَحَى - فَقَالَ: صَلِّ رَكْعَتَيْنِ.. وَكَانَ لِي عَلَيْهِ دَيْنٌ فَقَضَانِي وَزَادَنِي^(٣).

٥٩- باسی نوێژکردن (له‌ مزگه‌وتدا) کاتی هاتنه‌وه‌ (ی که‌سیک) له‌ سه‌فه‌ر

که‌عبی کوری مالیک ﷺ ده‌ئێ: پێغه‌مبه‌ر ﷺ کاتی له‌ سه‌فه‌ر به‌هاتایه‌ته‌وه‌، یه‌که‌م جار ده‌چووێه‌ مزگه‌وت و نوێژی ده‌کرد تێیدا.

٤٤٣- جابیری کوری عه‌بدوڵا ﷺ ده‌ئێ: پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ مزگه‌وت بوو، رۆیشه‌ خزمه‌تی- میسه‌ر^(٤) ده‌ئێ: وا بزانه‌م وتی: له‌ جیشه‌نگاودا بوو- جا پێغه‌مبه‌ر ﷺ

^١ ئیزار: له‌ نێوکه‌وه‌ بۆ به‌شی خواره‌وه‌ی له‌ش داده‌پۆشت.

^٢ بڕوانه: ٢٧٥٧.

^٣ بڕوانه: ١٨٠١، ٢٠٩٧، ٢٣٠٩، ٢٣٨٥، ٢٣٩٤، ٢٤٠٦، ٢٤٧٠، ٢٦٠٣، ٢٦٠٤، ٢٧١٨، ٢٨٦١، ٢٩٦٧، ٣٠٨٧، ٣٠٨٩، ٣٠٩٠، ٤٠٥٢، ٥٠٧٩، ٥٠٨٠، ٥٢٤٣، ٥٢٤٤، ٥٢٤٥، ٥٢٤٦، ٥٢٤٧، ٥٠٦٧، ٦٢٨٧.

^٤ میسه‌ر: یه‌کیکه‌ له‌ گێره‌هوانی ئەم فه‌رموده‌یه‌.

فهرمووی: ((دوو پرکات نوێژ بکه))، وه من فهرزیکم لای بوو، نهویش فهرزمکهی دامهوه به زیادیشهوه.

٦٠- باب: إِذَا دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَلْيَرْكَعْ

٤٤٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَامِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ سُلَيْمٍ الزُّرْقِيِّ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ السَّلَمِيِّ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ الْمَسْجِدَ فَلْيَرْكَعْ رَكَعَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يَجْلِسَ.^(١)

٦٠- باسیک: کهسێ رویشته مزگهوت با دوو پرکات نوێژ بکات

٤٤٤- نهبو ههتاوهی سهلهمی ﷺ دهگیرێتهوه که پێغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((نهگهر کهسیکتان جووه نیو مزگهوتهوه، پێش نهوهی دانیشیت با دوو پرکات نوێژ بکات)).

٦١- بابُ الْحَدَثِ فِي الْمَسْجِدِ

٤٤٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: الْمَلَائِكَةُ تَصَلِّي عَلَى أَحَدِكُمْ مَا دَامَ فِي مَضَلَّهِ الَّذِي صَلَّى فِيهِ، مَا لَمْ يُحْدِثْ، تَقُولُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ.^(٢)

٦١- باسی (حوکمی) دهستنویژ شکان له مزگهوتدا

٤٤٥- نهبو هورمیره ﷺ دهگیرێتهوه که پێغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((فریسته داوا دهکات بو ههراکام له نیوه، ههتا لهو شوینهدا بیته نوێژی تیدا

^١ بڕوانه: ١١٦٣.

^٢ بڕوانه: ١١٦٦.

کردوو (له مزگهوتدا)، به مهرجی دهستنوێژی نهشکی، فریشتهکه دهلی: خواجه لێ خوش به، خواجه پهحمی پی بکه)).

٦٢- بابُ بُنْيَانِ الْمَسْجِدِ

وَقَالَ أَبُو سَعِيدٍ: كَانَ سَقْفُ الْمَسْجِدِ مِنْ جَرِيدِ النَّخْلِ. وَأَمَرَ عُمَرُ بِنَاءَ الْمَسْجِدِ وَقَالَ: أَكِنَّ النَّاسَ مِنَ الْمَطَرِ، وَإِيَّاكَ أَنْ تُحْمَرَ أَوْ تُصْفَرَ، فَتَفْتِنَ النَّاسَ. وَقَالَ أَنَسٌ: يَتَبَاهَوْنَ بِهَا، ثُمَّ لَا يَعْمُرُونَهَا إِلَّا قَلِيلًا. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لَتَرْخُرْفَتْهَا كَمَا زَخَرَفَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى.

٤٤٦- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا نَافِعٌ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ أَخْبَرَهُ أَنَّ الْمَسْجِدَ كَانَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَبْنِيًّا بِاللِّينِ، وَسَقْفُهُ الْجَرِيدُ، وَعُمْدُهُ خَشَبُ النَّخْلِ، فَلَمَّ يَزِدْ فِيهِ أَبُو بَكْرٍ شَيْئًا، وَزَادَ فِيهِ عُمَرُ وَبَنَاهُ عَلَى بُنْيَانِهِ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِاللِّينِ وَالْجَرِيدِ، وَأَعَادَ عُمْدَهُ خَشَبًا، ثُمَّ غَيَّرَهُ عُثْمَانُ، فَرَادَ فِيهِ زِيَادَةً كَثِيرَةً، وَبَنَى جِدَارَهُ بِالْحِجَارَةِ الْمَنْقُوشَةِ وَالْقَصَصَةِ، وَجَعَلَ عُمْدَهُ مِنْ حِجَارَةٍ مَنْقُوشَةٍ، وَسَقَفَهُ بِالسَّاجِ.

٦٢- باسی دروستکردنی مزگهوت^(١)

ئەبو سەعیدی خەوری ﷺ دەلی: سەری مزگەوتی (مەدینە) پەلی دارخورما بوو، عومەر ﷺ فەرمانی کرد بە دروستکردنەوهی مزگەوت (و سەرگرتنی)، وتی: با خەڵک بپاریزی لە باران، وە خۆت بپاریزە لەوهی سوور و زەردی کەیت، بەهۆیەوه خەڵک تێک بدەیت و سەریان لێ بشیوینی، ئەنەس ﷺ دەلی: خەڵکی (له دروستکردنی مزگهوتدا) شانازی دهکەن بەسەر یهکدییدا، بەلام به عیبادەت

^١ مەبەستی دروستکردنی مزگەوتی پێغمەبەری ﷺ له مەدینە.

ئاوه دانی ناکه نه وه، زۆر به که می نه بێت. وه عهبدوڵای کورێ عهباس (ع) دهلی: سویند به خوا مزگه وته کان دمرایینه وه ههر وهك چۆن جووله که و گاوه ره کان که نیسه و په رستگا کانیا ن رازانده وه.

٤٤٦- عهبدوڵای کورێ عومهر (ع) دهلی: مزگه وت (ی مه دینه) له سه رده می پیغه مبه ری خوادا (ع) به خشتی قور دروست کرابوو، سه ره که شی په لی دارخورما بوو، کۆله که کانیشی داری دارخورما بوو، جا له سه رده می نه بو به کرا (ع) هیهی لی زیاد نه کرد، به لام عومهر (ع) له سه رده می خویدا لی زیاد کرد، له سه ر بناغه که ی سه رده می پیغه مبه ر (ع) دروستی کرده وه به خشتی قور و په لی دارخورما، کۆله که کانیشی بو دانایه وه (به لام مزگه وته که ی گه وه کرد)، پاشان عوسمان (ع) گۆری، زۆری لی زیاد کرد و دیواره کانی کرد به گه ج و به ردی رینگاو رینگ، وه پایه کانیشی له به ردی رینگاو رینگ دروست کرد و سه ره که شی به داری ساج گرت.

٦٣- بَابُ التَّعَاوُنِ فِي بِنَاءِ الْمَسْجِدِ

وَقَوْلِ اللَّهِ ﷻ: ﴿مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسْجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ﴾ (١٧) إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسْجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَحْشَ إِلَّا لِلَّهِ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾ التوبة.

٤٤٧- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ الْحَذَّاءُ، عَنْ عِكْرِمَةَ: قَالَ لِي ابْنُ عَبَّاسٍ وَلابْنُهُ عَلِيُّ: انْطَلَقَا إِلَى أَبِي سَعِيدٍ فَاسْمَعَا مِنْ حَدِيثِهِ. فَانْطَلَقْنَا فَإِذَا هُوَ فِي حَائِطٍ يَصْلِحُهُ، فَآخَذَ رِدَاءَهُ فَاحْتَبَى ثُمَّ أَنْشَأَ يُحَدِّثُنَا حَتَّى أَتَى ذِكْرُ

بِنَاءِ الْمَسْجِدِ، فَقَالَ: كُنَّا نَحْمِلُ لَبَنَةً لَبَنَةً، وَعَمَّارٌ لَبَتَيْنِ لَبَتَيْنِ، فَرَأَاهُ النَّبِيُّ ﷺ فَيَنْفُضُ التُّرَابَ عَنْهُ وَيَقُولُ: «وَيْحَ عَمَّارٍ تَقْتُلُهُ الْفِتْنَةُ الْبَاغِيَّةُ، يَدْعُوهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ، وَيَدْعُوهُ إِلَى النَّارِ». قَالَ: يَقُولُ عَمَّارٌ: أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الْفِتَنِ^(١).

٦٣- باسی هاوکاریکردنی یه‌کدی له دروستکردنی مزگه‌وتدا

وه باسی ئەم فەرماپیشتە ی خۆی به‌رز و بلند: (ئاوه‌دانکردنه‌وه‌ی مزگه‌وته‌کانی خوا بۆ بته‌پرستان شیاو نییه، شایه‌تی بی‌باوم‌ری دهم‌ن له‌سه‌ر خۆیان، کرده‌وه‌کانیان پوچه‌ل بۆته‌وه، وه هه‌میشه له دۆزه‌خدا دم‌بن، بی‌گومان مزگه‌وته‌کانی خوا نه‌و که‌سانه‌ ناوم‌دانی ده‌که‌نه‌وه که باوم‌ریان هه‌یه به خوا و به‌رۆژی دوا‌یی و به‌چاکی نوێژ ده‌که‌ن و زه‌کات دم‌دن، وه جگه له خوا له که‌س ناترسن، جا نه‌وه‌ی وا بی‌ ئوم‌ید وایه له‌ رینموونی‌کراوان بی‌).

٤٤٧- عی‌کریمه ده‌لی: عه‌بدو‌لای کوری عه‌باس ؓ به‌ من و عه‌لی کوری وت: برۆن بۆ لای ئەبو سه‌عید، گوێ بگرن له‌ فەرمووده‌کانی، ئی‌مه‌ش هه‌ردوو‌کمان رۆیشتین نه‌ویش له‌ باخه‌که‌یدا بوو چاکی ده‌کرد، ئینجا پشته‌ماله‌که‌ی هه‌لگرت بی‌چای به‌ خۆیه‌وه، پاشان دم‌ستی کرد به‌ گیرانه‌وه‌ی فەرمووده‌ بۆمان، هه‌تا هاته سه‌ر باسی دروستکردنی مزگه‌وتی پی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ، وتی: ئی‌مه‌ یه‌ک یه‌ک خشتان هه‌لده‌گرت، به‌لام عه‌مار دوو دوو خشتی هه‌لده‌گرت، که پی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ بی‌نی خۆله‌که‌ی لی ته‌کاند و فەرمووی: ((هاوار بۆ عه‌مار دم‌سته‌ سته‌م‌کاره‌که‌ دم‌یکوژن، ئەم نه‌وان بانگ ده‌کات بۆ به‌هه‌شت، به‌لام نه‌وان ئەم بانگ ده‌که‌ن بۆ دۆزه‌خ))، ده‌لی: عه‌ماریش دم‌یوت: په‌نا ده‌گرم به‌ خوا له‌ نازاوه.

٦٤- بَابُ الْإِسْتِعَانَةِ بِالنَّجَارِ وَالصُّنَّاعِ فِي أَعْوَادِ الْمِنْبَرِ وَالْمَسْجِدِ

٤٤٨- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى امْرَأَةٍ أَنْ: «مُرِي غُلَامَكَ النَّجَّارَ يَعْمَلْ لِي أَعْوَادًا أَجْلِسُ عَلَيْهَا».^(١)

٦٤- باسی داواى هاوکار یکردن

له دارتاش و پیشه‌ساز بۆ دروستکردنی دوانگه و مزگه‌وت

٤٤٨- سه‌هل ﷺ ده‌ئى: پيغه‌مبه‌رى خوا ﷺ ناردى بۆ لای ئا‌فرمتيک و فه‌رمووى: ((فه‌رمان بده به غولامه دارتاشه‌که‌ت له چه‌ند ته‌خته‌يه‌ک (دوانگه‌يه‌که‌م) بۆ دروست بکات، له‌سه‌ريان دانيشم)).

٤٤٩- حَدَّثَنَا خَلَادٌ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ أَيْمَنَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَابِرٍ، أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَا أَجْعَلُ لَكَ شَيْئًا تَقْعُدُ عَلَيْهِ، فَإِنِّي لِي غُلَامًا نَجَّارًا؟ قَالَ: «إِنْ شِئْتَ، فَعَمِلْتَ الْمِنْبَرَ».^(٢)

٤٤٩- جابیر ﷺ ده‌گيريتته‌وه: که ئا‌فرمتيک وتى: ئه‌ى پيغه‌مبه‌رى خوا ﷺ ئايا شتيکت بۆ ساز بکه‌م له‌سه‌رى دانيشيت، چونکه من غولاميکی دارتاشم هه‌يه؟ فه‌رمووى: ((نه‌گه‌ر حمز ده‌که‌ى بيکه‌))، ئينجا نه‌ويش^(٣) دوانگه‌که‌ى دروست کرد.

^١ ب‌روانه: ٣٣٧.

^٢ ب‌روانه: ٩١٨، ٢٠٩٥، ٣٥٨٤، ٣٥٨٥.

^٣ واته: ئا‌فره‌ته‌که دوانگه‌که‌ى دروست کرد، به‌لام ئه‌مه مه‌جازه، چونکه غولامه‌که به فه‌رمانى ئا‌فره‌ته‌که دوانگه‌که‌ى دروست کرد. إرشاد الساري: ١٠٩/٢.

٦٥- بَابُ هُنَّ بَنَى مَسْجِدًا

٤٥٠- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي عَمْرُو، أَنَّ بُكَيْرًا حَدَّثَهُ، أَنَّ عَاصِمَ بْنَ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ حَدَّثَهُ، أَنَّهُ سَمِعَ عُبَيْدَ اللَّهِ الْخَوْلَانِيَّ، أَنَّهُ سَمِعَ عَثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ، يَقُولُ عِنْدَ قَوْلِ النَّاسِ فِيهِ حِينَ بَنَى مَسْجِدَ الرَّسُولِ ﷺ: إِنَّكُمْ أَكْثَرْتُمْ، وَإِنِّي سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ بَنَى مَسْجِدًا - قَالَ بُكَيْرٌ: حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ: يَنْتَغِي بِهِ وَجْهَ اللَّهِ - بَنَى اللَّهُ لَهُ مِثْلَهُ فِي الْجَنَّةِ».

٦٥- باسی (گهوارهیی) نهو که سهی مزگهوتیک دروست بکات

٤٥٠- عوبهیدولای خهولانی دهلی: له عوسمانی کورپی عهفانم ﷺ بیست دهیوت: لهو کاتهی مزگهوتی پیغه مبهری ﷺ دروست کردهوه (و گه وره ی کرد)، هه ندیک له خه لک هسه یان له سه ر عوسمان ده کرد، عوسمان وتی: بیگومان نیوه زۆر له سه ری رۆیشتن، چونکه من له پیغه مبهری خوام ﷺ بیستوه دهیفه رموو: ((هه ر کهس مزگهوتی دروست بکات، بوکهیر دهلی: وا بزانه فه رموو: مه بهستی پیی رهمانهندی خوا بی، نهوا خوا وینهی نهو مزگهوتهی له به هه شتدا بو دروست دهکات)).

٦٦- بَابُ: يَأْخُذُ بِكُؤُولِ النَّبْلِ إِذَا مَرَّ فِي الْمَسْجِدِ

٤٥١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: قُلْتُ لِعَمْرٍو: أَسَمِعْتَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ: مَرَّ رَجُلٌ فِي الْمَسْجِدِ وَمَعَهُ سِهَامٌ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَمْسِكْ بِنِصَالِهَا»^(١).

٦٦- باسیک: هه‌رکەس تیری پێ بوو تێ پەری به‌ نیو مرگه‌وتدا، با ده‌ستی بگرێ به‌ نووکه‌کانیه‌وه

٤٥١- جابیری کوری عه‌بدوللا ۞ ده‌لی: پیاویک به‌ مرگه‌وتدا تێ پەری چه‌ند تیریکی پێ بوو پێغه‌مبه‌ری خواش ۞ فه‌رمووی: ((ده‌ست بگره‌ به‌ نووکه‌کانیه‌وه)) ، (نه‌وه‌ک که‌سیکی پێ بریندار بکه‌یت).

٦٧- بابُ الْمُرُورِ فِي الْمَسْجِدِ

٤٥٢- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بُرْدَةَ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ ۞ قَالَ: «مَنْ مَرَّ فِي شَيْءٍ مِنْ مَسَاجِدِنَا أَوْ أَسْوَاقِنَا يَنْبُلُ، فَلْيَأْخُذْ عَلَى نِصَالِهَا، لَا يَعْغِزَ بِكَفِّهِ مُسْلِمًا»^(١).

٦٧- باسی تیپه‌ربوون به‌ مرگه‌وتدا (دروسته)

٤٥٢- ئەبو بو‌رده له‌ باوکیه‌وه ۞ ده‌گیرێته‌وه، ئەویش له‌ پێغه‌مبه‌ره‌وه ۞ که‌ فه‌رموویه‌تی: ((هه‌ر که‌س تێ پەری به‌ هه‌ر کام له‌ مرگه‌وته‌کانماندا یان بازاره‌کانماندا به‌ تیره‌وه، ئەوه‌ با ده‌ست بگرێت به‌ نووکه‌کانیه‌وه، تا به‌ ده‌ستی خۆی موسوڵمانێک بریندار نه‌کات)).

٦٨- بابُ الشُّعْرِ فِي الْمَسْجِدِ

٤٥٣- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ الْحَكَمُ بْنُ نَافِعٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا شَعِيبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ، أَنَّهُ سَمِعَ حَسَانَ بْنَ ثَابِتٍ الْأَنْصَارِيَّ يَسْتَشْهَدُ أَبَا

هُرَيْرَةَ: أَنْشَدَكَ اللَّهُ هَلْ سَمِعْتَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: يَا حَسَّانُ، أَجِبْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ،
اللَّهُمَّ أَيْدُهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ؟ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: نَعَمْ^(١).

٦٨- باسی (حوکمی خۆیندنه‌وه‌ی) هۆنراوه له مزگه‌وتدا

٤٥٣- ئەبو سه‌له‌مه‌ی کورێ عه‌بدوهره‌حمانی کورێ عه‌وف ده‌گیرێته‌وه و ده‌ڵێ:
گوێی لێ بوو چه‌سانی کورێ سابیتی ئەنصارێ ﷺ داوای شایه‌تی له ئەبو
هوره‌یره ﷺ کرد، وتی: سوینت دهم (یان پرسایرت لێ ده‌که‌م) به‌ خودا، ئایا
گویت له پیغه‌مبه‌ر ﷺ بوو که دمیغه‌رموو: ((ئهی چه‌سان له‌بری پیغه‌مبه‌ری
خوا ﷺ وه‌لام بدمه‌وه، خوايه به جیبریل پشتیوانی بکه‌))؟ ئەبو هوریره ﷺ
وتی: به‌ئێ (گویم لێ بوو).

٦٩- بَابُ أَصْحَابِ الْحَرَابِ فِي الْمَسْجِدِ

٤٥٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ صَالِحٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ
قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَوْمًا عَلَى بَابِ حُجْرَتِي،
وَالْحَبَشَةُ يَلْعَبُونَ فِي الْمَسْجِدِ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَسْتُرُنِي بِرِدَائِهِ، أَنْظِرُ إِلَى لَعِبِهِمْ^(٢).

٦٩- باسی دروسته تیربازه‌کان بچنه مزگه‌وته‌وه

٤٥٤- عایشه ﷺ ده‌ڵێ: رۆژێکیان پیغه‌مبه‌ری خوام ﷺ له‌به‌رده‌م ژووره‌که‌ی
خۆمدا بینی، چه‌به‌شییه‌کانیش (به شمشیر و قه‌لغان) له مزگه‌وتدا یارییان

^١ ب‌روانه: ٣٢١٢، ٦١٥٢.

^٢ ب‌روانه: ٤٥٥، ٩٥٠، ٩٨٨، ٢٩٠٧، ٣٥٣٠، ٥١٩٠، ٥٣٣٦.

ده‌کرد، پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ پشته‌ماله‌که‌ی کردبووه‌ په‌رده‌ بۆم، منیش سه‌یری یارییه‌که‌یانم ده‌کرد (واته: هیچ قسه‌ی نه‌کرد).

٤٥٥- رَاَدَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شَهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَالْحَبَشَةَ يَلْعَبُونَ بِحِرَابِهِمْ^(١).

٤٥٥- (له‌ گێڕانه‌وه‌یه‌کی دیکه‌دا) ئیبراهیمی کۆری موزیر ده‌لی: ئیبنو وه‌ب بۆی گێڕامه‌وه‌ وتی: یونس بۆی گێڕامه‌وه‌ له‌ ئیبنو شیهابه‌وه‌ له‌ عوروده‌وه‌ له‌ عایشه‌وه‌ ﷺ گێڕامه‌وه‌ و نه‌مه‌ی له‌ فه‌رمووده‌که‌ زیاد کرد وتی: پێغه‌مبه‌رم ﷺ بینی، وه‌ حه‌به‌شییه‌کانیش به‌ شمشیره‌کانیان یارییان ده‌کرد.

٧٠- بَابُ ذِكْرِ الْبَيْعِ وَالشُّرَاءِ عَلَى الْمِنْبَرِ فِي الْمَسْجِدِ

٤٥٦- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ عَمْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: أَتَتْهَا بَرِيرَةُ تَسْأَلُهَا فِي كِتَابَتِهَا، فَقَالَتْ: إِنْ شِئْتَ أُعْطِيتُ أَهْلَكَ وَيَكُونُ الْوَلَاءُ لِي. وَقَالَ أَهْلُهَا: إِنْ شِئْتَ أُعْطِيتَ مَا بَقِيَ- وَقَالَ سُفْيَانُ مَرَّةً: إِنْ شِئْتَ أُعْطِيتَ وَيَكُونُ الْوَلَاءُ لَنَا- فَلَمَّا جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ذَكَرْتُهُ ذَلِكَ، فَقَالَ: ابْتَاعِيهَا فَأَعْتِقِيهَا، فَإِنَّ الْوَلَاءَ لِمَنْ أَعْتَقَ.. ثُمَّ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى الْمِنْبَرِ- وَقَالَ سُفْيَانُ مَرَّةً: فَصَعِدَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى الْمِنْبَرِ - فَقَالَ: مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَشْتَرُونَ شُرُوطًا لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ؟! مَنْ اشْتَرَطَ شَرْطًا لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَلَيْسَ لَهُ، وَإِنْ اشْتَرَطَ مِائَةَ مَرَّةٍ.. قَالَ عَلِيُّ: قَالَ يَحْيَى. وَعَبْدُ الْوَهَّابِ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ

عَمْرَةَ. وَقَالَ جَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ: عَنْ يَحْيَى قَالَ: سَمِعْتُ عَمْرَةَ قَالَتْ: سَمِعْتُ عَائِشَةَ. رَوَاهُ مَالِكٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ عَمْرَةَ، أَنَّ بَرِيرَةَ. وَلَمْ يَذْكُرْ صَعِدَ الْمَنْبَرِ^(١).

٧- باسی ناوهێنانی کرین و فروشتن له سهر دوانگه له مرگه و تدا

٤٥٦- عهلی کوری عهبدوڵا دهلی: سوفیان له یه حیاوه نهویش له عه مرهوه نهویش له عائیشه رضی اللہ عنہا دهگیریتهوه و دهلی: بهریره هات بو لای عائیشه، داوای لی کرد (یارمهتی بدات بو نازادبوونی) له نووسراوه کهیدا له گهل خاومنه کهیدا، عائیشهش وتی: نهگهر دمهوئ پاره ی نازادکردنه کهت دهم به خاومنه کهت، وه سهرپهرشتیارییه کهت^(٢) بو من بیت، خاومنه کهشی وتی: نهگهر تو ویستت نهوه ی ماوه بیدهری - سوفیان جارێکیان وتی: نهگهر ویستت نازادی بکه، به لام سهرپهرشتیارییه که ی بو نیمه بیت -، جا کاتی پیغه مبهری خوا ﷺ هات، نهوهم بو باس کرد، فهرمووی: ((بیکره و نازادی بکه، چونکه بهراستی سهرپهرشتیاری بو نهو کهسه یه نازادی کردوو))، پاشان پیغه مبهری خوا ﷺ هه لسا و چوووه سهر دوانگه - سوفیان جارێکیان وتی: جا پیغه مبهری خوا ﷺ چوووه سهر دوانگه، وتی: ((نهوه خه لکانیک جییانه کومه له مهرجیک دادمنین له پهراوه که ی خوا دا نییه؟! جا ههر کهس مهرجی دانی له کتیبی خوا دا نه بی، نهوه هیچی بو نییه با سهد مهرجیش دانی))^(٣). عهلی دهلی: یه حیا و

^١ بپروانه: ١٤٩٣، ٢١٥٥، ٢١٦٨، ٢٥٣٦، ٢٥٦٠، ٢٥٦١، ٢٥٦٣، ٢٥٦٤، ٢٥٦٥، ٢٥٧٨، ٢٧١٧، ٢٧٢٦، ٢٧٢٩، ٢٧٣٥، ٥٠٩٧، ٥٢٧٩، ٥٢٨٤، ٥٤٣٠، ٦٧١٧، ٦٧٥١، ٦٧٥٤، ٦٧٥٨، ٦٧٦٠.

^٢ سهرپهرشتیاری که نیهک، یان کۆیله ی نازادکراو نهو په یوه نیهیه داوای مردنیان هه رچیان هه بوو بو نازادکه ره که به تی.

^٣ سه رنج: زانایان ده لێن مه به ستی پیغه مبهری خوا ﷺ لهم فهرمایشته نهو یه نابن کهس مهرجیک به مهرج بگری له مامه له کاندای که پیچه وانه بی له که ل ده قیک له دهقه کانی قورئاندا.

عه‌بدولوه‌هاب ده‌گێڕنه‌وه له یه‌حیاوه ئه‌ویش له عه‌مه‌رپه‌ته‌وه، وه جه‌عه‌فری کورێ عه‌ون له یه‌حیاوه ده‌گێڕپه‌ته‌وه و ده‌لی: له عه‌مه‌رپه‌تم بیست وتی: له عانیشه‌م بیست. مالیک گێڕاویه‌ته‌وه له یه‌حیاوه، ئه‌ویش له عه‌مه‌رپه‌ته‌وه ده‌گێڕپه‌ته‌وه، که به‌رپه‌ر باسی چوونه‌ سه‌ر دوانگه‌ی نه‌کرد له فه‌رمووده‌که‌دا.

٧١- بَابُ التَّقَاضِي وَالْمُلَازِمَةِ فِي الْمَسْجِدِ

٤٥٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَانُ بْنُ عُمَرَ قَالَ: أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبٍ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ كَعْبٍ أَنَّهُ تَقَاضَى ابْنُ أَبِي حَذَرٍ دَيْنًا كَانَ لَهُ عَلَيْهِ فِي الْمَسْجِدِ، فَارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا حَتَّى سَمِعَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ فِي بَيْتِهِ، فَخَرَجَ إِلَيْهِمَا حَتَّى كَشَفَ سِجْفَ حُجْرَتِهِ فَتَادَى: يَا كَعْبُ. قَالَ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: ضَعْ مِنْ دَيْنِكَ هَذَا. وَأَوْمَأَ إِلَيْهِ أَيْ: الشُّطْرَ قَالَ: لَقَدْ فَعَلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: قُمْ فَاقْضِهِ.^(١)

٧١- باسی داواى قه‌رزدانه‌وه

له قه‌رزدار و جیا‌نه‌بوونه‌وه لێی له مزگه‌وتدا

٤٥٧- كه‌عب رضي‌الله‌عه‌نه‌وه ده‌لی: قه‌رزێکی لای ئیبنو ئه‌بو حه‌دره‌د بوو، داواى قه‌رزدانه‌وه‌ی کرد لێی له مزگه‌وتدا، ئینجا ده‌نگیان ئه‌وه‌نده به‌رز بۆیه‌وه به‌پادمه‌یه‌ك پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له مالى خۆیه‌وه گوێی لێ بوو، بۆیه هاته‌ دهرمه‌وه بۆ لایان، جا به‌شیکی په‌رده‌ی (ده‌رگای) ژوورمه‌کی لادا و بانگی کرد: ((ئه‌ی كه‌عب!))، ئه‌ویش وتی: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ گوێپه‌ی‌لتم، فه‌رمووی:

^١ بڕوانه: ٤٧١، ٢٤١٨، ٢٤٢٤، ٢٧٠٦، ٢٧١٠.

((بهشيك له قه‌رزه‌كه‌ت دابشكینه))، جا ئاماژه‌ی بۆ كرد كه نيوه‌ی دابشكینه، كه‌عبیش وتی: به‌دانیاییه‌وه‌ ئه‌وا دامشكاند ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، قه‌رمووی (به‌ نیبنو ئه‌بو حه‌دره‌د): ((ده‌ تۆش هه‌سته‌ قه‌رزه‌كه‌ی بده‌ره‌وه‌)).

٧٢- بابُ كَنْسِ الْمَسْجِدِ وَالتَّقَاتِ الْخَرَقِ وَالْقَذَى وَالْعِيدَانِ

٤٥٨- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَجُلًا أَسْوَدَ - أَوْ امْرَأَةً سَوْدَاءَ - كَانَ يَقُمُ الْمَسْجِدَ، فَمَاتَ، فَسَأَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَنْهُ، فَقَالُوا: مَاتَ. قَالَ: أَفَلَا كُنْتُمْ أَذْنُتُمُونِي بِهِ، دُلُونِي عَلَى قَبْرِهِ.. أَوْ قَالَ: قَبْرِهَا.. فَأَنَّى قَبْرُهُ فَصَلَّى عَلَيْهِ^(١).

٧٢- باسی گسكدانی مزگه‌وت و هه‌لگرتنه‌وه‌ی

په‌رۆ و پووش و چیلکه‌دار (ی نیو مزگه‌وت)

٤٥٨- ئه‌بو هورمیره‌ ﷺ ده‌گێڕێته‌وه‌: كه‌ پیاویکی ڕه‌شپێست یان ئافه‌رمته‌ی ڕه‌شپێست- مزگه‌وتی پاك ده‌كرده‌وه‌ و گسکی ده‌دا، جا مرد، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ له‌بارمه‌وه‌ په‌رسیاری كرد، هاوه‌لان وتیان مردووه‌، قه‌رمووی: ((ده‌ی بۆ ئیوه‌ له‌ مردنی ئاگادارتان نه‌كردم؟ گۆری ئه‌و پیاوه‌م نیشان بده‌ن)) یان قه‌رمووی: ((گۆری ئه‌و ئافه‌رمته‌))، جا ڕۆشته‌ سه‌ر گۆرمه‌كه‌ی و نوێژی له‌سه‌ر كرد.

^١ ڕه‌وانه‌: ٤٦٠، ١٣٣٧.

٧٣- بَابُ تَحْرِيمِ تِجَارَةِ الْخَمْرِ فِي الْمَسْجِدِ

٤٥٩- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، عَنْ أَبِي حَمْزَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُسْلِمٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: لَمَّا أُنْزِلَ الْآيَاتُ مِنْ سُورَةِ الْبَقَرَةِ فِي الرِّبَا، خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى الْمَسْجِدِ، فَقَرَأَهُنَّ عَلَى النَّاسِ، ثُمَّ حَرَّمَ تِجَارَةَ الْخَمْرِ^(١).

٧٣- باسی چهرامکردنی بازرگانی عارهق له مزگهوتدا

٤٥٩- عایشه رضی اللہ عنہا دهلی: کاتی چهند ئایهتهکهی سوورمتی بهقههه دهربارهی رپبا دابهزینرا، پیغهمبهه ﷺ رویشه دهرهوه بو مزگهوت و نهو ئایهتانهی خویندهوه بو خهئکی، پاشان بازرگانی عارهقی چهرام کرد.

٧٤- بَابُ الْحَدَمِ لِلْمَسْجِدِ

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا﴾ ٢٥ ﴿﴾ آل عمران. لِلْمَسْجِدِ يَخْدُمُهَا.
٤٦٠- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ وَاقِدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ أَمْرَأَةً -أَوْ رَجُلًا- كَانَتْ تَقُمُّ الْمَسْجِدَ -وَلَا أَرَاهُ إِلَّا أَمْرَأَةً- فَذَكَرَ حَدِيثَ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ صَلَّى عَلَى قَبْرِهِ.

٧٤- باسی خزمهتکاری مزگهوت

عهبدوولای کوری عهباس رضی اللہ عنہ دهلی: مهبهست له: (نهوهی له سکمدایه نهزرم کرد بو تو (خودا)یه و ئازاده)، واته: بو خزمهتکردنی مزگهوتی بهیتولهقدیس.

^١ برپوانه: ٢٠٨٤، ٢٢٢٦، ٤٥٤٠، ٤٥٤١، ٤٥٤٢، ٤٥٤٣.

٤٦٠- ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ دەگێڕێتەو: **کە ئافەرمتێک یان پیاویک - خزمەتی مزگەوتی دەکرد و پاکی دەکردەو - دلنایام کە ئافەرت بوو، جا فەرموودەکە ی پێغەمبەر ﷺ دەگێڕێتەو کە پێغەمبەر ﷺ نوێژی کرد لەسەر گۆرەکە ی.**

٧٥- بَابُ الْأَسِيرِ أَوْ الْغَرِيمِ يُرْبَطُ فِي الْمَسْجِدِ

٤٦١- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: أَخْبَرَنَا رَوْحٌ، وَمُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: **إِنَّ عَفْرِيَّتًا مِنَ الْجِنِّ تَقْلَتَ عَلَيَّ الْبَارِحَةَ - أَوْ كَلِمَةً نَحْوَهَا - لَيَقْطَعَ عَلَيَّ الصَّلَاةَ، فَأَمْكِنَنِي اللَّهُ مِنْهُ، فَأَرَدْتُ أَنْ أَرْبِطَهُ إِلَى سَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي الْمَسْجِدِ؛ حَتَّى تُصْبِحُوا وَتَنْظُرُوا إِلَيْهِ كُلُّكُمْ، فَذَكَرْتُ قَوْلَ أَخِي سُلَيْمَانَ: ﴿رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَبْغِيَ لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ﴾ (٣٥) ص. قَالَ رَوْحٌ: فَرَدَّهُ خَاسِتًا^(١).**

٧٥- باسی (حوکمی) دیل یان قەرزار لە مزگەوتدا بیهستریتەو

٤٦١- ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ لە پێغەمبەرەو ﷺ دەگێڕێتەو کە فەرموویەتی: **((بێگومان ئەمشەو دیویکی جنۆکە پەلاماری دام یان وتەیهکی لەو شیوەی فەرموو- بۆ ئەوەی نوێژەکەم پێ ببریت، جا خوا زالی کردم بەسەریدا و گرتە، جا وستم ببەستمەو بە پایەهەک بە پایەکانی مزگەوتەو، هەتا رۆژ بکەنەو و ھەمووتان سەیری بکەن، بەلام نزاکی سولەیمانی برام ﷺ بیر کەوتەو کە (دەلی: ئەی پەرەردگارم پاشایەتییهکی وام پێ بدە، کە لەدوای من بۆ کەس نەلوی)).**

^١ بروانه: ١٢١٠، ٣٢٨٤، ٣٢٢٣، ٣٢٢٣، ٤٨٠٨.

رهووح (یه‌کێکه له گێڕمه‌وه‌کانی ئەم فه‌رموودمیه) ده‌ڵێ: پێغه‌مبه‌ر ﷺ دیومه‌کی به‌ ریسوایی دهرکرد.

٧٦- بابُ الْاِغْتِسَالِ إِذَا اسْلَمَ، وَرَبَطَ الْأَسِيرَ أَيْضًا فِي الْمَسْجِدِ

وَكَانَ شُرَيْحٌ يَأْمُرُ الْعَرِيمَ أَنْ يُحْبَسَ إِلَى سَارِيَةِ الْمَسْجِدِ

٤٦٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي سَعِيدٍ، سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ ﷺ خَيْلًا قَبْلَ نَجْدٍ، فَجَاءَتْ بِرَجُلٍ مِنْ بَنِي حَنِيفَةَ، يُقَالُ لَهُ مُأَمَّةُ بْنُ أَثَالٍ، فَرَبَطُوهُ بِسَارِيَةِ مِنْ سَوَارِي الْمَسْجِدِ، فَخَرَجَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: «أَطْلِقُوا مُأَمَّةً.. فَأَنْطَلَقَ إِلَى نَخْلٍ قَرِيبٍ مِنَ الْمَسْجِدِ، فَأَغْتَسَلَ ثُمَّ دَخَلَ الْمَسْجِدَ، فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ^(١)».

٧٦- باسی خوشۆردنی که‌سیک کاتی موسولمان ببت،

هه‌روه‌ها به‌ستنه‌وه‌ی دیل له‌ مزگه‌وتدا

شورمیح فه‌رمانی دهرکرد فه‌رزدار به‌سه‌سترێته‌وه به‌ پایه‌ی مزگه‌وته‌وه.

٤٦٢- ئەبو هورمیره ؓ ده‌ڵێ: پێغه‌مبه‌ر ﷺ چه‌ند سواریکی نارد ر‌وو به‌ نه‌جد، ئینجا (گه‌رانه‌وه و) بیاویکیان له‌ هۆزی حه‌نیفه‌ هینا، ناوی سومامه‌ی کوری ئوسال بوو، ئینجا به‌ستیانه‌وه به‌ کۆله‌که‌یه‌ک له‌ کۆله‌که‌کانی مزگه‌وته‌وه، نه‌وسا پێغه‌مبه‌ر ﷺ هات بۆ لای و فه‌رمووی: ((سومامه‌ بکه‌نه‌وه))، نه‌ویش ر‌ویشته‌ بۆ نیو باغیکی خورمای نزیک له‌ مزگه‌وت و خۆی شۆرد، پاشان هاته‌وه‌ بۆ مزگه‌وت، وتی: (أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ).

^١ ب‌روانه: ٤٦٩، ٢٤٢٢، ٢٤٢٣، ٤٣٧٢.

٧٧- بابُ الْخَيْمَةِ فِي الْمَسْجِدِ لِلْمَرْضَى وَغَيْرِهِمْ

٤٦٣- حَدَّثَنَا زَكَرِيَّا بْنُ يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُثَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: أُصِيبَ سَعْدُ يَوْمَ الْخَنْدَقِ فِي الْأَكْحَلِ، فَضَرَبَ النَّبِيُّ ﷺ خَيْمَةً فِي الْمَسْجِدِ لِيَعُودَهُ مِنْ قَرِيبٍ، فَلَمْ يَرْعُهُمْ - وَفِي الْمَسْجِدِ خَيْمَةٌ مِنْ بَنِي غِفَارٍ - إِلَّا الدَّمُ يَسِيلُ إِلَيْهِمْ، فَقَالُوا: يَا أَهْلَ الْخَيْمَةِ، مَا هَذَا الَّذِي يَأْتِينَا مِنْ قَبْلِكُمْ؟ فَإِذَا سَعْدُ يَغْذُو جُرْحُهُ دَمًا، فَمَاتَ فِيهَا^(١).

٧٧- باسی (دروسته) خێوتهه لدان له مزگه و تدا

بۆ نه خووش و غهیری نه خووش

٤٦٣- عائیشه ؓ ده ئی: سه عد ؓ له رۆژی جهنگی خه ندمقددا تیریك دابوو له شاده ماری بالی، بۆیه پیغه مبه ر ؓ له مزگه و تدا خێوته یکی بۆ هه لدا بوو، تا زوو زوو سه ردانی بکات، وه له مزگه و تدا خێوته یکی هۆزی غیفاریشی تیدا بوو، له پریکا چۆراگهی خوین هات بۆ نیو خێوته که یان، زۆر ترسان، وتیان: هۆ خه لکی نیو خێوته که نه م خوینه چییه له لای ئیوه وه دیت بۆ لای ئیمه؟ جا که سه یریان کرد سه عده برینه که ی خوینی له بهر دهر و ا، ئیدی هه ر له و خێوته هدا مرد.

٧٨- بابُ إِدْخَالِ الْبَعِيرِ فِي الْمَسْجِدِ لِلْعَلَّةِ

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: طَافَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى بَعِيرٍ^(٢).

^١ بر وانه: ٢٨١٣، ٣٩٠١، ٤١١٧، ٤١٢٢.

^٢ بر وانه: ١٦١٢.

۴۶۴- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ابْنِ نَوْفَلٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ زَيْنَبِ بِنْتِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: سَكَوْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنِّي أَشْتَكِي. قَالَ: طُوفِي مِنْ وَرَاءِ النَّاسِ وَأَنْتِ رَاكِبَةٌ. فَطَفْتُ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي إِلَى جَنْبِ الْبَيْتِ، يَقْرَأُ بِالطُّورِ وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ^(۱).

۷۸- باسی و شتر بردنه مزگه و تهوه له بهر پێویستییهک

عهبدو لای کوری عهباس ؓ دهلی: پێغه مبههر ﷺ به سواری و شترهوه ته وافی که عبهی کرد.

۴۶۴- نومه سه له مه ؓ دهلی: لای پێغه مبههری خوا ﷺ سکا لام کرد که من نه خو شم، فه رمووی: ((له دواي خه لکه وه ته و اف بکه به سواری و لاخه که ته وه))، منیش ته و افم کرد له کاتی که پێغه مبههری خوا ﷺ له په نا که عبه دا نوێژی ده کرد، سوورمه تی (والطور و کتاب مسطور)ی ده خویند.

۷۹- باب

۴۶۵- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ قَتَادَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَنَسٌ أَنَّ رَجُلَيْنِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ خَرَجَا مِنْ عِنْدِ النَّبِيِّ ﷺ فِي لَيْلَةٍ مُظْلِمَةٍ، وَمَعَهُمَا مِثْلُ الْمِصْبَاحَيْنِ يُضِيَانِ بَيْنَ أَيْدِيهِمَا، فَلَمَّا افْتَرَقَا صَارَ مَعَ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا وَاحِدٌ حَتَّى آتَى أَهْلَهُ^(۲).

^۱ بروهانه: ۱۶۱۹، ۱۶۳۶، ۱۶۳۳، ۴۸۵۳.

^۲ بروهانه: ۳۶۳۹، ۳۸۰۵، ۵۵۷.

٧٩- باسیک

٤٦٥- ئەنەس رضی اللہ عنہ دمیگێڕێتەو، دوو پیاو لە هاوێلانی پیغەمبەر صلی اللہ علیہ وسلم لە شەویکی تاریکدا (لە مزگەوت) لە خزمەتی پیغەمبەردا صلی اللہ علیہ وسلم بوون، دەرچوون و پرووناکییەکیان پێ بوو، بە وێنەی دوو چرا بەردەمیانی روشن دکردووە ^(١)، جا کاتێ لە یەکدی جیا بوونەو، لەگەڵ هەر یەکیکیاندا پرووناکییەکی لەگەڵدا بوو، هەتا گەیشتەو ماله‌و.

٨٠- بَابُ الْخَوْفَةِ وَالْمَرِّ فِي الْمَسْجِدِ

٤٦٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ قَالَ: حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ حُنَيْنٍ، عَنْ بَشْرِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: خَطَبَ النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ خَيْرَ عَبْدًا بَيْنَ الدُّنْيَا وَبَيْنَ مَا عِنْدَهُ، فَاخْتَارَ مَا عِنْدَ اللَّهِ.. فَبَكَى أَبُو بَكْرٍ رضی اللہ عنہ، فَقُلْتُ فِي نَفْسِي: مَا يُبْكِي هَذَا الشَّيْخَ؟ إِنْ يَكُنِ اللَّهُ خَيْرَ عَبْدًا بَيْنَ الدُّنْيَا وَبَيْنَ مَا عِنْدَهُ، فَاخْتَارَ مَا عِنْدَ اللَّهِ، فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم هُوَ الْعَبْدُ، وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ أَعْلَمَنَا. قَالَ: يَا أَبَا بَكْرٍ لَا تَبْكُ، إِنَّ أَمَّنَ النَّاسَ عَلَيَّ فِي صُحْبَتِهِ وَمَالِهِ أَبُو بَكْرٍ، وَلَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيلًا مِنْ أُمَّتِي لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ، وَلَكِنْ أَخُوهُ الْإِسْلَامَ وَمَوَدَّتُهُ، لَا يَبْقَيْنَ فِي الْمَسْجِدِ بَابٌ إِلَّا سُدَّ إِلَّا بَابُ أَبِي بَكْرٍ. ^(٢)

٨٠- باسی دەرگا و دەروازە و ڕێڕەو لە مزگەوتدا

٤٦٦- ئەبو سەعیدی خودری رضی اللہ عنہ دەلی: پیغەمبەر صلی اللہ علیہ وسلم وتاری دا و فەرمووی: ((بێگومان خوای گەورە بەندمیەکی لە نیوان دنیا و ئەوێ لای خۆیەتی

^١ لەبەر ڕێزگرتنی ئەو دوو هاوێلە لەلایەن خودای گەورەو. بروانە: فتح الباری: ٧٣٤/٢.

^٢ بروانە: ٣٦٥٤، ٣٩٠٤.

سهرپشك كرد، به‌نده‌كه‌ش نه‌وه‌ی لای خوای هه‌لبژارد))، نینجا نه‌بو به‌كر ﷺ گریا، منیش له‌ دلی خو‌مدا وتم: چی وا له‌م پیاوه‌ پیر و ریش‌سپییه‌ ده‌كات بگری؟! نه‌گهر خوا به‌نده‌میه‌ك سهرپشك بكات له‌ نیوان دونیا و نه‌وه‌ی لای خوایه‌، جا به‌نده‌كه‌ش نه‌وه‌ی لای خوایه‌ هه‌لبژیری، جا به‌نده‌كه‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بوو، وه‌ نه‌بو به‌كر له‌ هه‌موومان زانتر بوو، پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((نه‌بو به‌كر مه‌گری، بێگومان نه‌بو به‌كر له‌ هه‌موو كه‌س چاكه‌ی زیاتر به‌سه‌ر منه‌وه‌ هه‌یه‌، به‌هاورپێه‌تی و به‌مال و سامانی، وه‌ نه‌گهر له‌نیو ئومه‌تمدا كه‌سیك بگردایه‌ به‌ دۆستی گیانی‌به‌گیانی خو‌م، بێگومان نه‌بو به‌كرم هه‌لده‌بژارد، به‌لكوو براه‌تی نیسلا‌می و خو‌شه‌ویستی هه‌یه‌ له‌ نیوانماندا، هه‌ر دمرگایه‌ك له‌ مزگه‌وتدایه‌ ده‌بی دابخری، جگه‌ له‌ دمرگای مالی نه‌بو به‌كر)).

٤٦٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجُعْفِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ: سَمِعْتُ يَعْلَى بْنَ حَكِيمٍ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ عَاصِبٌ رَأْسُهُ بِخَرْقَةٍ، فَقَعَدَ عَلَى الْمِنْبَرِ، فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: إِنَّهُ لَيْسَ مِنَ النَّاسِ أَحَدٌ أَمَنَّ عَلَيَّ فِي نَفْسِهِ وَمَالِهِ مِنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ أَبِي قُحَافَةَ، وَلَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا مِنَ النَّاسِ خَلِيلًا لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ خَلِيلًا، وَلَكِنْ خُلَّةُ الْإِسْلَامِ أَفْضَلُ، سُدُّوا عَنِّي كُلَّ خَوْخَةٍ فِي هَذَا الْمَسْجِدِ غَيْرَ خَوْخَةِ أَبِي بَكْرٍ.^(١)

٤٦٧- عه‌بدو‌لای کوری عه‌باس ؓ ده‌لی: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌و نه‌خۆشییه‌دا كه‌ پێیه‌وه‌ ومفات‌ی كرد، له‌مال هاته‌ دهرمه‌وه‌ سه‌ری به‌ پارچه‌قوماشیک پێچابوو، نینجا له‌سه‌ر دوانگه‌كه‌ دانیش‌ت، نه‌وسا سوپاس و ستاییش‌ی خوای كرد، پاشان فه‌رمووی: ((بێگومان كه‌س نییه‌ له‌نیو هاوه‌ل‌اندا چاكه‌ی زیاتر بێ به‌سه‌رمه‌وه‌

^١ بر‌وانه‌: ٣٦٥٧، ٣٦٥٨، ٦٧٣٨.

له نهبو بهکری کورێ نهبو هوحافه، ج بهگیانی ج به سامانی، وه نهگهر من (جگه له خوا) لهنیو خه لکدا که سیکم بکردایه به دوستی گیانی به گیانی خۆم، نهوه نهبو بهکرم هه لدهبزارد، به لام دوستایهتی نیسلام چاکتره، هه موو دهرگا بجوو که کان دابخهن که له سهر مزگه وته، جگه له دهرگا که ی مالی نهبو بهکرم).

٨١- بابُ الْأَبْوَابِ وَالْفَلَقِ لِلْكَعْبَةِ وَالْمَسَاجِدِ

قَالَ الْبُخَارِيُّ: قَالَ لِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ: ثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: قَالَ لِي ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ: يَا عَبْدَ الْمَلِكِ، لَوْ رَأَيْتَ مَسَاجِدَ ابْنِ عَبَّاسٍ وَأَبْوَابَهَا.

٤٦٨- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ وَفُتَيْبَةُ قَالََا: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَدِمَ مَكَّةَ، فَدَعَا عُثْمَانَ بْنَ طَلْحَةَ، فَفَتَحَ الْبَابَ، فَدَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ وَبِلَالٌ وَأَسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ وَعُثْمَانُ بْنُ طَلْحَةَ، ثُمَّ أَغْلَقَ الْبَابَ، فَلَبِثَ فِيهِ سَاعَةً، ثُمَّ خَرَجُوا. قَالَ ابْنُ عُمَرَ: فَبَدَرْتُ فَسَأَلْتُ بِلَالًا فَقَالَ: صَلَّى فِيهِ. فَقُلْتُ: فِي أَيِّ؟ قَالَ: بَيْنَ الْأَسْطُوَانَتَيْنِ. قَالَ ابْنُ عُمَرَ: فَذَهَبَ عَلَيَّ أَنْ أَسْأَلَهُ كَمْ صَلَّى^(١).

٨١- باسی دهرگا و قفل بو که عبه و مزگه وته کان (پیویسته)

ئیمام بوخاری دهلی: عهبدو لای کورێ موحه ممه د بوی گێرپامه وه وتی: سوفیان له ئیبنو جوهرمیه وه بوی گێرپامه وه وتی: ئیبنو نهبو موله یکه وتی: نهی عهبدو له لیک! خوزگه مزگه وت و دهرگا کانی عهبدو لای کورێ عه باست ببینیایه (له بهر پیکوپیک و پاکو خاوینی سهرت سوور دهما).

^١ بر وانه: ٣٩٧.

٤٦٨- عه‌بدو‌لای کورپی عومەر ﷺ ده‌ئێ: پێغه‌مبەر ﷺ هات بۆ مه‌ککه و عوسمانی کورپی ته‌لحه‌ی بانگ کرد، دهرگای که‌عه‌ی کرده‌وه^(١)، پێغه‌مبەر ﷺ و بیلال و نوسامه و عوسمانی کورپی ته‌لحه‌ی چوونه ژووره‌وه، پاشان دهرگا که داخرا و ماومیه‌ک پێغه‌مبەر ﷺ له‌نیۆ که‌عه‌دا مایه‌وه، پاشان هاتنه دهره‌وه، عه‌بدو‌لای کورپی عومەر ﷺ ده‌ئێ: به‌زووی چووم پرسیارم له بیلال کرد (نایا پێغه‌مبەر ﷺ له‌نیۆ که‌عه‌دا نوێژی کرد؟)، وتی: به‌ئێ نوێژی تیدا کرد، وتم: له ج شوێنیکیدا؟ وتی: له نیوان دوو پایه‌که‌دا، عه‌بدو‌لای کورپی عومەر ده‌ئێ: له‌بیرم چوو پرسیارێ لی بکه‌م چه‌ند پکاتی کرد.

٨٢- بَابُ دُخُولِ الْمُشْرِكِ الْمَسْجِدَ

٤٦٩- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خَيْلًا قَبْلَ نَجْدٍ، فَجَاءَتْ بِرَجُلٍ مِنْ بَنِي حَنِيفَةَ، يُقَالُ لَهُ: ثُمَامَةُ بْنُ أَثَالٍ، فَرَبَطُوهُ بِسَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي الْمَسْجِدِ^(٢).

٨٢- باسی چوونه‌ژووره‌وه‌ی بته‌رست بۆ نیۆ مزگه‌وت (دروسته؟)

٤٦٩- نه‌بو هورمه‌یره ﷺ ده‌ئێ: پێغه‌مبهری خوا ﷺ چه‌ند سوارێکی نارد ڕوو به نه‌جد، ئینجا (له گه‌رانه‌ومیاندا) بپاوێکیان له هۆزی حه‌نیفه هێنا، پێی ده‌گوترا: سومامه‌ی کورپی ئوسال، ئینجا به‌ستیانه‌وه به کوئه‌که‌یه‌ک له کوئه‌که‌کانی مزگه‌وته‌وه.

^١ چونکه کیلی ده‌رگای که‌عه‌ی لای عوسمانی کورپی ته‌لحه‌ بوو.

^٢ بره‌وانه: ٤٦٢.

٨٣- بابُ رَفْعِ الصَّوْتِ فِي الْمَسَاجِدِ

٤٧٠- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الْجُعَيْنْدِيُّ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ خُصَيْفَةَ، عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ: كُنْتُ قَائِمًا فِي الْمَسْجِدِ فَحَصَبَنِي رَجُلٌ، فَتَظَرْتُ فَإِذَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، فَقَالَ: اذْهَبْ فَأَتِنِي بِهِذَيْنِ. فَجِئْتُهُ بِهِمَا. قَالَ: مَنْ أَنْتُمْ؟ أَوْ مِنْ أَيْنَ أَنْتُمَا؟ قَالَا: مِنْ أَهْلِ الطَّائِفِ. قَالَ: لَوْ كُنْتُمَا مِنْ أَهْلِ الْبَلَدِ لَأَوْجَعْتُكُمَا، تَرَفَعَانِ أَصْوَاتَكُمَا فِي مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ.

٨٣- باسی (حوکمی) ده‌نگ‌به‌رزکردنه‌وه له‌نیو مزگه‌وتدا (دروسته یان نا؟)

٤٧٠- سانییی کورپی یه‌زید ده‌ئی: من له مزگه‌وتدا وه‌ستابووم، پیاویک بیجکه‌به‌ردیکی تی‌گرتم، که سه‌یرم کرد ده‌بینم عومه‌ری کورپی خه‌تابه ﷺ، ئینجا وتی: برؤ نه‌و دوو پیاوهم بو بینه، منیش هینام بوئی وتی: ئیوه کین؟ یان ئیوه خه‌لکی کوین؟- وتیان: خه‌لکی تانیضین، وتی: نه‌گه‌ر خه‌لکی نه‌م شاره بوونایه لی‌دانیکی چاکم ده‌کردن، چۆن له مزگه‌وتی پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ ده‌نگ به‌رز ده‌که‌نه‌وه.

٤٧١- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ كَعْبٍ بْنُ مَالِكٍ، أَنَّ كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ تَقَاصَى ابْنُ أَبِي حَدَرٍ دَيْنًا لَهُ عَلَيْهِ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي الْمَسْجِدِ، فَارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا حَتَّى سَمِعَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ فِي بَيْتِهِ، فَخَرَجَ إِلَيْهِمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى كَشَفَ سِجْفَ حُجْرَتِهِ وَنَادَى: يَا كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ، يَا كَعْبُ. قَالَ: لَبَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَأَشَارَ بِيَدِهِ أَنْ صَعِ الشَّطْرُ مِنْ دَيْنِكَ. قَالَ كَعْبُ: قَدْ فَعَلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: قُمْ فَاقْضِهِ.^(١)

٤٧١- عه‌بدو‌لای کورێ که‌عبی کورێ مالیک ده‌گیرێته‌وه که که‌عبی کورێ مالیک ﷺ بۆی گیراومه‌وه که له سه‌رده‌می پێغه‌مبه‌ردا ﷺ قه‌رزێکی لای ئیبنو نه‌بو چه‌دره‌د بوو، داوا‌ی دانه‌وه‌ی کرد لێی له‌ مزگه‌وته‌دا، جا دهنگیان به‌رز بۆیه‌وه، به‌را‌دمیه‌کی وا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ ماله‌وه‌ گویی لێ بوو، بۆیه‌ هاته‌ دهره‌وه‌ بۆ لایان، هه‌تا به‌شێکی په‌رده‌ی (ده‌رگای) ژووره‌که‌ی لادا و بانگی کرد: ((ئه‌ی که‌عبی کورێ مالیک! ئه‌ی که‌عبا!))، نه‌ویش وتی: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ گوێراپه‌لتم و له‌ خزمه‌تدام، جا به‌ ده‌ستی ناماژه‌ی کرد که نیوه‌ی قه‌رزه‌که‌ت دابشکێنه، که‌عبیش وتی: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌دلتیاییه‌وه‌ ئه‌وه‌ دامشکاند، جا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ قه‌رمووی (به‌ ئیبنو نه‌بو چه‌دره‌د): ((هه‌سته‌ تۆش قه‌رزه‌که‌ی بده‌ره‌وه‌)).

٨٤- بَابُ الْحَلْقِ وَالْجُلُوسِ فِي الْمَسْجِدِ

٤٧٢- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ: مَا تَرَى فِي صَلَاةِ اللَّيْلِ؟ قَالَ: مَثْنَى مَثْنَى، فَإِذَا خَشِيَ الصُّبْحَ صَلَّى وَاحِدَةً، فَأَوْتَرَتْ لَهُ مَا صَلَّى، وَإِنَّهُ كَانَ يَقُولُ: اجْعَلُوا آخِرَ صَلَاتِكُمْ وَتَرًا، فَإِنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَرَ بِهِ^(١).

٨٤- باسی دانیشتن به‌بازنه‌یی و دانیشتن له‌ مزگه‌وته‌دا (دروسته)

٤٧٢- عه‌بدو‌لای کورێ عومه‌ر ﷺ ده‌لی: له‌کاتی‌که‌دا پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌سه‌ر دوانگه‌ بوو، بیاوێک په‌رسیاری لێ کرد دهرباره‌ی شه‌ونوێژ رات چیه‌؟ قه‌رمووی: ((دوو رکا‌ت دوو رکا‌ت (بکری)، جا ئه‌گه‌ر ترسی نوێژی به‌یانی بوو یه‌ک رکا‌ت (ویتر)

^١ ب‌روانه: ٤٧٣، ٩٩٠، ٩٩٣، ٩٩٥، ٩٩٨، ١١٣٧.

بکات، نهوه نهو نوێژانه کردوویهتی بۆی دهکات به تاک)). (نافیع دهلی: عهبدوڵای کورێ عومهر دمیوت: با کووتا نوێژتان ویتربیت، چونکه بینگومان پیغه مبههر ﷺ فهرمانی بهوه کردووه.

٤٧٣- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ يَخْطُبُ، فَقَالَ: كَيْفَ صَلَاةُ اللَّيْلِ؟ فَقَالَ: مَثْنَى مَثْنَى، فَإِذَا خَشِيتَ الصُّبْحَ فَأَوْتِرْ بِوَاحِدَةٍ، تُوتِرُ لَكَ مَا قَدْ صَلَّيْتَ. قَالَ الْوَلِيدُ بْنُ كَثِيرٍ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ حَدَّثَهُمْ أَنَّ رَجُلًا نَادَى النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ^(١).

٤٧٣- عهبدوڵای کورێ عومهر ﷺ دهلی: له کاتیکیدا پیغه مبههر ﷺ وتاری دهدا، پیاویک هات بۆ لای وتی: شهونوێژ چۆنه؟ پیغه مبههریش ﷺ فهرمووی: ((دوو پکات دوو پکات بیکه، جا نهگهر ترسایت نوێژی بهیانی ببیت، نهوه یهك پکات بکه، نهوه نهو نوێژانهی کردووته هه مووی دهکات به ویتربیت)). وهلیدی کورێ کهسیر وتی: عوبهیدوڵای کورێ عهبدوڵا بۆی گێڕامهوه که عهبدوڵای کورێ عومهر ﷺ بۆی گێڕاونهتهوه: که له کاتیکیدا پیغه مبههر ﷺ له مزگهوتدا بوو، پیاویک بانگی کرد^(١).

٤٧٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ أَنَّ أَبَا مَرْثَةَ -مَوْلَى عَقِيلِ بْنِ أَبِي طَالِبٍ- أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِي وَاقِدٍ اللَّيْثِيِّ قَالَ: بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الْمَسْجِدِ فَأَقْبَلَ ثَلَاثَةَ نَفَرٍ، فَأَقْبَلَ اثْنَانِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَذَهَبَ وَاحِدٌ، فَأَمَّا أَحَدُهُمَا فَرَأَى فُرْجَةً فَجَلَسَ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَجَلَسَ خَلْفَهُمْ، فَلَمَّا فَرَغَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ: أَلَا أُخْبِرُكُمْ

^١ بڕوانه: ٤٧٢.

^٢ له بیری نهوهی: (له کاتیکیدا پیغه مبههر ﷺ وتاری دهدا، پیاویک هات بۆ لای)، که له گێڕانهوه کهی پێشوو دا هاتووه.

عَنِ الثَّلَاثَةِ؟ أَمَّا أَحَدُهُمْ فَأَوَى إِلَى اللَّهِ، فَأَوَاهُ اللَّهُ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَاسْتَحْيَا، فَاسْتَحْيَا اللَّهُ مِنْهُ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَأَعْرَضَ، فَأَعْرَضَ اللَّهُ عَنْهُ.^(١)

٤٧٤- ئەبو واغیدی لەهێسی ﷺ دەلی: لە کاتی کدا پێغه مبه‌ری خوا ﷺ له‌ مزگه‌وتدا بوو، سێ که‌س هاتن، نینجا دووانیان هاتن بۆ خزمه‌ت پێغه مبه‌ری خوا ﷺ، په‌کیکیان روپشت، جا په‌کیک له‌و دووانه‌ی که‌ هاتن، له‌ نیوان دوو که‌سدا بۆشاییه‌کی بینی تێیدا دانیه‌شت، نه‌وه‌ی دیکه‌یان له‌په‌شتیانوه‌و دانیه‌شت، جا که‌ پێغه مبه‌ری خوا ﷺ لێ بۆیه‌وه‌، فه‌رمووی: ((هه‌واتان بده‌مێ دمه‌ریاره‌ی ئەم سێ که‌سه‌؟ په‌کیکیان په‌نای هێنا بۆ لای خوا، خواش و مه‌رگرت و په‌نای دا، دووهمه‌شیا‌ن شه‌رمی کرد خواش شه‌رمکردنه‌که‌ی لێ و مه‌رگرت، به‌لام سه‌یه‌میان په‌شتی هه‌لکرد، بۆیه‌ خواش گوێی پێ نه‌دا)).

٨٥- بَابُ الْإِسْتِئْثَاءِ فِي الْمَسْجِدِ وَمَدُّ الرَّجْلِ

٤٧٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبَادِ بْنِ مَيْمٍ، عَنْ عَمِّهِ أَنَّهُ رَأَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مُسْتَلْقِيًا فِي الْمَسْجِدِ، وَاضِعًا إِحْدَى رِجْلَيْهِ عَلَى الْأُخْرَى. وَعَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ قَالَ: كَانَ عُمَرُ وَعُثْمَانُ يَفْعَلَانِ ذَلِكَ.^(٢)

٨٥- باسی به‌ په‌شتدا پاڵکه‌وته‌ن له‌ مزگه‌وتدا و

قاچد رێژکردن (دروسته)

٤٧٥- عه‌بادی کورێ ته‌ممه‌ له‌ مامه‌یه‌وه‌ ده‌گه‌ڕێته‌وه‌: که‌ پێغه مبه‌ری خواي ﷺ بینی له‌ مزگه‌وتدا به‌ په‌شتدا پاڵ که‌وته‌بوو، قاچیکێ خه‌ستبووه‌ سه‌ر قاچه‌که‌ی

^١ بروه‌نه: ٦٦.

^٢ بروه‌نه: ٥٩٦٩، ٦٣٨٧.

دیكهی. ئیبنو شیهاب له سه عیدی کورپی موسه یه به وه دهگیرێته وه دهلی: عومه ر و عوسمانیش رضی اللہ عنہما وایان دهکرد (واته: به پشتدا پال دهکوتن و هاجیان دهخسته سه ر هاج).

٨٦- بَابُ الْمَسْجِدِ يَكُونُ فِي الطَّرِيقِ مِنْ غَيْرِ ضَرْبِ النَّاسِ

وَبِهِ قَالَ الْحَسَنُ وَأَيُّوبُ وَمَالِكٌ.

٤٧٦- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ -زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ- قَالَتْ: لَمْ أَعْقِلْ أَبَوَيَّ إِلَّا وَهُمَا يَدِينَانِ الدِّينَ، وَلَمْ يَمُرَّ عَلَيْنَا يَوْمٌ إِلَّا يَأْتِينَا فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ طَرَفِي النَّهَارِ بُكْرَةً وَعَشِيَّةً، ثُمَّ بَدَأَ لِأَبِي بَكْرٍ فَأَبْتَنَى مَسْجِدًا بِفَنَاءِ دَارِهِ، فَكَانَ يُصَلِّي فِيهِ وَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ، فَيَقِفُ عَلَيْهِ نِسَاءُ الْمُشْرِكِينَ، وَأَبْنَاؤُهُمْ يَعْجَبُونَ مِنْهُ وَيَنْظُرُونَ إِلَيْهِ، وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ رَجُلًا بَكَّاءً لَا يَمْلِكُ عَيْنِيهِ إِذَا قَرَأَ الْقُرْآنَ، فَأَفْرَعَ ذَلِكَ أَشْرَافَ قُرَيْشٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ^(١).

٨٦- باسی (دروستکردنی) مزگهوت له ریگادا

(دروسته) ئه گهر زیان نه گه یه نی به خه لک

ئهمه رای حه سه ن و ئه یوب و مالیکه.

٤٧٦- عائشهی رضی اللہ عنہا خیزانی پیغه مبه ر ﷺ دهلی: فامم نه کردوته وه که من هه ر دایک و باوکم به باومپردار به ئایینی ئیسلام دیوه، وه هیج رۆژیک به سه رماندا تی نه په ریوه، که پیغه مبه ری خوای ﷺ له مسه ر و ئه وسه ری رۆژه وه به یانی و ئیواره سه رمان لی نه دا، پاشان ئه بو به کر رایه کی بو پهیدا بوو، مزگه وتیکی دروست کرد

^١ بروانه: ٢١٣٨، ٢٢٦٣، ٢٢٦٤، ٢٢٩٧، ٣٩٠٥، ٤٠٩٣، ٥٨٠٧، ٦٠٧٩.

له بۆشایی پāl مالهكهیدا، جا نوێژی تیدا دمکرد و قورئانی تیدا دمخویند، ئینجا ناهرمت و مندالانی بتههرستان لایدا دموهستان، لایان سهیر بوو و تهماشایان دمکرد، نهبو بهکریش پیاویکی گرینۆک بوو، کاتیک قورئانی بخویندایه، فرمیسک به چاومکانیدا دهاته خوارموه و خوی بۆ رانهدهگیرا، بۆیه نهو کاره سهراوی بتههرستانی هورمیشی زۆر ترساند.

٨٧- بَابُ الصَّلَاةِ فِي مَسْجِدِ السُّوقِ

وَصَلَّى ابْنُ عَوْنٍ فِي مَسْجِدٍ فِي دَارٍ يُغْلَقُ عَلَيْهِمُ الْبَابُ.
٤٧٧- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «صَلَاةُ الْجَمِيعِ تَزِيدُ عَلَى صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ وَصَلَاتِهِ فِي سُوقِهِ خَمْسًا وَعَشْرِينَ دَرَجَةً، فَإِنْ أَحَدَكُمْ إِذَا تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ وَأَتَى الْمَسْجِدَ، لَا يُرِيدُ إِلَّا الصَّلَاةَ، لَمْ يَخْطُ خُطْوَةً إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ بِهَا دَرَجَةً، وَحَطَّ عَنْهُ خَطِيئَةٌ، حَتَّى يَدْخُلَ الْمَسْجِدَ، وَإِذَا دَخَلَ الْمَسْجِدَ كَانَ فِي صَلَاةٍ مَا كَانَتْ تَحْبِسُهُ، وَتُصَلِّي -يَعْنِي: عَلَيْهِ- الْمَلَائِكَةُ مَا دَامَ فِي مَجْلِسِهِ الَّذِي يُصَلِّي فِيهِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ، اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ، مَا لَمْ يُحْدِثْ فِيهِ»^(١).

٨٧- باسی نوێژکردن له مزگهوتی بازاردا (دروسته)

ئیبنو عهون له مزگهوتیکدا نوێژی کرد له مالتیکدا بوو، دهرگاکی دادهخرا لهسهریان.

٤٧٧- نهبو هورمیره ﷺ له بیغه مبهروهه ﷺ دهگیریتهوه که فهرموویهتی: ((نوێژی بهکۆمهڵ پاداشتی زیاتره له نوێژی مالهوه و نوێژی بازار به بیست و

^١ بروانه: ١٧٦.

پێنج پله، چونکه به‌راستی نه‌گهر كه‌سێكتان دهمست‌نوێژ بگرئ به‌جوانی و بپروات بۆ مزگه‌وت، ته‌نها مه‌به‌ستی نوێژ‌کردن بێت، هه‌ر هه‌نگاوێك كه‌ دمی‌نیت، خوا به‌هۆیه‌وه پله‌یه‌كی به‌رز ده‌كاته‌وه، وه تاوانێكی لی دهمسپێته‌وه، هه‌تا دهمرواته ژوورده‌وه بۆ مزگه‌وت، وه نه‌گهر رۆیشه‌ ژوورده‌وه بۆ نیو مزگه‌وت، نه‌وه هه‌ر له نوێژدایه هه‌تا به‌هۆی نوێژده‌وه بمی‌نیت‌ه‌وه، ه‌ریشته‌كانیش داوی لی‌خو‌ش‌بوون ده‌كهن -واته: بۆ نه‌و كه‌سه-، هه‌تا له‌و جێگایه‌ی بێت كه‌ نوێژی تیدا ده‌كات، (ه‌ریشته‌كان ده‌لێن:) خواجه لی‌ی خو‌ش به‌، خواجه به‌زمی‌یت پێیدا بێته‌وه، (له‌و دوعایانه به‌رده‌وام دمبن) هه‌تا دهمست‌نوێژی نه‌شكێت له‌ویدا)).

٨٨- بابُ تَشْبِيكِ الْأَصَابِعِ فِي الْمَسْجِدِ وَغَيْرِهِ

٤٧٨-٤٧٩- حَدَّثَنَا حَامِدُ بْنُ عُمَرَ، عَنْ بِشْرِ، حَدَّثَنَا عَاصِمٌ، حَدَّثَنَا وَاقِدٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ -أَوْ ابْنِ عَمْرٍو-: سَبَّكَ النَّبِيُّ ﷺ أَصَابِعَهُ.

٨٨- باسی په‌نجه‌ی هه‌ردوو ده‌ست کردن به‌ نیو یه‌ک‌دیدا

له‌ مزگه‌وت و جێگه‌ی دیکه‌شدا (دروسته)

٤٧٨-٤٧٩- عه‌بدو‌لای کورپی عومه‌ر یان عه‌بدو‌لای کورپی عه‌مر- ﷺ ده‌لی:

پێغه‌مبه‌ر ﷺ په‌نجه‌کانی کرد به‌ نیو یه‌ک‌دیدا.

٤٨٠- وَقَالَ عَاصِمٌ بْنُ عَلِيٍّ: حَدَّثَنَا عَاصِمٌ بْنُ مُحَمَّدٍ: سَمِعْتُ هَذَا الْحَدِيثَ مِنْ أَبِي، فَلَمْ أَحْفَظْهُ، فَقَوَّمَهُ لِي وَاقِدٌ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي وَهُوَ يَقُولُ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو، كَيْفَ بِكَ إِذَا بَقِيتَ فِي حُثَالَةٍ مِنَ النَّاسِ. بِهَذَا^(١).

^١ ب‌روانه: ٤٧٩.

٤٨٠- عاصیمی کورێ موحه‌مه‌د ده‌لی: ئەم فەرموودمیه‌م له‌ باوکم بیست به‌چاکی له‌بهرم نه‌بوو، بۆیه‌ واقید بۆی راست کردمه‌وه‌، ده‌گێڕێته‌وه‌ له‌ باوکیه‌وه‌ ده‌لی: له‌ باوکم بیست ده‌یوت: عه‌بدوللا ده‌لی: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فەرمووی: ((نه‌ی عه‌بدولای کورێ عه‌مر حاڵت چۆنه‌ نه‌گه‌ر له‌نیو کۆمه‌لی خه‌لکی هه‌رچی و په‌رچیدا^(١) بمینیت؟))، وه‌ک فەرموودمه‌کی پێشوو گێڕایه‌وه‌^(٢).

٤٨١- حَدَّثَنَا خَلَادُ بْنُ يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ أَبِي مُوسَى، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ الْمُؤْمِنَ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ، يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا، وَشَبَّكَ أَصَابِعُهُ^(٣)».

٤٨١- ئەبو موسا ﷺ، ده‌گێڕێته‌وه‌ له‌ پێغه‌مبه‌ره‌وه‌ ﷺ كه‌ فەرمووی: ((بێگومان باومردار بۆ باومردار وه‌ک دیواری خانوو وایه‌، هه‌ندیکی هه‌ندیکی دیکه‌ی به‌یه‌که‌وه‌ به‌هێز ده‌کات و دمبه‌ستێته‌وه‌))، ئینجا په‌نجه‌کانی کرد به‌ نیو یه‌کدیدا.

٤٨٢- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ شُمَيْلٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ عَوْنٍ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِحْدَى صَلَاتِي الْعِشِيِّ - قَالَ ابْنُ سِيرِينَ: سَمَاهَا أَبُو هُرَيْرَةَ، وَلَكِنْ نَسِيتُ أَنَا - قَالَ: فَصَلَّى بِنَا رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ، فَقَامَ إِلَى خَشْبَةٍ مَعْرُوضَةٍ فِي الْمَسْجِدِ فَاتَّكَأَ عَلَيْهَا، كَأَنَّهُ غَضْبَانٌ، وَوَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى الْيُسْرَى، وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ، وَوَضَعَ خَدَّهُ الْأَيْمَنَ عَلَى ظَهْرِ كَفِّهِ الْيُسْرَى، وَخَرَجَتِ السَّرْعَانُ مِنْ أَبْوَابِ الْمَسْجِدِ فَقَالُوا:

^١ واته: له‌نیو خه‌لتیکی تێکه‌ل و پێکه‌لدا.

^٢ وه‌ک له‌فەرمووده‌که‌ی پێشوودا وتی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ په‌نجه‌کانی کرد به‌ نیو یه‌کدیدا.

^٣ بڕوانه: ٢٤٤٦، ٢٦-٦٠.

قَصْرَتِ الصَّلَاةِ. وَفِي الْقَوْمِ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ، فَهَابَا أَنْ يُكَلِّمَاهُ، وَفِي الْقَوْمِ رَجُلٌ فِي يَدَيْهِ طَوْلٌ يُقَالُ لَهُ: ذُو الْيَدَيْنِ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنْسَيْتَ أَمْ قَصْرَتِ الصَّلَاةُ؟ قَالَ: لَمْ أَنْسَ، وَلَمْ تُقْصَرْ. فَقَالَ: أَكَمَا يَقُولُ ذُو الْيَدَيْنِ.. فَقَالُوا نَعَمْ. فَتَقَدَّمَ فَصَلَّى مَا تَرَكَ، ثُمَّ سَلَّمَ، ثُمَّ كَبَّرَ وَسَجَدَ مِثْلَ سُجُودِهِ أَوْ أَطْوَلَ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَكَبَّرَ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَكَبَّرَ، ثُمَّ كَبَّرَ وَسَجَدَ مِثْلَ سُجُودِهِ أَوْ أَطْوَلَ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَكَبَّرَ. فَرَبَّمَا سَأَلُوهُ ثُمَّ سَلَّمَ، فَيَقُولُ: بُنْتُ أَنْ عِمْرَانَ بْنَ حُصَيْنٍ قَالَ: ثُمَّ سَلَّمَ^(١).

٤٨٢- ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ دەلی: جارێکیان پێغەمبەری خوا ﷺ پێشنوێژی نوێژیکی نیومڕۆ (یان عەسری) بۆ کردین-ئێبنو سیرین دەلی: ئەبو ھورەیرە نوێژەکەى ناو برد، بەلام من بیرم چوو- دەلی: جا دوو ڕکات نوێژی بۆ کردین، پاشان سەلامی دایەو، جا هەلسا و ڕۆشت بۆ لای ئەو تەختەى کە لە مزگەوتدا دانرابوو، پالێ دا پێیەو، دمتوت ڕقی هەلساوە، دەستی راستی خستە سەر دەستی چەپی و پەنجەکانی کرد بە نیۆ یەکیددا، گۆلمی راستی خستە سەر پشتی دەستی چەپی، وە ئەوانەى بەپەلە بوون لە دەرگاكانى مزگەوتەو ڕۆشتنە دەرەو و وتیان: نوێژ کورت بۆتەو؟ ئەبو بەکر و عومەریش رضی اللہ عنہما لەنیۆ خەلکەکەدا بوون، بەلام ترسان و نەیانوێرا قسە لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ بکەن، وە لەنیۆ خەلکەکەدا پیاویکی تێدا بوو دەستەکانی درێژ بوو، پێیان دەوت خاوەن دوو دەستە درێژەکە، وتی: ئەى پێغەمبەرى خوا ﷺ لەبیرت چوو (دوو ڕکات کرد)، یان نوێژ کورت بۆتەو؟ ھەرمووی: ((نە لەبیرم چوو و نە نوێژیش کورت بۆتەو؟)) ئینجا ھەرمووی: ((ئایا بەم جوۆریە کە خاوەن دوو دەستە درێژەکە دەمێت؟))، ئەوانیش وتیان: بەئێ وایە، ئینجا پێش خەلکەکە کەوت و ئەوێ مابوو لە نوێژەکە کردی، پاشان سەلامی دایەو، پاشان اللہ اکبری کرد و سوژەى برد وەك سوژەى دیکە یان درێژتر، پاشان سەرى بەرز کردەو و اللہ

أكبری كرد، جا سوژدهیهکی دیکه‌ی وهك سوژده‌ی پێشوو یان درێژتر، پاشان سه‌ری به‌رز کرده‌وه و الله اکبری كرد، جا وا بزانه‌م پرسیاریان له ئیبنو سیرین کرد له فهرمووده‌که‌دا: (پاشان سه‌لامی دایه‌وه) هه‌بوو؟ نه‌ویش ده‌ئێ: هه‌واڵم پێ دراوه که عیمرانی کۆری حوصه‌ین وتی: پاشان سه‌لامی دایه‌وه.

٨٩- بابُ الْمَسَاجِدِ الَّتِي عَلَى طُرُقِ الْمَدِينَةِ

وَالْمَوَاضِعِ الَّتِي صَلَّى فِيهَا النَّبِيُّ ﷺ

٤٨٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا فَضِيلُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ قَالَ: رَأَيْتُ سَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَتَحَرَّى أَمَاكِنَ مِنَ الطَّرِيقِ فَيُصَلِّي فِيهَا، وَيُحَدِّثُ أَنَّ أَبَاهُ كَانَ يُصَلِّي فِيهَا، وَأَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ ﷺ يُصَلِّي فِي تِلْكَ الْأَمْكِنَةِ. وَحَدَّثَنِي نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّهُ كَانَ يُصَلِّي فِي تِلْكَ الْأَمْكِنَةِ. وَسَأَلْتُ سَالِمًا، فَلَا أَعْلَمُهُ إِلَّا وَافَقَ نَافِعًا فِي الْأَمْكِنَةِ كُلِّهَا، إِلَّا أَنَّهُمَا اخْتَلَفَا فِي مَسْجِدٍ بِشَرَفِ الرُّوحَاءِ.

٨٩- باسی ئەو مزگەوتانە‌ی له‌سه‌ر رێگای مه‌دینه‌دا بوون، وه ئەو شوێنانە‌ی که پێغه‌مبه‌ر ﷺ نوێژی تێدا کردوون

٤٨٣- مووسای کۆری عوقبه ده‌ئێ: سالیمی کۆری عه‌بدوڵام بینی ده‌گه‌را به‌دوای چه‌ند شوێنیکدا له رێگادا و نوێژی ده‌کرد تێیدا، وه ده‌یوت: عه‌بدوڵای باوکی له‌و شوێنانه‌دا نوێژی ده‌کرد و ده‌یوت: ئەو پێغه‌مبه‌ری ﷺ دیوه له‌و جێگایانه‌دا نوێژی ده‌کرد. (مووسای کۆری عوقبه ده‌ئێ: نافع بۆی گێڕامه‌وه له‌ عه‌بدوڵای کۆری عومه‌روه ﷺ که ئەو له‌و جێگایانه‌دا نوێژی ده‌کرد، وه پرسیارم له‌ سالیم کرد، وا ده‌زانم له‌ هه‌موو ئەو جێگایانه‌دا له‌گه‌ڵ نافعیدا یه‌که‌سه‌ بوون، ته‌نها له‌ مزگه‌وتی دیی (شَرَفِ الرُّوحَاءِ) نه‌بیّت، پریان جیا بوو.

٤٨٤- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَنْزِلُ بِذِي الْحُلَيْفَةِ حِينَ يَغْتَمِرُ، وَفِي حَجَّتِهِ حِينَ حَجَّ، تَحْتَ سَمَرَةٍ فِي مَوْضِعِ الْمَسْجِدِ الَّذِي بِذِي الْحُلَيْفَةِ، وَكَانَ إِذَا رَجَعَ مِنْ غَزْوٍ كَانَ فِي تِلْكَ الطَّرِيقِ أَوْ حَجَّ أَوْ عُمَرَةَ هَبَطَ مِنْ بَطْنٍ وَادٍ، فَإِذَا ظَهَرَ مِنْ بَطْنٍ وَادٍ أَنَاخَ بِالْبَطْحَاءِ الَّتِي عَلَى شَفِيرِ الْوَادِي الشَّرْقِيَّةِ، فَعَرَسَ ثُمَّ حَتَّى يُصْبِحَ، لَيْسَ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الَّذِي بِحِجَارَةٍ، وَلَا عَلَى الْأَكْمَةِ الَّتِي عَلَيْهَا الْمَسْجِدُ، كَانَ ثُمَّ خَلِيجٌ يُصَلِّي عَبْدُ اللَّهِ عِنْدَهُ، فِي بَطْنِهِ كُتُبٌ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثُمَّ يُصَلِّي، فَدَحَا السَّيْلُ فِيهِ بِالْبَطْحَاءِ حَتَّى دَفَنَ ذَلِكَ الْمَكَانَ الَّذِي كَانَ عَبْدُ اللَّهِ يُصَلِّي فِيهِ^(١).

٤٨٤- نافیع ده‌لی عەبدوللا ﷺ هەوالی پی داوه که پیغه‌مبەری خوا ﷺ کاتی عەمەری بکردایە، یان لە حەجدا کاتی که حەجی بکردایە، هەمیشە لە (ذی الحلیفە) لای دەدا، لەژێر درەختی سەموورەدا^(١) لە جیگای ئەو مزگەوتە لە (ذی الحلیفە) دایە، وە پیغه‌مبەر ﷺ هەمیشە که بگەراییەتەو لە غەزا لەو رێگایەو یان حەج و عەمەری بکردایە لەشیوی (عەقیقەو) دمهاته خوارەو، که لە شیوەکه دمرده‌چوو، لە شیوی بەتحدادا و شترمەکی یەخ دەدا، که دمه‌وێتە قەراغی رۆژە‌لاتی عەقیقەو، جا شو لەوئ دەمایەو تا رۆژ دەبۆیەو، لەو مزگەوتە نەدمایەو که لەسەر جیگایەکی بەردینە، هەروەها لەو گردۆلکەش نەدمایەو که مزگەوتیکی بەسەرەومیە، لەویدا شیویکی قول هەبوو، عەبدوللا تێیدا نوێژی دەکرد، که لەنیویدا چەند تەپۆلکەیه‌کی لم هەبوو، پیغه‌مبەرش ﷺ کاتی خۆی لەویدا نوێژی دەکرد، ئینجا لافاو لم و زیخی پال پیوه ناوه بو نێو شیوەکه، هەتا وای لی هاتوو ئەو شوێنە که عەبدوللا نوێژی تێدا دەکرد، دابۆشراوو بەو لم و زیخە.

^١ بروانه: ١٥٣٢، ١٥٣٣، ١٧٦٧، ١٥٧٥، ١٥٧٦، ١٧٩٩.

^٢ درەختیکی گەورە دی‌کاوێیە.

٤٨٥- وَأَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ حَدَّثَهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى حَيْثُ الْمَسْجِدُ الصَّغِيرُ الَّذِي دُونَ الْمَسْجِدِ الَّذِي بِشَرْفِ الرُّوحَاءِ، وَقَدْ كَانَ عَبْدُ اللَّهِ يَعْلَمُ الْمَكَانَ الَّذِي كَانَ صَلَّى فِيهِ النَّبِيُّ ﷺ، يَقُولُ: ثُمَّ عَنْ يَمِينِكَ حِينَ تَقُومُ فِي الْمَسْجِدِ تُصَلِّي، وَذَلِكَ الْمَسْجِدُ عَلَى حَافَةِ الطَّرِيقِ الْيُمْنَى، وَأَنْتَ ذَاهِبٌ إِلَى مَكَّةَ، بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْمَسْجِدِ الْأَكْبَرِ رَمِيَّةٌ بِحَجَرٍ أَوْ نَحْوِ ذَلِكَ.

٤٨٥- وه (نافیع دهگیرپتهوه) که عهبدوولای کورپی عومەر ﷺ بوی گیراومتهوه: که پیغه مبهەر ﷺ لهو جیگایه دا نوێژی دهکرد که مزگهوتیکی بهجۆلهی لییه، که نزیکه لهو مزگهوتهی له گوندی شهره فی رهوحایه، بیگومان عهبدوولا نهو شوپنهی دهزانی که کاتی خوی پیغه مبهەر ﷺ نوێژی تیدا دهکرد و دمیوت: نهو مزگهوته لهویدا لهلای راستی خوته ومیه، کاتی له مزگهوته که دا دهموستی نوێژ بکهیت، نهو مزگهوته (ی نیومراستی) ش له قهراغی راستی رینگاکه دایه، کاتیک له مه دینه وه دهرویت بو مهککه، نیوانی نهم مزگهوته و مزگهوته گهورمه که بهردهاویژیک یان نزیکي بهردهاویژیک دهبی.

٤٨٦- وَأَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ يُصَلِّي إِلَى الْعِرْقِ الَّذِي عِنْدَ مُنْصَرَفِ الرُّوحَاءِ، وَذَلِكَ الْعِرْقُ انْتِهَاءُ طَرَفِهِ عَلَى حَافَةِ الطَّرِيقِ، دُونَ الْمَسْجِدِ الَّذِي بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْمُنْصَرَفِ، وَأَنْتَ ذَاهِبٌ إِلَى مَكَّةَ. وَقَدْ ابْتَنَيْتُمْ مَسْجِدًا، فَلَمْ يَكُنْ عَبْدُ اللَّهِ يُصَلِّي فِي ذَلِكَ الْمَسْجِدِ، كَانَ يَتْرُكُهُ عَنْ يَسَارِهِ وَوَرَاءَهُ، وَيُصَلِّي أَمَامَهُ إِلَى الْعِرْقِ نَفْسِهِ، وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ يَرْوُحُ مِنَ الرُّوحَاءِ، فَلَا يُصَلِّي الظُّهْرَ حَتَّى يَأْتِيَ ذَلِكَ الْمَكَانَ فَيُصَلِّي فِيهِ الظُّهْرَ، وَإِذَا أَقْبَلَ مِنْ مَكَّةَ فَإِنْ مَرَّ بِهِ قَبْلَ الصُّبْحِ بِسَاعَةٍ أَوْ مِنْ آخِرِ السَّحَرِ عَرَسَ حَتَّى يُصَلِّيَ بِهَا الصُّبْحَ.

٤٨٦- وه عهبدوولای کورپی عومەر ﷺ له نزیکي نهو تهپۆلکه نوێژی دهکرد (که بیی دهلین: (عرق الطيبة) له کوئایی رهوحادایه، کوئایی نهم یاله له قهراغی رینگاکه کوئایی دیت، له نزیکي نهو مزگهوتهی که له نیوان یاله که و کوئایی رهوحادایه که (له مه دینه وه) برۆی بو مهککه، بیگومان نا لهویدا مزگهوتی

دروست کرابوو، عه‌بدولاً هه‌رگیز له‌و مزگه‌وته‌دا نوێژی نه‌ده‌کرد، به‌لکو‌و به‌جێی ده‌هیلاَ ده‌که‌وته لای چه‌پیه‌وه، له‌پشتیه‌وه له‌به‌رده‌م مزگه‌وته‌که‌وه ڕوو به‌ خودی یالی (عرق الظبية) نوێژی ده‌کرد، وه‌ عه‌بدولاً به‌یانیان له‌ ڕه‌م‌حاوه ده‌که‌وته ڕێ و نوێژی نیوم‌ڕۆی نه‌ده‌کرد، هه‌تا ده‌گه‌شته‌ ئه‌و شوێنه، ئینجا له‌ویدا نوێژی نیوم‌ڕۆی ده‌کرد، وه‌ ئه‌گه‌ر له‌ مه‌که‌که‌وه به‌هاتایه، ئه‌گه‌ر سه‌عاتی پێش نوێژی به‌یانی یان له‌ کو‌تایی به‌رمه‌یاندا به‌ویدا تی‌به‌ری‌بایه، شه‌و له‌ویدا ده‌مایه‌وه هه‌تا نوێژی به‌یانی له‌ویدا ده‌کرد.

٤٨٧- وَأَنَّ عَبْدَ اللَّهِ حَدَّثَهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَنْزِلُ تَحْتَ سَرَحَةٍ صَخْمَةٍ دُونَ الرُّوَيْثَةِ عَنْ يَمِينِ الطَّرِيقِ، وَوَجَاهَ الطَّرِيقِ فِي مَكَانٍ بَطْحٍ سَهْلٍ، حَتَّى يُفْضِيَ مِنْ أَكْمَةِ دُونِ بَرِيدِ الرُّوَيْثَةِ مِائِلَيْنِ، وَقَدْ انْكَسَرَ أَعْلَاهَا، فَأَنْشَأَ فِي جَوْفِهَا، وَهِيَ قَائِمَةٌ عَلَى سَاقٍ، وَفِي سَاقِهَا كُتُبٌ كَثِيرَةٌ.

٤٨٧-(نافیع ده‌لی) که عه‌بدولاً بۆی گێ‌راوه‌ته‌وه که پێ‌غه‌مبه‌ر ﷺ له‌ژێر دره‌ختێکی گه‌وره‌دا پێش ئه‌وه‌ی بگه‌يته گون‌دی ڕوم‌سه لای ده‌دا، که له‌لای راستی ڕێگه‌که و ڕووبه‌روویه‌تی له‌ ده‌شتی‌کی فراوان‌دا، له‌و ته‌پۆلکه‌وه ده‌ست پێ ده‌کات که دوو میل دووره له‌و شوێنه‌وه به‌ری‌دی ڕوم‌سه‌ی لی دادمه‌زیت، ئه‌و ته‌پۆلکه‌یه‌ش به‌شی سه‌ره‌وه‌ی نه‌ماوه هاتۆته‌ خوارمه‌و بۆ نیو ته‌پۆلکه‌که، جا ئه‌و ته‌پۆلکه‌یه وه‌ک دیوار ڕێک به‌پێ‌ومه‌یه و وه‌ستاه، له‌ بنیشیدا لی زۆر له‌ شی‌وه‌ی ته‌پۆلکه‌ی بجوو‌کدا هه‌بوو.

٤٨٨- وَأَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمَرَ حَدَّثَهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى فِي طَرَفِ ثَلْعَةٍ مِنْ وَرَاءِ الْعَرْجِ وَأَنَّتَ ذَاهِبٌ إِلَى هَضْبَةٍ عِنْدَ ذَلِكَ الْمَسْجِدِ قَبْرَانِ أَوْ ثَلَاثَةً، عَلَى الْقُبُورِ رَضْمٌ مِنْ حِجَارَةٍ عَنْ يَمِينِ

الطَّرِيقِ، عِنْدَ سَلَمَاتِ الطَّرِيقِ، بَيْنَ أُولَئِكَ السَّلَامَاتِ كَانَ عَبْدُ اللَّهِ يَرُوحُ مِنَ الْعَرْجِ بَعْدَ أَنْ تَمِيلَ الشَّمْسُ بِالْهَاجِرَةِ، فَيُصَلِّي الظُّهْرَ فِي ذَلِكَ الْمَسْجِدِ.

٤٨٨- (نافیع ده‌لی:) هه‌روه‌ها عه‌بدو‌لای کورێ عومهر ﷺ بۆی گێڕایه‌وه که بێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ قه‌راغی شوینلاهاویکدا نوێژی کرد، که له‌ پشت گوندی عه‌رچه‌وه‌یه، که دهرۆی بۆ لای ئه‌و گرده‌ی لای ئه‌و مزگه‌وته‌ی دوو یان سێ گۆر هه‌یه، گۆره‌کان کۆمه‌له‌به‌ردیکی گه‌ورمیان به‌ سه‌ره‌وه‌یه، که له‌لای راستی رێگاکه‌ومن، له‌لای دره‌خته‌کانی (یان تاوێرمبه‌رده‌مکانی) ئه‌م لا و لای رێگاکه‌دا له‌نیۆ ئه‌و دره‌ختانه‌وه یان تاوێرانه‌وه، دوا‌ی ئه‌وه‌ی خۆر لا ده‌دا له‌ نیۆمراستی ئاسمان، به‌ قرچه‌ی گه‌رما عه‌بدو‌لا له‌ عه‌رچه‌وه‌ دهرۆیشت و نوێژی نیوه‌رو‌ی له‌و مزگه‌وته‌ ده‌کرد.

٤٨٩- وَأَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ حَدَّثَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَزَلَ عِنْدَ سَرَاحٍ عَنِ يَسَارِ الطَّرِيقِ، فِي مَسِيلٍ دُونَ هَرَثَى، ذَلِكَ الْمَسِيلُ لَاصِقٌ بِكَرَاعِ هَرَثَى، بَيْنَهُ وَبَيْنَ الطَّرِيقِ قَرِيبٌ مِنْ غُلُوءَةٍ، وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ يُصَلِّي إِلَى سَرَحَةٍ، هِيَ أَقْرَبُ السَّرَحَاتِ إِلَى الطَّرِيقِ، وَهِيَ أَطْوَلُهُنَّ.

٤٨٩- (نافیع ده‌لی:) عه‌بدو‌لای کورێ عومهر ﷺ بۆی گێڕایه‌وه که بێغه‌مبه‌ر ﷺ خوا ﷻ لای ئه‌و دره‌خته‌ گه‌ورانه‌دا دادمه‌زی که له‌لای چه‌پی رێگاکه‌ن، له‌ شوینلاهاویکدا نزیک یال و گه‌ردمه‌ی هه‌رشا، ئه‌و شوینلاهاوه نووساوه به‌دامینی هه‌رشاوه، له‌ نیۆان ئه‌و و رێگاکه‌دا نزیک تیره‌هاوێژیک ده‌بی، وه عه‌بدو‌لا له‌لای دره‌ختیک له‌و دره‌ختانه‌ نوێژی ده‌کرد که نزیکترین ئه‌و دره‌ختانه‌ بوو له‌ رێگاکه‌وه، له‌ هه‌مووشیان درێژتر بوو.

٤٩٠- وَأَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ حَدَّثَهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَنْزِلُ فِي الْمَسِيلِ الَّذِي فِي أَدْنَى مَرِّ الظُّهْرَانِ قَبْلَ الْمَدِينَةِ، حِينَ يَهْطُ مِنَ الصَّفَرَاوَاتِ يَنْزِلُ فِي بَطْنِ ذَلِكَ الْمَسِيلِ عَنِ يَسَارِ

الطَّرِيقِ، وَأَنْتَ ذَاهِبٌ إِلَى مَكَّةَ، لَيْسَ بَيْنَ مَنْزِلِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَبَيْنَ الطَّرِيقِ إِلَّا رَمْيَةٌ بِحَجَرٍ.

٤٩٠- وه (نافیع ده‌لی:) عه‌بدو‌لای کورێ عومهر ﷺ بۆی گیرایه‌وه که پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌و لافاوکه‌ دادمه‌زی که له‌ خوارووی (مَرَّ الظُّهْرَانِ) ی ڕوو به‌ مه‌دینه‌یه‌، کاتێ دادمه‌زی بۆ سه‌فراوات له‌نیو لافاوکه‌که‌دا دادمه‌زی‌ت، به‌لای چه‌پی ڕێگه‌که‌دا که دهرۆیت بۆ مه‌که‌، له‌نیوان شوێنی دابه‌زینه‌که‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و ڕێگه‌که‌دا به‌رده‌هاوێژیکه‌.

٤٩١- وَأَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ حَدَّثَهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَنْزِلُ بِذِي طُوًى وَيَبِيتُ حَتَّى يُصْبِحَ، يُصَلِّي الصُّبْحَ حِينَ يَقْدُمُ مَكَّةَ، وَمُصَلَّى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ذَلِكَ عَلَى أَكْمَةِ غَلِيطَةٍ، لَيْسَ فِي الْمَسْجِدِ الَّذِي بُنِيَ ثُمَّ، وَلَكِنْ أَسْفَلَ مِنْ ذَلِكَ عَلَى أَكْمَةِ غَلِيطَةٍ^(١).

٤٩١- وه (نافیع ده‌لی:) عه‌بدو‌لای کورێ عومهر ﷺ بۆی گیرایه‌وه که پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ (ذِي طُوًى) دادمه‌زی و شه‌و له‌وێ ده‌مایه‌وه، تا بانگی به‌یانی ده‌بوو، نوێژی به‌یانی ده‌کرد کاتێ ده‌هات بۆ مه‌که‌، نه‌و نوێژگه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌سه‌ر ته‌پۆلکه‌یه‌کی گه‌وره‌ بوو، له‌نیو نه‌و مزگه‌وته‌دا نییه‌ که له‌وێدا دروست کراوه‌، به‌لکوو له‌ خواره‌وه‌ی نه‌وه‌مه‌یه‌، له‌سه‌ر گردێکی گه‌وره‌دایه‌.

٤٩٢- وَأَنَّ عَبْدَ اللَّهِ حَدَّثَهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اسْتَقْبَلَ فُرْصَتِي الْجَبَلِ الَّذِي بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَبَلِ الطَّوِيلِ نَحْوَ الْكَعْبَةِ، فَجَعَلَ الْمَسْجِدَ الَّذِي بُنِيَ ثُمَّ يَسَارَ الْمَسْجِدِ بِطَرَفِ الْأَكْمَةِ، وَمُصَلَّى النَّبِيِّ ﷺ أَسْفَلَ مِنْهُ عَلَى الْأَكْمَةِ السَّوْدَاءِ، تَدْعُ مِنَ الْأَكْمَةِ عَشْرَةَ أَذْرُعٍ أَوْ نَحْوَهَا، ثُمَّ تَصَلِّي مُسْتَقْبِلَ الْفُرْصَتَيْنِ مِنَ الْجَبَلِ الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَ الْكَعْبَةِ.

^١ ڕوانه: ١٥٥٣، ١٥٥٤، ١٥٧٣، ١٥٧٤، ١٧٦٧، ١٧٦٩.

٤٩٢- وه (نافیع دهلی): عهبدوڵای کوپی عومەر ﷺ بۆی گیرایه وه که پیغه مبهەر
 ﷺ پرووی کرده ئه وه مله و گهرده نهی له شاخه که دایه، که ده که ویتته نیوان
 پیغه مبهەر ﷺ و شاخه دریزه که ی لای که عبه وه، جا ئه وه مزگه وتهی که له ویدا
 دروست کراوه خستیه لای چه پی ئه وه مزگه وتهی که له کوتایی ته پۆلکه که دایه،
 نوێژ که ی پیغه مبهەر ﷺ له خواریه وه بوو له سه ر گرده ره شه که، له گرده که ده
 که ز یان نزیکه ده که ز به جی دیلی، پاشان پروو به مله و گهرده نه که نوێژ بکه،
 که له وه شاخه دایه له نیوان تو و که عبه دایه.

أَبْوَابُ سُتْرَةِ الْمُصْطَفَى

٩٠- بَابُ سُتْرَةِ الْإِمَامِ، سُتْرَةُ مَنْ خَلَقَهُ

٤٩٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَالَ: أَقْبَلْتُ رَاكِبًا عَلَى حِمَارٍ أَتَانِ، وَأَنَا يَوْمَئِذٍ قَدْ نَاهَزْتُ الْاِخْتِلَامَ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّيَ مِنِّي إِلَى غَيْرِ جِدَارٍ، فَمَرَزْتُ بَيْنَ يَدَيَّ بَعْضَ الصَّفِّ، وَأَرْسَلْتُ الْأَتَانَ تَرْتَعُ، وَدَخَلْتُ فِي الصَّفِّ، فَلَمْ يُنْكَرْ ذَلِكَ عَلَيَّ أَحَدٌ^(١).

باسه کانی سوتره ی نوێژ کهر

٩٠- باسی سوتره ی پیشنوێژ (ئیمام)،

که سوتره شه بو نوێژ کهره کانی دوا ی خوی

٤٩٣- عهبدوڵای کوری عهباس ؓ ده‌لێ: به‌سواری ما که ره‌یکه‌وه هاتم، له‌وکاته‌دا نزیک بووم له‌ باله‌بوونه‌وه، په‌غه‌مبه‌ری خواش ﷺ له‌ مینا په‌ش‌نوێژی ده‌کرد بو‌ خه‌لکی، بینه‌وه‌ی رووی له‌ دیواریک بێت، جا به‌سواری ما که ره‌یکه‌وه تی په‌ریم به‌ به‌رده‌م به‌شیکی ره‌یزی نوێژ که ره‌کاندا، ئینجا دا به‌زیم و ما که ره‌یکه‌م به‌ره‌لا کرد به‌له‌وه‌ری، منیش ره‌ویشه‌مه ره‌یزی نوێژ که ره‌کانه‌وه، که‌شیش له‌سه‌ر نه‌وه ره‌خنه‌ی لی نه‌گرتم.

٤٩٤- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُمَيَّرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا خَرَجَ يَوْمَ الْعِيدِ أَمَرَ بِالْحَرْبَةِ فَتَوَضَّعَ بَيْنَ يَدَيْهِ، فَيُصَلِّي إِلَيْهَا وَالنَّاسُ وَرَاءَهُ، وَكَانَ يَفْعَلُ ذَلِكَ فِي السَّفَرِ، فَمِنْ ثَمَّ اتَّخَذَهَا الْأَمْرَاءُ^(٢).

^١ به‌روانه: ٧٦.

^٢ به‌روانه: ٩٧٢، ٩٧٣، ٩٧٣.

٤٩٤- عهبدوڵای کورپی عومهر ﷺ دهگیریتهوه: که پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌میشه که له شار دهرده‌چوو بۆ نوێژی جه‌ژن، فه‌رمانی ده‌کرد نێزمیه‌کیان له‌پێشیه‌وه داده‌چه‌قاند، جا خۆی ڕوو به‌و نێزمیه‌ نوێژی ده‌کرد و موسوڵمانانیش له‌ ددوايه‌وه بوون، وه هه‌میشه له سه‌فه‌ردا وای ده‌کرد، بۆیه له‌و کاته‌وه ئه‌میره‌کانیش هه‌ر هه‌لا‌ویانه‌ته‌وه و کاریان پێ کردووه.

٤٩٥- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى بِهِمْ بِالْبَطْحَاءِ -وَبَيْنَ يَدَيْهِ عَنَزَةٌ- الظُّهْرَ رَكَعَتَيْنِ، وَالْعَصْرَ رَكَعَتَيْنِ، مَرُّ بَيْنَ يَدَيْهِ الْمَرْأَةُ وَالْحِمَارُ^(١).

٤٩٥- عه‌ونی کورپی نه‌بو جوحه‌یفه ده‌لی: له باوکم بیست که پێغه‌مبه‌ر ﷺ له به‌ت‌ها^(٢) پێشنوێژی بۆ کردن، له‌پێشه‌وه نێزمیه‌ک داچه‌قێنرابوو- دوو ڕکاتی نیوهرۆ و دوو ڕکاتی عه‌سر (به‌کورتکراوه و کوکراومی بۆ کردین)، له‌پێش خۆی (و نێزه‌که‌وه) ئاه‌رم‌ت و گوێدریژ تێپه‌ر ده‌بوون. (هیچ زیانیکی به‌ نوێزه‌که‌یان نه‌ده‌گه‌یاند).

٩١- بَابُ قَدْرِ كَمْ يَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ بَيْنَ الْمُصَلِّيِ وَالسُّتْرَةِ؟

٤٩٦- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ زُرَّارَةَ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَهْلِ قَالَ: كَانَ بَيْنَ مُصَلَّى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَبَيْنَ الْجِدَارِ مَمَرُ الشَّاةِ^(٣).

^١ ڕوانه: ١٨٧.

^٢ شوێنێکه له دهره‌وه‌ی مه‌که‌که‌دايه‌.

^٣ ڕوانه: ٧٣٤.

٩١- باسی ئه‌ندازه‌ی نیوان نوێژکەر و سوتره‌که

ده‌بێ چهند بێت؟

٤٩٦- سه‌هل رضی اللہ عنہ ده‌لی: هه‌میشه نیوانی جینوێژمه‌کی پێغه‌مبه‌ری خوا صلی اللہ علیہ و آله و سلم له‌گه‌ڵ دیواره‌که‌دا به‌ئهن‌دازه‌ی شوینی تیپه‌ریبونی مه‌ریک بوو.

٤٩٧- حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ، عَنْ سَلَمَةَ قَالَ: كَانَ جِدَارُ الْمَسْجِدِ عِنْدَ الْمُنْبَرِ مَا كَادَتْ الشَّاةُ تَجُوزُهَا.

٤٩٧- سه‌له‌مه رضی اللہ عنہ ده‌لی: (نیوانی) دیواری مزگه‌وتی پێغه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ و آله و سلم له‌گه‌ڵ دو‌انگه‌که‌دا مه‌ریکی پێدا تی نه‌ده‌په‌ری.

٩٢- بَابُ الصَّلَاةِ إِلَى الْحَرْبَةِ^(١)

٤٩٨- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، أَخْبَرَنِي نَافِعٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صلی اللہ علیہ و آله و سلم كَانَ يُرَكِّزُ لَهُ الْحَرْبَةَ فَيُصَلِّي إِلَيْهَا^(٢).

٩٢- باسی نوێژکردن روو به‌ نێزه^(٣)

٤٩٨- عه‌بدوڵا رضی اللہ عنہ ده‌گێڕێته‌وه‌ که پێغه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ و آله و سلم نێزیه‌کیان له‌ پێشیه‌وه‌ بو‌ داده‌چه‌قاند، جا روو به‌و نێزیه‌ی نوێژی ده‌کرد.

^١ (الحربة) ئاسنکی کورته، سه‌رتکی تیزی هه‌یه و له شه‌ردا به‌کار ده‌هێتێت. قاموسی رسته: ٤٢٩/١.

^٢ بروانه: ٤٩٤.

^٣ نێزه یان سونگی به‌ واتای (حربة) یه. قاموسی صادق: ٢٤٦.

٩٣- بَابُ الصَّلَاةِ إِلَى الْعَنْزَةِ^(١)

٤٩٩- حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَوْنُ بْنُ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْهَاجِرَةِ، فَأَتَى بِوُضُوءٍ فَتَوَضَّأَ، فَصَلَّى بِنَا الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ وَبَيْنَ يَدَيْهِ عَنْزَةٌ، وَالْمَرْأَةُ وَالْحِمَارُ يَمْرُونَ مِنْ وَرَائِهَا^(٢).

٩٣- باسی نوێژکردن روو به ڕم

٤٩٩- عهونی کورێ ئه‌بو جوحه‌یفه ده‌لی: له باوکم ﷺ بیست وتی: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به گه‌رمای نیومرۆ هات بو لاما، ئینجا ناوی ده‌ستنوێژیان بو هینا، ده‌ستنوێژی گرت، نوێژی نیومرۆ و عه‌سری بو کردین (پێشنوێژی بو کردین)، وه له پێشیه‌وه ڕمیک داچه‌قێنرا بوو، ئا‌هرمت و گوێدرێژ له پشت ڕمه‌که‌وه هاتووچۆیان ده‌کرد و ده‌روێشتن.

٥٠٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ بْنُ بَرِيعٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شَاذَانُ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا خَرَجَ لِحَاجَتِهِ تَبِعْتُهُ أَنَا وَغُلَامٌ وَمَعَنَا عُكَّازَةٌ أَوْ عَصَا أَوْ عَنْزَةٌ وَمَعَنَا إِدَاوَةٌ، فَإِذَا فَرَعْنَا مِنْ حَاجَتِهِ نَاولَتْهُ الْإِدَاوَةَ^(٣).

٥٠٠- ئه‌نه‌سی کورێ مالیک ﷺ ده‌لی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ که ده‌روێشت بو سه‌رئاو، من و غولامیک به‌دوایدا ده‌روێشتین، له‌گه‌ڵ خۆماندا گو‌چانیك، یان دارعه‌سا، یان ڕمیکمان پی بوو، وه جه‌ومنده‌یه‌کی بجووک ئا‌ویشمان پی بوو، جا که له ده‌ست گه‌یاندن به‌ئاو ته‌واو ده‌بوو، جه‌ومنده‌ ئا‌وه‌که‌مان پی دما (خۆی پی پاک ده‌کرده‌وه).

^١ (العنزة) له حه‌ربه کورت‌ه یان حه‌ربه ڕمیکه نووکه‌که‌ی پانه، به‌لام (العنزة) نیو ڕمه. إرشاد الساري: ١٥٢/٢. و النهاية في غريب الحديث والأثر: ٣٦٢/٢.

^٢ بڕوانه: ١٨٧.

^٣ بڕوانه: ١٥٠.

٩٤- بَابُ السُّتْرَةِ بِمَكَّةَ وَغَيْرِهَا

٥٠١- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْهَاجِرَةِ فَصَلَّى بِالْبَطْحَاءِ الظُّهَرِ وَالْعَصْرِ رَكَعَتَيْنِ، وَنَصَبَ بَيْنَ يَدَيْهِ عَنَزَةً، وَتَوَضَّأَ، فَجَعَلَ النَّاسُ يَتَمَسَّحُونَ بِوُضُوئِهِ^(١).

٩٤- باسی سوتره له مهکه و جیگای دیکه شدا (دروسته)

٥٠١- ئەبو جوحەیفە رضی اللہ عنہ دەلی: پێغه مبه‌ری خوا ﷺ له‌گه‌رمای نیوم‌پۆدا هاته‌ دمر و له‌ به‌ت‌حادا نوێژی نیوم‌پۆ و عه‌سری (بۆ هه‌ریه‌که‌یان) دوو رکاتی کرد، وه‌ له‌پێشیه‌وه‌ ر‌میک‌ی داچه‌فاند و ده‌ست‌نوێژی گرت، جا خه‌لکه‌که‌ش (ده‌ستیان ده‌دايه‌ به‌ر) ئاوی ده‌ست‌نوێژه‌که‌ی و ده‌یان‌ه‌ینا به‌ خ‌وایاندا.

٩٥- بَابُ الصَّلَاةِ إِلَى الْأُسْطُوَانَةِ

وَقَالَ عُمَرُ: الْمُصَلُّونَ أَحَقُّ بِالسَّوَارِي مِنَ الْمُتَحَدِّثِينَ إِلَيْهَا، وَرَأَى عُمَرُ رَجُلًا يُصَلِّي بَيْنَ أُسْطُوَانَتَيْنِ فَأَذَنَاهُ إِلَى سَارِيَةٍ فَقَالَ: صَلَّ إِلَيْهَا.

٥٠٢- حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ: كُنْتُ آتِيَ مَعَ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ فَيُصَلِّي عِنْدَ الْأُسْطُوَانَةِ الَّتِي عِنْدَ الْمُصْحَفِ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا مُسْلِمٍ، أَرَأَكَ تَتَحَرَّى الصَّلَاةَ عِنْدَ هَذِهِ الْأُسْطُوَانَةِ. قَالَ: فَإِنِّي رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَتَحَرَّى الصَّلَاةَ عِنْدَهَا.

^١ ب‌روانه: ١٨٧.

٩٠- باسی نوێژکردن روو به کۆلهکه و پایه (دروسته)

وه عومەر رضی اللہ عنہ ده‌لێ: نوێژکه‌ران شایسته‌ترن به کۆلهکه‌کان له قسه‌که‌ران له په‌نایدا، وه عومەر پیاویکی بینی له نیوان دوو کۆلهکه‌دا نوێژی ده‌کرد، عومهریش نزیکى کردوه له کۆلهکه‌یه‌کیان، وتی: روو به‌وه‌یان نوێژ بکه.

٥٠٢- یه‌زیدی کورێ ئه‌بو عوبه‌ید ده‌لێ: من له‌گه‌ڵ سه‌له‌مى کورێ ئه‌که‌مه‌دا ده‌هاتم (بۆ مرگه‌وت)، جا که سه‌له‌مه له‌لای کۆلهکه‌ لای سندوقی قورئانه‌که‌دا نوێژی کرد، منیش وتم ئه‌ی ئه‌بو موسلیم ده‌تبینم هه‌ول دهمیت لای ئه‌م کۆلهکه‌یه‌دا نوێژ بکه‌یت؟ وتی: چونکه‌ بێگومان پێغه‌مبه‌رم صلی اللہ علیہ وسلم دیوه هه‌ولێ نوێژکردنی ده‌دا له‌په‌ناى ئه‌و کۆلهکه‌یه‌دا.

٥٠٣- حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عَامِرٍ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُ كِبَارَ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم يَتَنَدَّرُونَ السَّوَارِيَ عِنْدَ الْمَغْرِبِ. وَزَادَ شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ أَنَسٍ: حَتَّى يَخْرُجَ النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم ^(١).

٥٠٣- ئه‌نهمس رضی اللہ عنہ ده‌لێ: بێگومان گه‌وره‌هاوه‌لانی پێغه‌مبه‌رم صلی اللہ علیہ وسلم ده‌بینی، په‌له‌یان ده‌کرد له‌کاتی نوێژی مه‌غریبدا بۆ لای کۆلهکه‌کانی (مرگه‌وتی پێغه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ وسلم). شوعبه له گێڕانه‌وه‌که‌یدا له عومهرده‌وه ئه‌ویش له ئه‌نهمسه‌وه ئه‌مه‌ی زیاد کردوه: هه‌تا پێغه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ وسلم ده‌هات بۆ نوێژ.

٩٦- بَابُ الصَّلَاةِ بَيْنَ السَّوَارِي فِي غَيْرِ جَمَاعَةٍ

٥٠٤- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَّةُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ دَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ الْبَيْتَ، وَأَسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ، وَعُثْمَانُ بْنُ طَلْحَةَ، وَبِلَالٌ، فَأَطَالَ ثُمَّ خَرَجَ، وَكُنْتُ أَوَّلَ النَّاسِ دَخَلَ عَلَى أْتَرِهِ فَسَأَلْتُ بِلَالًا: أَيْنَ صَلَّى؟ قَالَ: بَيْنَ الْعُمُودَيْنِ الْمُقَدَّمَيْنِ^(١).

٩٦- باسی (حوکمی) نوێژکردن له نیوان کۆلهکه و پایهکاندا ئەگەر نوێژکەر هه که به ته نیا بوو^(٢)

٥٠٤- عهبدولای کوری عومەر ؓ دهلی: پیغه مبهەر ؓ جووه نیو که عه به وه له گه ل ئوسامه ی کوری زمید و عوسمانی کوری ته لحه و بیلال، زۆر مایه وه پاشان هاته دهرمه وه، من په که م کهس بووم دوا ی هاتنه دهرمه وه ی جوومه نیو که عه به و پرسیارم له بیلال کرد: پیغه مبهەر ؓ له کویدا نوێژی کرد؟ وتی: له نیوان ئەو دوو کۆله که ی پیشه ومدا.

٥٠٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ دَخَلَ الْكَعْبَةَ، وَأَسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ، وَبِلَالٌ، وَعُثْمَانُ بْنُ طَلْحَةَ الْحَجَبِيُّ، فَأَغْلَقَهَا عَلَيْهِ وَمَكَتَ فِيهَا، فَسَأَلْتُ بِلَالًا حِينَ خَرَجَ: مَا صَنَعَ النَّبِيُّ ﷺ؟ قَالَ: جَعَلَ عَمُودًا عَنْ يَسَارِهِ، وَعَمُودًا عَنْ يَمِينِهِ، وَثَلَاثَةَ أَعْمِدَةٍ وَرَاءَهُ -وَكَانَ الْبَيْتُ يَوْمَئِذٍ عَلَى سِتَّةِ أَعْمِدَةٍ- ثُمَّ صَلَّى. وَقَالَ لَنَا إِسْمَاعِيلُ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ وَقَالَ: عَمُودَيْنِ عَنْ يَمِينِهِ^(٣).

٥٠٥- عهبدولای کوری عومەر ؓ دهگێڕێته وه: که پیغه مبهیری خوا ؓ جووه نیو که عه به له گه ل ئوسامه ی کوری زمید و بیلال و عوسمانی کوری ته لحه ی هه جه به ی،

^١ بڕوانه: ٣٩٧.

^٢ واته: نوێژکەر یۆخۆی به ته نهها نوێژی ده کرد وه به جه ماعت له گه ل پێشنوێژدا نه بوو.

^٣ بڕوانه: ٣٩٧.

ئینجا دەرگای کهعبه‌ی له‌سه‌ر خۆی داخست، ماومیه‌ک مایه‌وه تێیدا، ئینجا کاتی بیلال هاته دهره‌وه پرسیارم لێ کرد: پێغه‌مبهر ﷺ چی کرد (له‌نیۆ کهعبه‌دا)? وتی: کۆله‌که‌یه‌کی خسته لای چه‌پی و کۆله‌که‌یه‌کی خسته لای راستی، سێ کۆله‌که‌شیانی خسته پشتیه‌وه. له‌و رۆژگارهدا کهعبه له‌سه‌ر شه‌ش کۆله‌که دروست کرابوو- پاشان نوێژی کرد. (نیمام بوخاری ده‌لی): وه ئیسماعیل پێی وتین: مالیک بو‌ی گیرامه‌وه وتی: دوو کۆله‌که‌ی خسته لای راستیه‌وه.

٩٧- باب

٥٠٦- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو صَمْرَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ كَانَ إِذَا دَخَلَ الْكَعْبَةَ مَشَى قِبَلَ وَجْهِهِ حِينَ يَدْخُلُ، وَجَعَلَ الْبَابَ قِبَلَ ظَهْرِهِ، فَمَشَى حَتَّى يَكُونَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِدَارِ الَّذِي قِبَلَ وَجْهِهِ قَرِيبًا مِنْ ثَلَاثَةِ أَذْرُعٍ، صَلَّى يَتَوَخَّى الْمَكَانَ الَّذِي أَخْبَرَهُ بِهِ بِلَالٌ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى فِيهِ. قَالَ وَلَيْسَ عَلَى أَحَدِنَا بَأْسٌ إِنْ صَلَّى فِي أَيِّ تَوَاجِيِ الْبَيْتِ شَاءَ^(١).

٩٧- باسیک

٥٠٦- نافع ده‌لی: عه‌بدو‌لا هه‌ر کاتی برۆیشتایه‌ته کهعبه، پرووبه‌پرووی خۆی ده‌چوو کاتی ده‌چوووه ژووره‌وه، دەرگا‌که‌ی ده‌خسته پشتیه‌وه، جا رۆیشت هه‌تا نیوانی نه‌و و نه‌و دیواره‌ی پرووبه‌پروویه‌تی به‌ نزیک‌ی سێ گه‌ز بو، له‌و شوێنه‌دا که بیلال وتبووی پێغه‌مبهر ﷺ له‌ویدا نوێژی کردوو نوێژی کرد، وه وتی: هه‌ر یه‌ک له‌ ئێمه له‌ هه‌ر جێگایه‌کی نیو کهعبه‌دا نوێژ بکات هه‌یجی له‌سه‌ر نییه.

^١ بڕوانه: ٣٩٧.

٩٨- بَابُ الصَّلَاةِ إِلَى الرَّاحِلَةِ وَالْبَعِيرِ وَالشَّجَرِ وَالرَّحْلِ

٥٠٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمَقْدِمِيُّ، حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ كَانَ يُعَرِّضُ رَاحِلَتَهُ فَيُصَلِّي إِلَيْهَا. قُلْتُ: أَفَرَأَيْتَ إِذَا هَبَّتِ الرِّكَابُ؟ قَالَ: كَانَ يَأْخُذُ هَذَا الرَّحْلَ فَيَعْدِلُهُ فَيُصَلِّي إِلَى آخِرَتِهِ - أَوْ قَالَ مُؤَخَّرِهِ - وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ ﷺ يَفْعَلُهُ^(١).

٩٨- باسی (حوکمی) نوێژکردن روو به وڵاخ و وشتەر و درهخت و کورتان یان زینی وشتەر

٥٠٧- نافع ده‌ئێ: عه‌بدوڵای کورێ عومەر ﷺ ده‌گێڕێته‌وه که پێغه‌مبه‌ر ﷺ وڵاخه‌که‌ی راده‌گرت و به‌ره‌وپرووی نوێژی ده‌کرد. (نافع ده‌ئێ) وتم: بێم بلێ نه‌ی نه‌گه‌ر وشته‌که‌ روێشت؟ وتی: زین و کورتانه‌که‌ی لێ ده‌کرده‌وه و دایده‌نا له‌به‌رده‌میدا روو به‌ کو‌تاییه‌که‌ی یان به‌شی دواوه‌ی کورتانه‌که‌، نوێژی ده‌کرد، نافع ده‌ئێ: عه‌بدوڵای کورێ عومهریش ﷺ وای ده‌کرد.

٩٩- بَابُ الصَّلَاةِ إِلَى السَّرِيرِ

٥٠٨- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: أَعَدَلْتُمُونَا بِالْكَلْبِ وَالْحِمَارِ؟! لَقَدْ رَأَيْتُنِي مُضْطَجِعَةً عَلَى السَّرِيرِ، فَيَجِيءُ النَّبِيُّ ﷺ فَيَتَوَسَّطُ السَّرِيرَ فَيُصَلِّي، فَأَكْرَهُ أَنْ أَسْنَحَهُ فَأَنْسَلُ مِنْ قَبْلِ رِجْلِي السَّرِيرَ حَتَّى أَنْسَلُ مِنْ لِحَافِي^(٢).

^١ بېروانه: ٤٣٠.

^٢ بېروانه: ٣٨٢.

٩٩- باسی (حوکمی) نوێژکردن روو به نوێن و پێخهف

٥٠٨- ئەسود دەلی: عانیسه عليها السلام وتی: ئێمه‌تان هاوتای سه‌گ و که‌ر کردوو؟ سویند به‌ خوا من خۆم بینوه له‌سه‌ر نوێنی نووستن پراکشابووم، ئینجا پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌هات له‌سه‌ر نیوهرستی نوێنه‌که‌دا نوێژی ده‌کرد ^(١)، منیش پێم ناخۆش بوو پێک پرووبه‌پرووی راست بېمه‌وه و هه‌سته‌مه‌وه، بۆیه له‌لای خواره‌وه‌ی نوێنه‌که‌وه به‌هیوری خۆم ده‌کێشایه‌وه، هه‌تا به‌هیواشی له‌ژێر لیفه‌که‌م ده‌هاتمه‌ دمه‌روه. (واته: وه‌ک ئەوه‌ی به‌به‌رده‌م نوێژمه‌که‌یدا بپۆم).

١٠٠- باب: یَرُدُّ الْمُكَلِّي سَنَ سَرِّ بَيْنَ يَدَيْهِ

وَرَدَّ ابْنُ عُمَرَ فِي التَّشَهُّدِ وَفِي الْكُعْبَةِ وَقَالَ: إِنَّ أَبِي إِلَّا أَنْ تُقَاتِلَهُ، فَقَاتَلَهُ.
٥٠٩- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ قَالَ: حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ. وَحَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ قَالَ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ قَالَ: حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ هِلَالٍ الْعَدَوِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ السَّمَانُ قَالَ: رَأَيْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ فِي يَوْمٍ جُمُعَةٍ يُصَلِّي إِلَى شَيْءٍ يَسْتُرُهُ مِنَ النَّاسِ، فَأَرَادَ شَابٌّ مِنْ بَنِي أَبِي مُعَيْطٍ أَنْ يَجْتَازَ بَيْنَ يَدَيْهِ، فَدَفَعَ أَبُو سَعِيدٍ فِي صَدْرِهِ، فَنَظَرَ الشَّابُّ فَلَمْ يَجِدْ مَسَاعًا إِلَّا بَيْنَ يَدَيْهِ، فَعَادَ لِيَجْتَازَ فَدَفَعَهُ أَبُو سَعِيدٍ أَشَدَّ مِنَ الْأُولَى، فَنَالَ مِنْ أَبِي سَعِيدٍ، ثُمَّ دَخَلَ عَلَى مَرْوَانَ فَشَكَا إِلَيْهِ مَا لَقِيَ مِنْ أَبِي سَعِيدٍ، وَدَخَلَ أَبُو سَعِيدٍ خَلْفَهُ عَلَى مَرْوَانَ، فَقَالَ مَا لَكَ وَلِإِنِّي أَخِيكَ يَا أَبَا سَعِيدٍ؟ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ إِلَى شَيْءٍ يَسْتُرُهُ مِنَ النَّاسِ، فَأَرَادَ أَحَدٌ أَنْ يَجْتَازَ بَيْنَ يَدَيْهِ فَلْيَدْفَعْهُ، فَإِنْ أَبِي فَلْيُقَاتِلْهُ، فَإِنَّمَا هُوَ شَيْطَانٌ. ^(٢)

^١ به‌مجۆره‌ش مانا ده‌کړیت و راسته: نوێنه‌که‌ی ده‌خسته‌تیوان خو‌ی و قیبه‌که‌یه‌وه. إرشاد الساري: ١٥٩/٢.

^٢ بېروانه: ٣٢٧٤.

١٠٠- باسیک: نوێژکه‌ر نه‌هێلتیت که‌س ب‌پروات به‌به‌رده‌میدا

عه‌بدو‌لای کورپی عومهر ﷺ له‌ کاتی ته‌حیاتخوێندن و له‌ که‌عه‌به‌شدا پێگه‌ری کردووه‌ له‌وه‌ی که‌س ب‌پروات به‌ به‌رده‌می نوێژه‌که‌یدا، وه‌ وتووێه‌تی: نه‌که‌ر هه‌ر نه‌که‌راپه‌وه‌ تا به‌ شه‌رکردن نه‌بێ، شه‌ری له‌گه‌ڵدا بکه‌.

٥٠٩- ئه‌بو صالح ده‌لێ: ئه‌بو سه‌عید ؓ وتی: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: هه‌ر ئه‌بو صالح ده‌لێ: ئه‌بو سه‌عیدم ^(١) بینی له‌ پۆژی هه‌ینیدا نوێژی ده‌کرد روو به‌ شتێک بوو بۆیه‌ سوتره‌ له‌ نیوان ئه‌و و خه‌لکه‌که‌دا، گه‌نجێک له‌ بنه‌ماله‌ی ئه‌بو موعیت وستی به‌به‌رده‌میدا تی په‌ریت، ئه‌بو سه‌عیدیش پالی پێوه‌ نا و نه‌یهێلا ب‌پروات، گه‌نجه‌که‌ش سه‌یری کرد هه‌یج پێگه‌یه‌کی نییه‌ له‌ به‌رده‌میوه‌ نه‌بێ، بۆیه‌ جارێکی دیکه‌ گه‌راپه‌وه‌ له‌ به‌رده‌میوه‌ ب‌پروات، ئه‌بو سه‌عیدیش به‌توندر له‌ جاری پێشوو دای به‌ سینگیدا و گێراپه‌وه‌، گه‌نجه‌که‌ش جانیوی دا به‌ ئه‌بو سه‌عید، پاشان پۆشت بۆ لای مه‌پوان ^(٢) شکاتی لا کرد که‌ ئه‌بو سه‌عید چی له‌گه‌ڵدا کردووه‌، ئه‌بو سه‌عیدیش له‌دوایدا چوووه‌ ژوو‌ره‌وه‌ بۆ لای مه‌پوان، مه‌پوان وتی: چی بووه‌ له‌ نیوان تو و برازاکه‌تدا ئه‌ی ئه‌بو سه‌عید؟ ئه‌بو سه‌عید وتی: له‌ پێغه‌مبه‌رم ﷺ بیست فه‌رمووی: ((نه‌که‌ر که‌سیکتان نوێژی ده‌کرد روو به‌ شتێک، کردبوویه‌ سوتره‌ له‌ نیوان خو‌ی و خه‌لکید، ئینجا که‌سیک وستی ب‌پروات به‌به‌رده‌میدا، ئه‌وه‌ با پالی پێوه‌ بنێ و نه‌هێلێ، جا نه‌که‌ر وازی نه‌هینا با شه‌ری له‌گه‌ڵدا بکات، چونکه‌ به‌راستی ئه‌و که‌سه‌ (کاره‌که‌ی کاری) شه‌یتانه‌)).

^١ ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ نیام بوخاری به‌ دوو سه‌نه‌د گێراویه‌ته‌وه‌.

^٢ مه‌پوانی کورپی هه‌که‌می کورپی ئومه‌وی که‌ سالی شه‌ست و پینجی کۆچی مردووه‌. إرشاد الساري: ١٦١/٢.

١٠١- بَابُ إِثْمِ الْمَارِّ بَيْنَ يَدَيْهِ الْمُصَلِّي

٥١٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي النَّضْرِ -مَوْلَى عُمَرَ ابْنِ عَبْدِ اللَّهِ- عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ، أَنَّ زَيْدَ بْنَ خَالِدٍ أَرْسَلَهُ إِلَى أَبِي جُهَيْنٍ يَسْأَلُهُ مَاذَا سَمِعَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي الْمَارِّ بَيْنَ يَدَيْ الْمُصَلِّي؟ فَقَالَ أَبُو جُهَيْنٍ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَوْ يَعْلَمُ الْمَارُّ بَيْنَ يَدَيْ الْمُصَلِّي مَاذَا عَلَيْهِ لَكَانَ أَنْ يَقِفَ أَرْبَعِينَ، خَيْرًا لَهُ مِنْ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ.. قَالَ أَبُو النَّضْرِ: لَا أَدْرِي أَقَالَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، أَوْ شَهْرًا، أَوْ سَنَةً؟.

١٠١- باسی تاوانی ئەو کەسە بە بەردەم نوێژکەردا دەروات

٥١٠- بوسری کورپی سهعید دهلی: زمیدی کورپی خالید ناردی بو لای ئەبو جههم رضی اللہ عنہ تا پرسیری لی بکات چی بیستوو له پیغه مبهری خوا ﷺ دهرباره کیسه به بهردەم نوێژکەردا بروات؟ ئەبو جههمیش وتی: پیغه مبهری خوا ﷺ فەرمووی: ((ئەگەر ئەو کەسە به بهردەم نوێژکەردا دەروات، بیزانیایه چەند تاوانی لەسەرە، ئەو بەیگومان و مستانی چل باشتر بوو بووی لەوێ کە به بهردەمیدا تی پهری))، ئەبو نهزیر^(١) دهلی: نازانم وتی: چل پوژ، یان چل مانگ، یان چل سال.

١٠٢- بَابُ اسْتِقْبَالِ الرَّجُلِ صَاحِبِهِ أَوْ غَيْرِهِ فِي صَلَاتِهِ وَهُوَ يُصَلِّي

وَكَرِهَ عُمَانُ أَنْ يُسْتَقْبَلَ الرَّجُلُ وَهُوَ يُصَلِّي، وَإِنَّمَا هَذَا إِذَا اشْتَغَلَ بِهِ، فَأَمَّا إِذَا لَمْ يَشْتَغَلْ فَقَدْ قَالَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ: مَا بِالْيَتِّ، إِنَّ الرَّجُلَ لَا يَقْطَعُ صَلَاةَ الرَّجُلِ.

^١ ئەبو نهزیر په کیکه لهوانه ی فەرمووده که یان گێراوه تەوه.

١٠٢- باسی ئه‌گهر که‌سێک روو بکاته هاوڕێیه‌که‌ی یان که‌سێکی دیکه له نوێژه‌که‌یدا کاتێ نوێژ ده‌کات

عوسمان رضی الله عنه به نابه‌سه‌ندی داناوه پیاو رووی تێ بکریته له کاتی‌که‌دا نوێژ ده‌کات، بێگومان ئه‌مه له کاتی‌که‌دا به نوێژکه‌رمه‌که بێناگا بکات له نوێژه‌که‌ی، به‌لام ئه‌گهر بێناگای نه‌کات، ئه‌وه زه‌میدی کو‌ری سابیت رضی الله عنه وتووێهتی: من گوێی پێ ناده‌م، چونکه بێگومان پیاو نوێژی پیاو به‌تال ناکاته‌وه (ئه‌گهر له‌به‌رده‌میدا بێ).

٥١١- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ حَلِيلٍ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُسْلِمٍ -يَعْنِي: ابْنَ صُبَيْحٍ- عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنََّّهُ ذَكَرَ عِنْدَهَا مَا يَقْطَعُ الصَّلَاةَ فَقَالُوا: يَقْطَعُهَا الْكَلْبُ وَالْحِمَارُ وَالْمَرْأَةُ. قَالَتْ قَدْ جَعَلْتُمُونَا كِلَابًا؟ لَقَدْ رَأَيْتُ النَّبِيَّ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - يُصَلِّي، وَإِنِّي لَبَيِّنَةٌ وَبَيِّنَ الْقِبْلَةَ، وَأَنَا مُضْطَجِعَةٌ عَلَى السَّرِيرِ، فَتَكُونُ لِي الْحَاجَّةُ، فَأَكْرَهُ أَنْ أَسْتَقْبِلَهُ فَأَنْسَلُ انْسِلَالًا. وَعَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ نَحْوَهُ^(١).

٥١١- مه‌سروق ده‌گێڕیته‌وه له عایشه‌وه رضی الله عنها که له‌لای ئه‌ودا باسی ئه‌و شتانه کرا که نوێژ ده‌بێ و به‌تالی ده‌کاته‌وه، وتیان: سه‌گ و گوێدێژ و ئاهه‌رت نوێژ به‌تال ده‌که‌نه‌وه (ئه‌گهر تێ په‌رن به به‌رده‌م نوێژکه‌ردا)، عایشه‌ش وتی: به‌راستی ئێمه‌تان کردووه به سه‌گ؟ بێگومان پێغه‌مبه‌رم صلی الله علیه و آله بێنیوه نوێژی ده‌کرد، منیش له نیوان ئه‌و و قیبه‌دا له‌سه‌ر نوێنی خه‌وتن ڕاکشایووم، جا ئیش و پێویستییه‌کم ده‌بوو، پێم ناخۆش بوو ڕووبه‌رووی پێغه‌مبه‌ر صلی الله علیه و آله هه‌سته‌مه‌وه، بۆیه به‌هێواشی له‌ژێر پێخه‌فه‌که ده‌هاته‌م ده‌رمه‌وه. هه‌روه‌ها به وێنه‌ی ئه‌و هه‌رمووده ئه‌عمه‌ش له ئێره‌یه‌مه‌وه، ئه‌ویش له ئه‌سه‌رده‌مه‌وه له عایشه‌ گێڕاویه‌ته‌وه.

١٠٣- بَابُ الصَّلَاةِ خَلْفَ النَّائِمِ

٥١٢- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي وَأَنَا رَاقِدَةٌ مُعْتَرِضَةٌ عَلَى فِرَاشِهِ، فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يُوتِرَ أَقْظَنِي فَأَوْتَرْتُ^(١).

١٠٣- باسی نوێژکردن له‌پشت که‌سیکی خه‌وتوووه (دروسته)

٥١٢- عایشه رضی اللہ عنہا ده‌لی: پیغه‌مبەر ﷺ نوێژی ده‌کرد، منیش له‌سه‌ر نوینه‌که‌ی راکشابووم و خه‌وتبووم، جا کاتی بیویستایه نوێژی وێتر بکات، خه‌به‌ری ده‌کرده‌وه و نوێژی وێتر ده‌کرد.

١٠٤- بَابُ التَّطَوُّعِ خَلْفَ الْمَرَأَةِ

٥١٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي النَّضْرِ -مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ-، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهَا قَالَتْ: كُنْتُ أَنَا بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَرَجُلَايَ فِي قِبْلَتِهِ، فَإِذَا سَجَدَ عَمَرَنِي فَقَبَضْتُ رِجْلِي، فَإِذَا قَامَ بَسَطْتُهَا. قَالَتْ: وَالْبَيُوتُ يُؤْمَنُ لَيْسَ فِيهَا مَصَابِيحُ^(٢).

١٠٤- باسی ئه‌نجامدانی نوێژی سوننه‌ت له‌پشت

ئا‌فره‌ته‌وه (دروسته)

٥١٣- عایشه‌ی رضی اللہ عنہا خێزانی پیغه‌مبەر ﷺ ده‌لی: من له‌به‌رده‌م پیغه‌مبهری خوادا ﷺ ده‌خه‌وتم هه‌ردوو قاچم له‌ رووی قیبله‌که‌ی ئه‌وه‌وه بوو، جا کاتی

^١ ب‌روانه: ٣٨٢.

^٢ ب‌روانه: ٣٨٢.

سوژدهی ببردایه دمیدا له قاچم، منیش ههردوو قاچم هه‌لده‌کیشا، نینجا که هه‌لده‌سایه‌وه قاچه‌کانم درێژ ده‌کرده‌وه. وه عایشه رضی الله عنها ده‌لی: له‌و کات و رۆژگارهدا مالان چرایان تیدا نه‌بوو.

١٠٥- بابُ مَنْ قَالَ: لَا يَقْطَعُ الصَّلَاةُ شَيْءٌ

٥١٤- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، عَنْ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ. قَالَ الْأَعْمَشُ: وَحَدَّثَنِي مُسْلِمٌ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ ذَكَرَ عِنْدَهَا مَا يَقْطَعُ الصَّلَاةَ: الْكَلْبُ وَالْجِمَارُ وَالْمَرْأَةُ، فَقَالَتْ: سَهْتُمُونَا بِالْحُمْرِ وَالْكِلَابِ؟ وَاللَّهِ لَقَدْ رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يُصَلِّي، وَإِنِّي عَلَى السَّرِيرِ- بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ- مُضْطَجِعَةٌ فَتَبْدُو لِي الْحَاجَةُ، فَأَكْرَهُ أَنْ أَجْلِسَ فَأُوذِيَ النَّبِيُّ ﷺ فَأَنْسَلَ مِنْ عِنْدِ رَجُلَيْهِ^(١).

١٠٥- باسی ئه‌وهی ده‌لی: هه‌چ شتیک نوێژ به‌تال ناکاته‌وه (تیپهری به‌ به‌رده‌م نوێژکه‌ردا)

٥١٤- ئه‌سوود و مه‌سروق ده‌گێڕنه‌وه له عایشه‌وه رضی الله عنها که لای ئه‌ودا باسی ئه‌و شتانه کرا که نوێژ به‌تال ده‌کاته‌وه، که: سه‌گ و گوێدرێژ و ئافرمته، عایشه‌ش وتی: ئیمه‌تان به‌ گوێدرێژ و سه‌گ چوواندوووه؟! سویند به‌ خوا پیغه‌مبه‌رم ﷺ بینیه‌ نوێژی کردوو، منیش ڕاکشاوم له‌سه‌ر نوینه‌که -له‌ نیوان پیغه‌مبه‌ر ﷺ و قیبله‌که‌یدا، جا ئیشیکم بو‌ پهی‌دا بو‌وه، هه‌زم نه‌کردوو (پرووبه‌رووی) هه‌لسمه‌وه ئه‌زیه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بده‌م، بو‌یه له‌لای خواره‌وه‌ی نوینه‌که‌وه به‌هێواشی ده‌هاته‌مه‌ دهرده‌وه.

^١ بر‌وانه: ٣٨٣.

٥١٥- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ قَالَ: أَخْبَرَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ أَخِي ابْنِ شِهَابٍ أَنَّهُ سَأَلَ عَمَّهُ عَنِ الصَّلَاةِ يَقْطَعُهَا شَيْءٌ، فَقَالَ: لَا يَقْطَعُهَا شَيْءٌ، أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ: لَقَدْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقُومُ فَيُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ، وَإِنِّي لَمُعْرِضَةٌ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ عَلَى فِرَاشِ أَهْلِهِ^(١).

٥١٥- ئیبنو شیهاب د‌م‌گ‌یر‌پ‌ته‌وه که پرس‌یاری له مامه‌ی کردووه: ج شت‌یک نوێز به‌ت‌ال د‌م‌ک‌اته‌وه (که له‌پ‌ی‌شته‌وه ت‌ی په‌ر‌ی)؟ نه‌و‌یش و‌ت‌وو‌یه‌تی: ه‌یج شت‌یک نوێز به‌ت‌ال ناک‌اته‌وه، ع‌ور‌وه‌ی ک‌ور‌ی ز‌وبه‌یر بو‌ی گ‌یر‌پ‌امه‌وه که ع‌ائ‌ی‌شه‌ی خ‌یز‌انی پ‌ی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ ده‌ل‌ی: به‌ر‌است‌ی پ‌ی‌غه‌م‌به‌ری خوا ﷺ له شه‌ودا هه‌ل‌ده‌سا شه‌ونوێزی د‌م‌کرد له‌سه‌ر نوێنی خ‌یز‌انی، له‌و ک‌اته‌دا م‌ن‌یش له نی‌وان نه‌و و ق‌ی‌بله‌دا ر‌اک‌ش‌اب‌ووم.

١٠٦- بَابُ: إِذَا حَمَلَ جَارِيَةٌ صَغِيرَةً عَلَى عُنُقِهِ فِي الصَّلَاةِ

٥١٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَامِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ سُلَيْمٍ الزُّرْقِيِّ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي وَهُوَ حَامِلٌ أُمَامَةً بِنْتُ زَيْنَبَ بِنْتُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَلَأَبِي الْعَاصِ بْنِ رَبِيعَةَ بْنِ عَبْدِ شَمْسٍ، فَإِذَا سَجَدَ وَضَعَهَا، وَإِذَا قَامَ حَمَلَهَا^(٢).

١٠٦- باسیک: ئەگەر نوێژ‌کەر کچۆ‌له‌یه‌ک به‌سه‌ر شان و ملیه‌وه ب‌یت له‌کاتی نوێژ‌کرد‌ندا

٥١٦- ئەبو قه‌تاده‌ی نه‌ن‌صار‌ی ﷺ د‌م‌گ‌یر‌پ‌ته‌وه: که پ‌ی‌غه‌م‌به‌ری خوا ﷺ نوێزی د‌م‌کرد، له‌و ک‌اته‌دا نو‌مامه‌ی ک‌چی زه‌ینه‌بی ک‌چی پ‌ی‌غه‌م‌به‌ری خوا ﷺ (له‌سه‌ر

^١ ب‌روانه: ٣٨٢.

^٢ ب‌روانه: ٥٩٩٦.

ملی) هه لگرتبوو، ههروها (زمینهب کچی) نه بو عاصی کورێ ڕهبعه ی کورێ
عهبدی شهمس بوو، جا کاتی (پێغه مبه ر ﷺ) سوژده ی بېردایه دايدمنا و کاتی
هه لدهسایه وه هه لیده گرته وه.

١٠٧- باب: الصلاة إلى فراش فيه خائض

٥١٧- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ زُرَّارَةَ قَالَ: أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ عَنِ الشَّيْبَانِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادٍ بْنِ
الْهَادِ قَالَ: أَخْبَرَنِي خَالَتِي مَيْمُونَةُ بِنْتُ الْحَارِثِ قَالَتْ: كَانَ فِرَاشِي حَيْثَ أَلْمُصَلِّي النَّبِيُّ ﷺ
فَرُبَّمَا وَقَعَ ثَوْبُهُ عَلَيَّ وَأَنَا عَلَى فِرَاشِي.^(١)

١٠٧- باسیک: ئەگەر کەسیک نوێژ بکات

ڕوو به نوێنیک ئافرهتی چه یزدارێ تیدا بێ

٥١٧- عهبدوڵای کورێ شه دادی کورێ هاد ده لێ: مهيمونه ی کچی حاریسه ی
بوورم ﷺ بۆی گیرامه وه وتی: نوینی خه وتنه که م له پال نوێژه کهه ی
پێغه مبه ردا ﷺ بوو، بۆیه هه ندی جار جله کانی به ر من ده که وت، له کاتی که دا
من له سه ر نوێنه کهه ی خۆم بووم.

٥١٨- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ سُلَيْمَانُ
حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَّادٍ قَالَ: سَمِعْتُ مَيْمُونَةَ تَقُولُ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي وَأَنَا إِلَى جَنْبِهِ
نَائِمَةٌ، فَإِذَا سَجَدَ أَصَابَنِي ثَوْبُهُ، وَأَنَا حَائِضٌ. وَزَادَ مُسَدَّدٌ، عَنْ خَالِدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ
الشَّيْبَانِيُّ: وَأَنَا حَائِضٌ.^(٢)

^١ بېروانه: ٣٣٣.

^٢ بېروانه: ٣٣٣.

٥١٨- عه‌بدو‌لای کوری شه‌داد ده‌لی: له‌ مه‌یمونه‌م ﷺ بیست ده‌یوت: پێغه‌مبه‌ر ﷺ نوێژی ده‌کرد، منیش له‌ته‌نیشتی‌دا خه‌وتبووم، جا کاتی سوژده‌ی ده‌برد، پۆشاکه‌که‌ی به‌رم ده‌که‌وت، له‌و کاته‌دا من له‌ هه‌یزدا بووم. هه‌روه‌ها موسه‌ده‌م له‌ خالی‌ده‌وه‌ گێراویه‌ته‌وه‌ و ده‌لی: سوله‌یمانی شه‌یبانی بۆی گێراینه‌وه‌ به‌م زیاده‌وه‌: وه‌ من له‌و کاته‌دا له‌ هه‌یزدا بووم.

١٠٨- بَابُ: هَلْ يَغْمُرُ الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ عِنْدَ السُّجُودِ لِكَيْ يَسْجُدَ؟

٥١٩- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا الْقَاسِمُ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: بِنَسَمَا عَدَلْتُمُونَا بِالْكَلْبِ وَالْجِمَارِ؟! لَقَدْ رَأَيْتُنِي وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي، وَأَنَا مُضْطَجِعَةٌ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ، فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَسْجُدَ غَمَزَ رِجْلِي فَقَبَضْتُهَا^(١).

١٠٨- باسیک: ئایا پیاو له‌ کاتی سوژده‌دا ده‌کو‌تی‌ته‌ خێزانی بو‌ئه‌وه‌ی (ریگای بکاته‌وه‌) سوژده‌ ببات؟

٥١٩- عایشه ﷺ ده‌لی: چه‌ند خراپه‌ که‌ ئی‌مه‌تان جواندوو‌ه به‌ سه‌گ و گوێدریژ، سوێند به‌ خوا خو‌م دیومه‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نوێژی کردوو‌ه، منیش له‌ نیوان ئه‌و و قیبه‌له‌دا ڕاکشاوم، جا که‌ بیویستایه‌ سوژده‌ ببات، ده‌یکوتایه‌ قاچه‌کانم، منیش قاچه‌کانم هه‌ل‌ده‌کی‌شا.

١٠٩- بَابُ الْمَرْأَةِ تَطْرُقُ عَنِ الْمُكَلِّيِّ شَيْئًا مِنَ الْأَذَى

٥٢٠- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ السُّرْمَارِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ

^١ بې‌روانه: ٣٨٢.

قَائِمٌ يُصَلِّي عِنْدَ الْكَعْبَةِ، وَجَمَعَ قُرَيْشٌ فِي مَجَالِسِهِمْ إِذْ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ: أَلَا تَنْظُرُونَ إِلَى هَذَا الْمُرَائِي، أَيُّكُمْ يَقُومُ إِلَى جَزُورِ آلِ فُلَانٍ، فَيَعْمِدُ إِلَى فَرْثِهَا وَدَمِهَا وَسَلَاهَا فَيَجِيءُ بِهِ، ثُمَّ يُمِيلُهُ حَتَّى إِذَا سَجَدَ وَضَعَهُ بَيْنَ كَتِفَيْهِ؟ فَأَنْبَعَثَ أَشْقَاهُمْ، فَلَمَّا سَجَدَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَضَعَهُ بَيْنَ كَتِفَيْهِ، وَتَبَتِ النَّبِيُّ ﷺ سَاجِدًا، فَضَحِكُوا حَتَّى مَالَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ مِنَ الضَّحِكِ، فَأَنْطَلَقَ مُنْطَلِقًا إِلَى فَاطِمَةَ عَلَيْهَا السَّلَامُ وَهِيَ جُوزِرِيَّةٌ، فَأَقْبَلَتْ تَسْعَى، وَتَبَتِ النَّبِيُّ ﷺ سَاجِدًا حَتَّى أَلْقَتْهُ عَنْهُ، وَأَقْبَلَتْ عَلَيْهِمْ تَسْبُحُهُمْ، فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الصَّلَاةَ قَالَ: اللَّهُمَّ عَلَيْنِكَ بِقُرَيْشٍ، اللَّهُمَّ عَلَيْنِكَ بِقُرَيْشٍ، اللَّهُمَّ عَلَيْنِكَ بِقُرَيْشٍ. ثُمَّ سَمَى: اللَّهُمَّ عَلَيْنِكَ بِعَمْرِو بْنِ هِشَامٍ، وَعُقْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ، وَسَيْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ، وَالْوَلِيدَ بْنَ عُتْبَةَ، وَأُمَيَّةَ بْنَ خَلْفٍ، وَعُقْبَةَ بْنَ أَبِي مُعَيْطٍ، وَعُمَارَةَ بْنَ الْوَلِيدِ.. قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: فَقَالَ اللَّهُ: لَقَدْ رَأَيْتُهُمْ صَرَغَى يَوْمَ بَدْرٍ، ثُمَّ سَجُّوا إِلَى الْقَلْبِ قَلْبٍ بَدْرٍ، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: وَأَتَيْعَ أَصْحَابِ الْقَلْبِ لَعْنَةُ^(١).

١٠٩- باسی ئافرهت شتیکی پیس به سهر نوێژکه ره وه بیت

لای ببات

٥٢٠- عه بدولا ﷺ دهلی: له کاتی کدا پیغه مبهری خوا ﷺ له پهنا که عبهدا و مستابوو نوێژی دهکرد، کۆمه ئیکیش له هورمیشیهکان له شوینی دانیشتنه که یاندا دانیشتبوون، که سیک له نیویاندا وتی: ئه وه بۆ سهیری ئهم کابرا پیا بازه ناکهن، کام له ئیوه دمروات بۆ مائی فلان کهس و شتریکیان سهر بریوه، شیاکه و خوین و ورگ و پیکۆلهکانی دینی، پاشان چاومروانی موحه ممه د بکات تا دمروات به سوژدهدا، بیخاته نیوان ههردوو شانیه وه؟ جا ناله بارتیرینیان

^١ برهانه: ٢٤٠.

رۆیشت (و هینای)، ئینجا کاتێ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ چوووه‌ سوژده‌وه‌ خسته‌ی
نیوان هه‌ردوو شانی، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ هه‌ر له‌ سوژده‌دا مایه‌وه‌، ئه‌وانیش
دمستیان کرد به‌ پیکه‌نین، هه‌تا که‌وتن به‌سه‌ر په‌کدیدا له‌ پیکه‌نینا، جا
که‌سیک^(١) رۆیشت بۆ لای فاتیمه‌ ﷺ (ی کچی پێغه‌مبه‌ر ﷺ)، که‌ ئه‌و کاته‌
فاتیمه‌ که‌چۆله‌یه‌ک بوو، فاتیمه‌ش به‌په‌له‌ هات، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ له‌ سوژده‌دا
ماپۆیه‌وه‌، هه‌تا فاتیمه‌ پێسایه‌که‌نی لابرده‌ به‌سه‌ریه‌وه‌، وه‌ (فاتیمه‌) رپووی کرده‌
قورمیشیه‌کان، ده‌ستی کرد به‌جێ‌و‌دان پێیان، جا کاتێ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ
نوێژمه‌که‌ی ته‌واو کرد، فه‌رمووی: ((خوایه‌ تۆله‌ له‌ قورمیش به‌سه‌نی، خوایه‌ تۆله‌
له‌ قورمیش به‌سه‌نی، خوایه‌ تۆله‌ له‌ قورمیش به‌سه‌نی))، پاشان ناوی بردن و
فه‌رمووی: ((خوایه‌ تۆله‌ به‌سه‌نی له‌ عه‌مری کورپی هیشام و، عوتبه‌ی کورپی
رهبیعه‌ و شه‌یبه‌ی کورپی رهبیعه‌ و وه‌لیدی کورپی عوتبه‌ و ئومه‌یه‌ی کورپی
خه‌له‌ف و عوتبه‌ی کورپی ئه‌بو موعیت و عوماړه‌ی کورپی وه‌لید)). عه‌بدوللا وتی:
جا سویند به‌ خوا هه‌موویانم له‌ رۆژی به‌دردا (به‌که‌وژراوی) بینی که‌وتبوون،
پاشان راگێشران بۆ نیو بیریک که‌ بیریک بوو له‌ به‌در (و هه‌رێ درانه‌ نیویه‌وه‌)،
پاشان پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((ئه‌وانه‌ی له‌م بیرمدان نه‌فرینیان به‌دوادا
رۆیشت)).

^١ له‌وانه‌یه‌ عه‌بدولای کورپی مه‌سعود بووبێت. بره‌وه‌: إرشاد الساري: ١٧١/٢.

ﷺ) دا بوو، پێش ئەوه خۆرمکه بهرز بێته‌وه و نهمیئێ. (مه‌به‌ستی ئەومه‌یه له نزیکی خۆرئاوا بووندا نوێژی عه‌سری کردووه).

٢- بابُ قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿مُحْسِنِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ

الْمُشْرِكِينَ ۝﴾ الروم

٥٢٣- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ-هُوَ ابْنُ عَبَّادٍ- عَنْ أَبِي جَمْرَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَدِمَ وَفَدُ عَبْدُ الْقَيْسِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالُوا إِنَّا مِنْ هَذَا الْحَيِّ مِنْ رَبِيعَةَ، وَلَسْنَا نَصِلُ إِلَيْكَ إِلَّا فِي الشَّهْرِ الْحَرَامِ، فَمُرْنَا بِشَيْءٍ نَأْخُذَهُ عَنْكَ، وَنَدْعُو إِلَيْهِ مَنْ وَرَاءَنَا. فَقَالَ: أَمُرْكُمْ بِأَرْبَعٍ، وَأَنْهَأَكُمْ عَنْ أَرْبَعٍ: الْإِيمَانِ بِاللَّهِ - ثُمَّ فَسَّرَهَا لَهُمْ: شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّي رَسُولُ اللَّهِ- وَإِقَامُ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءُ الزَّكَاةِ، وَأَنْ تُؤَدُّوا إِلَيَّ خُمْسَ مَا غَنِمْتُمْ، وَأَنْتَهَى عَنِ الدَّبَاءِ، وَالْحَنْتَمِ، وَالْمُقَيْرِ، وَالنَّقِيرِ.^(١)

٢- باسی ئەم فەرما ییشتە خۆی بهرز و بلند:

(بگه‌ڕێنه‌وه بۆ لای خوا و لای بترسن و به‌چاکی نوێژه‌کانتان به‌جێ بینن وه له هاه‌وه‌لدانه‌ران مه‌بن)

٥٢٣- ئیبنو عه‌باس ﷺ ده‌لی: چه‌ند که‌سیکی هۆزی عه‌بدولقه‌یس به نوێنه‌رایه‌تی هاتنه خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و وتیان: ئیمه له هۆزی ر‌مبیعه‌ین، له‌و مانگانه‌دا نه‌بی جه‌نگی تیدا چه‌رامه ناتوانین بگه‌ینه خزمه‌ت، که‌واته فەرمانمان پێ ده‌ به‌شتی که لیت و مرگ‌رین، ئەو خه‌لکانه‌شی بۆ بانگ بکه‌ین که به‌جیمان ه‌یشتوون (له تایفه‌که‌مان)، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ فەرمووی: ((فەرمانتان پێ دهمه‌ به جوار شت و ر‌یگ‌ریشان لی ده‌که‌م

له چوار شت: باومرېوون به خوا))، پاشان پروونی کردموه بۆیان (نهو چواره چین):
 ((شایه تومانهینانه که هیچ پهراویکی راست نییه جگه له خوا، وه بیگومان من
 پیغه مبهری خوام، وه نوێژکردن، وه زمکاتدان، وه دهبی پینجیهکی نهوهی بهغه نیمهت
 دمێگرن بیدمن، وه رێگری دهکهم له (خواردنهوه لهنیو) کولهکهی هه لکۆلراو و کوپه و
 دمفری هه لکۆلراو له بنی دارخورما و کوپه ی قیر و زهفت تیهه لساو))^(١).

٣- بَابُ الْبَيْعَةِ عَلَى إِقَامِ الصَّلَاةِ

٥٢٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنَا قَيْسٌ، عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: بَايَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَى إِقَامِ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَالنَّصْحِ لِكُلِّ مُسْلِمٍ^(٢).

٣- باسی پهیمانان له سهر به جیهینانی نوێژ

٥٢٤- جهریری کوری عهبدوڵا ﷺ دهلی: پهیمانم دا به پیغه مبهری خوا ﷺ
 له سهر به جیهینانی نوێژ و زمکاتدان و نامۆزگاریکردنی هه موو موسوڵمانیک.

٤- بَابُ: الصَّلَاةُ كَفَّارَةٌ

٥٢٥- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنِ الْأَعْمَشِ قَالَ: حَدَّثَنِي شَقِيقٌ قَالَ: سَمِعْتُ حَذِيفَةَ قَالَ: كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَقَالَ: أَيُّكُمْ يَحْفَظُ قَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي الْفِتْنَةِ؟ قُلْتُ: أَنَا، كَمَا قَالَهُ. قَالَ إِنَّكَ عَلَيْهِ -أَوْ عَلَيْهَا- لَجَرِيءٌ. قُلْتُ: فِتْنَةُ الرَّجُلِ فِي أَهْلِهِ وَمَالِهِ

^١ نهو چوار دهفره هوی قه دهغه کردنیان نهوهیه نهگهر سرکه و دوشاویان تی بکری، زوو دهبنه عارهق، هه ندتی له زانایان دهئین: هوی چهرامکردنیان له بهر نهوهیه نهو چوار شته عارهقیان تیا دروست دهکرا، تا نه بیته هوی گهرا نهوه بو عارهق خواردنهوه، بۆیه دواي دنیابوون له وهی ناگه رته نهوه سهری، هه موویان به کارهیتانیان هه لال کرایه وه.

^٢ بپروانه: ٥٧.

وَوَلَدِهِ وَجَارِهِ تَكْفُرُهَا الصَّلَاةُ وَالصَّوْمُ وَالصَّدَقَةُ وَالْأَمْرُ وَالنَّهْيُ.. قَالَ لَيْسَ هَذَا أُرِيدُ، وَلَكِنْ الْفِتْنَةُ الَّتِي مَوْجُ كَمَا مَوْجُ الْبَحْرِ. قَالَ: لَيْسَ عَلَيْكَ مِنْهَا بَأْسٌ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، إِنَّ بَيْنَكَ وَبَيْنَهَا بَابًا مَخْلَقًا. قَالَ: أَيُكْسَرُ أَمْ يُفْتَحُ؟ قَالَ: يُكْسَرُ. قَالَ: إِذَا لَا يُغْلَقُ أَبَدًا. قُلْنَا أَكَانَ عُمَرُ يَعْلَمُ الْبَابَ؟ قَالَ: نَعَمْ، كَمَا أَنَّ دُونَ الْعَدِ اللَّيْلَةَ، إِنِّي حَدَّثْتُهُ بِحَدِيثٍ لَيْسَ بِالْأَعْلَى. فَهَبْنَا أَنْ نَسْأَلَ حَدِيثَهُ، فَأَمَرْنَا مَسْرُوقًا، فَسَأَلَهُ، فَقَالَ: الْبَابُ عُمَرُ^(١).

٤- باسیک: نویژکردن سره‌روهیه (بو گونا‌هه‌کان)

٥٢٥- حوزمیفه ﷺ ده‌لی: له‌لای عومه‌ردا ﷺ دانیشتبووین، وتی: کامتان دهرباره‌ی ئازاوه و به‌لا فهرمووده‌ی پیغه‌مبه‌ری خوای ﷺ له‌به‌ره؟ وتم: من له‌به‌رمه، عومه‌ر وتی: بیگومان تۆ چاونه‌ترسی سه‌بارت به پیغه‌مبه‌ر ﷺ یان سه‌بارت به‌و فهرمووده‌یه. وتم: به‌لا و ناشوب و تاوان که تووشی مروّف دهبین به‌هوی که‌سوکار و مال و منداڵ و دراوسێیه‌وه، نویژ و پۆزوو و مالبه‌خشین و فهرمان به‌چاکه و پێگری له‌خرابه‌ی ده‌یسپێته‌وه، عومه‌ر وتی: ئەم جوّره‌م ناوی، به‌لکوو ئەو ئازاوه‌م ده‌وی که وه‌ک شه‌پۆلی دهریا شه‌پۆل دمدات. حوزمیفه وتی: ئەو ئازاوه‌یه هیچ زیانیکی بو تۆ نابێ ئە‌ی گه‌وره‌ی ئیمانداران، چونکه به‌راستی له‌نیوان تۆ و ئەو ئازاوه‌دا دهرگایه‌کی داخراو هه‌یه، عومه‌ر وتی: ئایا ئەو دهرگا ده‌شکێنری یان ده‌کریته‌وه؟ حوزمیفه وتی: ده‌شکێنری، عومه‌ر وتی: که‌واته هه‌تاهه‌تایه داناخریته‌وه، (شه‌قیق ده‌لی): وتمان به‌ حوزمیفه: ئایا عومه‌ر ده‌یزانی ئەو دهرگایه‌ چیه‌؟ حوزمیفه وتی: به‌لی ده‌یزانی وه‌ک چۆن ده‌زانری ئە‌مه‌شو پێش سه‌به‌ینییه، بیگومان من فهرمووده‌یه‌کم بو گێرایه‌وه هیچ هه‌له و تێکه‌ل و پێکه‌لییه‌کی تیدا نییه، (شه‌قیق ده‌لی): ترساین پرسیار

^١ بروانه: ١٤٣٥، ١٨٩٥، ٣٥٨٦، ٧٠٩٦.

له حوزمیفه بکهین، بۆیه داوام له مهسروق کرد نهو پهرسیاری لی کرد (دهرگا که کێیه؟)، وتی: دهرگا که عومه ره.

٥٢٦- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِي عُمَانَ النَّهْدِيِّ، عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّ رَجُلًا أَصَابَ مِنْ امْرَأَةٍ قُبْلَةً، فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَأَخْبَرَهُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي الْأَثَارِ وَزُلْفَا مِنْ أَلِيلٍ إِنْ أَحْسَنْتَ يُذْهِبَنَّ السَّيِّئَاتِ﴾ (١٣٣) هود. فَقَالَ الرَّجُلُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلِي هَذَا؟ قَالَ: لِيَجْمَعَ أُمَّتِي كُلُّهُمْ. ^(١)

٥٢٦- ئیبنو مهسعود ؓ دهلی: پیاویک ماچی له ئافهرمتیک کرد، ئینجا هاته خزمهتی پیغه مبهه ؓ و ههواله کهی بو گێرپایه وه، بهو هوپیه وه خوای گه ورهش ئهم نایمه تهی دابه زاند: (له مسهر و نهوسهری رۆژ و له بهشیکی شهودا نوێژ بکه، چونکه بهراستی کردهوه چاکه کان کردهوه خرابه کان لادمه بن و دهمانسرنه وه)، جا پیاومکهش وتی: ئه ی پیغه مبهه ری خوا ؓ ئه مه هه ر بو منه؟ فهرمووی: ((ئهمه بو هه موو ئوممه ته که مه تی کرا)).

٥- بابُ فَضْلِ الصَّلَاةِ لَوَقْتِهَا

٥٢٧- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ هِشَامُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: الْوَلِيدُ بْنُ الْعِزَّارِ أَخْبَرَنِي قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَمْرٍو الشَّيْبَانِيَّ يَقُولُ: حَدَّثَنَا صَاحِبُ هَذِهِ الدَّارِ - وَأَشَارَ إِلَى دَارِ عَبْدِ اللَّهِ - قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ: أَيُّ الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ؟ قَالَ: «الصَّلَاةُ عَلَى وَقْتِهَا». قَالَ:

ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: ثُمَّ بَرُّ الْوَالِدَيْنِ.. قَالَ ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ.. قَالَ حَدَّثَنِي بِهِنَّ وَلَوْ اسْتَرْذَتُهُ لَرَاذَنِي^(١).

٥- باسی گه‌وره‌یی نوێژکردن له سه‌ره‌تای کاته‌که‌یدا

٥٢٧- ئەبو عەمری شەیبانی دەلی: خاوەنی ئەو ماله بۆی گیراينه‌وه -
 ئاماژه‌ی کرد بۆ مائی عەبدولای کوری مەسعود ؓ- وتی: پرسیارم له
 پێغه‌مبەر کرد ؓ کام کردەوه لای خوا خوشە‌ویستەرە؟ فەرمووی:
 ((نوێژکردن له سه‌ره‌تای کاته‌که‌یه‌وه)), وتی: پاشان چ کردە‌وه‌یه‌کی دیکه؟
 فەرمووی: ((پاشان چاکه‌کردن له‌گە‌ڵ دایک و باوکدا)), وتی: پاشان چی
 دیکه؟ فەرمووی: ((جیهاد و تیکۆشان له‌پێناو ئایینی خوادا)), عەبدولای وتی:
 ئەمانه پێغه‌مبەری خوا ؓ پێی وتم و بۆی باس کردم، وه ئەگەر پرسیار
 زیاترم بک‌ردایه وه‌لامی زیاتری د‌م‌د‌امە‌وه.

٦- باب: الصَّلَاةُ الْخَمْسُ كَفَّارَةٌ

٥٢٨- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ حَمْرَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي حَازِمٍ وَالْدَّرَاوَزْدِيُّ، عَنْ يَزِيدَ عَنْ
 مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ
 ﷺ يَقُولُ: أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَنَّ نَهْرًا بَيْنَ آبَابِ أَحَدِكُمْ، يَغْتَسِلُ فِيهِ كُلُّ يَوْمٍ خَمْسًا، مَا تَقُولُ ذَلِكَ
 يُبْقِي مِنْ دَرَنِهِ؟ قَالُوا لَا يُبْقِي مِنْ دَرَنِهِ شَيْئًا. قَالَ: فَذَلِكَ مِثْلُ الصَّلَاةِ الْخَمْسِ، يَمْحُو
 اللَّهُ بِهَا الْخَطَايَا..

^١ بر‌وانه: ٢٧٨٢، ٥٩٧٠، ٧٠٣٤.

٦- باسیک: پینج نوێژه که سه ره وهن (بو تاوانه کان)

٥٢٨- نه بو هورمیره ﷺ دهگیرێته وه که له پیغه مبهری خوی ﷺ بیست دمیغه رموو: ((بیم بلین نه گهر روو باریک له بهر دمرگای که سیکتاندا بیت، هه موو رۆژیک پینج جار خوی لی بشوات چی دهلییت ئه و خوشوردنه هه ج چلک دههیلێ (به لاشه یه وه؟))، وتیان: نه خیر هه ج چلکی بیوه ناهیلێ، هه رمووی: ((ئه وهی و ترا نموونه ی پینج نوێژه هه رزه که یه، خوا تاوانه کانی بی لادمبات و نایهیلێ)).

٧- بابُ تَضِیِیْعِ الصَّلَاةِ عَنْ وَقْتِهَا

٥٢٩- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ حَدَّثَنَا مَهْدِيٌّ، عَنْ غِيْلَانَ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ مَا أَعْرِفُ شَيْئًا مِمَّا كَانَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ. قِيلَ: الصَّلَاةُ. قَالَ: أَلَيْسَ ضَيَعْتُمْ مَا ضَيَعْتُمْ فِيهَا؟

٧- باسی فهوتاندنی نوێژ له کاته که ی خوی

٥٢٩- ئه نهس ﷺ دهلی: هه ج شتیک نانا سه مه وه له وهی له سه رده می پیغه مبهردا ﷺ هه بوو، و ترا: نوێژ (وهک خوی نه ما و ته وه؟) ئه نهس وتی: مه گهر ئه و یشتان نه فه و تاندوه به وش یوهی فه و تاندوو تانه له نوێژه کانداندا. (واته: له کاتی خویاندا ئه نه جامیان نادهن، یان دمیانه فه و تینن).

٥٣٠- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ زُرَّارَةَ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ وَاصِلٍ أَبُو عُبَيْدَةَ الْحَدَّادُ، عَنْ عُمَانَ بْنِ أَبِي رَوَادٍ أَخِي عَبْدِ الْعَزِيزِ قَالَ: سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ يَقُولُ: دَخَلْتُ عَلَى أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ بِدِمَشْقَ وَهُوَ يَبْكِي، فَقُلْتُ: مَا يُبْكِيكَ؟ فَقَالَ: لَا أَعْرِفُ شَيْئًا مِمَّا أَدْرَكْتُ إِلَّا هَذِهِ

الصَّلَاةَ، وَهَذِهِ الصَّلَاةُ قَدْ صُيِّعَتْ. وَقَالَ بَكْرٌ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرِ الْبُرْسَانِيُّ، أَخْبَرَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي رَوَادٍ نَحْوَهُ.

٥٣٠- زوهری دهلی: رویشتم بو لای ئەنەسی کورپی مالیک لە دیمەشق لەو کاتەدا دەگریا، منیش وتم: بۆچی دەگری؟ وتی: هیچ لەو شتانەی بینییومه نایناسمەووە جگە لەم نوێژە، ئەم نوێژەش فەوتینراوە و گوێراوە. وێنەی ئەم فەرموودە بەم سەنەدەش گیردراوەتەو: بەکر دهلی موحەممەدی کورپی بەگری بۆرسانی بۆی گیرامەووە وتی: عوسمانی کورپی ئەبو رەواد بۆی گیرامەووە.

٨- بَابُ: الْمَصْلِيُّ يُنَاجِي رَبَّهُ ﷺ

٥٣١- حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا صَلَّى يُنَاجِي رَبَّهُ، فَلَا يَتَفَلَّنُ عَنْ يَمِينِهِ، وَلَكِنْ تَحْتَ قَدَمَيْهِ الْيُسْرَى.. وَقَالَ سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ: لَا يَتَفَلُّ قُدَّامَهُ أَوْ بَيْنَ يَدَيْهِ، وَلَكِنْ عَنْ يَسَارِهِ أَوْ تَحْتَ قَدَمَيْهِ. وَقَالَ شُعْبَةُ: لَا يَبْزُقُ بَيْنَ يَدَيْهِ وَلَا عَنْ يَمِينِهِ، وَلَكِنْ عَنْ يَسَارِهِ أَوْ تَحْتَ قَدَمَيْهِ. عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: لَا يَبْزُقُ فِي الْقِبْلَةِ وَلَا عَنْ يَمِينِهِ، وَلَكِنْ عَنْ يَسَارِهِ أَوْ تَحْتَ قَدَمَيْهِ.^(١)

٨- باسیک: نوێژکەر قسه و موناجات لەگەڵ

پهروهردگاری ﷺ دەکات

٥٣١- ئەنەس رضی اللہ عنہ دەلی: پیغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((بێگومان هەر کەسێک لە نیووە کە نوێژ دەکات، وتووێژ دەکات لەگەڵ پەرورەدگاریدا، دەی کەواتە با تف (یان

^١ بڕوانە: ٢٤١.

به‌لغهم) نه‌کاته لای راستیه‌وه، به‌لکوو بیکاته ژێر قاچی چه‌پیه‌وه))، وه له‌م
 فهرموودمیه‌دا سه‌عید ده‌لی: له‌ هه‌تاده‌وه (و له‌ نه‌سه‌وه که پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ
 فهرموویه‌تی: ((با تف نه‌کاته پی‌شه‌وه یان به‌رده‌می، به‌لکوو بیکاته لای
 چه‌پیه‌وه، یان ژێر پی‌یه‌وه))، وه ریوایه‌تی شوعبه ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ
 فهرمووی: ((تف نه‌کاته به‌رده‌می و لای راستیه‌وه، به‌لکوو بیکاته لای چه‌پی یان
 ژێر پی‌یه‌وه))، وه حومه‌ید له‌ نه‌سه‌وه دم‌گیرپه‌ته‌وه له‌ پی‌غه‌مبه‌رموه ﷺ
 فهرموویه‌تی: ((با تف نه‌کاته قیبله‌ی مزگه‌وته‌وه))، وه نه‌یکاته لای راستیه‌وه،
 به‌لکوو بیکاته لای چه‌پی یان ژێر پی‌یه‌وه)).

٥٣٢- حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ أَنَسٍ،
 عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «اغْتَدِلُوا فِي السُّجُودِ، وَلَا يَبْسُطُ ذِرَاعَيْهِ كَالْكَلْبِ، وَإِذَا بَرَّقَ فَلَا يَبْزُقَنَّ
 بَيْنَ يَدَيْهِ وَلَا عَنْ يَمِينِهِ، فَإِنَّهُ يُنَاجِي رَبَّهُ».^(١)

٥٣٢- نه‌سه‌س ﷺ له‌ پی‌غه‌مبه‌رموه ﷺ دم‌گیرپه‌ته‌وه که فهرمووی: ((به‌پیکوپیک
 سوژده ببه‌ن، بالتان رame‌خه‌ن وه‌ک سه‌گ (ده‌سته‌کانی راده‌خات)، وه نه‌گه‌ر
 که‌سیکتان تفی کرد با تف (یان به‌لغهم) نه‌کاته به‌رده‌می‌وه، وه نه‌یکاته لای
 راستیه‌وه، چونکه بی‌گومان نه‌و که‌سه له‌گه‌ن په‌رومردگاریدا قسه‌ ده‌کات)).

٩- بَابُ الْإِبْرَادِ بِالظُّهْرِ فِي شِدَّةِ الْحَرِّ

٥٣٣- ٥٣٤- حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ، عَنْ سُلَيْمَانَ قَالَ صَالِحُ بْنُ
 كَيْسَانَ: حَدَّثَنَا الْأَعْرَجُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ وَعَيْرُهُ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَنَافِعٍ -مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ-

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، أَنَّهُمَا حَدَّثَاهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: إِذَا اشْتَدَّ الْحَرُّ فَأَبْرِدُوا عَنِ الصَّلَاةِ، فَإِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ.^(١)

٩- باسی (گه‌وره‌یی) دواخستنی نوێژی نیوه‌رۆ

بۆ کاتی فینکی له تینی گهرمادا

٥٣٣- ٥٣٤- صالحی کوری که‌یسان له دوو رێگه له هه‌ریه‌ك له نه‌بو هورمیره و عه‌بدولای کوری عومه‌ره‌وه ﷺ ده‌گێڕێته‌وه و ده‌لی: هه‌ردووکیان بۆیان گێڕایه‌وه له پێغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ که فه‌رمووێته‌ی: ((نه‌گهر زۆر گهرما بوو، نه‌وه نوێژه‌که‌تان (دوا بخه‌ن و) به‌فینکی بیکه‌ن، چونکه بیگومان تینی گهرما له هه‌ناسه و هالاوی ناگری دۆزه‌خه‌ومیه)).

٥٣٥- حَدَّثَنَا ابْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْمُهَاجِرِ أَبِي الْحَسَنِ، سَمِعَ زَيْدَ بْنَ وَهْبٍ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: أَدْنَى مُؤَدَّنُ النَّبِيِّ ﷺ الظُّهْرَ، فَقَالَ: «أَبْرِدْ أَبْرِدْ، أَوْ قَالَ: «انْتَظِرْ انْتَظِرْ». وَقَالَ: «شِدَّةُ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ، فَإِذَا اشْتَدَّ الْحَرُّ فَأَبْرِدُوا عَنِ الصَّلَاةِ.. حَتَّى رَأَيْنَا فِيَّ التَّلَوَّلِ»^(٢).

٥٣٥- نه‌بو زه‌ر ﷺ ده‌لی: بانگێژه‌که‌ی پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌ستی به‌ بانگی نیوه‌رۆ کرد، ئینجا پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((دواى بخه‌ با فینک بێ، دواى بخه‌ با فینک بێ))، یان فه‌رمووی: ((چاوم‌پروان بکه‌، چاوم‌پران بکه‌))، وه فه‌رمووی: ((تینی گهرما له هه‌ناسه و هالاوی دۆزه‌خه‌ومیه، جا نه‌گهر هه‌رچه‌ی گهرما بوو، نوێژ

^١ ب‌روانه: ٥٣٦.

^٢ ب‌روانه: ٥٣٩، ٦٢٩، ٣٢٥٨.

دوا بخهن و بهفینکی بیکهن))، (ئهومنده بانگ دوا کهوت) ههتا سیبهری گردۆلکهکانمان بینی.

٥٣٦- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: حَفِظْنَاهُ مِنَ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِذَا اسْتَدَّ الْحَرُّ فَأَبْرِدُوا بِالصَّلَاةِ، فَإِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ.^(١)

٥٣٦- ئەبو ھورەیرە ؓ: ئەو پێغه مەبرەوہ ﷺ دمیگێرتەوہ که فەرموویەتی: ((ئەگەر تینی گەرما بوو، ئەوہ نوێژ بەفینکی بکەن، چونکە بەراستی تینی گەرما لە ھالۆی دۆزەخەوہیە)).

٥٣٧- وَاشْتَكَتِ النَّارُ إِلَى رَبِّهَا فَقَالَتْ: يَا رَبِّ، أَكَلْتُ بَعْضِي بَعْضًا. فَأَذِنَ لَهَا بِنَفْسَيْنِ: نَفْسٍ فِي الشَّتَاءِ وَنَفْسٍ فِي الصَّيْفِ، فَهَوَّ أَشَدُّ مَا تَجِدُونَ مِنَ الْحَرِّ، وَأَشَدُّ مَا تَجِدُونَ مِنَ الزَّمْهِرِيرِ.^(٢)

٥٣٧- (ئەبو ھورەیرە ؓ دەلی: پێغه مەبر ﷺ فەرمووی: ((ناگری دۆزەخ لای پەرۆردگاری سکالای کرد و وتی: ئەو پەرۆردگارم بەشیکم بەشیکمی خواردوو، جا ڕێگەو دا دوو ھەناسە بدات: ھەناسەدانێک لە زستاندا و ھەناسەدانێکیشت لە ھاویندا، جا ئەمەیان ئەو تینی گەرما یە کە ھەستی پێ دەکەن (لە ھاویندا)، وە بەھێزترین سەرماشە ئەوہی ھەستی پێ دەکەن (لە زستاندا))).

٥٣٨- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَبْرِدُوا بِالظُّهْرِ، فَإِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ.. تَابَعَهُ سُفْيَانُ وَيَحْيَى وَأَبُو عَوَانَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ^(١).

^١ برۆانە: ٥٣٣.

^٢ برۆانە: ٣٢٦٠.

٥٣٨- نهبو سهعيد ﷺ دهلى: پيغه مبهري خوا ﷺ فهرموويهتى: ((نويزى نيومرؤ بهفينكى بكهن، چونكه بيگومان تينى گهرما له هالاوى ناگرى دوزخه وميه)).
سوفيان و يه حيا و نهبو عهوانه له نهعمه شهوه نهم فهرموودميهيان
گير او متهوه، پالپشتى گيرانه وهكهى حهفصيان كردوه.

١٠- بابُ الْإِبْرَادِ بِالظُّهْرِ فِي السَّقَرِ

٥٣٩- حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا مُهَاجِرٌ أَبُو الْحَسَنِ -مَوْلَى لِبْنِي تَيْمِ اللَّهِ- قَالَ: سَمِعْتُ زَيْدَ بْنَ وَهْبٍ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ الْغِفَارِيِّ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَقَرٍ، فَأَرَادَ الْمُؤَدُّنُ أَنْ يُؤَدَّنَ لِلظُّهْرِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «أَبْرِدْ». ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يُؤَدَّنَ فَقَالَ لَهُ: «أَبْرِدْ.. حَتَّى رَأَيْنَا فِيءَ التَّلْوْلِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ، فَإِذَا اشْتَدَّ الْحَرُّ فَأَبْرِدُوا بِالصَّلَاةِ»^(١). وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (تَتَقَيُّ): تَتَمَيَّلُ.

١٠- باسى نهجامدانى نويزى نيومرؤ بهفينكى له سهفهردا

٥٣٩- نهبو زمري غيفارى ﷺ دهلى: نيمه له خزمهت پيغه مبهردا ﷺ بووين له
سهفهرىكد، بانگبىزمكه ويستى بانگى نيومرؤ بدات، پيغه مبهري ﷺ پيى فهرموو:
((با فينك بيت))، پاشان ويستى بانگ بدات پيغه مبهري ﷺ پيى فهرموو: ((با
هينك بيت))، (نهمونده دواى خست) ههتا سيهبرى گردولكه كانمان بينى، نينجا
پيغه مبهري ﷺ فهرموو: ((بيگومان تينى گهرما له ههناسه و هالاوى

^١ بپروانه: ٣٢٥٩.

^٢ بپروانه: ٥٣٥.

دۆزه‌خه‌ومیه، جا نه‌گهر قه‌رجه‌ی گه‌رما بوو، نه‌وا نوێژی نیومه‌رۆ به‌فێنکی (بکه‌ن)). عه‌بدولای کورێ عه‌باس رضی اللہ عنہ ده‌لی: مانای (تَتَقَيَّأ)، واته: لار ده‌بیته‌وه (و سێبه‌ر ده‌کات).

II - بَابُ وَقْتِ الظُّهْرِ عِنْدَ الزَّوَالِ

وَقَالَ جَابِرٌ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي بِالْهَاجِرَةِ^(١).
 ٥٤٠- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ حِينَ زَاغَتِ الشَّمْسُ فَصَلَّى الظُّهْرَ، فَقَامَ عَلَى الْمِنْبَرِ، فَذَكَرَ السَّاعَةَ، فَذَكَرَ أَنَّ فِيهَا أُمُورًا عَظَامًا ثُمَّ قَالَ: مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَسْأَلَ عَنْ شَيْءٍ فَلْيَسْأَلْ، فَلَا تَسْأَلُونِي عَنْ شَيْءٍ إِلَّا أَخْبَرْتُكُمْ مَا دُمْتُ فِي مَقَامِي هَذَا. فَأَكْثَرَ النَّاسُ فِي الْبُكَاءِ، وَأَكْثَرَ أَنْ يَقُولَ: سَلُونِي. فَقَامَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ حُدَافَةَ السَّهْمِيُّ فَقَالَ: مَنْ أَبِي؟ قَالَ: أَبُوكَ حُدَافَةُ. ثُمَّ أَكْثَرَ أَنْ يَقُولَ: سَلُونِي. فَبَرَكَ عُمَرُ عَلَى رُكْبَتَيْهِ فَقَالَ: رَضِينَا بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا. فَسَكَتَ ثُمَّ قَالَ: عُرِضَتْ عَلَيَّ الْجَنَّةُ وَالنَّارُ أَنْفَاقًا فِي عُرْضِ هَذَا الْحَائِطِ فَلَمْ أَرَ كَالْخَيْرِ وَالشَّرِّ.^(٢)

II - باسی لادانی خۆر له نیومه‌راستی ئاسمان سه‌ره‌تای کاتی نیومه‌رۆیه

جابر رضی اللہ عنہ ده‌لی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ له قه‌رجه‌ی گه‌رما دا نوێژی نیومه‌رۆی ده‌کرد.
 ٥٤٠- نه‌نه‌سی کورێ مالیک رضی اللہ عنہ ده‌گێڕێته‌وه که پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کاتی خۆر له نیومه‌راستی ئاسمان لایدا، (له مال) رۆیشته‌ ده‌روه (بو مزگه‌وت) و نوێژی

^١ بروه‌نه: ٥٦٠.

^٢ بروه‌نه: ٩٣.

به‌یانیدا له نیوان شه‌ست بۆ سه‌د نایه‌تی ده‌خویند، وه‌ گاتی خۆر له نیوم‌راستی
ناسمان لای دهما نوێژی نیوم‌پۆی ده‌کرد، عه‌س‌ریشی ده‌کرد یه‌کی‌کمان ده‌پۆشت
بۆ ئه‌وه‌په‌ری مه‌دینه و ده‌گه‌رایه‌وه هه‌شتا خۆر به‌ته‌واوی ده‌بینرا (ئاوا
نه‌بووبوو)، - (ئه‌بو مینه‌ال ده‌لی): به‌لام له‌بیرم چوو ده‌رباره‌ی مه‌غریب (ئه‌بو
به‌رزه) چی وت- وه‌ گرنگ نه‌بوو به‌لایه‌وه دوا‌خستنی عی‌شا تا سی‌یه‌کی شه‌و،
پاشان وتی: تا نیوه‌ی شه‌و، موعاز وتی: شوعبه ده‌لی: جارێک به‌ ئه‌بو مینه‌ال
گه‌شتم وتی: یان سی‌یه‌کی شه‌و.

٥٤٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ -يَعْنِي: ابْنُ مُقَاتِلٍ- قَالَ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ
الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنِي غَالِبُ الْقَطَّانِ، عَنْ بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْمُزَنِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كُنَّا
إِذَا صَلَّيْنَا خَلَفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالظُّهَائِرِ فَسَجَدْنَا عَلَى ثِيَابِنَا اتِّقَاءَ الْحَرِّ^(١).

٥٤٢- ئه‌نه‌سی کو‌ری مالیک ﷺ ده‌لی: ئیمه ئه‌گه‌ر له‌پشت پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ
نوێژی نیوم‌پۆیانمان بک‌ردایه، له‌سه‌ر جلو‌به‌رگه‌کانمان سو‌ژده‌مان ده‌برد بۆ
خۆپاراستن له‌ گه‌رمی (چه‌و و به‌ردی زه‌وییه‌که).

١٢- بَابُ تَأْخِيرِ الظُّهْرِ إِلَى الْعَصْرِ

٥٤٣- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ -هُوَ: ابْنُ زَيْدٍ- عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ جَابِرِ
بْنِ زَيْدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى بِالْمَدِينَةِ سَبْعًا وَمِائَتًا، الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ،
وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ. فَقَالَ أَيُّوبُ: لَعَلَّهُ فِي لَيْلَةٍ مَطِيرَةٍ؟ قَالَ: عَسَى^(٢).

^١ ب‌روانه: ٣٨٥.

^٢ ب‌روانه: ٥٦٢، ١١٧٤.

١٢- باسی دواخستنی نوێژنی نیوه‌رۆ بۆ کاتی عه‌سر

٥٤٣- عه‌بدولای کورێ عه‌باس رضی اللہ عنہ ده‌گێڕێته‌وه که پێغه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ وسلم له شاری مه‌دینه (جاری) جه‌وت ڕکات و (جاری) هه‌شت ڕکات نوێژی کرد ^(١) (که کوکړدنه‌وه‌ی نوێژی) نیوه‌رۆ و عه‌سر هه‌روه‌ها مه‌غریب و عی‌شا بوو، ئه‌یوب (سختیانی) وتی (به جابیر): له‌وانه‌یه له شه‌ویکی باراناویدا بووبی؟ (جابیر) وتی: له‌وانه‌یه.

١٣- بابُ وَقْتِ الْعَصْرِ

وَقَالَ أَبُو أَسَامَةَ، عَنْ هِشَامٍ: مِنْ قَعْرِ حُجْرَتِهَا.
٥٤٤- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم يُصَلِّي الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ لَمْ تَخْرُجْ مِنْ حُجْرَتِهَا ^(٢).

١٣- باسی کاتی نوێژنی عه‌سر

ئهبو ئوسامه له هیشامه‌وه گێڕاویه‌ته‌وه وتی: (نوێژی عه‌سر ده‌کرا خۆر) له‌نیو مائی عائیشه‌دا مابوو.

٥٤٤- عائیشه رضی اللہ عنہا ده‌لی: پێغه‌مبه‌ری خوا صلی اللہ علیہ وسلم نوێژی عه‌سری ده‌کرد، هیشتا تیشکی خۆر له ژووره‌که‌مدا مابوو.

٥٤٥- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم صَلَّى الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ فِي حُجْرَتِهَا، لَمْ يَظْهَرِ الْفَيْءُ مِنْ حُجْرَتِهَا ^(١).

^١ هه‌شت ڕکاته‌که نوێژی نیوه‌رۆ و عه‌سر بوو، جه‌وت ڕکاته‌که‌ش نوێژی مه‌غریب و عی‌شا بوو.

^٢ بر‌وانه: ٥٢٢.

٥٤٥- عایشه رضی اللہ عنہا ده‌گیرپێته‌وه: که پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نوێژی عه‌سری ده‌کرد تیشکی خۆر له ژوورمه‌که‌یدا بوو، هه‌شتا سی‌به‌ر په‌یدا نه‌بوو بوو له ژوورمه‌که‌یدا.

٥٤٦- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي صَلَاةَ الْعَصْرِ وَالشَّمْسُ طَالِعَةً فِي حُجْرَتِي، لَمْ يَطْهَرِ الْفَيْءُ بَعْدُ. وَقَالَ مَالِكٌ، وَيَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، وَشُعَيْبٌ، وَابْنُ أَبِي حَفْصَةَ: وَالشَّمْسُ قَبْلَ أَنْ تَطْهَرَ.

٥٤٦- عایشه رضی اللہ عنہا ده‌لی: هه‌میشه که پێغه‌مبه‌ر ﷺ نوێژی عه‌سری ده‌کرد، تیشکی خۆر له ژوورمه‌که‌یدا ما‌بوو، هه‌شتا سی‌به‌ری لێ نه‌هات‌بوو. مالیک و یه‌حیای کوری سه‌عید و شوعه‌یب و ئیبنو ئه‌بو حه‌فصه به‌م شیوه‌ گیراویانه‌ته‌وه: پێش نه‌وه‌ی خۆر ده‌ریجی و نه‌می‌نی (له ژوورمه‌که‌یدا).

٥٤٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَوْفٌ، عَنْ سَيَّارِ بْنِ سَلَامَةَ قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَأَبِي عَلَى أَبِي بَرَزَةَ الْأَسْلَمِيِّ، فَقَالَ لَهُ أَبِي: كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي الْمَكْتُوبَةَ؟ فَقَالَ: كَانَ يُصَلِّي الْهَجِيرَ الَّتِي تَدْعُونَهَا الْأُولَى حِينَ تَذْخُضُ الشَّمْسُ، وَيُصَلِّي الْعَصْرَ، ثُمَّ يَرْجِعُ أَحَدَنَا إِلَى رَحْلِهِ فِي أَقْصَى الْمَدِينَةِ وَالشَّمْسُ حَيَّةٌ -وَنَسِيتُ مَا قَالَ فِي الْمَغْرِبِ- وَكَانَ يَسْتَحِبُّ أَنْ يُؤَخَّرَ الْعِشَاءَ الَّتِي تَدْعُونَهَا الْعَتَمَةُ، وَكَانَ يَكْرَهُ النَّوْمَ قَبْلَهَا وَالْحَدِيثَ بَعْدَهَا، وَكَانَ يَنْقُتِلُ مِنْ صَلَاةِ الْغَدَاةِ حِينَ يَعْرِفُ الرَّجُلُ جَلِيسَهُ، وَيَقْرَأُ بِالسُّتَيْنِ إِلَى الْمِائَةِ^(١).

٥٤٧- سه‌یاری کوری سه‌لامه ده‌لی: من و باوکم رۆیشتین بۆ لای ئه‌بو به‌رزهی ئه‌سه‌له‌می رضی اللہ عنہ، ئینجا باوکم پێی وت: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ چۆن نوێژی فه‌رزی

^١ ب‌روانه: ٥٢٢.

^٢ ب‌روانه: ٥٤١.

دهکرد؟ ئه‌ویش وتی: نوێژی قهرچی گهرمای نیومپووی دهکرد، که ئیوه پێی ده‌ئێن نوێژی یه‌که‌م، کاتی خۆر له‌ نیومپراستی ناسمان لای دهدا، وه‌ نوێژی عه‌سری ده‌کرد، پاشان که‌سمان هه‌بوو (دوای کردنی نوێژه‌که‌ به‌کۆمه‌ل) ده‌گه‌راپه‌وه‌ بۆ ماڵه‌وه‌ یان له‌ قه‌راغی شاری مه‌دینه هه‌شتا خۆر به‌ ناسمانه‌وه‌ بوو (گهرمای مابوو)، به‌لام له‌بیرم چوو دهرباره‌ی مه‌غریب چی وت، پێی خۆش بوو نوێژی عیسا که ئیوه پێی ده‌ئێن عه‌ته‌مه‌ دوا بخات (بۆ سییه‌ک یان نیوه‌ی شه‌و)، وه‌ لای ناپه‌سه‌ند بوو خه‌وتن پێش نوێژی عیسا و قسه‌کردن (که‌ پێویست نه‌بی) له‌پاش عیسا، کاتی له‌ نوێژی به‌یانی ده‌بۆیه‌وه‌، هه‌ر که‌س هاوڕێکه‌ی پالی ده‌ناسییه‌وه‌، وه‌ له‌ نوێژی به‌یانیاندا شه‌ست تا سه‌د ئایه‌تی ده‌خوێند.

٥٤٨- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: كُنَّا نُصَلِّيَ الْعَصْرَ ثُمَّ يَخْرُجُ الْإِنْسَانُ إِلَى بَنِي عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ، فَيَجِدُهُمْ يُصَلُّونَ الْعَصْرَ^(١).

٥٤٨- ئه‌نه‌سی کورپی مالیک ﷺ ده‌ئێ: ئێمه‌ نوێژی عه‌سرمان ده‌کرد، پاشان که‌سیک (که‌ نوێژی عه‌سری کردبوو) ده‌چوو بۆ خێلی عه‌مری کورپی عه‌وف (له‌ قوباو که‌ دوو میل له‌ مه‌دینه دوور بوو له‌و کاته‌دا)، ده‌یبنین نوێژی عه‌سر ده‌که‌ن.

٥٤٩- حَدَّثَنَا ابْنُ مُقَاتِلٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عُثْمَانَ بْنُ سَهْلٍ بْنُ حَنِيفٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا أَمَامَةَ يَقُولُ: صَلَّيْنَا مَعَ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ الظُّهْرَ، ثُمَّ خَرَجْنَا حَتَّى دَخَلْنَا عَلَى أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، فَوَجَدْنَاهُ يُصَلِّيَ الْعَصْرَ، فَقُلْتُ: يَا عَمُّ، مَا هَذِهِ الصَّلَاةُ الَّتِي صَلَّيْتُ؟ قَالَ: الْعَصْرُ، وَهَذِهِ صَلَاةُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الَّتِي كُنَّا نُصَلِّي مَعَهُ.

٥٤٩- نه‌بو ئومامه ده‌لی: له‌گه‌ڵ عومهری کورێ عه‌بدولعه‌زیزدا نوێژی نیوه‌پۆمان کرد، پاشان پڕۆیشتین تا چووینه لای ئه‌نه‌سی کورێ مالیک رضی اللہ عنہ، ده‌بینین نوێژی عه‌سر ده‌کات، وتم: مامه ئه‌م نوێژه چ نوێژیکه که تۆ کردت؟ وتی: نوێژی عه‌سره، وه نوێژکردنی عه‌سری پێغه‌مبه‌ری خوا صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم ناوا بوو که ئێمه له خزمه‌تیدا نوێژمان ده‌کرد.

٥٥٠- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم يُصَلِّي الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةً حَيَّةً، فَيَذْهَبُ الدَّاهِبُ إِلَى الْعَوَالِي فَيَأْتِيهِمُ وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةً، وَبَعْضُ الْعَوَالِي مِنَ الْمَدِينَةِ عَلَى أَرْبَعَةِ أَمْيَالٍ أَوْ نَحْوِهِ ^(١).

٥٥٠- ئه‌نه‌سی کورێ مالیک رضی اللہ عنہ ده‌لی: پێغه‌مبه‌ری خوا صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم نوێژی عه‌سری ده‌کرد خۆر هێشتا به ئاسمانه‌وه به‌رز بوو (دواى نوێژکردنه‌که)، وه که‌سێک بپوێستایه بپروات بۆ عه‌والی (دیها‌ته‌کانی ده‌ورو به‌ری مه‌دینه روو به نه‌جد) ده‌گه‌یشته لایان هێشتا خۆر به‌رز بوو، وه هه‌ندێ (له‌گوند مه‌کانی) عه‌والی له مه‌دینه‌وه چوار میل، یان نزیک له‌وه ده‌بوو.

٥٥١- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: كُنَّا نَصَلِّي الْعَصْرَ ثُمَّ يَذْهَبُ الدَّاهِبُ مِنَّا إِلَى قُبَاءٍ، فَيَأْتِيهِمُ وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةً ^(٢).

٥٥١- ئه‌نه‌سی کورێ مالیک رضی اللہ عنہ ده‌لی: ئێمه نوێژی عه‌سرمان ده‌کرد، پاشان که‌سێکمان بپوێستایه بۆلای (خه‌لکی) قوباو ده‌روێشت بۆلایان هێشتا خۆر به‌رز بوو.

^١ بپروانه: ٥٤٨.

^٢ بپروانه: ٥٤٨.

١٤- بَابُ إِثْمٍ مِّنْ قَاتَتُهُ الْعَصْرُ

٥٥٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «الَّذِي تَقَوُّهُ صَلَاةُ الْعَصْرِ كَأَمَّا وَتَرَ أَهْلَهُ وَمَالَهُ» قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: ﴿يَرْكُزُ أَعْمَلَكُمْ﴾ (٣٥) محمد. وَتَرْتُ الرَّجُلَ: إِذَا قَتَلْتُ لَهُ قَتِيلًا، أَوْ أَخَذْتُ لَهُ مَالًا.

١٤- باسی تاوانی ئەو کەسەى نوێژی عەسری بڕوات

٥٥٢- عەبدولای کورێ عومەر ؓ دەگێڕێتەووە کە پێغه مبه‌رى خوا ﷺ فەرمووێت: ((ئەو کەسەى نوێژی عەسری بڕوات (بەبێ بیانوو)، وەك ئەوە وایە مال و منداڵی لى سەنرابێتەووە و تیا چووین)). ئەبو عەبدولاً (نیمام بوخاری) دەڵێ: ﴿يَرْكُزُ أَعْمَلَكُمْ﴾ (٣٥) ^(١) وَتَرْتُ الرَّجُلَ: ئەگەر کەسیكى لى بکوژی، یان سامان و ماله‌کەى لى بسەنى.

١٥- بَابُ هُنَّ تَرَكَ الْعَصْرُ

٥٥٣- حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَبِي الْمَلِيحِ قَالَ: كُنَّا مَعَ بُرَيْدَةَ فِي غَزْوَةٍ فِي يَوْمٍ ذِي غَيْمٍ، فَقَالَ: بَكْرُوا بِصَلَاةِ الْعَصْرِ، فَإِنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «مَنْ تَرَكَ صَلَاةَ الْعَصْرِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ» ^(٢).

^١ ﴿يَرْكُزُ أَعْمَلَكُمْ﴾ (٣٥) واته: (پاداشتی کردەووە کانتان کەم کاتهووە).

^٢ بڕوانه: ٥٩٤.

١٥- باسی (تاوانی) ئەو کەسە (بەئەنقەست) نوێژی عەسر نەکات

٥٥٣- ئەبو مەلیح دەلی: لەغەزایەکیدا ئیمە لەگەڵ بۆرمیدەدا بووین، پۆژیکی هەور بوو وتی: پەله بکەن لە کردنی نوێژی عەسردا، چونکە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ((هەر کەس نوێژی عەسر نەکات، ئەو بەیگومان کردەوێکی بوو)).

١٦- بابُ قُضِلَ صَلَاةُ الْعَصْرِ

٥٥٤- حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنْ قَيْسٍ، عَنْ جَرِيرٍ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فَنَظَرَ إِلَى الْقَمَرِ لَيْلَةً -يَعْنِي الْبَدْرَ- فَقَالَ: إِنَّكُمْ سَتَرُونَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرَوْنَ هَذَا الْقَمَرَ لَا تَصَامُونَ فِي رُؤْيَيْهِ، فَإِنْ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ لَا تَغْلَبُوا عَلَى صَلَاةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا فَافْعَلُوا. ثُمَّ قَرَأَ: ﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ﴾ ﴿٣٦﴾ ق، قَالَ إِسْمَاعِيلُ: افْعَلُوا، لَا تَقُوتَنَّكُمْ^(١).

١٦- باسی گەورەیی نوێژی عەسر

٥٥٤- جەریر رەزە: شەویەک لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ بووین، سەیری مانگی کرد مەبەستی مانگی چواردە بوو، جا فەرمووی: ((بەیگومان نیوە پەروەردگارتان دەبینن هەروەک چۆن ئەو مانگی چواردە دەبینن، بەی فەرمانی و پالپالین ناکەن بۆ بینینی، جا هەتا دەتوانن نوێژی پیش

^١ بڕوانە: ٥٧٣، ٤٨٥١، ٧٤٣٤، ٧٤٣٥، ٧٤٣٦.

خۆرهلاتن و نويزى پيش خۆرئاوابوون (به يانيان و عهسران) مهفهوتينن و بيانكهن، پاشان ئهم ئايهتهى خویندهوه: (وه بهندايهتى و ستاييشى پهرومردگارتان بکهن پيش خۆرهلاتن و پيش خۆرئاوابوون)). ئيسماعيل (که گيرمرهوى ئهم فهرمودهميه) دهلى: وشى (افعلوا) يانى با له دهستان دهرنهچن (ئهو دوو نويزى بهياني و عهسره).

٥٥٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: يَتَعَاقَبُونَ فِيكُمْ مَلَائِكَةٌ بِاللَّيْلِ وَمَلَائِكَةٌ بِالنَّهَارِ، وَيَجْتَمِعُونَ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ وَصَلَاةِ الْعَصْرِ، ثُمَّ يَرْجِعُ الَّذِينَ بَاتُوا فِيكُمْ، فَيَسْأَلُهُمْ -وَهُوَ أَعْلَمُ بِهِمْ- كَيْفَ تَرَكْتُمْ عِبَادِي؟ فَيَقُولُونَ: تَرَكْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ، وَاتَّبَيْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ.^(١)

٥٥٥- ئهبو هورميره ؓ دهگيرپتهوه که پيغمبهري خوا ﷺ فهرموويهتى: ((چهند فريشتهيهك بهشهو و چهند فريشتهيهك بهروژ به شوين يهكديدا بهنوره لهگهلتانن، له نويزى بهياني و نويزى عهسرده بهيهك دهگهن، پاشان ئهوانهى لهگهلتان بوون بهرز دهنهوه (بو خزمهتى خوى گهوره)، نهویش پرسياريان لى دهكات (دهربارهى بهندهكان) -له كاتيكد خوى شارمزاره به بهندهكان لهوان-: چون بهندهكانى منتان بهجى هيلآ؟ فريشتهكانيش دهئين: که بهجيمن هيلآن نويزيان دهکرد، كاتيكيش روپشتين بو لايان نويزيان دهکرد)).

^١ بروانه: ٣٢٣٣، ٧٤٢٩، ٧٤٨٦.

١٧- بابُ مَنْ أَدْرَكَ رَكَعَهُ مِنَ الْعَصْرِ قَبْلَ الْغُرُوبِ

٥٥٦- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا أَدْرَكَ أَحَدُكُمْ سَجْدَةً مِنْ صَلَاةِ الْعَصْرِ قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ فَلْيُتِمَّ صَلَاتَهُ، وَإِذَا أَدْرَكَ سَجْدَةً مِنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ فَلْيُتِمَّ صَلَاتَهُ.^(١)

١٧- باسى (حوكمى) كه سيك به يه ك ركاتى

نويزى عه سردا بگات پيش خورثاوا بوون

٥٥٦- ئەبو ھورەپرە ﷺ دەلى: پىغەمبەرى خوا ﷺ ڤەرمووېه تى: ((ئەگەر كه سيكتان بگات به يه ك ركاتى نويزى عه سردا پيش نه وهى خورثاوا ببيت، نه وه با نويزه كهى ته واو بگات، هه رومها نه گەر به يه ك ركاتى نويزى به يانى گهشت پيش نه وهى خورثه لى، نه وه با نويزه كهى ته واو بگات)).

٥٥٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّمَا بَقَاؤُكُمْ فِيَمَا سَلَفَ قَبْلَكُمْ مِنَ الْأُمَمِ كَمَا بَيَّنَّ صَلَاةَ الْعَصْرِ إِلَى غُرُوبِ الشَّمْسِ، أَوْتِيَ أَهْلُ التَّوْرَةِ التَّوْرَةَ فَعَمِلُوا حَتَّى إِذَا انْتَصَفَ النَّهَارُ عَجَزُوا، فَأَعْطُوا قِرَاطًا قِرَاطًا، ثُمَّ أُوْتِيَ أَهْلُ الْإِنْجِيلِ الْإِنْجِيلَ فَعَمِلُوا إِلَى صَلَاةِ الْعَصْرِ، ثُمَّ عَجَزُوا، فَأَعْطُوا قِرَاطًا قِرَاطًا، ثُمَّ أُوْتِيَ الْقُرْآنَ فَعَمِلْنَا إِلَى غُرُوبِ الشَّمْسِ، فَأَعْطَيْنَا قِرَاطَيْنِ قِرَاطَيْنِ، فَقَالَ أَهْلُ الْكِتَابَيْنِ: أَيُّ رَبَّنَا، أُعْطِيتَ هَؤُلَاءِ قِرَاطَيْنِ قِرَاطَيْنِ، وَأَعْطَيْتَنَا قِرَاطًا قِرَاطًا، وَنَحْنُ كُنَّا أَكْثَرَ عَمَلًا - قَالَ: - قَالَ اللَّهُ ﷻ: هَلْ ظَلَمْتُكُمْ مِنْ أَجْرِكُمْ مِنْ شَيْءٍ؟ قَالُوا: لَا، قَالَ: فَهُوَ فَضْلِي أُوْتِيَهُ مَنْ أَشَاءُ.^(٢)

^١ بروه: ٥٧٩، ٥٨٠.

^٢ بروه: ٢٣٦٨، ٢٣٦٩، ٣٤٥٩، ٥٠٢١، ٧٤٦٧، ٧٥٣٣.

٥٥٧- سالیمی کورێ عەبدولاً دەگێڕێتەوه له عەبدولای باوکیه‌وه ﷺ که بۆی گێڕاوه‌ته‌وه که نه‌و له پیغه‌مبهری خ‌وای ﷺ بیست‌وه ده‌یفه‌رموو: ((بێگومان مانه‌وه‌ی ئێوه له‌چاو مانه‌وه‌ی نه‌و گه‌لانه‌ی له‌پیش ئێودا بوون و تێ پهرپن، وه‌ك نێوان نوێژی عه‌سر تا خ‌وژنا‌وابوونه، جووله‌که‌کانی خ‌اوه‌ن ته‌ورپات ته‌ورپاتیان پێ درا و تا ر‌ۆژ نیوه‌ بوو کاریان پێ کرد، ئیدی نه‌یانتوانی و په‌کیان که‌وت، ب‌ۆیه سه‌رو قه‌راتیان پێ درا، پاشان (گاوره) خ‌اوه‌ن ئینجیله‌کان ئینجیلیان پێ درا، جا نه‌وانیش تا نوێژی عه‌سر کاریان پێ کرد، پاشان نه‌یانتوانی و په‌کیان که‌وت، نه‌وانیش هه‌رگه‌س و سه‌رو قه‌راتیان پێ درا، پاشان ئیمه‌ قورئانمان پێ درا و تا خ‌وژنا‌وابوون کارمان پێ کرد، هه‌ر یه‌که‌مان دوو قه‌راتی پێ درا، جا خ‌اوه‌ن ته‌ورپات و ئینجیله‌کان وتیان: نه‌ی په‌روه‌ردگارمان نه‌وان سه‌رو دوو قه‌رات پێ دا‌ون، به‌لام ئیمه‌ سه‌رو قه‌راتیکت پێ دا‌وین، له کاتی‌کدا ئیمه‌ کاری ز‌ۆرت‌رمان کرد‌وه؟))، (عەبدولاً ده‌لی پیغه‌مبهر ﷺ) فه‌رمووی: ((خ‌وا ﷻ فه‌رمووی: ئایه له پاداشته‌که‌ی خ‌وتان هه‌یج سته‌می‌کم لی کرد‌وون؟ وتیان: نه‌خیر، فه‌رمووی ده‌ی نه‌وه به‌خششی خ‌ۆمه به‌کیم بووی ده‌یده‌م پێی)).

٥٥٨- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: مَثَلُ الْمُسْلِمِينَ وَالْيَهُودِ وَالنَّصَارَى كَمَثَلِ رَجُلٍ اسْتَأْجَرَ قَوْمًا يَعْمَلُونَ لَهُ عَمَلًا إِلَى اللَّيْلِ، فَعَمِلُوا إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ، فَقَالُوا: لَا حَاجَةَ لَنَا إِلَى أَجْرِكَ. فَاسْتَأْجَرَ آخَرِينَ فَقَالَ: أَكْمِلُوا بَقِيَّةَ يَوْمِكُمْ، وَلَكُمْ الَّذِي شَرَطْتُ، فَعَمِلُوا حَتَّى إِذَا كَانَ حِينَ صَلَاةِ الْعَصْرِ قَالُوا: لَكَ مَا عَمِلْنَا. فَاسْتَأْجَرَ قَوْمًا فَعَمِلُوا بَقِيَّةَ يَوْمِهِمْ حَتَّى غَابَتِ الشَّمْسُ، وَاسْتَكْمَلُوا أَجْرَ الْفَرِيقَيْنِ.^(١)

٥٥٨- ئەبو موسا رضی اللہ عنہ لە پێغەمبەرەوه ﷺ دەگێڕێتەوه که فەرموویەتی: ((نموونهی موسوڵمان و جووله‌که و گاور وەك پیاویك وایه خەڵکانیکی به‌کری گرتبێ کاریکی بۆ بکه‌ن، له سه‌رمقاي رۆژه‌وه تا شه‌و دادی، جا (جووله‌که‌کان) کاریان کرد تا نیوه‌پراستی رۆژ، ئینجا وتیان: پێویستمان به‌ کریی تۆ نییه، ئینجا خەڵکانی دیکه‌ی به‌کری گرت (گاواره‌کان) و وتی: کاری ئەوه‌ی ماوه له رۆژه‌که‌تان بیکه‌ن، به‌لام به‌و مه‌رجه‌ی که دامناوه (تا شه‌و کار بکه‌ن)، جا ئەوانیش کاریان کرد تا نوێژی عه‌سر وتیان: هه‌رحیما‌ن گردووه بۆ خۆت، ئینجا خەڵکانیکی دیکه‌ی به‌کری گرت، ئەوه‌ی مابوو له‌ کاری رۆژه‌که‌یان تا خۆرئا‌وابوون کردیان، وه‌ کری و پاداشتی دوو کۆمه‌له‌که‌ی دیکه‌یان ته‌واو کرد و به‌ئهنجامیان گه‌یانده‌)).

١٨- بابُ وَقْتِ الْمَغْرِبِ

وَقَالَ عَطَاءٌ: يَجْمَعُ الْمَرِيضُ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ.

٥٥٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِهْرَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو النَّجَاشِيِّ صُهَيْبٌ -مَوْلَى رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ- قَالَ: سَمِعْتُ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ يَقُولُ: كُنَّا نَصَلِّي الْمَغْرِبَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَيَنْصَرِفُ أَحَدُنَا وَإِنَّهُ لَيُبْصِرُ مَوَاقِعَ نَبَلِهِ.

١٨- باسی (دیاریکردنی) کاتی نوێژی ئیواره

عه‌تاو ده‌لی: نه‌خۆش نوێژی ئیواره و عی‌شا کۆ ده‌کاته‌وه.

٥٥٩- رافیعی کوری خه‌دیج رضی اللہ عنہ ده‌لی: ئی‌مه له‌ خزمه‌ت پێغه‌مبەر‌دا ﷺ نوێژی ئی‌واره‌مان ده‌کرد، جا هه‌ر کام له‌ ئی‌مه که ده‌که‌رایه‌وه، (تیرمان ده‌هاو‌یشته‌) ئەو که‌سه شوینی پێ‌کانی تیره‌که‌ی ده‌بینی.

٥٦٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعْدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ قَالَ: قَدِمَ الْحَجَّاجُ فَسَأَلَنَا جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، فَقَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي الظُّهْرَ بِالْهَاجِرَةِ، وَالْعَصْرَ وَالشَّمْسُ نَقِيَّةً، وَالْمَغْرِبَ إِذَا وَجِبَتْ، وَالْعِشَاءَ أَحْيَانًا وَأَحْيَانًا، إِذَا رَأَاهُمْ اجْتَمَعُوا عَجَلًا، وَإِذَا رَأَاهُمْ أَبْطَأُوا آخَرًا، وَالصُّبْحَ كَانُوا -أَوْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي بِهَا بَعْلَسَ^(١).

٥٦٠- موحه ممه دی کورپی عه مر دهلی: حه ججاج هات (بو مه دینه نوێژی دوا دهخست)، ئیمه ش پرسیارمان له جابیری کورپی عه بدولا ﷺ کرد وتی: پیغه مبهه ﷺ نوێژی نیومرووی له قرجهی گهرمادا دهکرد، عه سیریشی کاتی دهکرد خۆر پاک و روشن بوو، ئیوارمشی کاتی دهکرد خۆرناوا بوو بوو، عیشاشی ههندی جار زوو دهکرد، ههندی جاریش دوا دهخست، گهر بیبینیایه موسولمانان کو بوونه تهوه په لهی دهکرد، وه نه گهر بیبینیایه دوا دهکهون دوا دهخست، نهوان (هاوه لانی) یان پیغه مبهه ﷺ نوێژی به یانیان به تاریکی دهکرد.

٥٦١- حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ: قَالَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ، عَنْ سَلَمَةَ قَالَ: كُنَّا نَصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ الْمَغْرِبَ إِذَا تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ.

٥٦١- سه له مه ﷺ دهلی: ئیمه له گهه پیغه مبهه ﷺ نوێژی ئیواره مان دهکرد، کاتی به تهواوی خۆرناوا دمبوو (دیار نه دهما).

٥٦٢- حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ زَيْدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ سَبْعًا جَمِيعًا وَثَمَانِيًا جَمِيعًا^(٢).

^١ بڕوانه: ٥٦٥.

^٢ بڕوانه: ٥٤٣.

٥٦٢- عهبدولای کورێ عهباس عليه السلام دهلی: پیغهمبهر ﷺ جهوت ږکات نوێژی کرد به کوکردنهوه (ی نوێژی ئیواره و عیسا پیکهوه)، ههشت ږکاتیشی کرد به کوکردنهوه (ی نوێژی نیوهږۆ و عهسر پیکهوه).

١٩- بَابُ مَنْ كَرِهَ أَنْ يُقَالَ لِلْمَغْرِبِ: الْعِشَاءُ

٥٦٣- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ -هُوَ: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو- قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، عَنِ الْحُسَيْنِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بُرَيْدَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ الْمُزْنِي أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: لَا تَغْلِبَنَّكُمُ الْأَعْرَابُ عَلَى اسْمِ صَلَاتِكُمُ الْمَغْرِبِ.. قَالَ: وَتَقُولُ الْأَعْرَابُ: هِيَ الْعِشَاءُ.

١٩- باسی ئهوهی لای پهسهند نییه به نوێژی ئیواره بوترن: عیسا

٥٦٣- عهبدولای کورێ بوهرمیده دهلی عهبدولای موزنی ﷺ بوی گبرامهوه که پیغهمبهر ﷺ فهرموویهتی: ((با عهرمه دهشتهکییهکان زāl نهبن بهسهرتاندا لهسهر ناوی نوێژهکهتان که مهغریبه))، عهبدولای موزنی دهلی: عهرمه دهشتهکییهکان به مهغریب دهلین: عیسا (چونکه عهرمه دهشتهکییهکان زاراوهی عیسا بو سههرمتای شهو بهکار دین).

٢٠- بَابُ ذِكْرِ الْعِشَاءِ وَالْعَتَمَةِ وَمَنْ رَأَاهُ وَاسِعًا

قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: ((أَثْقَلُ الصَّلَاةِ عَلَى الْمُنَافِقِينَ الْعِشَاءُ وَالْفَجْرُ))^(١). وَقَالَ: ((لَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي الْعَتَمَةِ وَالْفَجْرِ))^(١). قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَالْإِخْتِيَارُ أَنْ يَقُولَ: الْعِشَاءُ؛

^١ بروهانه: ٦٥٧.

لِقَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ۝۸۸﴾ النور. وَيَذْكُرُ عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: كُنَّا نَتَنَاقَشُ النَّبِيَّ ﷺ عِنْدَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ فَأَعْتَمَ بِهَا^(۱). وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَعَائِشَةُ: أَعْتَمَ النَّبِيُّ ﷺ بِالْعِشَاءِ^(۲). وَقَالَ بَعْضُهُمْ عَنْ عَائِشَةَ: أَعْتَمَ النَّبِيُّ ﷺ بِالْعَتَمَةِ^(۳). وَقَالَ جَابِرٌ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي الْعِشَاءَ^(۴). وَقَالَ أَبُو بَرَزَةَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُؤَخِّرُ الْعِشَاءَ^(۵). وَقَالَ أَنَسٌ: أَخَّرَ النَّبِيُّ ﷺ الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ^(۶). وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ، وَأَبُو أَيُّوبَ، وَابْنُ عَبَّاسٍ رضي الله عنهم: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ الْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ^(۷).

۵۶۴- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ سَالِمٌ أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: صَلَّى لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيْلَةَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ -وَهِيَ الَّتِي يَدْعُو النَّاسُ الْعَتَمَةَ- ثُمَّ انْصَرَفَ، فَأَقْبَلَ عَلَيْنَا فَقَالَ: «أَرَأَيْتُمْ لَيْلَتَكُمْ هَذِهِ؟ فَإِنَّ رَأْسَ مِائَةِ سَنَةٍ مِنْهَا لَا يَبْقَى مِمَّنْ هُوَ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ أَحَدٌ»^(۸).

^۱ بېروانه: ۶۱۵.

^۲ بېروانه: ۵۶۷.

^۳ بېروانه: ۵۶۶، ۵۷۱.

^۴ بېروانه: ۸۶۴.

^۵ بېروانه: ۵۶۵.

^۶ بېروانه: ۵۴۷.

^۷ بېروانه: ۵۷۲.

^۸ بېروانه: ۱۱۰۷، ۴۴۱۴، ۱۶۷۳.

^۹ بېروانه: ۱۱۶.

۲۰- باسی ناو بردنی نوێزی عیسا و عهتەمه،

وه ئەو کەسهی بۆچوونی وایه (بوتریت) عیسا دروسته

ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ لە پێغەمبەرەوه ﷺ دەگێڕێتەوه و دەڵێ ھەرمووێتی: ((قورسترین نوێز بەلای دوور و وانەوه نوێزی عیسا و بەیانییە))، وه دمفەر مووی: ((ئەگەر بیانزانیبایە چ پاداشتیکی لە نوێزی عیسا و بەیانیدا ھەیە (دەھاتن بۆیان)))، ئەبو عەبدوللا (ئیمام بوخاری) دەڵێ: قسەێ راست و ھەڵبژاردە ئەومێه بێتی: عیسا، لەبەر ئەم ھەرماییشتەێ خودا: (لەدوای نوێزی عیساوه)، وه لە ئەبو موسا دەگێڕدێتەوه کە وتووێتی: ئیمە نۆرەمان دەکرد لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ بۆ نوێزی عیسا (ھەموومان پێکەوه نەدەھاتین)، بۆیە ئەویش نوێزەکەێ دوا دەخست. عەبدوللاێ کورپی عەباس و عائیشە رضی اللہ عنہما دەڵێن: پێغەمبەری خوا ﷺ نوێزی عیساێ دواخست، وه ھەندیک لە عائیشەوه رضی اللہ عنہا گێراویانەتەوه کە وتووێتی: پێغەمبەر ﷺ نوێزی عەتەمەێ^۱ دوا خست، وه جابیر رضی اللہ عنہ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ نوێزی عیساێ دەکرد، ئەبو بەرزە رضی اللہ عنہ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ نوێزی عیساێ دوا دەخست، وه ئەنەس رضی اللہ عنہ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ نوێزی عیساێ دووھمی دوا خست، وه عەبدوللاێ کورپی عومەر و ئەبو ئەیوب و عەبدوللاێ کورپی عەباس رضی اللہ عنہم دەڵێن: پێغەمبەر ﷺ نوێزی ئیوارە و عیساێ کرد. ۵۶۴- سالیم دەڵێ: عەبدوللا رضی اللہ عنہ پێی وتم: پێغەمبەری خوا ﷺ شەویکی پێشنوێزی نوێزی عیساێ بۆ کردین، کە ئەو نوێزێھە خەلکی ناوی دابەن بە عەتەمه، باشان نوێزەکەێ تەواو کرد و پرووی تی کردین و ھەرمووێ: ((ھەواڵم بدمنی

^۱ واتە: عەتەمەێ لەجیاق عیسا بەکار ھێناوه، بەلام ئەو پەویبەکە وای لێ کردو، ئەگینا بەم شێوہبەہ: (پێغەمبەر ﷺ شەویکی نوێزی عیساێ دوا خست، کە ئەو نوێزێھە خەلکی پێی دەڵێن: عەتەمه. (فتح الباری: ۵۸/۳).

ئەم شەو چ شەوێکە؟ ئەوسا دلتیا بن لە ئەم شەوێکە تا سەد سالی دیکە هیچ کەس لەوانەى ئیستا لەسەر زەویدان نەماون^(۱).

۲۱- بابُ وَقْتِ الْعِشَاءِ إِذَا اجْتَمَعَ النَّاسُ، أَوْ تَأَخَّرُوا

۵۶۵- حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِیْهِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبرَاهِيمَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو -هُوَ: ابْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ- قَالَ: سَأَلْنَا جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ صَلَاةِ النَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَ: كَانَ يُصَلِّي الظُّهْرَ بِالْهَاجِرَةِ، وَالْعَصْرَ وَالشَّمْسُ حَيَّةً، وَالْمَغْرِبَ إِذَا وَجَبَتْ، وَالْعِشَاءَ إِذَا كَثُرَ النَّاسُ عَجَلًا، وَإِذَا قَلُّوا أَخَّرَ، وَالصُّبْحَ بَغْلَسَ^(۲).

۲۱- باسی کاتی نوێژی عیशा

ئەگەر خەڵک کۆ و ئاماده بوون، یان دوا کهوتن

۵۶۵- موحه‌مه‌دی کورێ عه‌مه‌رکه کورێ حه‌سه‌نی کورێ عه‌لییه- ده‌لی: په‌رسیارمان له جابیری کورێ عه‌بدوڵا ﷺ کرد دهرباره‌ی نوێژی پێغه‌مبه‌ر ﷺ، ئه‌ویش وتی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ نوێژی نیوهرپۆی له هه‌رچه‌ی گه‌رمادا ده‌کرد، نوێژی عه‌سریشی ده‌کرد هه‌یشتا خۆر به ئاسمانه‌وه زیندوو و په‌رشنگدار بوو، نوێژی ئیواره‌شی کاتی ده‌کرد خۆرناوا دهبوو، نوێژی عی‌شاش ئەگەر خەڵک زۆر ئاماده بوونایه زوو ده‌یکرد، به‌لام ئەگەر کەم بوونایه دواى ده‌خست (بۆئەوه‌ی بێن)، نوێژی به‌یانیشی به‌تاریکی و لێلی ده‌کرد.

^۱ سه‌رنج: له‌م فه‌رمووده‌یه‌دا ئه‌و مانایه وه‌رناگیرێ که کەس له‌دواى ئه‌و سه‌د سآله‌ی پێغه‌مبه‌ری خودا ﷺ باسی کردووه له سه‌رده‌می خۆیدا له‌سه‌ر زه‌وی نامیتن، به‌لکوو مه‌به‌ستی له‌وانه‌یه که له‌و سه‌رده‌م و چه‌رخه‌ی ئه‌ودا ده‌ژین، پاش سه‌د سآلی دیکه که‌سیان نامیتن، په‌روانه: إرشاد الساري: ۲/۲۱۵. ئه‌وه‌ش یه‌کیکه له‌ مو‌ع‌ج‌یزه‌کانی پێغه‌مبه‌ری خودا ﷺ له‌دواى گه‌ران و وردبوونه‌وه له کتێبه‌کانی ژياننامه و ته‌را‌جیم ده‌رکه‌وتوو، له‌و سه‌د سآله‌دا که‌س نه‌ماوه که بوونی هه‌بووه له سه‌رده‌می وتی ئه‌و فه‌رمووده‌یه‌وه.

^۲ په‌روانه: ۵۶۰.

۲۲- بابُ قُضْلِ الْعِشَاءِ

۵۶۶- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ أَنَّ عَائِشَةَ أَخْبَرَتْهُ قَالَتْ: أَعْتَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيْلَةَ بِالْعِشَاءِ، وَذَلِكَ قَبْلَ أَنْ يَفْشُو الْإِسْلَامُ، فَلَمْ يَخْرُجْ حَتَّى قَالَ عُمَرُ: نَامَ النِّسَاءُ وَالصُّبْيَانُ. فَخَرَجَ فَقَالَ لِأَهْلِ الْمَسْجِدِ: مَا يَنْتَظِرُهَا أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ غَيْرُكُمْ.^(۱)

۲۲- باسی گه‌وره‌یی نوێژی عیशा^(۲)

۵۶۶- عوروه ده‌لی: عایشه رضی‌الله‌عنه‌و‌آله‌وس‌لهم‌وس‌السلام بۆی گێڕاوه‌ته‌وه، وتی: پێغه‌مبه‌ری خوا صلی‌الله‌عنه‌و‌آله‌وس‌لهم‌وس‌السلام شه‌وێک نوێژی عیشای دوا خست، نه‌ومش پێش بلا‌وبوونه‌وه‌ی نێسلام بوو، پێغه‌مبه‌ر صلی‌الله‌عنه‌و‌آله‌وس‌لهم‌وس‌السلام له‌ مال نه‌هاته‌ دهره‌وه‌ هه‌تا عومه‌ر رضی‌الله‌عنه‌و‌آله‌وس‌لهم‌وس‌السلام وتی: ئاهه‌ره‌تان و منداڵان خه‌وتن. ئینجا هاته‌ دهره‌وه‌ بۆ مزگه‌وت و فه‌رمووی به‌و خه‌لکه‌ی له‌ مزگه‌وته‌دا بوون: ((جگه‌ له‌ ئێوه‌ که‌سی دیکه‌ له‌ خه‌لکی سه‌ر زه‌وی چاوه‌ڕوانی ئه‌م نوێژه‌ ناکات)).

۵۶۷- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: كُنْتُ أَنَا وَأَصْحَابِي الَّذِينَ قَدِمُوا مَعِيَ فِي السَّفِينَةِ نُزُولًا فِي بَقِيعِ بَطْحَانَ، وَالنَّبِيُّ ﷺ بِالْمَدِينَةِ، فَكَانَ يَتَنَاوَبُ النَّبِيُّ ﷺ عِنْدَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ كُلَّ لَيْلَةٍ نَفَرٌ مِنْهُمْ، فَوَافَقَنَا النَّبِيُّ ﷺ أَنَا وَأَصْحَابِي وَلَهُ بَعْضُ الشُّغْلِ فِي بَعْضِ أَمْرِهِ، فَأَعْتَمَ بِالصَّلَاةِ حَتَّى ابْهَارَ اللَّيْلِ، ثُمَّ خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ فَصَلَّى بِهِمْ، فَلَمَّا قَضَى صَلَاتَهُ قَالَ لِمَنْ حَضَرَهُ: «عَلَى رِسْلِكُمْ، أَبْشِرُوا، إِنَّ مِنْ نِعْمَةِ اللَّهِ عَلَيْكُمْ أَنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ يُصَلِّي هَذِهِ السَّاعَةَ غَيْرُكُمْ». أَوْ قَالَ: «مَا صَلَّى هَذِهِ السَّاعَةَ أَحَدٌ غَيْرُكُمْ». لَا يَذِرِي أَيَّ الْكَلِمَتَيْنِ قَالَ. قَالَ أَبُو مُوسَى: فَرَجَعْنَا، فَفَرَحْنَا بِمَا سَمِعْنَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ.

^۱ بره‌وانه: ۵۶۶، ۸۶۲، ۸۶۴.

^۲ یان گه‌وره‌یی چاوه‌ڕوانکردنی.

۵۶۷- ئەبو بو‌ر‌ده ده‌گ‌ی‌ر‌ت‌ه‌وه له ئەبو مووساوه رضی اللہ عنہ ده‌ل‌ئ‌: من و ئەو هاو‌ر‌پ‌یان‌ه‌م که له که‌شت‌یه‌که‌دا له‌گ‌ه‌ل‌مان‌دا ها‌تن‌ه‌وه له به‌قی‌عی بو‌ت‌ح‌ان لا‌مان دا‌بو‌و، پ‌ی‌غ‌ه‌م‌به‌ر‌یش رضی اللہ عنہ له مه‌دینه بو‌و، ه‌ه‌ر شه‌وی چ‌ه‌ند که‌س‌ی‌کیان به‌ن‌ۆ‌ره ده‌ج‌ۆ‌یه خ‌زم‌ه‌تی پ‌ی‌غ‌ه‌م‌به‌ر رضی اللہ عنہ له نو‌ی‌ژی ع‌ی‌ش‌اد‌ا، جا من و هاو‌ر‌پ‌یک‌ان‌م له ک‌ات‌یک‌دا چ‌و‌و‌ینه خ‌زم‌ه‌تی پ‌ی‌غ‌ه‌م‌به‌ر رضی اللہ عنہ، ه‌ه‌ند‌ئ‌ س‌ه‌ر‌ق‌ال‌ئ‌ ه‌ه‌بو‌و به‌ ن‌ی‌شو‌کار‌ی خ‌ۆ‌یه‌وه، ب‌ۆ‌یه نو‌ی‌ژی ع‌ی‌ش‌ای د‌وا خ‌ست تا در‌ه‌نگ‌ان‌ی‌کی شه‌و، پ‌اش‌ان پ‌ی‌غ‌ه‌م‌به‌ر رضی اللہ عنہ ها‌ت پ‌ی‌ش‌نو‌ی‌ژی ب‌ۆ‌ ک‌رد‌ن، جا که له نو‌ی‌ژه‌که‌ی ب‌ۆ‌یه‌وه به‌و که‌سان‌ه‌ی ه‌ه‌رم‌وو که‌ نا‌م‌اد‌ه‌بو‌ون له‌گ‌ه‌ل‌ید‌ا: ((پ‌ه‌له مه‌که‌ن م‌ژ‌ده‌تان ل‌ئ‌ ب‌ئ‌ ئە‌مه له به‌خ‌ش‌شی خ‌وا‌یه به‌س‌ه‌ر‌تان‌ه‌وه، ب‌ی‌گ‌ومان نا له‌م ک‌اته‌دا که‌س ن‌ی‌یه نو‌ی‌ژ ب‌ک‌ات ج‌گ‌ه له ن‌ی‌وه))، ی‌ان ه‌ه‌رم‌وو‌ی: ((له‌م ک‌اته‌دا که‌س نو‌ی‌ژی نه‌ک‌رد‌وو‌ه ج‌گ‌ه له ن‌ی‌وه))، نا‌زان‌ئ‌ (ی‌ان نا‌زان‌م) ^(۱) کام ر‌س‌ته‌یان‌ی ه‌ه‌رم‌وو‌ه، ئە‌بو مووسا ده‌ل‌ئ‌: جا گ‌ه‌ر‌ای‌نه‌وه ب‌ۆ‌ م‌ال‌ه‌وه و د‌ل‌خ‌ۆ‌ش بو‌و‌ین به‌و ه‌ه‌رم‌وو‌ده‌یه‌ی له پ‌ی‌غ‌ه‌م‌به‌ری خ‌وام‌ان رضی اللہ عنہ ب‌ی‌ست.

۲۳- بَابُ مَا يُكْرَهُ مِنَ النَّوْمِ قَبْلَ الْعِشَاءِ

۵۶۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ الْحَدَّاءُ عَنْ أَبِي الْمُنْهَالِ، عَنْ أَبِي بَرْزَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَكْرَهُ النَّوْمَ قَبْلَ الْعِشَاءِ وَالْحَدِيثُ بَعْدَهَا ^(۲).

^۱ وهك ئەوهی له گ‌ی‌ر‌انه‌وه‌یه‌کی د‌یک‌ه‌ی بو‌خ‌اری‌دا ها‌ت‌وه. إرشاد الساري: ۲/۲۱۸.

^۲ ب‌روانه: ۵۴۱.

۲۳- باسی ئه‌وه‌ی به‌ناپه‌سه‌ند داده‌نریت له‌خه‌وتن له‌پیش عیشادا

۵۶۸- ئه‌بو به‌رزه رضی الله عنه ده‌لی: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ خه‌وتن له‌پیش عیша و قسه‌کردن له‌دوای عیسا به‌لایه‌وه‌ ناپه‌سه‌ند بوو.

۲۴- بَابُ النَّوْمِ قَبْلَ الْعِشَاءِ لِمَنْ غَلِبَ

۵۶۹- حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ: قَالَ صَالِحُ بْنُ كَيْسَانَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: أَعْتَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْعِشَاءِ حَتَّى نَادَاهُ عُمَرُ: الصَّلَاةُ، نَامَ النِّسَاءُ وَالصُّبَّيَّانُ. فَخَرَجَ فَقَالَ: مَا يَنْتَظِرُهَا أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ غَيْرِكُمْ.. قَالَ: وَلَا يُصَلِّي يَوْمَئِذٍ إِلَّا بِالْمَدِينَةِ، وَكَانُوا يُصَلُّونَ فِيمَا بَيْنَ أَنْ يَغِيبَ الشَّفَقُ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ الْأَوَّلِ^(۱).

۲۴- باسی خه‌وتن پیش عیسا بۆ که‌سی خه‌و زۆری بۆ بینی (ناپه‌سه‌ند نییه‌)

۵۶۹- عایشه رضی الله عنها ده‌لی: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ جارێک نوێژی عیسا‌ی دوا خست، هه‌تا عومه‌ر رضی الله عنه بانگی کرد وتی: ژن و منداڵه‌کان خه‌وتن، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ له‌ ماڵ هاته‌ دهره‌وه‌ بۆ مزگه‌وت و فهرمووی: ((جگه‌ له‌ئێوه‌ که‌س له‌ خه‌لکی سه‌ر زه‌وی چاوهروانی ئه‌م نوێژه‌ ناکات))، عایشه‌ ده‌لی: له‌و رۆژگارهدا له‌ مه‌دینه‌ نه‌بی نوێژ (ی به‌کۆمه‌ل) نه‌ده‌کرا، وه‌ موسوڵمانان له‌و کاته‌دا له‌ نیوان ئاوابوونی سوورایی رۆژ (پاش ئاوابوونی خۆر) تا سییه‌کی یه‌که‌می شه‌و نوێژی عیسا‌یان ده‌کرد.

٥٧٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ شَغِلَ عَنْهَا لَيْلَةً، فَأَخْرَجَهَا حَتَّى رَقَدْنَا فِي الْمَسْجِدِ، ثُمَّ اسْتَيْقَظْنَا، ثُمَّ رَقَدْنَا، ثُمَّ اسْتَيْقَظْنَا، ثُمَّ خَرَجَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ ﷺ ثُمَّ قَالَ: لَيْسَ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ يَنْتَظِرُ الصَّلَاةَ غَيْرُكُمْ.. وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ لَا يَبَالِي أَقْدَمَهَا أَمْ أَخْرَجَهَا، إِذَا كَانَ لَا يَخْشَى أَنْ يَغْلِبَهُ النَّوْمُ عَنْ وَقْتِهَا، وَكَانَ يَرْقُدُ قَبْلَهَا. قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ: قُلْتُ لِعَطَاءٍ.

٥٧٠- نافع دهلې: عهبدولای کورې عومەر ﷺ دهلې: پیغه مبهري خوا ﷺ شهوئک سهرقال بوو نويزی عیشای بو نه کرا، بهو هوپه وه دواى خست ههتا له مزگه وتدا خهوتين، پاشان خه بهرمان بوپه وه، ئينجا خهوتينه وه، پاشان خه بهرمان بوپه وه، ئينجا پیغه مبهري ﷺ هات بو لامان، پاشان فهرمووی: ((جگه له ئیوه کهس له خه لکی سهر زهوی چاومروانی نويز ناکات))، (نافع دهلې): عهبدولای کورې عومەر ﷺ گوئی لی نه بوو پیشی بخت یان دواى بخت، نه گهر ترسی نه بووایه خهوی لی بکهوی و کاته کهی به سهر بجی، ههروهها عهبدولا ههندي جار پيش عيشا دهخهوت. ئيبنو جوريج دهلې: به عهتائم وت. (واته: ئيبنو جوريج دهلې: وتم به عهتاو تو رات جيبه له سهر دواخستنی نويزی عيشا، نه ویش وتی: له ئيبنو عهباسم بیست ... جا فهرموودهی دواى نه مهی بو گيرامه وه).

٥٧١- وَقَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ: أَعْتَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيْلَةً بِالْعِشَاءِ حَتَّى رَقَدَ النَّاسُ وَاسْتَيْقَظُوا، وَرَقَدُوا وَاسْتَيْقَظُوا، فَقَامَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فَقَالَ: الصَّلَاةُ. قَالَ عَطَاءٌ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَخَرَجَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهِ الْآنَ، يَقْطُرُ رَأْسُهُ مَاءً، وَاضِعًا يَدَهُ عَلَى رَأْسِهِ فَقَالَ: لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لِأَمْرَتِهِمْ أَنْ يَصَلُّوهَا هَكَذَا.. فَاسْتَنْبْتُ عَطَاءً كَيْفَ وَضَعَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى رَأْسِهِ يَدَهُ كَمَا أَنْبَأَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ، فَبَدَدَ لِي عَطَاءٌ بَيْنَ أَصَابِعِهِ شَيْئًا مِنْ تَبْدِيدِ، ثُمَّ وَضَعَ أَطْرَافَ أَصَابِعِهِ عَلَى قَرْنِ الرَّأْسِ ثُمَّ صَمَّمَهَا، مُرَّهَا كَذَلِكَ عَلَى الرَّأْسِ حَتَّى مَسَتْ

إِنِّهَا مُهْ طَرَفَ الْأُذُنِ مِمَّا يَلِي الْوَجْهَ عَلَى الصُّدْغِ وَنَاحِيَةِ اللَّحْيَةِ، لَا يَقْصُرُ وَلَا يَنْطُشُ إِلَّا كَذَلِكَ، وَقَالَ: لَوْلَا أَنْ أَشَقَّ عَلَى أُمَّتِي لِأَمْرَتِهِمْ أَنْ يُصَلُّوا هَكَذَا.^(۱)

۵۷۱- عه‌بدو‌لای کورێ عه‌باس ع ده‌لی: پێغه‌مبه‌ری خوا ص شه‌ویک نوێژی عی‌شای دوا خست هه‌تا خه‌لک خه‌وتن و هه‌ستان له‌ خه‌و، جارێکی دیکه‌ خه‌وتن و هه‌ستانه‌وه، جا عومه‌ریش ع هه‌ستایه‌وه و وتی: با نوێژ بکه‌ین (ئه‌ی پێغه‌مبه‌ر ص)، عه‌تاو ده‌لی: عه‌بدو‌لای کورێ عه‌باس ع وتی: جا پێغه‌مبه‌ر ص له‌ مال هاته‌ دهره‌وه، ده‌لیی ئیستا له‌به‌رجاومه‌، سه‌ری ئاوی لی ده‌تکا و ده‌ستی له‌سه‌ر سه‌ری دانا‌بوو ده‌یفه‌رموو: ((ئه‌گه‌ر قورس و گران نه‌بووا‌یه له‌سه‌ر ئومه‌مه‌ته‌که‌م، فه‌رمانم پێ ده‌کردن که ئاومه‌ها له‌م کاته‌دا نوێژی عی‌شا بکه‌ن))، ئیبنو جو‌رمیج ده‌لی: بۆ دانیابوون له‌ عه‌تائمه‌ پرسى: پێغه‌مبه‌ر ص چۆن ده‌ستی له‌سه‌ر سه‌ری دانا‌بوو وه‌ک ئه‌وه‌ی عه‌بدو‌لای کورێ عه‌باس بۆی گێڕاینه‌وه؟ عه‌تائیش که‌می‌ک په‌نجه‌کانی بۆ بلا‌و کردمه‌وه، پاشان سه‌ری په‌نجه‌کانی له‌لایه‌کی سه‌ریه‌وه دانا، پاشان په‌نجه‌کانی لکاند به‌یه‌که‌وه و ئاومه‌ها ده‌یه‌ینان به‌سه‌ر سه‌ری‌دا (بۆ لای خواره‌وه)، هه‌تا په‌نجه‌که‌وره‌ی دای له‌قه‌راغی گو‌ی له‌لای لاجایی‌نی و به‌شیک ریشیه‌وه، نه‌ هی‌واش بوو نه‌ به‌په‌له‌ له‌م کاره‌دا، هه‌ر به‌م شی‌ویه‌ بوو، وه‌ پێغه‌مبه‌ر ص فه‌رمو‌ی: ((ئه‌گه‌ر گران نه‌بووا‌یه له‌سه‌ر ئومه‌مه‌ته‌که‌م، فه‌رمانم پێ ده‌کردن ئاومه‌ها له‌م کاته‌دا نوێژی عی‌شا بکه‌ن)).

۲۵- بَابُ وَقْتُ الْعِشَاءِ إِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ

وَقَالَ أَبُو بَرَزَةَ: كَانَ النَّبِيُّ ص يَسْتَجِبُ تَأْخِيرَهَا.^(۲)

^۱ ب‌روانه: ۷۲۳۹.

^۲ ب‌روانه: ۵۴۱.

۵۷۲- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحِيمِ الْمُحَارِبِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا زَائِدَةُ عَنْ حُمَيْدِ الطَّوِيلِ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: أَخَّرَ النَّبِيُّ ﷺ صَلَاةَ الْعِشَاءِ إِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ، ثُمَّ صَلَّى، ثُمَّ قَالَ: «قَدْ صَلَّى النَّاسُ وَتَأَمَّوْا، أَمَّا أَنْتُمْ فِي صَلَاةٍ مَا أَنْتُمْ بِمُؤَمَّاهَا. وَزَادَ ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ: أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، حَدَّثَنِي حُمَيْدٌ، سَمِعَ أَنَسًا: كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى وَبِصِ خَاتَمِهِ لَيْلَتِيذٍ^(۱)».

۲۵- باسی کاتی نوێژی عیशा تا نیوهی شهوه

ئەبو بەرزە رضی اللہ عنہ دەلی: پیغه‌مبەر ﷺ پێی باش بوو نوێژی عیسا دوا بخریت.
 ۵۷۲- ئەنەس رضی اللہ عنہ دەلی: پیغه‌مبەر ﷺ نوێژی عیسا دوا خست بۆ نیوهی شهوه، پاشان نوێژی کرد، پاشان فەرمووی: ((بێگومان خەڵکی نوێزیان کرد و خەوتن، بەلام ئێوه هەر لە نوێزکردن هەتا چاومرپی نوێزکردن بن)). لەگێڕانه‌وه‌ی ئیبنو ئەبو مەریمە‌مدا دەلی: یەحیای کورپی ئەیوب بۆی گێڕاينه‌وه ئەویش دەلی: حومەید بۆی گێڕاينه‌وه کە لە ئەنەسی بیستوووه بەم زیاده‌وه: دەلیی سەیری بریسکە‌ی ئەنگوستیلە‌کە‌ی پیغه‌مبەر ﷺ دەکەم لەو شه‌ودا (کە نوێزه‌کە‌ی دوا خست) بە بەرچاومه‌وه‌یه.

۲۶- بابُ فَضْلِ صَلَاةِ الْقَبْرِ

۵۷۳- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا قَيْسٌ: قَالَ لِي جَرِيرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ إِذْ نَظَرَ إِلَى الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ فَقَالَ: «أَمَّا أَنْتُمْ سَتَرُونَ رَبُّكُمْ كَمَا تَرَوْنَ هَذَا، لَا تُضَامُونَ - أَوْ لَا تُضَاهُونَ - فِي رُؤْيَيْهِ، فَإِنْ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ لَا تَغْلَبُوا عَلَى صَلَاةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ، وَقَبْلَ غُرُوبِهَا فَافْعَلُوا. ثُمَّ قَالَ: ﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا﴾^(۲) طه^(۳)».

^۱ بڕوانه: ۶۰۰، ۶۶۱، ۸۴۷، ۵۸۶۹.

^۲ بڕوانه: ۵۵۴.

۲۶- باسى گه وره يى نويزى به يانى

۵۷۳- جهريرى كورى عهبدولا ﷺ دهلى: نيمه له خزمهت پيغه مبهردا ﷺ بووين، كاتى سهيرى مانگى كرد له شهوى چواردهدا، جا فهرمووى: ((نهوسا بزانن بيگومان له داهاتوودا (قيامهت) پهرومردگارتان دمبينن چوڼ ئيستا نهم مانگى چواردميه دمبينن، بهبى قهرمبالغى و پالپالين بو بينينى، (يان بهبى ليتي كچوون و گومان له بينينى)، جا نهگمر توانيتان نويزى پيش خوره لاتن و نويزى پيش خورناو ابوونتان له دمست دمرنه چى، با له دمستان دمرنه چى و بيانكهن، پاشان نهم نايه تهى خويندموه: (ستاييش و بهنديه تى پهرومردگارت بكه پيش هه لاتنى خور و پيش ناو ابوونى)).

۵۷۴- حَدَّثَنَا هُدْبَةُ بْنُ خَالِدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، حَدَّثَنِي أَبُو جَمْرَةَ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ أَبِي مُوسَى، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: مَنْ صَلَّى الْبَرْدَيْنِ دَخَلَ الْجَنَّةَ.. وَقَالَ ابْنُ رَجَاءٍ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ أَبِي جَمْرَةَ، أَنَّ أَبَا بَكْرٍ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ أَخْبَرَهُ بِهَذَا. حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، عَنْ حَبَّانٍ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ حَدَّثَنَا أَبُو جَمْرَةَ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ مِثْلَهُ.

۵۷۴- نهبو بهكر له نهبو موساى باوكيهوه ﷺ دهگيرپتهوه كه پيغه مبهري خوا ﷺ فهرموويه تى: ((ههركهس دوو نويزه فينكه كه (كه له مسهر و نهوسهرى روزهون، كه نويزى به يانى و عهسرن) بكات، دهچيته بههستهوه)). نهم فهرموودميه بهم رينگيه و سهندهمش هاتووه: نيبنو ره جا دهلى: ههمام بوى گيرپينهوه له نهبو جهمپهوه كه نهبو بهكرى كورى عهبدولاى كورى قهيس نهم فهرموودميهى بو گيرپينهوه. (نيمام بوخارى دهلى: ئيسحاق بوى گيرپينهوه له حهبانهوه دهلى: ههمام بوى گيرپينهوه، نهویش دهلى: نهبو جهمپه بوى

گیراينه‌وه له نه‌بو به‌کری کورێ عه‌بدولاه له باوکیه‌وه، نه‌و له پی‌غه‌مبه‌ره‌وه
 ﷺ وینه‌ی فه‌رمووده‌ی پیشووی گیراومه‌وه.

۲۷- بابُ وَقْتُ الْقَجْرِ

۵۷۵- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ حَدَّثَهُ، أَنَّهُمْ تَسَحَّرُوا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ثُمَّ قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ. قُلْتُ: كَمْ بَيْنَهُمَا؟ قَالَ: قَدْرُ خَمْسِينَ أَوْ سِتِّينَ، يَعْنِي: آيَةٌ^(۱).

۲۷- باسی کاتی نوێژی به‌یانی

۵۷۵- نه‌نه‌س ﷺ ده‌گیرپه‌ته‌وه که زمیدی کورێ سابیت ﷺ به‌وی گیراومه‌وه که نه‌وان له‌گه‌ل پی‌غه‌مبه‌ردا ﷺ پارشیویان کرد، پاشان هه‌لسان بو نوێژکردن، (نه‌نه‌س ده‌لی): وتم: چه‌ندیکیان له نیواندا بوو؟ (زمید) وتی: نه‌ندازه‌ی (خویندنی) په‌نجا، یان شه‌ست، مه‌به‌ستی نایه‌ت بوو (له په‌نجا و شه‌سته‌که).

۵۷۶- حَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ صَبَّاحٍ، سَمِعَ رُوْحًا، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ وَزَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ تَسَحَّرَا، فَلَمَّا فَرَعَا مِنْ سَحُورِهِمَا قَامَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ إِلَى الصَّلَاةِ فَصَلَّى. قُلْنَا لَأَنَسٍ: كَمْ كَانَ بَيْنَ فَرَاغِهِمَا مِنْ سَحُورِهِمَا وَدُخُولِهِمَا فِي الصَّلَاةِ؟ قَالَ: قَدْرُ مَا يَقْرَأُ الرَّجُلُ خَمْسِينَ آيَةً^(۲).

۵۷۶- نه‌نه‌سی کورێ مالیک ﷺ ده‌گیرپه‌ته‌وه: که پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ و زمیدی کورێ سابیت ﷺ پارشیویان کرد، جا که لی بوونه‌وه له پارشیوه‌که‌یان،

^۱ ب‌روانه: ۱۹۲۱.

^۲ ب‌روانه: ۱۱۳۴.

پيغه مبهري خوا ﷺ ههستا بۆ نويز و نويزى كرد، (قهتاده دهلى): به نه نه سمان وت: نيوانى لى بونوه و ميان له پارشيومكهيان و دمستكر دنيان به نويزه كهيان چهند بوو؟ وتى: نه و مندهى كه سيك په نجا نايهت بخوينى.

۵۷۷- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ، عَنْ أَخِيهِ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ أَنَّهُ سَمِعَ سَهْلَ بْنَ سَعْدٍ يَقُولُ: كُنْتُ أَتَسَحَّرُ فِي أَهْلِي، ثُمَّ يَكُونُ سُرْعَةً بِي أَنْ أَدْرِكَ صَلَاةَ الْفَجْرِ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ^(۱).

۵۷۷- سه هلى كورى سه عد ﷺ دهلى: من له ماله و ه مان پارشيوم ده كرد، پاشان په له م ده كرد كه به نويزى به يانى رابگه م له گه ل پيغه مبهري خوا دا ﷺ.

۵۷۸- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّ عَائِشَةَ أَخْبَرَتْهُ قَالَتْ: كُنَّ نِسَاءُ الْمُؤْمِنَاتِ يَشْهَدْنَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ صَلَاةَ الْفَجْرِ مُتَلَفَعَاتٍ مِرْوَطِهِنَّ، ثُمَّ يَنْقَلِبْنَ إِلَى بُيُوتِهِنَّ حِينَ يَقْضَيْنَ الصَّلَاةَ، لَا يَعْرِفُهُنَّ أَحَدٌ مِنَ الْغُلَسِ^(۲).

۵۷۸- عوروهى كورى زوبه ير گيرايه وه كه عائشه ﷺ بوى گيرايه وه و وتى: ئا فرمتانى ئيماندار له گه ل پيغه مبهردا ﷺ ئامادهى نويزى به يانى ده بوون به پو شاكه كانيان خويان دادمپوشى، پاشان كاتى نويزمكهيان ته واو ده كرد و ده گه رانه وه بۆ ماله و ميان، كه س نه يدمناسين له بهر تاريكى و لىلى .

^۱ بړوانه: ۱۹۲۰.

^۲ بړوانه: ۳۷۲.

۲۸- بَابُ مَنْ أَدْرَكَ مِنَ الْقَبْرِ رَكْعَةً

۵۷۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ وَعَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ وَعَنِ الْأَعْرَجِ يُحَدِّثُونَهُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: مَنْ أَدْرَكَ مِنَ الصُّبْحِ رَكْعَةً قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ فَقَدْ أَدْرَكَ الصُّبْحَ، وَمَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الْعَصْرِ قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ فَقَدْ أَدْرَكَ الْعَصَرَ.^(۱)

۲۸- باسی نهو کهسه به پکاتیکی نویژی به یانی رابگات^(۱)

۵۷۹- نه بو هورمهیره ﷺ دهگیرپتهوه که پیخه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی: ((هر کهس له نویژی به یانیدا به پکاتیکی رابگات پێش نه وهی خۆر هه لێ، نه وه بیگومان به نویژی به یانی راگهیشتوو، وه هه رکهس به پکاتیکی نویژی عه سر رابگات پێش نه وهی خۆر ناوا بیت، نه وه بیگومان به نویژی عه سر راگهیشتوو)).

۲۹- بَابُ مَنْ أَدْرَكَ مِنَ الصَّلَاةِ رَكْعَةً

۵۸۰- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُونُسَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: مَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الصَّلَاةِ فَقَدْ أَدْرَكَ الصَّلَاةَ.^(۲)

۲۹- باسی هه رکهس له نویژدا به یهک پکات رابگات

۵۸۰- نه بو هورمهیره ﷺ دهگیرپتهوه که پیخه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی: ((هر کهس به یهک پکات رابگات له نویژدا، نه وه بیگومان به نویژه راگهیشتوو)).

^۱ برپوانه: ۵۵۶.

^۲ با پکاتیکی دیکه بکات و نویژه که ی تهواو بکات، واته: به کردنی یهک پکاتی نویژه که ی له کاته که دا نویژه که ی قیووله.

^۳ برپوانه: ۵۵۶.

۳۰- بَابُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْقَبْرِ حَتَّى تَرْتَفِعَ الشَّمْسُ

۵۸۱- حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ شَهِدَ عِنْدِي رَجُلٌ مَرَضِيُونَ، وَأَرَضَاهُمْ عِنْدِي عُمَرُ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَشْرُقَ الشَّمْسُ، وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ. حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ سَمِعْتُ أَبَا الْعَالِيَةِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: حَدَّثَنِي نَاسٌ بِهَذَا.

۳۰- باسی (حوکمی) نوێژکردن له دواى نوێژى به یانى

تا خۆر بهرز ده بێتهوه

۵۸۱- عهبدوڵای کورێ عهباس ﷺ دهئێ: جهند پیاوچاکێک لای من شاهیدیان دا، که چاکترینیان لای من عومهره ﷺ که پیغه مبههر ﷺ ریگری کردوو له نوێژکردن دواى نوێژی به یانى تا خۆر هه لئێ (بهرز دمبێتهوه)، ههروها دواى نوێژی عهسریش ههتا خۆر ئاوا دمبێ. ئەم فەرمووده بهم ریگهیهش هاتوو: موسهدهد دهئێ: یه حیا بۆی گیراینهوه له شوعبهوه ئه ویش له ههتادهوه دهئێ: له ئه بولعاليهم بیستوو، ئه ویش له عهبدوڵای کورێ عهباسهوه ﷺ دهئێ: جهند که سێک ئه مه یان بۆ گیراومه تهوه.

۵۸۲- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ هِشَامٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا تَحَرُّوا بِصَلَاتِكُمْ طُلُوعَ الشَّمْسِ وَلَا غُرُوبَهَا»^(۱).

۵۸۲- عهبدوڵای کورێ عومهر ﷺ دهئێ: پیغه مبههری خوا ﷺ فەرموویهتی: ((به نه نهقهست (نه نامدانى) نوێژمکانتان مه خه نه کاتى هه ل هاتن و ناوا بوونی خۆرمهوه)).

^۱ پروانه: ۵۸۵، ۵۸۹، ۱۱۹۲، ۱۶۲۹، ۳۲۷۳.

۵۸۳- وَقَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا طَلَعَ حَاجِبُ الشَّمْسِ فَأَخْرُوا الصَّلَاةَ حَتَّى تَرْتَفِعَ، وَإِذَا غَابَ حَاجِبُ الشَّمْسِ فَأَخْرُوا الصَّلَاةَ حَتَّى تَغِيبَ. تَابَعَهُ عَبْدُهُ^(۱).

۵۸۳- عه‌بدولای کورێ عومەر ؓ ده‌لێ: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووێه‌تی: ((کاتی خۆر له‌ ناسۆ سه‌ر دهردی‌نێ نوێژ دوا خه‌ن هه‌تا خۆر به‌رز دهبێته‌وه‌، وه‌ کاتی (به‌شیکی) خۆر ناوا دهبی، نوێژ دوا خه‌ن تا به‌یه‌کجاری ناوا دهبی)). عه‌به‌ده‌ ئه‌م فه‌رموودمیه‌ی گێراوته‌وه‌ و پالێشتی گێرا‌نه‌وه‌که‌ی یه‌حیای کردووه‌.

۵۸۴- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ أَبِي أَسَامَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ خُبَيْبِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنْ بَيْعَتَيْنِ، وَعَنْ لَيْسَتَيْنِ، وَعَنْ صَلَاتَيْنِ: نَهَى عَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ، وَعَنْ اشْتِمَالِ الصَّمَاءِ، وَعَنْ الْإِحْتِبَاءِ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ يُفْضِي بِقَرْجِهِ إِلَى السَّمَاءِ، وَعَنْ الْمُنَابَذَةِ وَالْمَلَامَةِ^(۲).

۵۸۴- ئه‌بو هورپه‌ره ؓ ده‌گێڕێته‌وه‌: که‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ڕێگری کردووه‌ له‌ دوو جو‌ر کڕین و فره‌شتن، وه‌ له‌ دوو شیوه‌ پۆشین، وه‌ له‌ دوو نوێژ: ڕێگری کردووه‌ له‌ نوێژکردن له‌دوای نوێژی به‌یانی هه‌تا خۆر هه‌لدی (به‌رز دهبێته‌وه‌)، وه‌ له‌دوای نوێژی عه‌سه‌ر هه‌تا خۆر ناوا دهبیت به‌ته‌واوی، وه‌ ڕێگری کردووه‌ له‌وه‌ی پۆشاکی‌ک بپێچیت به‌ خۆیه‌وه‌ له‌ هیج شوێنیکه‌وه‌ ڕێگه‌ی نه‌بی ده‌ستی دهریبینی، هه‌روه‌ها ڕێگری کردووه‌ له‌ دانێشتن به‌چیچکانه‌وه‌ (به‌لام سمته‌کانی بخاته‌ سه‌ر زموی) و پارچه‌قوماشیک بپێچێ به‌ خۆیه‌وه‌، وه‌ عه‌وه‌رته‌ی رووی به‌

^۱ ب‌روانه: ۳۲۷۲.

^۲ ب‌روانه: ۳۶۸.

سەرەوه دیار بێ و دانەپۆشرا بێ، وە پێگری کردووە لە فروشتن بە فرێدان بۆ یەکدی، وە لە فروشتن بە دەستلێدان)).

۳۱- باب: لَا يَتَحَرَّى الصَّلَاةَ قَبْلَ غُرُوبِ الشَّمْسِ

۵۸۵- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَا يَتَحَرَّى أَحَدُكُمْ فَيُصَلِّيَ عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَلَا عِنْدَ غُرُوبِهَا. ^(۱)

۳۱- باسیک: نابێ نوێژکەر لە کاتی ئاوابوونی خۆردا

نوێژی (سوننەت) بکات

۵۸۵- عەبدوڵای کوری عومەر ؓ دەگێڕێتەو: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ((بەنەنقەست هیچ کەس لە ئێوە نوێژ نەکات نە لە کاتی خۆرەلاتندا، نە لە کاتی خۆرئاوابووندا)).

۵۸۶- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَطَاءُ بْنُ يَزِيدَ الْجُنْدَعِيُّ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: لَا صَلَاةَ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَرْتَفِعَ الشَّمْسُ، وَلَا صَلَاةَ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغِيبَ الشَّمْسُ. ^(۲)

۵۸۶- ئەبو سەعیدی خودری ؓ دەڵێ: لە پێغەمبەری خوا ﷺ بیست فەرمووی: ((پاش نوێژی بەیانی نوێژی (سوننەت) نییه هەتا خۆر بەرز دەبێتەو، وە پاش نوێژی عەسر نوێژ نییه هەتا خۆر ئاوا دەبێت)).

^۱ بڕوانە: ۵۸۲.

^۲ بڕوانە: ۱۱۸۸، ۱۱۹۷، ۱۸۶۴، ۱۹۹۲، ۱۹۹۵.

۵۸۷- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ قَالَ: سَمِعْتُ حُمْرَانَ بْنَ أَبَانَ يُحَدِّثُ عَنْ مُعَاوِيَةَ قَالَ: إِنَّكُمْ لَتَتَصَلُّونَ صَلَاةً، لَقَدْ صَحِبْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَمَا رَأَيْنَاهُ يُصَلِّيْهَا، وَلَقَدْ نَهَى عَنْهُمَا، يَغْنِي: الرَّكَعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ^(۱).

۵۸۷- حومرانی کورێ ئه بان دهگێڕێتهوه له موعاویهوه که دهلی: بیگومان نیوه نوێژێک دهکهن بهراستی ئیمه هاوڕێیهتی پیغه مبه رمان ﷺ کردوو، نه ماندیوه نهو نوێژه بکات، بیگومان ڕیگری لهو دوو رکات نوێژه دهکرد، واته: دوو رکات نوێژی دواى عهسر.

۵۸۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُهُ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ خُبَيْبٍ، عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ صَلَاتَيْنِ بَعْدَ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ^(۲).

۵۸۸- نه بو هورپه رپه دهلی: پیغه مبه رى خوا ﷺ ڕیگری کردوو له دوو نوێژ: دواى نوێژی به یانی ههتا خۆر هه لدی (و بهرز ده بیته وه)، وه دواى نوێژی عهسر ههتا خۆر ئاوا ده بیته.

۳۲- بَابُ مَنْ لَمْ يَكْرِهِ الصَّلَاةَ إِلَّا بَعْدَ الْعَصْرِ وَالْفَجْرِ

رَوَاهُ عُمَرُ^(۳)، وَابْنُ عُمَرَ^(۴)، وَأَبُو سَعِيدٍ^(۵)، وَأَبُو هُرَيْرَةَ^(۶) رضي الله عنهم.

^۱ بېروانه: ۳۷۶۶.

^۲ بېروانه: ۳۶۸.

^۳ بېروانه: ۵۸۱.

^۴ بېروانه: ۵۸۵.

^۵ بېروانه: ۱۸۶۴.

^۶ بېروانه: ۵۸۸.

۵۸۹- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: أَصَلِّيَ كَمَا رَأَيْتُ أَصْحَابِي يُصَلُّونَ، لَا أَنْهَى أَحَدًا يُصَلِّيَ لَيْلًا وَلَا نَهَارًا مَا شَاءَ، غَيْرَ أَنَّ لَّا تَحَرَّوْا طُلُوعَ الشَّمْسِ وَلَا غُرُوبَهَا^(۱).

۳۲- باسی ئەو کەسە هێچ نوێژێکی بەلاوە ناپەسەند

نەبوووە لەپاش عەسر و بەیانیهووە نەبێت

عومەر و عەبدولای کوری و ئەبو سەعید و ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہم نەم ھەرموودمیان گیراومتەووە (لە پێغەمبەر مەھمووە ﷺ).

۵۸۹- عەبدولای کوری عومەر رضی اللہ عنہ دەلی: من بەو شیوە نوێژ دەکەم کە ھاوڕێکانم بینیوە نوێژیان دەکرد: پێگری لەکەس ناکەم نە بەشەو نە بەڕۆژ، کەوی ویستی نوێژ بکات، بەلام لە کاتی خۆرھەلاتن و خۆرناوابوون بەئەنقەست نوێژ نەکات.

۳۳- بَابُ مَا يُطْلَى بَعْدَ الْعَصْرِ مِنَ الْقَوَائِدِ وَنَحْوِهَا

وَقَالَ كُرَيْبٌ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ بَعْدَ الْعَصْرِ رَكَعَتَيْنِ وَقَالَ: ((شَغَلَنِي نَاسٌ مِنْ عَبْدِ الْقَيْسِ عَنِ الرُّكَعَتَيْنِ بَعْدَ الظُّهْرِ)).

۵۹۰- حَدَّثَنَا أَبُو نَعِيمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ أُمَيَّةَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي أَنَّهُ سَمِعَ عَائِشَةَ قَالَتْ: وَالَّذِي ذَهَبَ بِهِ مَا تَرَكْتُهُمَا حَتَّى لَقِيَ اللَّهَ، وَمَا لَقِيَ اللَّهَ تَعَالَى حَتَّى ثَقُلَ عَنِ الصَّلَاةِ، وَكَانَ يُصَلِّي كَثِيرًا مِنْ صَلَاتِهِ قَاعِدًا -تَعْنِي: الرُّكَعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ- وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّيهِمَا، وَلَا يُصَلِّيهِمَا فِي الْمَسْجِدِ مَخَافَةَ أَنْ يَثْقُلَ عَلَى أُمَّتِهِ، وَكَانَ يُحِبُّ مَا يُخَفِّفُ عَنْهُمْ^(۲).

^۱ بڕوانە: ۵۸۲.

^۲ بڕوانە: ۵۹۱، ۵۹۲، ۵۹۳، ۱۶۳۱.

۳۳- باسی ئه‌وه‌ی که ده‌کری پاش (نوێژی) عه‌سر

له نوێژه فه‌وتاه‌کان و وینه‌یان

کورمیب له ئومو سه‌له‌مه‌وه ﷺ ده‌گیرته‌وه و ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ پاش نوێژی عه‌سر دوو رگاته نوێژی کرد و فه‌رمووی: ((که‌سانی له خێلی عه‌بدولقه‌یس سه‌رقالیان کردم له دوو رگاته سوننه‌ته‌که‌ی پاش نیومرۆ)). (واته: ئه‌مه ئه‌و دوو رگاته‌یه).

۵۹۰- عه‌بدولواحیدی کورپی ئه‌یمه‌ن له ئه‌یمه‌نی باوکیه‌وه ده‌گیرته‌وه که له عایشه‌ی ﷺ بیستوو و توویه‌تی: سویند به‌و خوایه‌ی پیغه‌مبه‌ری ﷺ برده‌وه بو‌و لای خۆی، ئه‌م دوو رگاته سوننه‌ته‌ی پاش نوێژی عه‌سری واز لێ نه‌هێناوه، هه‌تا به‌ خزمه‌ت خوای گه‌وره‌ گه‌شت، وه وه‌فاتی نه‌کرد و نه‌گه‌یشته‌ خزمه‌تی خوا، هه‌تا به‌ناپه‌حه‌تی و گرانی نوێژی ده‌کرد، وه زۆر جار نوێژی به‌دانیشه‌وه ده‌کرد- مه‌به‌ستی: ئه‌و دوو رگاته‌ی پاش عه‌سر بوو- وه پیغه‌مبه‌ر ﷺ ئه‌و دوو رگاته‌ش که ده‌یکرد له‌ مرگه‌وت نه‌یده‌کرد، له ترسی ئه‌وه‌ی که قورس بێت له‌سه‌ر ئومه‌ته‌که‌ی، چونکه ئه‌و هه‌میشه‌ هه‌زی له‌وه بوو که کارناسانی بکات بو‌و ئومه‌ته‌که‌ی.

۵۹۱- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي قَالَ: عَائِشَةُ: ابْنُ أُخْتِي، مَا تَرَكَ النَّبِيُّ ﷺ السَّجْدَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ عِنْدِي قَطُّ^(۱).

۵۹۱- هیشام ده‌لی: باوکم بو‌ی گیرامه‌وه که عایشه ﷺ و توویه‌تی: ئه‌ی خوشکه‌زای خۆم: پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌رگیز دوو رگاته‌که‌ی پاش نوێژی عه‌سری واز لێ نه‌هێناوه که لای من بووه.

۵۹۲- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ قَالَ: حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْأَسْوَدِ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: رَكَعَتَانِ لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدْعُهُمَا سِرًّا وَلَا عَلَانِيَةً: رَكَعَتَانِ قَبْلَ صَلَاةِ الصُّبْحِ، وَرَكَعَتَانِ بَعْدَ الْعَصْرِ^(۱).

۵۹۲- نه سوود دهلی: عایشه ؓ، دهلی: هیچ کات پیغه مبهری خوا ﷺ دوو نوێژی (سوننه تی) واز لی نه ده هیئا، نه به په نهانی نه به ناشکرا: دوو رکات پیش نوێژی به یانی، وه دوو رکات پاش نوێژی عه سر.

۵۹۳- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَزْرَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: رَأَيْتُ الْأَسْوَدَ وَمَسْرُوقًا شَهِدَا عَلَى عَائِشَةَ قَالَتْ: مَا كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَأْتِينِي فِي يَوْمٍ بَعْدَ الْعَصْرِ إِلَّا صَلَّى رَكَعَتَيْنِ^(۲).

۵۹۳- نه بو ئیسحاق دهلی: نه سوود و مه سروق شایه تی بیان دا که عایشه ؓ وتووینه تی: ههر رۆژێک پیغه مبههر ﷺ پاش نوێژی عه سر بهاتیاه بو مالی من، دوو رکات نوێژی ده کرد.

۳۴- بَابُ التَّكْبِيرِ بِالصَّلَاةِ فِي يَوْمِ غَيْمٍ

۵۹۴- حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ يَحْيَى -هُوَ ابْنُ أَبِي كَثِيرٍ- عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، أَنَّ أَبَا الْمَلِیحِ حَدَّثَهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ بُرَيْدَةَ فِي يَوْمٍ ذِي غَيْمٍ فَقَالَ: بَكَّرُوا بِالصَّلَاةِ، فَإِنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: مَنْ تَرَكَ صَلَاةَ الْعَصْرِ حَبِطَ عَمَلُهُ^(۳).

^۱ بروانه: ۵۹۰.

^۲ بروانه: ۵۹۰.

^۳ بروانه: ۵۵۳.

۳۴- باسی زوو نوێژکردن له رۆژی هه‌وراویدا

۵۹۴- ئەبو مه‌لیح ده‌لی: ئێمه له رۆژیکی هه‌وراویدا له‌گه‌ڵ بو‌رمیده‌دا بووین، وتی: زوو نوێژ (ی عه‌س) بکه‌ن، چونکه پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی: ((هه‌ر که‌س واز له نوێژی عه‌س بێنی، کرده‌وه‌مکانی پو‌چه‌ڵ بۆته‌وه)).

۳۵- بابُ الْإِذَانِ بَعْدَ ذَهَابِ الْوَقْتِ

۵۹۵- حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ مَيْسَرَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ قَالَ: حَدَّثَنَا حُصَيْنٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَرْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ لَيْلَةً، فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: لَوْ عَرَسْتَ بِنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: أَخَافُ أَنْ تَنَامُوا عَنِ الصَّلَاةِ. قَالَ بِلَالٌ: أَنَا أَوْقِظُكُمْ. فَاصْطَجَعُوا وَأَسْنَدَ بِلَالٌ ظَهْرَهُ إِلَى رَاحِلَتِهِ، فَغَلَبَتْهُ عَيْنَاهُ فَنَامَ، فَاسْتَيْقَظَ النَّبِيُّ ﷺ وَقَدْ طَلَعَ حَاجِبُ الشَّمْسِ فَقَالَ: يَا بِلَالُ، أَيْنَ مَا قُلْتَ؟ قَالَ: مَا أَلْقَيْتَ عَلَيَّ نَوْمَةً مِثْلَهَا قَطُّ. قَالَ: إِنَّ اللَّهَ قَبَضَ أَرْوَاحَكُمْ حِينَ شَاءَ، وَرَدَّهَا عَلَيْكُمْ حِينَ شَاءَ، يَا بِلَالُ فَمِمَّ فَادُّنِ بِالنَّاسِ بِالصَّلَاةِ.. فَتَوَضَّأَ، فَلَمَّا ارْتَفَعَتِ الشَّمْسُ وَابْتِئَاضَتْ قَامَ فَصَلَّى^(۱).

۳۵- باسی (هوکمی) بانگدان پاش به‌سه‌رچوونی کاته‌که‌ی

۵۹۵- ئەبو فه‌تاده ؓ ده‌لی: شه‌وێک له خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ردا ﷺ به‌ رێگادا ده‌روێشتین، بیاوێک له‌نیو خه‌لکه‌که‌دا وتی: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ خۆزگه‌ پشوویه‌کت پێ‌ ب‌داینایه (و سه‌رخه‌وێکمان بشکاندایه) له به‌رمبه‌یاندا، فه‌رمووی: ((ده‌ترسم که خه‌وتان لێ بکه‌وێ و نوێژی به‌یانی خه‌به‌رتان نه‌بێته‌وه)), بیلال وتی: من خه‌به‌رتان ده‌که‌مه‌وه، ئیدی ئه‌وانیش راکشان و بیلالیش پالێ دایه‌وه به‌ ولاخه‌که‌یه‌وه، خه‌و زو‌ری بو‌ هی‌نا و خه‌وی لێ که‌وت، جا که پێغه‌مبه‌ر ﷺ خه‌به‌ری

بۆیەوه خۆر سەری دەرھێناو، فەرمووی: ((بیلال کوا ئەوەی کە وت؟))، بیلالیش وتی: ھەرگیز ئاوا خەو زۆری بۆ نەھێناوم، فەرمووی: ((بێگومان خوا کاتێ ویستی گیانەکانتانێ بردمەو بۆ لای خۆی، وە کاتێ ویستی گێڕایەو بۆتان، ئەو بیلال ھەستە و بانگی نوێژکردن بدە بۆ موسولمانان))، ئینجا پێغەمبەر ﷺ دەستنوێژی گرت، جا کاتێ خۆر بەرز بۆیەو و سەپی ھەلگەرا (و دنیا ڕۆشن بۆیەو)، ھەستا و نوێژی کرد (بۆ موسولمانان).

۳۶- بابٌ مَن صَلَّى بِالنَّاسِ جَمَاعَةً بَعْدَ ذَهَابِ الْوَقْتِ

۵۹۶- حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَصَالَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ جَاءَ يَوْمَ الْخَنْدَقِ بَعْدَ مَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ، فَجَعَلَ يَسُبُّ كُفَّارَ قُرَيْشٍ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا كِدْتُ أُصَلِّي الْعَصْرَ حَتَّى كَادَتِ الشَّمْسُ تَغْرُبُ. قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «وَاللَّهِ مَا صَلَّيْتُهَا.. فَقُمْنَا إِلَى بَطْحَانَ، فَتَوَضَّأَ لِلصَّلَاةِ، وَتَوَضَّأْنَا لَهَا، فَصَلَّى الْعَصْرَ بَعْدَ مَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ، ثُمَّ صَلَّى بَعْدَهَا الْمَغْرِبَ»^(۱).

۳۶- باسی کەسێک پێشنوێژی بکات

بۆ کەسانێک پاش بەسەرچوونی کاتێ نوێژەکە

۵۹۶- جابیری کورپی عەبدوللا ﷺ دەئێ: عومەری کورپی خەتاب ﷺ لە ڕۆژی غەزای خەندەمەدا پاش ئەوەی خۆر ئاواو، ھات و دەستی کرد بە جێبووان بە کافرانی قورەیش وتی: ئەو پێغەمبەری خوا ﷺ خەریک بوو نوێژی عەسرم بۆ نەکری، ھەتا ئەو کاتە نزیك بوو خۆر ئاوا دەبوو، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی:

^۱ ڕوانە: ۵۹۸، ۶۴۱، ۹۴۵، ۴۱۱۲.

((سویند به خوا منیش نوښرى عهسرم نه کردووه)), نینجا ههستاین و چووینه شیوی بوتحان، پیغه مبه ریش ﷺ دستنوښری گرت، نیمهش دستنوښرمان گرت، نینجا نوښری عهسری کرد دواى نهوهی خوړ ناوابوو، پاشان دواى نهوه نوښری مه غریبی کرد.

٣٧- بَابُ مَنْ نَسِيَ صَلَاةً فَلْيُصَلِّ إِذَا ذَكَرَهَا، وَلَا يُعِيدُ إِلَّا تِلْكَ الصَّلَاةَ

وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ: مَنْ تَرَكَ صَلَاةً وَاحِدَةً عِشْرِينَ سَنَةً لَمْ يُعَدِّ إِلَّا تِلْكَ الصَّلَاةَ الْوَاحِدَةَ.
٥٩٧- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ وَمُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَا: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَنْ نَسِيَ صَلَاةً فَلْيُصَلِّ إِذَا ذَكَرَهَا، لَا كَفَّارَةَ لَهَا إِلَّا ذَلِكَ.. ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ طه. قَالَ مُوسَى: قَالَ هَمَّامٌ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ بَعْدُ: ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ ﴿١١﴾ طه. وَقَالَ حَبَّانُ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، حَدَّثَنَا أَنَسٌ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ نَحْوَهُ.

٣٧- باسی کهسێ نوښریکی له بیر چووبت و (کاتهکهی نهما بیت) کهی بیرى هاتهوه بیکات، وه تهنها ئهه نوښرهش دهگیریتهوه

ئیهراهم دهلی: ههر کهس پێش بیست سال یهک نوښری نه کردبیت، تهنها ههر ئهه نوښره دهکاتهوه و بهس.

٥٩٧- نه نهس ﷺ دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ هه رموو یه تی: ((ههر کهس نوښریکی له بیر چوو، کهی بیرى هاتهوه بیکات، هیج که فارمێکی نییه ئهه نوښر کردنه وه نه بی، (چونکه خوا دمفه رمووئ) (به چاکى نوښر بکه تا منت بیر که ویته وه)).
موسا دهلی: هه مام وتی: گویم له هه تاده بوو دواتر دمیوت: (به چاکى نوښر بکه

تا منت بیر که‌ویته‌وه). به‌م رینگه‌یه‌ش وینه‌ی گیرانه‌وه‌ی دووهم هاتوو: چه‌بان ده‌لی: هه‌مام بۆی گیراینه‌وه، ئه‌ویش ده‌لی: قه‌تاده بۆی گیراینه‌وه، ئه‌ویش ده‌لی: ئه‌نه‌س له پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ بۆی گیراینه‌وه.

۳۸- بَابُ قِضَاءِ الصَّلَاةِ الْأُولَى قَالَ أُولَى

۵۹۸- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ هِشَامٍ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى -هُوَ: ابْنُ أَبِي كَثِيرٍ- عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ جَابِرٍ قَالَ: جَعَلَ عُمَرُ يَوْمَ الْخَنْدَقِ يَسُبُّ كُفَّارَهُمْ وَقَالَ: مَا كِدْتُ أَصْلِي الْعَصْرَ حَتَّى غَرَبَتْ. قَالَ: فَتَرَكْنَا بَطْحَانَ، فَصَلَّى بَعْدَ مَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ، ثُمَّ صَلَّى الْمَغْرِبَ^(۱).

۳۸- باسی گیرانه‌وه‌ی نوێژه (فهوتاهه) کان ده‌بی به‌ریزبه‌ندی بی‌ت

۵۹۸- جابیر ؓ ده‌لی: له رۆژی جه‌نگی خه‌نده‌مقدا عومه‌ر ؓ ده‌ستی کرد به جنیودان به بی‌باوه‌رانی قورمیش و وتی: نه‌متوانی نوێژی عه‌سر بکه‌م هه‌تا خۆر ئاوابوو، جابیر ده‌لی: جا چووینه شیوی بوتحان و له‌وی نوێژی کرد، پاش ئه‌وه‌ی خۆر ئاوابوو، پاشان نوێژی ئیواره‌ی کرد.

۳۹- بَابُ مَا يُكْرَهُ مِنَ السَّجْدَةِ بَعْدَ الْعِشَاءِ

۵۹۹- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا عَوْفٌ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْمِنْهَالِ قَالَ: انْطَلَقْتُ مَعَ أَبِي إِلَى أَبِي بَرْزَةَ الْأَسْلَمِيِّ، فَقَالَ لَهُ أَبِي: حَدَّثَنَا كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي الْمَكْتُوبَةَ؟ قَالَ: كَانَ يُصَلِّي الْهَجِيرَ وَهِيَ الَّتِي تَدْعُونَهَا الْأُولَى حِينَ تَذْخُصُ الشَّمْسُ، وَيُصَلِّي الْعَصْرَ، ثُمَّ

^۱ بروانه: ۵۹۶.

يَرْجِعُ أَحَدُنَا إِلَى أَهْلِهِ فِي أَقْصَى الْمَدِينَةِ وَالشَّمْسُ حَيَّةٌ. وَنَسِيتُ مَا قَالَ فِي الْمَغْرِبِ. قَالَ: وَكَانَ يَسْتَحِبُّ أَنْ يُؤَخَّرَ الْعِشَاءُ. قَالَ: وَكَانَ يَكْرَهُ النَّوْمَ قَبْلَهَا وَالْحَدِيثَ بَعْدَهَا، وَكَانَ يَنْفَتِلُ مِنْ صَلَاةِ الْعَدَاةِ حِينَ يَعْرِفُ أَحَدُنَا جَلِيسَهُ، وَيَقْرَأُ مِنَ السُّتَيْنِ إِلَى الْمِائَةِ^(۱).

۳۹- باسی ئه‌وه‌ی قسه و ده‌مه‌ته‌قی

بیزراو و ناپه‌سه‌نده دوا‌ی (نوێزی) عی‌شا

۵۹۹- ئه‌بولنی‌هال ده‌لی: له‌گه‌ڵ باوک‌دا رو‌یشتین بۆ خزمه‌ت ئه‌بو به‌رزه‌ی ئه‌سه‌می، جا باوک‌م پێی وت: بۆمان بگێرمره‌وه پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ چۆن نوێزی فه‌رزی ده‌کرد؟ ئه‌بو به‌رزه‌ وتی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ نوێزی نی‌وم‌رو‌ی ده‌کرد له‌ هرچه‌ی گه‌رمادا، که ئه‌و نوێزمیه ئی‌وه پێی ده‌لێن: یه‌که‌م نوێز، کاتیک خۆر له‌ نی‌وم‌راستی ناسمان لای د‌م‌دا، وه نوێزی عه‌سری ده‌کرد، پاشان یه‌کی له‌ ئیمه ده‌گه‌راپه‌وه بۆ مائه‌وه‌ی له‌و‌په‌ری مه‌دینه و ه‌یشتا خۆر به‌رز بوو، به‌لام له‌بیرم چوو سه‌باره‌ت به‌ مه‌غریب چی وت، ده‌لی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌زی لی بوو که نوێزی عی‌شا دوا بخات، ده‌لی: وه به‌لایه‌وه ناپه‌سه‌ند بوو خه‌وتن له‌پیش عی‌شا و قسه‌کردن له‌دوا‌ی عی‌شا، وه له‌ نوێزی به‌یانی د‌ه‌بویه‌وه، کاتی که‌سیک له‌ ئیمه د‌میزانی هاو‌ریکه‌ی پالی کییه، وه شه‌ست تا سه‌د نایه‌تی ده‌خویند (له نوێزی به‌یانیاندا).

۴۰- بَابُ السَّمْرِ فِي الْفَقْهِ وَالْخَيْرِ بَعْدَ الْعِشَاءِ

۶۰۰- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الصَّبَّاحِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَلِيٍّ الْحَنَفِيُّ، حَدَّثَنَا قُرَّةُ بْنُ خَالِدٍ قَالَ: انْتَبَرْنَا الْحَسَنَ وَرَأَتْ عَلَيْنَا حَتَّى قَرَبْنَا مِنْ وَقْتِ قِيَامِهِ، فَجَاءَ فَقَالَ: دَعَانَا حِيرَانُنَا هَؤُلَاءِ. ثُمَّ قَالَ: قَالَ أَنَسٌ: نَظَرْنَا النَّبِيَّ ﷺ ذَاتَ لَيْلَةٍ حَتَّى كَانَ شَطْرُ اللَّيْلِ يَبْلُغُهُ، فَجَاءَ فَصَلَّى لَنَا،

^۱ ب‌روانه: ۵۴۱.

ثُمَّ خَطَبَنَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ النَّاسَ قَدْ صَلَّوْا ثُمَّ رَقَدُوا وَإِنَّكُمْ لَمْ تَزَالُوا فِي صَلَاةٍ مَا انْتَضَرْتُمْ الصَّلَاةَ.. قَالَ الْحَسَنُ: وَإِنَّ الْقَوْمَ لَا يَزَالُونَ بِخَيْرٍ مَا انْتَضَرُوا الْخَيْرَ. قَالَ قُرَّةٌ: هُوَ مِنْ حَدِيثِ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ^(۱).

٤٠- باسی قسه‌کردن له‌باره‌ی

فیقه و و چاکه‌وه دوا‌ی (نوێژی) عی‌شا (دروسته)

٦٠٠- قورپی کورپی خالید ده‌لی؛ چاوم‌پروانی حه‌سه‌نمان کرد دوا که‌وت له‌ هاتن بۆ لامان، هه‌تا نزیک بووینه‌وه له‌ کاتی هه‌ستانی (له‌ وتنه‌وه‌ی دهرسه‌که‌ی که‌ شه‌وانه‌ی پێی ده‌وتین)، ئینجا هات و وتی: نه‌و دراوس‌تیانه‌مان دهمو‌متیان کردین (بۆیه دوا که‌وتم له‌ هاتن)، پاشان وتی: نه‌نه‌س وتی: شه‌ویک چاوم‌پروانی پی‌غه‌مبه‌رمان ﷺ کرد هه‌تا که‌یسته‌ نیوه‌ی شه‌و، ئینجا هات و پێشنوێژی بۆ کردین، پاشان وتاریکی بۆ داین و فهرمووی: ((ناگادار بن بی‌گومان خه‌لکی نوێژیان کرد و پاشان خه‌وتوون، به‌لام ئیوه‌ هه‌ر له‌ نوێژدان تا چاوم‌پروانی نوێژ بکه‌ن))، حه‌سه‌ن ده‌لی؛ بی‌گومان خه‌لکی هه‌ر له‌ خێر و چاکه‌دان هه‌تا چاوم‌پروانی خێر بکه‌ن، قورپ ده‌لی؛ نه‌م وته‌یه‌ی حه‌سه‌نیش هه‌ر له‌ فهرمووده‌که‌ی نه‌نه‌سه‌ که‌ له‌ پی‌غه‌مبه‌رموه ﷺ گیراویه‌ته‌وه.

٦٠١- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي حَنْمَةَ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ قَالَ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ صَلَاةَ الْعِشَاءِ فِي آخِرِ حَيَاتِهِ، فَلَمَّا سَلَّمَ قَامَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: «أَرَأَيْتُمْ لَيْلَتَكُمْ هَذِهِ؟ فَإِنَّ رَأْسَ مِائَةٍ لَا

^۱ بروهانه: ٥٧٢.

يَبْقَى مِمَّنْ هُوَ الْيَوْمَ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ أَحَدٌ. فَوَهَلَ النَّاسُ فِي مَقَالَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَى مَا يَتَحَدَّثُونَ مِنْ هَذِهِ الْأَحَادِيثِ عَنْ مِائَةِ سَنَةٍ، وَإِنَّمَا قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: لَا يَبْقَى مِمَّنْ هُوَ الْيَوْمَ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ. يُرِيدُ بِذَلِكَ أَنَّهَا تَحْرِمُ ذَلِكَ الْقَرْنَ^(۱).

۶۰۱- عه‌بدو‌لای کورێ عومەر ؓ ده‌لی: پێغه‌م‌بەر ﷺ له‌ کو‌تایێ ژیا‌نیدا نو‌ێژی عی‌شای کرد، جا که سه‌لامی دایه‌وه، هه‌ستایه‌وه و فه‌رمو‌وی: ((هه‌وا‌لم بده‌نی نهم شه‌ومتان چ شه‌ویکه؟ چونکه بێگومان تا سه‌د سالی دیکه نهم کاته له‌وانه‌ی نه‌م‌پ‌رۆ له‌سه‌ر زه‌ویدان که‌سی نام‌ینی)). جا خه‌لکی به‌هه‌له‌دا چوون (یان ترسان) که مه‌به‌ستی فه‌رماییشه‌که‌ی پێغه‌م‌ب‌ری خودا ﷺ چیه، (وا‌یان ده‌زانی دونیا پاش سه‌د سالی دیکه وێران ده‌بی)، به‌لام پێغه‌م‌ب‌ر ﷺ فه‌رمو‌وی: ((له‌وه‌ی نه‌م‌پ‌رۆ له‌سه‌ر زه‌ویدا)), مه‌به‌ستی نه‌وم‌بوو هه‌موو خه‌لکی نه‌و چه‌رخه ده‌مرن.

۴۱- بَابُ السَّمْرِ مَعَ الضَّيْفِ وَالْأَهْلِ

۶۰۲- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ قَالَ: حَدَّثَنَا مُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا أَبُو عُمَيْرٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ، أَنَّ أَصْحَابَ الصُّفَّةِ كَانُوا أَتَاسًا فَقُرَاءَ، وَأَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: ((مَنْ كَانَ عِنْدَهُ طَعَامٌ اثْنَيْنِ فَلْيَذْهَبْ بِثَالِثٍ، وَإِنْ أَرْبَعٍ فَخَامِسٍ أَوْ سَادِسٍ)). وَأَنَّ أَبَا بَكْرٍ جَاءَ بِثَلَاثَةٍ، فَانْطَلَقَ النَّبِيُّ ﷺ بِعَشْرَةٍ، قَالَ: فَهُوَ أَنَا وَأَبِي وَأُمِّي - فَلَا أَذْرِي قَالَ: وَامْرَأَتِي - وَخَادِمٌ بَيْنَنَا وَبَيْنَ بَيْتِ أَبِي بَكْرٍ. وَإِنَّ أَبَا بَكْرٍ تَعَشَّى عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ ثُمَّ لَبِثَ حِينَ ضَلَّيْتُ الْعِشَاءَ، ثُمَّ رَجَعَ فَلَبِثَ حَتَّى تَعَشَّى النَّبِيُّ ﷺ فَجَاءَ بَعْدَ مَا مَضَى مِنَ اللَّيْلِ مَا شَاءَ اللَّهُ، قَالَتْ لَهُ امْرَأَتُهُ: وَمَا حَبَسَكَ عَنْ أَضْيَافِكَ؟ - أَوْ قَالَتْ: ضَيْفُكَ - قَالَ: أَوْ مَا عَشَّيْتِهِمْ؟ قَالَتْ: أَبَوْا حَتَّى تَجِيءَ، قَدْ عَرِضُوا قَابُوا. قَالَ: فَذَهَبْتُ أَنَا فَاخْتَبَأْتُ، فَقَالَ: يَا غُنْثَرُ، فَجَدَعُ

^۱ بروانه: ۱۱۶.

وَسَبَّ، وَقَالَ: كُلُوا لَا هَنِيئًا. فَقَالَ: وَاللَّهِ لَا أَطْعَمُهُ أَبَدًا، وَإِنَّمَا اللَّهُ مَا كُنَّا نَأْخُذُ مِنْ لُقْمَةٍ إِلَّا رَبًّا مِنْ أَسْفَلِهَا أَكْثَرَ مِنْهَا. قَالَ: يَعْني: حَتَّى شَبِعُوا وَصَارَتْ أَكْثَرُ مِمَّا كَانَتْ قَبْلَ ذَلِكَ، فَتَنَظَرُ إِلَيْهَا أَبُو بَكْرٍ فَإِذَا هِيَ كَمَا هِيَ أَوْ أَكْثَرُ مِنْهَا، فَقَالَ لِامْرَأَتِهِ: يَا أُخْتُ بَنِي فِرَاسٍ، مَا هَذَا؟ قَالَتْ: لَا وَقُرَّةَ عَيْنِي، لَهِيَ الْآنَ أَكْثَرُ مِنْهَا قَبْلَ ذَلِكَ بِثَلَاثِ مَرَّاتٍ. فَأَكَلَ مِنْهَا أَبُو بَكْرٍ وَقَالَ: إِنَّمَا كَانَ ذَلِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ -يَعْني: يَمِينُهُ- ثُمَّ أَكَلَ مِنْهَا لُقْمَةً، ثُمَّ حَمَلَهَا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَأَصْبَحَتْ عِنْدَهُ، وَكَانَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمٍ عَقْدٌ، فَمَضَى الْأَجَلَ، فَفَرَقْنَا اثْنَا عَشَرَ رَجُلًا، مَعَ كُلِّ رَجُلٍ مِنْهُمْ أَنَسٌ، اللَّهُ أَعْلَمُ كَمْ مَعَ كُلِّ رَجُلٍ، فَأَكَلُوا مِنْهَا أَجْمَعُونَ، أَوْ كَمَا قَالَ^(۱).

۴- باسی قسه و ده‌مه‌ته‌قیکردن له‌گه‌ل

مال و مندال و میواندا له‌دوای عیسا و شه‌ودا

۶۰۲- عه‌بدو‌ره‌حمانی کو‌ری نه‌بو به‌کر ده‌لی: نه‌و که‌سانه‌ی له‌ صوفه‌دا^(۲) ده‌مانه‌وه، که‌سانیک‌ی هه‌زار بوون، وه‌ پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((هه‌ر که‌س خواردنی دوو که‌سی هه‌یه، با که‌سی سینه‌میش له‌گه‌ل خوی ببات، وه‌ نه‌گه‌ر خواردنی چوار که‌سی هه‌یه، با پی‌نجه‌م یان شه‌شه‌میش ببات))، نینجا نه‌بو به‌کر ﷺ سی که‌سی هینا له‌گه‌ل خویدا، پی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ ده‌ که‌سی برد له‌گه‌ل خوی، عه‌بدو‌ره‌حمان ده‌لی: (که‌سه‌کان نه‌بو به‌کر هینایه‌وه) من و باوکم و دایکم له‌ ماله‌وه بووین، (نه‌بو عوسمان) ده‌لی: - جا نازانم عه‌بدو‌ره‌حمان وتی: خیزانم - و خزمه‌تکاریک‌یشمان له‌گه‌ل بوو، که‌ خزمه‌تکاری ئیمه و مالی باوکم بوو، وه‌ نه‌بو به‌کر ﷺ لای پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ نانی ئیواره‌ی خوارد، پاشان مایه‌وه تا نوێژی عیشاش کرا، پاشان گه‌رایه‌وه، نه‌بو به‌کر مایه‌وه هه‌تا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ نانی شیوانی خوارد، جا کاتی

^۱ ب‌روانه: ۳۵۸۱، ۶۱۴۰، ۶۱۴۱.

^۲ صوفه: به‌شی دواوه‌ی مزگه‌وتی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ بوو.

هاته‌وه ئه‌م‌ه‌نده له شه‌و رۆ‌یشتبوو تا خوا هه‌ز بکات، خه‌زانه‌که‌ی به ئه‌بو به‌کری
وت: چی بوو دره‌نگ گه‌راپه‌ته‌وه بۆ لای می‌وانه‌کانه‌ت؟ یان وتی: می‌وانه‌که‌ت نه‌بو
به‌کری وتی: ئه‌لێ ئانی ئه‌ی‌واره‌تان نه‌خواردوه؟ خه‌زانی وتی: رازی نه‌بوون نان بخۆن
هه‌تا تۆ نه‌یه‌یه‌ته‌وه، پێشیان راگه‌یاندرایان و خواردنیان بۆ دانری، به‌لام رازی
نه‌بوون، عه‌بدوره‌حمان ده‌لی: منیش رۆ‌یستم و خۆم شارده‌وه (له ترسا)، ئه‌بو به‌کری
پێی وتم: ته‌مه‌لی سست! لوت به‌ برین بجی، ئه‌ی وا و وا لیکراو (بۆچی نانت بۆ
می‌وانه‌کان دانه‌ناوه؟) ده‌ بخۆن و نۆشی گیانتان نه‌بی، جا وتی: سویند به‌ خوا له‌و
نانه و خواردنه ناخۆم، (عه‌بدوره‌حمان ده‌لی:) سویند به‌ خوا ئیمه هه‌ر
پاروویه‌که‌مان هه‌لده‌گرت، ئیلا له‌ژێره‌وه به‌رز ده‌بۆوه و زیاتر ده‌بوو له‌ پارووه‌که،
هه‌ر وا بوو هه‌تا ته‌ریان خوارد، خواردنه‌که وه‌ک خۆی وابوو، بگه‌ر زیاتر بوو له
پیش خواردنه‌که‌ی، جا ئه‌بو به‌کری سه‌یری خواردنه‌که‌ی کرد ده‌بینی وه‌ک خۆیه‌تی،
بگه‌ر زیاتره له‌وه‌ی هه‌نرابوو، بۆیه به‌ خه‌زانه‌که‌ی وت: ئه‌مه چییه خوشکی به‌نو
فه‌راس؟ خه‌زانه‌که‌شی وتی: نازانم چییه سویند به‌و زاته‌ی چاو و دلمی رۆشن
کردۆته‌وه، خواردنه‌که ئیستا سێ قاتی نه‌و خواردنه‌یه که دانرابوو بۆیان، جا ئه‌بو
به‌کری لێی خوارد و وتی: سویند خواردنه‌که‌م (که له‌م نانه ناخۆم) له شه‌یتانه‌وه بوو،
پاشان پاروویه‌کی لێ خوارد، پاشان خواردنه‌که‌ی هه‌لگرت و بردی بۆ خه‌مه‌تی
په‌غه‌مه‌به‌ر ﷺ، ئینجا خواردنه‌که لای په‌غه‌مه‌به‌ر ﷺ مایه‌وه، (عه‌بدوره‌حمان ده‌لی:) له
نیوان ئیمه و هۆزیکدا په‌یمان هه‌بوو ماوه‌که‌ی ته‌واو بووبوو (جا سووپا که گه‌رانه‌وه
بۆ مه‌دینه)، جا په‌غه‌مه‌به‌ر ﷺ کردینی به‌ دوانزه به‌شه‌وه، هه‌ر به‌شێ پیاویک
سه‌رکرده‌ی بوو، هه‌ر یه‌که‌یان ئه‌م‌ه‌نده خه‌لکی له‌گه‌لدا بوو، مه‌گه‌ر خوا بۆ خۆی
بزانێ چه‌ند زۆر بوون، جا هه‌موو نه‌و سووپایه له‌و خواردنه‌یان خوارد (و به‌شی
کردن)، یان وه‌ک ئه‌وه‌ی وتی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۰- کِتَابُ الْأَذَانِ

بهناوی خواهی بهخشندهی میهره بان

۱۰- پهراوی بانگدان

۱- بَابُ بَدْءِ الْأَذَانِ

وَقَوْلُهُ ﷺ: ﴿وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوءًا وَلَعِبًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ﴾ (۵۸)

المائدة، وَقَوْلُهُ: ﴿إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ﴾ (۱) الجمعة.

۶۰۳- حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ مَيْسَرَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا خَالِدُ الْحَدَّاءُ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: ذَكَرُوا النَّارَ وَالنَّافُوسَ، فَذَكَرُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى، فَأَمَرَ بِلَالٌ أَنْ يَشْفَعَ الْأَذَانَ وَأَنْ يُوتَرَ الْإِقَامَةَ^(۱).

۱- باسی دهسپیکردنی بانگدان

وه ئەم فەرمايیشتەى خواى بهرز و بلەند: (كاتى بانگ دىدەن بۆ نوێژ، هاوبەشدانەران گالته و لاقرتیی بێ دەكەن، ئەمەش بەهۆى ئەوەوەمێه كە ئەوان كەلىكى تێنەگەيشتوو و نەفامەن)، وه ئەم فەرمايیشتەى خواى گەورە: (كاتى بانگ درا بۆ نوێژ لە پۆزى هەيىندا).

۶۰۳- ئەنەس ﷺ دەئى: (دەربارەى بانگ بۆ نوێژ) باسى ئاگر و زەنگیان كرد، جا باسى جوولەكە و گاورمەكانیان كرد، (سەرمنجام) فەرمان كرا بە بىلال كە بانگ بلىت بە وتەنەمەى وشەكان دوو جار دوو جار، وه قامەتیش وشەكانى يەك جار يەك جار بلى.

۶۰۴- حَدَّثَنَا مَحْمُودُ بْنُ غَيْلَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ يَقُولُ كَانَ الْمُسْلِمُونَ حِينَ قَدِمُوا الْمَدِينَةَ يَجْتَمِعُونَ فَيَتَحَيَّيْنُونَ الصَّلَاةَ، لَيْسَ يُنَادَى لَهَا، فَتَكَلَّمُوا يَوْمًا فِي ذَلِكَ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: اتَّخِذُوا نَافُوسًا مِثْلَ نَافُوسِ النَّصَارَى. وَقَالَ بَعْضُهُمْ: بَلْ بُوْقًا مِثْلَ قَرْنِ الْيَهُودِ. فَقَالَ عُمَرُ: أَوْلَا تَبْعَتُونَ رَجُلًا يُنَادِي بِالصَّلَاةِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَا بِلَالُ فَمَنْ قَتَادَ بِالصَّلَاةِ..

۶۰۴- عەبدولای کوری عومەر ﷺ دەلی: موسولمانان کاتی هاتن بۆ مەدینە لە کاتی نوێزەکاندا کۆ دەبوونەوه، چاومرپی نوێزیان دەکرد، بانگی بۆ نەدەدرا، جا رۆژیکیان لەوبارمیه‌وه قسه‌یه‌کیان کرد، هه‌ندیکیان وتیان: هه‌نگیکێ وه‌ک زه‌نگی گاورمه‌کان دانین، هه‌ندیکی دیکه‌یان وتیان: که‌رمنایه‌کی وه‌ک که‌رمنا ی جووله‌که‌کان دانین، عومهریش ﷺ وتی: ئه‌ی بۆ بیاوی ناننیرن بانگی خه‌ک بکات بۆ نوێز؟ پیغه‌مه‌ره‌یش ﷺ هه‌رمووی: ((ئه‌ی بیلال هه‌سته‌ بانگ بده‌ بۆ (هاتن بۆ) نوێز)).

۲- بَابُ: الْأَذَانُ مَثْنَى مَثْنَى

۶۰۵- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ عَطِيَّةٍ، عَنْ أَيُّوبَ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: أُمِرَ بِلَالٌ أَنْ يَشْفَعَ الْأَذَانَ وَأَنْ يُوتَرَ الْإِقَامَةَ إِلَّا الْإِقَامَةَ^(۱).

۲- باسیک: وشه‌کانی بانگ دوو جار دوو جار ده‌وترینه‌وه

۶۰۵- ئه‌نه‌س ﷺ ده‌لی: بیلال ﷺ هه‌رمانی پی درا که وشه‌کانی بانگ دوو جار دوو جار بلیتیه‌وه، به‌لام وشه‌کانی قامه‌ت یه‌ک جار بلیتیه‌وه. جگه‌ له‌وشه‌ی (قَدَّ قامتِ الصَّلَاةُ) (که دوو جار بلیتیه‌وه).

^۱ بڕوانه: ۶۰۳.

۶۰۶- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ قَالَ: أَخْبَرَنَا خَالِدُ الْحَدَّاءُ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: لَمَّا كَثُرَ النَّاسُ -قَالَ:- ذَكَرُوا أَنْ يَعْلَمُوا وَقْتُ الصَّلَاةِ بِشَيْءٍ يَعْرِفُونَهُ، فَذَكَرُوا أَنْ يُورُوا نَارًا أَوْ يَضْرِبُوا نَافُوسًا، فَأَمَرَ بِلَالٌ أَنْ يَشْفَعَ الْأَذَانَ وَأَنْ يُوتَرَ الْإِقَامَةُ^(۱).

۶۰۶- ئەنەسێ کورپی مالیک ﷺ دەلی: کاتی خەڵک (ی نوێژەکان) زۆر بوون - وتی:- باسی ئەوەیان کرد کە بە شتێک خەڵک ئاگادار بکەنەو کە کاتی نوێژەکانی پێ بزانی، جا وتیان: (لە کاتی نوێژەکاندا) ئاگر بکەنەو، یان زەنگێک لێ بدەن، سەرەنجام فەرمان درا بە بیلال کە دوو جار دوو جار وشەکانی بانگ بلیتەو، وە وشەکانی قامەتیش یەک جار بلیتەو.

۳- باب: الْإِقَامَةُ وَاحِدَةً، إِلَّا قَوْلُهُ: قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ

۶۰۷- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا خَالِدُ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَنَسِ قَالَ أَمَرَ بِلَالٌ أَنْ يَشْفَعَ الْأَذَانَ، وَأَنْ يُوتَرَ الْإِقَامَةَ. قَالَ إِسْمَاعِيلُ: فَذَكَرْتُ لِأَيُّوبَ فَقَالَ: إِلَّا الْإِقَامَةُ^(۲).

۳- باسیک: قامەتکردن وشەکانی یەک جار دەوترین

جگە لە وشە (قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ)

۶۰۷- ئەنەس ﷺ دەلی: بیلال ﷺ فەرمانی پێ درا کە وشەکانی بانگ دووبارە بکاتەو، وە وشەکانی قامەتیش یەک جار بلیت. ئیسماعیل دەلی: ئەمەم بۆ ئەیوب باس کرد، وتی: جگە لە: (قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ) (دوو جار دەوتریت).

^۱ بڕوانە: ۶۰۳.

^۲ بڕوانە: ۶۰۳.

۴- بابُ قَضْلِ التَّائِذِينَ

۶۰۸- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ أَدْبَرَ الشَّيْطَانُ وَلَهُ ضُرَاطٌ حَتَّى لَا يَسْمَعَ التَّائِذِينَ، فَإِذَا قَصَى النِّدَاءَ أَقْبَلَ، حَتَّى إِذَا نُوبَ بِالصَّلَاةِ أَدْبَرَ، حَتَّى إِذَا قَصَى التَّثْوِيبَ أَقْبَلَ حَتَّى يَخْطُرَ بَيْنَ الْمَرْءِ وَنَفْسِهِ، يَقُولُ: اذْكُرْ كَذَا، اذْكُرْ كَذَا. لِمَا لَمْ يَكُنْ يَذْكُرُ، حَتَّى يَظَلَّ الرَّجُلُ لَا يَذَرِي كَمَّ صَلَّى.^(۱)

۴- باسی گهورهیی بانگدان

۶۰۸- ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ دەگێڕێتەوێهه که پێغه مبه‌ری خوا ﷺ فرموییه‌تی: ((کاتی بانگ درا بۆ نوێژ، شه‌یتان پشت هه‌ڵده‌کات و ده‌روات، تری لی دهبیته‌وه، بۆ ئه‌وه‌ی گویی له بانگدانه‌که نه‌بی‌ت، نینجا که بانگه‌که ته‌واو دهبی‌ت، ده‌گه‌ڕێته‌وه هه‌تا قامه‌تی نوێژ ده‌کری، جاریکی دیکه پشت هه‌ڵده‌کاته‌وه هه‌تا قامه‌ته‌که ته‌واو دهبی‌ت، جا ده‌گه‌ڕێته‌وه هه‌تا له دلی مرو‌فی نوێژکه‌ر گومان دروست بکات، وه ده‌لی: بیر له‌و شته و له‌و شته بکه‌رمه‌وه، که بی‌شتر هه‌ر بیری لی نه‌کردوته‌وه (به خه‌یالیدا نه‌هاتوه‌وه)، هه‌تا ئه‌و که‌سه نوێژکه‌ره وای لی دیت نازانی چه‌ند ڕکات نوێژی کردوه‌وه)).

۵- بابُ رَفْعِ الصَّوْتِ بِالنِّدَاءِ

وَقَالَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ: أَذُنٌ أَذَانًا سَمَحًا، وَإِلَّا فَاعْتَرَلْنَا.

۶۰۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي صَعْصَعَةَ الْأَنْصَارِيِّ، ثُمَّ الْمَازِنِيِّ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ، أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ

^۱ بېروانه: ۱۲۲۲، ۱۲۳۱، ۱۲۳۲، ۳۲۸۵.

قَالَ لَهُ: إِنِّي أَرَاكَ تُحِبُّ الْغَنَمَ وَالْبَادِيَةَ، فَإِذَا كُنْتَ فِي غَنَمِكَ أَوْ بَادِيَتِكَ فَأَذْنَتْ بِالصَّلَاةِ فَارْفَعْ صَوْتَكَ بِالنِّدَاءِ، فَإِنَّهُ لَا يَسْمَعُ مَدَى صَوْتِ الْمُؤَذِّنِ حِينَ وَلَا إِنْسٍ وَلَا شَيْءٍ إِلَّا شَهِدَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. قَالَ أَبُو سَعِيدٍ: سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ^(۱).

۵- باسی (پاداشتی) دهنگبه‌رزکردنه‌وه به بانگدان

عومه‌ری کوری عه‌بدولعه‌زیز وتی (به بانگبێژێک): بانگدانه‌که به ئاواز و لاواندنه‌وه‌وه مه‌لی، به‌ریکی بیلی، دهنای لیمان دوور که‌ومره‌وه (بانگ مه‌ده).

۶۰۹- عه‌بدوره‌حمانی کوری سه‌عه‌سه‌عه‌ی نه‌نصارپی پاشان مازینی له‌ باوکیه‌وه گێراویه‌ته‌وه که‌ بو‌ی گێراومه‌ته‌وه که‌ نه‌بو سه‌عه‌یدی خودری ﷺ پی‌ی وت: ((به‌راستی من ده‌تبینم چه‌زت له‌ مه‌ر و مالات و ده‌شت و چۆله‌وانییه‌، جا کاتی له‌نیو مه‌ر و مالاته‌که‌تدا بوویت، یان له‌ ده‌شت و چۆله‌وانییه‌که‌دا بوویت و بانگت دا بو‌ نوێژ، نه‌وه‌ ده‌نگت به‌رز بکه‌رمه‌وه به‌و بانگدانه‌ت، چونکه‌ بێگومان هیچ جنۆکه‌ و مرو‌ف و شتیکی نییه‌ که‌ گوپی له‌ ده‌نگی بانگبێژ بیت، نیلا له‌ رو‌ژی دوایدا شایه‌تی بو‌ ده‌دات))، نه‌بو سه‌عه‌ید ده‌لی: نه‌مه‌م له‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ بیستوه‌وه.

۶- بَابُ مَا يُخْفَنُ بِالْأَذَانِ مِنَ الدَّهَاءِ

۶۱۰- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا غَزَا بِنَا قَوْمًا لَمْ يَكُنْ يَغْزُو بِنَا حَتَّى يُصْبِحَ وَيَنْظُرَ، فَإِنْ سَمِعَ أَذَانًا كَفَّ عَنْهُمْ، وَإِنْ لَمْ يَسْمَعْ أَذَانًا أَغَارَ عَلَيْهِمْ، قَالَ: فَخَرَجْنَا إِلَى خَيْبَرٍ فَانْتَهَيْنَا إِلَيْهِمْ لَيْلًا، فَلَمَّا أَصْبَحَ وَلَمْ يَسْمَعْ أَذَانًا رَكِبَ وَرَكِبْتُ خَلْفَ أَبِي طَلْحَةَ، وَإِنَّ قَدَمِي لَتَمَسَّ قَدَمَ

^۱ بروانه: ۳۲۹۶، ۷۵۴۸.

النَّبِيِّ ﷺ. قَالَ فَخَرَجُوا إِلَيْنَا مَكَاتِلِهِمْ وَمَسَاجِدِهِمْ فَلَمَّا رَأَوْا النَّبِيَّ ﷺ قَالُوا: مُحَمَّدٌ وَاللَّهِ، مُحَمَّدٌ وَالْخَمِيسُ. قَالَ: فَلَمَّا رَأَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، خَرِبَتْ خَيْبَرُ، إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ.^(۱)

۱- باسی ئەو کەسانەى بەهۆى بانگدانەوه نابێ

خوێنیان برژێنرێ

۶۱۰- حومەید دەلێ: ئەنەسى كورې مالېك ﷺ دەگێڕێتەوه كە پێغه‌مبەر ﷺ ئەگەر غەزای ھۆزێكى پێ بکردینایە، ھىچ كات جەنگ و غەزاكەى پێ نەدەکردین ھەتا بانگى بەیانى نەبووايە و سەرنجى نەدایە، جا ئەگەر گوێى لە بانگدان بووايە، وازى لێ دەھێنان، بەلام ئەگەر گوێى لە بانگدان نەبووايە، دەیدا بەسەریاندا، ئەنەس دەلێ: جا ئێمە روشتین بوو خەیبەر و شەو گەشتینە لایان، جا کاتى بانگى بەیانى بوو، پێغه‌مبەر ﷺ گوێى لە بانگ نەبوو سواری و لاخەكەى بوو، منیش لە پاشەوێى ئەبو تەلحەو سوار بووم، بێگومان پێم دەیدا لە پێى پێغه‌مبەر ﷺ، ئەنەس دەلێ: (جوولەكەكان) بە سەبەتە و بێل و خاكەنازەكانیانەوه لە قەلاكانیان ھاتنە دەرەوه روو بە ئێمە، ئینجا كە پێغه‌مبەریان ﷺ بینی وتیان: سوێند بە خوا موخەمەد (ھات)، موخەمەد و سووپاكەى (ھات)، ئەنەس دەلێ: جا کاتى پێغه‌مبەرى خوا ﷺ بینى فەرمووی: ((اللہ اکبر اللہ اکبر خەیبەر وێران بوو، بێگومان ھەر کات ئێمە برۆینە گۆردپانى ھەر گەلیكەوه جا چەند خرابە بەیانى بێدارکراوەکانی)).

۷- بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا سَمِعَ الْمُنَادِيَّ؟

۶۱۱- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِذَا سَمِعْتُمُ النِّدَاءَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ الْمُؤَذِّنُ..

۷- باسی موسولمان چى بلن کاتن گوین له بانگدەر ده‌بێ؟

۶۱۱- ئەبو سەعیدی خودری رضی اللہ عنہ دەگێڕێتەووە کە بێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ((ئەگەر گویتان لە بانگ بوو، ئەووە بانگدەرەکە چى دەلى ئیۆمەش وەك ئەو بلین)).

۶۱۲- حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَصَالَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ: حَدَّثَنِي عِيسَى بْنُ طَلْحَةَ أَنَّهُ سَمِعَ مُعَاوِيَةَ يَوْمًا فَقَالَ مِثْلَهُ إِلَى قَوْلِهِ: وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ. حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ رَاهَوِيَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى نَحْوَهُ^(۱).

۶۱۲- عیسای کورپی تەلحە دەلى: رۆژى گوینى لە موعاویە بوو بە وینەى وتەى بانگبێژەکەى وت^(۲) لەگەڵ: (وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ). (ئىمام بوخارى دەلى): ئىسحاقى کورپی ڕاهەووییە دەلى: وەهبى کورپی جەریر بوى گێڕاينەووە، وتى: هیشام بوى گێڕاينەووە لە یەحیاووە وینەى فەرموودەکەى پێشوو.

۶۱۳- قَالَ يَحْيَى: وَحَدَّثَنِي بَعْضُ إِخْوَانِنَا، أَنَّهُ قَالَ: لَمَّا قَالَ: حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ. قَالَ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ. وَقَالَ: هَكَذَا سَمِعْنَا نَبِيَّكُمْ ﷺ يَقُولُ^(۳).

^۱ بڕوانە: ۶۱۳، ۹۱۴.

^۲ واتە: بانگدەرەکە چى وت ئەمیش وتى.

^۳ بڕوانە: ۶۱۲.

۶۱۳- یه‌حیا ده‌لی: هه‌ندی له برایانمان بۆیان گیرامه‌وه که عیسیای کوری ته‌لحه وتووێه‌تی: کاتی بانگدەرکه وتی: (حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ)، موعاوێه وتی: (لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ)، وه وتی: له پیغه‌مبهره‌که‌تانم ﷺ بیستوو ه‌ئاوه‌های ده‌فه‌رموو.

۸- بابُ الدُّعَاءِ عِنْدَ النُّدَاءِ

۶۱۴- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عِيَّاشٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعَيْبُ بْنُ أَبِي حَمْزَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ النُّدَاءَ: اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ الثَّامَّةُ وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ، آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتُهُ. حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ».^(۱)

۸- باسی دوعا و نزاکردن له (کو‌تایی) بانگداندا

۶۱۴- جابیری کوری عه‌بدولاً ﷺ ده‌گیرێته‌وه که پیغه‌مبهری خوا ﷺ فه‌رمووێه‌تی: ((هه‌ر که‌س کاتی گوێی له بانگه‌ بلی: ئه‌ی خودایه، په‌روه‌ردگاری ئه‌م بانگه‌وازه ته‌واوه (که په‌کتابه‌رستیبه)، وه ئه‌م نوێزه‌ی که ده‌کری، پله‌ی به‌رز و بلند بده به موحه‌مه‌د، وه بیبه‌ره ئه‌و جیگایه په‌سه‌نده‌ی که خۆت به‌ئێنت پێ داوه. ئه‌و که‌سه له رۆژی دوا‌ییدا تکا و شه‌فاعه‌تی من ده‌گیرێته‌وه)).

۹- بابُ الْاِسْتِهَامِ فِي الْاَذَانِ

وَيُذَكَّرُ أَنْ أَقْوَامًا اخْتَلَفُوا فِي الْأَذَانِ فَأَقْرَعَ بَيْنَهُمْ سَعْدٌ.
۶۱۵- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ سُمَيٍّ -مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ- عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي النُّدَاءِ وَالصَّفِّ الْأَوَّلِ،

^۱ بر‌وانه: ۴۷۱۹.

ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلَّا أَنْ يَسْتَهْمُوا عَلَيْهِ لَأَسْتَهْمُوا، وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي التَّهْجِيرِ لَأَسْتَبْقُوا إِلَيْهِ، وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي الْعَتَمَةِ وَالصُّبْحِ لَأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبَوًّا.^(۱)

۹- باسی تیروپشکردن بو بانگدان

دهگیرنه وه که کهسانیک له سهر بانگدان ریک نه که وتن، بویه سه عدیش ﷺ له نیوانیاندا تیروپشکی کرد.

۶۱۵- نه بو هورمیره ﷺ دهگیرته وه: که پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی: ((نه گهر خه لکی بیانزانیایه له بانگدان و ریزی یه که می نوژدا چهند پاداشت ههیه، نینجا ته نها به قورعه کیشی نه بووایه دهستان نه که وتایه، نه وه قورعه کیشیان دمکرد له سهریان، وه نه گهر بیانزانیایه ج پاداشتیک له زووهاتن بو نوژدا ههیه، پیشپرکیان دمکرد بوی، وه نه گهر بیانزانیایه ج پاداشتیک له نوژی عیسا و به یانیدا ههیه، دههاتن بو هردووکیان نه گهر به گاکۆلکیش بووایه)).

۱۰- بابُ الْكَلَامِ فِي الْأَذَانِ

وَتَكَلَّمَ سُلَيْمَانُ بْنُ صُرَدٍ فِي أَذَانِهِ. وَقَالَ الْحَسَنُ: لَا بَأْسَ أَنْ يَضْحَكَ وَهُوَ يُؤَذِّنُ أَوْ يَقِيمُ.
۶۱۶- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَادٌ، عَنْ أَيُّوبَ وَعَبْدِ الْحَمِيدِ صَاحِبِ الزِّيَادِيِّ وَعَاصِمِ الْأَحْوَلِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ: خَطَبَنَا ابْنُ عَبَّاسٍ فِي يَوْمٍ رَدَغٍ، فَلَمَّا بَلَغَ الْمُؤَذِّنُ: حَى عَلَى الصَّلَاةِ. فَأَمَرَهُ أَنْ يُنَادِيَ: الصَّلَاةُ فِي الرِّحَالِ. فَتَنَظَرَ الْقَوْمُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ، فَقَالَ: فَعَلَ هَذَا مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنْهُ، وَإِنَّهَا عَزَمَةٌ.^(۲)

^۱ بېروانه: ۶۰۴، ۷۲۱، ۳۶۸۹.

^۲ بېروانه: ۶۶۸، ۹۰۱.

۱۰- باسی قسه‌کردن له‌نیو بانگداندا (دروسته)

سوله‌یمانی کورپی صورهد له کاتیکدا بانگی دهما قسه‌ی کرد. حه‌سه‌ن ده‌لی: فه‌یناکا کاتی (بانگبێژ) بانگ دهدات یان قامه‌ت ده‌کات پی بکه‌نی.

۶۱۶- عه‌بدو‌لای کورپی حاریس ده‌لی: له‌ رۆژیکی قوراویدا عه‌بدو‌لای کورپی عه‌باس عليه السلام وتاری بو دهادین، جا کاتی بانگ‌ده‌ره‌که‌ گه‌شته (حَى عَلَى الصَّلَاةِ) عه‌بدو‌لا فه‌رمانی پی کرد که به‌ ده‌نگی به‌رز بلی: له‌ ماله‌وه‌ نوێژ بکه‌ن، خه‌لکه‌که‌ش سه‌یری یه‌کدییان کرد (لایان سه‌یر بوو)، بو‌یه‌ عه‌بدو‌لا وتی: که‌سیک که له‌ من چاک‌تره‌ (واته‌: پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ) نه‌مه‌ی کردووه‌، هه‌رچه‌ند نوێژی هه‌ینی پیو‌یست و فه‌رزه‌ نه‌ک رو‌خسه‌ت.

۱۱- بابُ أَذَانِ الْأَعْمَى إِذَا كَانَ لَهُ مَنْ يُخْبِرُهُ

۶۱۷- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنْ بِلَالًا يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ، فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يُنَادِيَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ.. ثُمَّ قَالَ: وَكَانَ رَجُلًا أَعْمَى لَا يُنَادِي حَتَّى يُقَالَ لَهُ: أَصْبَحْتَ أَصْبَحْتَ^(۱).

۱۱- باسی بانگ‌دانی نابینا ته‌گه‌ر که‌سیک هه‌بوو

کاتی نوێژه‌کانی پت بلی (دروسته)

۶۱۷- سالیمی کورپی عه‌بدو‌لا له‌ باوکیه‌وه‌ ﷺ ده‌گێڕێته‌وه‌ که‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموو‌یه‌تی: ((بی‌گومان (په‌مه‌زانان) بیلال له‌ شه‌ودا بانگ دهدات، که‌واته‌

^۱ بر‌وانه‌: ۶۲۰، ۶۲۳، ۱۹۱۸، ۳۶۵۶، ۷۲۴۸.

بخون و بخونهوه ههتا عهبدو لای کورپی ئومو مهکتوم بانگ دهدات))، (عهبدو لای یان ئیبینو شیهاب) وتی: عهبدو لای کورپی ئومو مهکتوم پیاویکی کویر بوو بانگی بهیانی نه دهدا، ههتا پیاوان نهوتایه بانگی بهیانی بووه، بانگی بهیانی بووه.

۱۲- بابُ الْإِذَانِ بَعْدَ الْقَبْرِ

۶۱۸- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: أَخْبَرْتَنِي حَفْصَةُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا اعْتَكَفَ الْمُؤَدُّنَ لِلصُّبْحِ وَبَدَأَ الصُّبْحُ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ تُقَامَ الصَّلَاةُ^(۱).

۱۲- باسی بانگدان پاش (هه لهاتنی) سپیده

۶۱۸- عهبدو لای کورپی عومهر ﷺ دهلی: حهفصه ﷺ بۆی گێرپامهوه: پێغه مبهری خوا ﷺ کاتی بانگدەر داده نیشت^(۱)، (چاوپروانی) بانگی بهیانی دهکرد و بانگی بهیانی دهبوو، پێغه مبهر ﷺ دوو رکات نوێزی سونهتی کورتی دهکرد، پێش ئهوهی قامهت بکری بۆ نوێزی بهیانی.

۶۱۹- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ عَائِشَةَ كَانَتْ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ بَيْنَ النَّدَاءِ وَالْإِقَامَةِ مِنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ^(۲).

۶۱۹- عایشه ﷺ دهلی: پێغه مبهر ﷺ هه میسه دوو رکات نوێزی سونهتی سووکه لهی دهکرد له نیوان بانگ و قامهتدا له نوێزی بهیانیدا.

^۱ بروانه: ۱۱۷۳، ۱۱۸۱.

^۲ یان بانگدەر به پێوه دهوه ستا بۆ بانگدان بانگی بهیانی.

^۳ بروانه: ۶۲۶، ۹۹۴، ۱۱۲۳، ۱۱۵۹، ۱۱۶۰، ۱۱۶۱، ۱۱۶۸، ۱۱۶۹، ۱۱۷۰، ۱۱۷۱، ۶۳۱۰.

۶۲۰- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنْ بَلَآ يَتَادِي بَلِيلٌ، فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَادَى ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ.^(۱)

۶۲۰- عه‌بدو‌لای کوری عومەر ﷺ ده‌گیرپته‌وه که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموو‌یه‌تی: ((بیلال به‌شه‌و بانگ دمدات (له رهمه‌زاندا)، که‌واته بخون و بخونه‌وه هه‌تا عه‌بدو‌لای نومو مه‌کتوم بانگ دمدات)).

۱۳- بَابُ الْأَذَانِ قَبْلَ الْقَجْرِ

۶۲۱- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ قَالَ: حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ التَّيْمِيُّ، عَنْ أَبِي عَثْمَانَ النَّهْدِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَا يَمْنَعَنَّ أَحَدَكُمْ -أَوْ أَحَدًا مِنْكُمْ- أَذَانُ بِلَالٍ مِنْ سَحُورِهِ، فَإِنَّهُ يُؤَدِّنُ -أَوْ يُنَادِي- بَلِيلٌ؛ لِيَرْجِعَ قَائِمُكُمْ وَلِيُنَبِّئَهُ نَائِمُكُمْ، وَلَيْسَ أَنْ يَقُولَ الْفَجْرُ أَوْ الصُّبْحُ.. وَقَالَ بِأَصَابِعِهِ وَرَفَعَهَا إِلَى فَوْقِ وَطَاطَأٍ إِلَى أَسْفَلٍ حَتَّى يَقُولَ هَكَذَا.. وَقَالَ زُهَيْرٌ بِسَبَابَتَيْهِ إِحْدَاهُمَا فَوْقَ الْأُخْرَى، ثُمَّ مَدَّهَا عَنْ يَمِينِهِ وَشِمَالِهِ.^(۲)

۱۳- باسی (حوکمی) بانگدان پیش سپیده

۶۲۱- عه‌بدو‌لای کوری مه‌سعود ﷺ له پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌گیرپته‌وه که فه‌رموو‌یه‌تی: ((بانگدانی بیلال رڤگری که‌ستان -یان که‌سیک له نیوه- نه‌کات له خواردنی پارشیو، چونکه بیگومان نه‌و له شه‌ودا بانگ دمدات -یان بانگ ده‌لی- تا شه‌ونویژکه‌رتان بکه‌رپته‌وه (سه‌رخه‌وی بشکی‌نی)، وه تا خه‌وتوتوتان بیدار

^۱ بروانه: ۶۱۷.

^۲ بروانه: ۵۲۹۸، ۷۲۴۷.

بکاته‌وه، نه‌ک بو نه‌وه بئ بلی: سپیده یان نوێزی به‌یانی بووه))، جا به به‌نجه‌کانی ئاماژه‌ی کرد بو سه‌رده‌وه و نزمی کردنه‌وه بو خواره‌وه ((هه‌تا ئاوه‌ها ئاماژه‌ی کرد))، وه زوهه‌یر به‌هه‌ردوو به‌نجه‌ی شایه‌تومانی ئاماژه‌ی کرد و یه‌کیانی نایه سه‌ر نه‌وی دیکه‌یان، پاشان لیکی جیا کردنه‌وه به لای راست و چه‌پیدا))^(۱).

۶۲۲- ۶۲۳- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو أُسَامَةَ قَالَ: عُبَيْدُ اللَّهِ حَدَّثَنَا، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ. وَعَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ. وَحَدَّثَنِي يُوسُفُ بْنُ عِيسَى الْمَرْوَزِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا الْفَضْلُ قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: «إِنَّ بِلَالًا يُؤَدِّنُ بِلَيْلٍ، فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يُؤَدِّنَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ».

۶۲۲- ۶۲۳- ئەم فەرموودمیه عه‌بدو‌لای کوری عومەر و عایشه ﷺ گێراویانه‌ته‌وه که پیغه‌مبەر ﷺ فەرموویه‌تی: ((بێگومان بیلال به‌شه‌ودا بانگ دمدات، که‌واته بخۆن و بخۆنه‌وه هه‌تا عه‌بدو‌لای کوری ئومو مه‌کتوم مه‌کتوم دمدات)).

۱۴- بَابُ: كَمْ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ، وَمَنْ يَنْتَظِرُ الْإِقَامَةَ؟

۶۲۴- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ الْوَاسِطِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنِ الْجَرِيرِيِّ، عَنِ ابْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْقِلٍ الْمُزَنِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلَاةٌ - ثَلَاثًا - لِمَنْ شَاءَ».^(۲)

^۱ واته: ئاماژه‌ی دا به‌هاتنی به‌یانی ته‌واو و راست (الفجر الصادق)، که پرووناکی له چواره‌وری ئاسمان په‌یدا ده‌بێت به‌تایبه‌تی له رۆژه‌لاته‌وه.

^۲ بر‌وانه: ۶۲۷.

١٤- باسیک: ماوهی نیوان بانگ و قامهت چه‌نده،

وه (حوکمی) ئەو که‌سه‌ی چاوه‌روانی قامهت ده‌کات؟

٦٢٤- عه‌بدو‌لای کوری موغه‌فه‌لی موزم‌نی ﷺ ده‌گیر‌یت‌ه‌وه که پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمو‌یه‌تی: ((له نیوان هه‌موو بانگ و قامه‌ت‌یک‌دا نو‌یز‌یکی (سوننه‌ت) هه‌یه- ئەم وته‌یه‌ی سی جار فه‌رمو‌و- (پاشان له سی‌یه‌م‌دا فه‌رمو‌ی:)) بو هه‌ر که‌سیک که بیه‌وی (سوننه‌ت بکات)).

٦٢٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: سَمِعْتُ عَمْرَو بْنَ عَامِرٍ الْأَنْصَارِيَّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ الْمُؤَذِّنُ إِذَا أَدَّنَ قَامَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ يَبْتَذِرُونَ السَّوَارِيَ حَتَّى يَخْرُجَ النَّبِيُّ ﷺ وَهُمْ كَذَلِكَ يُصَلُّونَ الرُّكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْمَغْرِبِ، وَلَمْ يَكُنْ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ شَيْءٌ. قَالَ عُثْمَانُ بْنُ جَبَلَةَ، وَأَبُو دَاوُدَ عَنْ شُعْبَةَ: لَمْ يَكُنْ بَيْنَهُمَا إِلَّا قَلِيلٌ^(١).

٦٢٥- ئەه‌نه‌سی کوری مالیک ﷺ ده‌لی: کاتی بانگ‌بێژ‌ه‌که بانگی د‌م‌دا، خه‌ل‌کان‌ی له هاوه‌لانی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ به‌په‌له‌ ده‌رو‌یش‌تنه‌ په‌نا پایه‌کان، هه‌تا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ دمهاته‌ مرگه‌وته‌وه، ئەوان هه‌ر له شو‌ینی خو‌یان بوون، دوو پرکات نو‌یز‌ی سوننه‌تیان ده‌گرد پ‌یش نو‌یز‌ی مه‌غریب، وه له نیوان بانگ و قامه‌ت‌دا شتیکی وا نه‌بوو. عوسمان‌ی کوری جه‌به‌له و ئەبو داود له شو‌عه‌وه‌ه گ‌یراویانه‌ته‌وه که وتوو‌یه‌تی: نیوان بانگ و قامه‌ت که‌میکیان به‌ین بوو.

^١ ب‌روانه: ٥٠٣.

۱۵- بَابُ مَنْ انْتَظَرَ الْإِقَامَةَ

۶۲۶- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا سَكَتَ الْمُؤَذِّنُ بِالْأُولَى مِنْ صَلَاةِ الْفَجْرِ قَامَ فَرَكَعَ رَكَعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ قَبْلَ صَلَاةِ الْفَجْرِ، بَعْدَ أَنْ يَسْتَبِينَ الْفَجْرُ ثُمَّ اضْطَجَعَ عَلَى شِقِّهِ الْأَيْمَنِ حَتَّى يَأْتِيَهُ الْمُؤَذِّنُ لِلْإِقَامَةِ^(۱).

۱۵- باسی ئه‌وهی چاوه‌روانی قامهت ده‌کات

۶۲۶- عایشه رضی الله عنها ده‌ئیت: پی‌خه‌مبه‌ر ﷺ هه‌میشه که بانگی‌زده‌که له بانگی به‌یانی دهبۆیه‌وه^(۲)، هه‌له‌سا و دوو رکات نویژی سونه‌تی سووکه‌له‌ی ده‌کرد پێش نویژی به‌یانی و پاش ئه‌وه‌ی سپێده دمرده‌که‌وت و پروون دهبۆیه‌وه، پاشان له‌سه‌ر لای راستی راده‌کشا، هه‌تا بانگی‌زده‌که ده‌هات بۆ لای بۆنه‌وه‌ی قامهت بکات.

۱۶- بَابُ بَيْنَ كُلِّ آذَانَيْنِ صَلَاةٍ لِمَنْ شَاءَ

۶۲۷- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ قَالَ: حَدَّثَنَا كَهْمَسُ بْنُ الْحَسَنِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْقِلٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: بَيْنَ كُلِّ آذَانَيْنِ صَلَاةٌ بَيْنَ كُلِّ آذَانَيْنِ صَلَاةٌ. ثُمَّ قَالَ فِي الثَّالِثَةِ: - لِمَنْ شَاءَ^(۳).

^۱ بې‌روانه: ۶۱۹.

^۲ سه‌رنج: بانگ و قامهت هه‌ردووکیان چونکه وشه‌کانیان یه‌کن، هه‌ردووکیان به بانگ دانراون، بۆیه له فهرمووده‌که‌دا فهرمووی: (إِذَا سَكَتَ الْمُؤَذِّنُ بِالْأُولَى)، واته: بانگی یه‌که‌می دا واته بانگی قامهت نا، مانای ئه‌م فهرمووده‌یه و فهرمووده‌که‌ی دوا‌ی یه‌ک ده‌گرته‌وه له‌وه‌دا که پی‌خه‌مبه‌ر ﷺ له نێوان دوو بانگه‌که‌دا - بانگ و قامهت - سونه‌تی کردووه.

^۳ بې‌روانه: ۶۲۴.

١٦- باسیک: له نیوان هه موو بانگ و قامه تیکدا

نوێژ (ی سوننهت) ههیه بو ئهوهی بیهوی

٦٢٧- عهبدوڵای کورێ موغهفهل ﷺ دهلی: پیغه مبهەر ﷺ فهرموویهتی: ((له نیوان هه موو بانگ و قامه تیکدا نوێژیکی (سوننهت) ههیه، له نیوان هه موو بانگ و قامه تیکدا نوێژیکی (سوننهت) ههیه))، پاشان له جاری سییهمدا فهرمووی: ((بو کهسیک که بیهوی)).

١٧- بابُ مَنْ قَالَ: لِيُؤْذَنَ فِي السَّكْرِ مُؤْذَنٌ وَاحِدٌ

٦٢٨- حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قَلَابَةَ، عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فِي نَفَرٍ مِنْ قَوْمِي، فَأَقَمْنَا عِنْدَهُ عِشْرِينَ لَيْلَةً، وَكَانَ رَحِيمًا رَفِيقًا، فَلَمَّا رَأَى شَوْقَنَا إِلَى أَهَالِينَا قَالَ: ازْجِعُوا فَكُونُوا فِيهِمْ وَعَلِّمُوهُمْ وَصَلُّوا، فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلْيُؤْذَنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ وَلْيُؤْمِّكُمْ أَكْبَرُكُمْ.^(١)

١٧- باسی ئهوهی که دهلی:

با له سهفهردا یهک بانگیژ بانگ بدات

٦٢٨- مالیکی کورێ حومیریس ﷺ دهلی: لهگهڵ چهند کهسیکی هۆزه کهمدا رویشتینه خزمهت پیغه مبهەر ﷺ و بیست شهو له خزمهتیدا ماینهوه، بهبهزمی و نهرمونیان بوو (لهگهڵماندا)، ئینجا که زانی زۆر بیرى خاوخیزانمان دهکهین فهرمووی: ((بگهڕینهوه لهنیو مندال و خیزانه کانتاندا بن و شارمزیان بکهن و

^١ بروانه: ٦٣٠، ٦٣١، ٦٥٨، ٦٨٥، ٨١٥، ٨١٩، ٢٨٤٨، ٦٠٠٨، ٧٢٤٦.

نویژ بکهن، ئینجا که نویژ بوو با یهکیکتان بانگتان بو بدات، نهومشتان له ههمووتان بهتمهمنتره پیشنویژیتان بو بکات).

١٨- بابُ الْأَذَانِ لِلْمَسَافِرِ إِذَا كَانُوا جَمَاعَةً، وَالْإِقَامَةَ، وَكَذَلِكَ بِعَرَقَةٍ وَجَمْعٍ وَقَوْلِ الْمُؤَذِّنِ: الصَّلَاةُ فِي الرُّحَالِ فِي اللَّيْلَةِ الْبَارِدَةِ أَوْ الْمَطِيرَةِ ٦٢٩- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْمُهَاجِرِ أَبِي الْحَسَنِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ عَنْ أَبِي دَرٍّ قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ، فَأَرَادَ الْمُؤَذِّنُ أَنْ يُؤَذِّنَ، فَقَالَ لَهُ: أَبْرِدْ. ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يُؤَذِّنَ فَقَالَ لَهُ: أَبْرِدْ. ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يُؤَذِّنَ، فَقَالَ لَهُ: أَبْرِدْ. حَتَّى سَاوَى الظِّلَّ التَّلَوَّلَ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: إِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ قَيْحِ جَهَنَّمَ.^(١)

١٨- باسی (حوکمی) بانگدان و قامهتکردن بو ریبوار نهگهر کۆمهلیک بوون، ههروهها (بانگدان و قامهتکردن) له عهرهفه و موزدهلیفهدا، وه بانگبیژ له شهوی سارد و باراناویدا بلی: له جیگای خۆتان نویژهکانتان بکهن

٦٢٩- نهبو زمر ﷺ دهلی: ئیمه له سهفهریکدا له خزمهت پیغهمبهردا ﷺ بووین، بانگبیژهکه ویستی بانگ بدات، پیغهمبهر ﷺ پیی فهرموو: ((با فینک بکات))، پاشان ویستی بانگ بدات، پیغهمبهر ﷺ فهرمووی: ((با فینک بکات))، دواتر ویستی بانگ بدات، دیسان فهرمووی: ((با فینک بکات))، ههتا سیبهر لهگهه گر دۆلکهکان یهکسان بوون، جا پیغهمبهر ﷺ فهرمووی: ((بیگومان تینی گهرما له هالاوی دۆزهخهومیه)).

۶۳۰- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ خَالِدِ الْحَدَّاءِ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ قَالَ: أَتَى رَجُلَانِ النَّبِيَّ ﷺ يُرِيدَانِ السَّفَرَ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: إِذَا أَنْتُمَا خَرَجْتُمَا فَأَذِّنَا، ثُمَّ أَقِيمَا، ثُمَّ لِيُؤْمَكُمَا أَكْبَرُكُمَا.^(۱)

۶۳۰- مالیکى کورێ حوهریس ﷺ ده‌ئێ: دوو پیاو هاتنه خزمه‌تى پێغه‌مبهر ﷺ ده‌یانویست برۆن بو سه‌فه‌ر، پێغه‌مبهر ﷺ پێیانى فه‌رموو: ((ئه‌گه‌ر رو‌یشتن بو سه‌فه‌ر (كاتى نو‌یژ بوو) نه‌وه بانگ بدمن، پاشان قامه‌ت بکه‌ن، ئینجا با نه‌ومتان که‌ گه‌ورمه‌تره پێشنو‌یژیتان بو بکات)).

۶۳۱- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ قَالَ حَدَّثَنَا مَالِكُ: أَتَيْنَا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ وَنَحْنُ شَبَبَةٌ مُتَقَارِبُونَ، فَأَقَمْنَا عِنْدَهُ عِشْرِينَ يَوْمًا وَلَيْلَةً، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَحِيمًا رَفِيقًا، فَلَمَّا ظَنَّ أَنَّا قَدِ اشْتَهَيْنَا أَهْلَنَا أَوْ قَدِ اشْتَقْنَا، سَأَلَنَا عَمَّنْ تَرَكْنَا بَعْدَنَا، فَأَخْبَرَنَاهُ، قَالَ: ازْجِعُوا إِلَى أَهْلِكُمْ فَأَقِيمُوا فِيهِمْ وَعَلِّمُوهُمْ وَمُرُوهُمْ - وَذَكَرَ أَشْيَاءَ أَحْفَظُهَا أَوْ لَا أَحْفَظُهَا - وَصَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي، فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلْيُؤْذِنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ وَلِيُؤْمَكُمْ أَكْبَرُكُمْ.^(۲)

۶۳۱- نه‌بو قیلابه ده‌ئێ: مالیک ﷺ بو‌ی گێڕاینه‌وه و وتی: ئێمه چه‌ند که‌نجیکى هاوته‌مه‌ن بووین رو‌یشتینه خزمه‌ت پێغه‌مبهر ﷺ، جا بیست شه‌و و رو‌ژ له خزمه‌تیدا ماینه‌وه، وه پێغه‌مبهرى خوا ﷺ به‌به‌زمیی و میهره‌بان بوو، ئینجا که‌ زانى ئێمه ئارمه‌زووی خاوخیزانه‌مان ده‌که‌ین، یان زۆر بیریان ده‌که‌ین، پرسیارى لى کردین که‌ هاتووین کی‌مان له‌دوای خو‌مان به‌جئ هیشتوو؟ ئێمه‌ش عه‌رزمان کرد، فه‌رموو: ((بکه‌رپنه‌وه بو‌لای خاوخیزانه‌تان و له‌لایان به‌مینه‌وه و

^۱ ب‌روانه: ۶۲۸.

^۲ ب‌روانه: ۶۲۸.

شاره‌زایان بکه‌ن و فه‌رمانیان پی بدم‌ن (به‌وه‌ی پی‌ویسته‌)))، -جا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ شتانیکی فه‌رموو له‌بیرم ماوه یان له‌بیرم نه‌ماوه، وه فه‌رموو: ((نویژ بکه‌ن به‌وشیوه‌ی من ده‌بینن نویژ ده‌که‌م، نینجا که نویژ بوو با یه‌کیکتان بانگتان بو بدات، وه نه‌ومتان گه‌ورمه‌تره پی‌شنویژیتان بو بکات)).

۶۳۲- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: أَخْبَرَنَا يَحْيَى، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: حَدَّثَنِي نَافِعٌ قَالَ أَدَّنَ ابْنُ عُمَرَ فِي لَيْلَةٍ بَارِدَةٍ بِضَجَّتَانٍ^(۱)، ثُمَّ قَالَ: صَلُّوا فِي رِحَالِكُمْ. فَأَخْبَرَنَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَأْمُرُ مُؤَدَّنًا يُؤَدِّنُ، ثُمَّ يَقُولُ عَلَى إِثَرِهِ: أَلَا صَلُّوا فِي الرِّحَالِ. فِي اللَّيْلَةِ الْبَارِدَةِ أَوْ الْمَطِيرَةِ فِي السَّفَرِ^(۲).

۶۳۲- نافع ده‌لی: عه‌بدو‌لای کوری عومه‌ر ﷺ له شه‌ویکی سارددا له زه‌جنان بانگی دا، پاشان وتی: هه‌ر که‌س له‌جیگه و شوینی خوتاندا نویژ بکه‌ن، نینجا بو‌ی گپ‌راپنه‌وه که پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانی ده‌کرد به بانگی‌زه‌که بانگ بدات، پاشان به‌دوای بانگه‌که‌دا بلی: ((نه‌وسا ناگادار بن له جیگای و شوینی خوتان نویژ بکه‌ن)). له شه‌وی سارد یان باراناویدا له سه‌فه‌ردا.

۶۳۳- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، قَالَ أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ، قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْعَمَيْسِ، عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِالْأَبْطَحِ فَجَاءَهُ بِلَالٌ فَأَذَنَهُ بِالصَّلَاةِ، ثُمَّ خَرَجَ بِلَالٌ بِالْعَنَزَةِ حَتَّى رَكَزَهَا بَيْنَ يَدَيِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِالْأَبْطَحِ^(۳) وَأَقَامَ الصَّلَاةَ.

۶۳۳- نه‌بو جوحه‌یفه ﷺ ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ری خوام ﷺ له نه‌به‌ت‌ه‌دا بین، جا بیلال هات و ناگاداری پی‌غه‌مبه‌ری کرد ﷺ که نویژه، پاشان بیلال نیزمیه‌کی هینا و له نه‌به‌ت‌ه له‌به‌رده‌می پی‌غه‌مبه‌ری خوادا ﷺ دایچه‌قاند، وه قامه‌تی نویژی کرد.

^۱ ضَجَّتَان: شاخیکه بیست و پینج میل له مه‌که‌وه دووره له نیتوان مه‌که‌ه و مه‌دینه‌دایه.

^۲ بروانه: ۶۶۶.

^۳ الْأَبْطَح: جیگایه‌که له ده‌ره‌وه‌ی مه‌دینه‌دایه.

١٩- باب: هَلْ يَتَّبِعُ الْمُؤَدِّنُ قَاهُ هَا هُنَا وَهَا هُنَا، وَهَلْ يَلْتَفِتُ فِيهِ الْأَذَانُ؟

وَيَذْكُرُ عَنْ بِلَالٍ أَنَّهُ جَعَلَ إِصْبَعِيهِ فِي أُذُنَيْهِ. وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ لَا يَجْعَلُ إِصْبَعِيهِ فِي أُذُنَيْهِ. وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ: لَا بَأْسَ أَنْ يُؤَدِّنَ عَلَى غَيْرِ وُضوءٍ. وَقَالَ عطاء: الْوُضوءُ حَقٌّ وَسُنَّةٌ. وَقَالَتْ عَائِشَةُ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَذْكُرُ اللَّهَ عَلَى كُلِّ أَحْيَانِهِ.

٦٣٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ ثَنَا شَفِيَانُ، عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ رَأَى بِلَالًا يُؤَدِّنُ، فَجَعَلْتُ أَتَّبِعُ قَاهُ هَا هُنَا وَهَا هُنَا بِالْأَذَانِ^(١).

١٩- باسیک: ئایا بانگییژ ده می بهر و لای راست و لای

چپ ده سوورینن؟ وه ئایا (به سهری) لا ده کاته وه

(بو راست و چپ) له بانگداندا؟

له بیلاله وه ﷺ دهگیپریتته وه که دوو پهنجهی دهخسته ههر دوو گوئییه وه، وه عهبدولای کوری عومهر ﷺ پهنجهکانی نه دهخسته گوئییه وه، وه ئیبراهیم دهئی فهیناکا (بانگییژ) به بییدستنوئژ بانگ بدات. وه عهتاو دهئی: دستنوئژ ههق و سوننه ته (بو بانگییژ). عائیشه ش ﷺ دهئی: پیغه مبهه ﷺ له هه موو کاتی کدا یادی خوا ی ده کرد (با دستنوئژی نه بووايه).

٦٣٤- عهونی کوری نه بو جوحه یفه له باوکیه وه ﷺ دهگیپریتته وه که بیلالی بینیه بانگی دها، (دهئی:) جا سهرنجی ده میم دها، ئاوه ها و ئاوه ها (به لای راست و چه پدا ده سووراند) له کاتی بانگه که.

^١ پروانه: ١٨٧.

۲۰- بَابُ قَوْلِ الرَّجُلِ: قَاتِنْتُنَا الصَّلَاةُ

وَكَرِهَ ابْنُ سِيرِينَ أَنْ يَقُولَ: قَاتِنْتُنَا الصَّلَاةُ. وَلَكِنْ لِيَقُلَ: لَمْ نُذَرِكْ. وَقَوْلُ النَّبِيِّ ﷺ أَصَحُّ. ٦٣٥- حَدَّثَنَا أَبُو نَعِيمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ إِذْ سَمِعَ جَلْبَةَ رَجَالٍ، فَلَمَّا صَلَّى قَالَ: «مَا شَأْنُكُمْ؟».. قَالُوا: اسْتَعْجَلْنَا إِلَى الصَّلَاةِ. قَالَ «فَلَا تَفْعَلُوا، إِذَا أَتَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَعَلَيْكُمْ بِالسَّكِينَةِ، فَمَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا وَمَا قَاتَكُمُ فَأَمُّوا».

۲۰- باسی پیاو بلی: نوێزه که مان فهوتا^(۱)

ئیبینو سیرین پێی باش نییه که سێک بلی: نوێزه که مان فهوتا، به لکوو بلی به نوێز رانه گه یشتین، وه فهرموده ی پیغه مبه ر ﷺ راستره (که فهوتانی به کار هیناوه). ٦٣٥- ئه بو هه تاده ﷺ ده لێ: له کاتی که ئیمه له گه ل پیغه مبه ردا ﷺ نوێز مان دمکرد، که گوێی له دمنگه دهنگ و زاوه زاوی پیاوانێک بوو، جا که نوێزه که ی ته واو کرد فهرمووی: ((ئه وه چیتانه؟)) وتیان: په له مان کرد به نوێز رابه گه ی، فهرمووی: ((وا مه که ن، که هاتن بو نوێز له سه رخو و شینه یی بن، جا ئه وه منده ی پێی گه یشتن (له نوێزی جه ماعت) بیکه ن، ئه وه شی پێی نه گه یشتن، خوتان به ته نیا ته واوی بکه ن)).

۲۱- بَابُ: لَا يَسْعَى إِلَى الصَّلَاةِ، وَلَيَاتِ بِالسَّكِينَةِ وَالْوَقَارِ

وَقَالَ: ((مَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا، وَمَا قَاتَكُمُ فَأَمُّوا)). قَالَ أَبُو قَتَادَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ^(۲).

^۱ ناپه سه منده یان ئاسایه و قه یناکات؟

^۲ بر وانه: ٦٣٥.

۶۳۶- حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. وَعَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِذَا سَمِعْتُمُ الْإِقَامَةَ فَأَمُّشُوا إِلَى الصَّلَاةِ، وَعَلَيْكُمْ بِالسَّكِينَةِ وَالْوَقَارِ وَلَا تُسْرِعُوا، فَمَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا وَمَا فَاتَكُمْ فَأَتُّوا.^(۱)

۲۱- باسیک: نوێژکەر له هاتن بو نوێژ

په‌له نه‌کات و به‌له‌سه‌رخۆیی و سه‌نگینی بی‌ت بو نوێژ

(پێغه‌مبه‌ر ﷺ) دمه‌رموی: ((ئه‌ومنده‌ی پێ‌را گه‌یشتن (له نوێژی به‌کۆمه‌ن) بیه‌کن، وه ئه‌ومشی پێ‌را نه‌گه‌یشتن ئه‌وه به‌ته‌نیا خۆتان ته‌واوی بکه‌ن)).

۶۳۶- نه‌بو هورمه‌یره ﷺ ده‌گه‌ڕێته‌وه له پێغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ که فه‌رموووه‌تی: ((کاتی گۆیتان له قامه‌ت بوو، ئه‌وه بپۆن بو نوێژی (جه‌ماعه‌ت) به‌شینه‌یی و هیمنی و سه‌نگینی و په‌له‌مه‌ که‌ن، جا به‌ چه‌ندیا گه‌یشتن بیه‌کن، ئه‌ومشی پێ‌ی نه‌گه‌یشتن (به‌جه‌ماعه‌ت)، خۆتان به‌ته‌نیا ته‌واوی بکه‌ن)).

۲۲- باب: هَتَنِي يَقُومُ النَّاسُ إِذَا رَأَوْا الْإِمَامَ عِنْدَ الْإِقَامَةِ؟

۶۳۷- حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ قَالَ: كَتَبَ إِلَيَّ يَحْيَى، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَلَا تَقُومُوا حَتَّى تَرَوْنِي.^(۲)

^۱ بروهانه: ۹۰۸.

^۲ بروهانه: ۶۳۸، ۹۰۹.

۲۲- باسیک: نوێژکه‌ران که‌ی هه‌ستن (بۆ نوێژکردن)

ئه‌گه‌ر ئیمامیان بینی له‌ کاتی قامه‌تکردنی نوێژدا؟

۶۳۷- عه‌بدوڵای کۆری ئه‌بو قه‌تاده له‌ باوکیه‌وه ﷺ ده‌گێڕێته‌وه وتی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمووی: ((کاتی قامه‌ت کرا بۆ نوێژ هه‌لمه‌ستن هه‌تا من ده‌بینن^(۱) (دیمه‌ مزگه‌وته‌وه بۆ نوێژکردن))).

۲۳- باب: لَا يَسْعَى إِلَى الصَّلَاةِ مُسْتَعْجِلًا، وَلِيَقُمْ بِالسَّكِينَةِ وَالْوَقَارِ

۶۳۸- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَلَا تَقُومُوا حَتَّى تَرَوْنِي، وَعَلَيْكُمْ بِالسَّكِينَةِ.. تَابَعَهُ عَلِيُّ بْنُ الْمُبَارَكِ^(۲).

۲۳- باسیک: نوێژکه‌ر به‌ په‌له‌ نه‌یه‌ت بۆ نوێژ،

وه‌ با به‌له‌سه‌رخۆیی و یقاره‌وه‌ هه‌ستێ بۆ نوێژ

۶۳۸- عه‌بدوڵای کۆری ئه‌بو قه‌تاده له‌ باوکیه‌وه ﷺ ده‌گێڕێته‌وه وتی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌فهرمووی: ((کاتی قامه‌ت کرا بۆ نوێژ هه‌لمه‌ستن هه‌تا من ده‌بینن و له‌سه‌رخۆ بن (له‌ هه‌ستان بۆ نوێژ))). عه‌لی کۆری موباره‌ک ئه‌م فهرموده‌یه‌ی گێڕاوه‌ته‌وه و پالێستی گێڕانه‌وه‌که‌ی شه‌یبان ده‌کات.

^۱ سه‌رنج: مه‌به‌ستی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئه‌وه‌ بووه‌ بۆ ئه‌وه‌ی خه‌لک زۆر به‌پێوه‌ نه‌وستن هه‌تا نیمام دێت. بڕوانه: إرشاد الساري: ۲/۲۸۰.

^۲ بڕوانه: ۶۳۷.

۲۴- بَابُ هَلْ يَخْرُجُ مِنَ الْمَسْجِدِ لَعَلَّ؟

۶۳۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ وَقَدْ أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ وَعَدَلَتِ الصُّفُوفُ، حَتَّى إِذَا قَامَ فِي مُصَلَّاهُ انْتَضَرْنَا أَنْ يُكَبِّرَ، انْصَرَفَ، قَالَ: «عَلَى مَكَانِكُمْ.. فَمَكَّنْتَنَا عَلَى هَيْئَتِنَا حَتَّى خَرَجَ إِلَيْنَا يَنْطُفُ رَأْسُهُ مَاءً وَقَدْ اغْتَسَلَ»^(۱).

۲۴- باسی ئایا نوێژکەر له بهر هۆ و پێویستییهک

دروسته له مزگهوت بروتاهه دهروهه؟

۶۳۹- ئەبو هورەیره رضی اللہ عنہ دهگێڕێتهوه: له کاتی کدا قامهتی نوێژ کرابوو ریزهکان رێک کرابوون، پێغه مبهری خوا صلی اللہ علیہ و آله و سلم هات ههتا له شوێن نوێژه کهیدا وهستا، چاومڕوانمان کرد الله اکبر بکات (نوێژ دمست بێ بکات)، گهراپهوه و فهرمووی: ((له شوێنی خۆتان راومستن))، ئیدی نێمهش وهک خۆمان چۆن وهستا بووین ماینهوه، ههتا هاتهوه بۆ لامان سهری ئاوی لی دمتکا، چونکه خۆی شوڤدبوو.

۲۵- بَابُ إِذَا قَالَ الْإِمَامُ: مَكَانَكُمْ حَتَّى ارْجِعَ انتَظَرُوهُ

۶۴۰- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَسَوَّى النَّاسُ صُفُوفَهُمْ، فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَتَقَدَّمَ وَهُوَ جُنُبٌ ثُمَّ قَالَ: «عَلَى مَكَانِكُمْ.. فَرَجَعَ فَأَغْتَسَلَ ثُمَّ خَرَجَ وَرَأْسُهُ يَقْطُرُ مَاءً، فَصَلَّى بِهِمْ»^(۲).

^۱ بڕوانه: ۲۷۵.

^۲ بڕوانه: ۲۷۵.

۲۵- باسی ئەگەر پێشنویژ بلی: لە شوینی خۆتان راوهستن، هەتا دەگەر پیمهوه نوێژکەرەکان چاوه‌روانی دەکەن

۶۴۰- ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ دەلی: قامەتی نوێژ کرا و خەڵک پێزمەکانیان پێک کرد، ئینجا پێغەمبەری خوا صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم هات و رویشته پێشەوه، لە کاتیکیدا لەشگران بوو، پاشان فەرمووی: ((لە شوینی خۆتان بوەستن))، ئینجا گەراپەوه (بۆ مالهوه) و خۆی شوێرد، پاشان هاتە دەرەوه بۆ مزگەوت و سەری ئاوی لی دەتکا، جا پێشنویژی بۆ کردن.

۲۶- بابُ قولِ الرَّجُلِ: مَا صَلَّيْنَا

۶۴۱- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ يَقُولُ: أَخْبَرَنَا جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم جَاءَهُ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ يَوْمَ الْخَنْدَقِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَاللَّهِ مَا كِدْتُ أَنْ أَصْلِيَ حَتَّى كَادَتِ الشَّمْسُ تَغْرُبُ، وَذَلِكَ بَعْدَ مَا أَفْطَرَ الصَّائِمُ. فَقَالَ النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم: وَاللَّهِ مَا صَلَّيْتُهَا. فَنَزَلَ النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم إِلَى بُطْحَانَ وَأَنَا مَعَهُ، فَتَوَضَّأْتُ ثُمَّ صَلَّيْتُ -يَعْنِي: الْعَصْرَ- بَعْدَ مَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ، ثُمَّ صَلَّيْتُ بَعْدَهَا الْمَغْرِبَ^(۱).

۲۶- باسی کەسیک بلیت^(۲): نوێژمان نەکردوو

۶۴۱- جابیری کوری عەبدوللا رضی اللہ عنہ دەگێڕێتەوه کە عومەری کوری خەتاب رضی اللہ عنہ هات بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم لە رۆژی جەنگی خەندەمەقد، وتی: ئەو پێغەمبەری خوا صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم نەمتوانی نوێژ بکەم هەتا نزیک بوو خۆر ئاوا بی، ئەومەش دواى ئەو کاتە بوو کە رۆژووهموان رۆژووی شکاندبوو، پێغەمبەریش صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم

^۱ بروانه: ۵۹۶.

^۲ لە رێوایەتی ئەبو زەر بۆ صەحیحی بوخاری بەم جۆرەیه: ئەگەر بیاوتک بلیت بە پێغەمبەر صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم: نوێژمان نەکردوو.

فه‌رمووی: ((سویند به خوا منیش نوێژ (ی عه‌سر)م نه‌کردوو))، جا پیغه‌مبه‌ر ﷺ دابه‌زی بو بوتحان و منیش له‌گه‌ئیدا بووم، ده‌ست‌نوێژی گرت و پاشان نوێژی کرد، -واته: نوێژی عه‌سر- دواي ئه‌وه‌ی خۆر ئاوا بووبوو، پاشان به‌دواي نوێژی عه‌سر دا نوێژی مه‌غریبی کرد.

۲۷- بَابُ الْإِمَامِ تَعْرِضُ لَهُ الْحَاجَةُ بَعْدَ الْإِقَامَةِ

۶۴۲- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ وَالنَّبِيُّ ﷺ يُتَاجِي رَجُلًا فِي جَانِبِ الْمَسْجِدِ، فَمَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ حَتَّى نَامَ الْقَوْمُ^(۱).

۲۷- باسی ئیمام پێویستییه‌کی بو بێته پێش دواي قامه‌تکردن

۶۴۲- ئه‌نه‌س ر.ه. ده‌لی: قامه‌تی نوێژ کرا و پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ به‌شیکی مزگه‌وتدا له‌گه‌ل پیاویک به‌سرت هه‌سای ده‌کرد، ئیدی هه‌لنه‌ستا بو نوێژ هه‌تا خه‌لکه‌که‌ خه‌ویان لی که‌وت.

۲۸- بَابُ الْكَلَامِ إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ

۶۴۳- حَدَّثَنَا عَيَّاشُ بْنُ الْوَلِيدِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى قَالَ: حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ قَالَ: سَأَلْتُ ثَابِتًا الْبُنَانِيَّ عَنِ الرَّجُلِ يَتَكَلَّمُ بَعْدَ مَا تُقَامُ الصَّلَاةُ، فَحَدَّثَنِي عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَعَرَضَ لِلنَّبِيِّ ﷺ رَجُلٌ فَحَبَسَهُ بَعْدَ مَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ.

^۱ بڕوانه: ۶۴۳، ۶۳۹۲.

۲۸- باسی قسه‌کردن له کاتی‌کدا قامه‌تی نوێژ کرابیت

۶۴۳- حومه‌ید ده‌لی: پرسیارم له سابیتی بونانی کرد دهرباره‌ی که‌سیک قسه بکات دوا‌ی ئه‌وه‌ی قامه‌تی نوێژ کرابی، ئه‌ویش له ئه‌نه‌سی کور‌ی مالیکه‌وه ﷺ بۆ‌ی گیرامه‌وه که وتووێه‌تی: قامه‌تی نوێژ کرا و پیاوێک به‌روکی پیغه‌مبه‌ری ﷺ گرت و گیری دا، دوا‌ی ئه‌وه‌ی قامه‌تی نوێژ کرابوو.

۲۹- بابُ وُجُوبِ صَلَاةِ الْجَمَاعَةِ

وَقَالَ الْحَسَنُ: إِنْ مَنَعَتْهُ أُمُّهُ عَنِ الْعِشَاءِ فِي جَمَاعَةٍ شَفَقَهُ عَلَيْهِ لَمْ يُطْعَهَا^(۱).
۶۴۴- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَمُرَ بِحَطَبٍ فَيُخْطَبُ، ثُمَّ أَمُرَ بِالصَّلَاةِ فَيُؤَدَّنَ لَهَا، ثُمَّ أَمُرَ رَجُلًا فَيُؤَمُّ النَّاسَ، ثُمَّ أُخَالِفُ إِلَى رَجَالٍ فَأُحَرِّقُ عَلَيْهِمْ بُيُوتَهُمْ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ يَعْلَمُ أَحَدُهُمْ أَنَّهُ يَجِدُ عَرَقًا سَمِيًّا أَوْ مِرْمَاتَيْنِ حَسَنَتَيْنِ لَشَهِدَ الْعِشَاءَ»^(۲).

۲۹- باسی نوێژی جه‌ماعه‌ت واجبه

حه‌سه‌ن ده‌لی: ئه‌گه‌ر که‌سیک دایکی رێگری نوێژی جه‌ماعه‌تی عیشای لی کرد، به‌هۆی به‌زمی‌پیاها‌ت‌نه‌وه‌ی (به‌ کورمه‌که‌یدا) با به‌گوێی نه‌کات.

۶۴۴- ئه‌بو هورمیره ﷺ ده‌گێڕێته‌وه که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووێه‌تی: ((سویند به‌و خواپه‌ی گیانی منی به‌ده‌سته‌ نیازم بوو که فه‌رمان بده‌م هه‌ندی

^۱ ب‌روانه: ۶۴۲.

^۲ ب‌روانه: ۶۵۷، ۲۴۲۰، ۷۲۲۴.

دار کو بکریتهوه، پاشان فهрман بکهه بانگ بو نوێز بدری، پاشان فهрман بدهم به بیاوی پیشنوێزی بو خه‌لک بکات، ئینجا برۆم بو سه‌ر کهسانیک (که نایه‌ن بو نوێزی جه‌ماعه‌ت) خانووکه‌کانیان بسووتینم به‌سه‌ریاندا، وه سویند به‌و خوایه‌ی گیانی منی به‌دهسته ئه‌گه‌ر که‌سیکیان بیزانیبایه (ئه‌گه‌ر بیت بو نوێزی جه‌ماعه‌ت) ئیسفانیکی که‌م گوشتی^(۱) دمست ده‌که‌وی، یان گوشتی نیوان پیچه‌که‌ی مه‌ری دمست بکه‌وی، ئه‌وه ناماده‌ی نوێزی عیسا دهبوو).

۳۰- بابُ قُضْلِ صَلَاةِ الْجَمَاعَةِ

وَكَانَ الْأَسْوَدُ إِذَا قَاتَتْهُ الْجَمَاعَةُ ذَهَبَ إِلَى مَسْجِدٍ آخَرَ. وَجَاءَ أَنَسُ إِلَى مَسْجِدٍ قَدْ صَلَّي فِيهِ، فَأَذَنَ وَأَقَامَ وَصَلَّى جَمَاعَةً.
 ۶۴۵- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ تَفْضُلُ صَلَاةِ الْفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً».^(۲)

۳۰- باسی گه‌وره‌یی نوێزی جه‌ماعه‌ت

ئه‌سوده ئه‌گه‌ر نوێزی جه‌ماعه‌ته‌که‌ی له‌دمست چووبایه‌ ده‌روێشت بو مزگه‌وتیکی دیکه (تا به‌جه‌ماعه‌ت بیکات)، وه ئه‌نه‌س ﷺ هات بو مزگه‌وتیک که نوێزی تیا کرابوو، ئینجا بانگی دا و قامه‌تی کرد به‌جه‌ماعه‌ت نوێزی کرد.
 ۶۴۵- عه‌بدو‌لای کوری عومه‌ر ﷺ ده‌گی‌رپته‌وه که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی: ((نوێزی جه‌ماعه‌ت بیست و چه‌وت پله‌ گه‌ورمه‌ره له نوێزی که به‌ته‌نها بکری)).

^۱ یان گرته‌یک گوشتی زۆر پتوه بیت. ئه‌م مانایه‌ش راسته.

^۲ بپوانه: ۶۴۹.

٦٤٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ، حَدَّثَنِي ابْنُ الْهَادِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَبَّابٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ تَفْضُلُ صَلَاةِ الْفَدِّ بِخَمْسٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً..

٦٤٦- ئەبو سەعیدی خودری ﷺ دەگێڕێتەوه کە ئەو لە پیڤەمبەری خوای ﷺ بیستوووە ھەرمووێتی: ((نوێزی جەماعەت بیست و پینج پلە لە نوێزی بەتەنھا کە وەرمتەرە)).

٦٤٧- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا صَالِحٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: صَلَاةُ الرَّجُلِ فِي الْجَمَاعَةِ تَضَعُ عَلَى صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ وَفِي سُوقِهِ خَمْسًا وَعِشْرِينَ ضِعْفًا، وَذَلِكَ أَنَّهُ إِذَا تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ، ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الْمَسْجِدِ لَا يُخْرِجُهُ إِلَّا الصَّلَاةُ، لَمْ يَخْطُ خَطْوَةً إِلَّا رُفِعَتْ لَهُ بِهَا دَرَجَةٌ، وَحُطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ، فَإِذَا صَلَّى لَمْ تَزَلِ الْمَلَائِكَةُ تُصَلِّي عَلَيْهِ مَا دَامَ فِي صَلَاةٍ: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ، اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ. وَلَا يَزَالُ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاةٍ مَا انْتَبَرَ الصَّلَاةَ.^(١)

٦٤٧- ئەبو ھورەیرە ﷺ دەلی: پیڤەمبەری خوا ﷺ ھەرمووێ: ((نوێزکردنی کەسێک بە جەماعەت، پاداشتەکە ی بیست و پینج جار زیاترە لە نوێزکردن لە ماله‌وه یان لە بازار، ئەو ئەگەر دەستنوێز بگرێ بە دەستنوێزگرتنیکی جوان، پاشان لە مال دەرچێ بۆ مزگەوت مەبەستی دەرچوونەکە ی تەنھا نوێز بێت، ئەوا ھەر ھەنگاوێک کە دەینی بە ھۆیەو بەلەبەکی پێ بەرز دەبێتەو و گوناھێکی پێی دەوێ، جا کە نوێزی کرد بەردەوام فریشتە داوای لیخووسبوونی بۆ دەکەن تا لە نوێزگە کەیدا بێت و دەلی: خوا بە لێی خوش ببە، خوا بە بەزمییت پێیدا بێتەو، و بەردەوام ھەر یەک لە ئێو لە نوێزدا بە تا چاومروانی نوێز بکات)).

^١ بروانە: ١٧٦.

۳۱- بابُ قُضْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ فِي جَمَاعَةٍ

٦٤٨- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ وَأَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: تَفْضُلُ صَلَاةِ الْجَمِيعِ صَلَاةَ أَحَدِكُمْ وَحْدَهُ بِخَمْسٍ وَعَشْرِينَ جُزْءًا، وَتَجْتَمِعُ مَلَائِكَةُ اللَّيْلِ وَمَلَائِكَةُ النَّهَارِ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ، ثُمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ: فَأَقْرَأُوا إِنَّ شِئْنَهُمْ ﴿إِنْ قُرْءَانَ الْفَجْرِ كَانَتْ مَشْهُودًا﴾ (٧٨) الإسراء (١).

۳۱- باسی گه ورهیی نوێژی به یانی به جه ماعت

٦٤٨- سه عیدی کورپی موسه یه ب و سه له مهی کورپی عه بدوره حمان ده گێر نه وه که نه بو هورمهیره ﷺ ده لێ: له پیغه مبهری خوام ﷺ بیست دمیغه رموو: ((نوێژی جه ماعت بیست و پینج پله گه وره تره له نوێژی که سیکتان به ته نهها (خوی بیکات)، وه فریشته کانی شهو و فریشته کانی رۆژ (که له گه لئانن) له نوێژی به یانیدا کو دمه نه وه و به یه ک ده گهن))، پاشان نه بو هورمهیره ده لێ: نه گهر دمه تانه وی (راستی نه م فهرموودمیه بزانه) نه م نایه ته بخویننه وه: (بیگومان نوێژی به یانی فریشته کان نامادهی دمه بن).

٦٤٩- قَالَ شُعَيْبٌ: وَحَدَّثَنِي نَافِعٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: تَفْضُلُهَا بِسَبْعٍ وَعَشْرِينَ دَرَجَةً (١).

٦٤٩- نافع له عه بدولای کورپی عومه رموه ﷺ ده گێر پته وه و ده لێ: نوێژی جه ماعت بیست و چهوت پله گه وره تره له نوێژی به ته نهها.

^١ بروهانه: ١٧٦.

^٢ بروهانه: ٦٤٥.

۶۵۰- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ: سَمِعْتُ سَالِمًا قَالَ: سَمِعْتُ أُمَّ الدَّرْدَاءِ تَقُولُ: دَخَلَ عَلَيَّ أَبُو الدَّرْدَاءِ وَهُوَ مُغَضَّبٌ، فَقُلْتُ: مَا أَعْضَبَكَ؟ فَقَالَ: وَاللَّهِ مَا أَعْرِفُ مِنْ أُمَّةٍ مُحَمَّدٍ ﷺ شَيْئًا إِلَّا أَنَّهُمْ يُصَلُّونَ جَمِيعًا.

۶۵۰- نومو دمردا ﷺ دهلى: نهبو دمردا ﷺ هات بو لام به تورهميه وه، منيش وتم: نه وه چى تورى كردوويت؟ وتى: سويند به خوا هيچ شتيك ناناسمه وه له (ناييني) نوممه تى موحه ممد ﷺ نه يانگوړيبي، جگه له وهى كه نويز به كومهل دمكه ن.

۶۵۱- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: أَعْظَمُ النَّاسِ أَجْرًا فِي الصَّلَاةِ أَبْعَدُهُمْ قَابَعْدَهُمْ مَمْشًى، وَالَّذِي يَنْتَظِرُ الصَّلَاةَ حَتَّى يُصَلِّيَهَا مَعَ الْإِمَامِ أَعْظَمُ أَجْرًا مِنَ الَّذِي يُصَلِّي ثُمَّ يَنَامُ..

۶۵۱- نهبو موسا ﷺ دهلى: پيغه مبر ﷺ هه رموى: ((گه ورمترين پاداشت له نويز (ى به كومهل) دا بو نهو كه سهيه كه ريكاى دوورتره، وه نينجا نه وهى دواى نهو دئ له دووريدا، وه نهو كه سهى چاوهروانى نويز دمكات هه تا له گهل نيمامدا به جه ماعت بيكات، پاداشتي گه ورمتره له وهى به تهنه نا نويزه كهى دمكات و پاشان دهخه وئ)).

۳۲- بَابُ قُضْلِ التَّهْجِيرِ إِلَى الظُّهْرِ

۶۵۲- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ عَنْ مَالِكٍ، عَنْ سُمَيٍّ -مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ- عَنْ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ وَجَدَ غُصْنَ شَوْكٍ عَلَى الطَّرِيقِ فَأَخْرَهُ، فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ، فَعَفَرَ لَهُ^(۱).

۳۲- باسی گه ورهیی زوو رۆیشتن بۆ نوێژی نیوه رۆ

۶۵۲- ئەبو ھورمیرە رضی اللہ عنہ دەگێڕێتەو: کە پێغه مبهری خوا ﷺ ھەرمووی: ((لە کاتێکدا پیاویک بە ڕێگایە کدا دەرۆیشت، لقێکی درکی بینی لە ڕێگاکەدا بوو، ئەویش دووری خستەو لە ڕێگاکە، بەھۆیەو خوا سوپاسی کرد و لێی خوش بوو)).

۶۵۳- ثُمَّ قَالَ: الشُّهَدَاءُ خَمْسَةٌ: الْمَطْعُونُ، وَالْمَبْطُونُ، وَالْغَرِيقُ، وَصَاحِبُ الْهَذَمِ، وَالشَّهِيدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. وَقَالَ: لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي النَّدَاءِ وَالصَّفِّ الْأَوَّلِ ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلَّا أَنْ يَسْتَهْمُوا لَاسْتَهَمُوا عَلَيْهِ.^(۱)

۶۵۳- پاشان پێغه مبهر ﷺ ھەرمووی: ((شەھیدەکان پێنجن: ئەوێ بە تاعون بمری، ئەوێ بە سکنیشە بمری، ئەوێ لە ئاودا بخنکی، کەسێ شت بپروخی بەسەریدا، ئەوێ لەرپی خوا شەھید بێ))، وە ھەرمووی: ((ئەگەر خەلکی بیانزانیایە بانگدان و ڕیزی یەکەمی نوێژ چەندە پاداشتی تێدا، پاشان دەستیان نەکەوتایە بەو نەبی تیروپشک بکەن، بێگومان تیروپشکیان دەکرد لەسەری)).

۶۵۴- وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي التَّهْجِيرِ لَاسْتَبَقُوا إِلَيْهِ، وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي الْعَتَمَةِ وَالصُّبْحِ لَأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبَوًّا.^(۲)

۶۵۴- (پێغه مبهر ﷺ ھەرمووی: ((وہ ئەگەر بیانزانیایە زوو رۆیشتن بۆ نوێژ چەند پاداشتی ھەیە، بەدلتیایەو پێشپکێیان دەکرد بۆی، وە ئەگەر بیانزانیایە نوێژی عیسا و بەیانی چەند پاداشتی ھەیە، بێگومان دەرۆیشتن بۆ ھەردووکیان با بەگاگۆلکێش بووایە)).

^۱ بڕوانە: ۷۲۰، ۲۸۲۹، ۵۷۳۳، ۶۱۵.

^۲ بڕوانە: ۶۱۵.

۳۳- بابُ اخْتِسَابِ الْإِثَارِ

۶۵۵- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَوْشِبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ قَالَ: حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: يَا بَنِي سَلَمَةَ، أَلَا تَحْتَسِبُونَ آثَارَكُمْ؟!.. وَقَالَ مُجَاهِدٌ فِي قَوْلِهِ: ﴿وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَرَهُمْ﴾ (۱۲) يس، قَالَ: خُطَاهُمْ^(۱).

۳۳- باسی چاوهروانی پاداشتی ههنگاونانی

رۆیشتن بو مزگهوت

۶۵۵- ئه‌نه‌س ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((ئه‌ی (هۆزی) به‌نو سه‌له‌مه ئیوه به‌ته‌مای پاداشتی هه‌نگاوه‌کانتان نین لای خوا؟)). موحاهید دهرباره‌ی ئه‌م ئایه‌ته ده‌لی: ﴿وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَرَهُمْ﴾ (۱۲) يس، ﴿وَآثَرَهُمْ﴾ واته: هه‌نگاوه‌کانیان.

۶۵۶- وَقَالَ ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ: أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، حَدَّثَنِي حُمَيْدٌ، حَدَّثَنِي أَنَسٌ، أَنَّ بَنِي سَلَمَةَ أَرَادُوا أَنْ يَتَحَوَّلُوا عَنْ مَنَازِلِهِمْ فَيَنْزِلُوا قَرِيبًا مِنَ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: فَكَّرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُغْرُوا الْمَدِينَةَ فَقَالَ: أَلَا تَحْتَسِبُونَ آثَارَكُمْ.. قَالَ مُجَاهِدٌ: خُطَاهُمْ: آثَرَهُمْ أَنْ يُمَشَى فِي الْأَرْضِ بِأَرْجُلِهِمْ^(۲).

۶۵۶- ئه‌نه‌س ده‌لی: (هۆزی) به‌نو سه‌له‌مه ویستیان ماله‌کانیان بگوازنه‌وه و بین بو نزیکی (مزگه‌وتی) پیغه‌مبه‌ر ﷺ، ئه‌نه‌س ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ پیی ناخۆش بوو مه‌دینه چۆل بکه‌ن (هه‌موویان له نزیك مزگه‌وت کۆ ببه‌نه‌وه)، بو‌یه

^۱ برۆانه: ۶۵۶، ۱۸۸۷.

^۲ برۆانه: ۶۵۵.

فهرمووی: ((ئایا ناتانهوئ پاداشتی ههنگاوهمکانتان لای خوا بو بنووسری؟)). موحاهید دهلی: ﴿وَأَنذَرَهُمْ﴾ واته: ههنگاوهمکانیان، که بریتیه له روشتن بهسهر زهویدا به پی.

۳۴- بَابُ فَضْلِ الْعِشَاءِ فِي الْجَمَاعَةِ

۶۵۷- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: لَيْسَ صَلَاةٌ أَثْقَلَ عَلَى الْمُتَافِقِينَ مِنَ الْفَجْرِ وَالْعِشَاءِ، وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِيهِمَا لَأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبَوًّا، لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَمُرَ الْمُؤَدَّنَ فَيَقِيمَ، ثُمَّ أَمُرَ رَجُلًا يَوْمُ النَّاسِ، ثُمَّ أَخَذَ شَعْلًا مِنْ نَارٍ فَأَحَرَّقَ عَلَى مَنْ لَا يَخْرُجُ إِلَى الصَّلَاةِ بَعْدُ.^(۱)

۳۴- باسی گه ورهیی نوێزی عیسا به کۆمهڵ

۶۵۷- ئەبو هورمیرە رضی اللہ عنہ دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((هیج نوێزێک نییه به نه ندازهی نوێزی به یانی و عیسا له سهر دوور و وان قورس بیت، جا نه گهر موسو ئمانان بیانزانیایه چهند پاداشتیان ههیه دههاتن بو همر دووکیان نه گهر به گاگۆلکیش بووایه، بهراستی نیازم بوو فهرمان بکهه به بانگبێژمه که قامهت بکا، پاشان فهرمان بکهه پیاویک پێشنوێزی بکات بو خه لکی، پاشان چلوسکی ناگر له گه ل خۆم ببهه، نه وهی له مه و دوا نایهت بو نوێزی جه ماعهت، خانووه که ی به سه ردا بسووتینم)).

۳۵- بَابُ اثْنَانِ قَمَا قَوْكُهُمَا جَمَاعَةً

۶۵۸- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَأَدْنَا وَأَقِيمَا ثُمَّ لِيُؤْمَكَمَا أَكْبَرُكَمَا.^(۲)

^۱ بڕوانه: ۶۴۴.

^۲ بڕوانه: ۶۲۸.

۳۵- باسی دوو کهس و زیاتر به‌جهماعت داده‌نرت

۶۵۸- مالیکی کوری حومیریس ﷺ له پیغه‌مبه‌رموه ﷺ ده‌گیریتیه‌ومه‌که فه‌رموویه‌تی: ((ئه‌گهر کاتی نوێژ هات، ئه‌وه یه‌کیکتان بانگ بده‌ن و قامه‌ت بکه‌ن (له‌و دووانه‌تان)، پاشان ئه‌ومتان که گه‌ورمه‌ره پێشنوێژیتان بکات)) (ئه‌مانه‌ی ئه‌م فه‌رمووده‌یان پێ و ترا دوو کهس بوون).

۳۶- بابُ مَنْ جَلَسَ فِي الْمَسْجِدِ يَنْتَظِرُ الصَّلَاةَ، وَقَضَى الْمَسَاجِدَ

۶۵۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «الْمَلَائِكَةُ تُصَلِّي عَلَى أَحَدِكُمْ مَا دَامَ فِي مُصَلَاةٍ مَا لَمْ يُحَدِّثْ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ، اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ. لَا يَزَالُ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاةٍ مَا دَامَتِ الصَّلَاةُ تَحْبِسُهُ، لَا يَمْنَعُهُ أَنْ يَنْقَلِبَ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّا الصَّلَاةُ»^(۱).

۳۶- باسی ئه‌و کهسه‌ی له‌ مزگه‌وتدا داده‌نیشت و چاوه‌روانی نوێژ ده‌کات، هه‌روه‌ها باسی گه‌وره‌یی مزگه‌وته‌کان

۶۵۹- ئه‌بو هورمیره ﷺ ده‌گیریتیه‌وه: که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((هه‌ر کام له‌ ئیوه هه‌تا له‌ شوینی نوێژه‌که‌یدا بیت و ده‌ستنوێژی نه‌شکیت، فریشه‌ داوا ی لیخۆشبوونی بۆ ده‌کات و ده‌لی: خوایه‌ لێی خوش به‌، خوایه‌ ره‌حمی پێ بکه‌، به‌رده‌وام که هه‌ر یه‌ک له‌ ئیوه له‌ نوێژدا یه هه‌تا نوێژ هه‌لا بێتیه‌وه (له‌ مزگه‌وتدا)، هه‌یج شتێک رێگری ناکات له‌ گه‌رانه‌وه‌ی بۆ ماله‌وه جگه‌ له‌ نوێژه‌که‌ی)).

^۱ بره‌وانه: ۱۷۶.

۶۶۰- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي حُبَيْبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمْ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ: الْإِمَامُ الْعَادِلُ، وَشَابُّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ رَبِّهِ، وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ فِي الْمَسَاجِدِ، وَرَجُلَانِ تَحَابَّا فِي اللَّهِ اجْتَمَعَا عَلَيْهِ وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ، وَرَجُلٌ طَلَبَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ فَقَالَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ. وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ أَخْفَى حَتَّى لَا تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينُهُ، وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللَّهَ خَالِيًا ففَاضَتْ عَيْنَاهُ»^(۱).

۶۶۰- ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ لە پیغەمبەری خواوە ﷺ دەگێڕێتەوێه که ھەرمووێه تی: ((ھەوت جوړ کەس خوای گەورە دەیانخاتە ژێر سێبەری (عەرشی) خۆیەو، لە رۆژیکدا ھیچ سێبەریک نییە جگە لەسێبەری ئەو (کە ئەمانەن): پێشەوا یەکی دادگەر، گەنجیک لەسەر خواپەرستی پێ بگات، کەسێک دلی وابەستە بیت بە مزگەوتەو، دوو کەس لەبەر خوا یەکدییان خۆش بووی لەسەری لە ژياندا پێکەو، وە لەسەر ئەو خۆشەویستیە لە یەکدی جیا ببەو (بە مردنی یەکیکیان)، وە پیاویک ئافرمتیکی بەدەسلات و جوان داوای داوینپییسی لی بگات، پیاومکەش بلی: من لە خوا دھترسم، وە پیاویک مالی بەخشیو و شاردووێهتەو، ھەتا لای چەپی نەزانێ لای راستی چی بەخشیو، وە پیاویک بەتەنیا بیر و یادی خوا بگات، چاومکانی فرمیسک پیایاندا بیتە خوارەو)).

۶۶۱- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ حُمَيْدٍ قَالَ: سُئِلَ أَنَسُ: هَلِ اتَّخَذَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خَائِمًا؟ فَقَالَ: نَعَمْ، أَخَّرَ لَيْلَةَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ إِلَى شَطْرِ اللَّيْلِ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ بَعْدَ مَا صَلَّى فَقَالَ: صَلَّى النَّاسُ وَرَقَدُوا، وَلَمْ تَرَآلُوا فِي صَلَاةٍ مُنْذُ انْتَضَرْتُمُوهَا. قَالَ: فَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى وَبَيْصِ خَائِمِهِ^(۲).

^۱ بېروانە: ۱، ۴۲۳، ۶۴۷۹، ۶۸۰۶.

^۲ بېروانە: ۵۷۲.

۶۶۱- حومه‌ید ده‌لئ: پرسیار کرا له ئه‌نه‌س ﷺ ئایا پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌نگوستیله‌ی له په‌نجه‌دا بوو؟ ئه‌نه‌س وتی: به‌لئ شه‌ویکیان (پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ) نو‌یژی عیشای تا نیوه‌ی شه‌و دوا خست، پاشان پرووی تی کردین دوا‌ی ئه‌وه‌ی نو‌یژه‌که‌ی کرد، ئینجا فه‌رمووی: ((خه‌لکی نو‌یژیان کرد و خه‌وتن، به‌لام نیوه به‌رده‌وام له نو‌یژدان له‌وکاته‌وه‌ی چاوه‌پروانی نو‌یژی عیشا دمکه‌ن)) ئه‌نه‌س ده‌لئ: ده‌لئی ئیستا بریسکه‌ی ئه‌نگوستیله‌که‌ی به‌ به‌رچاومه‌وه‌یه.

۳۷- بَابُ قَضْلِ مَنْ غَدَا إِلَى الْمَسْجِدِ وَمَنْ رَاحَ

۶۶۲- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُطَرِّفٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ غَدَا إِلَى الْمَسْجِدِ وَرَاحَ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُ نُزْلَهُ مِنَ الْجَنَّةِ كُلَّمَا غَدَا أَوْ رَاحَ».

۳۷- باسی گه‌وره‌یی که‌سیک به‌یانییان و ئیواران ب‌روات بو‌ مزگه‌وت

۶۶۲- ئەبو هورمیره ﷺ له پی‌غه‌مبه‌ری خواوه ﷺ دمگیریته‌وه که فه‌رموویه‌تی: ((هه‌ر که‌س ب‌روات بو‌ مزگه‌وت به‌ به‌یانییان یان به‌ ئیواران، خوا‌ی گه‌وره جی‌گای بو‌ ناماده دمکات له به‌هه‌شتدا، هه‌ر به‌یانیه‌ک یان ئیواریه‌ک ب‌روات بو‌ مزگه‌وت (بو‌ نو‌یژی جه‌ماعه‌ت)))).

۳۸- بَابُ إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَلَا صَلَاةَ إِلَّا الْمَكْتُوبَةُ

۶۶۳- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ حَفْصِ بْنِ غَاصِمٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَالِكٍ ابْنِ بَحِينَةَ قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ ﷺ بِرَجُلٍ. قَالَ: وَحَدَّثَنِي عَبْدُ

الرَّحْمَنِ قَالَ: حَدَّثَنَا بِهِزُ بْنُ أَسَدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعْدُ بْنُ إِبرَاهِيمَ قَالَ: سَمِعْتُ حَفْصَ بْنَ عَاصِمٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَجُلًا مِنَ الْأَزْدِ يُقَالُ لَهُ: مَالِكُ ابْنُ بُحَيْنَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَأَى رَجُلًا وَقَدْ أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ يُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ، فَلَمَّا انْصَرَفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَأَتْ بِهِ النَّاسُ، وَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الصُّبْحُ أَرْبَعًا؟! الصُّبْحُ أَرْبَعًا.. تَابَعَهُ غُنْدَرٌ وَمُعَاذُ عَنْ شُعْبَةَ فِي مَالِكٍ. تَابَعَهُ غُنْدَرٌ وَمُعَاذُ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ مَالِكٍ، وَقَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: عَنْ سَعْدٍ، عَنْ حَفْصِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ بُحَيْنَةَ. وَقَالَ حَمَادُ: أَخْبَرَنَا سَعْدُ، عَنْ حَفْصِ، عَنْ مَالِكٍ.

۳۸- باسی کاتی قامهتی نوێژ کرا نابێ نوێژ بکری جگه

له نوێژی فهرز

۶۶۳- عهبدوڵای کورپی مالیکی کورپی بوچهینه ﷺ دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ تی په‌ری به‌لای پیاوێکدا، (له‌ ریوایه‌تیکی دیکه‌دا دهلی:) مالیکی کورپی بوچهینه ﷺ دمگیرپته‌وه‌ که پیغه مبهری خوا ﷺ پیاوێکی بینی دوو رکات نوێژی سوننه‌تی کرد، له‌ کاتی‌کدا قامه‌ت کرابوو بو نوێژی فهرز، جا کاتی پیغه مبه‌ر ﷺ له نوێژمه‌کی بۆیه‌وه‌ نوێژکه‌رمکان لیی کۆ بوونه‌وه‌، پیغه مبه‌ریش ﷺ به‌و پیاوه‌ی فهرموو: ((نایا نوێژی به‌یانی چوار رکات دمکه‌یت؟! نایا نوێژی به‌یانی چوار رکات دمکه‌یت؟!))، (واته‌: نابێت سوننه‌ت بکه‌یت کاتی قامه‌ت کرا بو نوێژی فهرز). غوندمر و موعازیش له‌ شوعبه‌ و له‌ مالیک ئهم فهرموودمیان گیراوه‌ته‌وه‌ و پالپشتی گیرانه‌وه‌مه‌کی به‌هزی کورپی ئه‌سه‌د دمکه‌ن، هه‌روه‌ها ئیبنو ئیسه‌حاق گیراویه‌ته‌وه‌ له‌ سه‌عدموه‌ له‌ حه‌فصه‌وه‌ ئه‌ویش له‌ عه‌بدوڵای کورپی بوچهینه‌وه‌، حه‌مادیش ده‌لی: سه‌عد بۆی گیراوینه‌ته‌وه‌ له‌ حه‌فصه‌وه‌ ئه‌ویش له‌ مالیکه‌وه‌.

۳۹- بابُ حَدِّ الْمَرِيضِ أَنْ يَشْهَدَ الْجَمَاعَةَ؟

۶۶۴- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ إِبرَاهِيمَ قَالَ: الْأَسْوَدُ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، فَذَكَّرْنَا الْمُوَاطَّيَّةَ عَلَى الصَّلَاةِ وَالتَّعْظِيمِ لَهَا، قَالَتْ:

لَمَّا مَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَرَضَهُ الَّذِي مَاتَ فِيهِ، فَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَأُذِّنَ، فَقَالَ: «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ.. فَقِيلَ لَهُ: إِنَّ أَبَا بَكْرٍ رَجُلٌ أَسِيفٌ، إِذَا قَامَ فِي مَقَامِكَ لَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ. وَأَعَادَ فَأَعَادُوا لَهُ، فَأَعَادَ الثَّلَاثَةَ فَقَالَ: «إِنْ كُنَّ صَوَاحِبُ يُوسُفَ، مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ.. فَخَرَجَ أَبُو بَكْرٍ فَصَلَّى، فَوَجَدَ النَّبِيَّ ﷺ مِنْ نَفْسِهِ خِفَةً، فَخَرَجَ يُهَادِي بَيْنَ رَجُلَيْنِ، كَأَنِّي أَنْظُرُ رِجْلَيْهِ تَخْطَانِ مِنَ الْوَجَعِ، فَأَرَادَ أَبُو بَكْرٍ أَنْ يَتَأَخَّرَ، فَأَوْمَأَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ مَكَانَكَ. ثُمَّ أَتَى بِهِ حَتَّى جَلَسَ إِلَى جَنْبِهِ. قِيلَ لِلْأَعْمَشِ، وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي وَأَبُو بَكْرٍ يُصَلِّي بِصَلَاتِهِ، وَالنَّاسُ يُصَلُّونَ بِصَلَاةِ أَبِي بَكْرٍ. فَقَالَ بِرَأْسِهِ نَعَمْ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ بَعْضُهُ. وَرَأَى أَبُو مُعَاوِيَةَ: جَلَسَ عَنْ يَسَارِ أَبِي بَكْرٍ، فَكَانَ أَبُو بَكْرٍ يُصَلِّي قَائِمًا^(۱).

۳۹- باسی تا چهندی نهخوش بیت

دهبیت نامادهی نوێزی جهماعهت بی؟

۶۶۴- نهسوود دهلی: ئیمه لای عانیشه ﷺ، بووین باسی بهردهوام نامادهبوونی نوێزی جهماعهت و گرنگی و گهورمی جهماعهتمان کرد، عانیشه ﷺ، وتی: لهو کاتهی پیغهمبهری خوا ﷺ نهخوش کهوت نهو نهخوشییهی بههویهوه وفاتی کرد، کاتی نوێز بوو بانگدراوو، فهرمووی: ((فهрман بکهن به نهبو بهکر با پیشنوێزی بۆ موسولمانان بکات))، پیی وترا: نهبو بهکر پیاوکی دئاسکه و نهگهر له جیگای تۆدا بوهستی، ناتوانی پیشنوێزی بۆ خه لکی بکات، پیغهمبهر ﷺ وتهکهی دووباره کردوه، نهوانیش هه مان وهلامی پیشوویان دایهوه، جا

سیب‌باری کرده‌وه و فهرمووی: ((به‌راستی ئیوهی ژنان وهک زوله‌یخای سه‌رده‌می یوسف وان^(۱)، فرمان بدن به نه‌بو به‌کر پیشنوژی بکات بو خه‌لکه‌که))، جا نه‌بو به‌کر رۆیشت و پیشنوژی کرد، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ له‌شسووکیه‌کی له خۆیدا هه‌ست بێ کرد، بۆیه دوو بیاو چوونه ژێر بایی و به‌لاره‌لاره رۆیشت بو مزگه‌وت، ده‌لێی ئیستایه به به‌رچاومه‌وه‌یه هه‌ردوو پێی ده‌خشان به زه‌ویدا له‌به‌ر ئیش و ئازاری، جا نه‌بو به‌کر ویستی بێته دواوه، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ ئاماژه‌ی بو کرد که له شوینی خۆت بمینه‌روه‌وه، پاشان هینایان تا له ته‌نیشتی نه‌بو به‌کر دانیش. به ئه‌عه‌ه‌شیان وت: پیغه‌مبه‌ر ﷺ پیشنوژی ده‌کرد و نه‌بو به‌کریش په‌ی‌په‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ری ﷺ ده‌کرد، خه‌لکه‌که‌ش په‌ی‌په‌وه‌ی نه‌بو به‌کران ده‌کرد له نوێژه‌که‌یاندا؟ ئه‌عه‌ه‌ش به‌سه‌ری ئاماژه‌ی کرد: به‌لێ. ئه‌بوداود (ی ته‌یالیسی) به‌شیکی ئه‌م فهرمووده‌یه‌ی گێراوته‌وه، له شوعبه‌وه ئه‌ویش له ئه‌عه‌ه‌شه‌وه، له‌گێرانه‌وه‌ی نه‌بو موعاویه‌دا فهرمووده‌که ئه‌م زیاده‌یه‌ی هه‌یه: پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ای چه‌پی ئه‌و به‌که‌روه دانیش، جا نه‌بو به‌کر به‌پێوه نوێژه‌که‌ی ده‌کرد.

۶۶۵- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى قَالَ: أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ يُسُفَ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَتْ عَائِشَةُ لَمَّا ثَقُلَ النَّبِيُّ ﷺ وَاشْتَدَّ وَجَعُهُ اسْتَأْذَنَ أَرْوَاجَهُ أَنْ يُرْصَ فِي بَيْتِي، فَأَذِنَ لَهُ، فَخَرَجَ بَيْنَ رَجُلَيْنِ تَخَطَّى رِجْلَاهُ الْأَرْضَ، وَكَانَ

^۱ سه‌رنج: مه‌به‌ستی پیغه‌مبه‌ری خودا ﷺ ئه‌وه‌یه وهک زوله‌یخای سه‌رده‌می یوسف وان، له‌وه‌ی به زمان شتیک ده‌لێن له ناخیشدا مه‌به‌ستیان ئامانجیکی دیکه‌یه و ئیلحاحی زۆر ده‌که‌ن، مه‌به‌ستی ئه‌وه‌یه عایشه تو ده‌ته‌وی خه‌لک به چاوی شومه‌وه سه‌یری نه‌بو به‌کر نه‌که‌ن. ب‌روانه: عمدة القاري: ۵/ ۳۷۶-۳۷۷. وه که ده‌فه‌رمووی: ئیوه، مه‌به‌ستی عایشه‌یه به‌ته‌نها، وه مه‌به‌ستی به (صاحب یوسف) زوله‌یخایه. ب‌روانه: ارشاد الساري: ۳۰۸/۲.

بَيْنَ الْعَبَّاسِ وَرَجُلٍ آخَرَ. قَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ: قَدَكُرْتُ ذَلِكَ لِابْنِ عَبَّاسٍ مَا قَالَتْ عَائِشَةُ، فَقَالَ لِي: وَهَلْ تَدْرِي مِنَ الرَّجُلِ الَّذِي لَمْ تَسْمَعْ عَائِشَةَ؟ قُلْتُ: لَا. قَالَ: هُوَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ^(۱).

۶۶۵- عوبه‌یدولای کورپی عه‌بدولای ده‌لی: عائیشه (رضی الله عنها) وتی: ئەو کاته‌ی پێغه‌مبەر ﷺ نه‌خۆشییه‌که‌ی قورس بوو ئازاره‌که‌ی زۆر بوو، مۆله‌تی خواست له‌ خێزانه‌کانی تا له‌ مالی مندا چاودێری نه‌خۆشییه‌که‌ی بکری‌ت، ئەوانیش مۆله‌تیان دا، ئینجا له‌مال هاته‌ دهره‌وه (بۆ مزگه‌وت) دوو بیاو چوونه‌ ژێر با‌لی، هه‌ردوو پێی ده‌خشان به‌ زه‌ویدا، پێغه‌مبەر ﷺ له‌ نیوانی عه‌باس و بیاوێکی دیکه‌دا بوو، عوبه‌یدولای ده‌لی: ئەم قسه‌یه‌ی عائیشه کردی گیرامه‌وه‌ بۆ عه‌بدولای کورپی عه‌باس (رضی الله عنه)، ئەویش پێی وتم: ئایا دهرانی ئەو بیاوه‌ی عائیشه ناوی نه‌بردووه‌ کێیه‌؟ وتم: نه‌خێر، وتی: ئەو بیاوه‌ عه‌لی کورپی ئەبو تالیب بوو.

۴۰- بَابُ الرُّحْصَةِ فِي الْمَطَرِ وَالْعِلَّةِ أَنْ يُصَلِّيَ فِي رَحْلِهِ

۶۶۶- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ ابْنَ عَمْرٍو أَدَّنَ بِالصَّلَاةِ فِي لَيْلَةٍ ذَاتِ بَرْدٍ وَرِيحٍ، ثُمَّ قَالَ: أَلَا صَلُّوا فِي الرَّحَالِ. ثُمَّ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَأْمُرُ الْمُؤَدَّنَ إِذَا كَانَتْ لَيْلَةٌ ذَاتُ بَرْدٍ وَمَطَرٍ، يَقُولُ: أَلَا صَلُّوا فِي الرَّحَالِ^(۲).

۴۰- باسی رێگه‌پێدراوه‌ له‌بهر باران و هۆکاری پێویستدا

نوێژکه‌ر له‌مال و جێگای خۆیدا نوێژ بکات

۶۶۶- نافع ده‌لی: عه‌بدولای کورپی عومەر (رضی الله عنه) له‌ شه‌ویک بای سارد و سه‌ر‌دا بانگی دا، پاشان وتی: ئاگادار بن له‌ ماله‌ومتان نوێژه‌که‌تان بکه‌ن، پاشان وتی: پێغه‌مبهری خوا ﷺ

^۱ بر‌وانه: ۱۹۸.

^۲ بر‌وانه: ۶۳۲.

نه گهر شهوێك سارد و باران بووایه فه رمانی ده كرد به بانگبێژكه كه بلی: ((ناگادار بن له ماله و همتان و شوینی چهوانه و همتان نوێژ بكهن)).

٦٦٧- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ مَخْمُودِ بْنِ الرَّبِيعِ الْأَنْصَارِيِّ، أَنَّ عِثْبَانَ بْنَ مَالِكٍ كَانَ يَوْمَ قَوْمِهِ وَهُوَ أَعْمَى، وَأَنَّهُ قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّهَا تَكُونُ الظُّلْمَةُ وَالسَّيْلُ وَأَنَا رَجُلٌ ضَرِيرُ الْبَصَرِ، فَصَلِّ يَا رَسُولَ اللَّهِ فِي بَيْتِي مَكَانًا أَتَّخِذُهُ مُصَلًّى، فَجَاءَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: .أَيْنَ تُحِبُّ أَنْ أُصَلِّيَ؟. فَأَشَارَ إِلَى مَكَانٍ مِنَ الْبَيْتِ، فَصَلَّى فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ^(١).

٦٦٧- مه حمودی کوری ره ببعی ئه نصاری ده گێڕێتهوه كه عیتهانی کوری مالیک بیاوێکی نابینا بوو بێشنوێژی بۆ خێلهکهی ده کرد، وه جارێک به پێغه مبهری خوا ﷺ وت: ئه ی پێغه مبهری خوا ﷺ بێگومان جاری وا ههیه شهو و تاریکیه یان لاهاو، منیش بیاوێکی گوێرم، ئه ی پێغه مبهر ﷺ جه نابت ته شریف بینه له شوینیکی مالی خۆمدا نوێژ بکه، بۆ ئه وهی بیکه مه نوێژگه، ئینجا پێغه مبهری خواش ﷺ هات بۆ مالیان و هه رمووی: ((حه ز ده که ی له کویدا نوێژ بکه م؟))، ئه ویش ئاماژه ی کرد بۆ شوینیکی له ماله کهیدا، پێغه مبه ریش ﷺ لهو شوینه دا نوێژی کرد.

٤١- باب: هَلْ يُصَلِّي الْإِمَامُ بِمَنْ خَصَر؟

وَهَلْ يَخْطُبُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِي الْمَطَرِ؟

٦٦٨- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ صَاحِبُ الرِّيَادِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الْحَارِثِ قَالَ: خَطَبَنَا ابْنُ عَبَّاسٍ فِي يَوْمٍ ذِي رَدْغٍ،

فَأَمَرَ الْمُؤَدَّنَ، لَمَّا بَلَغَ: حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ. قَالَ: قُلِ الصَّلَاةُ فِي الرَّحَالِ، فَتَنَظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ، فَكَأَنَّهُمْ أَنْكَرُوا، فَقَالَ: كَأَنَّكُمْ أَنْكَرْتُمْ هَذَا، إِنَّ هَذَا فَعَلَهُ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي -يَعْنِي النَّبِيَّ ﷺ- إِنَّهَا عَزْمَةٌ، وَإِنِّي كَرِهْتُ أَنْ أُخْرِجَكُمْ. وَعَنْ حَمَادٍ عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ نَحْوَهُ، غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: كَرِهْتُ أَنْ أُؤْمِّكُمْ، فَتَجِئُونَ تَدُوسُونَ الطِّينَ إِلَى رُكْبِكُمْ^(۱).

۴- باسیک: ئایا پیشنوێژ له‌گه‌ل ئه‌و که‌سانه‌ی ئاماده‌ن پیشنوێژیان بۆ بکات؟ وه ئایا له‌ روژی هه‌ینیدا ئه‌گه‌ر باران بێ و تارخوێن وتار ده‌دات؟

۶۶۸- عه‌بدوڵای کورێ حاریس ده‌لی: عه‌بدوڵای کورێ عه‌باس ﷺ له‌ روژیکی هوردا وتاری بۆ داین، ئینجا فه‌رمانی کرد به‌ بانگبێژه‌که‌ کاتی گه‌یشته‌ (حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ)، وتی بلی: له‌ مال و جیگای خوتان نوێژ بکه‌ن، نوێژکه‌ره‌کانیش سه‌یری یه‌کدییان کرد وه‌ک ئه‌وه‌ی به‌راستیان نه‌زانی، عه‌بدوڵای کورێ عه‌باس وتی: ئه‌لێ ئه‌مه‌ به‌راست نازان! بێگومان ئه‌مه‌ ئه‌و که‌سه‌ی له‌ من چاکتره‌، کردووێه‌تی مه‌به‌ستی پێغه‌مبه‌ر ﷺ بوو، هه‌رچه‌نده‌ نوێژی هه‌ینی پێویسته‌، به‌لام به‌راستی من چه‌زم نه‌کرد ناڕه‌حه‌تتان بکه‌م. وێنه‌ی ئه‌م فه‌رموودمه‌یه‌ له‌ چه‌ماده‌وه‌، ئه‌ویش له‌ عاصیبه‌وه‌، ئه‌ویش له‌ عه‌بدوڵای کورێ حاریسه‌وه‌، له‌ عه‌بدوڵای کورێ عه‌باسه‌وه‌ گێراویه‌ته‌وه‌، به‌لام ئه‌م زیاده‌ی هه‌یه‌: چه‌زم نه‌کرد تاوانبارتان بکه‌م و بێن بۆ مزگه‌هوت به‌ نیو هوردا تا ئه‌زنوتان بجێته‌ هورده‌.

۶۶۹- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ بْنُ أَبِرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ، فَقَالَ: جَاءَتْ سَحَابَةٌ فَمَطَرَتْ حَتَّى سَالَ السَّقْفُ، وَكَانَ مِنْ جَرِيدِ النَّخْلِ، فَأَقِيمَتِ الصَّلَاةُ، فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَسْجُدُ فِي الْمَاءِ وَالطِّينِ، حَتَّى رَأَيْتُ أَثَرَ الطِّينِ فِي جَبْهَتِهِ^(۲).

^۱ بروهانه: ۶۱۶.

^۲ بروهانه: ۸۱۳، ۸۳۶، ۲۰۱۶، ۲۰۱۸، ۲۰۲۷، ۲۰۳۶، ۲۰۴۰.

٦٦٩- ئەبو سەلەمە دەلی: پرسیارم لە ئەبو سەعید رضی اللہ عنہ کرد (دەربارەی شەوی قەدر)^(١)، ئەویش وتی: هەوڕێک هات و بارانی باراند، هەتا ئاو بە سەربانی مزگەوتدا هاته خوارووە، کە (سەربانی مزگەوت) لە پەلی دارخورما بوو، جا نوێژ دابەسترا و پێغه مەبری ﷺ خوام ﷺ بینی لەنیو ئاوو قورمکەدا سوژدە ی برد، هەتا شوێنەواری قورمکەم بە نیوچەوانیەووە بینی.

٦٧٠- حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ سَرِيْنٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا يَقُولُ: قَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ: إِنِّي لَا أَسْتَطِيعُ الصَّلَاةَ مَعَكَ. وَكَانَ رَجُلًا صَخْمًا، فَصَنَعَ لِلنَّبِيِّ ﷺ طَعَامًا فَدَعَاهُ إِلَى مَنْزِلِهِ، فَبَسَطَ لَهُ حَصِيرًا وَنَضَحَ طَرَفَ الْحَصِيرِ، صَلَّى عَلَيْهِ رَكَعَتَيْنِ. فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ آلِ الْجَارُودِ لَأَنَسٍ: أَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي الضُّحَى؟ قَالَ: مَا رَأَيْتُهُ صَلَّاهَا إِلَّا يَوْمَئِذٍ^(٢).

٦٧٠- ئەنەسی کۆری سیرین دەلی: لە ئەنەسم رضی اللہ عنہ بیست دەیوت: بیاوێکی ئەنصار ی (بە پێغه مەبری ﷺ) وت: بەراستی من ناتوانم لەگەڵ جەنابتدا نوێژ (ی جەماعەت) بکەم، بیاوێکی قەلەو و گەورە بوو، جا خواردنێکی بۆ پێغه مەبر ﷺ دروست کرد و دعووتی کرد بۆ مالهومیان و حەسیرێکی بۆ پێغه مەبر ﷺ راخست، وە ئاوی پڕژاند لە بەشیکی حەسیرەکە، پێغه مەبریش ﷺ دوو رکات نوێژی لەسەر کرد، ئینجا بیاوێک لە بنەمالە ی جارود بە ئەنەسی وت: ئایا پێغه مەبر ﷺ نوێژی چێشتەنگاوی دەکرد؟ ئەنەس وتی: ئەو رۆژە نەبێ نەمدیووە نوێژی چێشتەنگاوی بکات.

٤٢- بَابُ: إِذَا خَضَرَ الطَّعَامُ وَأُقِيمَتِ الصَّلَاةُ

وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَبْدَأُ بِالْعِشَاءِ. وَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ: مَنْ فِقهِ الْمَرْءُ إِقْبَالَهُ عَلَى حَاجَتِهِ حَتَّى يُقْبَلَ عَلَى صَلَاتِهِ وَقَلْبُهُ قَارِعٌ.

^١ وەک لە رێوایەتەکانی دیکە ی ئەم فەرموودەیەدا هاتوووە لە بانی ئیعتیکافدا.

^٢ بڕوانە: ١١٧٩، ٦٠٨٠.

٦٧١- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ هِشَامٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، قَالَ: سَمِعْتُ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: إِذَا وُضِعَ الْعِشَاءُ وَأُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَأَبْدُءُوا بِالْعِشَاءِ.^(١)

٤٢- باسیک: ئەگەر خواردن ئاماده بوو

کاتی نوێز هات^(٢) (کامیان دهکرت؟)

عهبدوڵای کوری عومەر ؓ دمستی به نانخواردن دهکرد پیش نوێزهکهی، نهبو دمردانیش ؓ دهلی: نیشانهی شارمزاری و تیگه‌یشتنی کهسیکه پروو له بیویستییهکهی بکات و تهواوی کات، ههتا که دمست به نوێزمکهی دهکات دل و میشکی هیچی دیکهی تیدا نهبی (جگه له نوێزمکهی).

٦٧١- عَائِشَةُ ؓ لَه بَيْغَه مَبْرُوهَةٌ ؓ دَهگِیْرْتَهوَه که فِهَرمووِیهتی: ((ئەگەر خواردنی ئیواره دانرا و کاتی نوێزی ئیوارم هاتبوو^(٣)، نهوه لهپیشدا خواردنهکه بخۆن (دواتر نوێزمکهتان بکهن))).

٦٧٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِذَا قُدِّمَ الْعِشَاءُ فَأَبْدُءُوا بِهِ قَبْلَ أَنْ تُصَلُّوا صَلَاةَ الْمَغْرِبِ، وَلَا تَعْجَلُوا عَنْ عَشَائِكُمْ.^(٤)

^١ بروهانه: ٥٤٦٥.

^٢ وهک له فهرموودهی: (٦٧١) دا عائیشه دهلی: (فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ)، واته: ئەگەر کاتی نوێز هات، یان کاتی بانگ درا وهک له ریوایهتیکدا دهلی: (فَإِذَا سَمِعَ الْأَذَانَ حَرَجَ)، واته: ئەگەر گوێی له بانگ بووایه دهرویشت بو مزگهوت. بروهانه: إرشاد الساري: ٣١٨/٢-٣١٩.

^٣ یان بانگی نوێزی مه‌غریب درابوو. بروهانه: إرشاد الساري: ٣١٩/٢.

^٤ بروهانه: ٥٤٦٣.

٦٧٢- نه نه سی کورپی مالیک ﷺ دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((نه گهر خواردنی ئیواره تان بو هینرا، نه وه له پیشدا دهست به خواردنی بکهن پیش نه وهی نوێزی ئیواره بکهن، وه په له مه کهن له خواردنی ئیواره که تان)).

٦٧٣- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ أَبِي أَسَامَةَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا وَضَعَ عَشَاءُ أَحَدُكُمْ وَأَقِيَمَتِ الصَّلَاةُ فَابْدَءُوا بِالْعَشَاءِ، وَلَا يَعْجَلْ حَتَّى يَفْرَغَ مِنْهُ.. وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يُوضِعُ لَهُ الطَّعَامَ وَتَقَامُ الصَّلَاةُ فَلَا يَأْتِيهَا حَتَّى يَفْرَغَ، وَإِنَّهُ لَيَسْمَعُ قِرَاءَةَ الْإِمَامِ^(١).

٦٧٣- نافع دهلی: عهبدو لای کورپی عومهر ﷺ دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((نه گهر خواردنی ئیواره بو په کیکتان دانرا و کاتی نوێزی ئیوارهش هاتبوو، نه وه به خواردنی خواردنه که دهست پئ بکهن، با په لهش نه کات ههتا له خواردنه که دهسته وه))، وه عهبدو لای کورپی عومهر ﷺ خواردنی بو دادنهرا و نوێز دادمه ستر، نه دهرویش بو نوێزه که ههتا له خواردنه کهی دهبویه وه، له کاتی که گوی له قورئان خویندنی ئیمامه کهش بوو.

٦٧٤- وَقَالَ زُهَيْرٌ وَوَهْبُ بْنُ عُثْمَانَ: عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ عَلَى الطَّعَامِ فَلَا يَعْجَلْ حَتَّى يَفْضِيَ حَاجَتَهُ مِنْهُ، وَإِنْ أَقِيَمَتِ الصَّلَاةُ.. رَوَاهُ إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، عَنْ وَهْبِ بْنِ عُثْمَانَ، وَوَهْبٌ مَدِينِي^(٢).

٦٧٤- عهبدو لای کورپی عومهر ﷺ دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((نه گهر که سیکتان له سههر نان خواردن بوو، نه وه با په له نه کات ههتا له خواردنه کهی

^١ بروه: ٦٧٤، ٥٤٦٥.

^٢ بروه: ٦٧٣.

دمبیتتهوه، با قامهتیش کرابیت))^(۱). ههروهها نهه فهرموودمیه ئیبراھیمی کوری مونزیر، له وههبی کوری عوسمانهوه گپراویهتهوه، وههبیش مه دینهیه.

۴۳- بَابُ إِذَا دُعِيَ الْإِمَامُ إِلَى الصَّلَاةِ وَبِيَدِهِ مَا يَأْكُلُ

۶۷۵- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، عَنْ صَالِحٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي جَعْفَرُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ، أَنَّ أَبَاهُ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَأْكُلُ ذِرَاعًا يَحْتَزُّ مِنْهَا، فُدْعَى إِلَى الصَّلَاةِ، فَقَامَ فَطَرَحَ السَّكِّينَ، فَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ^(۲).

۴۳- باسی ئهگهر ئیمام بانگ بکرت

بو نوێزکردن و شتیکی به دهستهوه بیت بیخوات

۶۷۵- جهعههری کوری عهمری کوری ئومهیه دهلی باوکی وتی: پیغه مبهری خوام ﷺ بینی له گوشتی دهست (ی ئازهلکی به جهقو) دمیری و دهیخوارد، جا بانگ کرا بو نوێزکردن، ئیدی نهویش ههلسا و جهقوکهی فری دا و نوێزی کرد و دهستنوێزی نهگرتهوه.

۴۴- بَابُ مَنْ كَانَ فِي حَاجَةٍ أَهْلِهِ فَأَقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَخَرَجَ

۶۷۶- حَدَّثَنَا آدَمُ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَكَمُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ قَالَ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ: مَا كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَصْنَعُ فِي بَيْتِهِ؟ قَالَتْ: كَانَ يَكُونُ فِي مِهْنَةِ أَهْلِهِ -تَعْنِي خِدْمَةَ أَهْلِهِ- فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ خَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ^(۱).

^۱ یان بانگ درابی بو نوێز. پروانه: إرشاد الساري: ۳۱۹/۲.

^۲ پروانه: ۲۰۸.

۴۴- باسی که سیک خه ریکی پئو یستییه کی مال و خیزانی بئ،

جا قامه تی نوێژ بکرت و بچت بۆ مزگهوت

۶۷۶- نه سوود ده لئ: پرسیارم له عایشه رضی اللہ عنہا کرد: پیغه مبه ﷺ له مالی خویدا ج شتیک دمکات؟ عایشهش وتی: پیغه مبه ﷺ هه ردهم خزمهتی پیشکesh مال و مندالی دمکرد واته له خزمهتی خاوخیزانیدا بوو، به لام که نوێژ دمبوو دهرؤیشت بۆ نوێژ (له مزگهوت).

۴۵- باب مَنْ صَلَّى بِالنَّاسِ وَهُوَ لَا يُرِيدُ إِلَّا أَنْ يُعَلِّمَهُمْ صَلَاةَ النَّبِيِّ ﷺ وَسُنَّتَهُ

۶۷۷- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبٌ قَالَ: حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ قَالَ: جَاءَنَا مَالِكُ بْنُ الْحَوْثِ فِي مَسْجِدِنَا هَذَا فَقَالَ: إِنِّي لَأَصَلِّي بِكُمْ، وَمَا أُرِيدُ الصَّلَاةَ، أَصَلِّي كَيْفَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يُصَلِّي. فَقُلْتُ لِأَبِي قِلَابَةَ: كَيْفَ كَانَ يُصَلِّي؟ قَالَ: مِثْلَ شَيْخِنَا هَذَا. قَالَ: وَكَانَ شَيْخًا يَجْلِسُ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ قَبْلَ أَنْ يَنْهَضَ فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَى^(۱).

۴۵- باسی که سیک پئشنوێژێ بکات بۆ خه لکسته نها مه به سستی

ئهوه یه فیڕی نوێژ و سوننه تی پیغه مبه ریان ﷺ بکات

۶۷۷- نه بو قیلابه ده لئ: مالیکی کوری حومیریس هات بۆ لامان بۆ ئهم مزگهوته و وتی: من پئشنوێژیتان بۆ دمکه م مه به ستم نوێژکردن نییه، بۆ ئهوه نوێژ دهکه م (نیشان تان بدهم) چون پیغه مبه ر ﷺ بینیه نوێژی دمکرد، ئه یوب ده لئ

^۱ بروه: ۵۳۶۳، ۶۰۳۹.

^۲ بروه: ۸۰۲، ۸۱۸، ۸۲۴.

وتم: ئەبو قیلابە چۆن نوێژی دەکرد؟ ئەبو قیلابە وتی: وەك ئەم مامۆستایەکی خۆمان (کە عەمری کۆری سەلەمەیه)، وتی: ئەم مامۆستایەمان کە سەری بەرز دەکردەوه لە سوژدە (ی دووهمی) پکاتی یەکەم، پێش ئەوهی هەڵسێتەوه دادەنیشت (ئینجا هەڵدەسایەوه).

٤٦- باب: أَهْلُ الْعِلْمِ وَالْفَضْلِ أَحَقُّ بِالْإِمَامَةِ

٦٧٨- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرِ قَالَ: حَدَّثَنَا حُسَيْنٌ، عَنْ زَائِدَةَ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: مَرَضَ النَّبِيُّ ﷺ فَاشْتَدَّ مَرَضُهُ فَقَالَ: «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ». قَالَتْ عَائِشَةُ: إِنَّهُ رَجُلٌ رَقِيقٌ، إِذَا قَامَ مَقَامَكَ لَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ. قَالَ: «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ». فَعَادَتْ، فَقَالَ: «مُرِي أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ، فَإِنَّكَ صَوَاحِبُ يُوسُفَ». فَأَتَاهُ الرَّسُولُ، فَصَلَّى بِالنَّاسِ فِي حَيَاةِ النَّبِيِّ ﷺ^(١).

٤٦- باسیک: ئەو کەسانەکی زانا و خاوەن فەزڵ و

گەورەیین شایستەترن پێشنوێژی بکەن

٦٧٨- ئەبو موسا ﷺ دەلی: پێغەمبەر ﷺ نەخۆش کەوت، نەخۆشییەکی هۆرس بوو فەرمووی: ((فەرمان بکەن بە ئەبو بەکر با پێشنوێژی بکات بۆ خەلکی))، عایشە ﷺ وتی: ئەبو بەکر پیاویکی دڵناسکە، نەگەر لە شوێنی تۆدا بوەستی (دلتەنگ دەبی و) ناتوانی پێشنوێژی بکات بۆ خەلکی، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((فەرمان بکەن بە ئەبو بەکر با پێشنوێژی بکات بۆ خەلکی))، عایشە وتەکی پێشووی دووبارە کردەوه،

ئینجا فه‌رمووی: ((عائیشه فه‌رمان بده به ئه‌بو به‌کر با پېشنوێزی بکات بو خه‌لکی، چونکه به‌راستی ئیوه وه‌ک زوله‌یخای سه‌رده‌می یوسف وان))، جا نی‌ردراوه‌که‌ی پێغه‌مبه‌ر ﷺ هات بو لای ئه‌بو به‌کر و له ژیا‌نی پێغه‌مبه‌ردا ﷺ پېشنوێزی کرد بو خه‌لکی (تا وه‌فاتى).

٦٧٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ فِي مَرَضِهِ: «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ..» قَالَتْ عَائِشَةُ: قُلْتُ: إِنَّ أَبَا بَكْرٍ إِذَا قَامَ فِي مَقَامِكَ لَمْ يُسْمِعِ النَّاسَ مِنَ الْبُكَاءِ، فَمُرْ عُمَرَ فَلْيُصَلِّ لِلنَّاسِ. فَقَالَتْ عَائِشَةُ: فَقُلْتُ لِحَفْصَةَ: قُولِي لَهُ: إِنَّ أَبَا بَكْرٍ إِذَا قَامَ فِي مَقَامِكَ لَمْ يُسْمِعِ النَّاسَ مِنَ الْبُكَاءِ، فَمُرْ عُمَرَ فَلْيُصَلِّ لِلنَّاسِ. فَفَعَلْتُ حَفْصَةُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَهْ، إِنَّكَ لَأَنْتَ صَوَّاحِبُ يُسُفَ»^(١)، مَرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ لِلنَّاسِ.. فَقَالَتْ حَفْصَةُ لِعَائِشَةَ: مَا كُنْتُ لِأُصِيبَ مِنْكَ خَيْرًا^(٢).

٦٧٩- عوروه ده‌لی: عائیشه دایکی ئیمانداران ﷺ گێڕایه‌وه و وتی: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له نه‌خۆشیی وه‌فاتیدا فه‌رمووی: ((فه‌رمان بکه‌ن به ئه‌بو به‌کر پېشنوێزی بکات بو خه‌لکی))، عائیشه ده‌لی منیش وتم: به‌راستی ئه‌بو به‌کر نه‌گه‌ر له شوێنی تۆ بوه‌ستی (بو پېشنوێزی)، له‌به‌ر گریان نوێزکه‌ره‌که‌ن ده‌نگی نابیستن، فه‌رمان بکه‌ن به عومه‌ر با پېش نوێزی بکات بو خه‌لکی، جا عائیشه وتی: به حه‌فصه‌م وت: تۆش به پێغه‌مبه‌ر ﷺ بلی به‌راستی ئه‌بو به‌کر نه‌گه‌ر له شوێنی تۆدا بوه‌ستی له‌به‌ر گریان خه‌لک گوێیان له ده‌نگی

^١ که ده‌فه‌رمووی: (إِنَّكَ) مه‌به‌ستی پێغه‌مبه‌ر ﷺ عائیشه به‌ته‌نها، وه مه‌به‌ستی به (صواحب یوسف) زوله‌یخایه. ب‌روانه: [إرشاد الساري: ٣٠٨/٢.

^٢ ب‌روانه: ١٩٨.

نابی، جا فه‌رمان بکه به عومهر پێشنویژی بکات بۆ خه‌لکی، هه‌فصه‌ش ﷺ پێی وت: پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رمووی: ((بێده‌نگ به به‌راستی ئێوه وه‌ک زوله‌یخای سه‌رده‌می یوسف وان، فه‌رمان بده‌ن به نه‌بو به‌کر با پێشنویژی بکات بۆ خه‌لکی))، هه‌فصه‌ش وتی: (به عانیشه): من هه‌یج کات له تۆوه تووشی خێر و چا‌که نه‌بووم. (مه‌به‌ستی هه‌فصه نه‌وه بوو که عانیشه هۆکار بوو پێغه‌مبه‌ر ﷺ لێی توره ببیّت).

٦٨٠- حَدَّثَنَا أَبُو الِیْمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ الْأَنْصَارِيُّ -وَكَانَ تَبَعَ النَّبِيِّ ﷺ وَخَدَمَهُ وَصَحْبَهُ- أَنَّ أَبَا بَكْرٍ كَانَ يُصَلِّي لَهُمْ فِي وَجَعِ النَّبِيِّ ﷺ الَّذِي تُوفِّي فِيهِ، حَتَّى إِذَا كَانَ يَوْمُ الْإِثْنَيْنِ وَهُمْ صُفُوفٌ فِي الصَّلَاةِ، فَكَشَفَ النَّبِيُّ ﷺ سِتْرَ الْحُجْرَةِ يَنْظُرُ إِلَيْنَا، وَهُوَ قَائِمٌ كَأَنَّ وَجْهَهُ وَرَقَّةٌ مُصْحَفٌ، ثُمَّ تَبَسَّمَ يَضْحَكُ، فَهَمَمْنَا أَنْ نَفْتِنَ مِنَ الْفَرَحِ بِرُؤْيَا النَّبِيِّ ﷺ، فَنَكَصَ أَبُو بَكْرٍ عَلَى عَقْبَيْهِ لِيَصِلَ الصَّفَّ، وَظَنَّ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ خَارِجٌ إِلَى الصَّلَاةِ، فَأَشَارَ إِلَيْنَا النَّبِيُّ ﷺ أَنْ أَمُّوا صَلَاتَكُمْ، وَأَرْخَى السِّتْرَ، فَتَوَفَّى مِنْ يَوْمِهِ^(١).

٦٨٠- زوه‌ری ده‌لی: نه‌نه‌سی کو‌ری مالیکی نه‌نصار‌ی ﷺ بو‌ی گێ‌ر‌امه‌وه که هه‌میشه له‌گه‌ل پێغه‌مبه‌ردا بووه ﷺ خزمه‌تی کردووه و هاوه‌لی بووه- ده‌لی: له‌وه نه‌خۆشییه‌ی پێغه‌مبه‌ردا ﷺ که تییدا وه‌فاتی کرد، نه‌بو به‌کر پێشنویژی بۆ خه‌لکی ده‌کرد، هه‌تا نه‌و رۆژه‌ی که دوو شه‌مه‌ه بوو، نوێژکه‌ره‌کان له‌ پێزی نوێژدا وه‌ستابوون، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ په‌رده‌ی ژووره‌که‌ی لادا و به‌پێوه وه‌ستابوو، سه‌یری نی‌مه‌ی ده‌کرد، رو‌خساری وه‌ک په‌ره‌ی قور‌ئان وا بوو (له جوانی و گه‌شیدا)، پاشان زه‌رده‌خه‌نه‌یه‌کی کرد و پێی که‌نی، بۆیه خه‌ریک بوو نوێژه‌که‌مان لێ تێک بجێ له خۆشیاندا که پێغه‌مبه‌رمان ﷺ به‌و شی‌ومیه‌ بینی،

^١ بر‌وانه: ٦٨١، ٧٥٤، ١٢٠٥، ٤٤٤٨.

جا نهبو بهکر پاشهوپاش گهرايهوه دواوه تا بگاته پرزمهکه، چونکه وای زانی پیغهمبهر ﷺ دیت بو نوێز، ئینجا پیغهمبهر ﷺ ئامازهی بو کردین: ((که نوێزمهکهتان تهواو بکهن)) و پهردمهکی دادایهوه و ههر لهو رۆژهدا پیغهمبهر ﷺ ومهاتی کرد.

٦٨١- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: لَمْ يَخْرُجِ النَّبِيُّ ﷺ ثَلَاثًا، فَأَقِيمَتِ الصَّلَاةُ، فَذَهَبَ أَبُو بَكْرٍ يَتَقَدَّمُ، فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ بِالْحِجَابِ فَرَفَعَهُ، فَلَمَّا وَضَحَ وَجْهُ النَّبِيِّ ﷺ مَا نَظَرْنَا مَنَظَرًا كَانَ أَعْجَبَ إِلَيْنَا مِنْ وَجْهِ النَّبِيِّ ﷺ حِينَ وَضَحَ لَنَا، فَأَوْمَأَ النَّبِيُّ ﷺ يَبْدِهِ إِلَى أَبِي بَكْرٍ أَنْ يَتَقَدَّمَ، وَأَرْخَى النَّبِيُّ ﷺ الْحِجَابَ، فَلَمْ يُقَدِّرْ عَلَيْهِ حَتَّى مَاتَ^(١).

٦٨١- نهههس ﷺ دهلی: پیغهمبهر ﷺ سی رۆژ لهمال نههاته دمرهوه، ئینجا قامهت کرا بو نوێز و نهبو بهکر پیش کهوت، پیغهمبهریش ﷺ پهردهی ژوورهکی گرت و لای دا، جا کاتی روخساری پیغهمبهر ﷺ دمرکهوت، هیچ دیمهنیگمان نهیدیوو بهئهندهزی روخساری پیغهمبهر ﷺ لامان جوان بی کاتی لیمانهوه دمرکهوت، جا پیغهمبهر ﷺ به دهستی ئامازهی کرد بو نهبو بهکر که پیش بکهوی، پیغهمبهر ﷺ پهردمهکی دادایهوه، ئیدی نهتوانرا ببینری هتا ومهاتی کرد.

٦٨٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: حَدَّثَنِي يُونُسُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ حَمْزَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: لَمَّا اشْتَدَّ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَجَعُهُ قِيلَ لَهُ فِي الصَّلَاةِ فَقَالَ: «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ». قَالَتْ عَائِشَةُ: إِنَّ أَبَا بَكْرٍ رَجُلٌ رَقِيقٌ، إِذَا قَرَأَ غَلَبَهُ الْبُكَاءُ. قَالَ: «مُرُوهُ فَيُصَلِّيَ، فَعَاوَدَتْهُ. قَالَ: «مُرُوهُ فَيُصَلِّيَ، إِنَّكَ نَظَرْتَ

^١ پروانه: ٦٨٠.

صَوَاحِبُ يُوسُفَ.. تَابَعَهُ الزُّبَيْدِيُّ، وَابْنُ أَخِي الزُّهْرِيُّ، وَإِسْحَاقُ بْنُ يَحْيَى الْكَلْبِيُّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ. وَقَالَ عُقَيْلٌ وَمَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ حَمْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

٦٨٢- حەمزەى كورێ عەبدولاً لە باوكیەووە دەگیرێتەووە كە وتی: كاتێ نازار و نەخۆشییەكەى پێغەمبەرى خوا ﷺ قورس بوو، دەربارەى نوێژ قەسەى لەگەڵدا كرا، فەرمووی: ((فەرمان بكەن بە ئەبو بەكر با پێشنوێژی بكات بۆ خەلكى))، عائیشە وتی: ئەبو بەكر بیاوێكى دڵناسكە، ئەگەر قورئان بخوێنى گریان زۆرى بۆ دینى، فەرمووی: ((فەرمانى پێ بكەن با پێشنوێژی بكات))، عائیشەش هەمان وەلامى دووبارە كردەووە، فەرمووی: ((فەرمانى پێ بكەن با پێشنوێژی بكات، بەراستی ئێوە وەك زولەيخای سەردەمى یوسف وان))^(١). زوبەیدی و برازیەكى زوهرى و ئیسحاقى كورێ یەحیای كەلبى (هەموویان) ئەم فەرمودەیان لە زوهریەووە گیراوەتەووە و پائەستى گیرانەووەكەى یونوسى كورێ یەزید دەكات، وە عوفەیل و مەعمەر لە زوهریەووە، ئەویش لە حەمزەووە، لە پێغەمبەرەووە ﷺ گیراویانەتەووە.

٤٧- بَابُ مَنْ قَامَ إِلَى جَنْبِ الْإِمَامِ لِعَلَّةِ

٦٨٣- حَدَّثَنَا زَكَرِيَّا بْنُ يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ مُثَرِّقٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَبَا بَكْرٍ أَنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ فِي مَرَضِهِ، فَكَانَ يُصَلِّي بِهِمْ. قَالَ عُرْوَةُ فَوَجَدَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي نَفْسِهِ خِفَةً، فَخَرَجَ فَإِذَا أَبُو بَكْرٍ يَوْمُ النَّاسِ، فَلَمَّا رَأَى أَبُو بَكْرٍ اسْتَأْخَرَ، فَأَشَارَ إِلَيْهِ أَنْ كَمَا أَنْتَ، فَجَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِذَاءَ أَبِي بَكْرٍ إِلَى جَنْبِهِ، فَكَانَ أَبُو بَكْرٍ يُصَلِّي بِصَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَالنَّاسُ يُصَلُّونَ بِصَلَاةِ أَبِي بَكْرٍ^(٢).

^١ سەرنج: مەبەستى پێغەمبەرى خودا ﷺ ئەووەیە وەك زولەيخای سەردەمى یوسف وان، لەوێ بە زمان شتێك دەلێن، لە ناخیشدا مەبەستیان ئامانجێكى دیکەیه. بڕوانە: عمدة القاري: ٥ / ٣٧٦-٣٧٧.

^٢ بڕوانە: ١٩٨.

۴۷- باسی نوێزکهرێک له بهر نهخۆشی له تهنیشت پیشنوێژدا بوهستیت

۶۸۳- عوروه دهلی: عائشه رضی اللہ عنہا دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ له نهخۆشییه کهیدا (که وهفاتی کرد) فرمانی کرد به نهبو بهکر ﷺ که پیشنوێژی بو خه لکی بکات، نهبو بهکریش پیشنوێژی بو دهکردن، عوروه دهلی، ئینجا پیغه مبهری خوا ﷺ له شسووکییهکی لهخویدا ههست پی کرد بویه له مال هاته دهرموه (بو مزگهوت)، دهبینی نهبو بهکر پیشنوێژی دهکات بو خه لکی، ئینجا نهبو بهکر پیغه مبهری ﷺ بینی، هاته دواوه، پیغه مبهریش ﷺ ئاماژهی بو کرد: ((چۆن وهستاوی ههر وا له شوینی خۆت به))، نیدی پیغه مبهر ﷺ ریکی نهبو بهکر له تهنیشتیهوه دانیشت، جا نهبو بهکر به نوێزهکهی پیغه مبهری خوا ﷺ نوێژی دهکرد، خه لکه کهش به نوێزکردنهکهی نهبو بهکر نوێزیان دهکرد.

۴۸- بَابُ مَنْ دَخَلَ لِيَوْمِ النَّاسِ قِبَاءَ الْإِمَامِ الْأَوَّلِ

فَتَاخَرُ الْأَوَّلِ أَوْ لَمْ يَتَاخَرْ، جَازَتْ صَلَاتُهُ

فِيهِ عَائِشَةُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

۶۸۴- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ذَهَبَ إِلَى بَنِي عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ لِيُصَلِّحَ بَيْنَهُمْ، فَحَانَتْ الصَّلَاةُ، فَجَاءَ الْمُؤَدِّدُ إِلَى أَبِي بَكْرٍ فَقَالَ: أَتُصَلِّي لِلنَّاسِ فَأَقِيمَ؟ قَالَ: نَعَمْ. فَصَلَّى أَبُو بَكْرٍ، فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَالنَّاسُ فِي الصَّلَاةِ، فَتَخَلَّصَ حَتَّى وَقَفَ فِي الصَّفِّ، فَصَفَّقَ النَّاسُ -وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ لَا يَلْتَفِتُ فِي صَلَاتِهِ- فَلَمَّا أَكْثَرَ النَّاسُ التَّصْفِيقَ تَفَتَّ فَرَأَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَأَشَارَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ امْكُثْ مَكَانَكَ، فَرَفَعَ أَبُو بَكْرٍ يَدَيْهِ، فَحَمِدَ اللَّهُ عَلَى مَا أَمَرَهُ بِهِ

رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ ذَلِكَ، ثُمَّ اسْتَأْخَرَ أَبُو بَكْرٍ حَتَّى اسْتَوَى فِي الصَّفِّ، وَتَقَدَّمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَصَلَّى، فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ: يَا أَبَا بَكْرٍ، مَا مَنَعَكَ أَنْ تَتَّبِعَ إِذْ أَمَرْتُكَ؟ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: مَا كَانَ لِابْنِ أَبِي قُحَافَةَ أَنْ يُصَلِّيَ بَيْنَ يَدَيِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا لِي رَأَيْتُكُمْ أَكْثَرْتُمْ التَّضْفِيقَ؟! مَنْ رَأَاهُ شَيْءٌ فِي صَلَاتِهِ فَلْيُسَبِّحْ، فَإِنَّهُ إِذَا سَبَّحَ التُّفِثَ إِلَيْهِ، وَإِنَّمَا التَّضْفِيقُ لِلنِّسَاءِ.^(۱)

۴۸- باسی کهسیک برواته (پیشهوه) تا پیشنوژی خه لک بکات، جا پیشنوژی یه کهم و ههمیشه یی بی، ئه وه ی یه کهم جار پیشنوژی بووه بیته دواوه، یان نه یه ته دواوه نویره که ی دروسته

له م باسه دا فهرمووده که ی عایشه هاتووه ﷺ، که له پیغه مبهروه ﷺ گیراویه ته وه.^(۲)

۶۸۴- سه هلی کوری سه عدی ساعیدی ﷺ ده گیریته وه که پیغه مبهری خوا ﷺ رویشت بو نیو هوژی عه مری کوری عه وف تا نیوانیان چاک بکات، نوژی (ی عه سر) بوو بوو، جا بانگبیره که هات بو لای ئه بو به کر و وتی: پیشنوژی ده که ییت بو خه لکه که قامهت بکه م؟ ئه بو به کریش وتی: به ئی، ئینجا ئه بو به کر پیشنوژی کرد، ئینجا پیغه مبهری خوا ﷺ هاته وه و خه لکه کهش له نوژدا بوون جا (به نیو ریزه گاندا) رویشت تا له ریزی یه که مدا وه ستا، نوژکه ره کان چه پله یان لی دا و ئه بو به کر له نوژدا لای نه دم کرده وه، - جا که خه لکه که زور چه پله یان لی دا، ئه بو به کر لای کرده وه و پیغه مبهری خوا ﷺ یی بینی، - پیغه مبهریش ﷺ ناماژه ی بو کرد: ((که له شوینی خو ت بمینه ره وه))، - ئه بو

^۱ بروانه: ۱۲۰۱، ۱۲۰۴، ۱۲۱۸، ۱۲۳۴، ۲۶۹۰، ۲۶۹۳، ۷۱۹۰.

^۲ له فهرمووده ی ژماره (۶۸۳) دا که عوره له عایشه وه گیراویه ته وه.

به کړیش ﷺ ههردوو دهستی بهرز کړدموه بۆ ئاسمان و سوپاسی خواى کرد له سهر ئهوه که پښه مبهرى خوا ﷺ فرمانی پى کرد بهردهوام بیت له پيشنويزيه کهيدا، پاشان ئهبو بهکر هاته دواوه، ههتا له گهل ريزى يه کهمى نويز که رهکاندا رپک بويهوه، پښه مبهرى خوا ﷺ رويشته پيشهوه و پيشنويزى بۆ کردن، جا کاتى لى بويهوه ههردوو: ((ئهى ئهبو بهکر بوجى له شوينى خوت نه مایتهوه که فرمانم پى کردى؟))، ئهبو بهکریش وتى: بۆ کورى ئهبو قوحافه رهوا نيه له پيش پښه مبهردوه ﷺ نويز بکات، جا پښه مبهرى خوا ﷺ ههردوو: ((ئهو چه پله ليدانه زورمتان چى بوو که بينيم؟ ههه کس له نيو نويزه کهيدا شتيک پرووى دا با بلئ: (سُبْحَانَ اللَّهِ)، چونکه بيگومان که وتى: (سُبْحَانَ اللَّهِ)، ناوړ دمدریتهوه بهلايدا، له راستيدا چه پله ليدان بۆ ئافرمتانه)).

٤٩- باب: إِذَا اسْتَوَوْا فِي الْقِرَاءَةِ فَلْيُؤْمَرُوا أَكْبَرُهُمْ

٦٨٥- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قَلْبَةَ عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ قَالَ: قَدِمْنَا عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَنَحْنُ سَبِيَّةٌ، فَلَبِثْنَا عِنْدَهُ نَحْوًا مِنْ عَشْرِينَ لَيْلَةً، وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ رَجِيمًا فَقَالَ: لَوْ رَجَعْتُمْ إِلَى بِلَادِكُمْ فَعَلَّمْتُمُوهُمْ، مُرُوهُمْ فَلْيَصَلُّوا صَلَاةَ كَذَا فِي حِينٍ كَذَا، وَصَلَاةَ كَذَا فِي حِينٍ كَذَا، وَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلْيُؤْذَنُ لَكُمْ أَحَدُكُمْ، وَلْيُؤَمِّكُمْ أَكْبَرُكُمْ.^(١)

٤٩- باسیک: ئه گهر چه ند که سیک له قورئان خویندندا یه کسان بوون با به ته مه نترینان پيشنويزيان بۆ بکات

٦٨٥- مالیکى کورى حوميريس ﷺ دهلى: ئيمه چهند گهنجیک بووين رويشتينه خزمهت پښه مبهر ﷺ، جا له خزمهتيدا نزیکى بيست شهو و رۆژ ماینهوه،

^١ پروانه: ٦٢٨.

پێغه‌مبەر ﷺ به‌میه‌ر و به‌زمیی بوو، بۆیه‌ فه‌رمووی: ((ئه‌گه‌ر بگه‌رانایه‌ته‌وه‌ بۆ وڵات و جیگای خۆتان و که‌سوکار‌تان شار‌مزا بک‌ردایه‌، (ئهو کات) فه‌رمانیان پێ بکه‌ن ئهو نوێزه‌ له‌و کاته‌دا بکه‌ن و ئهو نوێز‌میان له‌و کاته‌دا بکه‌ن، ئه‌گه‌ر کاتی نوێز هاته‌ پێشه‌وه‌ با یه‌که‌یک‌تان بانگ بدات، وه‌ با ئه‌مو‌تان که‌ له‌ هه‌مو‌وتان که‌وره‌تره‌ پێشنوێز‌یتان بۆ بکات)).

۵۰- باب: إِذَا زَارَ الْإِمَامُ قَوْمًا قَامَهُمْ

٦٨٦- حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ أَسَدٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي مَحْمُودُ بْنُ الرَّبِيعِ قَالَ: سَمِعْتُ عِثْبَانَ بْنَ مَالِكٍ الْأَنْصَارِيَّ قَالَ: أَسْتَأْذِنُ النَّبِيَّ ﷺ فَأَذِنْتُ لَهُ، فَقَالَ: أَيَنْ تَحِبُّ أَنْ أَصْلِيَ مِنْ بَيْتِكَ؟.. فَأَشْرَفْتُ لَهُ إِلَى الْمَكَانِ الَّذِي أُحِبُّ، فَقَامَ وَصَفَفَتَا خَلْفَهُ، ثُمَّ سَلَّمَ وَسَلَّمْنَا^(١).

۵۰- باسیک: ئه‌گه‌ر پێشه‌وا

سه‌ردانی خه‌لکانی بکات و پێشنوێز‌ییان بۆ بکات

٦٨٦- عیته‌بانی کۆری مالیکی ئه‌نصار‌ی ﷺ ده‌لی: پێغه‌مبەر ﷺ مۆله‌تی خواست (بێته‌ ژووره‌وه‌ بۆ ماڵان)، منیش مۆله‌تم دا (هاته‌ ژووره‌وه‌)، ئینجا فه‌رمووی: ((حه‌ز ده‌که‌ی له‌ چ شوێنێکی ماڵه‌که‌تا نوێز بکه‌م؟)) (بۆ ئه‌وه‌ی بیکه‌يته‌ نوێزگه‌)، منیش ئاماژه‌م بۆی کرد بۆ شوێنێک که‌ پێم خو‌ش بوو (ببێته‌ نوێزگه‌)، پێغه‌مبهریش ﷺ وه‌ستا و ئیمه‌ش له‌دوايه‌وه‌ ریز بووین، پاشان (نوێزه‌که‌ی ته‌واو کرد و) سه‌لامی دایه‌وه‌، ئیمه‌ش سه‌لامان دایه‌وه‌.

٥١- باب: إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ

وَصَلَّى النَّبِيُّ ﷺ فِي مَرَضِهِ الَّذِي تُوُفِّيَ فِيهِ بِالنَّاسِ وَهُوَ جَالِسٌ^(١). وَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: إِذَا رَفَعَ قَبْلَ الْإِمَامِ يَعُودُ فَيَمْكُثُ بِقَدْرِ مَا رَفَعَ ثُمَّ يَتَّبِعُ الْإِمَامَ. وَقَالَ الْحَسَنُ فِيمَنْ يَرْكَعُ مَعَ الْإِمَامِ رَكَعَتَيْنِ وَلَا يَقْدِرُ عَلَى السُّجُودِ: يَسْجُدُ لِلرُّكْعَةِ الْآخِرَةِ سَجْدَتَيْنِ، ثُمَّ يَقْضِي الرُّكْعَةَ الْأُولَى بِسُجُودِهَا. وَفِيمَنْ نَسِيَ سَجْدَةً حَتَّى قَامَ: يَسْجُدُ.

٦٨٧- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ قَالَ: حَدَّثَنَا زَائِدَةُ عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي عَائِشَةَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ فَقُلْتُ: أَلَا تُحَدِّثِينِي عَنْ مَرَضِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَتْ: بَلَى، ثَقُلَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: أَصَلَّى النَّاسُ؟.. قُلْنَا: لَا، هُمْ يَنْتَظِرُونَكَ. قَالَ: ضَعُوا لِي مَاءً فِي الْمِخْضَبِ.. قَالَتْ: فَمَعَلْنَا، فَأَغْتَسَلَ، فَذَهَبَ لِيَتَوَّءَ فَأَغْمِيَ عَلَيْهِ، ثُمَّ أَفَاقَ فَقَالَ ﷺ: أَصَلَّى النَّاسُ؟.. قُلْنَا لَا، هُمْ يَنْتَظِرُونَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: ضَعُوا لِي مَاءً فِي الْمِخْضَبِ.. قَالَتْ: فَقَعَدَ فَأَغْتَسَلَ، ثُمَّ ذَهَبَ لِيَتَوَّءَ فَأَغْمِيَ عَلَيْهِ، ثُمَّ أَفَاقَ فَقَالَ: أَصَلَّى النَّاسُ؟.. قُلْنَا: لَا، هُمْ يَنْتَظِرُونَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَالَ: ضَعُوا لِي مَاءً فِي الْمِخْضَبِ، فَقَعَدَ فَأَغْتَسَلَ، ثُمَّ ذَهَبَ لِيَتَوَّءَ فَأَغْمِيَ عَلَيْهِ، ثُمَّ أَفَاقَ فَقَالَ: أَصَلَّى النَّاسُ؟.. قُلْنَا: لَا، هُمْ يَنْتَظِرُونَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ -وَالنَّاسُ عُكُوفٌ فِي الْمَسْجِدِ يَنْتَظِرُونَ النَّبِيَّ ﷺ لِصَلَاةِ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ- فَأَرْسَلَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى أَبِي بَكْرٍ بِأَنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ، فَأَتَاهُ الرَّسُولُ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَأْمُرُكَ أَنْ تُصَلِّيَ بِالنَّاسِ. فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ -وَكَانَ رَجُلًا رَقِيقًا-: يَا عُمَرُ، صَلِّ بِالنَّاسِ. فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: أَنْتَ أَحَقُّ بِذَلِكَ. فَصَلَّى أَبُو بَكْرٍ تِلْكَ الْآيَاتِ، ثُمَّ إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ وَجَدَ مِنْ نَفْسِهِ خِفَةً، فَخَرَجَ بَيْنَ رَجُلَيْنِ -أَحَدُهُمَا الْعَبَّاسُ- لِصَلَاةِ الظُّهْرِ، وَأَبُو بَكْرٍ يُصَلِّي بِالنَّاسِ، فَلَمَّا رَأَاهُ أَبُو بَكْرٍ ذَهَبَ لِيَتَأَخَّرَ، فَأَوْمَأَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ بِأَنْ لَا يَتَأَخَّرَ. قَالَ: أَجْلِسَانِي إِلَى جَنْبِهِ.. فَأَجْلَسَاهُ إِلَى جَنْبِ

أَبِي بَكْرٍ. قَالَ فَجَعَلَ أَبُو بَكْرٍ يُصَلِّي وَهُوَ يَأْتُمُ بِصَلَاةِ النَّبِيِّ ﷺ وَالنَّاسُ بِصَلَاةِ أَبِي بَكْرٍ،
وَالنَّبِيُّ ﷺ قَاعِدٌ. قَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ: قَدْ خَلْتُ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ فَقُلْتُ لَهُ: أَلَا أَعْرِضُ
عَلَيْكَ مَا حَدَّثَنِي عَائِشَةُ عَنْ مَرَضِ النَّبِيِّ ﷺ؟ قَالَ: هَاتِ. فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ حَدِيثَهَا، فَمَا
أَنْكَرَ مِنْهُ شَيْئًا، غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: أَسَمْتُ لَكَ الرَّجُلَ الَّذِي كَانَ مَعَ الْعَبَّاسِ؟ قُلْتُ: لَا. قَالَ: هُوَ
عَلِيٌّ^(۱).

۵۱- باسیک: پيشنویژ بۆیه دانراوه پهیرهوی لیوه بکری

پېغه مېهر ﷺ به دانیشتنه وه نوږزی کرد لهو نه خوښییه یدا که تییدا ومفاتى
کرد. وه عه بدولای کورې مه سعود دهلی: نه گهر نوږزکهر پېش ئیمامه که ی بهرز
بیته وه، دمی بگه ریته وه به نه ندازه ی پېشکه وتنى له ئیمامه که ی بمینیته وه،
پاشان شوینی ئیمامه که ی بکه ویته وه. وه حه سه ن دهلی: دمرباره ی که سیك دوو
رکات نوږز له گه ل ئیمامدا بکات نه توانی سوژده ببات (له بهر قه ره باغی)، نه وه
دوو سوژده دمبات بۆ رکاتی دووهم پاشان رکاتی یه که م دهکاته وه به
سوژده که شیه وه، وه دمرباره ی که سی سوژده ی له بیر بجی و بیرى نه که ویته وه
هه تا هه لده ستیته وه، نه وه سوژده دمبات (له جیاتی سوژده له بیر چووه که).

۶۸۷- عه بدولای کورې عوتبه دهلی: رویشتم بۆ لای عایشه ؓ وتم: نایا
دمرباره ی نه خوښییه که ی پېغه مېهرى خوا ﷺ قسه م بۆ ده که ی؟ عایشه ش وتی:
به لی. پېغه مېهر ﷺ نه خوښییه که ی قورس و گران بوو، جا فهرمووی: ((نه وه
خه لکی نوږزیان کرد؟))، وتمان: نه خیر، نه وان چاومروانی تۆ ده که ن، فهرمووی:
((له ته شتی کدا ناوم بۆ دانی))، عایشه دهلی: ئیمه ش بۆمان دانا، ئینجا خوی
شۆرد ویستی هه ستی، به لام (نهیتوانی و) بوورایه وه، پاشان هۆشی هاته وه به
خویدا فهرمووی: ((نه وه خه لکی نوږزیان کرد؟))، وتمان: نه خیر نه ی

پێغه‌مبەری خوا ﷺ ئەوان چاومپروانی تۆ دەکەن، فەرمووی: ((لە تەشتیکدا ئاوم
 بۆ دانین))، عائیشە دەڵێ: جا دانیشت و خۆی شۆرد، پاشان ویستی هەستی،
 بەلام (نەیتوانی و) بوورایەوه، پاشان هۆشی ھاتەوه بە خۆیدا و فەرمووی:
 ((ئەوه خەلگی نوێزیان کرد؟)) وتەمان: نەخێر ئەی پێغه‌مبەری خوا ﷺ ئەوان
 چاومپروانی تۆ دەکەن، فەرمووی: ((لە تەشتیکدا ئاوم بۆ دانین))، جا دانیشت و
 خۆی شۆرد، پاشان ویستی هەستی بەلام (نەیتوانی و) بوورایەوه، پاشان هۆشی
 ھاتەوه و فەرمووی: ((ئەوه خەلگی نوێزیان کرد؟))، ئیمەش وتەمان: نەخێر ئەی
 پێغه‌مبەری خوا ﷺ ئەوان چاومپروانی تۆ دەکەن، - وه خەلکەکه له مزگەوت
 مابوونەوه چاومپروانی پێغه‌مبەریان ﷺ دەکرد بۆ نوێزی عیسا، جا پێغه‌مبەر
 ﷺ ناردی بۆ لای ئەبو بەکر بۆ ئەوهی پێشنوێزی بکات بۆ خەلکەکه، جا
 نێردراوکه هات بۆ لای ئەبو بەکر و وتی: پێغه‌مبەری خوا ﷺ فەرمانت پێ
 دەکات که پێشنوێزی بۆ خەلگی بکهیت - ئەبوبەکریش پیاویکی دئاسک بوو،
 بۆیه وتی: ئەی عومەر تۆ پێشنوێزی بکه بۆ خەلکەکه عومەریش پێی وت: تۆ
 شایسته‌تری بهو گاره، ئیدی ئەبو بەکر ئەو چەند رۆژه پێشنوێزی کرد، پاشان
 پێغه‌مبەر ﷺ هەستی به لەشسووکیه‌ك کرد له خۆیدا (له نازارەکه‌ی)، له نیوان
 دوو پیاودا (که چوو بوونە ژێر بالی) - یه‌کیکیان عەباس بوو - له ماڵ رۆیشتە
 دەرەوه (بۆ مزگەوت) بۆ نوێزی نیومرۆ، لەو کاتەدا ئەبو بەکر پێشنوێزی دەکرد
 بۆ خەلکەکه، ئینجا که ئەبو بەکر پێغه‌مبەری ﷺ بینی ویستی بێتە دواوه،
 بەلام پێغه‌مبەر ﷺ ناماژە‌ی بۆ کرد که نه‌یه‌ته دواوه (به دوو پیاوه‌که‌ی)
 فەرموو: ((له تەنیشتی (ئەبوبەکر)دا دامنیشتن))، ئەوانیش له تەنیشتی ئەبو
 بەکرەوه دایاننیشان، دەڵێ: جا ئەبو بەکر به‌پێوه نوێزی دەکرد، شوێنکه‌وته‌ی
 پێغه‌مبەر ﷺ بوو له نوێزه‌که‌یدا، خەلکە‌که‌ش شوێنکه‌وته‌ی ئەبو بەکر بوون له
 نوێزه‌که‌یاندا، وه پێغه‌مبەر ﷺ دانیشتبوو (نوێزی دەکرد). عەبدوڵا دەڵێ:
 رۆیشتە بۆ لای عەبدوڵای کوری عەباس ﷺ پێم وت: ئایا ئەو باسە‌ی عائیشە

بۆی گیرامه‌وه، دهرباره‌ی نه‌خۆشی پێغه‌مبەر ﷺ بۆت باس بکه‌م؟ نه‌ویش وتی: ئاده‌ی باسی بکه، منیش وته‌که‌ی عایشه‌م بۆ باس کرد، عه‌بدولاش ره‌خنه‌ی له‌ هیچی نه‌بوو، جگه‌ له‌وه نه‌بی که وتی: ئایا ناوی نه‌و پیاوه‌ی پێ وتیت که له‌گه‌ل عه‌باسدا بوو؟ وتم: نه‌خیر، وتی: نه‌و پیاوه‌ عه‌لی بوو ﷺ.

۶۸۸- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ، أَنَّهَا قَالَتْ: صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي بَيْتِهِ وَهُوَ شَاكٍ، فَصَلَّى جَالِسًا وَصَلَّى وَرَاءَهُ قَوْمٌ قِيَامًا، فَأَشَارَ إِلَيْهِمْ أَنْ اجْلِسُوا، فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ: إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا، وَإِذَا رَفَعَ فَارْفَعُوا، وَإِذَا صَلَّى جَالِسًا فَصَلُّوا جُلُوسًا.^(۱)

۶۸۸- عایشه‌ی دایکی ئیمانداران ﷺ ده‌لی: پێغه‌مبهری خوا ﷺ نه‌خۆش بوو، له‌ ماله‌وه به‌دانیه‌ستنه‌وه نوێزی کرد، کۆمه‌لیک له‌دوايه‌وه به‌پیوه‌ نوێزیان کرد، بۆیه ئاماژه‌ی بۆ کردن: ((که دانیشن))، جا کاتی له‌ نوێزه‌که‌ی بۆیه‌وه فهرمووی: ((بیگومان پێشنوێز بۆیه‌ دانه‌وه تا په‌یره‌وی لی بکری، که وا بوو نه‌گهر گرێنوشی برد، ئیوه‌ش گرێنوش ببه‌ن، وه‌ نه‌گهر به‌رز بۆیه‌وه، ئیوه‌ش به‌رز ببه‌نه‌وه، وه‌ نه‌گهر به‌دانیه‌ستنه‌وه نوێزی کرد، ئیوه‌ش هه‌مووتان به‌دانیه‌ستنه‌وه نوێز بکه‌ن)).

۶۸۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَكِبَ فَرَسًا فَصَرِعَ عَنْهُ، فَجَحِشَ شِقُّهُ الْأَيْمَنُ، فَصَلَّى صَلَاةً مِنَ الصَّلَوَاتِ وَهُوَ قَاعِدٌ، فَصَلَّيْنَا وَرَاءَهُ فُعُودًا، فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ: إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فَإِذَا صَلَّى قَائِمًا فَصَلُّوا قِيَامًا، فَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا، وَإِذَا رَفَعَ فَارْفَعُوا، وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ. فَقُولُوا: رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ. وَإِذَا صَلَّى قَائِمًا فَصَلُّوا قِيَامًا، وَإِذَا صَلَّى جَالِسًا فَصَلُّوا جُلُوسًا أَجْمَعُونَ. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: قَالَ الْحَمِيدِيُّ: قَوْلُهُ: إِذَا صَلَّى

^۱ بروهانه: ۱۱۱۳، ۱۲۳۶، ۵۶۵۸.

جَالِسًا فَصَلُّوا جُلُوسًا. هُوَ فِي مَرَضِهِ الْقَدِيمِ، ثُمَّ صَلَّى بَعْدَ ذَلِكَ النَّبِيُّ ﷺ جَالِسًا وَالنَّاسُ خَلْفَهُ قِيَامًا، لَمْ يَأْمُرْهُمْ بِالْقُعُودِ، وَإِنَّمَا يُؤْخَذُ بِالْآخِرِ، فَالْآخِرِ مِنْ فِعْلِ النَّبِيِّ ﷺ^(۱).

٦٨٩- نه‌نه‌سی کورێ مالیک ﷺ ده‌گیرێته‌وه ده‌لی: که پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ سواری نه‌سپێک بوو هه‌لیدی‌را، به‌و هه‌ویه‌وه لای راستی بریندار بوو، جا نوێژێک له نوێژمه‌کانی به‌دانیشتنه‌وه کرد، ئی‌مه‌ش له‌دوایه‌وه به‌دانیشتنه‌وه نوێژمان کرد، جا که لی بویه‌وه فهرمووی: ((بی‌گومان پێشنوێژ بویه دانراوه تا په‌یره‌وی لی بکری، که وا بوو نه‌گهر به‌پێوه نوێژی کرد ئی‌وه‌ش به‌پێوه نوێژ بکه‌ن، وه نه‌گهر گر‌نوشی برد ئی‌وه‌ش گر‌نوش ببه‌ن، وه نه‌گهر به‌رز بویه‌وه ئی‌وه‌ش به‌رز ببه‌وه، وه‌کاتی وتی: (سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ)، ئی‌وه‌ش بلی‌ن: (رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ)، وه نه‌گهر به‌پێوه نوێژی کرد ئی‌وه‌ش به‌پێوه نوێژ بکه‌ن، وه نه‌گهر به‌دانیشتنه‌وه نوێژی کرد، ئی‌وه‌ش هه‌مووتان به‌دانیشتنه‌وه نوێژ بکه‌ن)). نه‌بو عه‌بدولاً (ئیمام بوخاری) ده‌لی: حومه‌یدی ده‌لی: نه‌م رسته‌یه: ((نه‌گهر به‌دانیشتنه‌وه نوێژی کرد، ئی‌وه‌ش به‌دانیشتنه‌وه نوێژ بکه‌ن))، نه‌وه له نه‌خۆشیه‌ کۆنه‌که‌یدا بوو، پاشان دوا‌ی نه‌وه خوی به‌دانیشتنه‌وه نوێژی کردووه، خه‌لکه‌که له‌دوایه‌وه به‌پێوه نوێژیان کردووه و فهرمانی پێ نه‌کردوون به‌دانیشتن، بی‌گومان فهرمووده‌ی دواتریان و‌مرده‌گیری، که فهرمووده‌ی دواتریشیان کرداری پی‌غه‌مبه‌ره ﷺ.

٥٢- باب: مَتَى يَسْجُدُ مَنْ خَلْفَ الْإِمَامِ؟

قَالَ أَنَسٌ: فَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا^(۲).

٦٩٠- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ سُفْيَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو إِسْحَاقَ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ قَالَ: حَدَّثَنِي الْبَرَاءُ -وَهُوَ غَيْرُ كَذُوبٍ- قَالَ:

^۱ ب‌روانه: ٣٧٨.

^۲ ب‌روانه: ٣٧٨.

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا قَالَ: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ.. لَمْ يَخِنْ أَحَدٌ مِنَّا ظَهْرَهُ حَتَّى يَقَعَ النَّبِيُّ ﷺ سَاجِدًا، ثُمَّ نَقَعَ سُجُودًا بَعْدَهُ، حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، نَحْوَهُ بِهَذَا^(۱).

۵۲- باسیک: ئەو کەسە

لەدوای پێشنوێژەوێه چ کاتی سۆژدە دەبات؟

ئەنەس رضی اللہ عنہ دەلی: هه‌رکاتی (پێشنوێژ) سۆژدەى برد، ئی‌ومش سۆژدە بیه‌ن. ۶۹۰- عەبدولای کورێ یەزید دەلی: به‌راو کە درۆزن نییه‌- بۆی گێرامه‌وه‌ وتی: هه‌میشه‌ کە پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کاتی دمی‌فهرموو: (سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ)، هه‌یج کام له‌ ئی‌مه‌ پستی نه‌ده‌چه‌مایه‌وه‌، هه‌تا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌رۆیشتایه‌ بۆ سۆژدە، پاشان ئی‌مه‌ پاش ئەو سۆژدەمان دەبرد. (ئیمام بوخاری دەلی): ئەبو نوعه‌یم بۆی گێراینه‌وه‌ له‌ سوفیانه‌وه‌، نه‌ویش له‌ ئەبو ئیسحاقه‌وه‌، وێنه‌ی فهرمووده‌ی پێشووی گێراوته‌وه‌ به‌م پرشته‌یه‌.

۵۳- بابُ إِثْمٍ مِّنْ رَّفَعِ رَأْسِهِ قَبْلَ الْإِمَامِ

۶۹۱- حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ، سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «أَمَّا يَخْشَى أَحَدُكُمْ -أَوْ لَا يَخْشَى أَحَدُكُمْ- إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ قَبْلَ الْإِمَامِ أَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ رَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ، أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ صُورَتَهُ صُورَةَ حِمَارٍ؟..

^۱ بېروانه: ۷۴۷، ۸۱۱.

۵۳- باسی تاوانی ئەو کەسە پێش ئیمام سەری بەرز کاتەو^(۱)

٦٩١- ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ لە پێغەمبەرەو ﷺ گێڕاویەتەووە کە فەرموویەتی: ((ئەو کەسێک لە ئێوە ناترسێ یان کەسیکتان ناترسێ- ئەگەر سەری پێش ئیمام بەرز بکاتەو، کە خوا سەری بکات بە سەری گویدریژ)) یان ((شیوەی بگوری بۆ شیوەی گویدریژ؟)).

۵۴- بابُ إِمَامَةِ الْعَبْدِ وَالْمَوْلَى

وَكَاثَتْ عَائِشَةُ يُؤْمَهَا عَبْدَهَا ذَكْوَانُ مِنَ الْمُصْحَفِ، وَوَلَدَ الْبَغْيِ وَالْأَعْرَابِيُّ وَالْغُلَامُ الَّذِي لَمْ يَحْتَلَمْ. لِقَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ: ((يُؤْمَهُمْ أَقْرُوهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ)).

۵۴- باسی (حوکمی) پێشنویژی

کۆیلهی ئازادنهکراو و ئازادکراو

عائیشە رضی اللہ عنہا زەکووان کە کۆیلهی بوو پێشنویژی بۆ دەکرد لە قورئان (موصحف) هەمدا قورئانی دەخویند. وە باسی ئەوەی کە پێشنویژ کۆریکی زۆل بی، یان عەرەبی دەستەکی بی، یان غولامێک بی کە بالغ نەبووبی (دروستە). بەبەلگەي ئەم فەرموودەيەي پێغەمبەر ﷺ: ((ئەو کەسەي شارەزاترە لە قورئانەکەي خوا پێشنویزیان بۆ دەکات)).

٦٩٢- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، قَالَ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ لَمَّا قَدِمَ الْمُهَاجِرُونَ الْأَوَّلُونَ الْعُصْبَةَ - مَوْضِعَ بَقْبَاءٍ - قَبْلَ مَقْدَمِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُؤْمَهُمْ سَالِمٌ مَوْلَى أَبِي حُدَيْفَةَ، وَكَانَ أَكْثَرَهُمْ قُرْآنًا^(۱).

^۱ سەری بەرز بکاتەو لە سوژدە یان لە سوژدە و کپنوش پێش ئیمام.

٦٩٢- نافع دهلئ: عهبدولای کورپی عومەر ﷺ دهلئ: کاتئ یه که مینه کان گه شتنه عوصبه که شوئینیکه له قوبادا، پیش هاتنی پیغه مبهری خوا ﷺ سالم پیشنوئزی بۆ دهکردن که کوپلهی ئازادکراوی نه بو حوزمیفه بوو، که له هه موویان زیاتر قورئانی دهرانی (یان له بهریبوو).

٦٩٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو الثَّيَّاحِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَإِنْ اسْتَعْمَلَ حَبَشِيٌّ كَأَنَّ رَأْسَهُ زَبِيْبَةٌ.^(١)

٦٩٣- نه نه سی کورپی مالیک ﷺ له پیغه مبهرموه ﷺ دهگیریتته وه که فهرموویه تی: ((گوپرایه ل و فهرمانبهردار بن، با به ندمیه کی حه به شیش کرابیت به کار به دهستان، که سه ری وه کوو دهنکه میوژیک وا بی)).

٥٥- بَابُ: إِذَا لَمْ يُتِمَّ الْإِسَامُ وَآتَمَّ مِنْ خُلُقِهِ

٦٩٤- حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ سَهْلٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُوسَى الْأَشْجَبِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «يُصَلُّونَ لَكُمْ، فَإِنْ أَصَابُوا فَلَكُمْ، وَإِنْ أَخْطَأُوا فَلَكُمْ وَعَلَيْهِمْ».

^١ بېروانه: ٧١٧٥.

^٢ بېروانه: ٦٩٦، ٧١٤٢.

۵۵- باسیک: نه‌گهر پيشنويز نويزی ريكوپيک نه‌ده‌کرد، به‌لام نه‌و كه‌سه‌ی له‌ دوایه‌وه‌ بوو نويزی به‌ريکی ده‌کرد

٦٩٤- نه‌بو هوڤميره ﷺ له پيغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌گيرپيته‌وه كه فهرموويه‌تی: ((
(پيشنويزه‌كانتان) به‌رنويزيتان بو ده‌كهن، جا نه‌گهر به‌ريک و راستی گردیان
نه‌وه (پاداشتی بو خويان و) بو نيوشه، به‌لام نه‌گهر هه‌له‌يان تيدا کرد، نه‌وه
(پاداشتی) بو نيوميه‌و گونا‌هه‌كه‌ی بو نه‌وانه)).

۵۶- بابُ إِمَامَةِ الْمَفْتُونِ وَالْمُبْتَدِعِ

قال البخاري: وَقَالَ الْحَسَنُ: صَلَّ وَعَلَيْهِ بِدْعَتُهُ.

٦٩٥- قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَقَالَ لَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ: حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ عَنْ
حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَدِيٍّ بْنِ خِيَارٍ أَنَّهُ دَخَلَ عَلَى عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ
ﷺ وَهُوَ مَحْضُورٌ فَقَالَ: إِنَّكَ إِمَامٌ عَامَّةٌ، وَنَزَلَ بِكَ مَا تَرَى، وَيُصَلِّي لَنَا إِمَامٌ فِتْنَةٌ وَتَتَحَرَّجُ.
فَقَالَ: الصَّلَاةُ أَحْسَنُ مَا يَعْمَلُ النَّاسُ، فَإِذَا أَحْسَنَ النَّاسُ فَأَحْسِنْ مَعَهُمْ، وَإِذَا أَسَاءُوا
فَاجْتَنِبْ إِسَاءَتَهُمْ. وَقَالَ الزُّبَيْدِيُّ: قَالَ الزُّهْرِيُّ: لَا تَرَى أَنَّ يُصَلِّي خَلْفَ الْمُخَنَّبِ إِلَّا مِنْ
ضَرُورَةٍ لَا بُدَّ مِنْهَا.

۵۶- باسی (هوکمی) پيشنويز کردنی ئاژاو‌ه‌گير و بيدعه‌چی

حه‌سه‌ن ده‌لی: نويز بکه له‌ دواي بيدعه‌چييه‌وه، چونکه تاوانی بيدعه‌كه‌ی بو
خويه‌تی.

٦٩٥- عه‌بدولای كورپ عه‌دی كورپ خیار ده‌گيرپيته‌وه و ده‌لی: رويشت بو مالی
عوسمانی كورپ عه‌فان ﷺ له‌ كاتي‌كدا (ئاژاو‌ه‌گير‌ه‌كان) گه‌ماروی مالیان دابوو، به
عوسمانی وت: بيگومان تو پيشه‌واي هه‌مووانی نه‌مه‌شت به‌سه‌ردا هاتوو كه

دميبينين، كه سيك پيشنويزيمان بو دهكات كه سهروكي نازاوه گيرانه، نيمه دمترسين تاوانبار بين؟ عوسمان وتي: نويز چاكترين شته خه لكى بيكه، جا نه گهر خه لك چاكه يان كرد نه وه له گه لياندا بيكه، وه نه گهر خه لك خراپه يان كرد نه وه دوور كه وه له خراپه كانيان. وه زوبه يدي دهلي: زوهري وتي: به لاي نيمه وه نويز كردن له دواي پياوي ژنانيه وه دروست نيبه مه گهر له ناچار بيه گدا كه مروف دمرمتاني نه بيت.

٦٩٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبَانَ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لَأَبِي ذَرٍّ: «اسْمَعْ وَأَطِعْ، وَلَوْ لِحَبَشِيٍّ كَانَ رَأْسُهُ زَيْبَةً».^(١)

٦٩٦- نه نه سي كوري ماليك ﷺ دهلي: پينغه مبهري خوا ﷺ به نه بو زهري فهرموو: ((گوپرايه لي و فهرمان بهردار به با بو (كار به دهستيكي) حه به شيش بيت، سهري وهك دمنكه ميوزيك وا بي)).

٥٧- بَابُ: مَنْ يَقُومُ عَنْ يَمِينِ الْإِمَامِ بِحِذَانِهِ سَوَاءٌ إِذَا كَانَ اثْنَيْنِ

٦٩٧- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ قَالَ: سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: بَثُّ فِي بَيْتِ خَالَتِي مَيْمُونَةٌ، فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْعِشَاءَ، ثُمَّ جَاءَ فَصَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ ثُمَّ نَامَ، ثُمَّ قَامَ، فَجِئْتُ فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ، فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ، فَصَلَّى خَمْسَ رَكَعَاتٍ، ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ نَامَ حَتَّى سَمِعْتُ غَطِيطَهُ -أَوْ قَالَ: ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ^(٢).

^١ بروهانه: ٦٩٣.

^٢ بروهانه: ١١٧.

۵۷- باسیک: نوێژکەر لای راستی پێشنوێژ و له رێکیدا ده‌هه‌ستێ ئەگەر ته‌نها ئەو دوو که‌س بوون

۶۹۷- عه‌بدولای کوری عه‌باس رضی اللہ عنہ ده‌لی: شه‌و له مائی مه‌یمونه‌ی پوورم مامه‌وه، نینجا پێغه‌مبه‌ری خوا صلی اللہ علیہ وسلم نوێژی عیشای کرد، پاشان هاته‌وه (بۆ ماله‌وه) چوار ر‌کات نوێژی کرد، پاشان خه‌وت، پاشان هه‌لسا بۆ شه‌ونوێژ، منیش رو‌یستمه‌ی لای چه‌په‌وه وه‌ستام (نوێژم دابه‌ست)، به‌لام پێغه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ وسلم خستمه‌ی لای راستیه‌وه و پینج ر‌کات نوێژی کرد، پاشان دوو ر‌کاتی دیکه‌ی کرد، پاشان خه‌وت هه‌تا گویم له‌ دهنگی پر‌خه‌ی بوو-یان وتی: گویم له‌ نر‌که‌ی بوو-، پاشان له‌ مال دهر‌چوو بۆ نوێژ (له‌ مر‌گه‌وت).

۵۸- باب: إِذَا قَامَ الرَّجُلُ عَنْ يَسَارِ الْإِمَامِ،

فَحَوَّلَهُ الْإِمَامُ إِلَى يَمِينِهِ لَمْ تَفْسُدْ صَلَاتُهُمَا

۶۹۸- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو، عَنْ عَبْدِ رَبِّهِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مَخْرَمَةَ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ كُرَيْبٍ -مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضی اللہ عنہ قَالَ: مِمْتُ عِنْدَ مَيْمُونَةٍ، وَالنَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم عِنْدَهَا تِلْكَ اللَّيْلَةَ، فَتَوَضَّأُ ثُمَّ قَامَ يُصَلِّي، فَقُمْتُ عَلَى يَسَارِهِ، فَأَخَذَنِي فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ، فَصَلَّى ثَلَاثَ عَشْرَةَ رَكْعَةً، ثُمَّ نَامَ حَتَّى نَفَخَ -وَكَانَ إِذَا نَامَ نَفَخَ- ثُمَّ أَتَاهُ الْمُؤَذِّنُ، فَخَرَجَ فَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ. قَالَ عَمْرُو: فَحَدَّثْتُ بِهِ بُكَيْرًا، فَقَالَ: حَدَّثَنِي كُرَيْبٌ بِذَلِكَ ^(۱).

۵۸- باسیک: ئەگەر که‌سیک لای چه‌پی پێشنوێژه‌وه وه‌ستا و پێشنوێژ بر‌ديه‌ی لای راستیه‌وه، نوێژی هه‌یچیان به‌تال نابێته‌وه

۶۹۸- عه‌بدولای کوری عه‌باس رضی اللہ عنہ ده‌لی: له‌مائی مه‌یمونه‌ (ی پوورم) خه‌وتم، له‌و شه‌وه‌دا پێغه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ وسلم لای ئەو بوو، جا ده‌ستنوێژی گرت، پاشان هه‌ستا

نوویزی کرد، منیش لای چه‌پیه‌وه وه‌ستام و نوێژم دابه‌ست، پیغه‌مبه‌ر ﷺ گرتمی و خستمیه لای راستی خو‌یه‌وه، جا سیانزه پکات نوویزی (شه‌ونویزی) کرد، پاشان خه‌وت تا پرخه‌ی هات وه‌هه‌میشه که بخه‌وتایه پرخه‌ی لی دهدا، پاشان بانگبێژکه هات بۆلای، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ له‌ مال دهرچوو (بۆمژگه‌وت و) نوویزی کرد و ده‌ست‌نوویزی نه‌گرت‌وه‌ه. عه‌مر ده‌لی: بۆ بوکه‌یرم گیرایه‌وه، نه‌ویش وتی: کورمیب نه‌و فهرموودمیه‌ی بۆ گیراومه‌ته‌وه.

۵۹- بابُ إِذَا لَمْ يَنْوَ الْإِسَامُ أَنْ يَوْمٌ، ثُمَّ جَاءَ قَوْمٌ فَأَسْأَلُكُمْ

۶۹۹- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعِيدٍ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: بَثُّ عِنْدَ خَالَتِي، فَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ، فَقَمَمْتُ أَصْلِي مَعَهُ، فَقَمَمْتُ عَنْ يَسَارِهِ، فَأَخَذَ بِرَأْسِي فَأَقَامَنِي عَنْ يَمِينِهِ^(۱).

۵۹- باسی ئەگەر پێشنوێژیک نه‌یه‌وت پێشنوێژی بکات،

پاشان که‌سانیک بینن پێشنوێژیان بۆ بکات

۶۹۹- عه‌بدو‌لای کوری عه‌باس ﷺ ده‌لی: شه‌و له‌مالی پوو‌رم (مه‌یمونه) مامه‌وه، جا پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌ستا له‌ شه‌ودا شه‌ونویزی ده‌کرد، منیش هه‌ستام له‌گه‌لیدا نوێژ بکه‌م و له‌لای چه‌پیه‌وه وه‌ستام، نه‌ویش سه‌رمی گرت و (بردمی بۆ) لای راستیه‌وه وه‌ستاندمی.

^۱ بڕوانه: ۱۱۷.

۶۰- بَابُ: إِذَا طَوَّلَ الْإِمَامُ وَكَانَ لِلرَّجُلِ حَاجَةٌ فَخَرَجَ قَصْلَى

۷۰۰- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ كَانَ يُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ثُمَّ يَرْجِعُ فَيَوْمُ قَوْمِهِ^(۱).

۶۰- باسیک: ئەگەر ئیمام درێژه‌ی به‌ نوێژه‌که‌ی دا

ئەو که‌سه‌ی له‌ دوایه‌وه‌یه‌ پێویستییه‌کی هه‌بوو

نوێژه‌که‌ی بری و به‌ته‌نها نوێژی کرد

۷۰۰- جابیری کوری عه‌بدوللا ؓ ده‌گێڕێته‌وه‌ که‌: موعازی کوری جه‌به‌ل ؓ هه‌میشه‌ له‌گه‌ڵ پێغه‌مبه‌ردا ﷺ نوێژی ده‌کرد، پاشان ده‌گه‌رایه‌وه‌ و پێشنوێژی بو‌ هۆزه‌که‌ی ده‌کرد.

۷۰۱- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: كَانَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ يُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ثُمَّ يَرْجِعُ فَيَوْمُ قَوْمِهِ، فَصَلَّى الْعِشَاءَ فَقَرَأَ بِالْبَقَرَةِ، فَانْصَرَفَ الرَّجُلُ، فَكَانَ مُعَاذًا تَتَوَلَّى مِنْهُ، فَلَبَّغَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: «فَتَانُ فَتَانُ فَتَانُ، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، أَوْ قَالَ: فَاتِنَا فَاتِنَا فَاتِنُ، وَأَمَرَهُ بِسُورَتَيْنِ مِنَ أَوْسَطِ الْمُفْصَلِ^(۲). قَالَ عَمْرُو لَا أَحْفَظُهُمَا^(۳).

۷۰۱- عه‌مر ده‌لی: له‌ جابیری کوری عه‌بدوللام ؓ بیست وتی: موعازی کوری جه‌به‌ل هه‌میشه‌ له‌گه‌ڵ پێغه‌مبه‌ردا ﷺ نوێژی ده‌کرد، پاشان ده‌گه‌رایه‌وه‌ و

^۱ بڕوانه: ۷۰۱، ۷۰۵، ۷۱۱، ۷۱۰۶.

^۲ (الْمُفْصَلُ): له‌ مانا که‌یدا چه‌ند قسه‌ و پێناسه‌ هه‌یه‌، راسته‌ترینان ئەمه‌یه‌: ئەو سووڕه‌تانه‌ن که‌ له‌ سووڕه‌تی (ق) هه‌وه‌ ده‌ست پێ ده‌که‌ن تا کو‌تایی قوڕئان. بڕوانه‌: فتح الباری: ۲۴۹/۳. (أَوْسَطِ الْمُفْصَلِ) له‌ سووڕه‌تی (ق) هه‌وه‌ ده‌ست پێ ده‌که‌ن تا سووڕه‌تی (الضحی). بڕوانه‌: إرشاد الساری: ۳۴۸/۲.

^۳ بڕوانه: ۷۰۰.

کەس، چونکە نوێژی درێژمان بۆ دەکات، ئەبو مەسعود دەڵێ: هیچ جاری پێغەمبەرم ﷺ نەدیوه ئەوەندە ئێو پڕۆزە لە ئامۆزگاریکردندا توورە بووبی، پاشان فەرمووی: ((بێگومان لەنیوتاندا کەسی وا هەیە خەڵک لە ئیسلام دوور دەخاتەوه، بۆیە هەرکەسیکتان پێشنوێژی کرد بۆ خەڵکی با بەکورتی نوێزیان بۆ بکات و درێژی پێ نەدات، چونکە بەراستی لەنیویاندا لاواز و پیر و خاوەن نیشی تێدا یە)).

٦٢- باب: إِذَا صَلَّى لِنَفْسِهِ قَلْبُطُولٌ مَا شَاءَ

٧٠٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِلنَّاسِ فَلْيُخَفِّفْ، فَإِنَّ مِنْهُمْ الضَّعِيفَ وَالسَّقِيمَ وَالْكَبِيرَ، وَإِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِنَفْسِهِ فَلْيُطَوِّلْ مَا شَاءَ.

٦٢- باسیک: ئەگەر کەسیک بەتەنها بۆ خۆی نوێژی کرد

با بە ویستی خۆی درێژی بکاتەوه

٧٠٣- ئەبو ھورەیرە ؓ دەگێڕێتەوه: کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ((ئەگەر کەسیکتان پێشنوێژی کرد بۆ خەڵکی با کورتی بکاتەوه، چونکە بەراستی لاواز و نەخۆش و پیریان تێدا یە، بەلام ئەگەر نوێژی تەنها بۆ خۆی کرد، چەند دمیه‌وی با درێژی بکاتەوه)).

٦٣- بَابُ مَنْ شَكَا إِمَامَهُ إِذَا طَوَّلَ

وَقَالَ أَبُو أُسَيْدٍ: طَوَّلْتُ بَنَاتِي بَنِيَّ.

٧٠٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي لَأَتَأَخَّرُ عَنِ الصَّلَاةِ فِي الْفَجْرِ مِمَّا يُطِيلُ بَنَاتِي فَلَانَ فِيهَا. فَغَضِبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَا رَأَيْتُهُ غَضِبَ فِي مَوْضِعٍ كَانَ أَشَدَّ غَضَبًا مِنْهُ يَوْمَئِذٍ، ثُمَّ قَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ مِنْكُمْ مُتَفَرِّقِينَ، فَمَنْ أَمَّ النَّاسَ فَلْيَتَجَوَّزْ، فَإِنْ خَلَفَهُ الضَّعِيفُ وَالْكَبِيرَ وَذَا الْحَاجَةِ^(١).

٦٣- باسی که سیک سکا له ده ست ئیما مه که ی بکات

ئه گهر نوێژ درێژه پێ بدات

وه ئه بو ئوسهید وتی (به مونزیری کورپی): کورپه بچکۆله کهم^(٢) نوێژیکی درێژت بو کردین.

٧٠٤- ئه بو مه سعود ﷺ ده ئی: پیاوێک وتی: ئه ی پێغه مبه ری خوا ﷺ به راستی من له نوێژی (جه ماعه تی) به یانی دوا ده که وم، له به رئه وه ی فلان که س پێشنوێژیکی درێژمان بو ده کات، بو یه پێغه مبه ریش ﷺ تو ره بوو له ه یج شوینیکدا نه مدیوه به نه ندازه ی ئه و پۆژه تو ره بووبی، پاشان فه رمووی: ((ئه ی خه لکینه بێگومان ه ی واتان ه ه یه خه لک دوور ده خاته وه (له ئیسلام)، جا هه ر که س پێشنوێژی بو خه لکی کرد با نوێژه که ی کورت بکاته وه، چونکه به راستی له دوا یه وه لاواز و پیرو خاومن ئیش ه یه)).

^١ بڕوانه: ٩٠.

^٢ یان کورپه شیرینه کهم، کورپه خو شه ویسته کهم.

٧٠٥- حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَارِبُ بْنُ دِنَارٍ قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيَّ قَالَ: أَقْبَلَ رَجُلٌ بِنَاصِحَتِي وَقَدْ جَنَحَ اللَّيْلُ، فَوَافَقَ مُعَاذًا يُصَلِّي، فَتَرَكَ نَاصِحَهُ وَأَقْبَلَ إِلَى مُعَاذٍ، فَقَرَأَ بِسُورَةِ الْبَقَرَةِ -أَوْ النَّسَاءِ- فَأَنْطَلَقَ الرَّجُلُ، وَبَلَغَهُ أَنَّ مُعَاذًا نَالَ مِنْهُ، فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَشَكَا إِلَيْهِ مُعَاذًا، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: يَا مُعَاذُ، أَفَتَأْنُ أَنْتَ؟ -أَوْ أَفَاتِنَ؟! ثَلَاثَ مِرَارٍ- فَلَوْلَا صَلَّيْتُ بِسَبِّحِ اسْمِ رَبِّكَ، وَالشَّمْسِ وَضَحَاهَا، وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى، فَإِنَّهُ يُصَلِّي وَرَاءَكَ الْكَبِيرُ وَالضَّعِيفُ وَذُو الْحَاجَةِ.. أَحْسِبُ هَذَا فِي الْحَدِيثِ. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَتَابَعَهُ سَعِيدُ بْنُ مَسْرُوقٍ، وَمِسْعَرُ وَالشَّيْبَانِيُّ. قَالَ عَمْرُو، وَعُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مِقْسَمٍ، وَأَبُو الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ: قَرَأَ مُعَاذٌ فِي الْعِشَاءِ بِالْبَقَرَةِ. وَتَابَعَهُ الْأَعْمَشُ عَنْ مُحَارِبٍ^(١).

٧٠٥- جابیری کوری عهبدولای ئه نصاری ﷺ دهلی: بیاویک هات به دوو و شتره وه که بو ئاوهه لگوزین به کار دمهینران، له کاتی کدا شه و داهاتبوو، جا له و کاته دا موعاز پێشنویژی دمکرد، بیاوه که (دوو) و شتره که ی واز لی هیان و هات بو لای موعاز (نویژی دابهست)، موعازیش سوورپهتی به قهه په یان نیسانی- خویند، بویه بیاوه که (نویژه که ی بری و) پویشت، وه پئی گهشته وه که موعاز قسه ی پئی و تووه، ئیدی بیاوه که ش پویشته خزمهتی پێغه مبهه ﷺ و سکالای موعازی لا کرد، پێغه مبهه ریش ﷺ فهرمووی: ((نه ی موعاز تو سه رلێشوی نه ری؟))، یان ((گومرا کاری؟)) سی جار نه مه ی و ته وه، وه فهرمووی: ((ده ی بوجی به سوورپهتی (بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ، وَالشَّمْسِ وَضَحَاهَا، وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى) پێشنویژیت بو نه کردن، چونکه بیگومان پیر و لاواز و خاوهن نیش له دواته وه نویژ ده که ن)). (شوعبه) دهلی: وا گومان ده بهم ئهم پرسته یه (چونکه ... تا ... له دواته وه نویژ ده که ن) به شی که له فهرمووده که. ئه بو عهبدولا (ئیمام بوخاری) دهلی: سه عیدی کوری مه سروق و میسه ره و شه یبانی ئهم

فهرموودمیان گیراوتتهوه و پالپشتی گیرانه و مهکی شوعبه دهکهن. وه عهمر و عوبهیدولای کورپی میقسهم و نهبو زوبهیر له جابیرهوه گیراویانهتهوه که دهلی: موعاز له نویژی عیشادا سوورپتی بهقهپهی خویند، نهم وتهیهی جابیر نهعمهشیش له موحاریبهوه گیراویتهوه.

٦٤- بَابُ الْإِيجَازِ فِي الصَّلَاةِ وَإِكْمَالِهَا

٧٠٦- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُوجِزُ الصَّلَاةَ وَيُكْمِلُهَا^(١).

٦٤- باسی نویژکردن به کورتی له گهل ریکوپیکیدا

٧٠٦- نه نهس ﷺ دهلی: بیغه مبه ر ﷺ هه میسه نویژی (جه ماعه تی) کورت دمکردهوه، به لام به ریکوپیک ی و تهواوی دمیکرد.

٦٥- بَابُ مَنْ أَخَفَّ الصَّلَاةَ عِنْدَ بُكَاءِ الصَّبِيِّ

٧٠٧- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى قَالَ: أَخْبَرَنَا الْوَلِيدُ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِنِّي لَأَقُومُ فِي الصَّلَاةِ أُرِيدُ أَنْ أَطَوَّلَ فِيهَا، فَأَسْمَعَ بُكَاءَ الصَّبِيِّ، فَأَتَجَوَّزُ فِي صَلَاتِي كَرَاهِيَةً أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمِّهِ. تَابَعَهُ يَشْرُ بْنُ بَكْرٍ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ وَبَقِيَّةُ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ^(٢).

^١ بروانه: ٧٠٨.

^٢ بروانه: ٨٦٨.

٦٠- باسی کهسیک نوێزه کهی کورت بکاته وه له کاتی گریانی منداڵدا

٧٠٧- نهبو قهتاده ﷺ له پێغه مبهروه ﷺ دهگێڕێتهوه که فهرموویهتی: ((بهراستی من له نوێژدا دهوستم به نیازم درێژهی پێ بدهم، له پر گریانی منداڵک دهبیستم، ئیدی نوێزه کهم کورت دهکه مهوه، چونکه ههز ناکهه ببه هوی نارهحه تی بهسهه دایکيه وه)). ههر يهك له بيشري كورپ بهكر و عهبدولای كورپ موبارهك و بهقييه له نهوزاعيبه وه هه مان فهرموودميان گيپراوته وه و پالېشتي گيپرا نه وه کهي وه لیدی كورپ موسليم دهكهه.

٧٠٨- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ لَيْلٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شَرِيكُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: مَا صَلَّيْتُ وَرَاءَ إِمَامٍ قَطُّ أَخَفَّ صَلَاةً وَلَا أَتَمَّ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ، وَإِنْ كَانَ لَيَسْمَعُ بُكَاءَ الصَّبِيِّ فَيُخَفِّفُ مَخَافَةً أَنْ تُفْتَنَ أُمُّهُ^(١).

٧٠٨- نه نهس كورپ مالیک ﷺ دهلی: ههرگیز له دواي هيج ئيماميکه وه نوێژم نه کردوه نوێژی کورتتر و تهواوتر بیته له پێغه مبهه ﷺ، که گریانی منداڵی دهبیست نوێزه کهی کورت دهکرده وه، له ترسی نه وهی دایکی منداڵه که نارهحه ت و بیئاگا بی له نوێزه کهی.

٧٠٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ حَدَّثَهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: إِنِّي لَأَدْخُلُ فِي الصَّلَاةِ وَأَنَا أُرِيدُ إِطَالَتَهَا، فَأَسْمَعُ بُكَاءَ الصَّبِيِّ، فَأَتَجَوَّزُ فِي صَلَاتِي مِمَّا أَعْلَمُ مِنْ شِدَّةِ وَجْدِ أُمِّهِ مِنْ بُكَائِهِ^(٢).

^١ برپوانه: ٧٠٦.

^٢ برپوانه: ٧١٠.

٧٠٩- ئەنەس کورپی مالیک ﷺ گێراویەتەووە که پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ((بێگومان من دەرۆمە نیو نوێژەووە و دەمەوی درێژە پێ بدەم، بەلام گریانی مندالەم گوێ لێ دەبێ، ئیدی نوێژەکم کورت دەکەمەووە، لەبەر ئەوەی که دوزانم دایکی مندالەکه بەگریانەکهی زۆر پەرۆشە و دلی بۆی دەسووتی)).

٧١٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِنِّي لَأَدْخُلُ فِي الصَّلَاةِ فَأُرِيدُ إِطَالَتَهَا، فَأَسْمَعُ بُكَاءَ الصَّبِيِّ، فَأَتَجَوَّزُ مِمَّا أَعْلَمُ مِنْ شِدَّةِ وَجَدِ أُمِّهِ مِنْ بُكَائِهِ. وَقَالَ مُوسَى: حَدَّثَنَا أَبَانُ، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، حَدَّثَنَا أَنَسٌ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ مِثْلَهُ^(١).

٧١٠- ئەنەس کورپی مالیک ﷺ لە پێغەمبەرەووە ﷺ گێراویەتەووە که فەرموویەتی: ((بەرپاستی من دەچمە نیو نوێژەووە دەمەوی نوێژەکم درێژە پێ بدەم، بەلام گوێبیستی گریانی مندالێک دەبم ئیدی کورتی دەکەمەووە، لەبەر ئەوەی که دوزانم دایکی مندالەکه بەگریانەکهی زۆر پەرۆشە و دلی بۆی دەسووتی)). (ئەم فەرموودمیه بەم ڕێگەش گێردراوئەووە): مووسا دەلی: ئەبان بۆی گێراپەنەووە وتی: قەتادە بۆی گێراپەنەووە وتی: ئەنەس بۆی گێراپەنەووە لە پێغەمبەرەووە ﷺ بەشیوەی فەرموودەکهی پیشوو.

٦٦- باب: إِذَا صَلَّى ثُمَّ آمَّ قَوْمًا

٧١١- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ وَأَبُو النُّعْمَانِ قَالَا: حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ جَابِرٍ قَالَ: كَانَ مُعَاذٌ يُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ثُمَّ يَأْتِي قَوْمَهُ فَيُصَلِّي بِهِمْ^(٢).

^١ برۆانه: ٧٠٩.

^٢ برۆانه: ٧٠٠.

٦٦- باسیک: ئەگەر کەسیک نوێژی (بەجەماعەت) کرد،

پاشان پێشنوێژی کرد بۆ کۆمەڵیک (دروستە)

٧١١- جابر رضی اللہ عنہ دەلی: موعاز هەمیشە لەگەڵ پێغەمبەر ﷺ نوێژی دەکرد بەکۆمەڵ، پاشان دەرۆیشتەووە بۆ نیو هۆزمکە ی پێشنوێژی بۆ دەکردن.

٦٧- بَابُ مَنْ أَسْمَعَ النَّاسَ تَكْبِيرَ الْإِسْلَامِ

٧١٢- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دَاوُدَ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ رضی اللہ عنہا، قَالَتْ لَمَّا مَرَضَ النَّبِيُّ ﷺ مَرَضُهُ الَّذِي مَاتَ فِيهِ أَتَاهُ بِلَالٌ يُؤَذِّنُهُ بِالصَّلَاةِ فَقَالَ: «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ.. قُلْتُ: إِنَّ أَبَا بَكْرٍ رَجُلٌ أَسِيفٌ، إِنْ يَقُمْ مَقَامَكَ يَبْكِي فَلَا يَقْدِرُ عَلَى الْقِرَاءَةِ. قَالَ: «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ.. فَقُلْتُ مِثْلَهُ، فَقَالَ فِي الثَّلَاثَةِ أَوْ الرَّابِعَةِ: «إِنْ كُنَّ صَوَاحِبُ يُوسُفَ، مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ.. فَصَلَّى، وَخَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ يُهَادِي بَيْنَ رَجُلَيْنِ، كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهِ يَخْطُ بِرِجْلَيْهِ الْأَرْضَ، فَلَمَّا رَأَاهُ أَبُو بَكْرٍ ذَهَبَ يَتَأَخَّرُ، فَأَشَارَ إِلَيْهِ أَنْ صَلِّ، فَتَأَخَّرَ أَبُو بَكْرٍ رضی اللہ عنہ وَقَعَدَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى جَنْبِهِ، وَأَبُو بَكْرٍ يُسْمِعُ النَّاسَ التَّكْبِيرَ. تَابَعَهُ مُحَاضِرٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ ^(١).

٦٧- باسی کەسیک اللہ اکبری ئیمام دەگەینەت

بە خەڵکی (تا بییستن)

٧١٢- عائشە رضی اللہ عنہا دەلی: کاتی پێغەمبەر ﷺ نەخۆش کەوت بەو نەخۆشییە کە بێی وەفاتی کرد، بیلال هات ناگاداری کرد بۆ نوێزکردن، ئەویش فەرمووی:

((فەرمان بکه‌ن به ئەبو بەکر با نوێژ بکات (بۆ خەڵکی)))، عانیشه دەلی: منیش وتم: به‌راستی ئەبو بەکر پیاویکی دێناسکه، ئەگەر له شوینی تۆدا بوهستی دەست دهکات به گریان و ئیدی ناتوانی قورپان بخوینی، پیغه‌مبەر ﷺ فەرمووی: ((فەرمان بکه به ئەبو بەکر نوێژ بکات))، منیش وته‌که‌ی پێشووم وته‌وه، ئینجا بۆ جاری سییه‌م یان چوارهم فەرمووی: ((به‌راستی ئیوه وه‌کوو زولخای سه‌رده‌می یوسف وان، فەرمان بده‌ن به ئەبو بەکر با نوێژ بکات))، ئیدی ئەبویه‌کریش پێشنوێژی کرد، له‌و کاته‌دا پیغه‌مبەریش ﷺ له مال هاته دهر بۆ مزگه‌وت له نیوان دوو پیاودا، به‌ملاولادا لار دهبویه‌وه، ده‌لیی به‌پیش چاومه‌وه‌یه قاجه‌کانی ده‌خشانده به زه‌ویدا، جا که ئەبو بەکر پیغه‌مبهری ﷺ بینی وستی بێته دواوه، پیغه‌مبهریش ﷺ ئاماژه‌ی بۆ کرد که نوێژه‌که‌ی بکات، جا ئەبو بەکر هاته دواوه پیغه‌مبهریش ﷺ له ته‌نیشیدا دانیشته، وه ئەبو به‌کر الله اکبرکردنی (پیغه‌مبهری ﷺ) ده‌گه‌یانده به خه‌ڵکه‌که. موحازیر له ئەعه‌مه‌شه‌وه ئەم فەرمووده‌یه‌ی گێراوته‌وه و پالێشتی گێرانه‌وه‌که‌ی عه‌بدو‌لای کوری داود ده‌کات.

٦٨- باب: الرَّجُلُ يَأْتِمُ بِالْإِمَامِ، وَيَأْتِمُ النَّاسُ بِالْمَأْمُومِ

وَيَذْكُرُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: ((اَتْتُمُوا بِي وَلَيَأْتِمَنَّ بِكُمْ مَنْ بَعْدَكُمْ)).

٧١٣- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: لَمَّا ثَقُلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ جَاءَ بِلَالٌ يُؤَذِّنُهُ بِالصَّلَاةِ، فَقَالَ: «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ أَنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ.. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أَبَا بَكْرٍ رَجُلٌ أَسِيفٌ، وَإِنَّهُ مَتَى مَا يَقُمْ مَقَامَكَ لَا يُسْمِعُ النَّاسَ، فَلَوْ أَمَرْتُ عُمَرَ. فَقَالَ: «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ.. فَقُلْتُ

لِحِفْصَةٍ: قُولِي لَهُ: إِنَّ أَبَا بَكْرٍ رَجُلٌ أَسِيفٌ، وَإِنَّهُ مَتَى يَقُمْ مَقَامَكَ لَا يُسْمِعِ النَّاسَ، فَلَوْ أَمَرْتُ عُمَرَ. قَالَ: إِنَّكَ لَأَنْتَ صَوَاحِبُ يُوسُفَ، مُرُوا أَبَا بَكْرٍ أَنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ.. فَلَمَّا دَخَلَ فِي الصَّلَاةِ وَجَدَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي نَفْسِهِ خِفَّةً، فَقَامَ يُهَادِي بَيْنَ رَجُلَيْنِ، وَرَجُلَاهُ يَخْطَانِ فِي الْأَرْضِ حَتَّى دَخَلَ الْمَسْجِدَ، فَلَمَّا سَمِعَ أَبُو بَكْرٍ حِسَّهُ ذَهَبَ أَبُو بَكْرٍ يَتَأَخَّرُ، فَأَوَمَّ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى جَلَسَ عَنْ يَسَارِ أَبِي بَكْرٍ، فَكَانَ أَبُو بَكْرٍ يُصَلِّيَ قَائِمًا، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّيَ قَاعِدًا، يَقْتَدِي أَبُو بَكْرٍ بِصَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَالنَّاسُ مُقْتَدُونَ بِصَلَاةِ أَبِي بَكْرٍ ﷺ^(١).

٦٨- باسیک: کهسیک له‌دوای ئیمامیکه‌وه نوێژ ده‌کات

خه‌لکیش له‌ دوای ئه‌و که‌سه‌وه جه‌ماعه‌ت ده‌که‌ن

له‌ پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ گیر‌دراوته‌وه فه‌رموویه‌تی: ((ئێوه په‌ی‌په‌روی له‌ من بکه‌ن، ئه‌وانه‌ش له‌ دوای ئێوه‌وم‌ن په‌ی‌په‌روی له‌ ئێوه بکه‌ن)).

٧١٣- عایشه ؓ ده‌لی: کاتی نه‌خۆشییه‌که‌ی پێغه‌مبه‌ر ﷺ هورس بوو، بیلال هات ئاگاداری کرد بۆ نوێژکردن، ئه‌ویش فه‌رمووی: ((فه‌رمان بکه‌ن به‌ ئه‌بو به‌کر که‌ پێشنوێژی بکات بۆ خه‌لکی))، عایشه ده‌لی: منیش وتم: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌راستی ئه‌بو به‌کر پیاوێکی دڵناسکه‌، دڵنیا به‌ کاتی له‌ شوینی تۆدا بوه‌ستی، خه‌لکی گوێیان له‌ ده‌نگی نابیت، بۆیه ئه‌گه‌ر فه‌رمانت به‌ عومه‌ر بکرایه (چاکتر بوو)، پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((فه‌رمان بکه‌ن به‌ ئه‌بو به‌کر که‌ پێشنوێژی بکات بۆ خه‌لکی))، عایشه ده‌لی: به‌ حه‌فصه‌م وت به‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ بلی: به‌راستی ئه‌بو به‌کر پیاوێکی دڵناسکه‌، دڵنیا به‌ کاتی له‌ شوینی تۆدا بوه‌ستی خه‌لکی گوێیان له‌ ده‌نگی نابیت، بۆیه ئه‌گه‌ر فه‌رمانت به‌ عومه‌ر بکرایه (باشتر بوو)، فه‌رمووی: ((به‌راستی ئێوه وه‌ک

^١ بڕوانه: ١٩٨.

زولێخای سه‌ردهمی یوسف وان، فه‌رمان بکه‌ن به‌ ئه‌بو به‌کر که‌ پێشنوێژی بکات بۆ خه‌لکی))، جا کاتی ئه‌بو به‌کر چوووه‌ نوێژه‌که‌وه‌ ده‌ستی پێ کرد، پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سووکییه‌کی له‌ له‌شیدا هه‌ست پێ کرد، بۆیه‌ هه‌ستا و له‌ نیوان دوو بیاودا به‌لاره‌لاره‌ (له‌ مال رۆشته‌ دهره‌وه‌) هه‌ردوو قاجی ده‌خشانده‌ به‌ زه‌ویدا، هه‌تا رۆشته‌ نیو مزگه‌وت، جا که‌ ئه‌بو به‌کر گوێی له‌ جووله‌ و خشه‌ی بوو، وستی بپرواته‌ دواوه‌، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ نامازه‌ی بۆ کرد (له‌ شوینی خوێ بێ)، ئینجا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هات هه‌تا له‌لای چه‌پی ئه‌بویه‌که‌روه‌ دانیشته‌، جا ئه‌بو به‌کر به‌پێوه‌ نوێژی ده‌کرد، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ به‌دانیشته‌وه‌ نوێژی ده‌کرد، ئه‌بو به‌کر په‌یره‌وی نوێژه‌که‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌کرد، خه‌لکیش په‌یره‌وی نوێژه‌که‌ی ئه‌بو به‌کرمان ده‌کرد.

٦٩- باب: هَلْ يَأْخُذُ الْإِسَامُ إِذَا شَكَّ بِقَوْلِ النَّاسِ؟

٧١٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ أَيُّوبَ بْنِ أَبِي تَيْمَةَ السَّخْتِيَانِي، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ انْصَرَفَ مِنَ اثْنَتَيْنِ، فَقَالَ لَهُ ذُو الْيَدَيْنِ: أَقْصَرَتِ الصَّلَاةُ أَمْ نَسِيتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَصَدَقَ ذُو الْيَدَيْنِ؟.. فَقَالَ النَّاسُ: نَعَمْ. فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَصَلَّى اثْنَتَيْنِ أُخْرَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ، ثُمَّ كَبَّرَ فَسَجَدَ مِثْلَ سُجُودِهِ أَوْ أَطْوَلَ^(١).

٦٩- باسیک: ئایا ئه‌گه‌ر پێشنوێژ گومانێ هه‌بوو

کار به‌ قسه‌ی نوێژکه‌ره‌کان ده‌کات؟

٧١٤- ئه‌بو هورمه‌یره‌ ؓ ده‌گێڕێته‌وه‌ که‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ رکاتی دووه‌مدا نوێژه‌که‌ی کو‌تایی پێ هێنا، جا بیاوه‌ ده‌ستدرێژه‌که‌ پێ و ته‌: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا

^١ بپروانه: ٤٨٢.

ﷺ نوێژ کورت بۆته‌وه یان له‌بیرت چوو؟ پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رمووی: ((ئه‌ڕی ده‌ست درێژه‌که‌ راست ده‌کات؟))، خه‌لکه‌که‌ش وتیان: به‌ئێ راست ده‌کات، بۆیه پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌ستا و دوو ڤکاتی دیکه نوێژی کرد، پاشان سه‌لامی دایه‌وه، ئینجا الله اکبری کرد و سوژده‌ی برد به‌ وینه‌ی سوژده‌گانی دیکه‌ی یان درێژتر.

٧١٥- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ الظُّهْرَ رَكَعَتَيْنِ، فَقِيلَ: صَلَّيْتَ رَكَعَتَيْنِ. فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ سَلَّمَ، ثُمَّ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ^(١).

٧١٥- ئه‌بو هورمیره ﷺ ده‌ئی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ بۆ نوێژی نیومرۆ دوو ڤکاتی کرد، پێی و‌ترا: دوو ڤکات کرد! بۆیه دوو ڤکاتی دیکه‌ی کرد، پاشان سه‌لامی دایه‌وه، پاشان دوو سوژده‌ی برد.

٧- باب: إِذَا بَكَى الْإِمَامُ فِي صَلَاتِهِ

وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَادٍ: سَمِعْتُ نَسِيجَ عُمَرَ وَأَنَا فِي آخِرِ الصُّفُوفِ يَقْرَأُ: إِيْمَا أَشْكُوا بَنِي وَحُرَفِي إِلَى اللَّهِ (٨٦) يَوْسُف.

٧١٦- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ فِي مَرَضِهِ: «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ يُصَلِّي بِالنَّاسِ.. قَالَتْ عَائِشَةُ: قُلْتُ: إِنَّ أَبَا بَكْرٍ إِذَا قَامَ فِي مَقَامِكَ لَمْ يُسْمِعِ النَّاسَ مِنَ الْبُكَاءِ، فَمُرْ عُمَرَ فَلْيُصَلِّ. فَقَالَ: «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ لِلنَّاسِ.. قَالَتْ عَائِشَةُ لِحَفْصَةَ: قُولِي لَهُ: إِنَّ أَبَا بَكْرٍ إِذَا قَامَ فِي مَقَامِكَ لَمْ يُسْمِعِ النَّاسَ مِنَ الْبُكَاءِ،

^١ بېروانه: ٤٨٢.

قَمَرٌ عُمَرَ فَلْيَصِلْ لِلنَّاسِ. فَقَعَلَتْ حَفْصَةُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. مَهْ، إِنَّكَ لَأَنْتَ صَوَاحِبُ يُوسُفَ،
مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيَصِلْ لِلنَّاسِ. قَالَتْ حَفْصَةُ لِعَائِشَةَ: مَا كُنْتُ لِأُصِيبَ مِنْكَ خَيْرًا^(١).

٧٠- باسیک: ئەگەر پێشنوێژ لەنیو نوێژدا بگەری

(نوێژەکەمی دروستە؟)

وہ عہدولای کوری شہداد دہئی: من له ریزی دواوه بووم گویم له گریانى
عومەر بوو که ئەم ئایەتەى دەخویند: ﴿إِنَّمَا أَشْكُوا بَنِي وَحُرَيٍّ إِلَى اللَّهِ ﷻ﴾
یوسف. واتە: (من باسی خەفەت و پەژارەم ھەر لای خوا دەکەم).

٧١٦- عائیشەى دایكى باوەرداران ﷺ دەگێڕێتەوہ که پێغەمبەرى خوا ﷺ له
نەخۆشییەکەیدا ھەرمووی: ((فەرمان بکەن بە ئەبو بەکر که پێشنوێژى بکات
بۆ خەلکى))، عائیشە وتی: وتم: بێگومان ئەبو بەکر ئەگەر له جیگای تۆدا
بوەستى (پێشنوێژى بکات)، لەبەر گریان خەلک گوێیان له دەنگى نابێت، بۆیە
فەرمان بکە با عومەر پێشنوێژى بکات بۆ خەلکى، پێغەمبەرىش ﷺ ھەرمووی:
((فەرمان بکەن بە ئەبو بەکر با پێشنوێژى بکات بۆ خەلکى))، عائیشە وتی: بە
خەفەسم وت: تۆ پێى بلێ: بەراستى ئەگەر ئەبو بەکر له جیگای تۆدا بوەستى،
لەبەر گریان خەلکى گوێیان له دەنگى نابێت، بۆیە فەرمان بکە بە عومەر با
پێشنوێژى بکات بۆ خەلکى، خەفەسم ئەوہى کرد، ئینجا پێغەمبەرى خوا ﷺ
ھەرمووی: ((بێدەنگ بە بەراستى ئێوہ وەك زولخای سەردەمى یوسف وان،
فەرمان بکەن بە ئەبو بەکر با پێشنوێژى بکات بۆ خەلکەکە))، خەفەسم وتی بە
عائیشە: من ھیچ کات له تۆوہ تووشى خێر نەبووم، (واتە: بەھۆى تۆوہ
پێغەمبەر ﷺ لێم تۆرە بوو).

^١ بروانە: ١٩٨.

٧١- بَابُ تَسْوِيَةِ الصُّفُوفِ عِنْدَ الْإِقَامَةِ وَبَعْدَهَا

٧١٧- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ هِشَامُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ مُرَّةَ قَالَ: سَمِعْتُ سَالِمَ بْنَ أَبِي الْجَعْدِ قَالَ: سَمِعْتُ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ يَقُولُ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَتَسُوْنَ صُفُوفَكُمْ أَوْ لِيَخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ وُجُوْهِكُمْ».

٧١- باسى رېكکردنى ريزهكان

له كاتى قامه تكردن (بو نوټ) و دواى قامه تيش

٧١٧- نوعمانى كورى به شير ﷺ دهلى: پيغه مېهر ﷺ فهرمووى: ((سویند به خوا ريزهكانتان رېكوبېك دمهكن، يان خوا پرووتان له يه كدى دمترازينى و جياوازي دمهكوټه نيوانتانهوه)).

٧١٨- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «أَقِيمُوا الصُّفُوفَ، فَإِنِّي أَرَاكُمْ خَلْفَ ظَهْرِي».^(١)

٧١٨- نه نهس ﷺ دهلى: پيغه مېهر ﷺ فهرمووى: ((ريزهكانتان رېك بكه، چونكه به پراستى من له پشتى خومه وه دمناښينم)).

٧٢- بَابُ إِقْبَالِ الْإِمَامِ عَلَى النَّاسِ عِنْدَ تَسْوِيَةِ الصُّفُوفِ

٧١٩- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي رَجَاءٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمْرٍو قَالَ: حَدَّثَنَا زَائِدَةُ بْنُ قُدَامَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا حُمَيْدُ الطَّوِيلِ، حَدَّثَنَا أَنَسٌ قَالَ: أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ، فَأَقْبَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْجِهَهُ فَقَالَ: «أَقِيمُوا صُفُوفَكُمْ وَتَرَاوُوا، فَإِنِّي أَرَاكُمْ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِي».^(٢)

^١ بېروانه: ٧١٩، ٧٢٥.

^٢ بېروانه: ٧١٨.

٧٢- باسی پیشنوێژ روو بکاته نوێژکه رهکان

له کاتی رێککردنی ریزهکاندا

٧١٩- ئه‌نه‌س رضی اللہ عنہ ده‌لی: قامه‌تی نوێژ کرا و پێغه‌مبه‌ری خوا صلی اللہ علیہ و آله و سلم رووی تی کردین و فهرمووی: ((ریزه‌کانتان رێک بکه‌ن و پال بدن به‌ یه‌کدییه‌وه، چونکه‌ بیگومان من له‌ پشت خۆمه‌وه‌ ده‌تانبینم)).

٧٣- بابُ الصَّفِّ الْأَوَّلِ

٧٢٠- حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ سُمَيٍّ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ و آله و سلم: «الشُّهَدَاءُ: الْغَرَقُ، وَالْمَطْعُونُ، وَالْمَبْطُونُ، وَالْهَذَمُ».^(١)

٧٣- باسی ریزی یه‌که‌م

٧٢٠- ئه‌بو هورمیره رضی اللہ عنہ ده‌لی: پێغه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ و آله و سلم فهرموویه‌تی: ((شه‌هیده‌کان ئه‌مانه‌ن: (له‌ ئاودا) خنکا و ئه‌وه‌ی به‌ تاعون به‌ری، ئه‌وه‌ی به‌ سکێشه‌ به‌ری، ئه‌وه‌ی شتی به‌ سه‌ردا به‌روخی)).^(٢)

٧٢١- وَقَالَ: «وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي التَّهْجِيرِ لَأَسْتَبَقُوا إِلَيْهِ وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي الْعَتَمَةِ وَالصُّبْحِ لَأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبَوًّا، وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي الصَّفِّ الْمُقَدَّمِ لَأَسْتَهْمُوا».^(٣)

^١ بروهانه: ٦٥٣.

^٢ به‌یوه‌ندی ئه‌م فهرمووده‌یه به‌ ریزی یه‌که‌می نوێژه‌وه‌ له‌ زیاده‌دایه‌ که‌ له‌ فهرمووده‌ی ژماره: (٦٥٣) دا هاتوه: «ئه‌گه‌ر خه‌لکی بیانزانیایه‌ له‌ بانگدان و ریزی یه‌که‌می نوێژ چه‌ند پاداشتی تێدایه ... هتد».

^٣ بروهانه: ٦١٥.

٧٢١- وه پیغه مبهه ﷺ دهفه رمووئ: ((ئهگهر بیانزانیبایه چ پاداشتیک له زوو رویشتن بۆ مزگه وتدا ههیه، بیگومان پیشپرکییان دهکرد بۆی، وه ئهگهر بیانزانیبایه چ پاداشتیک له نوێزی عیسا و بهیانیدا ههیه، بیگومان دههاتن بۆ ههردوو نوێزهکه با بهگاگۆلکیش بووایه، وه ئهگهر بیانزانیبایه چ پاداشتیک له ریزی پیشهوهدا ههیه، بشکیان دهخست ^(١) بۆی)).

٧٤- بَابُ: إِقَامَةِ الصَّفِّ مِنْ تَمَامِ الصَّلَاةِ

٧٢٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: «إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فَلَا تَخْتَلِفُوا عَلَيْهِ، فَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا، وَإِذَا قَالَ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ. فَقُولُوا: رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ. وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا، وَإِذَا صَلَّى جَالِسًا فَصَلُّوا جُلُوسًا أَجْمَعُونَ، وَأَقِيمُوا الصَّفَّ فِي الصَّلَاةِ، فَإِنَّ إِقَامَةَ الصَّفِّ مِنْ حُسْنِ الصَّلَاةِ.» ^(٢)

٧٤- باسینک: ریزی بهشیکه له تهواوی نوێژ (ی جهماعهت)

٧٢٢- نهبو هورمیره ﷺ له پیغه مبههوه ﷺ دهگیریتهوه که هه رموویهتی: ((بیگومان پیشنوێژ بۆیه دانراوه پهیرهوی لیوه بکری، کهواته لهگهلی جیاواز مهبن، جا کاتی کرنوشی برد کرنوش بیهن، وه کاتی وتی: (سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ)، ئیوهش بلین: (رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ)، وه کاتی سوژدهی برد سوژده بیهن، وه ئهگهر بهدانیشتانهوه نوێزی کرد ئیوهش هه مووتان بهدانیشتانهوه نوێژ بکهن، وه له کاتی نوێژدا ریزهکان ریک بکهن، چونکه بهراستی ریکی ریزهکان له جوانی و تهواوی نوێژه)) ^(٣).

^١ یان تیروپشکیان دهکرد بۆی، یان تیروهاوێزیان بۆ دهکرد (جۆریکه له قورعه).

^٢ بروانه: ٧٣٤.

^٣ مه بهستی نوێژی جهماعهته، چونکه ریز له نوێژی جهماعهتدا ههیه.

٧٢٣- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «سَوُّوا صُفُوفَكُمْ، فَإِنَّ تَسْوِيَةَ الصُّفُوفِ مِنْ إِقَامَةِ الصَّلَاةِ».

٧٢٣- ئەنەس ﷺ لە پیغەمبەرەوه ﷺ دەگێڕێتەوه کە فەرموویەتی: ((پێزەکانتان پێک بخەن، چونکە بێگومان پێککردنی پێزەکان لە تەواوی نوێژە)).

٧٥- بَابُ إِثْمِ مَنْ لَمْ يُتِمَّ الصُّفُوفَ

٧٢٤- حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ أَسَدٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا الْفَضْلُ بْنُ مُوسَى قَالَ: أَخْبَرَنَا سَعِيدُ بْنُ عُبَيْدٍ الطَّائِيُّ، عَنْ بُشَيْرِ بْنِ يَسَارٍ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّهُ قَدِمَ الْمَدِينَةَ فَقِيلَ لَهُ: «مَا أَكْثَرَتْ مِنَّا مُنْذُ يَوْمِ عَهْدَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ؟» قَالَ: «مَا أَكْثَرْتُ شَيْئًا إِلَّا أَنْكُمْ لَا تُقِيمُونَ الصُّفُوفَ». وَقَالَ عُقْبَةُ بْنُ عُبَيْدٍ، عَنْ بُشَيْرِ بْنِ يَسَارٍ: قَدِمَ عَلَيْنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ الْمَدِينَةَ بِهَذَا.

٧٥- باسی تاوانی ئەو کەسە پێزەکان تەواو ناکات

٧٢٤- بوشەیری کۆری یەساری ئەنصارێ لە ئەنەسی کۆری مالیکەوه ﷺ دەگێڕێتەوه: کە هات بۆ مەدینە پێی وترا: چ شتیکی ئێمەت لا خراپە بەراورد بەو پۆزگاری تۆ لەگەڵ پیغەمبەرەدا ﷺ بوویت؟ وتی: هیچ شتیکتانم پێی خراپ نییە، جگە لەوەی ئێوە پێزەکانتان پێک ناکەن (کاتێ نوێژ دەکەن). (ئەم فەرموودمە بەم پێگەش گێڕدراوتمەوه): عوقبە ی کۆری عوبەید دەگێڕێتەوه لە بوشەیری کۆری یەسارەوه دەلی: ئەنەسی کۆری مالیک هات بۆ لامان بۆ مەدینە: ئینجا وینە ی ئەم فەرموودمە دەگێڕێتەوه.

٧٦- بابُ إِرْزَاقِ الْمَنْكَبِ بِالْمَنْكَبِ، وَالْقَدَمِ بِالْقَدَمِ فِي الصَّفِّ

وَقَالَ النُّعْمَانُ بْنُ بَشِيرٍ: رَأَيْتُ الرَّجُلَ مِنَّا يُلْزِقُ كَعْبَهُ بِكَعْبِ صَاحِبِهِ.

٧٢٥- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: أَقِيمُوا صُفُوفَكُمْ، فَإِنِّي أَرَاكُمْ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِي.. وَكَانَ أَحَدُنَا يُلْزِقُ مَنَكِبَهُ مَنَكِبِ صَاحِبِهِ وَقَدَمَهُ بِقَدَمِهِ^(١).

٧٦- باسى شان و پټ به يه كه وه نووساندنى

(نويز كره كان) له ريزى نويزدا

وه نوعمانى كورى به شير ﷺ دهلى: له نيوماندا پياوم بينيوه پاژنهى دمنووساند به پاژنهى هاوريكه يه وه.

٧٢٥- نه نه س ﷺ دهگيرپته وه له پيغه مبهري خواوه ﷺ فهرموويه تى: ((ريزهكانتان ريك بكن، چونكه بيگومان من له پستى خوومه وه دمتانبينم))، نيدى هر يه كه مان شانى دهلكاند به شانى هاوريكه يه وه، وه پيى دهلكاند به پيى هاوريكه يه وه.

٧٧- بابُ: إِذَا قَامَ الرَّجُلُ عَنْ يَسَارِ الْإِمَامِ،

وَحَوَّلَهُ الْإِمَامُ خَلْفَهُ إِلَى يَمِينِهِ، تَمَّتْ صَلَاتُهُ

٧٢٦- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا دَاوُدُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ كُرَيْبٍ -مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ذَاتَ لَيْلَةٍ فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ، فَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِرَأْسِي مِنْ وَرَائِي، فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ، فَصَلَّى وَرَقَدَ فَجَاءَهُ الْمُؤَدُّنُ، فَقَامَ وَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ^(٢).

^١ بروانه: ٧١٨.

^٢ بروانه: ١١٧.

٧٧- باسیک: ئەگەر کەسیک لای چەپی ئیمامەووە وەستا ئیمام لە پشتیەووە بردیە لای راستی خۆی نوێژەکەمی دروستە^(١)

٧٢٦- عەبدوللای کوری عەباس رضی اللہ عنہ دەلی: شەویکیان لەگەڵ پیغەمبەردا ﷺ نوێژم کرد و لای چەپیەووە وەستام، ئینجا پیغەمبەری خوا ﷺ سەری گرتەم لەدواوە و بردمیە لای راستیەووە، جا نوێژی کرد و خەوت، ئینجا بانگبێژەکە هات بۆ لای (ناگاداری کرد)، ئەویش هەستا و نوێژی کرد بێئەوێ دەستنوێژ بگریئەووە.

٧٨- باب: الْمَرْأَةُ وَخَذَهَا تَكُونُ صَافًا

٧٢٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ إِسْحَاقَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: صَلَّيْتُ أَنَا وَبَيَّتَيْمٍ فِي بَيْتِنَا خَلَفَ النَّبِيُّ ﷺ، وَأُمِّي أُمُّ سَلِيمٍ خَلَفَتَا^(٢).

٧٨- باسیک: ئاڤرەت بەتەنھا خۆی دەبیئە ریزی

٧٢٧- ئەنەسی کوری مالیک رضی اللہ عنہ دەلی: من و منداڵیکی هەتیو لە مالی ئیمەدا لەدوا پیغەمبەرەووە ﷺ نوێژمان کرد، ئومو سولەیمی دایکیشم لەدوا ئیمەووە بوو بەتەنھا.

٧٩- بابُ هَيْمَةَ الْمَسْجِدِ وَالْإِمَامِ

٧٢٨- حَدَّثَنَا مُوسَى، حَدَّثَنَا ثَابِتُ بْنُ يَزِيدَ، حَدَّثَنَا عَاصِمٌ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضی اللہ عنہ قَالَ: قُمْتُ لَيْلَةً أَصَلِّي عَنْ يَسَارِ النَّبِيِّ ﷺ، فَأَخَذَ بِيَدِي -أَوْ بَعْضِي- حَتَّى أَقَامَنِي عَنْ يَمِينِهِ، وَقَالَ بِيَدِهِ مِنْ وَرَائِي^(٣).

^١ واتە: نوێژی ئەو کەسە لەدوا ئیمامەووە نوێژ دەکات دروستە و بەتال نابێتەووە.

^٢ بڕوانە: ٣٨٠.

^٣ بڕوانە: ١١٧.

٧٩- باسی لای راستی مزگهوت و ئیمام (له ریزی نوژی جماعه‌تدا)

٧٢٨- عه‌بدولای کوری عه‌باس (ع) ده‌لی: شه‌ویکیان هه‌ستام شه‌ونویژم کرد له‌لای چه‌پی پیغه‌مبه‌روه (ع)، ئینجا پیغه‌مبه‌ر (ع) دست- یان هو‌لی- گرت‌م، هه‌تا لای راستیه‌وه داینام، وه به‌دهستی له‌ پشتمه‌وه ئامازه‌ی کرد (به‌بردنم بو‌ لای راستی).

٨٠- باب: إِذَا كَانَ بَيْنَ الْإِمَامِ وَبَيْنَ الْقَوْمِ حَانِطٌ أَوْ سُتْرَةٌ

وَقَالَ الْحَسَنُ: لَا بَأْسَ أَنْ تُصَلِّيَ وَبَيْنَكَ وَبَيْنَهُ نَهْرٌ. وَقَالَ أَبُو مِجَلَزٍ: يَأْتُمُ بِالْإِمَامِ وَإِنْ كَانَ بَيْنَهُمَا طَرِيقٌ أَوْ جِدَارٌ إِذَا سَمِعَ تَكْبِيرَ الْإِمَامِ.

٨٠- باسیک: ئه‌گهر له‌نیوان ئیمام و نوژی که‌ره‌کاندا

دیواریک یان به‌ربه‌ستیک هه‌بوو

حه‌سه‌ن ده‌لی: هه‌ج زیانی نییه له‌دوای ئیمامیکه‌وه نوژی بکه‌یت له‌ نیوانتاندا رووباریک هه‌بیت، ئه‌بو میجله‌ز ده‌لی: دروسته له‌دوای ئیمامیکه‌وه نوژی بکه‌یت با له‌ نیوانیاندا ریگایه‌ک یان دیواریک هه‌بی، به‌ مه‌رجی گو‌یی له‌ الله اکبره‌کانی ئیمام بیت.

٧٢٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُهُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ عَمْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ فِي حُجْرَتِهِ، وَجِدَارُ الْحُجْرَةِ قَصِيرٌ، فَرَأَى النَّاسَ شَخْصَ النَّبِيِّ ﷺ، فَقَامَ أَنَاسٌ يُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ، فَأَصْبَحُوا فَتَحَدَّثُوا بِذَلِكَ، فَقَامَ لَيْلَةً الثَّانِيَةَ، فَقَامَ مَعَهُ أَنَاسٌ يُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ، صَنَعُوا ذَلِكَ لَيْلَتَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةً، حَتَّى إِذَا كَانَ بَعْدَ

ذَلِكَ جَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَلَمْ يَخْرُجْ، فَلَمَّا أَصْبَحَ ذَكَرَ ذَلِكَ النَّاسُ، فَقَالَ: إِنِّي خَشِيتُ أَنْ تُكْتَبَ عَلَيْكُمْ صَلَاةُ اللَّيْلِ.^(١)

٧٢٩- عائشه رضي الله عنها دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ له شهودا له ژوورمهکی نهودا شهونویژی دهکرد، دیواری ژوورمهکی نزم بوو خه لکی لاشه پیغه مبهریان ﷺ دمبینی، بویه خه لکانیک له دوا ی پیغه مبهروهوه ﷺ نویزیان دهکرد، که به یانی رۆژ بویهوه باسی نهومیان کرد (بوو خه لک)، شهوی دووهمیش پیغه مبهیر ﷺ شهونویژی کرد، ئینجا که سانیک له دوا یهوه نویزیان کرد، دوو شهویان سی شهو ئاوا نویزیان کرد، ئینجا دوا ی نهو سی شهوه پیغه مبهیر ﷺ دانیشته و نه رویشته دمرهوه، جا کاتی رۆژ بویهوه خه لکی باسی نهومیان کرد، بویه پیغه مبهیریش ﷺ فهرمووی: ((بیگومان (بویه پیشنوئیم بوو نه کردن) چونکه ترسام شهونویژ له سهرتان فه رز بکری و له سهرتان بنووسریت)).

٨١- بَابُ صَلَاةِ اللَّيْلِ

٧٣٠- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو فُدَيْكٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أَبِي ذَلْبٍ، عَنْ الْمُقْبِرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ لَهُ حَصِيرٌ يَبْسُطُهُ بِالنَّهَارِ، وَيَخْتَجِرُهُ بِاللَّيْلِ، فَتَابَ إِلَيْهِ نَاسٌ، فَصَلُّوا وَرَاءَهُ^(٢).

^١ بروه: ٧٣٠، ٩٢٤، ١١٢٩، ٢٠١١، ٢٠١٢.

^٢ بروه: ٧٢٩.

٨١- باسی شهونوێژ

٧٣٠- عانیشه ﷺ دهگیرپتهوه: که پیغه مبهری خوا ﷺ چه سیریکی هه بوو به پوژ راپده خست (بو دانیشتن له سهری)، به شهویش به دهوری خویدا دهیگیراپیه وه دهیکرد به ژوور و نوێژی تیدا دهکرد)، جا که سانیک هاتن لێی کو بوونه وه و له دوایه وه نوێژیان کرد.

٧٣١- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَادٍ قَالَ: حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ سَالِمِ أَبِي النَّضْرِ، عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ اتَّخَذَ حُجْرَةً - قَالَ: حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ: مِنْ حَصِيرٍ - فِي رَمَضَانَ فَصَلَّى فِيهَا لَيْلًا، فَصَلَّى بِصَلَاتِهِ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِهِ، فَلَمَّا عَلِمَ بِهِمْ جَعَلَ يَقْعُدُ، فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ: قَدْ عَرَفْتُ الَّذِي رَأَيْتُمْ مِنْ صَنِيعِكُمْ، فَصَلُّوا أَيُّهَا النَّاسُ فِي بُيُوتِكُمْ، فَإِنَّ أَفْضَلَ الصَّلَاةِ صَلَاةُ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ إِلَّا الْمَكْتُوبَةَ. قَالَ عَفَّان: حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، حَدَّثَنَا مُوسَى، سَمِعْتُ أَبَا النَّضْرِ، عَنْ بُسْرِ، عَنْ النَّبِيِّ ﷺ^(١).

٧٣١- زمیدی کوری سابیت ﷺ دهگیرپتهوه که پیغه مبهری خوا ﷺ هۆدمیه کی دروست کرد، دهلی: وا دمازم وتی: به چه سیر- بو خوی دروستی کرد^(٢) له رهمه زاندا، جا چهند شهویک نوێژی تیدا کرد، چهند هاوه لیکێ له دوایه وه نوێژیان کرد به جه ماعهت، ئینجا پیغه مبهر ﷺ که پپی زانین دانیشتن، جا رویشتن بو لایان و هه رمووی: ((بیگومان نهو نوێژکردنه تانم بینی و ناگادار بووم، نهی خه لکینه! له ماله وه نوێژ بکهن، چونکه بیگومان باشتترین نوێژ نهو

^١ بروانه: ٦١١٣، ٧٣٩٠.

^٢ واته: چه سیری به دهوری خویدا گیراپیه وه، وهک هۆده شویتیکێ بو خوی جیا کرده وه له مرگه وتدا.

نویژمیه مرووف له مائی خویدا بیکات، جگه له نویژه فهزمهکان)). (ئههم
فهرموودمیه بهم ریگهیهش گێردراوتهوه): عهفان دهلی: ومههیب بوی
گێراینهوه، وتی: مووسا بوی گێراینهوه وتی: له ئهبو نهزرم بیست له بوسهرهوه
ئهویش له زمیدموه له پیغه مبهروه ﷺ گێراویهتهوه.

٨٢- بابُ إِيْجَابِ التَّكْبِيْرِ وَافْتِتَاحِ الصَّلَاةِ

٧٣٢- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ
الْأَنْصَارِيُّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَكِبَ قَرَسًا، فَجَحَشَ شِقُّهُ الْأَيْمَنُ. قَالَ أَنَسُ ﷺ: فَصَلَّى لَنَا
يَوْمَئِذٍ صَلَاةً مِنَ الصَّلَوَاتِ وَهُوَ قَاعِدٌ، فَصَلَّيْنَا وَرَاءَهُ قُعُودًا، ثُمَّ قَالَ لَمَّا سَلَّمَ: إِنَّمَا جُعِلَ
الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فَإِذَا صَلَّى قَائِمًا فَصَلُّوا قِيَامًا، وَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا، وَإِذَا رَفَعَ فَارْفَعُوا، وَإِذَا
سَجَدَ فَاسْجُدُوا، وَإِذَا قَالَ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ. فَقُولُوا: رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ.^(١)

٨٢- باسی الله اکبرکردن واجبه له گهل دهستپیکردنی نویژدا

٧٣٢- زوهری دهلی: ئهههسی کوری مالیکی ئههناوی ﷺ دهگێرپتهوه که
پیغه مبهری خوا ﷺ سواری ئههسپیک بوو (ههلهیدیرا) و لای راستی بریندار بوو،
ئهههس دهلی: لهو رۆژهدا نویژیک له نویژهکانی بهدانیشتنهوه بو کردین ئیمه
لهدوایهوه بهدانیشتنهوه نویژمان کرد، پاشان کاتی سهلامی دایهوه فهرمووی:
(بینگومان پێشنویژ بوئههمیه یان پێشنویژ بوئهوه دانراوه- پهیرهوی لی بکری
جا ئهگهر بهپیوه نویژی کرد ئیوهش بهپیوه نویژ بکهن وه کاتی کړنوشی برد
ئیهوش کړنوش ببهن کاتیکیش بهرز بویهوه ئیهوش بهرز ببنهوه و کاتی

¹ بروانه: ٣٧٨.

سوژده‌ی برد ئیوه‌ش سوژده ببه‌ن، کاتیکیش وتی: (سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ) ئیوه‌ش بلّین: (رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ)).

٧٣٣- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا لَيْثٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّهُ قَالَ خَرَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ فَرَسٍ فَجَحَشَ، فَصَلَّى لَنَا قَاعِدًا فَصَلَّيْنَا مَعَهُ فُعُودًا، ثُمَّ انْصَرَفَ فَقَالَ: «إِنَّمَا الْإِمَامُ -أَوْ إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ - لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا، وَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا، وَإِذَا رَفَعَ فَارْفَعُوا، وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ. فَقُولُوا رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ. وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا»^(١).

٧٣٣- ئەهەسی کۆری مالیک ﷺ دەلی: پێغه‌مبەری خوا ﷺ لە سواری ئەسپی کەوتە خوارمەو و بریندار بوو، بۆیە بەدانیشتانەو و پێشنویژی بۆ کردین، ئیمەش بەدانیشتەو و نوێژمان کرد، پاشان لێ بۆیەو و فەرمووی: ((بەپراستی پێشنویژ بۆیە دانراو تا پەڕەوی لێ بکری، جا کاتی الله اکبری کرد، ئیوه‌ش الله اکبر بکه‌ن، وە کاتی کړنوشی برد، ئیوه‌ش کړنوش ببه‌ن، کاتیکیش بەرز بۆیەو و لە کړنوش، ئیوه‌ش بەرز ببه‌و، وە کاتی وتی: (سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ)، ئیوه‌ش بلّین: (رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ)، کاتیکیش سوژده‌ی برد ئیوه‌ش سوژده ببه‌ن)).

٧٣٤- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا، وَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا، وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ. فَقُولُوا رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ. وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا، وَإِذَا صَلَّى جَالِسًا فَصَلُّوا جُلُوسًا أَجْمَعُونَ»^(٢).

^١ بېروانه: ٣٧٨.

^٢ بېروانه: ٧٢٢.

٧٣٤- نهبو هورمیره ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی: ((به‌راستی
پیش‌نویژ بویه دانراوه تا په‌یره‌وی لی بکریت، جا کاتی الله اکبری کرد ئیوه‌ش
الله اکبر بکه‌ن، کاتی‌کیش کړنوشی برد ئیوه‌ش کړنوش بیه‌ن، وه کاتی وتی:
(سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ)، ئیوه‌ش بلین: (رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ)، وه‌کاتی سوزده‌ی برد
ئیوه‌ش سوزده بیه‌ن، وه نه‌گهر به‌دانیشتنه‌وه نویژی کرد، ئیوه‌ش هه‌مووتان
به‌دانیشتنه‌وه نویژ بکه‌ن)).

٨٣- بَابُ رَفْعِ الْيَدَيْنِ فِي التَّكْبِيرَةِ الْأُولَى مَعَ الْاِفْتِتَاحِ سَوَاءً

٧٣٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ
أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ، وَإِذَا كَبَّرَ لِلرُّكُوعِ،
وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ رَفَعَهُمَا كَذَلِكَ أَيْضًا، وَقَالَ: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، رَبَّنَا وَلَكَ
الْحَمْدُ.. وَكَانَ لَا يَفْعَلُ ذَلِكَ فِي السُّجُودِ»^(١)

٨٣- باسی به‌رزکردنه‌وه‌ی ده‌سته‌کان له کاتی الله اکبری یه‌که‌مدا و له‌گه‌ل ده‌ست‌پیکردنی نویژدا وه‌ک یه‌کن^(٢)

٧٣٥- سالی کوری عه‌بدو‌لا له باوکیه‌وه ﷺ ده‌گیریته‌وه که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ
هه‌ردوو ده‌ستی پکی شانه‌کانی به‌رز ده‌کرده‌وه کاتی ده‌ستی به‌نویژ ده‌کرد،
کاتی‌کیش الله اکبری ده‌کرد بۆ چوون بۆ کړنوش، کاتی‌کیش سه‌ری به‌رز ده‌کرده‌وه

^١ بر‌وانه: ٧٣٦، ٧٣٨، ٧٣٩.

^٢ نه‌گهر به‌م جوړه‌ش بو‌تریت راسته: باسی به‌رزکردنه‌وه‌ی هه‌ردوو ده‌ست ده‌ییت له‌گه‌ل الله اکبردا و
ده‌ست‌پیکردنی نویژدا به‌یه‌که‌وه بن.

له کړنوش، بههه‌مان شیوه دمسته‌کانی بهرز دمکړدوه و دمیغه‌رموو: ((سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ))، به‌لام له سوژده‌دا وای نه‌ده‌کرد، (نه له روښتن بو سوژده نه له هه‌ستانه‌وه له سوژده).

٨٤- بابُ رَفَعَ الْيَدَيْنِ إِذَا كَبَّرَ، وَإِذَا رَكَعَ وَإِذَا رَفَعَ

٧٣٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِقَاتٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا يُونُسُ عَنِ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ إِذَا قَامَ فِي الصَّلَاةِ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يَكُونَا حَذَوِ مَنْكِبَيْهِ، وَكَانَ يَفْعَلُ ذَلِكَ حِينَ يُكَبِّرُ لِلرُّكُوعِ، وَيَفْعَلُ ذَلِكَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ وَيَقُولُ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ. وَلَا يَفْعَلُ ذَلِكَ فِي السُّجُودِ ^(١).

٨٤- باسی بهرز‌کردنه‌وه‌ی دمسته‌کان کاتئ نوږت‌کهر

الله اکبر ده‌کات و کاتئ کړنوش ده‌بات و کاتئ

بهرز ده‌بیته‌وه له کړنوش

٧٣٦- عه‌بدو‌لای کورې عومهر رضي الله عنه ده‌ئ: پیغه‌مبه‌رم ﷺ بینی کاتئ هه‌لده‌سا بو نوږت‌کردن، هه‌ردوو دمسته‌کانی بهرز کرده‌وه هه‌تا ئاستی شانه‌کانی، وه کاتئ‌کیش الله اکبری ده‌کرد بو چوون بو کړنوش، بههه‌مان شیوه دمسته‌کانی بهرز ده‌مکړدوه، کاتئ‌کیش سه‌ری بهرز ده‌مکړدوه له کړنوش، نه‌م دمستی بهرز ده‌مکړدوه و دمیغه‌رموو: ((سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ))، به‌لام له‌سوژده‌دا دمستی بهرز نه‌ده‌مکړدوه.

٧٣٧- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ الْوَاسِطِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ أَنَّهُ رَأَى مَالِكَ بْنَ الْحُوَيْرِثِ إِذَا صَلَّى كَبَّرَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ، وَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَرْكَعَ رَفَعَ يَدَيْهِ، وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ رَفَعَ يَدَيْهِ، وَحَدَّثَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَنَعَ هَكَذَا.

٧٣٧- ئەبو قیلابە دەگێڕێتەوه کە مالیکی کوری حویریس کاتی نوێزی بکردایە، الله اکبری دەکرد و هەردوو دەستی بەرز دەکردەوه، کاتیکیش بیویستایە کپنوش ببات، هەردوو دەستی بەرز دەکردەوه، وە کاتیکیش سەری بەرز کردبایەتەوه لە کپنوش هەردوو دەستی بەرز دەکردەوه، وە گێڕایەوه کە پیغەمبەری خوا ﷺ ئاوەهای کردووه (کە من کردم).

٨٥- بَابُ: إِلَى أَيْنَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ؟

وَقَالَ أَبُو حُمَيْدٍ فِي أَصْحَابِهِ: رَفَعَ النَّبِيُّ ﷺ حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ.

٧٣٨- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنَا سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ افْتَتَحَ التَّكْبِيرَ فِي الصَّلَاةِ، فَرَفَعَ يَدَيْهِ حِينَ يُكَبِّرُ حَتَّى يَجْعَلَهُمَا حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ، وَإِذَا كَبَّرَ لِلرُّكُوعِ فَعَلَ مِثْلَهُ، وَإِذَا قَالَ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، فَعَلَ مِثْلَهُ وَقَالَ: رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ. وَلَا يَفْعَلُ ذَلِكَ حِينَ يَسْجُدُ وَلَا حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ^(١).

٨٥- باسیک: تا کوێ دەستهکانی بەرز دەکاتەوه؟

ئەبوحومەید لەنێو هاوڕێکانیدا وتی: پیغەمبەر ﷺ دەستهکانی تا ناستی هەردوو شانی بەرز دەکردەوه.

^١ بڕوانە: ٧٣٥.

٧٣٨- عه‌بدو‌لای کوری عومهر ﷺ ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌رم ﷺ دی الله اکبری کرد و ده‌ستی کرد به نویژ، جا هه‌ردوو ده‌ستی هه‌تا ئاستی شانه‌کانی به‌رز کرده‌وه کاتی الله اکبری کرد، کاتی‌کیش الله اکبری کرد بۆ جوون بۆ کرنوش به‌هه‌مان شیوه‌ی کرد، وه کاتی فه‌رمووی: ((سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ))، به‌هه‌مان شیوه ده‌سته‌کانی به‌رز کرده‌وه و فه‌رمووی: ((رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ))، به‌لام ئهم ده‌ستبه‌رزکردنه‌وه‌ی نه‌ده‌کرد نه کاتی سوژده‌ی دم‌برد، نه‌کاتی سه‌ری به‌رز ده‌کرده‌وه له سوژده.

٨٦- بَابُ رَفْعِ الْيَدَيْنِ إِذَا قَامَ مِنَ الرُّكْعَتَيْنِ

٧٣٩- حَدَّثَنَا عَيَّاشُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى قَالَ: حَدَّثَنَا عُثَيْدُ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ إِذَا دَخَلَ فِي الصَّلَاةِ كَبَّرَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ، وَإِذَا رَكَعَ رَفَعَ يَدَيْهِ، وَإِذَا قَالَ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ. رَفَعَ يَدَيْهِ، وَإِذَا قَامَ مِنَ الرُّكْعَتَيْنِ رَفَعَ يَدَيْهِ. وَرَفَعَ ذَلِكَ ابْنُ عُمَرَ إِلَى نَبِيِّ اللَّهِ ﷺ. رَوَاهُ حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. وَرَوَاهُ ابْنُ طَهْمَانَ، عَنْ أَيُّوبَ وَمُوسَى بْنُ عُقْبَةَ مُخْتَصَرًا^(١).

٨٦- باسی به‌رزکردنه‌وه‌ی ده‌سته‌کان

کاتی (نویکه‌ر) له دوو رکات نویژ هه‌ستایه‌وه^(٢)

٧٣٩- نافع ده‌لی: عه‌بدو‌لای کوری عومهر ﷺ کاتی ده‌ستی به نویژ بکرایه الله اکبری ده‌کرد و هه‌ردوو ده‌ستی به‌رز ده‌کرده‌وه، وه کاتی کرنوشی بکرایه

^١ ب‌روانه: ٧٣٥.

^٢ پاش خوندن و ته‌واکردنی ته‌حیاتی یه‌که‌م.

هەردوو دەستی بەرز دەکردهوه، کاتیکیش دمیوت: ((سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ))،
 دەستەکانی بەرز دەکردهوه وه کاتی هەڵدەستایهوه له دوو ڕکات هەردوو دەستی
 بەرز دەکردهوه، (نافیع دهلی): عەبدولاً ئەم دەستبەرزکردنەوانە ی دەگیرایهوه
 بۆ پیڤه‌مبەری خوا ﷺ (که‌ وای کردووه). وه ئەم فەرموودهیه به‌م ڕیگەش
 گیردراوتهوه: حەمادی کۆری سه‌له‌مه‌ له‌ ئەیوبه‌وه گیراویه‌ته‌وه، ئەویش له‌
 نافیع‌ه‌وه، له‌ عەبدولای کۆری عومەر‌ه‌وه له‌ پیڤه‌مبەر‌ه‌وه ﷺ. هەروها ئیبنو
 تەهمان له‌ ئەیوب و مووسای کۆری عوقبە‌وه به‌کۆرتی گیراویه‌ته‌وه.

٨٧- بابُ وَضْعِ الْيُمْنَى عَلَى الْيُسْرَى فِي الصَّلَاةِ

٧٤٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: كَانَ
 النَّاسُ يُؤْمَرُونَ أَنْ يَضَعَ الرَّجُلُ الْيَدَ الْيُمْنَى عَلَى ذِرَاعِهِ الْيُسْرَى فِي الصَّلَاةِ. قَالَ أَبُو حَازِمٍ:
 لَا أَعْلَمُهُ إِلَّا يَنْمِي ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ إِسْمَاعِيلُ: يَنْمِي ذَلِكَ. وَلَمْ يَقُلْ: يَنْمِي.

٨٧- باسی دانانی دەستی راست له‌سه‌ر دەستی چه‌پ

٧٤٠- سه‌هلی کۆری سه‌عد ﷺ ده‌لی: خەلکی فەرمانیان پێ دەکرا له‌ نوێژدا
 نوێژکەر دەستی راستی له‌سه‌ر باسکی (هۆلی) چه‌پی دانیت. ئەبو حازم ده‌لی: وا
 نازانم سه‌هل ئەمه‌ بلێ ئیلاا دەیدایه‌ پال پیڤه‌مبەر ﷺ، ئیسماعیل ده‌لی: ئەوه
 دەدرایه‌ پال پیڤه‌مبەر ﷺ، نه‌یووتوه‌ دەیدایه‌ پال پیڤه‌مبەر ﷺ.

٨٨- بَابُ الْخُشُوعِ فِي الصَّلَاةِ

٧٤١- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: هَلْ تَرَوْنَ قِبْلَتِي هَا هُنَا؟ وَاللَّهِ مَا يَخْفَى عَلَيَّ رُكُوعُكُمْ وَلَا خُشُوعُكُمْ، وَإِنِّي لَأَرَاكُمْ وَرَاءَ ظَهْرِي.^(١)

٨٨- باسی گهردنکهچی له نوێژدا

٧٤١- ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوه که پێغه‌مبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ((ئایا ئێوه ڕووگەهە من ئا لێرەوه دەبینن؟ سوێند بە خوا ڕێنۆش و ملکه‌چی ئێوه له من ناساردێتەوه، وه بێگومان من له پشتمه‌وه ئێوه دەبینم)).

٧٤٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: سَمِعْتُ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: أَقِيمُوا الرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ، فَإِنَّ اللَّهَ إِنِّي لَأَرَاكُمْ مِنْ بَعْدِي - وَرُبَّمَا قَالَ: مِنْ بَعْدِ ظَهْرِي - إِذَا رَكَعْتُمْ وَسَجَدْتُمْ.^(٢)

٧٤٢- ئەنەسی کۆری مالیک ﷺ له پێغه‌مبەرەوه ﷺ دەگێڕێتەوه که فەرموویەتی: ((کرنۆش و سوژده بەڕێکۆپیکی بیهن، چونکه سوێند بە خوا دتیا بن من ئێوه له دواى خۆمه‌وه دەبینم - وه هەندى جار فەرموویەتی: له‌پشتى خۆمه‌وه ده‌تانبینم- کاتى کرنۆش یان سوژده‌تان برد)).

^١ بڕوانه: ٤١٨.

^٢ بڕوانه: ٤١٩.

٨٩- بَابُ مَا يَقْرَأُ بَعْدَ التَّكْبِيرِ

٧٤٣- حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا كَانُوا يَفْتَتِحُونَ الصَّلَاةَ بِ: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ ﴿٢﴾ الفاتحة.

٨٩- باسی ئه وهی نوێژکه ر دواى الله أكبر دهخوینى

٧٤٣- ئه نهس ﷺ دهگیرپتهوه: كه پێغه مبه ر ﷺ و ئه بو به كر و عومهر ﷺ نوێژكر دنیا ن به خویندن ی: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ ﴿٢﴾ الفاتحة. دهست پێ دهكر د.

٧٤٤- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَارَةُ بْنُ الْقَعْقَاعِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَسْكُتُ بَيْنَ التَّكْبِيرِ وَبَيْنَ الْقِرَاءَةِ إِسْكَاتَةً - قَالَ: أَحْسِبُهُ قَالَ: هُنِيَّةٌ - فَقُلْتُ: يَا أَبَايَ وَأُمِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِسْكَاتُكَ بَيْنَ التَّكْبِيرِ وَالْقِرَاءَةِ مَا تَقُولُ؟ قَالَ: ((أَقُولُ: اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، اللَّهُمَّ تَقْنِي مِنَ الْخَطَايَا كَمَا يَتَقَّى الثُّوبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ، اللَّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَايَ بِالْمَاءِ وَالتَّلْجِ وَالْبَرَدِ)).

٧٤٤- ئه بو هورمېره ﷺ دهئى: پێغه مبه رى خوا ﷺ له نىوان الله أكبر و خویندن ی فاتحه دا كه مێك بیدمگ دمبوو دهئى وا بزانم وتى: توژى بیدمگ دمبوو- منیش وتم: داىك و باوكم به هوربانى بى ئه ی پێغه مبه رى خوا ﷺ، له نىوان الله أكبر و هورنانه خویندن دا بیدمگ دمبیت جى دهئى؟ فهرمووى: ((دهئیم: خوايه نىوان من و تاوانه كانم دوور خه يته وه، وهك چۆن نىوانى خۆره لات و خۆرناوات دوور خستۆته وه، خوايه له تاوانه كانم پاكم كه يته وه، وهك چۆن پۆشاكى سبى له چاك و چه په ئى پاك دهكر پته وه، خوايه تاوانه كانم بشورى به ناو و به فر و ته رزه)).

٩٠- باب

٧٤٥- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ: أَخْبَرَنَا نَافِعُ بْنُ عُمَرَ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى صَلَاةَ الْكُسُوفِ، فَقَامَ فَأَطَالَ الْقِيَامَ، ثُمَّ رَكَعَ فَأَطَالَ الرُّكُوعَ، ثُمَّ قَامَ فَأَطَالَ الْقِيَامَ، ثُمَّ رَكَعَ فَأَطَالَ الرُّكُوعَ، ثُمَّ رَفَعَ، ثُمَّ سَجَدَ فَأَطَالَ السُّجُودَ، ثُمَّ رَفَعَ، ثُمَّ سَجَدَ فَأَطَالَ السُّجُودَ، ثُمَّ قَامَ فَأَطَالَ الْقِيَامَ، ثُمَّ رَكَعَ فَأَطَالَ الرُّكُوعَ، ثُمَّ رَفَعَ فَأَطَالَ الْقِيَامَ ثُمَّ رَكَعَ فَأَطَالَ الرُّكُوعَ، ثُمَّ رَفَعَ فَسَجَدَ فَأَطَالَ السُّجُودَ، ثُمَّ رَفَعَ، ثُمَّ سَجَدَ فَأَطَالَ السُّجُودَ، ثُمَّ انْصَرَفَ فَقَالَ: قَدْ دَنَتْ مِنِّي الْجَنَّةُ حَتَّى لَوْ اجْتَرَأْتُ عَلَيْهَا لَجِئْتُكُمْ بِقِطَافٍ مِنْ قِطَافِهَا، وَدَنَتْ مِنِّي النَّارُ حَتَّى قُلْتُ: أَيُّ رَبِّ، وَأَنَا مَعَهُمْ؟ فَإِذَا امْرَأَةٌ - حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ - تَخْدِشُهَا هِرَّةٌ قُلْتُ: مَا شَأْنُ هَذِهِ؟ قَالُوا: حَبَسَتْهَا حَتَّى مَاتَتْ جُوعًا، لَا أَطْعَمُهَا، وَلَا أَرْسَلْتُهَا تَأْكُلُ. - قَالَ نَافِعٌ: حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ: - مِنْ خَشِيشٍ - أَوْ خُشَاشٍ - الْأَرْضِ. ^(١)

٩٠- باسیک

٧٤٥- ئەسمائی کچی ئەبو بەکر ﷺ دەگێڕێتەوه: کە پیغەمبەر ﷺ نوێزی خۆرگیرانی کرد، جا وەستانیکی زۆر و درێژ وەستا، پاشان کێنوشیکی درێژی برد، پاشان وەستانیکی دوورودرێژ وەستا، پاشان کێنوشی برد، ماومیهکی دوورودرێژ له کێنوشدا بوو، پاشان بەرزبوویهوه، پاشان سوژدهی برد و زۆر له سوژدهدا مایهوه، پاشان بەرز بۆیهوه له سوژده، پاشان سوژدهی برد و زۆر له سوژدهدا بوو، پاشان ههستایهوه زۆر بهپێوه وەستا، پاشان کێنوشی برد، له کێنوشدا زۆر مایهوه، پاشان بەرز بۆیهوه زۆر بهپێوه وەستا، پاشان کێنوشی برد له کێنوشدا زۆر مایهوه، پاشان بەرز بۆیهوه، جا سوژدهی برد و زۆر له سوژدهدا مایهوه، پاشان بەرز بۆیهوه، پاشان سوژدهی برد و زۆر

مايهوه له سوژددا، پاشان كۆتايى پى هينا و فهرمووى: ((بهراستى بهههشت نهوهنده ليم نزيك بويهوه، نهگهر بمويزايه هيشووويهك له هيشوووهكانى ميوه بهههستم دمهينا بوټان، دۆزهخيشت نهوهنده نزيك بويهوه ليم ههتا وتم: ئهى پهرومردگار منيش لهگهڵ دۆزهخييانم؟ جا بينيم ئافرمتيك وا بزانم وتى: پشيلهيهك به چرپووك تى بهربووه، وتم: ئهه پشيلهيه جيبهتى؟ وتيان: ئهه ئافرمته له دونيا بهندى كردبوو ههتا له برسا مرد، نه خوى خواردنى پى دا، نه بهرهلاشى كرد خوى شت بخوات)). - نافع دهلى: وا بزانم وتى- له چروچانهومرى-يان ميرووى- سهر زهوى (بخوات)).

٩١- بَابُ رَفْعِ الْبَصَرِ إِلَى الْإِمَامِ فِي الصَّلَاةِ

وَقَالَتْ عَائِشَةُ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ فِي صَلَاةِ الْكُسُوفِ: ((قَرَأْتُ جَهَنَّمَ يَحِطُّمُ بَعْضُهَا بَعْضًا حِينَ رَأَيْتُمُونِي تَأْخَرْتُ))^(١).

٧٤٦- حَدَّثَنَا مُوسَى قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ قَالَ: قُلْنَا لِحَبَّابٍ: أَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قُلْنَا: يَمْ كُنْتُمْ تَعْرِفُونَ ذَاكَ؟ قَالَ: بِاضْطِرَابٍ لِحَيَّتِهِ^(٢).

٩١- باسى نويزكر له نويزدا چاوى بهرز كاتهوه و بو

ئيمام (بروانى)

عائشه ؓ دهلى: پيغهمبهر ﷺ دهربارهى نويزى خوڤگيران فهرمووى: ((جا كاتى منتان بى هاتمه دواوه دۆزهخم بينى بهشيكى بهشهكهى ديكهى تيك دهشكاند)).

^١ بروانه: ١٠٤٤.

^٢ بروانه: ٧٦٠، ٧٦١، ٧٧٧.

٧٤٦- ئەبو مەعمەر دەلی: بە خەبایمان وت: ئایا پیڤه‌مبەری خوا ﷺ لە نوێزی نیومەرۆ و عەسردا قورئانی دەخویند (لەدوای فاتیحەو)؟ وتی: بەلی، وتەمان: ئێوە بە چیدا ئەو مەتان دەزانی؟ وتی: بە جولانەوێ ریشیدا ﷺ.

٧٤٧- حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أُنْبَأَنَا أَبُو إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ زَيْدٍ يَخْطُبُ قَالَ: حَدَّثَنَا الْبَرَاءُ -وَكَانَ غَيْرَ كَذُوبٍ- أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا صَلَّوْا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَرَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ قَامُوا قِيَامًا، حَتَّى يَرَوْهُ قَدْ سَجَدَ^(١).

٧٤٧- ئەبو ئیسحاق دەلی: گویم لە عەبدولای کوری یەزید بوو وتاری دەدا و دەیوت: بە‌راو ﷺ بۆی گێڕاینەوێ -وێ بە‌راو درۆزن نەبوو- کە بێگومان ئەوان ئەگەر لەگەڵ پیڤه‌مبەر ﷺ نوێزیان بکەدایە و سەری بەرز بکەدایەوێ لە کێنوش، هاوێلان بە‌پێوە دەوستان هەتا پیڤه‌مبەریان ﷺ دەبینی سوژدە دیبرد.

٧٤٨- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: خَسَفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَصَلَّى، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، رَأَيْنَاكَ تَنَاولُ شَيْئًا فِي مَقَامِكَ، ثُمَّ رَأَيْنَاكَ تَكَعَّكَعْتَ. قَالَ: إِنِّي أُرِيتُ الْجَنَّةَ، فَتَنَاولْتُ مِنْهَا عُنُقُودًا، وَلَوْ أَخَذْتُه لَأَكَلْتُمْ مِنْهُ مَا بَقِيََتِ الدُّنْيَا.^(٢)

٧٤٨- عەبدولای کوری عەباس رەزە: دەلی: لە سەردەمی پیڤه‌مبەری خوا ﷺ خۆر گێرا و پیڤه‌مبەر ﷺ نوێزی خۆرگێرانی کرد، هاوێلان وتیان: ئەو پیڤه‌مبەری خوا ﷺ تۆمان بینی لە شوێنی خۆتەوێ دەستت برد بۆ شتی، پاشان

^١ بێوانە: ٦٩٠.

^٢ بێوانە: ٢٩.

تۆمان دی گه پرایته دواوه؟ فهرمووی: ((بیگومان من بهههشتم نیشان درا، دهستم برد بۆ هیشوویهک تری، ئەگەر بههینایه ههتا دنیا ماوه لیتان دهخوارد)).

٧٤٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَنَانٍ قَالَ: حَدَّثَنَا قُلَيْحٌ قَالَ: حَدَّثَنَا هِلَالُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: صَلَّى لَنَا النَّبِيُّ ﷺ ثُمَّ رَقَا الْمِنْبَرَ، فَأَشَارَ بِيَدَيْهِ قَبْلَ قِبْلَةِ الْمَسْجِدِ ثُمَّ قَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُ الْآنَ مِنْذُ صَلَّيْتُ لَكُمْ الصَّلَاةَ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ مُمَثَّلَتَيْنِ فِي قِبْلَةِ هَذَا الْجِدَارِ، فَلَمْ أَرَ كَالْيَوْمِ فِي الْخَيْرِ وَالشَّرِّ، ثَلَاثًا^(١).

٧٤٩- ئەنەسە سی کوری مالیک ﷺ دەلی: پێغه مبهەر ﷺ پێشنوێژی بۆ کردین، پاشان چوووه سەر دوانگهکه، جا به دهستی ئاماژهی کرد بهرەو ڕووگهی مزگهوتەکه، پاشان فهرمووی: ((سویند به خوا بیگومان هەر نیستا لهو کاتهوه پێشنوێزیم کرد بۆتان بهههشت و دۆزهخم بینی بهناشکرا و به بهرچاومهوه له بهردهم ئەو دیوارمدا، جا هیچ کات له چاکه و خراپه دا ڕۆژی وهک ئەمڕۆم نه دیوه))، سی جار ئەم وتهی دووباره کردمهوه.

٩٢- بَابُ رَفْعِ الْبَصَرِ إِلَى السَّمَاءِ فِي الصَّلَاةِ

٧٥٠- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَرُوبَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ حَدَّثَهُمْ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَرْفَعُونَ أَبْصَارَهُمْ إِلَى السَّمَاءِ فِي صَلَاتِهِمْ؟! فَاشْتَدَّ قَوْلُهُ فِي ذَلِكَ حَتَّى قَالَ: لَيَبْتَئَنَنَّ عَنْ ذَلِكَ أَوْ لَتُخْطَفَنَّ أَبْصَارُهُمْ..

^١ بروانه: ٩٣.

٩٢- باسی چاوبه‌رزکردنه‌وه بۆ ئاسمان له نوێژدا (ناپه‌سهنده)

٧٥٠- هه‌تاده ده‌لی: ئه‌نه‌سی کوری مالیک ﷺ بۆی گێڕاینه‌وه و وتی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌رمووی: ((ئه‌وه خه‌لکانیک چیه‌انه له نوێژه‌کانیاندا چاویان به‌رز ده‌که‌نه‌وه بۆ ئاسمان!))، جا له‌و بارمه‌یه‌وه قسه‌ی توندی کرد، هه‌تا هه‌رمووی: ((سویند بێ، یان واز له‌و چاوبه‌رزکردنه‌وه‌یه دی‌نن، یان چاویان په‌کسه‌ر به‌خیرایی کوێر ده‌کری)).

٩٣- بابُ الْإِتِّقَاتِ فِي الصَّلَاةِ

٧٥١- هه‌دێنا مَسَدُ قَالَ: هه‌دێنا أَبُو الْأَخْوَصِ قَالَ: هه‌دێنا أَشَعْتُ بْنُ سُلَيْمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنْ الْإِتِّقَاتِ فِي الصَّلَاةِ، فَقَالَ: «هُوَ اخْتِلَاسٌ يَخْتَلِسُهُ الشَّيْطَانُ مِنْ صَلَاةِ الْعَبْدِ»^(١).

٩٣- باسی لا‌کردنه‌وه (ئاوردانه‌وه) له کاتی نوێژکردندا (ناپه‌سهنده)

٧٥١- عایشه ده‌لی: په‌رسیارم له پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرد دهرباره‌ی لا‌کردنه‌وه له نوێژدا؟ پێغه‌مبه‌ریش ﷺ هه‌رمووی: ((ئه‌وه لا‌کردنه‌وه‌یه دزییه‌که که شه‌یتان له نوێژی به‌نده‌ی موسوڵمان ده‌یدزێت)).

٧٥٢- هه‌دێنا قُتَيْبَةُ قَالَ: هه‌دێنا سُفْيَانُ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى فِي خَمِيصَةٍ لَهَا أَعْلَامٌ فَقَالَ: شَغَلَنِي أَعْلَامُ هَذِهِ، اذْهَبُوا بِهَا إِلَى أَبِي جَهْمٍ وَأَتُونِي بِأَنْبِجَانِيَّةٍ^(٢).

^١ بڕوانه: ٣٢٩١.

^٢ بڕوانه: ٣٧٣.

٧٥٢- عائیشه رضی اللہ عنہا دهگیرپتهوه که پڻغه مبهري ﷺ به پوڤساکیکهوه که نهخش و نیگاری ههبوو نوپزی کرد، ئینجا فهرمووی: ((ئهم پوڤساکه بیئاگای کردم، ئهم پوڤساکه بیهن بو ئهبو جههم و پوڤساکیکی ئهستوری سادهم بو بین)).

٩٤- باب: هَلْ يَلْتَفِتُ لَأَمْرِ يَنْزِلُ بِهِ، أَوْ يَرَى شَيْئًا أَوْ بُصَاقًا فِي الْقِبْلَةِ؟!

وَقَالَ سَهْلٌ: التَّفَتُّ أَبُو بَكْرٍ ﷺ فَرَأَى النَّبِيَّ ﷺ.

٧٥٣- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا لَيْثٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّهُ قَالَ: رَأَى النَّبِيَّ ﷺ نَحَامَةً فِي قِبْلَةِ الْمَسْجِدِ، وَهُوَ يُصَلِّي بَيْنَ يَدَيِ النَّاسِ، فَحَتَّهَا ثُمَّ قَالَ حِينَ انْصَرَفَ: إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا كَانَ فِي الصَّلَاةِ فَإِنَّ اللَّهَ قَبْلَ وَجْهِهِ، فَلَا يَتَنَحَّمَنَّ أَحَدٌ قَبْلَ وَجْهِهِ فِي الصَّلَاةِ.. رَوَاهُ مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، وَابْنُ أَبِي رَوَادٍ، عَنْ نَافِعٍ ^(١).

٩٤- باسیک: ئایا نوپزکهر لا دهکاتهوه ئهگهر کاریکی بو پیش هات، یان شتیکی ببینت یان بهلغهمی بینن له قیبلهکهیدا؟!

سهل دهلی: ئهبو بهکر رضی اللہ عنہ لای کردهوه و پڻغه مبهري ﷺ بینن.

٧٥٣- عهبدو لای کوری عومهر رضی اللہ عنہ دهگیرپتهوه که پڻغه مبهري ﷺ بهلغهمیکی له پرووگهی مزگهوتدا بینن، له کاتیکیدا پڻشوپزی دهکرد لهبهردهم خهلهکهوه، به بهردیک کراندی، جا که لهنوپزهکه بویهوه فهرمووی: ((بیگومان ئهگهر کهسیکتان لهنیو نوپزدا بوو، ئهوه بیگومان خوای گهوره بهرامبهریتی، کهواته با هیچ کهس بهلغهم فری نه داته بهردهمی خویهوه لهنیو نوپزدا)). (ئهم فهرموودمیه جگه له لهیس) ههریهک له مووسای کوری عوقبه و ئیبنو ئهبو رهواد له نافیهوه گیراویانهتهوه.

٧٥٤- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا لَيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَنَسٌ قَالَ: بَيْنَمَا الْمُسْلِمُونَ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ لَمْ يَفْجَأْهُمْ إِلَّا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كَشَفَ سِتْرَ حُجْرَةِ عَائِشَةَ، فَنَظَرَ إِلَيْهِمْ وَهُمْ صُفُوفٌ، فَتَبَسَّمَ يَضْحَكُ، وَنَكَصَ أَبُو بَكْرٍ ﷺ عَلَى عَقْبَتِهِ لِيَصِلَ لَهُ الصَّفُّ، فَظَنَّ أَنَّهُ يُرِيدُ الْخُرُوجَ، وَهُمْ الْمُسْلِمُونَ أَنْ يَفْتَتِنُوا فِي صَلَاتِهِمْ، فَأَشَارَ إِلَيْهِمْ أَمَمُوا صَلَاتَكُمْ، فَأَرَخَى السِّتْرَ، وَتَوَقَّى مِنْ آخِرِ ذَلِكَ الْيَوْمِ.^(١)

٧٥٤- ئەنەس ﷺ دەلی: لە کاتیکیدا موسوڵمانان لە نوێژی بەیانیدا بوون، هەر ئەوەندەیان زانی لەپەر پێغەمبەری خوا ﷺ پەردەى ژوورەگەى عایشەگەى لادا، سەیری کرد هاوێلان ریز بووبوون (نوێزیان دەکرد)، جا زەردەخەنەیه‌کى کرد و پى کەنى، ئەبوبەکریش گەراپەوه بو دواوه تا بگاتە ریزەگە، چونکە وای زانی پێغەمبەر ﷺ دمیەوی لە مال بێتەدەر (بو نوێژ)، موسوڵمانانیش خەریک بوو ئاگایان لە خوێان نەمینى لە نوێژەگەیاندا (لە خویشیاندا کە پێغەمبەر ﷺ چاک بوتهوه)، جا پێغەمبەر ﷺ ئاماژەى بو کردن کە نوێژەگەتان تەواوکەن، ئینجا پەردەگەى دادایەوه، وه لە کوێتایى ئەو پۆژەدا وەفاتى کرد.

٩٥- بَابُ وَجُوبِ الْقِرَاءَةِ لِلْإِمَامِ وَالْمَأْمُومِ فِي الصَّلَاةِ كُلِّهَا،

فِي الْخَضِرِ وَالسَّقَرِ، وَمَا يُجْهَرُ فِيهَا وَمَا يُخَافَتُ

٧٥٥- حَدَّثَنَا مُوسَى قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عُمَرَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: شَكَأ أَهْلُ الْكُوفَةِ سَعْدًا إِلَى عُمَرَ ﷺ، فَعَزَلَهُ وَاسْتَعْمَلَ عَلَيْهِمْ عَمَّارًا، فَشَكُّوا حَتَّى ذَكَرُوا أَنَّهُ لَا يُحْسِنُ يُصَلِّي، فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ فَقَالَ: يَا أَبَا إِسْحَاقَ، إِنَّ هَؤُلَاءِ يَزْعُمُونَ أَنَّكَ لَا تُحْسِنُ تُصَلِّي. قَالَ أَبُو إِسْحَاقَ: أَمَّا أَنَا وَاللَّهِ فَإِنِّي كُنْتُ أَصَلِّي بِهِمْ صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَا

أَخْرِمَ عَنْهَا، أَصْلِي صَلَاةَ الْعِشَاءِ فَأَرْكُذُ فِي الْأَوَّلَيْنِ، وَأُخِفُ فِي الْآخَرَتَيْنِ. قَالَ: ذَاكَ الظَّنُّ بِكَ يَا أَبَا إِسْحَاقَ. فَأَرْسَلَ مَعَهُ رَجُلًا أَوْ رَجَالًا إِلَى الْكُوفَةِ، فَسَأَلَ عَنْهُ أَهْلَ الْكُوفَةِ، وَلَمْ يَدْعُ مَسْجِدًا إِلَّا سَأَلَ عَنْهُ، وَيُثْنُونَ مَعْرُوفًا، حَتَّى دَخَلَ مَسْجِدًا لِبَنِي عَبْسٍ، فَقَامَ رَجُلٌ مِنْهُمْ يُقَالُ لَهُ: أَسَامَةُ بْنُ قَتَادَةَ يُكْنَى أَبَا سَعْدَةَ قَالَ: أَمَّا إِذْ نَشَدْتَنَا فَإِنْ سَعْدًا كَانَ لَا يَسِيرُ بِالسَّرِيَّةِ، وَلَا يَقْسِمُ بِالسَّوِيَّةِ، وَلَا يَغْدُلُ فِي الْقَضِيَّةِ. قَالَ سَعْدٌ: أَمَّا وَاللَّهِ لَأَدْعُونَ بِثَلَاثٍ: اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ عَبْدُكَ هَذَا كَاذِبًا، قَامَ رِيَاءٌ وَسُمْعَةٌ، فَأُطِلْ عُمرُهُ، وَأُطِلْ فَقْرُهُ، وَعَرِّضْهُ بِالْفِتَنِ. وَكَانَ بَعْدَ إِذَا سُئِلَ يَقُولُ شَيْخٌ كَبِيرٌ مَفْتُونٌ، أَصَابَتْنِي دَعْوَةُ سَعْدٍ. قَالَ عَبْدُ الْمَلِكِ: فَأَنَا رَأَيْتُهُ بَعْدَ قَدْ سَقَطَ حَاجِبَاهُ عَلَى عَيْنَيْهِ مِنَ الْكِبَرِ، وَإِنَّهُ لَيَتَعَرَّضُ لِلْجَوَارِي فِي الطَّرْقِ يَغْمِزُهُنَّ^(١).

٩٥- باسی واجبه ئیمام و ئهوهی له دوایهوهیه له هموو نوێژهکاندا فاتیهه بخوینن، چه له مالدا بئ یان له سهفهردا، لهو نوێژانهدا بئ که دهنگی تیدا بهرز دهکریتهوه یان دهنگی تیدا بهرز ناکریتهوه

٧٥٥- جابیری کوری سهموړه ﷺ دهلی: خه لکی کوفه له لای عومهر ﷺ سکالایان له سهعد ﷺ کرد، عومهریش لای برد و عه ماری کرد به بهرپرسیان، سکالای سهعدیان کرد ههتا ئه و پادهی وتیان نازانی به چاکی نوێژ بکات، عومهریش که سیکی نارد به شوینیدا (و هات)، عومهر پئی وت: ئه بو ئیسحاق^(٢) بهراستی ئه و خه لکه رایان وایه تو نازانی به چاکی نوێژ بکهیت بویان! ئه بو ئیسحاقیش وتی: دهی سویند به خوا من نوێزی پیغه مبه ر ﷺ چۆنه ئاوا نوێژیان بو ده که م و هیچی لی که م ناکه م، نوێزی عیسا ده که م (به م شیوه) له دوو رکاتی یه که مدا

^١ بروهانه: ٧٥٨، ٧٧٠.

^٢ که نازناوی سهعد بوو، له زمانی عه ره بیدا به نازناو که سه کان ناو ده بن و بانگیان ده که ن.

زۆر (قورئان دهخوینم و) بهپێوه دهوستم، له دوو پرکاتی کۆتاییدا کورتی دهکهمهوه، عومهر وتی: ههر ئهوه گومانمان بوو دهربارمت (که نوێژ بهچاکی دهکهیت بۆیان)، ئینجا عومهر پیاویک یان چهند پیاویکی نارد لهگهڵیدا بۆ کوفه و پرسپاری له خهڵکی کوفه کرد، مزگهوت نهما ئهوه پیاوهی (عومهر ناردبووی) پرسپار لهخهڵکهکی نهکات دهربارهی سهعد، ههموویان و مسف و سهنایان کرد، ههتا رۆیشته مزگهوتی خێڵی عهبس (پرسپاری کرد لهبارهی سهعدمهوه)، پیاویک لهنیویاندا ههستایهوه که پێی دهوترا ئوسامهی کوری قهتاده، نازناوهکی ئهبو سهعهده بوو، (ئهو پیاوه) وتی: که مادام سویندت داین (که قسهی ههق بلێین لهسهری)، بێگومان سهعد لهگهڵ سوپا ناروات (خۆی دهمزێتهوه)، وه دهمستکهوت و سامان بهیهکسانی دابهش ناکات، وه له قهزاومندا بهدادگهرا نه بریار نادات، سهعدیش وتی: دهما به خوا منیش سێ دوعای لێ دهکهم: خوايه گيان نهگهر ئهم بهندهی تۆ درۆزنه و لهبهر پیا و ناوبانگی ههستاوه (ئهم قسانه دهکات)، ئهوه تهمهنی درێژ بکهیت، ماوهیهکی دوورودرێژ ههزاری کهیت و تووشی جوهرهها بهلا و تاقیکردنهوهی بکهیت، جا پاشان ئهوه کابرایه که پرسپاری لێ بکرایه دمیوت: پیرێکی بهسالاچووی تووش بوو به بهلاو سهرلێشیواوم، دوعا و نزاکی سهعد گهرا بووه لێم. عهبدولهیک دهلی: من بۆ خۆم ئهوه پیاوهم بینی ئهوهنده پیر بووبوو، برۆکانی هاتبوون بهسهر چاوهکانیدا، وه پێی به کهنیزهک دهگرت و دهستی بۆ دمبردن له رێگادا!

٧٥٦- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ، عَنْ مَحْمُودِ بْنِ الرَّبِيعِ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَفْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ.^(١)

٧٥٦- عوبادهی کورپی صامیت ﷺ دهگیرپتهوه که پیغه مبهری خوا ﷺ
 فهرموویهتی: ((هر کهس سوورپهتی فاتیهه نهخوینی نویره کهی دروست
 نییه)).

٧٥٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُبيدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ أَبِي
 سَعِيدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ دَخَلَ الْمَسْجِدَ، فَدَخَلَ رَجُلٌ فَصَلَّى فَسَلَّمَ
 عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَرَدَ وَقَالَ: ارْجِعْ فَصَلِّ، فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ.. فَرَجَعَ يُصَلِّي كَمَا صَلَّى، ثُمَّ جَاءَ
 فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: ارْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ.. ثَلَاثًا. فَقَالَ: وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ
 مَا أَحْسَنُ غَيْرَهُ فَعَلَّمَنِي. فَقَالَ: إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَكَبِّرْ، ثُمَّ اقْرَأْ مَا تيسَّرَ مَعَكَ مِنَ
 الْقُرْآنِ، ثُمَّ ارْكَعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ رَاكِعًا، ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَعْتَدِلَ قَائِمًا، ثُمَّ اسْجُدْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ
 سَاجِدًا، ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ جَالِسًا، وَافْعَلْ ذَلِكَ فِي صَلَاتِكَ كُلِّهَا.^(١)

٧٥٧- نهبو هورمیره ﷺ دهگیرپتهوه که پیغه مبهری خوا ﷺ چوو مزگهوت، جا
 پیاویکیش هاته مزگهوت و نویری کرد، ئینجا هات و سهلامی له پیغه مبهر ﷺ
 کرد، نهویش وهلامی دایهوه و فهرمووی: ((بگهپیوه نویره کهت بکه، چونکه
 بهراستی نویرت نهکردوو!!))، نهویش گهراپهوه نویری کرد وهک چون پیشتر
 نویری کرد، پاشان هات بو لای پیغه مبهر ﷺ سهلامی لی کرد، پیغه مبهر ﷺ سی
 جار فهرمووی: ((برو نویره کهت بکه، چونکه بیگومان نویرت نهکردوو!!))،
 پیاوه کهش وتی: سویند بهو زاتهی توی بههق ناردوووه لهوه چاکتر نازانم (نویر
 بکه)، که وا بوو فیرم بکه! فهرمووی: ((کاتی ههستای نویر بکهیت الله اکبر
 بکه، پاشان لهوهی که لهبرته له هورئان ههندیکی لی بخوینه، پاشان کپنوش
 ببه و بوسته تا لاشهت له جوئه دوهستیت، پاشان بهرز بهرموه بهجوریک ههتا

^١ پروانه: ٧٩٣، ٦٢٥١، ٦٢٥٢، ٦٦٦٧.

ته واو راست دهبيته وه، پاشان سوژده ببه (و بوسته) ههتا لاشته له جو له دهكه ویت له سوژدهدا، پاشان بهرز بهروه له سوژده و بوسته ههتا لاشته له جو له دهكه ویت به دانیشهته وه، جا نه مه بکه له هه موو رگاته کانی نوێژمه تدا)).

٩٦- بَابُ الْقِرَاءَةِ فِي الظُّهْرِ

٧٥٨- حَدَّثَنَا أَبُو الثُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: قَالَ سَعْدٌ: كُنْتُ أَصَلِّي بِهِمْ صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ صَلَاتِي الْعَشِيِّ لَا أَحْرِمُ عَنْهَا، أَرْكُدُ فِي الْأُولَيَيْنِ، وَأَخْذِفُ فِي الْآخِرَتَيْنِ. فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: ذَلِكَ الظَّنُّ بِكَ^(١).

٩٦- باسی قورئانخویندن له نوێژن نیوه رۆدا

٧٥٨- جابیری کورپی سه موپه دهلی: سه عد ﷺ وتی: من پيشنوێژی نیوه رۆ و عه سریان بو ده کهم وهک پيشنوێژی پینغه مبهری خوا ﷺ هیچی لی کهم ناکه مه وه، (له نوێژه چوار رگاتییه کاندای) دوو رگاتی یه کهم درێژه پی ددهم و دوو رگاتی دووهم کورت ده که مه وه، جا عومه ریش وتی: هه ر نه و گومانه (چاکه) به تو دمه بردی.

٧٥٩- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ مِنْ صَلَاةِ الظُّهْرِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَسُورَتَيْنِ، يُطَوِّلُ فِي الْأُولَى، وَيَقْصُرُ فِي الثَّانِيَةِ، وَيُسْمِعُ الْآيَةَ أَحْيَانًا، وَكَانَ يَقْرَأُ فِي الْعَصْرِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَسُورَتَيْنِ، وَكَانَ يُطَوِّلُ فِي الْأُولَى، وَكَانَ يُطَوِّلُ فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَى، مِنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ، وَيَقْصُرُ فِي الثَّانِيَةِ^(٢).

^١ بروهه: ٧٥٥.

^٢ بروهه: ٧٦٢، ٧٧٦، ٧٧٨، ٧٧٩.

٧٥٩- عه‌بدولای کوری ئه‌بو قه‌تاده له باوکیه‌وه ﷺ ده‌گیرێته‌وه که پێغه‌مبه‌ر ﷺ له دوو پکاتی یه‌که‌می نوێزی نیومه‌پۆدا سووپرتی فاتیه‌ه و دوو سووپرتی ده‌خویند، پکاتی یه‌که‌می درێژ ده‌کرد و پکاتی دووه‌می کورت ده‌کرد، هه‌ندی جار نایه‌تیکی لی دمبیس‌تر (ئه‌ومنده‌ دمنگی به‌رز ده‌کرده‌وه)، وه له نوێزی عه‌سر‌دا سووپرتی فاتیه‌ه و دوو سووپرتی ده‌خویند، له پکاتی یه‌که‌می‌اندا درێژه‌ی پێ دما، هه‌روه‌ها پکاتی یه‌که‌می نوێزی به‌یانی درێژه‌ پێ دما و پکاتی دووه‌می کورت ده‌کرده‌وه.

٧٦٠- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، حَدَّثَنِي عُمَارَةُ، عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ قَالَ: سَأَلْنَا حَبَّابًا: أَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ؟ قَالَ نَعَمْ. قُلْنَا بِأَيِّ شَيْءٍ كُنْتُمْ تَعْرِفُونَ؟ قَالَ: بِاضْطِرَابِ لِحْيَتِهِ^(١).

٧٦٠- ئه‌بو مه‌مه‌ر ده‌لی: په‌رسیارمان له خه‌باب ﷺ کرد: نایا پێغه‌مبه‌ر ﷺ له نوێزی نیومه‌پۆ و عه‌سر‌دا (دوای سووپرتی فاتیه‌ه) قورنانی ده‌خویند؟ وتی: به‌لی، وتمان: به‌ چیدا ئیوه‌ دمتانزانی؟ وتی: به‌ جوله‌نه‌وه‌ی ریشیدا.

٩٧- بَابُ الْقِرَاءَةِ فِي الْعَصْرِ

٧٦١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ قَالَ: قُلْتُ لِحَبَّابِ بْنِ الْأَرْتِ: أَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: قُلْتُ: بِأَيِّ شَيْءٍ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ قِرَاءَتَهُ؟ قَالَ: بِاضْطِرَابِ لِحْيَتِهِ^(٢).

^١ به‌روانه: ٧٤٦.

^٢ به‌روانه: ٧٤٦.

٩٧- باسی قورئانخویندن له نوێژنی عهسردا

٧٦١- ئه‌بو مه‌مه‌ر ده‌لی: به‌ خه‌بابی کورێ ئه‌رتم وت: ئایا پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ نوێژی نیومه‌رۆ و عه‌سردا (دوای سوورمته‌ی فاتیه‌ه) قورئانی ده‌خویند؟ وتی: به‌لی، وتمان: به‌ چیدا ئیوه‌ ده‌تانزانی؟ وتی: به‌ جوولانه‌وه‌ی ریشیدا.

٧٦٢- حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الرَّكَعَتَيْنِ مِنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ، وَسُورَةِ سُورَةٍ، وَيُسْمِعُنَا الْآيَةَ أَحْيَانًا^(١).

٧٦٢- عه‌بدوڵای کورێ ئه‌بو فه‌تاده له‌ باوکیه‌وه‌ ﷺ ده‌گێڕێته‌وه‌ و ده‌لی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ دوو رکاتی (یه‌که‌می) نیومه‌رۆ و عه‌سردا سوورمته‌ی فاتیه‌ه و دوو سوورمته‌ی ده‌خویند، وه‌ هه‌ندیك جار ئایه‌تیکمان لی ده‌بیست (ئه‌وه‌نده‌ دمنگی به‌رز ده‌کرده‌وه‌).

٩٨- بَابُ الْقِرَاءَةِ فِي الْمَغْرِبِ

٧٦٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؓ أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ أُمَّ الْقُضَلِ سَمِعَتْهُ وَهُوَ يَقْرَأُ: ﴿وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا﴾ ① الْمُرْسَلَاتِ، فَقَالَتْ: يَا بُنَيَّ، وَاللَّهِ لَقَدْ ذَكَّرْتَنِي بِقِرَاءَتِكَ هَذِهِ السُّورَةَ، إِنَّهَا لَأَخِرُ مَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَقْرَأُ بِهَا فِي الْمَغْرِبِ^(٢).

^١ بڕوانه: ٧٥٩.

^٢ بڕوانه: ٤٤٢٩.

٩٨- باسی قورئانخویندن له نوێژی مه‌غریبدا

٧٦٣- عه‌بدوڵای کورپی عه‌باس ع ده‌گیرپته‌وه و ده‌لی: که ئومولفه‌زل گوێی لی بوو (عه‌بدوڵا) سوورپه‌تی: ﴿وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا﴾ ١ ی ده‌خویند، جا ئومولفه‌زل وتی: کورپه شیرینه‌که‌م وه‌لاهی به‌م سوورپه‌تی خویندت بیرت خسته‌وه که نه‌مه کۆتا سوورپه‌ت بوو له پێغه‌مبه‌رم ﷺ بیست که له نوێژی مه‌غریبدا خویندی.

٧٦٤- حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ مَرْوَانَ بْنِ الْحَكَمِ قَالَ: قَالَ لِي زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ: مَا لَكَ تَقْرَأُ فِي الْمَغْرِبِ بِقِصَارٍ، وَقَدْ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقْرَأُ بِطَوِيلِ الطَّوِيلِينَ؟!

٧٦٤- مه‌روانی کورپی حه‌که‌م ده‌لی: زه‌یدی کورپی سابیت ع پێی وتم: نه‌وه چیه له نوێژی مه‌غریبدا سوورپه‌تی کورت ده‌خوینی، له کاتی‌که‌دا گویم له پێغه‌مبه‌ر ﷺ بووه دوو سوورپه‌ت که درێژترین سوورپه‌ته‌ درێژه‌کان بوون ده‌خویند؟!

٩٩- بَابُ الْجَهْرِ فِي الْمَغْرِبِ

٧٦٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرٍ بْنِ مُطْعِمٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَرَأَ فِي الْمَغْرِبِ بِالطَّوِيلِ ^(١).

٩٩- باسی (هوکمی) ده‌نگبه‌رزکردنه‌وه له نوێژی مه‌غریبدا

٧٦٥- موحه‌مه‌دی کورپی جوبه‌یری کورپی موعیم له جوبه‌یری باوکیه‌وه ﷺ ده‌گیرپته‌وه که وتووێه‌تی: گویم له پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بوو له نوێژی مه‌غریبدا سوورپه‌تی: (والطَّوِيلِ) خویند.

^١ بروانه: ٣٠٥٠، ٤٠٢٣، ٤٨٥٤.

١٠٠- بَابُ الْجَهْرِ فِي الْعِشَاءِ

٧٦٦- حَدَّثَنَا أَبُو الثُّعْمَانِ قَالَ: حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ بَكْرِ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ أَبِي هُرَيْرَةَ الْعَتَمَةَ فَقَرَأَ: ﴿إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ﴾ ① الانشقاق، فَسَجَدَ، فَقُلْتُ لَهُ، قَالَ: سَجَدْتُ خَلْفَ أَبِي الْقَاسِمِ ②، فَلَا أَرَأَلِ أَسْجُدُ بِهَا حَتَّى أَلْقَاهُ^(١).

١٠٠- باسی ده‌نگبه‌رزکردنه‌وه له نوێزی عیشادا

٧٦٦- ئەبو رافیع دەئی: لە گەڵ ئەبو هورمێرەدا ②، نوێزی عیشام کرد، جا سوورپهتی: ﴿إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ﴾ ① ی خویند و سوژدهی برد، (دواتر) پیم وت: (بۆ سوژدهت برد؟)، وتی: لەدوای ئەبولقاسمه‌وه ② سوژدهم بردووه، که‌واته هه‌تا ده‌گه‌م به‌ خزمه‌تی (له‌ قیامه‌تدا)، به‌رده‌وام ئەم سوژدهیه‌ ده‌بهم (کاتی ئەم سوورپه‌ته‌ بخوینم).

٧٦٧- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَدِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ أَنَّ النَّبِيَّ ③ كَانَ فِي سَفَرٍ فَقَرَأَ فِي الْعِشَاءِ فِي إِحْدَى الرُّكْعَتَيْنِ بِالتَّيْنِ وَالزَّيْتُونِ^(٢).

٧٦٧- به‌را ③ ده‌گه‌رپه‌ته‌وه: که‌ پێغه‌مبه‌ر ③ له سه‌فه‌ریکدا بوو، جا له‌ نوێزی عیشادا له‌ یه‌کیک له‌ دوو رکاته‌که‌ (ی یه‌که‌م) دا سوورپه‌تی (والتَّيْنِ وَالزَّيْتُونِ) ی خویند.

١٠١- بَابُ الْقِرَاءَةِ فِي الْعِشَاءِ بِالسُّجْدَةِ

٧٦٨- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ قَالَ: حَدَّثَنِي الثَّيْمِيُّ، عَنْ بَكْرِ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ أَبِي هُرَيْرَةَ الْعَتَمَةَ فَقَرَأَ: ﴿إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ﴾ ① الانشقاق،

^١ بېروانه: ٧٦٨، ١٠٧٤، ١٠٧٨.

^٢ بېروانه: ٧٦٩، ٤٩٥٢، ٧٥٤٦.

فَسَجَدَ، فَقُلْتُ مَا هَذِهِ؟ قَالَ: سَجَدْتُ بِهَا خَلْفَ أَبِي الْقَاسِمِ عليه السلام فَلَا أَرَأَى أَنْسُجُدَ بِهَا حَتَّى أَلْقَاهُ^(١).

١٠١- باسی قورئانخویندن له نوێژی عیشادا

لهگه‌ل (ئه‌و سوورمه‌ته‌ی) سوژده‌ی تێدایه

٧٦٨- رافع ده‌لی: له‌گه‌ل ئه‌بو هورمه‌یردا عليه السلام نوێژی عیشام کرد جا سوورمه‌تی: ﴿إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ﴾ ی خویند و سوژده‌ی برد، منیش وتم: ئه‌م سوژدم‌بردنه‌ جیهه‌؟ وتی: له‌دوای ئه‌بولقاسمه‌وه عليه السلام ئه‌م سوژده‌م بردووه‌، جا هه‌تا به‌ خزمه‌تی ده‌گه‌م (له‌ رۆژی دواییدا)، به‌رده‌وام ئه‌م سوژده‌یه‌ دمه‌م (کاتی ئه‌م سوورمه‌ته‌ بخوینم).

١٠٢- بَابُ الْقِرَاءَةِ فِي الْعِشَاءِ

٧٦٩- حَدَّثَنَا خَلَّادُ بْنُ يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا عَدِيُّ بْنُ ثَابِتٍ، سَمِعَ الْبَرَاءَ عليه السلام قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ عليه السلام يَقْرَأُ: ﴿وَاللَّيْلِ وَالزَّيْتُونِ﴾ عليه السلام التين، فِي الْعِشَاءِ، وَمَا سَمِعْتُ أَحَدًا أَحْسَنَ صَوْتًا مِنْهُ أَوْ قِرَاءَةً^(٢).

١٠٢- باسی قورئانخویندن له نوێژی عیشادا

٧٦٩- عه‌دی کوری سابیت ده‌گێڕه‌وه‌ که له‌ به‌رائی عليه السلام بیستووه‌ ده‌لی: له‌ پیغه‌مبه‌رم عليه السلام بیست له‌ نوێژی عیشادا: ﴿وَاللَّيْلِ وَالزَّيْتُونِ﴾ ی ده‌خویند، وه‌

^١ بروانه: ٧٦٦.

^٢ بروانه: ٧٦٧.

گویم له كهس نه‌بووه ئه‌وه‌نده‌ی ئه‌و ده‌نگی خوش بی‌ت، یان هورئانخویندنی خوش بی‌ت.

١٠٣- باب: يُطَوَّلُ فِي الْأَوَّلَيْنِ وَيَخْذِفُ فِي الْآخَرَيْنِ

٧٧٠- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي عَوْنٍ قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ سَمُرَةَ قَالَ: قَالَ عُمَرُ لِسَعْدٍ: لَقَدْ شَكَّوْكَ فِي كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى الصَّلَاةِ. قَالَ: أَمَّا أَنَا فَأَمُدُّ فِي الْأَوَّلَيْنِ وَأَخْذِفُ فِي الْآخَرَيْنِ، وَلَا أَلُو مَا افْتَدَيْتُ بِهِ مِنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. قَالَ صَدَقْتَ، ذَاكَ الظَّنُّ بِكَ، أَوْ ظَنِّي بِكَ^(١).

١٠٣- باسیک: پێشنوێژ (له دوو رکاتی یه‌که‌می عیشادا)

درێژه‌ی پێ دهادات، له دوو رکاته‌که‌ی کو‌تاییدا

(دوا‌ی فاتیه‌) هیچ ناخوینێ

٧٧٠- جابیری کوری سه‌مو‌ره ده‌لی؛ عومه‌ر به سه‌عدی وت: ﷺ به‌راستی (خه‌لکی کوفه) ده‌رباره‌ی هه‌موو شتێک سکا‌لا ده‌که‌ن له ده‌ستت هه‌تا له نوێز‌کردنیشت! سه‌عد وتی: به‌لام من دوو رکاتی یه‌که‌م (ی عی‌شا) درێژ ده‌که‌مه‌وه (هورئانی زۆریان تیدا ده‌خوینم)، وه له دوو رکاتی کو‌تاییدا (دوا‌ی فاتیه‌) هیچ ناخوینم، هیچ ناته‌واوییه‌ک نا‌که‌م له په‌یره‌وه‌کردن له پێشنوێژی پێغه‌مبه‌ری خوا‌دا ﷺ، عومه‌ر وتی: راست ده‌که‌یت، هه‌ر ئه‌و گومانه (چا‌که) به تو دمه‌ری‌ت، یان هه‌ر ئه‌وه‌ش گومانی منه به تو.

^١ بروانه: ٧٥٥.

پیرستی به رگی یه که م

- ٣ پیتشهکی
- ٦ ئیمام بوخاری ﷺ
- ٦ ١- ناو و رهچه له کی
- ٧ ٢- له دایکبوونی و پینگه شتنی
- ٧ ٣- ئه و سه رده مهی ئیمام بوخاری تیایدا ژیاوه
- ٨ ٤- زیره کی و بلیمه تی ئیمام بوخاری له مندالییه وه
- ١٠ ٥- سه فهر و گهرانی به ولاتاندا بۆ وه رگرتنی فهرمووده
- ١١ ٦- توانایه کی زۆری هه بووه له له به رکردندا
- ٧- شیوه ی روخسار و له شولاری و په وش و ئاکاری و
- ١٢ به ندایه تی و دنیا به که مگرتنی و خو پاریزی
- ١٢ ٨- مامۆستاکانی
- ١٤ ٩- قوتابییه کانی
- ١٥ ١٠- پله و پینگه ی له لای زانایان
- ١٧ ١١- کتیب و نووسراوه کانی
- ١٧ ١٢- دوا ساته کانی ژیا نی و کاتی مردنی
- ١٩ ناوی ته وای صه حی ئیمام بوخاری
- ١٩ ١- چ شتیک هۆکار بوو ئیمام بوخاری صه حی به که ی بنووسیت؟
- ٢٠ ٢- چۆن فهرمووده کانی کو ده کرده وه؟
- ٢٠ ٣- گه وره یی و تایبه تمه ندیه کانی (الجامع الصحیح)
- ٢٢ ٤- شیوه ی سه ربا سه کانی ئیمام بوخاری له صه حی به که یدا

0- دووباره کردنه وهی فهرمووده کان،

٢٤ یان به شبهه شکردنیا، یان کورتکردنه وه یان

٢٩ ١- په راوی سه ره تای دهست پیکردنی نیگا

١- باسیک: سه ره تای دهست پیکردنی هاتنی نیگا

٢٩ بۆ پیغه مبهری خوا ﷺ چۆن بوو؟

٣٠ ٢- باسیک

٣٢ ٣- باسیک

٣٦ ٤- باسیک

٣٧ ٥- باسیک

٤٠ ٦- باسیک

٤٧ ٢- په راوی ئیمان و باوهر

١- باسی باوهر و ئهم فهرموودهی پیغه مبهری ﷺ:

٤٨ «ئیسلاام له سه ر پینچ پایه دامه زراوه»

٤٩ ٢- باسیک: دوعا و نزاتان واته ئیمان و باوهرتان

٥٠ ٣- باسی ئهو شتانهی په یوهستن به ئیمانه وه

٤- باسیک: موسولمان ئهو که سه یه که

٥١ موسولمانان له زمان و دهستی بیوهی بن

٥٢ ٥- باسیک: کام موسولمانه تییه چاکتر و گه وره تره؟

٥٢ ٦- باسیک: نان و خواردندان به خه لکی به شیکه له ئیسلاام

٧- باسیک: به شیک له ئیمان ئه وه یه ئهو شته ی

٥٣ بۆ خۆی پیتی خوشه بۆ برا که ششی پیتی خوش بی

- ٥٣ ٨- باسیک: خوشویستنی پښه مېر ښ به شیکه له ئیمان
- ٥٤ ٩- باسی شیرینی ئیمان
- ١٠- باسیک: خوشویستنی نه نصاریه کان نیشانه ی ئیمانداریه ٥٥
- ٥٥ ١١- باسیک
- ٥٦ ١٢- باسیک: راکردن له فیتنه و ئازاوه، له دین و ئیمانوهیه
- ١٣- باسی ئه و مهرمووده یه ی پښه مېر ښ:
- ٥٧ «من له هه مووتان زانا ترم به خوا»
- ١٤- باسیک: هر که سیک پښی ناخوش بڼ بگرته وه بو بیا وه ی،
- ٥٨ وه ک چو ن پښی ناخوشه فری بدرته نیو ئاگره وه به شیکه له ئیمان
- ٥٩ ١٥- باسی جیاوازی ئیمانداران به پښی کرده وه کانیا
- ٦٠ ١٦- باسیک: شهرمکردن به شیکه له ئیمان
- ١٧- باسیک: (له تفسیری ئه م ئایه ته دا):
- (جا ئه گهر په شیمان بوونه وه و ته و به یان کرد و
- ٦١ به چاک نوژیان کرد و زه کاتیان دا، وازیان لی بڼن)
- ١٨- باسی ئه و که سه ی ده لی: بیگومان باوه بریتیه
- ٦٢ له کرده وه و کارکردن (به شریعه تی ئیسلام)
- ١٩- باسیک: ئه گهر موسو لمان بوونی به راستی و له دله وه
- نه بڼ، به لکو موسو لمان بوونیک سهر زاره کی
- و ملکه چوون بیت یان له ترسی کوشتن بیت
- ٦٣
- ٢٠- باسیک: سه لامکردن و بلاوکردنه وه ی به شیکه له ئیسلام
- ٦٥
- ٢١- باسی سپله یی و پښه زانیی ئافره تان
- ٦٦ به رامېر میزدیان و کوفری بچووک

- ٢٢- باسیک: ئەو گوناھ و تاوانانە هێ که کاری سەردهمی نهفامین
 و خاوهنهکه هێ کافر ناکرێ به ئەنجامدانیان جگه له هاوبه‌شدانان بۆ خوا ٦٧
- ٢٣- باسیک: (ئەگەر دوو دهسته له باوه‌پداران دژ بهیهک جهنگان، ئەوا
 ناسته‌وايی بکه‌ن له نێوانیاندا) بروانه خودا به باوه‌پدار ناوی بردوون ٦٩
- ٢٤- باسیک: ستهمی بچووکتەر
 (له ستهمی گه‌وره خاوه‌نهکه هێ له ئیسلام ده‌رده‌کات) ٧٠
- ٢٥- باسی نیشانه‌کانی که‌سی دووروو
 ٢٦- باسیک: هه‌ستان و زیندووکردنه‌وه‌ی
 شه‌وی قه‌در به‌شیکه له ئیمان ٧٢
- ٢٧- باسیک: خه‌بات و تیکۆشان به‌شیکه له ئیمان ٧٣
- ٢٨- باسیک: سونه‌تی شه‌ونویژ (ته‌راویح) کردنی ره‌مه‌زان به‌شیکه له ئیمان ٧٣
- ٢٩- باسیک: رۆژووگرتنی مانگی ره‌مه‌زان به‌هیوای
 پاداشتی دوا‌رۆژ له ئیمانه‌وه‌یه ٧٤
- ٣٠- باسیک: ئایین (ی ئیسلام) ئاسانه ٧٥
- ٣١- باسیک: نویژکردن به‌شیکه له ئیمان ٧٦
- ٣٢- باسی جوانیی موسو‌لمانیتی مرو‌ف ٧٧
- ٣٣- باسیک: خۆشه‌ویستترین دینداری له‌لای خوا به‌رده‌وامترینیه‌تی ٧٨
- ٣٤- باسی زیادکردن و که‌مکردنی باوه‌ر و ئیمان ٨٠
- ٣٥- باسیک: زه‌کاتدان به‌شیکه له ئیسلام ٨٢
- ٣٦- باسیک: شوینکه‌وتنی ته‌رمی مردوو به‌شیکه له ئیمان ٨٣
- ٣٧- باسی ترسی باوه‌پدار له‌وه‌ی کرده‌وه چاکه‌کانی
 به‌تāl و پووچه‌ل بێته‌وه و ئەویش هه‌ستی پێ نه‌کات ٨٤
- ٣٨- باسی پرسیارکردنی جیبریل له پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌رباره‌ی
 ئیمان و ئیسلام و ئیحسان، وه زانینی کاتی هاتنی دوا‌رۆژ ٨٧

٨٨

٣٩- باسیک

٤٠- باسی گه‌وره‌یی ئه‌و که‌سه‌ی دوور ده‌که‌وێته‌وه

٨٩

له‌ گومانه‌کان له‌به‌ر ئایینه‌که‌ی

٩١

٤١- باسیک: پێنجیه‌کی مāl و سامان به‌خشین به‌شیکه‌ له‌ ئیمان

٤٢- باسی ئه‌وه‌ی هاتوو ده‌ر باره‌ی کرده‌وه‌کان به‌پێی نییه‌ت

و داواکردنی پاداشتن، وه‌ هه‌ر که‌س چ مه‌به‌ست

٩٣

و نییه‌تیکه‌ی هه‌به‌ت ئه‌وه‌ی بۆ ده‌نووسرت

٤٣- باسی ئه‌م فهرمووده‌یه‌ی پێغه‌مبه‌ر ﷺ: «ئایین بریتیه‌

له‌ دلسۆزی بۆ خوا و پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی و کاربه‌ده‌ستانی

٩٥

موسولمانان و تیکرای موسولمانان»

٩٧

٣- په‌راوی زانست و زانیاری

٩٧

١- باسی گه‌وره‌یی زانست و زانیاری

٢- باسی که‌سیک پرسیا‌ری زانیارییه‌کی لێ بکرت

له‌ کاتیکدا سه‌رقالێ قسه‌کردن بێ، جا دوا‌ی ته‌واوکردنی

٩٨

قسه‌کانی وه‌لامی پرسیا‌رکه‌ره‌که‌ بداته‌وه

٩٩

٣- باسی ئه‌وه‌ی به‌ده‌نگی به‌رز زانیاری راده‌گه‌یه‌نێ

٤- باسی ئه‌و که‌سه‌ی فهرمووده‌ ده‌گێڕێته‌وه‌ بێ:

١٠٠

(حدثنا) یان (أخبرنا) یان (أنبأنا)

٥- باسی پێشه‌وا و سه‌رکرده‌ پرسیا‌ریک له‌ هاو‌ریکانی

١٠٢

بکات تا تاقیبیان بکاته‌وه‌ چه‌ند زانیارییان هه‌یه‌

- ٦- باسی ئهوهی دهبرارهی زانست و زانیاری هاتوووه
(ئهو فهرماییشهی خوداش که دهفهرمووێ):
- ١٠٢ (ئهی موحهمهد ﷺ) بآ: ئهی پهروهردگارم زانیاریم زیاد بکه).
- ٧- باسیک: خویندنهوه و پیشاندانی فهرمووده
١٠٣ بهو کهسهی فهرمووده دهگیرێتهوه
- ٨- باسی ئهوهی دهوترێ دهبرارهی (مناولة)
١٠٧ وه نووسراوی زانایان به زانست و ناردنی بۆ خهڵکی شارهکانی دیکه
- ٩- باسی ئهو کهسهی لهو جیگایه دادهنیشیت که دانیشتنهکه
لهویدا کوئایی پت هاتوووه، ههروهها ئهوهی له کۆری
١٠٩ دانیشتنهکهدا کهلین و بۆشاییهک دهبینێ و تیدا دادهنیشیت
- ١٠- باسی ئهو فهرموودهی پێغمهبر ﷺ: «ههندیک جار ئهو کهسهی
فهرموودهیهکی پت دهگهیهنرێ لهوهی خۆی بیستوویهتی
١١١ چاکتر لێی تێ دهگات»
- ١١- باسیک: زانست له پیش گوفتار و کردارهوهیه
١١٢ ١٢- باسی ئهوهی که پێغمهبر ﷺ ناوبهناو ئامۆژگاری
- ١١٣ هاهه لانی دهکرد و زانیاری پت دهدان تا بیزار نهبن
- ١٣- باسی کهسیک چهند رۆژیکێ دیاریکراو دابنێ،
١١٤ بۆ فیربوونی فیرخوازان
- ١٤- باسیک: ئهو کهسهی خودا ویستی خیری پێی ههبت
١١٥ چاک شارهزای دهکات له ئایین
- ١٥- باسی گهوهیهی تیگهیشتن له زانست دا
١١٦
- ١٦- باسی ئاواتپخواستن له (بههرهی) زانست و دانایدا
١١٧

- ١٧- باسی ئهوهی باس کراوه لهبارهی رۆیشتنی
- ١١٨ مووسا ﷺ به دهريادا بۆ لای خهزير
- ١٨- باسی ئهم فهرموودهی
- ١٢٠ پيغمبەر ﷺ: «خوايه شارهزای بکه له قورئان»
- ١٢٠ ١٩- باسیک: له چ تهمهنيکدا دروسته منداڵ فهرمووده ببيستنی
- ٢٠- باسی گهران و سهفه رکردن له پیناو
- ١٢٢ به دهسته پینانی زانستدا
- ٢١- باسی گهورهی ئهوه که سهی
- ١٢٤ فیری زانیاری بووه و خه لکیش فیر دهکات
- ١٢٥ ٢٢- باسی نهمانی زانست و ده رکهوتن و بڵاوبوونهوهی نهزانی
- ١٢٦ ٢٣- باسی گهورهی زانست و زانیاری
- ٢٤- باسی فهتوادان له کاتیکدا
- ١٢٧ فهتوادهر به سواری و لاخ و شتی دیکه وه بیت
- ٢٥- باسی که سیک وه لاهی پرسیاره شهر عیهکان
- ١٢٨ به ئاماژهی دهست و سهر بداته وه
- ٢٦- باسی هاندانی پيغمبەر ﷺ بۆ شاندی عهبدولقهیس
- ١٣١ که شارهزا بین له باوهر و زانست و بیگه یه نن به هۆزه که یان
- ٢٧- باسی سهفه رکردن بۆ پرسیارکردن
- ١٣٣ ده ربارهی رووداوێک و ئاگادارکردنی خیزانی لێی
- ١٣٤ ٢٨- باسی به نۆره رۆیشتن بۆ وه رگرتنی زانست
- ٢٩- باسی توره بوون له کاتی ئاموژگاری و فیرکردندا
- ١٣٥ ئه گهر ئاموژگاریکار شتیکی ناپه سندی بینی

- ٣٠- باسی ئهوهی له بهردهم پێشهوا و فهرمووده زاندا،
 ١٣٨ له سهر ئهژنۆ داده نیشیت
- ٣١- باسی ئهوهی سێ جار وته کهی دووباره دهکاتهوه تا لێی تێ بگهن
 ١٣٩
- ٣٢- باسی پیاو که نیهک و خیزانی فیری زانست بکات
 ١٤١
- ٣٣- باسی ئاموژگاری و فیرکردنی پێشهوا بۆ ئافرهتان
 ١٤١
- ٣٤- باسی سووربوون له سهر وهگرتنی فهرمووده
 ١٤٢
- ٣٥- باسیک: چۆن زانست و زانیاری نامین؟
 ١٤٣
- ٣٦- باسیک: ئایا رۆژیکێ تایبەت دادهنرێ بۆ ئافرهتان،
 بۆ زانیاری فیرکردنیا
 ١٤٥
- ٣٧- باسی که سێک شتیک بیست و پرسیار دهربارهی بکات تا بیزانی
 ١٤٦
- ٣٨- باسیک: با ئهوهی ئامادهیه و زانستیک ده بیست
 بیگهیهنت بهوهی ئاماده نییه
 ١٤٧
- ٣٩- باسی تاوانی ئهوه که سهی درۆ بکات به دهه پێغه مبهروه ❶
 ١٤٩
- ٤٠- باسی نووسینهوهی زانست و زانیاری
 ١٥١
- ٤١- باسی زانیاری و ئاموژگاری به شهو
 ١٥٥
- ٤٢- باسی قسه کردن به شهو دا سهبارهت به عیلم و زانست
 ١٥٦
- ٤٣- باسی له بهرکردنی فهرمووده و زانست
 ١٥٧
- ٤٤- باسی بێدهنگکردن و گوێگرتن بۆ زانایان
 ١٦٠
- ٤٥- باسی ئهوهی که سوننهته بۆ زانا، کاتی پرسیاری لێ کرا کێ زاناته؟
 زانیانی وهلامی ئهوه پرسیاره بگێڕینهوه بۆ لای خوای گهوره
 ١٦١
- ٤٦- باسی ئهوهی به پێوه راوهستاوه پرسیار دهکات
 له زانایهک که دانیشتووه
 ١٦٤
- ٤٧- باسی پرسیار و وهلامدانوه له کاتی رهجمی شهیتاندا
 ١٦٥

- ١٦٦ ٤٨- باسی ئهه فهرماییشتهه خواس بهرز و بلند:
(ئیهه تهنه کهمیک زانیاریتان پت دراوه)
١٦٨ ٤٩- باسی ئهوهه هندی لهو شتانهه تیدا سهرپشکه نایکات
له ترسی ئهوهه نهوهک هندی کهس تیی نهگن،
١٦٨ ئینجا به هوپهوه کهونه ههلهیهکی خراپترهوه
١٦٨ ٥٠- باسی ئهوهه زانیاری به هندی که دها و به هندیکی
دیکه نادات له ترسی ئهوهه لیی ت نهگن
١٧١ ٥١- باسی حوکه شهرمکردن له فیربوونی زانستدا
١٧٣ ٥٢- باسی کهسیک شهرم بکات له بهرئهوه به کهسیکی
دیکه بلت پرسپاری بو بکات له زانایهک
١٧٣ ٥٣- باسی زانیاری و هتوادان له مزگهوتدا
١٧٥ ٥٤- باسی ئهوهه وهلامی پرسپارکه ره که
به زیاتر له پرسپاره که وهلام بداتهوه

١٧٦

٤- په راوی دهستنویر

- ١٧٦ ١- باسی ئهوهه دهر بارهه دهستنویر هاتوه
١٧٧ ٢- باسیک: نویرکردن به بت دهستنویر دروست نییه
١٧٨ ٣- باسی گه ورهیه دهستنویر و چوار پهل
سپیهه تی به هوئی دهستنویر گرتنهوه
١٧٨ ٤- باسیک: کهسیک به گومان بوو له شکانی دهستنویر کهه،
١٧٩ ٥- باسی دهستنویر گرتنی سووکه له

- ١٨١ ٦- باسی دهستنوێژگرتن به چاکی و تهواوهتی
- ١٨٢ ٧- باسی شۆردنی روخسار به هەردوو دەست به یەک مشت ئاو
- ٨- باسی (بسم الله الرحمن الرحيم) کردن له هەموو حالهتیکدا،
- ١٨٢ وه له کاتی جووتبوونی پیاو و ئافرهتدا
- ١٨٣ ٩- باسی کاتی رویشتنه سەر ئاو (موسولمان) چی دهڵێ؟
- ١٨٤ ١٠- باسی دانانی ئاو له شوێنی دەست به ئاو گهیاندن
- ١١- باسی بۆ پیسایی و میزکردن روو له قیبله ناکرێ،
- ١٨٥ مهگەر له خانوودا وهك دیوار و شتی وادا
- ١٢- باسی ئەو کەسە لەسەردوو خشتی قور
- ١٨٥ دەست به ئاو بگهیەنێ
- ١٣- باسی رویشتنه دەرەوهی ئافرهتان له مأل بۆ
- ١٨٦ دەست به ئاو گهیاندن
- ١٨٨ ١٤- باسی دەست به ئاو گهیاندن له نێو مأل و خانوودا
- ١٨٨ ١٤- باسیک
- ١٨٩ ١٥- باسی خۆپاککردنهوه به ئاو لهسەر ئاودا
- ١٦- باسی ئەو کەسە لەگهڵیدا ئاوی بۆ ههڵگیراوه
- ١٩٠ تا دهستنوێژی پێت بگرێ
- ١٧- باسی ههڵگرتنی داردهست لهگهڵ ئاودا
- ١٩٠ له کاتی خۆپاککردنهوهدا
- ١٩١ ١٨- باسی رێگریکردن له خۆپاککردنهوه به دهستی راست
- ١٩٢ ١٩- باسیک: کاتی میزی کرد به دهستی راستی داوێنی نهگرێ
- ١٩٢ ٢٠- باسی خۆپاککردنهوه به بهرد
- ١٩٣ ٢١- باسی نابێ به تهرس و شیاکه خۆ پاک بکریتهوه

- ٢٢- باسی دەستنویژگرتن به شۆردنی ئەندامەکان یەک جار یەک جار ١٩٤
- ٢٣- باسی دەستنویژگرتن به شۆردنی ئەندامەکان دوو جار دوو جار ١٩٤
- ٢٤- باسی دەستنویژگرتن به شۆردنی ئەندامەکان سێ جار سێ جار ١٩٥
- ٢٥- باسی ئاو له لووت رادان له کاتی دەستنویژگرتندا ١٩٦
- ٢٦- باسی ژمارە ی بەردی خۆپیاککردنەوه سوننەتە تاک بێت ١٩٧
- ٢٧- باسی شۆردنی هەردوو پێیەکان،
وه دەستی تەر نەهێنێ بە پێیەکانیدا
- ٢٨- باسی ئاو له دەم وەردان له کاتی دەستنویژگرتندا ١٩٩
- ٢٩- باسی شۆردنی قاپارەکان (پاژنەپێیەکان) ٢٠٠
- ٣٠- باسی شۆردنی پێیەکان گەر نەعلی لەپیدا بوو،
وه نابێت دەستی تەر بێنێ بەسەر نەعلەکاندا ٢٠١
- ٣١- باسی پیشخستنی لای راست له دەستنویژگرتن و خوشۆردندا ٢٠٢
- ٣٢- باسی گەران به شوین ئاوی دەستنویژدا له کاتیکدا نوێژ بووبێت ٢٠٣
- ٣٣- باسی ئەو ئاوهی مووی مروۆفی پێ بشۆردریت ٢٠٤
- ٣٤- باسیک: ئەگەر سەگ له دەفری کەسیکتاندا
ئاوی خواردەوه ئەوه با حەوت جار بیشوات ٢٠٥
- ٣٥- باسی ئەوهی کە رای وایه دەستنویژگرتن واجب نابێت
به دەرچوونی هیچ شتیک، تەنها بهوه نەبێت له پیش و پاشەوه
دەردەچێت، بەلگە ی ئەم فەرما ییشتە ی خوا ی بەرز و بلند:
(یان کەسیکتان له سەرئاوهوه هاتنەوه) ٢٠٨
- ٣٦- باسی پیاوی ئاوی دەستنویژ بکات به دەستی هاوریکەیدا ٢١٢
- ٣٧- باسی قورئانخویندن له دوا ی دەستنویژشکان و شتی دیکە ٢١٣

- ٥٢- باسی که سی ده ستوئیز نه گریته وه له بهر خواردنی گوشتی
مهرومالات و قاوتی، وه ئه بو به کر و عومهر و عوسمان ﷺ
- ٢٣٣ گوشتیان خواردوو و ده ستوئیزیان نه گرتو ته وه
- ٥٣- باسی ئه وهی قاوتی خواردبێ و ئاو له ده می
- ٢٣٤ رادا و ده ستوئیز نه گریته وه
- ٥٤- باسیک: ئایا به هۆی شیرخواردنه وه ئاو له ده می راده دریت؟
- ٢٣٥
- ٥٥- باسی ده ستوئیز گرتن له بهر خهوتن، وه ئه وهی ده ستوئیز گرتن
به پتویست نازانێ بۆ وه نهوزیک و دووان یان مل لاربوونه وه
- ٢٣٥
- ٥٦- باسی ده ستوئیز گرتن بێ ده ستوئیزشکان
- ٢٣٦
- ٥٧- باسیک: گوناھی گه وره یه خۆنه پاراستن له پرژی میزی خۆی
- ٢٣٧
- ٥٨- باسی ئه وهی ده رباره ی شۆردنی میز هاتوو وه
- ٢٣٨
- ٥٩- باسیک
- ٢٣٩
- ٦٠- باسی وازهینانی پیغه مبه ر ﷺ و هاوه لآن له و عه ره به
ده شته کییه ی میزی له نیو مزگه و تدا کرد تا له میزه که ی بۆیه وه
- ٢٤٠
- ٦١- باسی ئاو کردن به شوینی میزدا له مزگه و تدا
- ٢٤١
- ٦٢- باسیک: ئاو ده کرێ به و شوینه دا میزی پێدا کرا وه
- ٢٤١
- ٦٣- باسی میزی کوران (مندالان) حوكمی چیه ؟
- ٢٤٢
- ٦٤- باسی میز کردن به پتوه و به دانیشتنه وه
- ٢٤٣
- ٦٥- باسی (حوكمی) میز کردنی که سیک لای هاوړیکه یدا
- ٢٤٤
- وه (حوكمی) خۆپه نادان له په نا دیواردا
- ٢٤٤
- ٦٦- باسی (حوكمی) میز کردن لای زبندان (سه نیرگه) ی هۆزیکدا
- ٢٤٤
- ٦٧- باسی (حوكمی) شۆردنی خوین
- ٢٤٥

- ٦٨- باسی شۆردنی مه‌نی و پرواندنی، وه‌ شۆردنی مه‌نی
- ٢٤٦ گهر به‌ر پۆشاکێ ئافره‌ت که‌وت
- ٦٩- باسیک: ئه‌گه‌ر مه‌نی یان هه‌ر شتیکی دیکه‌
- ٢٤٧ شۆرا و شوینه‌وار مایه‌وه‌ و لانه‌چوو
- ٢٤٨ ٧٠- باسی (حوکمی) میزی و شتر و ولاخ و مه‌ر و (حوکمی) په‌چه‌ی ئازم‌ل
- ٢٥٠ ٧١- باسی (حوکمی) ئه‌و پیسیانی ه‌ی ده‌که‌ونه‌ رۆن و ئاوه‌وه‌
- ٢٥٢ ٧٢- باسی میزکردنه‌ نیو ئاوی راوه‌ستاو
- ٧٣- باسیک: ئه‌گه‌ر شتیکی پیس یان مرداره‌وه‌بوویه‌ک
- ٢٥٣ فربدربریته‌ سه‌ر پیستی نوێژکه‌ر نوێژه‌که‌ی به‌تال ناکاته‌وه‌
- ٢٥٥ ٧٤- باسی تف و چلم‌ و هاوشیوه‌ی بکریته‌ جل و پۆشاکه‌وه‌
- ٢٥٦ ٧٥- باسیک: ده‌ستنوێژگرتن به‌ خۆشاو و سه‌رخۆشکه‌ر دروست نییه‌
- ٢٥٧ ٧٦- باسی ئافره‌ت خوین له‌ ده‌موچاوی باوکی بشوات
- ٢٥٧ ٧٧- باسی سیواککردن
- ٢٥٨ ٧٨- باسی سیواکدان به‌و که‌سه‌ی گه‌وره‌تره‌
- ٢٥٩ ٧٩- باسی گه‌وره‌یی ئه‌و که‌سه‌ی شه‌و به‌ده‌ستنوێژه‌وه‌ بخه‌وت

٢٦١

٥- په‌راوی خۆشۆردن

- ٢٦٢ ١- باسی ده‌ستنوێژگرتن پێش خۆشۆردن (سوننه‌ته‌)
- ٢٦٣ ٢- باسی خۆشۆردنی پیاو له‌گه‌ل خیزانیدا
- ٢٦٤ ٣- باسی خۆشۆردن به‌ ماعیک و نزیکێ ماعیک ئاو
- ٢٦٦ ٤- باسی ئه‌وه‌ی سن‌ جار ئاوی کرد به‌ سه‌ریدا
- ٢٦٧ ٥- باسی خۆشۆردن به‌ یه‌ک جار ئاوبه‌خۆداکردن

- ٦- باسی ئهوهی له کاتی خوشۆردنی لهشگرانیدا
- ٢٦٨ به دهفری ئاو یان بۆنی خوش دهستی پت کردوو
- ٢٦٨ ٧- باسی ئاو له دهه و لووت رادان له (خوشۆردنی) لهشگرانیدا
- ٢٦٩ ٨- باسی دهستسیرین به خاک تا پاکتر بیت
- ٩- باسیک: ئایا لهشگران دروسته دهستی بخاته
- دهفری ئاوهکهوه پیش شۆردنی، ئهگهر دهستی
- ٢٧٠ جگه له لهشگرانی هیچی دیکهی پتیه نهبوو؟
- ١٠- باسی خوشۆردن و دهستنوێژگرتن
- ٢٧٢ که ئهندامهکان بهدوای یهکدیدا نهشۆردن
- ١١- باسی ئهوهی به دهستی راستی
- ٢٧٣ ئاو بکات به دهستی چهپیدا له خوشۆردندا
- ١٢- باسیک: ئهگهر پیاو لهگهڵ خیزانیدا جووت بوو پاشان دووبارهی
- کردهوه (حوکهکههی چیه؟)، وه کهسیک بهسهر خیزانهکانیدا بگهری
- ٢٧٣ (و جووت ببی لهگهڵیاندا) یهک جار خۆی بشوات (حوکهکههی چیه؟)
- ٢٧٥ ١٣- باسی شۆردنی مهزی و دهستنوێژ گرتنهوهش لێی
- ١٤- باسی کهسێ بۆنی خوشی له خۆی دابیت،
- ٢٧٥ پاشان خۆی بشوات و بۆنهخۆشهکههی پتیه بمینیت
- ١٥- باسی دهست خستنه نێو مووهکان ههتا دلنیا ببی که
- ٢٧٦ پتستهکههی تهڕ بووه و ئاوی پتیدا بکات
- ١٦- باسی کهسێ به لهشگرای دهستنوێژ بگهری، پاشان ههموو لاشهی
- ٢٧٧ بشوات جاریکی دیکه ئهندامهکانی دهستنوێژهکههی نهشواتهوه
- ١٧- باسیک: ئهگهر کهسیک له مزگهوتدا بیرى کهوتهوه لهشگرانه
- ٢٧٨ دهرواته دهروهه و تهیهموم ناکات

- ١٨- باسی سرین و وشککردنهوهی دهست
 ٢٧٩ له ئاوی خوشۆردنی لهشگرانی
- ١٩- باسی ئه و کسهی خوشۆردن له لای
 ٢٨٠ راستی سهریه وه دهست پت دهکات
- ٢٠- باسی کسهی بتهنھا له چۆلیدا بهرووتی خۆی بشوات،
 ٢٨٠ کسهی پهرده بگریته وه ئه وه چاکتره
- ٢١- باسی خۆپه نادان له خه لکی له کاتی خوشۆردندا
 ٢٨٢
- ٢٢- باسی: ئه گهر ئافرهت له خه ویدا لهشگران بوو
 ٢٨٣
- ٢٣- باسی (حوکمی) عهرهقی لهشگران،
 ٢٨٤ وه باسی ئه وه که موسولمان پیس نابیت
- ٢٤- باسی: کسهی لهشگران له مال دهردهچت
 ٢٨٥ و به بازار و جیگای دیکه دا دهروات
- ٢٥- باسی (دروسته) لهشگران له ماله وه بت،
 ٢٨٦ ئه گهر دهستنویژ بگریت پش ئه وهی خۆی بشۆریت
- ٢٦- باسی نووستنی کسهی لهشگران
 ٢٨٦
- ٢٧- باسی لهشگران دهستنویژ دهگری، پاشان دهخه ویت
 ٢٨٧
- ٢٨- باسی: ئه گهر شوین خه تنه ی پیاو و ئافرهت به یهک
 ٢٨٨ گه یشت (خوشۆردن له سهر پیاو و ئافره ته که پیویست ده بیت)
- ٢٩- باسی شۆردنی ئه وهی ته رای نیو له شی ئافره تی بهرکه ویت
 ٢٨٩
- ٦- په راوی هه یز
 ٢٩١

- ١- باسی: په یدا بوونی هه یز سهره تا چۆن بووه؟
 ٢٩٢
- ٢- باسی فه رمانی (په یوه ست) به ئافره تان کاتت که وتنه هه یزه وه
 ٢٩٢

- ٣- باسی ئافرهتی هیزدار سهری مێردهکهی
٢٩٣ بشوات و قژی دابینیت
- ٤- باسی قورئانخویندنی پیاو
٢٩٤ که سهری له کۆشی خیزانیدا بیت له کاتیکدا هیزداره
- ٥- باسی ئەو که سهی نیفاسی به هیز نیو بردوو
٢٩٥
- ٦- باسی بهریه که وتنی پێستی پیاو له گهڵ پێستی ئافرهتی هیزدار
٢٩٥
- ٧- باسی ئافرهتی هیزدار رۆژوو ناگریت
٢٩٧
- ٨- باسیک: ئافرهتی هیزدار هه موو رپوره سمهکانی هه ده کات
٢٩٩ جگه له سوورانهوه به دهوری که عبهدا
- ٩- باسی (حوکهی) خوینی نهخۆشی
٣٠١
- ١٠- باسی شۆردنی خوینی هیز
٣٠١
- ١١- باسی (حوکهی) ئیعتیکافکردنی ئافرهتیک خوینی نهخۆشی هه بیت
٣٠٣
- ١٢- باسیک: ئایا ئافرهت دروسته نوێژ بکات
٣٠٤ بهو جلهوه که له بهریدا بووه که وتوووته هیزمهوه
- ١٣- باسی بهکارهێنانی بۆنی خوش بۆ ئافرهت
٣٠٥ کاتی خۆی دهشوات که پاک ده بیتهوه له هیز
- ١٤- باسی ئافرهت دهست بخاته لاشه کاتی خوشۆردنی بێنوێژی،
وه چون خۆی بشوات، وه پارچهیهک لۆکهی میسکاوی بێنیت
٣٠٦ و بیخاته نیو له شیهوه تا بۆنی خوینه که نه هیت
- ١٥- باسی خوشۆردنی (ئافرهت له) بێنوێژی
٣٠٦
- ١٦- باسی قژدا هێنانی ئافرهت له کاتی خوشۆردنی له بێنوێژی
٣٠٧
- ١٧- باسی ئافرهت قژ و پهلهکهی بکاتهوه له کاتی غوسلای بێنوێژیدا
٣٠٩
- ١٨- باسی راشهی: ﴿مُحَلِّقٌ وَعَرٍ مُحَلِّقٌ لِّنَبِيٍّ﴾ الحج
٣١٠

- ٣١١ - ١٩- باسی ئافرهتی هیزدار چۆن ئیحرام ده‌به‌ستێ به حج و عمره؟
- ٣١٢ - ٢٠- باسی سه‌ره‌تا و کۆتایی هیز
- ٣١٣ - ٢١- باسیك: ئافرهتی هیزدار نوێژ ناگێڕێته‌وه
- ٣١٤ - ٢٢- باسی خه‌وتنی پیاو له‌گه‌ڵ خێزانی‌دا
- ٣١٤ - له‌ کاتی‌دا پۆشاک‌ی هیزه‌که‌ی له‌به‌ردایه
- ٣١٤ - ٢٣- باسی ئافرهت پۆشاک‌یک‌ی هه‌ب‌ێ بۆ کاتی هیز
- ٣١٤ - جگه‌ له‌ پۆشاک‌ی کاتی پاک‌ی‌تی
- ٣١٥ - ٢٤- باسی ئافره‌تانی هیزدار ئاماده‌ی جه‌ژنه‌کان
- ٣١٥ - و دوعاکردنی موسوڵمانان ده‌بن و خۆیان دوور ده‌گرن له‌ نوێژگه‌
- ٣١٧ - ٢٥- باسیك: ئه‌گه‌ر ئافرهت له‌ مانگێ‌دا س‌ێ جار بکه‌وێته‌ هیزه‌وه
- ٣١٨ - ٢٦- باسی زه‌ردایی و لی‌لی (ئافرهت هه‌بی‌ت) له‌ کاتی هیزدا نه‌بی‌ت
- ٣١٩ - ٢٧- باسی ده‌مار‌ی خۆینی نه‌خۆشی
- ٣١٩ - ٢٨- باسی (حوکم‌ی) ئافرهت دوا‌ی ته‌واف‌ی ئیفازه‌ بکه‌وێته‌ هیزه‌وه
- ٣٢١ - ٢٩- باسیك: ئه‌گه‌ر ئافره‌تی که‌ خۆینی به‌رده‌وام‌ی هه‌یه‌ پاک‌ بۆیه‌وه
- ٣٢١ - ٣٠- باسی نوێژکردن له‌سه‌ر ئافره‌ت‌یک که‌ له‌ خۆینی
- ٣٢١ - مندا‌لبووندا بی‌ت وه‌ سوننه‌تی نوێژکردن له‌سه‌ری
- ٣٢٢ - ٣١- باسیك

٣٢٣

٧- په‌راوی ته‌یه‌موم

٣٢٤

١- باسیك

٣٢٦

٢- باسی ئه‌گه‌ر که‌سیك نه‌ ئاو نه‌ خۆلی ده‌ست نه‌که‌وت

- ٣- باسی تهیه مومکردن له ئاوه دانیدا ئه گهر (که سیک) ئاوی
 ٣٢٦ ده ست نه کهوت و ترسی هه بوو کاتی نویژه که پروات
 ٣٢٨ ٤- باسیک: ئایا تهیه مومکهر فوو بکات له دهسته کانی
 ٣٢٩ ٥- باسیک: تهیه موم ته نه ده موچاو و هه ردوو دهسته تا مه چه ک
 ٣٣١ ٦- باسیک: خۆلی پاک هۆی پاک یه بۆ موسولمان له جیاتی ئاو
 ٧- باسیک: ئه گهر له شگران ترسا له نه خوشی
 ٣٣٦ یان مردن یان تینوو یه تی، تهیه موم ده کات (و دروسته)
 ٣٣٨ ٨- باسیک: تهیه موم یه ک جار ده ستدانه به خۆله که دا
 ٣٤٠ ٩- باسیک

٣٤١

٨- په راوی نویژ

- ١- باسی چۆن نویژه کان فهرز کران له شهوی ئیسرا ئدا
 ٣٤١ ٢- باسی پښویسته نویژ به جلوه رگه وه بیت، وه باسی (مانای)
 ئهم فهرمایشته ی خوا ی بهرز و بلند: (له کاتی هه موو نویژ ټکدا
 خۆتان دا پۆشن و جلوه برگ له بهر کهن) و که ست به یه ک
 ٣٤٦ پۆشاکه وه نویژ بکات که پښچابیت ی به خۆیه وه
 ٣٤٧ ٣- باسی به ستنی کراس (پشته مال) له پشت مله وه له نویژدا
 ٣٤٨ ٤- باسی (حوکمی) نویژکردن به یه ک پۆشاکه وه که پښچابیت ی به خۆیه وه
 ٥- باسیک: ئه گهر به یه ک پۆشاکه وه نویژ ی کرد
 ٣٥١ ئه وه با چمکه کانی بدات به سهر هه ردوو شانیدا
 ٣٥٢ ٦- باسیک: ئه گهر پۆشاک ی نویژکهر ته سک بوو
 ٣٥٣ ٧- باسی نویژکردن به جوبه ی شامیه وه (پۆشاک ی کافران ه وه)

- ٣٥٥ ٨- باسی ناپهسهندی خۆرووتکردنهوه له نوێژ و غهیری نوێژیشدا
- ٣٥٥ ٩- باسی نوێژکردن به کراس و ده‌رپێ و ژێرده‌رپێ و که‌واوه
- ٣٥٧ ١٠- باسی ئه‌وه‌ی ده‌بێ داپۆشریت له‌ عه‌وره‌ت چهنده
- ٣٥٩ ١١- باسی نوێژکردن به‌بێ پشتهمال دروسته
- ٣٦٠ ١٢- باسی ئه‌وه‌ی باس ده‌کری ده‌رباره‌ی ران (عه‌وره‌ته‌ یان نا؟)
- ٣٦٣ ١٣- باسیک: ئافره‌ت به‌ چهن‌د پۆشاکه‌وه‌ نوێژ بکات؟
- ٣٦٣ ١٤- باسیک: ئه‌گەر که‌سیک نوێژی کرد
به‌ پۆشاکێکی خه‌تخه‌ته‌وه‌ و سه‌یری خه‌ته‌کانی کرد
- ٣٦٣ ١٥- باسیک: ئه‌گەر که‌سی به‌ پۆشاکێکه‌وه‌ نوێژ بکات
که‌ خاچ یان هه‌ر وینه‌یه‌کی پێوه‌ بێت ئایا نوێژه‌که‌ی
به‌تال ده‌بێته‌وه‌؟ وه‌ کام له‌وانه‌ قه‌ده‌غه‌ کراوه‌؟
- ٣٦٤ ١٦- باسی که‌سیک نوێژ بکات به‌ که‌وا‌ی چاکداری ئاوریشمه‌وه‌،
پاشان دایکه‌نیت له‌به‌ری
- ٣٦٥ ١٧- باسی (حوکمی) نوێژکردن به‌ جلو‌به‌رگی سووره‌وه‌
- ٣٦٦ ١٨- باسی (حوکمی) نوێژکردن له‌سه‌ر سه‌ربان و دوانگه‌ و ته‌خته‌دا
- ٣٦٦ ١٩- باسیک: ئه‌گەر جلو‌به‌رگی نوێژکه‌رله‌ کاتی سوژده‌بردندا
به‌ر خێزانی بکه‌وت
- ٣٦٩ ٢٠- باسی (حوکمی) نوێژکردن له‌سه‌ر سه‌سیر
- ٣٧٠ ٢١- باسی نوێژکردن له‌سه‌ر به‌رما‌لیکی بچکۆله‌
- ٣٧١ ٢٢- باسی (حوکمی) نوێژکردن له‌سه‌ر نوین
- ٣٧٢ ٢٣- باسی سوژده‌بردن له‌سه‌ر (دامینی) پۆشاک له‌به‌ر تینی گه‌رما
- ٣٧٣ ٢٤- باسی (حوکمی) نوێژکردن به‌ نه‌عه‌له‌وه‌
- ٣٧٤ ٢٥- باسی نوێژکردن به‌ خوفه‌وه‌

- ٢٦- باسیک: ئەگەر نوێژکەر (پەلە بکات لە سوژدەبردندا)
- ٣٧٥ سوژدەکان بەتەواوی نەبات
- ٢٧- باسیک: نوێژکەر لە سوژدەدا
- ٣٧٦ بنههنگلی دەر خات و دەستەکانی نەلکێنێ بەخۆیەو
- ٣٧٦ ٢٨- باسی گەورەیی ڕووکردنە قیبلە
- ٣٧٨ ٢٩- باسی (حوکمی) قیبلە ی خەلکی مەدینە و خەلکی شام و ڕۆژەلات
- ٣٠- باسی ئەو فەرمايیشتە ی خۆی بەرز و بلند کە دەفەر مووێ:
- ٣٧٩ (شوێن وەستانی ئیبراھیم بکەنە قیبلە)
- ٣٨٢ ٣١- باسی ڕووکردن بەرەو ڕووی قیبلە (نوێژکەر) لە هەر کۆی بێ
- ٣٢- باسی ئەوێ دەر بارە ی قیبلە هاتوو، وە ئەوێ
- دوو بارە کردنەوێ نوێژ بە پێویست نازانی بۆ کەسێ هەلە ی
- ٣٨٤ کردبێ و نوێژی کردبێ ڕووی لە قیبلە نەبووبێ
- ٣٣- باسی سڕینی بەلغەم (بەشتێ بیگرێ)
- ٣٨٧ بە دەستی لە مزگەوتدا
- ٣٨٨ ٣٤- باسی سڕینی چلەم بەچەو لە مزگەوتدا
- ٣٨٩ ٣٥- باسیک: (نوێکەر) لە نوێژدا تف نەکاتە لای راستی
- ٣٩٠ ٣٦- باسیک: با (نوێژکەر) تف بکاتە لای چەپی یان ژێر پێی چەپی
- ٣٩١ ٣٧- باسی کەفەرەتی (تاوانی) تف و بەلغەم کردنە مزگەوت
- ٣٩٢ ٣٨- باسی داپۆشینێ بەلغەم لە مزگەوتدا
- ٣٩ ٣٩- باسیک: ئەگەر کتوپر بەلغەم هاتە دەمی،
- ٣٩٣ با چمکیکی پۆشاکەکی بگرێ (و تێی بکات)
- ٤٠- باسی ئامۆژگار کردنی پێشنوێژ بۆ نوێژکەرەکان
- ٣٩٣ دەر بارە ی ریکوپێکی نوێژ و باسی قیبلە

- ٣٩٤ -٤١- باسیک: ئایا دهوترێت مزگهوتی فلان بنه مائه (یان فلانه کهس)
- ٤٢- باسی دابه شکردن (ی مال و سامان) و ههلواسینی
- ٣٩٥ هیشوووه خورما له مزگهوتدا
- ٤٣- باسی کهسیک خهڵک بانگ بکات بۆ نانخواردن له مزگهوتدا،
- ٣٩٧ وه کهسیک بڕوات به دههم ئهو بانگکردنه وهوه
- ٤٤- باسی (حوکمی) دادگایی و (حوکمی) نهفرینکردنی
- ٣٩٧ پیاوان و ژنان له یه کدی له مزگهوتدا
- ٤٥- باسیک: ئه گهر کهسیک رویشته مائیکه وه له ههر شوینیکیدا
- ویستینوێژ بکات، یان لهو شوینهدا که فرمانی پت کرا، وه نابێت
- ٣٩٨ چاو بگێرێت و بگهرێت (بۆ دۆزینه وهی شوینیک نوێژی تیدا بکات)
- ٣٩٩ -٤٦- باسی (کردنی شوینیک به) مزگهوت له مالاندا
- ٤٠١ -٤٧- باسی پێشخستنی لای راست له چوونه مزگهوت و شتی دیکه
- ٤٨- باسیک: ئایا دروسته گۆری بتههرستانی نه فامی
- ٤٠٢ ههلبگێردرێته وه و جیگا که یان بکریته مزگهوت؟
- ٤٠٥ -٤٩- باسی (حوکمی) نوێژکردن له پهچهی مهردا
- ٤٠٥ -٥٠- باسی نوێژکردن له جیگای (یهخوونی) و شتردا (دروسته)
- ٥١- باسی کهسیک نوێژ بکات، له بهره مهیدا تهوور یان ئاگر یان ههر شتیکی دیکه
- ٤٠٦ هههێت لهوانه ی دهپهرستێ، جا ئهو مه بهستی پێی خوا بێت
- ٤٠٦ -٥٢- باسی نوێژکردن له گۆرستاندا ناپه سهنده
- ٥٣- باسی (حوکمی) نوێژکردن لهو شوینانهی
- ٤٠٧ رۆچوون به ناخی زهویدا و له شوینی (دابه زینی) سزادا
- ٤٠٨ -٥٤- باسی (حوکمی) نوێژکردن له پهرستگای گاوراندا
- ٤٠٩ -٥٥- باسیک

- ٥٦- باسی ئەم فەرموودەیە پێغەمبەر ﷺ:
- «هەموو زەویم بۆ کراوە بە مزگەوت و پاککەرەوە» ٤١٠
- ٥٧- باسی خەوتنی ئافرەت لە مزگەوتدا ٤١١
- ٥٨- باسی خەوتنی پیاوان لە مزگەوتدا (دروستە) ٤١٢
- ٥٩- باسی نوێژکردن (لە مزگەوتدا) کاتی هاتنەوه (ی کەسێک) لە سەفەر ٤١٤
- ٦٠- باسیک: کەسێ رۆیشتە مزگەوت با دوو پکات نوێژ بکات ٤١٥
- ٦١- باسی (حوکمی) دەستنوێژ شکان لە مزگەوتدا ٤١٥
- ٦٢- باسی دروستکردنی مزگەوت ٤١٦
- ٦٣- باسی هاوکاریکردنی یەكدی لە دروستکردنی مزگەوتدا ٤١٨
- ٦٤- باسی داواى هاوکاریکردن
- لە دارتاش و پیشەساز بۆ دروستکردنی دوانگە و مزگەوت ٤١٩
- ٦٥- باسی (گەرەیی) ئەو کەسەى مزگەوتێک دروست بکات ٤٢٠
- ٦٦- باسیک: هەرکەس تیری پێ بوو تێ پەری بە نێو مزگەوتدا،
- با دەستی بگرێ بە نووکهکانیەوه ٤٢١
- ٦٧- باسی تێپەربوون بە مزگەوتدا (دروستە) ٤٢١
- ٦٨- باسی (حوکمی خۆیندەوهی) هۆنراوە لە مزگەوتدا ٤٢٢
- ٦٩- باسی دروستە تیربازەکان بچنە مزگەوتەوه ٤٢٢
- ٧٠- باسی ناوهێنانی کرین و فروشتن لەسەر دوانگە لە مزگەوتدا ٤٢٤
- ٧١- باسی داواى قەرزدانەوه
- لە قەرزدار و جیاڵەبوونەوه لێی لە مزگەوتدا ٤٢٥
- ٧٢- باسی گسکدانى مزگەوت و هەلگرتنەوهی
- پەرۆ و پووش و چیلکەدار (ی نێو مزگەوت) ٤٢٦
- ٧٣- باسی حەرەمکردنی بازەرگانی عارەق لە مزگەوتدا ٤٢٧

- ٤٢٧ ٧٤- باسی خزمه‌تکاری مزگه‌وت
- ٤٢٨ ٧٥- باسی (حوکمی) دیل یان قهرزدار له مزگه‌وتدا ببه‌ستریته‌وه
- ٧٦- باسی خۆشۆردنی که‌سیک کاتی موسولمان ببی،
- ٤٢٩ هه‌روه‌ها به‌ستنه‌وه‌ی دیل له مزگه‌وتدا
- ٧٧- باسی (دروسته) خێوه‌ته‌آدان له مزگه‌وتدا
- ٤٣٠ بۆ نه‌خۆش و غه‌یری نه‌خۆش
- ٤٣١ ٧٨- باسی وشتر بردنه مزگه‌وته‌وه له‌به‌ر پێویستییه‌ک
- ٤٣٢ ٧٩- باسیک
- ٤٣٢ ٨٠- باسی ده‌رگا و ده‌روازه و رێره‌و له مزگه‌وتدا
- ٤٣٤ ٨١- باسی ده‌رگا و قفل بۆ که‌عه‌ و مزگه‌وته‌کان (پێویسته)
- ٤٣٥ ٨٢- باسی چوونه‌ژووره‌وه‌ی بته‌هرست بۆ نیو مزگه‌وت (دروسته؟)
- ٤٣٦ ٨٣- باسی (حوکمی) ده‌نگبه‌رزکردنه‌وه له‌نیو مزگه‌وتدا (دروسته یان نا؟)
- ٤٣٧ ٨٤- باسی دانیشتن به‌بازنه‌یی و دانیشتن له مزگه‌وتدا (دروسته)
- ٤٣٩ ٨٥- باسی به‌ پشتدا پالکه‌وتن له مزگه‌وتدا و قاچدرێژکردن (دروسته)
- ٨٦- باسی (دروستکردنی) مزگه‌وت له‌ رێگادا
- ٤٤٠ (دروسته) ئه‌گه‌ر زیان نه‌گه‌یه‌نت به‌ خه‌لک
- ٤٤١ ٨٧- باسی نوێژکردن له مزگه‌وتی بازاردا (دروسته)
- ٨٨- باسی په‌نجه‌ی هه‌ردوو ده‌ست کردن به‌ نیو په‌کدیدا
- ٤٤٢ له مزگه‌وت و جێگه‌ی دیکه‌شدا (دروسته)
- ٨٩- باسی ئه‌و مزگه‌وتانه‌ی له‌سه‌ر رێگای مه‌دینه‌دا بوون،
- ٤٤٥ وه‌ ئه‌و شوینانه‌ی که‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ نوێژی تیدا کردوون
- ٤٥٢ باسه‌کانی سوتره‌ی نوێژکه‌ر

- ٩٠- باسی سوتره‌ی پێشنوێژ (ئیمام)،
 ٤٥٢ که سوتره‌شه بۆ نوێژکه‌ره‌کانی دوا‌ی خۆ‌ی
- ٩١- باسی ئەندازه‌ی نێوان نوێژکه‌ر و سوتره‌که ده‌بێت چەند بێت؟
 ٤٥٤
- ٩٢- باسی نوێژکردن ڕوو به‌ نێزه
 ٤٥٤
- ٩٣- باسی نوێژکردن ڕوو به‌ ڕم
 ٤٥٥
- ٩٤- باسی سوتره‌ له‌ مه‌که‌ و جێگای دیکه‌شدا (دروسته)
 ٤٥٦
- ٩٥- باسی نوێژکردن ڕوو به‌ کۆله‌که‌ و پایه‌ (دروسته)
 ٤٥٧
- ٩٦- باسی (حوکه‌می) نوێژکردن له‌ نێوان کۆله‌که‌ و
 پایه‌کاندا ئەگەر نوێژکه‌ره‌که‌ به‌ته‌نیا بوو
 ٤٥٨
- ٩٧- باسیک
 ٤٥٩
- ٩٨- باسی (حوکه‌می) نوێژکردن ڕوو به‌ وڵاخ و وشتر و
 دره‌خت و کورتان یان زینی وشتر
 ٤٦٠
- ٩٩- باسی (حوکه‌می) نوێژکردن ڕوو به‌ نوین و پێخه‌ف
 ٤٦١
- ١٠٠- باسیک: نوێژکه‌ر نه‌هێڵێت که‌س ب‌روات به‌ به‌رده‌میدا
 ٤٦٢
- ١٠١- باسی تاوانی ئەو که‌سه‌ی به‌ به‌رده‌م نوێژکه‌ردا ده‌روات
 ٤٦٣
- ١٠٢- باسی ئەگەر که‌سیک ڕوو ب‌کاته‌ هاو‌ڕێیه‌که‌ی یان
 که‌سیکی دیکه‌ له‌ نوێژه‌که‌یدا کاتێ نوێژ ده‌کات
 ٤٦٤
- ١٠٣- باسی نوێژکردن له‌ پشت که‌سیکی خه‌وتوووه‌ (دروسته)
 ٤٦٥
- ١٠٤- باسی ئەنجامدانی نوێژی سونه‌ت له‌ پشت ئافره‌ته‌وه‌ (دروسته)
 ٤٦٥
- ١٠٥- باسی ئەوه‌ی ده‌لێت: هیچ شتیکی نوێژ به‌تāl ناکاته‌وه‌
 (تێپه‌ری به‌ به‌رده‌م نوێژکه‌ردا)
 ٤٦٦
- ١٠٦- باسیک: ئەگەر نوێژکه‌ر کچۆله‌یه‌ک به‌سه‌ر
 شان و ملیه‌وه‌ بێت له‌کاتی نوێژکردندا
 ٤٦٧

- ١٠٧- باسیک: ئەگەر کەسێک نوێژ بکات
 ٤٦٨ روو به نوێنیک ئافرهتی حەیزداری تیدا بێت
 ١٠٨- باسیک: ئایا پیاو له کاتی سوژدهدا دهکوێتیه خێزانی
 ٤٦٩ بۆئهووهی (ریگای بکاتهوه) سوژده ببات؟
 ٤٧٠ ١٠٩- باسی ئافرهت شتیکی پیس به سهر نوێژکهرهوه بێت لای ببات

٩- په راوی کاتهکانی نوێژ

- ٤٧٢ ١- باسی کاتهکانی نوێژ و گهوره بیان
 ٢- باسی ئەم فەرما ییشتە ی خوا ی بهرز و بلند:
 (بگهڕینهوه بۆ لای خوا و لای بترسن و به چاکی نوێژه کانتان
 به جێ بێنن وه له هاوه لدا نه ران مه بن)
 ٤٧٤ ٣- باسی په یماندان له سهر به جیهانیانی نوێژ
 ٤٧٥ ٤- باسیک: نوێژکردن سهره وه یه (بۆ گونا هه کان)
 ٤٧٦ ٥- باسی گه وه یی نوێژکردن له سهره تای کاته که یدا
 ٤٧٨ ٦- باسیک: پێنج نوێژه که سهره وه ی (بۆ تاوانه کان)
 ٤٧٩ ٧- باسی فه وتاندنی نوێژ له کاته که ی خۆی
 ٤٧٩ ٨- باسیک: نوێژکهر قسه و مونا جات له گه ل پهر وه ردگاری ﷻ ده کات
 ٤٨٠ ٩- باسی (گه وه یی) دوا خستنی نوێژی نیوه رۆ
 ٤٨٢ بۆ کاتی فینکی له تینی گه رمادا
 ٤٨٤ ١٠- باسی ئەنجامدانی نوێژی نیوه رۆ به فینکی له سه فه ردا
 ٤٨٥ ١١- باسی لادانی خۆر له نیوه راستی ئاسمان سهره تای کاتی نیوه رۆیه
 ٤٨٨ ١٢- باسی دوا خستنی نوێژی نیوه رۆ بۆ کاتی عه سر

- ٤٨٨ ١٣- باسی کاتی نویژی عهسر
- ٤٩٢ ١٤- باسی تاوانی ئەو کەسەمی نویژی عەسری بروت
- ٤٩٣ ١٥- باسی (تاوانی) ئەو کەسەمی (بەئەنقەست) نویژی عەسر نەکات
- ٤٩٣ ١٦- باسی گەورەیی نویژی عەسر
- ١٧- باسی (حوکمی) کەسێک بە یەک رکاتی
- ٤٩٥ نویژی عەسردا بگات پیش خۆرئاوابوون
- ٤٩٧ ١٨- باسی (دیاریکردنی) کاتی نویژی ئیوارە
- ٤٩٩ ١٩- باسی ئەوەی لای پەسەند نییە بە نویژی ئیوارە بوتری: عیشا
- ٢٠- باسی نابوردنی نویژی عیشا و عەتەمە،
- ٥٠١ وە ئەو کەسەمی بۆچوونی وایە (بوتری) عیشا دروستە
- ٢١- باسی کاتی نویژی عیشا
- ٥٠٢ ئەگەر خەلک کو و ئامادە بوون، یان دوا کەوتن
- ٥٠٣ ٢٢- باسی گەورەیی نویژی عیشا
- ٥٠٥ ٢٣- باسی ئەوەی بە ناپەسەند دادەنریت لە خەوتن لەپیش عیشادا
- ٥٠٥ ٢٤- باسی خەوتن پیش عیشا بۆ کەسێ خەو زۆری بۆ بینێ (ناپەسەند نییە)
- ٥٠٨ ٢٥- باسی کاتی نویژی عیشا تا نیوەی شەو
- ٥٠٩ ٢٦- باسی گەورەیی نویژی بەیانی
- ٥١٠ ٢٧- باسی کاتی نویژی بەیانی
- ٥١٢ ٢٨- باسی ئەو کەسەمی بە رکاتیکی نویژی بەیانیدا بگات
- ٥١٢ ٢٩- باسی هەر کەس لە نوێژدا بە یەک رکاتدا بگات
- ٣٠- باسی (حوکمی) نوێژکردن لەدوای نویژی بەیانی
- ٥١٣ تا خۆر بەرز دەبێتەو

- ٣١- باسیک: نابێت نوێژکەر له کاتی ئاوابوونی خۆردا
 010 نوێژی (سوننهت) بکات
- ٣٢- باسی ئهو کهسهی هیچ نوێژیکی بهلاوه ناپهسهند
 01٧ نهبووه لهپاش عهسر و بهیانیهوه نهبێت
- ٣٣- باسی ئهوهی که دهکرت پاش (نوێژی) عهسر
 01٨ له نوێژه فهوتاههکان و وینهیان
- ٣٤- باسی زوو نوێژکردن له رۆژی هههراویدا
 0٢٠
- ٣٥- باسی (حوکمی) بانگدان پاش بهسهرچوونی کاتهکهی
 0٢٠
- ٣٦- باسی کهسیک پێشنوێژی بکات
 0٢1 بۆ کهسانیک پاش بهسهرچوونی کاتی نوێژهکه
- ٣٧- باسی کهسی نوێژیکی لهبیر چووبێت و (کاتهکهی نهما بێت)
 0٢٢ کهی بیرى هاتهوه بیکات، وه تهنها ئهو نوێژهش دهگیرێتهوه
- ٣٨- باسی گیرانهوهی نوێژه (فهوتاهه)کان دهبێت بهریزبهندی بێت
 0٢٣
- ٣٩- باسی ئهوهی قسه و دهمهتهقت
 0٢٤ بێزاراو و ناپهسهنده دواى (نوێژی) عیша
- ٤٠- باسی قسهکردن لهبارهی
 0٢٥ فیههو و چاکهوه دواى (نوێژی) عیشا (دروسته)
- ٤١- باسی قسه و دهمهتهقیکردن لهگهڵ
 0٢٧ مال و مندال و میواندا له دواى عیشا و شهودا

١٠- په‌راوی بانگدان

٥٢٩

- ٥٢٩ ١- باسی ده‌سپێکردنی بانگدان
- ٥٣٠ ٢- باسیك: وشه‌کانی بانگ دوو جار دوو جار ده‌وترینه‌وه
- ٥٣١ ٣- باسیك: قامه‌تکردن وشه‌کانی یه‌ك جار ده‌وترین جگه‌ له‌ وشه‌ی (قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ)
- ٥٣٢ ٤- باسی گه‌وره‌یی بانگدان
- ٥٣٣ ٥- باسی (پاداشتی) ده‌نگبه‌رزکردنه‌وه به‌ بانگدان
- ٥٣٤ ٦- باسی ئه‌و كه‌سانه‌ی به‌هۆی بانگدان‌ه‌وه نابێت خوێنیان برژێنرێت
- ٥٣٥ ٧- باسی موسوڵمان چي بَلَّت كَاتِی گۆیێ له‌ بانگده‌ر ده‌بێت؟
- ٥٣٦ ٨- باسی دوعا و نزاكردن له‌ (كو‌تایی) بانگدانا
- ٥٣٧ ٩- باسی تیروپشكکردن بۆ بانگدان
- ٥٣٨ ١٠- باسی قسه‌کردن له‌نیو بانگدانا (دروسته)
- ٥٣٨ ١١- باسی بانگدانی نابینا ئه‌گه‌ر كه‌سیك هه‌بوو كاتی نوێژه‌كانی پێت بَلَّت (دروسته)
- ٥٣٩ ١٢- باسی بانگدان پاش (هه‌له‌هاتنی) سپێده
- ٥٤٠ ١٣- باسی (حوكمی) بانگدان پێش سپێده
- ٥٤٢ ١٤- باسیك: ماوه‌ی نێوان بانگ و قامه‌ت چه‌نده، وه (حوكمی) ئه‌و كه‌سه‌ی چاوه‌روانی قامه‌ت ده‌كات؟
- ٥٤٣ ١٥- باسی ئه‌وه‌ی چاوه‌روانی قامه‌ت ده‌كات
- ٥٤٤ ١٦- باسیك: له‌ نێوان هه‌موو بانگ و قامه‌تێكدا نوێژ (ی سوننه‌ت) هه‌یه بۆ ئه‌وه‌ی بیه‌وت
- ٥٤٤ ١٧- باسی ئه‌وه‌ی كه‌ ده‌لێت: با له‌ سه‌فه‌ردا یه‌ك بانگبێژ بانگ بدات

- ١٨- باسی (حوکمی) بانگدان و قامه تکریدن بۆ رښوار ئه گهر
کومه نیک بوون، ههروهها (بانگدان و قامه تکریدن) له عهرفه
و موزده لیفه دا، وه بانگبیز له شهوی سارد و باراناویدا بآی:
له جیگای خۆتان نوێزه کانتان بکهن ٥٤٥
- ١٩- باسیک: ئایا بانگبیز ده می به ره و لای راست و لای چه پ ده سوورین؟
وه ئایا (به سهری) لا ده کاته وه (بۆ راست و چه پ) له بانگداندا؟ ٥٤٨
- ٢٠- باسی پیاو بآی: نوێزه که مان فه و تا ٥٤٩
- ٢١- باسیک: نوێز که له هاتن بۆ نوێز
په له نه کات و به له سهرخۆیی و سه نگینی بیت بۆ نوێز ٥٥٠
- ٢٢- باسیک: نوێز که ران که می هه ستن (بۆ نوێز کردن)
ئه گهر ئیمامیان بینی له کاتی قامه تکردن نوێزدا؟ ٥٥١
- ٢٣- باسیک: نوێز که به په له نه یه ت بۆ نوێز،
وه با به له سهرخۆیی و و یقاره وه هه ستن بۆ نوێز ٥٥١
- ٢٤- باسی ئایا نوێز که له بهر هۆ و پتو یستیه ک
دروسته له مزگه وت بر واته ده ره وه؟ ٥٥٢
- ٢٥- باسی ئه گهر پښنوێز بآی: له شوینی خۆتان را وه ستن،
هه تا ده گهر یمه وه نوێز که ره کان چا وه روانی ده کهن ٥٥٣
- ٢٦- باسی که سینک بآیت: نوێز مان نه کرد وه ٥٥٣
- ٢٧- باسی ئیمام پتو یستیه کی بۆ بیته پیش دوا ی قامه تکریدن ٥٥٤
- ٢٨- باسی قسه کردن له کاتیکدا قامه تی نوێز کرابیت ٥٥٥
- ٢٩- باسی نوێزی جه ماعت واجبه ٥٥٥
- ٣٠- باسی گه وره یی نوێزی جه ماعت ٥٥٦
- ٣١- باسی گه وره یی نوێزی به یانی به جه ماعت ٥٥٨

- ٣٢- باسی گه‌ره‌یه‌ی زوو رۆیشتن بۆ نوێژی نیوه‌رۆ
01٠
- ٣٣- باسی چاوه‌روانی پاداشتی هه‌نگاونانی رۆیشتن بۆ مزگه‌وت
01١
- ٣٤- باسی گه‌ره‌یه‌ی نوێژی عیша به‌کوومه‌ل
01٢
- ٣٥- باسی دوو که‌س و زیاتر به‌جه‌ماعه‌ت داده‌نرت
01٣
- ٣٦- باسی ئه‌و که‌سه‌ی له‌ مزگه‌وتدا داده‌نیش و چاوه‌روانی
نوێژ ده‌کات، هه‌روه‌ها باسی گه‌ره‌یه‌ی مزگه‌وته‌کان
01٣
- ٣٧- باسی گه‌ره‌یه‌ی که‌سیک به‌یانیه‌یان و ئیواران بروت بۆ مزگه‌وت
010
- ٣٨- باسی کاتێ قامه‌تی نوێژ کرا نابێ نوێژ بکرت جگه‌ له‌ نوێژی فه‌رز
011
- ٣٩- باسی تا چه‌ندی نه‌خۆش بێت
01٧
- ده‌بێ ئاماده‌ی نوێژی جه‌ماعه‌ت بێ؟
٤٠- باسی رێگه‌پێدراوه‌ له‌به‌ر باران و هۆکاری پێویستدا
01٩
- نوێژکه‌ر له‌مال و جێگای خۆیدا نوێژ بکات
٤١- باسیک: ئایا پێشنوێژ له‌گه‌ل ئه‌و که‌سانه‌ی ئاماده‌ن
پێشنوێژیان بۆ بکات؟ وه‌ ئایا له‌ رۆژی هه‌ینیدا ئه‌گه‌ر
0٧١
- باران بێ و تارخوین و تار ده‌دات؟
٤٢- باسیک: ئه‌گه‌ر خواردن ئاماده‌ بوو
0٧٣
- کاتی نوێژ هات (کامیان ده‌کرت؟)
٤٣- باسی ئه‌گه‌ر ئیمام بانگ بکرت
0٧0
- بۆ نوێژکردن و شتیکی به‌ ده‌سته‌وه‌ بێت بیخوات
٤٤- باسی که‌سیک خه‌ریکی پێویستییه‌کی مال و خێزانی بێ،
0٧1
- جا قامه‌تی نوێژ بکرت و بجێ بۆ مزگه‌وت
٤0- باسی که‌سیک پێشنوێژی بکات بۆ خه‌لکته‌نها مه‌به‌ستی
0٧1
- ئوه‌یه‌ فێری نوێژ و سونه‌تی پێغه‌مبه‌ریان ﷺ بکات

- ٤٦- باسیک: ئەو کەسانەى زانا و خاوەن فەزڵ و
- ٥٧٧ گەورەیین شایىستەترن پێشنوێژى بکەن
- ٥٨٢ ٤٧- باسى نوێژکەرێک لەبەر نەخۆشى لە تەنیش ت پێشنوێژدا بوەستیت
- ٤٨- باسى کەسێک بڕواتە (پێشمەو) تا پێشنوێژى خەلک بکات،
- جا پێشنوێژى یەكەم و هەمیشەى یى بێ، ئەوەى یەكەم جار
- ٥٨٣ پێشنوێژ بوو بێتە دواو، یان نەیتە دواو نوێژەكەى دروستە
- ٤٩- باسیک: ئەگەر چەند کەسێک لە قورئانخوێندندا یەكسان بوون
- ٥٨٤ با بەتەمەنترینیان پێشنوێژیان بۆ بکات
- ٥٠- باسیک: ئەگەر پێشمەوا سەردانى خەلکانى بکات
- ٥٨٥ و پێشنوێژیان بۆ بکات
- ٥٨٧ ٥١- باسیک: پێشنوێژ بۆیە دانراو پەیرەوى لێو بکەرێ
- ٥٢- باسیک: ئەو کەسەى لەدواى پێشنوێژەوێه
- ٥٩١ چ کاتى سوژدە دەبات؟
- ٥٩٢ ٥٣- باسى تاوانى ئەو کەسەى پێش ئیمام سەرى بەرز کاتەو
- ٥٩٢ ٥٤- باسى (حوکمى) پێشنوێژى کۆیلەى ئازادنەکراو و ئازادکراو
- ٥٥- باسیک: ئەگەر پێشنوێژ نوێژى رێکوپێک نەدەکرد، بەلام ئەو
- ٥٩٤ کەسەى لە دواوێه بوو نوێژى بەرێكى دەکرد
- ٥٩٤ ٥٦- باسى (حوکمى) پێشنوێژکردنى ئازاوەگێر و بیدعەچى
- ٥٧- باسیک: نوێژکەر لای راستى پێشنوێژ و لە رێکیدا دەووستیت
- ٥٩٦ ئەگەر تەنها ئەو دوو کەس بوون
- ٥٨- باسیک: ئەگەر کەسێک لای چەپى پێشنوێژەوێه وەستا و
- ٥٩٦ پێشنوێژ بردیە لای راستیەو، نوێژى هیچیان بەتال نابیتەو
- ٥٩- باسى ئەگەر پێشنوێژێک نەیتەوێ پێشنوێژى بکات،
- ٥٩٧ پاشان کەسانیک بێنن پێشنوێژیان بۆ بکات

- ٦٠- باسیک: ئەگەر ئیمام درێژهی به نوێژهکە دا
 ئەو کەسە لە دواوەوە پێویستییهکی هەبوو
 نوێژهکە بری و بەتەنها نوێژی کرد
 ٥٩٨
- ٦١- باسی ئیمام لەوەستانی نوێژدا زۆر نەووست،
 بەلام کێنوش و سوژدە بەتەواوی ببات
 ٥٩٩
- ٦٢- باسیک: ئەگەر کەسێک بەتەنها بۆ خۆی نوێژی کرد
 با بە ویستی خۆی درێژی بکاتەو
 ٦٠٠
- ٦٣- باسی کەسێک سکاڵا لە دەست ئیمامەکە بکات
 ئەگەر نوێژ درێژه پێ بدات
 ٦٠١
- ٦٤- باسی نوێژکردن بەکورتی لەگەڵ رێکوپێکیدا
 ٦٠٣
- ٦٥- باسی کەسێک نوێژهکە کورت بکاتەو لە کاتی گریانە منداڵدا
 ٦٠٤
- ٦٦- باسیک: ئەگەر کەسێک نوێژی (بەجەماعەت) کرد،
 پاشان پێشنوێژی کرد بۆ کۆمەڵێک (دروستە)
 ٦٠٦
- ٦٧- باسی کەسێک اللّٰه اکبری ئیمام دەگەیهێنێ
 بە خەڵکی (تا ببیستن)
 ٦٠٦
- ٦٨- باسیک: کەسێک لەدوای ئیمامیکەو نوێژ دەکات
 خەڵکیش لە دوای ئەو کەسەو جەماعەت دەکەن
 ٦٠٨
- ٦٩- باسیک: ئایا ئەگەر پێشنوێژ گومانێ هەبوو
 کار بە قسە نوێژکەرەکان دەکات؟
 ٦٠٩
- ٧٠- باسیک: ئەگەر پێشنوێژ لەنیو نوێژدا بگری (نوێژهکە دروستە؟)
 ٦١١
- ٧١- باسی رێککردنی ریزەکان لە کاتی قامەتکردن
 (بۆ نوێژ) و دوای قامەتیش
 ٦١٢

- ٧٢- باسی پښنوښ روو بکاته نوښکرهکان
- ١١٣ له کاتی ریککردنی ریزهکاندا
- ٧٣- باسی ریزی یهکه
- ١١٤ ٧٤- باسیک: ریکی ریز بهشیکه له تهواوی نوښ (ی جماعت)
- ١١٥ ٧٥- باسی تاوانی تهو کهسهی ریزهکان تهواو ناکات
- ٧٦- باسی شان و پت بهیهکهوه نووساندنی
- ١١٦ (نوښکرهکان) له ریزی نوښدا
- ٧٧- باسیک: تهگر کهسک لای چهپی ئیمامهوه وهستا ئیمام
- ١١٧ له پشتیهوه برديه لای راستی خوئی نوښکهه دروسته
- ١١٧ ٧٨- باسیک: ئافرهت بهتهنها خوئی دهبیته ریزی
- ١١٨ ٧٩- باسی لای راستی مزگهوت و ئیمام (له ریزی نوښی جماعتدا)
- ٨٠- باسیک: تهگر لهنیوان ئیمام و نوښکرهکاندا
- ١١٨ دیواریک یان بهر بهستیک ههبوو
- ١٢٠ ٨١- باسی شهونوښ
- ١٢١ ٨٢- باسی الله اکبرکردن واجبه لهگهل دهستپیکردنی نوښدا
- ٨٣- باسی بهرزکردنهوهی دهستهکان له کاتی الله اکبری
- ١٢٣ یهکهمدا و لهگهل دهستپیکردنی نوښدا وهک یهکن
- ٨٤- باسی بهرزکردنهوهی دهستهکان کاتی نوښکره الله اکبر
- ١٢٤ دهکات و کاتی کرنوش دهبات و کاتی بهرز دهبیتهوه له کرنوش
- ١٢٥ ٨٥- باسیک: تا کوئی دهستهکانی بهرز دهکاتهوه؟
- ٨٦- باسی بهرزکردنهوهی دهستهکان
- ١٢٦ کاتی (نوئیکس) له دوو رکات نوښ ههستیهوه
- ١٢٧ ٨٧- باسی دانانی دهستی راست لهسهر دهستی چهپ

- ٦٢٨ - ٨٨- باسی گهردنكهچی له نوێژدا
- ٦٢٩ - ٨٩- باسی ئهوهی نوێژكهر دواى الله اكبر دهخوينت
- ٦٣٠ - ٩٠- باسیك
- ٦٣١ - ٩١- باسی نوێژكهر له نوێژدا چاوى بهرز كاتهوه و بۆ ئیمام (بروانت)
- ٦٣٤ - ٩٢- باسی چاوبهرزكردنهوه بۆ ئاسمان له نوێژدا (ناپهسهنده)
- ٦٣٤ - ٩٣- باسی لاکردنهوه (ئاوردانهوه) له كاتى نوێژكردندا (ناپهسهنده)
- ٩٤- باسیك: ئایا نوێژكهر لا دهكاتهوه ئهگهر كاریكى بۆ پیش هات،
٦٣٥ یان شتیك ببینت یان بهلغهمی بینى له قیبلهكهیدا؟!
- ٩٥- باسی واجبه ئیمام و ئهوهی له دوايهوهیه له ههموو نوێژهكاندا
فاتیحه بخوینن، چ له مآلدا بێ یان له سهفهدا، لهو نوێژانهدا بێ كه
دهنگى تیدا بهرز دهكرێتهوه یان دهنگى تیدا بهرز ناكریتهوه
٦٣٧
- ٩٦- باسی قورئانخویندن له نوێژی نیوهڕۆدا
٦٤٠
- ٩٧- باسی قورئانخویندن له نوێژی عهسردا
٦٤٢
- ٩٨- باسی قورئانخویندن له نوێژی مهغریبدا
٦٤٣
- ٩٩- باسی (حوكمی) دهنگبهرزكردنهوه له نوێژی مهغریبدا
٦٤٣
- ١٠٠- باسی دهنگبهرزكردنهوه له نوێژی عیشادا
٦٤٤
- ١٠١- باسی قورئانخویندن له نوێژی عیشادا
- ٦٤٥ لهگهڵ (ئهو سوورهتهی) سوژدهی تیدایه
- ١٠٢- باسی قورئانخویندن له نوێژی عیشادا
٦٤٥
- ١٠٣- باسیك: پیشنوێژ (له دوو ركاتی یهكهمی عیشادا)
درێژهی پت دهدات، له دوو ركاتهكهى كۆتاییدا
- ٦٤٦ (دواى فاتیه) هیچ ناخوینت
- ٦٤٧ پێرست